МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКА МОВА
5–9 класи
Програма для загальноосвітніх навчальних закладів[1]

Пояснювальна записка

Програма відображає засадничі ідеї Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392), ідеї концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Мета базової загальної середньої освіти— розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Метанавчанняукраїнської мови в школі (предметна) — формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатої мовної особистості.

Відповідно до поставленої мети головними **завданнями** навчання української мови в основній школі є:

- виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови;
- формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу й людства загалом;
- формування у школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування з дотриманням норм українського етикету;
- ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів;
- формування вмінь розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти, оцінювати їх з погляду нормативності, відповідності ситуації та сфери спілкування; працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, використовувати її в самостійно створених висловленнях різних типів, стилів і жанрів.

Визнання компетентнісного підходу провідним у навчанні передбачає формування не лише предметної, а й ключових компетентностей, зміщення акцентів зі знаннєвого на діяльнісний освітній результат. З огляду на суть зазначеного підходу, знання мають бути інструментом урозв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації учнів, успішного професійного становлення та облаштування особистого

[1]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

життя. Тому зміст навчального матеріалу визначено з огляду на корисність, потрібність його за межами школи.

Скорочення обсягу теоретичного матеріалу на користь практичної діяльностізбільшує можливості для формування предметних і ключових компетентностей.Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльностісформулювано в термінах компетентнісного підходу: **знаннєвий компонент**—*учень/учениця*називає, *формулює, записує, наводить приклади* тощо; **діяльнісний** —*учень/учениця*розпізнає, *розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, застосовує* тощо; **ціннісний**—*учень/учениця усвідомлює, критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження* тощо.

Можливості предмета «українська мова» у формуванні ключових компетентностей

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	**Спілкування державною мовою** .	**Уміння:** використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовияву; володіти всіма видами мовленнєвої діяльності; усно й письмово тлумачити поняття, факти; висловлювати думки, почуття, погляди;оцінювати й осмислювати ситуацію спілкування; реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ (у школі, громадських місцях, удома, на дозвіллі); здійснювати адекватний змістові й умовам спілкування добір мовно-виражальних засобів; володіти засобами української мови — її стилями, типами, жанрами; правильно вимовляти й писати слова, творити їх граматичні форми; конструювати речення й тексти; дотримувати норм етикету під час спілкування. **Ставлення**:поцінування української мови як державної; усвідомлення її як державотворчого чинника та чинника національної ідентичності; свідоме послуговування українською мовою в усіх царинах життя; захоплення красою, естетичною довершеністю, багатством виражальних засобів української мови; сприйняття спілкування як цінності; усвідомлення значення ефективного спілкування; ціннісне ставлення до співрозмовників; у виборі рішень керування системою цінностей, схвалених суспільством. **Навчальні ресурси:** текстоцентризм, діалог, дискусія, проект щодо ролі державної / рідної мови.
2	**Спілкування іноземними мовами**	**Уміння:** виявляти в текстах запозичення з інших мов; пояснювати лексичне значення, правопис та особливості вживання слів іншомовного походження;обговорювати прочитані або прослухані мовою оригіналу та в перекладі українськоюфольклорні та літературні твори. **Ставлення:** розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу та збагачення власного культурного досвіду; розуміння потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземних мов; готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур.

		Навчальні ресурси: перекладні словники, тексти україномовних перекладів літературних творів та оригінали.
3	**Математична компетентність**	**Уміння:** оперувати абстрактними поняттями; виокремлювати головну й другорядну інформацію; установлювати причинно-наслідкові зв'язки;чітко формулювати визначення та будувати гіпотези; формулювати тезу й добирати аргументи; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (схему, таблицю, діаграму); доцільно й правильно використовувати в мовленні числівники. **Ставлення:**прагнення висловлюватися точно, логічно, послідовно; бережливе ставлення до часу. **Навчальні ресурси:** тексти, що містятьроздум; текст виступу, у якому наявна гіпотеза та її обґрунтування; тексти, у яких наявні таблиці, схеми, діаграми тощо.
4	**Компетентності в природничих науках і технологіях**	**Уміння:** швидко й ефективно шукати інформацію про довкілля, використовувати різні види читання для здобуття нових знань; критично оцінювати відображені в наукових, художніх і публіцистичних текстах результати людської діяльності в природному середовищі; змістовно, логічно, послідовно, точно описувати процес власної діяльності; спостерігати, аналізувати, проводити мовні експерименти; словесно оформлювати результати досліджень; визначати роль природи в житті людини; використовувати сучасні технології. **Ставлення:** сприйняття природи як цінності; готовність захищати довкілля, зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутніх поколінь;готовність до опанування новітніх технологій. **Навчальні ресурси:** науково-пізнавальні й навчальні тексти природничого та технологічного змісту;аналіз текстів (фрагментів) природничо-екологічного змісту, опис експерименту, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проектів.
5	**Інформаційно-цифрова компетентність**	**Уміння:**діяти за алгоритмом, зокрема здійснювати пошукову діяльність та аналіз мовних явищ; створювати інструкцію та діяти за інструкцією; складати план тексту;впевнено й водночас критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією з навчальною метою та в приватному спілкуванні; грамотно й безпечно комунікувати в інформаційному просторі; розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм;розвивати медійну грамотність; переводити навчальну інформацію в інший формат. **Ставлення:** задоволення пізнавального інтересу; прагнення до гармонійного спілкування у віртуальному інформаційному просторі, критичне сприйняття інформації,

		поданої в ЗМІ; прагнення додержувати правил роботи з інформацією (дотримання авторського права тощо). **Навчальні ресурси:**дописи в соціальних мережах і коментарі до них;інструментальні тексти (алгоритми дій, інструкції тощо);план тексту; медійні тексти.
6	**Уміння вчитися впродовж життя**	**Уміння:**визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; планувати й організовувати власну навчальну діяльність; читати, використовуючи різні види читання (ознайомлювальне, вибіркове, вивчальне та ін.); постійно поповнювати власний словниковий запас; користуватися різними джерелами довідкової інформації (словниками, енциклопедіями, онлайн-ресурсами); здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети та ситуації спілкування. **Ставлення:** сприйняття освіти, навчальних досягнень, зокрема у вивченні мови, як цінностей, готовність удосконалювати знання мови і власне мовлення впродовж життя, розвивати мовне чуття; розуміння ролі читання для власного розвитку; усвідомлення потреби вчитися з метою самовдосконалення й самореалізації. **Навчальні ресурси:**довідкова література, зокрема пошукові системи;електронні мережеві бібліотеки; інструкції з ефективного самонавчання.
7	**Соціальні та громадянські компетентності**	**Уміння:** аргументовано і грамотно висловлювати власну громадянську позицію в суспільно-політичних питаннях; співпрацювати з іншими на результат, запобігати конфліктам і розв'язувати їх, досягати розумних компромісів. **Ставлення:**сприйняття людської гідності як найвищої цінності; повага до законів України, зокрема до норм українського мовного законодавства; повага до правових норм; усвідомлення необхідності конструктивної участі у громадському житті. **Навчальні ресурси:**тексти соціально-політичного змісту; інтерактивні технології навчання.
8	**Підприємливість**	**Уміння:**презентувати власні ідеї та ініціативи зрозуміло, грамотно, використовуючи доцільні виражальні мовні засоби; використовувати ефективні комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій;самоорганізовуватися;оцінювати економічні ініціативи та економічну діяльність. **Ставлення**: готовність брати на себе відповідальність; розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри. **Навчальні ресурси:** тексти, які містять моделі ініціативності; ділові папери (план роботи, звіт, резюме, заява тощо),самопрезентація, зразки реклами.

9	**Загальнокультурна грамотність**	**Уміння:**використовувати українську мову для духовного й культурного самовиявлення; дотримуватися норм української літературної мови та мовленнєвого етикету;використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; створювати тексти, виражаючи власні ідеї, досвід і почуття та використовуючихудожні засоби; добирати літературу для читання з метою одержання насолоди та користі від прочитаного. **Ставлення:** сприйняття літературного твору як засобу збагачення особистого емоційно-чуттєвого досвіду, отримання естетичного задоволення від творів мистецтва; зацікавленість світовими культурними набутками, повага до розмаїття культурного вираження різних народів. **Навчальні ресурси:** твори мистецтва; тексти, що містять описи творів мистецтва; дослідницькі проекти.
10	**Екологічна грамотність і здорове життя**	**Уміння:** дотримуватися здорового способу життя;враховувати вплив слова на психічне здоров'я людини; відповідально використовувати мовні виражальні засоби; застосовувати комунікативні стратегії для протистояння деструктивним та маніпулятивним впливам, що є загрозою здоровому способу життя; виявляти толерантність до різних поглядів, співчувати;конструктивно спілкуватися в різних соціальних середовищах, досягнення соціальної захищеності, сімейного щастя тощо; бережливо ставитися до природи. **Ставлення:** сприймання здоров'я як загальнолюдської цінності; бажання дотримуватися здорового способу життя; усвідомлення значення навколишнього середовища для життя і здоров'я людини; готовність зберігати природні ресурси. **Навчальні ресурси:** тексти, які сприяють гармонізації психоемоційного стану;художні твори, які містять моделі досягнення соціальної захищеності, кар'єрного зростання.

З метою увиразнення ключових компетентностей уведено поняття наскрізних ліній: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Наскрізна лінія **«Екологічна безпека і сталий розвиток»(НЛ-1)** підсилює ключові компетентності, спрямовує діяльність учителя й учнів на формування соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, усвідомлення ідеї сталого розвитку як нового типу еколого-економічного зростання, щозадовольняє потреби всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відновлення природного середовища, готовності брати участь у розв'язанні питань довкілля та розвитку суспільства; конкретизує роботу зі збереження й захисту довкілля.

Наскрізна лінія **«Громадянська відповідальність»(НЛ-2)** забезпечує розвиток соціальної й громадянської компетентностей, розкриває суть поняття «відповідальний громадянин», визначає вектори його діяльності.

Реалізації здоров'язбережувальної ключової компетентності сприяє наскрізна лінія **«Здоров'я і безпека» (НЛ-3)**, орієнтуючи на формування учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного громадянина, що дотримується здорового способу

життя, активно долучається до облаштування безпечного для життя й діяльності середовища.

Метою наскрізної лінії **«Підприємливість і фінансова грамотність» (НЛ-4)** є навчання молодого покоління українців ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат, стимулювання лідерських ініціатив, прагнення успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Наскрізні змістові лінії спільні для всіх шкільних предметів, є засобом інтегрування навчального змісту, вони корелюються з окремими ключовими компетентностями і сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Упровадження наскрізних змістових ліній у навчальний предмет передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проектів, роботу з різними джерелами інформації.

Концептуальна структура програми, її змістове наповнення забезпечують можливості для формування предметної і ключових компетентностей, право вибору (для вчителя та учня), ураховують особливості сучасного інформаційно-комунікативного середовища.

Відповідно до чинного Державного стандарту базової й повної загальної середньої освіти навчальний матеріал програми розподілено за змістовими лініями.

Мовна змістова лінія містить перелік питань, обов'язкових для засвоєння теорії мови, що сприятиме формуванню системних знань про мову й на їхній основі життєво важливих умінь.

Призначення **мовленнєвоїзмістової лінії** полягає в забезпеченні цілеспрямованого формування вмінь і навичок, що є базовими для предметної і ключових компетентностей. Її зміст реалізують на кожному уроці, що дає змогу зробити процес розвитку мовленнєво-комунікативних умінь і навичок ефективним.

Синхронізація мовної та мовленнєвої змістових ліній виявляється у виконанні учнями різних видів усних і письмових робіт з метою використання виучуваного теоретичного матеріалу.

Крім обов'язкових, мовленнєва змістова лінія містить **рекомендовані види робіт**, теми якихскеровано на формування в учнів ключових компетентностей.Рекомендовані види творчих робіт представлено актуальними для школярів жанрами, серед яких допис до веб-сайта чи соцмережі, стаття певного змісту до Вікіпедії,план роботи над проектом, реклама шкільного творчого конкурсу тощо. Значна частина рекомендованих робіт має виразно практичний характер (складання інструкції щодо користування електронними мовними словниками, переліку необхідних для родини закупівель на поточний місяць і т.ін.) Деякі з рекомендованих видів робіт передбачають використання самостійно дібраної учнями з різних джерелінформації.

Творчим роботам надано виразно практичного характеру. Виконуючи їх, учень має не лише виявити мовні знання та застосувати мовні вміння, а й замислитися над ціннісними настановами. Мета таких робіт — формування життєвих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Серед рекомендованих видів робіт учитель може обирати ті, які вважає найбільш актуальними й корисними, до того ж він може змінювати теми висловлень залежно від інтересів і потреб кожного класу. Якщо обов'язкові види робіт мають проводитися на уроках розвитку мовлення, то рекомендовані — на аспектних уроках.

Через теми обов'язкових та рекомендованих робіт реалізується **соціокультурназмістова лінія** програми. Створення висловлень має сприяти утвердженню ієрархії цінностей, формуванню світогляду учнів, становленню їх як громадян України, а також слугувати орієнтиром у спрямуванні навчання на оволодіння ключовими компетентностями.

Необхідність **діяльнісної змістової лінії** зумовлена метапредметним характером знань і доцільністю їх відпрацювання в різних видах діяльності, у процесі яких учні набувають суб'єктного досвіду, опановують різні стратегії мовленнєвої діяльності.

Авторський колектив першого варіанта програми (2012 р.): Шелехова Г. Т., Пентилюк М. Я., Новосьолова В. І., ГнатковичТ.Д., Тараннік-Ткачук К. В., Коржова Н. Б.

У розвантаженніпрограми (2015 р.) брали участь: Шелехова Г. Т., Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Сидоренко В. В., Тарасенко О. О., Усатенко Г. О., Оперчук О. П., Мельник М. М., Ткачова Г. В., Глазова О. П., Панасенко Н. М.

В оновленні програми брали участь: Глазова О. П., Романенко Ю. О., Голуб Н. Б., Кондесюк Т. В., Котусенко О. Ю., Мельниченко О. М., Михайловська Н. А., Панченков А. О., Пчеляна Л. В.

5-й клас

(122 год, 3,5 год на тиждень)
(10 год – резерв годин для використання на розсуд учителя.
Контрольні роботи проводяться за рахунок годин, указаних у таблиці)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**К-сть годин**	**Зміст навчального матеріалу**		**К-сть годин**
		Мовна змістова лінія 88 год	**Мовленнєва змістова лінія 24 год**	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **розуміє** значення й роль мови в житті людини й суспільства; **пояснює** функції мови: комунікативну, мислетворчу, пізнавальну, об'єднувальну; **знає і пояснює** зміст 10-ї статті Конституції України; **знає і розуміє** значення української мови як державної в житті Української держави та її громадян. **Діяльнісна складова** **порівнює** мовні і немовні засоби спілкування, які люди використовують у повсякден ному житті; **визначає** мову як основний засіб спілкування, формування думки й пізнання. **Ціннісна складова** **усвідомлює** права та мовні	**1**	**Вступ.** Значення мови в житті людини й суспільства. Українська мова — державна мова України.	**Рекомендовані види роботи.** Відповіді на питання за змістом прослуханих висловлень. Розкриття значення прослуханих та прочитаних прислів'їв, афоризмів, влучних висловів про роль мови в житті людини і суспільства тазначення державної мови для громадян України (усно). Записування речень, висловлень.	

обов'язки учня як громадянина своєї держави; **обґрунтовує** необхідність вільного володіння державною мовою; **робить висновки** щодо того, як мають ставитися до державної мови громадяни України, для яких державна мова не є рідною.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає і пояснює**зміст понять*мовлення, види мовленнєвої діяльності, спілкування усне й писемне, монолог, діалог, адресат мовлення;* **знає** типи мовлення (*розповідь, опис, роздум, оцінка (предмета, явища*), **наводить приклади** відповідних висловлень; **знає** вимоги до мовлення, основні правила спілкування, найпоширеніші етикетні формули. **Діяльнісна складова** **володіє** всіма видами і типами мовленнєвої діяльності; **сприймає й опрацьовує** інформацію, подану в різних формах (текстовій і графічних: схеми, таблиці та ін.);			**Теоретичний матеріал.** Загальне уявлення про мовлення як діяльність; види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), їх особливості. Різновиди мовленнєвого спілкування: усне й писемне, монологічне й діалогічне. Мета спілкування й адресат мовлення; основні правила спілкування: ввічливість, привітність, доброзичливість, уважність до співрозмовника, стриманість, тактовність (практично). **Обов'язкові види роботи.** Складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування, пов'язаної з життєвим досвідом учнів (діалог етикетного характеру з використанням етикетних формул). **Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки та вголос. Відповіді на запитання за змістом прочитаного. Складання висловлення за ілюстрацією (або коміксом). Продовження висловлення за поданим початком. Складання розповіді на тему, пов'язану з життєвим досвідом учнів (орієнтовні теми: «Де і як я	**2** **1**

розрізняє типи мовлення (*розповідь, опис, роздум*); **визначає** належність тексту (фрагменту) до певного типу мовлення; **визначає** мету спілкування, адресата мовлення; **розрізняє** офіційну й неофіційну ситуацію мовлення; **застосовує** на практиці основні правила спілкування. **Ціннісна складова** **усвідомлює** потреби в спілкуванні, знанні правил спілкування та вмінні дотримуватися їх; **усвідомлює**потребу уважного й поважливого ставлення до співрозмовника; **аналізує й здійснює** внутрішній самоконтроль за дотриманням правил спілкування; **розпізнає** маніпулятивне спілкування й оцінює його як небезпечне й небажане; **прогнозує** можливі наслідки маніпулятивного впливу;**обґрунтовує** необхідність протистояння маніпулятивним впливам.			провів(ла) літні канікули», «Чим запам'яталося мені літо»). Колективне складання словничка найпоширеніших етикетних формул (привітання, прощання, вибачення, висловлення вдячності та ін.). Складання й розігрування діалогів (телефонних розмов), що передбачають уникання небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпулятивним впливам.	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає і пояснює**поняття*слово,*	**2**	***Повторення вивченого в початкових класах.***	**Рекомендовані види роботи.** Добір заголовка тексту. Колективне складання простого плану прослуханого або прочитаного	

речення, текст; **розуміє й пояснює** відмінності між словом і реченням, реченням і текстом; **знає** вивчені правила написання слів, вимови їх, творення граматичних форм, конструювання речень, творення текстів; **пояснює** лексичне значення слів; **наводить приклади** слів – різних частин мови. **Діяльнісна складова** **визначає й формулює** тему й основну думку прочитаного та прослуханого тексту, добирає до нього заголовок; **складає** простий план тексту; **складає** текст, висловлення, речення певного змісту; **визначає** належність слова до певної частини мови; **помічає й виправляє** орфографічні та пунктуаційні помилки (у межах вивченого). **Ціннісна складова** **усвідомлює** красу, багатство виражальних засобів української мови; **обґрунтовує необхідність** знання української мови та вміння висловлюватися чітко, точно, грамотно.		**Текст. Речення. Слово.** Усні й письмові висловлення, текст. Зміст, заголовок тексту. План тексту. Поділ зв'язного висловлення (тексту) на речення. Інтонація речень, різних за метою висловлення. Розділові знаки в кінці речення. Слово як компонент речення.Лексичне значення слова. Слово як частина мови. Добір слів для доповнення речення. Складання речень певного змісту.	тексту. Складання висловлення (тексту) за змістом прислів'я. Складання тексту-розповіді про свою школу (клас) із використанням запропонованих (самостійно дібраних) прислів'їв. Доповнення речення самостійно дібраними словами. Складання речень за опорними словами.	
Учень (учениця):			**Теоретичний матеріал.**	**2**

<u>Знаннєва складова</u> **знає** визначення тексту, **називає** основні ознаки його; **розуміє** відмінності тексту від висловлення; **пояснює** особливості будови тексту; **знає**особливості будови опису предмета (тварини). **<u>Діяльнісна складова</u>** **визначає** тему та основну думку готового тексту; **складає** план тексту (простий); **визначає** ключові слова в тексті; **аналізує** будову тексту, виділяє *зачин, основну частину*та*кінцівку*; **розрізняє** тексти (уривки) за належністю до певного типу мовлення; **складає** текст, додержуючи змістової та композиційної єдності; **здійснює** вибірковий переказ тексту визначеного типу мовлення за колективно складеним планом. **<u>Ціннісна складова</u>** **оцінює та обговорює** зміст тексту; **висловлює судження** щодо порушених у тексті питань; **обговорює** відповідність тексту			Текст. Змістова й композиційна єдність, зв'язність тексту. Тема, основна думка тексту, мікротема. Простий план тексту. Будова тексту (зачин, основна частина, кінцівка); абзац. Ключові слова в тексті. Усна й письмова форми тексту (висловлення). Типи мовлення: розповідь, опис, роздум, оцінка предмета (явища). Особливості будови опису предмета (тварини). **Обов'язкові види роботи.** Усний вибірковий переказ художнього тексту, що містить опис предмета, за колективно складеним планом.	**1**

переказу необхідним вимогам (у межах вивченого).				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає,** що вивчає лексикологія; **розуміє й витлумачує** лексичне значення слів; зокрема синонімів та антонімів; **наводить приклади** слів, що належать до різних за значенням груп: синонімів, антонімів, омонімів; **пояснює** лексичні значення багатозначних слів, омонімів і паронімів з урахуванням контексту. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** пряме й переносне значення багатозначних слів, правильно **використовує** такі слова в мовленні; **визначає**в реченнях (текстах)і самостійно **добирає** синоніми, антоніми, **використовує** доцільно й правильно синоніми, антоніми в усному й писемному мовленні; **користується** тлумачним словником; а також словникамисинонімів, антонімів, омонімів і паронімів; **використовує** синоніми як засіб зв'язку речень у тексті та для	**8** **+1 на повтор.**	**Лексикологія.** Лексичне значення слова. Однозначні й багатозначні слова *(повторення*). Використання багатозначних слів у прямому й переносному значеннях (*повторення*). Лексична помилка та умовне позначення її (*практично*). Тлумачний словник. **Групи слів за значенням:** синоніми, антоніми, омоніми (*повторення й поглиблення*). Пароніми. Ознайомлення зі словниками антонімів, синонімів, омонімів, паронімів.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання й читання тексту,у якому використано слова, вжиті в переносному значенні. Складання й розігрування діалогу-розпитування про корисність різних видів спорту (правила користування шкільною бібліотекою, правила користування мобільним телефоном та ін.) з використанням запропонованих (або самостійно дібраних) синонімів, антонімів. Складання й розігрування діалогуетикетного характеру з використанням синонімічних етикетних формул вітання, прохання, вдячності (у музеї, бібліотеці, магазині, спортзалі та ін.) з урахуванням віку та статусу співрозмовника. Робота з деформованим текстом (заміна повторюваних слів синонімами, використання синонімів як засобу зв'язку речень у тексті). Складання усного описупредмета (квітки, куща калини, осіннього листя і т.ін.) за картиною. **Обов'язкові види роботи.** Докладний усний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису тварини, що містить синоніми та антоніми (за колективно складеним простим планом). Докладний письмовий переказ тексту розповідного характеру з елементами опису предмета (тварини), що містить синоніми та антоніми (за колективно складеним планом). Аналіз письмового переказу.	**3**

уникнення невиправданих повторів слів; **помічає та виправляє** лексичні помилки у своєму мовленні. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** багатство виражальних засобів української мови, зокрема багатство її лексичного складу; **оцінює** роль у мовленні слів, ужитих у переносному значенні, синонімів та анонімів; **критично ставиться** до власного мовлення, усвідомлює необхідність використання мовних словників; **усвідомлює й обговорює** шляхи вдосконалення власного мовлення, зокрема збагачення словникового запасу; **робить висновки** щодо необхідності дотримання здорового способу життя, занять фізкультурою (спортом) (ЗБ); **прагне** успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі**(НЛ-4)**.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** значущі частини слова; **наводить приклади** різних форм слова та спільнокореневих слів; **пояснює** правопис значущих	**9** **+1 на повтор.**	**Будова слова. Орфографія.** Основа слова (корінь, суфікс, префікс) і закінчення — значущі частинислова(*повторення й поглиблення відомостей*).	**Рекомендовані види роботи.** Редагування речень, що містятьспільнокореневі слова й форми одного слова. Визначення в реченнях (текстах)і добір слів, що містять антонімічні суфікси та префікси. Аудіювання текстів фольклорних творів	

частин слова правилами (у межах вивченого). **<u>Діяльнісна складова</u>** **виділяє** у слові значущі частини; **розрізняє** форми слова та спільнокореневі слова, змінні й незмінні слова; **складає** речення й мікротексти зісловами, що маютьсуфікси та префікси, якінадають їм емоційного забарвлення й виразності; **використовує** доцільно слова, що містять антонімічні суфікси та префікси. **записує** правильнословаз вивче-ними орфограмами в значущих частинах ,**обґрунтовує** написання їх правилами; **знаходить і виправляє** орфографічні помилки на вивчені правила; **використовує** спільнокореневі слова як засіб зв'язку речень у тексті. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює**багатство виражальних засобівукраїнської мови; **робить висновки** щодо важливості удосконалення власного мовлення, зокрема збагачення словникового запасу		Спільнокореневі слова й форми слова. Незмінні й змінні слова. Правопис значущих частин слова (повторення). Написання префіксів *пре-, при-, прі-.*	(колискових пісень, забавлянок, утішок), що містять слова із суфіксами, які надають слову значень зменшуваності й пестливості. Створення казки, текст якої містить слова, що надають слову значення збільшеності та згрубілості. Конструювання речень-компліментів (для привітання з днем народження, святом) з використанням слів із префіксом **пре-.** Складання опису тварини для Вікіпедії та опису тварини як героя оповідання (*усно*). Порівняння складених висловлень. Створення розповіді про відвідування зоопарку з використанням незмінних слів (назв тварин). **Обов'язкові види роботи.** Письмовий твір-опис предмета (тварини) з використанням слів із суфіксами та префіксами, що надають тексту емоційного забарвлення й виразності (у художньому стилі). Аналіз письмового твору-опису предмета (тварини).	**2**

словами різної будови.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає,** що вивчає фонетика, графіка, орфоепія, орфографія; **знає** українську абетку; **розуміє**та **пояснює** співвідношення між звуками й буквами; **знає** засоби милозвучності української мови; **знає** правила переносу слів із рядка в рядок; **записує** правильно слова з вивченими орфограмами;**обґрунтовує** написання слів відповідними орфографічними правилами; **знає й пояснює** особливості будови розповіді та елементарного роздуму. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє у словах тверді й м'які, дзвінкі й глухі приголосні, ненаголошені й наголошені голосні звуки;** **пояснює** звукове значення букв ***я, ю, є, ї*** та ***щ;*** **поділяє** слова на склади, правильно **переносить** з рядка в рядок;	**30** **+2 на повтор.**	**Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія.** **Звуки мови й звуки мовлення.** **Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді й м'які, дзвінкі й глухі (*повторення*); вимова звуків, що позначаються літерами *г і ґ.*** **Позначення звуків мовлення на письмі.** Алфавіт (абетка, азбука). Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв *я, ю, є, ї* та *щ* (*повторення*). **Склад. Наголос.** Орфоепічний словник і словник наголосів. Орфоепічна помилка (*практично*). Вимова наголошених і ненаголошених голосних. Ненаголошені голосні **[е], [и], [о]** в коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом. Позначення на письмі ненаголошених голосних **[е], [и]** та **[о]** перед складом з наголошеним **[у]** в коренях слів. Орфографічний словник. Орфограма (*практично*). Орфографічна помилка (практично), її умовне позначення. **Вимова приголосних звуків.** Уподібнення приголосних звуків.	**Рекомендовані види роботи.** Виразне читання текстів з дотриманням правил орфоепії. Виявлення й аналіз помилок у наголошуванні слів у своєму мовленні та мовленні інших людей. Складання й розігрування діалогів з використанням слів, у вимові яких часто трапляються помилки (*випадок, черговий, вимова, запитання, завдання* та ін.). Колективне укладання переліку часто вживаних слів, у наголошуванні яких трапляються помилки. Проговорювання скоромовок, виконання артикуляційних вправ. Запис аудіолиста-привітання з дотриманням правил орфоепії. Складанняречень і мікротекстів, що містять слова, у вимові яких трапляються помилки. Укладання пам'ятки щодо дотримання найпоширеніших чергувань приголосних звуків. Упорядкування за абеткою імен героїв улюблених мультфільмів. **Теоретичний матеріал.** Особливості будови розповіді та елементарного роздуму. **Обов'язкові види роботи.** Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму. Письмовий твір-роздум на тему, пов'язану з	**6**

вимовляє звуки в словах відповідно до правил орфоепії; **використовує** логічний наголос для виділення слів зі смисловим навантаженням; **дотримується**чергувань голосних і приголосних звуків; **користується орфографічним словником і словником наголосів;** **помічає й виправляє орфоепічні й орфографічні помилки, керуючись вивченими правилами;** **розпізнає** у словах явища уподібнення, спрощення, чергування звуків. **Ціннісна складова** **усвідомлює** красу, естетичну довершеність української мови, зокрема її милозвучність і мелодійність; **виявляє відкритість** до пізнання різних культур через мови.		Вимова і правопис префіксів **роз-, без-**Спрощення в групах приголосних. **Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків** (практично). Чергування **[о] – [а], [е] – [і], [е] – [и]; [о], [е] з [і]; [и] – [і]** після **[ж], [ч], [ш], [шч]** та **[г], [к], [х]** у коренях слів; **[г], [к], [х] – [ж], [ч], [ш] – [з′], [ц′], [с′].** Основні випадки чергування **у – в, і – й, з – із – зі** (правила милозвучності). Вимова і правопис префіксів **з- (зі-, с-), роз (розі-).** Позначення м'якості приголосних на письмі буквами **ь, і, є, ю, я**. Основні правила переносу. Правила вживання знака м'якшення (*повторення й поглиблення*). Правила вживання апострофа.	життєвим досвідом учнів, у художньому стилі за колективно складеним планом (орієнтовні теми: «Чому людина має бути чемною», «Чому потрібно захищати слабших», «Чому потрібно вивчати іноземну мову»). Аналіз письмового твору. Есе (розмірковування в довільній формі) про красу й милозвучність української мови.	
Учень (учениця): **Знаннєва складова**	**6** **+1 на**	**Відомості із синтаксису й пунктуації.**	**Рекомендовані види роботи.** Складання висловлення з використанням опорних	

знає,що вивчає синтаксис і пунктуація; **знає та формулює** визначення словосполучення та речення; **пояснює** відмінність між словосполученням і реченням; **наводить приклади** словосполучень, речень, що належать до різних видів за метою висловлення та емоційним забарвленням; **знає** головні члени речення; **наводить приклади** двоскладних й односкладних речень. **<u>Діяльнісна складова</u>** **відрізняє** словосполучення від слова й речення; **визначає** у словосполученні головне й залежне слова; **розпізнає** види речень за метою висловлення, інтонацією, емоційним забарвленням; **визначає** частини складного речення, що мають будову простих; правильно **інтонує** речення; **розставляє таобґрунтовує** розділові знаки в кінці речення; **визначає** в реченні головні члени; **помічає й виправляє** пунктуаційні помилки (у межах	**повтор.**	**Словосполучення.** Відмінність словосполучення від слова й речення. Головне й залежне слово в словосполученні.. **Речення, його граматична основа** (підмет і присудок). Речення з одним головним членом (*загальне ознайомлення*). Види речень за метою висловлення; за емоційним забарвленням: окличні й неокличні (*повторення*). Пунктуаційна помилка та її умовне позначення (*практично*).	словосполучень (наприклад: *улюблені книжки, відповіді на запитання, запам'ятаю назавжди*). Створення тексту інформації для шкільного веб-сайта або шкільної газети про цікавий випадок із життя класу з використанням різних за метою висловлення речень. Аудіозапис для шкільної радіогазети повідомлення, що містить окличні й неокличні речення. **Обов'язкові види роботи.** Письмовий твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі (орієнтовні теми: «Чому необхідно знати історію свого народу», «Чому потрібно знати звичаї свого народу», «Чого не можна купити за гроші», «Чому потрібно берегти природу»). Аналіз письмового твору.	**2**

вивчених правил); **критично мислить, аналізує** моральні дилеми, виходячи з досвіду власного життя. **Ціннісна складова** **усвідомлює** багатство виражальних засобів української мови, зокрема її граматичну досконалість; **представляє й аргументує** свою позицію в шкільному ЗМІ, **додержує** таких правил етики, як правдивість, дотримання прав людини; **усвідомлює**суть понять*патріотизм, відповідальність за долю батьківщини***(НЛ-2)**; **обґрунтовує** необхідність збереження та відновлення природного середовища **(НЛ-1)**.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** другорядні члени речення; **формулює визначення** додатка, означення, обставини. **Діяльнісна складова** **розрізняє**додатки, означення, обставини, **визначає** їх у реченні; **будує** речення, поширюючи їх додатками, означеннями, обставинами; **складає** речення з урахуванням	**5**	**Другорядні члени речення:** додаток, означення, обставина.	**Рекомендовані види роботи.** Діалог-розпитування (орієнтовні теми: «Домашня тварина, про яку ти мрієш» (з використанням реплік-речень, що містять означення), «Твоє улюблене заняття» (з використанням реплік-речень, що містять додатки), «Як пройти до музею» (з використанням реплік-речень, які містять обставини).	

мети й ситуації спілкування; **використовує** виражальні можливості другорядних членів речення у своєму мовленні. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** багатствовиражальних засобів української мови; **робить висновки** щодо значення будови речення для точності висловлення думки.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **пояснює** роль однорідних членів речення, звертань, вставних слів (словосполучень, речень)у мовленні; формулює правила вживання розділових знаків у реченнях, ускладнених однорідними членами, звертаннями та вставними словами (словосполученнями). **<u>Діяльнісна складова</u>** **розпізнає**однорідні члени речення, узагальнювальні слова при них, звертання, вставні слова в реченні та складні речення; **складає речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення**	**10**	**Речення з однорідними членами** (без сполучників і зі сполучниками **а, але, і**). Кома між однорідними членами. Узагальнювальне слово в реченні з однорідними членами. Двокрапка й тире при узагальню-вальних словах у реченнях з однорідними членами. **Звертання.** Непоширені й поширені звертання. Розділові знаки при звертанні (*повторення*). Ознайомлення з найбільш уживаними **вставними словами та сполученнями слів** (*практично*). Виділення вставних слів на письмі комами. **Складні речення** з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіюванняуривка з твору сучасної дитячої літератури, що містить однорідні члени речення. Формулювання відповідей на запитання за змістом прослуханого уривка з використанням однорідних членів речення. Складання висловлення «Мої улюблені квіти» («Шкільний сад», «Що ми побачили в лісі») з використанням узагальнювальних слів при однорідних членах речення. Складання тексту вітальної листівки з нагоди Дня матері з використанням звертань. Складання інформації до шкільного веб-сайта про цікавий випадок з життя класу (з використанням вставних слів і словосполучень). **Обов'язкові види роботи.** Письмовий докладний переказ тексту розповідного характеру з елементами роздуму, що містить однорідні члени речення. Аналіз письмового переказу. Лист до рідної людини з використанням звертань та вставних слів.	**5**

та використовує їх у власному мовленні; **будує діалоги на визначені теми й відповідно до запропонованої ситуації, доцільно використовуючи однорідні члени речення, звертання і вставні слова;** **інтонуєправильно речення з однорідними членами, звертаннями, вставними словами й складні речення;** **розставляє** розділові знаки між однорідними членами, при звертаннях і вставних словах, між частинами складного речення, **обґрунтовує** їх уживаннявідповідними правилами; **знаходить і виправляє** пунктуаційні помилки на вивчені правила; **складає** висловлення з урахуванням адресата мовлення, використовуючи різні за будовою (прості й складні) речення. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** значення однорідних членів речення, звертань,		Кома між частинами складного речення, з'єднаними безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.	**Ділові папери.** Оформлення конверта (або адреси на поштовій листівці).	

вставних слів у мовленні; **цінує** співрозмовника (адресата листа), **виявляє** до нього увагу та повагу; **визнає** право кожного мати й вільно висловлювати власну думку; **робить висновки** щодо необхідності виявляти у спілкуванні делікатність, тактовність, уміти уникати конфліктів та домовлятися; **усвідомлює** потребу в цінностях, зокрема родинних; **усвідомлює** наслідки, що можуть бути спричиненінепорозумін-нями між рідними людьми, обґрунтовує необхідність їх уникання.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **пояснює** відмінності між прямою та непрямою мовою; **наводить приклади** речень із прямою мовою; **записує**правильно речення з прямою мовою в різних щодо слів автора позиціях; **записує** правильно текст, що містить діалог. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** слова автора й пряму мову в реченні з прямою мовою;	**6**	**Пряма мова.Діалог.** Розділові знаки в реченнях із прямою мовою. Тире при діалозі.	**Рекомендовані види роботи.** **Складання розповіді «Мудрі батькові поради» («Улюблені пісні моєї мами», «Чого навчив мене мій тренер») з використанням речень, що містять пряму мову.** **Інсценування байки, текст якої містить діалог.**	

правильно інтонує речення з прямою мовою; **ставить** розділові знаки при прямій мові й діалозі, **обґрунтовує** їх правилами; **знаходить і виправляє** пунктуаційні помилки на вивчені правила; **складає** тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом. **Ціннісна складова** **усвідомлює** роль прямої мови в реченнях і текстах; **цінує** досвід старших поколінь, **поважає**досвід і дослухається порад старших членів родини.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає**групи слів за значенням, будову слова, основні правила вимови та правопису слів, основні відомості із синтаксису та пунктуації. **Діяльнісна складова** **класифікує й систематизує**вивчені відомості; **узагальнює** поняття, закономірності, правила; **застосовує** здобуті знання, уміння, навички й досвід у нових навчальних та життєвих ситуаціях.	**6**	**Повторення й узагальнення вивченогов кінці року.** Лексикологія. Будова слова й орфографія. Фонетика й графіка. Орфоепія й орфографія. **Синтаксис і пунктуація.**	**Рекомендовані види роботи.** **Тлумачення лексичного значення ужитих у реченнях (текстах) слів, добір синонімів, антонімів.** **Читанняречень (текстів)з дотриманням правил вимови слів та інтонування речень.** Написанняречень і текстів з поясненням написання слів та вживання розділових знаків.	

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			**Орієнтовні вимоги** до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	**Тематика текстів**	Теми висловлювань учнів	
Я і українська мова й література. Я і Батьківщина (її природа,історія) Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня). Я і мистецтво	Українська мова — один з найважливіших складників української культури. Дивовижний світ української природи. Єдність із рідною природою в різні пори року. Історичне минуле України на різних етапах розвитку українського народу. Історія мого міста, села — частина історії України. Запорозьке козацтво в українській історії й національній самосвідомості. Герої доби козацтва. Національна державна символіка України. Культурна спадщина України.	«Мова — найцінніший скарб, мудра берегиня народу». «Чому треба берегти рідну мову». «Із чого починається Батьківщина». «Чому необхідно знати свою історію». «Не хлібом єдиним живе людина», «Народна пісня — душа народу». «Краса врятує світ», «Моя зустріч із прекрасним». «Ой роде наш красний», «Вірний	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості та добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягненняпевної комунікативної мети, зокрема**використовує** українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам’яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров’я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; **усвідомлює** необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.

(традиційне й професійне). Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний колектив, народ, людство) Я як особистість	Коріння української культури. Залишки Трипільської культури. Національні звичаї, традиції, обряди й свята — віковічні духовні засади розвитку народу. Багатство народної символіки. Народне українське мистецтво — вищий вияв творчого генія народу. Народні митці України. **Родинно-побутова культура: структура, функції сім'ї, глибока й всеперемагаюча материнська, батьківська любов до дітей, шанобливе ставлення до бабусі й дідуся, родичів, прив'язаність до отчого дому.** **Моя школа, мій клас. Значення колективізму. Український народ. Людська спільнота.**	приятель — то найбільший скарб». «Шкільна родина», «Я — українець (українка)». «Ким я б хотів(ла) бути і стати й чому?», «Які риси характеру я хочу в собі виховати?».	

	Покликання людини. Творче, самобутнє світобачення кожної особистості, реалізація її творчого потенціалу. Видатні українці.		

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Державні вимоги дорівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) *з допомогою вчителя:* **визначає мету власної пізнавальної діяльності;** **планує діяльністьдля досягнення мети;** **реалізує визначений план;** **оцінює здобутий результат.**
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) *з необхідною допомогою вчителя:* **аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;** **порівнює, узагальнює їх;** **виділяє головне з-поміж другорядного;** **здобуває** інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; **систематизує**, **зіставляє**, **інтерпретує** готову інформацію;

	моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	**Учень (учениця)** ***з певною допомогою вчителя:*** **уявляє словесно описані предмети та явища;** **переносить раніше засвоєні знання та вміння в нову ситуацію;** **помічає й формулює проблему** в процесі навчання; **усвідомлює структуру** предмета вивчення; **робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми;** **добирає аргументи для його доведення (у нескладних випадках).**
Естетико-етичні	**помічає красу** в мовних явищах, явищах природи, мистецтві, вчинках і звершеннях людей; **спроможний** критично оцінювати власні вчинки.

6 клас

(122 год, 3,5 год на тиждень)

(7 год – резерв годин для використання на розсуд учителя.
Контрольні роботи проводяться за рахунок годин, указаних у таблиці)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**К-сть годин**	**Зміст навчального матеріалу**		**К-сть годин**
		Мовна змістова лінія **92 год**	**Мовленнєва змістова лінія** **23 год**	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** засоби милозвучності української мови; **знаходить** їх у тексті (реченнях),	**1**	**Вступ.** Краса й багатство української мови.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання та обговорення тексту, Коментування висловів відомих людей про красу та багатство української мови. Записування речень (висловлень).	

використовує вмовленні; **знає й розуміє** особливості української мови, які забезпечують точність, виразність, образність вислову. **Діяльнісна складова** **добирає** засоби мови, відповідні меті й ситуації спілкування; **розпізнає** синоніми, антоніми, **використовує** їх у мовленні; **Ціннісна складова** **усвідомлює** естетичну цінність української мови; **оцінює** словникове багатство української мови; **усвідомлює** права й мовні обов'язки учнів як громадян своєї держави; **розуміє й обгрунтовує** необхідність вільного володіння державною мовою.			Колективне складання простого плану висловлення на тему «Багатство української мови».	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **розуміє,** як пов'язані мова і мовлення; **має уявлення та пояснює** зміст понять*мовлення, види мовленнєвої діяльності, ситуація спілкування, адресат мовлення, мета спілкування;* **знає** типи мовлення (*розповідь, опис, роздум, оцінка (предмета, явища*), **наводить приклади**			**Теоретичний матеріал.** Види мовленнєвої діяльності (*повторення йпоглиблення вивченого*). Загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складники: адресат мовлення (той, хто говорить або пише), адресант мовлення (той, до кого спрямоване мовлення), тема та основна думка висловлення, мета й місце спілкування (*практично*). Повторення вивченого про типи мовлення. **Обов'язкові види роботи.** Складання й розігруваннядіалогу етикетного характеру відповідно до запропонованої ситуації	**2**

відповідних висловлень; **пояснює** відмінність між мовленням усним і писемним, монологічним і діалогічним; **знає й використовує** доцільні етикетні формули відповідно до різних ситуацій спілкування, віку та статусу співрозмовника. **<u>Діяльнісна складова</u>** **застосовує** всі види мовленнєвої діяльності; **аналізує й осмислює** ситуацію спілкування, **визначає** її складники; **виявляє спроможність** ініціювати комунікативну взаємодію (ПФГ); **виявляє здатність** логічно обґрунтовувати висловлювані думки й оцінки; **усвідомлює** важливість додержання правил спілкування: ввічливості, привітності, доброзичливості, уваги до співрозмовника, стриманості, тактовності; **дотримується** правил етикету в поведінці й під час спілкування. **<u>Ціннісна складова</u>** **сприймає** спілкування як цінність; **поважає** права й думки співрозмовників; **розуміє** почуття й мотиви			спілкування етикетного характеру (вітання, знайомство й представлення, пропозиція допомоги людині, що опинилася в скрутній ситуації). Складання й розігруваннядіалогу відповідно до ситуації спілкування, пов'язаної з обміном думками, життєвим досвідом учнів щодо безпеки спілкування телефоном та в мережі Інтернет. Складання й розігрування діалогів (телефонних розмов), що передбачають уникання небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпулятивним впливам. **Рекомендовані види роботи.** Читання текстів (уривків), що належать до різних типів мовлення. Аудіювання текстів діалогічного й монологічного характеру, у яких поєднано різні типи мовлення (розповідь, опис, елементи роздуму). Сприймання під час читання авторської оцінки інформації, прямо вираженої в тексті.	**1**

співрозмовника; **усвідомлює** небезпекуможливого негативного впливу й маніпуляцій у процесі спілкування телефоном та в мережі Інтернет; **робить висновки** про необхідність протистояти й протидіяти негативним впливам, допомагати в такому протистоянні іншим.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** визначення словосполучення й речення, **пояснює** різницю між ними; **наводить приклади** словосполучень і речень; простих речень, що містять однорідні члени речення, звертання, вставні слова; складних речень; **пояснює** роль звертань, вставних слів (словосполучень) та однорідних членів речення в мовленні; **пояснює**вживання розділових знаків у простих реченнях, що містять однорідні члени речення, звертання, вставні слова, та між частинами складних речень за вивченими правилами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** словосполучення й речення, прості й складні речення;	**4**	**Повторення, узагальнення й поглиблення вивченого.** Словосполучення і речення. Головні члени речення. Просте речення. Звертання, вставні слова, однорідні члени речення в простому реченні. Складне речення. Пряма мова. Діалог. Основні орфограми та пунктограми (*за вибором учителя*)	**Рекомендовані види роботи.** Складання простих речень певної тематики з використанням поданих словосполучень. Поширення простих речень однорідними членами. Добір узагальнювальних слів до вжитих у реченнях однорідних членів. Складання листа до осені з використанням риторичних звертань та однорідних членів речення (*письмово*). Складання тексту листівки (електронного листа), що містить привітання з Днем учителя (днем народження, сімейним святом) з використанням звертань, вставних слів (словосполучень) та однорідних членів речення. Складання висловлення «Поїдемо поговорити з лісом!» («Про що розповіла верба») з використанням прямої мови (*усно*). Складання та розігрування діалогу — обміну думками та враженнями (від прочитаної книжки, переглянутого фільму) з використанням звертань, вставних слів і словосполучень.	

визначає головне й залежне слова у словосполученні; **визначає** головні та другорядні члени речення; **знаходить** у реченні вставні слова, звертання та однорідні члени речення; **називає** частини мови, якими вони виражені; **будує** речення зі звертаннями, вставними словами, однорідними членами речення; із простих речень — складне; речення з прямою мовою. **розставляє** правильно розділові знаки в простих ускладнених реченнях, складних реченнях (у межах вивченого); **знаходить і виправляє**орфографічні й пунктуаційні помилки на вивчені правила. **<u>Ціннісна складова</u>** **сприймає** спілкування як цінність; **поважає** права й думки співрозмовників; **цінує** духовно наснажене, емоційно багате спілкування між людьми **(НЛ-3)**, що виявляється у висловленні уваги й поваги засобами листування; **усвідомлює** необхідність гармонійного співіснування				

людини й природи, збереження й захисту довкілля**(НЛ-1)**.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** сфери вживання, основні види (жанри) висловлень, загальні та мовні ознаки основних стилів мовлення; **розуміє** основну функцію, сферу вживання офіційно-ділового стилю; **називає** загальні та мовні ознаки офіційно-ділового стилю; **знає** основні види сучасних засобів масової інформації (ЗМІ); **розуміє й пояснює**мету створення оголошень як оптимального способу передавання корисної для людей інформації; **знає** реквізити оголошення як ділового папера; **знає й розуміє**критерії визначення наданої ЗМІ якісної та корисної інформації. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** стилі мовлення (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний); **визначає** сферу використання їх; **складає** текст оголошення в офіційно-діловому стилі з дотриманням основних вимог;			**Теоретичний матеріал.** Повторення відомостей про стилі мовлення. Поняття про офіційно-діловий стиль. **Рекомендовані види роботи.** Виразне читання вголосхудожніх, науково-популярнихтекстів (уривків) різних жанрів (оповідання, статті, казки, байки та ін.). Читання та обговорення текстів, що належать до різних стилів. **Обов'язкові види роботи.** **Ділові папери.** Оголошення для розміщення на шкільному веб-сайті (на шкільній дошці оголошень) про очікувану подію (екскурсію учнів до музею, відвідання театру, організацію поїздки до Канівськогомузею Тараса Шевченка на території Шевченківського національного заповідника та ін.).	**1** **1**

помічає й **виправляє** стилістичні огріхи у висловленнях і текстах. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** необхідністьдобре організованого обміну інформацією в суспільстві; **усвідомлює** призначеннядрукованих та віртуальних ЗМІ, інших інформаційних джерел; **оцінює** текст оголошення (зміст, форму, мовнеоформлення).				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає тарозуміє** значення основних термінів розділу; **пояснює** лексичне значення слова; **пояснює** поділ слів на власне українські й запозичені; **розуміє й пояснює** причини вилучення з активного вжитку певних слів (історизмів, архаїзмів) та появи того чи іншого неологізму; **пояснює відмінність між** словамизагальновживаними та стилістично забарвленими, доцільно їх використовує; **обґрунтовує** вживання в наукових і художніх текстах застарілих і діалектних слів; **пояснює** відмінність між термінами та професійними	**8** **+1** **год на повтор**.	**Лексикологія** **Групи слів за походженням:** власне українські й запозичені (іншомовного походження) слова. Тлумачний словник української мови. Словник іншомовних слів. Лексична помилка (тавтологія, калькування, вживання слів у невластивих значеннях тощо) та умовне позначення її (*практично*). Написання слів, що увійшли в українську мову з інших мов (слова іншомовного походження): букви **и, і**; правопис знака м'якшення й апострофа; подвоєння букв у загальних і власних назвах іншомовного походження. **Активна й пасивна лексика** української мови: застарілі слова	**Рекомендовані види роботи.** Добирання українських відповідників до вжитих у реченнях (текстах) іншомовних слів. Докладний усний переказ тексту із завданням: заміною іншомовних слів українськими відповідниками. Переказування тексту легенди (казки) зі збереженням використаних у ньому архаїзмів та історизмів.Обґрунтування доцільності вживання таких слів у творах певних жанрів. Колективне укладання словничка популярних у шкільному житті неологізмів. Створення висловлення-роздуму «Професія моїх батьків» («Ким я мрію стати») з використанням професійних слів, неологізмів. Редагування речень і текстів, у яких допущено лексичні помилки.	

словами; **знає** правила написання іншомовних слів. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** слова за походженням (власне українські та запозичені); **користується** словниками: тлумачним та іншомовних слів; **записує** правильно іншомовні слова; **замінює** за можливості іншомовне слово українським відповідником; **розрізняє** активну й пасивну лексику; **розпізнає** серед застарілих слів архаїзми та історизми; **розрізняє** слова загальновживані та стилістично забарвлені; **доречно вживає** вивчені пласти лексики у власному мовленні; визначає їхню роль у текстах різних стилів; **редагує** речення й тексти, у яких допущено лексичні помилки. **<u>Ціннісна складова</u>** **сприймає** вживання просторічних слів (росіянізмів, вульгаризмів, перекручених слів) за вияв низького рівня мовленнєвої культури; **критично ставиться** до		(архаїзми й історизми), неологізми. **Групи слів за вживанням**: загальновживані й стилістично забарвлені слова, діалектні, професійні слова й терміни, просторічні слова. Пароніми (*практично*).		

надмірного вживання іншомовних слів у мовленні, надає перевагу українським словам; **шанує** родину, співвідносить себе з нею, цікавиться життям і професійною діяльністю батьків; замислюється про майбутнє, прагне успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі**(НЛ-4)**.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає,** що вивчає фразеологія; наводить приклади фразеологізмів; **розуміє пояснює** значення фразеологізмів. **<u>Діяльнісна складова</u>** **визначає** фразеологізми в реченнях і текстах; **використовує** доречно фразеологізмив мовленні; **добирає** фразеологічні синоніми та антоніми; **користується** фразеологічним словником та фразеологічними довідниками; **визначає** синтаксичну роль фразеологізмів у реченнях; **редагує** речення й тексти, у яких фразеологізмивжито неправильно. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** роль фразеологізмів	**5** **+1 год на повтор.**	**Фразеологія.** Фразеологізми.Поняття про фразеологізм, його лексичне значення. Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми як різновиди фразеологізмів. Фразеологізми в ролі членів речення. Ознайомлення із фразеологічним словником.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання текстів художнього та розмовного стилів, які містять фразеологізми, тлумачення значення стійких словосполучень. Пояснення значення прислів'їв, приказок, крилатих висловів. Тлумачення зі словником та використання в реченнях багатозначних фразеологізмів (наприклад: *колоти очі; розправляти крила; роззявляти рота*),синонімічних(наприклад: *загнати в тісний кут — загнати на слизьке*), антонімічних *(*наприклад: *хоч греблю гати — як кіт наплакав*). Колективне укладання словничка фразеологізмів на позначення певних якостей (наприклад: *золоті уста — красномовність; гострий на язик — дотепність*)або рис характеру особистості (*лицар без страху і догани, держить хвіст бубликом*, *підшитий лисом* і т.ін.). Редагування речень і текстів, у яких неправильно вжито фразеологізми.	

у мовленні; **робить висновки** про виявлену у фразеологізмах спостережливість і мудрість народу; **оцінює** здібності, вміння, риси вдачі людей, уміє схарактеризувати їх відповідними фразеологізмами.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає та пояснює** зміст поняття*текст;* **називає** основні ознаки тексту; **знає** особливості будови тексту, мовні засоби зв'язку між його частинами; **знає та пояснює** будову елементарного роздуму. **<u>Діяльнісна складова</u>** **застосовує** знання про текст, йогобудову, ознаки, засоби зв'язності для побудови висловлення на визначену тему; **створює** елементарний роздум; **доречно** поєднує різні типи мовлення, створюючи висловлення типу розповіді з елементами роздуму; **добирає й систематизує** для самостійних висловлень (творів) матеріал на основі різних інформаційних джерел (зокрема й			**Теоретичний матеріал.** Повторення вивченого про текст, його основні ознаки, особливості будови тексту, використання мовних засобів зв'язку між його частинами. Основні джерела матеріалу для твору (*практично*). Складний план прослуханого або прочитаного тексту; простий план власного висловлення. Будова елементарного роздуму. **Обов'язкові види роботи.** Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму. Письмовий твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі (орієнтовні теми: «Чому я пишаюся своїм товаришем», «Який вчинок можна вважати героїчним», «У яких вчинках виявляється людська шляхетність») з використанням фразеологізмів. Аналіз письмового твору.	**2** **1** **2**

ресурсів Інтернету); **складає** складний план прослуханого або прочитаного тексту та простий план власного висловлення; складає текст твору-роздуму на основі власних спостережень і вражень за простим планом. **Ціннісна складова** **виявляє** об'єктивність, толерантність і тактовність в оцінці вчинків людей; **може співвіднести**вчинок людини з принципами справедливості, порядності, сміливості, громадянської відповідальності**(НЛ-2)**; **помічає** й **виправляє** недоліки у своєму й чужому мовленні.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** основні способи словотвору; **пояснює** чергування приголосних при творенні слів правилами; правильно **записує**і**вимовляє** складні й складноскорочені слова, пояснює їх правопис правилами. **Діяльнісна складова** **визначає** способи творення слів; **самостійно утворює** нові слова вивченими способами; **дотримується правил** чергування приголосних при творенні слів;	**9** **+ 1 год на повтор.**	**Словотвір. Орфографія** Змінювання і творення слів. Твірне слово. Основні способи словотворення:префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безафіксний (відкидання від твірного слова префіксів, суфіксів і закінчення), складання основ (або слів), абревіатури, перехід слів з однієї частини мови в іншу. Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова. Зміни приголосних при творенні слів: іменників із суфіксом ***-ин(а)*** від	**Рекомендовані види роботи.** Створення оповідання про віртуальну мандрівку Україною з використанням іменників, утворених від поданих прикметників (наприклад: *полтавський — Полтавщина; вінницький — Вінниччина* та ін.). Створення мультимедійної презентації (міні-сценарію мультфільму) про пригоди сучасних школярів у Запорозькій Січі (середньовічному Києві, казковій країні та ін.) з використанням прикметників із суфіксами ***-ськ-, -цьк-, -зьк-*** (наприклад: *козацький, запорозький, молодецький* та ін.). Створення допису до шкільного веб-сайта про	

створює словотвірний ланцюжок, **здійснює** словотвірний розбір слова; **утворює й використовує** складноскорочені слова у власному мовленні, правильно узгоджуючи їх із прикметниками й дієсловами; **знаходить, пояснює й виправляє** орфографічні помилки на вивчені правила; **користується** орфографічним словником. **<u>Ціннісна складова</u>** **оцінює** позитивно вчинки й поведінку людей, які захищають свою країну, морально й матеріально підтримують інших, допомагають їм у біді**(НЛ-2)**.		прикметників на ***-ський, -цький***;буквосполученням ***-чн- (-шн-)***. Зміни приголосних при творенні відносних прикметників із суфіксами ***-ськ-, -цьк-, -зьк-***та іменників із суфіксами ***-ств(о), -зтв(о), -цтв(о).*** Складні слова. Сполучні ***о, е*** в складних словах. Творення складноскорочених слів. Правописскладних слів разом і через дефіс, написання слів з **пів**-; правопис складноскорочених слів.	українських меценатів з використанням складних слів (наприклад: *добродій, милосердя, життєпис, благодійність*).	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає,**що вивчає морфологія; **називає** самостійні частини мови, **наводить приклади** їх. **<u>Діяльнісна складова</u>** **визначає** самостійні частини мови в реченнях**, з'ясовує** їх граматичні ознаки (у межах вивченого); **розрізняє** самостійні та службові частини мови; **використовує** самостійні частини мови в усних і письмових висловленнях;	**1 на повтор.**	**Морфологія. Орфографія** Повторення вивченого про самостійні частини мови в попередніх класах. Загальна характеристика частин мови. Граматична помилка, умовне позначення її (*практично*).	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчкихудожнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення. Обговорення ролі опису приміщення в художніх і наукових текстах. Колективне складання плану прочитаного тексту. Визначення в пунктах плану самостійних і службових частин мови. Колективне складання (заповнення) таблиці «Частини мови». Самостійне складання простого плану власного висловлення «Що я знаю про частини мови». Обговорення складених планів.	

помічає та виправляє граматичні помилки в реченнях. **<u>Ціннісна складова</u>** **критично оцінює** рівень власних знань, **виявляє прагнення** поліпшувати власне мовлення, правильно використовуючи самостійні частини мови.			Колективне складання «лінгвістичної» казки (орієнтовна назва: «Чому частини мови посварились і як вони помирилися»).	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** морфологічні ознаки іменника; **розуміє** особливості відмінювання іменників кожної відміни, іменників, що мають форму лише множини; **знає й пояснює** написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові, *не* з іменниками, написання іменників-власних назв, правопис суфіксів іменників. **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить** іменники в реченні; **визначає** належність іменника до певного роду, відмінкову форму та число іменників; **класифікує** іменники за родами, відмінами, групами; **порівнює** відмінкові закінчення іменників різних відмін і груп; **визначає** синтаксичну роль	**20**	**Іменник.** Іменник як частина мови: загальнезначення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники загальні й власні, конкретні та абстрактні (*повторення й поглиблення*). Велика буква та лапки у власних назвах Збірні іменники. Рід іменників (*повторення*). Іменники спільного роду. Число іменників (*повторення*). Іменники, що мають форми тільки однини або тільки множини. Відмінки іменників. Кличний відмінок.Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни й групи. Відмінювання іменників І відміни. Відмінювання іменників ІІ відміни. Особливості відмінювання іменників чоловічого роду в родовому відмінку. Букви ***-а (-я), -у (-ю)*** в закінченнях	**Рекомендовані види роботи.** Складання інформаційного допису до шкільної газети або шкільного веб-сайта про подію з життя класу з використанням іменників — власних назв (імен і прізвищ однокласників, географічних назв і т.ін.). Складання власного родоводу з додержанням правил написання чоловічих та жіночих імен по батькові. **Теоретичний матеріал.** Будова опису приміщення. **Обов'язкові види роботи.** Письмовий вибірковий переказ художнього тексту, що містить опис приміщення. Визначення ролі іменників в описі приміщення. **Рекомендовані види роботи.** Складання інструкції «Як опанувати мобільний телефон найновішої моделі» з використанням іменників конкретних (наприклад: *корпус, екран, клавіатура*) та абстрактних (наприклад: *допомога, підказка, старання, успіх*). Складання та розігрування жартівливого діалогу «З ким варто й не варто дружити» з використанням іменників спільного роду	**1** **2**

іменників у реченні, доречно **використовує** в мовленні іменники всіх числових та відмінкових форм; **виявляє** закономірності у правописі відмінкових закінчень іменників певної відміни та іменників, що мають лише форму множини; **визначає** в іменниках вивчені орфограми; **помічає**й виправляє граматичні та орфографічні помилки, обґрунтовує написання вивченими правилами; **користується** орфографічним словником. **Ціннісна складова** **усвідомлює** роль іменників у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення; **критично оцінює** прочитану або прослухану текстову інформацію, звертаючи увагу на роль і значення іменників у мовленні; **відчуває себе** частиною свого роду, **пишається** цим; **додержує етикетних норм** і правил спілкування при побудові діалогічних та монологічних текстів; **критично ставиться** до власної		іменників чоловічого роду другої відміни. Відмінювання іменників III – IV відмін. Незмінювані іменники. Рід незмінюваних іменників. Відмінювання іменників, що мають форму лише множини. Особливості написання іменників у кличному відмінку. Написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові, **Не**з іменниками. Букви ***е, и, і*** в суфіксах ***-ечок, -ечк, -ичок, -ичк, -інн(я), -ення(я), -н(я), -инн(я), -ив(о), -ев(о).*** Правопис складних іменників (*повторення й поглиблення*).	(наприклад: *задавака, базіка, вереда,білоручка*) та іменниками, що можуть означати осіб чоловічого або середнього роду (*ледащо, забудько, базікало*). Складання й розігрування діалогу — телефонної розмови, зміст якої — виклик таксі, з використанням незмінюваних іменників (наприклад: *таксі, метро, ательє*). Складання листа до близької людини про враження від екскурсії до зоопарку з використанням незмінюваних іменників (наприклад: *гризлі, поні, какаду, ему* та ін.). Редагування речень (текстів), що містять абревіатури, з акцентуванням уваги на визначенні роду абревіатур та узгодженні їх з іншими словами в реченні (ЗНО, ІКТ та ін.) **Обов'язкові види роботи.** Усний твір-опис приміщення на основі особистих вражень або за картиною в художньому стилі**.**	**1**

мовленнєвої діяльності, виявляє готовність до вдосконалення її.				
Учень (учениця) **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** морфологічні ознаки прикметника, його синтаксичну роль; **розуміє** роль прикметників у досягненні точності й виразності мовлення; **пояснює** написання прикметників відповідними правилами; **знає та пояснює** особливості будови опису природи. **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить** прикметники в реченні; **визначає** морфологічні ознаки, синтаксичну роль прикметника в реченні; **відмінює** прикметники твердої й м'якої груп; **утворює** правильно форми вищого й найвищого ступенів порівняння якісних прикметників; **утворює** якісні, відносні й присвійні прикметники від інших частин мови за допомогою відомих способів словотвору, **складає** з ними речення; правильно **записує** прикметники з вивченими орфограмами; **помічає та виправляє** помилки у вживанні прикметників;	**16**	**Прикметник**: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Групи прикметників за значенням: якісні, відносні, присвійні. Перехід прикметників з однієї групи в іншу. Ступені порівняння якісних прикметників, творення їх. Відмінювання прикметників. Прикметники твердої й м'якої груп. Перехід прикметників в іменники. Творення прикметників (практично). Написання прикметників із суфіксами: ***-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -цьк-, -зьк-.*** Букви **е, о, и** в прикметникових суфіксах ***-ев-(-єв-), -ов-(-йов-, -ьов-), -ин-,-ін-, -ичн-.***Написання ***не***з прикметниками. Написання **-н-** і **-нн-** у прикметниках. Написання складних прикметників разом і через дефіс. Написання прізвищ прикметникової форми.	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки прозових і поетичних текстів, що містять описи природи, визначення в них прикметників, з'ясування їхньої ролі в описах. Порівняльний опис двох рослин (квітів, дерев) за ілюстрацією з використанням прикметників-синонімів, прикметників-антонімів та якісних прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння (*усно*). **Теоретичний матеріал** Особливості будови опису природи. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення (розповіді й опису). **Обов'язкові види роботи.** Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи. Докладний письмовий переказ тексту, що містить опис природи. Аналіз письмового переказу. **Рекомендовані види роботи.** Складання характеристики знайомої або відомої людини з використанням прикметників у різних відмінкових формах. Складання й розігрування діалогів на тему шкільного життя з використанням прикметників, що перейшли в іменники (наприклад: *черговий, учительська, майбутнє, учений, військовий, знайомий, похідна, земноводні*). Сприймання й відтворення зразків усної народної творчості для дітей (лічилок,	**1** **1** **2**

доречно **вживає** прикметники у власному мовленні, зокрема в описах природи; **переказує** (усно й письмово) тексти з елементами опису природи, доцільно використовуючи прикметники; **визначає** в реченнях прикметників, що перейшли в іменники, **використовує** такі слова у мовленні; **складає** діалоги відповідно до запропонованої ситуації, пов'язаної з особистими враженнями, використовуючи виражальні можливості прикметника; **виявляє здатність** розуміти твори мистецтва;**інтерпретує**ідеї, досвід та почуття, виражені митцями в творах різних жанрів, зокрема в пейзажному живописі. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** роль навколишнього середовища для життя й здоров'я людини, **виявляє** здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя **(НЛ-1)**; **цінує** гармонійну єдність людини з природою,**усвідомлює** необхідність дбайливого ставлення,збереження й відновлення природного			забавлянок, колискових тощо) з прикметниками, що мають суфікси пестливості. Створення мікротексту з висловленням захоплення, схвалення вчинку знайомої людини (знаменної події), з використанням прикметників типу *несказанний, незрівнянний, неоціненний.* **Обов'язкові види роботи.** Письмовий твір-опис природив художньому стиліна основі особистих вражень або закартиною на матеріалі відомих полотен українських пейзажистів А. Куїнджі, С. Васильківського, І. Айвазовського та ін. Аналіз письмового твору.	**2**

середовища **(НЛ-1)**; **одержує естетичну насолоду** від пізнання культури, зокрема творів пейзажного живопису; **висловлює** власні думки й оцінки, спричинені творами мистецтва.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає й розуміє** загальне значення числівника;функції та роль його в мовленні; **пояснює** вживання числівників на позначення дат і часу. **<u>Діяльнісна складова</u>** **визначає** морфологічні ознаки, синтаксичну роль числівників у реченні; **знаходить** числівники в реченнях і тексті, розрізняє числівники й прислівники. **утворює й використовує** правильно відмінникові форми числівників; **поєднує** правильно числівники з іменниками; **пояснює** відмінювання таправопис числівників правилами; **помічає й виправляє** помилки в написанні числівників; **складає** речення, висловлення з використанням прислів'їв, крилатих висловів, до складу яких	**11**	**Числівник:** значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Числівники кількісні (на означення цілих чисел, дробові, збірні) і порядкові. Числівники прості, складні й складені. Відмінювання числівників. Буква **ь** на кінці числівників і перед закінченням у непрямих відмінках. Роздільне написання складених числівників. Написання разом порядкових числівників з *-тисячний.* Узгодження числівників з іменниками. Правильне вживання числівників на позначення дат і часу.	**Рекомендовані види роботи.** Читання вголос розкладу шкільних дзвінків, орієнтовного розпорядку дня школяра (розкладу руху транспорту тощо) з використанням числівників, обговорення їхньої ролі та значення в мовленні. Створення інформаційного допису типу оголошення про певну подію з використанням числівників на позначення дат і часу для розміщення в соцмережі. Складання роздуму про доцільне використання вільного часу з використанням числівників (орієнтовні теми: «Вільний час — можливість для розвитку здібностей», «Гайнування часу — найбільше марнотратство»). Створення мультимедійної презентації «Школа майбутнього» з елементами опису приміщення та використанням числівників для позначення кількості поверхів, класів, технічних засобів і т. ін. Складання й розігрування діалогу між учнями, яким доручено придбати для класу певну кількість квитків на виставу (зошитів, олівців, кулькових ручок) з використанням числівників у формах непрямих відмінків на позначення кількості та цін. Складання списку потрібних для родини на	

входять числівники; **створює** діалоги з використанням дат і точного позначення часу; **планує** свій час із використанням числівників; **складає** усні й письмові висловлення різних стилів на певну тему, свідомо використовуючи виражальні можливості числівників. **Ціннісна складова** **усвідомлює** роль числівників у досягненні точності й виразності мовлення; **робить висновки** пронеобхідність застосуванняматематичних знань у реальному житті, уміння працювати із числовою інформацією, доцільно й правильно вживаючи числівники; **цікавиться** фінансовими витратами родини, бере посильну участь у визначенні потреб і з'ясуванні витрат**(НЛ-4)**; **прагне вчитися** ощадливості, раціонального використання коштів, планування витрат **(НЛ-4)**.			тиждень продуктів із зазначенням кількості та цін з додержанням правил узгодження числівників з іменниками.	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає й розуміє** значення займенника; функції й роль його в мовленні; **знає** морфологічні ознаки	**10**	**Займенник:** значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні; питальні й відносні; заперечні; означальні й неозначені (*ознайомлення*).	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання тексту, що містить займенники. Обговорення ролі та значення в ньому займенників. Читання мовчки правил реагування на дописи в соцмережі, смс-повідомлення та телефонні	

займенників, синтаксичну роль їх. **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить** займенники в тексті; **відрізняє** займенники від інших частин мови; **визначає** морфологічні ознаки й синтаксичну роль займенників у реченні; **правильно визначає** розряд займенників *його, її, їх*; **утворює** неозначені й заперечні займенники; **відмінює** правильно займенники різних розрядів; **пояснює** правопис займенників правилами; **помічає й виправляє** помилки в написанні та вживанні займенників; **використовує** займенники для зв'язку речень у тексті; **правильно** поєднує займенники з прийменниками; **створює** монологічні й діалогічні роздуми про вчинки людей з використанням виражальних можливостей займенника для розкриття задуму висловлення; **аналізує причини** відмінностей у поглядах різних людей. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** значення, морфологічні ознаки й		Відмінювання займенників усіх розрядів. Приставний **н**у формах особових і вказівних займенників. Написання разом і через дефіс неозначених займенників. Правопис заперечних займенників. Написання займенників із прийменниками окремо.	звернення від незнайомих і потенційно небезпечних осіб, визначення в такому тексті займенників, з'ясування їхньої ролі в мовленні. Складання письмових мікро-висловлень (реплік), які містять відмову від пропозиції, що загрожує життю або здоров'ю людини, з використанням заперечних займенників. Складання листівки на паперових або електронних носіях із запрошенням на урочисту подію (день відкриття школи, ювілей першої вчительки) з використанням займенників, що належать до різних розрядів. Складання діалогів-розпитувань у сімейному колі на побутові теми (наприклад: «Як минув день», «Чого ми сьогодні навчились», «Як уберегтися від захворювань») з використанням питальних і відносних займенників. **Обов'язкові види роботи.** Письмовий твір розповідного характеру з елементами роздуму в художньому стилі (орієнтовні теми: «Що я роблю для здійснення своєї мрії», «У чому полягає гідність людини», «Що важливіше – наполегливість чи скромність») з використанням займенників, що належать до різних розрядів. Аналіз письмового твору. Есе світоглядного змісту(орієнтовні теми: «Кого можна назвати патріотом рідної землі», «У чому полягає життєвий успіх»)	**3**

синтаксичну роль займенника; **усвідомлює** цінність людини, поважає людську гідність; **виявляє повагу** до осіб, які гідно реалізовують громадянські права та обов'язки **(НЛ-2)**; **виявляє** почуття громадянської гідності; **поважає**закони, правові норми, шанує державні символи і цінності **(НЛ-2)**; **усвідомлює** необхідність конструктивної участі у громадському житті(**НЛ-2);** **порівнює** свої погляди з поглядами й оцінками інших осіб; **виявляє здатність** логічно обґрунтовувати власну позицію, аргументувати думки й оцінки; **прагне** дотримуватися здорового способу життя **(НЛ-3)**.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** основні орфограми у вивчених частинах мови; **знаходить** у тексті й характеризує за граматичними ознаками вивчені частини мови; правильно **використовує** їх у власному мовленні; **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить** лексичні й граматичні помилки в тексті, **виправляє** їх;	**4**	***Повторення в кінці року.*** Лексикологія. Фразеологія. Словотвір та орфографія. Морфологія й орфографія.	**Рекомендовані види роботи** **Тлумачення лексичного значення вжитих у реченнях (текстах) слів і фразеологізмів.** Редагування речень (текстів), у яких допущено лексичні та граматичні помилки. Написанняречень і текстів з поясненням написання слів та вживання розділових знаків.	

складає усні й письмові висловлення, доречно використовуючи вивчені мовні засоби, обґрунтовує вибір їх. **<u>Ціннісна складова</u>** **критично ставиться** до власного мовлення, виявляє готовність до його вдосконалення.				

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			**Орієнтовні вимоги** до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	**Тематика текстів**	Теми висловлювань учнів	
Я і українська мова й література. Я і Батьківщина, (її природа, історія) Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня).	Українська мова — основа національної ідентичності. Етнографічне районування України. Рослинний і тваринний світ рідного краю. Особливості природного ландшафту України. Сім природних чудес України. Гармонія людини й природи. Родинно-побутова культура українців. Народна пісня — душа народу. Колискова. Обрядові пісні. Історія кобзарства в Україні. Кобзарі й лірники. Гумористична й сатирична творчість українського народу. Національне	«Барви українського слова», «Чистіша від сльози вона хай буде». «Барвінковий край», «Рідні краєвиди», «Велична премудра природа». «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине» (Т.Шевченко), «Мамина пісня», «Ой весна, весна, днем красна», «Про що розповідає старенька хата».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості та добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягненняпевної комунікативної мети; **використовує** українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам’яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров’я свого й інших, оптимізм у сприйманні

Я і мистецтво (традиційне й професійне). Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (родина, класний колектив, народ, людство) Я як особистість	традиційне вбрання українців. Символіка народного костюма. Українська народна архітектура. Художньо-культурна цінність декоративно-прикладного мистецтва. Плетіння, вишивка, ткацтво, килимарство, кераміка, мереживо тощо. Моя родина, родовід. Родинні цінності, свята й традиції. Мати — берегиня роду. Життя за нормами народної моралі. Етика спілкування. Слово як духовна святиня. Домашні обов'язки. Дружба й товаришування. Світ моїх захоплень.	«Одягни вишиванку», «Мережила скатертину». «Ой, роде наш красний», «Із замуленого джерела води не нап'єшся». «Люди, з яких я беру приклад», «Любить людей мене навчила мати…» (В.Симоненко). «Пізнай самого себе», «Не одяг прикрашає людину, а добрі справи».	світу; **усвідомлює** необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних вмінь	**Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів**
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) *самостійно чи за допомогою вчителя:* **визначає*мотив* і *мету*власної пізнавальної діяльності;** **планує діяльністьдля досягнення мети;** **здійснює план;** **оцінює здобутий *результат* і робить відповідні корективи.**
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) *самостійно чи з необхідною допомогою вчителя:* **аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;** **порівнює, узагальнює їх;** **виділяє головне з-поміж другорядного;** **здобуває** інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо),**здійснює**бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; **систематизує**, **зіставляє**, **інтерпретує** готову інформацію; **моделює** мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	Учень (учениця) *з певною допомогою вчителя чи самостійно:* **уявляє словесно описані предмети та явища;** **переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію;** **помічає й формулює проблему** в процесі навчання; **усвідомлює будову** предмета вивчення; **робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми;**

	добирає аргументи для його доведення (у нескладних випадках).
Естетико-етичні	Учень (учениця) **помічає красу** в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; **критично оцінює** свої вчинки, узгоджувати їх із загальнолюдськими моральними нормами; **виявляє готовність і здатність творити добро** словом і ділом.

7 клас

(88 год 2,5 год на тиждень)

(3 год – резерв годин для використання на розсуд учителя.
Контрольні роботи проводяться за рахунок годин, указаних у таблиці)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**К-сть годин**	**Зміст навчального матеріалу**		**К-сть годин**
		Мовна змістова лінія 63 год	**Мовленнєва змістова лінія 22 год**	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає тарозуміє** поняття *літературна мова, літературна норма;* **знає** норми орфоепічні, орфографічні, лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні. **<u>Діяльнісна складова</u>** **спостерігає** за мовленням людей, **помічає** порушення літературної норми; **розрізняє** поняття *літературна*	**1**	**Вступ.** Літературна норма української мови.	**Рекомендовані види роботи.** Коментування висловів відомих людей про українську літературну мову, дотримання її норм як ознаки й обов'язку культурної людини. Редагування речень, у яких порушено літературні норми української мови. Ознайомлення з українським лінгвістичним інтернет-порталом «Словники України онлайн». Колективне укладання переліку цікавих школярам україномовних сайтів.	

мова й діалекти, просторіччя, жаргон; **редагує** речення й тексти, що містять порушення літературних норм; **користується**лінгвістичними словниками з метою вдосконалення власного мовлення; **Ціннісна складова** **ставиться** до української мови як до найвищої цінності; **сприймає**дотримання норм української літературної мови як підтвердження духовного становлення й культурного рівня особистості; **критично ставиться** до власного мовлення, прагне додержувати норм літературної мови.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** визначення тексту; **називає** його структурні особливості, мовні засоби зв'язку речень у тексті; **знає** сфери вживання, основні види (жанри) висловлень, загальні та мовні ознаки основних стилів мовлення; **пояснює** вибір стилю тексту (висловлення) у відповідності до			**Теоретичний матеріал.** Відомості про мовлення. Повторення й поглиблення вивченого про текст, його структурні особливості, мовні засоби зв'язку речень у тексті. Мікротема тексту (*практично*). Повторення вивченого про стилі мовлення. Поняття пропубліцистичний стиль. **Рекомендовані види роботи.** Аудіювання тексту публіцистичного стилю. Обґрунтування вибору стилю для розкриття в тексті суспільно важливої	**2**

мети й ситуації спілкування; **розуміє** призначення публіцистичного стилю, **знає** сферу його вживання, основні види висловлень, загальні та мовні ознаки; **знає йназиває** загальні та мовні ознаки публіцистичного стилю. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розпізнає** текст, визначає його тему, основнудумку, аналізує будову, визначає стиль; **визначає** мікротеми та**складає**простий план готового тексту, а також план тексту, над складанням якого працює; **знаходить і виправляє** стилістичні помилки. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює**функцію публіцистичного стилю, його можливості для розкриття в тексті суспільно важливої теми; **шанує** духовні цінності народу,**цікавиться та пишається**внеском українців у світову культуру.			теми. Визначення теми, основноїдумки тексту. Складання простого плану (визначення мікротем) тексту публіцистичного стилю. Добирання варіантів заголовка. Складання планутексту публіцистичного стилю на тему «Духовні цінності нашого народу» («Внесок українців у світову культуру»). **Обов'язкові види роботи.** Докладний усний переказ тексту публіцистичного стилюзелементами роздуму (за простим планом).	**1**
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** правила вживання розділових знаків у вивчених синтаксичних конструкціях; **знає та називає**вивчені	**3**	**Повторення та узагальнення вивченого.** Розділові знаки у вивчених синтаксичних конструкціях. Вивчені частини мови, правопис їх.	**Рекомендовані види роботи.** Складання висловлення про красу осінньої пори (пейзажної замальовки) за фотоілюстрацією з використанням однорідних членів речення. Складання й розігрування діалогу, який	

самостійні та службові частини мови, **наводить приклади** їх; **пояснює** написання слів різних частин мови та вживання розділових знаків у вивчених конструкціях правилами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розставляє** правильно розділові знаки в простих ускладнених, а також у складних реченнях відповідно до вивчених правил; **знаходить** у реченнях вивчені частини мови; **визначає** належність слова до певної частини мови, визначає її граматичні ознаки; **визначає** у словах орфограми, **обґрунтовує** написання слів відповідними правилами; **виправляє** допущені помилки; **мислить** критично, **формулює** тезу, **добирає** аргументи на її підтвердження або спростування, самостійно **робить висновки;** **<u>Ціннісна складова</u>** **робить обміркований вибір** цінностей, **з повагою ставиться** до символів народу; **має свій погляд** на дискутовану проблему; **дискутує,**аргументуючисвої думки; **порівнює** свої погляди з поглядами й оцінками інших;			доповнює прослуханий або прочитаний текст про рослину — символ України (калину, вербу, тополю та ін.), з використанням реплік-речень зі звертаннями та вставними словами. Складання байки (прозою) у формі діалогу між двома птахами — перелітним і таким, що залишається зимувати в Україні (з використанням інформації про птахів, зібраної в мережі Інтернет, та з вживанням у репліках діалогу складних речень, частини яких поєднано сполучниками (*тому що, щоб, але, для того щоб*). Складання й розігрування діалогів (телефонних розмов), що передбачають уникання небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпулятивним впливам (із використанням реплік-речень зі звертаннями та вставними словами). Створення й розігрування діалогів дискусійного характеру (орієнтовна тема: «Чи можуть електронні носії інформації (планшети, айпади, айфони) повністю витіснити друковану книжку?». **Обов'язкові види роботи.** Докладний письмовий переказ тексту-роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі. Аналіз письмового переказу. Написання есе (орієнтовні теми: «Гармоніялюдиниіприродияк велика духовна цінність», «Земле барвінкова, дай	**3**

ставиться до здоров'я як загальнолюдської цінності (ЗБ); **виявляє** здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя **(НЛ-1)**; **цінує** гармонійну єдність людини з природою,**усвідомлює** необхідність дбайливого ставлення,збереження й відновлення природного середовища **(НЛ-1)**; **усвідомлює** важливість грамотного письма як однієї з ознак культурної особистості; **критично ставиться** до власного мовлення; **робить висновки** про необхідність мовної освіти та самоосвіти.			мені здоров'я!»)в публіцистичному стилі з використанням речень зі звертаннями та вставними словами.	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; **розуміє** роль дієслів у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення; **знає й пояснює** способи творення видових пар та часових і способових форм дієслів. **Діяльнісна складова** **знаходить** дієслова в реченні; **визначає** граматичні ознаки їх,	**18**	**Морфологія. Орфографія.** **Дієслово:** значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на **-но, -то**(*загальне ознайомлення*). Неозначена форма (інфінітив) та особові форми. Доконаний і недоконаний види дієслова. Часи дієслів. Теперішній час. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Майбутній час. Дієслова І і ІІ дієвідмін. Букви **е, и**в особових	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки тексту, визначення вжитих у ньому дієслів, з'ясування їхньої ролі в мовленні. Читання й аналіз тексту інструкції з використання побутового приладу, яка містить дієслова в неозначеній формі. Складання тексту для руханки (гасла спортивної команди, девізу команди, що братиме участь у присвяченому певній суспільній події флешмобі) з використанням різних особових форм дієслів. **Обов'язкові види роботи.**	**2**

належність до певної дієвідміни; **використовує** правильно форми дієслів у мовленні; **правильно вимовляє** дієслова й **пише**, обґрунтовуючи правопис відповідними правилами; **конструює** речення з дієсловами в усіх часових й особових формах, зокрема вжитих у переносному значенні; **редагує** тексти, замінюючи повторювані дієслова синонімами. **<u>Ціннісна складова</u>** **ставиться** до здоров'я як до загальнолюдської цінності **(НЛ-3)**; **цінує** бережне ставлення до довкілля, до власного здоров'я**(НЛ-3)**; **схвалює** дотримання здорового способу життя **(НЛ-3)**.		закінченнях дієслів I і II дієвідмін *(повторення).* Дієвідмінювання дієслів теперішнього й майбутнього часу. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного й наказового способів. Знак м'якшенняу дієсловах наказового способу. Безособові дієслова. Способи творення дієслів. ***Не*** з дієсловами (*повторення*). Правопис ***-ться, -шся***в дієсловах (*повторення*).	Стислий письмовий переказ розповідного тексту художнього стилю про виконання певних дій. Аналіз письмового переказу. **Рекомендовані види роботи.** Складання есе про значення родинних традицій з використанням дієслів у різних часових формах. Складання пам'ятки (інструкції) «Безпечне користування Інтернетом» з використанням дієслів різних способових форм. Складання допису в соцмережі про важливу подію зі шкільного життя з використанням дієслів різних способів. Складання й розігрування діалогів, які містять прохання про допомогу й висловлення порад щодо проблемної життєвої ситуації (з використанням дієслів наказового та умовного способів). Виразне читання художніх текстів, у яких наявні описи стану природи, з коментуванням ролі в мовленні безособових дієслів (наприклад: *хмариться, дощить, сутеніє, світає* та под.). Складання й розігрування діалогів «Розмова з лікарем про стан здоров'я») з використанням безособових дієслів (наприклад: *лихоманить, нудить, не спиться* та под.).	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>**	**10**	**Дієприкметник** як особлива форма дієслова: значення, морфологічні	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки й переказування тексту,	

знає значення дієприкметника, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; **розуміє та пояснює**значення дієприкметника в мовленні; **записує** правильно дієприкметникиз вивченими орфограмами, **пояснює** правопис дієприкметників відповідними правилами; знає правила вживання розділових знаків у реченнях здієприкметниковими зворотами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **відрізняє** дієприкметник від прикметника; **знаходить** у реченнідієприкметник і дієприкметниковий зворот;безособові дієслівні форми на ***-но, -то;*** **правильно ставить** розділові знаки при дієприкметниковому звороті; **правильно інтонує** речення здієприкметниковими зворотами; **складає** речення з дієприкметниковими зворотами, **здійснює заміну** їх підрядними реченнями; **визначає** дієприкметники активного й пасивного стану; **знає** засоби творення їх;		ознаки, синтаксична роль. Дієприкметниковий зворот. Розділові знаки в реченнях з дієприкметниковими зворотами. Активні й пасивні дієприкметники. Творення й відмінювання активних і пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часу. Правопис відмінкових закінчень дієприкметників. Обмеженість уживання форм активних дієприкметників теперішнього часу в сучасній українській мові, способи їх заміни. Безособові дієслівні форми на **-но, -то.** Правопис суфіксів дієприкметників. **-Н-**удієприкметниках та –**нн-**уприкметниках дієприкметникового походження. **Не**з дієприкметниками.	що містить дієприкметники, з'ясування їхньої ролі в мовленні. Редагування речень (текстів), що містять активні дієприкметники, з метою заміни їх нормативними відповідниками (наприклад: *бажаючий — охочий*, *узагальнюючий — узагальнювальний, виступаючий — доповідач*). Створення інформаційного повідомлення для шкільного веб-сайта з використанням дієприкметників про вдало організовану екскурсію (відвідану виставку, омріяну подорож). Складання висловлення про улюблену пісню з використанням дієприкметників (наприклад: *переконаний, оспіваний, стомлений, посмутнілий, зігрітий, усміхнений* та ін.) **Обов'язкові види роботи.** Складання й розігрування діалогіввідповіднодо ситуації, пов'язаної з характеристикою людей, з використанням дієприкметників (наприклад: *освічений, розвинений, упевнений, натруджені (руки), досягнутий* (*успіх*), *докладені* (*зусилля*), *заслужена* (*перемога*). Складання й розігрування діалогів, щохарактеризують психічні стани людей, із використанням фразеологізмів, які містять дієприкметники (наприклад: *як водою облитий; як ошпарений; як громом прибитий*). **Теоретичний матеріал**	**1**

редагує речення, що містять невластиві українській мові форми активних дієприкметників теперішнього часу. **редагує** речення, виправляючи помилки у вживанні дієприкметникових зворотів; **виявляє здатність** розуміти твори мистецтва;**інтерпретує**ідеї, досвід та почуття, виражені митцями у творах різних жанрів, зокрема в портретному живописі. **Ціннісна складова** **критично ставиться** до надмірного вживання в текстах дієприкметникових зворотів; **робить висновки** щодо синонімікипростих речень з дієприкметниковими зворотами та складних речень; **одержує естетичну насолоду** від пізнання культури, зокрема творів портретного живопису; **висловлює** власні думки й оцінки, спричинені творами мистецтва.			Особливості будови опису зовнішності людини. **Обов'язкові види роботи.** Докладний усний переказ розповідного тексту художнього стилю з елементами опису зовнішності людини (за складним планом). Письмовий твір-опис зовнішності людини за картиною українського художника (Т.Шевченка, М.Пимоненка, О.Мурашка та ін.) у художньому стилі з використанням дієприкметників і дієприкметникових зворотів (за складним планом). Аналіз письмового твору. Складання й розігрування діалогіввідповідно до запропонованої ситуації спілкування з елементами зауважень, пропозицій з використанням у реченнях-репліках дієприкметникових зворотів (наприклад: *не розв'язані вчасно; не виконані належним чином; не звірені за словником, не згаяний* (*час*) та ін.). **Ділові папери.** Складання звіту про виконану роботу(оформлення в школі зимового саду; створення класного блога і т.ін.) в офіційно-діловому стилі з використанням безособових дієслівних форм на ***-но, -то.***	**1** **2** **1**
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** загальне значення, морфологічні ознаки,	**7**	**Дієприслівник** як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання тексту, що містить дієприслівники, з'ясування їхньої ролі в мовленні.	

синтаксичну роль дієприслівника; **розуміє та пояснює**значення дієприслівника в мовленні; **записує** правильно дієприслівникиз вивченими орфограмами, **пояснює** правопис їх відповідними правилами; **знає** правила вживання розділових знаків у реченнях здієприслівниковими зворотами і одиничними дієприслівниками. **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить** дієприслівник, дієприслівниковий зворот у реченні; **відрізняє** дієприслівник від дієприкметника; **визначає** граматичні ознаки дієприслівника; **правильно** інтонує речення з дієприслівниковими зворотами; **складає** речення з дієприслівниковими зворотами, **здійснює заміну** їх підрядними реченнями; **виправляє** помилки у вживанні й правописі дієприслівників; **переказує і складає** тексти з дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами. **складає** монологи й діалоги, використовуючи виражальні		Дієприслівниковий зворот. Розділові знаки при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівникові. Вид і час дієприслівників. Дієприслівники недоконаного й доконаного виду, творення їх. ***Не***з дієприслівниками.	Складання монологу від імені героя художнього твору з використанням дієприкметників і дієприслівників (*усно*). Складання розповіді про улюбленого українського художника на основі зібраної в мережі Інтернет інформації про його життя та творчість із використанням дієприслівників доконаного й недоконаного виду (наприклад*:* *розшукавши*(інформацію)*,* *зібравши*(свідчення, спогади)*,* *працюючи*(над полотнами, малюнками)*,* *перемагаючи*(труднощі), *долаючи* (перешкоди). Складання висловлення в публіцистичному стилі «Як досягти успіху» з уживанням фразеологізмів (наприклад: *не розгинаючи спини; не моргнувши оком*). Редагування речень і текстів, у яких допущено помилки у вживанні дієприслівникових зворотів. **Обов'язкові види роботи.** Усний твір розповідного характеру в художньому стилі про виконання певних дій на основі власних спостережень з використанням дієприслівникових зворотів (за складним планом). Письмовий твір розповідного характеру про виконання автором улюбленої справи в художньому стилі (орієнтовні теми: «Душу я у вишивку вкладаю», «Як я створюю прикраси з бісеру», «У гуртку	**2** **2**

можливості дієприслівників і дієприслівникових зворотів; **виявляє здатність** розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. **<u>Ціннісна складова</u>** **критично ставиться** до надмірного вживання в текстах дієприслівникових зворотів; **робить висновки** щодо синонімікипростих речень з дієприслівниковими зворотами та складних речень; **усвідомлює**корисність використовувати інтернет-ресурсів для здобування нових знань, пошукової діяльності; **з повагою ставиться** до людських захоплень, творчості як розвитку здібностей і талантів.			оригамі», «Збирання моделей човнів – улюблене заняття чоловіків нашої родини», «Як наш клас готує контент для заповнення блога»). Аналіз письмового твору.	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль прислівника; **розуміє** роль прислівника в мовленні; **називає** способи творення прислівників; **записує** правильно прислівники,	**14**	**Прислівник:** значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників (*практично*). Ступені порівняння прислівників. Творення й правопис прислівників. Букви -**н-**та -**нн-**у прислівниках. **Не**і **ні**з прислівниками. **И**та **і** в кінці прислівників. Правопис прислівників на	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки тексту, що містить прислівники, з’ясування ролі прислівників у мовленні. Складання тексту-розповіді на історичну тему про визначні події, пов’язані з «малою батьківщиною», з використанням прислівників-синонімів та прислівників-антонімів. Складання пам’ятки «Правила дорожнього	

пояснює їх написання правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить** прислівники в реченні, відрізняє їх від омонімічних і паронімічних частин мови; **утворює** ступені порівняння прислівника; правильно **наголошує** прислівники; **помічає й виправляє** помилки в правописі прислівників; **складає** речення й мікротексти з прислівниками. **Ціннісна складова** **цінує** такі риси, як патріотизм, вірність «малій батьківщині»; **усвідомлює** потребу читання художніх творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним; **оцінює** рівень власних навчальних досягнень з мови, прагне поглиблення мовних знань.		**-о, -е,**утворених від прикметників і дієприкметників. Написання прислівників окремо, разом, через дефіс. Написання прислівникових словосполучень типу: *раз у раз, з дня на день.*	руху» з використанням прислівників та їхніх омонімів (наприклад: *удень — у день, назустріч — на зустріч, по-нашому— по нашому, надво́рі — на дворі́).* Створення мікротексту з елементами порівняння літературного твору та його екранізації (різних моделей гаджетів, комп'ютерних ігор тощо) з використанням прислівників різних ступенів порівняння. Складання тексту реклами шкільного конкурсу на найкращий твір «Улюблена справа кожному цікава» з використанням прислівників-синонімів та прислівників-антонімів. Складання тексту рекламного буклета молодіжного вбрання з використанням прислівникових сполук *до лиця, до смаку, не до речі, не до вподоби,на вибір, в міру.* Складання відгуку про цікаву книжку з використанням прислівників вищого й найвищого ступенів порівняння. **Обов'язкові види роботи.** Складання анотації на книжку з використанням прислівників. Портретний нарис у публіцистичному стилі.	**3**
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **розуміє та пояснює**роль прийменника в мовленні; **записує** правильно прийменники, **пояснює** їх написання правилами.	**3**	**Прийменник** як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку слів у словосполученні й реченні. Зв'язок прийменника з непрямими відмінками іменника.Види прийменників за будовою. Непохідні й похідні прийменники.	**Рекомендовані види роботи.** Складання розповіді про знайому людину, зовнішній вигляд якої видається вам досконалим. Визначення ролі в тексті службових частин мови, зокрема прийменників. Складання висловлення-роздуму «Від	

<u>Діяльнісна складова</u> **знаходить** прийменники в реченні; **відрізняє** їх від сполучників і часток; правильно **поєднує** з іменниками; **аналізує** тексти щодо правильності використання прийменників з відмінковими формами іменників; **застосовує** правила правопису прийменників; **знаходитьі виправляє** помилки в правописі їх; **складає** речення з прийменниково-іменниковими конструкціями; **редагує** тексти, виправляючи помилки у використанні прийменникових засобів милозвучності мовлення**(*з-із-зі, під-піді-підо*** та ін.). **<u>Ціннісна складова</u>** **критично ставиться** до власного мовлення, виявляє готовність до його вдосконалення; **усвідомлює**необхідність збереження й поетапного відновлення природного середовища, розв'язання питань захисту довкілля **(НЛ-1)**.		Написання похідних прийменників разом, окремо та через дефіс. Синонімічні й антонімічні прийменники. Прийменниково-іменникові конструкції в ролі членів речення.	споживацького безглуздя довкілля треба берегти» з використанням антонімічних прийменників. Редагування речень, у яких допущено помилки у вживанні прийменників (*у три години дня; консультація по фізиці; не прийшов із-за хвороби*).	

Учень (учениця): **Знаннєва складова** **розуміє і пояснює**роль сполучника в мовленні; **записує** правильно сполучники, **пояснює** їх написання правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить** сполучники в реченні; **відрізняє** їх від прийменників і часток; **визначає** види сполучників за будовою, способом використання у простому й складному реченнях; правильно **пише** сполучники; **помічає й виправляє** помилки в написанні їх; **використовує** сполучники у власних висловленнях, складаючи прості та складні речення; **редагує** речення, доцільно замінюючи сполучники синонімічними. **Ціннісна складова** **поважає** соціальну активність, патріотизм, відповідальність, громадянську гідність героїв сучасної України **(НЛ-2)**; **обґрунтовує духовну** спадкоємність героїв української історії та сучасних звитяжців.	**3**	**Сполучник** як службова частина мови. Види сполучників за будовою, походженням. Використання сполучників упростому і складному реченнях: сполучники сурядності й підрядності. Написання сполучників разом та окремо. Розрізнення сполучників й однозвучних слів. Синонімічні й антонімічні сполучники.	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки тексту, що містить поєднані сполучниками однорідні члени речення та складні сполучникові речення. Коментування ролі сполучників у мовленні. Складання тексту-роздуму «Що об'єднує сучасних українських героїв з героями фольклору». Складання пам'ятки «Як відрізнити сполучники й однозвучні з ними інші частини мови з прийменниками та частками (*проте — про те, зате — за те, якби — як би* та ін.).	

Учень (учениця): **Знаннєва складова** **розуміє та пояснює** роль частки в мовленні; **записує** правильно частки, **пояснює** їх написання правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить** частки в реченні, **відрізняє** від інших службових частин мови; **аналізує** тексти щодо використання в них часток як виражального засобу; самостійно **знаходить** і **виправляє** помилки в правописі часток; **редагує тексти** щодо правильності використання часток; **створює висловлення,** правильно використовуючи частки. **Ціннісна складова** **цінує**самокритичність, бажання безупинно розвиватися; **схвалює**бажання особистості духовно зростати, емоційно, соціально тафізично вдосконалюватися **(НЛ-2)**.	**4**	**Частка** як службова частина мови. Частки формотворчі та словотворчі. Частки, що надають слову або реченню додаткових відтінків (*практично*). Правопис часток ***не*** і ***ні***з різними частинами мови (*узагальнення*). Написання часток ***-бо, -но, -то, -от, -таки.***	**Рекомендовані види роботи.** Виразне читання уривків з художніх творів, що містять діалоги, складені в розмовному стилі. Обговорення ролі часток у мовленні. Складання висловлення «Чи хотів(ла) би я щось у собі змінити» («Які чесноти хотілося б виховати в собі», «Чи входить до переліку рис моєї вдачі самокритичність»)з використанням часток (наприклад: *авжеж, хіба, лише, нехай, би* (*б*),*хіба ж*). Складання проекту логотипа рідного міста (села, школи, класу) з використанням у його описі різних частин мови з часткою *не*і префіксом *не.*	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **розуміє та пояснює** роль вигука	**2**	**Вигук** як особлива частина мови. Групи вигуків за значенням. Дефіс у вигуках.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання текстів усної народної творчості (казки, легенди, пісні), що	

в мовленні; **записує** правильно вигуки, **пояснює** їх написання та вживання при них розділових знаків правилами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить** вигуки в реченні; **визначає** належність вигуку до відповідної групи за значенням; **відрізняє** їх від часток; **аналізує** тексти щодо ролі в них вигуків; правильно **інтонує** речення з вигуками; доречно **використовує** вигуки у власному мовленні. **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** **визнає** корисність для ефективного спілкування емпатії якрозуміння емоційного стану іншої людини через співчуття, співпереживання, проникнення в її внутрішній світ; **схвалює** вираження емоцій, почуттів, станів через майстерне використання мовних засобів.		Кома і знак оклику при вигуках.	містять вигуки. З'ясування ролі вигуків у мовленні. Виразне читання текстів з вигуками. Складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування — обмін враженнями після концерту улюбленого співака з використанням вигуків, що передають почуття захоплення, радості, подиву та ін. Складання казки для меншого брата чи сестрички з використанням звуконаслідувальних слів.	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** вивчені частини мови, визначаєграматичні ознаки їх; правильно **пише** слова, **визначає** орфограми, **пояснює**написання	**2**	**Узагальнення й систематизація** вивченого про частини мови, правопис і використання їх у мовленні.	**Рекомендовані види роботи.** Визначення частин мови в реченнях. Написанняречень і текстів з поясненням написання слів— різних частин мови та вживання розділових знаків. Редагування речень, у яких допущено	

слів правилами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **складає** усні й письмові висловлення, доречно використовуючи вивчені частини мови з урахуванням виражальних можливостей кожної; **знаходить** граматичні помилки в реченнях (текстах), **виправляє** їх. **<u>Ціннісна складова</u>** **критично ставиться** до власного мовлення, виявляє готовність до його вдосконалення, **усвідомлює** необхідність мовної освіти.			граматичні помилки.	

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			**Орієнтовні вимоги** до рівня соціокультурної компетентності учнів
Сфери відношень	**Тематика текстів**	Теми висловлювань учнів	

Я і українська мова й література. Я і Батьківщина (її природа, історія). Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня). Я і мистецтво (традиційне й професійне). Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний колектив, народ, людство)	**Мова — скарбниця духовності народу.** Формування української народності. Речові пам'ятки слов'ян, писемні джерела про слов'ян. Людина й природа. Різноманітність флори й фауни в Україні й на Землі. Екологічна культура людини. Матеріальна й духовна культура східних слов'ян. Культура Київської Русі. Звичаї й традиції рідного краю. Українське образотворче мистецтво. Малярство. Іконопис. Народний живопис. Народна скульптура. Шевченко — художник. Родинні виховні традиції українців. Взаємини між чоловіком і жінкою. Народні пісні, приказки й прислів'я про родинно-сімейні стосунки. Друзі сім'ї й мої друзі.	«Мова — цілюще народне джерело», «Щире слово, добре діло душу й серце обігріло». «Минуле свого краю завжди хвилює», «Найкраща вчителька нації — історія», «Вісники старовини», «Роль природи в житті людини»,«Знати, щоб оберігати». «Мій обов'язок перед природою». «Відгомін минулого». «Наші обереги» «Моя улюблена пісня» «Прекрасне в моєму житті» «Крашанка і писанка». «Усе дороги й дороги, а до матері — стежка…» (В.Коломієць),	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; **використовує** українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; **усвідомлює** необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, удома, у суспільно корисній діяльності.

Я як особистість	Моральні цінності й чесноти людини (порядність, чесність, доброта, гідність, скромність тощо). Покликання людини — пізнавати істину, творити добро, примножувати красу, оберігати рідну природу.	«Шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько». «Україна — наш спільний дім». «Людина — найвеличніша з усіх істот», «Мій життєвий вибір», «Любіть землю! Любіть працю на землі» (О.Довженко).	

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	**Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів**
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) *самостійно чи за допомогою вчителя:* **усвідомлює й визначає*мотив* і *мету*власної пізнавальної й життєтворчої діяльності;** **планує діяльністьдля досягнення мети, розподіляючи її на етапи;** **здійснює визначений план;** **оцінює проміжні й кінцеві *результати,* робить відповідні корективи.**

Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) *самостійно чи з необхідною допомогою вчителя:* **аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;** **порівнює, узагальнює, конкретизує їх;** **робить висновки на основі спостережень;** **виділяє головне з-поміж другорядного;** **здобуває** інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), **здійснює** бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; **систематизує**, **зіставляє**, **інтерпретує** готову інформацію; **моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.**
Творчі	Учень (учениця) *самостійно:* **уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого;** **прогнозує** подальший розвиток певних явищ; **переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію;** **помічає й формулює проблеми** в процесі навчання й життєтворчості; **усвідомлює будову** предмета вивчення; **робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми;** **добирає аргументи для його доведення;** **спростовує** хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	Учень (учениця) **помічає й цінує красу** в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; **критично оцінює** відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності;

	виявляє здатність поставити себе на місце іншої людини; **усвідомлює й намагається творити добро** словом і ділом.

8-й клас

(70 год, 2 год на тиждень)

(4 год – резерв годин для використання на розсуд учителя.

Контрольні роботи проводяться за рахунок годин, указаних у таблиці)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**К-сть годин**	**Зміст навчального матеріалу**		**К-сть годин**
		Мовна змістова лінія **50 год**	**Мовленнєва змістова лінія** **16 год**	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає та розуміє** функції мови; **усвідомлює** значення мови як найважливішого засобу пізнання, спілкування і впливу; **<u>Діяльнісна складова</u>** **користується**лінгвістичними словниками й довідниками з метою вдосконалення власного мовлення; **<u>Ціннісна складова</u>** **ставиться** до української мови як до найвищої цінності; **обґрунтовує** необхідність вільного володіння державною мовою; **усвідомлює** права й мовні обов'язки учня як громадянина своєї держави;	**1**	**Вступ.** Мова — найважливіший засіб спілкування, пізнання та впливу.	**Рекомендовані види роботи.** Складання роздуму про важливість ґрунтовного знання державної мови та майстерного володіння мовленням. Обговорення важливості знання іноземних мов у житті сучасної молоді. Записування й коментування висловлень відомих людей, прислів'їв про мову як засіб спілкування, пізнання та впливу.	

цінує відкритість до пізнання різних культур через мови; **робить висновки** щодо необхідності ґрунтовної мовної освіти.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** визначення тексту, **називає** стилі, жанри й типи мовлення; **наводить приклади** висловлень різних стилів і жанрів; **знає** засоби міжфразового зв'язку в тексті. **Діяльнісна складова** **розрізняє** тексти за стильовою належністю; **визначає** тип мовлення й жанр тексту; **знаходить і характеризує** засоби міжфразового зв'язку в тексті; **складає план** майбутнього висловлення (тексту) і складає текст за складеним планом; **створює** висловлення на дискусійну тему, обстоюючи власну думку, покликаючись на логічні аргументи, приклади з різних інформаційних джерел. **Ціннісна складова** **усвідомлює**необхідність застосування ІКТ для пошуку,			**Теоретичний матеріал.** Повторення відомостей про мовлення, текст, стилі, жанри й типи мовлення; засоби міжфразового зв'язку в тексті. **Рекомендовані види роботи.** Колективне складання плану (складного) розповіді про Вікіпедію як унікальний міжнародний інтернет-проект енцикло-педії, що твориться 250-ма мовами світу. Складання тексту-роздуму в публіцистичному стилі «Вікіпедія: простір необмежених можливостей і прихованих обмежень».	**1**

опрацювання, обміну інформацією з навчальною метою; використання інтернет-ресурсів для здобування нових знань, пошукової діяльності; **визнає** зручність і перспективність дистанційної освіти; **критично оцінює** подану ЗМІ інформацію; обґрунтовує необхідність обережного й критичного до неї ставлення.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає,** що вивчають такі розділи науки про мову, як лексикологія та фразеологія, орфографія та морфологія; **знає та пояснює** лексичне значення слів і фразеологізмів; **називає** групи лексики; **знає** самостійні та службові частини мови; **знає**виражальні можливості кожної із самостійних частин мови; **знає** правила правопису слів. **Діяльнісна складова** доцільно **використовує**в мовленні різні групи лексики, фразеологізми; **визначає й аргументує** належність слова до певної	**3**	**Повторення та узагальнення вивченого.** Лексикологія. Фразеологія. Морфологія й орфографія. Основні правила правопису (*за вибором учителя*). **знаходить** прикметники в реченні;	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання тексту, що містить слова різних груп: за значенням (синоніми, антоніми), запоходженням(власне українські і запозичені, зокрема іншомовного походження), активну й пасивну лексику (застарілі слова та неологізми), за вживанням (загальновживані та стилістично забарвлені, діалектні, професійні слова й терміни). Складання висловлення про значення словників у здобутті освіти з використанням застарілих слів і неологізмів. Складання інструкції щодо користування електронними мовними словниками. Складання роздуму «Чому більшість неологізмів у мові — слова	

групи лексики; **здійснює** адекватний добір слів для складання висловлення певного змісту та стилю; **визначає** морфологічні ознаки, синтаксичну роль самостійних частин мови; **обґрунтовує** правопис слів правилами; **користується**лінгвістичними словниками різних видів; **редагує** речення й тексти, у яких допущено лексичні та граматичні помилки. **<u>Ціннісна складова</u>** **виявляє прагнення** поліпшувати власне мовлення, добирати адекватні змістові висловлення слова та фразеологізми, правильно використовуючи частини мови; **усвідомлює** необхідність грамотного письма як важливої характеристики особистості; **прагне втілювати**своє розуміння цінностей у практичному житті.			іншомовного походження». Читання мовчки і вголос текстів, що містять фразеологізми, з'ясування їхньої ролі в мовленні. Складання розповіді з елементами роздуму «Яким я уявляю своє майбутнє» з використанням фразеологізмів (наприклад: *докласти сил, показати себе на ділі; виросли крила* і под.). Складання тексту, епіграфом до якого є слова «Національна фразеологія — душа кожної мови» (І.Огієнко). Редагування речень, що містять неправильно відтворені або недоречно вжиті фразеологізми.	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає та розуміє** предмет вивчення синтаксису й пунктуації; **розуміє й пояснює** різницю між	**4**	**Синтаксис. Пунктуація.** **Словосполучення й речення.** **Словосполучення.** Будова й види словосполучень за способами вираження головного слова. **Речення.** Речення прості й складні	**Рекомендовані види роботи.** Складання висловлення «Покрова — козацьке свято» з використанням запропонованих учителем словосполучень (наприклад: *цікавість до минулого, гідність народу, козацька*	

словосполученням і реченням; реченням простим і складним. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** головне й залежне слова у словосполученні; **аналізує** будову словосполучень, види за способами вираження головного слова; **складає** словосполучення й речення різних видів**, визначає** серед них синонімічні; **розпізнає** речення прості та складні; **редагує** словосполучення, речення йтексти, помічаючи й виправляючи граматичні помилки; **використовує** виражальні можливості речень вивчених видів у власному мовленні; **робить** тематичні виписки та **складає** конспект науково-навчального тексту. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** важливість кожного словосполучення й речення для чіткості вираження думки; **обґрунтовує** важливість опрацювання науково-навчального тексту у формі його конспектування.		(повторення), двоскладні й односкладні. Граматична помилка та її умовне позначення (*практично*).	*слава, збирати інформацію, цифрове покоління патріотів).* Складання проекту статті до Вікіпедії «Українські козаки: історія й сучасність» із використанням простих і складних, двоскладних й односкладних речень. Редагування словосполучень, речень, текстів, у яких допущено граматичні помилки. **Обов'язкові види роботи.** Конспект прочитаного науково-навчального тексту; тематичні виписки.	**1**
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>**			**Теоретичний матеріал.** Різновиди аудіювання: ознайомлювальне,	**1**

розуміє й пояснює відмінність між різновидами аудіювання; **знає** особливості будови опису пам'ятки історії й культури. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розпізнає** вжиті в прослуханому тексті типи мовлення: розповідь, роздум, опис; **розпізнає** в тексті розповідного характеру опис пам'ятки історії та культури, аналізує його будову. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** важливість дослідження, вивчення й збереження пам'яток історії та культури з метою збереження історичної пам'яті народу й виховання в молоді патріотизму.			вивчальне, критичне. Особливості будови опису пам'ятки історії й культури. **Рекомендовані види роботи.** Аудіювання тексту, що містить опис пам'ятки історії й культури. **Обов'язкові види роботи.** Вибірковий усний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в художньому стилі. Складання й розігрування діалогу – обміну думками та враженнями від телепередач (матеріалів відеохостинга YouTube), присвячених вивченню та збереженню пам'яток історії та культури.	**2**
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** знає члени речення, способи вираження їх; ставить розділові знаки в простому двоскладному реченні, пояснює їх пунктуаційними правилами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **визначає** головні та другорядні члени речення; **розрізняє** речення двоскладні та односкладні; **визначає** види присудків,	**7** **+ 1 на повтор.**	**Просте речення.** **Двоскладне речення.** Головні й другорядні члени речення. **Підмет і присудок.** Способи вираження підмета. Простий і складений присудок (іменний і дієслівний). Способи вираження присудка. Тире між підметом і присудком. Узгодження головних членів речення. Речення поширені й непоширені (*повторення*). Порядок слів у реченні. Логічний наголос. **Означення, додаток й обставини як другорядні члени речення** (*повторення*). Прикладка як різновид	**Рекомендовані види роботи.** Складання висловлення-роздуму на актуальну тему з використанням простих двоскладних речень. Складання тексту листа-запрошення на відкриття шкільного краєзнавчого музею (меморіальної дошки, пам'ятника історичній особі) з уживанням речень із простими та складними підметами. Виразне читання речень різних видів з акцентуванням уваги на виділенні слів логічним наголосом для передавання змістових та емоційних відтінків значення. **Обов'язкові види роботи.**	

обставин у реченнях, прикладку як різновид означення, способи вираженняпідмета, присудка, означень, додатків та обставин; **інтонує** правильно реченнярізних видів, за допомогою логічного наголосупередає різні змістові та емоційні відтінки значення; **записує**прикладки відповідно до орфографічних норм і обґрунтовує написання; **знаходить і виправляє** орфографічні тапунктуаційні помилки на вивчені правила; **аналізує** будову простого двоскладного речення, **переказує та створює** тексти різних стилівз поєднанням різних типів мовлення; **робить повідомлення** на тему про мову, що вимагає зіставлення й узагальнення матеріалу в науковому стилі. **<u>Ціннісна складова</u>** **оцінює** виражальні можливості простого двоскладного речення в текстах різних стилів; **обґрунтовує** важливість дослідження, вивчення й збереження пам'яток історії та культури.		означення.Написання непоширених прикладок через дефіс; прикладки, що беруться в лапки. Види обставин (за значенням), способи вираження їх. Порівняльний зворот. Виділення порівняльних зворотів комами.	Докладний письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії й культури в публіцистичному стилі(за простим або складним планом) з використанням прикладок. **Ділові папери**. План роботи. Складання плану роботи над проектом. Оформлення рубрик, стислих описів етапів роботи, аналіз результатів діяльності. **Рекомендовані види роботи.** Виконання проекту «Українське козацьке бароко в пам'ятках історії та культури».Створення висловлення про відомого науковця-дослідника (педагога, митця), що містить речення, граматичні основи яких включають іменний складений присудок (наприклад: *став першим, вважається першовідкривачем, був працьовитий).* Редагування речень, у яких допущено граматичні помилки (в узгодженні головних членів речення та ін). **Обов'язкові види роботи.** Повідомлення на тему про мову (наприклад: дієслівний та іменний складений присудки), що вимагає зіставлення й узагальнення матеріалу в науковому стилі. Усний твір-опис пам'ятки історії й культури за картиною в публіцистичному стилі (за простим або складним планом) з	**3** **2**

			використанням порівняльних зворотів.	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** структуру та мовні засоби, характерні для тексту-опису місцевості; **<u>Діяльнісна складова</u>** **складає** речення, типові для тексту-опису місцевості; **переказує**розповідний текстіз елементами опису місцевості.			**Теоретичний матеріал.** Особливості будови опису місцевості. **Обов'язкові види роботи.** Стислий письмовий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі (за складним планом). Аналіз письмового твору.	**2**
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** види односкладних речень, пояснює будову односкладних речень кожного з типів; **пояснює** розділові знаки в неповних реченнях. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розрізняє** речення односкладні й неповні; **визначає** види односкладних речень (також як частин складних речень); **конструює** односкладні речення вивчених видів, а також неповні речення; **правильно використовує** їх у власному мовленні; **ставить** правильно тире в неповних реченнях й**обґрунтовує** його використання;	**7**	**Односкладне речення.** **Односкладні прості речення** з головним членом **у формі присудка** (означено-особові, узагальнено-особові, неозначено-особові, безособові)і **підмета** (називні). Односкладне речення як частина складного речення. **Повні й неповні речення.** Тире в неповних реченнях.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіюванняпоетичних текстів, щоденникових записів та уривків з листування відомих людей, аналіз ролі односкладних і неповних речень у них. Формулювання висновків про значення односкладних речень у мовленні. Аудіювання текстів, які містять прямо виражену спонукальну інформацію.Особливості орієнтування в ситуації спілкування в інтернет-просторі, зокрема в соцмережах. Складання й розігрування діалогів (телефонних розмов), що передбачають уникання небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпуля-тивним впливам (з використанням односкладних і неповних речень). Добір для постерів-мотиваторів актуальних девізів (цитат), виражених означено-особовими реченнями. Складання та розігрування діалогу	

знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила; **правильно будує** текстирізних типів і стилів, використовуючи виражальні можливості односкладних і неповних речень; **вживає в мовленні** речення двоскладні й односкладні різних видів як синтаксичні синоніми; **використовує**в текстах-описах називні речення для позначення часу й місця; **доречно вживає** неповні реченняв діалозі, а також у складних реченнях для уникнення невиправданих повторів; **правильно інтонує** неповні речення; **складає** опис місцевості. **Ціннісна складова** **сприймає** спілкування як цінність; **оцінює й осмислює** ситуацію спілкування**;** **відчуває** стан співрозмовника, **виявляє** емпатію; **оцінює** виражальні можливості й роль односкладних і неповних речень у текстах художнього, розмовного, публіцистичного стилів.			дискусійного характеру в розмовному стилі з використанням прислів'їв — узагальнено-особових речень. Складання інструкції для учнів початкових класів «Як у мережі Інтернет розшукати потрібну інформацію» з використанням неозначено-особових речень. **Обов'язкові види роботи.** Усний твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі (за складним планом) з використанням називних речень для позначення місця. Складання та розігрування діалогу-розпитування або домовляння (телефонної розмови) з використанням неповних речень та односкладних речень.	**1**

Учень (учениця): **Знаннєва складова** **наводить приклади** речень, ускладнених однорідними членами; **ставить** розділові знаки в таких реченнях, **пояснює** їх правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить**в тексті речення, ускладнене однорідними членами (непоширеними й поширеними; **розрізняє** однорідні й неоднорідні означення; **визначає** смислові відношення між однорідними членами речення; **правильно інтонує** речення з однорідними членами; **знаходить і виправляє** пунктуаційні помилки на вивчені правила; **конструює** речення, до складу яких входять однорідні члени з різними типами зв'язку між ними, зокрема з парними сполучниками, узагальнювальними словами при однорідних членах. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості речень з однорідними членами в різних стилях мовлення.	**5** **+ 1 на повтор.**	**Просте ускладнене речення.** **Речення з однорідними членами.** **Однорідні члени речення** (зі сполучниковим, безсполучниковим і змішаним зв'язком). Поширені й непоширені однорідні члени речення. Смислові відношення між однорідними членами речення (єднальні, протиставні, розділові). Кома між однорідними членами речення. Речення з кількома рядами однорідних членів. Однорідні й неоднорідні означення. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами(*повторення й поглиблення*). Двокрапка й тире при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами.	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки текстів різних стилів, що містять однорідні члени речення. З'ясування значення однорідних членів речення в мовленні. Створення висловлення-роздуму «Кого з літературних героїв я маю за зразок» з використанням речень, ускладнених однорідними членами. Складання тексту для розміщення на шкільному веб-сайті про корисні для школярів лінгвістичні онлайн-словники (з використанням речень, ускладнених однорідними членами). Складання переліку необхідних для вашої родини закупівель (продуктів харчування, промислових товарів тощо) на поточний місяць із використанням узагальнювальних слів при однорідних членах речення. Створення відгуку про розміщену в мережі Інтернет віртуальну екскурсію до музею або історичної місцевості (з використанням речень, ускладених однорідними членами речення). **Обов'язкові види роботи.** Письмовий твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень і вражень або за картиною в художньому стилі (за складним планом) з використанням речень, ускладнених однорідними членами речення. Аналіз письмового твору.	**2**

Учень (учениця): **Знаннєва складова** **наводить приклади** речень, ускладненихзвертаннями, вставними словами (словосполу-ченнями); **ставить** розділові знаки в таких реченнях, **пояснює** їх правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить** звертання, вставні слова (словосполучення, речення) в реченні; **визначає** в тексті риторичні звертання й **пояснює** стилістичну роль їх; **знаходить і виправляє** помилки на вивчені пунктуаційні правила; **конструює** та **інтонує** правильно речення зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями); **використовує** виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) в усному й писемному мовленні. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості речень зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) у тексті.	**5**	**Речення зі звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями).** Звертання непоширені й поширені. Риторичне звертання. Вставні слова (словосполучення, речення). Групи вставних слів і словосполучень за значенням. Розділові знаки при звертанні і вставних словах.	**Рекомендовані види роботи.** Аудіювання аудіозаписів уривків з виступів відомих ораторів (у публіцистичному стилі), з літературних творів (у художньому стилі), з побутових розмов (у розмовному стилі), у яких ужито звертання. Формулювання висновків стосовно ролі звертань у мовленні, зокрема значення риторичних звертань. Виразне читання речень, що містять звертання. Виконання проекту «Роль і значення звертань у творах українського фольклору». Створення висловлення розповідного характеру з елементами роздуму «Техніка в моєму житті» з використанням самостійно дібраних вставних слів. **Обов'язкові види роботи.** Інтерв'ю в публіцистичному стилі.	**1**

Учень (учениця): **Знаннєва складова** **наводить приклади** речень, ускладненихвідокремленими (також уточнювальними) членами речення; **ставить** розділові знаки в таких реченнях, **пояснює** їх правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить** відокремлені й уточнювальні члени в реченні; **знаходить і виправляє** допущені пунктуаційні й граматичні помилки; **правильно інтонує** речення з відокремленими й уточнювальними членами речення; **будує** висловлення в публіцистичномуй науковому стилях,використовуючи виражальні можливості речень з відокремленими й уточнювальними членами речення в усному й писемному мовленні. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості речень з відокремленими й уточнювальними членами в текстах різних стилів.	**13**	**Речення з відокремленими членами.** Поняття про відокремлення. Відокремлені другорядні члени речення (також уточнювальні). Розділові знаки при відокремлених членах речення.	**Рекомендовані види роботи.** Читання мовчки і вголос тексту художнього стилю, що містить речення, ускладнені відокремленими членами. Формулювання висновків щодо ролі відокремлених членів речення в мовленні. Створення висловлення-роздуму «Кого із сучасників я вважаю успішною людиною» з використанням відокремлених означень (у т. ч. відокремлених прикладок). Складання допису дискусійного характеру до блога «Чи переможе книжку комп'ютер, а бібліотеку — Інтернет?» з використанням відокремлених обставин. Створення висловлення про улюблені українцями рослини з використанням уточнювальних прикладок додаванням до народних назв наукових (наприклад: *нагідки —календула; татарське зілля — аїр, петрові батоги — цикорій звичайний; смерека — ялина європейська*). Створення висловлення «Родина — це вся Україна з глибоким корінням, високим гіллям» з використанням речень, ускладнених відокремленими уточнювальними прикладками зі словами *на ім'я, на прізвище.* **Обов'язкові види роботи.** Письмовий твір-описпам'ятки історії й культури на основі особистих спостережень і вражень у художньому стилі (з використанням відокремлених означень та обставин).	**2**

			Аналіз письмового твору.	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **систематизує** вивчені відомості про будову тавиди словосполучень, двоскладні й односкладні речення, повні й неповні речення, прості ускладнені речення. **ставить** у простих ускладнених реченнях розділові знаки, **пояснює** їх уживання правилами. **<u>Діяльнісна складова</u>** **доцільно застосовує** виражальні можливості синтаксичних засобів для досягнення комунікативної мети.	**3**	**Повторення в кінці року** відомостей про словосполучення й просте речення	**Рекомендовані види роботи.** Написанняречень (текстів)з поясненням правопису слів та вживання розділових знаків.Редагування словосполучень і речень, у яких допущено граматичні помилки.	

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу	

Сфери відношень	**Тематика текстів**		до рівня соціокультурної компетентності учнів
Я і українська мова й література. Я і Батьківщина (її природа, історія). Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня). Я і мистецтво (традиційне й професійне) Я і ти (члени родини, друзі,	Найвидатніші постаті в українській культурі. Письменники про українську мову. Любов до природи. Екологічний стан природи в Україні. Охорона довкілля. «Червона книга». Роль народних традицій, вірувань, релігії, християнської моралі, свят, міфології, фольклорної творчості, художньої літератури у формуванні світогляду українців. Унесок українців у світову культуру. Збагачення української культури духовними скарбами інших народів. Архітектурна традиція на теренах України. Народна архітектура. Найвизначніші архітектурні споруди в Україні. Видатні українські архітектори. Традиційна родинна обрядовість	«Мова — втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова» (М. Рильський). «Ми є. Були. І будем ми. Й Вітчизна наша з нами» (І.Багряний), «Земля не вибачає байдужості». «Людина створила культуру, а культура — людину», «Традиційні ремесла й промисли українців», «Володимирський собор — перлина українського церквобудування», «Покликання людини: пізнавати істину, творити добро, примножувати красу». «Мистецтво як засіб творення особистості». «Як я розумію дружбу», «Хто для мене є взірцем?».	Учень (учениця): сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості та добирає й використовує ті з них, які необхідні для досягненняпевної комунікативної мети; **використовує** українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; **усвідомлює** необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, удома, у суспільно корисній діяльності.

товариші). Я як особистість	(народження дитини, ім'янаречення, кумівство, весілля тощо) та її сучасна трансформація. Шляхи самопізнання й життєтворчості.	«На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя» (В.Симоненко) , «Що робить людину великою?».	

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Орієнтовні вимоги до рівня діяльнісної компетентності учнів
Організаційно-контрольні	Учень (учениця) *самостійно:* **усвідомлює та визначає*мотив* і *мету*власної пізнавальної й життєтворчої діяльності;** **планує діяльністьдля досягнення мети, розподіляючи її на етапи;** **здійснює намічений план за допомогою дібраних *методів* і *прийомів*;** **оцінює проміжні й кінцеві *результати* пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.**
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	Учень (учениця) *самостійно:* **аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;** **порівнює, узагальнює, конкретизує їх;** **робить висновки на основі спостережень;** **виділяє головне з-поміж другорядного;** **здобуває** інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури,ресурсів

	Інтернету тощо), **здійснює** бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; **систематизує**, **зіставляє**, **інтерпретує** готову інформацію; **моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.**
Творчі	Учень (учениця) *самостійно:* **уявляє словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого;** **прогнозує** подальший розвиток певних явищ; **переносить раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію;** **помічає та формулює проблеми** в процесі навчання й життєтворчості; **усвідомлює будову** предмета вивчення; **робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми;** **добирає аргументи для його доведення;** **спростовує** хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	Учень (учениця) **помічає й цінує красу** в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; **критично оцінює** відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності цим нормам; **виявляє здатність** поставити себе на місце іншої людини; **усвідомлює** обов'язок кожної людини **творити добро** словом і ділом, **готовий і здатний** його виконувати.

9-й клас

(70 год, 2 год на тиждень)

(1 год – резерв годин для використання на розсуд учителя.

Контрольні роботи проводяться за рахунок годин, указаних у таблиці)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	К-сть годин	Зміст навчального матеріалу		К-сть годин
		Мовна змістова лінія 50 год	**Мовленнєва змістова лінія 19 год**	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **розуміє**, що розвиток мови — це зміни, що відбуваються в напрямі вдосконалення її; **наводить приклади** таких змін. **<u>Діяльнісна складова</u>** **розпізнає** застарілі слова, які вийшли з ужитку; розрізняє історизми та архаїзми; **користується** лінгвістичними словниками, зокрема словниками онлайн. **<u>Ціннісна складова</u>** **цінує** українську мову як державну — чинник національної ідентичності; **висловлює** зацікавлення розвитком української мови; **критично ставиться** до надмірного вживання іншомовних слів, у т.ч. неологізмів; **схвалює** заміну щойно засвоєних мовою іншомовних слів українськими відповідниками; **обговорює й оцінює** українськомовні переклади	**1**	**Вступ.** Розвиток української мови.	**Рекомендовані види роботи.** Обговорення дискусійних питань, пов'язаних з розвитком української мови, наприклад: «Чи пов'язані розвиток мови та розвиток суспільства», «Як вливає на розвиток мови бурхливе запозичення неологізмів—запозичених слів», «Значення ЗМІ (Інтернету) для розвитку тапопуляризації української мови»). Зіставлення прочитаних мовою оригіналу та в перекладі українською творів зарубіжної літератури. Записування й коментування висловів відомих людей про розвиток української мови. Ознайомлення з найбільш авторитетними мовними онлайн-словниками.	

творів зарубіжної літератури, які сприяють розвиткові української мови та популяризують українську мову та культуру.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** види мовленнєвої діяльності, різновиди аудіювання та читання, стилі, типи, жанри мовлення; **формулює** вимоги домовлення; **характеризує** ситуацію спілкування, розпізнає маніпулятивні впливи. **<u>Діяльнісна складова</u>** **аналізує** прослухані або прочитанітексти різних стилів, типів і жанрів мовлення; **складаєдіалоги** відповідно до ситуації та мети спілкування; уникає небажаних або небезпечних співрозмовників, протистоїть маніпулятивним впливам. **<u>Ціннісна складова</u>** **усвідомлює** важливість дотримання правил етикету; **критично оцінює** рівень продуктивності (досягнення мети) власного діалогічного спілкування; **усвідомлює** потребу мовної освіти й самоосвіти,			**Теоретичний матеріал.** Повторення й узагальнення вивченого про мовлення. Види мовленнєвої діяльності. Різновиди аудіювання(ознайомлювальне, вивчальне, критичне). Різновиди читання (ознайомлювальне, вивчальне, переглядове). Стилі, типи мовлення (*повторення*). Жанри мовлення. **Рекомендовані види роботи.** Аудіювання та читання мовчкитекстів (уривків) різних стилів, типів і жанрів мовлення.Аналіз прослуханих і прочитаних текстів (уривків). **Теоретичний матеріал.** Вимоги до мовлення. Мовленнєва ситуація. Особливості орієнтування в ситуації спілкування в інтернет-просторі, зокрема в соцмережах. Уникання небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпулятивним впливам. **Обов'язкові види роботи.** Складання та розігрування діалогіввідповідно до певної ситуації (офіційна й неофіційна розмова, діалог-домовленість) на запропоновані учнями актуальні й цікаві для них теми. Складання та обговорення переліку умов	**1** **1** **1**

безперервного вдосконалення власного мовлення, вміння застосовувати різноманітні комунікативні стратегії.			успішного спілкування в сучасному молодіжному середовищі, зокрема з використанням мобільного зв'язку.	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає й називає** основні ознаки речення; **ставить** розділові знаки в простому ускладненому реченні та **обґрунтовує** їх відповідними правилами. **Діяльнісна складова** **визначає** в тексті прості речення, **розрізняє** двоскладні й односкладні речення, **виділяє** в них граматичну основу; **складає** висловлення на актуальні й цікаві теми, використовуючи виражальні можливості простого ускладненого речення; **знаходить і виправляє** пунктуаційні помилки на вивчені правила. **Ціннісна складова** **усвідомлює** значення простих ускладнених речень у мовленні; **усвідомлює** зручність спілкування за допомогою сучасних засобів мобільного зв'язку та інтернет-ресурсів, грамотно й безпечно комунікує в	**2**	**Повторення вивченого у 8 класі.** Граматична основа речення. Односкладне й двоскладне речення. Розділові знаки у простому ускладненому реченні.	**Рекомендовані види роботи.** Складання висловлення з використанням двоскладних й односкладних речень (орієнтовні теми: «Чому вміння спілкуватися вважають запорукою успіху», «Яким я уявляю своє майбутнє: освіту, роботу, родину»). **Обов'язкові види роботи.** Вибірковий усний переказ тексту художнього стилю. **Ділові папери**. Резюме. **Рекомендовані види роботи.** Складання висловлення з використанням речень, ускладнених однорідними та відокремленими членами речення (орієнтовні теми: «Яка вона, моя Україна», «Цінності сучасного молодого українця», «Як усе встигнути в прискореному ритмі сьогодення», «Про що мріє цифрове покоління українських школярів»). Колективне укладання словничка традиційних українських звертань до рідних і близьких людей. Складання й виразне читання простих речень, ускладнених такими звертаннями. Навчальний проект «Культура звертання	**2**

інформаційному просторі.			— культура особистості: у минулому, нині й завжди». Обговорення етикету повідомлень засобами SMS-спілкування, а також колективної комунікації в режимі конференції та в чатах (домовляння про зустріч, вибачення, привітання зі святом). Складання тексту виступу в шкільному радіожурналі (орієнтовна тема: «Як впливає на нашу свідомість навколишня інформація: реклама, білборди, написи на футболках?» (з використанням речень, ускладнених відокремленими членами).	
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **пояснює** поняття «пряма й непряма мова» як способи передавання чужого мовлення; **ставить і пояснює**розділові знаки в реченнях із прямою й непрямою мовою, при діалозі, у реченнях, що містять цитати; **знає** різні комунікативні стратегії відповідно до мети та ситуації діалогічного спілкування.	**4** **+ 1 год на повтор.**	**Синтаксис. Пунктуація.** **Пряма й непряма мова.** Заміна прямої мови непрямою. Цитата як спосіб передачі чужої мови. Діалог. Розділові знаки при прямій мові й діалозі(*повторення й поглиблення вивченого*).	**Рекомендовані види роботи.** Складання розповіді-спогаду про спілкування із цікавою людиною з використанням речень із прямою мовою. Складання тексту в художньому стилі «Про що я хотів(ла) б розпитати свого прапрапрадіда (або далекого нащадка)» з використанням речень із прямою мовою. Обговорення питання «Які вислови відомих українців варто було б розмістити на сучасних білбордах» з	

Діяльнісна складова **визначає** в текстіречення з прямою й непрямою мовою, цитатами, репліки діалогу; **складає** речення з прямою та непрямою мовою; **створює й розігрує** діалог на запропоновану або самостійно обрану тему; **порівнює** виражальні можливості різних способів передавання прямої мови; **проводить мовні експерименти, спостерігає, аналізує** будову речень, замінюючи пряму мову непрямою. **Ціннісна складова** **усвідомлює** роль комунікативних умінь для майбутньої професійної кар'єри; **виявляє** у спілкуванні толерантність до поглядів і суджень співрозмовників; **усвідомлює** виражальні можливості речень із прямою й непрямою мовою, діалогів.			використанням у мовленні цитат. Складання висловлення з використанням дібраних з мережі Інтернет цитат. Укладання словничка «Формули мовного етикету сучасної молоді». Обговорення питання «Навіщо потрібен нетикет» (правила спілкування в Інтернеті) з розігруванням зразків діалогів між школярами на форумах і чатах. **Обов'язкові види роботи.** Складання й розігруваннядіалогів – обговорень (прочитаної книжки, музичних новинок тощо) з різними співрозмовниками — товаришем (неформальне спілкування) та вчителем в офіційній ситуації. Складання й розігруваннядіалогу-домовленості(наприклад: щодо озеленення шкільного приміщення) з відповідною аргументацією (потребою очищення й природного зволоження повітря; зонування середовища, декорування приміщення й т. ін.).	**1**
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає** види складних речень; **правильно ставить** розділові знаки між частинами складносурядного речення та	**5** **+1 год на повтор.**	**Складне речення, його ознаки.** Складні речення без сполучників, із сурядним і підрядним зв'язком. **Складносурядне речення**, його будова й засоби зв'язку між його частинами.	**Обов'язкові види роботи.** Стислий усний переказ тексту публіцистичного стилю(за складним планом). Докладний письмовий переказ тексту публіцистичного стилю з творчим	**3**

обґрунтовує їх. **Діяльнісна складова** **розрізняє** прості та складні речення, **розпізнає** складні речення із сурядним і підрядним зв'язком; **визначає** види складних речень (сполучникові й безсполучникові), засоби зв'язку між частинами речення у складному, кількість граматичних основ у ньому; **знаходить** у тексті складносурядні речення, **встановлює** смислові **зв'язки** між частинами його; **розмежовує** складносурядні речення і прості речення, ускладнені однорідними членами; **знаходить і виправляє** пунктуаційні помилки на вивчені правила; **складає** речення йтексти, використовуючи складносурядні речення. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості складносурядних речень та синонімічних до них конструкцій; **усвідомлює потребу** в читанні, **проеціює** прочитане на життєві		Смислові зв'язки між частинами складносурядного речення. Розділові знаки між частинами складносурядного речення.	завданням. Аналіз письмового переказу. **Рекомендовані види роботи.** Створення висловлення-роздуму про щойно прочитану книжку з висновком: чого навчає вдумливого читача література (проеціювання змісту прочитаного на ситуації сучасного життя) з використанням складносурядних речень. Створення висловлення-розповіді з елементами опису з використанням складносурядних речень (орієнтовна тема: «Що нині означає "жити красиво"?») Створення роздуму «Як стати цікавим людям і собі» з покликаннями на життєві приклади успішних українців — наших сучасниківз використанням складносурядних речень. Написання есе «Які новітні засоби вияву творчості: на папері, полотні, у блогосфері — мені найбільше імпонують?». Редагування речень, у яких допущено граматичні помилки.	_____

ситуації.				
Учень (учениця): **<u>Знаннєва складова</u>** **знає** основні види складнопідрядних речень, **пояснює** їх будову; **правильно ставить** розділові знаки між частинами складнопідрядного речення та **обґрунтовує** їх. **<u>Діяльнісна складова</u>** **знаходить у тексті** складнопідрядні речення з однією й кількома підрядними частинами; **визначає** головну й підрядну частини, види складнопідрядних речень, істотні ознаки їх, межі головної й підрядної частин, кількість частин; **класифікує** складнопідрядні речення за значенням і будовою, засобами зв'язку в них; **розрізняє** сполучники і сполучні слова; **знаходить і виправляє** помилки на вивчені правила; **правильно інтонує** складнопідрядні речення; **аналізує й порівнює** виражальні можливості складнопідрядних речень та інших синонімічних конструкцій у текстах різних стилів;	**12**	**Складнопідрядне речення,** його будова й засоби зв'язку в ньому. Підрядні сполучники й сполучні слова у складнопідрядних реченнях. Основні види складнопідрядних речень: з означальними, з'ясувальними, обставинними підрядними частинами (способу дії й ступеня, порівняння, місця, часу, причини, наслідку, мети, умови, допусту). Розділові знаки між частинами складнопідрядного речення. Складнопідрядне речення з кількома підрядними частинами. Розділові знаки у складнопідрядному реченні з кількома підрядними частинами.	**Рекомендовані види роботи.** Створення роздуму в публіцистичному стилі «Чи можна/варто протиставляти телебачення художній літературі?» (з використанням складнопідрядних речень з підрядними причини та мети). Складання роздуму про необхідність підтримки людей з обмеженими фізичними можливостями та те, як їм можна й потрібно допомагати (з використанням складнопідрядних речень з підрядними причини та мети). Створення для розміщення на блозі тексту звернення-прохання до однолітків про допомогу людям, які стали жертвами стихійного лиха (з уживанням складнопідрядних речень з підрядними способу дії та ступеня). Створення допису до веб-сайта про успішну участь однокласників у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі скрайбінг-роликів «Покоління мобільного Інтернету». (Інформацію про конкурс зібрати в мережі Інтернет.) **Обов'язкові види роботи.** Усний твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему. Есе (орієнтовна тема: «Що робить мене щасливим(ою)») з використанням складнопідрядних речень. Коротке повідомлення(на основі кількох	**4**

конструює складнопідрядні речення різних видів і вводить їх у тексти різних стилів; **складає** усні й письмові висловлення різних стилів на визначену тему, використовуючи в них виражальні можливості складнопідрядних речень. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості складнопідрядних речень; **ставиться** до здоров'я як до цінності,**схвалює**здоровий спосіб життя.			джерел) у публіцистичному стилі на морально-етичну або суспільну тему. **Ділове мовлення.** Заява. **Рекомендовані види роботи.** Створення висловлення «Як уникнути залежності від Інтернету» з використанням складнопідрядних речень. Добір та обговорення питань, виражених складнопідрядними реченнями для проведення в класі анкетування «Як ти ставишся до дистанційної самоосвіти». Складання роздуму про роль спорту в житті молоді, основну думку якого виражено епіграфом «Якщо ти хочеш зміцнити дух, підтримуй силу тіла!» з використанням складнопідрядних речень.	
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **пояснює** смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення; **правильно ставить** розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення та **обґрунтовує** їх. **Діяльнісна складова** **знаходить** у текстібезсполучникові складні речення; **визначає** основні ознаки, смислові відношення між частинами безсполучникових	**10**	**Безсполучникове складне речення**. Смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення. Розділові знаки в безсполучникових реченнях.	**Рекомендовані види роботи.** Створення проекту статті до Вікіпедії «Безсполучникове складне речення». Складання розповіді про людей, які подолали свої недуги, і тих, хто їм у цьому допоміг,з використанням безсполучникових складних речень. **Обов'язкові види роботи.** Діалог-обговорення актуальної теми. Написання твору-роздуму на морально-етичну тему в публіцистичному стилі (орієнтовні теми: «Своє, рідне — своєрідне», «Як відшукати свій шлях у житті», «Чи зможуть з часом селфі замінити родинні фотографії») з	**2**

складних речень; **розмежовує** безсполучникові складні речення й сполучникові (складносурядні й складнопідрядні); **розрізняє** види безсполучникових складних речень за характером синтаксичних і смислових зв'язків між частинами їх; **правильно інтонує** безсполучникові складні речення; **правильно ставить** розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення та **обґрунтовує** їх; **знаходить і виправляє**пунктуаційні помилки на вивчені правила; **аналізує йпорівнює** виражальні можливості безсполучникових складних речень із синонімічними синтаксичними конструкціями в невеликих текстах розмовного, публіцистичного й художнього стилів; **правильно будує** безсполучникові складні речення з різними смисловими відношеннями між частинами їх; **добирає** до них синтаксичні			використанням безсполучникових речень.	

синоніми. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості складнопідрядних речень в усних і письмових висловленнях.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **правильно розставляє** в складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку розділові знаки та **обґрунтовує** їх правилами. **Діяльнісна складова** **знаходить** у тексті складне речення з різними видами зв'язку; **визначає** основні ознаки й будову їх; **знаходить і виправляє** помилки на вивчені правила; **аналізує йзіставляє** виражальні можливості складних речень з різними видами зв'язку й синонімічних конструкцій; **будує** складні речення з різними видами зв'язку; **складає** усні й письмовівисловлення публіцистичного й наукового стилів, доцільно використовуючи виражальні можливості складних речень.	**6**	**Складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку** Розділові знаки у складному реченні з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.	**Рекомендовані види роботи.** Обговорення питання «Чи придатна рок-музика для передавання патріотичних настроїв, думок, закликів?» з ілюструванням виступів прикладами сучасних українських рокових пісень. Викладення підсумків обговорення для розміщення на шкільному веб-сайті у формі роздуму, що містить складні речення з різними видами безсполучникового зв'язку. **Обов'язкові види роботи.** Вибірковий письмовий переказ тексту наукового стилю (з використанням складних речень з різними видами зв'язку).	**2**

Ціннісна складова **оцінює** виражальні можливості складних речень з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку в усних і письмових висловленнях.				
Учень (учениця): **Знаннєва складова** **знає й називає** істотні ознаки тексту, пояснює його структурні особливості. **Діяльнісна складова** **визначає** тему, основну думку тексту, **виділяє** ключові слова в тексті й тематичне речення в абзаці; **розрізняє** спільне й відмінне між мікротемою й абзацом; **визначає** засоби міжфразового зв'язку в тексті; **конструює** невеликі тексти на певну тему; **використовує** виражальні можливості текстів різних типів, стилів і жанрів у власному усному й писемному мовленні. **Ціннісна складова** **оцінює** виражальні можливості текстів різних типів і стилів.	**4**	**Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності** Текст, його основні ознаки. Будова тексту. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразового зв'язку (повторення й узагальнення). Повторення вивчених розділових знаків у простому і складному реченнях.	**Рекомендовані види роботи.** Створення тексту-розповіді про спілкування з людиною, яку ви вважаєте взірцем інтелігентності, з поясненням, які чесноти цієї особи є, на вашу думку, найціннішими для суспільства. **Обов'язкові види роботи.** Тези прочитаних публіцистичної чи науково-пізнавальної статей. Конспект сприйнятого на слух науково-навчального тексту.	**2**
Учень (учениця): **Діяльнісна складова** **аналізує, систематизує, узагальнює**вивчене про речення.	**4**	**Узагальнення й систематизація вивченого.** Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні,	**Рекомендовані види роботи.** Написанняречень (текстів)з поясненням орфограм і вживанням розділових знаків.Редагування словосполучень і	

<u>Ціннісна складова</u> **усвідомлює** необхідність продовження мовної освіти та самоосвіти, безперервного удосконалення мовних знань і вмінь.		граматична основа, види речень). Орфографія. Пунктуація.	речень, у яких допущено граматичні помилки. Складання діалогів-рефлексій на основі аналізу власних навчальних досягнень.	

Соціокультурна змістова лінія

Орієнтовний зміст навчального матеріалу			**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
Сфери відношень	Тематика текстів	Теми висловлень учнів	
Я і українська мова й література. Я і Батьківщина, національна історія і культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин). Я і мистецтво (традиційне й професійне).	Українська мова серед інших мов. Розвиток української мови. Україна, її географічне положення, природні багатства. Природа різних регіонів України. Україна — від часів Київської Русі до сучасності. Український національний характер. Основні галузі господарства: ремесла й народні художні промисли. Взаємозв'язок матеріальних і духовних цінностей української культури. Найвидатніші постаті вітчизняної й світової культури.	«Спочатку було Слово…», «Творчість народу в слові». «Я вірю в майбутнє твоє, Україно!». «Історична доля мого рідного народу». «Туристична привабливістьУкраїни». «Естетика довкілля». «Світ про Україну». «Загальнолюдські цінності». «Рукотвори» «Світ живопису» «Художнє ковальство» «Дива архітектури» «Сучасний дизайн» «Світлини» «Береться мудрість не із заповітів» «Краса людських взаємин» «Творімо добро» «Читацькі смаки» «Професія і характер» «Життєвий вибір» «Доброчинність»	**Учень /учениця:** сприймає, аналізує, оцінює прочитані чи почуті відомості й добирає та використовує ті з них, які необхідні для досягнення певної комунікативної мети; **використовує** українську мову як засіб формування ціннісної позиції щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини й української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; **усвідомлює** роль морально-етичних норм; **готовий і здатний** застосовувати їх стосовно дорослих і ровесників у

Я і ти (члени родини, друзі, товариші). Я і ми (класний колектив, народ, людство) Я як особистість.	Забезпечення спадкоємності поколінь. Збереження сімейних цінностей, реліквій, ідеалів. Культурогенна форма життєдіяльності сучасної сім'ї. Життєвий і професійний вибір особистості.	«Гармонійне спілкування» «Світ наших уподобань» «Громадянська позиція», «Молодь і сучасність», «Найважче — це творення самого (самої) себе».	школі, позашкільному житті, удома, усуспільно корисній діяльності.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія

Види загально-навчальних умінь	Державні вимоги дорівня загальноосвітньої підготовки учнів
Організаційно-контрольні	**Учень /учениця:** **усвідомлює та визначає***мотив* і *мет*увласної пізнавальної й життєтворчої діяльності; **планує** діяльністьдля досягнення мети, розподіляючи її на етапи; **оцінює** проміжні й кінцеві *результати* пізнавальної діяльності, робить відповідні корективи.
Загальнопізнавальні (інтелектуальні, інформаційні)	**Учень /учениця** *самостійно:* **аналізує** мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; **порівнює**, **узагальнює, конкретизує** їх; **робить висновки** на основі спостережень; **виділяє головне** з-поміж другорядного; **здобуває** інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої літератури, ресурсів Інтернету тощо), **здійснює** бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення; **систематизує**, **зіставляє**, **інтерпретує** готову інформацію; **моделює** мовні й позамовні поняття, явища, закономірності.
Творчі	**Учень /учениця** *самостійно:* **уявляє** словесно описані предмети і явища, фантазує на основі сприйнятого; **прогнозує** подальший розвиток певних явищ; **переносить** раніше засвоєні **знання й уміння в нову ситуацію;** **помічає й формулює проблеми** в процесі навчання й життєтворчості;

	усвідомлює будову предмета вивчення; **робить припущення** щодо способу розв'язання певної проблеми; **добирає аргументи** для його доведення; **спростовує** хибні припущення й твердження.
Естетико-етичні	**Учень /учениця:** **помічає й цінує красу** в мовних явищах, явищах природи, у творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності; **критично оцінює** відповідність своїх вчинків загальнолюдським моральним нормам, усуває помічені невідповідності; **виявляє здатність** поставити себе на місце іншої людини; **усвідомлює** обов'язок кожної людини **творити добро** словом і ділом, **готовий і здатний** його виконувати.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

5–9 класи

Програма[2] для загальноосвітніх навчальних закладів

[2] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Авторський колектив:

Р. В. Мовчан, доктор філологічних наук (керівник групи); *К.В. Таранік-Ткачук*, кандидат педагогічних наук, головний спеціаліст Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України; *М. П. Бондар*, кандидат філологічних наук (Київ);
О.М. Івасюк, кандидат філологічних наук (Чернівці); *С. А. Кочерга,* доктор філологічних наук (Ялта); *Л. І. Кавун,* доктор філологічних наук (Черкаси);
О. І. Неживий, кандидат педагогічних наук (Луганськ); *Н. В. Михайлова,* учитель-методист (Київ).

Робоча група, *яка здійснила розвантаження програми відповідно до наказу № 100 Міністерства освіти і науки України від 6.02.2015 р. та відповідно до наказу № 617 Міністерства освіти і науки України від 3.06.2016 р:*
Н. І. Шинкарук, завідувач сектору відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту модернізації змісту освіти; *Р. В. Мовчан*, старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України, доктор філологічних наук; *Л. Т. Коваленко*, викладач кафедри методики мов та літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, заступник директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка;
Н. М. Логвіненко, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук; *Н. В. Ілясевич, у*читель української мови і літератури Слов'янської гімназії м. Києва, учитель-методист;
Н. В. Михайлова, учитель української мови і літератури ліцею «Наукова зміна» м. Києва, учитель-методист;
Г. О. Усатенко, голова Громадської ради при МОН України, доцент Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*; Н. М. Панасенко*, старший науковий співробітник лабораторії вікової психофізіології Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України.

Робоча група, *яка здійснила оновлення програми відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13.01.2017 р та №201 від10.02.2017 р.:*
С. Р. Молочко, старший викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання, методист відділу суспільно-гуманітарних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, учитель-методист *(голова робочої групи)*; *Н. В. Михайлова,* учитель-методист ліцею «Наукова зміна» м. Києва *(модератор); О. Ю. Котусенко,* головний спеціаліст департаменту загальної та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; *А. М. Фасоля,* провідний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Д. І. Дроздовський*, докторант, науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України, кандидат філологічних наук; *О. М. Ратушняк,* доцент кафедри української літератури Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, кандидат педагогічних наук; *В. Р. Півторак,* учитель української мови і літератури Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка; *А. В. Білоус,* учитель української мови і літератури комунального закладу освіти «Середня загальноосвітня школа № 54» Дніпровської міської ради; *Т. В. Стус,* методист Національного Центру «Мала академія наук України».

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Оновлена програма з української літератури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів підготовлена на основі чинної програми з урахуванням змін, внесених у 2015 році.

Програма базується на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, ідеях «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа»».

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування в них національної самосвідомості, культури, світоглядних орієнтирів, навичок практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання, усвідомлення важливості

читання як чинника власного становлення й соціалізації, екологічного мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережливо ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Програма з української літератури для 5–9 класів спрямована на утвердження серед школярів культури читання. У середній школі важливо сформувати уявлення про читання як соціокультурну практику, важливий елемент повсякдення учнів та учениць. Для цього програма має бути захопливою, відповідати очікуванням сучасної молоді, яка живе в динамічному інформаційному світі. Нинішні школярі перебувають у полоні віртуального середовища, якому притаманна «кліповість», «клаптиковість», фрагментарність. Зрештою, сучасне життя постає світом «коротких» повідомлень, швидкоплинних новин. Не лише дитині, а й дорослому непросто розібратися в інформаційному огромі сьогодення. Тому настільки важливо навчити школярів читати, допомогти їм усвідомити, що читання – запорука успішного становлення в житті, чинник саморозвитку впродовж життя. Читання –не марнування часу, а можливість здобути безцінний психологічний, соціокультурний, зрештою, життєвий досвід. Крім того, читання творів у 5–9 класах дає естетичне задоволення й художню насолоду від спілкування з героями пропонованих творів.

Завдання предмета «Українська література» – сприяти формуванню ціннісного ставлення до того, що відбувається навколо, розуміти, що події важливо пропускати через себе. У пам’яті лишається те, що має емоційне позначення.

Програма з української літератури для 5–9 класів спрямована на виявлення в учнів та учениць справжніх щирих емоцій у відповідь на прочитані твори. Пропоновані в програмі тексти репрезентують і класичні зразки, і сучасний літературний процес, здатний викликати неудавані емоції, рефлексії, спонуки до розмислів над сьогоденням.

Учням 5–7 класів запропоновано твори, спрямовані на розвиток уяви. Такі тексти спонукають школярів фантазувати над життям персонажів, переживаючи за них, виявляючи емпатію до мешканців художнього світу. Здатність до фантазування — початковий етап у розвитку креативності, що є запорукою подальшої успішної соціалізації, здатності до розв’язання непростих життєвих питань.

Учням 8–9 класів запропоновано художньо виразні твори, які дають можливість поміркувати над сучасним життям, прищеплюючи соціальну активність, важливість громадянської позиції, екологічне мислення, морально-етичну відповідальність, толерантність, емпатію, повагу до іншого та здатність до творчого мислення.

Попри те, що в основі предмета «Українська література» — естетичні феномени, які дають можливість пережити насолоду від прочитаного, ці тексти також допомагають дітям в ігровій формі підготуватися до життя, поміркувати над учинками персонажів, подискутувати з приводу моральних і світоглядних колізій, наявних у художньому світі. У невимушених текстах сховано важливі соціальні проблеми, над якими на уроках української літератури замислюються учні 5–9 класів.

Нормативні освітні документи визначають ключовими для розвитку української школи загалом і літературної освіти зокрема ідеї діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів. Це зумовлено потребою відповісти на виклики сьогодення, коли неможливо навчити учня «всього на все життя», і ключовим умінням стає здатність і готовність діяти залежно від поставлених завдань і вчитися протягом усього життя.

Відповідно мета літературної освіти: засобами предмета допомогти учневі в його самопізнанні, життєвому самовизначенні, самоздійсненні, формуванні предметної (літературної) і ключових компетентностей, здатності до читацького й особистісного саморозвитку.

Основне завдання сучасної загальноосвітньої школи полягає в наданні змоги учневі осягнути внутрішню логіку предмета, що вивчається, у ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання. Варто також ураховувати, що для успішної діяльності сьогодні недостатньо знань і вмінь, необхідні ще віра в себе, у свої сили, здатність ухвалювати рішення, жити й працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, формулювати припущення й вести самостійний чи спільний пошук способів розв'язання її, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків.

Реалізація поставлених завдань передбачає: зміщення акцентів у навчанні з процесу накопичення предметних знань на вироблення умінь автономно застосовувати їх у ситуації невизначеності; становлення учня як суб'єкта навчальної діяльності й особистісного саморозвитку; посилення ролі загальнонавчальних умінь; необхідності забезпечення формування не лише предметної (літературної), а й ключових компетентностей. Важливими стають уміння, які допомагають учневі діяти, і знання, що необхідні для цих умінь.

Оновлена програма покликана стати одним із інструментів упровадження засадничих ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів у повсякденну практику.

Концепція нової української школи подає таке трактування компетентності: «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

Компетентності поділяють на предметні (формуються засобами одного навчального предмета), міжпредметні (виробляються під час вивчення кількох предметів) і ключові (формуються в процесі навчання й соціалізації і необхідні особистості для життєдіяльності загалом).

В освіті України виокремлено такі **ключові компетентності**:

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.
2. Спілкування іноземними мовами.
3. Математична компетентність.
4. Компетентності в природничих науках і технологіях.
5. Інформаційно-цифрова компетентність.
6. Уміння вчитися впродовж життя.
7. Ініціативність і підприємливість.
8. Соціальна та громадянська компетентності.
9. Обізнаність та самовираження у сфері культури.
10. Екологічна грамотність і здорове життя.

Стосовно української літератури предметною компетентністю, за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, буде літературна. Її трактуємо як готовність і здатність працювати з текстами різних художньо-естетичних систем, культурно-історичних епох, світоглядних орієнтирів, традицій і стилів: розуміти зміст прочитаного, з'ясовувати авторську позицію і художні засоби донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, висловлювати власну (подеколи критичну) позицію стосовано прочитаного, сприймати художній твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення.

Відповідно, учня, який володіє такою здатністю, вважаємо компетентним читачем.

Йому притаманні такі риси: стійкий інтерес до читання, здатність уявляти й переживати прочитане, критично й рефлексійно мислити, інтерпретувати прочитане, знаходити авторські і творити власні смисли, відчувати естетичну насолоду від художнього слова, відкривати

національні й загальнолюдські цінності, жити й творчо діяти в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури й поважати здобутки інших народів.

Компетентний учень-читач є суб'єктом навчальної діяльності, що передбачає усвідомлення власних психолого-фізіологічних особливостей, прагнень, мотивів, бажань, таких, як здатність до самостійної організації, здійснення й оцінювання читацької діяльності, а також до особистісних самореалізації, самовдосконалення і самотворення. Саме рівень суб'єктності (сформованість згаданих умінь) є одним із показників особистісного розвитку школяра.

Загальна мета навчання української літератури конкретизується в таких завданнях предмета:

1. Поглиблення інтересу до читання, зміцнення потреби читати; усвідомлення ролі літератури як засобу самопізнання і самотворення; використання досвіду читацької діяльності для розв'язання життєвих проблем.
2. Розвиток емпатії, відтворювальної і творчої уяви, художнього мислення й образного мовлення, чуття жанру, форми.
3. Розвиток здобутих у початковій школі вмінь і навичок в усіх видах читацької діяльності, оволодіння різноманітними читацькими стратегіями; удосконалення вмінь діалогічної взаємодії з текстом, умінь аналізувати й інтерпретувати художній твір; збагачення читацького досвіду, розширення кола читання, вироблення алгоритму прочитання художніх творів різних естетичних систем, напрямів, жанрів, стилів, опанування здатністю орієнтуватися у світі класичної і масової літератури, розрізняти явища високого мистецтва і низькопробної культури.
4. Оволодіння змістом української літератури, засвоєння й систематизація основних літературознавчих понять як засобу повноцінного сприйняття, прочитання й інтерпретації художнього тексту. Усвідомлення літературного процесу як цілісної системи, що має свої природні закономірності й тенденції. Узагальнення і поглиблення знань про мистецтво слова, умінь розглядати художню літературу в контексті інших видів мистецтв. Формування на основі читацького досвіду переконаності в багатстві української художньої літератури та її значущості серед інших національних літератур.
5. Формування культури художнього сприймання, естетичних потреб, смаку, почуттів, читацької культури, установок, мотивів, здатності сприймати художній твір з естетичних позицій, розглядати його в єдності змісту і форми, розрізняти художньо вартісні та низькопробні твори.
6. Розвиток чуття художнього слова, мовленнєвої культури, творчих здібностей, набуття досвіду літературно-творчої діяльності.
7. Вироблення загальнонавчальних, зокрема організаційно-діяльнісних умінь, здатності самостійно формувати індивідуальну навчальну траєкторію, керувати читацькою діяльністю, особистісним і читацьким розвитком.
8. Розвиток умінь працювати з різними видами інформації, зокрема й електронними, здійснювати пошуково-дослідницьку діяльність (знаходити, сприймати, аналізувати, оцінювати, систематизувати, зіставляти різноманітні факти та відомості).

Оновлена програма з української літератури поглиблює компетентнісну спрямованість навчання, що досягається шляхом:

1) розкриття потенціалу предмета для формування ключових компетентностей;
2) зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, що забезпечує відносно достатню кількість часу для формування предметних і ключових компетентностей;

3) формулювання очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності термінами компетентнісного підходу: ***учень*** *називає, формулює, записує, наводить приклади, розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, усвідомлює, критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження* тощо;
4) виокремлення в очікуваних результатах навчання тих, що стосуються оволодіння загальнонавчальними вміннями як основою формування суб'єктності учня;
5) укладання переліку умінь, якими повинен оволодіти учень певного класу за рік навчання;
6) уведення наскрізних змістових ліній.

Під час оновлення програми враховувався пізнавальний, виховний, компетентнісний потенціал предмета.

Загальновизнано, що українська література в загальному світовому контексті є свідченням високого духовного та цивілізаційного розвитку українського народу, невід'ємним складником його національної культури. Як мистецтво слова вона є носієм потужного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі. Засобами мистецтва слова вона допомагає збагачувати внутрішній світ людини, формувати сильний характер, широкий світогляд, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак.

Літературна освіта є важливим чинником створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України, а її зміст базується на засадах загальнолюдських і національних цінностей, принципах гуманізму й демократії.

Українська література також є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду, тому в національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечна й важлива. Виховання свідомого українця повинно базуватися на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей. Ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки наблизять учнів до розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації.

Компетентнісний потенціал забезпечує можливість формування в процесі вивчення предмета всіх ключових компетентностей (*див. подану нижче таблицю*).

Компетентнісний потенціал предмета «Українська література»		
№ п/п	**Ключова компетентність**	**Уміння і ставлення, формування яких можна забезпечити засобами предмета**
1.	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою	*Уміння:* – розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів; – послуговуватися державною мовою в різноманітних життєвих ситуаціях; – застосовувати різноманітні комунікативні стратегії залежно від мети спілкування; – толерантно дискутувати, відстоювати власну думку. *Ставлення*: – поцінування краси і багатства української мови; – усвідомлення ролі української мови як ключового чинника творення нації і держави, самоствердження особистості; – відстоювання права спілкуватися українською мовою в різноманітних сферах життя суспільства
2.	Спілкування іноземними мовами	*Уміння:* – порівнювати оригінальні художні тексти та їх

		україномовні переклади. *Ставлення*: – утвердження багатства української мови; – обстоювання можливості перекладу українською мовою будь-якого тексту іноземної мови; – розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу, збагачення власного культурного досвіду
3.	Математична компетентність	*Уміння:* – розвивати абстрактне мислення; – установлювати причиново-наслідкові зв'язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; – чітко формулювати визначення і будувати гіпотези; – перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема). *Ставлення:* – прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно
4.	Компетентності у природничих науках і технологіях	*Уміння:* – критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури. *Ставлення:* – готовність до опанування новітніми технологіями; – оперативне реагування на технологічні зміни.
5.	Інформаційно-цифрова компетентність	*Уміння:* – діяти за алгоритмом; – працювати в різних пошукових системах для отримання потрібної інформації; – розпізнавати маніпулятивні технології і протистояти їм; – грамотно і безпечно спілкуватися в мережі Інтернет. *Ставлення*: – прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; – задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; – критичне ставлення до медійної інформації
6.	Уміння вчитися впродовж життя	*Уміння:* – визначати мету і цілі власної діяльності й розвитку, планувати й організовувати їх, здійснювати задумане, рефлексувати й оцінювати результат; – використовувати різноманітні стратегії навчання; – користуватися різними джерелами інформації; – знаходити, аналізувати, систематизувати й узагальнювати держану інформацію, перетворювати її з однієї знакової системи в іншу; – працювати в парі, групі; – читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; – постійно поповнювати власний словниковий запас;

		– застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування. *Ставлення:* – прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях; – готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; – розуміння ролі читання для власного інтелектуального зростання
7.	Ініціативність і підприємливість	*Уміння:* – аналізувати життєву ситуацію з певної позиції; – презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; – використовувати комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. *Ставлення:* – готовність брати відповідальність за себе та інших; – розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри
8.	Соціальна та громадянська компетентності	*Уміння:* – толерантно відстоювати власну позицію в дискусії; – розрізняти маніпулятивні технології і протистояти їм; – аргументовано й грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; – уникати дискримінації інших у процесі спілкування; – критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту. *Ставлення:* – повага до різних поглядів, ідей, вірувань; – здатність співчувати, довіряти й викликати довіру; – поцінування людської гідності; – повага до закону та правових норм; – утвердження права кожного на власну думку
9.	Обізнаність та самовираження у сфері культури	*Уміння:* – зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва; – ідентифікувати себе як представника певної культури; – визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах; – читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; – створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. *Ставлення*: – поцінування набутків інших культур, зацікавлення ними; – відкритість до міжкультурної комунікації; – потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним
10.	Екологічна грамотність	*Уміння:*

	і здорове життя	– ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів; – бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; – розуміти переваги здорового способу життя. *Ставлення:* – усвідомлення людини як частини природи, незворотності покарання за зло, причинене довкіллю; – аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проектів; – готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього

Мета наскрізних ліній – «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, усього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети, увиразнити ключові компетентності.

Для наскрізної лінії **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** – це формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, у результаті яких вони дбайливо й відповідально ставитимуться до довкілля, усвідомлюючи важливість сталого розвитку для збереження довкілля й розвитку суспільства.

Метою вивчення наскрізної лінії **«Громадянська відповідальність»** є формування відповідального члена громади й суспільства, який розуміє принципи й механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи; ґрунтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави.

Вивченням наскрізної лінії **«Здоров'я і безпека»** прагнемо сформувати учня духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінним членом суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища.

Вивчення наскрізної лінії «**Підприємливість і фінансова грамотність»** забезпечить краще розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); сприятиме розвиткові лідерських ініціатив, здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Кінцевим, «матеріальним» результатом роботи над темою найчастіше буде певний «надпредметний» проект, для реалізації якого будуть задіяні знання і вміння, одержані на заняттях з окремих предметів. Однак навіть якщо кінцевий результат буде «предметним» (наприклад, написання сценарію на екологічну проблематику), у ньому учні використають знання, одержані на уроках природничих дисциплін, історії тощо.

Українська література як навчальний предмет має досить значний потенціал для реалізації наскрізних ліній:

«Екологічна безпека та сталий розвиток» (НЛ–1):

Уміння:

- наводити приклади з художніх творів, у яких порушені проблеми екологічної безпеки;
- формулювати зв'язне висловлювання про проблеми навколишнього середовища;
- дискутувати з цього приводу.

Ставлення:

- сприймання природи як цілісної системи;
- усвідомлення взаємозв'язку людини і природи;
- розуміння важливості екологічної безпеки;
- готовність долучитися до захисту навколишнього середовища.

«Громадянська відповідальність» (НЛ–2):

Уміння:

- наводити приклади з художніх творів, де герої проявляють активну громадянську

позицію; висловлювати ставлення до порушених проблем;
- твердо, але толерантно відстоювати свої погляди в дискусії;
- працювати в парі, групі, виконувати доручену роль;
- приймати спільне рішення.

Ставлення:
- відчуття себе членом спільноти;
- усвідомлення важливості активної громадянської позиції;
- готовність брати на себе відповідальність;

«Здоров'я і безпека» (НЛ–3):

Уміння:
- знаходити необхідну інформацію про здоров'я, критично оцінювати її;
- використовувати набуті знання і вміння для забезпечення безпеки своєї й інших;
- наводити приклади з художніх творів, де порушені ці проблеми;
- діяти в ситуаціях, загрозливих для здоров'я.

Ставлення:
- усвідомлення власного здоров'я як цінності не лише особистої, а й суспільної;
- ведення здорового способу життя й пропаганда його;
- усвідомлення залежності й впливу власної поведінки на здоров'я і безпеку свою й оточення.

«Підприємливість і фінансова грамотність» (НЛ–4):

Уміння:
- наводити приклади з художніх творів, де порушені ці проблеми;
- використовувати набуті знання і вміння з метою реалізації задуманих проектів.

Ставлення:
- готовність проявляти ініціативу.

У навчальній програмі ці аспекти відображено в переліку очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів із зазначенням тієї чи іншої наскрізної лінії (НЛ–1, НЛ–2, НЛ–3, НЛ–4).

Концептуальна структура програми, її змістове наповнення передбачають: забезпечення можливостей для формування предметної (літературної) і ключових компетентностей, урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття дитиною творів художньої літератури, особливості сучасного навчального процесу в середній школі, право вибору (для вчителя і учня), специфіку сучасного інформаційно-комунікативного простору, національних процесів державотворення, загальносвітових процесів глобалізації тощо. Художні твори для текстового розгляду добиралися за принципами: ощадливості, естетичних критеріїв, жанрово-тематичної розмаїтості, урахування вікової психології, осучаснення змістового матеріалу.

Курс української літератури в **5–8** класах структуровано за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними блоками:

• **5 клас** («Світ фантазії, мудрості», «Історичне минуле нашого народу», «Рідна Україна. Світ природи»);

• **6 клас** («Загадково прекрасна і славна давнина України», «Я і світ», «Пригоди і романтика», «Гумористичні твори»);

• **7 клас** («Із пісенних скарбів», «Про далекі минулі часи», «Ти знаєш, що ти — людина…», «Ми – українці»);

• **8 клас** («Усна народна творчість», «Світ української поезії», «Національна драма», «З української прози», «Український гумор і сатира»).

До кожного з них відповідно до вікових особливостей учнів підібрані тексти, які за своїм змістом дають можливість максимально репрезентувати ту чи іншу тему. Ураховано також і важливість тематично-стильової різноманітності пропонованих для розгляду творів, їхні ідейно-ціннісні пласти, які втілюють ключові компетентності.

Отже, українська література в 5–8 класах вивчається за своєрідним цілісним сюжетом, у якому кожен із митців має свою «нішу» у визначеній темі, відповідно його твір виконує певну естетичну й морально-етичну функції. При цьому біографія письменника загалом не вивчається,

вона згадується лише вибірково, диференційовано, тобто так, як того потребує основна тема, заявлена в назві тематично-проблемного блоку, до того ж фрагмент із біографії має зацікавлювати й бути доступним дитині певного віку.

Із **9-го** класу розпочинається системне вивчення української літератури, тобто до змісту навчального матеріалу застосовано історико-хронологічний підхід як основний, ураховано історико-літературний контекст. Також зміст цього навчального матеріалу доповнено розглядом біографій письменників, хоча й у доступних межах.

Вивчення української літератури в кожному класі має також рубрику **«Література рідного краю»**, на яку виокремлено години, які вчитель упродовж року має розподіляти самостійно. Це сприятиме додатковому індивідуальному вибору вчителем текстів для розгляду. На уроках літератури рідного краю пропонуємо також включати художню творчість ровесників.

Отже, навчально-виховний процес уроків української літератури передбачає формування цілісного уявлення про неї як про важливий складник національної культури, вагомий чинник підвищення загального рівня освіченості юних читачів, розвиток їх творчого потенціалу.

Вивчення цього предмета відбувається із залученням широкого **мистецького контексту (МК)**, а також **міжпредметних зв'язків — МЗ** (*українська мова, історія, зарубіжна література, іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика тощо*).

Задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації компетентнісного підходу запропоновано рекомендаційні рубрики: **«Мистецький контекст» (МК)**, у якій подано зразки різних видів мистецтв, з якими вчитель, на власний розсуд, ***може ознайомити*** учнів; «**Сучасна українська дитяча й підліткова література» (СЛ),** у якій запропоновано сучасні твори, які ідейно та тематично пов'язані із запропонованими для текстуального вивчення. Учитель ***може використати*** їх задля зацікавлення учнів сучасним літературним процесом, проведення паралелей між класичним і сучасним творами (за рахунок резервних годин; на уроках позакласного читання; літератури рідного краю тощо).

Підкреслимо демократичне спрямування всіх компонентів програми. Запропонована кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є ***орієнтовною***, учитель ***може*** її ***змінювати*** (*у межах 70 годин*). **Резервний час** можна використовувати для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо), ознайомлення із творами сучасної української дитячої та підліткової літератури, уведеними в рубрику «Сучасна українська дитяча й підліткова література» (СЛ), – на вибір учителя.

Ознайомлення з літературою рідного краю відбувається впродовж року.

У рубриці **«Зміст навчального матеріалу»** пропонуються вступні тези до кожного розділу чи теми, коротка характеристика творчості письменника, анотації до творів, що враховують сучасні літературознавчі оцінки (у доступних для школярів межах); уводяться необхідні під час розгляду та аналізу художніх творів нові теоретичні поняття. Водночас ураховано навчально-методичні особливості шкільного літературознавства, виховну, естетичну мету вивчення художнього твору.

Однак ця рубрика не повинна сприйматися догматично. Учитель пропонує лише стартові знання, висловлює певні судження як зразок (своєрідний ключик розуміння), що заохочувало б до пізнання, роздумів, висловлення власної думки, зацікавило, скорегувало, спрямовувало до розкриття теми й підтеми. Програма не вимагає прийняття єдиної думки, єдиного прочитання тексту, навчальний матеріал повинен подаватися так, щоб спонукати до власних оціночних висновків. Учень учиться їх робити самостійно, так само, як і самостійно мислити, оцінювати, порівнювати, проводити аналогії з сучасним життям, власним досвідом тощо.

Важливо звернути увагу, що **текстово вивчаються** лише твори, виокремлені в тексті програми **півжирним** шрифтом**,** інші ж лише називаються. Це саме стосується й коротких оглядів перед підтемами. Наприклад, перед вивченням «Слова о полку Ігоревім» учитель має лише назвати пам'ятки оригінальної літератури княжої Руси-України, коротко, узагальнено їх охарактеризувавши, а не розглядати їх детально.

Програма передбачає подальшу модернізацію шкільного літературознавства. Вона полягає у відході від ідеологічного чи соціально заангажованого прочитання-аналізу художнього твору, від невиправданого критерію міметичності (тобто буквального сприйняття його як відображення реального факту історичної чи просторової дійсності), що зовсім не виключає потрібного історико-літературного і соціокультурного контексту; урізноманітненні інтерпретування художнього твору, тобто розуміння його не лише згідно із задумом автора, а й із виявленням тих смислів, які твір набуває в процесі історичного функціонування; урахуванні значної ролі читача як співтворця тексту; пріоритетній ролі творчих підходів під час аналізування творів, тобто в руйнуванні усталених застарілих схем.

Особливу увагу варто звернути на підрубрику **ТЛ** (теорія літератури). У шкільному вивченні вона означає лише початкові, доступні дітям знання про художні засоби, жанри, літературознавчі поняття тощо, необхідні під час розгляду художнього твору як явища мистецтва слова. До того ж кожне з них зазначається лише один раз, надалі вони лише повторюються, закріплюються – відповідно до вибору й фахової компетентності вчителя, підготовленості учнів.

Рубрика **«Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності»** містить перелік умінь, навичок, ціннісних ставлень, які передбачено сформувати в результаті вивчення теми, і коло необхідних для цього знань.

Стосовно емоційно-ціннісної сфери – це передбачення морально-етичних цінностей, які можуть формуватися в учня в процесі вивчення художнього твору. Звісно, це гіпотетичний результат, адже вплив мистецтва на людину індивідуальний, а тому часто непередбачуваний. Однак такий прогноз значною мірою увиразнює навчання на уроках літератури, надає йому цілісності, робить потужним націє- та людинотворчим чинником.

Програма кожного класу завершується **узагальненим** переліком очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності. Перераховані в ньому предметні уміння і навички взято зі списку кожної навчальної теми. Вони в сукупності складають основу предметної (літературної) компетентності. Загальнонавчальні уміння й навички (ключові компетентності) забезпечують становлення суб'єктності учня-читача, його автономності, яка є осердям компетентнісного навчання. Їх учитель, дбаючи про послідовність і наступність, сам «розписує» у календарно-тематичному плані з урахуванням індивідуальних особливостей учнів конкретного класу.

Демократична орієнтація програми спрямована на постійну творчу співпрацю, діалог учителя, учня з художнім твором, дає широкий простір для самостійного сприйняття й осмислення літератури як явища мистецтва.

5 клас

Усього – 70 *год.* На тиждень – *2 год.* Текстуальне вивчення творів – *52 год.* Повторення та узагальнення – *2 год.* Література рідного краю – *4 год.* Позакласне читання – *4 год.* Розвиток мовлення – *4 год* (*у межах годин на текстуальне вивчення*)

Виразне читання – *2 год*. Резервний час – *6 год.*

Кількість годин (орієнтовно)	**Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів**	**Зміст навчального матеріалу**
1	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про роль художнього слова в житті людини, специфіку художнього образу; **називає** види мистецтва; **уміє** порівняти художню творчість з іншими видами діяльності людини. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:***	**ВСТУП** Слово в житті людини. Образне слово — першоелемент літератури. Художня література як мистецтво слова. Види мистецтва.

	застосовує набуті знання для компаративного аналізу творів української та зарубіжної літератур; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; **визначає** роль і місце української літератури в загальноєвропейському і світовому контекстах. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливості літератури як мистецтва слова в житті людини.*	
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про виникнення міфів, легенд і переказів; **переказує** міфи й легенди, тлумачить їхній зміст; **розуміє** роль і місце реального та фантастичного в житті. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **аналізує** отриману інформацію, **узагальнює**, **систематизує** її; **визначає** причиново-наслідкові зв'язки між явищами. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Шанобливе ставлення до світоглядних уявлень наших предків.*	**СВІТ ФАНТАЗІЇ ТА МУДРОСТІ** Початок словесного мистецтва: фольклор і літописи. **Міфи і легенди давніх українців** **Міфи** як первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки. **Легенди**: **«Про зоряний Віз», «Берегиня», «Чому пес живе коло людини?»** (*за С. Плачиндою*), **«Дажбог», «Неопалима купина»** *(за Є. Шморгуном)*, **«Як виникли Карпати», «Чому в морі є перли і мушлі»** *(5 творів на вибір учителя).* **Народні перекази. «Прийом у запорожців».** Звичаї та традиції запорозьких козаків. **ТЛ:** фольклор, легенда (повторення), міф, переказ. **МЗ:** Зв'язок із історією походження української державної символіки (тризуб).
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** зміст українських казок; **розуміє** особливість побудови народної казки, роль у ній фантастичного елементу; виразно і вдумливо **читає** казки; **виявляє** спільне та відмінне між міфом та казкою, **переказує** їх; **характеризує** казкових героїв, **аналізує** реальне і фантастичне; **пояснює** народні уявлення про добро і зло, красиве і потворне, смішне і страшне (на основі текстів казок). **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власні міркування про	***Народні казки*** **«Яйце-райце».** Світогляд народу, його морально-етичні принципи в казці; зв'язок із міфами. **«Про правду і кривду» або «Мудра дівчина»** *(на вибір учителя).* **«Ох» або «Летючий корабель»** *(на вибір учителя).* Тематика народних казок, їхні різновиди (про звірів, побутові, чарівні (героїко-фантастичні)). Побудова казки, її яскравий національний колорит. Народне уявлення про добро і зло в казці. Фантастичне і реальне, смішне і страшне, красиве і потворне в казках. **ТЛ:** народна казка, тема, гіпербола.

	зміст казок; **проводить** аналогії із сучасним життям. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення постійної присутності в житті, у душі людини добра і зла, красивого і потворного. Розуміння ролі творчих здібностей (уяви, фантазії, прагнення експериментувати) у розвитку й самореалізації людини.*	**МЗ:** Спорідненість українських казок із казками народів світу (зарубіжна література). **СЛ:** Сучасні казки: Фоззі. «Гупало Василь. П'ять з половиною пригод».
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про дитинство письменника, про Івана Франка-казкаря; **пояснює** особливість літературної казки; **знає** зміст казки, **переказує** її фрагменти; виразно і вдумливо **читає** казку в дійових особах; **аналізує** поведінку Лиса; **розрізняє** головних персонажів і другорядних. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **дає** власну **оцінку** вчинкам і поведінці персонажів; **прогнозує** можливі наслідки діяльності; толерантно **відстоює** власну позицію в дискусії. **НЛ–4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Осмислення негативної ролі лицемірства, зарозумілості та хвалькуватості в житті сучасної людини.*	***Літературні казки*** **Іван ФРАНКО. «Фарбований Лис»** Дитинство письменника. І. Франко – казкар (зб. «Коли ще звірі говорили»). Зміст казки, головні і другорядні персонажі. Образ Лиса, риси його характеру. Особливості літературної казки, її відмінність від народної. **ТЛ:** літературна казка, мова автора і мова персонажів, прозова мова. **МЗ:** індійська народна казка «Фарбований шакал» (зарубіжна література).

2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** вдумливо й виразно **читає** казку; **переказує** її зміст; **знаходить** описи зовнішності персонажів, **аналізує** їх. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **оцінює** вчинки персонажів та життєві ситуації, в які потрапляють герої твору; **усвідомлює** важливість толерантного ставлення до людей у сучасному світі. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Готовність робити добро як спонука до позитивної життєдіяльності.*	**Василь КОРОЛІВ-СТАРИЙ. «Хуха-Моховинка»** Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. Образи фантастичних істот, створені уявою автора на основі українського фольклору. Добро і зло в казці. Світлий, життєствердний погляд на світ. Аналіз зовнішності (портрета) казкових істот. Наскрізний гуманізм казки. **ТЛ**: портрет.
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** виразно й осмислено **читає** казку; **розуміє** особливості віршованої казки (ритм, риму, поділ на строфи); **визначає** основні риси характеру дійових осіб твору; **простежує** різні способи життя та поведінки дійових осіб; **пояснює** значення для розкриття змісту твору назви казкової країни, імен персонажів казки; **виокремлює** основні епізоди; **пояснює** відмінність прозової і віршованої мови казок; **висловлює** свою думку про прочитане; **проводить аналогії** із сучасним життям. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** аргументовано і грамотно **висловлює власну думку** щодо проблем добра і зла у творі, щирості й нещирості, відданості і зради, байдужості і відповідальності, оптимізму і песимізму. **НЛ–2,3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення значення для людини та її життя оптимістичного погляду на світ, потреби керувати своїми емоціями.*	**Василь СИМОНЕНКО. «Цар Плаксій та Лоскотон»** Цікаві сторінки з дитинства митця. Різні життєві позиції царя Плаксія і Лоскотона (песимістична й оптимістична). Казкова історія і сучасне життя. **ТЛ:** віршована мова (рима, строфа, ритм), порівняння, епітети.

4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **переказує** твір, **читає** уривки з нього за ролями; **визначає** тему повісті та морально-етичні проблеми, коментує їх; **характеризує** героя, який найбільше сподобався, **оцінює** його вчинки; **пояснює** роль діалогів у творі. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** аргументовано й грамотно **висловлює власну думку** щодо проблем відповідальності людини за свої вчинки, підступності, справжньої дружби, духовності, відваги й боягузтва; **створює** тексти, ілюстрації, комікси, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. **НЛ–1, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення дбайливого ставлення до свого життя, до інших людей, потреби виховання щирості, відкритості, наполегливості в досягненні поставленої мети, відповідальності за свої вчинки.*	**Галина МАЛИК. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії»** Повість-казка сучасної дитячої письменниці. Морально-етичні проблеми у творі: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, уміння долати перешкоди на шляху до мети. Елементи незвичайного в повісті-казці. Символіка країни Недоладії та її мешканців. **ТЛ:** повість-казка (повторення). **МК:** фільм «Аліса в країні див», США, 2010 (кіномистецтво).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розрізняє** види загадок, **відгадує** їх, **пояснює** логіку їх відгадування; **розглядає** і **пояснює** особливості будови загадки, роль у ній метафори; самостійно **складає** загадки; **називає** види прислів'їв і приказок; **розуміє** їхню дотепність і мудрість. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **використовує** українську мову для духовного, культурного й національного самовияву; **відрізняє** прислів'я від приказки та **пояснює** їх, проектуючи на ситуації сучасного життя; **шукає** загадки, написані іншими народами; **порівнює** їхні спільні та відмінні риси; **створює** і **розгадує** ребуси, кросворди,	***Із народної мудрості*** **Загадки** Загадка як вид усної народної творчості. Розгляд змісту і форми загадок. Види загадок (*про людей, їхнє життя, про природу та її явища, про рослини, тварин*). **Прислів'я та приказки** Народне уявлення про довколишній світ та оцінка його в прислів'ях і приказках. Краса і мудрість цього жанру усної народної творчості. **ТЛ:** загадка, прислів'я, приказка, метафора. **МЗ:** малі фольклорні жанри народів світу (зарубіжна література); математичні загадки (математика); малі фольклорні жанри на уроках розвитку мовлення (українська мова).

	цифрограми та шифрограми. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Шанобливе ставлення до кмітливості та мудрості нашого народу. Усвідомлення потреби розвивати логічне мислення, допитливість, спостережливість, уважність, кмітливість як важливі елементи розумової діяльності людини.*	**СЛ:** авторські казки Сашка Лірника (Олександра Власюка). О. Бурбело. «Первоцвіт: казки, легенди, вірші, смішинки та загадки».
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно, осмислено **читає** загадки, **пояснює** способи їх відгадування; **коментує** особливості поетичних загадок Л. Глібова, роль у них казкових елементів, фольклорної основи, гумору, пестливих слів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **створює** власне висловлення, твори-асоціації, ілюстрації на тему віршованих загадок Л. Глібова, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби. **НЛ–1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Прагнення розвивати кмітливість, розумові здібності, логічне мислення, пам'ять.*	**Леонід ГЛІБОВ. «Химерний, маленький…», «Що за птиця?», «Хто вона?», «Хто розмовляє?», «Хто сестра і брат?»** Відомий український поет і байкар. Фольклорна основа його віршованих загадок. **ТЛ:** акровірш (повторення). **СЛ:** поезія Григорія Фальковича.
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ»; **розуміє** значення давнього літописання для нащадків; **розповідає** про легендарного Нестора Літописця; **аналізує** риси характерів руських (українських) князів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** роль читання впродовж життя для власного зростання; **шукає** описи живописних та архітектурних пам'яток доби Русі-України, зіставляє з літературним твором; **дискутує** про зв'язок історичного минулого із	**ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ** **Літописні оповіді** *(подавати на основі «Повісті минулих літ» у переказі В. Близнеця):* **«Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь», «Святослав укладає мир з греками…», «Володимир вибирає віру», «Розгром Ярославом печенігів. Початок великого будівництва в Києві. Похвала книгам»** *(3 твори – на вибір учителя)* «Повість минулих літ» – найдавніший літопис нашого народу. Значення літописання для нащадків. Казкові й історичні мотиви літописних сюжетів. Любов руських

	сучасністю, важливість знання історії. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення душевної краси й сили наших предків, любові руських (українських) князів до своєї землі як достойного прикладу для нащадків.*	(українських) князів до своєї землі, їхня сила духу, воля, благородство, сміливість, рішучість, вірність тощо. **ТЛ:** літопис. **МЗ**: доба Русі-України (історія України). **МК:** ілюстрація Георгія Якутовича до «Повісті минулих літ» (образотворче мистецтво); пам'ятний знак Василя Бородая «Засновникам Києва», пам'ятник Володимиру В. Демута-Малиновського (скульптура), ораторія Лесі Дичко «І нарекоша ім'я Київ» (музичне мистецтво). **СЛ:** Ірина Цілик. «МІСТОрія однієї дружби».
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно й усвідомлено **читає** поезії; **визначає** засоби поетичної мови; **розповідає** про давньоруських князів; **висловлює** власні **міркування** про зміст заповіту Ярослава Мудрого і його актуальність; виразно в особах **читає** драму-казку «Микита Кожум'яка», **виокремлює** в ній найнапруженіші епізоди; **розуміє і пояснює** своєрідність побудови драматичного твору. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** зв'язок історичного минулого із сучасністю; **створює** власну драму-казку на І дію про Микиту та його нові пригоди, презентацію про життя і вірування давніх українців, про Ярослава Мудрого та його бібліотеку, про благородного Святослава; **дискутує** про важливість вивчення історії своєї держави. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Зацікавлення історичним минулим українського народу, шанобливе ставлення до заповітів наших предків та осмислене їх виконання.*	**Олександр ОЛЕСЬ. «Заспів», «Україна в старовину», «Похід на Царгород», «Ярослав Мудрий»** (із кн. «Княжа Україна») *(2 на вибір учителя)***, «Микита Кожум'яка»** Поезії з книги «Княжа Україна», їх зв'язок із літописами. Поетична оповідь про минуле нашого народу, князів Русі-України, їхню мудрість, благородство, хоробрість, любов до рідної землі. Драматичний твір на тему народної казки. **ТЛ:** драматичний твір і його побудова. **МК:** мультфільм «Микита Кожум'яка», 2016 (кіномистецтво).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** **Учень / учениця:** **переказує** найяскравіші фрагменти твору; **характеризує** образи головних	**Зірка МЕНЗАТЮК. «Таємниця козацької шаблі»** Пригодницька повість про мандрівку історичними місцями сучасної

	героїв. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **дискутує** про значення історичного минулого для сучасної людини; аргументовано й грамотно **висловлює** власну думку щодо проблем, порушених у творі; **створює** презентацію і карту про місця подорожі головних героїв; **створює** ілюстрації / буктрейлер до твору. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Розуміння потреби формувати національну самосвідомість, плекати патріотичні почуття, мати громадянську позицію.*	України. Фантастичне і реальне в ній. Історичне минуле нашого народу в житті сучасної людини. Образи козаків та символіка козацької шаблі у творі. Екзотика старовинних українських замків. **ТЛ:** епічний твір. **МЗ:** козацька доба (історія України). **МК:** документальні фільми про козацьку звитягу та про козацьку шаблю із серії «Козацька звитяга»; проект «Історія українських земель. Козаки». Серія 1 (кіномистецтво).
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **пригадує** відомості про Україну часів Т. Шевченка; **розповідає** про дитинство поета і його родину; **відтворює** настрої пейзажних поезій; **описує** власні відчуття, викликані художнім словом; виразно **читає** поезії; **знаходить** у них порівняння, персоніфікацію, пояснює їхню роль. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **створює** презентації про живописні твори-пейзажі Т. Шевченка; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; **дискутує** щодо проблеми впливу природи на життя людини. **Вивчає напам'ять:** «За сонцем хмаронька пливе…», «Садок вишневий коло хати…». **НЛ–1,2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Розуміння важливості виховання естетичного смаку, усвідомлення естетичної насолоди від твору мистецтва, спонукання до оптимістичного, життєствердного погляду на світ.*	**РІДНА УКРАЇНА. СВІТ ПРИРОДИ** **Тарас ШЕВЧЕНКО. «За сонцем хмаронька пливе…», «Садок вишневий коло хати…»** Степан ВАСИЛЬЧЕНКО. «В бур'янах» або Оксана ІВАНЕНКО. «Тарасові шляхи». Україна часів Т. Шевченка. Розповідь про поета, його дитинство (*на основі повісті Степана Васильченка або Оксани Іваненко*). Картини довколишнього світу, природи в поезіях Тараса Шевченка — художня реальність, створена уявою митця за допомогою засобів образної мови. **ТЛ:** персоніфікація, ліричний твір. **МК:** репродукція картини Т. Шевченка «Селянська родина» (образотворче мистецтво); музичні твори на слова Т. Шевченка композиторів: М. Лисенка, Я. Степового, Г. Хоткевича та інших; сучасні музичні інтерпретації (музичне мистецтво).

2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** виразно і вдумливо **читає** поезії; **висловлює** думки про них; **аналізує** кольорову «палітру» віршів; **відтворює** в уяві подібні картини природи. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **осмислює** важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; **висловлює** міркування про способи вираження любові до рідної землі, відповідальність кожної людини за збереження природи, **дискутує** про це. **Вивчає напам'ять:** 1 вірш (*на вибір*). **НЛ–1,2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливості розвитку естетичного смаку, відчуття краси образного слова, абстрактного мислення, спостережливості, уміння доводити власну думку.*	**Павло ТИЧИНА. «Не бував ти у наших краях!», «Гаї шумлять…», «Блакить мою душу обвіяла…»** Коротко про поета і край, де він народився. Майстерне відтворення краси природи, яка надихає ліричного героя й зміцнює його патріотичні почуття. Мелодійність віршів П. Тичини. **ТЛ:** ліричний герой. **МК:** Г. Майборода «Гаї шумлять», сучасні музичні інтерпретації творів П.Тичини (музичне мистецтво).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **переказує** оповідання; **визначає** його тему та жанрові особливості; **коментує** фрагмент, що найбільше вражає; **характеризує** образи; **дає** власну **оцінку** зображуваному; **міркує** про великий світ природи й людину в ньому, про добро і зло, любов і милосердя. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **ілюструє** екологічні проблеми на прикладі твору, **дискутує** про них; **усвідомлює** важливість бережливого ставлення до природи. **НЛ–1** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Розуміння важливості турботи про світ природи і рідних людей як неодмінної ознаки гуманної, гідної поведінки.*	**Євген ГУЦАЛО. «Лось»** Основні відомості про письменника. Вічне протистояння добра і зла – наскрізна тема світового мистецтва. Порушення цієї теми в оповіданні «Лось». Співчуття, милосердя – шлях до перемоги добра. Образи хлопчиків, їхня невідступність у захисті гуманних переконань. **ТЛ:** оповідання. **МЗ:** тварини, які живуть у лісах України (природознавство); твори про світ природи: Р. Кіплінг. «Мауглі», Е. Сетон-Томпсон. «Ведмежа Джонні» (зарубіжна література).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:***	**Максим РИЛЬСЬКИЙ. «Дощ»** («Благодатний, довгожданий…»),

	виразно і вдумливо **читає** поезії; **виокремлює** в них образ ліричного героя, **відтворює** його емоції та почуття, порівнюючи із власним образним баченням природи. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** важливість збереження довкілля для майбутнього; **створює** малюнки-асоціації до віршів і **пояснює** їх; **знаходить** репродукції картин українських художників про дощ та осінь, музичні композиції на теми віршів, **коментує** їх. **Вивчає напам'ять:** 1 вірш (*на вибір*). **НЛ–1** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення образного бачення світу як важливого чинника розвитку творчих здібностей.*	**«Осінь-маляр із палітрою пишною…»** Основні відомості про поета. Краса рідної природи й відтворення її поетом засобами поетичної мови. Єдність людини і природи, зв'язок між станом людської душі та довкіллям. **МК:** репродукції картин українських художників про дощ та осінь (образотворче мистецтво), цикл «Чотири пори року» А. Вівальді, «Пори року» П. Чайковського (музичне мистецтво).
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **переказує** цікавий епізод із дитинства письменника; **знаходить** у творі описи природи; **пояснює** їх роль в оповіданні; **розповідає** про особливості характеру Олеся, його обдарованість; **складає** план до характеристики цього образу; **висловлює** власні **міркування** про характер хлопчика, **оцінює** його незвичну поведінку; **пояснює** назву оповідання; **порівнює** літературного героя із собою. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** ситуацію з погляду гуманізму, толерантного ставлення до людей; **придумує** власне закінчення оповідання; **знаходить** інформацію про «білих ворон», які стали відомими в царинах різних видів мистецтва. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення особливого призначення на землі кожного. Потреба збереження індивідуальних особливостей людини як важливих*	**Григір ТЮТЮННИК. «Дивак»** Коротко про письменника. Ідея неповторності й багатства внутрішнього світу людини. Паралельність і єдність двох світів – природи й людини, зображених в оповіданні. Точність і лаконізм описів природи. Допитливий, чуйний, добрий хлопчик Олесь, його жага пізнати загадковий світ природи, уміння фантазувати, уявляти. Гідна поведінка Олеся як позиція особистості.

	чинників її майбутньої максимальної самореалізації.	
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **уміє переказати** найцікавіші епізоди повісті; **характеризує** головного героя за планом; **презентує** однокласникам власне закінчення твору. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі і кіномистецтві; **дискутує** про проблеми екології, відповідальності за братів менших, толерантно **відстоює** власну позицію в дискусії. **НЛ–3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення значення людяності, доброти в житті, прагнення гармонії з природою.*	**Микола ВІНГРАНОВСЬКИЙ. «Сіроманець»** Захоплива й драматична історія про хлопчика й вовка як приклад гармонії людини й природи. Гуманізм повісті. Доброта, вигадливість, рішучість Сашка, його здатність на самостійні вчинки, особливо у відстоюванні своєї позиції. **МК:** фільм «Сіроманець», 1989; режисер П. Марусик (кіномистецтво).
4 *(упродовж року)*	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про письменників-земляків, їхні твори; **розуміє** зміст цих творів; виразно **читає** і **висловлює власну думку** про них. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль читання для власного зростання впродовж життя. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.*	**ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ** Ознайомлення з доступними для сприйняття й цікавими творами письменників-земляків.
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **згадує** про письменників і твори, що вивчались упродовж року; **закріплює вміння висловлювати** власні міркування про найулюбленіші твори. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **аналізує** життєві ситуації, людські	**УРОК-ПІДСУМОК** Бесіда про твори, що вивчались упродовж року й викликали найбільше роздумів, суперечок, зацікавлення.

	вчинки на матеріалі вивчених творів; **узагальнює** одержану інформацію; **визначає необхідність** додаткової інформації, **шукає** її в мережі Інтернет та інших джерелах. **НЛ–1, 2, 3, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення того, що власна думка і власна позиція – важливі для успішної особистості, необхідні для життя.*	

Орієнтовний перелік очікуваних результатів навчальної діяльності учнів 5 класу

Предметні компетентності

Учень / учениця:

називає види мистецтва;

порівнює художню творчість з іншими видами людської діяльності;

розповідає про роль художнього слова в житті людини; специфіку художнього образу; виникнення міфів, легенд і переказів, про легендарного Нестора Літописця; значення давнього літописання для нащадків; дотепність і мудрість прислів'їв і приказок;

пояснює народні уявлення про добро і зло, красиве і потворне, смішне і страшне (на основі текстів казок), значення для розкриття змісту твору його назви, імен персонажів; відмінність прозової і віршованої мови;

розрізняє твори різних видів і жанрів, **ілюструє** на прикладах їхні особливості;

переказує цікавий епізод із біографії письменника; зміст виучуваних творів, **виокремлює** основні (найнапруженіші, найцікавіші) епізоди, **коментує** фрагмент, що найбільше вразив, порушені морально-етичні проблеми;

виділяє в художньому тексті пейзаж, діалог, монолог, з'ясовує їхню роль;

визначає тему, головну думку твору, що вивчається, його жанрову приналежність;

читає виразно і вдумливо, в особах поетичні, прозові, драматичні твори (уривки з них);

розрізняє головних і другорядних персонажів, **аналізує** описи зовнішності, **характеризує** героїв, **відтворює** емоції та почуття, **пояснює** поведінку, **оцінює** вчинки; **вчиться порівнювати** літературного героя із собою;

зіставляє теми, мотиви, образи, сюжети, що належать до різних національних літератур;

висловлює міркування з приводу виучуваного (прочитаного) і його актуальності для сучасного життя й особисто для себе; **підтверджує** власну думку цитатами з тексту;

відтворює в уяві картини, змальовані в художньому творі і спостережені в житті; **описує** настрій твору, власні відчуття, викликані художнім словом;

знає визначення, ознаки і **застосовує** під час інтерпретації та аналізу художнього твору (окремого фрагменту) літературознавчі поняття *міф, фольклор, легенда, переказ, народна казка, літературна казка, загадка, прислів'я, приказка, акровірш, літопис, драматичний твір, епічний твір, ліричний твір, оповідання, прозова мова, віршована мова, мова автора і мова персонажів, тема, портрет, гіпербола, порівняння, епітети, персоніфікація, метафора;*

веде з допомогою вчителя діалог із текстом (автором, героями), однокласниками, самим собою: ставить запитання різних видів, передбачає можливий розвиток подій тощо;

знає імена письменників, які народилися в рідному краї; **читає** й **аналізує** їхні твори; **висловлює** власні міркування з приводу прочитаного;

виконує (усно і письмово) творчі роботи різних жанрів.

Ключові компетентності

Учень / учениця:

знаходить у тексті ключові фрази, слова, образи; **відрізняє** нову інформацію від уже відомої, а**налізує, узагальнює, систематизує** її, **робить** висновки;

визначає необхідність додаткової інформації, **працює** з каталогами, словниками, енциклопедіями; **шукає** необхідні відомості в мережі Інтернет та інших джерелах (текст, ілюстрації, схеми, таблиці, графіки тощо), **опрацьовує** їх;

усвідомлює важливість толерантного ставлення до людей у сучасному світі;

дотримується правил спілкування у парі (групі); **визначає** тему і мету спілкування; **формулює** висловлення залежно від мети спілкування і об'єкта мовлення; **«чує»** співбесідника, **переказує** одержане повідомлення; толерантно **відстоює** власну позицію в дискусії;

встановлює причиново-наслідкові зв'язки між фактами, явищами (у т. ч. художніми);

розуміє роль читання впродовж життя для власного зростання;

дискутує про зв'язок історичного минулого із сучасністю, важливість знання історії своєї держави;

застосовує набуті знання для компаративного аналізу творів української та зарубіжної літератури;

зіставляє специфіку розкриття певної теми в різних видах мистецтва;

аналізує умову завдання, **прогнозує** можливий результат діяльності;

формулює з допомогою вчителя (самостійно) мету і цілі діяльності на урок (тему): **обирає** із запропонованого переліку, **пропонує** власні, **обговорює** в парі, групі, колективно;

працює за поданим планом (доповнює і змінює його, слідкує за дотриманням);

добирає необхідні засоби навчання (підручник, посібники, статті, Інтернет-ресурси), **визначає,** чия допомога потрібна;

аналізує з допомогою вчителя (самостійно) досягнення цілей уроку (вивчення теми); **визначає** причини труднощів у навчанні;

дає емоційну оцінку діяльності на уроці (власної, однокласників) і обґрунтовує її; **працює** з картками оцінювання й самооцінювання;

організовує і **здійснює** діяльність у парі.

6 клас

Усього — *70 год.* На тиждень — *2 год.* Текстуальне вивчення творів — *51 год.* Повторення та узагальнення — *2 год.* Література рідного краю — *4 год.* Позакласне читання — *4 год.* Розвиток мовлення — *4 год* (*у межах годин на текстуальне вивчення*)

Виразне читання — *2 год*. Резервний час — *7 год*

Кількість годин (орієнтовно)	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
1	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про рукописні книги часів Русі-України, про автора «Повісті минулих літ» Нестора Літописця; про сучасні формати книги; **розуміє** роль книжки в житті людини, складність і особливість процесу творчості, місце в ньому	**ВСТУП** Книжка в житті людини. Творча майстерня автора від давнини до сьогодення. Зміни формату книги впродовж віків. Сучасний читач і його роль у новому «житті» твору.

	уяви й фантазії митця, роль читача в «житті» художнього твору; **пояснює**, де можна «зустрітися» з літературою (літературні журнали, радіопередачі, телебачення, театр, книгарні, бібліотеки, Інтернет); **аргументує** індивідуальні читацькі інтереси. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; **створює** презентацію про історію книжки; **усвідомлює** роль читання впродовж життя для власного зростання; **розуміє** необхідність додаткової інформації; **знаходить** її в мережі Інтернет та інших джерелах. **НЛ–1** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення потреби шанобливого ставлення людей до книжки, до освіти.*	**МЗ:** культура часів Русі-України (історія України).
6	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про виникнення народної обрядової поезії, її різновиди; **розповідає** про головні календарні обряди українців; **розрізняє** і **називає** різновиди календарно-обрядових пісень; виразно і вдумливо **читає** їх, **коментує** зміст; **виокремлює** й **пояснює роль** художніх засобів. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** судження про роль колискової пісні в житті людини, про роль сім'ї та тепло рідного дому, про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь; **описує** образ матері над колискою дитини (за творами літератури та живопису). **Вивчає напам'ять:** 2 пісні (*на вибір учня*). **НЛ–1,2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Прагнення відроджувати й вивчати*	**ЗАГАДКОВО ПРЕКРАСНА І СЛАВНА ДАВНИНА УКРАЇНИ** ***Календарно-обрядові пісні*** Роль і місце пісні в житті українців. Головні календарні обряди. Народна обрядова пісня, її різновиди. *Пісні літнього циклу:* **«У ржі на межі», «Ой біжить, біжить мала дівчина», «Проведу я русалочки до бору»** *(русальні)*; **«Заплету віночок», «Ой вінку мій, вінку», «Купайло, Купайло!»** *(купальські)*; **«Маяло житечко, маяло», «Там у полі криниченька»** *(жниварські)* – на вибір. *Пісні зимового циклу:* **«Ой хто, хто Миколая любить», «Засівна», «Нова радість стала», «Добрий вечір тобі, пане господарю!», «Щедрик, щедрик, щедрівочка»** *(на вибір)*. *Веснянки:* **«Ой весна, весна — днем красна», «Ой кувала зозуленька», «А в кривого танця»** *(на вибір).* ***Народні колискові пісні*** **«Ой ти, коте, коточок», «Ой ну, люлі, дитя, спать»** Провідні мотиви, лексичні особливості колискових. Календарно-обрядові пісні рідного краю.

	оригінальну творчість народу. Повага до прадавніх вірувань наших предків, гордість за свій талановитий народ, любов до рідних.	**ТЛ:** народна пісня, колискова, рефрен, анафора. **МК:** фольклорна спадщина інших слов'янських народів (зарубіжна література); К. Стеценко. «Колядки», М. Леонтович. «Щедрик», М. Лисенко. Музичні обробки українських веснянок; колискові пісні у виконанні Росави (музичне мистецтво); А. Петрицький «Різдвяний ранок», С. Васильківський. «Весна в Україні» (образотворче мистецтво).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** і **пояснює** специфіку пісні літературного походження; **переказує** історію створення національного гімну; **розповідає** про зв'язок народної легенди про дівчину-Україну з «Молитвою» О. Кониського; виразно і вдумливо **читає** пісні; **визначає** й **коментує** провідні мотиви, **пояснює** роль символів у них. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про значення національного гімну в житті народу; **розкриває** особливості художнього втілення теми України у творах різних митців. **Вивчає напам'ять:** «Ще не вмерла Україна...» та 1 пісню (*на вибір*). **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Осмислення почуття патріотизму, утвердження віри в щасливе майбутнє свого народу.*	***Пісні літературного походження*** **«Ще не вмерла Україна...» П.ЧУБИНСЬКОГО і М.ВЕРБИЦЬКОГО –** національний гімн нашої держави. Легенда про дівчину-Україну, яку Господь обдарував піснею, та її зв'язок із «**Молитвою» О. КОНИСЬКОГО** й **М. ЛИСЕНКА,** духовним гімном України. **«Ой, у лузі червона калина похилилася» С. ЧАРНЕЦЬКОГО і Г. ТРУХА —** пісня, що стала народною. Патріотичні мотиви пісень літературного походження. **ТЛ:** гімн. **МК:** гімн України (музичне мистецтво).
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** коротко про письменника; виразно і вдумливо **читає** поему; **визначає** головну думку; **розповідає** про життя ханського сина в полоні руського князя й **пояснює**, чому він забув рідний край; **характеризує** образ юнака-половця; **співвідносить** давноминулі події, описані в поемі, із сучасністю.	**Микола ВОРОНИЙ. «Євшан-зілля»** Коротко про письменника. Патріотичні почуття й толерантне ставлення до інших народів у поемі «Євшан-зілля». Роль слова, пісні, історії в житті будь-якої людини. Краса природи рідного краю. **ТЛ:** ліричний герой, ліро-епічний твір, поема.

	<u>Ключові компетентності</u> ***Учень / учениця:*** **розуміє** значення історичної пам'яті для кожної людини; **пояснює** важливість приналежності до свого народу; **висловлює судження** про її історичну основу, зв'язок із літописною легендою; **коментує** власне **розуміння** почуття патріотизму; **усвідомлює** роль слова в житті людини. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості історичної пам'яті для кожної людини та приналежності до свого народу, національної свідомості, вірності Батьківщині*.	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про життя Т. Шевченка в Петербурзі; **знає** зміст твору, виразно й осмислено **читає** окремі фрагменти; **розкриває** історичну основу поеми «Іван Підкова»; **висловлює** судження про риси й поведінку козацького ватажка; **пояснює** особливості художніх засобів у зображенні штормового моря, бою. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** важливість знання історії рідного народу; **висловлює** власну думку щодо суспільно-політичних питань. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення того, що героїзм і мужність – ознаки лицарських чеснот українських козаків - духовний спадок нащадкам.*	**Тарас ШЕВЧЕНКО. «Думка» («Тече вода в синє море»), «Іван Підкова»** (без вступу)**, «Тече вода в синє море»** Відомості про перебування поета в Петербурзі. Патріотичні мотиви творів Т. Шевченка. Зображення історичного минулого. Героїзм та відвага козаків та їхнього ватажка. Специфіка ліричних і ліро-епічних творів. **МЗ:** козацька доба (історія України). **МК:** пізнавальна програма «Тарас Шевченко в Петербурзі» (архів Першого національного каналу); «Тече вода в синє море / Думка» на слова Тараса Шевченка. Виконує Олекса Керекеша, гурт «Фата Морґана» (музичне мистецтво).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **уміє визначити** історичну основу твору; **знаходить і коментує** описи природи, портрети персонажів, їхні вчинки; **аналізує** роль художніх	**Володимир РУТКІВСЬКИЙ. «Джури козака Швайки» («На козацьких островах»)** Твір про волелюбних, сміливих героїв, які вміють вистояти у складних ситуаціях. Незвичайні здібності козаків-

	засобів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власні судження про геройство та вміння з честю вийти із найскладніших ситуацій козака-характерника Швайки та його юних помічників Грицика та Санька; **зіставляє** специфіку розкриття історичної теми в літературі та кінематографі; **створює** презентацію про головних героїв твору; **дискутує** про проблеми національної свідомості, патріотизму, зрадництва, усвідомленого вибору. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших предків, потреби виховання й утвердження цих якостей у наш час.*	характерників. Сміливість і відвага козацьких джур Грицика та Санька. Засудження підступності, жорстокості та підлості зрадників. Тема боротьби українських козаків проти татарської орди. **МЗ**: козацька доба (історія України). **МК:** фільм про козаків-характерників (із серії «Козацька звитяга»).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про дитинство Лесі Українки, її мужність, талановитість; **усвідомлює** і **вміє пояснити** мотив глибокого родинного зв'язку дитини з батьками; **характеризує** образ ліричної героїні; **висловлює** власні роздуми про неї. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** своє ставлення до проблеми бережливого ставлення до природи як важливого чинника реалізації особистості; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі, музиці, кіномистецтві; **створює** ілюстрації до творів, відеопоезії. **Вивчає напам'ять:** вірш «Як дитиною, бувало…». **НЛ–1** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>**	**Я І СВІТ** **Леся УКРАЇНКА** (Лариса Петрівна Косач). **«Мрії»**, **«Як дитиною, бувало…»**, **«Тиша морська»** Дитинство поетеси, роль родини в її вихованні. Неповторний світ дитинства в поезіях. Образ мужньої, сильної духом дівчинки, її життєрадісний погляд на світ, вільнолюбство, впевненість, розвинена уява. Значення мистецтва в житті людини. Гармонія людини і природи. **МК:** фільм про Лесю Українку із циклу «Обличчя української історії» (кіномистецтво). **СЛ:** поезії Мар'яни Савки, Маріанни Кіяновської, Любові Якимчук.

	Усвідомлення потреби плекати почуття любові до батьків, родини; формування стоїчних рис характеру (мужності, цілеспрямованості, наполегливості); прагнення до самоосвіти.	
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розповідає** цікаві епізоди з життя письменника; **знає** зміст оповідання; виразно і вдумливо **читає** епізоди, що найбільше вражають; **аналізує** епічний твір; **називає** риси характеру Федька, що вирізняють його з-поміж друзів-однолітків, **коментує** їх; **аналізує** роль художніх засобів у творі; **знаходить** портрет, пейзаж, діалоги; **формулює** головну думку оповідання. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** своє ставлення до літературних героїв; **визначає** причиново-наслідкові зв'язки між фактами і явищами; **пропонує** алгоритм дій. **НЛ–1,2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення найважливіших цінностей моралі та етики, що роблять людину духовно багатою і щедрою на добро, порядність, чесність*.	**Володимир ВИННИЧЕНКО. «Федько-халамидник»** Дитинство письменника. Художня розповідь про Федька, його життя, стосунки з однолітками. Добро і зло, благородство і підлість у творі. Щедрий на добро внутрішній світ героя. Федько як особистість. **ТЛ:** головний герой, другорядні герої.
1	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** виразно й усвідомлено **читає** вірші; **висловлює** судження про почуття ліричного героя; **співвідносить** їх із пережитими особисто. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** своє ставлення до проблеми збереження родинних цінностей; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі, музиці, кіномистецтві; **створює** ілюстрації до творів, відеопоезії; **проводить аналогії** із власним життям.	**Станіслав ЧЕРНІЛЕВСЬКИЙ. «Теплота родинного інтиму…», «Забула внучка в баби черевички…»** Настрої та почуття, висвітлені в поезіях (*любов, доброта, висока духовність*). Образ рідної людини та важливість родинних цінностей.

	НЛ–3 **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Осмислення ролі батьківського дому в житті людини, відповідальності за власну родину*.	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє**, що світ дитинства – вічне джерело сили, натхнення, мрій, фантазій; виразно й усвідомлено **читає** поезії, **коментує** їх; **пояснює** художні засоби. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про щастя і шляхи до нього, про цінності, які потрібно берегти в сучасному світі; **пояснює** вплив слова на психічне здоров'я людини. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення ролі почуття дружби в житті людини, уміння бачити красу навколо, цінувати доброту.*	**Ірина ЖИЛЕНКО. «Жар-Птиця», «Підкова», «Гном у буфеті»** Поетичні роздуми про доброту, красу, про людське щастя і шляхи до нього, про те, що може врятувати сучасний світ.
1	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень/учениця:*** **розуміє** метафоричність поезій; виразно і вдумливо **читає** вірші; **коментує** образне бачення світу, явищ природи в них; **пояснює** поєднання у творі уявного, фантастичного і реального; **висловлює** власне бачення образів стежечки, блискавки, веселки тощо. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **порівнює** твори музичного й образотворчого мистецтв, суголосні поезіям; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва. **Вивчає напам'ять:** 1 вірш (на вибір). **НЛ–1** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення потреби естетичного сприйняття художнього твору.*	**Ігор КАЛИНЕЦЬ. «Стежечка», «Блискавка», «Веселка», «Криничка», «Дим»** зі збірки «Дивосвіт» (*на вибір)* Талановитий український поет, автор віршів для дітей. Своєрідність форми його поезій. Персоніфіковані образи природних явищ – дивовижне й незвичайне в повсякденному житті. Гармонія людини і природи. **МК:** твори музичного, образотворчого декоративно-ужиткового мистецтв, суголосні поезіям І. Калинця.
3	**<u>Предметні компетентності</u>**	**Емма АНДІЄВСЬКА. «Казка про**

	Учень / учениця: виразно і вдумливо **читає** казки-притчі, **коментує** їх; **знаходить і пояснює** фантастичні елементи в них**; висловлює судження про** важливість проблем, порушених у творах та актуальність їх; **знаходить** аналогії в повсякденному житті. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** силу слова; **аналізує** життєві ситуації з погляду гуманізму, толерантного ставлення до людей; **дискутує** щодо проблем таланту, неординарності, «білих ворон», спілкування; **висловлює** власне розуміння ілюстрацій письменниці; **створює** есе-рефлексію. **НЛ–1, 2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення морально-етичних цінностей, що допомагають бачити й розуміти красу світу, гармонійно і щасливо жити в ньому.*	**яян», «Говорюща риба».** Сучасна українська письменниця і художниця. Її казки-притчі. Добро й любов до світу. Порушення питань моралі, дружби, сили слова. Прихований повчальний зміст творів. Принципи толерантного ставлення до інших, вірності мріям, прагнення гармонії зі світом. **ТЛ:** притча.
5	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основне про письменника; **розуміє** поняття романтичного і пригодницького; **визначає** жанр твору; самостійно **ознайомлюється** з його змістом; **аналізує** поведінку героїв, їхні вчинки, моральний вибір у різних життєвих ситуаціях; **характеризує** улюбленого героя, **аргументує** свій вибір, **розкриває** риси його вдачі; **виокремлює**, виразно **читає** й **коментує** найцікавіші епізоди тексту. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про зв'язок прочитаного з власними життєвими спостереженнями; **усвідомлює** себе активним членом соціуму; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі й кіномистецтві; **обговорює** в групах проблеми	**ПРИГОДИ І РОМАНТИКА** **Всеволод НЕСТАЙКО. «Тореадори з Васюківки»** *(скорочено)* В. Нестайко – визнаний у світі український дитячий письменник. Пригодницький захопливий сюжет, мрія і дійсність, смішне, комічне, романтичне в його пригодницькій повісті для дітей. Образи Яви Реня та Павлуші Завгороднього. Проблеми у творі. **ТЛ**: повість, пригодницький твір. **МЗ:** пригоди й романтика у творах Д. Дефо, Ж. Верна, Марка Твена (зарубіжна література). **МК:** кінофільм «Тореадори з Васюківки», 1965; режисер С. Зелікін (кіномистецтво).

	дружби та першого кохання; **створює** правила поведінки в екстремальних ситуаціях; **укладає** таблицю «Плюси і мінуси «проектів» Яви та Павлуші». **НЛ–3,4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливості активної життєвої позиції, позитивних рис характеру; сили справжньої дружби та взаємопідтримки.*	
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **переказує** зміст уривка твору; **визначає** елементи сюжету в ньому; **характеризує** образи головних персонажів, їхню поведінку в складній ситуації. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** судження про місце уяви, фантазії, романтичності в житті сучасної людини, необхідності навчатися упродовж життя, здобувати досвід; про важливість збереження довкілля для сьогодення та майбутнього; **знаходить** у тексті реальні (звичайні) та пригодницькі події. **НЛ–3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення значення романтичності, життєлюбства в житті людини.*	**Ярослав СТЕЛЬМАХ. «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера»** Таємничі, веселі й незвичайні події в повісті, передані образним словом. Допитливість, винахідливість, кмітливість хлопчиків – головних героїв.
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** цікавий факт про письменницю; **переказує** зміст твору, **висловлює** враження про нього; **характеризує** образ головного героя Клима. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про те, як виховувати в собі риси сміливості, хоробрості, кмітливості, відповідальності; як спрогнозувати можливі наслідки діяльності;	**Леся ВОРОНИНА. «Таємне Товариство боягузів, або засіб від переляку № 9»** Леся Воронина — сучасна письменниця, авторка багатьох книг для дітей. Фантастична, романтична повість про виховання гідності та мужності. Клим Джура – рятівник світу. Його друзі й вороги. Еволюція Клима від боягуза до супергероя. Роль сім'ї у формуванні життєвих переконань людини. Стосунки між різними поколіннями в родині. **ТЛ:** сюжет, його елементи. **МК**: науково-популярні фільми про

	зіставляє специфіку розкриття фантастичної теми в літературі й кіномистецтві; **знаходить** інформацію про українських письменників-фантастів; **дискутує про** проблеми сміливості і боягузтва. **НЛ–1,2,4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Потреба формування позитивного світогляду, доброзичливого ставлення до світу та людей. Усвідомлення ролі навчання, прагнення відкривати світ і себе в ньому, самовдосконалення, самореалізації в житті кожної людини.*	інопланетні цивілізації та паралельні світи.
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** роль гумору в житті українців; **знає** жанри гумористичних творів, **називає** їх; **розповідає** про особливість побудови байки; виразно і вдумливо **читає** твори Л. Глібова; **пояснює** головну думку кожної байки та алегоричні образи. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **зіставляє** описане в байках із реальним життям**,** використовуючи виражальні засоби української мови; **створює** ілюстрації до твору; **обговорює** в групах проблеми несправедливості, жорстокості, ледарства в байках Л. Глібова і в сучасному житті. **НЛ–2,3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливості самокритичного погляду для успішної життєдіяльності людини, потреби життєстверджувальних, оптимістичних настроїв, уміння тактовно реагувати на іронію, гумор.*	**ГУМОРИСТИЧНІ ТВОРИ** Гумористичне й сатиричне зображення. Жанрова різноманітність гумористичних творів (анекдоти, байки, усмішки, гуморески, співомовки тощо). Роль гумору в житті українців. **Леонід ГЛІБОВ. «Щука»**, **«Муха і Бджола»**, **«Жаба і Віл»** Визначний український байкар, поет. Викривальна і повчальна спрямованість байок письменника. Побудова байки. **ТЛ:** гумор (повторення), сатира, байка (повторення), алегорія, мораль. **МЗ**: Байки Езопа та І. Крилова (зарубіжна література).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** вияв народної мудрості в	**Степан РУДАНСЬКИЙ. «Добре торгувалось», «Запорожці у короля»** Співомовки С. Руданського —

	гумореcках, викривальний пафос співомовок; виразно й усвідомлено **читає** твори; **коментує** іронічне ставлення автора до негативних рис характеру; **виокремлює** головну думку кожного твору; **характеризує** героїв і порівнює їх. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **пояснює** зв'язок історичних фактів із їх гумористичним відображенням у співомовках; **обґрунтовує** власні спостереження над смішними ситуаціями в житті; **розуміє** роль ініціативності, підприємливості в суспільстві та специфіку лексики твору; **застосовує** комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування; **створює** ілюстрації до твору; **віднаходить** інформацію про зустріч запорожців із королем. **НЛ–2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення, що почуття гумору - ознака духовного здоров'я людини.*	унікальне явище у світовому письменстві. Висміювання моральних вад, негативних рис характеру, авторська симпатія до простої людини, до її розуму, кмітливості, почуття гумору, уміння посміятися над власною безпорадністю та відстояти свою гідність. **ТЛ**: гумореска, співомовка. **МЗ:** козацька доба (історія України).
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно і вдумливо **читає** твори, **коментує** їх; **пояснює** основні ідеї; **аналізує** художні особливості гуморесок. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **проводить** аналогії з власними спостереженнями; **усвідомлює** роль мови в житті людини; **створює** ілюстрації до твору, виразно **читає** гумореcки; **дискутує** про проблеми мови і народу. **Вивчає напам'ять:** 1 гумореcку (*на вибір*). **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Оптимістична настанова в житті, уміння іронічно, критично, з почуттям гумору сприймати дійсність і самого себе.*	**Павло ГЛАЗОВИЙ**. **«Еволюція», «Найважча роль», «Заморські гості», «Похвала», «Кухлик»** (2–3 — на вибір) Іронічно-пародійна, викривальна спрямованість гумористичних і сатиричних творів.

4 *(упродовж року)*	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про письменників-земляків, їхні твори; **розуміє** зміст цих творів; виразно **читає та коментує** їх. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль читання для власного зростання впродовж життя. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Шанобливе ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.*	**ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ** Ознайомлення із творами письменників-земляків.
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **називає** імена митців, твори яких вивчали впродовж року; **розповідає** про ті, які найбільше сподобалися; **пояснює** та аргументує свою думку. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **аналізує** життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; **узагальнює** інформацію; **визначає** необхідність додаткової інформації, **шукає** її в мережі Інтернет та інших джерелах. **НЛ–1, 2, 3, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення потреби висловлювати власну думку, захищати власну позицію.*	**УРОК-ПІДСУМОК** Бесіда про твори, які вивчалися впродовж року й викликали найбільше зацікавлення.

Орієнтовний перелік очікуваних результатів навчальної діяльності учнів 6 класу

(з урахуванням набутих у попередніх класах)

Предметні компетентності

Учень / учениця:

розповідає про роль книжки в житті людини, складність і особливість процесу творчості, місце в ньому уяви й фантазії митця, роль читача в «житті» художнього тексту; індивідуальні читацькі інтереси;

знає про рукописні книги часів Київської Русі, про автора «Повісті минулих літ» Нестора Літописця; про виникнення народної обрядової поезії;

коментує зміст виучуваних творів, у т. ч. прихований зміст (підтекст);

називає головні календарні обряди українців; різновиди календарно-обрядових пісень;

наводить цікаві факти з біографії письменника, творчість якого вивчається;

визначає головну думку твору, провідні мотиви; **знаходить** у творі (окремому уривку) ключові фрази, кульмінаційний епізод;
характеризує художні образи, **висловлює** судження про риси й поведінку героїв, засоби характеротворення (портрет, мову тощо), **виокремлює** риси, які вирізняють героя з-поміж інших; **пояснює** алегоричні образи;
визначає жанр твору, його композицію; **виокремлює** художні засоби, **пояснює** їхню роль у художньому творі, авторське ставлення до зображуваного;
знає визначення, ознаки і **застосовує** під час інтерпретації та аналізу художнього твору (окремого фрагменту) літературознавчі поняття *народна пісня, колискова, гімн, ліро-епічний твір, поема, притча, повість, гумор (повторення), сатира, байка (повторення), гумореска, співомовка, алегорія, мораль, повтори (рефрен), анафора, ліричний герой, головний герой, другорядні герої, сюжет*.

Ключові компетентності

Учень / учениця:

розповідає про роль мови в житті людини;
дискутує з приводу порушених у художньому творі морально-етичних проблем;
віднаходить твори музичного й образотворчого мистецтв, суголосні темі (ідеї, настроєві) виучуваних творів;
розкриває особливості художнього зображення теми (образу) України у творах різних митців;
проводить аналогії з власними спостереженнями;
визначає критерії для порівняння фактів (явищ, предметів, образів) і здійснює його;
користується двома-трьома пошуковими системами; добирає і групує матеріал з певної теми; **складає** бібліографію;
представляє текстову інформацію у формі таблиці, схеми тощо;
доводить тезу, твердження і аргументовано **заперечує** його, **формулює** висновок;
визначає межі власного знання і незнання;
ставить уточнювальні, проблемні питання;
застосовує комунікативні стратегії відповідно до мети й ситуації спілкування;
володіє прийомами «активного слухання»; **«чує»** співрозмовника, **формулює** зв'язну відповідь на висловлювання опонента; **продовжує** і **розвиває** його думку; сприймає і **поважає** іншу точку зору; **виробляє** спільну позицію з дискусійних питань;
формулює спільно з учителем (з його допомогою) навчальну проблему, **пропонує** спосіб її розв'язання, **виробляє** алгоритм дій;
планує спільно з учителем навчальну діяльність на уроці, **пояснює** послідовність дій; **виробляє** критерії самооцінювання результативності навчання;
аналізує самостійно досягнення цілей вивчення теми; **планує** спільно з учителем усунення прогалин у навчанні (досягнення нереалізованих цілей); **виробляє** правила спілкування в парі (групі); **організовує** і **здійснює** діяльність (виконує різні ролі) у четвірці (малій групі).

7 клас

Усього — *70 год*. На тиждень — *2 год.* Текстуальне вивчення творів — *53 год.* Повторення та узагальнення — *2 год.* Література рідного краю — *4 год.* Позакласне читання — *4 год.* Розвиток мовлення — *4 год.* (*у межах годин на текстуальне вивчення*).
Резервний час — *7 год.*

Кількість	Очікувані результати навчально-	Зміст навчального матеріалу

годин (орієнтовно)	**пізнавальної діяльності учнів**	
1	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** функції літератури як мистецтва слова та **називає** їх. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про функції мистецтва, його місце в житті людини. **НЛ–3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення потреби в читанні художніх творів та ознайомленні з іншими видами мистецтва.*	**ВСТУП** Художній твір як явище мистецтва, новий ірреальний світ, створений письменником. Його особливість і значення. Функції мистецтва. **МК:** образотворче мистецтво, музичне мистецтво, кіномистецтво.
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** зміст козацьких і чумацьких пісень; **добирає висловлювання** відомих людей про українські пісні, **коментує** їх; вдумливо **читає** суспільно-побутові пісні, коломийки; **аналізує** їхній зміст, образи, настрої, з'ясовуючи роль художніх засобів, специфічні ознаки народної пісні та коломийки. **Вивчає напам'ять:** 1 пісню (*на вибір*). **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** судження про роль народної пісні в житті людини; про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь; **розуміє** важливість відродження народної творчості для сьогодення; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва. **НЛ–2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Осмислення значення пісенної спадщини українців, усвідомлення важливості відродження й вивчення оригінальної творчості в наш час.*	**ІЗ ПІСЕННИХ СКАРБІВ** ***Суспільно-побутові пісні*** **«Ой на горі та женці жнуть»**, **«Стоїть явір над водою»**, **«Гомін, гомін по діброві»**, **«Ой у степу криниченька»** *(2 пісні — на вибір учителя).* Висловлювання відомих людей про українські народні пісні. Їхнє ідейно-художнє багатство. Жанрово-тематичне розмаїття пісень (*суспільно-побутові: козацькі, чумацькі, кріпацькі, солдатські, бурлацькі, заробітчанські тощо*), їхнє ідейно-художнє багатство. Трагізм і героїзм у козацьких і чумацьких піснях. ***Коломийки*** **«Дозвілля молоді»**, **«Жартівливі коломийки»** — «перли розсипаного намиста». Особливість жанру і його життєвість. Побудова, ритм коломийок. Гумор і любов до життя. **ТЛ:** суспільно-побутові пісні, коломийки. **МЗ:** козацька доба (історія України). **МК:** І. Айвазовський. «Чумацька валка» (образотвоче мистецтво); М. Лисенко. «Запорозький марш» (музичне мистецтво).
6	**Предметні компетентності**	**ПРО МИНУЛІ ЧАСИ**

	Учень / учениця: **розповідає** коротко про І. Франка; **знає** історичну основу повісті; **переказує** і **коментує** зміст; **визначає** тему повісті; **характеризує** образи Захара Беркута, Максима, Мирослави, Тугара Вовка; **підтверджує** власну думку цитатами з тексту; **визначає** улюбленого героя; **аналізує** роль художніх засобів, особливості мови; **пояснює** роль діалектизмів. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про проблему вибору людини у вирішальній ситуації; **розуміє** значення історичної пам'яті для кожної людини, приналежності до свого народу, національної свідомості, вірності Батьківщині. **НЛ–1, 2, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення потреби виховання патріотичного почуття, поваги до батьків, вірності в дружбі й коханні як загальнолюдських морально-етичних цінностей.*	**Іван ФРАНКО. «Захар Беркут»** Короткі відомості про митця і його багатогранну творчість. Змалювання героїчної боротьби русичів-українців проти монголо-татарських нападників. Образ тухольської громади: роль і місце кожного в суспільному житті. Лідерські якості головного героя твору. Патріотична ідея у творі. **ТЛ:** історична повість. **МЗ**: козацька доба (історія України). **МК**: фільм «Захар Беркут»,1971; режисер Леонід Осика (кіномистецтво); Б. Лятошинський. «Золотий обруч» (музичне мистецтво); **СЛ:** Мія Марченко. «Місто тіней».
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про творче життя поета; **розуміє** значення його творчості для українського народу; виразно й осмислено **читає** твори; **аналізує** роздуми поета про сирітське дитинство; **пояснює** роль контрасту та інших художніх засобів у творі «Мені тринадцятий минало»; **визначає** ознаки балади («Тополя»), фольклорну основу твору, народно-пісенні засоби; **аналізує** твір «Заповіт». **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **дискутує** з приводу порушених у творах проблем; **критично оцінює** тексти; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва.	**Тарас ШЕВЧЕНКО. «Мені тринадцятий минало…», «Тополя», «Як умру, то поховайте…»** Життєпис поета (викуп з неволі, навчання в Петербурзькій академії мистецтв, збірка «Кобзар»). Мотив усеперемагаючого життєлюбства, доброти, любові. Зміна емоційного стану незахищеної дитячої душі у великому і складному світі (**«Мені тринадцятий минало…»**). Ідея незнищенності справжнього кохання, краси, вірності (**«Тополя»).** **«Як умру, то поховайте…»** – твір, що єднає минуле, теперішнє і майбутнє. Історія його написання. Ідея єднання з рідною землею. Мрія про щасливе майбутнє свого народу, віра в нього. **ТЛ:** балада, метаморфози, ідея. **МК**: пісня «Заповіт» («Як умру, то поховайте») (2016) миколаївських музикантів (вокал – Микола Осадчий);

	Вивчає напам'ять: «Як умру, то поховайте...». **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення великого значення для формування особистості почуття вірності (ідеї, батьківщині, любові, принципам).*	Г. Гладкий. «Заповіт» (музичне мистецтво); І. Їжакевич. «Тарас-пастух»; роботи О. Шупляка (образотворче мистецтво); **СЛ:** Оксана Лущевська. «Задзеркалля».
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** повість; **визначає** її жанрові ознаки; **характеризує** образи козаків-запорожців; **з'ясовує** фольклорні мотиви, засоби; **висловлює власні судження** про геройство і лицарську відвагу головного героя. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **складає** план до характеристики Павлуся; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі й образотворчому мистецтві. **НЛ–2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення потреби виховання лицарських чеснот, почуття патріотизму, відданості, віри в перемогу добра, краси, справедливості.*	**Андрій Чайковський. «За сестрою»** Коротко про митця. Відтворення історичних подій із позицій гуманізму. Напружений динамічний сюжет героїко-романтичної повісті. Образ Павлуся як утілення благородства і лицарства, сміливості й винахідливості. Родинні цінності і патріотизм у творі. Використання фольклорних мотивів, засобів (зокрема прийому гіперболізації). Благородство, відповідальність, мужність, вірність, життєлюбство запорозьких козаків. **ТЛ:** героїко-романтична повість, композиція. **МЗ:** козацька доба (історія України). **МК:** А. Монастирський. «Погоня за татарином» (образотворче мистецтво).
5	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про звичаї і традиції українського народу; **переказує** зміст розділів повісті; **характеризує** образ Михайлика, його сприйняття життя, образи діда, батьків, подружки Люби; **визначає** головну думку твору; **з'ясовує** роль художніх засобів та елементів фольклору; **пояснює** своє розуміння образу гусей-лебедів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** необхідність гармонійного розвитку особистості для самореалізації; **дискутує** щодо	**Михайло СТЕЛЬМАХ. «Гуси-лебеді летять…»** *(фрагменти твору, розділи 1–9 на вибір учителя)* Коротко про митця. Його поетичне сприйняття світу. Автобіографічна повість про дитинство. Єдність світу природи і світу дитячої душі (у вчинках, поведінці, роздумах, переживаннях). Звичаї, традиції українців. Образи гусей-лебедів, чутливого до краси Михайлика. **ТЛ:** автобіографічний твір. **МК**: фільм «Гуси-лебеді летять», 1974; режисер Б. Зеленецький (кіномистецтво).

	проблем самореалізації творчої особистості; поваги до представників старшого покоління. **НЛ–1, 2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Шанобливе ставлення до старших, любов до батьків, природи і світу – важливі моральні цінності людини. Потреба розвивати фантазію, уяву.*	
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про події часів воєнного лихоліття в Україні (Друга світова війна); **переказує** зміст повісті; **проводить** паралелі між життям автора і сюжетом твору; **аналізує** епічний твір, **пояснює** його художні особливості; **характеризує** образ Климка. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **визначає** причиново-наслідкові зв'язки між фактами і явищами; **висловлює** судження про значення доброти й чуйності в людському житті та важливості поціновування людської гідності; **порівнює** події минулого і сьогодення. **НЛ–1, 2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Потреба виховання важливих гуманних якостей людини – чуйності, доброти, турботи про ближнього, здатності співпереживати.*	**Григір ТЮТЮННИК. «Климко»** Коротко про дитинство письменника. Автобіографічна основа твору. Доля дитини в часи воєнного лихоліття. Ідея самопожертви. Морально-етичні уроки доброти, чуйності, турботи про рідних. Художні особливості твору (*мова персонажів, художня деталь*). **ТЛ:** художня деталь. **МЗ:** Друга світова війна (історія України, всесвітня історія). **МК:** фільм «Климко», 1983; режисер М. Вінграновський (кіномистецтво). **СЛ:** В. Рутківський. «Потерчата».
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **переказує** і **коментує** сюжет твору; **пояснює** особливості змалювання образу головного героя, його поведінки; **розуміє** значення художніх образів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власні **міркування** про сенс людського буття, щастя людини; **дискутує** про морально-	**«ТИ ЗНАЄШ, ЩО ТИ — ЛЮДИНА…»** **Олекса СТОРОЖЕНКО. «Скарб»** Короткі відомості про автора, його гумористичні твори. Морально-етичні проблеми в оповіданні. Гумористичне, викривальне зображення головного героя. Скарб — узагальнений образ щастя. Повчальний характер оповідання. **СЛ:** Ірен Роздобудько. «Арсен».

	етичні проблеми, порушені у творі. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Осмислення цінності життя людини, його наповненості й сенсу.*	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно і вдумливо **читає** твір, **переказує** та **коментує** його зміст, **визначає** ідею; **знаходить** та **коментує** реальне й уявне у творі; **висловлює** судження про трагічну й комічну ситуації, їхню роль у втіленні ідеї, притчевої моралі; **придумує** власне закінчення. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** ситуацію з погляду гуманізму, толерантного ставлення до людей, **усвідомлює** важливість власної ініціативи брати на себе відповідальність; **дискутує** про морально-етичні проблеми, порушені у творі. **НЛ–1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення значення загальнолюдських цінностей.*	**Богдан ЛЕПКИЙ. «Мишка (Казка для дітей, для малих і великих)»** Актуальні морально-етичні проблеми в ньому. Збереження загальнолюдських цінностей – необхідна умова життя в суспільстві. Трагічна й комічна ситуації, їхня роль у розкритті головної думки, моралі. **МЗ:** Перша світова війна на теренах України (історія України).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно, вдумливо **читає** та **коментує** поезії; **пояснює** умовність ситуацій, зображених у них; **характеризує** образи в поезіях, **пояснює** їх метафоричний підтекст; **розуміє** різницю між матеріальним і духовним; **визначає** й **пояснює** головну думку. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про духовність людини та її значення в сучасному житті; **усвідомлює** потребу в розвитку творчої уяви, фантазії, необхідності зберегти в собі ці якості; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі та інших видах мистецтв.	**Ліна КОСТЕНКО. «Дощ полив…», «Кольорові миші», «Чайка на крижині», «Крила»** Коротко про письменницю. Уявне, фантастичне і реальне в її поезіях. Ідея зіткнення неповторності й буденності в «Кольорових мишах». Умовна, вигадана ситуація. Образ особливої дівчинки Анни. Ідея глибокого духовного наповнення людини – її «крилатості», що проявляється індивідуально. Духовне багатство – найбільший скарб у житті. **МК:** В. Ковальчук. «Дитячі сни» (образотворче мистецтво); Ю. Голумбовська. «Крила» (музичне мистецтво).

	Вивчає напам'ять: 1 вірш (*на вибір*). **НЛ–1, 2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення високих моральних якостей, духовного багатства людини.*	
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **пояснює** поняття «ліричний герой»; виразно і вдумливо **читає** та **коментує** поезії; **аналізує** художні засоби; **пояснює** символічний зміст образів; **висловлює судження** про сенс людського буття, патріотизм, почуття власної гідності, самодостатності. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** необхідність виявляти активну життєву позицію в житті та прагнути максимальної самореалізації; під час читання творів **використовує досвід** взаємодії із творами мистецтва в життєвих ситуаціях. **Вивчає напам'ять:** 1 вірш (*на вибір*). **НЛ–2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості любові до матері, Батьківщини, виховання почуття власної гідності.* *Осмислення необхідності активної життєвої позиції та максимальної самореалізації.*	**Василь СИМОНЕНКО. «Лебеді материнства», «Ти знаєш, що ти — людина…», «Гей, нові Колумби й Магеллани…»** Коротко про митця. Громадянські, патріотичні мотиви його лірики. Загальнолюдські цінності та ідеї. **МЗ:** Р. Кіплінг. «Якщо…» (зарубіжна література). **МК:** «Ти на землі людина» у виконанні «Піккардійської терції»; «Лебеді материнства» (музика і виконання «Bandurband», дебютна відеоробота на муз. А. Пашкевича Ірини Стиць у її вокальному виконанні) (музичне мистецтво).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **переказує** й **коментує** сюжет повісті, **пояснює** особливості композиції; **знаходить** у ній казкове й реальне; **характеризує** образи дітей та дорослих, **аналізує** їхні вчинки; **розкриває** символічне значення образів старовинної шафи та чарівних коралів / **пояснює** назву твору «Аргонавти»; **виокремлює** і **з'ясовує** роль художніх засобів у	**Марина ПАВЛЕНКО. «Русалонька із 7–В, або Прокляття роду Кулаківських»** Казкове й реалістичне в повісті-казці, час теперішній і минулий у ній. Роздуми про сенс людського життя, моральний вибір кожного. Добро і зло в повісті, у сучасному світі та в людині. ***<u>Або</u>*** **Степан ПРОЦЮК. «Аргонавти»** Коротко про письменника та його

	творі. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** роздуми про суть людського життя, моральний вибір кожного. **НЛ–1, 2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Спонукання до творення й примноження добра, краси. Усвідомлення відповідальності за свою справу і вчинки.*	твори для дітей. **«Аргонавти» –** третя історія Марійки та Костика. Роздуми про перше кохання, про суперництво і справжню дружбу. Античний міф про аргонавтів – композиційний центр твору. Роль у творі вставної історії про хлопчика і дівчинку, пісень, віщих снів, передчуття серця. Докори сумління – найстрашніше покарання. Мрія в житті людини, пошуки істини, людина і гроші, доля заробітчанина – проблеми сучасного життя, розкриті через образи твору. Людина повинна навчитися любити – ідея твору.
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** значення понять «толерантність», «гуманізм»; уважно **читає** новелу; **пояснює** головну думку; **коментує** власне розуміння закінчення твору; **висловлює судження** про роль гуманізму, толерантності в розвитку людства і духовності кожної людини. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** важливість міжкультурного діалогу; **висловлює судження** про порушені у творі проблеми. **НЛ–1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення ролі й значення гуманізму, толерантності в розвитку людства і духовності кожної людини.*	**Любов ПОНОМАРЕНКО. «Гер переможений»** Загальнолюдська ідея гуманізму й толерантності. Особливості художніх засобів новели (роль деталей, поєднання різних часових площин тощо). **ТЛ:** новела.
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно й вдумливо **читає** поезії, **аналізує** їх **визначає** їхні провідні мотиви та ідеї; **пояснює** поняття «ліричний герой». **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власні **роздуми** (**дискутує)** про сенс людського життя, патріотизм, віру в краще, формування себе як особистості.	**МИ – УКРАЇНЦІ** **Олег Ольжич. «Захочеш – і будеш» (із циклу «Незнаному воякові»), «Господь багатий нас благословив»** *(на вибір учителя)* **Олена Теліга. «Сучасникам», «Радість»** *(на вибір учителя)* Українські національні герої, лицарі духу. Романтичний максималізм, сила духу, життєрадісність, шляхетність, патріотизм, висловлені образним словом. Ідея оптимізму і життєлюбства у творах. Моральний заповіт

	НЛ–1,2 **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення духовної краси особистості, наділеної розумом, талантом, вірній гуманістичним переконанням. Плекання прагнення стати особистістю. Усвідомлення активної життєвої позиції як вияву європейськості.*	нащадкам.
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **ознайомлюється** з історичною довідкою про Івана Фірцака; **переказує** зміст повісті; **визначає** головні проблеми, **характеризує** образи героїв. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про необхідність серйозного ставлення до свого здоров'я, до спорту; про чесність у спортивних змаганнях; **створює** свою історію з головним героєм — Іваном Силою; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі й кіномистецтві. **НЛ–1, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Утвердження оптимістичних настроїв, бажання розвивати своє тіло, здобувати спортивні перемоги, досягати вершин у житті.*	**Олександр ГАВРОШ. «Неймовірні пригоди Івана Сили»** Повість про пригоди українського силача, який став чемпіоном Чехословаччини та Європи з кількох видів спорту, об'їздив півсвіту, здобувши безліч перемог. Іван Сила (Іван Фірцак) – утілення непереможного духу українського народу, його доброти й щирості. Морально-етична проблематика твору: добро і зло, справжня дружба і любов, чесність і підступність. **МК:** кінофільм «Іван Сила», 2013; режисер В. Андрієнко (кіномистецтво).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основні відомості про поета та його пісні; виразно і вдумливо **читає** поезії; **визначає** і **коментує** основні мотиви, роль художніх засобів, символічність образів. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** власні роздуми; **визначає** виражальні засоби поетичного й музичного творів; **розуміє** значення пісенної спадщини українських поетів, **усвідомлює** важливість	**Андрій МАЛИШКО. «Пісня про рушник»**, **«Чому, сказати, й сам не знаю…»** Відомий український поет і його пісні, що стали народними. Патріотичні почуття, найвищі духовні цінності в них. Художні засоби донесення до читача ідей патріотизму, гуманізму, історичної пам'яті. Ліризм поезій А. Малишка. *<u>Або</u>* **Володимир ІВАСЮК. Пісенна творчість («Червона рута», «Я піду в далекі гори», «Балада про мальви», «Водограй»)**

	відродження і вивчення оригінальної творчості в наш час. **Вивчає напам'ять: 1 вірш (*на вибір*).** **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості морально-етичних цінностей, розвитку естетичного смаку.*	Відомий український поет і композитор. Пісні митця, що сприяли відродженню національної самосвідомості, патріотичних почуттів. **МК:** Композиторська творчість П. Майбороди, Г. Майбороди, О. Білаша, П. Козицького, Л. Ревуцького, М. Вериківського, А. Штогаренка, В. Івасюка (музичне мистецтво).
4 *(упродовж року)*	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** імена письменників, які народилися в рідному краї; **читає** їхні твори; **висловлює** власні **міркування** про них; виразно **читає**; **визначає** роль художніх засобів у них. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль читання для власного зростання впродовж життя. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Виховання шанобливого ставлення до талановитих земляків.*	**ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ** Ознайомлення із творами письменників-земляків.
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **називає** імена митців та їхні твори, які вивчалися; **виокремлює** серед них ті, які найбільше запам'яталися; **висловлює** міркування про них. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; критично **оцінює** набутий досвід після прочитання художніх творів. **НЛ–1, 2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення потреби мати й захищати власну думку, власну позицію в процесі пізнання.*	**УРОК-ПІДСУМОК** Бесіда про твори, які вивчались упродовж року й викликали найбільшу зацікавленість.

Орієнтовний перелік очікуваних результатів навчальної діяльності учнів 7 класу

(з урахуванням набутих у попередніх класах)

Предметні компетентності

Учень / учениця:
розповідає про літературу як мистецтво слова;
розповідає коротко про творче життя Т. Шевченка, І. Франка; **називає** цікаві факти з життя інших письменників, творчість яких вивчається;
знає, коментує, переказує зміст творів, що вивчаються; **визначає** їх тему, ідею, головні проблеми, особливості композиції, жанрові ознаки, автобіографічні мотиви (якщо є), специфічні ознаки національної літератури;
пояснює умовність ситуацій, зображених у поетичних творах, метафоричний підтекст; **характеризує** образи; **аналізує** роль засобів образотворення;
розкриває основні ознаки і **використовує** під час аналізу художнього твору літературознавчі поняття *суспільно-побутові пісні, коломийки, історична повість, балада, героїко-романтична повість, автобіографічний твір, новела, метаморфози, ідея, композиція*.

Ключові компетентності
Учень / учениця:
висловлює судження про функції мистецтва, його місце в житті людини;
усвідомлює потребу в розвитку творчої уяви, фантазії;
володіє читацькими стратегіями (вибіркове, динамічне, оглядове та ін. читання);
групує і **класифікує** матеріал на основі певних критеріїв, **узагальнює** його, робить висновки;
видобуває інформацію з кількох, у т.ч, й електронних, джерел; критично **осмислює** їх;
формулює самостійно (під керівництвом учителя) навчальну задачу; **визначає** й **обґрунтовує** раціональну послідовність навчальних дій; **виробляє** самостійно алгоритм дій;
здійснює контроль і самоконтроль навчальної діяльності, **оцінює** її;
організовує і **здійснює** діяльність у групі.

8 клас

Усього — *70 год*. На тиждень — *2 год.* Текстуальне вивчення творів — *54 год.* Повторення й узагальнення — *2 год.* Література рідного краю — *4 год.* Позакласне читання — *4 год.* Розвиток мовлення — *4 год* (*у межах годин на текстуальне вивчення*).
Резервний час — *6 год.*

Кількість годин (орієнтовно)	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
1	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розуміє** багатозначність художнього образу; **називає** і **вміє відрізняти** різні типи образів; за допомогою слова **створює** елементарні образи. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження,** оперуючи різними виражальними засобами мови; **використовує** досвід взаємодії літературних творів із творами інших	**ВСТУП** Художня література як одна з форм духовної діяльності людини. Функції художньої літератури. Багатозначність художнього образу. Різновиди образів (образ-персонаж, образ-символ, словесні, зорові, слухові тощо). Аналіз художнього твору. **ТЛ:** художній образ, художній твір (*поглиблено*).

	видів мистецтва. **НЛ–2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення ролі краси й сили художнього слова в житті людини.*	**МЗ:** образотворче мистецтво, музичне мистецтво, театральне та кіномистецтво.
6	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** значення і функції пісні в житті українського народу; **пригадує** історичні відомості про часи, змальовані в піснях; вдумливо **читає** тексти, **аналізує** їх; **визначає** і **пояснює** засоби художньої виразності в них; **розповідає** про національних героїв, яких змальовано в них; **характеризує** образи лицарів-оборонців рідної землі; **прагне наслідувати** їхні чесноти. **Вивчає напам'ять:** «Засвіт встали козаченьки». **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **дискутує** про те, за що народ увічнив імена своїх героїв; **створює** уявний словесний портрет легендарної поетеси Марусі Чурай; **висловлює** власне ставлення до піснярки Марусі та її пісень; **розуміє**, що поет – активний творець духовності; **осмислює** духовний зв'язок з історичним минулим рідного народу. **НЛ–1, 2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших героїчних предків. Виховання і утвердження цих якостей у наш час. Розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках.*	**УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ** ***Українські історичні пісні*** Пісні про звитяжну боротьбу козаків із турецько-татарськими нападниками: **«Зажурилась Україна»**, **«Та, ой, як крикнув же козак Сірко»** (*на вибір учителя*); про боротьбу проти соціального та національного гніту: **«Ой Морозе, Морозенку»**, **«Максим козак Залізняк»**, **«Чи не той то Хміль»**, **«За Сибіром сонце сходить»** (*2 твори на вибір учителя*). Образи історичних осіб, лицарів-оборонців рідної землі, створені народною уявою. **Пісні Марусі ЧУРАЙ** **«Засвіт встали козаченьки»**, **«Віють вітри, віють буйні»**, **«Ой не ходи, Грицю»** Легендарна поетеса з Полтави. Трагічна історія її життя. Пісні, що стали народними. Їхня популярність, фольклорна основа, народнопоетичні образи. **ТЛ:** історичні пісні. **МЗ:** боротьба козаків проти турецько-татарських завойовників, польсько-шляхетського гніту (історія України). **МК:** арія Наталки «Віють вітри, віють буйні..» з опери М. Лисенка «Наталка Полтавка»; «Засвіт встали козаченьки» (комп. М. Лисенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький) (музичне мистецтво); В. Маковський. «Українська дівчина» (1880 р.); М. Пимоненко. «Проводи козака» (1902 р.) (образотворче мистецтво).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** осмислено **читає** думу, **переказує** зміст; **визначає** тематику, художні особливості; **аналізує** образ української полонянки Марусі, її	***Українські народні думи*** **«Маруся Богуславка»** Героїчний епос українського народу. Різновиди дум (історико-героїчні, соціально-побутові). Кобзарі та лірники – виконавці народних дум

	сміливий, героїчний учинок. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **осмислює** духовний зв'язок з історичним минулим рідного народу; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі, музиці, образотворчому мистецтві, кіномистецтві; толерантно **відстоює** власну позицію в дискусії; **використовує** комунікативні стратегії для формулювання власної позиції. **НЛ–1, 2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення того, що любов до Вітчизни – одна з найбільших людських чеснот. Прагнення до гармонії вчинків із загальнолюдськими цінностями.*	(О. Вересай, Г. Гончаренко, М. Кравченко та ін.). Сучасні виконавці: Василь та Микола Литвини, Василь Нечепа. Національна капела бандуристів України. Жанрова своєрідність, історична основа, героїчний зміст дум. Специфічність поетичної форми, ритму. Проблема вибору, душевна роздвоєність Марусі Богуславки між любов'ю до рідної землі та становищем дружини турецького вельможі («Маруся Богуславка»). **ТЛ:** думи. **МЗ:** історія України. **МК:** фільм «Поводир», 2014; режисер О. Санін; мультфільм «Маруся Богуславка», 1966 (кіномистецтво); виконавська діяльність кобзарів та лірників; М. Лисенко. Опера «Маруся Богуславка» (музичне мистецтво); М. Дерегус. «Маруся Богуславка»; І. Айвазовський. «Чорне море» (образотворче мистецтво).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основну інформацію про Т. Шевченка; **розповідає** про арешт і заслання поета; вдумливо й виразно **читає** поезії; **аналізує** філософську лірику поета в контексті його біографії. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює** судження про твори поета, їх ідейний зміст, художні засоби, використані в них; **зіставляє** специфіку розкриття теми в музичному та образотворчому мистецтвах. **Вивчає напам'ять:** 1 поезія на вибір. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення громадянської позиції людини як одного з проявів духовності.*	**СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ Тарас ШЕВЧЕНКО. «Думи мої, думи мої…»** (1847), **«Ой три шляхи широкії…»**, **«Мені однаково, чи буду…»** Життєпис поета (участь у Кирило-Мефодіївському братстві, арешт, перебування в казематі, заслання). Усвідомлення власної місії поета. Роздуми автора про власну долю, долю України, плинність, скороминущість життя людини на землі, про її долю. **ТЛ:** філософська лірика. **МК:** Т. Шевченко. «Новопетровське укріплення», 1856–1857 рр. (образотворче мистецтво); проект дуету «Сестри Тельнюк» «Наш Шевченко» (музичне мистецтво).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** і **розповідає** цікавий факт про Лесю Українку; **коментує** зміст	**Леся УКРАЇНКА. «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати…», «Давня казка»** Життя поетеси, її мужність і сила

	поеми «Давня казка», **пояснює** умовність описаної ситуації; **визначає** основні проблеми твору та головну думку; **порівнює** образи Поета і Бертольда; **складає** план порівняльної характеристики. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про свободу творчості, про вільнолюбство людини; **розвиває** свої творчі здібності; **зіставляє** специфіку розкриття теми в поезії і музиці; **дискутує** на тему ролі митця в суспільстві; **проводить** аналогії із сучасним життям; **використовує** комінікативні стратегії для формулювання власної позиції. **Вивчає напам'ять:** «Хотіла б я піснею стати…». **НЛ–1,2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розуміння того, що сила духу – конструктивне начало в житті. Усвідомлення важливості формування й розвитку індивідуальності, неповторності творчої особистості.*	духу. Потужне ліричне начало, романтичність, волелюбність, оптимізм, мрія і дійсність як провідні мотиви її поезії. Тема гармонійного єднання людини з природою. Ідея вільної творчості, духовної свободи людини. Проблеми і мотиви: роль митця в суспільстві, служіння музі й народові, суть людського щастя, вдячності (ліро-епічна поема «Давня казка»). **МК:** малярські роботи Т. Яблонської (весняної тематики); мариністичний живопис І. Айвазовського (образотворче мистецтво); цикл «Чотири пори року» А. Вівальді, «Пори року» П. Чайковського (музичне мистецтво). **СЛ:** поезія Маріанни Кіяновської, Богдани Матіяш, Костя Москальця (вірш та пісня «Вона»).
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно й осмислено **читає** твори, **аналізує** їх, **визначає** й **коментує** художні засоби в них; **знає** і **пояснює** відмінність між патріотичною та інтимною лірикою. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про патріотизм, про активну позицію кожного; **порівнює** специфіку виражальних засобів в поезії і музиці в розкритті патріотичних, інтимних, пейзажних мотивів. **Вивчає напам'ять:** вірш «Любіть Україну!» **НЛ–1, 2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення того, що щирість*	**Володимир СОСЮРА. «Любіть Україну!», «Осінь» («Облітають квіти, обриває вітер…»), «Васильки»** Коротко про поета. Патріотичні, інтимні, пейзажні мотиви його творів. Любов до Батьківщини як важливий складник життя людини (**«Любіть Україну!»**). **«Васильки» –** зразок інтимної лірики. Щирість ліричного самовираження в поезії **«Осінь» («Облітають квіти, обриває вітер…»).** **ТЛ:** громадянська лірика, інтимна лірика, пейзажна лірика. **МК:** соціальний ролик «They love Ukraine».

	особистих почуттів — невід'ємне багатство духовного світу людини.	
1	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** виразно і вдумливо **читає** вірші; **коментує** своє розуміння їх; **співвідносить** їх із власними думками про гуманність, бережливе ставлення до природи, людей, красу світу, патріотичні почуття. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **дискутує** про відповідальність, гуманізм; **критично оцінює** наслідки людської діяльності в природному середовищі, відображені в поезіях; **сприймає** довкілля як загальнолюдську цінність; **створює** презентацію про екологічні проблеми сьогодення. **НЛ–1, 2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Формування життєствердних настроїв. Потреба в розвитку естетичного відчуття і смаку, бережливого ставлення до природи.*	**Володимир ПІДПАЛИЙ.** **«…Бачиш: між трав зелених…», «Зимовий етюд»** Ідея гуманізму, людяності, бережливого ставлення до природи. Незбагненна краса світу, патріотичні почуття, передані словом. Багатозначність і змістова глибина художніх образів («Зимовий етюд»). **МЗ:** основи здоров'я. **МК:** А. Васнецов «Зимовий сон»; В. Орловський. «Літній день» (образотворче мистецтво).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** визначення поняття вільного вірша, **розуміє** його специфічну форму; виразно й усвідомлено **читає** поезії; **характеризує** образи рідної хати, шляху, ліричного героя. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **пояснює** власне розуміння образного змісту поезій; **коментує** художні засоби, ідейний зміст; **розвиває** навички естетичного відчуття і смаку; **дискутує** на тему краси рідної мови, її збереження; **створює** тематичні презентації. **НЛ–1, 2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Формування життєствердних, оптимістичних настроїв. Розвиток естетичного відчуття і смаку.*	**Василь ГОЛОБОРОДЬКО.** **«З дитинства: дощ»** («Я уплетений…»), **«Наша мова»**, **«Теплі слова»** Самобутня постать поета в українській літературі. Наскрізний патріотизм, філософічність, фольклорна основа його поезій, народознавчі аспекти. Оригінальність і простота висловлення глибоких почуттів, важливих думок. **ТЛ:** вільний вірш, верлібр.

5	***Учень / учениця:*** **Предметні компетентності** **знає** сучасних поетів; виразно й усвідомлено **читає** їхні твори; **аналізує** ідейно-образний зміст; **пояснює** метафоричність поетичних образів. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** з приводу прочитаних поезій; **обговорює** в групах проблеми української мови і національної культури; **зіставляє** специфіку розкриття тем у літературі та інших видах мистецтв. **Вивчає напам'ять:** 1 вірш (*на вибір*). **НЛ–1, 2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення потреби формування естетичного смаку, уміння відчувати й бачити красу художнього світу. Формування самоствердживальної життєвої позиції.*	**Із сучасної української поезії кінця XX – початку XXI ст.** (*на вибір*) **В. Герасим'юк («Чоловічий танець»), І. Малкович («З янголом на плечі», «З нічних молитов»), А. Мойсієнко («Жовтень жовті жолуді»), І. Павлюк («Дівчинка», «Вертатись пізно», «Асоціації»), Г. Кирпа («Мій ангел такий маленький…», «Коли до вас темної ночі…»)** Розмаїття сучасної лірики. Глибоке бачення поетами-сучасниками проблем української мови, національної культури; прагнення зазирнути у світ душі звичайної людини, осмислити її призначення та сенс життя. Поєднання в поезіях глибинної історичності бачення світу із відчуттям сучасної присутності в ньому.
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про «театр корифеїв»; **розповідає** про життя і творчість І. Карпенка-Карого; самостійно **читає** текст комедії, **коментує** твір та вчинки дійових осіб; **характеризує** образи у творі; **визначає** основні засоби змалювання образу Герасима Калитки. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **визначає** проблеми, порушені у творі, **розуміє** їх актуальність для сучасного життя; **висловлює судження** про бездуховність людини, про сенс людського життя; **прогнозує** можливі наслідки нерозумної діяльності. **НЛ–2, 3, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення того, що*	**НАЦІОНАЛЬНА ДРАМА** **Іван КАРПЕНКО-КАРИЙ** Короткі відомості про життя і творчість видатного українського драматурга. Трагікомедія **«Сто тисяч»** – класичний взірець українського «театру корифеїв». Проблема влади грошей, бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи. Засоби сатиричного змалювання. **ТЛ:** драматичний твір (*поглиблено*), комедія, трагікомедія. **МЗ:** Мольєр. «Скупий» (зарубіжна література). **СЛ**: Володимир Арєнєв. «Порох із драконових кісток».

	бездуховність – прояв зла в житті людини.	
5	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **аналізує** пригодницький романтичний сюжет, композиційні особливості твору; **пояснює** відмінність між сюжетом і композицією; **розповідає** про почуття героїв, про їхні вчинки, спираючись на текст. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **характеризує** образ Соломії (за складеним планом); **пояснює** образи часу й вічності в повісті, роль і сенс кольорів, звуків; **висловлює судження** про проблему волі людини і можливості її досягнення в сучасних умовах; **дискутує** про вчинки героїв, їх доцільність. **НЛ–2,3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення необхідності особистої свободи для гармонійного розвитку, краси глибокого почуття кохання, мужності, сили волі як рис характеру, необхідних для боротьби зі злом.*	**З УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ** **Михайло КОЦЮБИНСЬКИЙ. «Дорогою ціною»** Коротко про письменника. Пригодницький, романтичний сюжет повісті. Вічний тип шукача правди. Проблема волі людини та можливостей її здобуття. Втеча Остапа й Соломії з кріпацької неволі – протест проти будь-якого насильства над людиною. Кохання Остапа й Соломії як центральний мотив у творі. Його непереможна сила, що рухає вчинками, поведінкою, вибором героїв. Час і вічність у повісті, символічні образи. Романтичність, мужність і сила волі української жінки Соломії. **СЛ:** твори Олександра Дерманського.
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** найголовніші факти з біографії митця; вдумливо **читає** твір, **переказує** і **коментує** прочитане, **визначає** ідею твору; **характеризує** образи діда Платона і діда Савки. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **пояснює** той важливий моральний урок, який продемонстрували герої власним самовідданим вчинком; **висловлює судження** про поняття патріотизму, героїзму у воєнний та мирний часи. **НЛ–2,3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливості історичної пам'яті для кожної людини.*	**Олександр ДОВЖЕНКО. «Ніч перед боєм»** Видатний український кінорежисер і письменник. Його оповідання про один із періодів Другої світової війни. «Ніч перед боєм» – твір про героїзм, самовідданість, патріотичні почуття українців. Образи діда Платона і діда Савки. Їхній моральний урок для солдатів. **МЗ:** Друга світова війна (історія України).

	Саможертовність, мужність і звитяга – вияв внутрішньої свободи сильної особистості.	
5	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **переказує** сюжет твору, **пояснює** особливості композиції; **характеризує** образи героїв твору. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про справжню дружбу, чесність, взаємопідтримку і відповідальність, про моральний вибір у житті; **дискутує** про труднощі дорослішання, формування моральних людських чеснот; критично, але толерантно **оцінює** позицію співрозмовника; **використовує** комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. **НЛ–2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Осмислення важливості моральних чеснот у житті людини, дружби та підтримки батьків.*	**Ніна БІЧУЯ. «Шпага Славка Беркути»** Повість про школу й проблеми дорослішання, про роль батьків у вихованні дітей. Образи Славка Беркути, Юлька Ващука, Стефка Вуса та Лілі Теслюк. «Максимальне навантаження» як вияв моральності та відповідальності в житті. Проблема особистості в сучасному світі. Особливості композиції твору.
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** вдумливо **читає, переказує і коментує** сюжет твору; **пояснює** алегоричність образу коня Шептала; **характеризує** образ його. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про життєвий вибір сучасної людини, її можливість зберегти свою індивідуальність; **знаходить** паралелі в сучасному житті. **НЛ–2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Уміння зберегти власну індивідуальність у сучасному світі, залишатися людиною за будь-яких обставин.*	**Володимир Дрозд. «Білий кінь Шептало»** Проблема свободи і неволі, особистості й натовпу, дійсності та мрії, людини в суспільстві, її знеосіблення.
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця*:** **вдумливо** читає, **переказує** сюжет	**Юрій Винничук. «Місце для дракона»** Повість-казка про сучасний світ, у

	твору, **коментує** його; **пояснює** підтекст твору, алегоричність образів дракона Грицька, Пустельника та князя. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знаходить** паралелі в сучасному житті і мистецтві; **пропонує** свої варіанти розв'язання конфлікту; **визначає** причиново-наслідкові зв'язки між явищами. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення потреби в розвитку естетичного смаку, уміння бачити красу і силу художнього слова.*	якому й досі живуть «драконячі закони». Парадокс: дракон Грицько – поет і християнин. Проблематика твору: роздуми про добро і зло, вірність і зраду, доцільність самопожертви.
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** виразно **читає** твір, **переказує** найцікавіші епізоди, **коментує** їх; **аналізує** ситуації та проблеми у творі; **коментує** гумористичні ситуації; **характеризує** образи Вітька Горобця, Федька Котигорошка, Галі Козачок. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль культури спілкування в сучасному світі; **розуміє,** що дружба і гарне ставлення до інших – запорука успіху в житті; **створює** проект (презентацію) з проблеми культури спілкування; **застосовує** різні комунікативні стратегії в залежності від мети і ситуації спілкування; **складає** гумористичні діалоги. **НЛ–3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Поетизація першого почуття, виховання культури спілкування, підготовка до реалій життя.*	**УКРАЇНСЬКИЙ ГУМОР** **Валентин ЧЕМЕРИС. «Вітька + Галя, або Повість про перше кохання»** Гумористична повість про життя і пригоди школярів із села Великі Чаплі: дружбу і перше кохання, вірність і перший поцілунок, дуель і перше побачення. Дитячі проблеми в дорослому житті, передані засобами гумору.
4 *(упродовж року)*	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** про письменників-земляків, їхні твори; **розуміє** зміст цих творів; виразно **читає** і **висловлює** власну	**ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ** Ознайомлення із творами письменників-земляків.

	думку про них. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **усвідомлює** роль читання для власного зростання впродовж життя. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Шанобливе ставлення до творчості талановитих земляків.*	
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **називає** імена митців та їхні твори, які вивчалися; **виокремлює** серед них ті, які найбільше запам'яталися; **висловлює міркування** про найулюбленіші твори. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **аналізує** життєві ситуації, людські вчинки на матеріалі вивчених творів; **критично оцінює** набутий досвід після прочитання художніх творів. **НЛ–1, 2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості висловлення власної думки та власної позиції у процесі пізнання й вивчення.*	**УРОК-ПІДСУМОК** Бесіда про твори, які вивчалися впродовж року й викликали найбільшу зацікавленість.

Орієнтовний перелік очікуваних результатів навчальної діяльності учнів 8 класу
<u>Предметні компетентності</u>

Учень / учениця:

розкриває багатозначність художнього образу; **розрізняє** різні типи образів;

пояснює значення пісні в житті українського народу; **визначає тематику, пояснює** роль засобів художньої виразності в них;

називає основні факти з біографії Т. Шевченка, Лесі Українки, інших письменників, твори яких вивчаються;

виявляє специфіку окремих відображених міфологічних і фольклорних, а також традиційних (вічних) тем, сюжетів, образів, мотивів у літературному творі (спадщині) письменника;

вдумливо й виразно **читає** поезії; **визначає** їхній настрій;

коментує зміст виучуваних творів; **розглядає** їх у контексті біографії митця; **визначає** основні проблеми та головну думку (ідею); **пояснює** підтекст (якщо він є);

характеризує образи, **пояснює** алегоричність (якщо є); **порівнює** їх; **визначає** основні засоби образотворення;

аналізує сюжет, композиційні особливості творів; **пояснює** відмінність між сюжетом і композицією;

знає визначення, ознаки і **застосовує** під час інтерпретації та аналізу художнього твору (окремого фрагменту) літературознавчі поняття *художній твір, історичні пісні, думи, вільний вірш, драматичний твір, комедія, трагікомедія, філософська лірика, громадянська лірика, інтимна лірика, пейзажна лірика, художній образ.*

Ключові компетентності
Учень / учениця:
використовує комунікативні стратегії для формулювання власної позиції;
усвідомлює роль культури спілкування в сучасному світі;
володіє стратегіями читання-сканування, ознайомлювального, повільного, діалогічного читання;
обирає зручну для себе форму фіксації і представлення інформації; **готує** реферативні огляди опрацьованої літератури; **тезисно** викладає свої думки;
оцінює критично, але толерантно позицію співрозмовника; **добирає** аргументи, аби переконати його;
ставить цілі самоосвітньої діяльності; самостійно **планує** навчальну діяльність відповідно до загальних цілей і власних інтересів, прагнень, установок; **організовує** і **здійснює** самоосвітню діяльність; **володіє** різноманітними способами саморефлексії і самоконтролю; із допомогою вчителя **формує** індивідуальний читацький маршрут; **визначає** причини труднощів у навчанні; **коригує** індивідуальну навчальну програму;
організовує і **здійснює** діяльність у групі.

9 клас

Усього — *70 год*. На тиждень — *2 год.* Текстуальне вивчення творів — *56 год.* Повторення й узагальнення — 2 *год.* Література рідного краю — *2 год.* Позакласне читання — *4 год.* Розвиток мовлення — *4 год* (*у межах годин на текстуальне вивчення*)
Резервний час — *6 год.*

Кількість годин (орієнтовно)	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
1	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **пояснює** багатозначність художнього образу; **розрізняє** і **називає** різні типи образів. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **відчуває** красу й силу художнього слова; за допомогою слова **створює** елементарні образи; **використовує** художнє слово в повсякденному житті; **висловлює судження,** оперуючи різними виражальними засобами мови; **добирає** самостійно джерела інформації для просування	**ВСТУП** Роль і місце літератури в житті нації. Розвиток літератури. Творча індивідуальність митця. **МК:** Образотворче мистецтво, музичне мистецтво, театральне та кіномистецтво.

	індивідуальним освітнім маршрутом; **виявляє** зв'язок літератури з філософією, міфологією, фольклором, іншими видами мистецтва. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення ролі краси й сили художнього слова в повсякденному житті людини. Розуміння значення літератури у формуванні особистості.*	
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розрізняє** види й жанри усної народної творчості; **пояснює** роль фольклору в житті українського народу, його місце в розвитку літератури; **визначає** види родинно-побутових пісень; виразно **читає** й **аналізує** пісні про кохання. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **аналізує** тексти, **пояснює** тематику, художньо-поетичні засоби, зокрема образи-символи; **визначає** зміст, обсяг своєї навчальної діяльності, способи опрацювання навчального матеріалу; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення значення давньої культурної спадщини свого народу для майбутніх поколінь.*	***Родинно-побутові пісні*** **«Місяць на небі, зіроньки сяють…»**, **«Цвіте терен, цвіте терен…», «Сонце низенько…»** (2 на вибір)**, «Ой під вишнею, під черешнею…»** Процес виникнення фольклору. Багатство і розмаїття українського фольклору (*повторення й узагальнення вивченого*). Види родинно-побутових пісень (про кохання, про сімейне життя, жартівливі). Культ романтизованих почуттів, традиційна символіка. **МК:** Фольклор слов'янських народів. І. Соколов. «З базару»; М. Пимоненко. «Ревнощі», «Побачення», «Суперниці»; С. Васильківський. «А що мати скажуть» (образотворче мистецтво); музика М. Лисенка до українських народних пісень (музичне мистецтво).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **розкриває** зміст поняття «балада»; **розрізняє** види балад; **аналізує** тексти за змістом і стильовими особливостями; **інтерпретує** балади в культурологічному контексті; **пояснює** драматизм твору, специфічність закінчення, реалістичне і фантастичне в баладі.	***Українські народні балади*** **«Ой летіла стріла»**, **«Ой на горі вогонь горить»** Тематичні та стильові особливості, сюжет, герої українських балад. Класифікація балад. **ТЛ:** народна пісня (*поглиблено*), балада. **МЗ:** козацька доба (історія України).

	<u>Ключові компетентності</u> ***Учень / учениця:*** **осмислює** духовний зв'язок з історичним минулим рідного народу; **зіставляє** специфіку розкриття теми в літературі, музиці; **висловлює судження** про історичні події, реальне і фантастичне в баладах. **Вивчає напам'ять:** 1 баладу або пісню (*на вибір*). **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення значення давньої культурної спадщини свого народу для майбутніх поколінь.*	**МК:** В. Васильківський. «Козак в степу. Тривожні знаки»; С. Якутович (із альбому «Абсолютний слух часу», 2008); О. Сластіон. «Проводи на Січ», 1898; Ю. Нікітін. «Козак-херувим» (образотворче мистецтво); «Ой, із-за гір, з-за гір» із альбому «Українські народні козацькі пісні та думи», 2005; «Ой на горі вогонь горить» (із альбому «Українська козацька історична пісня (XVI-XVII ст.»); гурт «Хорея Козацька», 2005 (музичне мистецтво).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** роль християнства (Біблії) в духовному житті українського народу; **називає** найдавніші книги Русі-України, імена перекладачів Біблії українською мовою; перші друковані книги в Україні; **переказує** й **коментує** біблійні легенди, притчі; **розуміє** основні моменти християнської моралі: ідеали правди, чесності, патріотизму, скромності, любові до ближнього. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **дискутує** з приводу порушених у Біблії проблем; толерантно **відстоює** власну позицію; **знаходить** компроміс у дискусії; **добирає** самостійно джерела інформації для просування індивідуальним освітнім маршрутом; **здійснює** самоаналіз роботи з інформацією; **перевіряє** одержану інформацію; **інтерпретує** універсальність євангельських істин людського буття в культурологічному контексті. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>**	**ДАВНЯ ЛІТЕРАТУРА** **Українська середньовічна література XI–XV ст.** Розвиток писемності після хрещення Русі-України (988 р.). Найдавніші рукописні книги Київської Русі (Остромирове Євангеліє, Ізборник Святослава) (*оглядово*). ***Перекладна література*** **Біблія** (*фрагменти*). **Легенди: про Вавилонську вежу, про Мойсея. Притча про блудного сина.** Біблія як Святе Письмо й художній текст. Українські переклади Біблії (П. Куліш, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький, І. Огієнко, І. Хоменко). Використання біблійних тем, сюжетів, мотивів, образів у зарубіжній та українській літературах. **ТЛ:** притча (*повторення й поглиблення*). **МЗ:** історія українського середньовіччя (історія України). **МК:** Рафаель Санті. «Суд Соломона», «Сікстинська Мадонна»; Леонардо да Вінчі. «Таємна вечеря»; П. Брейгель Старший. «Вавилонська вежа»; Рембрандт. «Повернення блудного сина» (образотворче мистецтво); М. Скорик. Опера «Мойсей», 2014 (музичне мистецтво).

	Повага до літератур інших народів, зокрема стародавнього Сходу як невід'ємного чинника у становленні української національної культури.	**СЛ:** твори В. Арєнєва.
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **називає** основні пам'ятки оригінальної літератури; **пояснює** значення давніх літописів для збереження відомостей про життя, культуру, звичаї наших пращурів; **розповідає** про історію відкриття пам'ятки «Слово о полку Ігоревім», основні гіпотези авторства, історичну основу, про її переклади та переспіви; виразно й усвідомлено **читає** поему, **переказує** і **коментує** сюжет «Слова…»; **характеризує** образи руських князів, княгині Ярославни, образ Руської (української) землі, символічно-міфологічні образи; **визначає** основну ідею твору, особливості його композиції. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **коментує** фольклорні мотиви, стилістичні засоби; **висловлює судження** про актуальність твору; **зіставляє** специфіку розкриття тем в літературі та інших видах мистецтв; **дискутує** з приводу порушених у творі проблем; толерантно **відстоює** власну позицію. **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Розуміння «золотої середини» у вчинках людини. Виховання поваги до історичного минулого нашого народу, до його культурних пам'яток. Усвідомлення, що любов до рідної землі, вірність у коханні, повага до історичного минулого народу, до його культурних пам'яток — вічні загальнолюдські цінності.*	***Пам'ятки оригінальної літератури княжої Русі-України*** Літописи як історико-художні твори. «Повість минулих літ». «Поученіє Володимира Мономаха», Києво-Печерський патерик *(оглядово)*. **«Слово о полку Ігоревім» —** давньоруська пам'ятка, перлина українського ліро-епосу. Історична основа твору. Переклади й переспіви його в XIX–XX ст. Питання авторства. Особливості композиції та стилістичних засобів. Образи руських князів у творі. Наскрізна ідея патріотизму. Символічно-міфологічні образи та їхнє значення. Фольклорні мотиви. Роль пейзажу в розгортанні сюжету. Поетичність образу Ярославни. **ТЛ:** літописи, ліро-епіка. **МЗ:** похід новгород-сіверського князя Ігоря проти половців у 1185 році (історія України). **МК:** М. Лисенко. «Плач Ярославни»; О. Бородін. «Князь Ігор» (музичне мистецтво). В. Лопата. Цикл гравюр за мотивами «Слова о полку Ігоревім»; картини Ю. Нарбута, О. Кульчицької. Ілюстрації до «Слова о полку Ігоревім» В. Єфименка.

4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** назви перших друкованих книг в Україні; **пояснює** особливості епох Ренесансу і Бароко; **розуміє** значення видатних діячів української культури цього часу; **знає** загальну інформацію про козацькі літописи, «Історію русів», про вертеп як вид давнього театрального мистецтва, про життя Г. Сковороди; виразно **читає** поезії, **коментує** їх зміст. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **дискутує** з приводу порушених у творах проблем, толерантно **відстоює** власну позицію; **оцінює** й **характеризує** внесок Г. Сковороди в скарбницю української літератури, у світовий мистецький поступ; **добирає** самостійно джерела інформації для просування індивідуальним освітнім маршрутом; **висловлює судження** про філософські ідеї Г. Сковороди та їх актуальність. **Вивчає напам'ять:** «Всякому місту – звичай і права». **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення ролі самопізнання і гармонії зі світом у становленні й реалізації себе як особистості.*	**Українська література доби Ренесансу і доби Бароко** Розвиток книгодрукування. Перші друковані книги в Україні. Іван Вишенський, Іван Величковський, Семен Климовський – видатні діячі української культури *(оглядово).* Історико-мемуарна проза. Загальні відомості про козацькі літописи (Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка) та «Історію русів». Вертеп як вид лялькового театрального дійства *(оглядово).* **Григорій СКОВОРОДА. «Бджола та Шершень», «Всякому місту – звичай і права…», «De libertate» (зі збірки «Сад Божественних пісень»)** Життя і творчість філософа, просвітителя, поета. Його християнські морально-етичні ідеали. Біблійна основа творчості Г. Сковороди та його вчення про самопізнання і «сродну (споріднену) працю». Проповідь житейської невибагливості, пошуку гармонії з собою і світом. Повчальний характер і художні особливості збірки «Байки Харківські». **ТЛ:** Ренесанс, Бароко. **МК:** образотворче та музичне мистецтво, театральне мистецтво, архітектура цього періоду; документальний фільм «Великі українці – Григорій Сковорода», 2008 (кіномистецтво). Карп Трохименко. «Григорій Сковорода» (1976) (образотворче мистецтво) **СЛ:** поезії Артема Полежаки, Олександра Ірванця, Сергія Жадана.
6	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **називає** найвизначніших письменників нової української літератури XVIII ст.; **розповідає** про життя і творчість І. Котляревського; **розуміє** його роль у розвитку української літератури, національного самоусвідомлення; вдумливо **читає** та **аналізує** поему «Енеїда»; **характеризує** образ Енея,	**НОВА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА** Суспільно-історичні, культурні обставини. Літературний процес кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст. Розвиток фольклористики, етнографії. Основні художні напрями (бароко, класицизм, романтизм, реалізм тощо). Визначні українські письменники. **Іван КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.**

	висловлює власні міркування про його вчинки й характер*;* **коментує** проблему війни: погляд автора і героїв; **характеризує** образи твору «Наталка Полтавка»; **визначає** й **коментує** роль гумористичних засобів у творі; **робить** порівняльну характеристику дійових осіб п'єси (Петра і Миколи, возного і виборного), їхніх життєвих позицій; **пояснює** роль і функцію пісень у драмі. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **визначає** проблеми й підтекст твору; **пояснює** алюзію на події історії України; **зіставляє** специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва. **НЛ–1,2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості активної життєвої позиції; бажання захищати людську гідність, власні принципи; потреба пошуку власного щастя.*	**«Енеїда», «Наталка Полтавка»** Творчість І. Котляревського – новий етап у розвитку національного самоусвідомлення. Драматург і театральний діяч. Історія появи «Енеїди». Національний колорит, зображення життя всіх верств суспільства, алюзії на українську історію в поемі. Бурлескний гумор, народна українська мова. Ствердження народної моралі (картини пекла). Соціально-побутова драма «Наталка Полтавка» – перший твір нової української драматургії. Колоритні образи твору. Образ Наталки як уособлення кращих рис української жінки. Сценічне життя твору. **ТЛ:** травестія, пародія, бурлеск, алюзія. **МЗ:** Україна у XVIII ст.; доба козаччини (історія України). **МК:** опери М. Лисенка «Наталка Полтавка», «Енеїда» (музичне мистецтво); фільм «Наталка Полтавка», 1978 (кіномистецтво); ілюстрації А. Базилевича до твору "Енеїда" (образотворче мистецтво).
3	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** основну інформацію про життя і творчість письменника; **розуміє** причини написання перших творів російською мовою і важливість його виступів на захист рідної мови; **має уявлення** про ознаки сентименталізму, християнські ідеали повісті «Маруся»; **характеризує** образи персонажів твору; **визначає** композиційні особливості та проблематику твору. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про поведінку та моральні пріоритети героїв твору, про сенс людського життя, справжнє кохання й вірність; **оцінює** й **характеризує** внесок Г. Квітки-Основ'яненка у скарбницю української літератури,	**Григорій КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО. «Маруся»** Батько української прози, один із перших у Європі «творців людової повісті» (І. Франко). Гуманізм та християнські ідеали, етнографічне тло творів. «Маруся» – перша україномовна повість нової української літератури, приклад прози із виразними рисами сентименталізму. Художнє розкриття письменником традиційних народних моральних уявлень. Утілення морального й естетичного ідеалів в образі головної героїні твору. П. Куліш про Г. Квітку.

	у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ. **НЛ–1,2,3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості соціально активної позиції в житті; розвитку уміння відстоювати людську гідність, власні принципи в пошуках щастя.*	**МЗ**: обряди українців (народознавство). **СЛ:** М. Павленко. «Моя класнюча дівчинка».
1	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** загальну інформацію про розвиток романтизму в Україні, **називає** провідних діячів та осередки романтичного руху, твори романтизму в музиці та образотворчому мистецтві. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **пояснює** значення романтизму для нового етапу розвитку літератури; **виявляє** зв'язок літератури романтизму з філософією, міфологією, фольклором, іншими видами мистецтва. **НЛ–2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості емоційної, почуттєвої сфери в житті людини.*	***Література українського романтизму*** (*оглядово*) Ідейно-художні особливості романтизму. Зв'язок із ідеями Просвітництва, з національним рухом. Осередки романтичного руху на Слобожанщині, Чернігівщині й Полтавщині, у Західній Україні («Руська трійця»). Поети-романтики (Л. Боровиковський, П. Гулак-Артемовський, Є. Гребінка, М. Костомаров, А. Метлинський, В. Забіла, М. Петренко, О. Афанасьєв-Чужбинський, М. Шашкевич. Значення романтизму для нового етапу розвитку слов'янських літератур. **МЗ:** Генріх Гейне, Джордж Ноел Гордон Байрон (зарубіжна література); «Стилі та напрями мистецтва» (мистецтво). **МК:** романтизм у музиці (Дж. Россіні, Ф. Шопен, Й. Брамс, опера «Запорожець за Дунаєм С. Гулака-Артемовського) та образотворчому мистецтві (Ежен Делакруа, Франсіско Гойя, К. Брюллов). **СЛ:** поезії Олесі Мамчич, Мар'яни Савки, Оксани Забужко.
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **знає** найголовніше з біографій митців; виразно **читає** вірші, аналізує їх; **визначає** жанрові ознаки творів, **пояснює** їх фольклорну основу. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:***	**Петро ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ.** Балада **«Рибалка»** Вічна тема кохання. Засоби романтичного зображення. Фольклорна основа твору. **Євген ГРЕБІНКА.** Вірш **«Човен»** Образ небезпечної морської плавби як уособлення життєвого шляху людини. Пісенна (романсова) лірика поета українською та російською

	створює ілюстрації до творів поетів-романтиків, спираючись на досвід і почуття, використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби; **оцінює** й **характеризує** внесок митців у скарбницю української літератури, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ. **НЛ–1, 2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення того, що романтик — духовно багата, творча людина. Шанобливе ставлення до засад народної моралі й етики: працелюбності, щирості, любові. Краса вірності в коханні.*	мовами («Ні, мамо, не можна нелюба любить», «Чёрные очи» та ін.). **ТЛ:** романтизм, романс. **МК:** романси М. Глінки; авторські пісні Максима Паленка, Марійки Бурмаки (музичне мистецтво); романтичний живопис Г. Світлицького, М. Самокиша, А. Мокрицького (образотворче мистецтво).
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** біографію митця, пов'язану з Україною; **розуміє** місце творчості письменника на порубіжжі культур двох народів, культурно-історичні обставини, що впливали на мовний вибір митця; **знає** і **коментує** думки Т.Шевченка про М. Гоголя; **переказує** зміст повісті «Тарас Бульба»; **знаходить** зв'язок сюжету з історією України; **характеризує** образ головного героя; **пояснює** колізію морального й національного вибору в образах синів Тараса Бульби. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **дискутує** щодо порушених у творі проблем, толерантно **відстоює** власну позицію; **оцінює й характеризує** внесок М. Гоголя у світовий мистецький поступ; **добирає** самостійно джерела інформації для просування індивідуальним освітнім маршрутом; **розуміє** цінність україномовного перекладу твору. **НЛ–1, 2, 3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення, що Україна —*	**Микола ГОГОЛЬ. «Тарас Бульба»** (переклад М.Садовського і М. Рильського, за ред. І. Малковича) Творчість М. Гоголя, уродженця України, місце його творчості на порубіжжі культур двох народів. Вираження глибини національного духу у творах прозаїка та драматурга, українська історія та фольклор як їх джерело. Повість **«Тарас Бульба».** Сюжет твору. Внутрішній епічний розмах твору; піднесено-героїчний образ головного героя. Колізія морального й національно-культурного вибору в образах синів Тараса Бульби. Вплив творчості М. Гоголя на розвиток українського письменства. **МЗ:** козацька доба (історія України); проза М. Гоголя (зарубіжна література). **МК:** опера М. Лисенка «Тарас Бульба» (музичне мистецтво).

	країна визначних мистецьких талантів, які зробили великий внесок у культуру інших народів.	
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** біографію поета; **розуміє** його життєвий подвиг в умовах підневільного становища нації в першій половині XIX ст.; **розрізняє** лірику й ліро-епіку, **визначає** жанр, до якого належить твір; виразно **читає** поезію, **коментує** її ідейно-художній зміст, контрастні картини в ньому. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **висловлює** судження про необхідність свободи, національного визволення для вільного розвитку особистості та побудови демократичного устрою; **пояснює** великий духовний імпульс, який подала діяльність Т. Шевченка в боротьбі за політичну незалежність і культурне збагачення України. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення громадянської позиції людини як одного з проявів духовності.*	**Тарас ШЕВЧЕНКО. «До Основ'яненка»** Геніальний поет, мислитель, пророк національного відродження в Україні. Рання творчість. Перші поетичні твори баладного та елегійного жанрів («Причинна», «Думи мої…»). Оглядове вивчення історичної теми у творчості Кобзаря («Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гайдамаки»). Вісь неперервності історичного часу **(«До Основ'яненка»)**. **ТЛ:** послання. **МЗ:** Історія України, образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво. **МК:** пісні на слова Шевченка гуртів «Kozak system», «Кому вниз», «ДримбаДаДзиґа», «Бандурбенд», сестер Тельнюк (музичне мистецтво); фільм «Мій Шевченко», 2001 (кіномистецтво); живопис Т. Шевченка «Автопортрет» (1840).
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **коментує** сюжет твору, його ідейний зміст, контрастні картини в ньому; **інтерпретує** твір у культурологічному контексті; **коментує** оцінку твору критиками, **зіставляє** її з власною; **визначає** його місце в мистецькому доробку автора, історії української літератури; **пояснює** його актуальність сьогодні. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **коментує** створені поетом образи морально звироднілих «землячків», **висловлює** власне ставлення до таких людей; **знаходить паралелі** в сьогоденні; **дискутує з** приводу	**Тарас ШЕВЧЕНКО. «Сон»** («У всякого своя доля…») Національна проблематика періоду «Трьох літ». Поема («комедія») «Сон» і тогочасна суспільно-політична дійсність. Композиційний прийом «сну», його роль для розширення можливостей поетичного зображення. Протистояння імперського режиму і вільнодумної, національно свідомої особистості. Сатиричний характер поеми. **ТЛ:** гротеск, контраст, умовність. **МК:** документальний фільм «Великі українці — Т. Шевченко», 2008 (кіномистецтво); Ф. Рубо. «Кавказька

	порушених у творі проблем; **застосовує** комунікативні стратегії відповідно до мети і ситуації спілкування; **визначає** особливості представлення творчості Т.Г. Шевченка в різних видах мистецтв. **Вивчає напам'ять:** фрагмент (*на вибір*). **НЛ–1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Формування вільнодумної, національно свідомої особистості. Усвідомлення громадянської позиції людини.*	сцена»; художні роботи О. Шупляка (образотворче мистецтво).
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **виразно читає та коментує** фрагменти поеми; **визначає** епізоди з ліричним, іронічним забарвленнями; **коментує** використання контрасту в поемі; **пояснює** узагальнену ідею твору та її актуальність. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про зв'язок творів Т.Шевченка із сучасністю; **добирає** самостійно джерела інформації для просування індивідуальним освітнім маршрутом. **НЛ–1,2,3,4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Усвідомлення важливості почуття солідарності з боротьбою інших народів за визволення від гніту; засудження загарбницьких війн, пропаганда неприйняття насильства, поневолення людей.*	**Тарас ШЕВЧЕНКО. «Кавказ»** Пристрасний відгук на тогочасну загарбницьку імперську політику. Продовження теми національно-визвольної боротьби. Узагальнена ідея поеми — неприйняття насильства, поневолення людей, осуд загарбницьких воєн. **МЗ:** образ Прометея (міфологія). Історія України (гетьман Павло Полуботок). **МК:** Якоб Йорданс. «Прикутий Прометей», 1640 (живопис).
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** культурні й політичні чинники, що спонукали поета до написання цього твору; виразно й усвідомлено **читає** твір, **визначає і коментує** його головну думку та особливості композиції, його різні настроєві інтонації; **визначає** і **характеризує**	**Тарас ШЕВЧЕНКО. «І мертвим, і живим, і ненародженним…»** Продовження теми «землячків» у посланні. Викриття конформізму значної частини української еліти. Засудження комплексу меншовартості, національного безпам'ятства та байдужості до рідної мови. Критичний перегляд національної історії задля

	адресата послання. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про актуальність проблем твору; **розрізняє** іронію і сарказм у творі, **цитує** приклади їх уживання; **дискутує** з приводу порушених у творі проблем, толерантно **відстоює** власну позицію. **Вивчає напам'ять: фрагмент (*на вибір*).** **НЛ–1, 2, 3, 4** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Формування переконання, що за будь-яких обставин необхідно залишатися з народом, його цінностями.*	перспективи її кращого майбутнього. Настроєві інтонації твору (суперечка, пересторога, погроза, заклик тощо).
4	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** становище жінки в кріпацькій Україні часів Шевченка; **порівнює** різні типи втілення теми жіночої долі у творчості поета (на прикладі творів); **пояснює** поведінку та **порівнює** вчинки героїнь поем «Катерина», «Наймичка», **коментує** їх. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **висловлює судження** про материнство та вічну проблему жіночого щастя. **НЛ–1, 2, 3** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Шанобливе ставлення до жінки в усіх її іпостасях (жінка-мати, жінка-кохана та ін.). Усвідомлення того, що жінка – уособлення краси на землі.*	***Тема жіночої долі*** **Тарас ШЕВЧЕНКО. «Катерина», «Наймичка», «У нашім раї на землі…»** «Вічна» тема матері й сина. Еволюція жіночого образу у творах Т. Шевченка. Різні типи втілення теми жіночої долі: романтичний **(«Катерина»)**, реалістично-побутовий **(«Наймичка»)**. Трагедія жінки-матері, боротьба за своє материнство, жорстокість народної моралі **(«У нашім раї на землі…»)**. Наскрізний ліризм творів Т. Шевченка про жіночу долю. **МК:** Богородиця в українському іконописі (живопис). **СЛ:** оповідання Оксани Забужко зі збірки «Сестро, сестро».
2	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розповідає** про обставини написання цих творів; **коментує** настрої, внутрішній світ героїв. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:***	Лірика Т. Шевченка періоду арешту й заслання і після повернення з нього. **«Доля», «Росли укупочці, зросли…».** Риси автобіографізму в образі ліричного героя. Ностальгія за ідилією родинного життя, висока філософія життя людини на землі.

	висловлює судження про ліризм та настроєвість творів, засоби художньої виразності в них; **визначає** роль поетичної й малярської творчості Т.Г. Шевченка в загальнокультурному контексті. **Вивчає напам'ять:** вірш «Доля». **НЛ–2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Переконання, що контакт із друзями, однодумцями, зі світом є підтримкою особистості, що жити треба чесно, у добрі та взаємоповазі.*	**ТЛ:** ліричний герой (*поглиблено*), лірична медитація. **МК:** Т. Шевченко – художник: «Циганка-ворожка» (1841), «Катерина» (1842). **СЛ:** Оксана Лущевська. «Інший дім».
1	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **пояснює** розуміння Шевченком ідеї Бога; **має уявлення** про її стильове й образне вираження у творчості поета; **аналізує** та **інтерпретує** текст твору; **визначає** його головну думку. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **порівнює** твір Т. Шевченка з оригінальними біблійними текстами; **визначає** домінанти поетового почуття; **дискутує** з приводу порушених у творі проблем, толерантно **відстоює** власну позицію. **НЛ–1,2** **<u>Емоційно-ціннісне ставлення</u>** *Осмислення важливості моральних чеснот у житті.*	**Біблія в житті Т. Шевченка** Світле пророцтво поета **(«Ісаїя. Глава 35»**). Художня інтерпретація творів із Книги псалмів, риси її національної своєрідності у Т. Шевченка. Глибока смута пророка занепадом моральності, неправедними діяннями «сильних світу», пригнічення люду новими, внутрішніми «ворогами». Біблійні реалії в текстах творів. **ТЛ**: псалом. *<u>або</u>* **«Злоначинающих спини…»** Біблійні мотиви в поезіях Т. Шевченка періоду після заслання. Молитва як жанр у творчості поета. Ідея єдності й згоди в поезії **«Злоначинающих спини…»**, пробудження сили в тих, хто прагне добра, правди, чистоти, щирої дружби. Потреба єднання й взаєморозуміння на ґрунті загальнолюдських цінностей. **ТЛ**: молитва.
1	**<u>Предметні компетентності</u>** ***Учень / учениця:*** **розуміє** великий духовний імпульс, який подала діяльність Шевченка в боротьбі за політичну незалежність і культурне збагачення України. **<u>Ключові компетентності</u>** ***Учень / учениця:***	***Підсумковий урок:*** **Світова велич українського поета** Визначні діячі світової культури про Шевченка. Його вплив на літератури інших народів. Шевченко та історико-культурний поступ України. Ушанування пам'яті поета в Україні й за кордоном.

	оцінює й **характеризує** внесок Т. Шевченка в скарбницю української поезії, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ; **уміє користуватися** різними джерелами інформації; **узагальнює** й **систематизує** її. **НЛ–2** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення важливої ролі Т.Г. Шевченка в історико-культурному поступі України.*	
4	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** основні віхи життєвого і творчого шляху письменника; **розрізняє** епічні жанри: роман, історичний роман, роман-хроніка, біографічний роман; **визначає** й **коментує** історичну і художню правду у творі, основний конфлікт у ньому, особливості оповіді, історичний колорит; **характеризує** образи й символи; **порівнює** образи Якима Сомка та Іванця Брюховецького. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **добирає** цитати для характеристики ситуацій та образів; **коментує** вчинки героїв; **знаходить** паралелі до образів і проблематики роману П. Куліша в інших історичних творах української та зарубіжної літератури; **дискутує** про зв'язок історичного минулого із сучасністю, важливість знання історії. **НЛ–2, 3, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення значення ініціативності, наполегливості й працьовитості для досягнення поставленої мети. Прагнення до справедливості, лицарства, щирості, вірності почуттю й обов'язку.*	**Пантелеймон КУЛІШ. «Чорна рада»** П.Куліш – відомий письменник, перший український професійний літературний критик, перекладач («Біблія», твори В. Шекспіра, Дж. Байрона, Ф. Шиллера), автор підручників для школи, українського правопису («кулішівка»). Вплив на П. Куліша ідей європейського просвітництва: «Українець у Європі, європеєць в Україні». Романтична основа світогляду. Ентузіазм і жертовність П. Куліша у громадській та культурницькій роботі на шляху духовного відродження і культурного збагачення нації. «Чорна рада» – перший україномовний історичний роман-хроніка. Походження його назви. Історична основа й авторська уява, романтичність стилю. Динамічний інтригуючий сюжет. Непросте життя та романтичні пригоди головних героїв. Загальнолюдські риси ініціативності, працьовитості, лицарства, благородства, вірності почуттю та обов'язку. Оцінка роману Т. Шевченком. **ТЛ:** роман, роман-хроніка, історичний роман. **МЗ:** Історичні події в Ніжині 1663 р. («Чорна рада»); Літопис Самовидця (історія України); історичні романи В. Скотта, В. Гюго (зарубіжна література). **МК:** народні перекази про козака Мамая (фольклор); фільм «Чорна рада», 2002;

		режисер-постановник М. Засєєв-Руденко (кіномистецтво).
3	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** й **переказує** зміст твору, **коментує** його сюжет; **визначає** жанр, особливості сюжету; **пояснює** причини тяжкого життя народу в добу кріпацтва. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **оцінює і коментує** вчинки героїв; **дискутує** з проблем, порушених у творі; у**свідомлює** внутрішні спонуки прагнення людини до вільного, щасливого життя. **НЛ–2,3** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Переконаність у тому, що кожна людина, незалежно від свого суспільного стану, має право бути щасливою.*	**Марко ВОВЧОК (Марія Олександрівна Вілінська). «Інститутка»** Життя і творча діяльність. Марко Вовчок як перекладач (Ж. Верна, Г. К. Андерсена, А. Е. Брема). «Народні оповідання»; продовження теми народного життя в повісті «Інститутка». Антилюдяна суть кріпосництва та солдатчини. Образи персонажів — людей із народу та панночки. Авторська позиція у творі. **ТЛ**: реалізм.
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **знає** про письменників-земляків, їхні твори; **розуміє** зміст цих творів; виразно **читає** і **коментує** їх; **розкриває** особливості художнього зображення теми у творах митців рідного краю. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **проводить** аналогії з власними спостереженнями; **визначає** критерії для порівняння фактів (явищ, предметів, образів) і здійснює його. **НЛ–1, 2, 3, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Усвідомлення і сприйняття сили й енергетики поетичного та*	**ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ** Ознайомлення із творами письменників-земляків.

	прозового слова, прагнення наслідувати своїх відомих земляків.	
2	**Предметні компетентності** ***Учень / учениця:*** **називає** імена митців та їхні твори, які вивчалися; **виокремлює** серед них ті, які найбільше запам'яталися; **висловлює міркування** про найулюбленіші твори. **Ключові компетентності** ***Учень / учениця:*** **оцінює** й **характеризує** внесок митців, творчість яких вивчалася, у скарбницю української літератури, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ; **добирає** самостійно джерела інформації для просування індивідуальним освітнім маршрутом. **НЛ–1, 2, 3, 4** **Емоційно-ціннісне ставлення** *Формування власної думки та власної позиції у процесі пізнання й вивчення.*	**УРОК-ПІДСУМОК** Бесіда про твори, які вивчалися впродовж року й викликали найбільшу зацікавленість.

Орієнтовний перелік очікуваних результатів навчальної діяльності учнів 9 класу

Предметні компетентності

Учень / учениця:

називає найдавніші книги Київської Русі, основні пам'ятки оригінальної літератури; перші друковані книги в Україні; імена перекладачів Біблії українською мовою; найважливіші ознаки творчих методів і літературних напрямів; різні типи художніх образів; види й жанри усної народної творчості;

розповідає про історію відкриття пам'ятки «Слово о полку Ігоревім», основні гіпотези авторства, історичну основу, про її переклади та переспіви; про козацькі літописи, «Історію русів», про вертеп як вид давнього театрального мистецтва; внесок митців, твори яких вивчаються, у розвиток української літератури;

висвітлює роль фольклору в житті українського народу, його місце в розвитку літератури; значення давніх літописів для збереження відомостей про життя, культуру, звичаї наших пращурів;

переказує біографію Т. Шевченка, основні біографічні відомості інших митців, творчість яких вивчається;

знає визначення, ознаки й **застосовує** під час інтерпретації та аналізу художнього твору (окремого фрагменту) літературознавчі поняття: *народна пісня, балада, притча, літописи, романс, послання, пародія, псалом, роман, роман-хроніка, історичний роман, лірична медитація, Ренесанс, Бароко, сентименталізм, романтизм, реалізм, травестія, бурлеск, алюзія, гротеск, контраст, умовність, ліричний герой;*

переказує і **коментує** ідейно-тематичний зміст виучуваних творів; **визначає** їх жанрові та художні особливості; основну ідею твору, задум автора, чинники, які могли спонукати до написання; особливості композиції; роль художніх засобів;
пояснює багатозначність художнього образу; роль християнства в духовному житті українського народу; основні постулати християнської моралі: ідеали правди, чесності, патріотизму, скромності, любові до ближнього, універсальність євангельських істин людського буття; великий духовний імпульс, який подала діяльність Шевченка в боротьбі за політичну незалежність і культурне збагачення України; розуміння Шевченком ідеї Бога;
установлює специфіку втілення окремих тем, ідей, сюжетів, образів, мотивів священних книг людства в літературі та інших видах мистецтва;
характеризує образи виучуваних творів, у т. ч. символічні; **визначає** їх роль у донесенні до читача авторського задуму, ставлення автора до свого героя;
аналізує та **інтерпретує** твір у культурологічному контексті;
коментує оцінку виучуваних творів критиками, **зіставляє** її з власною;
розглядає художній твір в історичному і культурному контексті періоду створення; **визначає** його місце в мистецькому доробку автора, історії української літератури, актуальність сьогодні;
установлює міжпредметні зв'язки на рівні тем, ідей, образів.

Ключові компетентності
Учень / учениця:
виявляє зв'язок літератури з філософією, міфологією, фольклором, іншими видами мистецтва;
дискутує з приводу порушених у творі проблем, толерантно **відстоює** власну позицію; **знаходить** компроміс у дискусії;
оцінює й **характеризує** внесок митців, творчість яких вивчалася, у скарбницю української літератури, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ;
добирає самостійно джерела інформації для просування індивідуальним освітнім маршрутом;
здійснює самоаналіз роботи з інформацією; **перевіряє** одержану інформацію;
визначає зміст, обсяг своєї навчальної діяльності, способи опрацювання навчального матеріалу; **формує** індивідуальний читацький маршрут, за потреби **коригує** його;
володіє різноманітними способами саморефлексії і самоконтролю; самостійно **визначає** причини труднощів у навчанні.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЧИТАННЯ (*на вибір*)

5 клас

- *БЛИЗНЕЦЬ В.* «Земля світлячків»
- *БУРБЕЛО О.* «Первоцвіт: казки, легенди, вірші, смішинки та загадки»; «Золота росинка: поезії, казки»
- *ВІНГРАНОВСЬКИЙ М.* «Первінка»; поезії «Бабунин дощ», «Сама собою річка ця тече»
- *ГАВРОШ О.* «Пригоди тричі славного розбійника Пинті»
- *Галина РИС.* «Подорож до Котанії»
- *ГРИДІН С.* «Федько − прибулець з інтернету», «Федько у віртуальному місті», «Федько у пошуках чупакабри»
- *ГУЦАЛО Є.* «Сім'я дикої качки»
- *ДЕРМАНСЬКИЙ Сашко.* «Король Буків, або Таємниця Смарагдової книги»
- *ІЛЬЧЕНКО О.* «Загадкові світи старої обсерваторії», «Зернятко надії. Художні твори для дітей» (серія «Життя видатних дітей»)
- *КОРОЛІВ-СТАРИЙ В.* «Мавка Вербинка», «Потерчата»
- *КОСТЕЦЬКИЙ А.* «Пригоди славнозвісних книг»
- *ЛІРНИК Сашко.* Цикл казок «Моя Україна»
- *МАЛИК Г.* «Подорож до країни Сяк-Таків»

 МЕНЗАТЮК З. «Київські казки», «Український квітник», «Макове князювання», «Ангел Золоте Волосся»
 НЕСТАЙКО Вс. «Чарівний талісман», «Неймовірні детективи», «Казкові пригоди і таємниці»
 ПОЛОНСЬКИЙ Р. «Таємниця країни суниць»
 ПРОХАСЬКО М., ПРОХАСЬКО Т. «Куди зникло море»
 ПЧІЛКА Олена. «Сосонка»
 РИС Галина. «Подорож до Котанії»
 СВІДЗІНСЬКИЙ В. «Чудесна тростка», «Кий», «Сопілка»
 СЕНАТОВИЧ О. «Малий Віз»
 ТКАЧУК Г. «Тринадцять історій у темряві»
 УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ, ЛЕГЕНДИ, ПЕРЕКАЗИ
 ФАЛЬКОВИЧ Г. Поезії
 ФОЗЗІ. «Гупало Василь. П’ять з половиною пригод»
 ФРАНКО І. «Коли ще звірі говорили»
 ЦІЛИК І. «МІСТОрія однієї дружби»
 ЧЕМЕРИС В. «Аравійська пустеля»
 ШЕВЧУК Вал. «Панна квітів»

6 клас

 АНДІЄВСЬКА Е. Казки
 АНДРУСЯК І. «8 днів з життя Бурундука»
БАГМУТ І. «Пригоди чорного кота Лапченка, описані ним самим»
 БЛИЗНЕЦЬ В. «Звук павутинки», «Золота гора до неба», «Женя і Синько»
 БУРБЕЛО О. «Я лиш струна на арфі України»
 ВИННИЧЕНКО В. «Кумедія з Костем»
 ВОРОНИНА Л. «Таємне Товариство Боягузів та Брехунів»
 ГЛІБОВ Л. Байки.
 ГУЦАЛО Є. «У гаї сонце зацвіло»
 ІВАНЕНКО О. «Тарасові шляхи»
 КОКОТЮХА А. «Таємниця козацького скарбу», «Таємниця зміїної голови»
 ПОЕЗІЇ САВКИ М., АНДРУСЯКА І.
 КАЛИНЕЦЬ І. «Казки зі Львова», «Хлопчик-фіґурка, який задоволений собою»
 ЛУЩЕВСЬКА О. «Вітер з-під сонця»
 МАЙДАНСЬКА С. «Чарівна шабля-веселка з гаптованої хмарки»
 МОРОЗЕНКО М. «Іван Сірко – великий характерник», «Іван Сірко – славетний кошовий»
 НЕСТАЙКО Вс. «Таємниця Віті Зайчика», «Чарівний талісман», «Неймовірні детективи»
 ПАГУТЯК Г. «Втеча звірів, або Новий бестіарій»
 ПІДГІРЯНКА Марійка. «В чужому пір’ю»
 РЕБРО П. «Козацькі жарти»
 РУДАНСЬКИЙ С. Співомовки: «Окуляри», «Чуприна», «Почому дурні?», «Розумний панич», «Слабий зуб», «Торбин брат», «Лінивий»
 СТЕЛЬМАХ Яр. «Найкращий намет», «Вікентій Прерозумний»
 УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ ТА ЛЕГЕНДИ: «Скелі Мангупа», «Шандровський соляний колодязь»
 ШТАНКО К. «Дракони, вперед!»

7 клас

 АРСЕНИЧ-БАРАН Г. «Ти – людина?»
 ВАСИЛЬЧЕНКО С. «Приблуда»

 ГУЛАК К. «Перекличка»
 ДЕВ'ЯТКО Н. «Легенда про юну Весну»
 ДІМАРОВ А. «Друга планета», «Блакитна дитина»
 ДОРОЖОВЕЦЬ О. «Старий будинок»
 ЗАРЖИЦЬКА Е. «Як козак у морського царя служив», «Легенди про козаків»
 ЗАХАРЧЕНКО О. «Вертеп. Роман про Майдан»
 КАЩЕНКО А. «Над Кодацьким порогом»
 КОКОТЮХА А. «Гімназист і Чорна Рука»; збірники «Мисливці за привидами», «Колекція гадів», «Подвійний капкан»
 КОРОЛІВ-СТАРИЙ В. «Потороча Хрипка»
 ЛУЩЕВСЬКА О. «Друзі за листуванням», «Задзеркалля», «Інший дім»
 МАЛИК В. «Таємний посол»
 МАЛИК Г. «Злочинці з паралельного світу»
 МАРЧЕНКО М. «Місто тіней»
 МАТІЯШ Д. «День Сніговика»
 МУЛЯР М. «Гра»
 ОПІЛЬСЬКИЙ Ю. «Золотий лев», «Ідоли падуть»
 ПАВЛЕНКО М. Про Павла Тичину, Василя Симоненка, Василя Стуса, Ірину Жиленко та ін. (серія *«Життя видатних дітей»)*
 ПАВЛЕНКО М. «Русалонька із 7-В проти Русалоньки з Білокрилівського лісу», «Русалонька із 7-В. В тенетах лабіринту», «Русалонька із 7-В та загублений у часі (Кн. 2)», «Русалонька із 7-В плюс дуже морська історія», «Миколчині історії»
 ПРОЦЮК С. «Марійка і Костик», «Залюблені в сонце», «Аргонавти»
 РАДУШИНСЬКА О. «Метелики у крижаних панцирах»
 РОЗДОБУДЬКО Ірен. «Арсен»
 РУТКІВСЬКИЙ В. «Потерчата»
 СТЕЛЬМАХ М. «Щедрий вечір»
 СТОРОЖЕНКО О. «Закоханий чорт», «Голка», «Вуси»
 ТРУБЛАЇНІ М. «Шхуна „Колумб"» , «Лахтак»
 ТЮТЮННИК Г. «Вогник далеко в степу»
 ХАРЧУК Б. «Діана»
 ЧАЙКОВСЬКИЙ А. «Богданко», «Сагайдачний»

8 клас

 АРЄНЄВ В. «Порох з драконячих кісток»
 ГОНЧАР Олесь. «Берег любові», «Бригантина»
 ВИННИЧУК Ю. «Легенди Львова»
 ВОВЧОК МАРКО. «Ведмідь»
 ДІМАРОВ А. «На коні й під конем»
 ДЕРМАНСЬКИЙ Сашко. «Стонадцять халеп Остапа Квіточки»
 ДРОЗД В. «Білий кінь Шептало»
 ДУМАНСЬКА О. «Школярка з передмістя»
 ДУМИ НАРОДНІ: «Дума про козака Голоту», «Самарські брати», «Хмельницький та Барабаш», «Втеча трьох братів з города Азова», «Самійло Кішка», «Буря на Чорному морі»
 «ЖИТТЯ ВИДАТНИХ ДІТЕЙ» (Анна Багряна про Марію Заньковецьку, Марію Приймаченко та ін.).
 КОРОЛЕВА Наталена. «Легенди старокиївські», «Предок», «Без коріння»
 КІЯНОВСЬКА М. Поезії
 ЛОГВИН Ю. «Таємна перлина», «Танці Шайтана»
 МАЛЕТИЧ Н. «Щоденник ельфа»
 МАЛИК В. «Черлені щити»

 МАТІЯШ Б. Поезії
 МЕНЗАТЮК З. «Як я руйнувала імперію»
 МОСКАЛЕЦЬ К. Поезії
 ОКСЕНИК С. «Лісом, небом, водою»
 ПАГУТЯК Г. «Королівство»
 РУДЕНКО М. «Ковчег всесвіту»
 САНЧЕНКО А. «Левантійські канікули»
 СЕНЧЕНКО І. «Діамантовий берег», «Руді вовки», «Чорна брама»
 СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА Л. «Діамантовий перстень»
 ФРАНКО І. «Лис Микита» (поема)

9 клас

 АРЄНЄВ В. «Душниця»
 БАЧИНСЬКИЙ А. «140 децибелів тиші»
 ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ І. «Зегар цілий і полузегарок»
 ВИШЕНСЬКИЙ І. Твори (в перекладі В. Шевчука)
 ВОВЧОК МАРКО. «Народні оповідання», «Маруся»
 ВОРОБКЕВИЧ С. «Турецькі бранці», «Вісім чи дев'ять? Сміховинки про Безглуздів»
 ГОРАК Р. «У сутінках», «Тричі мені являлася любов»
 ГРЕБІНКА Є. «Чайковський» (роман)
 ДЕВ'ЯТКО Н. Фентезійна трилогія «Скарби Примарних островів»
 ДЕРЕВО ПАМ'ЯТІ. Книга українського історичного оповідання
 ЗАБУЖКО О. Оповідання зі збірки «Сестро, сестро»
 ЗАЙЦЕВ П. «Життя Тараса Шевченка»
 ЗАХАРЧЕНКО О. «Вишивані гарбузи»
 *ЗУБЧЕНКО О. «*Перемагаючи долю»
 ІВАНЕНКО О. «Марія»
 ІВАНЧЕНКО Р. «Гнів Перуна»
 ІВЧЕНКО М. Напоєні дні [повість про Г. Сковороду]
 «*ІСТОРІЯ РУСІВ»* (у перекладі І. Драча)
 КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО Г. «Салдацький патрет», «Конотопська відьма»
 КОНИСЬКИЙ О. «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя»
 КОРОЛЮК Н. «Маленькі історії про українських композиторів XVIII—XX ст.»
 КОСАЧ Ю. «Володарка Понтиди»
 КОСТОМАРОВ М. «Сава Чалий», «Чернігівка»
 КУЛІШ П. «Жизнь Куліша», «Дівоче серце»
 ЛУЩЕВСЬКА О. «Інший дім»
 ОГНЕННИЙ ЗМІЙ. Антологія української фантастики XIX ст.
 ПАВЛЕНКО М. «Моя класнюча дівчинка»
 РУТКІВСЬКИЙ В. «Сині води»
 СВИДНИЦЬКИЙ А. «Люборацькі»
 *СЕМКІВ Р.«*Як писали класики»
 СКЛЯРЕНКО С. «Святослав», «Володимир»
 СКОВОРОДА Г. Листи до Михайла Ковалинського, поезії, байки, філософські трактати
 ТУРЧИНОВСЬКИЙ І. «Моє житіє і страданіє»
 ФЕДЬКОВИЧ Ю. «Довбуш» (трагедія)
 ЦІЛИК І. «МІСТОрія однієї дружби»
 ШЕВЧЕНКО Т. «Кобзар», «Автобіографічний нарис», «Щоденник», «Художник», «Назар Стодоля», «На пащині пшеницю жала…», «Марія».

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БІОЛОГІЯ
6–9 класи

Навчальна програма
для загальноосвітніх навчальних закладів[3]

[3]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Пояснювальна записка

Програму розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.).

Програма забезпечує перехід від предметоцентризму до дитиноцентризму, щоб теза «навчати учня, а не викладати предмет» стала дієвою, а не залишалася гаслом. На підставі компетентнісного підходу, знання мають бути не багажем «про всяк випадок», а ключем до розв'язання проблем, забезпечення успішної самореалізації в соціумі, облаштування особистого життя. Сьогодні неможливо навчити дитину всього, значно важливіше сформувати в неї потребу в неперервній освіті. Тому зміст навчального матеріалу визначено з огляду на корисність, потрібність його за межами школи. Кожен навчальний предмет, і біологію зокрема, розглядаємо як засіб розвитку особистості учня.

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення та поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Основне завдання сучасної загальноосвітньої школи полягає в наданні змоги учневі осягнути внутрішню логіку предмета, що вивчається, у ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання. Варто також ураховувати те, що для успішної реальної діяльності сьогодні недостатньо знань і вмінь, необхідні ще віра в себе, у свої сили, здатність ухвалювати рішення, жити й працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, формулювати припущення й вести самостійний чи спільний пошук способів її розв'язання, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків.

Біологія разом з іншими предметами робить свій внесок у ***формування ключових компетентностей***. Цей внесокрозкрито в таблиці «Компетентнісний потенціал навчального предмета».

Компетентнісний потенціал навчального предмета

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	***Уміння*:** усно й письмово тлумачити біологічні поняття, факти, явища, закони, теорії; описувати (усно чи письмово) експеримент, послуговуючись багатим арсеналом мовних засобів — термінами, поняттями тощо; обговорювати проблеми біологічного змісту. ***Ставлення:*** усвідомлення значущості здобутків біологічної науки, зокрема пошанування досягнень українських учених; прагнення до розвитку української біологічної термінологічної лексики. ***Навчальні ресурси:*** навчальні, науково-популярні, художні тексти про природу, дослідницькі проекти в галузі біології, усні / письмові презентації їх результатів
2. Спілкування іноземними мовами	***Уміння:*** використовувати іншомовні навчальні джерела для отримання інформації біологічного змісту; описувати іноземними мовами, аналізувати та оцінювати роль природних явищ у сучасному світі, доречно використовувати біологічні поняття та найуживаніші терміни в усних чи письмових текстах, читати й тлумачити біологічну номенклатуру й термінологію іноземною мовою; описувати біологічні проблеми. ***Ставлення:*** зацікавленість інформацією біологічного змісту іноземною мовою; розуміння глобальності екологічних проблем і прагнення долучитися до їх вирішення, зокрема й за посередництвом іноземної мови. ***Навчальні ресурси:*** довідкова література, онлайнові перекладачі, іншомовні сайти, статті з іншомовної вікіпедії, іноземні підручники та посібники
3. Математична компетентність	***Уміння:*** застосовувати математичні методи для розв’язання біологічних проблем, розуміти й використовувати математичні моделі природних явищ і процесів. ***Ставлення:*** усвідомлення варіативності математичних методів у розв’язанні біологічних проблем і задач. ***Навчальні ресурси:***

	завдання на виконання розрахунків, аналіз та представлення статистичної інформації, поданої в графічній формі, наприклад щодо статево-вікової будови популяцій
4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях	***Уміння:*** пояснювати явища в живій природі, використовуючи наукове мислення; самостійно чи в групі досліджувати живу природу, аналізувати й визначати проблеми довкілля; оцінювати значення біології для сталого розвитку. ***Ставлення:*** відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні та світі; готовність до вирішення проблем, пов'язаних зі станом довкілля. ***Навчальні ресурси:*** біологічні задачі, ситуативні вправи щодо вирішення проблем стану довкілля, біорізноманіття, ощадного використання природних ресурсів тощо
5. Інформаційно-цифрова компетентність	***Уміння:*** використовувати сучасні цифрові технології та пристрої для спостереження за довкіллям, явищами й процесами живої природи; створювати інформаційні продукти (мультимедійна презентація, блог тощо) природничого спрямування; шукати, обробляти та зберігати інформацію біологічного характеру, критично оцінюючи її. ***Ставлення:*** дотримання авторського права, етичних принципів поводження з інформацією; усвідомлення необхідності екологічних методів та засобів утилізації цифрових пристроїв. ***Навчальні ресурси:*** комп'ютерні експерименти на основі інформаційних моделей
6. Уміння вчитися впродовж життя	***Уміння:*** організовувати й оцінювати свою навчально-пізнавальну діяльність, зокрема самостійно чи в групі планувати й проводити спостереження та експеримент, ставити перед собою цілі й досягати їх, вибудовувати власну траєкторію розвитку впродовж життя. ***Ставлення:*** допитливість і спостережливість, готовність до інновацій.

	Навчальні ресурси: Біологічна література, довідкова система програмних засобів
7. Ініціативність і підприємливість	***Уміння:*** генерувати ідеї й ініціативи щодо проектної та винахідницької діяльності, ефективного використання природних ресурсів; прогнозувати вплив біології на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; зменшувати ризики й використовувати можливості для створення цінностей для себе та інших; керувати групою (надихати, переконувати й залучати до діяльності, зокрема природоохоронної чи наукової). ***Ставлення:*** проактивність, відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в довкіллі, під час реалізації проектів і дослідницьких завдань. ***Навчальні ресурси:*** біографії відомих учених — організаторів виробництв (Луї Пастер), бізнес-плани, екскурсії на новітні біотехнологічні підприємства, зустрічі з успішними підприємцями
8. Соціальна і громадянська компетентності	***Уміння:*** працювати в команді під час виконання біологічних дослідів і проектів, оцінювати позитивний потенціал та ризики використання надбань біологічної науки для добробуту людини і безпеки довкілля. ***Ставлення:*** відвага відстоювати власну позицію щодо ухвалення рішень у справі збереження і охорони довкілля, готовність брати участь у природоохоронних заходах; громадянська відповідальність за стан довкілля, пошанування розмаїття думок і поглядів; оцінювання внеску українських та іноземних учених і винахідників у суспільний розвиток; пошанування внеску кожного / кожної в досягнення команди. ***Навчальні ресурси:*** кооперативне навчання, партнерські технології, проекти
9. Обізнаність і самовираження у сфері культури	***Уміння:*** використовувати природні матеріали та засоби для втілення художніх ідей, пояснювати підґрунтя мистецтва з біологічної точки зору (фізіологія зору, слуху, смаку, нюху тощо). ***Ставлення:*** усвідомлення причетності до національної та світової

	культури через вивчення біології й мистецтва; розуміння гармонійної взаємодії людини й природи. ***Навчальні ресурси:*** музичні твори для вивчення акустики й фізіології слуху, опорно-руховий апарат і балет, поезія як ілюстрація до вивчення явищ і процесів природи, твори образотворчого мистецтва і фізіологія зору, особливості вищої нервової діяльності
10. Екологічна грамотність і здорове життя	***Уміння:*** ефективно співпрацювати з іншими над реалізацією екологічних проектів, розв'язувати проблеми довкілля, залучаючи місцеву громаду та ширшу спільноту. застосовувати набутий досвід задля збереження власного здоров'я та здоров'я інших. ***Ставлення:*** турбота про здоров'я своє та інших людей, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти. ***Навчальні ресурси:*** екологічні проекти, розрахункові завдання, наприклад, розрахунок економії сімейного бюджету за умови раціонального харчування

Наскрізні змістові лінії

Такі ключові компетентності, як вміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами всіх навчальних предметів і є метапредметними.

У навчальних програмах з усіх предметів виокремлено такі наскрізні змістові лінії: **«Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність»**.

Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання учнів. Наскрізні змістові лінії спільні для всіх навчальних предметів, є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Реалізація наскрізних змістових ліній полягає у відповідному трактуванні навчального змісту тем і не передбачає будь-якого його розширення чи поглиблення. У рубриці програми «Зміст навчального матеріалу» виокремлено питання, що вивчаються в біології й належать до наскрізних змістових ліній.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Учнів 6 класів орієнтують на:

- формування готовності до оцінки наслідків діяльності людини щодо природного середовища; застосування знань у справі охорони природи; оцінку значення рослин для існування життя на планеті Земля; оцінку значення рослин, грибів та лишайників у біосфері;
- різні форми діяльності екологічного змісту: підготовку повідомлень про рідкісні рослини, гриби й лишайники та природоохоронні об'єкти свого краю; інформування про них населення своєї місцевості (створення листівок, брошур, розміщення інформації на сайті навчального закладу тощо); участь у заходах з охорони довкілля, які проводяться у школі, населеному пункті та регіоні, країні.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- формування розуміння про взаємозв'язки компонентів екосистеми; вплив людини та її діяльності на екосистеми; дотримання екологічної етики щодо поведінки людини в природі; значення охорони тваринного світу, природоохоронних територій; значення Червоної книги України.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- формування розуміння, що людина — це частина живої природи, її існування залежить від природних умов середовища, яке потрібно оберігати.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- формування цілісної наукової картини живої природи; формування уявлення про історичний розвиток та єдність органічного світу; формування умінь пояснювати зв'язки між організмами в екосистемі; роль заповідних територій у збереженні біологічного різноманіття, рівноваги в біосфері; уміння застосовувати знання під час прогнозування наслідків впливу людини на екосистеми, визначення правил своєї поведінки в сучасних умовах навколишнього середовища; уміння робити висновки про значення охорони природних угруповань для збереження рівноваги в біосфері.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню діяльного члена громади й суспільства, який розуміє принципи та механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями й почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

Учнів 6 класів орієнтують на:

- виховання ставлення учня як громадянина до об'єктів живої природи; уміння захищати природу.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- вивчення тваринного світу України з позиції збереження природних багатств; різноманітність тварин свого краю; на формування громадянської позиції щодо збереження природи місцевості, у якій навчається учень, через спеціальні акції.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- формування розуміння біологічної природи та соціальної сутності людини, якій для повноцінного розвитку потрібні два середовища: природне й соціальне; розкриття біологічних основ розвитку індивіда та його особистісних якостей; гордості за розвиток вітчизняної біологічної науки.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- формування громадянської позиції щодо збереження заповідних територій як основного чинника збереження біологічного різноманіття, рівноваги в біосфері.

Вивченням питань, що належать до змістової лінії **«Здоров'я і безпека»** прагнуть сформувати учня як духовно, емоційно, соціально та фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя й формувати безпечне життєве середовище.

Учнів 6 класів орієнтують на:

- застосовування знань для профілактики інфекційних та паразитарних захворювань; вміння розрізняти отруйні гриби (на прикладах видів своєї місцевості), негативні наслідки вживання в їжу продуктів, що вражені цвілевими грибами.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- вивчення біологічних особливостей паразитарних безхребетних для попередження зараження ними.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- формування розуміння, що здоров'я є найвищою цінністю для кожної людини та суспільною цінністю, на свідому мотивацію щодо ведення здорового способу життя, відповідальності за власне життя і здоров'я.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- формування вміння характеризувати переваги та можливі ризики використання генетично модифікованих організмів; застосовувати знання для оцінки можливих позитивних і негативних наслідків застосування сучасних біотехнологій; висловлювати судження щодо можливостей використання генетично модифікованих організмів.

Змістова лінія **«Підприємливість і фінансова грамотність»** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Учнів 6 класів орієнтують на:

- формування уміння підрахувати кількість річних кілець і зробити висновки про їх наявність; пояснити залежність урожаю від умов середовища тощо.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- формування вмінь розв'язувати елементарні екологічні проблеми; вміти розрахувати чисельність популяцій у місцевій екосистемі, їх взаємозв'язки з іншими популяціями.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- формування вмінь розв'язувати біологічні задачі на обчислення затрат енергії під час виконання різних видів діяльності.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- формування здатності розв'язувати елементарні генетичні та екологічні задачі; розраховувати залежності росту однієї популяції від іншої.

Складниками змісту шкільного предмета «Біологія» є: реальні об'єкти і процеси живої природи; теоретичні знання про них; загальнонавчальні і спеціальні вміння, способи діяльності.

Перелік обов'язкових для вивчення об'єктів і процесів природи зафіксований у навчальних темах програми. Учні мають їх спостерігати й відкривати для себе, включаючись у діяльність, що має на меті дослідження структури, властивостей, взаємозв'язків. У результаті навчання школярі здобувають емпіричні знання, які збагачуються теоретичними знаннями про ці об'єкти та процеси природи.

Зміст навчального матеріалу в темах програми сформульований стисло, що дає змогу вчителю, враховуючи рівень розвитку учнів, творчо планувати вивчення матеріалу, доповнювати й поглиблювати зміст, виділяти час для осмислення учнями навчального матеріалу, виконання лабораторних і практичних робіт, систематизації й узагальнення знань, самостійної й творчої пізнавальної діяльності, самоконтролю знань і умінь. Учитель має можливість конструювати вступні й узагальнюючі уроки, здійснювати тематичне та підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів.

Провідними змістовими елементами навчального предмета є біологічні ідеї й теоретичні узагальнення, що становлять важливу компоненту загальнолюдської культури: рівні організації живої природи, зв'язок будови і функцій організмів, історичний розвиток органічного світу, різноманітність організмів, екологічні закономірності, цілісність і саморегуляція живих систем, зв'язок живих систем і неживої природи, зв'язок людини і природи. Структурування навчального матеріалу навколо цих біологічних ідей утворює стрижень навчального предмета, що сприяє об'єднанню окремих знань у систему, забезпечує їх інтеграцію і тим самим полегшує розуміння учнями навчального матеріалу, знімає необхідність запам'ятовування великого обсягу знань, сприяє розвитку теоретичного мислення.

У конструюванні змісту біологічної освіти використані системно-структурний і функціональний підходи. Це дає можливість більше уваги приділити вивченню процесів життєдіяльності організмів, скоротивши морфологічні й анатомічні відомості про них. Разом з тим, застосування функціонального підходу забезпечує формування уявлення про організм як цілісну систему, орієнтує учнів на здоровий спосіб життя.

В основній школі вивчення біології спрямоване на формування компетентностей: ключових і предметної: необхідних знань, умінь, цінностей та здатності застосовувати їх у процесі пізнання й у практичній діяльності.

Результат біологічної освіти в основній школі

Випускник / випускниця основної школи:

- усвідомлює цілісність природи та взаємозв'язок її об'єктів і явищ;
- піклується про своє здоров'я та здоров'я інших людей;
- пояснює явища живої природи, використовуючи наукове мислення;
- самостійно чи в групі досліджує живу природу, планує і проводить спостереження та експеримент, виявляючи допитливість;
- аналізує й визначає проблеми довкілля, оцінює значення біології для сталого розвитку, відповідально діє в природі, ухвалюючи обґрунтовані рішення;
- добирає біологічну інформацію з надійних джерел, оцінює її достовірність, критично аналізує та застосовує в життєвих ситуаціях, зокрема і в навчанні;
- дотримується морально-етичних і правових норм, правил екологічної поведінки в довкіллі, уміє надавати допомогу собі й тим, хто її потребує;
- виявляє емоційно-ціннісне ставлення до довкілля, відчуває красу природи та радість її пізнання, отримує задоволення від інтелектуальної діяльності.

Детальний перелік діяльнісного, знаннєвого і ціннісного компонентів предметної компетентності розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів».

6 клас

(*70 год – 2 год на тиждень*, з них *6 год – резервні*)

Наведена кількість годин на вивчення кожної теми є орієнтовною. Послідовність тем у межах одного навчального року вчитель може змінювати на власний розсуд (без порушення логіки викладання). Елементи змісту, які є необов'язковими і можуть вивчатися опційно (за вибором учителя), виділено *курсивом*; так само виділено опційні складові очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Виконання та захист проектів передбачає проведення учнями дослідницької роботи і представлення її результатів; проекти інших типів (творчі, інформаційні тощо) вчитель може впроваджувати додатково за бажанням. Кожен учень упродовж навчального року має взяти участь хоча б в одному навчальному проекті.

<table>
<tr><th colspan="2">Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</th><th colspan="2">Зміст навчання</th></tr>
<tr><td colspan="4">Вступ (орієнтовно 4 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td rowspan="2">розрізняє:
об'єкти живої природи;
практикує:
метод спостереження біологічних об'єктів</td><td>оперує термінами:
- біологія, спостереження, експеримент</td><td rowspan="3">Біологія — наука про життя. Основні властивості живого. Науки, що вивчають життя.
Різноманітність життя (на прикладах представників основних груп живої природи). Поняття про віруси.
Методи біологічних досліджень організмів.

Демонстрування
об'єктів живої природи (у тому числі на електронних носіях)</td><td rowspan="3">Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на формування в учнів екологічної свідомості для збереження та захисту довкілля)
Здоров'я і безпека
(сприяє усвідомленню значимості безпечного здорового життєвого середовища)</td></tr>
<tr><td>називає:
- основні властивості живого (ріст, розмноження, взаємодія із зовнішнім середовищем);
наводить приклади:
- основних груп організмів (бактерії, рослини, тварини, гриби);
- методів біологічних досліджень організмів (спостереження, опис, порівняння, експеримент)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення</td></tr>
<tr><td colspan="2">усвідомлює:
взаємозв'язки між об'єктами природи
робить висновки:</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="2">про пізнаванність природи
оцінює значення:
біологічних знань у практичній діяльності людини (медицині, сільському господарстві, у справі охорони природи тощо)</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="4">Тема 1. Клітина (орієнтовно 10 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td>розпізнає:
- на моделях, фотографіяхрослинну і тваринну клітини та їхні складові частини;
- на мікропрепаратах рослинних клітин їхні складові;
уміє:
- налаштувати шкільний оптичний мікроскоп та отримати чітке зображення мікроскопічного об’єкта;
- виготовляти прості мікропрепарати рослинних клітин;
дотримується правил:
- роботи з мікроскопомта лабораторним обладнанням</td><td>оперує термінами:
- клітина, клітинна мембрана, клітинна стінка, цитоплазма, ядро, пластиди, мітохондрії, вакуоля
називає:
- основні елементи світлового мікроскопа;
- основні властивості клітини: ріст, поділ, обмін з навколишнім середовищем;
наводить приклади:
- складових частин клітини (клітинна мембрана, клітинна стінка, цитоплазма, ядро, органели: пластиди, мітохондрії, вакуоля);
порівнює:
рослинну і тваринну клітину</td><td rowspan="2">Клітина — одиниця живого. Збільшувальні прилади (лупа, мікроскопи). Історія вивчення клітини. Загальний план будови клітини. Будова рослинної і тваринної клітини. Основні властивості клітини (ріст, поділ, обмін з навколишнім середовищем).
Основні положення клітинної теорії.

Демонстрування
моделей, зображень (у тому числі електронних) клітин рослин і тварин.
Лабораторні дослідження:
Будова клітини (листка елодеї, плоду горобини, кавуна, помідора тощо).
Практичні роботи:
1. Будова світлового мікроскопа та робота з ним.
2. Виготовлення мікропрепаратів шкірки луски цибулі та розгляд її за допомогою оптичного мікроскопа</td><td rowspan="2">Підприємливість і фінансова грамотність (сприяє розвитку здатності успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення
робить висновок:
- клітина була відкрита завдяки винаходу мікроскопа;
- організми мають клітинну будову;
- клітини рослин і тварин мають спільні та відмінні риси будови;
усвідомлює:
- можливість глибшого дослідження будови клітини за допомогою сучасних приладів (електронний мікроскоп) та методів досліджень;
оцінює:
внесок учених у розвиток знань про клітину;
обґрунтовує судження:
клітина – цілісний об’єкт живої природи</td></tr>
</table>

Тема 2. Одноклітинні організми. Перехід до багатоклітинності (орієнтовно 8 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розпізнає (на моделях і фотографіях): - одноклітинні організми (із числа вивчених); ***описує****:* - середовища існування та будову одноклітинних організмів (на прикладі вивчених); - *процеси життєдіяльності одноклітинних організмів;* **порівнює за вказаними ознаками**: - *будову і процеси життєдіяльності одноклітинних організмів (на прикладі вивчених);* **застосовує знання**: - для профілактики інфекційних та паразитарних захворювань; - про процеси життєдіяльності одноклітинних у побуті; **дотримується правил**: - роботи з мікроскопом	**оперує термінами:** - бактерії, одноклітинні організми, колоніальні організми, багатоклітинні організми **називає**: - середовища існування одноклітинних організмів; - ознаки бактеріальної клітини; **наводить приклади**: - одноклітинних, *колоніальнихта багатоклітинних організмів без тканин*; **знає**: - особливості будови одноклітинних; **розуміє**: - процеси життєдіяльності (живлення, дихання, подразливість, розмноження, рух)	Бактерії — найменші одноклітинні організми. Одноклітинні організми (на прикладі хламідомонади, представників діатомових водоростей, евглени, амеби, інфузорії). *Приклади представників одноклітинних* Паразитичні одноклітинні організми. Середовища існування одноклітинних організмів, *їхні процеси життєдіяльності, особливості будови*, роль у природі та житті людини. *Колоніальні організми, перехід до багатоклітинності* (*губки, ульва*). **Демонстрування** мікропрепаратів одноклітинних організмів; колекцій зображень (у тому числі електронних) одноклітинних, колоніальних та багатоклітинних організмів (на прикладі вивчених).**Лабораторні дослідження** Спостереження інфузорій. **Міні-проект**(*тематика за вибором*	**Екологічна безпека та сталий розвиток** (орієнтує на усвідомлення ролі одноклітинних в екосистемах) **Здоров'я і безпека** (сприяє усвідомленню небезпеки інфекційних та паразитарних захворювань) **Підприємливість і фінансова грамотність** (сприяє усвідомленню можливостей практичного використання одноклітинних для отримання біогумусу, біопалива тощо)
Ставлення			

оцінює: - роль одноклітинних організмів в екосистемах; **усвідомлює**: - небезпеку інфекційних та паразитарних захворювань **робить висновок**: - клітини можуть бути самостійними організмами **висловлює судження**: - *про пристосувальне значення переходу до багатоклітинності*	*учителя*)	

Тема 3. Рослини (орієнтовно 20 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
описує: - ріст і розвиток рослинного організму (розвиток рослини з насінини); **розпізнає**: - клітини, *тканини*та органи рослини; - цибулину, кореневище, бульбу картоплі як видозмінені підземні пагони; **порівнює за вказаними ознаками**: - процеси фотосинтезу та дихання; - статеве й нестатеве розмноження; **установлює**: - біологічне значення видозмін вегетативних органів (на прикладах); - біологічне значення суцвіть, плодів; **аналізує**: - значення фотосинтезу, живлення, дихання, випаровування води в житті рослин; **планує**:	**оперує термінами:** - рослини, вегетативні органи рослини (корінь, стебло, листок, брунька), статеве розмноження рослин, нестатеве розмноження рослин, фотосинтез, живлення рослин, квітка, суцвіття, запилення, запліднення, насінина, плід **називає**: - основні процеси життєдіяльності рослини (ріст, живлення, фотосинтез, дихання, транспорт речовин); - умови та речовини, необхідні для життєдіяльності рослин; - умови, за яких відбувається фотосинтез; - форми розмноження рослин (статеве, нестатеве); **наводить приклади**: - *тканин*, органів рослин; - способів запилення; - способів розмноження рослин (3-4); - рухів рослин;	Рослина — живий організм. Фотосинтез як характерна особливість рослин, живлення, дихання, рухи рослин. Будова рослини. *Тканини рослин.* Органи рослин. Корінь, пагін: будова та основні функції. Різноманітність і видозміни вегетативних органів. Розмноження рослин: статеве та нестатеве. Вегетативне розмноження рослин. Квітка. Суцвіття. Запилення. Запліднення. Насінина. Плід. Способи поширення. **Демонстрування:** - дослідів, що підтверджують: фотосинтез; дихання; випаровування води; поглинання коренем води; *вплив мінеральних речовин на розвиток рослин;* - мікропрепаратів внутрішньої будови кореня, стебла, листка. **Лабораторні дослідження:**	**Екологічна безпека та сталий розвиток** (орієнтує на усвідомлення ролі рослин в екосистемах) **Здоров'я і безпека** (сприяє усвідомленню значення зелених насаджень для створення сприятливого середовища життя). **Підприємливість і фінансова грамотність** (сприяє забезпеченню кращого розуміння молодими українцями практичних аспектів фінансових питань: овочівництво, садівництво, біотехнології тощо)

- власні спостереження будови та життєдіяльності рослини; **прогнозує**: - результати власних спостережень; **практикує**: - дослідження будови органів рослини; - досліди, що підтверджують основні процеси життєдіяльності рослин; **уміє**: - розмножувати рослини; - пророщувати насінини; - фіксувати результати дослідів і досліджень; - моделювати біологічні об'єкти та процеси; **дотримується правил**: - роботи з мікроскопомта лабораторним обладнанням; **застосовує знання**: - для догляду за рослинами	- рослин з видозмінами кореня (3-4), - рослин з видозмінами пагона та його частин (3-4); - рослин з різними типами суцвіть, різними типами плодів, різними способами поширення плодів і насінин (3-4); **пояснює**: - запилення та запліднення; **характеризує**: - будову кореня, стебла, листка у зв'язку з функціями; - бруньку як зачаток пагона; - квітку як орган насіннєвого розмноження рослин	будови кореня; будови пагона; будови бруньки; будови цибулини; будови квітки; будови насінини; будови плода. **Дослідницький практикум** Дослідження процесу росту вегетативних органів. Спостереження за розвитком пагона з бруньки. Транспорт речовин по рослині. Вегетативне розмноження рослин. Дослідження умов проростання насінин. **Міні-проект**(*тематика за вибором вчителя*)	
Ставлення			
усвідомлює: рослина – цілісний організм; **оцінює**: - значення фотосинтезу; **висловлює судження**: - видозміни органів рослин, різні способи запилення, поширення плодів мають пристосувальний характер **робить висновок**: - про фотосинтез як характерну особливість рослин			
Тема 4. Різноманітність рослин (орієнтовно 12 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**

розпізнає: - рослини різних груп (водоростей, мохів, хвощів, плаунів, папоротей, голонасінних і покритонасінних); - *основні життєві форми рослин*; - *рослини різних екологічних груп*; - основні типи рослинних угруповань; **описує**: - будову тіла водоростей, мохів, *хвощів, плаунів*, папоротей, голонасінних (на прикладі хвойних) і покритонасінних (квіткових) рослин; - розмноження мохів, *хвощів, плаунів,* папоротей, голонасінних і покритонасінних (квіткових) рослин; **порівнює за вказаними ознаками**: рослини різних груп, життєвих форм тощо; **уміє**: підбирати види кімнатних рослин для вирощування в певних умовах	**оперує термінами:** - рослинні угруповання, водорості, мохи, папороті, голонасінні, покритонасінні, Червона книга України **називає**: - середовища існування водоростей, мохів, *хвощів, плаунів,* папоротей, голонасінних і покритонасінних рослин; - групи рослин, які розмножуються спорами та насінням; - *основні життєві форми рослин;* - *основні екологічні групи рослин;* - основні типи рослинних угруповань; - рідкісні рослини своєї місцевості; **наводить приклади**: - водоростей (2-3); - мохів, *хвощів, плаунів,* папоротей (2-3); - голонасінних і покритонасінних рослин (4-5); - рослин різних екологічних груп (2-3); - рослин різних життєвих форм (4-5); - панівних рослин різних рослинних угруповань: лісів, степів, лук, боліт (4-5); - пристосувань рослин до середовища існування (4-5); **розуміє**: особливості розмноження рослин спорами та насінням	Способи класифікації рослин (*за середовищем існування, будовою, розмноженням, тощо*). Водорості (зелені, бурі, червоні). Мохи. Папороті*, хвощі, плауни*. Голонасінні. Покритонасінні (Квіткові). *Екологічні групи рослин (за відношенням до світла, води, температури).* *Життєві форми рослин.* Рослинні угруповання. Значення рослин для існування життя на планеті Земля. Значення рослин для людини. **Демонстрування** представників різних груп рослин, рослинних угруповань, гербарних зразків, колекцій зображень (у тому числі електронних). **Лабораторні дослідження:** будови зелених нитчастих водоростей; будови моху; будови папоротей; будови пагонів і шишок хвойних рослин. **Практичні роботи:** 3. Порівняння будови мохів, папоротей та покритонасінних (квіткових) рослин. 4. Вибір видів кімнатних рослин для вирощування в певних умовах. **Міні-проект**(*тематика за вибором учителя*)	**Екологічна безпека та сталий розвиток** (орієнтує на усвідомлення необхідності збереження рослин та їх угруповань) **Громадянська відповідальність** (сприяє формуванню відповідального члена громади, суспільства, який розуміє важливість раціонального використання людиною рослинних угруповань) **Здоров'я і безпека** (сприяє усвідомленню значення рослин для зміцнення здоров’я) **Підприємливість і фінансова грамотність** (сприяє забезпеченню кращого розуміння молодими українцями практичних аспектів фінансових питань: фітодизайн, декоративні рослини, створення колекцій, сувенірів тощо)

Ставлення		
робить висновок: - будова, особливості життєдіяльності рослинних організмів — це результат їх пристосування до умов середовища; **оцінює**: - значення рослин для існування життя на планеті Земля. **висловлює судження щодо**: - нераціонального використання людиною водоростей, мохів, *хвощів, плаунів,* папоротей, голонасінних і покритонасінних рослин; **має переконання щодо**: - необхідності збереження рослин та їх угрупувань		

Тема 5. Гриби (орієнтовно9 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
порівнює за визначними ознаками: - грибиі рослини; - цвілеві та шапинкові гриби; **пояснює**: - взаємозв'язок грибів і вищих рослин; - співіснування грибів і водоростей у лишайниках; - роль грибів у природі; - значення штучного вирощування грибів; **розпізнає**: - їстівні та отруйні гриби своєї місцевості; - лишайники; **дотримується правил**: - роботи з мікроскопомта лабораторним обладнанням; ***аналізує:*** - використання людиною грибів і лишайників;	**оперує термінами:** - гриби, лишайники **називає**: - найпоширеніші види грибів своєї місцевості; - ознаки грибної клітини; - спільні та відмінні риси в будові клітин грибів, рослин і тварин; - основні групи грибів за їх способом живлення; - способи розмноження та поширення грибів; - групи лишайників (накипні, листуваті, кущисті); **наводить приклади**: - їстівних та отруйних грибів свого краю; - співіснування грибів з рослинами; **характеризує**: - особливості живлення грибів; - будову грибниці, плодового тіла; - будову лишайників	Особливості живлення, життєдіяльності та будови грибів: грибна клітина, грибниця, плодове тіло. Розмноження та поширення грибів. Групи грибів: симбіотичні — мікоризоутворюючі шапинкові гриби; лишайники; сапротрофні — цвільові гриби, дріжджі; паразитичні (на прикладі трутовиків і збудників мікозів людини). Значення грибів у природі та житті людини. **Демонстрування** живих об'єктів, муляжів, фотографій їстівних, отруйних, цвілевих, паразитичних грибів; лишайників. **Лабораторні дослідження** будови шапинкових грибів. **Практична робота:** 5. Розпізнавання їстівних та отруйних грибів своєї місцевості.	**Екологічна безпека та сталий розвиток** (орієнтує на усвідомлення значення грибів та лишайників у біосфері) **Здоров'я і безпека** (сприяє усвідомленню небезпеки захворювань, що спричинюються грибами) **Підприємливість і фінансова грамотність** (сприяє забезпеченню кращого розуміння молодими українцями практичних аспектів фінансових питань: вирощування шапинкових грибів, виробництво продуктів харчування з використанням грибів тощо)

***уміє**:* - відрізняти отруйні гриби (на прикладах видів своєї місцевості) **застосовує знання для**: - зберігання продуктів харчування; - профілактики захворювань, що спричинюються грибами; - профілактики отруєння грибами		**Міні-проект**(*тематика за вибором учителя*)	
Ставлення			
оцінює: значення грибів і лишайників у біосфері та житті людини; **усвідомлює**: небезпеку захворювань, що спричинюються грибами небезпеку отруєння грибами, які виросли в різних екологічних умовах зростання			

<table>
<tr><th colspan="4">Узагальнення (орієнтовно 2 год)</th></tr>
<tr><th>Діяльність (уміння)</th><th>Знання</th><th>Зміст</th><th>Наскрізні змістові лінії</th></tr>
<tr><td>описує:
- особливості будови та життєдіяльності клітин рослин, тварин, грибів, бактерій;
порівнює:
- будову і процеси життєдіяльності основних груп організмів;
класифікує:
- організми за певними ознаками, об’єднує їх у групи</td><td>називає:
- ознаки основних груп організмів;
пояснює:
- залежність особливостей будови та життєдіяльності організмів від середовища існування</td><td rowspan="3">Будова та життєдіяльність організмів</td><td rowspan="3">Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на усвідомлення важливості сталого розвитку, готовності брати участь у вирішенні питань довкілля та розвитку суспільства)</td></tr>
<tr><th colspan="2">Ставлення</th></tr>
<tr><td colspan="2">робить висновок:
- будова організмів та особливості їхньої життєдіяльності – це результат пристосування до умов середовища</td></tr>
</table>

7 клас

(*70 год – 2 год на тиждень*, з них *6 год – резервні*)

Наведена кількість годин на вивчення кожної теми є орієнтовною. Послідовність тем у межах одного навчального року вчитель може змінювати на власний розсуд (без порушення логіки викладання). Елементи змісту, які є необов'язковими й можуть вивчатися опційно (за вибором учителя), виділено *курсивом*; так само виділено опційні складові очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Виконання та захист проектів передбачає проведення учнями дослідницької роботи та представлення її результатів; проекти інших типів (творчі, інформаційні тощо) вчитель може впроваджувати додатково за бажанням. Кожен учень упродовж навчального року має взяти участь хоча б в одному навчальному проекті.

<table>
<tr><th colspan="3">Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</th><th>Зміст навчання</th></tr>
<tr><td colspan="4">Вступ (орієнтовно 4 години)</td></tr>
<tr><th>Діяльність (уміння)</th><th>Знання</th><th>Зміст</th><th>Наскрізні змістові лінії</th></tr>
<tr><td>розпізнає:
- клітини, тканини, органи, системи органів тварин;
описує:
- будову тіла тварин, використовуючи опудала, муляжі, вологіпрепарати, колекції;
характеризує:
- типи живлення: автотрофний та гетеротрофний;
порівнює:
- клітини тварин, рослин, грибів</td><td>оперує термінами:
- тварини, автотрофний організм, гетеротрофний організм
називає:
- середовища існування тварин;
- прояви життєдіяльності тварин;
- ознаки тваринної клітини;
- тканини тварин, органи, системи органів та їхні функції;
пояснює:
- відмінності тварин від рослин та грибів</td><td rowspan="2">Основні відмінності тварин від рослин та грибів. Особливості живлення тварин. Будова тварин: клітини, тканини, органи та системи органів.

Демонстрування:опудал, вологихпрепаратів, колекцій зображень (у тому числі електронних) тварин.</td><td rowspan="2">Підприємливість і фінансова грамотність (орієнтує на практичне використання тварин у фермерському господарстві, розвиток лідерських ініціатив)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення
висловлює судження:
- щодо значення знань про тварин у природі та житті людини</td></tr>
<tr><td colspan="4">Тема 1. Різноманітність тварин (орієнтовно 26 год)</td></tr>
<tr><th>Діяльність (уміння)</th><th>Знання</th><th>Зміст</th><th>Наскрізні змістові лінії</th></tr>
<tr><td>розпізнає:
- тварин на зображеннях, у колекціях (на прикладі зазначених у змісті груп тварин);</td><td>оперує термінами:
- вид, безхребетні, хордові
називає:
- середовища існування та способи</td><td>[розглядаються особливості будови, способу життя, різноманітність, роль у природі та значення в житті людини тварин зазначених груп].</td><td>Здоров'я і безпека (орієнтує на формування у школярів ціннісного ставлення до власного</td></tr>
</table>

<table>
<tr>
<td>характеризує:
- пристосування тварин до життя у воді;
- пристосування тварин до життя на суходолі;
- пристосування тварин до життя у ґрунті;
- пристосування тварин до польоту;
- пристосування тварин до паразитичного способу життя (на прикладі паразитичних червів та членистоногих);
установлює зв’язок
- між будовою тварин і способом життя;
вдосконалює уміння
- роботи з натуральними об’єктами та лабораторним обладнанням;
дотримується правил
- особистої гігієни для попередження зараження паразитичними безхребетними тваринами</td>
<td>життя тварин;
- особливості зовнішньої будови, які відрізняють тварин зазначених груп серед інших організмів;
- рідкісні види тварин України та свого краю;
наводить приклади:
- тварин зазначених груп;
- видів тварин, поширених в Україні та своїй місцевості;
- видів тварин, що є паразитами людини та переносниками збудників хвороб</td>
<td rowspan="2">Способи класифікації тварин (за середовищем існування, способом пересування, способом життя тощо). Кишковопорожнинні. Кільчасті черви. Членистоногі: Ракоподібні, Павукоподібні, Комахи. Молюски. Паразитичні безхребетні тварини. Риби. Амфібії. Рептилії. Птахи. Ссавці.

Демонстрування
мікропрепаратів, вологих препаратів, колекцій, опудал, зображень (у тому числі електронних) тварин
Лабораторні дослідження:
зовнішньої будови та руху кільчастих червів (на прикладі дощового черв’яка або трубочника);
будови черепашки (мушлі) черевоногих та двостулкових молюсків.
Практичні роботи:
1. Виявлення прикладів пристосувань до способу життя в комах.
2. Виявлення прикладів пристосувань до способу життя у представників різних екологічних груп птахів.
3. Визначення особливостей зовнішньої будови хребетних тварин у зв’язку з пристосуванням до різних умов існування.
Міні-проект(тематика за вибором учителя)</td>
<td rowspan="2">здоров’я)

Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на розвиток у школярів екологічної свідомості, соціальної активності та відповідальності за збереження тварин)</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="2">Ставлення
висловлює судження:
- щодо різноманітності тварин, їхролі у природі та значення в житті людини;
- щодо значення знань про біологічні особливості паразитичних безхребетних тварин для попередження зараження ними;
виявляє:
- ціннісне ставлення до тварин та власного здоров’я;
робить висновок:
- особливості будови організму тварин є результатом пристосування до характерного для них способу життя</td>
</tr>
</table>

Тема 2. Процеси життєдіяльності тварин (орієнтовно 16 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розрізняє (на зображеннях): **-** системи органів тварин; **-** типи симетрії тіла тварин; - типи кровоносної системи; - типи розвитку тварин; **характеризує:** - *різноманітність травних систем тварин*; - транспорт речовин у тварин різних груп; - радіальну та двобічну симетрії тіла; - способи пересування тварин; - різноманітність покривів тіла тварин; - *особливості нервової системи та органів чуття в різних груп тварин*; - форми розмноження, запліднення тварин; - прямий та непрямий розвиток; **порівнює:** - органи та системи органів в різних груп тварин; - прояви життєдіяльності у різних груп тварин (живлення, травлення, дихання, виділення); **дотримується правил**: -роботи з натуральними об'єктами та лабораторним обладнанням; **вдосконалює уміння:** **-** порівнювати, робити висновки	**оперує термінами:** - живлення, дихання, транспорт речовин, виділення, рух, подразливість, розмноження, ріст, розвиток **називає:** - процеси життєдіяльності тварин: живлення, дихання й газообмін, транспорт речовин, виділення, рух, подразливість, розмноження, ріст і розвиток; - органи травлення, дихання (газообміну), кровообігу, виділення; - основні функції крові та типи кровоносних систем; - види скелета; - типи симетрії тіла; - органи чуття; - форми розмноження; - статеві клітини; - типи розвитку; **пояснює:** - значення живлення, дихання, газообміну, транспорту речовин, виділення, розмноження, покривів тіла, нервової системи та органів чуття для організму	Живлення і травлення. *Особливості обміну речовин гетеротрофного організму.Різноманітність травних систем.* Дихання та газообмін у тварин. Органи дихання, їх різноманітність. Значення процесів дихання. Транспорт речовин у тварин. Незамкнена та замкнена кровоносні системи. Кров, її основні функції. Виділення, його значення для організму. Органи виділення тварин. Опора і рух. Види скелета. Значення опорно-рухової системи. Два типи симетрії як відображення способу життя. Способи пересування тварин. Покриви тіла тварин, їх різноманітність та функції. Органи чуття, їх значення. Нервова система, її значення, *розвиток у різних тварин*. Розмноження та його значення. Форми розмноження тварин. Статеві клітини та запліднення. Розвиток тварин (з перетворенням та без перетворення). *Періоди та тривалість життя тварин.* **Лабораторні дослідження:** особливостей покривів тіла тварин; визначення віку тварин (на прикладі двостулкових молюсків і кісткових риб). **Практичні роботи:**	
Ставлення			

<table>
<tr><td colspan="2">робить висновок:
- ускладнення будови організму тварин пов’язане з удосконаленням і розширенням функцій;
обґрунтовує:
взаємозв’язок між будовою органів та їхніми функціями</td><td>4.Порівняння будови кровоносної системи хребетних тварин
5.Порівняння будови скелетів хребетних тварин.
6.Порівняння будови головного мозку хребетних тварин (на муляжах/моделях).
Міні-проект(тематика за вибором учителя)</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="4">Тема 3. Поведінка тварин (орієнтовно 10 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td>розпізнає (за описом та відеоматеріалами):
- форми поведінки тварин;
- типи угруповань тварин;
характеризує:
- біологічне значення вродженої та набутої поведінки;
- форми поведінки;
спостерігає та описує:
- поведінку тварин;
планує хід дослідження,
прогнозує очікувані результати та фіксує їх</td><td>оперує термінами:
- інстинкт, научіння, поведінка тварин, міграція
називає:
- методи вивчення поведінки тварин;
- форми поведінки тварин;
- угруповання тварин;
наводить приклади:
- міграцій тварин;
- способів орієнтування тварин;
- використання тваринами знарядь праці;
пояснює:
- зміни поведінки тварин з віком;
- циклічні зміни поведінки</td><td rowspan="2">Поведінка тварин, методи її вивчення. Вроджена і набута поведінка. Способи орієнтування тварин. Хомінг. Міграції тварин.
Форми поведінки тварин: дослідницька, харчова, захисна, гігієнічна, репродуктивна (пошук партнерів, батьківська поведінка та турбота про потомство), територіальна, соціальна.
Типи угруповань тварин за К. Лоренцем. Ієрархія у групі. Комунікація тварин.
Використання тваринами знарядь праці.
Елементарна розумова діяльність.
Еволюція поведінки тварин, її пристосувальне значення.

Лабораторні дослідження:
спостереження за поведінкою тварин (вид визначається вчителем).
Практичні роботи:
8. Визначення форм поведінки (або типів угруповань) тварин (за відео-матеріалами або описом).
Міні-проект(тематика за вибором</td><td rowspan="2">Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на розвиток у школярів екологічної свідомості, соціальної активності та ціннісного ставлення до тварин)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення
робить висновок про:
- пристосувальне значення поведінки в житті тварин;
виявляє:
- ціннісне ставлення до тварин</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="2"></td><td>учителя)</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="4">Тема 4. Організми і середовище існування (орієнтовно 6 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td rowspan="2">описує:
- передачу енергії в екосистемі;
характеризує:
- взаємодію організмів між собою та середовищем життя;
визначає:
- роль організмів як компонентів екосистеми</td><td>оперує термінами:
- екосистема, рослиноїдні тварини, хижі тварини, паразити, ланцюги живлення, охорона природи, Червона книга України</td><td rowspan="3">Поняття про екосистему та чинники середовища.
Ланцюги живлення. Кругообіг речовин і потік енергії в екосистемі.
Співіснування організмів в угрупованнях. Вплив людини та її діяльності на екосистеми. Екологічна етика.
Природоохоронні території.
Червона книга України.

Міні-проект(тематика за вибором учителя)</td><td rowspan="3">Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на розвиток у школярів екологічної свідомості, соціальної активності, відповідальності за збереження організмів йетичне ставлення до природи та її охорони)
Громадянська відповідальність
(орієнтує на формування відповідального члена суспільства, який усвідомлює необхідність збереження природоохоронних об’єктів держави)</td></tr>
<tr><td>називає:
- чинники середовища існування;
- заповідники й заповідні території України;
наводить приклади:
- пристосування тварин до впливу різних чинників середовища (температури, освітленості, вологи);
- форм співіснування організмів в угрупованнях;
- впливу людини на екосистеми</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення</td></tr>
<tr><td colspan="2">висловлює судження:
- щодо взаємозв’язку між організмами в екосистемі;
усвідомлює значення:
- етичного ставлення до природи та її охорони;
виявляє:
- ціннісне ставлення до живої природи;
оцінює:
- стан заповідних територій України та свого краю</td></tr>
<tr><td colspan="4">Узагальнення (орієнтовно 2 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>порівнює:
- будову і процеси життєдіяльності основних груп організмів (рослин, тварин, грибів, бактерій)</td><td>називає:
- ознаки основних груп організмів (рослин, тварин, грибів, бактерій);
- представників основних груп організмів на малюнках, фотографіях та за описом</td><td rowspan="3">Подібність у будові та проявах життєдіяльності рослин, бактерій, грибів, тварин — свідчення єдності живої природи</td><td rowspan="3">Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на розвиток у школярів екологічної свідомості, соціальної активності та відповідальності за збереження живої природи)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення</td></tr>
<tr><td colspan="2">робить висновок:
- про єдність живої природи</td></tr>
<tr><td colspan="4">Екскурсії
Різноманітність тварин свого краю.
Пристосованість рослин і тварин до сумісного життя в природному угрупованні</td></tr>
</table>

8 клас

(*70 год – 2 год на тиждень, з них4 год – резервні*)

Наведена кількість годин на вивчення кожної теми є орієнтовною. Послідовність тем у межах одного навчального року вчитель може змінювати на власний розсуд (без порушення логіки викладання). Елементи змісту, які є необов'язковими й можуть вивчатися опційно (за вибором учителя), виділено *курсивом*; так само виділено опційні складові очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.Виконання та захист проектів передбачає проведення учнями дослідницької роботи і представлення її результатів; проекти інших типів (творчі, інформаційні тощо) вчитель може впроваджувати додатково за бажанням. Кожен учень упродовж навчального року має взяти участь хоча б в одному навчальному проекті.

<table>
<tr><th colspan="3">Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</th><th>Зміст навчання</th></tr>
<tr><td colspan="4">ВСТУП (орієнтовно 2 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td rowspan="2">виявляє ознаки:
- біологічної та соціальної сутності людини в людських спільнотах</td><td>оперує термінами:
- біосоціальна природа людини</td><td rowspan="3">Біосоціальна природа людини.
Науки, що вивчають людину. Методи дослідження організму людини.
Значення знань про людину для збереження її здоров'я.</td><td rowspan="3">Громадянська відповідальність
(націлює на усвідомлення відповідальності за власне життя і здоров'я своє та оточуючих)
Здоров'я і безпека
(зорієнтовує на формування в учнів розуміння, що здоров'я — найвища особистісна й суспільна цінність)</td></tr>
<tr><td>називає:
- науки, які вивчають людину;
пояснює:
- місце людини в системі органічного світу;
- особливості біологічної природи людини та її соціальної сутності;
характеризує:
- методи дослідження організму людини</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення</td></tr>
<tr><td colspan="2">висловлює судження:
- про організм людини як біологічну систему;
виявляє ставлення:
- щодо значення знань про людину для збереження її здоров'я</td></tr>
<tr><td colspan="4">ТЕМА 1. ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ ЯК БІОЛОГІЧНА СИСТЕМА (орієнтовно 7 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td>розпізнає:
- органи та системи органів</td><td>оперує термінами:
- тканина, орган, система органів,</td><td>Організм людини як біологічна система. Різноманітність клітин організму</td><td>Здоров'я і безпека
(спрямовує на розуміння</td></tr>
</table>

людини; - типи тканин організму людини (на малюнках, фотографіях, мікропрепаратах); **установлює взаємозв'язок**: - між будовою тканин і виконуваними функціями; *порівнює та зіставляє* - органи й системи органів в організмі людини й інших організмах; **дотримується правил**: - роботи з мікроскопомта лабораторним обладнанням	механізми регуляції (нервова, гуморальна, імунна), нейрон, рефлекс, рефлекторна дуга **називає**: - тканини, органи та фізіологічні системи організму людини; - частини рефлекторної дуги; **характеризує**: - клітинну будову організму людини; - тканини організму людини; - будову нейрона; - шлях нервового імпульсу по рефлекторній дузі; **наводить приклади**: - різновидів тканин; - органів, фізіологічних систем; **пояснює**: - відмінності між нервовою й гуморальної регуляцією фізіологічних функцій організму	людини. Тканини. Органи. Фізіологічні системи. Поняття про механізми регуляції. Нервова регуляція. Нейрон. Рефлекс. Рефлекторна дуга. Гуморальна регуляція. Поняття про гормони. Імунна регуляція. **Демонстрування** муляжів органів, мікропрепаратів тканин людини. **Лабораторне дослідження:** ознайомлення з препаратами тканин людини	учнями: - організму людини як цілісної та відкритої біологічної системи; - значення регуляторних систем для забезпечення повноцінного функціонування організму людини)
Ставлення			
обґрунтовує судження: - про організм людини як цілісну та відкриту біологічну систему; **робить висновок**: - нервово-гуморальна регуляція — основа цілісності організму			
ТЕМА 2. ОПОРА ТА РУХ (орієнтовно 6 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розпізнає (на малюнках, муляжах, фотографіях, власному організмі): - види кісток, частини скелета, типи з'єднання кісток, групи скелетних м'язів.	**оперує термінами:** - скелет, кістка, хрящ, з'єднання кісток, м'яз, постава, гіподинамія **називає**: - частини опорно-рухової системи; - відділи скелета;	Значення опорно-рухової системи, її будова та функції. Кістки, хрящі. Огляд будови скелета. З'єднання кісток. Функції та будова скелетних м'язів. Робота м'язів. Втома м'язів. Основні групи скелетних м'язів.	**Здоров'я і безпека** (зорієнтовує на усвідомлення значення рухової активності для збереження фізичного здоров'я людини; на дотримання правил

порівнює: - скелет людини і ссавців. **застосовує знаннядля**: - попередження травм і захворювань опорно-рухової системи; - надання першої допомоги при ушкодженнях опорно-рухової системи. **дотримується правил**: - роботи з мікроскопомта лабораторним обладнанням	- види кісток; - типи з'єднання кісток; - особливості скелета людини, зумовлені прямоходінням; - основні групи скелетних м'язів. **характеризує**: - функції опорно-рухової системи; - тканини: кісткову, хрящову, посмуговану м'язову; - ріст та вікові зміни складу кісток. **пояснює**: - значення фізичних вправ для правильного формування скелету та м'язів; - вплив способу життя на утворення і розвиток скелета. **наводить приклади**: - статичної та динамічної роботи	*Розвиток опорно-рухової системи людини з віком.* Надання першої допомоги при ушкодженнях опорно-рухової системи. Профілактика порушень опорно-рухової системи. **Демонстрування** скелета людини та ссавців; скелета кінцівок людини; кісток, різних за формою; хребців; декальцинованої та випаленої кісток. **Лабораторні дослідження** - мікроскопічної будови кісткової, хрящової та м'язової тканин; - розвитку втоми при статичному та динамічному навантаженні; впливу ритму й навантаження на розвиток втоми. **Проект**(*тематика за вибором учителя*)	безпечного поводження під час катання на роликах, ковзанах, лижах, скейтах, сноубордах, велосипедах та при використанні різноманітного спортивного приладдя)
Ставлення			
висловлює судження про: - роль рухової активності для збереження здоров'я; - вплив фізичних вправ на розвиток скелетних м'язів **оцінює**: - важливість надання першої допомоги при ушкодженнях опорно-рухової системи			

ТЕМА 3. ОБМІН РЕЧОВИН ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ ЕНЕРГІЇ В ОРГАНІЗМІ ЛЮДИНИ (орієнтовно 3 год)

Діяльність (уміння)	Знання	Зміст	Наскрізні змістові лінії
застосовує знаннядля: - обґрунтування способів збереження вітамінів у продуктах харчування;	**оперує термінами:** - обмін речовин, енергетичні потреби, вітаміни **називає**:	Обмін речовин та перетворення енергії в організмі людини — основна властивість живого. Харчування й обмін речовин.	**Здоров'я і безпека** (зорієнтовує на усвідомлення значення збалансованого харчування для збереження

- аналізу харчового раціону; - складання харчового раціону відповідно до енергетичних витрат організму	- компоненти їжі **наводить приклади**: - вітамінів (водорозчинних і жиророзчинних) **характеризує**: - склад харчових продуктів; - їжу як джерело енергії; - обмін речовин та перетворення енергії в організмі людини; - харчові й енергетичні потреби людини **пояснює**: - функціональне значення для організму білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, води та мінеральних речовин	Їжа та її компоненти. Склад харчових продуктів. Значення компонентів харчових продуктів. Харчові та енергетичні потреби людини. **Дослідницький практикум** Самоспостереження за співвідношенням ваги і росту тіла. **Проект** Збалансоване харчування (*або тематика за вибором учителя*)	здоров’я людини) **Сталий розвиток і екологічна грамотність** (спрямовує на формування в учнів розуміння прав споживача, які передбачають запровадження обов’язкового маркування якісного складу харчових продуктів)
Ставлення			
висловлює судження: - щодо значення збалансованого харчування для нормального розвитку і збереження здоров’я; **обґрунтовує судження:** - про значення білків, жирів і вуглеводів рослинного і тваринного походження в раціоні підлітка; **оцінює**: - значення метаболізму для нормального функціонування організму; **робить висновок:** - про необхідність дотримання співвідношення ваги і зросту; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток знань про вітаміни* (*М. І. Лунін, Х. Ейкман, К. Функ та ін.*),*у тому числі й українських* (*О. В. Палладін*)			
ТЕМА 4. ТРАВЛЕННЯ (орієнтовно 6 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розпізнає (на малюнках, фотографіях, муляжах): - органи травлення;	**оперує термінами:** - травлення, травна система, травний тракт, травні залози,	Значення травлення. Система органів травлення. Процес травлення: ковтання,	**Здоров’я і безпека** (зорієнтовує на: - усвідомлення важливості

- елементи зовнішньої будови зубів; **спостерігає та описує:** - дію ферментів слини на крохмаль; **застосовує знаннядля:** - профілактики захворювань зубів; - профілактики захворювань органів травлення, харчових отруєнь	ферменти, всмоктування **називає:** - органи травної системи; - травні залози; - хвороби органів травлення; **характеризує:** - функції органів травлення; - будову та функції зубів; - процеси ковтання, травлення, всмоктування; - регуляцію травлення; **наводить приклади:** - ферментів; **пояснює:** - роль травних ферментів; - роль печінки та підшлункової залози в травленні; - значення зубів у травленні; - значення мікрофлори кишечнику; - негативний вплив на травлення алкогольних напоїв та тютюнокуріння; - причини виникнення захворювань травної системи	перистальтика, всмоктування. *Регуляція травлення.* Харчові розлади та їх запобігання. **Демонстрування** моделей зубів; муляжів органів травлення. **Лабораторні дослідження** зовнішньої будови зубів (за муляжами, моделями). **Дослідницький практикум** Дія ферментів слини на крохмаль	дотримання гігієни харчування; профілактики захворювань зубів та інших органів травної системи; небезпеки харчових отруєнь; - розуміння негативного впливу на травлення алкогольних напоїв і тютюнопаління)
Ставлення			
висловлює судження: - щодо значення знань про функції та будову травної системи для збереження здоров'я; **усвідомлює:** - значення профілактики захворювань травної системи; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток знань про травлення* (*І. П. Павлов, О. М. Уголєв та ін.*)			
ТЕМА 5. ДИХАННЯ (орієнтовно 4 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**

розпізнає (на малюнках, фотографіях, муляжах): - органи дихання; **порівнює:** - різницю складу повітря, що вдихається й видихається; - газообмін у легенях і тканинах; **встановлює взаємозв'язок:** будови та функцій органів дихання; **застосовує знання для:** - профілактики захворювань органів дихання	**оперує термінами:** - дихання, повітроносні шляхи, легені, газообмін, життєва ємність легень **називає:** - етапи дихання; - органи дихання; - хвороби органів дихання; **характеризує:** - процес утворення голосу та звуків мови; - процеси газообміну в легенях і тканинах; - процеси вдиху та видиху; - життєву ємність легень; - нейрогуморальну регуляцію дихальних рухів; **пояснює:** - значення дихання; - вплив навколишнього середовища на дихальну систему	Значення дихання. Система органів дихання. Газообмін у легенях і тканинах. Дихальні рухи. *Нейрогуморальна регуляція дихальних рухів.* Профілактика захворювань дихальної системи. **Демонстрування** муляжів легень, моделі гортані; моделі, що пояснює вдих і видих; досліду з виявлення вуглекислого газу в повітрі, що видихається	**Здоров'я і безпека** (зорієнтовує на розуміння негативного впливу тютюнопаління й забрудненого повітря на дихання та здоров'я людини) **Сталий розвиток і екологічна грамотність** (спрямовує на усвідомлення учнями важливості підтримання чистоти повітря в громадських місцях, зокрема необхідність провітрювання класних кімнат)
Ставлення			
висловлює судження: - щодо значення знань про функції та будову дихальної системи для збереження здоров'я; **усвідомлює:** негативний вплив куріння на органи дихання			
ТЕМА 6. ТРАНСПОРТ РЕЧОВИН (орієнтовно 7 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розпізнає (на малюнках, фотографіях): - клітини крові; - органи кровообігу; - елементи будови серця; **порівнює**:	**оперує термінами:** - внутрішнє середовище організму (кров, лімфа, тканинна рідина), еритроцити, лейкоцити, тромбоцити, зсідання крові, групи крові, кровообіг, артеріальний	Внутрішнє середовище організму. Поняття про гомеостаз. Кров, її склад та функції. Лімфа. Зсідання крові. Групи крові та переливання крові. Імунна система. Імунітет. Специфічний і	**Здоров'я і безпека** (зорієнтовує на усвідомлення важливості дотримання: - правил переливання крові для запобігання інфекційних захворювань, що передаються

будову артерій, вен і капілярів; - вроджений (неспецифічний) і набутий (специфічний) імунітет; **розрізняє**: - види кровотеч; **спостерігає та описує**: - мікроскопічну будову крові людини; **застосовує знання**: - для профілактики серцево-судинних хвороб; - надання першої допомоги при кровотечах; **уміє**: - вимірювати пульс; **дотримується правил**: - роботи з мікроскопомта лабораторним обладнанням; - виконання малюнків біологічних об'єктів	тиск, імунітет **називає:** - склад внутрішнього середовища; - склад і функції крові, лімфи; - кровоносні судини; - фактори, які впливають на роботу серцево-судинноїсистеми; - види імунітету; - органи, що беруть участь у забезпеченні імунітету; **характеризує**: - плазму крові; - зсідання крові як захисну реакцію організму; - групи крові системи АВО, резус-фактор; - імунні реакції організму; - особливості будови та властивості серцевого м'яза; - будову та роботу серця; - серцевий цикл; - *автоматію роботи серця;* - будову кровоносних судин; - велике й мале кола кровообігу; - рух крові по судинах; - артеріальний тиск крові; - лімфообіг; **пояснює:** - взаємозв'язок будови та функцій еритроцитів, лейкоцитів і тромбоцитів, кровоносних судин, серця; - значення лімфи, тканинної рідини; - роль внутрішнього середовища в життєдіяльності організму людини;	неспецифічний імунітет. Імунізація. Алергія. СНІД. Система кровообігу. Серце: будова та функції. Робота серця. Будова та функції кровоносних судин. Рух крові. Кровотечі. Серцево-судинні хвороби та їх профілактика. **Демонстрування** муляжів серця, кровоносних судин; вимірювання артеріального тиску. **Лабораторні дослідження:** вимірювання частоти серцевих скорочень. **Лабораторні роботи:** Мікроскопічна будова крові людини. **Дослідницький практикум** Самоспостереження за частотою серцевих скорочень упродовж доби, тижня	через кров (СНІД, гепатит С тощо); - заходів запобігання хворобам серцево-судинної системи: фізичні навантаження, уникнення емоційних стресів, раціональне харчування, відпочинок на природі тощо) **Сталий розвиток і екологічна грамотність** (спрямовує на розуміннязалежності роботи імунної системи від екологічного стану навколишнього середовища) **Громадянська відповідальність** (націлює на важливість толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих; усвідомлення особистої відповідальності за збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих)

	- правила надання першої допомоги при кровотечах		
Ставлення			
висловлює судження: - про значення сталості внутрішнього середовища організму людини (гомеостаз); - щодозначення знань про функції та будову кровоносної системи для збереження здоров'я; - про важливість імунізації населення; **оцінює:** - епідеміологічний стан захворювання на СНІД в Україні; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток знань про внутрішнє середовище організму та кровоносну систему* (*У. Гарвей, Е. Дженнер, П. Ерліх, К. Ландштейнер, Л. Пастер та ін.*), *в тому числі українських* (*І. І. Мечников, М. М. Амосов*)			
ТЕМА 7. ВИДІЛЕННЯ.ТЕРМОРЕГУЛЯЦІЯ (орієнтовно 4 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розпізнає (на малюнках, фотографіях, муляжах): - складові нефрону; - складові шкіри; - органи сечовидільної системи, **встановлює взаємозв'язок:** між будовою і функціями шкіри **застосовує знаннядля:** - профілактики захворювань сечовидільної системи; - профілактики захворювань шкіри; - запобігання теплового й сонячного удару; - надання першої допомоги в разі теплового й сонячного удару	**оперує термінами:** - виділення, нирки, нефрон, сечоутворення, шкіра, терморегуляція **називає**: - органи виділення; - органи та функції сечовидільної системи; **характеризує**: - будову та функції нирок; - процес утворення сечі; - *регуляцію сечовиділення;* - роль нирок у здійсненні водно-сольового обміну; - чинники, що впливають на функції нирок; - негативний вплив алкогольних	Виділення — важливий етап обміну речовин. Будова та функції сечовидільної системи. Захворювання нирок та їх профілактика. Значення і будова шкіри. Терморегуляція. Перша допомога при термічних пошкодженнях шкіри (опіки, обмороження), тепловому та сонячному ударі. Захворювання шкіри та їх профілактика. **Демонстрування** моделей будови шкіри, нирки. **Проект** Визначення типу шкіри на різних	**Здоров'я і безпека** (зорієнтовує на: - розуміння негативного впливу алкогольних напоїв на функцію нирок; - усвідомлення значення шкіри у пристосуванні організму до умов навколишнього середовища; - на дотримання правил техніки безпеки під час виконання практико-орієнтованих робіт з біології, хімії, фізики, трудового навчання тощо; - дотримання безпечної поведінки в побуті, на пляжі)

	напоїв на функції нирок; - роль шкіри у виділенні продуктів життєдіяльності; - роль шкіри в регуляції температури тіла; **пояснює**: - біологічне значення виділення продуктів обміну речовин; - причини теплового й сонячного удару	ділянках обличчя та складання правил догляду за власною шкірою (*або тематика за вибором учителя*)	
Ставлення			
висловлює судження: - про важливість виведення кінцевих продуктів обміну речовин з організму людини; **обґрунтовує судження:** - про значення дотримання правил догляду за власною шкірою для збереження здоров'я; **оцінює**: - значення шкіри у пристосуванні організму до умов навколишнього середовища			

ТЕМА 8. ЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ. НЕРВОВА СИСТЕМА (орієнтовно 5 год)

Діяльність (уміння)	Знання	Зміст	Наскрізні змістові лінії
розпізнає (на малюнках, муляжах, моделях): - елементи будови спинного мозку; - відділи головного мозку; **застосовує знання для**: - профілактики нервових	**оперує термінами:** - нервова система, центральна нервова система, периферична нервова система, автономна (вегетативна) нервова система, соматична нервова система	Будова нервової системи. Центральна і периферична нервова система людини. Спинний мозок. Головний мозок. Поняття про соматичну нервову систему. Вегетативна нервова система.	**Здоров'я і безпека** (зорієнтована на розуміння профілактики захворювань нервової системи, зокрема дотримання правил чергування розумової

захворювань; - дотримання режиму праці й відпочинку	**називає**: - компоненти центральної й периферичної нервової системи; - функції спинного мозку, головного мозку та його відділів, соматичної нервової системи, вегетативної нервової системи (симпатичної та парасимпатичної); - фактори, які порушують роботу нервової системи; **характеризує**: - будову головного мозку, спинного мозку; - *нервову регуляцію рухової активності людини;* - *роль кори головного мозку в регуляції довільних рухів людини;* - роль вегетативної нервової системи в роботі внутрішніх органів людини; **наводить приклади** - захворювань нервової системи	Профілактика захворювань нервової системи. **Лабораторні дослідження** Вивчення будови спинного та головного мозку людини (за муляжами, моделями, пластинчастими препаратами).	діяльності та відпочинку)
Ставлення			
висловлює судження: щодо значення нервової системи для: - забезпечення взаємозв'язку між органами й фізіологічними системами; - узгодження функцій організму зі змінами довкілля; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток знань про нервову систему* (*І. П. Павлов, І. М. Сечєнов*),*у тому числі й українських* (*В. О. Бец*)			

ТЕМА 9. ЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ. СЕНСОРНІ СИСТЕМИ (орієнтовно 7 год)

Діяльність (уміння)	Знання	Зміст	Наскрізні змістові лінії
розпізнає (на малюнках,	**оперує термінами:**	Загальна характеристика сенсорних	**Здоров'я і безпека**

муляжах, моделях): - елементи будови ока, вуха **встановлює взаємозв'язок**: між будовою й функціями ока, вуха **спостерігає**: - сліпу пляму на сітківці; - акомодацію ока; - зміни слухової чутливості; - температурну адаптацію рецепторів шкіри; **застосовує знаннядля**: - дотримання правил профілактики порушення зору, слуху та попередження захворювань органів зору й слуху	- сенсорні системи, органи чуття, рецептори **називає**: - основні сенсорні системи; - складові частини аналізатора **характеризує**: - особливості будови та функції зорової, слухової сенсорних систем; - сенсорні системи рівноваги, нюху, смаку, руху, дотику, температури, болю; **пояснює**: - процеси сприйняття: світла, кольору, простору, звуку, запаху, смаку, рівноваги тіла	систем, їхня будова. Зорова сенсорна система. Око. Гігієна зору. Слухова сенсорна система. Вухо. Гігієна слуху. Сенсорні системи смаку, нюху, рівноваги, руху, дотику, температури, болю. **Демонстрування** розбірних моделей ока, вуха. **Лабораторні дослідження:** визначення акомодації ока; виявлення сліпої плями на сітківці ока; вимірювання порога слухової чутливості. **Дослідницький практикум** Дослідження температурної адаптації рецепторів шкіри.	(спрямовує на розуміння учнями дотримання правил: - гігієни зору та слуху; - техніки безпеки під час виконання практичних занять з хімії, фізики, біології, технологій і трудового навчання тощо) **Сталий розвиток і екологічна грамотність** (спрямовує на усвідомлення учнями залежності функціонування слухової сенсорної системи від шумового забруднення навколишнього середовища)
Ставлення			
оцінює: - значення сенсорних систем для забезпечення процесів життєдіяльності організму та зв'язку організму із зовнішнім середовищем			

ТЕМА 10. ВИЩА НЕРВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ (орієнтовно 7 год)

Діяльність (уміння)	Знання	Зміст	Наскрізні змістові лінії
розрізняє: - типи вищої нервової діяльності та властивості темпераменту; **порівнює**: - умовні й безумовні рефлекси; - першу і другу сигнальні системи; **застосовує знаннядля**: - дотримання правил розумової діяльності	**оперує термінами:** - безумовний рефлекс, умовний рефлекс, мислення, мова, пам'ять **називає**: - *нервові процеси* (*збудження, гальмування*); - показники нервових процесів (сила, рухливість, урівноваженість);	Поняття про вищу нервову діяльність і її основні типи. Умовні та безумовні рефлекси. Інстинкти. Мова. Навчання та пам'ять. Мислення та свідомість. Сон. Біоритми. **Лабораторне дослідження:**	**Здоров'я і безпека** (зорієнтовує на усвідомлення учнями: - значення самовиховання у формуванні особистості; - значення сну для повноцінного функціонування організму; - безпечного впливу

	- *види сну*; - причини біоритмів; **наводить приклади**: - умовних та безумовних рефлексів людини; - біоритмів людини; **характеризує**: - особливості вищої нервової діяльності людини; - інстинктивну та набуту поведінку людини; - види навчання, види пам'яті; **пояснює**: - значення другої сигнальної системи; - роль кори головного мозку в мисленні; - причини індивідуальних особливостей поведінки людини	визначення реакції зіниць на світло; дослідження різних видів пам'яті. **Дослідницький практикум** Визначення типу вищої нервової діяльності та властивостей темпераменту.	соціальних факторів на формування особистості)
Ставлення			
висловлює судження: - про значення пам'яті для інтелектуального розвитку людини; - щодо ролі самовиховання у формуванні особистості; - щодо впливу соціальних факторів на формування особистості; - про значення біоритмів і сну для повноцінного функціонування організму; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток знань про вищу нервову діяльність* (*І. П. Павлов, І. М. Сєченов, О. О. Ухтомський та ін*.)			
ТЕМА 11. ЕНДОКРИННА СИСТЕМА (орієнтовно 3 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
застосовує знаннядля: - профілактики йододефіциту в організмі та інших захворювань, пов'язаних із порушенням функцій	**оперує термінами:** - ендокринна система, гормони, гомеостаз **називає**:	Ендокринна система. Залози внутрішньої та змішаної секреції. Профілактика захворювань ендокринної системи.	**Здоров'я і безпека** (спрямовує на розуміння учнями: - впливу гормонів на процеси

ендокринних залоз	- залози внутрішньої та змішаної секреції; - місце розташування ендокринних залоз в організмі людини; **характеризує**: - нейрогуморальну регуляцію фізіологічних функцій організму; - вплив гормонів на процеси обміну в організмі; **пояснює**: - роль нервової системи в регуляції функцій ендокринних залоз; - роль ендокринної системи в розвитку стресорних реакцій; - значення ендокринної системи в підтриманні гомеостазу й адаптації організму	Взаємодія регуляторних систем **Проект.** Йододефіцит в організмі людини, його наслідки та профілактика (*або тематика за вибором учителя*)	обміну речовин в організмі людини; - профілактику йододефіциту в організмі та інших захворювань, пов'язаних із порушенням функцій ендокринних залоз)
Ставлення			
висловлює судження: - щодо значення ендокринної системи для повноцінного функціонування організму людини; **робить висновок**: - про взаємодію регуляторних систем організму			
ТЕМА 12. РОЗМНОЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДИНИ (орієнтовно 4 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
порівнює: - будову чоловічої та жіночої статевих клітин; **застосовує знаннядля**: - запобігання хворобам, що передаються статевим шляхом, та попередження ВІЛ-інфікування	**оперує термінами:** - ембріональний розвиток, гамети (сперматозоїд, яйцеклітина), запліднення, зигота, вагітність, плацента **називає**: - функції статевих залоз людини; - первинні та вторинні статеві ознаки людини; - періоди онтогенезу людини;	Будова та функції репродуктивної системи. Статеві клітини. Запліднення. Менструальний цикл. Вагітність. Ембріональний період розвитку людини. Плацента, її функції. Постембріональний розвиток людини. Репродуктивне здоров'я.	**Здоров'я і безпека** (націлює на розуміння учнями необхідності збереження репродуктивного здоров'я молоді та здорового способу життя як необхідної умови народження здорової дитини)

	характеризує: - процес запліднення; - розвиток зародка і плода; - розвиток дитини після народження; - функції плаценти; - статеве дозрівання; - *вікові періоди індивідуального розвитку людини*; - особливості підліткового віку; - захворювання, що передаються статевим шляхом; **пояснює**: - *роль ендокринної системи в регуляції гаметогенезу, овуляції, вагітності, постембріонального розвитку людини;* - вплив факторів середовища та способу життя батьків на розвиток плода		
Ставлення			
висловлює судження: - про необхідність збереження репродуктивного здоров'я молоді; - про залежність розвитку дитини в материнському організмі від здоров'я матері, її поведінки; **обґрунтовує судження**: - про вплив нікотину, тютюнового диму, алкоголю на розвиток плода; **оцінює**: - значення дотримання особистої гігієни юнаками та дівчатами; **виявляє ставлення**: - щодо здорового способу життя як необхідної умови народження здорової дитини			
УЗАГАЛЬНЕННЯ (орієнтовно 1 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
пояснює:	**називає**:	Цілісність організму людини. Взаємодія	

- як забезпечується цілісність організму людини	- функції, що підтримують цілісність організму; - способи підтримання гомеостазу; **характеризує**: - інтегруючу функцію кровоносної, нервової та ендокринної систем	регуляторних систем організму	
Ставлення			
робить висновок: - про біосоціальну природу людини			

9 клас

(*70 год – 2 год на тиждень*, з них*2 год – резервні*)

Наведена кількість годин на вивчення кожної теми є орієнтовною. Послідовність тем у межах одного навчального року вчитель може змінювати на власний розсуд (без порушення логіки викладання). Елементи змісту, які є необов'язковими й можуть вивчатися опційно (за вибором учителя), виділено *курсивом*; так само виділено опційні складові очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Виконання та захист проектів передбачає проведення учнями дослідницької роботи і представлення її результатів; проекти інших типів (творчі, інформаційні тощо) вчитель може впроваджувати додатково за бажанням. Кожен учень упродовж навчального року має взяти участь хоча б в одному навчальному проекті.

<table>
<tr><th colspan="3">Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів</th><th>Зміст навчання</th></tr>
<tr><td colspan="4">Вступ (орієнтовно 2 год)</td></tr>
<tr><th>Діяльність (уміння)</th><th>Знання</th><th>Зміст</th><th>Наскрізні змістові лінії</th></tr>
<tr><td rowspan="2">практикує:
- методи біологічних досліджень у пізнанні окремих явищ живої природи (описовий, експериментальний, моделювання, моніторинг, статистичний — представлення даних);
аналізує та порівнює:
- біологічні системи, що перебувають на різних рівнях організації;
моделює / створює моделі:
- простих біологічних систем різних рівнів (наприклад, системи органів людини, угруповання тощо)</td><td>оперує термінами:
- описовий метод, експериментальний метод, моделювання</td><td rowspan="2">Біологія як наука. Предмет біології. Основні галузі біології та її місце серед інших наук. Рівні організації біологічних систем. Основні методи біологічних досліджень</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>називає:
- основні галузі біології;
- рівні організації життя;
наводить приклади:
- біологічних систем, що перебувають на різних рівнях організації;
пояснює:
- значення методів біологічних досліджень у пізнанні живої природи;
- зв'язок біології з іншими природничими й гуманітарними науками;
характеризує:
- методи біологічних досліджень</td></tr>
</table>

	(описовий, експериментальний, моделювання)		
Ставлення			
усвідомлює: відмінність системи від її дискретних елементів та залежність функціонування системи від взаємозв'язків між елементами різних рівнів			
Тема 1. Хімічний склад клітини (орієнтовно 8 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
розпізнає: - приклади органічних речовин за назвами; **досліджує / спостерігає:** - приклади дії ферментів; **розв'язує**: - елементарні вправи з молекулярної біологіїзі структури білків та нуклеїнових кислот; **аналізує та порівнює:** - структурні рівні організації білків; - властивості органічних молекул	**оперує термінами:** - полімер, білки, нуклеїнові кислоти, фермент **називає:** - органічні та неорганічні речовини, що входять до складу організмів; - складові атома (*міжпредметні*); - типи хімічних зв'язків (ковалентні, йонні, водневі), гідрофобна взаємодія (*міжпредметні*); **описує:** - властивості та біологічну роль води, ліпідів, вуглеводів; - будову, властивості та функції білків, структурні рівні організації білків; - будову й функції нуклеїнових кислот; **наводить приклади:** - продуктів, що містять білки, ліпіди та вуглеводи; **пояснює:**	Вода та її основні фізико-хімічні властивості. Інші неорганічні сполуки. Органічні молекули. Вуглеводи та ліпіди. Поняття про біологічні макромолекули – біополімери. Білки, їхня структурна організація та основні функції. Ферменти, їхня роль у клітині. Нуклеїнові кислоти. Роль нуклеїнових кислот як носія спадкової інформації. АТФ. **Лабораторні дослідження**: Властивостей ферментів. **Практичні роботи** № 1. Розв'язання елементарних вправ зі структури білків та нуклеїнових кислот	

	- *необхідність зовнішніх джерел енергії для існування біологічних систем;* - роль АТФ у життєдіяльності організмів; - роль білків у життєдіяльності організмів; - роль нуклеїнових кислот у спадковості організмів		
Ставлення			
висловлює та обґрунтовує судження: - про спільність складу та різницю вмісту хімічних елементів у живій та неживій природі; - щодо необхідності різних продуктів харчування в раціоні людини; **робить висновок:** - про необхідність вживання людиною різноманітних продуктів харчування; - про значення моделювання в розумінні хімічної будови живих організмів; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток біохімії* (*І. Ф. Мішер, Ф. Крік, Дж. Уотсон, Р. Франклін та ін.*),*у тому числі й українських* (*О. В. Палладін, О. В. Данилевський, Я. О. Парнас*)			
Тема 2.Структура клітини (орієнтовно 6 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
порівнює: - будову клітини прокаріотів й еукаріотів; - будову клітин рослин, тварин, грибів; **дотримується правил**: - виготовлення мікропрепаратів та розгляду їх за допомогою	**оперує термінами:** - еукаріоти, прокаріоти, віруси, клітинна мембрана, цитоплазма, ендоплазматичний ретикулум, апарат Гольджі, лізосоми, вакуолі, цитоскелет ***називає****:* - *методи дослідження клітин;*	*Методи дослідження клітин*. Типи мікроскопії. Структура еукаріотичної клітини: клітинна мембрана, цитоплазма та основні клітинні органели. Ядро, його структурна організація та функції. Типи клітин та їхня порівняльна	

мікроскопа; - виконання малюнків біологічних об'єктів; **спостерігає:** - елементи будови клітини на постійних і тимчасових мікропрепаратах; **аналізує:** - взаємозв'язок між будовою та функціями органел; - взаємозв'язок між будовою та функціями ядра	- складові цитоплазми; - основні клітинні органели та їхні функції; - основні компоненти та функції ядра; **наводить приклади**: - про- та еукаріотичних організмів; - рухів клітин і внутрішньоклітинних рухів; **розпізнає**: - компоненти клітин на схемах та електронних мікрофотографіях; **пояснює**: - роль мембран у життєдіяльності клітин; - взаємозв'язок клітини із зовнішнім середовищем; **характеризує**: - хімічний склад клітинної мембрани	характеристика: прокаріотична та еукаріотична клітина, рослинна та тваринна клітина. **Демонстрування** моделей-аплікацій, що ілюструють будову клітини, мікропрепаратів клітин рослин і тварин. **Лабораторні роботи** 1. Вивчення структурно-функціональної різноманітності клітин.	
Ставлення			
застосовує знання: - для доказу єдності органічного світу; **висловлює судження**: - щодоролі клітини як елементарної структурної одиниці живих систем; **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток знань про клітину* (*Т. Шванн, М. Шлейден, К. Гольджі та ін.*)			
Тема 3. Принципи функціонування клітини (орієнтовно 6 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
характеризує: - процеси фотосинтезу, клітинного дихання як джерел енергії для	**оперує термінами:** - метаболізм, клітинне дихання, мітохондрії, фотосинтез, пластиди,	Обмін речовин та енергії. *Основні шляхи розщеплення органічних речовин в живих організмах.*	**Здоров'я і безпека** (орієнтує на застосування знання про процеси

клітин; **аналізує:** - вплив зовнішніх факторів на протікання клітинних процесів (зокрема, чим зумовлений зелений колір рослин); **порівнює**: - процеси фотосинтезу та хемосинтезу	хемосинтез **називає:** - процеси обміну речовин та енергії, які відбуваються в цитоплазмі клітини; - органели клітини, у яких відбувається дихання та фотосинтез; **наводить приклади:** - процесів розщеплення органічних речовин, що відбуваються в клітині	Клітинне дихання. *Біохімічні механізми дихання.* Фотосинтез: світлова та темнова фаза. Хемосинтез. *Базові принципи синтетичних процесів у клітинах та організмах*	життєдіяльності клітини для мотивації здорового способу життя) **Екологічна безпека та сталий розвиток** (орієнтує на усвідомлення планетарної ролі фотосинтезу як одного з основних механізмів підтримання гомеостазу в атмосфері)
Ставлення			
висловлює судження: - щодо значення процесів фотосинтезу, хемосинтезу, клітинного дихання для забезпечення енергетичних потреб організмів; - щодо планетарної ролі фотосинтезу; **застосовує знанняпро**: - процеси життєдіяльності клітини для мотивації здорового способу життя; **робить висновок**: - про схожість процесів обміну речовин, що відбуваються в клітинах організмів різних груп організмів; - про значення методу моделювання у вивченні клітинних процесів			
Тема 4. Збереження та реалізація спадкової інформації (орієнтовно 11 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
характеризує: - процес транскрипції; - процес біосинтезу білка; - процес реплікації ДНК; - генетичний код та його значення в біосинтезі білків; - взаємозв’язок між будовою та	**оперує термінами:** - ген, генетичний код, ядро, хромосоми, рибосоми, транскрипція, трансляція, мітоз, мейоз **називає**: - типи генів;	Гени та геноми. *Будова генів та основні компоненти геномів про- та еукаріотів.* Транскрипція. Основні типи РНК. Генетичний код. Біосинтез білка. Подвоєння ДНК; *репарація пошкоджень ДНК.*	

функціями хромосом; - процеси мітозу та мейозу в еукаріотів; - етапи клітинного циклу; - *етапи онтогенезу в рослин і тварин;* **порівнює:** - процеси транскрипції та реплікації; - процеси мітозу та мейозу	- етапи реалізації спадкової інформації; - фази мітозу та мейозу; - *періоди онтогенезу в багатоклітинних організмів;* ***наводить приклади***: - застосування принципу комплементарності нуклеотидів	Поділ клітин: клітинний цикл, мітоз. Мейоз. Рекомбінація ДНК. Статеві клітини та запліднення. *Етапи індивідуального розвитку.* **Лабораторні дослідження**: фаз мітозу (на прикладі клітин кореня цибулі). **Практичні роботи** 1.Розв'язування елементарних вправ з реплікації, транскрипції та трансляції	
Ставлення			
***робить висновок*:** - про визначну роль спадкового апарату клітини			
Тема 5. Закономірності успадкування ознак (орієнтовно 10 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
застосовує знання: - для складання схем схрещування; - для оцінки спадкових ознак у родині та планування родини; -для обґрунтування заходів захисту від впливу мутагенних факторів; **характеризує:** - успадкування, зчеплене зі статтю; - мінливість: комбінативну, мутаційну, модифікаційну; - можливості діагностики спадкових хвороб людини; **порівнює**: - модифікаційну та мутаційну мінливість; - успадкування домінантних і рецесивних ознак; **дотримується правил:**	**оперує термінами:** - алель, генотип, фенотип, мутація (точкова, хромосомна, геномна), мутаген **називає**: - методи генетичних досліджень; - закони Менделя; - форми мінливості; - мутагенні фактори; - види мутацій; - *зчеплення генів у хромосомах;* **наводить приклади:** - спадкової мінливості; - неспадкової мінливості; - спадкових захворювань людини; **пояснює**: - поняття: домінантний та рецесивний алелі, гомозигота,	Класичні методи генетичних досліджень. Генотип та фенотип. Алелі. Закони Менделя. *Ознака як результат взаємодії генів. Поняття про зчеплення генів і кросинговер.* Генетика статі й успадкування, зчеплене зі статтю. Форми мінливості. Мутації: види мутацій, причини та наслідки мутацій. Спадкові захворювання людини. Генетичне консультування. *Сучасні методи молекулярної генетики.* **Демонстрування** схем схрещування, що ілюструють основні генетичні закономірності. **Лабораторні дослідження**	**Здоров'я і безпека** (орієнтує на розуміння важливості генетичного консультування та молекулярних методів діагностики задля народження здорових дітей, на глибоке засвоєння впливу на потомство шкідливих звичок батьків: тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин)

- складання схем родоводів; **застосовує знання:** - для оцінки спадкових ознак у родині та планування родини	гетерозигота; - значення генотипу й умов середовища для формування фенотипу	мінливості в рослин і тварин. **Практичні роботи** 2. Складання схем схрещування. **Проект** Складання власного родоводу та демонстрація успадкування певних ознак (за вибором учня) / родовід родини видатних людей (за вибором учня)	
Ставлення			
висловлює судження: - про важливість генетичного консультування та молекулярних методів діагностики в сучасній генетиці; - щодо впливу на потомство шкідливих звичок батьків (тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин); **усвідомлює значення:** - *внеску вчених у розвиток генетичних знань* (*Г. Мендель, Т. Х. Морган та ін.*),*у тому числі й українських* (*С.М. Гершензон*)			
Тема 6. Еволюція органічного світу (орієнтовно 7 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
характеризує: -розвиток поглядів на походження різноманіття живих істот; **порівнює:** - географічне й екологічне видоутворення; **дотримується правил**: - складання елементарних таблиць, схем, що демонструють еволюційний розвиток рослинного й тваринного світу Землі	**оперує термінами:** - вид, популяція, еволюція, природний добір, антропогенез **дає визначення понять:** - конвергенція, дивергенція, паралелізм; **пояснює**: - основні положення сучасної теорії еволюції; - популяцію як елементарну одиницю еволюції;	Популяції живих організмів та їх основні характеристики. Еволюційні фактори. *Механізми первинних еволюційних змін.* Механізми видоутворення. *Розвиток еволюційних поглядів.* Теорія Ч. Дарвіна. Роль палеонтології, *молекулярної генетики* в обґрунтуванні теорії еволюції. Еволюція людини. Етапи еволюції	

	- основні характеристики популяції; - елементарні фактори еволюції; - критерії виду; - способи видоутворення; - докази еволюції; - види природного добору; - різні погляди на виникнення життя на Землі (креаціонізм, спонтанне зародження, біохімічна еволюція, панспермія); - етапи еволюції людини; - різноманіття організмів *якрезультат еволюції;* ***наводить приклади**:* - адаптації організмів до умов середовища; - викопних організмів різних геологічних епох	людини. Світоглядні та наукові погляди на походження та історичний розвиток життя	
Ставлення			
висловлює судження: - щодо співвідношення біологічних та соціокультурних факторів у розвитку людини; **робить висновок:** - про єдність органічного світу, що проявляється через його розмаїття; - про значення моделювання в дослідженні еволюційних процесів різних рівнів; **усвідомлює значення:** *- внеску вчених у розвиток еволюційного учення* (*Е. Геккель, Ч. Дарвін, Ж.- Б. Ламарк та ін.*),*у тому числі й українських* (*О. О. Ковалевський*)			
Тема 7. Біорізноманіття (розглядається опційно, орієнтовно 4 год)			
Діяльність (уміння)	**Знання**	**Зміст**	**Наскрізні змістові лінії**
характеризує:	**називає**:	*Основи еволюційної філогенії та*	

- основні принципи біологічної систематики; **аналізує та порівнює**: *- засоби боротьби із хворобами різної природи* (*вірусні, бактеріальні, протозойні тощо*)	*- таксономічні одиниці;* *- основні групи організмів*	*систематики.* *Основні групи організмів: бактерії, археї, еукаріоти. Неклітинні форми життя: віруси. Огляд основних еукаріотичних таксонів*	
Ставлення			
робить висновок: *- про єдність органічного світу, що проявляється через його розмаїття*; **усвідомлює** : *- значення різних форм життя для збереження здоров'я людини*			

Тема 8. Надорганізмові біологічні системи (орієнтовно 7 год)

Діяльність (уміння)	Знання	Зміст	Наскрізні змістові лінії
застосовує знання: - про особливості функціонування популяцій, екосистем, біосфери для обґрунтування заходів їх збереження, прогнозування наслідків впливу людини на екосистеми, визначення правил своєї поведінки в сучасних екосистемах; **розпізнає:** - основні групи організмів за екологічною роллю в мережах живлення екосистем; **застосовує знання:**	**оперує термінами:** - екологічний фактор, продуценти, консументи, редуценти, екосистема, трофічний ланцюг (мережа), біосфера **називає:** - методи дослідження процесів в екосистемах; - екологічні фактори; **наводить приклади**: - угруповань, екосистем; - пристосованості організмів до умов середовища; - ланцюгів живлення;	Екосистема. Різноманітність екосистем. Харчові зв'язки, потоки енергії та колообіг речовин в екосистемах. Біотичні, абіотичні та антропічні (антропогенні, техногенні) фактори. Стабільність екосистем та причини її порушення. Біосфера як цілісна система. Захист і збереження біосфери, основні заходи щодо охорони навколишнього середовища. **Проект (дослідницький)** Виявлення рівня антропогенного та техногенного впливу в екосистемах	**Екологічна безпека та сталий розвиток** (орієнтує на розуміння антропічного впливу на природні екосистеми, значення колообігу речовин у збереженні екосистем, роль заповідних територій у збереженні біологічного різноманіття, рівноваги в біосфері; спрямовує на дотримання екологічної культури в повсякденному житті,участь у

<table>
<tr>
<td>- для складання ланцюгів (мереж) живлення в екосистемах;
дотримується правил:
- побудови екологічних пірамід різних типів;
спостерігає:
- дію екологічних факторів на різні групи організмів;
аналізує та порівнює:
- різні середовища життя;
- природні та штучні екосистеми;
описує:
- антропічний вплив на природні екосистеми;
бере участь у природоохоронній діяльності та дотримується екологічної культури в повсякденному житті</td>
<td>пояснює:
- структуру екосистем;
- взаємодію організмів в екосистемах;
- структуру ланцюгів живлення;
- правило екологічної піраміди;
- значення колообігу речовин у збереженні екосистем;
- функціональні компоненти біосфери;
- роль заповідних територій у збереженні біологічного різноманіття, рівноваги в біосфері;
порівнює:
- природні та штучні екосистеми;
- роль продуцентів, консументів, редуцентів у штучних і природних екосистемах</td>
<td rowspan="2">своєї місцевості</td>
<td rowspan="2">природоохоронній діяльності та вияв громадянської позиції в галузі збереження довкілля)
Підприємливість та фінансова грамотність (орієнтує на усвідомлення відмінностей між природними та штучними екосистемами за показниками продуктивності й ефективності; спрямовує на усвідомлення економічної оцінки природних екосистем та антропічного впливу на них; спрямовує на дотримання екологічної культури в бізнесі).
Здоров’я і безпека (націлює на розуміння наслідків антропічного впливу на природні екосистеми для здоров’я людини; сприяє дотриманню екологічної культури в повсякденному житті, формуванню активної громадянської позиціїв галузі збереження довкілля як одного з напрямів боротьби за здоров’я)

Громадянська відповідальність</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="2">Ставлення
робить висновок:
- про цілісність і саморегуляцію живих систем;
- про значення природних угруповань для збереження рівноваги в біосфері;
усвідомлює значення:
- внеску вчених у розвиток екології (Е. Геккель, Ю. Лібіх, Е. Шелфорд та ін.),у тому числі й українських (М. І. Вернадський);
формує громадянську позицію:
- в галузі збереження довкілля</td>
</tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="2"></td><td></td><td>(спрямовує на активну участь у природоохоронній діяльності та дотримання екологічної культури в повсякденному житті, вияв громадянської позиції в галузі збереження довкілля)</td></tr>
<tr><td colspan="4">Тема 9. Біологія як основа біотехнології та медицини (орієнтовно 6 год)</td></tr>
<tr><td>Діяльність (уміння)</td><td>Знання</td><td>Зміст</td><td>Наскрізні змістові лінії</td></tr>
<tr><td rowspan="2">порівнює:
- класичні методи селекції із сучасними біотехнологічними підходами</td><td>оперує термінами:
- біотехнологія, селекція, генетична інженерія, генетично-модифіковані організми</td><td rowspan="3">Поняття про селекцію. Введення в культуруроослин. Методи селекції рослин. Одомашнення тварин. Методи селекції тварин.Огляд традиційних біотехнологій. Основи генетичної та клітинної інженерії. Роль генетичної інженерії в сучасних біотехнологіях і медицині. Генетично модифіковані організми</td><td rowspan="3">Екологічна безпека та сталий розвиток
(орієнтує на розуміння переваг сучасних біотехнологічних підходів над методами класичної селекції; спрямовує на обговорення переваг та можливих ризиків використання генетичномодифікованих організмів, моральних і соціальних аспектів біологічних досліджень; на прикладах речовин (продукції), які одержують методами біотехнологій і генної інженерії, демонструє важливість наукоємних технологій у сталому розвитку людства)
Громадянська відповідальність
(спрямовує на розуміння моральних і соціальних</td></tr>
<tr><td>називає:
- методи селекції;
- завдання та основні напрями сучасної біотехнології;
- методи сучасної біотехнології;
- можливості діагностики спадкових хвороб людини;
пояснює:
- переваги та можливі ризики використання генетичномодифікованих організмів;
наводить приклади:
- речовин (продукції), які одержують методами традиційних біотехнологій;
- речовин (продукції), які одержують методами генної інженерії</td></tr>
<tr><td colspan="2">Ставлення</td></tr>
</table>

застосовує знаннядляоцінки: - можливих позитивних і негативних наслідків застосування сучасних біотехнологій; **висловлює судження**: - щодо можливості використання генетично модифікованих організмів; - щодо моральних і соціальних аспектів біологічних досліджень		аспектів біологічних досліджень в галузі біотехнології та генетичної інженерії, важливість профілактики упередженого ставлення до сучасних технологій) **Здоров'я і безпека** (орієнтує на розуміння сучасних технологій у галузі діагностики та корекції спадкових хвороб людини; можливих позитивних і негативних наслідків застосування сучасних біотехнологій, генетично модифікованих організмів) **Підприємливість і фінансова грамотність** (орієнтує на розуміння переваг сучасних біотехнологій над класичними методами селекції; значення для підприємницької діяльності сучасних наукоємних технологій, зокрема, в діагностиці та корекції спадкових хвороб людини, у використанні генетично модифікованих організмів та речовин (продукції), які одержують методами генної інженерії)

<table>
<tr><th colspan="4">Узагальнення</th></tr>
<tr><th>Діяльність (уміння)</th><th>Знання</th><th>Зміст</th><th>Наскрізні змістові лінії</th></tr>
<tr><td>характеризує:
- основні загальні властивості живих систем</td><td>оперує термінами:
- система</td><td rowspan="3">Основні загальні властивості живих систем</td><td rowspan="3"></td></tr>
<tr><th colspan="2">Ставлення</th></tr>
<tr><td colspan="2">робить висновок:
- про єдність живих систем різних рівнів</td></tr>
</table>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ГЕОГРАФІЯ

6–9 класи

Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів[4]

Навчальна програма з географії для 6–9 класів підготовлена у 2012 році робочою групою у складі: *Я. Б. Олійник*, декан географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор (голова групи); *Р. В. Гладковський*, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНмолодьспорту; *Л. М. Даценко*, доцент географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор; *Н. І. Забуга*, завідуюча сектором природничо-математичної освіти Інституту інноваційних технологій та змісту освіти; *В. І. Кудирко*, проректор Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; *Л. О. Кухар*, заступник директора з наукової роботи гімназії №191 м. Києва, заслужений вчитель України; *Н. В. Муніч*, голова асоціації вчителів географії України; *Г. Є. Уварова*, доцент Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук.

У 2015 році були внесені зміни до програми робочою групою у складі: *Я. Б. Олійник* (*голова групи*), декан географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор (голова групи); *І. М. Вітенко*, доцент кафедри методики викладання навчальних предметів та освітнього менеджменту Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат географічних наук; *В. Г. Гаврилюк*, учитель Львівського фізико-математичного ліцею-інтернату при Львівському національному

[4]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

університеті імені Івана Франка; *Т. Г. Гільберг*, завідувач кафедри Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат географічних наук; *Л. М. Даценко*, доцент географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор; *Г. Д. Довгань*, учитель географії Харківської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 5 Харківської міської ради Харківської області, учитель-методист; *Н. І. Забуга*, завідуюча сектором природничо-математичної освіти Інституту інноваційних технологій та змісту освіти; *С. Г. Коберник*, завідувач кафедри Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, професор, доктор педагогічних наук; *Р. Р. Коваленко*, учитель-методист СШ № 260 міста Києва, викладач Міжнародного ліцею «Гранд» міста Києва; *В. І. Кудирко*, проректор Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; *Т. Д. Магалецька*, учитель загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 28 м. Житомира; *Н. В. Муніч*, голова асоціації вчителів географії України; *Т. Г. Назаренко*, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук; *О. Ф. Надтока*, завідувач відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; *О. М. Приймак*, учитель КЗО «Письмечівська середня загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів Солонянської районної ради Дніпропетровської області»; *Т. І. Рихлик*, учитель Вишгородської загальноосвітньої школи № 1 І–ІІІ ст. Київської області, заслужений вчитель України; *О. І. Слюсар*, методист Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; *В. В. Совенко*, методист навчально-методичного кабінету природничих дисциплін та регіонального краєзнавства Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Академія неперервної освіти»; *О. Г. Стадник*, доцент кафедри географії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, кандидат педагогічних наук; *Г. Є. Уварова*, доцент Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету, кандидат педагогічних наук.

Склад робочої групи з оновлення навчальної програми з географії для учнів 6–9 класів (2017 рік): *І. М. Вітенко*, заступник директора з науково-методичної роботи та міжнародного співробітництва Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат географічних наук (*керівник групи*); *Р. В. Гладковський*, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України; М. В. Бобровський, заступник директора з науково – методичної роботи ліцею «Універсум» Шевченківського району міста Києва; *В. І. Кудирко*, доцент Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат педагогічних наук; Т. В. Уманська, методист Вінницької академії неперервної освіти; *О. І. Слюсар*, методист Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; *Т. К. Сокол*, учитель географії Рівненської гуманітарної гімназії; *І. В. Фастов*, учитель географії навчально-виховного комплексу «Гарант» міста Лисичанська

Луганської області; *О. О. Козачук*, учитель Кременецького ліцею імені Уласа Самчука Тернопільської області; *І. М. Ільницький*, учитель географії Великослобідської ЗОШ І–ІІ ст. Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької області.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета базової загальної середньої освіти

Програму розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.).

Програма має забезпечує перехід від предметоцентризму до дитиноцентризму, щоб «теза навчати учня, а не викладати предмет» стала дієвою, а не залишалася гаслом. На підставі компетентнісного підходу знання мають стати не багажем «про всяк випадок», а ключем до розв'язання проблем, забезпечення успішної самореалізації у соціумі, облаштування особистого життя. Сьогодні неможливо навчити дитину всього, значно важливіше сформувати в неї потребу в неперервній освіті. Тому зміст навчального матеріалу з географії визначено з огляду на корисність та потрібність його за межами школи.

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток та соціалізація учня, формування його національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Основне завдання сучасної загальноосвітньої школи полягає у ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання. Варто також ураховувати те, що для успішної реальної діяльності сьогодні недостатньо знань і умінь, необхідні ще віра в себе, у свої сили, здатність ухвалювати рішення, жити й працювати в колективі й зосереджувати свої зусилля на конкретних завданнях, виявляти проблему, вести самостійний чи спільний пошук способів її розв'язання, брати на себе відповідальність за результати дій і вчинків.

Компетентнісний потенціал предмета

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	**Уміння:** усно й письмово тлумачити географічні поняття, факти, явища, закони, теорії; описувати (усно чи письмово) географічні об'єкти, процеси, явища, послуговуючись багатим арсеналом мовних засобів – термінами, поняттями тощо; обговорювати проблеми географічного змісту глобального та регіонального рівня. **Ставлення:** усвідомлювати значущість здобутків географічної науки, зокрема пошанування досягнень українських учених; прагнення до розвитку української термінологічної лексики в системі географічних наук. **Навчальні ресурси:** навчальні, науково-популярні, художні тексти про природу, дослідницькі проекти в галузі географії, усні / письмові презентації їх результатів
2. Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** використовувати іншомовні навчальні джерела для отримання інформації географічного змісту; описувати іноземними мовами, аналізувати та оцінювати роль природних явищ у сучасному світі, доречно використовувати географічні поняття та найуживаніші терміни в усних чи письмових текстах, читати та тлумачити географічну термінологію іноземною мовою. **Ставлення:** зацікавленість інформацією географічного змісту іноземною мовою; розуміння глобальних проблем людства і прагнення долучитися до їх розв'язання, зокрема й з допомогою іноземних мов. **Навчальні ресурси:** довідкова література, онлайнові перекладачі, іншомовні сайти, статті з іншомовної

	вікіпедії, іноземні підручники і посібники
3. Математична компетентність	**Уміння:** застосовувати математичні методи для розв'язання географічних проблем і задач, розуміти і використовувати математичні моделі природних та суспільних явищ і процесів. **Ставлення:** усвідомлення варіативності та значущості математичних методів у розв'язанні географічних проблем і задач. **Навчальні ресурси:** завдання на виконання обчислень, аналіз та обробка статистичної інформації, поданої в різних формах (картографічній, табличній, графічній)
4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** пояснювати явища в живій природі, використовуючи наукове мислення; самостійно чи в групі досліджувати живу природу, аналізувати і визначати проблеми довкілля; оцінювати значення географії для сталого розвитку та розв'язання глобальних проблем. **Ставлення:** відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні та світі; готовність до розв'язання проблем, пов'язаних зі станом довкілля. **Навчальні ресурси:** географічні задачі, ситуативні вправи щодо розв'язання проблем стану довкілля, біорізноманіття, ощадного використання природних ресурсів тощо

5. Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** використовувати сучасні цифрові технології і пристрої для спостереження за довкіллям, явищами і процесами в суспільстві і живій природі; створювати інформаційні продукти (мультимедійна презентація, блог тощо) природничо – географічного та суспільно-географічного спрямування; шукати, обробляти і зберігати інформацію географічного характеру, критично оцінюючи її. **Ставлення:** дотримання авторського права, етичних принципів поводження з інформацією; усвідомлення необхідності екологічних методів і засобів утилізації цифрових пристроїв. **Навчальні ресурси:** електронні картографічні джерела, електронні посібники, збірники задач, тести тощо
6. Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** організовувати й оцінювати свою навчально-пізнавальну діяльність, зокрема самостійно чи в групі планувати і проводити спостереження або експерименти, реалізовувати проекти, ставити перед собою цілі і досягати їх, вибудовувати власну траєкторію розвитку впродовж життя. **Ставлення:** допитливість і спостережливість, готовність до інновацій. **Навчальні ресурси:** довідкова система програмних засобів
7. Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** генерувати ідеї й ініціативи щодо проектної та винахідницької діяльності, ефективного використання природних ресурсів; прогнозувати вплив географічних процесів і закономірностей на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; нівелювати ризики і використовувати можливості для створення цінностей для себе та інших у довкіллі; керувати групою (надихати, переконувати й залучати до діяльності, зокрема

	природоохоронної чи наукової). **Ставлення:** відповідальність за ухвалення виважених рішень щодо діяльності в довкіллі, під час реалізації проектів і дослідницьких завдань. **Навчальні ресурси:** сайти підприємств, установ, організацій, екскурсії на сучасні підприємства, зустрічі з успішними представниками бізнесу
8. Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** ефективно співпрацювати з іншими над реалізацією географічних проектів, розв'язувати проблеми довкілля, залучаючи місцеву громаду. **Ставлення:** відстоювати власну позицію щодо ухвалення рішень у справі збереження й охорони довкілля, готовність брати участь у природоохоронних заходах; громадянська відповідальність за стан довкілля, пошанування розмаїття думок і поглядів; оцінювання внеску українських та іноземних учених і винахідників у суспільний розвиток. **Навчальні ресурси:** географічні задачі, інтернет-ресурси, посібники
9. Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** фіксувати унікальні об'єкти, явища та ландшафти Землі, їх естетичне значення, використовувати природні матеріали і засоби для втілення художніх ідей, пояснювати географічне підґрунтя відображення природи у творах мистецтва. **Ставлення:** усвідомлення причетності до національної і світової культури через вивчення географії і мистецтва; розуміння гармонійної взаємодії людини і природи. **Навчальні ресурси:** літературні, музичні та образотворчі твори

10. Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** працювати в команді під час реалізації географічних проектів, застосовувати набутий досвід задля збереження власного здоров'я та здоров'я інших, оцінювати значення географічної науки для забезпечення добробуту людства. **Ставлення:** турбота про здоров'я своє та інших людей, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти, усвідомлення важливості ощадного природокористування, пошанування внеску кожного / кожної в досягнення команди. **Навчальні ресурси:** кооперативне навчання, партнерські технології, проекти

Основні завдання шкільної географії

Шкільна географічна освіта є не тільки джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому.

Географічна освіта в основній школі спрямована на досягнення таких головних ***завдань***:

- засвоєння знань про основні географічні поняття, закономірності розвитку, взаємозв'язки між природними компонентами, населення і господарства різних територій, формування материків, океанів та їх частин відповідно до природних та соціально-економічних чинників; природу, населення і господарство України; економічну і соціальну географію світу; природокористування та навколишнє середовище;
- оволодіння умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації і демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів на цій основі ключових компетенцій; виконувати дії, набуті на основі застосування географічних знань і попереднього досвіду;
- застосування географічних знань для пояснення та оцінювання географічних процесів і явищ;
- розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного здобуття нових знань із географії;

• формування здатності і готовності до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки у навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;
• виховання екологічної культури, національної свідомості та почуття патріотизму, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу.

Структура і зміст навчальної програми

Структура і зміст програми з географії базуються на принципах неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, гуманізації, урахування вікових можливостей учнів, практичної спрямованості.

У програмі знайшли відображення наскрізні для шкільної географії змістові лінії, зазначені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та наскрізні теми, передбачені Концепцією Нової української школи.

У лівій частині програми до кожного курсу зазначено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів – знань, умінь та ціннісних ставлень. Крім того, наведено базовий мінімум географічної номенклатури.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з географії здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід щодо його організації. Критерієм оцінювання роботи учнів є не так обсяг навчального матеріалу, що залишився в пам'яті, якуміння його аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, використовувати в життєвих ситуаціях, самостійно здобувати знання.

Окремі елементи географічних знань учні отримують у початковій школі в курсі «Природознавство». Поглиблення цих знань відбувається у 5 класі під час продовження вивчення пропедевтичного курсу «Природознавство», в якому на доступному для учнів рівні формуються початкові уявлення про Всесвіт, Землю як планету Сонячної системи, геосфери та складові середовища життя людини.

Географія у **6 класі** (***Загальна географія***) – це перший систематичний курс нового шкільного предмета. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких запланований резерв часу становить 6 годин. Під час вивчення загальної географії в учнів формуються уявлення про Землю як природний комплекс, особливості земних

оболонок та їх взаємозв'язки. Початковий курс географії також містить відомості про географічні подорожі та дослідження нашої планети, особливості зображення земної кулі на глобусі й карті, кількість і розміщення її населення, людські раси, положення України та окремих держав на політичній карті світу. Таким чином, у 6 класі розпочинається формування загальної географічної культури школярів та поступове навчання картографічній мові. Учні оволодівають основними географічними уявленнями та поняттями, набувають певних умінь у роботі з різними джерелами географічної інформації.

Для досягнення окресленої метивчителю необхідно вирішувати такі навчально-методичні ***завдання:***

- розвивати пізнавальний інтерес учнів до об'єктів і процесів навколишнього світу;
- навчити встановлювати зв'язки в системі географічних знань і на цій основі формувати ключові компетентності: вміння вчитися, громадянську, соціальну, підприємницьку, загальнокультурну, здоров'язбережувальну, інформаційну;
- залучати учнів до практичної діяльності щодо застосування отриманих географічних знань і вмінь у повсякденному житті.

Програмою передбачено виконання *восьми практичних робіт*, чотири з яких потрібно оцінити обов'язково, решту – на вибір учителя. Крім того, до окремих тем наведено теми досліджень.

Географія у **7 класі** (***Материки й океани***) є логічним продовженням курсу географії, що вивчався у 6 класі, й значною мірою спирається на його матеріал. Як і в 6 класі, на вивчення географії материків та океанів передбачено 70 годин (2 години на тиждень), 6 з яких становлять резерв часу. Головною ***метою*** вивчення географії у 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їхню цілісність і диференціацію, про населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки у житті людей і впливу суспільства на природні умови.

Для досягнення зазначеної мети вивчення географії у 7 класі окреслено такі ***завдання***:

- продовжити формувати в учнів знання про географічну диференціацію природи Землі від загальнопланетарного до регіонального рівня;
- створити географічні уявлення про великі частини земної поверхні – природні комплекси материків та океанів, їх просторову неоднорідність;
- дати первинні поняття про політичну карту, населення та види його господарської діяльності, екологічні виклики людства;

• розвивати картографічну грамотність учнів, формувати практичні уміння щодо знаходження, систематизації та презентації різноманітної географічної інформації.

Програмою передбачено виконання *12 практичних робіт*, чотири з яких є обов'язковими для оцінювання. Більшість практичних робіт виконуються з використанням різноманітних тематичних карт атласу та контурних карт. Уміння працювати з різними за змістом картами є одним із найважливіших показників якості підготовки учнів під час вивчення географії материків та океанів. Програмою передбачено також різноманітні дослідження.

Вивчення географії у **8 класі** (***Україна у світі: природа, населення***) спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформувати знання про природу та населення країни, свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури, відчути себе справжнім патріотом своєї держави. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких 3 години становлять резерв часу. Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів і населення України та свого регіону з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 7 класі. Зокрема, вивчення населення України здійснюється на основі тем про населення світу в курсах географії у 6 та 7 класах та внаслідок поглиблення їх змісту. Особлива роль географії у 8 класі полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів.

Для досягнення окресленої мети вивчення географії у 8 класі спрямоване на вирішення таких ***завдань***:

• сформувати в учнів знання та уявлення про Україну як цілісну країну, в якій відбуваються різноманітні глобальні та регіональні природні, суспільно-географічні та екологічні процеси;

• розкрити нові поняття і закономірності та поглибити й узагальнити вже сформовані теоретичні знання з фізичної та суспільної географії;

• сформувати уявлення про окремі поняття суспільно-географічного змісту;

• продовжити розвиток практичних умінь і навичок самостійної роботи, що сприятимуть активній соціально відповідальній поведінці учнів у географічному просторі країни.

Програмою передбачено виконання *11 практичних робіт*, з яких чотири є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємного впливу, що сприятиме подальшому розвитку в учнів навчально-пізнавальної компетенції і формуванню ціннісно-смислової та соціально-професійної компетенцій.

Запропоновані також завдання творчого характеру (дослідження), які, як і в попередніх курсах, можна оцінювати вибірково.

Вивченням географії у **9 класі** (***Україна і світове господарство***) завершується географічна освіта учнів в основній школі на базовому рівні. На цей курс відведено 52 години (1,5 години на тиждень), з яких 3 години становлять резерв часу. Провідною метоюцього курсу є формування знань про тенденції розвитку національного та світового господарства й визначення місця України в сучасному світі. Зазначена мета передбачає реалізацію таких завдань:

- сформувати нові поняття й базові знання про суспільну географію та особливості розвитку сучасного господарства в Україні і світі;
- ознайомити із структурою світового господарства та її відображенням в економіці України, найважливішими глобальними проблемами людства;
- навчити виявляти та аналізувати економічні, соціальні й екологічні процеси та явища на глобальному, регіональному і локальному рівнях;
- показати роль міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних проблем людства;
- розвивати в учнів пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності, самостійну навчальну діяльність шляхом пошуку та опрацювання географічної і статистичної інформації з різних джерел.

Важливим принципом побудови змісту географії у 9 класі є інтеграція, яка реалізується через поєднання суспільно-географічних складових під час вивчення особливостей розвитку та розміщення господарства у світі, Україні та своєму регіоні. Курс має чітко визначену практичну спрямованість, яка реалізується в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Програмою передбачено виконання *семи практичних робіт*, з яких чотири є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації.

Програмою передбачено виконання досліджень, тематика яких може бути зміненавчителем у рамках вивчення відповідної теми. При виборі теми дослідженнярекомендується враховувати регіональні особливості, навчально-методичнезабезпечення та матеріально-технічне оснащення освітньої діяльності. Іззапропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає 1–2дослідження (впродовж року) та виконує його індивідуально або у групі.Результати дослідження презентуються і оцінюються вчителем.

Запропонований розподіл годин за розділами і темами у програмах курсів географії є орієнтовним і може бути змінений учителем в обсязі до 20 % передбаченого програмою часу. Резервну частину навчального часу учитель може

використати на свій розсуд для глибшого вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей та навчальних можливостей учнів конкретного класу.

Наскрізні змістові лінії

Метою вивчення наскрізної змістової лінії «***Екологічна безпека та сталий розвиток***» є формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, щоб вони зберігали і захищали довкілля і усвідомлювали сталий розвиток, були готові брати участь у вирішенні питань довкілля і розвитку суспільства.

Учнів 6 класів орієнтують на формування:

- готовності до оцінки наслідків діяльності людини щодо природного середовища; застосування знань у справі охорони природи; оцінку значення та впливу природних компонентів для життя та діяльності людини;
- безпечної поведінки в умовах несприятливих фізико-географічних явищ і процесів;
- різних форм діяльності екологічного змісту: підготовку повідомлень про антропогенні ландшафти і природоохоронні об'єкти свого краю, інформування про них населення своєї місцевості (створення листівок, екологічних знаків, брошур, розміщення інформації на сайті навчального закладу тощо), участь у заходах з охорони довкілля, які проводять у школі, населеному пункті та регіоні, країні.

Учнів 7 класів орієнтують на формування:

- розуміння про взаємозв'язки компонентів природи; вплив людини та її діяльності на планетарні природі комплекси; дотримання екологічної етики щодо поведінки людини в природі; значення природоохоронних територій для збереження унікальних ландшафтів Землі; значення Червоної книги;
- знань про небезпечні природні об'єкти та явища в різних частинах світу та правила безпечної поведінки.

Учнів 8 класів орієнтують на формування:

- усвідомлення впливу життєдіяльності людини на природі комплекси України; дотримання правил поведінки людини в природі; значення природоохоронних територій для збереження унікальних ландшафтів України; значення Червоної та Зеленої книг України;
- стилю поведінки у зонах екстремальних природних явищ, екологічного лиха, техногенного забруднення, а також

на території природоохоронних об’єктів.

Учнів 9 класів орієнтують на формування:

- цілісної наукової картини світу, адекватного розуміння особливостей розвитку сучасного світу;
- розуміння єдності та гармонії між природним середовищем, розвитком матеріального виробництва та рівня зростання соціальних стандартів населення в умовах сталого розвитку;
- уміння застосовувати знання під час прогнозування наслідків впливу людини на природу, визначення правил своєї поведінки в сучасних умовах навколишнього середовища та територій техногенного забруднення;
- умінь робити висновки про місце України у розв’язанні глобальних проблем людства.

Метою вивчення наскрізної змістової лінії «***Громадянська відповідальність***» є формування відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи; спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави.

Учнів 6 класів орієнтують на:

- виховання ставлення учня як громадянина до природи; уміння захищати природу;
- уміння працювати в групі над географічними дослідженнями та проектами на засадах співробітництва;
- використання способів діяльності та моделі поведінки, які задовольняють власні інтереси та не порушують права інших громадян;
- участь у активній природоохоронній роботі своєї місцевості.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- отримання і аналіз інформації щодо світових явищ і процесів, зв’язків України з іншими країнами із широкого кола джерел;
- уміння формулювати обґрунтовану думку щодо суспільних проблем, критично мислити;
- роботу в групі над географічними дослідженнями та проектами на засадах співробітництва;
- толерантне ставлення до культурних надбань і традицій народів світу.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- формування моделі полікультурної поведінки, що відповідає принципам моралі та чинному законодавству України, громадянської позиції щодо збереження природи України;
- вміння працювати в групі над географічними дослідженнями та проектами на засадах співробітництва, розуміти сенс поставленого завдання, вибудовувати аргументацію;

- виховання поваги до національної історії, культури, мови, традицій, гордості за розвиток вітчизняної географічної науки.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- ухвалення індивідуальних і колективних рішень, зважаючи на інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави;
- готовність брати участь у громадській природоохоронній діяльності й нести відповідальність за свої дії та вчинки;
- формування споживчої поведінки, орієнтованої на національного виробника; раціонального ресурсоспоживання на побутовому, регіональному національному і глобальному рівнях;
- усвідомлення глобальної взаємозалежності й особистої відповідальності під час вивчення світової економіки та національного господарства.

Вивченням наскрізної змістової лінії «***Здоров'я і безпека***» прагнуть сформувати учня духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінним членом суспільства, який здатний вести здоровий спосіб життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища.

Учнів 6 класів орієнтують на:

- застосовування знань про лікарські рослини, отруйні рослини і тварини на прикладі природних комплексів своєї місцевості;
- формування установок на використання здорового та безпечного харчування й безпечної поведінки під час навчальних екскурсій і польових досліджень;
- виявлення і розуміння впливу метеорологічних чинників на стан здоров'я людини;
- розуміння значення для здоров'я людини мінеральних лікувальних і столових вод.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- усвідомлення значення санітарно-гігієнічних умов проживання і харчування для збереження життя і здоров'я людей (в тому числі на прикладі країн, що розвиваються);
- розуміння важливості профілактичних заходів під час закордонних подорожей до країн з високою ймовірністю епідемій;
- формування знань про небезпечні природні об'єкти та явища та їхній вплив на життя людини.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- розуміння того, що здоров'я є найвищою цінністю для кожної людини та суспільною цінністю, свідому мотивацію щодо ведення здорового способу життя, відповідальності за власне життя і здоров'я;
- формування безпечної поведінки в навколишньому середовищі і в екстремальних (надзвичайних) ситуаціях (під час навчальних екскурсій і польових досліджень);
- організацію успішної навчальної роботи зі створення здоров'язберігаючих умов.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- формування знань про безпечність товарів та послуг, споживачами яких є школярі;
- застосовування знань для оцінювання можливих позитивних і негативних наслідків сучасних біотехнологій у сільському господарстві;

Метою вивчення наскрізної змістової лінії «***Підприємливість і фінансова грамотність***» є забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо); розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі.

Учнів 6 класів орієнтують на:

- уміння представляти себе і свої досягнення; вести розрахунки, ухвалювати рішення;
- розроблення заходів щодо утилізації побутових відходів у своєму населеному пункті.

Учнів 7 класів орієнтують на:

- формування умінь розв'язувати елементарні екологічні проблеми;
- командний стиль роботи під час виконання навчальних проектів і досліджень.

Учнів 8 класів орієнтують на:

- використання ресурсів (навчальних, природних та інших) для створення цінностей;
- складання плану дій, що визначає пріоритети й етапи, важливі для досягнення їхніх цілей (на прикладі вивчення природи, населення у своєму регіоні);
- вміння оцінювати переваги й ризики альтернативних варіантів і зробити вибір, що виражає їхні преференції на прикладі досліджень проблем, пов'язаних з екологічною ситуацією у своїй місцевості.

Учнів 9 класів орієнтують на:

- вміння генерувати ідеї й ініціативи щодо проектної діяльності, ефективного використання природних ресурсів;
- прогнозування впливу географії на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва;
- оцінювання можливостей для організації підприємницької діяльності у своїй місцевості;
- планування своєї діяльності та групи щодо можливих нових видів бізнесу в регіоні.

Зміст навчального матеріалу і вимоги до його засвоєння

6 клас
Г Е О Г Р А Ф І Я
«Загальна географія»
(*70 годин, 2 години на тиждень*)

Кількість годин	Очікувані результати навчально – пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу	Наскрізні змістові лінії
2	**ВСТУП**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* об'єкти вивчення географії, складові географічної науки, основні джерела географічних знань та методи географічних досліджень. **Діяльнісний компонент:** *добирає* географічну інформацію з різних джерел та *визначає* її корисність для себе; *виконує* спостереження за змінами у природі;	Географія як наука про Землю, її природу, населення та його господарську діяльність, про взаємодію природи і людства. Значення географічних знань та умінь для життєдіяльності людини. Основні друковані та електронні джерела географічної інформації, їх значення. Методи географічних досліджень. Особливості організації власних географічних спостережень. **Дослідження** Спостереження за змінами у природі.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює дбайливе ставлення до природи, дотримується правил безпечної поведінки в природі. Орієнтує на формування в учнів екологічної свідомості для збереження і захисту довкілля. ***Здоров'я і безпека*** Сприяє розвитку інтересу до географічних наук.

	складає перелік джерел географічної інформації, які є вдома. **Ціннісний компонент:** *використовує* результати власних спостережень у повсякденній діяльності; *обґрунтовує* на конкретних прикладах значення географії для життєдіяльності людини.		***Громадянська відповідальність*** Пояснює на конкретних прикладах значення географії для життєдіяльності людини, добираючи інформацію з різних джерел. Сприяє позитивному ставленню до навчання, розвиває здатність спільного розуміння проблеми і толерантне й неупереджене ставлення до інших думок і поглядів. Уміє дискутувати на тему «Що і навіщо вивчати сучасним географам, коли вже все на Землі відкрито?»
3	**РОЗДІЛ І. Розвиток географічних знань про Землю**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* особливості зображення Землі на картах у давнину. **Діяльнісний компонент:** *добирає* з різних джерел додаткову інформацію про пізнання і дослідження Землі у давнину; *зіставляє* карти Ератосфена і Птолемея з сучасною картою; *складає* короткі повідомлення про пізнання Землі у давнину (із залученням членів родини). **Ціннісний компонент:** *оцінює* внесок античних учених у	**Тема 1. Уявлення про Землю у давнину** Уявлення про форму Землі. Зображення Землі на картах Ератосфена, Птолемея.	***Громадянська відповідальність*** Формує необхідні моральні якості, відстоює свою позицію в дискусії, конструктивно спілкується. ***Підприємливість та фінансова грамотність*** Вчиться спільно досягати мети.

	становлення географії як науки.		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* відомих мореплавців та мандрівників (Марко Поло, Христофора Колумба, Фернана Магеллана), які здійснили видатні географічні відкриття в різні епохи. **Діяльнісний компонент:** *добирає* з різних джерел додаткову інформацію про пізнання і дослідження Землі; *простежує* за картою маршрути мандрівників і дослідників. **Ціннісний компонент:** *робить висновки* про значення навколосвітніх подорожей для розширення знань про Землю	**Тема 2. Відкриття нових земель та навколосвітні подорожі** Відкриття нових земель. Навколосвітні подорожі	
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* сучасні географічні дослідження. **Діяльнісний компонент:** *добирає* з різних джерел додаткову інформацію про пізнання і дослідження Землі на сучасному етапі; *аналізує* інформацію про географічні	**Тема 3. Сучасні дослідження** Дослідження Землі у XX і на початку XXI ст.	***Громадянська відповідальність*** Критично оцінює інформацію географічного змісту, визначаєроль сучасних досліджень у підвищенні добробуту людства

	дослідження у XX та на початку XXI ст.; *порівнює* дослідження Землі у сучасну добу з тими, що мали місце в більш ранні епохи; *складає* за допомогою членів родини короткі повідомлення про власні подорожі, які ілюструє малюнками, фотографіями, міні-презентаціями. **Ціннісний компонент:** *визначає* роль сучасних досліджень у підвищенні добробуту людства		
13	**РОЗДІЛ ІІ. Земля на плані та карті**		

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* різні способи орієнтування на місцевості; *пояснює* способи орієнтування на місцевості. **Діяльнісний компонент:** *користується*компасом для визначення сторін горизонту та азимуту; *визначає*азимут та напрямки на різні об'єкти на місцевості поблизу школи; *складає* схему маршруту руху; *порівнює* інструментальні та візуальні способи орієнтування на місцевості. **Ціннісний компонент:** *оцінює* практичне значення вміння орієнтуватися на місцевості; *робить висновки* про важливість орієнтування для збереження власного життя та безпеки під час подорожей та екскурсій	**Тема 1. Орієнтування на місцевості** Способи орієнтування на місцевості. Визначення напрямків на місцевості. Компас. Поняття про азимут.	***Здоров'я і безпека*** Розуміє важливість уміння читати карту, план місцевості та орієнтуватись для власної безпеки і безпеки інших під час подорожей і екскурсій. Виконує тренувальні вправи з використанням рисунків, карт, планів місцевості, що формують навички орієнтуватись на місцевості задля власної безпеки і безпеки інших
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* способи зображення Землі, види масштабів, відмінності між планом і топографічним планом та картою, абсолютною і відносною висотою місцевості, об'єкти	**Тема 2. Способи зображення Землі** Особливості та відмінності зображення земної поверхні на глобусі, аерофотознімках, космічних знімках, планах, картах. Масштаб та його види. Умовні знаки плану Абсолютна і відносна висота місцевості, їх визначення за допомогою горизонталей та	

	місцевості за планом та його умовні знаки; *вміє* читати план та карту, використовуючи умовні знаки та легенду карти; *пояснює*відмінності різних видів масштабу, особливості орієнтування плану місцевості. **Діяльнісний компонент:** *визначає* масштаб плану і карти, абсолютну і відносну висоту місцевості за допомогою горизонталей та за шкалою висот; *вимірює* відстані на плані і карті за допомогою масштабу; *розв'язує* задачі з різними видами масштабу; *порівнює* зображення місцевості на глобусі, аерофотознімку та космічному знімку, плані, карті. **Ціннісний компонент:** *оцінює* практичне значення плану та географічних карт для себе і своєї родини	шкалою висот. План, його основні ознаки. Визначення напрямків на плані. Читання плану. Географічні карти, їх елементи. Легенда карти. Масштаб карт. Географічні атласи. Практичне значення карт. **Практична робота** **1.** Розв'язування задач з використанням різних видів масштабу, визначення відстаней, напрямків та абсолютних відносних висот на топографічному плані	

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* лінії градусної сітки: паралелі, меридіани, екватор, нульовий меридіан, ознаки понять «географічна широта», «географічна довгота», координати свого населеного пункту; *пояснює*відмінності між географічною широтою і географічною довготою. **Діяльнісний компонент:** *користується* градусною сіткою для визначення географічних координат; *визначає* географічні координати об`єктів, населених пунктів; *порівнює* географічну широту і географічну довготу за градусними вимірами. **Ціннісний компонент:** *оцінює* практичне значення знань про географічні координати	**Тема 3. Географічні координати** Градусна сітка на глобусі й географічній карті. Поняття про географічні координати. Правила відліку географічної широти і географічної довготи. Географічні координати свого населеного пункту. **Практична робота** **2.** Визначення географічних координат за географічною картою	
41	**РОЗДІЛ ІІІ. Оболонки Землі**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* внутрішні шари Землі, склад материкової та океанічної земної кори, суттєві ознаки понять	**Тема 1. Літосфера** Внутрішня будова Землі. Будова літосфери, її властивості. Літосферні плити, наслідки їх переміщення. Внутрішні процеси, що зумовлюють зміни в	***Здоров'я і безпека*** Аналізує ознаки наближення землетрусу, цунамі, виверження вулкану для власної безпеки та безпеки інших.

	«літосфера», «земна кора», «мінерали», «гірські породи», «корисні копалини», «рельєф», «рівнини», «гори», форми рельєфу своєї місцевості; *наводить приклади і показує на карті* літосферні плити, сейсмічні пояси, найбільші вулкани, різні, у тому числі й унікальні форми рельєфу; *знає* правила поведінки під час землетрусу; *наводить приклади* магматичних, осадових і метаморфічних гірських порід. **Діяльнісний компонент:** *визначає* абсолютну і відносну висоту рівнин і гір за шкалою висот; *позначає*на контурній карті: вулкани:*Ключевська Сопка, Етна, Кракатау*; гори: *Карпати, Кримські, Альпи, Уральські, Кордильєри, Кавказ, Гімалаї* з *вершиною Джомолунгма*, *Анди*; рівнини:*Східноєвропейська, Західносибірська, Амазонська низовина, Лаврентійська височина, Середньосибірське, Бразильське плоскогір'я*; *розрізняє* магматичні, осадові й метаморфічні гірські породи; *порівнює* рівнини і гори за висотою,	земній корі та на поверхні земної кулі. Рухи земної кори. Землетруси. Вулканізм і вулкани, гейзери. Сейсмічні пояси Землі. Зовнішні процеси, що зумовлюють зміну земної поверхні. Вивітрювання, робота вітру, текучих і підземних вод, льодовиків. Мінерали, гірські породи. Корисні копалини та їх значення у житі та діяльності людини. Основні форми рельєфу суходолу – гори і рівнини. Різноманітність та утворення рівнин на суходолі. Найбільші за площею рівнини світу. Різноманітність та утворення гір на суходолі. Найвищі та найдовші гори світу. Рельєф дна океану. Серединно-океанічні хребти – найвищі і найдовші гори Світового океану. Унікальні форми рельєфу земної кулі, їх охорона. **Практична робота** **3.** Позначення на контурній карті рівнин, гір, вулканів суходолу	***Громадянська відповідальність*** Характеризує систему попереджень та алгоритм поведінки під час прояву несприятливих природних явищ. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє переваги і недоліки господарювання людей у районах поширення вулканізму. Усвідомлює значення окремих видів корисних копалин для розвитку відповідних виробництв. Бере участь у дослідженні «Корисні копалини в облаштуванні житла (господарських будівель) моєї родини»

	походженням, розміщенням на суходолі або в океанах. **Ціннісний компонент:** *оцінює* діяльність людини та її вплив на рельєф; *висловлює судження* щодонеобхідності охорони унікальних форм рельєфу; *пояснює* вплив внутрішніх і зовнішніх процесів на формування рельєфу земної поверхні; *аналізує* причини і наслідки зовнішніх і внутрішніх процесів		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* суттєві ознаки понять «погода», «клімат», «синоптична карта», елементи погоди, теплові пояси Землі, світові центри спостереження за погодою; *наводить приклади* хмар, різних за формою, прогнозів погоди, основних типів клімату; *пояснює* причини і наслідки зміни погоди і клімату. **Діяльнісний компонент:** *спостерігає і фіксує* зміни елементів погоди: температури повітря, атмосферного тиску, вітру, вологості повітря, хмар, хмарності, опадів; *визначає* показники температури	**Тема 2. Атмосфера** Будова атмосфери, властивості повітря в тропосфері. Добовий і річний хід температури повітря, причини його коливання. Кліматична карта. Теплові пояси Землі. Практичне значення вимірювання температури повітря. Атмосферний тиск: причини і наслідки його зміни у тропосфері. Вимірювання атмосферного тиску. Вітер: причини виникнення, напрямки, сила, швидкість, їх визначення сучасними приладами й візуально. Утворення бризу. Вода в атмосфері: випаровування, вологість повітря та її зміни. Хмари і туман, відмінності в їх утворенні. Форми хмар, хмарність. Опади, що випадають із хмар та з повітря, їхні види, вимірювання. Карта розподілу опадів.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розмірковує про відповідальність людської діяльності за стан атмосфери. ***Здоров'я і безпека*** Усвідомлює вплив стану повітря на здоров'я людини. Дотримується правил безпечної поведінки під час грози, граду, ожеледі, урагану та інших несприятливих природних явищ. ***Громадянська відповідальність*** Наводить приклади подолання спільними зусиллями громади (жителів вулиці, села, міста) наслідків стихійних атмосферних явищ і процесів

	повітря й атмосферного тиску та їх зміни з висотою, швидкість вітру, типи погоди, що переважають у своїй місцевості; *будує* графіки ходу температури, діаграми розподілу опадів за певний період, розу вітрів; *добирає* відповідні джерела географічної інформації для ознайомлення з атмосферними процесами; *користується* термометром, барометром, гігрометром; *порівнює* погоду різних типів у своїй місцевості в різні пори року та її вплив на здоров'я людей; *аналізує* зміни температури повітря, атмосферного тиску протягом доби, сезону, року та їх розподіл на Землі за картою; *розв'язує задачі* на зміну температури повітря, атмосферного тиску з висотою. **Ціннісний компонент:** *оцінює* вплив стану повітря на здоров"я людини; *робить висновки* про значення прогнозу погоди для життя і діяльності людини	Погода, її елементи, мінливість. Характерна погода за сезонами у своїй місцевості. Служба погоди, практичне значення прогнозів погоди. Клімат та основні кліматотвірні чинники. Карта кліматичних поясів. Зміни клімату. Вплив людини на атмосферу. **Практичні роботи** **4.** Розв'язування задач на зміну температури повітря й атмосферного тиску з висотою. **5.** Складання графіка зміни температури повітря, опадів, рози вітрів, їх аналіз	

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* суттєві ознаки понять «океан», «море», «затока», «протока», «острів», «океанічна течія», «річка», «озеро», «болото», «льодовик», «багаторічна мерзлота», «підземні води»; *наводить прикладиморів*, заток, проток, островів, річок, озер, штучних водойм; *пояснює*причини і наслідки рухів води в Світовому океані, особливості живлення і режиму вод суходолу; *знає і розуміє* негативні наслідки паводків, повеней і цунамі. **Діяльнісний компонент:** *визначає* особливості розподілу води між Світовим океаном і водами суходолу за відповідною діаграмою, глибини океанів і морів за шкалою глибин, залежність напрямку і характеру течії річок від рельєфу, видів живлення та режиму вод суходолу від клімату; *розрізняє* способи зображення вод суходолу на плані та карті, озера за походженням їхніх улоговин і стоком, типи боліт, покривні та гірські льодовики, штучні водойми, типи підземних вод; *позначає на контурній карті назви:*	**Тема 3. Гідросфера** Загальна кількість води на Землі, її розподіл між частинами гідросфери. Світовий океан та його частини: океани, моря, затоки, протоки. Шкала глибин, визначення глибин океанів і морів. Острови в океані. Властивості вод Світового океану. Рухи води в Світовому океані. Життя в океанах і морях. Багатства вод Світового океану. Океан та людина. Води суходолу – поверхневі і підземні. Річка: річкова система, басейн річки, річкова долина. Найдовші, найбільші за площею басейни й найповноводніші річки світу. Пороги і водоспади. Живлення, водний режим і робота річок. Озера, їх різноманітність за площею, походженням озерних улоговин, солоністю. Найбільші і найглибші озера земної кулі. Болота, особливості їх утворення та поширення. Штучні водойми і водотоки: ставки, водосховища, канали. Льодовики – багаторічні природні скупчення льоду. Особливості утворення і поширення льодовиків. Багаторічна мерзлота – підземне зледеніння. Утворення і поширення багаторічної мерзлоти. Підземні води, умови їх утворення і залягання в земній корі. Термальні і мінеральні води. Значення вод суходолу для природи і людини. Охорона вод Світового океану і суходолу. **Практична робота**	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює важливість охорони вод своєї місцевості і на планеті загалом. ***Здоров'я і безпека*** Розуміє вплив якості води на життя і здоров'я людини. Дотримується правил безпечної поведінки під час повеней, катастрофічних паводків, льодоставу й льодоходу, шторму, цунамі,перебування на березі водойми, руху по болотистій місцевості. ***Громадянська відповідальність*** Усвідомлює систему попереджень та алгоритм поведінки під час повеней, катастрофічних паводків, льодоходу, шторму, цунамі. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Дотримується основних правил ощадного використання води в домашньому господарстві. Наводить приклади підприємницької діяльності на основі використання мінеральних, термальних вод своєї місцевості, природних та штучних водойм для відпочинку та оздоровлення

	морів:*Чорне, Середземне, Червоне, Балтійське, Баренцове*; проток: *Гібралтарська, Магелланова, Дрейка, Берінгова*; заток:*Біскайська, Бенгальська, Мексиканська, Гвінейська*; островів:*Велика Британія, Гренландія, Мадагаскар, Нова Гвінея*; півостровів:*Скандинавський, Кримський, Аравійський, Індостан, Сомалі, Лабрадор*; западини:*Маріанська*; річок: *Дніпро, Дунай, Янцзи, Ніл, Амазонка, Міссісіпі*; озер:*Каспійське, Великі озера, Байкал, Вікторія*. **Ціннісний компонент:** *оцінює* роль води для життєдіяльності людини та використання мінеральних і термальних вод у господарській діяльності, вплив людини на різні частини гідросфери; *робить висновки* про вплив якості питної води на здоров'я людини	**6.** Позначення на контурній карті назв океанів, морів, проток, заток, островів, річок, озер	
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*компоненти біосфери, суттєві ознаки понять «біосфера», «ґрунти», «рослинність», «тваринний світ», види рослин і тварин, які поширені у своїй місцевості; *пояснює*особливості поширення	**Тема 4. Біосфера та ґрунти** Складові біосфери, особливості їх поширення на земній кулі. Властивості ґрунтів. Ґрунтовий покрив, карта ґрунтів. Вплив господарської діяльності людини на ґрунтовий покрив, рослинність і тваринний світ суходолу та океану	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розуміє важливість збереження ґрунтів та різноманіття рослин і тварин. ***Здоров'я і безпека*** Оцінює загрози вживання отруйних грибів, рослин своєї місцевості,

	ґрунтів і живих організмів на земній кулі за допомогою карт, вплив людини на компоненти біосфери. **Діяльнісний компонент:** *порівнює*види рослин і тварин, що поширені на різних широтах земної кулі. **Ціннісний компонент:** *оцінює* значення ґрунтів, рослинності і тваринного світу для життєдіяльності людини; *пропонує* власні заходи зі збереження тваринного та рослинного світу своєї місцевості		контактів із небезпечними тваринами. ***Громадянська відповідальність***Презентує приклади власного досвіду зі збереження тваринного та рослинного світу своєї місцевості. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Наводить приклади фінансових надходжень до сімейного бюджету від використання власної земельної ділянки, рослин і тварин

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* суттєві ознаки понять «природний комплекс», «географічна оболонка», «природна зона», компоненти природного комплексу; *наводить приклади* природних комплексів та комплексів, змінених людиною, у своїй місцевості; *пояснює* на конкретних прикладах наслідки взаємодії літосфери, атмосфери, гідросфери, біосфери. **Діяльнісний компонент:** *порівнює* особливості основних природних зон Землі; *дотримується* правил безпеки і поведінки під час екскурсії. **Ціннісний компонент:** *оцінює* вплив людини на природні комплекси у своїй місцевості та значення знань про природні комплекси для їїжиттєдіяльності	**Тема 5. Природні комплекси** Природні комплекси як наслідок взаємозв'язків між компонентами природи. Географічна оболонка – найбільший природний комплекс Землі, її межі та властивості. Природні зони Землі, їх особливості. **Практична робота (***на вибір***)** **7 а.** Складання опису одного з природних комплексів своєї місцевості (за типовим планом). **7 б.** Екскурсія у природний комплекс своєї місцевості	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розрізняє позитивні й негативні наслідки впливу людської діяльності на природні комплекси своєї місцевості. Виявляє порушення природної рівноваги та пропонуєшляхи їх усунення. ***Здоров'я і безпека*** Дотримується правил безпечної поведінки у природі під час екскурсії

5	**РОЗДІЛ IV. Планета людей**		

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*кількість населення на Землі та в Україні, людські раси; *вміє* читати політичну карту. **Діяльнісний компонент:** *аналізує*карти густоти населення та людських рас; *показує на карті* найбільші за площею та кількістю населення держави світу і держави-сусіди України; *характеризує* види господарської діяльності та її наслідки у своєму населеному пункті; *порівнює*людські раси за зовнішніми ознаками, густоту населення в різних регіонах земної кулі. **Ціннісний компонент:** *усвідомлює* толерантне ставлення до представників людських рас і народів світу; *оцінює*вплив людини на природу, рівень забруднення навколишнього середовища в результаті різних видів господарської діяльності; *висловлює судження*про заходи щодо усунення негативних наслідків господарської діяльності у своєму населеному пункті; *розробляє* за допомогою членів	**Тема 1. Кількість і розміщення населення на Землі** Кількість населення Землі. Розселення населення на Землі, його густота. Найбільш заселені території земної кулі. Людські раси. Дослідження Миколи Миклухо-Маклая. Найчисельніші народи світу. **Тема 2. Держави світу** Найбільші за площею і чисельністю населення держави світу та держави-сусіди України на політичній карті світу. **Тема 3. Вплив людини на природу** Зміни компонентів географічної оболонки під впливом людської діяльності. Зміни природних комплексів Землі. Забруднення довкілля та його охорона. **Практична робота** **8.** Позначення на контурній карті кордонів найбільших держав у різних частин світу та їх столиць. **Дослідження** Розробка міні-проекту з утилізації побутових відходів	***Громадянська відповідальність*** Усвідомлює важливість толерантного ставлення до представників інших рас і народів світу. ***Екологічна безпека і сталий розвиток*** Презентація міні-проектів з утилізації побутових відходів

	родини міні-проект з утилізації побутових відході		
6	**РЕЗЕРВ ЧАСУ**		

7 клас

Г Е О Г Р А Ф І Я

«МАТЕРИКИ Й ОКЕАНИ»
(*70 годин, 2 години на тиждень*)

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу	Наскрізні змістові лінії
2	**ВСТУП**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* материки, частини світу, океани, різні види карт. **Діяльнісний компонент:** *порівнює* материки та океани за площею, карти за масштабом та просторовим охопленням; *розрізняє*в атласах карти *показує (знаходить)* на картах різного масштабу материки, частини світу, океани. **Ціннісний компонент:** *оцінює* значення для людини географічних знань про материки та океани	Материки та океани як об'єкти вивчення регіональної географії. Співвідношення на Землі материків та океанів. Материки і частини світу. Джерела географічної інформації про материки та океани. Карти материків та океанів, їх класифікація за масштабом, просторовим охопленням, змістом і призначенням	***Громадянська відповідальність*** Уміє пояснювати на конкретних прикладах та доводити практичне значення вивчення материків та океанів
9	**РОЗДІЛ І. Закономірності формування природи материків та океанів**		

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає і* уявляєформу Землі, дні рівнодення та сонцестояння; *розуміє і наводить прикладид*обових і річних ритмів як наслідків осьового обертання та орбітального руху Землі. **Діяльнісний компонент:** *знаходить на карті* екватор, лінії тропіків і полярні кола; *пояснює*вплив форми Землі та її рухів на природу материків і океанів. **Ціннісний компонент:** *оцінює і характеризує*наслідки форми Землі, добового і річного рухів Землі на життя людини	**Тема 1**. **Форма і рухи Землі** Куляста форма Землі та її географічні наслідки. Рухи Землі, їх наслідки	***Здоров'я і безпека*** Моделює оптимальний режим життя відповідного до добових і річних циклів (ритмів)
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає і розуміє* основні етапи розвитку геологічної історії Землі, наслідки руху літосферних плит, найбільші платформи та області складчастості, основні і перехідні кліматичні пояси; *наводить приклади* форм рельєфу на материках і в океанах, платформ і областей складчастості, різних за властивостями повітряних і водних мас, типів клімату, теплих і холодних течій, природних зон на материках; *знає і розуміє* гіпотези дрейфу	**Тема 2. Материки й океани — великі природні комплекси географічної оболонки** Походження материків та океанічних западин унаслідок руху літосферних плит. Геологічні ери та епохи горотворення. Тектонічні структури: платформи та області складчастості. Закономірності поширення основних форм рельєфу на материках і в океанах. Кліматотвірні чинники. Розподіл сонячної енергії на Землі. Вплив підстильної поверхні на клімат. Закономірності зміни температури повітря і поверхневих вод океанів. Повітряні маси, їх властивості та переміщення.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Пояснює взаємозв'язки між природними компонентами у географічній оболонці, у тому числі — на прикладі своєї місцевості.

	материків, загальну циркуляцію атмосфери та їх вплив на природні умови Землі. **Діяльнісний компонент:** *знаходить і показує на картах різного масштабу* найбільші літосферні плити, райони поширення пасатів, мусонів, західних вітрів помірних широт і східних полярних вітрів, кліматичні пояси, найбільші теплі й холодні поверхневі течії, природні зони; *пояснює* вплив повітряних мас на погодні умови Землі своєї місцевості; *аналізує* закономірності розміщення форм рельєфу на материках та океанах, причини виникнення океанічних течій розміщення природних комплексів на материках і в океанах, взаємодію і взаємовплив океанів і материків; *вміє* практично використовувати інформацію тематичних карт: тектонічної, кліматичної і географічних поясів природних зон. **Ціннісний компонент:** *оцінює* значення знань про географічні закономірності природи материків і океанів для життя людини; *досліджує* наслідки взаємодії Світового океану, атмосфери та	Загальна циркуляція повітряних мас. Кліматичні пояси і типи клімату Землі. Закономірності розподілу атмосферних опадів. Водні маси, їх властивості. Океанічні течії. Природні комплекси материків та океанів. Широтна зональність і висотна (вертикальна) поясність. **Практична робота** **1**. Аналіз тектонічної та фізичної карт світу: виявлення зв'язків між тектонічною будовою і формами рельєфу. **Дослідження** Взаємодія Світового океану, атмосфери та суходолу, її наслідки	

	суходолу		
21	**РОЗДІЛ ІІ. Материки тропічних широт**		

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* дослідників материка, особливості тектонічної будови, основні форми рельєфу, географічне розміщення типів клімату, внутрішніх вод, природних зон на материку; *розуміє*особливості сучасного рівня соціально-економічного розвитку країн. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* географічне положення материка; *аналізує*закономірності розміщення форм рельєфу, кліматичних поясів, вод суходолу, природні зони, зональні типи ґрунтів; *описує*природу найвідоміших національних парків Африки; *визначає* типи клімату за кліматичною картою та кліматичними діаграмами; *визначає* основні напрями господарського використання природних комплексів материка; *знаходить і показує на картах різного масштабу:* моря: *Середземне, Червоне*; затоки: *Гвінейська, Аденська*; протоки: *Мозамбіцька, Гібралтарська, Баб-ель-Мандебська*; острів *Мадагаскар*;	**Тема 1. Африка** Географічне положення. Дослідження та освоєння материка. Тектонічна будова, рельєф, корисні копалини. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу. Використання водних ресурсів. Природні зони, закономірності їх розміщення. Стихійні явища природи. Екологічні проблеми. Найвідоміші об’єкти, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО. Населення. Держави. Зв’язки України з державами Африканського континенту. **Практичні роботи** **2**. Визначення географічних координат крайніх точок і протяжності материка з півночі на південь та із заходу на схід. **3**. Позначення на контурній карті назв основних географічних об’єктів Африки. **4**. Визначення типів клімату Африки за кліматичними діаграмами	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення. ***Здоров’я і безпека*** Обґрунтовуєвплив природних чинників на виникнення природних вогнищ захворювань і поширення епідемій. ***Громадянська відповідальність*** Установлює залежність між рівнем соціального розвитку країн і станом природних комплексів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє важливість напрямків взаємозв’язків України та країн Африки

	півострів *Сомалі*; гори: *Атлас, Драконові, Капські*; вулкан *Кіліманджаро*; нагір'я *Ефіопське*; плоскогір'я *Східноафриканське*; річки: *Ніл, Конго, Нігер, Замбезі, Оранжева*; озера: *Вікторія, Танганьїка, Ньяса, Чад*; водоспад *Вікторія*; пустелі: *Сахара, Наміб*; держави та їх столиці: *Єгипет, Нігерія, Південна Африка*. **Ціннісний компонент:** *висловлює судження* про вплив природних умов і ресурсів на економіку країн; *оцінює* вплив природних чинників і діяльності людини на екологічний стан природних зон материка; *робить висновок* впливу клімату та природних зон на особливості життя і господарської діяльності людей; *обґрунтовує* вплив природних чинників на виникнення природних вогнищ захворювань і поширення епідемій		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* дослідників материка,	**Тема 2. Південна Америка** Географічне положення. Дослідження та освоєння материка. Тектонічні структури,	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Презентує добірку матеріалів про

	особливості тектонічної будови, основні форми рельєфу, географічне розміщення типів клімату, внутрішніх вод, природних зон на материку. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* населення та його господарську діяльність у різних країнах материка; *аналізує* особливості розміщення корисних копалин материка та їх вплив на господарську діяльність людини; *знаходить і показує на картах різного масштабу:* море *Карибське*; затоку *Ла-Плата*; протоки: *Магелланова, Дрейка*; острови: *Вогняна Земля, Фолклендські*, *Галапагоські*; рівнини: *Амазонська, Орінокська, Ла-Платська низовини, Бразильське, Гвіанське плоскогір'я*; гори *Анди* (*г. Аконкагуа*); вулкани: *Льюльяйльяко, Котопахі*; річки: *Амазонка, Парана, Оріноко*; водоспади*:Анхель, Ігуасу*; озера: *Маракайбо, Тітікака*; пустелю *Атакама*; держави та їх столиці: *Бразилія, Аргентина, Чилі*; *порівнює, зіставляє*особливості	рельєф, корисні копалини. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу. Природні зони. Вертикальна поясність Анд. Зміни природи материка людиною. Сучасні екологічні проблеми. Найвідоміші об'єкти Південної Америки, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО. Населення. Держави. Зв'язки України з державамиПівденної Америки. **Практичні роботи** **5**. Позначення на контурній карті назв географічних об`єктів материка. **6**. Визначення типів клімату Південної Америки за кліматичними діаграмами. **Дослідження** Природні унікуми Південної Америки	один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення. ***Здоров'я і безпека*** Обґрунтовуємеханізм утворення стихійних явищ (вулкан, землетрус) та їх вплив на життя людей. ***Громадянська відповідальність*** Установлює залежність між рівнем соціального розвитку країн і станом природних комплексів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє значення різних напрямків взаємозв'язків України та країн Південної Америки

	природних умов Південної Америки та Африки; *пояснює* закономірності поширення основних форм рельєфу, особливості розподілу температури й опадів на материку, прояв широтної зональності на рівнинах і вертикальної поясності в Андах; *визначає* за кліматичними картами і кліматичними діаграмами – типи клімату. **Ціннісний компонент** *оцінює* наслідки втручання людини в природні комплекси материка; *робить висновки*проосновні напрями господарського використання природних комплексів материка, поширення стихійних явищ (землетруси, вулканізм) та їх вплив на життя людей		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* дослідників материка, особливості тектонічної будови, основні форми рельєфу, географічне розміщення типів клімату, внутрішніх вод, природних зон на материку. **Діяльнісний компонент:** *Знаходить і показує на картах різного масштабу:* моря: *Коралове, Тасманове*;	**Тема 3. Австралія.** Географічне положення. Дослідження та освоєння материка. Тектонічна будова, рельєф, корисні копалини. Клімат. Води суходолу. Унікальність рослинності і тваринного світу. Природні зони. Зміна природи материка людиною. Найвідоміші об'єкти Австралії, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО. Населення, його склад та розміщення. Австралія – країна-материк. Україна і Австралія.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення. ***Здоров'я і безпека*** Обґрунтовуємеханізм утворення стихійних явищ (лісові пожежі, посухи) та їх вплив на життя людей.

	затоки: *Карпентарія, Велика Австралійська*; острови: *Тасманія, Великий Бар'єрний риф*; півострів *Кейп-Йорк*; плоскогір'я *Західно-Австралійське*; низовину *Центральну*; гори: *Великий Вододільний хребет*(*г. Косцюшко*); річки: *Муррей, Дарлінг*; озеро *Ейр*; пустелі: *Велика Піщана, Велика пустеля Вікторія*; державу*Австралійський Союз* та її столицю; *характеризує* особливості географічного положення, головні риси населення та його господарської діяльності; *порівнює* географічне положення Австралії і Африки. **Ціннісний компонент:** *пояснює*вплив рельєфу і кліматуна формування вод суходолу, унікальність органічного світу, особливості заселення Австралії; *оцінює* наслідки втручання людини в природні комплекси материка; *робить висновки*проосновні напрями господарського використання природних комплексів материка	**Практичні роботи:** **7**. Позначення на контурній карті назв географічних об`єктів материка. **8**. Визначення типів клімату за кліматичними діаграмами	***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє значення різних напрямків взаємозв'язків України та Австралії

2	**РОЗДІЛ ІІІ. Полярний материк планети**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* історію дослідження та освоєння материка , першовідкривачів материка Фадея Беллінсгаузена, Михайла Лазарєва, Роальда Амундсена, Роберта Скотта, країни, що беруть участь у сучасних дослідженнях; *наводить приклади* про значенняміжнародного співробітництва у вивченні Антарктиди; *пояснює* відмінності між Антарктикою й Арктикою. **Діяльнісний компонент:** *характеризує особливості* географічного положення материка; *позначає і показує*на карті*Антарктичний півострів, моря Ведделла, Росса*. **Ціннісний компонент** *оцінює* роль України в дослідженні Антарктиди	**Тема 1. Загальні відомості про Антарктиду** Географічне положення. Антарктида й Антарктика. Дослідження материка. Українська дослідна станція «Академік Вернадський». Міжнародний статус материка	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Дискутує щодо перспективних напрямків розвитку окремих видів діяльності людини на материку
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає та пояснює* представників	**Тема 2. Природа материка** Тектонічна будова, рельєф, клімат, рослинність і тваринний світ Антарктиди.	

	рослин і тварин світу Антарктики, особливості їх пристосування. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* риси природи Антарктиди, Антарктики; *характеризує* особливості тектонічної будови, клімат; *пояснює* причини утворення суцільного покривного зледеніння, його вплив на природу материка. **Ціннісний компонент** *обґрунтовує судження* про вплив Антарктиди на природні особливості планети	Природні багатства, їх використання. Екологічні проблеми материка	
23	**РОЗДІЛ IV. Материки Північної півкулі**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* дослідників материка, особливості тектонічної будови, основні форми рельєфу, географічне розміщення типів клімату, внутрішніх вод, природних зон на материку. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* географічне положення материка;	**Тема 1. Північна Америка** Географічне положення. Історія відкриття та освоєння. Тектонічні структури, рельєф, корисні копалини. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу. Природні зони. Висотна поясність у горах. Зміни природи материка людиною. Сучасні екологічні проблеми. Найвідоміші об'єкти, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО. Населення. Держави. Україна і держави	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення. ***Здоров'я і безпека*** Обґрунтовуємеханізм утворення стихійних явищ (торнадо, землетрус) та їх вплив на життя людей.

	пояснює закономірності розміщення форм рельєфу, клімату, внутрішніх вод, типів ґрунтів, рослин і тварин, природних зон, впливу господарської діяльності людей на природу материка; *аналізує* особливості розміщення корисних копалин материка та їх вплив на господарську діяльність людини; *знаходить і показує на картах різного масштабу:* затоки: *Гудзонова, Мексиканська, Каліфорнійська, Аляска*; острови: *Гренландія, Ньюфаундленд, Великі Антильські* (*Куба, Гаїті, Ямайка*), *Малі Антильські, Канадський Арктичний архіпелаг*; півострови: *Лабрадор, Флорида, Каліфорнія, Аляска, Юкатан*; рівнини: *Центральні, Великі, Лаврентійська височина, Примексиканська низовина*; гори: *Кордильєри,Делані* (*г. Мак-Кінлі*), *Скелясті, Аппалачі*; річки: *Міссісіпі, Маккензі, Юкон, Колорадо*; водоспад *Ніагарський*; озера: *Великі* (*Верхнє, Мічиган, Гурон, Ері, Онтаріо*), *Велике Солоне*; держави та їх столиці: *США, Канада, Мексика*; *порівнює* рельєф і клімат Північної і	Північної Америки. **Практична робота** **9**. Позначення на контурній карті назв географічних об'єктів Північної Америки. **Дослідження** Розробка та обґрунтування маршруту, що проходить через об'єкти Північної Америки, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО	***Громадянська відповідальність*** Установлює залежність між рівнем соціального розвитку країн і станом природних комплексів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє важливсть різних напрямків взаємозв’язків між Україною та країнами Північної Америки

	Південної Америки; *визначає* основні напрями господарського використання природних комплексів материка; *досліджує*об'єкти Північної Америки, віднесені до світової природної спадщини ЮНЕСКО **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує*вплив географічного положення материка на його природу, особливості освоєння людиною; *оцінює* вплив господарської діяльності людини на природні комплекси материка; *висловлює судження* про економічний розвиток країн материка; *робить висновок* про механізм утворення стихійних явищ (торнадо, землетрус) та їх вплив на життя людей		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* дослідників материка, особливості тектонічної будови, основні форми рельєфу, географічне розміщення типів клімату, внутрішніх вод, природних зон на материку. **Діяльнісний компонент:**	**Тема 2. Євразія** Географічне положення. Поділ Євразії на дві частини світу. Дослідження та освоєння материка. Тектонічна будова. Рельєф, роль внутрішніх і зовнішніх сил у його формуванні. Корисні копалини. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Презентує добірку матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення. ***Здоров'я і безпека*** Обґрунтовуємеханізм утворення стихійних явищ (цунамі, землетрус) та

	характеризує географічне положення материка; *пояснює* закономірності форм рельєфу, клімату, річок та озер, типів ґрунтів, типових рослин і тварин, природних зон материка; *аналізує* особливості розміщення корисних копалин на території материка та їх вплив на господарську діяльність людини; *знаходить і показує на картах різного масштабу:* моря: *Північне, Балтійське, Середземне, Чорне, Азовське, Баренцове, Східносибірське, Жовте, Японське, Берингове, Південнокитайське, Аравійське*; затоки: *Біскайська, Бенгальська, Перська*; протоки: *Босфор, Ла-Манш,* острови: *Велика Британія, Ірландія, Нова Земля, Сахалін, Японські, Великі Зондські* (*Калімантан, Суматра, Ява*), *Філіппінські*, *Шрі Ланка*, *Тайвань*; півострови: *Балканський, Апеннінський, Піренейський, Скандинавський, Таймир, Чукотський, Камчатка, Корея, Індокитай, Малакка, Індостан, Аравійський*, *мала Азія* рівнини: *Східноєвропейська, Західносибірська, Велика Китайська, Прикаспійська, Середньодунайська,*	Природні зони. Вертикальна поясність. Зміни природи материка людиною. Найвідоміші об'єкти, віднесені до Світової природної спадщини ЮНЕСКО. Населення. Найбільші держави Європи та Азії. Зв'язки України з країнами Європи та Азії. **Практичні роботи** **10**. Позначення на контурній карті назв географічних об'єктів Євразії. **11**. Визначення типів клімату в межах помірного кліматичного поясу Євразії за допомогою кліматичних діаграм. **Дослідження** Здійснення уявної подорожі уздовж 50-ї паралелі: складання карти маршруту з позначенням країн, природних об'єктів та природних комплексів	їх вплив на життя людей. ***Громадянська відповідальність*** Установлює залежність між рівнем соціального розвитку країн і станом природних комплексів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє важливість різних напрямків взаємозв'язків між Україною та країнами Євразії

	Індо-Гангська, Месопотамська низовини, плоскогір'я Декан, Середньосибірське, *Казахський дрібносопкович*; гори: *Піренеї, Альпи, Апенніни, Карпати, Скандинавські, Уральські, Кавказ, Тянь-Шань, Гімалаї* (*г. Джомолунгма*); нагір'я: *Тибет, Іранське*; вулкани: *Гекла, Везувій, Ключевська Сопка, Фудзіяма*; пустелі: *Каракуми, Гобі, Руб-ель-Халі*; річки: *Рейн, Дунай, Дніпро, Волга, Об, Єнісей, Лена, Амур, Хуанхе, Янцзи, Меконг, Ганг, Інд, Євфрат, Тигр*; озера: *Каспійське, Женевське, Світязь, Ладозьке, Байкал, Мертве море*; держави та їх столиці: *Україна, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Росія, Китай, Індія, Японія*, *Туреччина*; *порівнює* типи клімату в межах помірного поясу Євразії, висотні пояси в різних гірських системах; *установлює* причини різноманітності природи Євразії. **Ціннісний компонент:** *висловлює судження*щодо господарського оцінювання природних умов країни на прикладі України та країни за вибором;		

	оцінює наслідки сучасного впливу господарської діяльності людини на природу материка; *обґрунтовує судження* про зв'язки України з країнами Європи та Азії; *робить висновки*про основні напрями господарського використання природних комплексів материка, поширення стихійних явищ та їх вплив на життя людей		
5	**РОЗДІЛ V. Океани**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* великі водні об'єкти – моря, затоки, протоки; різні за походженням острови, природні багатства. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* риси географічного положення Тихого океану; *досліджує* виникнення форм рельєфу, течій, островів; *знаходить і показує на картах різного масштабу:* течії: *Північна та Південна Пасатна, Куросіо, Західних Вітрів, Каліфорнійська, Перуанська, Північнотихоокеанська, Східноавстралійська*; острови: *Нова Зеландія, Нова Гвінея,*	**Тема 1.Тихий океан** Географічне положення. Острови в Тихому океані, їх походження і природні особливості. Рельєф дна. Клімат і води. Органічний світ і природні ресурси. Охорона природи океану. Вплив океану на життєдіяльність людей прилеглих материків. **Практична робота** **12**. Позначення географічних об'єктів та течій океанів на контурній карті (виконується поетапно під час вивчення кожного океану)	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Пропонує шляхи розв'язання екологічних проблем Світового океану. ***Здоров'я і безпека*** Аналізує цінність і шкоду для здоров'я окремих видів морепродуктів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Презентує власні розробки щодо раціонального використання ресурсів Світового океану

	Гавайські, Маріанські, *порівнює* властивості водних мас різних частин Тихого океану. **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує* зв'язок клімату океану з атмосферною циркуляцією та переміщенням течій, своєрідність органічного світу; *оцінює* вплив океану на життя і діяльність людей на прибережних територіях; *робить висновок* про механізм утворення цунамі та його вплив на життя людей		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* великі водні об'єкти – моря, затоки, протоки; різні за походженням острови, природні багатства**.** **Діяльнісний компонент:** *характеризує* риси географічного положення Атлантичного океану; *досліджує* виникнення форм рельєфу дна, течій, поширення представників органічного світу; *знаходить і показує на картах різного масштабу:* течії: *Гольфстрім, Північноатлантична, Канарська, Лабрадорська, Бразильська,*	**Тема 2. Атлантичний океан** Географічне положення. Рельєф дна. Клімат і води. Органічний світ і природні ресурси, їх використання. Охорона природи океану. Вплив океану на життєдіяльність людей прилеглих материків	

	Бенгельська; острів: *Ісландія;* *характеризує* особливості клімату океану; *порівнює* переміщення океанічних течій у північній і південній частинах океану. **Ціннісний компонент:** *висловлює судження* про проблеми забруднення океану; *оцінює* вплив Атлантичного океану на природу материків і життєдіяльність людей		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* великі водні об'єкти – моря, затоки, протоки; різні за походженням острови, природні багатства. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* риси географічного положення океану, його природні ресурси; *досліджує* виникнення форм рельєфу дна океану, течій, поширення представників органічного світу; *знаходить і показує на картах різного масштабу*: течії: *Мадагаскарська, Мусонна, Західноавстралійська*, *Західних вітрів;* *порівнює*особливості географічного положення Індійського океану з Тихим	**Тема 3. Індійський океан** Географічне положення. Рельєф дна. Клімат і води. Органічний світ і природні ресурси. Види господарської діяльності в океані. Охорона природи океану. Вплив океану на життєдіяльність людей на прилеглих материках	

	та Атлантичним океанами; *пояснює* вплив океану на природу материків і життєдіяльність людей. **Ціннісний компонент** *оцінює* наслідки впливу людської діяльності на природу океану		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає* історію освоєння океану; *називає* великі водні об'єкти – моря, затоки, протоки; різні за походженням острови, природні багатства. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* особливості географічного положення океану, особливості поширення крижаного покриву; *досліджує* виникнення форм рельєфу дна, поширення представників органічного світу; *пояснює* вплив географічного положення океану на клімат. **Ціннісний компонент:** *оцінює* можливості використання природних ресурсів океану та наявні екологічні проблеми	**Тема 4. Північний Льодовитий океан** Географічне положення Північного Льодовитого океану у високих широтах. Історія географічних досліджень океану. Рельєф дна. Клімат і води. Льодовий режим океану. Органічний світ і природні ресурси. Вплив океану на життєдіяльність людей прилеглих материків	
2	**РОЗДІЛ VI. Вплив людини на природу материків й океанів**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:**	**Тема 1. Використання природних багатств материків та океанів**	***Екологічна безпека та сталий розвиток***

	Знає і розуміє види природних багатств материків та океанів. **Діяльнісний компонент:** *пояснює* зміни природних комплексів під впливом людської діяльності та виникнення антропогенних ландшафтів. **Ціннісний компонент** *обґрунтовує* зміни природних умов внаслідок інтенсивного природокористування; *оцінює* наслідки використання людиною природних багатств материків і океанів; *дає*господарську оцінку природним ресурсам	Природні багатства материків та океанів, їх основні види. Наслідки використання ресурсів людиною. Порушення природної рівноваги. Антропогенні ландшафти	Аналізує порушення природної рівноваги на прикладі природних комплексів своєї місцевості. Описує антропогенні ландшафти своєї місцевості. Розуміє та пропонує шляхи розв'язування екологічних проблем материків та океанів
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *знає і розуміє*джерела забруднення навколишнього середовища, роль міжнародних організацій з охорони природи. **Діяльнісний компонент:** *розрізняє*основні види забруднення довкілля: хімічне, радіаційне, біологічне, теплове, звукове; *знаходить і показує на карті* вже відомі природоохоронні території, райони екологічного лиха; *прогнозує* зміни природних умов під	**Тема 2. Екологічні проблеми материків та океанів** Забруднення навколишнього середовища. Види забруднення, основні джерела їх надходження. Міжнародне співробітництво у розв'язанні екологічних проблем. Міжнародні організації з охорони природи. **Дослідження** Шляхи розв'язування екологічних проблем	

	впливом людської діяльності; *аналізує* рівень забруднення навколишнього середовища на материках і в океанах за показниками екологічного моніторингу. **Ціннісний компонент:** *висловлює судження* про шляхи розв'язування екологічних проблем материків та океанів; *оцінює*роль міжнародного співробітництва у розв'язуванні проблем взаємодії природи і суспільства		
6	**РЕЗЕРВ ЧАСУ**		

8 клас
Г Е О Г Р А Ф І Я
«Україна у світі: природа, населення»
(*70 годин, 2 години на тиждень*)

Кількість годин	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учня/учениці	Зміст навчального матеріалу	Наскрізні змістові лінії
2	**ВСТУП**		

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* об'єкти вивчення курсу; *наводить приклади* географічних досліджень території України у минулому і тепер; *пояснює*особливості сучасних географічних досліджень. **Діяльнісний компонент:** *характеризує*методи досліджень фізичної та суспільної географії; *розрізняє*істотні ознаки понять «фізична географія» та «суспільна географія»; *вміє*користуватися джерелами географічної інформації. **Ціннісний компонент:** *оцінює*значення знань із фізичної та суспільної географії для себе і суспільства	Об'єкти вивчення і методи досліджень фізичної та суспільної географії України. Джерела географічної інформації. Географічні відомості про територію України в минулому. Дослідження Геродота, Гійома Боплана, Степана Рудницького, сучасні географічні дослідження	***Громадянська відповідальність*** Розуміє важливість знань з географії у розв'язанні актуальних проблем розвитку України
6	**Розділ І. Географічна карта та робота з нею**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* джерела географічної інформації, елементи карти; *пояснює*відмінності між різними видами карт, картографічними проекціями. **Діяльнісний компонент:** *розпізнає* види карт за просторовим охопленням, масштабом, змістом і	**Тема 1.Географічна карта** Зображення України в картографічних творах. Елементи карти, картографічні проекції та види спотворень на географічних картах. Способи зображення географічних об`єктів та явищ на картах. Класифікація карт. Навчальні карти й атласи. Національний атлас України, електронні карти. Картографічні інтернет-джерела. Геоінформаційні та сучасні навігаційні системи	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розуміє важливість використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Уміє отримувати та аналізувати інформацію щодо природних і

	призначення; *характеризує* методи і засоби отримання географічної інформації з загальногеографічних і тематичних карт; *визначає*об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за навчальними картами; *вміє* користуватися навчальними картами й атласами, картографічними інтернет-джерелами; *застосовує*сучасні навігаційні системи на практиці. **Ціннісний компонент:** *оцінює*значення джерел географічної інформації для життєдіяльності людини		соціальних явищ та процесів із широкого кола джерел географічної інформації
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* елементи топографічної карти; *пояснює*особливості читання топографічної карти. **Діяльнісний компонент:** *читає* топографічні карти, плани міст, схеми руху транспорту; *характеризує* методи і засоби отримання інформації з топографічних карт; *визначає*об'єкти, напрямки, відстані, географічні, прямокутні координати, висоту точок за топографічною картою; *вміє*працювати в групі та команді;	**Тема 2. Топографічні карти** Читання та практичне використання топографічних карт. Плани міст, схеми руху транспорту **Практична робота** **1.** Визначення напрямків, відстаней, площ, географічних і прямокутних координат, висот точок за топографічною картою. **Дослідження** Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування	

	*застосовує*отримані знання в орієнтуванні на місцевості з допомогою топографічної карти, плану, схеми. **Ціннісний компонент:** *оцінює*значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності		
7	**Розділ ІІ. Географічний простір України**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*істотні ознаки політичної карти, складники державної території; *пояснює*відмінність між поняттями «країна», «держава», «залежна територія». **Діяльнісний компонент:** *характеризує* географічне положення України; *розрізняє*фізико-, економіко-, політико-географічне положення держави; *показує на карті* суходільні і морські кордони: суходіл і територіальні води, крайні точки України, країни-сусіди України; географічні центри України; географічний центр Європи в Україні. *визначає* за допомогою карти протяжність території України в градусах і кілометрах.	**Тема 1. Україна на політичній карті Європи і світу** Політична карта світу, її елементи. Географічне положення (фізико-географічне, економіко-географічне, політико-географічне). Державна територія України. Державні кордони, розміри території, крайні точки, географічні центри України та Європи. **Практична робота** **2.** Позначення на контурній карті кордонів сусідніх держав, крайніх точок, географічних центрів України та Європи і зазначення їхніх назв; визначення координат точок, протяжності території України в градусах і кілометрах. **Дослідження** Порівняльна оцінка географічного розміщення України з країнами світу (*2–3 на вибір*)	***Здоров'я і безпека*** Усвідомлює вплив зміни годинних поясів на здоров'я людини та безпеку. ***Громадянська відповідальність*** Розуміє вплив географічного положення країни на її соціально – економічний розвиток

	Ціннісний компонент: *обґрунтовує* вплив значення географічного положення України в Європі та світі на економічні та політичні процеси в середині держави; *оцінює*політико-географічне положення держав та географічне положення України		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*адміністративно-територіальні одиниці України; *пояснює*особливості сучасного адміністративно-територіального устрою України; *навидить* приклади різних адміністративно-територіальних одиниць за географічним положенням на карті України. **Діяльнісний компонент:** *аналізує* зміни територіальних кордонів України з ХХ ст.; *прогнозує*економічні та соціальні наслідки змін адміністративно-територіального устрою України; *показує на карті* одиниці адміністративно-територіального устрою України; зміни кордонів України в ХХ ст. **Ціннісний компонент:** *оцінює*значення знань про адміністративно-територіальний устрій держави;	**Тема 2. Формування території України. Адміністративно-територіальний устрій України** Територіальні зміни кордонів України з ХХ ст. Особливості сучасного адміністративно-територіального устрою, його проблеми та шляхи вдосконалення на різних територіальних рівнях	***Громадянська відповідальність*** Усвідомлює роль кордонів для безпеки держави

	робить висновки про місце свого населеного пункту в контексті сучасних територіальних змін		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*різні види часу, що існують в міжнародній системі його відліку; *наводить* приклади регулювання часу в країнах світу; *пояснює*відмінність між поняттями «місцевий час», «поясний час». **Діяльнісний компонент:** *характеризує* особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу; *аналізує* карту годинних поясів Землі; *показує на карті* лінію зміни дат; *визначає* місцевий і поясний час, час у країнах світу та в Україні. **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує*вплив літнього часу на господарську діяльність та здоров'я людини; *оцінює*значення знань про систему відліку часу	**Тема 3. Україна на карті годинних поясів** Міжнародна система відліку часу. Годинні пояси. Місцевий час. Поясний час. Літній час. Особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу. Час в Україні. **Практична робота** **3.** Аналіз карти годинних поясів Землі. Розв'язування задач на визначення часу. **Дослідження** Планування маршруту мандрівки країнами світу з визначенням різниці в часі в них порівняно з київським	
34	**Розділ ІІІ. Природні умови і ресурси України**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*форми земної поверхні; *наводить* приклади корисних копалин	**Тема 1. Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси** Форми земної поверхні. Простягання низовин, височин, гір, річкових долин. Карта «Фізична	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює цілісність природи і взаємозв'язок її об'єктів і явищ.

	щодо їх використання; *формулює* визначення понять «платформа», «щит», «плита», «область складчастості». **Діяльнісний компонент:** *Знаходить і показує на картах різного масштабу:* низовини: *Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська*; височини: *Придніпровська, Подільська, Донецька, Приазовська, Хотинська* (*г. Берда*); гори: *Українські Карпати* (*г. Говерла*), *Кримські* (*г. Роман-Кош*); тектонічні структури: *Східноєвропейська платформа, Український щит, Волино-Подільська плита, Дніпровсько-Донецька западина, Причорноморська западина, Скіфська платформа, Донецька складчаста область, Карпатська і Кримська складчасті системи*; басейни і родовища корисних копалин: *Донецький* та *Львівсько-Волинський кам'яновугільні басейни, Дніпровський буровугільний басейн, Західний, Східний, Південний нафтогазоносні райони, Криворізький залізорудний басейн, Кременчуцький залізорудний район, Придніпровський марганцеворудний басейн, Іршанське родовище титанових руд, Артемівське, Слов'янське родовища	поверхня». Геологічна історія Землі. Геологічне літочислення. Геологічні ери. Карта «Тектонічна будова». Основні тектонічні структури. Зв`язок рельєфу з тектонічними структурами. Геологічна будова. Неотектонічні рухи. Вплив геологічної будови та тектоніки на діяльність людини. Формування рельєфу. Внутрішні та зовнішні рельєфотвірні чинники і процеси. Типи рельєфу за походженням. Рельєф і діяльність людини. Корисні копалини України, їх класифікація за використанням, закономірності поширення. Паливні корисні копалини. Діючі та перспективні басейни й райони видобування вугілля, нафти, природного газу, торфу. Рудні та нерудні корисні копалини: басейни, райони залягання та видобування. Мінеральні води та грязі. Проблеми раціонального використання мінеральних ресурсів. Особливості геологічної будови, рельєфу та мінеральних ресурсів своєї місцевості. **Практична робота** **4**. Встановлення за картами (тектонічною, геологічною, фізичною) зв'язків між тектонічною, геологічною будовою, рельєфом та корисними копалинами	Наводить приклади та робить висновки щодо необхідності утилізації і переробки відходів. ***Здоров'я і безпека*** Знає поширення по території країни негативних процесів, пов'язаних з рельєфом, тектонічною і геологічною будовою (зсуви, землетруси, карсти, обвали). Дотримується правил поводження під час землетрусів. ***Громадянська відповідальність*** Розуміє необхідність раціонального використання мінеральних ресурсів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє значення корисних копалин для різних видів господарської діяльності людини

	кам'яної солі, Заваллівське родовище графіту; *аналізує* поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; *пояснює*вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу. **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує*необхідність раціонального використання природних ресурсів; *оцінює*вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр; *встановлює взаємо*зв`язки між рельєфом, тектонічними структурами, корисними копалинами, геологічною будовою території		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* основні кліматотвірні чинники, кліматичні показники, типи клімату; *наводить приклади*небезпечних погодних явищ та їх наслідків; *формулює* поняття «погода», «клімат», «атмосферний фронт», «циклон», «антициклон»; *пояснює* дію кліматотвірних чинників. **Діяльнісний компонент:** *характеризує*особливості розподілу сонячної енергії, напрямки руху атмосферних фронтів, циклонів та антициклонів, річний розподіл	**Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси** Кліматотвірні чинники: сонячна енергія, циркуляція атмосфери, підстильна поверхня, їх взаємодія. Розподіл сонячної енергії в земній поверхні. Повітряні маси, що впливають на територію України. Атмосферні фронти, циклони та антициклони. Кліматичні показники: температура, опади, коефіцієнт зволоження та їх розподіл на території Україні. Річний та сезонний хід кліматичних показників. Кліматична карта. Регіональні відмінності клімату. Кліматичні ресурси. Сезонні погодні умови та явища. Несприятливі погодно-кліматичні явища. Метеорологічна служба. Прогноз погоди за даними синоптичної карти, народними прикметами.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розуміє необхідність охорони атмосферного повітря, залежність його стану від різних видів діяльності людини. ***Здоров'я і безпека*** Розуміє наслідки погодних умов на самопочуття та здоров'я людини. Усвідомлює вплив погодно-кліматичних явищ на безпеку людини. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Наводить приклади можливості

	кліматичних показників **у** межах України; *визначає*за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; *порівнює* особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови своєї місцевості з іншими регіонами та їх вплив на сільське господарство; *аналізує* погодні особливості різних регіонів України за допомогою інтернет-ресурсів. **Ціннісний компонент:** *робитьвисновки* про значення прогнозу погоди для життєдіяльності людей; *оцінює*можливість використання кліматичних ресурсів у різних сферах господарської діяльності в Україні та у побуті	Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я і господарську діяльність людини. Охорона атмосферного повітря. Кліматичні особливості своєї місцевості. **Практичні роботи** **5.** Визначення вологості повітря за заданими показниками. **6**. Визначення причин відмінностей кліматичних показників різних регіонів України за аналізом кліматичної карти. **Дослідження** Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом в інтернет-джерелах, ЗМІ	використання кліматичних ресурсів у різних сферах господарської діяльності в Україні та у побуті .
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* складові частини вод суходолу в межах України; *формулює*визначення понять «річка», «озеро», «болото», «підземні води», «водосховище», «канал», «меандри», «тераси», «водний режим», «річковий стік», «витрата води», «водні ресурси», «твердий стік», «падіння річки», «похил річки»; *пояснює*особливості живлення та водного режиму річок, озер.	**Тема 3. Води суходолу і водні ресурси** Склад вод суходолу. Поверхневі води. Річки. Будова річкової долини. Основні річкові басейни та системи. Вплив рельєфу на річки. Характер течії. Падіння, похил річки. Вплив клімату на формування річкової системи. Живлення і режим річок, густота річкової мережі. Річковий стік, витрати води. Озера, їх типи. Болота, їх типи і поширення, причини заболочення. Водосховища та канали. Підземні води. Основні артезіанські басейни. Водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання та охорони. Води суходолу своєї місцевості.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює необхідність ощадного використання та охорони водних ресурсів України. ***Здоров'я і безпека*** Розуміє вплив стану якості водних ресурсів на здоров'я людини. Усвідомлює значення водних ресурсів для створення сприятливого середовища життя.

	Діяльнісний компонент: *Знаходить та показує на картах різного масштабу:* річкові системи: *Дніпра, Сіверського Донця, Південного Бугу, Дністра, Дунаю*, Західного Бугу; озера: *Ялпуг, Сасик, Шацькі, Синевир*; лимани: *Дніпровсько-Бузький, Молочний, Дністровський*; водосховища: *Київське, Канівське, Кременчуцьке, Каховське, Дніпровське, Дніпродзержинське*; *Дністровське; Печенізьке;* канали: *Північнокримський, Дніпро – Донбас, Каховський*; *визначає*падіння та похил річки; *характеризує* водні об'єкти України, шляхи раціонального використання водних ресурсів; *порівнює*гідрографічні особливості водних об'єктів; *аналізує* можливості використання водних ресурсів. **Ціннісний компонент:** *усвідомлює* необхідність охорони водних ресурсів України; *оцінює* наявні водні ресурси своєї місцевості	**Практична робота** **7.**Позначення на контурній карті назв найбільших річок, озер, водосховищ, каналів. України	***Громадянська відповідальність*** Робить висновки щодо необхідності заходів із охорони водних ресурсів України і своєї місцевості. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Усвідомлює необхідність раціонального використання води у побуті, заощадження витрат в сім'ї
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* основні чинники ґрунтоутворення та типи ґрунтів;	**Тема 4. Ґрунти та ґрунтові ресурси.** Умови ґрунтоутворення, структура ґрунту, ґрунтові горизонти, родючість. Основні типи ґрунтів, закономірності їх поширення.	***Громадянська відповідальність*** Знає і розуміє необхідність раціонального використання й

	*пояснює*умови ґрунтоутворення, особливості поширення ґрунтів. **Діяльнісний компонент:** *характеризує*ґрунтові ресурси України; *аналізує* карту ґрунтів України. **Ціннісний компонент:** *робить висновки*щодо закономірностей поширення ґрунтів на рівнинній частині України та в горах; *визначає* вплив родючості ґрунтів на сільськогосподарську діяльність; *оцінює*заходи з підвищення родючості та охорони ґрунтів	Дослідження В. Докучаєва. Карта ґрунтів. Ґрунтові ресурси України. Ґрунти своєї місцевості. Зміни ґрунтів у результаті господарської діяльності людини. Заходи з раціонального використання й охорони ґрунтових ресурсів. **Практична робота** **8.** Порівняльний аналіз різних типів ґрунтів України. **Дослідження** Вплив людини на родючість ґрунтів своєї місцевості	охорони ґрунтів. ***Підприємливість та фінансова грамотність*** Вміє отримати прибуток з використання власної земельної ділянки. Визначає залежність напрямку сільськогосподарської діяльності від типу ґрунту
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* видовий склад рослинності; *наводить приклади* рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, ендемічних і зникаючих видів рослин. **Діяльнісний компонент:** *характеризує*основні типи рослинного покриву України; *розпізнає*рослини, що занесені до Червоної книги України; *аналізує*карту рослинності України, вплив господарської діяльності людини на рослинний покрив; *спостерігає* за змінами рослинності своєї місцевості.	**Тема 5. Рослинність** Різноманітність рослинності. Закономірності поширення рослинного покриву в Україні. Рослинні угруповання. Червона та Зелена книги України. Рослинні ресурси, їх охорона і відтворення. Рослинність своєї місцевості	

	Ціннісний компонент: *робить висновки* щодо закономірностей поширення основних типів рослинності в Україні; *оцінює* стан рослинних ресурсів, їх роль у господарській діяльності, можливості використання в різних регіонах України; *усвідомлює* необхідність збереження та відновлення рослинності		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* видовий склад тваринного світу; *наводить приклади* акліматизації та реакліматизації тварин. **Діяльнісний компонент:** *характеризує*фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; *розпізнає* тварин, які занесені до Червоної книги України; *аналізує*карту тваринного світу України. **Ціннісний компонент:** *робить висновки* щодо закономірностей поширення основних видів тварин в Україні; *оцінює* стан тваринних ресурсів, їх роль у господарській діяльності людини; *усвідомлює* наслідки впливу людської діяльності на тваринний світ України і своєї місцевості	**Тема 6. Тваринний світ України.** Різноманітність тваринного світу. Закономірності поширення тваринного світу в Україні. Тварини, занесені до Червоної книги України. Вплив людини на тваринний світ. Тваринні ресурси України, заходи з їх відтворення й охорони. Тваринний світ своєї місцевості	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює необхідність збереження рослин і тварин та їх угрупувань. ***Здоров'я і безпека*** Усвідомлює необхідність використання деяких властивостей рослин для зміцнення та профілактики здоров'я. ***Громадянська відповідальність*** Сприяє формуванню відповідального члена громади, суспільства, який: - розуміє необхідність раціонального використання рослинних і тваринних ресурсів; - усвідомлює наслідки впливу господарської діяльності людини на тваринний світ України та своєї місцевості
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:**	**Тема 7. Ландшафти України.** Ландшафт як просторово-цілісна система**.**	***Екологічна безпека та сталий розвиток***

	називає чинники формування природних ландшафтів, природні країни, природні зони; *пояснює* на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи у ландшафті. **Діяльнісний компонент:** *Знаходить і показує на картах різних масштабів* природні зони, гірські країни, Чорне море, Азовське море; острови Зміїний, Джарилгач, півострови Кримський, Керченський, косу Арабатська Стрілка, Каркінітську затоку, Керченську протоку; *характеризує* рівнинні лісові, лісостепові, степові та гірські ландшафти, природні комплекси морів; *аналізує*карту ландшафтів, співвідношення природних та антропогенних ландшафтів у своїй місцевості. **Ціннісний компонент:** *прогнозує* наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; *висловлює* судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів	Карта «Ландшафти України». Районування природних ландшафтів, їх відображення на картах. Антропогенні ландшафти. Рівнинні ландшафти, їх різноманітність. Природні зони України: мішаних лісів і широколистих лісів, лісостепова, степова. Використання та охорона рівнинних ландшафтів. Гірські ландшафти Українських Карпат і Кримських гір, особливості їх зміни з висотою, використання та охорона. Природні умови і ресурси Чорного й Азовського морів, проблеми їх раціонального використання. **Практична робота** **9.** Складання порівняльної характеристики природних зон України (*на вибір*). **Дослідження** Ландшафти своєї місцевості, їх освоєння і використання. Виявлення ландшафтів у світі, що мають схожість із ландшафтами України	Усвідомлює відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, Україні. ***Здоров'я і безпека*** Усвідомлює необхідність дбайливого ставлення до довкілля (навколишнього середовища) як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини. Дотримується правил безпечної поведінки в природі. ***Громадянська відповідальність*** Виявляє готовність до розв'язання проблем, пов'язаних із станом довкілля. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє рекреаційне значення природних комплексів
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* складники природно-ресурсного	**Тема 8. Природокористування** Використання природно-ресурсного потенціалу України. Основні види забруднень	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює необхідність ініціативи

	потенціалу України, види забруднень довкілля; *наводить прикладиоб'єктів* природно-заповідного фонду України; *пояснює* сутність понять «екологічна ситуація», «моніторинг навколишнього середовища», «заповідник», «національний парк». **Діяльнісний компонент:** *Знаходить і показує на картах різних масштабів:* біосферні заповідники: *Асканія-Нова, Карпатський, Дунайський, Чорноморський*; природні заповідники: *Карадазький, Український степовий, Медобори, Канівський, Поліський*; національні природні парки: *Карпатський, Шацький, Синевір, Подільські Товтри*; *регіональний ландшафтний парк «Меотида»*; *характеризує*сучасну екологічну ситуацію в Україні; *аналізує* природно-ресурсний потенціал у різних регіонах України, аспекти раціонального природокористування, вплив екологічної ситуації на здоров'я населення; *визначає* об'єкти природно-заповідного фонду своєї місцевості; *дотримується* правил безпеки та норм поведінки в природі.	довкілля в Україні. Вплив екологічної ситуації на життєдіяльність населення. Природно-заповідний фонд України. Національна екологічна мережа. Моніторинг навколишнього середовища. Основні заходи щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля. Природно-заповідні об'єкти своєї місцевості. Природокористування в умовах сталого розвитку. **Дослідження** (*на вибір*) Вплив компонентів природи на здоров я людини. **Практична робота** **10.** Позначення на контурній карті об'єктів природно-заповідного фонду України. **Дослідження** Зміни природи своєї місцевості під впливом діяльності людини	створення розгалуженої системи природозаповідних територій. Характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні та своєї місцевості. ***Здоров'я і безпека*** Оцінює вплив екологічної ситуації на здоров"я населення. Дотримується правил безпеки та норм поведінки в природі. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Оцінює природно-ресурсний потенціал своєї місцевості для організації туристичної діяльності

	Ціннісний компонент: *оцінює* переваги створення національної екологічної мережі, наслідки використання й охорони природних умов та природних ресурсів України; *усвідомлює* необхідність ініціативи створення розгалуженої системи природозаповідних територій; *оцінює* вплив екологічної ситуації на здоров'я населення		
13	**Розділ IV. Населення України та світу**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* кількість населення світу та в Україні; найбільші країни за кількістю населення; *розуміє* поняття «природний рух населення», «природній приріст населення», «демографічний вибух», «демографічна криза», «демографічна політика», «еміграція», «імміграція»; *пояснює*демографічну ситуацію, що склалася в різних регіонах України. **Діяльнісний компонент:** *визначає*показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення	**Тема 1. Демографічні процеси та статево-віковий склад населення світу та України** Кількість населення в світі та Україні. Чинники, що впливають на кількість населення: природний рух, міграції. Статево-віковий склад населення світу й України. Тривалість життя населення. Зміна кількості населення в світі та Україні. Регіональні відмінності демографічних процесів. Дослідження Павла Чубинського. Демографічна політика. Механічний рух населення: причини і види міграцій, основні напрямки міграційних потоків у світі та Україні. Українська діаспора. Міграційна політика. **Практичні роботи** **11.** Аналіз статево-вікових пірамід України та	***Здоров'я і безпека*** Усвідомлює необхідність здорового способу життя та його вплив на репродуктивне здоров'я. ***Громадянська відповідальність*** Оцінює поняття рівності та розмаїття народів, явища дискримінації та гендерної нерівності у суспільстві

	країни (регіону); *показує на карті*і називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення, природним приростом, країни з найбільш численною українською діаспорою; *знаходить* інформацію з різних джерел, що *характеризує* населення світу й окремих країн, України та її областей; *аналізує*статево-вікові піраміди України та країн світу (*на вибір*); *характеризує*демографічні показники населення країни за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів, механічний рух населення в Україні. **Ціннісний компонент:** *оцінює* важливість знань про демографічні процеси для соціально-економічного розвитку України та країн світу; *усвідомлює* необхідністьдотримання здорового способу життя	окремих країн світу	
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** Називає середній показник густоти населення в Україні та визначає найбільш (найменш) густозаселені країни світу; *розуміє* поняття «урбанізація», «субурбанізація», «агломерація», «мегалополіс», «мегаполіс». **Діяльнісний компонент:**	**Тема 2.Розселення** Густота населення. Територіальні відмінності густоти населення в світі й Україні. Міські і сільські населені пункти. Критерії їх розмежування в Україні та країнах світу. Класифікація міст за кількістю населення та функціями. Міське і сільське населення. Урбанізація, причини, що її зумовлюють. Міські агломерації. Мегаполіси, мегалополіс. Світові міста. Відмінності в рівнях і темпах	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює взаємозв'язок між густотою населення та геоекологічною ситуацією. ***Громадянська відповідальність*** Оцінює і пояснює вплив природних, демографічних та соціально-економічних чинників на

	визначає показники урбанізованості території; *показує на карті*і називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою густотою населення та рівнем урбанізації, найбільші агломерації, світові міста, найбільші міста в Україні; *знаходить* у різних джерелах інформацію, що характеризує особливості розселення населення в світі й окремих країнах, Україні та окремих її областях; *розрізняє*міські і сільські населені пункти, типи міст за людністю і функціями, місто, агломерація, мегаполіс й мегалополіс, темп і рівень урбанізації; *порівнює*рівень і темпи урбанізації в Україні і світі. **Ціннісний компонент:** *оцінює*важливість знань про особливості розселення населення; *усвідомлює* взаємозв'язок між густотою населення та геоекологічною ситуацією; *оцінює і пояснює* вплив природних, демографічних і соціально-економічних чинників на територіальні відмінності густоти населення	урбанізації в Україні і світі. Субурбанізація. Хибна урбанізація	територіальні відмінності густоти населення
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* найпоширеніші мовні сім'ї; *розуміє* поняття «раса», «нація», «етнос», «народ», «мовна сім'я».	**Тема 3. Етнічний склад населення** Етноси. Найпоширеніші мовні сім'ї. Однонаціональні та багатонаціональні країни. Національний склад населення України: особливості та регіональні відмінності.	***Громадянська відповідальність*** Усвідомлює причетність до національної культури України, Усвідомлює проблеми, які виникають, коли суспільства з

	Діяльнісний компонент: *характеризує*національний склад населення України за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів; *порівнює*етнічний склад населення регіонів України; *показує на карті і називає* однонаціональні й багатонаціональні країни, райони розселення національних меншин в Україні; *знаходит*ь у різних джерелах інформацію, що характеризує етнічний склад населення України й окремих країн. **Ціннісний компонент:** *усвідомлює* важливість толерантного ставлення до представників інших рас, національностей.	Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення	різними цінностями та переконаннями намагаються жити разом у мирі. Розуміє необхідність толерантного ставлення до інших релігій та етнічних груп. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Усвідомлює важливість знань іноземної мови, культури інших народів для спілкування, розширення зав'язків, створення спільних проектів
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* світові релігії; *розуміє* поняття «світова релігія»; **Діяльнісний компонент:** *показує на карті*і називає регіони домінування світових релігій; *знаходить* у різних джерелах інформацію, що характеризує релігійний склад населення світу, окремих країн, України та її областей; *характеризує*найпоширеніші релігійні конфесії в Україні.	**Тема 4.Релігійний склад населення.** Релігія як явище культури. Світові релігії. Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні	

	Ціннісний компонент: *оцінює* важливість толерантного ставлення до представників інших релігійних громад		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* кількість трудових ресурсів в Україні; *розуміє* поняття «трудові ресурси», «економічно активне населення», «зайнятість населення»; *пояснює*причини безробіття. **Діяльнісний компонент:** *визначає* показники безробіття; *показує на карті*і називає області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю трудових ресурсів; *знаходить* у різних джерелах інформацію про проблеми зайнятості населення світу, окремих країн, України та її областей; *характеризує*кількість і якість трудових ресурсів окремих країн та України; *порівнює структуру* зайнятості населення в окремих країнах і Україні. **Ціннісний компонент:** *усвідомлює* важливість знань про трудові ресурси і зайнятість населення для соціально-економічного розвитку країни	**Тема 5. Зайнятість населення в світі й Україні** Трудові ресурси. Кількість і якість трудових ресурсів. Економічно активне населення. Зайнятість населення. Проблеми зайнятості населення.	***Підприємливість і фінансова грамотність*** Усвідомлює важливість знань про трудові ресурси і зайнятість населення для соціально-економічного розвитку країни.

5	**Розділ V. Природа й населення свого адміністративного регіону**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *пояснює* взаємозв'язки між природними компонентами, вплив природних умов і природних ресурсів на розселення населення в області і своїй місцевості. **Діяльнісний компонент:** *характеризує*рельєф і геологічну будову, клімат, поверхневі й підземні води, ґрунтово-рослинний покрив, тваринний світ, ландшафти, населення, адміністративної області своєї місцевості; *аналізує* використання природних ресурсів, екологічні наслідки природокористування. **Ціннісний компонент:** *висловлюєсудження* щодо заходів з метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення; *обговорює*потреби та можливості створення нових підприємств у регіоні	**Тема 1.** Географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, історія формування і розвитку. **Тема 2.** Природа регіону. Особливості природних умов і ресурсів. Природокористування. Об'єкти природно-заповідного фонду. **Тема 3.** Населення регіону. Кількість та структура населення. Етнічний склад. Особливості зайнятості населення. **Дослідження (***екскурсія*) Ознайомлення з об'єктами природи своєї місцевості	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Висловлюєсудження щодо важливості заходів з метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Обговорюєпотреби та можливості створення нових підприємств у регіоні.
3	**РЕЗЕРВ ЧАСУ**		

9 клас

Г Е О Г Р А Ф І Я

«УКРАЇНА І СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

(*52 години, 1,5 години на тиждень*)

Кількість годин	Очікуванні результати навчально-пізнавальної діяльності учня/учениці	Зміст навчального матеріалу	Наскрізні змістові лінії
1	**ВСТУП**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*об'єкт вивчення економічної географії; *розуміє*зміст поняття «географічне середовище»; *наводить приклади* зв'язків економічної географії з іншими науками; *пояснює*актуальність і необхідність вивчення економічної географії; *формує о*бгрунтовану думку щодо ролі економічної географії у розв'язанні багатьох суспільних проблем. **Діяльнісний компонент:** *визначає* роль економічної географії в системі географічних наук. **Ціннісний компонент:** *висловлює* бачення застосування знань з економічної географії у повсякденному житті	Об'єкт вивчення економічної географії. Взаємодія господарства і природи в географічному середовищі. Економічна географія в системі географічних наук. Значення знань з економічної географії	***Громадянська відповідальність*** Наводить власні приклади бачення застосування знань з економічної географії у повсякденному житті. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Усвідомлює роль географічної науки у професійній орієнтації та виборі виду діяльності

9	**Розділ І. Національна економіка і світове господарство**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* ознаки понять «національна економіка», «валовий внутрішній продукт», «індекс людського розвитку»; *розуміє*вплив природних і суспільних чинників на розміщення виробництва (природних умов, сировинний, паливно-енергетичний, водний, працересурсний, споживчий, транспортний, науковий, екологічний, військово-стратегічний). **Діяльнісний компонент:** *розрізняє* сектори національної економіки (первинний, вторинний, третинний), форми просторової організації господарства (економічні райони, елементи територіальної структури промисловості, сільського господарства тощо); *аналізує* секторальну модель економіки України та порівнює її з іншими державами. **Ціннісний компонент:** *уміє аналізувати* й оцінювати власні здібності й уподобання та співвідносити їх до ринку праці в Україні; *усвідомлює значення*форм суспільної	**Тема 1. Національна економіка** Національна економіка.(Національне господарство). Поняття «економічний розвиток» та його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Секторальна модель економіки країни. Форми суспільної організації виробництва. Чинники розміщення виробництва. Форми просторової організації національної економіки. ***Практична робота*** 1. Аналіз секторальної моделі економіки	***Громадянська відповідальність*** Критично оцінює сучасну економічну ситуацію України, її місце серед країн світу. Виявляє активність у дослідженні економічних проблем. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Аналізує та оцінює власні можливості у зростанні добробуту своєї родини та держави

	організації виробництва та їх використання у різних видах людської діяльності		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* ознаки понять «спеціалізація території (населеного пункту, району, регіону, країни)», «міжнародний поділ праці», «світове господарство» («світова економіка»), «світовий ринок», типи економічних систем; *наводить прикладикраїн* світу з різним рівнем економічного розвитку (за типізацією ООН), ТНК в Україні; *знає і розуміє* роль міжнародних організацій у світовій економіці; *розумієсутність* тенденцій розвитку світового господарства (інтернаціоналізації виробництва, інформатизації, глобалізації, регіональної економічної інтеграції),багаторівневість світового господарства; *пояснюєвплив* глобалізації на темпи розвитку світового господарства та національних економік країн різних типів. **Діяльнісний компонент:** *знаходить і показує на картікраїни* «Великої сімки» (G-7), «Великої двадцятки» (G-20); *уміє* отримувати й аналізувати інформацію щодо типізації країн за рівнем соціально-економічного розвитку.	**Тема 2. Світове господарство** Світове господарство (світова економіка), світовий ринок. Поняття «спеціалізація території», «міжнародний поділ праці». Типи економічних систем. Типізація країн світу за рівнем економічного розвитку, місце України в ній. Багаторівневість світового господарства, його просторова структура за концепцією «Центр – периферія». Сучасні тенденції розвитку світового господарства. Глобалізація та регіональна економічна інтеграція. Транснаціональні корпорації (ТНК) та їх вплив на функціонування міжнародної економіки. Міжнародні економічні організації. ***Практична робота*** **2**. Позначення на контурній карті країн «Великої двадцятки» (G-20) і визначення їх місця в сучасній типізації країн за рівнем економічного розвитку	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розуміє важливість урахування екологічного чнинника в розміщенні підприємств. ***Здоров'я і безпека*** ***Громадянська відповідальність*** Розуміє значення досвіду економічного розвитку інших країн і врахування цього досвіду для розвитку України та свого регіону. ***Підприємливість та фінансова грамотність*** Розуміє об'єктивність явища міжнародного поділу праці, позитивні та негативні наслідки глобалізації. Наводить приклади впливу глобалізації на розвиток світової економіки, регіону, України. Оцінює роль ТНК, міжнародних організацій у світовій економіці та економіці України.

	Ціннісний компонент *оцінює*вплив глобалізації на діяльність населення (на прикладі свого регіону)		
10	**Розділ ІІ. Первинний сектор господарства**		

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*види діяльності всільському господарстві, види сільськогосподарських угідь; *наводить приклади* впливу природних і суспільних чинників на рівень розвитку та спеціалізацію сільського господарства в регіоні світу, країні; країн з аграрною міжнародною спеціалізацією; *пояснює* поширення в світі свинарства, птахівництва, формування спеціалізованих районів скотарства, вівчарства. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті* світу зони (райони) вирощування пшениці, кукурудзи, рису, бавовнику, льону-довгунцю, соняшнику, сої, маслин, олійної пальми, цукрової тростини, цукрового буряку, картоплі, чаю, кави, какао-бобів, на карті України – сільськогосподарські зони, гірські та приміські райони; *характеризує* особливості розміщення рослинництва й тваринництва в Україні; *аналізує*карти сільськогосподарських культур і тваринництва; *визначає* місце України на світових ринках сільськогосподарської продукції. **Ціннісний компонент** *аргументує* свою позицію щодо впровадження ринку земельних ресурсів в Україні.	**Тема 1. Сільське господарство** Сільське господарство, його значення в сучасному світі. Аграрні суспільства в сучасному світі. Аграрні відносини. Складники сільського господарства. Роль природних чинників (земельних та агрокліматичних ресурсів) у розвитку й розміщенні аграрного виробництва. Землезабезпеченість. Сільське господарство України. Структура сільськогосподарських угідь в Україні. Розміщення в Україні виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства. Розвиток кормової бази тваринництва. Структура та розміщення тваринництва. Зональна спеціалізація сільського господарства України. Гірські та приміські сільськогосподарські райони. Сільське господарство у своєму регіоні. Сільське господарство світу. Географія основних зернових і технічних культур та виробництва продукції тваринництва. Зональність світового сільського господарства. Найбільші країни-виробники та	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Розуміє необхідність охорони та збереження сільськогосподарських угідь. ***Здоров'я і безпека*** Пояснює і наводить приклади взаємозв'язків між якістю сільськогосподарської продукції та здоров'ям людини. ***Громадянська відповідальність*** Усвідомлює роль сільського господарства для економіки України. Виявляє активність щодо пропагування товарів вітчизняного виробництва, підтримки власного виробника. Аргументує свою позицію щодо впровадження ринку земельних ресурсів в Україні. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Уміє визначати напрями фермерської діяльності у країнах світу, Україні та своїй місцевості

		країни-експортери сільськогосподарської продукції. ***Практична робота*** **3.** Визначення основних зернових і технічних культур, що їх вирощують у помірному, субтропічному і тропічному кліматичних поясах, й обґрунтування встановлених відмінностей.	
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* основні лісові пояси світу; *пояснює* розміщення лісових поясів світу, лісових масивів в Україні. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті* світу ліси помірного поясу, вологі екваторіальні й тропічні ліси, райони лісового господарства у світі та в Україні; *порівнює* лісозабезпеченість України, світу й окремих його регіонів. **Ціннісний компонент:** *усвідомлює* відповідальність громадянина, місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів	**Тема 2. Лісове господарство** Лісове господарство. Основні лісові пояси світу. Лісозабезпеченість. Лісове господарство в Україні	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Усвідомлює екологічне значення лісу. ***Громадянська відповідальність*** Усвідомлює власну відповідальність громадянина місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Розуміє важливість раціонального використання природних ресурсів та їх подальшої повної переробки
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*види мінеральних ресурсів за використанням;	**Тема 3. Добувна промисловість** Класифікація мінеральних ресурсів за використанням. Показники ресурсозабезпеченості	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Аналізує позитивні та негативні наслідки діяльності підприємства первинного сектору на природне середовища та соціум і

	*наводить прикладі*найбільших країн-експортерів та країн-імпортерів нафти, природного газу, кам'яного вугілля; *розуміє*закономірності поширення родовищ і басейнів корисних копалин; *пояснює* лідерство окремих країн на світових ринках мінеральної сировини за сукупністю природних і суспільних чинників, зміщення добувної промисловості до районів зі складними природними умовами, на шельф Світового океану. **Діяльнісний компонент:** *Знаходить і показує на картах різного масштабу*найбільші басейни нафти і природного газу – *Перської затоки, Західносибірський, Зондський, Сахарський, Гвінейської затоки, Техаський, Мексиканської затоки, Західноканадський, Північноморський*, основні райони видобування нафти і природного газу в Україні; найбільші басейни та райони видобування вугілля – *Верхньосілезький* (*Польща*), *Кузнецький* (*Росія*), *Карагандинський* (*Казахстан*), *Північно-Східний* (*Китай*), *Східний* (*Індія*), *Аппалацький* (*США*), *Південно-Східний* (*Австралія*), *Донецький* та *Львівсько-Волинський* (*Україна*); країни з найбільшими обсягами видобування залізних руд – *Бразилія, Австралія, Канада, Китай, Індія, Україна*, басейни та райони видобування залізних та марганцевих руд в	країн мінеральними ресурсами. Видобування вугілля, нафти і природного газу. Основні закономірності розміщення родовищ вугілля, нафти, природного газу. Найбільші в світі басейни й країни за видобутком кам'яного вугілля, нафти й природного газу. Основні й перспективні райони видобування кам'яного вугілля, нафти, природного газу в Україні. Шляхи покриття дефіциту палива в Україні. Видобування металічних руд. Основні закономірності розміщення родовищ металічних руд. Країни з найбільшими обсягами видобування залізних, марганцевих руд, руд кольорових, рідкісноземельних і благородних металів. Розвиток і розміщення виробництв з видобування залізних і марганцевих руд в Україні. Розробка родовищ руд кольорових металів в Україні. Видобування інших видів природної сировини в Україні та країнах світу. Підприємства добувної промисловості свого регіону.	пропонує виважені рішення. ***Здоров'я і безпека*** Усвідомлює вплив забруднення повітря, зміни рівня грунтових вод, деградації грунтів на здоров'я населення. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Аналізує статистичну інформацію щодо динаміки цін на мінеральні ресурси та обсяги їх видобування в Україні та світі, пояснює вплив природних і суспільних чинників на прибутковість підприємств добувної промисловості

	Україні; найбільші райони видобування руд кольорових металів – *Кордильєри-Анди*, *«вольфрамово-олов'яний пояс» Азії, «мідний пояс» Африки*; основні родовища руд кольорових металів, що їх розробляють в Україні; основні центри видобування кам'яної солі в Україні **Ціннісний компонент:** *оцінює*місце України на світових ринках нафти, природного газу, вугілля, руд чорних і кольорових металів; у*свідомлює* суспільну значущість раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в Україні	***Практична робота*** **4.**Позначення на контурній карті найбільших басейнів видобування кам'яного вугілля, нафти і природного газу. ***Дослідження*** Проблеми й перспективи освоєння родовищ нафти і природного газу на шельфі Чорного та Азовського морів.	
16	**Розділ ІІІ. Вторинний сектор господарства**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*типи електростанцій за джерелом енергетичних ресурсів, шляхи енергозбереження; *наводить прикладн*айбільших країн-виробників та країн-споживачів електроенергії, країн, у яких домінує виробництво електроенергії на ТЕС, ГЕС або АЕС; *пояснює*розміщення енергогенерувальних потужностей в Україні..	**Тема 1. Виробництво та постачання електроенергії** Значення електроенергетики. Типи електростанцій, основні чинники їх розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Електроенергетика України. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП. Використання відновлюваних джерел енергії. Підприємства електроенергетики свого регіону. Електроенергетика світу.	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Аналізує негативні наслідки впливу діяльності різних типів електростанцій на природне середовище. ***Здоров'я і безпека*** Аналізує негативні наслідки впливу діяльності різних типів електростанцій на здоров'я людей. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Оцінює переваги використання

	Діяльнісний компонент: *Знаходить і показує на картах різного масштабу:* ГЕС (ГАЕС) — каскад ГЕС на Дніпрі, *Дністровська, Ташлицька*; АЕС —*Запорізька, Південноукраїнська, Рівненська, Хмельницька*; ТЕС — *Запорізька, Придніпровська, Трипільська, Зміївська, Слов'янська, Ладижинська, Бурштинська*; *порівнює*структуру виробництва електроенергії в Україні та провідних державах світу. **Ціннісний компонент:** *оцінює*перспективи використання відновлюваних джерел енергії різних видів у світі, Україні та своєму регіоні; *виявляє*переваги і недоліки виробництва електроенергії на різних типах електростанцій	Найбільші країни-виробники та країни-споживачі електроенергії в світі. Відмінності в структурі виробництва електроенергії на електростанціях різних типів у країнах світу. ***Практична робота*** (*на вибір учителя*) **5.1.** Позначення на контурній карті України найбільших електростанцій та пояснення чинників їх розміщення. **5.2.** Побудова та аналіз діаграм виробництва електроенергії на електростанціях різних типів в Україні, країнах Європи та світу	альтернативних відновлюваних джерел енергії для потреб родини/громади.
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*види чорних і кольорових металів; *наводить прикладі*найбільших країн-виробників чавуну, сталі, що забезпечені сировиною або орієнтуються на значні обсяги споживання; країн, що виплавляють найбільше в світі та Європі алюмінію, титану, міді; *розуміє*вплив сировинного, паливного, електроенергетичного, транспортного,	**Тема 2. Металургійне виробництво** Значення металургійного виробництва в господарстві. Сучасні технології виробництва чавуну й сталі. Комбінування в чорній металургії. Сучасні чинники розміщення підприємств чорної металургії. Кольорова металургія. Особливості технології виробництва та	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Аналізує негативні наслідки впливу великих металургійних комбінатів із традиційними технологіями на природне середовище. ***Здоров'я і безпека*** Презентує приклади захисту здоров'я і профілактики захворювань, характерних для районів концентрації металургійного виробнцтва.

	споживчого, екологічного чинників на розміщення металургійних комбінатів, місце України у світовому виробництві алюмінію з природної сировини; *пояснює*розміщення підприємств чорної і кольорової металургії в Україні. **Діяльнісний компонент:** *Знаходить і показує на картах різного масштабу*: центри чорної металургії в Україні – *Кривий Ріг, Дніпро, Кам'янське, Запоріжжя, Нікополь*, *Маріуполь, Краматорськ, Алчевськ;* центри кольорової металургії в Україні – *Миколаїв, Запоріжжя, Іршанськ, Київ, Побузьке, Бахмут, Кам'янське;* *аналізує*статистичні дані щодо обсягів виробництва та експорту металургійної продукції в Україні та світі. **Ціннісний компонент:** *оцінює*наслідки впливу металургійного виробництва на довкілля та здоров'я населення; *оцінює* вплив приватного капіталу на розвиток металургійного виробництва в Україні	чинники розміщення підприємств з виплавки міді, алюмінію, титану. Виробництво чавуну, сталі, прокату в Україні: домінуючі технології, сукупність чинників розміщення підприємств, основні центри, місце України на світовому ринку чорних металів. Основні центри виробництва кольорових металів в Україні. Металургійне виробництво світу. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі чорних металів. Сучасні тенденції розміщення виробництв чавуну, сталі, прокату. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі кольорових металів у світі. ***Практична робота*** **6.** Позначення на контурній карті сировинної бази та основних центрів виробництва чорних металів в Україні	***Підприємливість і фінансова грамотність*** Оцінює переваги використання вторинної сировини для виробництва металів
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*види мінеральних добрив, види	**Тема 3. Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу. Виробництво будівельних**	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Аналізує негативні наслідки впливу великих хімічних підприємств з

	хімічної продукції, види будівельних матеріалів; *наводить прикладинайбільших* у світі країн-виробників мінеральних добрив та полімерів, деревини та паперу; *пояснює* вплив різних чинників на розміщення виробництв хімічної продукції, деревини й паперу, будівельних матеріалів. **Діяльнісний компонент** *показує на картінайбільші* центри виробництва мінеральних добрив, виробів з гуми, побутової хімії, ліків в Україні – *Костянтинівка, Сєвєродонецьк, Кам'янське, Черкаси, Суми, Запоріжжя, Одеса, Яни Капу (Красноперекопськ), Біла Церква, Харків, Київ, Умань*, центри виробництва деревини й паперу в Україні; *характеризує* сировинну базу виробництва хімічної продукції, паперу; *аналізує* зв'язки між хімічними, металургійними та іншими видами виробництв. **Ціннісний компонент** *оцінює* вплив виробництва хімічної продукції й паперу на довкілля та здоров'я населення; *оцінює* вплив хімічного виробництва на рівень соціально - економічного розвитку країни; *робить висновок* про значення будівельних матеріалів своєї місцевості для розвитку	**матеріалів** Значення та особливості технологій хімічного виробництва. Чинники розміщення основних виробництв хімічних речовин і хімічної продукції, фармацевтичної продукції, гумових і пластмасових виробів. Хімічне виробництво в Україні. Основні центри виробництва хімічної продукції та чинники їх формування. Найбільші країни-виробники мінеральних добрив, полімерів, ліків. Виробництво деревини й паперу: значення, особливості технологій та чинники розміщення підприємств. Виробництво деревини й паперу в Україні. Найбільші в світі країни-виробники деревини та паперу Виробництво будівельних матеріалів в Україні	традиційними технологіями на природне середовище**.** ***Здоров'я і безпека*** Аналізує зразки продукції побутової хімії різних виробників, порівнює їх вплив на здоров'я людини. ***Громадянська відповідальність*** Презентує приклади сортування відходів родини (громади); розрізняє види пакувальних матеріалів за ступенем утилізації та пропонує способи мінімізації відходів. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Оцінює переваги використання вторинної сировини. Бере участь у розробці проекту використання будівельних матеріалів своєї місцевості

	будівельного бізнесу		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*види продукції машинобудівних підприємств, чинники розміщення окремих виробництв машин та устаткування; *наводить приклади* найбільших країн-виробників легкових автомобілів, літаків, морських суден, верстатів, електроніки; *пояснює* розміщення виробництв транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, електротехнічної та електронної продукції побутового призначення; *розуміє*причини виникнення проблем у виробництві машин та устаткування в Україні. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті*найбільші країни-виробники машин та устаткування – *США, Канада*, к*раїни ЄС, Японія, Китай, Нові індустріальні країни*,найбільші центри машинобудування в Україні; *характеризує* сучасні тенденції розвитку і розміщення виробництва машин і устаткування. **Ціннісний компонент** *оцінює* роль машинобудування у розвитку світового господарства та господарства України	**Тема 4. Виробництво машин та устаткування** Роль машинобудування в сучасному світі. Різноманітність підприємств та чинники їх розміщення. Спеціалізація та кооперування у машинобудуванні. Машинобудування в Україні. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, побутової електротехнічної та електронної продукції. Підприємства машинобудування свого регіону. Машинобудування світу. Взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку регіону, країни і рівнем розвитку машинобудування. Найбільші країни-виробники літаків, легкових автомобілів, морських суден, верстатів, комп'ютерів, робототехніки. ***Практична робота*** **7.** Позначення на контурній карті України центрів виробництва транспортних засобів та	***Підприємливість і фінансова грамотність*** Оцінює переваги розташування окремих підприємств машинобудування у малих містах, селищах

		пояснення чинників їх розміщення	
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*види тканин та сировини для їх виробництва; *наводить прикладинайбільших у світі та Європі країн-виробників та країн-експортерів тканин, одягу, взуття; *розуміє* вплив працересурсного та споживчого чинників на розвиток текстильного, швейного, взуттєвого виробництва. **Діяльнісний компонент:** *показує на картінайбільші центри текстильного, швейного, взуттєвого виробництва в Україні; центри найвідоміших народних промислів; *аналізує* карту легкої промисловості України. **Ціннісний компонент:** *оцінює* перспективи розвитку виробництва тканин, одягу та взуття в Україні	**Тема 5. Виробництво тканин, одягу, взуття** Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, що виробляють тканини різних видів, одяг, шкіряно-взуттєву продукцію. Чинники та центри розміщення текстильного, швейного, шкіряного, взуттєвого виробництва в Україні. Найбільші на світовому ринку країни-виробники та країни-експортери тканин, одягу та взуття. Народні промисли в Україні. ***Дослідження*** Малі і середні міста України — центри швейного виробництва	***Здоров'я і безпека*** Порівнює тканини, виготовлені з природної, штучної та синтетичної сировини та обгрунтовує їх вплив на здоров'я. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Порівнює ціни аналогічних видів продукції різних виробників, пояснює відмінності з урахуванням вартості сировини, робочої сили, обладнання, курсу валют тощо
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* складові харчової промисловості; *наводить прикладитрадиційних виробництв харчових продуктів різних країн світу; *розуміє* вплив спеціалізації сільського господарства, споживчого чинника та ТНК на	**Тема 6. Виробництво харчових продуктів, напоїв** Чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти. Харчова промисловість в Україні. Особливості технологій та чинники розміщення підприємств	***Здоров'я і безпека*** Аналізує зразки продукції харчової промисловості, знаходить інформацію щодо впливу на здоров'я окремих складників, указаних у маркуванні. ***Підприємливість і фінансова грамотність***

	розвиток харчової промисловості; *пояснює* розміщення в Україні підприємств харчової промисловості у малих містах, селищах міського типу і великих селах; *знає*права споживача на якісні товари і послуги. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті*найбільші центри виробництва харчових продуктів і напоїв в Україні; *характеризує*особливості виробництва окремих видів продукції харчової промисловості; *аналізує* карту харчової промисловості України. **Ціннісний компонент:** *оцінює*місце України на світовому та європейському ринках продовольства; *надає*перевагу продуктам харчування українського виробництва над іншими під час планування покупок для родини	буряко-цукрового, олійного, маслосироробного, плодоовочеконсервного, рибного, хлібопекарного, макаронного, борошномельного, круп'яного, кондитерського, пивоварного, виноробного виробництв, розливу безалкогольних напоїв, мінеральних вод. Виробництво харчових продуктів у своєму регіоні. Виробництво продуктів харчування в світі: сучасні тенденції, вплив глобалізації та національних традицій, взаємозв'язок з агробізнесом. Традиційні виробництва харчових продуктів окремих країн світу. ***Дослідження*** **1.** Українські та імпортні продукти в споживчому кошику вашої родини. **2**. Традиційні продукти харчування в Україні та країнах-сусідах	Оцінює роль малих підприємств та фізичних осіб-підприємців у розвитку бізнес-середовища свого населеного пункту, району та забезпеченні населення продуктами харчування. Визначає вартість продуктового кошика родини, співвідношення вітчизняних та імпортних продуктів у ньому
10	**Розділ IV. Третинний сектор господарства**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент** *називає* види транспорту, істотні ознаки понять «транспортний вузол», «транспортна	**Тема 1. Транспорт** Транспорт, його роль у національній економіці та формуванні світового	***Екологічна безпека та сталий розвиток*** Аналізує негативні наслідки впливу різних видів транспорту на природне середовище.

	магістраль», «обсяг перевезень», «вантажообіг»; *розуміє* особливості кожного виду транспорту і його роль у перевезенні вантажів та пасажирів в Україні, домінуючу роль транспорту в експорті послуг Україною; *наводить приклади* найбільших транспортних вузлів в Україні. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті*: найбільші за вантажообігом морські порти Східної Азії, Європи; морські судноплавні канали – *Панамський, Суецький, Кільський*; найбільші за пасажирообігом аеропорти світу; країни з надшвидкісними залізницями; країни з найбільшою протяжністю автомобільних шляхів; основні залізниці, автомагістралі, морські й річкові порти, аеропорти, міжнародні транспортні коридори в Україні. **Ціннісний компонент:** *оцінює*транзитне значення транспортних магістралей в Україні; *оцінює* вплив різних видів транспорту на довкілля та здоров'я населення; *умієр*аціонально використовувати різні види транспорту під час планування поїздок	господарства. Види транспорту, їхні переваги й недоліки. Транспорт України. Залізничний транспорт – основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт. Транспортні вузли. Міжнародні транспортні коридори на території України. Транспорт світу. Країни, що вирізняються високим рівнем розвитку мережі залізниць й автомобільних шляхів. Найбільші морські порти, їхній вплив на розміщення промисловості. Найбільші судноплавні річки світу. Найбільші аеропорти світу. Міжнародні транспортні коридори. ***Дослідження*** Міські види транспорту свого обласного центру	***Здоров'я і безпека*** Оцінює переваги екологічно чистих видів транспорту. Пояснює роль транспортних магістралей у виборі місця проживання. ***Громадянська відповідальність*** Дискутує щодо перспектив модернізації транспортної системи своєї місцевості. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Добирає оптимальний варіант (враховуючи вартість, тривалість і комфортність) здійснення подорожі зі свого населеного пункту до місця відпочинку
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:**	**Тема 2. Торгівля** Торгівля як вид послуг. Форми	***Громадянська відповідальність*** Дискутує щодо оптимального режиму

	називає види торгівлі, ознаки поняття «зовнішня торгівля», показники зовнішньої торгівлі. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті*головні регіони світової торгівлі. **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує* залежність обсягів торгівлі між країнами від рівня їхнього економічного розвитку та інтеграційних процесів у світі; *оцінює* роль малого підприємництва у розвитку ринку товарів і послуг.	торгівлі. Показники зовнішньої торгівлі. Торгівля в Україні. Обсяги та структура експорту й імпорту товарів та послуг. Чинники концентрації роздрібної торгівлі в населених пунктах, регіонах. Світовий ринок товарів і послуг. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. Світова організація торгівлі. Регіональні зони вільної торгівлі (NAFTA, ASEAN та ін.)	роботи закладів торгівлі свого населеного пункту, доцільності збереження стихійних ринків. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Бере участь у проектуванні асортименту продукції, цінової політики та місця розташуваннямінімаркету. Оцінює вплив зниження цін на раціональну поведінку покупців
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* види туризму, ознаки понять «туризм», «рекреаційні ресурси», «інфраструктура туризму»; *розуміє* вплив природних і суспільних чинників на розвиток туризму. **Діяльнісний компонент:** *характеризує* особливості основних туристичних регіонів світу; *показує на карті* основні райони туризму в Україні. **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує* рівень розвитку туризму в окремих регіонах, країнах, районах України	**Тема 3. Туризм** Туризм як складник національної економіки, його види. Чинники розвитку туризму в регіоні, країні. Туристична інфраструктура. Туризм в Україні. Особливості природних рекреаційних ресурсів. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. Туристичні райони в Україні. Міжнародний туризм. Основні туристичні регіони світу. Країни світу з найбільшою кількістю об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО	***Підприємливість і фінансова грамотність*** Пояснює роль туризму для розвитку малого та середнього бізнесу в різних регіонах України. Бере участь у розробленні проекту з розвитку туристичного бізнесу у своєму регіоні

	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *розумієвплив чинників на розвиток освіти й науки в країні. **Діяльнісний компонент:** *обґрунтовує* рівень розвитку освіти й науки, охорони здоров'я в окремих регіонах світу, країнах, в Україні; *показує на карті* найвідоміші центри освіти та науки в Україні і світі. **Ціннісний компонент:** *оцінює* роль освіти у формуванні громадянського суспільства в Україні; *аналізує* вплив географічного середовища на здоров'я населення; *аналізує* умови для створення технополісів в Україні та прогнозує їх розвиток	**Тема 4. Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я** Роль науки й освіти в суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності як видів економічної діяльності. Форми просторової організації наукових досліджень та освіти: технополіси, технопарки. Найвідоміші наукові центри у світі та Україні. Охорона здоров'я. Найвідоміші центри охорони здоров'я в Україні та світі	***Громадянська відповідальність*** Уміє виявляти свої організаторські здібності, розробляти пропозиції до органу учнівського самоврядування. ***Підприємливість і фінансова грамотність*** Обгрунтовує доцільністьупровадження страхової медицини в Україні. Аналізує умови для створення технополісів в Україні та прогнозує їх розвиток. Добирає інформацію про діючі технопарки в Україні, пояснює їх розташування. Порівнює умови навчання у закладах освіти різної форми власності в Україні та інших країнах світу з метою раціонального вибору місця подальшого навчання
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає* ознаки понять «кредит», «фінансовий центр», «офшор», «аутсорсинг»; *розумієвзаємозв'язок між рівнем розвитку господарства і обсягом фінансових послуг у країні; *пояснює* значення фінансового сектору економіки держави та роль фінансових знань для формування добробуту кожної людини. **Діяльнісний компонент:** *показує на карті*найбільші міжнародні	**Тема 5. Фінансові послуги. Комп'ютерне програмування** Фінансові послуги. Світові центри банківсько-фінансової діяльності. Вплив глобалізації на розміщення фінансових установ. Країни-офшори. Особливості розміщення фінансових установ в Україні. Аутсорсинг, його переваги й недоліки Аутсорсинг інформаційних технологій(IT-аутсорсинг).Комп'ютерне програмування,	***Підприємливість та фінансова грамотність*** Оцінює умови отримання споживчого кредиту у банківських установах. Пояснює причини стрімкого розвитку аутсорсингу в Україні

	фінансові центри – *Лондон, Нью-Йорк, Сингапур, Сянган (Гонконг), Токіо*, *Шанхай*, *Мумбаї*, *Франкфурт-на-Майні*, *Чикаго*;країни-офшори, країни-лідери на ринку програмного забезпечення. **Ціннісний компонент:** *обґрунтовує*особливості розміщення аутсорсингу в світі, прискорений розвиток аутсорсингу інформаційних технологій в Україні	консультування та пов'язана з ними діяльність. Країни-лідери на світовому ринку комп'ютерного програмування	
3	**Розділ V. Глобальні проблеми людства**		
	Учень/учениця **Знаннєвий компонент:** *називає*глобальні проблеми людства; *наводить приклади* конфліктонебезпечних регіонів Європи та світу; *характеризує*поширення глобальних проблем та їх прояв на території України, складники та основні положення концепції сталого розвитку. **Діяльнісний компонент:** *аналізує* сутність, причини виникнення, особливості розвитку сучасних глобальних проблем;	Поняття про глобальні проблеми людства, причини їх виникнення. Проблема війни і миру. Проблема тероризму. Екологічна проблема. Сировинна й енергетична проблеми. Демографічна й продовольча проблеми. Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються. Взаємозв'язок глобальних проблем. Роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх розв'язуванні. Сталий розвиток — стратегія людства на XXI століття.	***Громадянська відповідальність*** Дискутує щодо шляхів розв'язання глобальних проблем людства та їх прояву у своїй місцевості. Пропонує і обґрунтовує можливі шляхи подолання глобальних проблем у своєму регіоні

	*показує на карті*країни, що володіють ядерною зброєю, найбільші в світі райони екологічної катастрофи. **Ціннісний компонент:** *оцінює*наслідки прояву глобальних проблем для окремих регіонів і країн світу, роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх розв'язуванні; *обґрунтовує* можливі шляхи подолання глобальних проблем	***Дослідження*** Прояв глобальних проблем у своєму регіоні	
3	**РЕЗЕРВ ЧАСУ**		

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

5–9 класи

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів[5]

Зміст

Пояснювальна записка .....

Роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей .....

Завдання реалізації наскрізних ліній у вивченні зарубіжної літератури .....

Завдання вивчення зарубіжної літератури в основній школі .....

Структура програми .....

Завдання вивчення літератури в 5–7 класах (прилучення до читання): .....

Завдання вивчення літератури у 8–9 класах (системне читання): .....

Навчальні програми 5-9 класів .....

5 клас .....

1. Вступ (*2 години*) .....
2. Казки народів світу (*18 годин*) .....
3. Природа і людина (*8 годин*) .....
4. Світ дитинства (*10 годин*) .....
5. Сила творчої уяви (*8 годин*) .....
6. Сучасна література. У колі добрих героїв (*8 годин*) .....
7. Підсумки (*2 години*) .....

Для вивчення напам’ять .....

6 клас .....

2. Міфи народів світу (*7 годин*) .....
4. Пригоди і фантастика (*16 годин*) .....
5. Людські стосунки (*12 годин*) .....
6. Поетичне бачення світу (*6 годин*) .....
7. Образ майбутнього в літературі (*4 години*) .....
8. Сучасна література. Зростання і взаємини зі світом (*4 години*) .....
9. Підсумки (*2 години*) .....

Для вивчення напам’ять .....

7 клас .....

1. Вступ (*2 години*) .....
2. Билини і балади (*10 годин*) .....
3. Історичне минуле в літературі (*10 годин*) .....
4. Духовне випробування людини (*6 годин*) .....
5. Дружба і кохання (*9 годин*) .....
6. Літературний детектив (*5 годин*) .....

[5]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

8. Сучасна література. Я і світ (*6 годин*)
9. Підсумки (*2 години*)
Для вивчення напам'ять

8 клас
1. Вступ (*2 години*)
2. Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури (*7 годин*)
3. Античність (*11 годин*)
4. Середньовіччя (*8 годин*)
5. Відродження (*12 годин*)
6. Бароко і класицизм (*8 годин*)
Для вивчення напам'ять

9 клас
1. Вступ (*2 години*)
2. Просвітництво (*9 годин*)
3. Романтизм (*18 годин*)
4. Реалізм (*13 годин*)
5. Нові тенденції у драматургії кінця XIX–початку XX ст. (*7 годин*)
6. Література XX–XXI ст. Життя, історія, культура (*7 годин*)
7. Підсумки (*2 години*)
Для вивчення напам'ять

Додатки

Додаток 1. Список творів для додаткового читання
5 клас
6 клас
7 клас
8 клас
9 клас
Кіноповісті та кіноромани

Додаток 2. Сучасна науково-методична література для вчителя
Нормативні документи
Монографії, посібники, словники, довідники
Періодичні фахові видання
Сайти бібліотек

Авторський колектив:

О. М. Ніколенко,*доктор філологічних наук, проф., зав. кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (керівник авторського колективу);****К. В. Таранік-Ткачук****, кандидат педагогічних наук, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; ****С. П. Фоміна,****зав. сектору науково-методичного забезпечення змісту освіти загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською та іншими мовами національних меншин Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України;****О. В. Ревнивцева,****зав. навчально-методичного кабінету зарубіжної літератури та російської мови Кіровоградського ОІППО імені В. Сухомлинського;****Т. П. Сегеда,****учитель-методист гімназії №117 імені Лесі Українки м. Києва;****Н. В. Онищенко****, учитель-методист спеціалізованої школи № 80 м. Києва.*

Робоча група, яка здійснила розвантаження програми відповідно до наказу № 100 Міністерства освіти і науки України від 6.02.2015 р. та відповідно до наказу № 617 Міністерства освіти і науки України від 3.06.2016 р:
І. В. Мегедь, *учитель-методист Технічного ліцею Шевченківського району м. Києва (голова робочої групи, 2015),* ***Л. П. Юлдашева,*** *учитель-методист Тальнівського економіко-математичного ліцею Черкаської обл. (голова робочої групи, 2016);* ***О. Ю. Котусенко,*** *головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України****;***
О. В. Гайдамака, *завідувач сектору профільної середньої освіти і підготовки вчителів Інституту модернізації змісту освіти;****С. Є. Голяс,*** *учитель-методист гімназії № 86 «Консул» м. Києва;* ***О. В. Гученко,*** *учитель-методист Козівської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 Тернопільської обл.;* ***І. І. Звершиховська,*** *учитель-методист ЗОШ № 82 м. Києва;****М. В. Коровай,*** *учитель І категорії Первомайської ЗОШ І–ІІІ ступенів Миколаївської області;* ***Ж. В. Костюк,*** *учитель-методист Хмельницької ЗОШ І–ІІІ ступенів № 3 Вінницької області;****Ю. І. Лонська****,учитель-методист, заступник директора з навчально-виховної роботи ЗОШ № 286*
*м. Києва;****В. Г. Макаренко,*** *старший учитель Попаснянської гімназії № 20 Луганської області;****О. М. Ніколенко,*** *доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;****Н. В. Онищенко,*** *учитель-методист спеціалізованої школи № 80 м. Києва;****Н. І. Підгорна****, учитель-методист ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 м. Тального Черкаської області;****О. В. Пітерська,*** *учитель-методист ЗОШ І–ІІІ ступенів № 18 м. Білої Церкви Київської області;*
О. О. Семенюк, *учитель-методист зарубіжної літератури Скандинавської гімназії м. Києва;****В. В. Снєгірьова,*** *кандидат педагогічних наук,головний редактор журналу «Всесвітня література в сучасній школі»;****Л. В. Тарнавська,*** *учитель-методист НВК «Святошинська гімназія»м. Києва;*
С. О. Тіхоненко,*учитель-методист гімназії № 9 м. Кропивницького****;***
В. І. Ткаченко, *голова творчого об'єднання перекладачів КО НСП України;****В. Г. Туряниця****, учитель-методист Свалявської гімназії Закарпатської області;****Н. В. Химера,*** *методист НМК української мови та літератури, зарубіжної літератури КНЗ КОР «КОІПОПК»;* ***О. М. Хрипун****, учитель-методист ліцею № 227 м. Києва.*

Робоча група, яка здійснила оновлення програми відповідно до наказу № 201 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р.та наказу №201 від10.02.2017 р.:

Л. П. Юлдашева,*учитель-методист Тальнівського економіко-математичного ліцею Черкаської області (голова робочої групи);****І. О. Смірнова*** *(модератор), учитель-методист Сахновецької ЗОШ І–ІІІ ступенів Старокостянтинівського району Хмельницької області;****С. І. Горбачов****, директор спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 148 імені Івана Багряного з поглибленим вивченням української мови та літератури м. Києва;****Т. П. Матюшкіна****, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання ЧОІППО ім. К. Д. Ушинського;* ***О. В. Пітерська****, учитель-методист ЗОШ І–ІІІ ступенів № 18 м. Білої Церкви Київської області.*

Радість – всесвіту пружина,

Радість – творчості душа,

Дивна космосу машина

Нею живиться й руша.

Радість квіти розвиває

І розгін дає сонцям,

Їх в простори пориває,

Невідомі мудрецям.

Ф. Шиллер. Ода «До радості» у перекладі М. Лукаша

(гімн Євросоюзу)

Пояснювальна записка

Програму розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. №462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.).

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки й техніки, дотримується здорового способу життя.

Рользарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	Спілкування державною (і рідною — у разі відмінності) мовою	**Уміння:** • сприймати, розуміти інформацію державною мовою; • усно й письмово тлумачити поняття, факти, висловлювати думки, почуття, погляди. **Ставлення**: • поцінування української мови як державної – чинника національної ідентичності; • готовність активно послуговуватися українською мовою в усіх царинах життя. **Навчальні ресурси:** • текстоцентризм; • дискусія, дебати, діалог
2	Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** • читати тексти іноземною мовою за умови вивчення відповідної іноземної мови в школі; • зіставляти оригінальні тексти з українськими художніми перекладами. **Ставлення**: • усвідомлення багатства рідної мови; • готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур. **Навчальні ресурси:** • зіставлення текстів українських перекладів літературних творів та оригіналів
3	Математична компетентність	**Уміння:** • розвивати абстрактне мислення; • установлювати причиново-наслідкові зв’язки, виокремлювати головну та другорядну інформацію; • чітко формулювати визначення і будувати гіпотези; • перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема). **Ставлення:** • прагнення висловлюватися точно, логічно та послідовно. **Навчальні ресурси:**

		• роздум (визначення тези, добір аргументів, наведення прикладів, формулювання висновків), висунення гіпотези та її обґрунтування; • тексти, в яких наявні графіки, таблиці, схеми тощо
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** • швидко й ефективно шукати інформацію, використовувати різні види читання для здобуття нових знань; • здійснювати пошукову діяльність, словесно оформлювати результати досліджень; • критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, відображені у творах літератури **Ставлення**: • готовність до опанування новітніх технологій; • оперативне реагування на технологічні зміни. **Навчальні ресурси:** • інноваційні технології навчання (інтерактивні, інформаційно-комунікаційні)
5	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** • діяти за алгоритмом, складати план тексту; • використовувати інтернет-ресурси для отримання нових знань. **Ставлення:** • задоволення пізнавального інтересу в інформаційному середовищі; • прагнення дотримуватися етичних норм у віртуальному інформаційному просторі; • критичне ставлення до медійної інформації. **Навчальні ресурси:** • дописи в соціальних мережах і коментарі до них; • інструментальні тексти (алгоритми, інструкції тощо); • складання плану; • аналіз медіатекстів (виявлення маніпулятивних технологій)

6	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** • визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; • планувати й організовувати власну навчальну діяльність; • читати, використовуючи різні види читання: ознайомлювальне, вибіркове, навчальне тощо; • постійно поповнювати власний словниковий запас; • користуватися різними джерелами довідкової інформації (словники, енциклопедії, онлайн-ресурси тощо); • здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію; • застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети і ситуації спілкування. **Ставлення:** • прагнення використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях; • готовність удосконалювати власне мовлення впродовж життя, розвивати мовну інтуїцію; • розуміння ролі читання для власного інтелектуального зростання. **Навчальні ресурси:** • інструкції з ефективного самонавчання; • довідкова література, зокрема пошукові системи; • електронні мережеві бібліотеки
7	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** • презентувати власні ідеї та ініціативи чітко, грамотно, використовуючи доцільні мовні засоби; • застосовуватикомунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій, рішень і виявлення лідерських якостей. **Ставлення:** • готовність брати відповідальність за себе та інших; • розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар’єри. **Навчальні ресурси:** • тексти офіційно-ділового стилю (резюме, доручення тощо), самопрезентація, зразки реклами, літературні твори, які містять моделі ініціативності
8	Соціальна та	**Уміння:**

	громадянська компетентності	• аргументовано і грамотно висловлювати власну думку щодо суспільно-політичних питань; • уникати дискримінації інших під час спілкування; • критично оцінювати тексти соціально-політичного змісту. **Ставлення:** • поцінування людської гідності; • повага до закону та правових норм, зокрема до норм українського мовного законодавства; • утвердження права кожного на власну думку. **Навчальні ресурси:** • інтерактивні технології навчання; • художні твори, які містять моделі демократичного державного устрою
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** • використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовияву; • дотримуватися норм української літературної мови та мовленнєвого етикету, що є виявом загальної культури людини; • читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; • створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображально-виражальні засоби. **Ставлення:** • потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним; • відкритість до міжкультурної комунікації; • зацікавленість світовими культурними набутками. **Навчальні ресурси:** • твори різних видів мистецтва; • мистецькі проекти
10	Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** • не завдавати шкоди довкіллю в ході власної діяльності; • сприймати довкілля як життєдайне середовище; • бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості;

		• розуміти переваги здорового способу життя. **Ставлення:** • готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього; • набуття знаньпро цілісну наукову картину світу для суспільно-технологічного поступу. **Навчальні ресурси:** • аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проектів

Запровадження наскрізних ліній **«Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека»** й **«Підприємливість і фінансова грамотність»** сприятиме забезпеченню такого переходу.

Завдання реалізації наскрізних ліній у вивченні зарубіжної літератури

Наскрізна лінія	Загальна мета	5-7 класи	8-9 класи
«Екологічна безпека й сталий розвиток» **(НЛ-1)**	Формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості задля збереження й захисту довкілля	Розкриття взаємозв’язків людини і навколишнього середовища в процесі вивчення творів у рубриці «Природа і людина».	Усвідомлення краси природи, її благотворного впливу на людину, розкриття значення образного слова для висловлення емоцій та почуттів, розумінняобразу природи
«Громадянська відповідальність» **(НЛ-2)**	Формування відповідального члена громади та суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також —виховання національно свідомої особистості, яка спирається у своїй	Формування здатності до ненасильницького розв’язання конфліктів.	Осмислення та захист особистих прав і прав інших людей, усвідомлення своєї ролі в суспільстві і набуття вмінь брати участь у процесі ухвалення рішень

	діяльності на культурні традиції та вектори розвитку суспільства		
«Здоров'я і безпека» (**НЛ-3**)	Формування всебічно розвиненого члена суспільства, здатного усвідомлювати пріоритетність здорового способу життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища	Усвідомлення переваг здорового способу життя та безпечної поведінки.	Осмислення причиново-наслідкових зв’язків між власними рішеннями та поведінкою, здоров’ям та безпекою, набуття знань та умінь правильної поведінки в критичних та небезпечних ситуаціях
«Підприємливість і фінансова грамотність» (**НЛ-4**)	Розуміння практичних аспектів фінансових питань (заощадження, інвестування, запозичення, страхування тощо); розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі	Розуміння ролі ініціативності та підприємливості в суспільстві для особистого кар’єрного зростання.	Осмислення неординарності як важливоїриси людини для її самореалізації в житті, спонукання учнів до творчих рішень у процесі розв’язанняпроблем, усвідомлення користіта необхідності спільної діяльності

Головна мета вивчення предмета «Зарубіжна література» в загальноосвітній школі – прилучення учнів до кращих здобутків зарубіжної літератури та культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

Завдання вивчення зарубіжної літератури в основній школі

Основними завданнями вивчення зарубіжної літератури в основній школі є:

1) формування стійкої мотивації до читання художньої літератури, до вивчення зарубіжної літератури як скарбниці духовних цінностей людства;
2) ознайомлення учнів із найкращими зразками оригінальної й перекладної літератури («золотого» фонду класики та сучасної);
3) поглиблення уявлень про специфіку художньої літератури як мистецтва слова;
4) формування читацької та мовленнєвої культури;
5) розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати й інтерпретувати літературний твір у культурному контексті, у зв'язках з іншими видами мистецтва, в аспекті актуальних питань сучасності й становлення особистості;
6) активізація інтересу до вивчення іноземних мов у процесі читання творів зарубіжних письменників;
7) формування поваги до різних мов, культур, традицій, толерантного ставлення до всіх рас, народів, народностей і національностей;
8) виховання любові до української мови і літератури як органічного складника світової культури, прагнення до збереження рідної мови, національних традицій і цінностей в умовах глобалізації світу;
9) формування духовного світу особистості, її високої моралі, ціннісних орієнтацій;
10) розвиток творчих здібностей, культури спілкування, критичного мислення;
11) формування етичних уявлень та естетичних смаків;
12) розширення культурно-пізнавальних інтересів особистості.

Структура програми

Програма із зарубіжної літератури для 5–9 класів містить:

1) «Пояснювальну записку», в якій визначено нормативну базу, мету і завдання предмета, змістові лінії та їхню реалізацію в програмі, основні підходи та принципи викладання зарубіжної літератури в школі;
2) розподіл годин за кожним класом (загальна кількість годин на рік, кількість годин на текстуальне вивчення творів (за розділами), розвиток мовлення, позакласне читання, резервний час);
3) зміст навчального матеріалу й державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (за класами та розділами);
4) перелік творів для вивчення напам'ять (до кожного класу);
5) «Список творів для додаткового читання (для уроків позакласного читання й уроків із резервного часу)» – додаток 1;
6) «Сучасна науково-методична література для вчителя» – додаток 2.

У програмі реалізовано ***структуру літературної освіти***, яка затвердженановим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

Курс зарубіжної літератури в 11-річній загальноосвітній школі поділено на три етапи:

1)*5–7 класи – прилучення до читання,*
2)*8–9 класи – системне читання,*
3)*10–11 класи–творчо-критичне читання*.

Вивчення зарубіжної літератури побудовано на поєднанні:

1) у 5–7 класахпроблемно-тематичного й жанрового принципів;
2) у 8–9 класах — історико-літературного й жанрово-родового принципів;
3) у 10–11 класах — історико-літературного й мультикультурного принципів.

Така структура дає можливість вивчати твори зарубіжної літератури *не тільки за хронологією*, а й за принципом *концентричного розширення* (від простого – до складного, від початкових уявлень про літературне явище або творчість письменника – до поглиблення знань про них).

Структура літературної освіти реалізує *принцип перспективності* в навчанні, дає можливість учням повертатися до того чи того письменника або етапу літератури в різні періоди, виховує у школярів повагу до книжки, потребу йти поруч з улюбленими творами й митцями протягом подальшого життя.

У **5–7 класах** в учнів мають бути сформовані основні вміння й навички роботи з художнім твором, початкові уявлення про творчістьписьменників, окремі жанри, елементи змісту і форми, їхній взаємозв'язок.

У **8–9 класах** учні отримують загальні уявлення про перебіг літературного процесу, школярам запропоновано для вивчення ті художні твори та явища, які репрезентують певну добу і водночас відповідають особливостям саме їхнього віку.

У **10–11 класах** уявлення про літературний процес та його складники будуть поглиблені внаслідок спеціального текстуального аналізу доволі непростих для розуміння підлітків окремих шедеврів світової літератури («Одіссея» Гомера, «Божественна комедія» Данте, «Гамлет» В. Шекспіра, «Фауст» Й. В. Ґете, соціально-психологічні й філософські романи та п'єси XIX–XX століть тощо). Під час викладання літератури в 10–11 класах учитель отримає більше можливостей для поглибленого аналізу вершинних творів, до того ж початкові знання про епохи, специфіку літературних напрямів, течій, жанрів, стилів, фонові культурологічні знання учні вже отримають у 8–9 класах. Повернення до окремих етапів літератури й письменників у 10–11 класах відбудеться на новому рівні сприйняття учнів, які стануть старшими за віком і більш підготовленими (протягом 8–9 класів) до осмислення складних творів зарубіжних авторів.

Перелік художніх творів для вивчення ***в 5–9 класах*** укладений відповідно до вікових особливостей дітей і підлітків на підставі рекомендацій науковців, учителів, психологів, бібліотекарів, а також результатів досліджень кола дитячого й підліткового читання школярів різних вікових категорій.

Програма є основою для календарно-тематичного та поурочного планування, в якому вчитель самостійно, враховуючи запропоновану кількість годин на вивчення тем у межах розділу, розподіляє години на вивчення художніх творів і види навчальної діяльності, планує види роботи, спрямовані на опанування змісту матеріалу та формування вмінь і навичок учнів, опрацювання різних рубрик програми.

Це дасть змогу вчителеві вільно й творчо підійти до реалізації програми в кожному класі, врахувати інтереси й рівень підготовки учнів, конкретні умови викладання (наявність художніх текстів; можливість використання інформаційно-комунікаційних технологій; рівень володіння учнями іноземними мовами; знання української мови і літератури, історії та інших предметів; підготовка до контрольного оцінювання тощо).

Програма містить ***обов'язковий і варіативнийкомпоненти*** (відповідно **80% : 20%**). У кожному класі запропоновано теми й твори для обов'язкового текстуального вивчення, зокрема поетичні твори для вивчення напам'ять. Варіативний компонент забезпечується можливістю вибору (вчителем та учнями) творів у межах обов'язкових тем, а також для уроків вивчення сучасної літератури, розвитку мовлення, позакласного читання і для уроків із резервного часу. Вибір учнів (в окремих розділах і темах програми) вимагає від учителя відповідного планування уроків, творчості, урахування читацьких інтересів молоді, здатності йти поруч зі своїми вихованцями, допомагати формуванню їхніх духовних потреб та естетичних смаків у сучасний період. Якщо твір, запропонований для альтернативного вивчення, не буде вибраний для текстуального вивчення, його можна вивчати на уроках позакласного читання.

Літературна освіта в основній школі спрямована на розвиток сформованих (у початковій школі) і формування нових компетентностей і компетенцій.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти програма із зарубіжної літератури для 5–9 класів забезпечує розвиток ***ключових компетентностей*** (*уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної*), а також спрямована на формування ***літературної компетентності***, яка передбачає:

1) розуміння учнями літератури як невід'ємної частини національної і світової художньої культури;
2) усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу й місця в системі інших видів мистецтва;
3) знання літературних творів, обов'язкових для вивчення, ключових етапів і явищ літературного процесу, основних світоглядних позицій видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю світової культури;
4) оволодіння основними літературознавчими поняттями й застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації творів;
5) формування якостей творчого читача та розвиток читацького досвіду;
6) уміння й навички створення усних і письмових робіт різних жанрів;
7) уміння орієнтуватися у світі художньої літератури й культури (класичної та сучасної), оцінювати художню вартість творів, порівнювати їх (у різних перекладах; в оригіналах і перекладах, переспівах; утілення в інших видах мистецтва тощо).

Складниками літературної компетентності є *емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна* ***компетенції*** особистості, які мають бути сформовані поступово під час вивчення зарубіжної літератури.

Формування ***літературної компетентності*** та її складників тісно пов'язано з формуванням ***комунікативної компетентності***, розвитком умінь і навичок володіння учнями українською мовою, а також іноземними мовами, видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення.

Викладання зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах України здійснюється ***українською мовою***. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчаються ***в українських перекладах.*** Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні. За наявності необхідних

умов (*достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, зокрема можливість дослідження образної системи, засобів виразності, стилістичних особливостей твору мовою оригіналу*) бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовою оригіналу, наприклад, творів О. Пушкіна, А. Чехова – російською, О. Генрі, Дж. Лондона – англійською, Й.-В. Ґете, Ф. Шиллера – німецькою тощо. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями україномовних шкіл іноземними мовами.

Компетентнісний підхід реалізовано у *«Державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів*», які сформульовано комплексно – до кожного розділу програмиз метою системного формування компетенцій і компетентностей учнів, актуалізації вивченого і постійного закріплення, поглиблення, розвитку набутих знань, умінь, навичок, підготовки до контрольного оцінювання.

У програмі із зарубіжної літератури для 5–9 класів реалізовано *цілісний підхід до вивчення художніх творів,* який відповідає специфіці художньої літератури як виду мистецтва. До програми кожного класу введено невеликий обсяг художніх текстів (відповідно до вікових особливостей учнів), які школярі мають прочитати повністю, маючи змогу осягнути їх як неподільну художню цілість. Художній твір, прочитаний у повному обсязі (повільно, уважно, творчо), дає можливість отримати цілісне естетичне та емоційне враження, спонукати роботу думки й уяви, сформувати вміння й навички читацької культури. Настанова на зменшення кількості художніх текстів і водночас на їхнє цілісне прочитання, сприймання й осмислення, що забезпечує програма, відповідає здоров'язбережувальним технологіям в освіті (уникнення фізичного перевантаження учнів, створення комфортного освітнього середовища, формування оптимістичних очікувань та їхня реалізація під час зустрічі з прекрасним).

Програма із зарубіжної літератури побудована на підставі ***діяльнісного підходу***, що є ключовим для всієї базової і повної загальної середньої освіти. Досягнення належного рівня сформованості вмінь учнів у всіх видах читацької діяльності, якостей творчого читача, опанування сучасного світу з урахуванням здобутків художньої літератури, української та іноземної мов, культури різних країн і народів – основний результат вивчення зарубіжної літератури в школі.

У програмі відображено чотири змістові лінії літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: ***емоційно-ціннісну, літературознавчу, культурологічну, компаративну.***

Емоційно-ціннісналінія забезпечує розкриття гуманістичного потенціалу та естетичної цінності творів художньої літератури. Емоційно-ціннісна лінія спрямована на формування духовно-емоційного світу учнів, їхніх етичних позицій, світоглядних уявлень і переконань, а також на розвиток інтересу учнів до художньої літератури, розширення кола їхнього читання, орієнтування у світі класичної і сучасної літератури (зокрема в бібліотечних фондах, інтернет-ресурсах) із метою пошуку необхідної книжки, розвитку вмінь і навичок читацької діяльності.

Емоційно-ціннісна лінія втілена передусім *у змісті навчального матеріалу*. У програмі представлено популярні твори для дітей та юнацтва:

- для ***5–7 класів***— актуального морального змісту, про національні події, характери, традиції; пригодницькі, детективні, фантастичні, казкові,
- для ***8–9 класів —*** художні твори різних родів і жанрів, які презентують ключові історико-літературні епохи(відповідно до вікових особливостейучнів);
- у ***10–11 класах —*** курс літератури має бути продовжений, де передбачається вивчення вершинних творів зарубіжної літератури, складніших за змістом і формою, що поглиблюють уявлення учнів про перебіг літературного процесу, репрезентують здобутки різних епох, країн і народів.

Зміст навчального матеріалу в програмі розподілено за розділами й темами, що є актуальними для учнів відповідно до їхніх вікових особливостей. У межах кожного розділу й теми виокремлено етичні й естетичні проблеми (аспекти), в анотаціях увиразнено ціннісні характеристики літературних творів (тематика і проблематика, зміст і засоби створення образів, художні особливості та ін.), підкреслено внесок письменників у скарбницю літератури й культури, популярність їхніх творів за різних часів.

Вивчення літератури в 5-7 класах завершує розділ *«Сучасна література»*, у 8-9 класах — *«Література ХХ–ХХІ ст.»*, де представлені твори різних жанрів, популярні в різних країнах і пов’язані з проблемами сучасної молоді, тенденціями розвитку сучасного літературного процесу й культури загалом. Розширення кола сучасної літератури в програмі відбувається поступово: від нескладних творів казкового, пригодницького, фантастичного змісту до творів складніших і за своїм обсягом, і за жанрово-стильовими особливостями, і за проблематикою (моральною, загальнокультурною, історичною, суспільно значущою тощо). Сучасна література має підготувати учнів до входження в сучасний світ, допомогти інтегруватися в соціокультурне середовище, знаходити спільну мову з однолітками різних країн і народів.

На вивчення творів сучасної літератури виділено достатню кількість годин для текстуального вивчення, за потреби можливе їхнє збільшення за рахунок годин для уроків позакласного читання та резервного часу. Розділ «Сучасна література» розрахований на живий діалог учителя й учнів, на *постійне оновлення переліку творів* з урахуванням тенденцій сучасної літератури й культури, розвитку зв’язків України з іншими країнами та орієнтацією на входження до світової спільноти.

Літературознавча лінія передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту й форми, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями й застосування їх під час аналізу й інтерпретації художніх творів; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу; виявлення специфіки літературних напрямів, течій; розкриття поетикальних (зокрема жанрово-стильових) особливостей художніх творів; ознайомлення учнів із загальними принципами художнього перекладу, необхідними для текстуальної роботи з перекладною літературою.

Літературознавча лінія втілена у змісті навчального матеріалу і в спеціальній рубриці *«Теорія літератури» (ТЛ)*, що супроводжує кожний розділ програми і де зазначені основні поняття й терміни, які учні мають знати й використовувати під час аналізу й інтерпретації художніх текстів. Літературознавчі терміни й поняття подано в програмі за принципами науковості (відповідно до розвитку сучасного літературознавства), послідовності (від простих до складних) й концентричності (від елементарних уявлень до їхнього поглиблення, від загальних понять до їхніх різновидів тощо).

Культурологічна лінія сприяє усвідомленню художньої літератури як важливого складника мистецтва; ознайомленню учнів із фундаментальними цінностями світової художньої культури; розкриттю особливостей творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті; висвітленню зв'язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей; розширенню ерудиції учнів, вихованню їхньої загальної культури, поваги до національних і світових традицій, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей.

Культурологічна лінія втілена у відповідній рубриці програми *«Література і культура» (ЛК)*, що супроводжує кожний розділ. У рубриці «Література і культура» розкрито зв'язки літератури з іншими видами мистецтва, філософією, міфологією; утілення літературних творів у живопису, музиці, кіно тощо; подано інформацію про літературні музеї, визначні культурні явища різних країн і народів та ін. Зміст цієї рубрики має орієнтовний характер, учитель може на власний розсуд використати запропонований культурологічний контекст, розширити його за рахунок іншого матеріалу.

Компаративна лінія забезпечує порівняння літературних творів, явищ і фактів, що належать до різних літератур; установлення зв'язків між українською та зарубіжними літературами (генетичних, контактних, типологічних та ін.); розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах; зіставлення оригіналів та україномовних перекладів літературних творів; увиразнення особливостей української культури й літератури на тлі світової; демонстрацію лексичного багатства й невичерпних стилістичних можливостей української мови, а також поглиблення знань і розвиток навичок учнів з іноземних мов.

Компаративна лінія реалізована в програмі у рубриці *«Елементи компаративістики» (ЕК)*, поданій до кожного розділу програми. Рубрика «Елементи компаративістики» забезпечує цілісність уявлень учнів про художню літературу та її місце в системі мистецтва й культури, міжпредметні зв'язки (української та зарубіжної літератур, зарубіжної літератури та історії (української, всесвітньої), зарубіжної літератури та мови (української, іноземної) та ін.). Зміст цієї рубрики програми може бути творчо використаний учителем на тих уроках, які, на його думку, якнайкраще сприяютькомпаративним студіям, формуванню в учнів відповідних умінь і навичок. Крім зазначених у програмі компаративних паралелей, учитель може вдатися й до інших, розширити зміст рубрики, але обов'язково з урахуванням вікових особливостей учнів, їхніх знань з інших предметів, фонових знань тощо.

Згідно з Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти всі освітні галузі повинні мати *українознавче спрямування*, що безпосередньо стосується літературного компонента галузі «Мови і літератури», до якого належить предмет «Зарубіжна література». З огляду на це у рубриці *«Україна і світ»* висвітлено взаємозв'язки української та зарубіжних літератур, зв'язки зарубіжних письменників з Україною, особливості втілення української теми в їхніх творах, літературні музеї України та інших країн, здобутки українських письменників та перекладачів творів зарубіжних авторів, багатство української мови й літератури на тлі світової культури. Рубрика «Україна і світ» сприятиме національній самоідентифікації учнів, усвідомленню ними

національних цінностей та необхідності їх збереження й примноження в умовах глобалізації світу.

Етапи літературної освіти відрізняються принципами відбору літературних текстів, змістом навчального матеріалу, державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, але між ними існує тісний зв'язок і наступність.

Завдання вивчення літератури в 5–7 класах (прилучення до читання):

- сформувати в учнів стійкий інтерес до літератури, прилучити їх до читання;
- сприяти формуванню моральних якостей школярів засобами літератури, їхньої національноїсамоідентифікації, розумінню значення української мови та іноземних мов в опануванні здобутків світової культури;
- дати уявлення про зміст і форму художнього твору, їхні складники;
- сформувати в учнів основні вміння аналізу та інтерпретації художнього твору;
- сформувати вміння характеризувати літературних персонажів, виявляти засоби виразності;
- дати основні уявлення про оригінал і художній переклад, сформувати елементарні вміння та навички порівняння художніх творів в оригіналах і перекладах (за умови володіння учнями іноземними мовами);
- розвивати вміння та навички зв'язного мовлення (усного й писемного) під час підготовки різних видів робіт (висловлення власної думки щодо прочитаного, характеристика образу, складання плану твору, написання твору на літературну тему тощо).

Завдання вивчення літератури у 8–9 класах (системне читання):

- дати уявлення про основні літературні епохи, напрями, течії в контексті вітчизняної та світової культури;
- розкрити жанрово-родовий поділ літератури, навчити розрізняти твори різних родів і жанрів у їхній специфіці;
- поглибити вміння аналізу та інтерпретації творів літератури із застосуванням основних теоретичних понять;
- сформувати в учнів уміння виокремлювати компоненти змісту й форми, установлювати зв'язки між окремими компонентами твору, визначати їхні функції в тексті;
- навчити школярів зіставляти різні літературні твори, явища, визначати їхню художню своєрідність;
- активізувати інтерес учнів до вивчення літератури в оригіналах і перекладах, розвинути вміння зіставляти оригінали й переклади (за умови володіння відповідною іноземною мовою);
- сприяти самоствердженню учнів, виробленню в них моральних якостей, громадянської позиції;
- розвивати вміння й навички зв'язного мовлення (із застосуванням аргументації, елементів дискусії, оцінки щодо прочитаного та ін.);
- виховувати естетичні почуття та емоції, формувати здібність отримувати естетичне задоволення від прочитаного.

Літературні явища презентуються учням 8-9 класів у перебігу літературного процесу, у розвитку національних літератур та їхніх взаємозв'язках, у широкому контексті культури. У 8–9 класах учні ознайомлюються з основними етапами літературного процесу на тлі світової культури, зі специфічними особливостями різних родів і жанрів літератури в хронологічній послідовності, навчаються розрізняти різні жанри, аналізують та інтерпретують художні твори не тільки в аспекті їхньої проблематики, а й художньої вартості. Твори, запропоновані для вивчення в програмі із зарубіжної літератури, відповідають віковим особливостям учнів, вони не є надто обсяговими і складними для сприймання. Отримавши основні уявлення про перебіг літературного процесу у 8–9 класах із текстуальним вивченням окремих вершинних творів (доступних для їхнього віку), учні зможуть поглибити ці уявлення протягом наступного етапу навчання – у профільній школі.

У 8–9 класах вияскравлюється індивідуальність учнів, відбувається активний процес формування їхнього світогляду, громадянської позиції, національної ідентичності, пошуку місця в сучасному світі. Тому вивчення «золотого» фонду класики і сучасних зарубіжних творів актуального змісту сприятиме становленню особистісних якостей сучасної молоді.

Уміння й навички учнів, набуті протягом ***5–9 класів***, мають бути поглиблені під час подальшого вивчення зарубіжної літератури в старшій школі ***(10–11 класи).***

Викладання зарубіжної літератури в 5–9 класах здійснюється на підставі дидактичних, літературознавчих та методичних ***принципів***:

- ***традиційних*** (*науковість, історизм, зв'язок навчання та виховання, доступність, спрямованість на розвиток учня, особистісний характер читацької діяльності, шкільний аналіз та інтерпретація твору, взаємодія мистецтва й дійсності в естетичній свідомості учня, комунікативність, репрезентативність, країнознавчий підхід та ін.*);
- ***нових*** (*ціннісного підходу, нерепресивної свідомості, іманентності, вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва, використання знання різних мов і перекладів, компаративності, діалогізму та ін.*).

Вивчення зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах – творчий процес, у якому вчитель та учні є повноправними партнерами й учасниками культурного діалогу, який має зробити книжку невід'ємною частиною життя нового покоління громадян України у XXI ст., прокласти їм шлях до цивілізованого світу через здобутки художньої літератури різних країн і народів, слугувати збереженню миру й загальнолюдських цінностей.

Навчальні програми 5-9 класів

5 клас

Усього – 70 годин;

текстуальне вивчення творів – 56 годин;

розвиток мовлення – 4 години;

позакласне читання – 4 години;

резервний час – 6 годин.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
1. Вступ (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *осмислює* на прикладі малих фольклорних жанрів взаємозв'язок усього живого на світі, важливість збереження природи як середовища, необхідного для життя людини (**НЛ-1**); • *використовує* народну мудрість у повсякденному житті для уникнення конфліктних ситуацій (**НЛ-2**); • *усвідомлює*переваги здорового способу життя в ході вивчення прислів'їв, приказок, загадок, пісень народів світу (**НЛ-3**); • *формує*активну життєву позицію (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *розуміє*значення художньої літератури в сучасному житті людини й людства; • *знає*поняття «фольклор», «прислів'я», «приказка», «загадка», «пісня», *розрізняє*їх за будовою і художніми особливостями*;*	Художня література – духовна скарбниця людства. Роль книжки в сучасному житті. Фольклор, його характерні ознаки. Фольклорні жанри різних народів (прислів'я, приказки, загадки, пісні). Гуманістичні цінності, втілені у фольклорних творах різних народів. Література і фольклор. ***Теорія літератури (ТЛ).****Фольклор, прислів'я, приказка, загадка, пісня.* ***Література і культура (ЛК).****Зв'язок фольклорних жанрів із культурними традиціями різних народів і національностей.* ***Україна і світ (УС).****Спільні для українського та зарубіжного фольклору (малих жанрів) теми, сюжети, образи.* ***Елементи компаративістики (ЕК).*** *Порівняння малих жанрів фольклору різних народів (на рівні окремих компонентів тексту).* ***Міжпредметні зв'язки (МЗ).*** *Українська мова, українська література, історія, музичне мистецтво*

• *наводить приклади і розкриває*значення (пряме і переносне) 2-3-х прислів'їв, приказок, загадок, пісень*;* • *розкриває*зміст фольклорних творів (малих жанрів) різних народів; • *установлює*подібність прислів'їв, приказок, загадок, пісень різних народів (зокрема з використанням іноземної мови*)*	
2. Казки народів світу (*18 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *набуває*досвіду спілкування з природою (**НЛ-1**); • *навчається* цінувати власну свободу, ініціативність, *обстоює* власні позиції; *використовує*народну мудрість у повсякденному житті для уникнення конфліктних ситуацій (**НЛ-2**); • *навчається*кмітливості й винахідливості (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *виразно читає*тексти казок; • *визначає* головну думку прочитаного; • *переказує* тексти казок(окремі фрагменти й цілісно); • *висловлює* власне ставлення до подій творів; • *дає* характеристику казкових персонажів, *оцінює* їхні вчинки, моральні якості; • *називає* основні ознаки фольклорної і літературної казки, *наводить* приклади з прочитаних творів; • *виявляє* елементибудови казок (зачин, основна частина, кінцівка, діалоги, повтори та ін.); • *розкриває* гуманістичний зміст казок,	Жанрова специфіка фольклорної і літературної казки. Різновиди казок (про тварин, чарівні, соціально-побутові та ін.), їхні характерні ознаки. **Індійська народна казка«Фарбований шакал». «Панчатантра» – перша у світі фольклорна збірка, книга про основи житейської мудрості.** Викриття в образах тварин негативних людських якостей. Повчальний зміст казки. **Японські народні казки«Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик», «Момотаро, або Хлопчик-Персик» (1 за вибором учителя).** Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи в образах Іссумбосі, Момотаро. Національний колорит японських казок. **Китайська народна казка«Пензлик Маляна».** Поетизація мистецтва й уславлення образу митця в казці. Значення фантастичних елементів. **Арабська народна казка«Синдбад-Мореплавець» (третя подорож).** Утвердження жаги відкриття світу, мужності й людяності в казці. Утілення в образі Синдбада-Мореплавця віри в

моральні цінності, утілені в них; • *знає* визначення понять «антитеза», «алегорія», *вирізняє* їх у прочитаних текстах, *розкриває* значення антитези й алегорії в казках; • *розуміє* поняття «автор літературного твору» (на початковому рівні); • *розкриває*національний колорит народних і літературних казок, окремі засоби його створення (деталі побуту, національні образи, мовні засоби та ін.); • *називає* відомих збирачів і авторів казок (Ш. Перро, брати Я. і В. Ґрімм, О. Пушкін та ін.); • *називає*твори мистецтва, у яких утілені казкові образи й сюжети (живопис, музика, мультиплікація, кіно тощо); • *порівнює*українські та зарубіжні народні казки, *установлює* в них окремі спільні елементи (образи, сюжети, особливості будови та ін.); • *називає* імена 2–3-х українськихписьменників – авторівлітературних казок, їхні твори, а також імена 2–3-х українських перекладачів зарубіжних казок	перемогу людини над обставинами. **Брати Я. і В. Ґрімм. «Пані Метелиця», «Бременські музиканти» (1 за вибором учителя).** Значення діяльності братів Я. і В. Ґрімм у збиранні й збереженні фольклору. Моральні цінності в казках. Характеристика образів персонажів. Антитеза. **Олександр Сергійович Пушкін (1799–1837).Вступ по поеми «Руслан і Людмила». «Казка про рибалку та рибку», «Казка про мертву царівну і сімох богатирів» (1 за вибором учителя).** Синтез фольклорних і літературних елементів у творчості О. Пушкіна. Система образів. Автор. **Ганс Крістіан Андерсен (1805–1875).«Соловей», «Непохитний олов'яний солдатик», «Дикі лебеді», «Снігова королева» (1 за вибором учителя).** Протиставлення «справжнього» і «штучного» в казці «Соловей»; соловей як утілення сили природи й мистецтва. Утвердження сили кохання й відданості в казці «Непохитний олов'яний солдатик». Боротьба добра і зла в казці «Дикі лебеді». Змалювання протистояння щирих людських стосунків фантастичному світу злав казці «Снігова королева». **Оскар Уайльд (1854–1900). «Хлопчик-Зірка».** Казкові персонажі, їхня характеристика. Основний конфлікт. Символічний зміст назви твору. Еволюція образу головного героя. ***(ТЛ)*** *Антитеза, алегорія, початкове поняття про автора, початкові поняття про оригінал і переклад.* ***(ЛК)*** *Національний колорит казок і засоби його створення. Казкові образи й сюжети у творах мистецтва (живопис, кіно, музика, мультиплікаціята ін.).*

	(УС) *Типологічно подібні образи в зарубіжних і українських казках (Іссумбосі – Хлопчик-Мізинчик; Фарбований Шакал – Фарбований Лис та ін.).* ***(ЕК)*** *Спільніелементи зарубіжних казок (теми, образи, особливості будови). Зіставлення оригіналів (фрагментів) зарубіжних казок з їхніми українськими перекладами (за умови володіння відповідною іноземною мовою).* ***(МЗ)*** *Іноземна мова, історія, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, природознавство*
3. Природа і людина (*8 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *пізнає*красу навколишнього середовища, *усвідомлює* взаємозв'язки людини і природи (**НЛ-1**); • *усвідомлює*відповідальність за свої вчинки (**НЛ-2**); • *осмислює*цінність життя (**НЛ-3**); • *цінує* ініціативність та особистісну позицію (**НЛ-4**). **Предметні компетентності:** • *виразно читає* і емоційно *сприймає* віршовані й прозові твори; • *дає визначення* термінів «тема», «ідея», *розкриває* їх у прочитаних творах, *наводить* відповідні цитати; • *визначає* ставлення автора до світу природи, *знаходить* і *коментує*відповідні цитати; • *дає* визначення понять «епітет», «метафора», *вирізняє*їх у прочитаних текстах, *визначає* роль у розкритті авторського задуму; • *виявляє* специфіку літературного пейзажу порівняно з іншими творами мистецтва (живопису, музики);	**Джон Кітс (1795–1821).«Про коника та цвіркуна».** Поетизація образу природи у вірші, його ідея («Поезія землі не вмре ніколи…»). **Йоганн Вольфганг Ґете (1749–1832).«Нічна пісня подорожнього».** Зображення взаємозв'язку різних сфер природи й людини в поетичному творі. **Генріх Гейне (1797–1856).«Задзвени із глибини…».** Утілення краси весняної природи у вірші. Зв'язок із фольклором (пісня). **Ернест Сетон-Томпсон (1860–1946).«Снап», «Лобо», «Доміно» (1 за вибором учителя).** Авторськіспостереження за світом природи. Утвердження любові до всього живого. Зображення художніх образів, їхнє розкриття вподіях твору. ***(ТЛ)****Початкове поняття про вірш.Пейзаж, тема, ідея, епітет, метафора.* ***(ЛК)*** *Пейзаж у літературі та інших видах мистецтва.*

• *установлює* зв'язок прочитаних літературних творів із фольклором на рівні окремих образів, художніх засобів, жанрових рис (пісня)	***(УС)*** *Українські перекладитворів зарубіжних авторівпро природу.* ***(ЕК)*** *Елементи фольклору в літературних творах про природу (Г. Гейне).* ***(МЗ)*** *Іноземна мова, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, природознавство*
Завершення І семестру	
4. Світ дитинства (*10 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розуміє*необхідність розв'язання проблем довкілля (**НЛ-1**); • *розуміє*важливість вияву ініціативи в суспільному житті (**НЛ-2**); • *усвідомлює п*ереваги позитивного мислення для збереження здоров'я (**НЛ-3**); • *характеризує* героїв творів щодо їхньоївинахідливості, підприємливості та кмітливості (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *виразно читає* фрагменти текстів (зокрема читання в особах, коментоване читання); • *має початкові уявлення* про«сюжет» (як художнюпослідовність подій); • *називає* елементи сюжету (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка), *визначає* їх у творах; • *розповідає* про основні події прочитаних творів Марка Твена й Е. Портер; • *переказує* окремі розділи (фрагменти) прозових текстів; • *знає й розуміє*поняття «портрет», *знаходить* у текстіпортрети	**Марк Твен (1835–1910).«Пригоди Тома Сойєра».** Світ дорослих і світ дітей у повісті. Том Сойєр іГекльберрі Фінн. Ставлення автора до своїх героїв. Провідні ідеї твору (дружба, кохання, людяність та ін.). **Елеанор Портер (1868–1920).«Полліанна».** Щирість, мужність і оптимізм героїні твору, її вплив на життя міста. Полліанна та її друзі. Художні засоби розкриття образу Полліанни. Ідея радості життя й відкриття світу у творі. ***(ТЛ)****Портрет. Початкові поняття просюжет,повість, роман.* ***(ЛК)*** *Утілення сюжетів творів Марка Твена і Е. Портер укіно, живопису, графіці та інших видах мистецтва.* ***(УС)*** *Українські перекладитворів Марка Твена, Е.Портер.* ***(ЕК)*** *Том Сойєр і Гекльберрі Фінн. Том Сойєр і Полліанна.* ***(МЗ)*** *Іноземна мова,музичне мистецтво, образотворче мистецтво*

персонажів; • *характеризує* образи персонажів, *оцінює* їхні моральні якості, вчинки; • *визначає* окремі художні засоби створення образів персонажів (портрет, учинки, мова, ставлення до інших тощо); • *має початкові уявлення* про поняття «повість», «роман», *визначає*їхні жанрові ознаки на прикладі прочитаних творів; • *порівнює* образи Тома Сойєра і Гекльберрі Фінна, Тома Сойєра і Поллianни, *визначає* схожість і відмінність між ними (на рівні рис характеру); • *знає* українських перекладачів творів Марка Твена та Е. Портер	
5. Сила творчої уяви (*8 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює* важливість знаходити спільну мову з природою (**НЛ-1**); • *розрізняє* поняття «добро» і «зло» (**НЛ-2**); • *розуміє* необхідністьздорового способу життя (**НЛ-3**); • *осмислює* важливість лідерських ініціатив (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає*основні відомості про письменника Льюїса Керролла, переклади його книжок; • *розповідає*про творчу історію книжки «Аліса в Країні Див»; • *переказує*зміст основних епізодів твору Льюїса Керролла; • *описує і характеризує*образ Аліси, а також персонажів, що її оточують; • *визначає*ознакиказки й повісті у творі	**Льюїс Керролл (1832–1898). «Аліса в Країні Див».** Творча історія книжки, її зв'язок із біографією письменника та життям Англії «вікторіанської» доби. Образ Аліси, світ її уяви і захопливі пригоди. Персонажі, які оточують героїню. Особливості художньої мови твору. Організація казки як гри (гра з часом і простором, гра зі словами (назвами), гра з правилами). **Марина Іванівна Цвєтаєва (1892–1941). «Книги в червоній палітурці».** Чарівний світ літератури й мистецтва у вірші М. І. Цвєтаєвої. Знайомі образи з прочитаних книг (Том Сойєр, Гекльберрі Фінн та ін.). Образ ліричної героїні, котра любить читати. Роль літературних і музичних асоціацій у творі. ***(ТЛ)****Початкові поняття про фантастику. Поглиблення понять про казку (літературну), повість, вірш.*

Льюїса Керролла; • *виявляє* особливості художньої мови повісті-казки «Аліса в Країні Див» на підставі фрагментів оригіналу (за умови володіння іноземною мовою) або на підставі перекладу; • *дає визначення* поняття «фантастика», виявляє фантастичні елементи у творі Льюїса Керролла; • *розуміє* особливості розвитку сюжету в ліричному творі М. І. Цвєтаєвої (як плин почуттів, спогадів, роздумів, образів); • *характеризує*образ ліричної героїні вірша «Книги в червоній палітурці», світ її захоплень; • *розповідає* про свої улюблені книжки, мистецькі вподобання	***(ЛК)*** *Утілення сюжету повісті-казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» у різних видах мистецтва (кіно, мультиплікація, музика та ін.).* ***(УС)*** *Переклади й видання книжок Льюїса Керролла.* ***(ЕК)***Елементи казки у творі. ***(МЗ)*** *Музичне мистецтво, образотворче мистецтво, природознавство, математика, іноземна мова*
6. Сучасна література. У колі добрих героїв (*8 годин*) **(1-2 твори за вибором учнів і вчителя)**	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює* взаємозв'язок усього живого на землі (**НЛ-1**); • *розуміє* важливість сімейних зв'язків (**НЛ-2**); • *осмислює* необхідність дотримання здорового способу життя, важливість ненасильницького розв'язання конфліктів (**НЛ-3**); • *оцінює*креативність як важливу рису людського характеру(**НЛ-4**) . **Предметні компетентності** • *називає*імена популярних сучасних письменників, їхні твори для дітей; • *переказує* близько до тексту зміст прочитаних творів; • *розкриває* особливості сюжету; • *визначає* актуальні ідеї творів; • *характеризує* образи персонажів у	**Роальд Дал (1916–1990).«Чарлі і шоколадна фабрика».** Цікаві пригоди хлопчика Чарлі та його друзів на казковій шоколадній фабриці містера Вонкі. Доброта і щирість головного героя. **Туве Янсон (1914–2001). «Комета прилітає», «Капелюх Чарівника», «Зима-чарівниця» (1 за вибором).** Чарівність художнього світу твору. Його персонажі, утілення в них ідей доброти, щирості, сімейних цінностей. **Пауль Маар (нар. 1937).«Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу».** Яскравість художнього світу твору. Оптимістичний образ Суботика, його віра в силу думки й фантазії. Реальне і фантастичне у творі. Елементи фольклору (казки) та їхнє значення для розкриття головної ідеї – реалізації мрій, бажань і прагнень

їхніх вчинках, ставленні до інших; • *висловлює*власне судження щодо подій і вчинків героїв; • *розрізняє* поняття «персонаж» (як утілення загального в конкретному, дійова особа у творі) і «герой» (персонаж із яскравими індивідуальними рисами, рушій сюжету, центртвору); • *розповідає* про свої улюблені твори сучасної літератури, *пояснює*, чому саме вони привернули увагу	особистості. ***(ТЛ)****Персонаж і герой літературного твору.* ***(ЛК)*** *Твори сучасного мистецтва (кіно, театр та ін.) для дітей і про дітей.* ***(УС)*** *Сучасні книжки українських та зарубіжних письменників для дітей.* ***(ЕК)*** *Дитячі персонажі в класичній і сучасній літературі: динаміка змін.* ***(МЗ)*** *Природознавство, образотворче мистецтво*
7. Підсумки (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розуміє* взаємозв'язки людини і навколишнього середовища (**НЛ-1**); • *орієнтується* на ненасильницьке розв'язання конфліктів (**НЛ-2**); • *осмислює*переваги здорового способу життя та безпечної поведінки (**НЛ-3**); • *усвідомлює* роль ініціативності та підприємливості в суспільстві (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає*імена авторів та українських перекладачів творів зарубіжних письменників, що вивчалися протягом року; • *розкриває*ідейно-художній зміст прочитаних творів; • *виявляє* набуті вміння й навички елементів аналізу та інтерпретації окремих компонентів тексту (сюжету,персонажів, художніх особливостей тощо)	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу. ***(МЗ)****Українська література*
Завершення ІІ семестру (+ 6 год. резерв)	

Для вивчення напам’ять • О. С. Пушкін. Вступ по поеми «Руслан і Людмила». • Й. В. Ґете. «Нічна пісня подорожнього». • Г. Гейне. «Задзвени із глибини…».

6 клас

Усього – 70 годин;

текстуальне вивчення творів – 56 годин;

розвиток мовлення – 4 години;

позакласне читання – 4 години;

резервний час – 6 годин.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
1. Вступ (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *знає та розуміє*значення культурних традицій у державному поступі (**НЛ-2**); • *усвідомлює*роль духовних цінностей у формуванні гармонійно розвиненої особистості (**НЛ-3**). **Предметні компетентності** • *виявляє* ознаки різних видів мистецтва, *установлює* своєрідність літератури в системі видів мистецтва, її характерні риси; • *дає визначення* поняття «художній образ», *знає* його різновиди – «традиційний образ», «вічний образ»; • *наводить 2–3 приклади* традиційних і вічних образів (із фольклору, прочитаних літературних творів, різних видівмистецтва); • *виявляє* специфіку зображення одного й того самого образу в літературі та інших видах мистецтва;	Література як вид мистецтва. Художній образ. ***(ТЛ)****Художній образ, початкові поняття про традиційнийобраз, вічний образ.* ***(ЛК)*** *Специфічні ознаки різних видів мистецтва. Вічні образи в літературі й мистецтві.* ***(УС)*** *Традиційні образи українського й зарубіжного фольклору .* ***(ЕК)*** *Особливості зображення одного й того самого образу в різних видах мистецтва.* ***(МЗ)*** *Українська література, образотворче мистецтво*

• *розповідає* про свої улюблені твори літератури й мистецтва, *виявляють* їхні специфічні риси	
2. Міфи народів світу (*7 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*єдність людини й природи (**НЛ-1**); • *оцінює* вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу (**НЛ-2**); • *визнає* переваги фізичного здоров'я людини (**НЛ-3**); • *усвідомлює* роль особистої ініціативи у подоланні життєвих перешкод, заповзятості й наснаги в реалізації творчих планів (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *визначає* причини появи міфів, особливості міфологічного світосприйняття; • *дає визначення* поняття «міф», *відрізняють* його від казки; • *називає* тематичні групи міфів, *наводить приклади* сюжетів та образів, що належать до певних груп міфів; • *розуміє*(на елементарному рівні) поняття «мотив», *співвідносить* його з поняттям «тема» (як часткове й ціле; мотив — реалізація теми); • *називає* провідні міфологічні теми (творення світу, діяння героїв та ін.) і мотиви (сонця, ночі, випробування та ін.), що виявляються у міфах різних народів; • *переказує* найвідоміші міфи народів світу, *розкриває* їхній загальнолюдський зміст; • *характеризує* популярні міфологічні образи, *розкриває*втілення в них народних уявлень про світ, *виявляє*актуальний змістміфологічних образів; • *зіставляє* типологічно подібні образи (наприклад, образи героїв та ін.) у міфах народів світу; • *виявляє* схожість давніх міфологічних	Поняття про міф. Основні тематичні групи міфів (про створення і будову світу, про героїв, календарні та ін.). Відображення єдності людини й природи в міфах різних народів. Популярні міфологічні образи, сюжети, мотиви різних народів. **Грецькі міфи**. Міф про Прометея. Міфи про Геракла (1–2 міфи). Дедал і Ікар. Нарцис. Пігмаліон і Галатея. Орфей і Еврідіка. Деметра і Персефона **(3–4 за вибором учителя)**. **Індійські міфи**. Творення. Про створення ночі. Про потоп. Про золоті часи **(2–3 за вибором учителя).** **Єгипетські міфи**. Ра та Апоп. Міф про те, як Тефнут покинула Єгипет **(1–2 за вибором учителя).** ***(ТЛ)****Початкове поняття про міф, мотив. Поглиблення поняття про образ (міфологічний образ).* ***(ЛК)*** *Утілення міфів народів світу в мистецтві (живопис, музика, кіно, театр, мультиплікація та ін.).* ***(УС)*** *Давні міфологічні уявлення українців (про створення світу, про природу, про добрі й злі сили).* ***(ЕК)*** *Подібність елементів у міфах різних народів (образи, сюжети, мотиви). Міф і казка.*

уявлень українців і міфології інших народів; • *розкриває* специфіку втілення міфів народів світу у творах мистецтва (живопис, музика, театр, кіно, мультиплікація тощо); • *розповідає* про свої улюблені міфи, міфологічних героїв, *висловлюють* власне ставлення до них	***(МЗ)*** *Українська мова, образотворче мистецтво.*
3. Мудрість байки (*3 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *критично оцінює* суспільні вади, *виявляє* готовність обстоювати власну думку (**НЛ-1**); • *цінує* злагоджену роботу для досягнення спільної мети (**НЛ-2**); • *усвідомлює* необхідність уникати небезпечних життєвих ситуацій (**НЛ-3**). **Предметні компетентності** • *дає визначення* жанру «байки», *називає* її характерні ознаки, *підтверджує прикладами* з прочитаних творів; • *розкриває* специфіку художньої структури байки; • *пояснює*моральбайок, *визначає* її в прочитаних творах; • *розуміє* поняття «езопова мова», *демонструє* на конкретних прикладах особливості езопової мови; • *зіставляє* байки Езопа («Мурашки й Цикада», «Вовк і Ягня») та І. А. Крилова («Бабка і Муравель», «Вовк і Ягня»), *виявляє* у них схожість і відмінності; • *характеризує* алегоричні образи байок, *виявляє* у них прихований зміст; • *називає*українські байки, у яких знайшли відображення сюжети й образи байок Езопа; • *розкриває* специфіку художнього втілення сюжетів і образів байок Езопа та І. А. Крилова у світовому мистецтві (на прикладі	Байка як літературний жанр, її характерні ознаки, особливості художньої будови, повчальний зміст. **Езоп**. **«Лисиця і виноград», «Вовк і Ягня», «Крук і Лисиця», «Мурашки й Цикада» (2–3 за вибором учителя).** Поєднання конкретного і загального в байках Езопа. Утілення людських якостей (працелюбність, розум, хитрість, дурість, жорстокість, лінощі та ін.) в алегоричних образах. Мораль байок Езопа. **Іван Андрійович Крилов (1769–1844)**. **«Квартет»,«Бабка і Муравель», «Вовк і Ягня» (1–2 за вибором учителя).** Моральні проблеми в байках І. А. Крилова. Яскравість алегоричних образів. ***(ТЛ)****Байка, езопова мова. Поглиблення понять про алегорію, образ (алегоричний образ).* ***(ЛК)*** *Втілення сюжетів і образів байок Езопа та І. А. Крилова у мистецтві.* ***(УС)*** *Поетичне переосмислення традиційних сюжетів і образів Езопа в українських байках.* ***(ЕК)*** *Специфіка художнього втілення сюжетів Езопа в байках І.*

окремих творів образотворчого мистецтва, мультиплікації та ін.)	*А. Крилова.* ***(МЗ)*** *Іноземна мова, українська мова*
4. Пригоди і фантастика (*16 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*роль екологічних знань у досягненні життєвої мети(**НЛ-1**); • *обстоює* демократичні цінності(**НЛ -2**); • *оцінює*ініціативність та підприємливість під час ухвалення життєво важливих рішень (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *переказує* (стисло) основні події роману «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна (або «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона); • *розкриває* основні теми й проблеми роману Ж. Верна (або Р.Л. Стівенсона); • *визначає*роль описів природи у творі Ж. Верна (або Р. Л. Стівенсона); • *характеризує* образ Діка Сенда (або Джима Хокінса), *порівнює*його з іншими персонажами, *визначає* етапи духовного зростання героя, зміни в його внутрішньому світі, у сприйнятті людей і життя; • *визначає* ключові моменти сюжету повісті Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі»; • *простежує* динаміку образу Скруджа, *знаходить* у тексті відповідні цитати; • *висловлює* власне ставлення до Скруджа (до зміни героя і після його внутрішньої зміни); • *знаходить* елементи фольклору в повісті Ч. Діккенса, *виявляє* їхню роль у тексті; • *розповідає*про зв'язки М. В. Гоголя з Україною (окремі факти біографії), *знає*про музеї М. В. Гоголя в Україні (Гоголеве, Великі Сорочинці);	**Ж. Верн. «П'ятнадцятирічний капітан», Р. Л. Стівенсон. «Острів скарбів» (1 твір за вибором учнів)** **Жуль Верн (1828–1905)**. **«П'ятнадцятирічний капітан».**Тема духовного випробування людини в романі Ж. Верна. Образ Діка Сенда, моральні якості героя, його мужність і людяність. Дік Сенд і його друзі. Дік Сенд і Негоро. Проблема рабства в романі. Описи природи. **Роберт Льюїс Стівенсон (1850–1894). «Острів скарбів».** Особливості розвитку пригодницького сюжету у творі. Система образів (Джим Хокінс і його товариші), пірат Сільвер та ін.). Моральні цінності. **Чарльз Діккенс (1812–1870). «Різдвяна пісня в прозі».** Подорож у часі й просторі Скруджа. Динаміка образу Скруджа, причини його духовного переродження. Сюжет і композиція повісті. Значення образу Різдва у творі. Елементи фольклору (казки, пісні). **Микола Васильович Гоголь (1809–1852)**. **«Ніч перед Різдвом».** Народні традиції та звичаї у творі. Тема кохання. Образи Оксани і Вакули. Роль фантастики в повісті. Елементи фольклору (традиційні образи – відьма, чорт, місяць та ін.;

• *виявляє* національні традиції й звичаї, що знайшли відбиток у повісті М. В. Гоголя «Ніч перед Різдвом», елементи українського фольклору у творі (традиційні образи, символи, елементи казки та ін.); • *характеризує* образи Оксани й Вакули («Ніч перед Різдвом»); • *інтерпретує* окремі епізоди повісті М. В.Гоголя; • *висловлює* власні враження, емоції, почуття, роздуми від прочитаних творів; • *визначає* особливості композиції творів; • *знаходить* у творах письменників портрети персонажів, *визначає* роль портретів у розкритті образів; • *коментує* висловлювання українських митців про Ж. Верна, Ч. Діккенса, М. Гоголя; • *називає* 1–2 твори мистецтва за мотивами прочитаних творів, *висловлює* враження від них	різдвяні символи; елементи казки). ***(ТЛ)****Поглиблення понять про роман (пригодницький роман), повість. Композиція.* ***(ЛК)*** *Утілення сюжетів і мотивів прочитаних творів у мистецтві.* ***(УС)*** *М. В. Гоголь і Україна, музеї М. В. Гоголя в Україні(Полтавщина). Музей Ч. Діккенса у Великобританії (Лондон). Висловлювання українських митців про творчість Ж. Верна, Ч. Діккенса, М. В. Гоголя.* ***(ЕК)*** *Традиції фольклору (казка, пісня, народні образи) у творах Ч. Діккенса і М. В. Гоголя.* ***(МЗ)*** *Географія, іноземна мова, ботаніка*
Завершення І семестру	
5. Людські стосунки (*12 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розуміє*залежність людини від навколишнього середовища (**НЛ** -1); • *визнає* рівність людей незалежно від расової приналежності (**НЛ** -2); • *усвідомлює*цінності життя, *розуміє* небезпеку потрапляння в критичні ситуації (**НЛ** -3). **Предметні компетентності** • *визначає* актуальні проблеми у прочитаних творах, *висловлює* своє ставлення до порушених питань, *розкриває* їхню актуальність; • *виявляє* особливості сюжету і композиції творів, *визначає*кульмінаційні моменти; • *характеризує* ставлення персонажів до світу,	**Антон Павлович Чехов (1860–1904)**. **«Хамелеон», «Товстий і тонкий».** Викриття пристосуванства, підлабузництва в оповіданнях А.П. Чехова. Діалог як основна форма розкриття сюжету. Майстерність письменника у змалюванні персонажів. Роль художньої деталі. Підтекст. Символічність назви. **Джек Лондон (1876–1916)**. **«Жага до життя».** Проблеми життя і смерті, дружби й зрадництва у творі. Характеристика героїв твору. Описи природи та їхня роль у тексті. Значення назви оповідання. **Г. Бічер-Стоу. «Хатина дядька**

природи, людей, мистецтва; • *пояснює* вчинки персонажів, мотиви їхньої поведінки; • *розкриває* внутрішні порухи, поривання, мрії й прагнення персонажів; • *пояснює* символічний зміст назв творів; • *дає визначення* поняття «художня деталь», *знаходить* художні деталі та *встановлює* їхню роль у тексті (змалювання персонажів, розкриття внутрішнього стану, увиразнення авторської ідеї та ін.); • *дає визначення* понять «гумор», «іронія», *розуміє* схожість і різницю між ними, *виявляє* гумор та іронію в текстах, значення для розкриття образів персонажів, авторської позиції; • *вирізняє* в окремих епізодах підтекст, *визначає* прихований зміст висловлювання, *обґрунтовує* свою думку; • *коментує* окремі факти життєвої і творчої біографії митців; • *порівнює* образи (чеховських персонажів), *знаходить* спільні й відмінні риси між ними; • *зіставляє* літературні твори з їхніми екранізаціями, ілюстраціями (за вибором)	**Тома», В. Г.Короленко.«Сліпий музикант» (1 твір за вибором учителя)** **Гаррієт Бічер-Стоу (1811–1896).«Хатина дядька Тома».** Проблема рабства і ставлення до людей різних рас і національностей у творі. Образи дядька Тома, Елізи, Джорджа Гарріса, Джорджа Шелбі, Евангеліни (Еви). Ідеї поваги до людини, доброти, мужності, толерантності. Викриття жорстокості й расової неприязні в романі. **Володимир Галактіонович Короленко (1853–1921)**. **«Сліпий музикант».** Пошук головним героєм (Петром Попельським) свого місця у світі. Тема мистецтва. Петро Попельський та Евеліна. ОбразМаксима Яценка, твердість його переконань, увага й повага до інших. Українська природа, народніобрази й традиції в повісті. ***(ТЛ)****Гумор, іронія, художня деталь, підтекст.* ***(ЛК)*** *Утілення сюжетів прочитаних творів у різних видах мистецтва.* ***(УС)*** *А. П. Чехов і Україна. В. Г. Короленко і Україна. Літературні музеї А. П. Чехова і В. Г. Короленка в Україні.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів чеховських персонажів (Очумєлов, «товстий», «тонкий»): схожість і відмінність між ними. Зіставлення літературних творів з екранізаціями, ілюстраціями до них.* ***(МЗ)*** *Іноземна мова, музичне мистецтво, історія*

6. Поетичне бачення світу (*6 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *сприймає* природу як цілісну систему, *усвідомлює* тісний взаємозв'язок між людиною і навколишнім середовищем, *розуміє*важливість біологічного розмаїття світу (**НЛ** - 1); • *емоційно сприймає*, *оцінює*вияв патріотичних почуттів (**НЛ** - 2); • *усвідомлює*роль позитивного мислення для підтримки фізичного здоров'я, важливість ненасильницького розв'язання конфліктів (**НЛ** - 3). **Предметні компетентності** • *виразночитає* твори поетів в українських перекладах таіноземною мовою (за умови володіння нею); • *висловлює* враження від прочитаного, а також емоції й почуття, що виникли від зустрічі з поезією; • *визначає*особливості розвитку сюжету (ліричного – не тільки перебіг зовнішніх подій, а передовсім плин образів, почуттів, емоцій, думок); • *виявляє*особливості жанру та художньої мови у творах письменників (використання епітетів, метафор, повторів, інверсії тощо); • *знаходить* у поетичних текстах художні деталі, *виявляє* їхню роль у розкритті картин природи, станів ліричного героя; • *визначає* провідні теми, мотиви, ідеї прочитаних творів; • *усвідомлює* специфіку розуміння краси в різних культурах на прикладі поетичних творів; • *називає*імена видатних українських перекладачів творів зарубіжних поетів, *демонструє*майстерність їхніх художніх перекладів, барви української мови	**Мацуо Басьо (1644–1694)**. **Хайку.** Відображення японських уявлень про красу в поезії митця. Лаконізм форми та широта художнього змісту хайку. Зображення станів природи в ліриці М. Басьо. Роль художньої деталі. Підтекст. **Роберт Бернс (1759–1796)**. **«Моє серце в верховині…».** Ідея любові до батьківщини у вірші Р. Бернса. Антитеза (рідний край – чужина). Елементи фольклору (традиційні образи, постійні епітети, повтори та ін.). **Генрі Лонгфелло«Пісня про Гайавату»** (1 розділ за вибором учителя) **або Джанні Родарі«Листівки з видами міст» (1 твір за вибором учителя).** **Генрі Лонгфелло (1807–1882)**. **«Пісня про Гайавату» (1 розділ за вибором учителя).** Міфи північноамериканських індіанців та їхнє втілення в поемі «Пісня про Гайавату». Елементи фольклору у творі (пісні, казки, легенди та ін.). Образ Гайавати. Ідеї миру, національного єднання, служіння народові. **Джанні Родарі (1920–1980)**. **«Листівки з видами міст».** Широта світу та його сприйняття ліричним героєм вірша. Листівки як символ широти світу й прагнення до його відкриття. ***(ТЛ)****Хайку,ліричний герой.* ***(ЛК)*** *Початкові відомості про специфіку розуміння краси в різних культурах.*

	(УС) *Видатні українські перекладачі творів зарубіжних поетів.* ***(ЕК)*** *Елементи фольклору і міфів у творах Р. Бернса і Г. Лонгфелло.* ***(МЗ)*** *Історія, географія, іноземна мова*
7. Образ майбутнього в літературі (*4 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** *усвідомлює*небезпеку руйнування духовних цінностей, взаємозв'язки людини і природи (**НЛ**-1); *розуміє* особисту відповідальність кожної людини за збереження здобутків цивілізації (**НЛ** - 2); *зазначає* переваги людського інтелекту та креативного мислення під час життєвих випробувань (**НЛ**-3); *висловлює* судження щодо значущості професіоналізму в кар'єрному зростанні та розв'язанні життєво важливих проблем (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *виразно читає* текст і *визначає* головну думку прочитаного, *підтверджує* її прикладами, цитатами з тексту; • *називає* основні ознаки фантастичної літератури та *виявляє* їх у прочитаних творах; • *характеризує* образи головних героїв фантастичних оповідань Р. Бредбері та Р. Шеклі; • *установлює* сутність конфлікту між героєм і світом (Том і натовп, Кліві й неземна цивілізація); • *характеризує* образи майбутнього у творах письменників; • *зіставляє* персонажів фантастичних творів (Том і Кліві); • *висловлює* свою думку щодо майбутнього	**Рей Дуглас Бредбері (1920–2012).«Усмішка»**. Тривога за руйнування духовних цінностей в оповіданні «Усмішка». Образ Тома, його динаміка. Значення образу Джоконди для розкриття головної ідеї твору. **Роберт Шеклі (1928–2005).«Запах думок».** Утвердження сили людської думки у творі. Духовне й фізичне випробування Кліві. Роздуми автора про майбутнє людини та людства. Гуманістичний зміст оповідання – віра в перемогу людського розуму. ***(ТЛ)****Конфлікт. Поглиблення поняття про фантастику.* ***(ЛК)*** *Образ майбутнього у творах сучасного мистецтва (живопис, кіно, музика та ін.).* ***(УС)*** *Українські письменники-фантасти, їхні твори для дітей.* ***(ЕК)*** *Том і Кліві: схожість і відмінності. Образи майбутнього в літературі та інших видах мистецтва.* ***(МЗ)*** *Образотворче мистецтво, іноземна мова*

людства, ролі літератури й мистецтва в майбутньому	
8. Сучасна література. Зростання і взаємини зі світом (*4 години*) **(1–2 твори за вибором учнів і вчителя)**	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*особисту відповідальність за доручену справу; *розуміє* цінність родинних стосунків, значущість участікожного у суспільно важливих справах (**НЛ**-2); • *осмислює* важливість перемоги над самим собою, власними страхами (**НЛ**-3). **Предметні компетентності** • *розповідає* про основні події сюжету творів, *виокремлює* у них кульмінаційні моменти; • *визначає* актуальні проблеми у творах митців, пов'язані зі зростанням дитини, її взаєминами з колективом, світом дорослих; • *висловлює і пояснює* свою точку зору щодо вчинків персонажів, їхніх стосунків; • *визначає* жанрові ознаки (казки, повісті, роману) в прочитаних творах; • *виявляє* риси характерів героїв у життєвих випробуваннях; • *осмислює* поняття «добро» і «зло», «життя» і «смерть», «любов» і «ненависть», «милосердя» і «байдужість» під час інтерпретації художніх образів, епізодів прочитаних творів, *розмірковує* про вибір життєвої позиції, моральні цінності; • *порівнює* образи дітей і підлітків у прочитаних протягом року творах, *називає* своїх улюблених персонажів і *висловлює* власне ставлення до них; • *розповідає* про свої улюблені твори сучасних письменників, *виявляє* в них актуальний зміст; • *розуміє*значення категорії«художність» для оцінки творів масового мистецтва	**Астрід Анна Емілія Ліндґрен (1907–2002). «Міо, мій Міо».**Основні відомості про життя і творчість письменниці, популярність її творів у різних країнах. Моральні цінності у творчості А. Ліндгрен. Образи головних героїв. Перемога добра над злом. **Міхаель Андреас Гельмут Енде (1929–1995). «Джим Ґудзик і машиніст Лукас».** Фантастична країна Усландія та її мешканці (король, Лукас, пан Ермель, пані Ваас та ін.). Моральні цінності, що стверджуються у творі (дружба, кохання, сім'я, повага до інших, любов до батьківщини). **Крістіне Нестлінґер (нар. 1936). «Конрад, або Дитина з бляшанки».** Незвичайність образу Конрада, риси його характеру. Конрад і його становлення у світі. ***(ТЛ)****Поглиблення понять про повість (психологічна повість, повість-казка), роман (фантастичний роман).* ***(ЛК)*** *Фентезі в різних видах мистецтва (література, кіно, живопис та ін.).* ***(УС)*** *Твори сучасних письменників для дітей і про дітей.* ***(ЕК)*** *Утілення творів сучасної літератури у кіно, ілюстраціях та ін.* ***(МЗ)****Іноземна мова, образотворче мистецтво*

9. Підсумки (*2 години*)

Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розкриває* взаємозв'язки людини і навколишнього середовища (**НЛ-1**); • *розуміє*перевагиненасильницького розв'язання конфліктів (**НЛ-2**); • *усвідомлює* важливість здорового способу життя та безпечної поведінки (**НЛ-3**); • *розуміє* роль ініціативності та підприємливості в суспільстві (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає*авторів і українських перекладачів творів зарубіжних письменників, що вивчалися протягом року; • *розкриває*ідейно-художній зміст, актуальність прочитаних творів, їхні сюжетно-композиційні особливості, систему образів, жанрову своєрідність (окремих жанрів – оповідання, повість, роман, хайку та ін.); • *знає визначення* основних літературознавчих понять, що вивчалися протягом 5–6 класу, застосовує їх у процесі аналізу й інтерпретації текстів (окремих фрагментів і компонентів – образів, сюжетів та ін.); • *демонструє* уміння порівнювати твори літератури та їхнє втілення в різних видах мистецтва; • *усвідомлює* взаємозв'язки української літератури з іншими літературами (на рівні окремих спільних рис міфології, жанрів (байка та ін.), тем (природа та ін.), образів (дітей та ін.) тощо)	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу. ***(МЗ)*** *Українська література*

Завершення ІІ семестру (+ 6 год. резерв)

Для вивчення напам'ять

- І.А Крилов (1 байка за вибором учителя та учнів).

• Р. Бернс. «Моє серце в верховині…» • М. Басьо. Хайку (3-4 за вибором учня)

7 клас

Усього – 70 годин;

текстуальне вивчення творів – 56 годин;

розвиток мовлення – 4 години;

позакласне читання – 4 години;

резервний час – 6 годин.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
1. Вступ (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює* багатство української мови, яка слугує є???засобом міжкультурного спілкування(**НЛ**-2). **Предметні компетентності** • *дає визначення* понять «оригінал», «переклад», «переспів», *розрізняє* їх (на прикладі окремих текстів); • *знає*види перекладу – прямий (непрямий), точний (неточний), повний (неповний), вільний та ін., *установлює* різницю між ними (на конкретних прикладах текстів); • *знає* витоки й основні етапи української перекладацької традиції, імена видатних українських перекладачів, котрі зробили значний внесок у культуру України, прилучення українців до світових здобутків; • *порівнює* переклад і переспів одного й того самого твору, *установлює* схожість і відмінність між ними;	Оригінал і переклад. Види перекладів, специфіка художнього перекладу.Переклад і переспів. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про оригінал і переклад. Переспів.* ***(ЛК)*** *Рольхудожніх перекладів у розвитку культурного діалогу, дружніх взаємин між народами.* ***(УС)*** *Основні відомості про розвиток української перекладацької традиції. Майстри художнього перекладу.* ***(ЕК)*** *Основні принципи аналізу та інтерпретації оригіналу й художнього перекладу. Переклад і переспів: схожість і відмінність.* ***(МЗ)*** *Українська література*

• *розуміє* значення опанування творів в оригіналі (іноземною мовою), роль художніх перекладів у розвитку культури, взаємин між народами, становленні особистості	
2. Билини і балади (*10 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *поважає*загальнолюдські чесноти, родинні цінності, героїзм і відданість вітчизні (**НЛ**-2); • самокритично *оцінює* власнірішення та поведінку (**НЛ**-3). **Предметні компетентності** • *виразно читає*билини й балади, *висловлює*власне враження про них, емоційне ставлення до змальованих подій, героїв; • *дає визначення* жанрів «билина», «балада», *виявляє* їхні характерні ознаки в текстах прочитаних творів; • *називає*цикли билин (Київський і Новгородський), ключові твори ігероїв циклів; • *визначає*характерні риси фольклорних балад («Король Лір і його дочки» та балади про Робіна Гуда); • *характеризує* образи билин і фольклорних балад як традиційні й вічні, *розкриває* втілення в них народних уявлень (про мораль, патріотизм, героїзм та ін.); • *переказує* сюжети билин і балад (в окремих частинах і цілісно); • *визначає* ключові (зокрема кульмінаційні) моменти в билинах і баладах, *установлює,* як у ключових моментахвиявляються риси героїв, увиразнюється ідея твору; • *характеризує* образи персонажів прочитаних творів;	Билина як жанр. Поетичне відображення історії Київської Русі в билинах. Основні цикли билин (Київський, Новгородський). **«Ілля Муромець і Соловей-Розбійник».** Реальність (історія, побут, звичаї) і художня вигадка в билині. Ідеал воїна-захисника в билині «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник». Утілення людських чеснот в образах героїв билин. Елементи фольклору. Балада як жанр фольклору та літератури. Характерні ознаки балади. Фольклорні балади. **«Король Лір і його дочки».** **«Як Робін Гуд став розбійником» або «Поєдинок Робіна Гуда з Гаєм Гізборном» (1 за вибором учителя).** **«Король Лір і його дочки».** Моральний урок у творі. Король Лір як вічний образ. **«Як Робін Гуд став розбійником» або «Поєдинок Робіна Гуда з Гаєм Гізборном».** Ідеї свободи і служіння народові. Образ народного захисника Робіна Гуда. Літературні балади**.** **Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер (1759–1805)**. **«Рукавичка».** Випробування головного героя балади. Образ справжнього лицаря, його мужність, відвага, людська гідність. **Адам Міцкевич (1798–1855)**. **«Світязь»**. Утвердження любові до батьківщини й

• *виявляє* засоби поетичної мови в билинах і баладах (гіперболи, епітети, метафори, повтори та ін.), зокрема фольклорного походження; • *визначає* у прочитаних творах символи (наприклад, рукавичка, озеро, білі лілії, вересовий напій та ін.), *розкриває*їхній прихований зміст; • *зіставляє* оригінали літературних балад із художніми перекладами (за умови володіння іноземною мовою); • *розкриває* особливості відтворення сюжетів та образів билин і балад у мистецтві (творах живопису, музики, кіно, мультиплікації та ін. – за вибором); • *називає* перекладачів билин, балад, *виявляє* майстерність їхніх перекладів	героїзму в баладі А. Міцкевича. Символічні образи, елементи фольклору у творі. **Роберт Льюїс Стівенсон (1850–1894). «Балада про вересовий трунок».** Основний конфлікт балади (батько і син – король, свобода – рабство). Утвердження духовної сили піктів, їхнього героїзму в захисті національних цінностей. Символікатвору. ***(ТЛ)*** *Билина, балада (фольклорна і літературна), гіпербола, символ.* ***(ЛК)*** *Історія і культура Київської Русі. Зображення героїв билин і балад у мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.).* ***(УС)*** *А. Міцкевич і Україна. Музеї А. Міцкевича і пам'ятники письменникові в Польщі (Познань), Україні (Львів), Білорусі (Новогрудок).* ***(ЕК)*** *Порівняння особливостей фольклорних і літературних балад, оригіналів і перекладів (як цілісно, так і в окремих фрагментах).* ***(МЗ)*** *Історія, іноземна мова*
3. Історичне минуле в літературі (*10 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює* загрозу зникнення людствавнаслідок війн на планеті Земля (**НЛ-1**); • *цінує* любов до ближнього, виявпатріотизму (**НЛ-2**); • *висловлює судження* щодо переваг мирного співіснування народів світу (**НЛ**-3) • *усвідомлює* важливість креативності тапереваги спільної дільності задля	**Вальтер Скотт (1771–1832). «Айвенго» (огляд, 3-4 розділи за вибором учителя).** В. Скотт – засновник історичного роману. Історія і художній вимисел у романі «Айвенго». Утілення в образі Айвенго кодексу лицаря, художні засоби створення образу. Зіткнення добра, краси й справедливості із жорстокістю і підступністю. Образи Бріана де Буагильбера, принца Джона, Фрон де Бефа, Моріса де Брасі, Ровени, Ребекки. Історичний колорит твору та засоби його створення. Динаміка сюжету і гумор. Друга світова війна у європейській поезії

досягненні мети(**НЛ**-4) **Предметні компетентності** • *знає* основні відомості про життя і творчість письменників; • *виразно читає* твори (фрагменти або цілісно), *виявляє*емоційне враження від прочитаного, *пояснює*своє ставлення; • *виявляє* історичну основу прочитаних творів; • *висловлює* власне судження щодо подій і образів, *підтверджує*свою думку цитатами з тексту; • *переказує* текст (у частинах або цілісно) з виявленням особливостей сюжету (епічного або ліричного); • *характеризує*образи персонажів, *виявляє* у них ключові риси, національний і загальнолюдський зміст; • *порівнює* образи героїв (Бріан де Буагильбер і Айвенго, леді Ровена і Ребекка), *виявляє* схожість і відмінності між ними; • *вирізняє*у прочитаних текстаххудожні засоби створення образів персонажів, *установлює*функції засобів образотворення; • *характеризує* образ автора і засоби вираження авторської позиції; • *визначає* види і функції пейзажу в прочитаних творах (розкриттяобразів, національного колориту, авторської позиції, ідеї); • *дає визначення* поняття «художній час», *пояснює* його відмінність від хронологічного часу; • *виокремлює*епізоди текстів, де відбувається зміщення лінійного часу, відхід автора від хронологічної послідовності у викладі подій, *пояснює* значення цього прийому; • *дає визначення* поняття «художній простір», *установлює* особливості	**(К. І. Галчинський** («Лист із полону», «Пісня про солдатівз Вестерплятте» та ін.), **А. Маргул-Шпербер** («Про назву концтабору Бухенвальд»), **Б. Ш. Окуджава** («До побачення, хлопчики…») **та інші – 2-3 твори за вибором учнів і вчителя**). Зображення трагедії Другої світової війни з різних боків Європи. **Василь Володимирович Биков (1924–2003). «Альпійська балада».** Особливості сюжету і композиції повісті. Образи Івана Терешка і Джулії. Протиставлення сили дружби й кохання світу насильства. Гуманістичний зміст повісті. Символічність назви твору, риси жанру балади в ньому. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про роман (історичний роман).* *Види й функції пейзажу у творі. Початкові поняття про художній час, художній простір.* ***(ЛК)*** *Культура проти війни (твори живопису, музики, кіно, в яких викривається війна).* ***(УС)*** *Висловлювання українських митців про В. Скотта, його вплив на розвиток історичного роману.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів персонажів* (Бріан де Буагильбер і Айвенго, леді Ровена і Ребекка). *Зіставлення літературних творів із їхніми втіленнями в інших видах мистецтва (кіно, театр, ілюстрації та ін.).* ***(МЗ)*** *Історія, музичне мистецтво*

художнього простору в прочитаних творах; • *висловлює враження* про ліричні твори про Другу світову війну	
4. Духовне випробування людини (*6 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *аналізує* трагічні наслідки ризикованого втручання людини у світ природи (**НЛ**-1); • *набуває*навичок ухвалювати життєво важливі рішення, *усвідомлює* цінність родинних стосунків (**НЛ**-2); • *цінує*професіоналізм, *навчається*долати труднощі, *критичнооцінює* ризики підприємницької діяльності в екстремальних умовах (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *виразно читає* художні тексти, емоційно *сприймає*, *висловлює*враження від прочитаних творів; • *розкриває* історичні, моральні, філософські проблеми у творах письменників, актуальність проблематики оповідань для сьогодення; • *розповідає* про основні факти життя і творчості митців; • *вирізняє* напружені (кульмінаційні) моменти сюжету, їхнє значення для розкриття образів персонажів; • *аналізує* образи персонажів: їхні характерні риси, вчинки, стосунки з іншими персонажами, динаміку, засоби створення (художня деталь, символи та ін.); • *визначає*у творах антитези, *пояснює*, як вони реалізовані у творах; • *знаходить* у прочитаних творах	**Джеймс Олдрідж (нар. 1918)**. **«Останній дюйм».**Проблема взаємин між батьками й дітьми. Символічність назви оповідання. Образи Бена і Деві, художні засоби їхнього створення. Віра у внутрішні можливості людини,подолання нею життєвих випробувань, здатність до порозуміння. Утвердження сімейних цінностей. **Редьярд Кіплінг (1865–1936)**. **«Балада про Схід і Захід». «Якщо…».** Протистояння і примирення Сходу й Заходу в «Баладі про Схід і Захід» Р. Кіплінга. Антитези у творі. Ідеї миру ідружби. Динаміка образів головних героїв (Камаль, Полковничий син). Проблема духовного випробування людини та її моральної стійкості у вірші Р. Кіплінга «Якщо…». Сюжет і композиція вірша. Художні особливості твору, його провідна ідея (людина має залишатися собою у різних життєвих випробуваннях, зберігати вірність моральним принципам). ***(ТЛ)****Поглиблення понять про баладу (літературну), оповідання, вірш.* ***(ЛК)*** *Утілення творів Дж. Олдріджа, Р. Кіплінга в мистецтві (кіно, ілюстраціїтощо).* ***(УС)*** *Дж. Олдрідж і Україна. Українські переклади творів митців.* ***(ЕК)*** *Порівняння оригіналів і художніх перекладів (фрагментів) творів митців (за умови володіння учнями іноземною мовою).* ***(МЗ)*** *Історія, іноземна мова*

символи, *виявляє* їхній прихований зміст, множинність трактування; • *порівнює* оригінали й художні переклади (фрагменти) творів митців (за умови володіння іноземною мовою); • *висловлює* власне ставлення до порушених у творах філософських і моральних проблем	
Завершення І семестру	
5. Дружба і кохання (*9 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *висловлює судження* щодо важливості духовного й емоційного збагачення людини (**НЛ**-1); • *усвідомлює* красу високих почуттів, *висловлює* критичну думку щодо вияву меркантилізму, прагматизму у людських стосунках (**НЛ**-2); • *цінує* віру у власні здібності, здатність ухвалювати нестандартні рішення для втілення мрії (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *знає і розповідає* про основні факти життя і творчості митців, їхні зв'язки з Україною, увічнення їхньої пам'яті в літературних музеях, пам'ятниках; • *виявляє*факти біографії О. С. Пушкіна у вірші «19 жовтня 1825 року»; • *визначає* провідну ідею вірша О. С. Пушкіна «19 жовтня 1825 року», *знаходить* відповідні цитати; • *характеризує*образ автора у вірші О. С. Пушкіна «19 жовтня 1825 року», його спогади, зміни образу автора в часі;	**Олександр Сергійович Пушкін (1799–1837).«19 жовтня 1825 року».** Дитинство та юність О. С. Пушкіна. Уславлення ліцейської дружби й вірності ідеалам у вірші О. С. Пушкіна «19 жовтня 1825 року». Авторські спогади й роздуми у творі. **Шолом-Алейхем«Пісня над піснями», Олександр Грін«Пурпурові вітрила» (1 твір за вибором учителя й учнів)** **Шолом-Алейхем (1859–1916)**. **«Пісня над піснями».** Віхи життєвого і творчого шляху письменника. Відображення у його творах культури та долі єврейського народу. Тема кохання вповісті Шолом-Алейхема «Пісня над піснями». Еволюція героїв (Шимек і Бузя) у часі. Біблійні мотиви в повісті. Утвердження етичних цінностей. **Олександр Грін (1880–1932)**. **«Пурпурові вітрила».** Поєднання реального і фантастичного в повісті. Основний конфлікт твору (Каперна — мрія). Ассоль і Грей. Символіка образу пурпурових вітрил. Вірші зарубіжних поетів про дружбу і кохання (**Р. Бернс** («Любов»), **Г. Гейне** («Коли настав чудовий май…»),

• *визначає* роль описів природи у вірші «19 жовтня 1825 року», *розкриває* їхнє емоційне забарвлення і художні засоби втілення певних емоцій і почуттів; • *переказує* основні події повісті «Пісня над піснями» Шолом-Алейхема (або «Пурпурові вітрила» Олександра Гріна); • *визначає* особливості сюжету і композиції прочитаної повісті; • *характеризує* духовно-емоційний світ головних героїв прочитаної повісті, зміни (або незмінність) їхніх внутрішніх якостей; • *розкриває* сутність трактування проблеми кохання у творі Шолом-Алейхема (або Олександра Гріна); • *висловлює* власні судження щодо персонажів (Шимек, Бузя; або Ассоль, Артур Грей), їхнє ставлення до кохання і світу; • *визначає*теми, провідні мотиви, ідеї у повісті «Пісня над піснями» (або «Пурпурові вітрила»); • *називає*символи у прочитаних творах, розкриває їхній зміст, функції; • *зіставляє*літературні образи з кінообразами, *виявляє* ключові риси характеру персонажів прочитаних творів, утілені в медіаверсіях; • *виразно читає* вірші зарубіжних авторів про кохання, *висловлює*враження від прочитаних творів, *порівнює*оригінали та переклади віршів (за умови володіння іноземною мовою)	**К. М. Симонов** («Жди мене…») **та інші – 2-3 за вибором учнів і вчителя**). Поетизація високого почуття, розкриття його сутності. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про вірш, повість, образ автора.* ***(ЛК)*** *Біблія («Пісня над піснями»). Екранізації,ілюстрації, театральні вистави за творами митців.* ***(УС)*** *Шолом-Алейхем і Україна. Літературні музеї Шолом-Алейхема і Олександра Гріна.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів персонажів.Зіставлення літературних образів із кінообразами.* ***(МЗ)*** *Іноземна мова, історія*
6. Літературний детектив (*5 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розуміє* невідворотність покарання злочину (**НЛ**-2);	Детектив як жанр літератури, характерні ознаки жанру. Жанрове розмаїття детективів. **Едгар Аллан По«Золотий жук», Артур Конан Дойл«Пістрява стрічка» або**

• *висловлює судження* щодо переваг фізичної витривалості, здорового способу життя (**НЛ**-3); • *усвідомлює* необхідність набуття знань для успішної професійної діяльності (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *дає визначення* жанру «детектив», *виявляє* його характерні ознакина прикладі прочитаних творів; • *знає* про історію виникнення і формування жанру у світовій літературі, видатних представників детективної літератури; • *розповідає* про ключові віхи життя і творчості Е. А. По і А. Конана Дойла, *називає*їхні найвідоміші твори, причини популярності серед різних поколінь; • *знає і виявляє* характерні ознаки циклу (на прикладі творів про Шерлока Холмса); • *висловлює*враження від прочитаних творів письменників, *розповідає* про своїх улюблених героїв; • *виявляє* особливості сюжету і композиції творів Е. А. По та А. Конана Дойла; • *установлює*значення прийому «розповідь у розповіді» в текстах письменників; • *характеризує* образи персонажів (Легран, Джупітер, Шерлок Холмс, Ватсон, учасники злочинів та ін.); • *змальовує*образи оповідачів, *називає* їхні провідні риси, роль у розгортанні сюжету (спостерігач, безпосередній учасник сюжету (персонаж) тощо); • *розуміє* поняття «точка зору», *виявляє*у творах різні точки зору (персонажів, оповідача) на події, *зіставляє* їх; • *розповідає* про відомі екранізації за творами Е. А. По та А. Конана	**«Спілка рудих» (1–2 твори за вибором учителя й учнів).** **Едгар Аллан По (1809–1849).«Золотий жук».** Е. А. По — засновник жанру детективу у світовій літературі. Захопливий сюжет повісті «Золотий жук». Особливості композиційної будови твору – «розповідь у розповіді», її художнє значення (поєднання різних точок зору, створення емоційної напруги, таємничої атмосфери та ін.).Образи Вільяма Леграна, Джупітера, оповідача. **Артур Конан Дойл (1859–1930).Оповідання проШерлока Холмса («Пістрява стрічка», «Спілка рудих»).** А. Конан Дойл — відомий автор детективних циклів,популярність його героїв у різних країнах. Особливості сюжету і композиції оповідань про Шерлока Холмса. Шерлок Холмс як безпосередній учасник розв'язання сімейного конфлікту в оповіданні «Пістрява стрічка». Іронічне зображення пристрасті людини до легкого збагачення в оповіданні «Спілка рудих». Сутність «дедуктивного методу» Шерлока Холмса, утвердження в його образі сили інтелекту і моральних якостей. Доктор Ватсон як оповідач. Різні точки зору на події як художній прийом створення атмосфери таємничості. ***(ТЛ)*** *Оповідач і розповідач. Початкове поняття про точку зору.* ***(ЛК)*** *Екранізації творів Е. А. По і А. Конана Дойла. Музеї Е. По в США (Балтимор, Річмонд), Шерлока Холмсау Великобританії (Лондон). Пам'ятники письменникам та їхнім героям.* ***(УС)*** *Українські письменники – майстри детективного жанру.* ***(ЕК)*** *Порівняння оригіналів і художніх перекладів. Порівняння літературних*

Дойла (1–2 за вибором), *висловлює* власне судження про втілення героїв детективів засобами кіномистецтва; • *порівнює* оригінали й художні переклади творів письменників (за умови володіння іноземною мовою)	*детективів з екранізаціями.* ***(МЗ)*** *Українська література, біологія*
7. Світова новела (*6 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *висловлює судження* щодо моральної відповідальність за свої вчинки та утвердження справедливості; *цінує* щирість людських стосунків (**НЛ**-2); • *усвідомлює* цінність життя (**НЛ**-3); • *шанобливо ставиться* до мистецького хисту (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *дає визначення* жанру новели, *виявляє* її характерні ознаки у прочитаних творах; • *розрізняє* за змістом різновиди новел (психологічну, філософську, фантастичну та ін.); • *виразно читає* і *переказує* (близько до тексту) новели письменників; • *виявляє* у новелах зарубіжних митців основні проблеми (моральні, філософські та ін.), їхнє художнє втілення в подіях, образах, символах, назвах та інших компонентах твору; • *визначає* особливості розвитку сюжету новел, напружені (кульмінаційні) моменти творів; • *характеризує* образи персонажів новел у їхніх стосунках, динаміці, виявляє ключові риси персонажів, їхні моральні якості; • *розмірковує* над фіналами творів, *дає* їм (фіналам) власне тлумачення;	Новела як літературний жанр, її характерні ознаки, різновиди **(2-3 за вибором учителя)**. **О. Генрі (1862–1910).«Дари волхвів», «Останній листок».** О. Генрі – майстер новели. Моральні цінності в новелі «Дари волхвів». Біблійні мотиви у творі, художні деталі. Новела «Останній листок» – гімн людині, котра здатна на самопожертву заради ближнього. Специфіка розкриття образу Бермана (непримітна зовнішність, невдаха, найкращий «шедевр» митця). Образи дівчат (Сью, Джонсі),їхня динаміка. Особливості художньої мови новели, розповідач. **Герберт Джордж Уеллс (1866–1946).«Чарівна крамниця».** Видатний англійський фантаст Г. Дж. Уеллс. Точка зору дорослого і дитини в новелі «Чарівна крамниця». «Дива» та їхнє сприйняття персонажами. Оповідач твору (батько). Особливості дитячого світу. Роль елементів фантастики. **Рюноске Акутагава (1892–1927).«Павутинка».** Майстер японської новели Р. Акутагава. Утілення ідеї проморальну справедливість у новелі «Павутинка». Філософський зміст твору. Підтекст. Художні образи новели (Будда, Кандата). ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про оповідача і розповідача, про точку зору. Новела та її різновиди.*

• *характеризує*образи оповідача («Чарівна крамниця» Г. Дж. Уеллса) і розповідача (новели О. Генрі), *розрізняє* їх за формами оповіді (оповідач – від 1-ої особи, розповідач – від 3-ої особи); • *виявляє* культурні паралелі в текстах новел (біблійні мотиви в новелі «Дари волхвів» О. Генрі, зв'язок із японськими традиціями в новелі «Павутинка» Р. Акутаґави); • *розкриває*підтекст окремих епізодів творів; • *порівнює* оригінали і художні переклади новел (за умови володіння іноземною мовою); • *порівнює*образи героїв новел О. Генрі; • *знає* про втілення сюжетів новел у різних видах мистецтва, *висловлює*ставлення до них (1-2 твори за вибором)	***(ЛК)*** *Біблія («Поклоніння волхвів»). Особливості віруваньяпонців.* ***(УС)*** *Українські письменники – майстри новели.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів героїв новел О. Генрі. Порівняння оригіналів і художніх перекладів новел О. Генрі, Г. Дж. Уеллса (окремих фрагментів творів).* ***(МЗ)*** *Іноземна мова, географія, образотворче мистецтво*
8. Сучасна література. Я і світ (*6 годин*) **(1–2 твори за вибором учнів і вчителя)**	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *прогнозує*загрози для розвитку інтелекту людини, пов'язані з науково-технічним прогресом (**НЛ**-1); • *розуміє*важливість самостійного мислення, *цінує* свободу (**НЛ**-2); • *аналізує*ступінь ризику під час прийняття життєво важливого рішення, *усвідомлює* цінність життя (**НЛ**-3); • *виявляє здатність* оперативно та адекватно реагувати на технологічні зміни у житті суспільства (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *знає*основні відомості про життя та творчість сучасних письменників; • *розповідає*проключові події сюжету	**Айзек Азімов (1920–1992). «Фах».** Роздуми про майбутнє людини й людства. Образ Джорджа Плейтена. Проблема духовної реалізації людини. Розуміння сутності культури й освіти, призначення людини в сучасному світі. Утвердження сили людського інтелекту, самостійності мислення, творчої уяви, моральних цінностей. **Діана Вінн Джонс (1934–2011). «Мандрівний Замок Хаула».** Поєднання елементів казки та детективу у творі. Образ Софі, світ її мрій, бажань, жахів. Значення художнього прийому чаклунства у творі. **Корнелія Функе (нар. 1958). «Чорнильне серце».** Тема «оживлення» книжки у творі. Образ Меґі – дівчинки, котралюбить

творів; • *розкриває*актуальні теми і проблеми у прочитаних текстах; • *характеризує* образи головних героїв, їхнє сприйняття світу, стосунки з батьками, друзями та ін.; • *визначає* особливості художньої оповіді у творах (від 1-ої чи 3-ої особи), роль оповідної форми у розкритті образів героїв; • *порівнює* оригінал і переклад в окремих фрагментах (за умови володіння іноземною мовою); • *порівнює* образи підлітків у прочитаних творах; • *оцінює (із допомогою вчителя)*художню вартість прочитаних творів; • *володіє* інформацією про бібліотеки України (центральні, а також у рідному місті, селі), їхню структуру, організацію роботи (зокрема з використанням Інтернету); • *розповідає* про твори сучасних авторів, які привернули його (її) увагу, пояснює свої уподобання; • *виявляє* початкові вміння розрізнення художньої вартості сучасних творів	читати. Її пригоди й духовне випробування. Поєднання уявного і реального світів. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про оповідача, розповідача роман, повість, фентезі. Поглиблення уявлень про категорію «художність» в оцінці творів масового мистецтва.* ***(ЛК)*** *Коло читання сучасних підлітків.* ***(УС)*** *Бібліотеки України.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів підлітків у творах.* ***(МЗ)*** *Іноземна мова*
9. Підсумки (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розкриває* взаємозв'язки людини і навколишнього середовища (**НЛ-1**); • *цінує*здатність доненасильницького розв'язання конфліктів (**НЛ-2**); • *усвідомлює* переваги здорового способу життя та безпечної поведінки (**НЛ-3**); • *розуміє* роль ініціативності та підприємливості в суспільстві	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу. ***(МЗ)*** *Українська література*

(**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає*авторів і відомих українських перекладачів творів зарубіжних письменників, що вивчалися протягом року; • *аналізує*й *інтерпретує* художні твори (окремі компоненти й цілісно); • *знає визначення* основних літературознавчих понять, що вивчалися протягом 5–7 класу, *застосовує* їх у процесі аналізу й інтерпретації тексту; • *визначає* жанрові ознаки, форми оповіді (від 1-ої чи 3-ої особи) у творах, що вивчалися протягом року; • *демонструє* уміння порівнювати твори різних видів мистецтва, твори українських і зарубіжних авторів (в окремих аспектах – теми, ідеї, образи, жанри та ін.)	
Завершення ІІ семестру (+ 6 годин резерв)	
Для вивчення напам'ять • Р. Бернс. «Любов» (або Г. Гейне. «Коли настав чудовий май…», К. Симонов «Жди мене…»). • Кіплінг «Якщо…»	

8 клас

Усього – 70 годин;

текстуальне вивчення творів – 56 годин;

розвиток мовлення – 4 години;

позакласне читання – 4 години;

резервний час – 6 години.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**

1. Вступ (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює* розмаїття культур різних країн, місце української літератури у світовому історико-літературному процесі (**НЛ**-2). **Предметні компетентності** • *розрізняє* поняття «культура» і «література»; • *розуміє* поняття «літературний процес»; • *називає* основні епохи (періоди) літературного процесу в різних країнах; • *характеризує* поняття «літературний напрям», «літературна течія», *розрізняє* їх (як ціле та часткове); • *дає визначення* понять «рід літератури», «епос», «лірика», «драма», *називає* їхні характерні ознаки, *демонструє на* прикладах із прочитаних творів	Література і культура. Роди літератури (епос, лірика, драма), їхні характерні ознаки. Літературний процес. Основні літературні епохи, напрями,течії, специфіка їхнього розвитку врізних країнах. ***(ТЛ)*** *Рід літератури, епос, лірика, драма. Початкові поняття пролітературний напрям, літературну течію.* ***(ЛК)*** *Своєрідність культури різних країн, народів, національностей.* ***(УС)*** *Взаємозв'язки української і зарубіжних літератур.* ***(ЕК)*** *Порівняння ознак епосу, лірики, драми.* ***(МЗ)*** *Українська література*
2. Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури (*7 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *обґрунтовує*взаємозв'язок людини з природою (**НЛ**-1); • *розуміє* спільні для різних народів морально-етичні принципи, *розрізняє*поняття добра і зла (**НЛ**-2). **Предметні компетентності** • *називає*найвідоміші священні книги людства, *розуміє* їхнє значення для розвитку світових релігій, культури, мистецтва; • *розповідає*про походження та побудову Вед, Біблії, Корану;	Загальнокультурне значення священних книг народів світу, найвідоміші з них. Священні книги як вихідна основа світових релігій, етичних уявлень, мистецтва різних народів. **Веди (огляд).** Веди як пам'ятка індоєвропейської словесності II-I тис. до н. е. Образи ведійської міфології (боги, напівбоги, герої, ворожі сили, символи та ін.). Космогонічні міфи Вед. **Біблія. Старий Заповіт (Створення світу. Каїн і Авель. 10 заповідей). Новий Заповіт (Євангеліє — 2–3 розділи за вибором учителя).** Біблія як основа двох

• *називає*основні міфи (їхні різновиди) священних книг – Вед, Біблії, Корану; • *переказує*окремі міфологічні сюжети (передбачені програмою), *розкриває* їхній морально-філософський зміст; • *характеризує* міфологічні образи, символи, наявні в сюжетах священних книг; • *виявляє*гуманістичні цінності, утілені у священних книгах людства; • *пояснює* окремі вислови зі священних книг; • *порівнює* священні книги людства як пам'ятки культури – Біблію і Коран, *виявляє* схожість і відмінності між ними; • *називає* 1–2 твори українських і зарубіжних письменників, які зверталися до образів, сюжетів, мотивів священних книг; • *розкриває* особливості відображення сюжетів і образів священних книг у творах світового мистецтва – живопис, музика, кіно та ін. (1–2 твори за вибором); • *називає* визначні пам'ятки християнства та ісламу в Україні й закордоном, *виявляє* у них особливості культури, утілення ідей, сюжетів і образів священних книг	релігій – юдейської і християнської. Зв'язок Біблії з історією і міфологією. Структура Біблії, її складники. Ключові ідеї та образи Старого і Нового Заповітів. Морально-філософський зміст біблійних сюжетів і образів. **Коран (огляд)**. Коран – головна книга ісламу. Побудова Корану, охоплення в ньому різних сфер людського життя. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про міф, міфологічний образ.* ***(ЛК)*** *Утілення сюжетів і образів священних книг людства у мистецтві (література, живопис, музика, скульптура, архітектура, кіно та ін.).* ***(УС)*** *Звернення українських письменників до образів, сюжетів, мотивів Біблії, Корану. Визначні пам'ятки християнства та ісламу в Україні й за кордоном.* ***(ЕК)*** *Схожість і відмінність між Біблією і Кораном як пам'ятками культури.* ***(МЗ)*** *Історія, географія, образотворче мистецтво, музичне мистецтво.*
3. Античність (*11 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює* війну як катастрофу, *розуміє* необхідність гармонійного співіснування людини і природи (**НЛ-1**); • *наводить приклади* героїзму та самопожертви заради захисту рідної землі, *шанує*сімейні традиції, *усвідомлює*взаємозв'язок між ухваленим рішенням та його наслідками (**НЛ-2**);	Поняття про античність, її хронологічні межі. Основні етапи, роди і жанри античної літератури. Специфіка розвитку літератури в Давній Греції і в Давньому Римі. Концепція людини і світу в античній літературі (ідея гармонії тілесного і духовного, любов до життя в усіх його проявах, відкриття світу, героїчне служіння, катарсис, поєднання реального і міфологічного та ін.).

• *висловлює*судження про цінність життя, гармонійну красу людини (**НЛ-3**); • *усвідомлює*підступність стратегії завойовників (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає* загальні особливості розвитку античної літератури; • *називає* видатних представників античної літератури, їхній внесок в історію світової культури; • *розкриває*концепцію людини і світу в античній літературі та її втілення у прочитаних творах; • *називає* основні цикли давньогрецьких міфів (троянський, фіванський, про аргонавтів), їхні ключові міфологічні образи і сюжети; • *переказує та інтерпретує* сюжети троянських міфів, передбачених програмою; • *характеризує* центральні міфологічні образи й символи троянського циклу; • *розповідає* про основні факти життя і творчості митців; • *розкриває* специфіку втілення міфологічних образів і сюжетів у творах античних авторів; • *знає* визначення понять «героїчний епос», «елегія», «ода», «трагедія», їхні характерні ознаки, які *виявляє* у прочитаних текстах; • *знає* визначення поняття «віршовий розмір», *виявляє*гекзаметр і пентаметр у прочитаних творах; • *аналізує* вірші поетів з акцентом на розкриття античних ідеалів, авторської позиції; • *знає* загальні особливості розвитку лірики, епосу і драми в добу античності; • *розкриває* художні конфлікти в прочитаних творах; • *характеризує*образи Ахілла, Гектора	Давньогрецька міфологія. Основні цикли давньогрецьких міфів. Міфологічна основа героїчного епосу. **Міфи троянського циклу. Троя. Паріс викрадає Єлену. Облога Трої. Смерть Ахілла. Троянський кінь (2–3 за вибором учителя).** Відображення історичних подій у міфах троянського циклу. Ключові образи циклу, їхній гуманістичний зміст. Міфологічні символи (яблуко розбрату, троянський кінь та ін.). **Гомер. «Іліада» (огляд). «Двобій Ахілла і Гектора»** (пісня 22, вірші140–410)**, «Пріам у Ахілла»** (пісня 24, вірші 470–670)**.** Гомер та його значення в історії розвитку європейських літератур. Міфологічна основа гомерівського епосу. Образи Ахілла і Гектора. Гуманістичний зміст «Іліади». Катарсис. Особливості розвиткуі види лірики в Давній Греції. **Тіртей (VII ст. до н.е.). «Добре вмирати тому…».** Ідея захисту рідної країни в елегії. Античний ідеал героя. Авторська позиція. **Сапфо (VII–VI ст. до н.е.). «До Афродіти» («Барвношатна владарко, Афродіто…).** Звернення у вірші до Афродіти – богині кохання. Образ ліричної героїні, глибина її почуттів і переживань. Давньогрецький театр, його характерні особливості, роль в античному суспільстві. Основні жанри давньогрецькоїдрами — трагедія і комедія. **Есхіл (бл.525–бл. 456 рр. до н. е.). «Прометей закутий».** Значення творчості Есхіла для розвиткуєвропейської драми і театру.Утілення міфу про Прометея у трагедії «Прометей закутий». Основний конфлікт трагедії. «Дари» Прометея людству. Ідеї служіння,

(«Іліада» Гомера), Прометея («Прометей закутий» Есхіла), Енея («Енеїда» Вергілія); • *установлює* схожість міфологічних образів і відмінності з їхнім утіленняму літературних творах (на прикладі прочитаних текстів); • *розкриває* специфіку втілення вічних образів античності в зарубіжній і українській літературі, у творах світового мистецтва (на прикладі 1-2 творів за вибором); • *називає*імена відомих українських перекладачів творів античності, *висловлює судження* про їхній внесок у розвиток української культури, прилученні українства до світових вершин	самопожертви,свободи. «Золота доба» давньоримської літератури. **Публій Вергілій Марон (70–19 рр. до н. е.). «Енеїда» (огляд, 1-2 уривки за вибором учителя).** Зв'язок твору з гомерівським епосом, міфологією. Ідея громадського служіння, утвердження величі держави. Образ Енея та його значення в композиції твору. **Квінт Горацій Флакк (65–8 рр. до н.е.).«До Мельпомени» («Мій пам'ятник стоїть…»).** Тема мистецтва і призначення митця у творі. Пам'ятник як символ вічності поезії. Розуміння автором значення свого доробку. **Публій Овідій Назон (43 р. до н. е. – бл. 18 р. н.е.).«Сумні елегії» («Життя поета» (IV, 10)).** Життя та творчість поета. Міфологічний і філософський зміст поеми «Метаморфози» (огляд). Конфлікт митця з владою, трагедія вигнання і сум за батьківщиною у «Сумних елегіях». Образ відторгненого поета. Любов до вітчизни як провідна ідея твору (в межах циклу «Сумні елегії»). Вплив античності на розвиток світової літератури й культури. ***(ТЛ)*** *Героїчний епос, елегія, ода, віршовий розмір (гекзаметр, пентаметр), трагедія.* ***(ЛК)*** *Вічні образи античності в мистецтві (живопис, скульптура, музика, кіно та ін.). Античні образи й мотиви у творчості письменників різних часів і народів.* ***(УС)*** *Українські переклади творів античних митців.* ***(ЕК)*** *Ахілл і Гектор (порівняльна характеристика образів). Зевс і Прометей у міфах і в трагедії «Прометей закутий» Есхіла. Елегії Тіртея та Овідія.* ***(МЗ)*** *Історія,образотворче мистецтво*

4. Середньовіччя (*8 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *цінує*красу природи, *сприймає* людину як частку навколишнього світу (**НЛ**-1); • *усвідомлює* вплив історичних подій на долю людини, *висловлює* судження щодо активної громадянської позиції (**НЛ**-2); • *розуміє* вплив позитивного мислення на відновлення душевної рівноваги (**НЛ**-3). **Предметні компетентності** • *знає* і *пояснює* хронологічні межі доби Середньовіччя, основні ознаки й тенденції розвитку середньовічних літератур Заходу і Сходу; • *називає* видатних представників середньовічної літератури Заходу і Сходу, *визначає* їхній внесок у розвиток світової культури; • *характеризує* історичний і культурний контекст розвитку середньовічних літератур; *розповідає*про основні віхи життя й творчості письменників (твори яких передбачені для текстуального вивчення), про їхню роль у розвитку національних літератур; • *демонструє* вплив релігії, філософії на художню літературу на прикладі прочитаних текстів; • *знає* ключові періоди й жанри середньовічної літератури на Заході та Сході; • *даєвизначення* жанрів «героїчний епос» (середньовічний), «рубаї», «сонет», *виділяє* їхні жанрові ознаки у прочитаних творах; • *виявляє* основні теми й мотиви в ліриці	Середньовіччя як доба, її хронологічні межі й специфічні ознаки в історії європейських і східних літератур. Вплив релігії, філософії на літературу і культуру в добу Середньовіччя. Основні жанри середньовічної літератури на Заході й Сході. Особливості розвитку китайської лірики епохи Тан. **Лі Бо (701–762)**. **«Печаль на яшмовому ганку», «Призахідне сонце навіює думки про гори», «Сосна біля південної галереї» (1-2 за вибором учителя).** Основні теми і мотиви лірики митця. Вплив даосизму на його світогляд. Своєрідність пейзажів Лі Бо, утілення в них краси природи і духовного життя. **Ду Фу (712–770)**. **«Пісня про хліб і шовк», «Весняний краєвид», «Подорожуючи, вночі описую почуття» (1-2 за вибором учителя).** Зв’язок поезії Ду Фу з історичною реальністю. Вплив конфуціанства на його світогляд. Національні образи, символи в ліриці митця. Образ ліричного героя, його сприйняття життя і природи, почуття, мрії, ідеали, дума про батьківщину. Золота доба персько-таджицької лірики, її характерні особливості, видатні представники. **Омар Хайям (бл. 1048–після 1122). Рубаї.** Лаконізм імісткість жанру рубаї. Основні теми й мотиви творчості Омара Хайяма. Літературасередньовічної Європи: основні тенденції та жанрово-тематичне розмаїття. **«Пісня про Роланда» (X ст.) (2-3 розділи за вибором учителя).**Історична основа твору й поетичне переосмислення в ньому

митців; • *визначає* символи та їхній прихований зміст у творах поетів; • *характеризує*образ ліричного героя у текстах, рекомендованих програмою; • *знає* історичну основу «Пісні про Роланда» та особливості її художнього втілення у творі; • *переказує, аналізує* й *інтерпретує* окремі частини (епізоди) «Пісні про Роланда»; • *характеризує* образи персонажів «Пісні про Роланда» (Роланд, Карл, Ганелон), *визначає* засоби їхнього художнього зображення (на прикладі уривків із тексту); • *висловлює* власне ставлення до персонажів та їхніх вчинків; • *порівнює* художні образи персонажів «Пісні про Роланда»(Роланд — Ганелон, Карл — Ганелон); • *виявляє* риси фольклору в «Пісні про Роланда»: символи, повтори, постійні епітети, метафори тощо (на прикладі уривків із тексту за вибором учня); • *зіставляє* образи ліричних героїв у східній поезії (Лі Бо, Ду Фу, Омар Хайям); • *виявляє* актуальний зміст середньовічних творів, вічність порушених у них проблем; • *знає* українських перекладачів середньовічних творів; • *виявляє*особливості художньої мови творів митців (в українських перекладах)	реальних подій. Патріотичні ідеї в «Пісні про Роланда». Образна система (Роланд, Ганелон, Карл та ін.). Елементи фольклору. Особливості поетичної мови твору. **Аліг'єрі Данте (1265–1321). Сонет 11 («В своїх очах вона несе кохання…»).** Данте як ключова постать італійського Середньовіччя і переходу до Відродження. Загальна характеристика його творчості. Утілення в сонеті 11 Данте краси високого почуття кохання. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про героїчний епос (середньовічний). Рубаї, сонет.* ***(ЛК)*** *Культурні центри Середньовіччя на Сході й Заході. Ключові поняття китайської міфології, філософії(конфуціанство, даосизм), які знайшли відбиток у літературі.Християнство. Іслам.* ***(УС)*** *Українські перекладачі середньовічних творів.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів ліричних героїв Лі Бо, Ду Фу, Омара Хайяма. Порівняння персонажів «Пісні про Роланда» (Роланд —Ганелон, Карл — Ганелон).* ***(МЗ)*** *Історія, географія*
Завершення І семестру	
5. Відродження (*12 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності**	Епоха Відродження (Ренесансу) в Європі. Гуманізм. Культ античності. Характерні

• *виявляє*повагу до людини, *усвідомлює*роль кохання і дружби, *засуджує* розбрат між людьми, *розуміє*гуманістичні ідеали (**НЛ-2**); • *цінує* людське життя (**НЛ-3**); • *висловлює думку* щодо необхідності виявлення ініціативи для досягнення мети, критично *оцінює*засоби досягнення поставленої мети (**НЛ**-4). **Предметні компетентності** • *знає* хронологічні межі Відродження, особливості світоглядного перевороту того часу, історичний і культурний контекст, роль античності в розвитку літератури; • *визначає* риси гуманізму в літературних творах доби Відродження; • *розповідає* про ключові віхи життя й творчості митців, *розкриває*їхній внесок в історію національних літератур і світової культури; • *визначає* поняття «сонет», *виявляє* особливості його структури у творах Ф. Петрарки і В. Шекспіра; • *визначає* провідні теми, мотиви в ліричних творах письменників (сонетах), *розкриває*специфіку художньоговтілення високого почуття кохання; • *характеризує* образ ліричного героя в сонетах Ф. Петрарки, В. Шекспіра; • *зіставляє*образи героїнь у сонетах митців; • *порівнює* оригінали й художні переклади сонетів В. Шекспіра (за умови володіння англійською мовою); • *розкриває* загальнолюдський зміст вічних образів ренесансних творів (Ромео і Джульєтта, Дон Кіхот і Санчо Панса); • *виявляє* жанрові особливості творів («Ромео і Джульєтта», «Дон Кіхот»); • *аналізує* ліричні твори (цілісно),	риси ренесансної культури і літератури. **Франческо Петрарка (1304–1374)**. **Сонети № 61, 132.** Історія кохання в сонетах Ф. Петрарки. Образ ліричного героя та героїні. Утілення гуманістичних ідеалів у поезії митця. Структура сонетів Ф. Петрарки. **Вільям Шекспір (1564–1616)**. **Сонети № 66, 116, 130.**Виняткова роль В. Шекспіра в розвитку англійської національної літератури і світового мистецтва. Основні теми сонетів В. Шекспіра – кохання до Смаглявої леді, дружба. Відображення внутрішнього світу ренесансної людини (описи природи, змалювання сили почуттів та ін.). Художні особливості сонетів В. Шекспіра. **Трагедія «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра.** Історія створення. Конфлікт справжнього почуття і забобонів. Оспівування чистого пристрасного кохання Ромео і Джульєтти, вплив кохання на людську особистість (зміни в характерах головних героїв, їхня еволюція). Проблема життя і смерті. Трактування фіналу. Гуманістична цінність трагедії В. Шекспіра, її популярність серед різних поколінь. **Мігель де Сервантес Сааведра (1547–1616)**. **«Дон Кіхот»I частина (огляд, 2-3 розділи за вибором учителя).** Історія створення роману, його зв’язок із лицарськими романами, пародійний характер. Особливості сюжету і композиції твору. Конфлікт високих прагнень Дон Кіхота і буденної дійсності, неможливості реалізації ідеалів героя. Дон Кіхот і Санчо Панса – парні образи, у яких утілено високу мрію і прагматизм. «Донкіхотство». Синтез різних жанрових ознак у романі (героїчного епосу, лицарського, авантюрно-пригодницького, філософського роману, пародії). Широта філософського змісту твору, можливість його різних тлумачень. Популярність вічних образів.

драматичні і прозові твори (в окремих частинах і цілісно), *виявляє* в них морально-філософські проблеми, засоби художньої виразності; • *розкриває* особливості художньої мови творів (в оригіналах іперекладах), *наводить* відповідні приклади, цитати; • *знає* про втілення сюжетів, образів, мотивів ренесансної літератури у світовому мистецтві (1-2 твори за вибором); • *називає*відомих українських перекладачів творів доби Відродження; • *виявляє* окремі особливості відтворення перекладачем тексту оригіналу засобами української мови (за умови володіння іноземною мовою)	***(ТЛ)*** *Поглиблення поняття про вічний образ, сонет, роман, трагедію. Катрен, терцет, ямб.* ***(ЛК)*** *Образи Ромео і Джульєтти, Дон Кіхота і Санчо Панси у світовому мистецтві (живопис, кіно, музика та ін.). Музей В. Шекспіра у Великобританії (Стретфорд-на-Ейвоні). Музей М. де Сервантеса Сааведри в Іспанії (Мадрид).* ***(УС)*** *Видатні українські перекладачі творів Ренесансу. Вершини українського сонету.* ***(ЕК)*** *Порівняння оригіналів і художніх перекладів сонетів В. Шекспіра. Порівняння образів героїнь сонетів Ф. Петрарки та В. Шекспіра, художніх засобів створення жіночих образів.* ***(МЗ)*** *Історія, географія, музичне мистецтво, образотворче мистецтво*
6. Бароко і класицизм (*8 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *розрізняє*істинні та фальшиві цінності, *розуміє*необхідність шанобливого ставлення до людини незалежно від її соціального стану (**НЛ-2**); • *усвідомлює* важливість здорового глузду (**НЛ-3**); • *висловлює*критичне судження щодо різних моделей поведінки людини(**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *визначає* провідні ознаки бароко як художнього напряму; • *розкриває* специфіку барокового світосприйняття у прочитаних творах; • *виявляє* у поетичному тексті провідні теми, ідеї, символи бароко, *розкриває* їхній філософський зміст;	Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві. Видатні представники європейського бароко та їхні здобутки (огляд). **Із лірики європейського бароко. Луїс де Гонгора-і-Арготе «Галерник» або Джонн Донн «Щоб мучить мене…» (1 вірш за вибором учителя)** **Луїс де Гонгора-і-Арготе (1561–1627). «Галерник».** Утілення у вірші провідних тем барокової літератури: людина і Доля, блукання людини у Всесвіті, залежність від вищих сил, драматизм духовного життя. Символіка твору. Образ ліричного героя. **Джонн Донн (1572–1631).«Священні сонети» (19-й сонет «Щоб мучить мене…»***).* Напруга почуттів ліричного героя. Символіка. Поетична мова. Історичні умови, філософське та естетичні підґрунтя класицизму. Характерні ознаки

• *аналізує* образ ліричного героя вірша, виявляє засоби його створення (монолог, риторичні питання, заглиблення у внутрішній світ, епітети, метафори та ін.), *наводить* відповідні цитати; • *розповідає* про чинники формування класицизму як літературного напряму (історичні, філософські, естетичні); • *називає* основні ознаки класицизму, *демонструє* їх на прикладі комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич», а також на прикладі творів (1-2 за вибором) класицистичного мистецтва (живопису, архітектури та ін.); • *дає визначення* поняття «комедія», *відрізняє*від поняття «трагедія» (що вивчалося раніше); • *виявляє*ознаки комедії у творі Мольєра «Міщанин-шляхтич»; • *називає* основні теми і проблеми в комедії Мольєра «Міщанин-шляхтич»; • *характеризує* персонажів комедії «Міщанин-шляхтич» (окремо і в порівнянні); • *дає визначення* понять «сатира», «сарказм», *знаходить*приклади сатири й сарказму та інших видів комічного (гумор, іронія), *установлює* їхню роль у тексті; • *розкриває* сутність морального уроку, утіленого митцемзасобами комедії; • *виявляє*зв'язок комедії Мольєра з народним мистецтвом	класицизму як художнього напряму. **Мольєр (1622–1673)**. **«Міщанин-шляхтич».** Мольєр – майстер класицистичної комедії. Художнє новаторство Мольєра у драматургії, вплив його відкриттів на світове театральне мистецтво. Історія створення комедії «Міщанин-шляхтич». Тематика і проблематика твору, його загальнолюдське значення. Основні образи комедії (пан Журден, пані Журден, граф Дорант, графиня Дорімена, Клеонт та ін.). Засоби комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм). ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про вірш (філософський). Комедія, сатира, сарказм. Поглиблення понять про гумор, іронію.* ***(ЛК)*** *Бароко в різних видах мистецтва (живопис, архітектура, музика, паркове мистецтво та ін.).* ***(УС)*** *Бароко в Україні.Класицизм у різних видах мистецтва (живопис, архітектура, музика та ін.).* ***(ЕК)*** *Порівняння образів персонажів (Журден – Клеонт,Журден – Дорант).* ***(МЗ)*** *Українська література, музичне мистецтво, історія*
7. Література XX–XXI СТ. **У пошуках себе і високого польоту (*6 годин*)**	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *висловлює*особисте ставлення до проблем навколишнього середовища (**НЛ-1**);	**Антуан де Сент-Екзюпері (1900–1944). «Маленький принц».** Людські взаємини, моральні цінності в казці-притчі «Маленький принц». Філософський зміст твору. Художні образи. **1-2 сучасні твори за вибором учнів і**

• *розуміє*особисту відповідальність перед людьми;*усвідомлює*право на свободу вибору (**НЛ-2**); • відповідально *ставиться* до власного здоров'я, *цінує*життя (**НЛ-3**); • критично *осмислює*методи досягнення мети; *усвідомлює* важливість креативних рішень для самореалізації (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *виявляє* актуальність порушених письменниками тем і проблем; • *розкриває* особливості сюжету і композиції творів, їхні жанрові ознаки; • *характеризує* головних персонажів твору, *визначає*засоби їхнього створення у тексті; • *називає* жанрові ознаки прочитаних творів; • *знаходить* у прочитаних творах символи та *розкриває* їхній зміст; • *зіставляє* персонажів творів; • *розповідає* про свої улюблені книжки, пояснює свій вибір, *визначає* їхні художні ознаки	**вчителя** **Річард Бах(нар. 1936).«Чайка Джонатан Ліівінгстон».**Сюжет твору Р. Баха як філософська метафора людського буття. Алегоричні образи повісті. Утілення прагнення до високої мети в образі чайки Джонатана. Художній конфлікт і можливість його подолання. Ознаки притчі у творі. **Барбара Космовська (нар. 1958). «Буба», «Буба: мертвий сезон».** Художній світБ. Космовської. Батьки – діти, діди – онуки. Ідея поваги й любові до людини. Сімейні цінності у творі. **Марина Аромштам (нар. 1960).«Коли відпочивають янголи».**Учителька (Марсем) та її учні: два погляди на один світ. Моральні проблеми (сімейні драми, перше кохання, конфлікти батьків і дітей, пошуки шляху в житті та ін.) та їхнє осмислення у творі. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про метафору, алегорію. Притча.* ***(ЛК)*** *Сучасні літературно-художні видання творів зарубіжної літератури.* ***(УС)*** *Українські перекладачі творів зарубіжної класики й сучасної літератури.* ***(ЕК)*** *Порівняння образів персонажів.* ***(МЗ)*** *Іноземна мова*
8. Підсумки (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • критично *оцінює* результати людської діяльності в природному середовищі (**НЛ-1**); • *цінує*людську гідність, *усвідомлює* право кожного на власну думку (**НЛ-2**);	Узагальнення та систематизація навчального матеріалу. ***(МЗ)*** *Українська література*

• *осмислює*взаємозв’язки між рішеннями та їхніми наслідками, безпечною поведінкою та здоров’ям (**НЛ-3**); • *розуміє* роль ініціативності та підприємливості в суспільстві (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає*основні епохи, напрями (їхні ознаки) літературного процесу від античності до XVII ст.; • *аналізує*та *інтерпретує*твори письменників у контексті літературних напрямів і культури доби; • *знає визначення* основних літературознавчих понять, що вивчалися протягом 5–8 класу, *застосовує* їх у процесі аналізу й інтерпретації тексту; • *визначає* жанрові ознаки, специфіку образів, оповіді, мови пропонованих для вивчення творів; • *демонструє* вміння порівнювати твори різних видів мистецтва, твори українських і зарубіжних авторів	
Завершення ІІ семестру (+ 6 год. резерв)	
Для вивчення напам’ять • Омар Хайям (2-3 рубаї за вибором учня) • Ф. Петрарка (сонет за вибором учнів) • В. Шекспір (сонет за вибором учнів)	

9 клас

Усього – 70 годин;

текстуальне вивчення творів – 58 годин;

розвиток мовлення – 4 години;

позакласне читання – 4 годин;

резервний час – 4 години.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
1. Вступ (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*зв'язок різних ознак культурного, соціального, технологічного розвитку людства(**НЛ-1**); • *цінує*спільну працю, громадянську ініціативу (**НЛ-2**). **Предметні компетентності** • *дає визначення* поняття «жанр», *розуміє* його зв'язок із родовим поділом літератури; • *називає*жанри, які належать до різних родів (епос, лірика, драма), а також міжродові утворення (наприклад, балада, поема та ін.); • *визначає* жанрові ознаки творів (на прикладі прочитаних текстів); • *дає визначення* поняття «стиль», *розрізняє* стилі загальні (епох, напрямів, течій) та індивідуальні (стилі письменників); • *знає* складники стилю (тематика, образотворчість, сюжетно-композиційні особливості, поетична мова); • *порівнює* окремі жанри в національних літературах (на прикладі прочитаних	Літературні жанри і стилі. Перехідні явища в літературі. ***(ТЛ)*** *Жанр, стиль.* ***(ЛК)*** *Жанри і стилі як органічні елементи культури. Загальне і національне в структурі жанрів і стилів.* ***(УС)*** *Жанрово-стильові тенденції в українській та зарубіжних літературах на етапах літературного процесу.* ***(ЕК)*** *Специфіка жанрів у різних національних літературах (оповідання, роман, сонет та ін.). Розмаїття індивідуальних стилів митців.* ***(МЗ)*** *Українська література, художня культура*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	Зміст навчального матеріалу
творів)	
2. Просвітництво (*9 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*особисту відповідальністьза стан навколишнього середовища (**НЛ-1**); • *розуміє* роль ініціативи в суспільстві (**НЛ-2**); • *осмислює* значення безпечної поведінки в критичних ситуаціях (**НЛ-3**); • *ставить* перед собою *мету* й системно *працює*для її реалізації (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *розкриває* чинники (історичні, філософські, естетичні) розвитку європейської літератури доби Просвітництва; • *знає* основні художні напрями розвитку літератури й мистецтва Просвітництва, *називає* їхні ознаки, представників; • *називає*ключові ідеї Просвітництва, *виявляє* їх у прочитаних творах; • *визначає* особливості сюжету й композиції роману Дж. Свіфта «Мандри Гуллівера»;	Історичні умови та провідні ідеї Просвітництва. Вплив філософії на літературу й культуру доби. Художні напрями(просвітницький класицизм, просвітницький реалізм, сентименталізм). **Джонатан Свіфт (1667–1745). «Мандри Лемюеля Гуллівера» (1 частина).** Історія написання твору. Просвітницькі ідеї у творі. Образ Гуллівера як втілення концепції нової людини. Жанрова своєрідність роману (поєднання реалістичних елементів і соціальної фантастики). Засоби комічного (гумор, іронія, сатира, сарказм). Езопова мова. **Йоганн Вольфганг Ґете (1749–1832)**. Поезії **«Вільшаний король», «Травнева пісня», «Прометей».** Роль Й. В. Ґете в історії Просвітництва. Нове розуміння природи у ліриці Й. В. Ґете. Міфологічний зміст образів вірша «Вільшаний король». Ідея кохання й щастя у «Травневій пісні», ознаки фольклору. Волелюбні мотиви та протистояння образів персонажів у«Прометеї». Образ Прометея. **Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер (1759–1805)**. **«До радості».** Просвітницька ідея об’єднання людства в оді «До радості» Ф.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *розкриває* жанрову своєрідність роману «Мандри Гуллівера»(поєднання реалістичних елементів і соціальної фантастики); • *знаходить* приклади езопової мови у творі Дж. Свіфта; • *характеризує* образ Гуллівера, *визначає* художні засоби його створення; • *знаходить* у романі Дж. Свіфта приклади гумору, іронії, сатири, сарказму, *визначає* їхні функції у творі; • *розкриває* ідеї, *аналізує* мотиви й образи в ліричних творах Й. В. Ґете; • *пояснює*, чому ода «До радості» Ф. Шиллера стала гімном Євросоюзу	Шиллера. Пафос твору, який став гімном Євросоюзу. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про роман, оду. Композиція.* ***(ЛК)*** *Європейське мистецтво доби Просвітництва.* ***(УС)*** *Ідеї Просвітництва в Україні.* ***(ЕК)*** *Порівняння оригіналів і художніх перекладів (у фрагментах і цілісно за умови володіння учнями іноземною мовою).* ***(МЗ)*** *Історія, математика*
3. Романтизм (*18 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*взаємозв'язок людини і навколишнього середовища (**НЛ-1**); • *розуміє*необхідність захисту своїх прав і прав інших людей (**НЛ-2**); • *визначає*тактику поведінки в небезпечних ситуаціях (**НЛ-3**); • *оцінює*проблему і відповідно до цього *ухвалює рішення* (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *визначає* специфічні ознаки романтизму як художнього напряму в літературі й мистецтві, чинники його розвитку (історичні, естетичні, філософські), національну специфіку в різних країнах;	Історичні, естетичні, філософські чинники розвитку романтизму. Основні ознаки романтизму як напряму в літературі й мистецтві. Романтизм у різних країнах. **Генріх Гейне (1797–1856). «Книга пісень» («На півночі кедр одинокий…», «Не знаю, що стало зо мною…», «Коли розлучаються двоє…»).** Специфіка німецького романтизму і творчість Г. Гейне. «Книга пісень»: особливості композиції збірки, образ ліричного героя, фольклорні елементи (образи, мотиви, символи, жанрові ознаки пісні та ін.). Утілення високого почуття кохання у віршах митця. Особливості поетичної мови творів. **Джордж Ноел Гордон Байрон (1788–1824). «Хотів би жити знов у горах…», «Мій дух як ніч…». Поема «Мазепа» або**

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *розповідає* про основні віхи життя і творчості митців, їхній внесок у духовну скарбницю світової та національних літератур; • *визначає* провідні теми й мотиви ліричних творів письменників-романтиків; • *аналізує* романтичні образи, засоби їхнього створення; • *знаходить* у тексті й *інтерпретує*зміст романтичних символів; • *виявляє* зв'язок романтичних творів із фольклором, *знаходить* відповідні елементи (образи, символи, мотиви, жанрові ознаки тощо); • *з'ясовує*зв'язок творів із традиціями світової культури (Біблією, філософією, мистецтвом тощо); • *аналізує*(цілісно) ліричні вірші поетів-романтиків, поему («Мазепа» або «Паломництво Чайльд Гарольда» Дж. Байрона); • *виявляє* жанрові ознаки поеми й роману доби романтизму та взаємодії романтизму з реалізмом (на прикладі творів Дж. Байрона, О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова); • *визначає* особливості віршового розміру, строфічної організації поетичних творів (на прикладах прочитаних текстів); • *виявляє*художнє новаторство митців – відкриття нових тем і мотивів, збагачення художньої мови, нові рішення в галузі образотворчості, жанрів тощо; • *порівнює* оригінали (за умови володіння іноземною мовою), художні переклади, переспіви творів	**«Паломництво Чайльд Гарольда».** Вплив творчості Дж. Байрона на розвиток романтизму в Європі. Протиставлення мрії і дійсності у ліриці поета. Фольклорні та біблійні мотиви у віршах Дж. Байрона. Українська тема в поемі «Мазепа». Специфіка зображення образу гетьмана у творі (монолог героя, романтичний пейзаж як засіб увиразнення образу, динаміка образу та ін.). Відображення духовного життя особистості та суспільства,історії та культури Європи в поемі «Паломництво Чайльд Гарольда». Герой і автор: схожість і відмінність. Особливості віршової організації поеми (спенсерова строфа). **ВЗАЄМОДІЯ РОМАНТИЗМУ І РЕАЛІЗМУ** **Олександр Сергійович Пушкін (1799–1837). Лірика («До А. П. Керн» («Я пам'ятаю мить чудову…»), «Я вас кохав…», «Я пам'ятник собі поставив незотлінний…»). «Євгеній Онєгін».** Значення творчості О. С. Пушкіна для розвитку російської та світової літератури. Провідні мотиви його лірики. Тема кохання і призначення мистецтва у віршах митця. Взаємодія романтизму і реалізму в романі О. С. Пушкіна «Євгеній Онєгін». Реалістичне висвітлення романтичних тем (кохання, відчуження особистості, життя і смерті, розладу мрії та дійсності тощо) і образів (Онєгін — Тетяна, Ленський — Ольга). Традиції світової літератури і культури у творі (вплив Дж. Байрона та ін.). Дзеркальна композиція (лист Тетяни — відповідь Онєгіна — дуель — лист Онєгіна

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
письменників; • *установлює*особливості трансформації байронічних мотивів у російському романтизмі (О. С. Пушкін, М. Ю. Лермонтов); • *виявляє*схожість і відмінності в підходах митців у розкритті теми «пам'ятника» (Горацій, О. С. Пушкін); • *порівнює* образи Євгенія Онєгіна та Печоріна; • *розповідає* про роль України в житті й творчості митців, *пояснює*посилення інтересу Європи до України в добу романтизму; • *знає* імена українських перекладачів творів європейських романтиків; • *розповідає*про відкритість романтизму як художнього напряму, його взаємодію з іншими напрямами, *демонструє* формування реалістичних тенденцій у межах романтизму (на прикладі прочитаних творів); • *виявляє* особливості індивідуальних стилів митців (на прикладі прочитаних творів).	— відповідь Тетяни). Зображення різних сфер життя (історії і сучасності, столиці і провінції, народних звичаїв і кола культурних інтересів суспільства тощо). Художнє новаторство О. С. Пушкіна (у жанрі, мові, авторській позиції, підході до зображення дійсності). Образ автора. **Михайло Юрійович Лермонтов (1814–1841)**. **Лірика («Сосна», «І нудно і сумно…», «На дорогу йду я в самотині…»). «Герой нашого часу» (огляд, 3-4 уривки за вибором учителя).** Мотиви світової скорботи у ліриці М. Ю. Лермонтова. Зв'язок творчості митця із традиціями європейського романтизму (Дж. Байрона, Г. Гейне та ін.). Особливості розвитку сюжету й композиції в романі «Герой нашого часу». Зв'язок твору з історичною та духовною атмосферою доби. Складність образу Печоріна, його духовна трагедія. Новаторство М. Ю. Лермонтова в жанрі роману. ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про поему (романтична), роман (роман у віршах, філософсько-психологічний), віршовий розмір. Строфа (онєгінська).* ***(ЛК)*** *Романтизм у різних видах мистецтва (живопис, музика та ін.).* ***(УС)*** *Україна в житті й творчості зарубіжних митців.* ***(ЕК)*** *Порівняння віршів «На півночі кедр одинокий…» Г. Гейне й «Сосна» М. Ю. Лермонтова. Трансформація байронічних мотивів у творчості О. С. Пушкіна і М. Ю. Лермонтова. Порівняння образів Євгенія Онєгіна і Печоріна. Тема «пам'ятника» у творчості Горація, О. С. Пушкіна.*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
	Порівняння оригіналів, художніх перекладів, переспівів. ***(МЗ)*** *Художня культура, історія, географія.* Завершення І семестру
4. Реалізм (*13 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*необхідність поваги до людини, *розпізнає* уявні і справжні життєві цінності, *цінує*вияв милосердя та співчуття до людини (**НЛ-2);** • *осмислює*причиново-наслідкові рішення між власними рішеннями і поведінкою та здоров'ям та безпекою(**НЛ-3**); • *розуміє* роль ініціативності в суспільстві (**НЛ-4**). ***Предметні компетентності*** • *дає визначення* поняття «реалізм», *називає* його провідні ознаки, *виявляє* їх у прочитаних творах; • *розуміє* особливості взаємодії реалізму з іншими напрямами XIX століття (романтизмом, натуралізмом); • *розповідає* про основні віхи життя й творчості митців; • *розкриває* особливості світогляду письменників; • *визначає* актуальні проблеми, теми творів; • *установлює* сюжетно-композиційні особливості творів; • *аналізує* прочитані тексти цілісно і в окремих фрагментах;	Поняття про реалізм та історія його формування. Характерні ознаки реалізму як літературного напряму (зв'язок із дійсністю, аналітизм, типовість образів і ситуацій, розкриття впливу соціального середовища на людину, критичний пафос, дослідження життя суспільства, психологізм та ін.). Взаємодія реалізму з іншими напрямами XIX ст. (романтизмом, натуралізмом). **Оноре де Бальзак (1799–1850)**. **«Гобсек».** Основні віхи творчості та особливості світогляду письменника. «Людська комедія»: історія написання, художня структура, тематика і проблематика, образи. Повість «Гобсек» у структурі «Людської комедії». Сюжетно-композиційні особливості твору («розповідь у розповіді»). Багатогранність образу Гобсека (як соціального типу доби, як філософа та ін.), засоби його створення (портрет, психологічна деталь, монолог, вчинки, філософське ставлення до життя та ін.). **Микола Васильович Гоголь (1809–1852)**. Петербурзький етап життя і творчості письменника. **«Ревізор».** Творча історія п'єси.Образи чиновників. Образ Хлєстакова та його динаміка. Засоби комічного у творі. Специфіка художнього конфлікту й жанру п'єси.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *аналізує* образи персонажів як типові з визначенням засобів їхнього створення (портрет, психологічні деталі, інтер'єр, мова, стосунки із середовищем, з іншими персонажами тощо); • *дає визначення* поняття «психологізм», *розкриває* специфіку психологізму в прочитаних творах; • *інтерпретує* вчинки персонажів, *дає їм власну оцінку*, *висловлює* судження щодо певних ситуацій, *аргументує*свою позицію прикладами, цитатами з текстів; • *виявляє* художнє новаторство митців; • *розкриває* специфіку аналітичного підходу письменників до зображення дійсності (зображення людини у зв'язках із середовищем, змалювання різних верств суспільства, точність деталей і описів тощо); • *розповідає* про зв'язки письменників з Україною, увічнення їхньої пам'яті в музеях і пам'ятниках, утілення образів і сюжетів їхніх книг у творах мистецтва; • *порівнює* особливості втілення теми грошей та їхнього згубного впливу на людину й суспільство у творчості О. де Бальзака і М. В. Гоголя (на прикладі прочитаних творів)	**«Шинель».** Цикл петербурзьких повістей: основні теми та проблеми. Побутовий, психологічний і філософський плани повісті «Шинель». Особливості сюжету й композиції. Образ Башмачкіна та засоби його створення. Образ столиці (як чужого й ворожого для людини простору). Трактування фіналу, значення елементів фантастики в реалістичному творі. Тема «маленької людини». ***(ТЛ)*** *Поглиблення понять про образ (типовий), повість (соціально-психологічна, соціально-побутова, філософська), оповідання, комедію, художню деталь (психологічна). Психологізм, інтер'єр.* ***(ЛК)*** *Утілення образів і сюжетів творів О. де Бальзака, М.В. Гоголя у мистецтві (ілюстраціях, кіно, театрітощо).* ***(УС)*** *О. де Бальзак і Україна. Значення М. В. Гоголя для розвитку української та зарубіжних літератур.* ***(ЕК)*** *Зіставлення специфіки розкриття теми грошей та їхнього впливу на людину у творчості О. де Бальзака й М. В. Гоголя.* ***(МЗ)*** *Художня культура, іноземна мова, географія, історія*
5. Нові тенденції у драматургії кінця XIX–початку XX ст. (*7 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*необхідність брати на себе відповідальність за власні рішення (**НЛ-2**);	«Стара» і «нова драма». Зміни в драматургії кінця XIX – початку XX ст. **Генрік Ібсен. «Ляльковий дім», Бернард Шоу. «Пігмаліон» (1-2 твори на вибір учителя)**

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *виробляє*вміння опановувати себе (**НЛ-3**); • *розрізняє* щирі і меркантильнінаміри (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *виявляє* у творах письменників провідні проблеми, теми, мотиви; • *характеризує* художні образи, *виявляє* в тексті художні засоби їхнього створення; • *аналізує*твори у єдності змісту та форми; • *висловлює*власні судження щодо актуальних тем і проблем, образів і подій творів, *аргументує* свою думку прикладами з тексту, відповідними цитатами; • *розповідає* про основні віхи життя й творчості митців; • *знає* українські переклади творів, *зіставляє* їх з оригіналами (за умови володіння іноземною мовою); • *здійснює* пошуково-дослідницьку діяльність у галузі літератури (збирання відомостей про письменників, систематизація фактів, аналіз окремих літературних явищ, підготовка повідомлення, презентації тощо); • *користується* літературознавчими словниками, енциклопедіями та іншими видами джерел (зокрема інтернет-ресурсами)	**Генрік Ібсен (1828–1906). «Ляльковий дім».** Роль Г. Ібсена в розвитку світової драматургії, його новаторство. «Ляльковий дім»як соціально-психологічна драма. Особливості драматичного конфлікту та розвиток сценічної дії (зовнішньої і внутрішньої). Композиція п’єси. Образна система. Підтекст. Символіка. Відкритість фіналу. **Бернард Шоу (1856–1950). «Пігмаліон».** Особливості світогляду Б. Шоу. Специфіка втілення античного міфу в п’єсі «Пігмаліон». Динаміка образу Елайзи Дулітл. Ідеї«одухотворення» людини й життя засобами мистецтва, збереження національної культури, розвитку мови. ***(ТЛ)*** *«Нова драма», ібсенізм.* ***(ЛК)*** *Утілення драматичних творів Г. Ібсена і Б. Шоу в театрі, кіно.* ***(УС)*** *Українські перекладачі творів зарубіжної літератури кінця XIX–початку XX ст.* ***(ЕК)*** *Порівняння особливостей «старої» та «нової драми», образів персонажів.* ***(МЗ)*** *Художня культура, іноземна мова*
6. Література XX–XXI ст. Життя, історія, культура (*7 годин*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності**	**(1–2 твори за вибором учнів і вчителя)** **Шолом-Алейхем (1859–1916). «Тев’є-**

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *обгрунтовує*вплив культурного, соціального, економічного чинників на розвиток людства**;** *характеризує*цілісну наукову картину світу (**НЛ-1**)*;* • *усвідомлює*моральну відповідальність за свої вчинки; *аналізує* принципи і механізмифункціювання суспільства(**НЛ-2**)*;* • *розуміє*відповідальність за духовне й фізичне здоров'я, *прогнозує* ризики непродуманих наукових та суспільних експериментів(**НЛ-3**); • *цінує*ініціативність та підприємливість (**НЛ-4**). **Предметні компетентності** • *знає* основні відомості про життя і творчість митців; • *виявляє* актуальні проблеми, теми в прочитаних творах, їхній зв'язок із проблемами суспільства, історії, культури, існування людини, її морального вибору; • *виявляє* ознаки різних літературних напрямів у прочитаних творах; • *знає* характерні ознаки різних жанрів, *виявляє* їх у творах письменників; • *характеризує* образи провідних героїв, *простежує* особливості їхньої внутрішньої зміни, *виявляє*відповідні художні засоби; • *створює рецензію* (усну або письмову) на сучасний твір літератури (або кіно, театру); • *обстоює* власну думку, *веде полеміку* щодо актуальних проблем і тенденцій розвитку сучасної літератури, зокрема в аспекті її взаємодії з іншими видами мистецтва;	**молочар».** Тема історичного зламу, який пройшов крізь долю людини і народу на межі XIX–XX ст. Образна система твору. Філософські проблеми. Народний гумор. Сучасні інтерпретації твору в театрі, кіно та інших видах мистецтва. **Михайло Опанасович Булгаков. (1891–1940). «Собаче серце».** Українські сторінки життя і творчості М.О. Булгакова. М.О. Булгаков і влада, трагедія митця. «Собаче серце» як метафора соціальних експериментів революційної доби. Конфлікт натовпу, масової свідомості та інтелекту, культури. Персонажі-«двійники» (Шаріков — Швондер). **Рей Дуглас Бредбері (1920–2012). «451° за Фаренгейтом».** Тривога за майбутнє суспільства в романі-антиутопії «451° за Фаренгейтом». Тема знецінення культури. Провідні мотиви твору – книги (читання), пожежі, тотального контролю, інакомислення тощо. Натовп і влада. Важке прозріння особистості в тоталітарному суспільстві. **Гарпер Лі (1926–2016). «Убити пересмішника».** Проблема входження молоді в дорослий світ, зіткнення із жорстокістю. Моральні ідеали у творі. **Ерік Вольф Сігел (1937–2010). «Історія одного кохання».** Розповідь прозворушливе і трагічне кохання студента, сина мільйонера, до дочки бідного італійського емігранта. Проблеми життя і смерті, любові й відданості у творі. ***(ТЛ)*** *Класична і масова література. Рецензія. Поглиблення поняття про «художність».*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *презентує* свої улюблені твори сучасної літератури на уроці, *виявляє*в них риси художності; • *володіє*навичками роботи з бібліотечними фондами, інтернет-ресурсами з метою пошуку необхідної книги, творчого читання; • *знає* популярні книжкові серії для молоді, сучасні літературно-художні видання, інтернет-портали творів зарубіжної літератури; • *аналізує* твори сучасних зарубіжних авторів у єдності змісту й форми; • *знає* визначні міжнародні літературні премії сучасності; • *називає*зарубіжних письменників-лауреатів міжнародних премій у галузі художньої літератури, твори митців, відзначені преміями	***(ЛК)*** *Бібліотечні та інтернет-ресурси, їхнє використання для збагачення кола читання, розвитку навичок творчої роботи з книгою. Взаємодія різних видів мистецтва (кіно і література та ін.), комп'ютерних технологій і літератури. Сучасні літературно-художні видання, інтернет-порталитворів зарубіжної літератури. Міжнародні літературні премії.* ***(УС)*** *Українські перекладачі творів зарубіжної класики і сучасної літератури. Шолом-Алейхем і Україна.* ***(ЕК)*** *Переосмислення сюжетів, образів, мотивів зарубіжної літератури і культури у творах мистецтва.* ***(МЗ)*** *Історія, художня культура*
7. Підсумки (*2 години*)	
Учень/учениця **Ключові компетентності** • *усвідомлює*красу природи, її благотворний вплив на людину, *розуміє*відповідальність за спроби змінити навколишній світ (**НЛ-1**); • *оцінює* свою роль у суспільстві, *бере участь* у процесі ухвалення рішень (**НЛ-2**); • *осмислює*причиново-наслідкові зв'язки між безпечною поведінкою та здоров'ям(**НЛ-3**); • *продукує* власні ідеї та ініціативи, *обстоює*власну думку, використовуючи доцільні мовні засоби (**НЛ-4**). **Предметні компетентності**	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу. ***(МЗ)*** *Українська література.*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами)	**Зміст навчального матеріалу**
• *визначає* основні етапи літературного процесу XIX–XX ст., їхні особливості, зв'язок із розвитком культури і мистецтва; • *розрізняє* літературні напрями, течії, роди, жанри XIX–XX ст.; • *установлює* жанрово-родову належність творів, їхню жанрову й стильову своєрідність; • *називає* представників різних літературних напрямів, течій, мистецьких тенденцій, *виявляє* їхній внесок у національну та світову скарбницю художніх цінностей; • *застосовує* літературознавчі поняття в процесі аналізу й інтерпретації літературних творів; • *аналізує, оцінює, порівнює* літературні твори і явища.	
Завершення II семестру (+ 4 години резерв)	
Для вивчення напам'ять • Ф. Шиллер. «До радості» • Г. Гейне. «Не знаю, що стало зо мною…» • О.С.Пушкін (1 вірш за вибором учителя та учнів) • М. Ю. Лермонтов. «На дорогу йду я в самотині…»	

==========

Додатки

Додаток 1.
Список творів для додаткового читання

Для уроків позакласного читання та уроків із резервного часу (за вибором учителя)

5 клас

1. Арабські казки. «Про Аладдіна і чарівну лампу», «Розповідь про царя Шахріяра» (1–2 за вибором)
2. Баррі Дж. М. «Пітер Пен», «Пітер Пен і Венді» (1 за вибором)

3. Бернетт Ф. Е. «Таємничий сад», «Маленький лорд Фаунтлерой», «Маленька принцеса» (1–2 за вибором)
4. Бюрґер Г. і Распе Р. Е. «Дивовижні пригоди, подорожі й бойові подвиги барона Мюнхгаузена»
5. Гаршин В. «Жабка-мандрівниця»
6. Гауф В. «Маленький Мук»
7. Гофман Е. Т. А. «Лускунчик»
8. Єсенін С. О. «Біла береза», «Пісня про собаку» та інші вірші про природу (1-2 за вибором)
9. Кестнер Е. «Еміль та детективи», «Крихта та Антон» (1 за вибором)
10. Керролл Л. «Аліса в Задзеркаллі»
11. Кіплінг Р. Дж. «Мауглі», «Рікі-Тікі-Таві»
12. Коллоді К. «Піноккіо»
13. Корчак Я. «Король Матіуш Перший»
14. Крюс Дж. «Флорентіна»
15. Лагерлеф С. «Дивовижна подорож Нільса Хольгерсона з дикими гусаками Швецією», «Свята ніч» (1 за вибором)
16. Маршак С. Я. «Дванадцять місяців»
17. Мілн А. «Вінні-Пух та всі-всі-всі»
18. Одоєвський В. Ф. «Містечко в табакерці»
19. Перро Ш. Казки (1-2 за вибором)
20. Родарі Дж. «Казки по телефону»
21. Родарі Дж. «Пригоди Цибуліно», «Пригоди Джельсоміно в Країні брехунів» (1 за вибором)
22. Російські народні казки. «Василиса Прекрасна» та ін. (1-2 за вибором)
23. Сетон-Томпсон Е. «Ведмежа Джонні», «Мустанг-іноходець»(1-2 за вибором)
24. Чапек К. «З погляду кішки»
25. Японські казки. «Жабка з Кіото і жабка з Осака» та ін. (1-2 за вибором)

Із сучасної літератури

26. Буличов К. Цикл «Аліса» (1-2 твори за вибором), «Навколо світу за три години»
27. Екгольм Я. У. «Людвігові хитрому – ура! ура! ура!»
28. Ліндґрен А. «Пеппі Довгапанчоха», «Малюк і Карлсон», «Пригоди Калле Блюмквіста» (1-2 за вибором)
29. Маар П. «Пан Белло і блакитне диво», «Що не день, то субота», «Китобус, або Нові цятки для Суботика» (1-2 за вибором)
30. Нанетті А. «Мій дідусь був черешнею»
31. Старк У. «Чи вмієш ти свистати, Юганно?»
32. Стронґ Дж. «Кімнатні пірати», «Розшукується ракета на чотирьох лапах», «Гармидер у школі», «Канікули з близнятами» (1-2 за вибором)

6 клас

1. Бєляєв О. Р. «Людина-амфібія»
2. Бредбері Р. «Все літо в один день» та інші оповідання (1-2 за вибором)
3. Верн Ж. «Діти капітана Гранта»

4. Даррелл Дж. «Моя родина та інші звірі», «Птахи, звірі й родичі» (1 за вибором)
5. Дефо Д. «Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо»
6. Крюс Дж. «Тім Талер, або Проданий сміх»
7. Марк Твен. «Принц і злидар»
8. Монтгомері Л. М. «Емілі виростає» (трилогія «Емілі з Місячного Серпа»)
9. О. Генрі. «Вождь червоношкірих» та ін. (1-2 за вибором)
10. Олеша Ю. К. «Три товстуни»
11. Сенкевич Г. «Янко-музикант»
12. Сетон-Томпсон Е. «Маленькі дикуни»
13. Толстой Л. М. «Дитинство»
14. Треверс П. «Мері Поппінс»
15. Троєпольський Г. М. «Білий Бім Чорне вухо»
16. Тургенєв І. С. Вірші в прозі («Горобець», «Собака», «Жебрак» та ін.) (2-3 за вибором)
17. Харріс Дж. Ч. «Казки дядечка Рімуса»
18. Шолом-Алейхем**.** «Хлопчик Мотл», «Пасха на селі»

Із сучасної літератури

19. Енде М. «Момо», «Нескінченна історія» (1 за вибором)
20. Ліндґрен А. «Брати Лев'яче серце»
21. Нестлінґер К. «Пес йде у світ», «Начхати нам на огіркового короля!», «Гном у голові»,«Летіть, хрущі» (1-2 за вибором)
22. Ролінґ Дж. «Гаррі Поттер і філософський камінь»
23. Шмітт Е. Е. «Оскар і Рожева Пані»

7 клас

1. Балада «Садко»
2. Вайсглас І. «Круки»
3. Васильєв Б. Л. «А зорі тут тихі…»
4. Верн Ж. «Двадцять тисяч льє під водою»
5. Воннегут К. «Брехня»
6. Діккенс Ч. «Пригоди Олівера Твіста»
7. Дюма О. «Три мушкетери»
8. Крісті А. «Десять негренят»
9. Купер Ф. «Звіробій», «Останній із могікан» (1 за вибором)
10. Лондон Дж. «Біле Ікло», «Поклик предків» (1 за вибором)
11. Монтгомері Л. М. «Енн із «Зелених дахів»
12. Олкотт Л. «Маленькі жінки»
13. Осєєва В. О. «Дінка», «Дінка прощається з дитинством» (1 за вибором)
14. Пірс Ф. «Том і опівнічний сад»
15. Пушкін О. С. «Пісня про віщого Олега», «Повісті покійного Івана Петровича Бєлкіна», «Дубровський» (1 за вибором)
16. Рід Т. М. «Вершник без голови», «Квартеронка», «Морське вовченя» та ін. (1 за вибором)
17. Уеллс Г. «Невидимець», «Машина часу» (1 за вибором)
18. Фраєрман Р. І. «Дикий собака динго, або Повість про перше кохання»

19. Хемінгуей Е. «Кішка на дощі»
20. Шолохов М. О. «Доля людини»

Із сучасної літератури

21. Гавальда А. «35 кіло надії»
22. Гаґеруп К. «Золота Вежа»
23. Колфер Й. «Артеміс Фаул» («Код вічності» або ін.) (1 за вибором)
24. Льюїс К. С. «Хроніки Нарнії» (1-2 за вибором)
25. Пулман Ф. Трилогія «Темні початки» («Північне сяйво», «Магічний ніж», «Янтарне скло») (1-2 твори за вибором)
26. Сашар Л. «Ями»
27. 27.Старк У. «Петер і червоний птах», «Мій друг Персі, Бофало Біл і я» (1 за вибором)
28. Уліцька Л. «Паперова перемога», дитячі оповідання (1-2 за вибором)
29. Сучасна зарубіжна поезія (1-2 твори за вибором)

8 клас

1. Апдайк Дж. «Завтра, завтра, завтра»
2. Бомарше П. О. «Севільський цирульник»
3. Бунін І. О. «Красуня»
4. Гурамішвілі Д. Поезії (2-3 за вибором)
5. Думбадзе Н. «Я, бабуся, Іліко та Іларіон»
6. Лопе де Вега. «Собака на сіні»
7. Мелвілл Г. «Мобі Дік, або Білий Кит»
8. Мольєр. «Тартюф»
9. Распутін В. Г. «Уроки французької», «Прощання з Матьорою» (1 за вибором)
10. Рудакі.Газелі, рубаї, бейти (за вибором)
11. Руставелі Ш. «Витязь у тигровій шкурі»
12. Софокл. «Антігона»
13. Толкін Дж. Р. Р. «Володар Перснів»
14. Фонвізін Д. І. «Недоросток»
15. Чичибабин Б. Поезії (1-2 за вибором)

Із сучасної літератури

16. Ґордер Ю. «Світ Софії»
17. Парр М. «Вафельне серце»
18. Старк У. Твори для підлітків
19. Таунсенд С. «Таємний щоденник Адріана Моула»
20. Шведер О. Г. «Сни шовкопряда»
21. Сучасна зарубіжна поезія (1-2 твори за вибором).

9 клас

1. Акутаґава Р. «Ніс» та ін. (1 за вибором)
2. Бальзак О. «Батько Горіо», «Шагренева шкіра» (1 за вибором)
3. Бронте Ш. «Джейн Ейр»
4. Гоголь М. В. «Ніс», «Портрет» (1 за вибором)

5. Грибоєдов О. С. «Лихо з розуму»
6. Гюго В. «Собор Паризької Богоматері»
7. Кузнецов А. В. «Бабин Яр»
8. Лермонтов М. Ю. «Мцирі»
9. Меріме П. «Кармен»
10. По Е. «Ельдорадо» та ін.
11. Пушкін О. С. «Маленькі трагедії» (1 за вибором).
12. Ремарк Е. М. «Три товариші», «Життя в борг» (1 за вибором)
13. Сенкевич Г. «Камо грядеші?»
14. Стругацькі А. і Б. «Важко бути богом»
15. Шиллер Ф. «Івікові журавлі», «Підступність і кохання», «Розбійники», «Вільгельм Телль» (1 за вибором)

Із сучасної літератури

16. Геддон М. «Загадковий нічний інцидент із собакою»
17. Космовська Б. «Позолочена рибка»
18. Нестлінґер К. «Маргаритко, моя квітко»
19. Сучасна зарубіжна поезія(1-2 твори за вибором).

Кіноповісті та кіноромани

1. Еймі Бендер. «Таємний знак» (США, 2010, реж. М. Аґрело);
2. Хосе Рівера, Тім Салліван. «Листи до Джульєтти» (США, 2010, реж. Г. Вінік);
3. Майкл Морпурґо. «Бойовий кінь» (США, 2012, реж. Стівен Спілберґ)
4. або інші (1–2 за вибором).

Додаток 2.
Сучасна науково-методична література для вчителя

Нормативні документи

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. – С. 3–56; [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п.
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednyaua-sch2016/koncepciya.html

Монографії, посібники, словники, довідники

1.Абрамович С. Д. Священні книги людства. Веди, Авеста, Біблія, Коран / С.Д. Абрамович. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. – 192 с. (Серія «Бібліотека вчителя зарубіжної літератури»)

2.Бандура О. Теорія літератури в тезах, дефініціях, таблицях: Навчальний довідник / О. Бандура, Г. Бандура. – К.: Шкільнийсвіт, 2008. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

3. Волошина Н. Й. Наукові основи методики літератури: Посібник / Н. Й. Волошина, О. М. Бандура, О. А. Гальонка та ін.[за ред. Н. Й. Волошиної] – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.

4. Волощук Е. Технэ майевтике: Теория и практика анализа литературного произведения / Е. Волощук, Б. Бегун// Тема. – 1997. – № 1-2. – 248 с.

5. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури ХХ ст.: Навчальний посібник / Г. Й. Давиденко, Г. М. Стрельчук, Н. І. Гринчак. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

6. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології / І. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

7. Зарубіжна література XIX століття: Посібник [за ред. О. М. Ніколенко, В. І. Мацапури]. – К. : ВЦ «Академія», 1999. – 360 с. (Серія «Відкритий урок»)

8. Зарубіжна література ХХ століття: Посібник [за ред. О. М. Ніколенко, Т. М. Конєвої]. – К. : ВЦ «Академія», 1998. – 320 с. (Серія «Старшокласникам і абітурієнтам»)

9.Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.

10.Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури: Посібник для вчителя / О. О. Ісаєва. – К. : Ленвіт, 2000. – 184 с.

11.Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : Монографія / О. О. Ісаєва. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 380 с.

12.Історія зарубіжної літератури ХХ ст.: Навчальний посібник / В. І. Кузьменко, О. О. Гарачковська, М.В. Кузьменко та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 496 с. (Серія «Альма матір»)

13.Кирилюк З. В. Зарубіжна література. Античність. Середньовіччя. Відродження. Бароко. Класицизм: Посібник для вчителя / З. В. Кирилюк. – Тернопіль : Астон, 2002. – 259 с.

14.Кичук Н. Формування творчої особистості вчителя / Н. Кичук. – К. : Либідь, 1991. – 222 с.

15.Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи / Ж. В. Клименко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – 340 с.

16.Клименко Ж. В. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 5–6 класи: Посібник для вчителя / Ж. В. Клименко, О. О. Ісаєва. – Харків: Веста : Видавництво «Ранок», 2004. – 128 с.

17.Клименко Ж. В. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 7–8 класи: посібник для вчителя / Ж. В. Клименко, О. О. Ісаєва. – Харків: Веста : Видавництво «Ранок» , 2004. – 128 с.

18.Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) / О. М. Куцевол. – К.: Освіта України, 2009. – 494 с.

19.Куцевол О. М. Світ Шекспіра: Посібник для вчителя / О. М. Куцевол. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. – 288 с. (Серія «Бібліотека вчителя зарубіжної літератури»)

20.Лексикон загального та порівняльного літературознавства [за ред. А. Волкова]. – Чернівці : Золоті литаври, 2011. – 636 с.

21.Літературознавча енциклопедія: у 2-х томах / автор-укладач Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 445 с.

22.Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с. (Серія «Nota bene»)

23.Матвіїшин В. Г. Український літературний європеїзм / В. Г. Матвіїшин. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 264 с.

24.Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: Навчально-методичний посібник / Л. В. Мацевко-Бекерська. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 320 с.

25.Методика преподавания литературы [под ред. О. Богдановой]. – М.: Академия, 2000. – 400 с.

26.Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник / Л. Ф. Мірошниченко – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 432 с.

27.Мірошниченко Л. Ф. Зарубіжна література. Позакласні заходи. 9-11 кл. : Посібник для вчителя / Л. Ф. Мірошниченко, Ю. М. Дишлюк. – Харків : Ранок, 2004. – 208 с.

28.Мойсеїв І. Зарубіжна література в людинотворчому вимірі / І. Мойсеїв. – К. : Генеза, 2003. – 256 с.

29.Наливайко Д. С. Зарубіжна література XIX ст. Доба романтизму / Д.С. Наливайко, К. О. Шахова. – К. : Заповіт, 1997. – 464 с.

30.Наукові основи методики літератури [за ред. Н. Волошиної]. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.

31.Ніколенко О. М. Бароко. Класицизм. Просвітництво: Посібник для вчителя / О.М. Ніколенко. – Харків: Веста : Видавництво «Ранок», 2003. – 224 с. (Серія «Бібліотека словесника»)

32.Ніколенко О. М. Романтизм у поезії (Г. Гейне, Дж. Г. Байрон, А. Міцкевич, Г. Лонгфелло): Посібник для вчителя / О. М. Ніколенко. – Харків: Веста : Видавництво «Ранок», 2003. – 176 с. (Серія «Бібліотека словесника»)

33.Ніколенко О. М. Сучасний урок зарубіжної літератури: Посібник. 5–11 класи / О. М. Ніколенко, О. М. Куцевол – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 288 с.

34.Ніколенко О. М. Літературні епохи, напрями, течії / О. М. Ніколенко, В. І. Мацапура. – К. : Педагогічна преса, 2004. – 128 с.

35.Ніколенко О. М. Зарубіжна література: Тести: Посібник / О. М. Ніколенко, О. В. Орлова, Т. М. Конєва. та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 352 с.

36.Ніколенко О. М. Філософія життя у китайській та японській літературах (Лі Бо, Ду Фу, Мацуо Басьо та ін.): Посібник для вчителя / О. М. Ніколенко, І. О. Філіна. – Харків : Веста : Видавництво «Ранок», 2003. – 192 с. (Серія «Бібліотека вчителя зарубіжної літератури»)

37.Нямцу А. Е. Идеи и образы Нового Завета в мировой литературе. Часть 1 / А. Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 1997. – 328 с.

38.Нямцу А. Є. Міф. Легенда. Література / А. Є. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2007. – 520 с.

39.Нямцу А. Е. Основы теории традиционных сюжетов / А. Е. Нямцу. – Черновцы: Рута, 2003. – 80 с.

40.Оліфіренко С. М. Мандрівка Інтернет-сторінками зарубіжної літератури: Посібник для вчителів і учнів 8-11 класів / С. М. Оліфіренко. – Київ: Грамота, 2007. – 344 с.

41.Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах / Є. Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.

42.Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник [за ред. О. І. Пометун]. – К. : АСК, 2004 – 192 с.

43.Професія – вчитель літератури: Словник-довідник [упор. Т. Чередник]. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 140 с.

44.Ситченко А. Л. Методика викладання літератури: Термінологічний словник [за ред. А. Л. Ситченко] / А. Л. Ситченко,В. І. Шуляр , В. В. Гладишев. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2008. – 132 с.

45.Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу / А. Ситченко. – К. : Ленвіт, 2004. – 304 с.

46.Словник художніх засобів і тропів / автор-укладач В. Ф. Святовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с. (Серія «Nota bene»)

47.Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія [за заг. ред. Д. С. Наливайка]. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2009. –487 с.

48.Таранік-Ткачук К. В. Від Вітмена до Маркеса: Матеріали до уроків зарубіжної літератури / К. В. Таранік-Ткачук. – Тернопіль : Мандрівець, 2005. – 196 с. ; Біла Церква : Дельфін, 2011. – 220 с.

49.Таранік-Ткачук К. В. Стилістичний аналіз художнього твору на уроках зарубіжної літератури / К. В. Таранік-Ткачук. – К.: Грамота, 2008. – 128 с.

50.Чижевський Д. І. Історія російської літератури XIX століття. Романтизм / Д.І. Чижевський. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 216 с. (Серія «Альма-матер»)

51.Чижевський Д. І. Історія української літератури / Д. І. Чижевський. – К. : ВЦ «Академія», 2003. – 568 с. (Серія «Альма-матер»)

52.Чижевський Д. І. Порівняльна історія слов'янських літератур / Д. І. Чижевський. – К.: ВЦ «Академія», 2005. – 288 с. (Серія «Альма-матер»)

53.Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література від античності до початку XIX сторіччя: Історико-естетичний нарис / Б. Б. Шалагінов. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 1994. – 360 с.

54.Шалагінов Б. Б. Шлях Гете. Життя, філософія, творчість: Посібник для вчителя / Б.Б. Шалагінов. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. – 288 с. (Серія «Бібліотека вчителя зарубіжної літератури»)

55.Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: Навчальний посібник / Ф. М. Штейнбук. – К. : Кондор, 2007. – 313 с.

Періодичні фахові видання

1. Всесвіт: фаховий журнал світової літератури. – К. : Видавничий дім «Всесвіт»: http://vsesvit-journal.com
2. Всесвітня література в сучасній школі:науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. – К. : РА «Освіта України».
3. Всесвітня література в школах України: науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. – К.: Педагогічна преса.
4. Зарубіжна література в школах України: науково-методичний журнал. – К. : Антросвіт: http: //www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zlvsh/index
5. Вікно в світ. Зарубіжна література: наукові дослідження, історія, методика викладання: науково-методичний журнал. – К. : Незалежний центр наукових досліджень зарубіжної літератури.
6. Всесвітня література та культура: науково-методичний журнал. – К. : Антросвіт.
7. Зарубіжна література: науково-методична газета. – К. : Шкільний світ: http: //literatura@1veresnya.com.ua
8. Зарубіжна література в школі: науково-методичний журнал. – Харків: Основа.
9. Слово і Час: науково-теоретичний журнал. – К.: Національна академія наук України, Інститут літератури імені Тараса Шевченка, Національна спілка письменників України: http://www.slovoichas.in.ua

Сайти бібліотек

1. Бібліотека світової літератури – оригінали та переклади (Library of the world literature – original texts and translations): http://ae-lib.narod.ru.
2. Державна бібліотека України для юнацтва: http://www.4uth.gov.ua/
3. Національна бібліотека України для дітей: www.chl.kiev.ua/.
4. Національна парламентська бібліотека України: http://www.nplu.org/
5. Львівська обласна бібліотека для дітей : http://kazkar.at.ua/lodb.org.ua/
6. Електронна бібліотека української літератури (зарубіжна література): http://ukrlib.com.
7. Бібліотека українського центру: http://ukrcenter.com.
8. Дитячий сайт «Казкар»: http://kazkar.at.ua/

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ІНФОРМАТИКА

5–9 класи

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів[6]

[6]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Навчальну програму з інформатики підготовлено у 2015–2016 рр. робочою групою у складі:*М.І. Жалдак* (завідувач кафедри теоретичних основ інформатики Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, голова робочої групи), ***Ю.В. Горошко*** (завідувач кафедри інформатики і обчислювальної техніки Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка, доктор педагогічних наук, доцент), ***О.В. Коршунова*** (завідувач сектору цифрової грамотності відділу неформальної та інформальної освіти для дорослих Інституту модернізації змісту освіти), ***Б.В. Кудренко*** (головний спеціаліст Міністерства освіти і науки України), ***Н.В. Морзе*** (проректор з інформатизації навчально-наукової та управлінської діяльності Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України), ***Є.В. Мотурнак*** (завідувач лабораторії навчально-виховного комплексу-ліцею № 100 м. Дніпра, заслужений вчитель України), ***Т.В. Нанаєва*** (директор з корпоративних справ INTEL в Україні та СНД), ***Г.О. Проценко*** (перший заступник начальника управління освіти Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, кандидат педагогічних наук), ***Й.Я. Ривкінд*** (вчитель інформатики ліцею № 38 імені Молчанова м. Києва, заслужений вчитель України), ***В.В. Шакотько*** (заступник директора Кременчуцького педагогічного училища імені А. С. Макаренка Полтавської області, викладач-методист), ***І.О. Завадський*** (доцент кафедри математичної інформатики факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат фіз.-мат. наук), ***В.В. Лапінський*** (провідний науковий співробітник відділу математичної та інформативної освіти Інституту педагогіки НАПН України), ***А.В. Паньков*** (старший науковий співробітник сектору змісту підручників та навчальних матеріалів відділу загальної середньої освіти та підготовки вчителів Інституту модернізації змісту освіти).

Склад робочої групи з оновлення навчальної програми з інформатики для учнів 5–9 класів (2017 рік):*І.О. Завадський* (доцент кафедри математичної інформатики факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова групи, кандидат фіз.-мат. наук), ***О.В. Пасічник*** (учитель інформатики НВК «Школа-гімназія «Сихівська» м. Львова, керівник проектів та програм Українського католицького університету), ***Н.А. Саражинська*** (учитель інформатики Білоцерківської спеціалізованої школи І–ІІІ ст. №12), ***О.О. Богатирьов*** (доцент кафедри прикладної математики та інформатики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, кандидат фіз.-мат. наук), ***С.М. Бондаренко*** (учитель інформатики Прилуцької ЗОШ І–ІІІ ст. №7), ***Л. В. Булигіна*** (учитель інформатики Політехнічного ліцею НТУУ «КПІ»), ***Г.Ю. Громко*** (учитель інформатики Нечаївської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. ім. Ю.І. Яновського), ***О.Б. Коротка*** (учитель інформатики Запорізького колегіуму «Елінт», учитель-методист), ***Б.В. Кудренко*** (головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України), ***В.В. Лапінський*** (провідний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат фіз.-мат. наук, доцент), ***Л.В. Палюшок*** (завідувач кабінету інформаційних технологій Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти), ***Л.М. Федор*** (учитель інформатики Чернівецької гімназії №5).

Пояснювальна записка

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета базової загальної середньої освіти досягається шляхом реалізації таких завдань інформатичної освіти:

- визначати й формулювати у різноманітних життєвих ситуаціях задачі, для розв'язання яких можна залучити цифрові пристрої та інформаційні технології;
- знаходити, подавати, перетворювати, аналізувати, узагальнювати та систематизувати дані, необхідні для розв'язання життєвих задач;
- застосовувати алгоритмічний та системний підходи, створювати та аналізувати інформаційні моделі для ефективного розв'язання задач, що постають у житті, навчальній та професійній діяльності;
- вільно, відповідально й безпечно використовувати сучасні інформаційні технології та цифрові пристрої, а також самостійно опановувати нові;
- створювати інформаційні продукти, працюючи індивідуально абовкомандi;
- критично оцінювати інформацію та її вплив на людину і суспільство, переваги та ризики використання ІТ для себе, суспільства й довкілля;
- усвідомлювати етичні, суспільні, культурні та правові норми й дотримуватися їх під час роботи з інформацією та використання інформаційних технологій.

В основу навчального курсу «Інформатика» для 5–9 класів покладено *розвивально-компетентнісний підхід*, що передбачає формування предметних та ключових компетентностей, а також розвиток певних мисленнєвих навичок. Предметні компетентності формуються завдяки виконанню перелічених вище завдань. Роль курсу інформатики у формуванні ключових компетентностей відображено в табл. 1.

Таблиця 1. Ключові компетентності в курсі інформатики

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	**Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами**	**Уміння**: створювати інформаційні продукти та грамотно і безпечно комунікувати з використанням сучасних технологій державною (і рідною у разі відмінності) мовою; висловлюватись та спілкуватися на тему сучасних інформаційних технологій з використанням відповідної термінології. **Ставлення**: усвідомлення комунікаційної ролі ІТ; уникнення невнормованих іншомовних запозичень у спілкуванні на ІТ-тематику; надавання переваги використанню програмних засобів та ресурсів з інтерфейсом державною (і рідною у разі відмінності) мовами
2	**Спілкування іноземними**	**Уміння**: використовувати програмні засоби та ресурси з інтерфейсом

	мовами	іноземними мовами; використовувати програмні засоби для перекладу текстів та тлумачення іноземних слів; оперувати базовою міжнародною ІТ-термінологією. **Ставлення**: усвідомлення ролі ІТ в інтерперсональній комунікації у глобальному контексті; розуміння необхідності володіння іноземними мовами для онлайн-навчання й активного залучення до європейської та глобальної спільнот, усвідомлення своєї причетності до них
3	**Математична компетентність**	**Уміння**: розуміти, використовувати та створювати математичні моделі об'єктів та процесів для розв'язування задач із різних предметних галузей засобами інформаційних технологій. **Ставлення**: усвідомлення ролі математики як однієї з основ ІТ
4	**Основні компетентності у природничих науках і технологіях**	**Уміння**: застосовувати логічне, алгоритмічне, структурне та системне мислення для розв'язування життєвих проблемних ситуацій; планувати та проводити навчальні дослідження та комп'ютерні експерименти в галузі природничих наук і технологій; послуговуватися технологічними пристроями. **Ставлення**: усвідомлення міждисциплінарного значення інформатики; усвідомлення ролі наукових ідей в сучасних інформаційних технологіях
5	**Інформаційно-цифрова компетентність**	Розкривається у змісті предмета
6	**Уміння вчитися впродовж життя**	**Уміння**: організовувати свою діяльність з використанням програмних засобів для планування та структурування роботи, а також співпраці з членами соціуму; самостійно опановувати нові технології та засоби діяльності. **Ставлення**: виявлення допитливості, наполегливості, впевненості, вміння мотивувати себе до навчальної діяльності, долати перешкоди як ключові чинники успіху навчально-пізнавального процесу інформатики; усвідомлення необхідності та принципів навчання протягом усього життя; усвідомлення відповідальності за власне навчання
7	**Ініціативність і підприємливість**	Розкривається через наскрізну змістову лінію
8	**Соціальна та громадянська компетентності**	Розкривається через наскрізну змістову лінію
9	**Обізнаність та самовираження у сфері культури**	**Уміння**: грамотно і логічно висловлювати свою думку, аргументувати та вести діалог, враховуючи національні та культурні особливості співрозмовників та дотримуючись етики

		спілкування і взаємодії у віртуальному просторі; враховувати художньо-естетичну складову при створенні інформаційних продуктів (сайтів, малюнків, текстів тощо). **Ставлення**: культурна самоідентифікація, повага до культурного розмаїття у глобальному інформаційному суспільстві; усвідомлення впливу інформатики та інформаційних технологій на людську культуру та розвиток суспільства
10	**Екологічна грамотність і здорове життя**	Розкривається через наскрізну змістову лінію

Завдяки розвивальному компоненту курс інформатики має розвивати в учнів аналітичне, синтетичне, логічне й критичне мислення, творчі здібності, естетичний смак, толерантність та повагу до чужого інтелектуального продукту, здатність аналізувати різноманітні процеси та явища й з'ясовувати їхні причинно-наслідкові та структурні зв'язки. Хоча розвиток зазначених здатностей і мисленнєвих навичок не є винятково завданням навчання інформатики, а відбувається не меншою мірою під час вивчення інших навчальних предметів, саме в процесі навчання інформатики закладаються основи таких умінь:

- визначати послідовність дій, які необхідно виконати для розв'язування певних задач, тобто розробляти *алгоритми*;
- подавати алгоритми в певному формальному вигляді та виконувати їх;
- використовувати алгоритмічні структури;
- застосовувати алгоритми для опрацювання різнотипних повідомлень;
- добирати якомога ефективніший алгоритм розв'язування задачі

(на зазначених уміннях базується *алгоритмічне мислення*);

- визначати параметри об'єктів та їх можливі значення;
- класифікувати явища та об'єкти;
- знаходити структурні зв'язки між класами об'єктів, класифікувати знайдені зв'язки;
- подавати дані в табличному та графічному вигляді, інтерпретувати дані, подані графічно;
- формулювати задачі з опрацювання структур даних і формалізувати їх з метою подальшого автоматизованого розв'язування з використанням ІКТ-засобів(зазначені вміння є основою *структурного мислення*).

Структура курсу

Курс «Інформатика» розрахований на 245 годин і вивчається в межах інваріантної частини навчального плану (*табл. 2*).

Таблиця 2. Розподіл годин на вивчення курсу інформатики за класами

Клас	Кількість годин на тиждень	Загальна кількість годин
5 клас	1	35
6 клас	1	35
7 клас	1	35
8 клас	2	70
9 клас	2	70
Усього		245

Зміст навчального предмета «Інформатика» містить фундаментальну складову, що реалізується шляхом вивчення основ науки «Інформатика», має прикладну спрямованість, яка реалізується в процесі виконання учнями практичних завдань з використанням комп'ютера у формі, яку добирає вчитель: вправ, практичних, контрольних чи тематичних робіт, розв'язування компетентнісних задач, виконання індивідуальних і групових навчальних проектів тощо, а також застосування інших організаційних форм діяльності учнів й інноваційних методів навчання.

Курс «Інформатика» вибудовується за такими *предметними змістовими лініями:*

- інформація, інформаційні процеси, системи, технології;
- комп'ютер як універсальний пристрій для опрацювання даних;
- телекомунікаційні технології;
- інформаційні технології створення й опрацювання інформаційних об'єктів;
- моделювання, алгоритмізація й програмування.

З метою дотримання принципів науковості і доступності програмою передбачено послідовне ускладнення навчального матеріалу кожної з названих вище змістових ліній та умовне виокремлення двох змістових рівнів.

Перший рівень (5–7 класи) – продовження розпочатого в початковій школі ознайомлення з базовими поняттями курсу (*табл. 3*). На цьому рівні не ставиться завдання глибокого та вичерпного вивчення ІКТ, а зроблено акцент на набутті навичок їх практичного застосування, а також на розвивальній спрямованості навчання. З метою врахування вікових особливостей учнів допускається використання навчально-імітаційних програмних засобів і середовищ, зокрема для підтримки вивчення розділу «Алгоритми і програми».

Таблиця 3. Розділи курсу в 5–7 класах

5 клас	6 клас	7 клас
● Інформаційні процеси та системи ● Мережеві технології та Інтернет ● Опрацювання текстових даних ● Алгоритми та програми	● Комп'ютерні презентації ● Комп'ютерна графіка ● Алгоритми та програми	● Служби Інтернету ● Опрацювання табличних даних ● Алгоритми та програми

Другий рівень (8–9 класи) — повноцінне формування ключових та предметних ІТ-компетентностей (*табл. 4*). На цьому рівні, зокрема, має формуватися понятійний апарат, достатній для набуття вищезазначених компетентностей. Для цього рекомендується використовувати повнофункціональні, а не імітаційні, програмні засоби та середовища.

Таблиця 4. Розділи курсу у 8–9 класах

8 клас	9 клас
● Кодування даних та апаратне забезпечення	● Програмне забезпечення та інформаційна безпека

● Опрацювання текстових даних ● Створення та публікація веб-ресурсів ● Опрацювання мультимедійних об'єктів ● Алгоритми та програми	● 3D-графіка ● Опрацювання табличних даних ● Бази даних. Системи керування базами даних ● Алгоритми та програми

Очікувані результати навчання вказано у змістовому розділі програми для кожної теми курсу в кожному класі. Час, що необхідний для досягнення цих результатів, визначається вчителем залежно від рівня попередньої підготовки учнів, обраної методики навчання, наявного обладнання тощо. Однак на опанування тем змістової лінії «Моделювання, алгоритмізація та програмування» має приділятися не менше 40% навчального часу в 5–8 класах і не менше 30% у 9 класі.За необхідності вчитель може змінювати порядок вивчення тем, не порушуючи змістових зв'язків між ними.

Наскрізні змістові лінії

Наскрізні змістові лінії є соціально значущими надпредметними темами, які допомагають формувати в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. Вони є засобом інтеграції ключових і предметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів. Відображення наскрізних змістових ліній у курсі інформатики показано в табл. 5.

Таблиця 5. Наскрізні змістові лінії в курсі інформатики

Наскрізна лінія	**5–7 класи**	**8–9 класи**
Екологічна безпека та сталий розвиток	Розуміння інноваційного потенціалу ІТ як ключового фактору суспільного розвитку. Знання обов'язків щодо утилізації технологічних пристроїв та її значення у збереженні довкілля	Проведення досліджень та розв'язання проектних задач на тему охорони довкілля з використанням засобів обробки текстової, табличної та графічної інформації. Уміння оцінювати та опановувати нові технології як засіб саморозвитку. Створення персонального освітньо-комунікаційного середовища для навчання протягом життя, саморозвитку та самореалізації себе як члена соціуму
Громадянська відповідальність	Виховання поваги до прав і свобод, зокрема свободи слова й конфіденційності особистості та даних в Інтернеті. Створення інформаційних продуктів громадянської та патріотичної тематики. Використання легального програмного забезпечення та контенту. Виховання відповідального ставлення і громадянської позиції щодо дотримання норм ліцензування	Формування здатності вести дискусію та відстоювати свою позицію щодо актуальних питань функціонування громадянського суспільства, пов'язаних зі сферою ІТ, наприклад, про рівний доступ та цифрову нерівність, віртуальний світ, штучний інтелект, ІТ-юриспруденцію, авторське право на інформаційний продукт, кібербезпеку. Знання й дотримання законів щодо захисту даних, усвідомлення відповідальності

	програмного забезпечення та авторських прав	за їх порушення
Здоров'я і безпека	Дотримання правил безпеки життєдіяльності під час роботи з ІТ-пристроями. Уміння критично оцінювати здобуту з Інтернету інформацію і знати методи перевірки її надійності. Формування свідомого ставлення до впливу сучасних пристроїв і контенту на здоров'я та інтелектуальний розвиток. Обмеження впливу небезпечних соціальних мережевих груп на учнів та захист їх від затягування в ці групи. Формування знань про ризики встановлення та використання ПЗ	Навчання плануванню власного часу, діяльність і відпочинок з використанням інформаційних технологій. Формування ставлення до проблем та наслідків комп'ютерної залежності, уміння її уникати та мінімізувати негативний вплив комп'ютерних технологій на власне здоров'я. Уміння захищати себе і комп'ютерні пристрої від ІТ-загроз. Навчання методам захисту власних інформаційних продуктів, наприклад через використання сеансів користувача, надійних паролів тощо
Підприєм-ливість та фінансова грамотність	Використання інструментів планування та спільної роботи, робота в команді. Розвиток уміння визначати всі можливі варіанти розв'язання проблеми та перевіряти результати	Здатність генерувати та реалізовувати ідеї з використанням ІТ. Знання основ підприємництва в ІТ-сфері. Розуміння ролі інтернет-технологій як засобу маркетингу та підприємницької діяльності. Використання електронних таблиць для фінансових розрахунків

Характеристика умов навчання

Відповідно до чинних нормативних документів, кожний урок проводиться в комп'ютерному класі. На кожному уроці класи діляться на підгрупи так, щоб кожен учень був забезпечений індивідуальним робочим місцем за комп'ютером. Поділ на підгрупи здійснюється згідно з Наказом МОН України №128 від 20.02.2002 р.

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників навчального процесу.

Програмою не обмежується використання вчителем різних видів апаратногота програмного забезпечення за умови відповідності його вимогам даної Програми.

Для успішного виконання вимог Програми рекомендовано підключення комп'ютерного класу до швидкісного Інтернету.

Очікувані результати навчання та зміст навчального матеріалу

5 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Інформаційні процеси та системи	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* поняття інформації та інформаційної	Інформація, дані, повідомлення. Інформаційні процеси та системи. Роль інформаційних технологій у житті

системи. *Наводить* приклади даних і повідомлень. *Наводить* приклади інформаційних процесів. *Називає* складові комп'ютера та їх призначення. *Пояснює* поняття операційної системи. *Наводить* приклади комп'ютерних програм ***Діяльнісна складова*** *Розпізнає* різновиди інформаційних процесів. *Розрізняє* типи комп'ютерів. *Дотримується* правил безпеки життєдіяльності під час роботи з комп'ютерним пристроями. *Уміє* виконувати основні операції над файлами та папками ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* взаємозв'язок між апаратною та програмною складовими інформаційної системи. *Усвідомлює* наслідки впливу комп'ютерних пристроїв на здоров'я. *Має уявлення* про роль інформаційних технологій у житті людини та розвитку суспільства	сучасної людини. Апаратна і програмна складові інформаційної системи. Комп'ютер як пристрій опрацювання даних. Різновиди комп'ютерів. Складові комп'ютерів та їхнє призначення. Операційна система та її інтерфейс. Файли, папки та операції над ними. Безпека життєдіяльності при роботі з комп'ютером
Мережеві технології та Інтернет	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Розуміє* поняття комп'ютерної мережі. *Пояснює* відмінність між глобальною та локальною комп'ютерними мережами. *Наводить* приклади пошукових систем. *Наводить* приклади навчальних веб-ресурсів. ***Діяльнісна складова*** *Використовує* мережеві папки для обміну файлами та їх зберігання. *Дотримується* правил безпеки під час використання Інтернету. *Шукає, завантажує та зберігає* дані, отримані із Всесвітньої мережі. ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* необхідність дотримання авторського права. *Критично оцінює* відомості, отримані з мережі Інтернет	Комп'ютерні мережі. Локальна мережа. Використання мережевих папок. Пошук інформації в Інтернеті. Безпечне користування Інтернетом. Завантаження даних з Інтернету. Авторське право. Критичне оцінювання інформації, отриманої з Інтернету. Використання мережі Інтернет для навчання
Опрацювання текстових даних	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* поняття об'єкта та властивостей об'єкта.	Об'єкти та їхні властивості. Дії над об'єктами. Основні об'єкти текстового документа.

Називає основні об'єкти текстового документа. *Називає* властивості символів, абзаців, сторінок, зображень і таблиць. ***Діяльнісна складова*** *Уміє* редагувати та форматувати об'єкти текстових документів. *Додає* зображення з файлів та налаштовує їхні параметри. *Додає т*аблиційоднорівневі списки, редагує та форматує їх. *Налаштовує* параметри сторінки (розмір, орієнтацію, поля). *Готує* документ до друку ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* роль електронного документообігу у сучасному суспільстві. *Оцінює* якість форматування текстового документа.	Програмне забезпечення для опрацювання текстів. Введення, редагування та форматування символів і абзаців. Додавання зображень із файлу та їх форматування. Додавання, редагування та форматування таблиць. Однорівневі списки. Сторінки документа та їх форматування. Підготовка документа до друку. Друк документа
Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: Підручник «Родинні фінанси». 5 клас, Тема 8 «Гроші в житті родини», с.58. Робочий зошит «Родинні фінанси». 5 клас, Тема 8 «Гроші в житті родини», с.29. Підручник «Фінансово-грамотний споживач». 6 клас, вступ. Віртуальна екскурсія в «Музей грошей Національного банку України», с.5, с.15. Робочий зошит «Фінансово-грамотний споживач», 6 клас, вступ. Віртуальна екскурсія в «Музей грошей Національного банку України», с. 4, с. 7. Підручник «Фінансово-грамотний споживач». 6 клас,тема 5 «Купівля товарів в мережі Інтернет», с.61. Робочий зошит «Фінансово-грамотний споживач». 6 клас, тема 5 «Купівля товарів в мережі Інтернет», с. 23	
Алгоритми та програми	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* поняття алгоритму та програми. *Наводить приклади* виконавців та команд, які вони виконують. *Пояснює* сутність алгоритмічних структур. ***Діяльнісна складова*** *Складає* прості алгоритми. *Розрізняє* алгоритмічні структури. *Використовує* середовище для опису та виконання алгоритмів. *Обирає* алгоритмічні структури для розв'язування поставленої задачі. За необхідності*коригує* алгоритми. *Виконує* алгоритми, подані у формальному вигляді ***Ціннісна складова***	Виконавці алгоритмів та їхні системи команд. Способи опису алгоритму. Програма. Середовище опису й виконання алгоритмів. Лінійні алгоритми. Алгоритми з розгалуженнями. Алгоритми з повтореннями

Усвідомлює значущість алгоритмів у житті. *Робить висновки* про відповідність результату виконання алгоритму поставленій задачі	

6 клас

Комп’ютерна графіка	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* поняття комп’ютерної графіки. *Порівнює* особливості кодування растрових і векторних зображень. *Пояснює* призначення растрових і векторних графічних редакторів. *Наводить прикладиформатіввекторної та растрової графіки. *Пояснює*, як змінюються властивості об’єктів після їх групування і розгруповування ***Діяльнісна складова*** *Створює та редагує* векторні та растрові зображення. *Змінює* формат і*налаштовує* параметри зображення для його використання з певною метою. *Групує та розгруповує, обертає, вирівнює та масштабує* об’єкти на зображенні. *Використовує* шари для створення зображень. *Налаштовує* інструменти та середовище графічного редактора під час створення зображення ***Ціннісна складова*** *Обґрунтовує* вибір способу подання зображення для різних потреб	Поняття комп’ютерної графіки. Растрові та векторні зображення, їхні властивості. Формати файлів растрових і векторних зображень.Налаштування параметрів та перетворення формату готового зображення. Особливості побудови й опрацювання векторних зображень.Побудова зображення з графічних примітивів. Операції над об’єктами та групами об’єктів. Багатошарові зображення, розміщення об’єктів у шарах. Додавання тексту до графічних зображень та його форматування
Комп’ютерні презентації	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Називає* апаратне й програмне забезпечення, необхідне для створення й перегляду комп’ютерних презентацій. *Наводить приклади* об’єктів презентації, їх властивостей і типів слайдів. Називає етапи створення презентації і правила компонування її об’єктів. *Знає* принципи естетичного оформлення слайдів ***Діяльнісна складова*** *Створює* презентацію та налаштовує її показ. *Використовує*гіперпосилання, ефекти зміни слайдів та анімації. *Планує* представлення презентації та виступає з нею перед аудиторією	Програмне забезпечення для створення й відтворення комп’ютерних презентацій. Етапи створення презентації та вимоги до її оформлення. Об’єкти презентації та засоби керування її демонстрацією. Типи слайдів. Налаштування показу презентацій. Ефекти анімації, рух об’єктів в презентаціях. Ефекти зміни слайдів. Планування представлення презентації та виступ перед аудиторією.

Ціннісна складова *Обґрунтовує* доцільність використання презентацій у своїй навчальній діяльності та повсякденному житті. *Оцінює* якість презентації та дотримання вимог до її оформлення	
Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: Підручник «Фінансово-грамотний споживач». 6 клас. Розділ І. Практична робота №1 «Створення реклами власного товару чи послуги», с.78 Робочий зошит «Фінансово-грамотний споживач». 6 клас. Розділ І. Практична робота №1 «Створення реклами власного товару чи послуги», с.30 https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/	
Алгоритми та програми	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Знає і розуміє* поняття об'єктав програмуванні.Наводить приклади властивостейоб'єктів та їх значень. *Пояснює* поняття події та наводить приклади подій та їх опрацювання. *Знає і розуміє* поняття вкладених алгоритмічних структур, наводить приклади їх застосування ***Діяльнісна складова*** *Розкладає* задачу на підзадачі і розв'язує їх (здійснює декомпозицію задачі). *Додає* об'єкти до програмного проекту. *Уміє* змінювати значення властивостей об'єктів, у тому числі програмно. *Уміє* перевіряти результат виконання програми на відповідність умові задачі. *Програмує* опрацювання подій. *Застосовує* вкладені алгоритмічні структури повторення та розгалуження ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* доцільність застосування подійного програмування для розв'язання конкретної задачі. *Обґрунтовує* необхідність застосування вкладених алгоритмічних структур.	Поняття про об'єкт у програмуванні. Властивості об'єкта. Створення програмних об'єктів. Поняття події. Види подій. Програмне опрацювання події. Змінювання значень властивостей об'єкта в програмі. Вкладені алгоритмічні структури повторення та розгалуження. Розв'язання задачі методом поділу на підзадачі

7 клас

<table>
<tr><th colspan="2">Служби Інтернету</th></tr>
<tr><td>Учень/учениця
Знаннєва складова
Пояснює принципи функціонування служб електронної пошти та спільного доступу, поняття хмарних сервісів.
Пояснює небезпеки, пов’язані з використанням електронної пошти.
Пояснює основні принципи функціонування Інтернету речей, поняття кінцевого пристрою, проміжного мережевого пристрою, середовища передавання даних, датчикав пристрої, контролера

Діяльнісна складова
Створює поштову скриньку та використовує її.
Створюєівикористовує списки розсилки.
Уміє працювати в команді й організовувати спільну роботу в онлайн-середовищах.
Використовує онлайнові перекладачі

Ціннісна складова
Усвідомлює переваги та недоліки електронної пошти як засобу спілкування.
Дотримується принципів електронного етикету та безпечного користування електронною поштою.
Усвідомлює цінність персонального освітньо-комунікаційного середовища для навчання та саморозвитку.
Усвідомлює значення Інтернету речей у житті людини</td><td>Поштові служби Інтернету. Створення електронної скриньки. Надсилання, отримання, перенаправлення повідомлень. Пересилання файлів. Використання адресної книги та списків розсилки.

Етикет електронного листування. Правила безпечного користування електронною скринькою. Основні ознаки спаму й фішингу.

Використання інтернет-ресурсів для спільної роботи. Рівні та способи доступу до ресурсів.

Зберігання даних та колективна робота з документами в Інтернеті; керування спільним доступом до них. Хмарні сервіси.

Онлайнові перекладачі.

Інтернет речей</td></tr>
<tr><td colspan="2">Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній:
Підручник «Фінансово-грамотний споживач».6 клас. Розділ І «Практика споживання» с.21
Робочий зошит «Фінансово-грамотний споживач».6 клас. Розділ І «Практика споживання», с.9
https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/</td></tr>
<tr><th colspan="2">Опрацювання табличних даних</th></tr>
<tr><td>Учень/учениця
Знаннєва складова
Пояснює призначення електронних таблиць, зокрема як засобу моделювання.
Знає принципи адресації клітинок і діапазонів.
Називає основні типи даних та пояснює їхнє призначення.
Називаєіпояснює призначення основних об’єктів ЕТ.
Пояснює поняття моделі</td><td>Поняття електронної таблиці. Табличні процесори, їх призначення. Середовище табличного процесора.

Об’єкти електронних таблиць — аркуш, клітинка, діапазон клітинок.</td></tr>
</table>

Діяльнісна складова *Застосовує* засоби опрацювання електронних таблиць для розв'язання навчальних і життєвих задач. *Аналізує* умову задачі, виокремлює зв'язки між величинами. Реалізує математичні моделі засобами електронних таблиць. *Використовує* формули в електронних таблицях. *Редагує* і *форматує* електронні таблиці. *Застосовує* засоби автозаповнення й автозавершення для прискорення введення даних ***Ціннісна складова*** *Розпізнає* задачі, для яких доцільно використовувати електронні таблиці. *Робить висновки* на основі аналізу даних в електронних таблицях	Типи даних: числові, грошові, дати, текст, відсотки. Введення, редагування й форматування даних основних типів. Адресація. Формули. Редагування та форматування електронних таблиць. Копіювання та переміщення клітинок і діапазонів, зокрема тих, що містять формули. Автозаповнення та автозавершення. Моделі. Етапи побудови моделей. Реалізація математичних моделей
Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: Підручник «Прикладні фінанси». 8 клас Тема 6. «Можливості вибору виду діяльності для молодої людини» Проект «Більше навчаєшся – більше заробляєш», с.52 Робочий зошит «Прикладні фінанси». 8 клас Тема 6. «Можливості вибору виду діяльності для молодої людини» Проект «Більше навчаєшся – більше заробляєш», с.35 Підручник «Прикладні фінанси». 8 клас Тема 8. «Із скарбнички — на банківську картку». Практична робота «Обираємо вигідний варіант банківського вкладу», с.78 Робочий зошит «Прикладні фінанси». 8 клас Тема 8. ««Із скарбнички — на банківську картку». Практична робота «Обираємо вигідний варіант банківського вкладу», с. 48, с.52 https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/	
Алгоритми та програми	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* поняття величини, змінної та операції присвоювання. *Знає* базові алгоритми роботи зі змінними: обмін значеннями, визначення найбільшого й найменшого з двох значень	Величини. Змінні. Вказівка присвоювання. Створення алгоритмів і програм з використанням змінних і різних алгоритмічних структур: лінійних, розгалужень і

Діяльнісна складова *Використовує* різні алгоритмічні структури та змінні для розв'язання навчальних і життєвих задач. *Застосовує* засоби програмування для побудови моделей ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* роль програмування та моделювання для розв'язання навчальних і життєвих задач	повторень. Опис моделей у середовищі програмування

8 клас

<table>
<tr><th colspan="2">Кодування даних та апаратне забезпечення</th></tr>
<tr><td>Учень/учениця
Знаннєва складова
Розуміє поняття двійкового коду, називаєодиниці вимірювання його довжини та пояснює їх співвідношення.
Описує загальний принцип побудови таблиці кодів символів.
Поясненюєдеякі принципи кодування графічних даних.
Має уявлення про взаємодію складових обчислювальних пристроїв, описує їхні основні характеристики.
Наводить приклади застосування сучасних пристроїв у різних галузях.
Описує процес обробки даних комп’ютерними пристроями

Діяльнісна складова
Уміє кодувати і декодувати повідомлення за певними правилами.
Визначає характеристики складових персонального комп’ютера залежно від його призначення

Ціннісна складова
Усвідомлює зв’язок між інформаційними технологіями та потребами й етапами розвитку людського суспільства</td><td>Опрацювання даних як інформаційний процес.

Кодування та декодування повідомлень. Двійкове кодування. Одиниці вимірювання довжини двійкового коду.

Кодування тексту й графічних даних. Таблиці кодів символів.

Персональний комп’ютер, його основні складові. Процесор, пристрої пам’яті, введення та виведення даних, мультимедійні пристрої.

Технічні характеристики та призначення основних складових персонального комп’ютера.

Історія обчислювальних та комп’ютерних пристроїв.
Види сучасних комп’ютерів та їх застосування</td></tr>
<tr><td colspan="2">Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній:
Підручник «Прикладні фінанси». 8 клас
Тема 9. «Кредити. Кредитна історія та її формування». Практична робота №4 «Вибір найкращого варіанту придбання комп’ютера в кредит», с.90, с.98
Робочий зошит «Прикладні фінанси». 8 клас
Тема 9. «Кредити. Кредитна історія та її формування». Практична робота №4 «Вибір найкращого варіанту придбання комп’ютера в кредит», с. 54, с. 58
https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/</td></tr>
<tr><th colspan="2">Опрацювання текстових даних</th></tr>
<tr><td>Учень/учениця
Знаннєва складова
Має уявлення про принципи та можливості опрацювання текстових даних.
Має уявлення про структуру документа.
Пояснює принципи стильового оформлення та спільної роботи з документом.

Діяльнісна складова
Знаходить і замінює символи та групи символів.
Створює й використовує гіперпосилання в текстовому документі.</td><td>Пошук та заміна фрагментів тексту.

Форматування з використанням стилів. Структура документа. Автоматизоване створення змісту документа.

Колонтитули.

Гіперпосиланняв текстових документах.</td></tr>
</table>

Використовує стилі для форматування документа. *Структурує* документ і створює його зміст. *Створює і редагує* колонтитули документа ***Ціннісна складова*** *Розуміє й обґрунтовує*необхідність дотримання вимог до стильового оформлення й структурування текстового документа	Спільна робота з документом.
Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: Підручник «Економіка & фінанси». 9 клас Тема 4. «Податкова система». Практична робота №1 «Заповнюємо податкову декларацію», с. 64, с.74 Робочий зошит «Економіка & фінанси». 9 клас Тема 4. «Податкова система». Практична робота №1 «Заповнюємо податкову декларацію» , с. 29, с.32 https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/	
Створення та публікація веб-ресурсів	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Наводить приклади* засобів автоматизованого створення веб-сторінок. *Розуміє* поняття мови гіпертекстової розмітки. ***Діяльнісна складова*** *Створює* веб-сторінки за допомогою автоматизованих засобів та публікує їх в Інтернеті. *Використовує* гіпертекстові, графічні й мультимедійні елементи на веб-сторінках ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* важливість участі в діяльності глобальної інтернет-спільноти. *Дотримується* правил ергономічного розміщення матеріалів на веб-сторінці	Автоматизовані засоби для створення та публікації веб-ресурсів. Поняття про мову гіпертекстової розмітки. Правила ергономічного розміщення відомостей на веб-сторінці
Опрацювання мультимедійних об'єктів	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* принципи оцифровування звуку та відеоряду. *Розрізняє* формати аудіо- й відеофайлів. *Наводить приклади* програмного забезпечення для опрацювання об'єктів мультимедіа та пояснює його призначення. *Наводить приклади* сервісів для роботи з відео- й аудіоданими ***Діяльнісна складова*** *Використовує* програми для роботи з мультимедіа.	Поняття мультимедіа. Кодування аудіо- та відеоданих. Формати аудіо- та відеофайлів. Програмне забезпечення для опрацювання об'єктів мультимедіа. Засоби перетворення аудіо- й відеоформатів. Захоплення аудіо й відео, створення аудіо-, відеофрагментів. Побудова аудіо- й відеоряду. Додавання до кліпу ефектів.

Перетворює формати аудіо- й відеофайлів. *Будує* відеоряд. *Використовує* мультимедійні об'єкти в презентаціях ***Ціннісна складова*** *Використовує* контент з інтернет-джерел з урахуванням авторських прав. *Ураховує* художньо-естетичну складову в процесі створення мультимедійних об'єктів	Налаштування часових параметрів аудіо- та відеоряду. Сервіси для роботи з аудіо- й відеоданими та публікування їх в Інтернеті
Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: Підручник «Фінансова культура». 7 клас Розділ ІІ. Розвиток фінансових відносин в Україні. Проект «Фінансова культура українського народу», с.111 Робочий зошит «Фінансова культура». 7 клас Розділ ІІ. Розвиток фінансових відносин в Україні. Проект «Фінансова культура українського народу», с. 44 https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/	
Алгоритми та програми	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Розуміє* призначення мови програмування та основних її елементів. Наводить приклади сучасних мов програмування. *Знає*відмінність між змінними та константами. *Порівнює* особливості різних середовищ програмування. *Розуміє* поняття об'єкта в мові програмування, його властивостей і методів. *Пояснює* структуру програми. *Пояснює* функції елементів графічного інтерфейсу та користується ними. *Розрізняє* властивості і методи елементів управління ***Діяльнісна складова*** *Планує* процес розв'язування задачі з використанням програмування. *Створює і налагоджує* програми, зокрема подійно- й об'єктно-орієнтовані. *Використовує* в програмах вирази, коректно добирає типи даних. *Розв'язує* задачі з використанням усіх базових алгоритмічних структур, змінних та констант. *Обґрунтовує* вибір типів даних для розв'язування задачі ***Ціннісна складова*** *Оцінює* відповідність результатів виконання програми поставленій задачі. *Розпізнає* задачі, для розв'язання яких доцільно використовувати засоби програмування	Сучасні мови програмування. Поняття об'єкта в мові програмування, його властивостей і методів. Графічний інтерфейс, основні компоненти програми з графічним інтерфейсом. Поняття елемента керування. Обробники подій, пов'язаних з елементами керування. Властивості та методи елементів керування. Типи даних у програмуванні.Структура програми. Введення й виведення даних. Вирази. Логічні вирази та змінні й операції над ними. Умовні оператори (коротка та повна форма).Складені умови. Оператори циклу. Вкладені цикли. Пошук найбільшого та найменшого серед кількох значень

9 клас

Програмне забезпечення та інформаційна безпека	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Називає* типи програмного забезпечення; *пояснює* відмінності між ними та наводить приклади. *Класифікує* операційні системи; *пояснює* призначення драйверів. *Пояснює* поняття сумісності програмного забезпечення. *Називає* різні типи ліцензій на програмне забезпечення, *пояснює* відмінності між ними. *Пояснює* принципи стиснення даних. *Називає* типи файлів архівів. *Називає* основні типи шкідливих програм та *пояснює* принцип їх дії. *Розуміє* принципи і знає методи захисту від інформаційних загроз ***Діяльнісна складова*** *Уміє* стискати файли та розпаковувати архіви. *Застосовує* антивірусну програму для захисту комп'ютерного пристрою від інформаційних загроз; *налаштовує* параметри антивірусної програми. *Добирає* програмне забезпечення під конкретні задачі ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* важливість використання легального програмного забезпечення та контенту, а також відповідальність за порушення законів щодо захисту даних. *Дотримується* принципів інформаційної безпеки під час роботи з інформаційними технологіями та системами	Класифікація програмного забезпечення. Операційні системи, їхні різновиди. Драйвери. Ліцензії на програмне забезпечення, їх типи. Поняття інсталяції та деінсталяції програмного забезпечення. Стиснення та архівування даних. Види стиснення даних. Архіватори. Типи архівних файлів. Резервне копіювання даних. Операції над архівами. Шкідливе програмне забезпечення та боротьба з ним. Основні дії для захисту персональних комп'ютерів від шкідливого програмного забезпечення. Антивірусні та антишпигунські програми, налаштування їхніх основних параметрів. Інформаційна безпека
3D-графіка	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* призначення тривимірного моделювання об'єктів реального світу. *Знає* основні принципи тривимірного моделювання. *Пояснює* принцип отримання тривимірного анімованого зображення	Тривимірна графіка. Класифікація програм для роботи з тривимірною графікою. Принципи тривимірної навігації. Додавання тривимірних примітивів. Переміщення, масштабування, групування, вирівнювання, обертання, копіювання та клонування об'єктів. Екструдування форми об'єкта.

Діяльнісна складова *Створює* просторові моделі з використанням тривимірних примітивів. *Редагує* форму й вигляд тривимірних об'єктів, змінюючи властивості вершин, ребер, граней і поверхонь. *Створює* анімаційні ефекти ***Ціннісна складова*** *Оцінює* перспективи використання тривимірного моделювання для розв'язання повсякденних задач. *Усвідомлює* важливість технології тривимірної графіки та 3D-друку в сучасному світі	Вершини, ребра, грані. Графічні текстури. Рендеринг тривимірної сцени. Текстові об'єкти та їх редагування. Переміщення по кадрах. Шкала часу. Анімація. Попередній перегляд анімації. Поняття про 3D-друк
Опрацювання табличних даних	

Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* відмінність між посиланнями різних типів. *Називає* основні логічні, математичні та статистичні функції та пояснює їх призначення. *Інтерпретує* деякі види електронних таблиць як набори відомостей про однотипні об'єкти. *Пояснює* призначення функцій і засобів табличного процесора для опрацювання наборів однотипних об'єктів ***Діяльнісна складова*** *Добираєізастосовує* доцільну функцію або засіб табличного процесора для розв'язання певної задачі. *Використовує* посилання різних типів для опрацювання рядів даних. *Добирає* тип діаграми, що є найдоречнішим для візуального подання набору даних. *Уміє* будувати та інтерпретувати діаграми різних типів. *Застосовує* умовне форматування для унаочнення даних, що задовольняють певні умови. *Розв'язує* задачі, що вимагають сортування та обчислення проміжних і загальних підсумків, застосовує прості та розширені фільтри для відбору об'єктів. *Уміє* експортувати й імпортувати вміст електронних таблиць ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* значення електронних таблиць як засобу для фінансових розрахунків та розв'язання задач із інших дисциплін. *Обґрунтовує* вибір типу діаграми для подання набору даних	Абсолютні та мішані посилання. Логічні, математичні та статистичні функції. Діаграми. Вибір типу та побудова діаграм. Зображення рядів даних. Електронна таблиця як засіб подання відомостей про однотипні об'єкти. Сортування. Прості та розширені фільтри. Умовне форматування. Обчислення підсумків. Розв'язування задач із фізики, хімії, математики та інших дисциплін засобами табличного процесора. Експорт та імпорт електронних таблиць
Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: Підручник «Економіка & фінанси». 9 клас. Тема 5. «Грошові відносини в сучасному світі». Практична робота №2 «Розраховуємо валютний курс», с. 80, с. 95 Робочий зошит «Економіка & фінанси». 9 клас. Тема 5. «Грошові відносини в сучасному світі». Практична робота №2 «Розраховуємо валютний курс», с. 40, с. 44 Підручник «Економіка & фінанси». 9 клас Тема 2. «Сучасна система страхування». Ділова гра «Обираємо вид страхової послуги», с. 34, с.50 Робочий зошит «Економіка & фінанси». 9 клас Тема 2. «Сучасна система страхування». Ділова гра «Обираємо вид страхової послуги», с. 18, с.23 https://imzo.gov.ua/diyalnist/innovatsiyna-ta-doslidno-eksperementalna/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyi-posibnikiv-spetskursu/	

Бази даних. Системи керування базами даних	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Дає* означення бази даних. *Пояснює* відмінності подання даних у багатотабличних БД та в електронних таблицях. *Пояснює* поняття таблиці, поля, запису, ключа таблиці. *Пояснює* призначення систем керування базами даних ***Діяльнісна складова*** *Уводить дані* в таблиці, усвідомлюючи обмеження, що накладаються структурою бази даних. *Сортує дані* в таблицях бази за одним чи кількома полями. *Фільтрує дані* в таблицях. *Знаходить* у базі дані за певними критеріями відбору, створюючи прості вибіркові запити в автоматизованому режимі. *Редагує*дані в таблицях ***Ціннісна складова*** *Усвідомлює* переваги використання баз даних в інформаційних системах	Поняття та призначення баз даних. Поняття таблиці, поля, запису, ключа таблиці. Додавання, видалення, редагування даних у базі. Фільтрація та сортування даних у таблицях. Автоматизоване створення запитів у базі даних

Алгоритми та програми	
Учень/учениця ***Знаннєва складова*** *Пояснює* принцип організації даних за допомогою одновимірних масивів. *Пояснює* поняття масиву, елемента масиву, індексу та значення елемента. *Описує* алгоритми опрацювання елементів масиву, що задовольняють певній умові. *Описує* алгоритм знаходження підсумкових величин у масиві. *Описує* принаймні один алгоритм впорядкування масиву ***Діяльнісна складова*** *Складає й описує*мовою програмування алгоритми для опрацювання елементів масиву, що задовольняють певну умову, знаходження підсумкових величин у масиві та його впорядкування ***Ціннісна складова*** *Оцінює*часову та ємнісну складність алгоритмів. *Усвідомлює* важливість застосування ефективних методів для опрацювання великих наборів даних	Поняття одновимірного масиву. Введення й виведення значень елементів масиву. Алгоритми опрацювання масивів: знаходження підсумкових величин, зокрема для елементів, що задовольняють задані умови, а також пошук у масиві за певними критеріями. Алгоритми впорядкування масиву. Поняття складності алгоритмів

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Історія України. Всесвітня історія
5–9 класи

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів[7]

[7] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Авторський колектив:

Оновлена програма укладена відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13 січня 2017 р. і № 201 від 10 лютого 2017 р. – на виконання Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. та з метою модернізації навчальних програм для 5–9 класів на основі компетентнісного підходу. За основу для модернізації було прийнято програму 2012 року з історії для основної школи з урахуванням змін, яких вона зазнала під час розвантаження в 2015 р. і оновлення в 2016 р.

У 2012 р. укладачами програми були: **Пометун Олена Іванівна**, завідуюча лабораторією Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, голова; **Атамась Олена Василівна**, вчитель історії ліцею «Наукова зміна» міста Києва; **Власов Віталій Сергійович**, науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, учитель гімназії «Тріумф»; **Гаврилюк Жанна Миколаївна**, вчитель історії гімназії «Діалог» міста Києва; **Євтушенко Раїса Іванівна**, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОНмолодьспорту; **Комаров Юрій Станіславович**, учитель історії ліцею «Лідер» № 171 м. Києва; **Костюк Ірина Альбертівна**, методист Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Ладиченко Тетяна В'ячеславівна**, завідуюча кафедрою методики навчання історії, суспільно-політичних дисциплін та гендерної рівності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор; **Малієнко Юлія Борисівна**, науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, учитель гімназії «Троєщина»; **Ставнюк Віктор Володимирович**, завідуючий кафедрою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор; **Ткаченко Володимир Володимирович**, головний науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор історичних наук, професор; **Тимченко Алла Іванівна**, завідуюча міським методкабінетом м. Джанкоя Автономної Республіки Крим, учитель історії школи-комплексу № 2.

У 2017 р. над оновленням програми працювала Робоча група у складі: **Мудрий Мар'ян Михайлович**, доцент кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук, голова; **Пастушенко Роман Ярославович**, завідувач кабінету розвитку освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, модератор; **Бурлака Олена Вікторівна**, учитель історії Городищенського економічного ліцею Черкаської області; **Євтушенко Раїса Іванівна**, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України; **Ксьондзик Тетяна Миколаївна**, вчитель історії ЗОШ I–III ступенів № 5 м. Житомира; **Майданик Олена Геннадіївна**, вчитель історії та правознавства Чернівецького ліцею № 1 математичного та економічного профілів Чернівецької міської ради; **Хлипавка Леся Миколаївна**, вчитель історії та правознавства Черкаського навчально-виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I–III ступенів № 36» імені Героїв-прикордонників; **Щупак Ігор Якович**, директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні», кандидат історичних наук.

Пояснювальна записка

Навчання історії спрямоване на реалізацію **загальної мети базової загальної освіти**, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета шкільної історичної освіти

Метою шкільної історичної освіти є: а) формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці; б) виховання засобами історії громадянської свідомості, зорієнтованої на патріотичне почуття приналежності до власної країни та до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві; в) прищеплення толерантності й поваги до різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Реалізація цієї мети здійснюється через розвиток основних складових історичної свідомості: а) накопичення знань про основні події, явища та процеси, їх давніші та сучасні інтерпретації; б) оволодіння способами розумових дій, необхідних для розуміння минулого, осягнення сучасного і прогнозування майбутнього, а саме: бачення зв'язку між історичними подіями та явищами (логічне мислення); уміння оцінювати їх під різними кутами зору (критичне мислення); знаходження нових аспектів змісту чи нових способів розв'язання проблем (творче мислення); співпереживання людям, що опинилися у вирі несприятливих історичних подій (емпатійне мислення).

Компетентнісний потенціал предмета

(*за ключовими компетентностями*)

№ з/п	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною, в разі відмінності) мовами	**Уміння:** доступно і переконливо висловлювати думки, використовувати виражальні можливості мови для опису подій минулого і сучасності, реагувати мовними засобами на соціальні й культурні явища; розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції; вести аргументовану дискусію на відповідну тематику; читати і розуміти перекладені та адаптовані українською літературною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні й соціально-політичні теми; творити українською мовою (усно і письмово) тексти історичного та соціального змісту. **Ставлення:** повага до української як державної / рідної (у разі відмінності) мови, зацікавлення її розвитком, розуміння цінності кожної мови; критичне сприймання інформації історичного та суспільно-політичного характеру; толерантне ставлення до альтернативних висловлювань інших людей. **Навчальні ресурси:** доповідь, виступ, дискусія.
2	Спілкування	**Уміння:** читати і розуміти науково-популярні публікації та художні

	іноземними мовами	твори історичного змісту іноземною мовою; знаходити потрібну інформацію про світ іноземними мовами; створювати іноземною мовою інформацію про минуле й сучасні суспільні (зокрема культурні) процеси в Україні; спілкуватися з однолітками, які представляють різні країни, для взаємообміну знаннями з історії. **Ставлення:** інтерес до історії культурного, економічного й суспільно-політичного життя країн регіону, Європи і світу. **Навчальні ресурси:** іншомовні науково-популярні публікації, адаптовані художні твори іноземною мовою.
3	Математична компетентність	**Уміння:** оперувати цифровими даними, математичними поняттями для пізнання і пояснення минулого й сучасних суспільних подій, явищ і процесів; перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо); будувати логічні ланцюжки подій, вчинків; використовувати статистичні матеріали у вивченні історії. **Ставлення:** прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого, причин і можливих шляхів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем. **Навчальні ресурси:** джерела із статистичними даними у формі діаграм, таблиць, графіків тощо.
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** пояснювати та оцінювати вплив природного середовища на життя людини в окремі історичні періоди; розкривати зміст і значення господарських, промислових, наукових і науково-технічних революцій, вплив на суспільне життя технологій, технічних винаходів і наукових теорій. **Ставлення:** сталий інтерес до науково-технічного прогресу та здобутків природничих наук; визнання цінності природних ресурсів для сьогодення та майбутніх поколінь, готовність раціонально їх використовувати в повсякденному житті; сміливо реагувати на ризики екологічних загроз, долучаючись до громадських акцій на захист природи. **Навчальні ресурси:** матеріали про розвиток природничих наук у різні історичні періоди.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її нагромадження, перевірки і впорядкування; створювати вербальні й візуальні (графіки, діаграми, фільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією соціального та історичного змісту під час аналізу повідомлень електронних медіа; виявляти джерела й авторів інформації, робити коректні посилання. **Ставлення:** дотримання визначених норм поведінки і моральних правил у роботі з соціальною інформацією, зокрема дотримання авторського права. **Навчальні ресурси:** публікації на історичну, соціально-політичну тематику, електронні інформаційні ресурси, цифрові бібліотеки.
6	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** визначати власні навчальні цілі в соціальній сфері й галузі знань про минуле; аналізувати процес власного навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації; знаходити й опрацьовувати джерела соціальної та історичної інформації; критично аналізувати й узагальнювати здобуті відомості й досвід. **Ставлення:** розуміння соціальної ролі освіти в минулому і тепер, відкритість до сталого самонавчання, бажання ділитися знаннями з іншими. **Навчальні ресурси:** матеріали, в яких відображено алгоритми опрацювання інформації соціального та історичного змісту.
7	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** використовувати досвід пізнання історії для вибору дійових життєвих стратегій; виявляти можливості й загрози для

		майбутньої професійної та підприємницької діяльності, аналізуючи світовий досвід та уроки минулого; працювати для загального добра громади; генерувати нові ідеї, оцінювати переваги і ризики, вести перемовини, працювати самостійно і в групі; планувати, організовувати, реалізовувати індивідуальні чи командні проекти (зокрема дослідницько-пошукового характеру), представляти їх результати. **Ставлення:** готовність використовувати досвід історії для самопізнання й досягнення добробуту; усвідомлення важливості дотримання етичних норм підприємницької діяльності та потреби розвитку соціально відповідального бізнесу; зважений підхід до ухвалення рішень, що несуть ризики, ґрунтований на досвіді минулого і сучасного соціального життя. **Навчальні ресурси:** біографії історичних постатей, відомих підприємців-меценатів, які розвивали українську культуру.
8	Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** критично аналізувати джерела масової інформації для протистояння деструктивним і маніпулятивним технікам впливу; знаходити переконливі історичні приклади вирішення конфліктів; працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю, використовуючи власний і чужий, зокрема взятий з історії, досвід; бути активним і відповідальним членом громадянського суспільства, що знає права людини і вміє їх захищати; ухвалювати зважені рішення, спрямовані на розвиток місцевої громади і суспільства, використовуючи знання з історії та інших соціальних дисциплін; ефективно співпрацювати з іншими, ініціювати та реалізовувати проекти екологічного, соціального характеру. **Ставлення:** ідентифікування себе як особистості й громадянина України; усвідомлення цінності людини (її життя, здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки); співпереживання за долю рідних і близьких, інших осіб, що потребують допомоги і підтримки; пошанування досвіду й цінностей власного й інших народів, держав, релігій і культур; толерантне сприйняття і ставлення до життєвої позиції іншого; волонтерство, підтримка громадських проектів та ініціатив. **Навчальні ресурси:** Конституція України, міжнародні правові акти, біографії історичних постатей, сучасна публіцистика.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** образно мислити та уявляти; інтерпретувати твори мистецтва; розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; окреслювати основні тенденції розвитку культури в минулому та сьогоденні; використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори мистецтва в історичному контексті; зіставляти досягнення української культури з іншими культурами; виявляти вплив культури на особу та розвиток цивілізації. **Ставлення:** свідоме збереження і розвиток власної національної культури, повага до культур інших народів; відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки української і світової культури; відкритість до міжкультурного діалогу. **Навчальні ресурси:** твори мистецтва, творчі проекти, інтерактивні заняття в музеях, галереях тощо.
10	Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** змінювати навколишній світ засобами сучасних технологій без шкоди для середовища; уміння надавати допомогу собі й тим, хто її потребує; ухвалювати рішення, обмірковуючи альтернативи і прогнозуючи наслідки для здоров'я, добробуту і безпеки людини; регулярно практикувати фізичну діяльність, демонструвати рухові вміння й навички з фізичної культури та використовувати їх у різних

		життєвих ситуаціях. **Ставлення:** відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; дотримання морально-етичних і правових норм, правил екологічної поведінки в довкіллі; ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти, усвідомлення важливості бережливого природокористування, відповідальність за власну діяльність у природі; усвідомлення значення здоров'я для самовираження та соціальної взаємодії. **Навчальні ресурси:** соціальні / екологічні проекти; моделювання соціальних ситуацій, зокрема впливу природного та техногенного середовища на здоров'я і безпеку людини; мультимедійні презентації до проектів щодо добробуту, здоров'я і безпеки; інформація про історію спортивного руху в Україні.

Інтегровані змістові лінії

Інтегровані змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів; змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Навчання по змістових лініях реалізується через актуалізацію відповідних знаннєвих, діяльнісних і оцінно-ціннісних компонентів, творчу роботу при міжпредметній та внутрішньопредметній інтеграції, позакласну роботу і роботу гуртків за інтересами, участь у загальнонаціональних учнівських конкурсах.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** передбачає формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Учнів 5–6 класів орієнтують на сприйняття природи як цілості, взаємозв'язку людини і природного середовища, залежність людини від природних ресурсів, бережливе ставлення до природного середовища. Учнів 7–9 класів орієнтують на розуміння взаємозв'язку між культурним, соціальним, економічним і технологічним розвитком людства; важливості біологічної й культурної багатоманітності та екологічної стабільності; відповідальність людини за збереження природи; навчають замислюватися над проблемами навколишнього середовища та шляхами їх розв'язання.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню діяльного члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями і почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці. Учнів 5–6 класів орієнтують цінувати демократичний устрій, спільну діяльність, громадянську ініціативу й роботу, засновану на добровільності; бути ініціативним, формувати власну думку й уміти її висловлювати. Учнів 7–9 класів орієнтують пізнавати і захищати свої права і права інших людей, розуміти зв'язок між громадянською позицією й розвитком суспільства; навчають усвідомлювати свою роль у суспільстві та відповідальність за його стан.

Вивчення питань, що належать до змістової лінії **«Здоров'я і безпека»**, має на меті сформувати учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Учнів 5–6 класів навчають прагнути до усвідомлено-здорового розвитку, цінувати здоров'я і безпечну поведінку, знати джерела небезпеки й уникати небезпечних ситуацій, правильно поводитися в критичних і небезпечних ситуаціях. Учнів 7–9 класів навчають осмислювати свої рішення і поведінку з огляду збереження здоров'я і безпеки, знати й цінувати права, обов'язки і відповідальність щодо безпеки власної й оточуючих людей, розуміти залежність між здоров'ям громадян і розвитком суспільства.

Змістова лінія **«Підприємливість та фінансова грамотність»** спрямована на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). Учнів 5–6 класів орієнтують на ініціативність і важливість роботи в цільових групах; навчають

планувати діяльність, брати участь у спільних заходах, розуміти важливість економічного розвитку на засадах вільного підприємництва. Учнів 7–9 класів орієнтують на розуміння зв'язку громадського і підприємницького секторів, навчають формувати власні (пов'язані з підприємницькою діяльністю) задуми і проекти, розуміти соціальну відповідальність підприємця.

Міжпредметні та предметні змістові лінії

Змістова лінія **«Культурна самосвідомість»** спрямована на розвиток школяра як особистості, яка розуміє роль культури у формуванні мислення, усвідомлює зміни різних культур упродовж історії, має уявлення про різноманіття культур та їх особливості, цінує свою культуру і культурну багатоманітність світу. Учнів 5–6 класів орієнтують усвідомлювати і вивчати культурне різноманіття минулого і сучасного світу, здобувати знання про історію культур (зокрема української) та культурну взаємодію, бути толерантними. Учнів 7–9 класів орієнтують усвідомлювати себе носіями і продовжувачами певної культури, розуміти важливість міжкультурного спілкування і співробітництва, з повагою ставитися до представників інших культур; розуміти значення культурної традиції для розвитку суспільства.

Під час вивчення питань, що належать до змістової лінії **«Інформаційне середовище»**, головною метою є зростання учня як людини, яка сприймає і розуміє навколишнє інформаційне середовище, здатна його критично аналізувати, а також діяти в ньому відповідно до своїх цілей і усталеної в суспільстві комунікативної етики. Учнів 5–6 класів орієнтують на сталий пізнавальний пошук, на розуміння важливості різних джерел інформації; навчають вибирати (залежно від пізнавального інтересу, потреб чи життєвої ситуації) джерела інформації. Учнів 7–9 класів навчають визначати свої інформаційні потреби й уміти знаходити потрібну інформацію, вміти критично аналізувати інформацію, відрізняти істотне від неістотного й висловлювати зважені судження.

Змістова лінія **«Цінності й моральність»** спрямована на формування учня як морально повноцінної людини, яка знає загальновизнані правила поведінки, дотримується їх у школі і поза школою, не байдужа до нехтування ними і за потреби реагує на це відповідно до можливостей. Учнів 5–6 класів орієнтують на самопізнання, на повагу до цінностей, моральних норм і правил ввічливості, на дотримання в поведінці цих правил, на формування шкільного колективу, в якому поважають справедливість, чесність, турботу, людську гідність, дотримання слова, демократичність і рівність у стосунках. Учнів 7–9 класів орієнтують на участь у розробці етичного кодексу і правил поведінки колективу (класу, школи, гуртка за інтересами та ін.) і на їх дотримання; на розмірковування над принципами власної поведінки і поведінки інших людей; навчають робити відповідальний вибір.

Предметні компетентності

Комплексним показником рівня історичної освіти є **історична компетентність** учнів, тобто здатність пізнавати минуле, заснована на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді, набутих під час навчання. До **елементів історичної компетентності** належать:

Хронологічна компетентність, тобто уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причино-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства;

Просторова компетентність – уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля;

Інформаційна компетентність – уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел;

Логічна компетентність – уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації;

Аксіологічна компетентність – уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям.

Структура програми та організація навчання учнів

Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за розділами очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів і змісту навчального матеріалу як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і викладені через знання, розуміння й уміння, які відповідають знаннєвому, смисловому й діяльнісному компонентам. Ціннісний компонент (зважаючи на особливості історичного матеріалу) окремо за розділами не описується, позаяк відображений у компонентах ключових компетентностей і актуалізується через знання, розуміння й уміння наскрізно в межах усіх розділів.

Зміст кожного розділу програми містить перелік історичних сюжетів, не розділених на окремі заняття. Вчителі, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учнів, мають можливість самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації навчального процесу, пізнавальних можливостей школярів, класу та індивідуального підходу вчителя до викладання. До кожної теми подано орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт, у деяких випадках – рекомендований (але не вичерпний) перелік історичних подій, об'єктів і джерел для організації навчальної роботи. Це не виключає залучення вчителем інших джерел та пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

У програмі немає розподілу навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Тематика практичних і творчих робіт укладена таким чином, аби дати змогу вчителеві диференціювати завдання в класі за рівнем складності. Для підвищення ефективності навчання, зокрема розподілу навчального часу, програма пропонує синхронізувати вивчення історії України та всесвітньої історії в 7–9 класах. Рекомендовану послідовність роботи над проблематикою історії України та всесвітньої історії за розділами наведено в таблиці наприкінці пояснювальної записки, а також у записках перед програмою для кожного конкретного класу. Організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів за цією програмою учитель відображає у власному календарно-тематичному плані або в робочій програмі, яку затверджує керівник навчального закладу. Робочу програму вчитель укладає тоді, коли хоче вибудувати в межах навчальної програми власний алгоритм роботи з учнями, зокрема акцентувати на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо.

Практичні роботи є обов'язковими для кожного розділу програми. Вони можуть відбуватися в різних формах: як на окремій ланці уроку (для вивчення нового матеріалу, узагальнення, закріплення тощо), так і протягом усього уроку (лабораторно-практичне заняття). Така робота може виконуватися за вибором як учителя, так і учнів, як у класі, так і вдома, але з обов'язковою презентацією її результатів на занятті. Організація лабораторно-практичних занять передбачає певну динаміку, яка полягає у збільшенні в кожному наступному класі лабораторної (обсяг, складність, характер і види джерел) і практичної (урізноманітнення способів діяльності) складової, ступеня самостійності учнів (від виконання роботи за допомогою вчителя за докладною інструкцією до самостійного виконання за загальним завданням). За основними видами діяльності практичні роботи поступово змінюють свій характер від описових і частково-аналітичних до переважно аналітичних.

У визначенні результатів навчально-пізнавальної діяльності програма робить наголос на діяльнісному компоненті. На думку укладачів, ефективність навчання залежить передусім від залучення учнів до різноманітних видів діяльності, що дає змогу їм успішніше оволодівати суспільним досвідом і, як наслідок, забезпечує соціальну активність особистості, її спрямованість на творчу діяльність. Тому серед орієнтовних практичних завдань до кожного розділу вчитель знайде й завдання творчого характеру, а також – у багатьох випадках – пропозиції щодо можливості використання міжпредметних зв'язків. Головним критерієм успішності роботи вчителя за цією програмою є не так змістова повнота, як уміння налагодити творчу роботу школярів з орієнтацією на формування ключових і предметних компетентностей.

Послідовність вивчення курсів історії України і всесвітньої історії по класах

Клас	Навчальний курс	Кількість годин
5	Вступ до історії	35
6	Всесвітня історія. Історія України (Інтегрований курс)	70
7	Всесвітня історія Історія України	35 35
8	Всесвітня історія Історія України	35 52
9	Всесвітня історія Історія України	35 52

Таблиця для синхронізації курсів історії України та всесвітньої історії в 7–9 класах

Клас	Предмет	Розділ навчальної програми
7 клас	Всесвітня історія	*Повторення. Вступ*
	Всесвітня історія	Розділ 1. *Перші середньовічні держави*
	Історія України	Розділ 1. *Виникнення та становлення Русі-України*
	Всесвітня історія	Розділ 2. *Середньовічний світ Західної Європи*
	Всесвітня історія	Розділ 3. *Європейське суспільство і держави в X–XV ст.*
	Історія України	Розділ 2. *Київська держава (Русь-Україна) наприкінці X – у першій половині XI ст.*
	Історія України	Розділ 3. *Київська держава у другій половині XI – першій половині XIII ст.*
	Історія України	Розділ 4. *Королівство Руське (Галицько-Волинська держава)*
	Всесвітня історія	Розділ 5. *Країни Центральної та Східної Європи в X–XV ст.*
	Історія України	Розділ 5. *Руські удільні князівства у складі сусідніх держав. Кримське ханство*
	Всесвітня історія	Розділ 4. *Матеріальний і духовний світ європейського Середньовіччя*
	Всесвітня історія	Розділ 6. *Середньовічний Схід*
	Історія України	*Узагальнення до курсу. Історія України в контексті епохи Середніх віків*
8 клас	Всесвітня історія	*Повторення. Вступ*
	Всесвітня історія	Розділ 1. *Великі географічні відкриття та становлення капіталістичних відносин*
	Всесвітня історія	Розділ 2. *Високе Відродження. Реформація в Західній Європі*
	Всесвітня історія	Розділ 3. *Держави Західної Європи в XVI–XVII ст.*
	Історія України	Розділ 1. *Українські землі у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)*
	Історія України	Розділ 2. *Становлення козацтва (XVI – перша половина XVII ст.)*
	Історія України	Розділ 3. *Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.*
	Всесвітня історія	Розділ 4. *Османська імперія. Країни Східної Європи в XVI – першій половині XVIII ст.*
	Історія України	Розділ 4. *Козацька Україна наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.*
	Всесвітня історія	Розділ 5. *Епоха Просвітництва*
	Історія України	Розділ 5. *Українські землі в 20–90-х роках XVIII ст.*
	Всесвітня історія	Розділ 6. *Східний світ у XVI–XVIII ст.(оглядово)*
	Історія України	Узагальнення до курсу: *Історія України в контексті епохи*

		Раннього Нового часу
9 клас	Історія України	*Повторення. Вступ*.
	Всесвітня історія	Розділ 1. *Європа в час Французької революції та наполеонівських війн*
	Всесвітня історія	Розділ 2. *Європа та Америка в добу революцій і національного об'єднання (1815–1870 рр.)*
	Історія України	Розділ 1. *Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.*
	Історія України	Розділ 2. *Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.*
	Історія України	Розділ 3. *Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.*
	Всесвітня історія	Розділ 3. *Модернізація країн Європи та Америки в останній третині XIX – на початку XX ст. Пробудження Азії*
	Історія України	Розділ 4. *Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.*
	Історія України.	Розділ 5. *Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.*
	Всесвітня історія	Розділ 4. *Міжнародні відносини (друга половина XIX – початок XX ст.)*
	Історія України	Розділ 6. *Україна початку XX ст. перед викликами модернізації*
	Всесвітня історія	Розділ 5. *Розвиток культури та повсякденне життя (кінець XVIII – початок XX ст.)*
	Історія України	Розділ 7. *Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст.*
	Всесвітня історія	Узагальнення до курсу: *Основні ідеї, здобутки, виклики «довгого» XIX ст*.

Пропедевтичний курс «Вступ до історії» *(35 годин)*
5 клас

Курс історії в 5 класі має пропедевтичний (вступний) характер. Головними завданнями курсу є: а) формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження; б) розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення як передумови до формування низки загальних (уміння вчитися впродовж життя, обізнаність і самовираження у сфері культури тощо) і предметних (хронологічна, просторова, інформаційна тощо) компетентностей; в) формування первинних уявлень про структуру і зміст історії України як передумови до реалізації засобами навчання наскрізних, міжпредметних і предметних змістових ліній (громадянська відповідальність, культурна свідомість тощо). Програма надає вчителеві широкі можливості для самостійного наповнення навчальної роботи змістом відповідно до національного та локального вимірів, залишає простір для самостійних дій щодо форм і методів навчальної роботи. За потреби вчитель може змінити порядок розділів програми, використовувати як пряму, так і зворотну хронологію, планувати вивчення інших (не тільки визначених у програмі) історичних осіб, подій, пам'яток з акцентом на історії України.

Структура курсу:

Вступ. *ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ*
Тема 1. *ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ*
Тема 2. *ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ*
Тема 3. *ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ*
Тема 4. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ*
Тема 5. *ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ*
Тема 6. *УСЕ МАЄ МИНУЛЕ*

Вступ. *ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Розумію: – значення термінів «історія» й «історик»; – мотиви інтересу (звернення) людини до минулого; – взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього; – завдання історії як шкільного предмета. **Умію:** – використовувати термін «історія» в різних значеннях (як оповідь, як досвід, як живу пам'ять про життя людей у минулому, як науку); – вправно користуватися підручником.	Що таке минуле, сучасне і майбутнє. Багатоманітність історії. Історія як наука та навчальний предмет. Історія України – складова європейської історії. Підручник з історії.
Узагальнення	

Тема 1. *ВІДЛІК ЧАСУ В ІСТОРІЇ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – назви і хронологічні межі періодів європейської історії за культурними епохами: Первісне суспільство, Античність, Середні	Календарний та історичний час. Підрахунок історичного часу. Робота зі шкалою часу. Культурні епохи європейської історії (Первісне суспільство, Античність, Середні

віки, Новий час. **Розумію:** – відмінність між календарним та історичним часом; – умовний характер прийнятих для вимірювання часу одиниць; – поняття «історична хронологія», «ера», «період (епоха)», «тисячоліття», «століття», «хронологічна таблиця»; – необхідність встановлення хронологічної послідовності подій; **Умію:** – співвіднести рік – століття – тисячоліття; – визначити тривалість історичної події; – побудувати шкалу історичного часу і встановити за її допомогою хронологічну послідовність подій; – створити і заповнити хронологічну таблицю.	віки, Новий час). Історія України на шкалі часу.
Орієнтовний перелік важливих фактів (явищ) історії України для роботи зі шкалою часу: *Київська держава (княжа Русь-Україна. IX–XIII ст.); Королівство Руське (Галицько-Волинська держава. XIII – середина XIV ст.); Козацька республіка / Військо Запорозьке / Гетьманщина (середина XVI – XVIII ст.); творення нової України, держава Україна (XIX–XX ст.)*. Події історії рідного краю (*на вибір учителя*). **Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:** – співвіднести рік – століття – тисячоліття; – встановити тривалість історичної події; – розмістити події на шкалі часу, у хронологічній таблиці; – встановити хронологічну послідовність подій (за допомогою шкали часу, хронологічної таблиці); – розв'язати історичну задачу на обчислення часу.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Тема 2. ***ДЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ ІСТОРІЯ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – як описати і показати на карті: а) кордони та столиці: Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини, сучасної України; б) територіальні межі окремих історико-географічних регіонів України; в) територіальне розташування рідного міста/селища/села. **Розумію:** – територію як місце, де відбувалися (розгорталися в часі) історичні події; – поняття «історична карта», «контурна карта»; «історико-географічний регіон», «державний кордон»; – відмінність між географічною (фізичною) та історичною картами; – як природні умови можуть впливати на життя людей (на прикладі окремих історико-	Географічний та історичний простір. Робота з історичною картою. Україна на картах (мапах) упродовж історії. Територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини та їх зміни. Терени творення нової України. Держава Україна та її сусіди. Історико-географічні регіони України та їх особливості (*на вибір учителя, оглядово*). Територіальне розташування та історичне походження рідного міста/села.

географічних регіонів України); – як історики визначають: а) територіальні межі (кордони) Київської держави, Королівства Руського (Галицько-Волинської держави), Козацької республіки / Війська Запорозького / Гетьманщини; б) історико-географічних регіонів України; в) межі населених пунктів (міст, селищ і сіл); – як читати історичну карту за її легендою. **Умію:** – скласти розповідь за історичною картою; – визначити географічне розташування й природні умови названих учителем історико-географічних регіонів; – позначити і надписати на контурній карті названі вчителем історико-географічні регіони, територію рідного краю, рідне місто/селище/село.	
Історико-географічні регіони України для роботи з картою: *Середнє Подніпров'я, Чернігово-Сіверщина*, *Галичина, Волинь, Поділля, Буковина, Закарпаття, Донщина, Слобожанщина, Північне Причорномор'я, інші.* **Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:** – визначити просторове (територіальне) розташування історико-географічного регіону; – охарактеризувати (за картою) природні умови для вказаних учителем історико-географічних регіонів; – позначити і надписати на контурній карті вказані учителем історико-географічні регіони, територію рідного краю, рідне місто/селище/село.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Природознавство. Розділ: Земля – планета Сонячної системи. Тема: Людина на планеті Земля (Учень розуміє людину як частину природи. Зв'язок людини з природою. Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Тема 3. ***ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – різновиди історичних джерел (наводжу приклади); **Розумію:** – історичне джерело як усе те, що було створене в минулому людьми і збереглося; – як історики довідуються про минулі часи на основі археологічних розкопок, писемних, речових і усних джерел та як працюють із джерелами; – які способи для виявлення, дослідження і збереження історичних джерел використовують сучасні історики; – відмінність між минулою дійсністю та джерельними відомостями про неї: як обставини життя, погляди і бажання людей можуть впливати на зміст історичних джерел; – як і де зберігають історичні джерела (музей, архів, бібліотека, історико-архітектурний заповідник); – поняття: а) «речове джерело», «археологія»,	Історичні джерела та їх різновиди. Виявлення та збереження історичних джерел. Потреба залучення різних джерел для відображення повноти історії. Робота з історичними джерелами. Залучення різних джерел для достовірного відображення минулого. Критичне ставлення до джерельних відомостей. Місця, де зберігають історичні джерела.

«експонат»; б) «писемне джерело», «піктографічне (малюнкове) письмо», «ієрогліфічне письмо», «абеткове письмо», «літопис»; в) «усне джерело», «міф», «легенда», «прислів'я»; в) «музей», «архів». **Умію:** – розрізнити історичні джерела за видами; – поставити запитання до змісту історичних джерел; – визначити час і місцевість, де були створені вказані учителем джерела з історії України; – розпізнати відомості про осіб і події та судження про них.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – згрупувати надані учителем історичні джерела за різновидами, часом і територією створення; – добрати інформацію про минуле з візуальних джерел (сімейного фотоальбому, зображень пам'яток історії тощо, *на розсуд учителя*); – висловити враження (усно або письмово) від екскурсії до місцевого історичного (краєзнавчого) музею або архіву.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Українська література. Розділ: Світ фантазії та мудрості. Тема: Міфи і легенди давніх українців. Народні перекази (Учень розуміє роль і місце реального та фантастичного в житті, міфи як первісні уявлення про всесвіт і людину, реальні та фантастичні елементи людської поведінки); 5 клас. Українська мова. Розділ: Відомості із синтаксису та пунктуації. Тема: **Речення, його граматична основа** (Учень **складає твір-роздум за колективно складеним планом у художньому стилі (орієнтовні теми: «Чому необхідно знати історію свого народу», «Чого не можна купити за гроші»**).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Тема 4. ***ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ПАМ'ЯТКАХ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – 988 р. – хрещення Русі; – 1253 р. – коронація Данила Галицького; – 1648 р. – початок визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Утворення Української козацької держави; – 1917–1921 рр. – Українська революція. Формування національної державності; – 1932–1933 рр. – Голодомор як геноцид українського народу; – 1939–1945 рр. – трагедії й звитяги українського народу в роки Другої світової війни; – 24 серпня 1991 р. – Акт проголошення незалежності України; – 28 серпня 1996 р. – ухвалення Конституції України; – 2013–2014 рр. – Революція Гідності. **Розумію:** – пам'ятку історії як скарб, гордість і надбання народу; – поняття «історична пам'ять», «пам'ятка	Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації. Пам'ятник як витвір мистецтва для увічнення пам'яті про подію або особу. Робота з візуальними і писемними джерелами, які зберігають пам'ять про історію України: а) княжа Русь-Україна: Володимир і Данило Галицький; б) козацька Україна: Богдан Хмельницький; в) новітня Україна: на шляху до державної незалежності (Українська революція, Голодомор, Друга світова війна, проголошення незалежності України, ухвалення Конституції України, Революція Гідності).

історії», «пам'ятник», «права людини і громадянина», «конституція»; – як і навіщо турбуватися про пам'ятки історії рідного краю. **Умію:** – розпізнати історичні пам'ятки і пам'ятники; – описати пам'ятку історії; – показати на карті місцевість, де розташовані вказані вчителем пам'ятки історії України; визначити епоху, в яку вони виникли; – відшукати (у бібліотеці, за допомогою електронних ресурсів) і впорядкувати (поставити запитання, скласти план) інформацію про пам'ятки і пам'ятники, що встановлені в Україні, у рідному краї; – розповісти про події, життєвий шлях осіб, яким зведено пам'ятники; – наводити приклади порушення прав людини у минулому; – розпізнати символічний зміст пам'ятників.	
Орієнтовний перелік пам'яток і пам'ятників України для навчальної роботи: *пам'ятники Володимиру Великому і княгині Ользі (м. Київ), Софійський собор (м. Київ), пам'ятник королеві Данилу (м. Львів), резиденція Богдана Хмельницького (м. Чигирин), пам'ятник Богдану Хмельницькому (м. Київ), ханський палац (м. Бахчисарай), пам'ятник Михайлові Грушевському (м. Київ), пам'ятник Героям Крут (Чернігівська обл.), Меморіал воїнам УГА (Личаківський цвинтар у Львові), Національний музей «Меморіал пам'яті жертв Голодомору в Україні» (м. Київ), меморіальний простір у Бабиному Яру (м. Київ), монумент «Батьківщина-мати» і Національний музей історії України у Другій світовій війні (м. Київ), монумент Незалежності (м. Київ), Меморіал Героям Небесної Сотні (м. Київ)*. Пам'ятки історії й пам'ятники рідного краю (*на вибір учителя*). Це можуть бути замки і палаци, фортеці, храми і монастирі, вулиці й площі, парки і сади, заповідники тощо. **Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:** – згрупувати пам'ятки історії за періодами та історико-географічними регіонами; – прочитати символіку пам'ятників історичним подіям і особам (*на вибір учителя*); – розповісти (усно або письмово) про відвідану пам'ятку історії або пам'ятник, установлений у рідному краї (*на вибір учителя або учнів*); – проаналізувати витяги з правових пам'яток України (зокрема Конституції України) та поміркувати про їхню роль у захисті прав людини і громадянина.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Види образотворчого мистецтва. Тема: Декоративно-прикладне мистецтво (Учень висловлює судження про твори декоративно-прикладного мистецтва та скульптури, усвідомлює їх значення у формуванні та збереженні національної спадщини України та світу, усвідомлює роль і значення скульптури, декоративно-прикладного мистецтва в житті людей); 5 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Скульптура. Тема: Декоративно-прикладне мистецтво (Учень усвідомлює значення збереження національної спадщини України та світу, усвідомлює роль і значення скульптури, декоративно-прикладного мистецтва в житті людей); 5 клас. Музичне мистецтво. Розділ: Види музичного мистецтва. Тема: Музика як вид мистецтва. Народна музика (Учень наводить приклади значення музики в житті, зокрема в побуті, медіа-просторі; усвідомлює українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу і гордість за нього); 5 клас. Мистецтво. Розділ: Види мистецтва. Тема: Народне і професійне мистецтво (Учень виявляє емоційно-ціннісне ставлення до народного і професійного мистецтв, висловлює судження про загальнолюдські, естетичні та художні цінності, транслятором яких є мистецтво, пропагує національну культуру через власну та художньо-творчу діяльність).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Тема 5. ***ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – імена руських і козацьких літописців, назви їхніх праць; – імена українських істориків та назви головних їхніх досліджень. **Розумію:** – значення для людини пам'яті про власне минуле, минуле родини, народу; – взаємопов'язаність історичних подій; – правила, якими керуються історики в дослідницькій роботі; – поняття «історичний факт», «історична особа», «історичний образ», «історичне дослідження». **Умію:** – відрізнити науково-популярний історичний текст від художнього; – підготувати повідомлення про історичний факт, спираючись на відомості з кількох джерел; – зіставити вибрані події з історії родини, рідного краю та України; – пояснити своє ставлення до історичних фактів і осіб, подій власного життя.	Головні цілі пізнання минулого. Фах історика. Що таке історичний факт, історична особа, історичне дослідження. Історичні праці про Україну та їхні автори: а) руські літописи. «Повість минулих літ» літописця Нестора; б) козацькі літописи. Літопис Самійла Величка; в) історичні праці XIX – початку XX ст. «Історія України-Руси» Михайла Грушевського. Дослідження з історії рідного краю (*на вибір учителя*). Наукове і мистецьке осмислення минулого. Художні твори про минуле України (*на вибір учителя*).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати міні-дослідження з історії своєї родини, використовуючи відомості з різних доступних джерел; – зіставити й пов'язати вибрані факти з історії України, рідного краю і своєї родини; – представити повідомлення з історії родини, підготувати презентацію родового дерева.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Українська література. Розділ: Історичне минуле нашого народу. Тема: Літописні оповіді (Учень знає про історичну і літературну пам'ятку «Повість минулих літ» та значення давнього літописання для нащадків); 5 клас. Українська мова. Розділ: Пряма мова. Діалог. Тема: Пряма мова. Діалог (Учень **складає** тексти, використовуючи речення з прямою мовою, діалогом, із висловленнями відомих людей, крилатими висловами для докладної, точної й виразної передачі почутого й прочитаного).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Тема 6. ***УСЕ МАЄ МИНУЛЕ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – 1632 р. – утворення Києво-Могилянської колегії; – 1661 р. – заснування Львівського університету; – 1805 р. – відкриття Харківського університету; – 1834 р. – відкриття Київського університету (університету Святого Володимира); – 1896 р. – перші сучасні Олімпійські ігри; – 1960-і роки – початок комп'ютеризації. **Розумію:** – господарство (економіку) як виробництво	Праця і господарство: колись і сьогодні. Традиційні заняття українців. Від натурального до ринкового господарства. Застосування досягнень науки й техніки у виробництві та його наслідки. Місто та село. Заняття та умови життя населення в українських містах і селах у минулому і тепер. Наука та освіта. Школи й університети на українських теренах. Зростання ролі розумової праці. Турбота про здоров'я. Медицина. Аптеки. Спорт. Як колись проводили вільний час.

необхідних для життя і розвитку суспільства речей і послуг, обмін ними, їх розподіл і використання; – причини підвищення ролі міст у господарському й культурному житті суспільств; – освіту як спосіб включення людини в суспільство відповідно до її здібностей і зусиль, а науку й мистецтво – як способи пізнання й відображення людиною світу й життя; – гру як спосіб набуття досвіду, рівновартісного праці й навчанню; – поняття «натуральне господарство», «ринкове господарство», «місто», «епідемія», «університет», «дозвілля». **Умію:** – розпізнати явні зміни, яких упродовж історії зазнало життя в місті й селі; – розпізнати явні зміни, які відбулися в історії у сфері освіти й науки; – встановити окремі причини зростання тривалості життя людей упродовж останніх століть; – висловити припущення про характер занять людей у майбутньому.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на основі інформації від батьків (бабусь і дідусів, інших родичів), а також доступних писемних і речових джерел: а) порівняти ігри на дозвіллі (й іграшки) батьків і власні; б) підготувати повідомлення (міні-проект) про одяг людини в минулому; в) підготувати повідомлення (міні-проект) про харчування людей у минулому; г) скласти розповідь про родинні традиції та свята.	
Міжпредметні зв'язки: 5 клас. Інформатика. Розділ: Мережеві технології та Інтернет. Тема: Пошук відомостей у мережі Інтернет. Безпечне користування Інтернетом (Учень критично оцінює відомості, отримані з мережі Інтернет); 5 клас. Англійська мова. Теми: Я, моя родина, мої друзі. Подорож. Рідне місто/село (Учень висловлює судження про свої родинні зв'язки, професії батьків, друзів, основні історичні та культурні відомості про Україну та Велику Британію).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Всесвітня історія. Історія України
(*інтегрований курс*) *(70 годин)*
6 клас

Інтегрований курс історії (*Всесвітня історія. Історія України*) для 6 класу є першим систематичним курсом історії в середній школі. Його особливостями є, по-перше, інтегрований характер – давня історія України вивчається як складова всесвітньої історії; по-друге, вивчення історичного матеріалу здійснюється в широких хронологічних межах: від появи первісних людей до падіння Західної Римської імперії. Головними завданнями курсу є: а) сформувати в учнів розуміння цивілізаційної значущості стародавнього періоду в історії України, Європи та світу в цілому, античної цивілізації як основи для подальшого розвитку європейських суспільств; б) сприяти формуванню засобами історії низки загальних (уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентність, обізнаність у сфері культури тощо) і предметних (хронологічна, просторова, інформаційна тощо) компетентностей через актуалізацію змістових ліній (або їх елементів): сталого розвитку (з розумінням залежності людини і суспільств від природного середовища), громадянської відповідальності, культурної самосвідомості, життя в інформаційному середовищі, моральних цінностей; в) розвивати пізнавальний інтерес учнів до минулого через створення умов для активної взаємодії між вчителем і учнями, виконання учнями творчих практичних завдань.

Структура курсу:

Вступ. *КОЛИ І ЯК РОЗПОЧАЛАСЯ ІСТОРІЯ ЛЮДСТВА*
Розділ 1. *ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ*
Розділ 2. *СТАРОДАВНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЗІЇ ТА АФРИКИ*
Розділ 3. *АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ*
Розділ 4. *ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ІНШИХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ*

Вступ. *КОЛИ І ЯК РОЗПОЧАЛАСЯ ІСТОРІЯ ЛЮДСТВА*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час появи людини на теренах України; – послідовність періодів історії людства, якими послуговуються богослови, антропологи, археологи й історики. **Розумію:** – предмет і завдання історії; – сутність наукових і релігійних теорій походження людини; – періодизацію як спосіб упорядкування історії; – давню історію України як складову світової історії; – критерії, які історики й археологи використовують для періодизації історії України та світової історії; – поняття «ера (історична доба)», «кам'яний вік», «бронзовий вік», «залізний вік», «первісні часи», «античність», «антропологія», «археологія». **Умію:** – співвіднести дату події з історичним періодом (з допомогою шкали часу);	Предмет і завдання історії. Теорії походження людини. Періодизації історії людства (антропологічна, археологічна, історична). Як працювати з підручником інтегрованого курсу історії (*Всесвітня історія. Історія України*) для учнів 6 класу

– розв’язати історичну задачу на обчислення часу; – вправно користуватися підручником для виконання завдань у класі й удома.	
Орієнтовна тема практичної роботи: – Лічба часу в історії стародавнього світу [завдання: встановити особливості літочислення до нашої ери (з допомогою шкали часу); збудувати та зіставити археологічну й історичну часові шкали; визначити (за датою), до якого періоду належить подія (з допомогою археологічної та історичної часових шкал)].	
Узагальнення	

Розділ 1. ***ПЕРВІСНІ СПІЛЬНОТИ. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – назви відомих пам’яток (стоянок) первісних людей на теренах України; – винаходи і пам’ятки культури первісних людей (за матеріалами з теренів України). **Розумію:** – сутність «неолітичної революції» як процесу переходу людства від привласнювального (збиральництво, мисливство, рибальство) до продуктивного (відтворювального) господарства (землеробства, скотарства і ремесел); – сутність первісних форм релігійних вірувань: фетишизму, тотемізму, анімізму та магії; – риси господарства, суспільного устрою й світосприйняття як основу історичного опису життя людей у минулому; – поняття «homo sapiens (людина розумна)», «стоянка первісних людей», «археологічна культура», «родова громада (рід)», «територіальна (сусідська) громада», «плем’я», «ремесло», «мораль», «звичай». **Умію:** – співвіднести археологічну й історичну періодизацію історії стародавнього світу; – показати на карті стоянки первісних людей і територіальні межі трипільської культури; – описати спосіб життя первісних людей; – розпізнавати пам’ятки трипільської культури.	Як працюють археологи. Природні умови, спосіб життя, суспільна організація, світорозуміння і мораль первісних людей. Основні стоянки і пам’ятки первісних людей на території України. Трипільська археологічна культура.
Рекомендовані для навчальної роботи стоянки первісних людей: *Королеве (Закарпаття), Мізин (Чернігівщина), Кирилівка (м. Київ), Межиріч (Черкащина), Київ-Коба (Крим) та ін.* Стоянки первісних людей на території рідного краю (*на вибір учителя*), інші відомі стоянки. **Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:** – позначити на контурній карті стоянки первісних людей на теренах України (за переліком учителя), межі поширення і протоміста трипільської культури; – описати спосіб життя первісних людей (мисливців і рибалок, землеробів і скотарів) на основі археологічних речових джерел.	
Міжпредметні зв’язки: 6 клас. Географія. Розділ: Планета людей. Тема: Кількість і розміщення населення на Землі (Учень усвідомлює толерантне ставлення до представників людських рас та народів світу, розуміє історичний взаємозв’язок людини із природою, оцінює вплив людини на природу, наслідки господарської діяльності для сучасної людини).	

Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 2. ***СТАРОДАВНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЗІЇ ТА АФРИКИ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні й територіальні межі давньоєгипетської цивілізації, цивілізацій Дворіччя (Шумер, Вавилон), Фінікії (міст-держав) та Ізраїльсько-Юдейського царства; – час об'єднання Єгипту, укладення кодексу законів Хаммурапі; – роки правління царів Давида і Соломона; – назви відомих пам'яток давньоєгипетської цивілізації (Великі піраміди), Дворіччя (стела Хаммурапі), Фінікії (алфавіт), Ізраїльсько-Юдейського царства (Біблійні заповіді, храм Соломона). **Розумію:** – цивілізацію як історично-культурний феномен; – вплив природно-географічних умов на господарське життя, організацію влади та міфологію давніх суспільств; – причини виникнення міст, соціальних верств і держави; – поняття «цивілізація», «іригаційне (зрошувальне) землеробство», «колонізація», «суспільство», «суспільна верства», «держава», «місто-держава», «фараон», «закон», «реформа», «релігія», «політеїзм», «монотеїзм», «Біблія», «міфологія», «ієрогліф», «клинопис»; – вплив світогляду на спосіб життя давніх людей і суспільств; – причини злету і занепаду стародавніх держав і суспільств; – організацію суспільств і держав як основу для їх характеристики засобами історії; – значення Біблії як історичного джерела. **Умію:** – позначити на карті (використовуючи географічні орієнтири) давні цивілізації й міста; – охарактеризувати давні суспільства і держави; – описати повсякденне життя представників різних верств давніх суспільств; – осмислити і передати враження, яке могли справляти на давнє населення і справляють на туристів пам'ятки мистецтва Давнього Єгипту та Передньої і Центральної Азії (Великий сфінкс, храм Соломона та ін.); – зіставити умови розвитку та характерні ознаки суспільств і держав Давнього Єгипту і Передньої та Центральної Азії.	Що в історії називають цивілізацією. **Цивілізація долини Нілу.** Природно-географічні умови розвитку давньоєгипетської цивілізації. Повсякдення й господарське життя. Організація суспільства і влади в Давньому Єгипті. Міфологія, писемність і мистецтва. Будівництво пірамід. **Цивілізації Дворіччя.** Природно-географічні умови розвитку Шумеру та Вавилону. Повсякдення і господарське життя. Організація суспільства і влади у містах-державах і царствах Дворіччя. Закони Хаммурапі. Міфологія, писемність і мистецтва. Епос про Гільгамеша. **Фінікія. Ізраїльсько-Юдейське царство.** Природно-географічні умови розвитку. Повсякдення й господарське життя. Фінікійська колонізація. Карфаген. Алфавіт. Ізраїльсько-Юдейське царство: організація влади й суспільства. Єрусалим. Біблія як історичне джерело.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:	

– позначити на контурній карті річки Ніл, Тигр і Євфрат, розташування Мемфісу, Шумеру, Вавилону, Карфагену, Єрусалиму, територіальні межі давніх цивілізацій Азії та Африки; – охарактеризувати структуру суспільств і держав (Єгипетського, Вавилонського, Ізраїльсько-Юдейського царств, міст-держав Шумеру та Фінікії); – оцінити (на основі витягів із Книги мертвих, законів Хаммурапі) правове становище населення в давніх державах Північної Африки, Передньої та Центральної Азії; – зіставити умови розвитку й характерні ознаки суспільств і держав Давнього Єгипту, з одного боку, і Передньої та Центральної Азії, з іншого; – підготувати повідомлення про повсякденне життя представників різних верств у стародавніх суспільствах.
Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Зарубіжна література. Розділ: Міфи народів світу. Тема: Єгипетські міфи (Учень усвідомлює єдність людини й природи, оцінює вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу); 6 клас. Інформатика. Розділ: Комп'ютерні презентації. Тема: Програмне забезпечення для створення й відтворення комп'ютерних презентацій (Учень обґрунтовує доцільність використання презентацій у своїй навчальній діяльності та повсякденному житті); 6 клас. Географія. Розділ: Способи зображення Землі. Тема: Географічні карти, їх елементи. Легенда карти. Масштаб карт. Географічні атласи (Учень оцінює практичне значення плану та географічних карт для себе і своєї родини); 6 клас. Українська мова. Розділ: Іменник. Тема: Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль (Учень створює розповідь, інформаційний допис, повідомлення про уявну подорож Україною або країн зарубіжжя з використанням власних назв).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 3. ***АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – часову послідовність Мінойської, Ахейської (палацових), грецької античної (полісної) цивілізацій; – хронологічні межі існування на території України грецьких поселень (полісів); – часову послідовність панування у степах Північного Причорномор'я кіммерійців, скіфів, сарматів, готів, гунів; – хронологічні межі існування Римської республіки та Римської імперії; – час зародження й утвердження християнства, визнання християнства державною релігією Римської імперії, поділу Римської імперії на Західну та Східну (Візантію); – пам'ятки культури Давньої Греції, Скіфії й Риму (Афінський акрополь, пектораль із кургану Товста Могила, маяк Александрії, Колізей у Римі, Венера Мілоська та ін.); – час формування давніх слов'ян і напрямки їх розселення з історичної прабатьківщини; – самоназви і пам'ятки культури давніх слов'ян. **Розумію:** – ідейну близькість давньогрецької, елліністичної й давньоримської культур; – особливості античної демократії, зміст прав і обов'язків громадян Афін і Риму, безправ'я рабів; – причини піднесення й занепаду грецьких	Періодизація історії давніх Греції та Риму. Природно-географічні умови Балканського півострова. Археологічне відкриття Мінойської й Ахейської палацових цивілізацій. Давньогрецьке суспільство. Афіни і Спарта. Греко-перські війни. Утвердження демократії в Афінах за Перикла. Господарювання і повсякденне життя в Давній Греції. Грецька релігія та міфологія. Античні олімпійські ігри. Сім'я, освіта та виховання афінян і спартанців. Підкорення Греції Філіпом II. Александр Македонський. Елліністичні держави. Культура елліністичної доби. Велика грецька колонізація. Заснування античних грецьких поселень на території України (у Північному Причорномор'ї). Суспільне, господарське життя і побут в античних полісах на території України. Взаємини греків і місцевого населення. Кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни. Природно-географічні умови Апеннінського півострова. Виникнення міста Рима. Римська республіка в V–I ст. до н.е.: соціальний устрій та організація влади. Військова експансія Риму. Диктатура Цезаря. Римська імперія. Октавіан Август.

полісів (Афін, Спарти), Великої Скіфії та Римської держави; – передумови Великої грецької колонізації та Великого переселення народів; – внесок античної цивілізації в історію людства, зв'язок античної цивілізації зі спільнотами на українських теренах; – виникнення передумов для державності в давніх слов'ян як результат розселення, господарського (землеробство) і культурного розвитку; – історичне значення християнства; – поняття «еллінізм», «поліс», «громадянин», «демос», «аристократія», «тиранія», «демократія», «пантеон богів», «республіка», «імперія», «патриції», «плебеї», «сенат», «диктатор», «вето», «легіон», «провінція», «гладіатор», «експансія», «курган», «прабатьківщина слов'ян», «розселення слов'ян». **Умію:** – охарактеризувати й зіставити суспільний устрій та повсякденне життя Афін і Спарти, становище патриціїв і плебеїв; – охарактеризувати суспільний устрій Римської держави часів принципату Октавіана Августа, повсякденне життя мешканців античних полісів Північного Причорномор'я, діяльність Перикла, Александра Македонського, Юлія Цезаря та Октавіана Августа (*на вибір учителя*); – визначити причини зміни у ставленні Римської держави та суспільства до християнської церкви; – пояснити, як у добу античності соціальне становище особи впливало на її повсякденне життя; – охарактеризувати спосіб життя (суспільну організацію, господарські заняття, духовний світ) давніх слов'ян; – визначити причини розселення давніх слов'ян поза межі території історичної прабатьківщини; – показати на карті історико-географічні об'єкти античної цивілізації (античні міста, держави, напрямки Великої грецької колонізації, Східного походу Александра Македонського, Великого переселення народів та ін.).	Пантеон римських богів. Римське право. Мистецтво Давнього Риму. Кризові явища в Римській імперії. Виникнення і поширення християнства. Перетворення християнства на офіційну релігію Римської імперії. Розпад Римської імперії. Велике переселення народів. Падіння Західної Римської імперії. Походження (витоки) слов'янських народів. Природно-географічні умови історичної прабатьківщини слов'ян. Суспільне та господарське життя і духовний світ. Передумови розселення слов'ян. Розвиток слов'янських племен у процесі розселення. Анти і склавини на теренах України.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – позначити на контурній карті: а) Балканський і Апеннінський півострови, античні грецькі поселення (Мікени, Афіни, Спарта, Тіра, Ольвія, Пантікапей, Херсонес); б) кордони Боспорського царства, Перської держави, держави Александра Македонського, Римської держави часів принципату Октавіана Августа, Афіни, Спарту, Александрію, Рим, Константинополь (Візантій); в) напрямки Великої грецької колонізації, Східного походу Александра Македонського, Великого переселення народів; г) прабатьківщину слов'ян і	

напрямки їх розселення, територіальні межі союзів антів і склавинів; – охарактеризувати спосіб життя мешканців античних полісів Північного Причорномор'я (за доступними текстовими джерелами) і скіфських племен (за книгою «Мельпомена» з Геродотової «Історії в дев'яти книгах»); – зіставити суспільний устрій Афін і Спарти, повсякденне життя населення цих міст; – порівняти правове становище різних груп громадян, а також громадян і негромадян у Стародавньому Римі; – укласти програму античних Олімпійських ігор або мандрівки з оглядом пам'яток культури давніх Греції та Риму (*у формі рольової гри*); – сформулювати життєву позицію (вибір у конкретній життєвій ситуації) історичного персонажа на основі висловів з його творів (*на вибір учителя*).
Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Зарубіжна література. Розділ: Міфи народів світу. Тема: Грецькі міфи (Учень усвідомлює єдність людини й природи, оцінює вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу); 6 клас. Географія. Розділ: Уявлення про Землю у давнину. Тема: Уявлення про форму Землі. Зображення Землі на картах Ератосфена, Птолемея (Учень розуміє внесок античних учених у становлення географії як науки, складає за допомогою членів родини короткі повідомлення про пізнання Землі у давнину).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 4. ***ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ІНШИХ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі Великого переселення народів; – час формування європейської, китайської, індійської, ісламської та інших сучасних цивілізацій; – пам'ятки культури китайської (Велика китайська стіна, порцелянова армія Цинь Шіхуанді) й індійської (Мохенджо-Даро) цивілізацій. **Розумію:** – вплив культурних запозичень на розвиток відкритих і закритих цивілізацій, пов'язаність культур зниклих і сучасних цивілізацій; – соціальний досвід і культурні здобутки народів Середземноморського культурного простору, Велике переселення народів, поширення християнства й падіння Західної Римської імперії як витоки й умови формування сучасної європейської цивілізації; – досвід античної цивілізації як запоруку ефективної відповіді європейців на цивілізаційні виклики сучасності; – поняття «цивілізація», «історичний досвід», «варна», «індуїзм», «буддизм», «конфуціанство», «іслам». **Умію:** – визначити внесок давніх греків і римлян у культуру сучасних європейських народів, зокрема українців; – показати на карті: а) територіальні межі європейської, китайської, індійської, ісламської цивілізацій; б) долини річок Інд,	Причини зникнення стародавніх цивілізацій. Сучасні цивілізації на мапі світу. Головні ознаки європейської цивілізації та її історичне підґрунтя. Китайська, індійська, ісламська та інші цивілізації. Цивілізаційні взаємодії

Ганг, Хуанхе, Янцзи, терени давніх Індії й Китаю; – визначити особливості господарства, суспільного життя й культури давніх Індії та Китаю	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – добрати інформацію про правила і переконання (звичаї, юридичні норми, фразеологізми тощо), а також елементи побутової культури (будівлі, меблі, одяг, їжа), запозичені українцями в давніх греків і римлян; – зіставити господарство, суспільне життя й культуру населення давніх Греції та Риму, з одного боку, й Індії та Китаю, з іншого.	
Міжпредметні зв'язки: 6 клас. Зарубіжна література. Розділ: Міфи народів світу. Тема: Індійські міфи (Учень усвідомлює єдність людини й природи, оцінює вплив міфів на подальший розвиток культурних традицій народів світу).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Історія України *(35 годин)*
Всесвітня історія *(35 годин)*
7 клас

Курс історії для 7 класу передбачає вивчення періоду Середньовіччя (V–XV ст.) і складається з двох окремих предметів: історії України та всесвітньої історії. Зважаючи на завдання формування в семикласників цілісних уявлень про події, явища, процеси періоду Середніх віків, взаємовплив народів і цивілізацій цієї доби, розуміння значущості внеску Середньовіччя, зокрема українського, у світову політичну й культурну спадщину, програма пропонує такий порядок синхронізації названих курсів: Всесвітня історія. *Повторення. Вступ*. — Всесвітня історія. Розділ 1. *Перші середньовічні держави*. — Історія України. Розділ 1. *Виникнення та становлення Русі-України*. — Всесвітня історія. Розділ 2. *Середньовічний світ Західної Європи*. — Всесвітня історія. Розділ 3. *Європейське суспільство і держави в X–XV ст.* — Історія України. Розділ 2. *Київська держава (Русь-Україна) наприкінці X – у першій половині XI ст.* — Історія України. Розділ 3. *Київська держава у другій половині XI – першій половині XIII ст.* — Історія України. Розділ 4. *Королівство Руське (Галицько-Волинська держава)*. — Всесвітня історія. Розділ 5. *Країни Центральної та Східної Європи в X–XV ст.* — Історія України. Розділ 5. *Руські удільні князівства у складі сусідніх держав. Кримське ханство*. — Всесвітня історія. Розділ 4. *Матеріальний і духовний світ європейського Середньовіччя*. — Всесвітня історія. Розділ 6. *Середньовічний Схід*. — Історія України. *Узагальнення до курсу. Історія України в контексті епохи Середніх віків*. До семикласників висуваються складніші, порівняно з 6 класом, вимоги щодо навчальних досягнень. Особливого значення набуває робота з історичними картами, укладання історичних портретів, засвоєння і використання понять і термінів, усвідомлення відмінності між такими елементами змісту, як подія, явище, процес; актуалізуються логічна та аксіологічна компетентності.

Історія України. 7 клас

Структура курсу:

Розділ 1. *ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ*
Розділ 2. *КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА) наприкінці X – у першій половині XI ст.*
Розділ 3. *КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА у другій половині XI – першій половині XIII ст.*
Розділ 4. *КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ (ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА)*
Розділ 5. *РУСЬКІ УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. КРИМСЬКЕ ХАНСТВО*
Узагальнення до курсу. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ СЕРЕДНІХ ВІКІВ*

Розділ 1. *ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час утворення Київської держави (Русі-України), дати перших русько-візантійських договорів, повстання древлян проти князя Ігоря; – території розселення слов'янських племен на теренах України, напрямки походів перших київських князів. **Розумію:** – основні версії походження назви «Русь»	Розселення слов'янських племен на території України. Господарство та суспільство слов'ян. Сусіди східних слов'ян. Утворення Русі-України. Київські князі (Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав).

(«Русь-Україна»); – передумови утворення держави у слов'ян, які жили на теренах України; – роль міста Києва в утворенні Русі; – поняття «Русь» («Русь-Україна»), «князь», «дружина», «полюддя», «данина», «печеніги», «язичництво»; – історичний портрет особистості як опис, що включає перелік ключових рис зовнішності й характеру, особисту оцінку вдачі особи та думку про неї сучасників, характеристику публічної (політичної, наукової, громадської та ін.) діяльності особи, ставлення сучасників і власне ставлення до цієї діяльності та її результатів. **Умію:** – розмістити в хронологічній послідовності відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава), їхні походи/реформи; – показати на карті території розселення слов'янських племен на теренах України, напрямки походів київських князів IX–X ст.; – охарактеризувати спосіб життя (господарство, побут, організацію суспільства і влади, світосприйняття) слов'ян, які жили на теренах України; – визначити напрямки внутрішньої й зовнішньої політики перших князів; – визначити внесок у розбудову Київської держави її правителів Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги і Святослава; – укласти історичний портрет руського князя.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про утворення Київської держави (Русі-України), правління перших князів (Аскольда, Олега, Ігоря, Ольги, Святослава), їхні походи/реформи; – позначити на контурній карті територію розселення слов'янських племен на теренах України та їхніх сусідів, напрямки походів київських князів IX–X ст.; – визначити (за доступними текстовими джерелами) особливості повсякденного життя та світобачення слов'ян на теренах України в IX–X ст.; – на підставі доступних джерел укласти (за допомогою вчителя) історичний портрет княгині Ольги або князя Святослава.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 2. ***КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА (РУСЬ-УКРАЇНА) наприкінці X – у першій половині XI ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – роки правління князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, дати впровадження християнства як державної релігії, розгрому	Внутрішня і зовнішня політика Володимира Великого. Впровадження християнства. Київська держава (Русь-Україна) за Ярослава Мудрого. «Руська правда».

печенігів під Києвом, час зведення Софійського собору, укладення «Руської правди»; – територію Київської держави (Русі-України) за часів правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого. **Розумію:** – суспільну роль різних верств населення Київської держави (Русі-України); – Русь часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого як середньовічну централізовану монархію – імперію; – історичне значення впровадження християнства як державної релігії Київської держави (Русі-України), кодифікації звичаєвого права (укладення «Руської правди»); – місце Русі-України серед європейських держав після прийняття християнства; – поняття «вотчина», «бояри», «шлюбна дипломатія», «собор», «ікона», «графіті», «мозаїка», «фреска», «митрополія», «книжкові мініатюри». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про правління князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, хрещення Русі та розбудову Київської митрополії, боротьбу русичів з печенігами, кодифікацію руського звичаєвого права; – показати на карті територію Київської держави (Русі-України) за правління Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого; – охарактеризувати господарське та суспільне життя населення Русі в X–XI ст., правове становище різних верств, внутрішню та зовнішню політику Володимира Великого та Ярослава Мудрого, порівняти її (за напрямами) з політикою перших київських князів; – визначити причини впровадження християнства як державної релігії Київської держави (Русі-України); – зіставити політичний устрій і соціальний розвиток руського та західноєвропейських суспільств в XI ст.; – розпізнавати пам’ятки архітектури з часів Київської держави (Русі-України).	Суспільний устрій. Влада князя. Повсякденне життя. Господарство. Міста. Ремесла. Торгівля. Культура.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого, хрещення Русі, утворення Київської митрополії, розгром Ярославом Мудрим печенігів під Києвом, кодифікацію руського звичаєвого права, інші (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті територію Київської держави (Русі-України) за правління князів Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого;	

– зіставити (за доступними текстовими джерелами) світосприйняття, господарство (економіку), структуру та політичний устрій руського суспільства в період становлення (IX – перша половина X ст.) і розквіту (кінець X – перша половина XI ст.) Київської держави; – охарактеризувати – на основі витягів з відомих правових пам'яток доби («Руська правда» Ярослава Мудрого, «Правда Ярославичів», «Статут» Володимира Мономаха) – правове становище різних верств населення Русі-України; – визначити (за доступними джерелами) роль і вплив християнської релігії й церкви в житті руського (давньоукраїнського) суспільства; – здійснити уявну подорож Києвом часів Володимира Великого / Ярослава Мудрого.
Міжпредметні зв'язки: 7 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Мистецтво: діалог традицій і новаторства. Тема: Мистецтво в нашому житті (Учень усвідомлює необхідність збереження пам'яток архітектури як художнього надбання людства); 7 клас. Українська мова. Розділ: Дієслово. Тема: **Дієслово:** значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль (Учень складає допис, есе про значення родинних традицій у житті людини).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 3. ***КИЇВСЬКА ДЕРЖАВА у другій половині XI – першій половині XIII ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дату Любецького з'їзду князів, період правління Володимира Мономаха, дату першої писемної згадки назви «Україна»; – території князівств у період роздробленості Київської держави (Русі-України) та половецьких земель. **Розумію:** – передумови політичної децентралізації (дроблення) Київської держави; – період правління наступників Ярослава Мудрого (Мономаховичів, Ігоревичів, Ростиславовичів та ін.) як час політичної децентралізації (дроблення) Русі, перетворення її у федеративну монархію; – існування відмінностей між елітарною (княжо-дружинною) культурою Русі, яка тяжіла до цілісності, та народною культурою, яка була просякнута старими, племінними відмінностями. **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про політичне дроблення Київської держави; – показати на карті території князівств періоду роздробленості Київської держави (Русі-України), половецькі землі; – визначити особливості політичного і соціально-економічного життя Київського, Переяславського, Чернігово-Сіверського, Волинського та Галицького князівств у XII – першій третині XIII ст.; – охарактеризувати господарську та політичну культуру Русі в XII – першій половині XIII ст., розвиток церкви і мистецтв у цей період; – встановити історичне значення Любецького	Передумови політичного дроблення Київської держави. Любецький з'їзд князів. Правління Володимира Мономаха. Київське, Переяславське та Чернігівське князівства в середині XII – першій половині XIII ст. Політичне і соціально-економічне життя (оглядово). Галицьке і Волинське князівства в другій половині XII ст. Ярослав Осмомисл (*оглядово*). Культура Русі-України в другій половині XI – першій половині XIII ст. Кочові народи степів України X–XIII ст. Крим у складі Візантійської імперії (*оглядово*).

з’їзду князів; – укласти історичний портрет руського князя.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Любецький з’їзд князів, правління спадкоємців Ярослава Мудрого (Володимира Мономаха та ін.), першу писемну згадку назви «Україна», зведення Успенського собору Києво-Печерської лаври, інші (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті й надписати території князівств часів роздробленості Київської держави (Русі-України) та половецькі землі; – визначити (за «Повчанням дітям», «Словом о полку Ігоревім» та іншими доступними джерелами) характерні для Володимира Мономаха, Ярослава Осмомисла, Ігоря Святославовича (*на вибір учня*) вчинки і риси характеру, а також ставлення до цього князя його сучасників; висловити та обґрунтувати власну думку про цього князя.	
Міжпредметні зв’язки: 7 клас. Зарубіжна література. Розділ: Билини і балади. Тема: Билина як жанр. Поетичне відображення історії Київської Русі в билинах (Учень поважає загальнолюдські чесноти, родинні цінності, героїзм і відданість вітчизні).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 4. *КОРОЛІВСТВО РУСЬКЕ (ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати утворення Галицько-Волинської держави, битви на річці Калці, час монгольської навали на Русь, дату коронування Данила Романовича; – території Галицько-Волинської держави та сусідніх держав, напрямки походів монголів на Русь. **Розумію:** – особливості підпорядкування окремих руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді); – передумови посилення західноєвропейських культурних впливів на теренах Королівства Руського; – поняття «ярлик», «баскак», «берестяна грамота»; – особливості політичного устрою, господарського розвитку і культури руського-українського суспільства як визначальні умови збереження його самобутності під час монгольського завоювання. **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про об’єднання Волинського і Галицького князівства в єдину державу; походи монголів на землі Русі, розбудову Галицько-Волинської держави; – показати на карті територію Королівства Руського, території держав – сусідів Королівства Руського, напрямки монгольських походів на Русь у 1239–1242 рр.; – охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику короля Данила;	Утворення Галицько-Волинської держави. Походи монголів на Русь. Підпорядкування руських князівств Монгольській імперії (Золотій Орді). Король Данило – будівничий Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича та її розпад. Культура Галицько-Волинської держави XIII – першої половини XIV ст.

– встановити історичне значення коронації Данила Галицького, причини розпаду Галицько-Волинської держави; – укласти і представити історичний портрет одного з правителів Галицько-Волинської держави.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про об'єднання Волинського і Галицького князівства в єдину державу, битву на р. Калці, вторгнення монголів на Русь, оборону Києва від монголів, коронування Данила Романовича, інші (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті територію Королівства Руського, території держав – сусідів Королівства Руського, напрямки монгольських походів на Русь у 1239–1242 рр.; – виявити (за доступними візуальними і текстовими джерелами) свідчення впливу західноєвропейських культур на повсякденне життя і розвиток мистецтв у Королівстві Руському; – підготувати та представити історичний портрет короля Данила / іншого князя з династії Романовичів (*на вибір учня*).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 5. ***РУСЬКІ УДІЛЬНІ КНЯЗІВСТВА У СКЛАДІ СУСІДНІХ ДЕРЖАВ. КРИМСЬКЕ ХАНСТВО***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час входження українських земель до складу різних держав, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії, дату Кревської унії; – територію руського-українських земель у складі різних держав. **Розумію:** – інкорпорацію (включення) руських князівств до складу сусідніх держав як обмеження владних повноважень місцевих правителів; – наслідки ліквідації удільних князівств для українського суспільства; – причини утворення незалежного Кримського ханства і встановлення над ним протекторату Османської імперії; – роль у житті давньоукраїнського суспільства різних соціальних верств і етнічних груп; – європейський характер культури руського-українського суспільства княжої доби; – поняття «унія», «шляхта», «магнат», «султан», «магдебурзьке право». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про входження руських князівств до складу сусідніх держав, опір руських князів політиці централізації, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії; – показати на карті територію українських удільних князівств у складі сусідніх держав; територію Кримського ханства; місця подій, що визначали процес інкорпорації князівств	Інкорпорація руських удільних князівств до складу Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, інших держав. Кревська унія 1385 р. і українські території. Опір руських князів політиці централізації та його наслідки. Держава Феодоро в Криму (*оглядово*). Утворення Кримського ханства. Гіреї. Суспільний устрій та культура ханства. Суспільне і церковне життя на теренах України в XIV–XV ст. Сільське господарство. Ремесла і торгівля. Міста, магдебурзьке право. Пам'ятки середньовічної культури XIV–XV ст. Костянтин Острозький. Юрій Дрогобич.

південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; – визначити особливості господарського і культурного розвитку, зокрема розвитку міст на магдебурзькому праві; організації суспільства та влади в українських князівствах, що входили до складу Литовсько-Руської держави / Королівства Польського; – охарактеризувати господарство, політичний устрій та культуру Кримського ханства, повсякденне життя його населення (знаті й простолюдинів / кочовиків і осілого люду); – визначити причини та наслідки Кревської унії для української спільноти; – укласти історичний портрет руського-українського діяча XIV–XV ст.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про входження руських князівств до складу сусідніх держав, Кревську унію, існування князівства Феодоро, утворення Кримського ханства і його підпорядкування Османській імперії, інші (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті територію українських удільних князівств у складі сусідніх держав, територію Кримського ханства, місця подій, що визначили інкорпорацію князівств південно-західної Русі в XIV–XV ст. до складу сусідніх держав; – зіставити організацію суспільства (соціальну стратифікацію) і влади (державний устрій) у руських удільних князівствах, Кримському ханстві, Великому князівстві Литовському та Королівстві Польському в XV ст.; – порівняти (за відомостями з наданих учителем джерел) правовий статус і повсякденне життя на теренах України в XIV–XV ст. представників різних станів, верств і етносів; – укласти історичний портрет Костянтина Острозького.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Узагальнення до курсу. *ІСТОРІЯ РУСІ-УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ СЕРЕДНІХ ВІКІВ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Розумію: – взаємопов'язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного і культурного життя руського-українського, візантійського і європейських суспільств. **Умію:** – встановити цивілізаційні здобутки руського-українського суспільства в період Середньовіччя; – визначити внесок руського-українського суспільства IX–XV ст. в загальноєвропейську культурну спадщину; – порівняти типові процеси і явища європейської та української історії доби Середньовіччя; – розкрити особливості українського середньовіччя (порівняно з історією тогочасної Візантії та Західної Європи).	Здобутки середньовічного руського-українського суспільства. Особливості суспільного життя Русі-України. Внесок Русі-України у формування європейської цивілізації.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на підставі укладеної протягом навчального року синхронізованої хронологічної таблиці	

«Європа в добу Середньовіччя» сформулювати висновок про місце Русі-України в загальноєвропейських політичних, господарських і культурних процесах.

Всесвітня історія. 7 клас

Структура курсу:

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП
Розділ 1. *ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ*
Розділ 2. *СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ*
Розділ 3. *ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ в X–XV ст.*
Розділ 4. *МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ*
Розділ 5. *КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ в X–XV ст.*
Розділ 6. *СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД (оглядово)*

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі та періодизацію Середньовіччя, час Великого переселення народів; – види джерел з історії Середньовіччя; – напрямки Великого переселення народів і розселення слов'ян. **Розумію:** – Середні віки (доба Середньовіччя) як період між історією Стародавнього світу та Новою історією; – Середні віки в Україні як княжу добу, періоди якої збігаються з відповідними періодами європейської історії, а саме: а) період становлення племінних князівств і союзів (V–IX ст.) – з добою раннього Середньовіччя (середина V ст. – кінець IX ст.); б) період існування Русі (IX–XIII ст.) – з добою зрілого Середньовіччя (X–XIII ст.); в) період удільних князівств (XIII–XV/XVI ст.) – з добою пізнього Середньовіччя (XIV–XV ст.); – як користуватися підручниками з історії України та всесвітньої історії для 7 класу на уроці й удома. **Умію:** – охарактеризувати первісні часи та історію Стародавнього світу; – перелічити цивілізаційні здобутки населення України стародавніх часів; – назвати хронологічні межі та періодизацію Середніх віків; – укласти синхронізовану хронологічну	Повторення: Велике переселення народів та його наслідки. Розселення слов'ян. Вступ: Середньовіччя як період розвитку людства. Періодизація.

таблицю «Європа в добу Середньовіччя».	

Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:

– розпочати роботу над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в добу Середньовіччя» (*за зразком*):

Період, дата (століття або рік)	**Події на теренах України**	**Події поза Україною**	**Примітки**
Раннє Середньовіччя *Зріле (Високе) Середньовіччя* *Пізнє Середньовіччя*			

Розділ 1. ***ПЕРШІ СЕРЕДНЬОВІЧНІ ДЕРЖАВИ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – хронологічні межі існування Франкського королівства, час утворення Франкської та Візантійської імперій, виникнення ісламу; – територію «варварських королівств», імперії Карла Великого, напрямки завойовницьких походів арабів. **Розумію:** – поняття «варварське королівство», «халіфат», «іслам», «Коран», «експансія». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про Велике переселення народів, Франкську та Візантійську імперії, перші Арабські халіфати (Омейядів і Аббасидів); – показати на карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого, Візантію, напрямки завойовницьких походів арабів, Арабський халіфат; – охарактеризувати організацію влади у «варварських королівствах», Франкській та Візантійській імперіях, перших Арабських халіфатах; – визначити наслідки Великого переселення народів, розпаду імперії Карла Великого, виникнення ісламу й арабської експансії.	Утворення «варварських королівств». Франкська держава. Хлодвіг. Завоювання Карла Великого. Імперія франків. Розподіл імперії. Візантійська імперія доби Юстиніана. Розквіт Візантії за Македонської династії та династії Комнінів. Культура Візантії. Природно-географічні умови Аравії. Виникнення ісламу. Мухаммад. Арабські завоювання та халіфати. Розвиток арабо-мусульманської культури.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Велике переселення народів, Франкське королівство, Франкську та Візантійську імперії, перші Арабські халіфати (Омейядів і Аббасидів), об'єднання арабів під владою Мухаммада, виникнення ісламу та ісламського літочислення; – позначити на контурній карті «варварські» королівства, імперію Карла Великого, Візантію, напрямки завойовницьких походів арабів, Арабський халіфат; – зіставити організацію влади у «варварських королівствах», Франкській імперії, Візантійській імперії, перших Арабських халіфатах.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 2. ***СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СВІТ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**

Знаю: – основні стани середньовічного суспільства; – найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, територію поширення християнства. **Розумію:** – станове суспільство як суспільство з ієрархічно вибудуваною соціальною структурою, кожна з великих соціальних груп (станів) якого – відносно замкнена та умовно об'єднана своїми правовим і економічним становищем у суспільстві; – причини і наслідки внутрішньої і зовнішньої колонізації середньовічної Європи; – роль християнської церкви в Середньовіччі; – поняття «суспільний стан», «феод», «феодалізм», «васалітет», «феодальна драбина», «церковна ієрархія», «єпархія», «цех», «майстер», «підмайстер», «учень», «гільдія», «Ганза», «лихварство», «міська комуна», «внутрішня колонізація», «зовнішня колонізація». **Умію:** – показати на карті найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, територію поширення християнства; – описати повсякденне життя у феодальному замку, міському будинку (майстерня, крамниця), селянській господі; – охарактеризувати соціальне становище і роль кожного з основних станів середньовічного суспільства.	Зв'язок людини і природи. Рух населення. Внутрішня і воєнна колонізація. Три стани середньовічного суспільства. Феодалізм. Організація християнської церкви в Середньовіччі.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати (з використанням кількох видів джерел) і представити усне повідомлення (п'єску, живу картинку) на теми «У феодальному замку», «У міському будинку (майстерні, крамниці)», «У селянській господі» (*на вибір учителя або учнів*); – зіставити (на основі витягів з доступних джерел) правове становище різних груп середньовічного населення Західної Європи.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 3. *ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВИ в X–XV ст.*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час походів вікінгів, нормандського завоювання Англії, Хрестових походів, Реконкісти, Столітньої війни, Війни троянд; – дати утворення Священної Римської імперії, початку скликання англійського парламенту та Генеральних штатів у Франції, ухвалення Великої хартії вольностей; – території походів вікінгів, Хрестових походів. **Розумію:** – причини політичного роздроблення держав Західної Європи та мотиви Хрестових	Скандинавія в добу середньовіччя. Походи вікінгів та їхні завоювання. Хрестові походи. Держави хрестоносців. Духовно-рицарські ордени. Середньовічні держави: від роздробленості до станово-представницьких монархій. Реконкіста. Династична унія Ізабелль I і Фернандо II та утворення Королівства Іспанія. Франція у XI–XV ст. Столітня війна. Жанна д'Арк. Консолідація влади в руках французьких королів. Луї XI. Англія в XI–XV ст. Генрі II Плантагенет. «Велика хартія вольностей». Війна троянд. Священна

походів; – суспільне значення самопожертви Жанни д'Арк; – значення формулювання принципу недоторканності особи для становлення правової культури європейської цивілізації; – феодально-теократичний характер Священної Римської імперії; – поняття «вікінги», «феодальна роздробленість», «Хрестові походи», «духовно-рицарські ордени», «теократія», «станово-представницька монархія», «парламент» («кортеси», «Генеральні штати», «сейм»), «Реконкіста», «династична унія». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про походи вікінгів, формування середньовічних держав (від роздробленості до станово-представницьких монархій або республік), Хрестові походи і держави хрестоносців; – показати на карті території Королівства Іспанія, Королівства Франція, Королівства Англія, Священної Римської імперії, італійських торговельних республік, напрямки походів вікінгів, Хрестових походів, торговельні шляхи, якими користувались італійські міста-держави; – розкрити сутність та історичне значення діяльності Жанни д'Арк; – описати і порівняти формування станово-представницької монархії у Франції та в інших державах Західної Європи; – охарактеризувати організацію влади в торговельних містах-державах (Генуї, Венеції та ін.); – охарактеризувати напрямки внутрішньої й зовнішньої політики європейських правителів (Ізабелль I і Фернандо II, Луї XI, Генрі II Плантагенета, інших); – визначити наслідки Хрестових походів, Реконкісти, Столітньої війни, Війни троянд.	Римська імперія: устрій та боротьба за політичний провід між світськими і духовними володарями. Італійські торговельні республіки (Генуя, Венеція).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про походи вікінгів, нормандське завоювання Англії, Хрестові походи, Реконкісту, утворення королівства Іспанія, Столітню війну, утворення Священної Римської імперії, перше скликання англійського парламенту і Генеральних штатів у Франції, інші (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті територію поширення християнства, кордони Королівства Іспанія, Королівства Франція, Королівства Англія, Священної Римської імперії, італійських торговельних республік, найбільші міста Європи, основні торговельні шляхи Середньовіччя, напрямки походів вікінгів, Хрестових походів; – зіставити устрій станово-представницької монархії у Франції та в інших державах Західної Європи (монархіях, середньовічних республіках); тезово (усно або письмово) представити результати зіставлення (висновки); – встановити (на основі витягів з тексту документа) цінність «Великої хартії вольностей» для сучасних європейців, її значення для становлення європейської правової культури.	

Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 4. ***МАТЕРІАЛЬНИЙ І ДУХОВНИЙ СВІТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі Раннього Відродження, дату розколу християнської церкви, час винайдення книгодрукування; – основні наукові й технічні досягнення Середньовіччя; – університетські центри Середньовіччя, межі поширення впливу католицької та православної церков. **Розумію:** – основні відмінності між католицизмом і православ'ям; – роль вчення Томи Аквінського у формуванні європейської правової системи; – значення книгодрукування для розвитку європейської культури; – історичне значення технічних досягнень Середньовіччя; наукових праць (відкриттів і винаходів) Роджера Бекона, Йоганна Гутенберга, П'єра Абеляра, художньої творчості Данте, Петрарки, Боттічеллі, Донателло та ін.; – поняття «вітраж», «університет», «єретик», «інквізиція», «Альбігойські війни», «Раннє Відродження», «гуманізм», «романський стиль», «готичний стиль». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про розкол християнської церкви, поширення романського і готичного мистецьких стилів, книгодрукування, раннє Відродження; – показати на карті університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження; межі поширення впливу католицької і православної церков; – обґрунтовано оцінити вплив церкви на культуру й освіту; – визначити причини і наслідки виникнення університетів; поширення ідей гуманізму і культури Раннього Відродження; – розпізнати будівлі (храми) романського і готичного стилів.	Церковний розкол 1054 р. Католицька церква в XI–XV ст. Тома Аквінський. Середньовічні єресі й боротьба з ними. Середньовічні школи та університети. Наукові й технічні досягнення. Книгодрукування. Архітектура і мистецтво. Раннє Відродження. Гуманізм.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про розкол християнської церкви, час поширення романського і готичного мистецьких стилів, винайдення книгодрукування; раннє Відродження; – позначити на контурній карті та надписати університетські центри й міста, пов'язані з початком Відродження, межі поширення впливу католицької і православної церков; – створити повідомлення «Книга і культура читання в Середньовіччі»; – описати (на основі доступних джерел) повсякденне життя середньовічного студента/учня;	

– підготувати ілюстровану уявну екскурсію «Середньовічні замки та собори: візитна картка туристичної Європи».
Міжпредметні зв'язки: 7 клас. Образотворче мистецтво. Розділ: Мистецтво: діалог традицій і новаторства. Тема: Мистецтво в нашому житті (Учень усвідомлює необхідність збереження пам'яток архітектури як художнього надбання людства).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 5. ***КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ в X–XV ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час гуситських війн, монгольської навали на Східну Європу, утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, дату Грюнвальдської битви, падіння Константинополя; – території Польщі, Угорщини, Чехії, Московської держави та Новгородської боярської республіки, Золотої Орди, напрямки походів монголів. **Розумію:** – наслідки панування монголів (Золотої Орди) для суспільств Східної Європи; – роль чернечих лицарських орденів (Тевтонського, Лівонського та ордену Мечоносців) у християнізації Східної Європи; – значення Грюнвальдської битви для народів Східної Європи; – поняття «гусити», «гуситські війни», «боярська республіка». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, падіння Візантійської і становлення Османської імперії, гуситські війни, правління володарів держав Східної та Центральної Європи; – показати на карті території Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, місце Грюнвальдської битви, територію поширення гуситського руху і гуситських воєн, напрямки завойовницьких походів турків-османів; – охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику правителів держав Східної Європи; – обґрунтувати думку про взаємодію та зіткнення на теренах Центрально-Східної Європи візантійської, руської та західноєвропейської (католицької)	Чернечі лицарські ордени (Тевтонський, Лівонський, орден Мечоносців) та християнізація Східної Європи. Велике князівство Литовське за правління Ольгерда (Дмитра) Гедиміновича. Польське королівство за Казимира III. Угорське королівство за Іштвана I. Ян Гус. Гуситські війни у Чехії. Монгольське панування. Новгородська боярська республіка. Устрій та територіальні надбання Великого князівства Московського XIV – на початку XVI ст. Іван III. Утворення Османської імперії. Правління Мехмеда II. Культура Османської імперії.

культурних традицій.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про утворення Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Новгородської боярської республіки, Великого Московського князівства, Грюнвальдську битву, падіння Константинополя і гуситські війни, правління володарів держав Східної та Центральної Європи; – позначити на контурній карті території Польського, Угорського, Чеського королівств, Османської імперії, Золотої Орди, Новгородської боярської республіки, Великого князівства Московського, місце Грюнвальдської битви, територію поширення гуситського руху і гуситських воєн, напрямки завойовницьких походів турків-османів; – виявити в пам'ятках культури народів Центрально-Східної Європи прояви візантійської, руської та західноєвропейської (католицької) культурних традицій.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 6. ***СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ СХІД*** *(оглядово)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – території середньовічних Індії та Китаю. **Розумію:** – значення культурних досягнень середньовічних Китаю та Індії для формування європейського культурного простору; – поняття «Піднебесна імперія», «каста», «індуїзм». **Умію:** – показати на карті території середньовічних Індії, Китаю та Японії; – розповісти про пам'ятки культури Індії, Китаю та Японії епохи Середньовіччя.	Держава і суспільство в середньовічному Китаї. Досягнення китайської культури. Індія в період політичної децентралізації (дроблення). Делійський султанат. Досягнення індійської культури. Японія.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – провести уявну екскурсію до середньовічних пам'яток культури Китаю та Індії; – підготувати індивідуальний або колективний проект (вікторину, квест та ін.) про культурні досягнення середньовічного Сходу, які мали вплив на формування європейського культурного простору.	
Узагальнення	

Історія України *(52 години)*
Всесвітня історія *(35 годин)*
8 клас

Курс історії для 8 класу присвячений подіям, явищам та процесам світової (головно європейської) й української ранньомодерної історії – від кінця XV до кінця XVIII ст. Мета вивчення історії у 8 класі: а) надати системні знання про соціально-економічні, політичні, культурно-духовні явища і процеси ранньомодерної доби в Європі та на території України; б) поглибити формування предметних та ключових компетентностей; в) підготувати учнів до сприйняття різних поглядів на історичні факти, додати розуміння відмінності між фактом та його тлумаченням, сформувати вміння аналізувати різноманітні джерела (насамперед під час виконання практичних завдань), висловлювати судження. Допомогти учням співвідносити явища та тенденції історії європейських країн, світу загалом й України, сформувати цілісне уявлення про період від кінця XV ст. до кінця XVIII ст. може синхронізація предметів історії України і всесвітньої історії відповідно до такої послідовності: Всесвітня історія. *Повторення. Вступ.* — Всесвітня історія. Розділ 1. *Великі географічні відкриття та становлення капіталістичних відносин*. — Всесвітня історія. Розділ 2. *Високе Відродження. Реформація в Західній Європі*. — Всесвітня історія. Розділ 3. *Держави Західної Європи в XVI–XVII ст.* — Історія України. Розділ 1. *Українські землі у складі Речі Посполитої (XVI – перша половина XVII ст.)*. — Історія України. Розділ 2. *Становлення козацтва (XVI – перша половина XVII ст.)*. — Історія України. Розділ 3. *Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.* — Всесвітня історія. Розділ 4. *Османська імперія. Країни Східної Європи в XVI – першій половині XVIII ст.* — Історія України. Розділ 4. *Козацька Україна наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.* — Всесвітня історія. Розділ 5. *Епоха Просвітництва*. — Історія України. Розділ 5. *Українські землі в 20–90-х роках XVIII ст.* — Всесвітня історія. Розділ 6. *Східний світ у XVI–XVIII ст. (оглядово)*. — Історія України. Узагальнення до курсу: *Історія України в контексті епохи Раннього Нового часу*.

Історія України. 8 клас

Структура курсу:

Розділ 1. *ЗЕМЛІ УКРАЇНИ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI – перша половина XVII ст.)*
Розділ 2. *СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА (XVI – перша половина XVII ст.)*
Розділ 3. *НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ середини XVII ст.*
Розділ 4. *КОЗАЦЬКА УКРАЇНА наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.*
Розділ 5. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в 20–90-х роках XVIII ст.*
Узагальнення до курсу. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ*

Розділ 1. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (XVI – перша половина XVII ст.)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – дати укладення Пересопницького Євангелія, Литовських статутів, Берестейської церковної унії, утворення Київської (Києво-Могилянської) колегії, відновлення православної ієрархії, підписання «Пунктів для заспокоєння руського народу»; – адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої. **Розумію:**	Статус українських земель у складі Королівства Польського, Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського, Священної Римської та Османської імперій, Московського царства в першій половині XVI ст. Люблінська унія 1569 р. та її вплив на українське суспільство. Соціальна структура суспільства в Україні XVI ст. (магнати, шляхта, духовенство, містяни, селяни).

– наслідки укладення Люблінської унії для українського суспільства; – роль фільваркового господарства в соціально-економічному житті Європи й України; – вплив Реформації і Контрреформації на суспільне життя українців у Речі Посполитій; – історичне значення розвитку книговидання та шкільництва на теренах України; – поняття «фільварок», «оренда», «рента», «панщина», «унійна (греко-католицька) церква», «полемічна література», «церковні братства», «слов'яно-греко-латинська школа», «колегія», «академія», «вертеп», «гравюра». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про характерні для XVI і першої половини XVII ст. процеси соціально-економічного, політичного та культурного життя на теренах України; – показати на карті територіальний розподіл України на початок XVI ст. і зміни, що відбулися внаслідок Люблінської унії; – обґрунтувати власні судження про діячів церкви і культури XVI – першої половини XVII ст.; – охарактеризувати господарське, політичне та релігійне життя на українських землях у XVI – першій половини XVII ст.; – розкрити цілі та напрямки діяльності православних братств; – визначити причини і наслідки поширення на теренах України фільваркового господарства, розгортання діяльності православних братств, укладення Берестейської унії, утворення Острозької та Київської колегій (академій); – розпізнавати пам'ятки архітектури, зведені на теренах України в стилі ренесанс.	Литовські статути. Економічне життя села і міста: фільварки, цехи. Торгівля. Сільське та міське самоврядування. Криза православної церкви в XVI ст. Реформаційний та контрреформаційний рухи в Україні. Пересопницьке Євангеліє. Книговидання. Полемічна література. Православні братства. Василь-Костянтин Острозький. Церковні собори в Бересті 1596 р. Розкол православної церкви. Утворення унійної (греко-католицької) церкви. Боротьба за відновлення православної ієрархії. Реформи митрополита Петра Могили. Культурно-освітнє життя. Єзуїтські колегії, Острозька академія, братські школи. Київська (Києво-Могилянська) колегія. Містобудування, архітектура, образотворче мистецтво XVI – першої половини XVII ст.
Рекомендований перелік історичних осіб, про діяльність яких учні можуть самостійно формувати судження на основі навчальних матеріалів і адаптованих джерел (*на вибір учителя*): *Василь-Костянтин Острозький, Іван Федорович, Іпатій Потій, Йосип-Веніамін Рутський, Герасим і Мелетій Смотрицькі, Іван Вишенський, Йов Борецький, Петро Могила та ін.* **Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:** – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Литовські статути, Люблінську унію, Пересопницьке Євангеліє, вихід друком перших книжок, заснування Острозької академії, Львівської братської школи, Київської (Києво-Могилянської) колегії, інше; – позначити на контурній карті адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої; – виокремити у витягах з Литовських статутів норми, в яких втілено ідеї рівності вільних людей перед законом, особистої недоторканності, юридичного захисту прав вільної («шляхетної») особи, особистої відповідальності перед законом; – описати (усно або письмово) повсякденне життя представників основних верств українського суспільства XVI – першої половини XVII ст.; – здійснити уявну подорож-екскурсію до історико-культурних пам'яток XVI – першої	

половини XVII ст., визначити цінності та норми життя, що їх утверджували автори цих витворів мистецтва (архітектури, скульптури, образотворчого мистецтва).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 2. ***СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА (XVI – перша половина XVII ст.)***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – дати заснування першої Запорозької Січі, час виникнення реєстрового козацького війська та чинності «Ординації Війська Запорозького»; – напрямки походів козаків першої чверті XVII ст. **Розумію:** – передумови і розвиток козацтва до окремого соціального стану; – затвердження урядом Речі Посполитої реєстрового війська в 70-х роках XVI ст. як початок визнання козацтва новим соціальним станом; – місце козацтва в захисті національних інтересів українського суспільства наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.; – причини козацьких воєн (повстань); – поняття «козак», «зимівник», «Запорозька Січ», «кіш», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «реєстрове козацтво», «низове козацтво», «курінь», «покозачення». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про формування козацтва як окремого соціального стану; – показати на карті об'єкти, наявність яких свідчить про формування козацького стану; – охарактеризувати військово-політичну організацію козацтва; – описати традиції, звичаї й побут козаків, історико-культурні пам'ятки доби; – визначити причини та наслідки: виникнення козацтва і Січей, активності козацтва в морських і суходільних походах у Кримське ханство, Османську імперію, Московське царство; козацько-селянських повстань 1590-х і 1620–1630-х років; – обґрунтувати власні судження про Дмитра Вишневецького, Северина (Семерія) Наливайка, Петра Конашевича-Сагайдачного.	Походження українського козацтва. Козацькі зимівники та поселення. Перші Січі. Дмитро Вишневецький. Запорозька Січ – козацька республіка. Реєстрове козацтво. Становлення козацького стану. Козацькі повстання кінця XVI ст. Походи козаків першої чверті XVII ст. Петро Конашевич-Сагайдачний. Військо Запорозьке і Хотинська війна. Козацько-селянські повстання 20–30-х років XVII ст. «Ординація Війська Запорозького».
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про формування козацького стану: утворення козацьких Січей, укладання козацького реєстру, походи козаків у Кримське ханство, Османську імперію, Московське царство, Хотинську війну, козацько-селянські повстання, видання «Ординації Війська Запорозького», інше; – позначити на контурній карті об'єкти, наявність яких свідчить про формування козацького стану (перші Січі, міста – осередки козацтва (Черкаси, Трахтемирів, Чигирин), райони	

козацьких повстань 1590-х і 1620–1630-х років); – описати (на основі джерел) повсякденне життя представників різних станів українського суспільства, військове мистецтво, традиції й побут козацтва, облаштування Січі.

Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Українські народні думи. Тема: Українські народні думи. «Маруся Богуславка» (Учень усвідомлює, що любов до вітчизни – одна з найбільших людських чеснот. Прагнення до гармонії вчинків із загальнолюдськими цінностями); 8 клас. Українська мова. Розділ: Словосполучення й речення. Тема: Речення прості й складні (повторення), двоскладні й односкладні. Граматична помилка та її умовне позначення (практично) (Учень складає статті до вікіпедії «Українські козаки: історія й сучасність» з використанням простих і складних, двоскладних і односкладних речень).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 3. ***НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ середини XVII ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького; – дати укладення Зборівської угоди та «Березневих статей»; – устрій Війська Запорозького – української козацької держави. **Розумію:** – Хмельниччину як національно-визвольну, соціальну та релігійну війну; – Військо Запорозьке як незалежну станову (козацько-гетьманську) військову державу (що не мала міжнародного юридичного визнання); – особливості здійснення владних повноважень Богданом Хмельницьким; – поняття «Гетьманщина», «Генеральна рада», «гетьман», «генеральна старшина», «універсал», «полк», «сотня». **Умію:** – розмістити в хронологічній послідовності битви і походи Національно-визвольної війни, рішення про політичні союзи та угоди Війська Запорозького з іншими державами; – показати на карті кордони Української козацької держави, основні напрямки походів і місця битв Національно-визвольної війни; – розповісти про перебіг Національно-визвольної війни; – зіставити умови Зборівського і Білоцерківського договорів, «Березневих статей»; – визначити причини та наслідки: Національно-визвольної війни українського народу, укладення українсько-московського договору 1654 р., утворення українсько-шведсько-трансильванського союзу; – охарактеризувати устрій Війська Запорозького – української козацької	Передумови Національно-визвольної війни. Богдан Хмельницький. Козацько-кримський союз. Події 1648–1649 рр. Зборівський договір. Події 1650–1651 рр. Битва під Берестечком і Білоцерківський договір. Іван Богун. Битва під Батогом. Молдавські походи. Облога Жванця. Українська козацька держава – Військо Запорозьке. Адміністративно-територіальний устрій. Соціально-економічні реформи. Зовнішня політика: у пошуку союзників. Українсько-московський договір 1654 р. Воєнно-політичні події 1654–1655 рр. Віленське перемир'я. Українсько-шведсько-трансильванський союз.

держави; – проаналізувати відносини Війська Запорозького з державами-сусідами; – обґрунтувати власні судження про державотворчу та військово-політичну діяльність Богдана Хмельницького, його сподвижників.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про битви і походи Національно-визвольної війни, рішення про політичні союзи та угоди Війська Запорозького з іншими державами, інше; – відобразити на контурній карті перебіг Національно-визвольної війни, зміни територіальних меж Української козацької держави – Війська Запорозького; – розробити порівняльну характеристику особистісних якостей, політичних позицій, військово-політичної діяльності Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Яреми Вишневецького, Адама Кисіля та ін. (*на вибір учня, вибір обґрунтувати*).	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Усна народна творчість. Тема: Українські історичні пісні. «Чи не той то Хміль», «Ой Морозе, Морозенку» (Учень усвідомлює роль лицарів-оборонців рідної землі від іноземних поневолювачів).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 4. ***КОЗАЦЬКА УКРАЇНА наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати укладення Гадяцької угоди, Корсунського договору і «Вічного миру», Карловицького мирного договору, проведення «Чорної ради» під Ніжином, укладення угоди між Іваном Мазепою і Карлом XII, Конституції Пилипа Орлика; – етапи заселення українцями й адміністративний устрій Слобідської України. **Розумію:** – Гетьманщину другої половини XVII – початку XVIII ст. як місце змагань за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету; – поняття «Руїна», «Чорна рада», «козацьке бароко». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про змагання українців за зміцнення інститутів держави і збереження державного суверенітету в період «Руїни» і гетьманування Івана Мазепи, а також про міждержавні угоди, що стосуються України; – простежити на основі карти хід боротьби за утвердження козацького устрою та державного суверенітету на теренах України; – охарактеризувати адміністративно-територіальний устрій, господарське та повсякденне життя Гетьманщини, Слобожанщини і Запорожжя (Війська Запорозького Низового);	Іван Виговський. Гадяцька угода. Українсько-московська війна. Конотопська битва. Початок Руїни. Юрій Хмельницький. Розкол Гетьманської держави. Павло Тетеря та Іван Брюховецький. Андрусівське перемир'я. Петро Дорошенко. Спроби об'єднання Лівобережної та Правобережної Гетьманщини. Дем'ян Многогрішний. Іван Самойлович. Чигиринські походи. Бахчисарайський мир. «Вічний мир». Правобережне козацтво в останній чверті XVII ст. Заселення і розвиток Слобідської України. Слобідські козацькі полки. Запорозьке козацтво. Іван Сірко. Гетьманщина в часи Івана Мазепи. Пилип Орлик і його Конституція. Ліквідація козацтва на Правобережній Україні. Церковне життя. Освіта. Архітектура. Образотворче мистецтво.

– проаналізувати зміст і визначити сутність Гадяцької угоди, політики Російської держави («Договірних статей») щодо українських земель, Конституції Пилипа Орлика; – визначити причини і наслідки періоду «Руїни», військово-політичного виступу Івана Мазепи; – обґрунтувати власні судження про діяльність козацьких гетьманів, кошових отаманів, діячів церкви та культури; – розпізнати пам'ятки українського мистецтва в стилі бароко.	
Рекомендований перелік історичних осіб, про діяльність яких учні можуть формувати самостійні судження на основі навчальних матеріалів і адаптованих джерел: *гетьмани Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко, Дем'ян Многогрішний, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, кошові отамани Іван Сірко, Кость Гордієнко, полковник Семен Палій, діячі церкви та культури Йосиф Тукальський-Нелюбович, Феофан Прокопович, Стефан Яворський, інші (на розсуд учителя).* **Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:** – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про період Руїни, Гадяцьку угоду, Андрусівський договір, Бахчисарайський договір, «Вічний мир», повстання під проводом Семена Палія, зруйнування Батурина і Чортомлицької Січі, Полтавську битву, ухвалення Конституції Пилипа Орлика, інше (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті об'єкти, що відображають боротьбу за утвердження козацького устрою і державного суверенітету на теренах України в другій половині XVII – на початку XVIII ст.; – проаналізувати зміст «гетьманських (договірних) статей» (*на вибір учителя*), Гадяцької угоди, Конституції Пилипа Орлика; визначити на цій основі устрій української гетьманської держави, порядок її взаємин з Московською державою (Річчю Посполитою / Шведською імперією) та поміркувати, якою мірою кожен з цих документів гарантував права і вольності правлячого стану, суверенітет Козацької держави.	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Українські історичні пісні. Тема: Українські історичні пісні. «Та, ой, як крикнув же козак Сірко» (Учень усвідомлює лицарства, сміливості, фізичної, духовної сили наших героїчних предків. Розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках); 8 клас. Українська мова. Розділ: Просте речення. Двоскладне речення. Тема: Головні і другорядні члени речення (Учень о**формлює рубрики, готує стислі описи до проекту «Українське козацьке бароко в пам'ятках історії та культури»**).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 5. ***УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в 20–90-х роках XVIII ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі існування Нової Січі; – період розгортання гайдамацького й опришківського рухів; – дати остаточної ліквідації гетьманства, козацького устрою і відновлення кріпосництва в Слобідській та Лівобережній Україні, включення Галичини до складу Австрійської монархії та Правобережжя і Волині до складу Російської імперії. **Розумію:** – причини втрати українцями державності;	Імперський наступ на автономію Гетьманщини. Павло Полуботок. Данило Апостол. Нова Січ. Кирило Розумовський. Ліквідація гетьманства і козацького устрою в Україні. Підкорення Кримського ханства. Колонізація Півдня України. Правобережна Україна. Гайдамаки. Коліївщина. Буковина, Східна Галичина, Закарпаття. Рух опришків. Поділи Речі Посполитої: зміни у становищі Правобережної України та західноукраїнських земель. Освіта і наука. Києво-Могилянська академія. Григорій

– внесок Києво-Могилянської академії в розвиток освіти; – поняття «паланка», «гайдамаки», «Коліївщина», «опришки», «козацькі літописи». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності події, що засвідчують наступ на українську державність з боку Російської імперії; – показати на карті території утворень, що зберігали ознаки української державності (Гетьманщини, Нової Січі, Слобідської України), українські землі, які потрапили до складу Російської імперії та Австрійської монархії внаслідок російсько-турецьких воєн, поділів Речі Посполитої, ліквідації Кримського ханства; райони розгортання гайдамацького та опришківського рухів; – охарактеризувати політику Російської й Австрійської імперій щодо українських земель; – встановити причини і наслідки скасування гетьманства, ліквідації Запорозької Січі, приєднання Правобережжя, Поділля, Волині та Кримського ханства до Росії, гайдамацького руху на Правобережжі, опришківського руху на Підкарпатті; – обґрунтувати власні судження про діяльність козацьких гетьманів і кошових отаманів, ватажків селянських виступів, діячів культури XVIII ст.; – визначити особливості розвитку культури періоду козацького бароко.	Сковорода. Архітектура. Образотворче мистецтво. Музика.
Рекомендований перелік історичних осіб, про діяльність яких учні можуть формувати самостійні судження на основі навчальних матеріалів і адаптованих джерел: *гетьмани Іван Скоропадський, Павло Полуботок, Данило Апостол, Кирило Розумовський, кошовий отаман Петро Калнишевський, керівники селянських виступів Олекса Довбуш, Максим Залізняк, Іван Гонта, діячі культури Григорій Сковорода, Паїсій Величковський та інші (на розсуд учителя).* **Завдання для практичних робіт:** – внести у синхронізовану хронологічну таблицю відомості про остаточну ліквідацію гетьманства й Запорозької Січі, Кримського ханства, поділи Речі Посполитої, закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України, Коліївщину, рух опришків, відновлення діяльності Львівського університету, інше (*на розсуд учителя*); – позначити на контурній карті регіони, що в XVIII ст. зберігали ознаки української державності (територію Гетьманщини, Нової Січі, Слобідської України), землі України, які потрапили до складу Російської імперії та Австрійської монархії внаслідок російсько-турецьких воєн, поділів Речі Посполитої, ліквідації Кримського ханства; – визначити (використовуючи витяги з козацьких літописів XVII–XVIII ст.) способи та засоби, до яких вдавалися гетьмани, козацька старшина, аби відстояти суверенітет Козацької держави; – здійснити уявну мандрівку до історико-культурних пам'яток України / рідного краю доби бароко, встановити цінності й норми життя, що їх утверджували автори цих витворів мистецтва (архітектури, скульптури, образотворчого мистецтва).	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Українська література. Розділ: Українські історичні пісні. Тема: Українські історичні пісні. «Максим козак Залізняк» (Учень усвідомлює лицарства, сміливості,	

фізичної, духовної сили наших героїчних предків. Розуміння того, що добра слава про обдаровану людину живе у віках); 8 клас. Українська мова. Розділ: Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами. Тема: **Однорідні члени речення** (Учень с**творює відгук про віртуальну екскурсію до музею або історичної місцевості**).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Узагальнення до курсу. *ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЕПОХИ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Розумію: – взаємопов'язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного і культурного життя козацької України та європейських суспільств. **Умію:** – встановити цивілізаційні здобутки українського суспільства Ранньомодерної доби; – визначити внесок українського суспільства XVI–XVIII ст. в загальноєвропейську культурну спадщину; – зіставити типові процеси і явища європейської та української історії Раннього Нового часу; – оцінити роль козацтва в історії України.	Здобутки українського суспільства. Особливості суспільного життя України XVI–XVIII ст. Внесок України у формування європейської цивілізації.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на підставі укладеної протягом навчального року синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в Ранньомодерну добу» сформулювати висновок про місце тогочасної України в загальноєвропейських політичних, господарських і культурних процесах.	

Всесвітня історія. 8 клас

Структура курсу:

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП
Розділ 1. *ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КАПІТАЛІСТИЧНИХ ВІДНОСИН*
Розділ 2. *ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ*
Розділ 3. *ДЕРЖАВИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVI–XVII ст.*
Розділ 4. *ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ. КРАЇНИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVI – першій половині XVIII ст.*
Розділ 5. *ЕПОХА ПРОСВІТНИЦТВА*
Розділ 6. *СХІДНИЙ СВІТ у XVI–XVIII ст. (оглядово)*

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – хронологічні межі Нового часу та Раннього Нового часу. **Розумію:**	Повторення. Середні віки в історії Європи та України. Вступ. Поняття і періодизація Нового часу (Модерної доби). Ранній Новий час

– Новий час (Модерну добу) як період історії сучасного європейського суспільства; – Ранній Новий час в Україні як Козацьку добу, початок якої припадає на виникнення нового, елітарного стану – козацтва (кінець XV – початок XVI ст.), а завершення – на остаточну втрату ним політичної влади (друга половина XVIII ст.); – судження – як думку, що її потрібно обґрунтувати (підтвердити істинність фактами); – як користуватися підручниками з історії України та всесвітньої історії в класі й удома. **Умію:** – визначити характерні ознаки Середньовіччя; – перелічити основні здобутки населення України Княжої доби; – назвати хронологічні межі та періоди Модерної доби; – виділити характерні ознаки Раннього Нового часу (Ранньомодерної доби); – укласти синхронізовану хронологічну таблицю «Європа в Ранньомодерну добу».	(Ранньомодерна доба): початок культурної та політичної переваги християнського Заходу. Особливості Ранньомодерної доби в історії України.

Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт:

– розпочати роботу над укладанням синхронізованої хронологічної таблиці «Європа в Ранньомодерну добу» (*за зразком*):

Період, дата (століття, десятиліття або рік)	**Події на теренах України**	**Події за межами України**	**Примітки**
Ранньомодерний час (XVI–XVIII ст.)			

Розділ 1. ***ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КАПІТАЛІСТИЧНИХ ВІДНОСИН***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – час Великих географічних відкриттів і Конкісти; – дату першої подорожі Христофора Колумба; – напрямки подорожей Христофора Колумба, Васко да Гами, Фернана Магеллана, центри світової торгівлі. **Розумію:** – Великі географічні відкриття як просторове розширення впливу європейської цивілізації на світ; – причини історичних явищ і процесів (як факти, що зумовили їх появу) та їхні наслідки (як факти, породжені цим явищем, процесом); – вплив Великих географічних відкриттів на світобачення, господарське та суспільне життя населення Європи та Нового світу; – поняття «конкіста», «колоніальна імперія», «зустріч цивілізацій», «революція цін»,	Причини й передумови Великих географічних відкриттів XV– XVI ст. Подорожі Христофора Колумба, Васко да Гами, Фернана Магеллана. Цивілізації доколумбової Америки (*оглядово*). Конкіста – завоювання Нового світу. Створення колоніальних імперій. Зміна поглядів на світ. Торговельний капітал. Мануфактурне виробництво і наймана праця. Становлення капіталістичних відносин. Повсякденне життя населення Західної Європи.

«мануфактура», «капіталізм», «буржуазія», «найманий працівник». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про розширення впливу європейської цивілізації на світ; – простежити на основі карти, як змінювався простір впливу європейської цивілізації на світ; – визначати причини і наслідки Великих географічних відкриттів; – характеризувати зміни в житті людей, пов'язані з Великими географічними відкриттями, створенням перших колоніальних імперій, поширенням мануфактур і найманої праці; – встановити причини масових міграцій європейців у XVI–XVII ст.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Великі географічні відкриття, подорожі Христофора Колумба, Васко да Гами, Фернана Магеллана; – позначити на контурній карті об'єкти, що відображають просторове розширення впливу європейської цивілізації на світ (колонізовані європейцями землі, напрямки нових торговельних шляхів і центри світової торгівлі XVI–XVII ст.); – підготувати і представити групове повідомлення (презентацію) на тему «Цивілізації доколумбової Америки (ацтеки, майя, інки)»; – описати (на основі джерел) становище жінок і дітей у країнах Західної Європи в XVI–XVIII ст.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 2. ***ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ. РЕФОРМАЦІЯ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – час бароко і релігійних воєн у Німеччині та Франції; – дати початку Реформації в Німеччині, укладення Аугзбургського релігійного миру; – територію поширення Реформації, культурні центри Європи Раннього Нового часу. **Розумію:** – Ранній Новий час (Ранньомодерну добу) як період звільнення суспільного життя від церковного догматизму; – світський, нецерковний характер культури Відродження; – гуманізм епохи Відродження як європейський інтелектуальний рух за вдосконалення людської природи через пізнання культурної спадщини Античності; – бароко як усвідомлення людиною Ранньомодерної доби складності, багатоманітності та мінливості світу; – поняття «секуляризація», «Реформація», «протестантизм», «лютеранство»,	Гуманізм як інтелектуальний рух доби Відродження. Високе Відродження. Католицька церква напередодні Реформації. Мартін Лютер і народження протестантизму. Поширення Реформації. Жан Кальвін. Контрреформація в Європі. Ігнатія Лойола. Єзуїти. Тридентський собор. Релігійні війни в Німеччині та Франції. Аугсбурзький релігійний мир 1555 р. Культура бароко. Народження нової європейської науки.

«кальвінізм», «Контрреформація», «релігійні війни», «орден єзуїтів», «Високе Відродження», «бароко». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про Реформацію, Відродження (Ренесанс) і Бароко; – показати на карті регіони поширення Реформації; культурні центри Європи Раннього Нового часу; – розповісти про наукові й технічні досягнення Раннього Нового часу; представників культури Відродження й Бароко, їхні твори; видатні пам'ятки культури епохи Ренесансу й Бароко; – визначити причини і наслідки Реформації та Контрреформації; – сформулювати основні ідеї вчень Мартіна Лютера і Жана Кальвіна; – розпізнати пам'ятки культури епохи Відродження і Бароко.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – вирізнити гуманістичні ідеї у витягах з літературних творів епохи Відродження (Франческо Петрарки, Мігеля де Сервантеса, Еразма Роттердамського, Нікколо Макіавелі, інших) і мистецьких шедеврах Високого Відродження (Леонардо да Вінчі, Рафаеля, Мікеланджело, Пітера Брейгеля, Альбрехта Дюрера, інших), вибір обґрунтувати; – представити світ природи та людей очима католика, православного, протестанта; – здійснити уявну подорож до пам'яток епохи Відродження в Італії, Франції, Німеччині, інших країнах; встановити цінності та норми життя, що їх утверджували автори цих витворів мистецтва (архітектури, скульптури, образотворчого мистецтва).	
Міжпредметні зв'язки: 8 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво в культурі минулого. Тема: Стилі та напрями мистецтва (Учень усвідомлює необхідність збереження мистецької спадщини рідного краю та світу, оцінює та висловлює власне судження щодо творів мистецтва); 8 клас. Зарубіжна література. Розділ: Відродження. Тема: Епоха Відродження (Ренесансу) в Європі. Гуманізм. Культ античності. Характерні риси ренесансної культури і літератури (Учень розуміє особливості світоглядного перевороту того часу, історичний і культурний контекст, роль античності в розвитку літератури; визначає риси гуманізму в літературних творах доби Відродження).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 3. ***ДЕРЖАВИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVI–XVII ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – хронологічні межі національно-визвольної війни в Нідерландах, революції в Англії, Тридцятилітньої війни; – дати укладення Люблінської й Утрехтської уній, Нантського едикту, Вестфальського миру. **Розумію:** – передумови утвердження абсолютизму в європейських державах; – абсолютну монархію як перехідну форму від станово-представницької до сучасної (національної) держави;	Становлення абсолютної монархії у Франції. Кардинал Арман-Жан дю Плессі деРішельє. Абсолютизм за Луї XIV. Жан-Батист Кольбер. Володіння Габсбургів. Карл V. Національно-визвольна війна в Нідерландах. Утрехтська унія. Вільгельм I Оранський. Королівська реформація в Англії. Єлизавета I. «Криваве законодавство». Англійська революція. Олівер Кромвель. Утвердження парламентаризму. «Білль про права». Річ Посполита: шляхетська демократія. Тридцятилітня війна. Вестфальська система

– роль міського патриціату та дворянства в управлінні містами-республіками; – роль дворянської аристократії (магнатів) в управлінні Річчю Посполитою; – історичне значення національно-визвольної війни в Нідерландах та Англійської революції; – Вестфальський мир як подію, що заклала основи сучасного світового порядку – поділу світу на національні держави й утвердження в міжнародних відносинах принципу державного суверенітету; – поняття «абсолютизм», «абсолютна монархія», «олігархічна (бюргерська) республіка», «аристократична (шляхетська) республіка», «парламентська монархія», «протекціонізм», «меркантилізм», «революція», «національно-визвольна війна», «протекторат». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про процеси централізації влади і формування національних держав у Західній Європі в XVI–XVII ст.; – простежити (на основі карти) утворення в Західній Європі національних держав; – охарактеризувати політичний устрій західноєвропейських країн; – обґрунтувати власні судження про володарів і державних діячів європейських країн XVI–XVIII ст.; – визначити причини і наслідки: Люблінської унії, релігійних війн у Франції, національно-визвольної війни в Нідерландах, Англійської революції.	міжнародних відносин.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про Реформацію, утворення Речі Посполитої, Тридцятилітню війну, національно-визвольну війну в Нідерландах, Англійську революцію, інше; – позначити на контурній карті регіони поширення католицизму, протестантизму і православ'я; території абсолютних монархій і республік, що існували в XVI–XVIII ст.; – укласти і представити історичний портрет одного з монархів XVI–XVIII ст. (*на вибір учителя або учнів*).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 4. *ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ. ДЕРЖАВИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ в XVII–XVIII ст.*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати облоги Відня та проголошення Московського царства Російською імперією, хронологічні межі Північної війни. **Розумію:** – період XVI–XVIII ст. як епоху воєн за переділ Європи і світу; – причини економічного занепаду та затяжної	Експансія Османської імперії. Сулейман Пишний. Народи Південно-Східної Європи під владою турків-османів. Кримське ханство. Внутрішня і зовнішня політика. Московське царство. Іван IV Грозний. Смутний час. Правління династії Романових. Внутрішня та зовнішня політика Петра I. Економічний занепад та

політичної кризи в Речі Посполитій (друга половина XVII – XVIII ст); – поняття «опричнина», «Смутний час», «церковний розкол», «Земський собор», «самодержавство (абсолютизм)». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про османську експансію в Центральній та Східній Європі, її зупинення (облоги Чигирина 1678 р. і Відня 1683 р.), шведську експансію в Центральній Європі, російську експансію у Східній Європі; – простежити на основі карти територіальні зміни, яких зазнали в XVI–XVIII ст. Османська імперія, Річ Посполита і Російська держава (Московське царство, Російська імперія); – охарактеризувати внутрішню й зовнішню політику Речі Посполитої в другій половині XVII–XVIII ст.; – обґрунтувати власні судження про політику Сулеймана Пишного, Івана IV Грозного, Олексія Михайловича, Петра I; – визначити причини і наслідки: османських завоювань в Європі, кризи в Речі Посполитій (друга половина XVII–XVIII ст.), російської експансії у Східній Європі, Північної війни, реформ Петра I.	політична криза в Речі Посполитій (друга половина XVII – XVIII ст.).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про османську експансію в Центральній та Східній Європі, її зупинення (облоги Чигирина 1678 р. і Відня 1683 р.), шведську експансію в Центральній Європі, російську експансію у Східній Європі, проголошення Росії імперією, інше; – позначити на контурній карті територіальні надбання і втрати Османської імперії, Речі Посполитої і Російської держави (Московського царства, Російської імперії) в XVI–XVIII ст.; – обґрунтувати (або спростувати) судження про суперечливий характер реформ Петра I.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 5. ***ЕПОХА ПРОСВІТНИЦТВА***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час епохи Просвітництва, початку індустріальної (промислової) революції, війни за незалежність США; – дати ухвалення Декларації незалежності США та Конституції Речі Посполитої. **Розумію:** – визначальний вплив індустріальної революції на зміни в структурі економіки (формування промисловості) і соціальній структурі суспільства (зростання чисельності та ролі найманих працівників), на рівень життя людей праці та інші аспекти повсякденного життя;	Початок індустріальної (промислової) революції, її вплив на життя різних верств населення. Просвітництво. Енциклопедисти. Масони. Класицизм. Освічений абсолютизм. Володіння австрійських Габсбургів. Марія-Терезія. Йосип II. Королівство Пруссія. Фрідріх II. Російська імперія. Єлизавета I. Катерина II. Міжнародні відносини. Війна за іспанську спадщину, війна за австрійську спадщину, Семилітня війна. Поділи Речі Посполитої. Початок боротьби за спадщину Османської імперії. Колонії Великої Британії в Північній Америці. Декларація

– Просвітництво як Добу Розуму, коли утверджувалася віра в силу знань і можливість розумного облаштування суспільного життя; – освічений абсолютизм як політику, спрямовану на знищення або реформування найбільш застарілих феодальних порядків; – поняття «індустріальна (промислова) революція», «освічений абсолютизм», «масонство», «Просвітництво», «енциклопедисти», «класицизм». **Умію:** – розташувати в хронологічній послідовності відомості про індустріальну революцію, добу Просвітництва, Війну за незалежність США; – простежити зміни на політичній карті світу впродовж XVIII ст.; – визначити зміни в повсякденному житті європейців протягом XVIII ст., які стали наслідком індустріальної революції, поширення ідей Просвітництва; – встановити причини і наслідки реформ: Марії-Терезії та Йосифа II (Австрійська монархія), зокрема для українських теренів, Фрідріха II (Пруссія), Катерини II (Російська імперія); – встановити причини розгортання війни за незалежність і утворення США.	незалежності. Війна за незалежність. Утворення США. Конституція США.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – внести в синхронізовану хронологічну таблицю відомості про початок промислової революції, хронологічні межі доби Просвітництва та війни за незалежність США, ухвалення Декларації незалежності та Конституції США, інше; – позначити на контурній карті нові держави (зокрема США) й територіальні надбання/втрати Великої Британії, Пруссії, Австрійської монархії, Російської імперії в другій половині XVIII ст.; – проаналізувати повсякденне життя в країнах Західної Європи у XVIII ст., виявити зміни, які стали наслідком промислової революції / поширення ідей Просвітництва; – проаналізувати Декларацію незалежності Сполучених Штатів і встановити, які ідеї епохи Просвітництва в ній відображено.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 6. ***СХІДНИЙ СВІТ У XVI–XVIII ст.*** *(оглядово)*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час існування Держави Великих Моголів, панування у Китаї династії Цин і період сьогунату Токугави. **Розумію:** – традиційний характер чотирьох найбільших цивілізацій Сходу, що розвивалися в Ранній Новий час: індійської, ісламської, китайської та японської; – поняття «самураї», «політика самоізоляції», «сьогунат». **Умію:**	Індія. Держава Великих Моголів. Бабур, Акбар. Перське царство Сефевидів. Аббас I. Культура Індії та Персії. Китай. Маньчжурське завоювання. Династія Цин. Культура Китаю. Японія. Сьогунат Токугави. Політика самоізоляції. Культура Японії.

– розмістити в хронологічній послідовності відомості про встановлення влади Великих Моголів, Сефевидів, династії Цин, Токугави; – показати на карті території Індії, Персії, Китаю, Японії; – визначити особливості культур народів Сходу; – розкрити особливості взаємин країн Сходу та Європи.	
Узагальнення	

Історія України *(52 години)*
Всесвітня історія *(35 годин)*
9 клас

Курс історії для учнів 9 класу складається з двох окремих предметів – історії України та всесвітньої історії. У частині історії України його мета подати виклад подій, явищ і процесів, що відбувалися на українських землях упродовж «довгого» XIX ст., сформувати в учнів знання та розуміння особливостей розвитку України у складі Російської й Австрійської (Австро-Угорської) імперій, проявів модернізації та їхнього впливу на соціально-економічне, політичне, культурне і повсякденне життя населення України. У частині всесвітньої історії курс має сприяти виробленню в учнів власного ставлення до змін у житті та світогляді людей у другий період Нового часу – епоху революцій, появи нових ідеологій, становлення модерного суспільства з його соціально-політичними та соціально-економічними структурами – і підготувати до розуміння XX ст. Важливим у 9 класі є остаточне опанування учнями таких складних умінь, як визначення причин, сутності та наслідків подій, явищ і процесів на українських територіях та інших країнах, їх характеристика та порівняння, й формування вмінь аргументованого висловлювати власні думки і позиції в усній та письмовій формі. Матеріал курсу відкриває значно більші, порівняно з 8 класом, можливості для компетентнісного підходу в навчанні – насамперед через актуалізацію фактично всіх наскрізних, міжпредметних і предметних змістових ліній, про які йдеться в початковій пояснювальній записці.

Одним з найважливіших завдань курсу є показати історію України в контексті всесвітньої історії. Розробники програми пропонують такий порядок синхронізації курсів історії України та всесвітньої історії в 9 класі: Історія України. *Повторення. Вступ*. — Всесвітня історія. Розділ 1. *Європа в час Французької революції та наполеонівських війн.* — Всесвітня історія. Розділ 2. *Європа та Америка в добу революцій і національного об'єднання (1815–1870 рр.)*. — Історія України. Розділ 1. *Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.* — Історія України. Розділ 2. *Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.* — Історія України. Розділ 3. *Повсякденне життя та культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.* — Всесвітня історія. Розділ 3. *Модернізація країн Європи та Америки в останній третині XIX – на початку XX ст. Пробудження Азії.* — Історія України. Розділ 4. *Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.* — Історія України. Розділ 5. *Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.* — Всесвітня історія. Розділ 4. *Міжнародні відносини (друга половина XIX – початок XX ст.)*. — Історія України. Розділ 6. *Україна початку XX ст. перед викликами модернізації.* —Всесвітня історія. Розділ 5. *Розвиток культури та повсякденне життя (кінець XVIII – початок XX ст.)*. — Історія України. Розділ 7. *Повсякденне життя та культура України в середині XIX – на початку XX ст.* — Всесвітня історія. Узагальнення до курсу: *Основні ідеї, здобутки, виклики «довгого» XIX ст*.

Історія України. 9 клас

Структура курсу:

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП
Розділ 1. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.*
Розділ 2. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.*
Розділ 3. *ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ кінця XVIII – першої половини XIX ст.*
Розділ 4. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ в другій половині XIX ст.*
Розділ 5. *УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ в другій половині XIX ст.*
Розділ 6. *УКРАЇНА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ*

ПОВТОРЕННЯ. ВСТУП

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – хронологічні межі та періодизацію історії Нового часу, час входження українських територій до складу Російської та Австрійської імперій; – адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської імперій; – чисельність, соціальний і національний склад населення України в XIX ст.; – хронологічні межі «довгого» XIX ст., етапів українського національного відродження. **Розумію:** – вплив подій і тенденцій європейської історії на розвиток України; – «довге» XIX ст. як час суспільної модернізації та національного відродження в Європі; – головні цілі та сутність національної політики Російської та Австрійської імперій; – особливості розвитку України та етапів українського національного руху від кінця XVIII до початку XX ст.; – спільні й відмінні риси українського та загальноєвропейського історичного розвитку; – поняття «довге XIX століття», «модернізація», «національне відродження», «смуга осілості», «губернія». **Умію:** – обґрунтувати хронологічні межі «довгого» XIX ст.; – показати на карті українські території у складі Австрійської та Російської імперій; – охарактеризувати політичне і соціальне становище України наприкінці XVIII – на початку XX ст.; – пояснити чинники та механізми змін у чисельності, соціальному й національному складі населення України.	Сутність Нового часу. Ранній Новий час в історії України. «Довге» XIX століття: доба модернізації та національного відродження в Європі. Адміністративно-територіальний устрій українських територій у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Періодизація історії України XIX ст. (за етапами національного руху). Населення: чисельність, соціальний і національний склад. Іншоетнічні групи на українській території: поляки, росіяни, кримські татари, євреї, німці та ін. Упровадження «смуги осілості» для євреїв.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати повідомлення (або есе) про європейські зв'язки України в Ранній Новий час; – зіставити (усно або письмово) оглядові карти з історії України, зокрема адміністративно-територіального устрою: станом на середину XVIII ст. і на початок XIX ст.	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська мова. Розділ: Складне речення, його ознаки. Тема: **Складносурядне речення**, його будова й засоби зв'язку (Учень пише есе «Які новітні засоби вияву творчості: на папері, полотні, у блогосфері – мені найбільше імпонують?»).	

Розділ 1. ***УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**

Знаю: – дати входження українських територій до складу Російської імперії, назви і час існування козацьких формувань після ліквідації Запорозької Січі (Задунайська січ, Азовське козацьке військо, Чорноморське / Кубанське козацьке військо), час початку індустріальної революції в Україні, діяльності осередків національного та опозиційних рухів, Кирило-Мефодіївського братства; – хронологічні межі найбільших соціальних виступів першої половини XIX ст. (селянські виступи під проводом Устима Кармелюка на Поділлі, повстання військових поселенців на Харківщині, селянські рухи «Київська козаччина» і «Похід у Таврію за волею»); **Розумію:** – вплив індустріальної революції на розвиток міст, торгівлі, транспорту, соціальну структуру суспільства; – роль Харківського і Київського університетів як центрів українського національного відродження; – програмні положення та ідейні засади діяльності Кирило-Мефодіївського братства; – роль загальноросійського і польського визвольних рухів в історії України; – розбіжності в цілях українського, російського і польського рухів на території України; – поняття «чумакування», «порто-франко», «індустріальна революція (промисловий переворот)». **Умію:** – показати на карті зміни української території наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст., місця діяльності політичних і національно-культурних організацій, території, охоплені соціальними протестами; – охарактеризувати політичний і соціально-економічний стан українських земель, особливості першого етапу індустріальної революції, розгортання національного руху, діяльність Кирило-Мефодіївського братства; – пояснити вплив індустріальної революції на соціально-економічний розвиток України, значення діяльності Кирило-Мефодіївського братства для національного руху; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша.	Політика Російської імперії щодо українських етнічних територій. Козацтво після ліквідації Запорозької Січі. Соціально-економічне становище. Села і міста. Торгівля. Чумацький промисел. Криза кріпосницької системи. Початок індустріальної революції. Нова модель соціально-економічного розвитку Півдня України. Порто-франко Одеси. Початок українського національного відродження. Нащадки козацької старшини: асимілятори і традиціоналісти. Формування сучасної української національної самосвідомості. Новгород-Сіверський автономістський гурток. Харківський осередок українського руху. Кирило-Мефодіївське братство. Польський національно-визвольний і російський опозиційний рухи на території України. Польське повстання 1830–1831 рр. і його наслідки для України. Соціальні рухи.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – проаналізувати (усно або письмово) програмні документи Кирило-Мефодіївського братства під кутом зору відображення в них минулого/майбутнього України або/і з позиції формування прав і свобод людини; – проаналізувати (усно або письмово) літературні твори Тараса Шевченка в контексті	

розвитку українського національного руху; – укласти порівняльну таблицю «Україна в програмних документах українського, польського і російського національних/визвольних рухів».
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Українська література доби Ренесансу і доби Бароко. Тема: «Історія русів» (учень розуміє значення «Історії русів» для української культури цього часу); 9 клас. Українська література. Розділ: Нова українська література. Тема: Нова українська література. Іван Котляревський. «Енеїда» (скорочено), «Наталка Полтавка» (Учень розуміє роль спадщини нової української літератури для національного самоусвідомлення); 9 клас. Українська література. Розділ: Література українського романтизму (Учень розуміє зв'язок між ідеями Просвітництва, романтизмом та діяльність осередків національного відродження в Наддніпрянській Україні).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 2. ***УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати входження українських територій (Галичини, Буковини) до Австрійської імперії; – період діяльності «Руської трійці», хронологічні межі «Весни народів», соціальних виступів першої половини XIX ст. (рух опришків на Прикарпатті, виступи під проводом Лук'яна Кобилиці на Буковині). **Розумію:** – причини, які зумовили провідну роль греко-католицької церкви і духівництва в українському русі Галичини; – ідейні засади діяльності гуртка «Руської трійці», Головної руської ради; – історичне значення альманаху «Русалка Дністровая»; – поняття «будителі», «Весна народів». **Умію:** – показати на карті Галичину, Буковину і Закарпаття у складі Австрійської імперії, місця діяльності громадсько-культурних організацій; – охарактеризувати політичний і соціально-економічний стан українських регіонів у складі монархії Габсбургів, йосифінські реформи та їх вплив на західноукраїнське суспільство; – визначити наслідки діяльності «Руської трійці», революції 1848–1849 рр., роль греко-католицького духівництва в житті західноукраїнського суспільства, особливості українського руху в Закарпатті та Буковині; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Маркіяна Шашкевича, Олександра Духновича.	Політика Австрійської імперії щодо українських територій. Йосифінські реформи. Соціальні протести. Початок українського національного відродження. «Будителі» Закарпаття. Товариство галицьких греко-католицьких священиків. «Руська трійця». Європейська революція 1848–1849 рр. в українських регіонах Австрійської імперії. Соціальні рухи. Скасування панщини. Головна руська рада та її національна програма. Газета «Зоря Галицька». Перший досвід парламентської діяльності.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати повідомлення про історію альманаху «Русалка Дністровая», проаналізувати його зміст під кутом зору ідейного та емоційного наповнення, важливого для розвитку національного руху;	

– підготувати уявний допис до газети «Зоря Галицька» з позиції сучасника революційних подій 1848 р., поборника прав людини.
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Література українського романтизму. Тема: Осередки романтичного руху в Західній Україні («Руська трійця») (Учень усвідомлює, що романтик – духовно багата, творча людина. Виховання шанобливого ставлення до засад народної моралі й етики: працелюбності, щирості, любові й поваги до батьків. Краса вірності в коханні).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Розділ 3. ***ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ кінця XVIII – першої половини XIX ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – дати заснування університетів у Харкові та Києві, відновлення діяльності Львівського університету, виходу друком «Енеїди» Івана Котляревського, «Кобзаря» Тараса Шевченка. **Розумію:** – суперечності розвитку української культури під впливом модернізаційних процесів і політики Російської та Австрійської імперій; – причинно-наслідковий зв'язок між модернізаційними процесами та змінами в житті й побуті людини; – значення історичних пам'яток, фольклору й етнографії в дослідженні національних ознак українців і формуванні національної свідомості; – пошук науково-історичних підвалин української самобутності як частину національного руху; – поняття «класицизм», «романтизм», «національна ідея». **Умію:** – охарактеризувати розвиток освіти, науки й культури в Україні, формування нової української літератури та сучасної літературної мови; – визначити особливості розвитку освіти, науки і культури, причини і наслідки культурних зрушень, особливості повсякденного життя; – пояснити зумовленість культурних процесів потребами національного розвитку, суперечливі наслідки модернізаційних процесів для розвитку національної освіти і культури; – узагальнити діяльність Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Гоголя, Василя Каразіна, Григорія Квітки-Основ'яненка, Петра Гулака-Артемовського, Євгена Гребінки, Михайла Максимовича, Михайла Остроградського; – розпізнати й описати пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, виконані під	Повсякденне життя. Становище жінки. Умови розвитку культури. Освіта. Львівський університет. Відкриття університетів у Харкові та Києві. Поступ науки. Видатні вчені. Культурно-освітні товариства. Розвиток української літератури. Становлення сучасної української літературної мови. «Енеїда» Івана Котляревського. Тарас Шевченко і його «Кобзар». Творчість Пантелеймона Куліша і Миколи Гоголя. Музика, театр, образотворче мистецтво, архітектура.

впливом художніх принципів класицизму і романтизму.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати міні-проект про повсякденне життя мешканців України (селян, міщан, торговців, поміщиків) в першій половині XIX ст.; – підготувати і здійснити віртуальну мандрівку «Пам'ятки образотворчого мистецтва та архітектури України першої половини XIX ст.»; – підготувати план доповіді «Наш край в кінці XVIII – першій половині XIX ст.»	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Тема жіночої долі у творчості Тараса Шевченка. Тема: «Катерина», «Наймичка», «У нашім раї на землі…» (Учень шанобливо ставиться до жінки в усіх її іпостасях (жінка-мати, жінка-кохана), усвідомлює, що жінка – уособлення краси на Землі); 9 клас. Українська література. Розділ: Нова українська література. Тема: Іван Котляревський. «Енеїда», «Наталка Полтавка» (Учень пояснює алюзію на події історії України, розуміє необхідність відстоювати людську гідність, власні принципи); 9 клас. Українська література. Розділ: Пантелеймон Куліш. Тема: Пантелеймон Куліш. «Чорна рада» (Учень усвідомлює значення ініціативності, наполегливості й працьовитості для досягнення поставленої мети. Прагнення до справедливості, лицарства, щирості, вірності почуттю й обов'язку); 9 клас. Українська мова. Розділ: Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності. Тема: Текст, його основні ознаки (Учень **створює текст-розповідь про людину, яку вважає взірцем інтелігентності з поясненням, які чесноти цієї особи є найціннішими для суспільства, план сприйнятого на слух науково-навчального тексту**).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 4. ***УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ в другій половині XIX ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – хронологічні межі Східної (Кримської) війни, дати скасування кріпацтва і панщини, будівництва першої залізниці Одеса–Балта, створення Київської громади, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, Братства тарасівців, ухвалення Валуєвського циркуляру та Емського указу. **Розумію:** – особливості проведення «великих реформ» 1860–1870-х років в Україні; – причинно-наслідковий зв'язок між аграрними реформами і розгортанням індустріальної революції, розвитком міст, залізничного будівництва, змінами в соціальній структурі населення, зародженням робітничого і соціал-демократичного рухів; – роль інтелігенції в розвитку українського національного руху та осучасненні суспільства; – вплив заборонних актів російської імперської влади (Валуєвського циркуляру, Емського указу) на динаміку розвитку українського руху; – поняття «індустріалізація», «урбанізація», «інтелігенція», «громадівський рух», «земство». **Умію:** – охарактеризувати особливості соціально-економічних перетворень в Україні у	Українське питання в контексті міжнародних відносин. Східна (Кримська) війна 1853–1856 рр. Ліквідація кріпацтва та реформи 1860–1870-х років. Модернізація промисловості й сільського господарства. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля. Урбанізація. Будівельна лихоманка. Розвиток залізничного транспорту. Зміни в соціальній структурі суспільства. Формування інтелігенції й робітництва (пролетаріату). Родини українських підприємців. Громадівський рух 1860–1890-х рр. Київська громада. Хлопомани. Польське повстання 1863–1864 рр. та його наслідки для України. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Молоді громади. Валуєвський циркуляр і Емський указ. Володимир Антонович і Михайло Драгоманов. Братство тарасівців. Національне відродження кримських татар. Ісмаїл Гаспринський. Зародження робітничого і соціал-демократичного рухів.

пореформений період, погляди і діяльність громадівців 1860–1890-х років; – визначити причини й наслідки селянської реформи 1861 р., особливості інституційного етапу в розвитку українського руху, значення громадівського руху; – пояснити роль і місце України в господарському житті Російської імперії; – охарактеризувати кримськотатарське національне відродження; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Ісмаїла Гаспринського.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – проаналізувати політику російської імперської влади в Україні на підставі Валуєвського циркуляру, Емського указу та інших доступних офіційних актів (*на вибір учителя*) й підготувати відповідне резюме; – проаналізувати програмні засади й форми організації українського руху на підставі публікацій його лідерів, офіційних документів, спогадів (*на вибір учителя*) й підготувати відповідне резюме; – підготувати повідомлення «Українські підприємці XIX ст.», «Пам'ятки правової думки в Україні XIX ст.» та ін.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 5. ***УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ АВСТРО-УГОРЩИНИ в другій половині XIX ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – дати селянської реформи, утворення товариства «Просвіта», Товариства імені Шевченка, перших українських політичних партій. **Розумію:** – особливості політичного, соціально-економічного й культурного розвитку українських регіонів у складі Австро-Угорської монархії; – поняття «русофіли/москвофіли», «народовці/україножфіли», «радикали», «нова ера», «український П'ємонт». **Умію:** – показати на карті Галичину, Буковину, Закарпаття, основні місця діяльності науково-культурних і суспільно-політичних осередків регіону; – охарактеризувати мету й діяльність товариства «Просвіта», Наукового товариства імені Шевченка; – пояснити роль і місце українських регіонів у господарському житті Австро-Угорщини, причини виникнення радикального руху, причини і наслідки трудової еміграції; – обґрунтувати різниці в цілях українського, польського та єврейського рухів в українських регіонах Австро-Угорщини;	Особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських регіонів. Селянська реформа в Австрійській імперії (1848 р.). Кооперативний рух. Трудова еміграція. Русофіли («москвофіли») і народовці («україножфіли»). Товариство «Просвіта». Наукове товариство імені Шевченка. Народовська політика «нової ери». Розгортання руху народовців у 1880–1890-х роках у Галичині, Буковині й Закарпатті. Радикальний рух у Галичині. Іван Франко. Утворення політичних партій. Русько-українська радикальна партія, Українська національно-демократична партія. Українське представництво в Галицькому сеймі та австрійському парламенті у Відні. Польський і єврейський рухи в Галичині.

– визначити напрями діяльності перших українських політичних партій у Галичині, мету і наслідки кооперативного руху; – обґрунтувати судження про історичне діяльності Юрія Федьковича, Івана Франка, Юліана Романчука, Володимира й Олександра Барвінських, Юліана Бачинського.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати повідомлення про культурне життя поляків/євреїв/німців (*на вибір учителя*) на території України в XIX ст.; – скласти порівняльну таблицю розвитку українського руху в Російській та Австро-Угорській імперіях у XIX ст.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 6. ***УКРАЇНА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – дати створення основних українських політичних партій, подій російської революції 1905–1907 рр. (значущих для України), впровадження загального виборчого права в Австро-Угорській імперії, створення українських національно-культурних і військово-спортивних організацій, період проведення аграрної реформи Петра Столипіна. **Розумію:** – тенденції й протиріччя соціально-економічного розвитку України початку XX ст., індустріальної модернізації, аграрної реформи Петра Столипіна, модернізації суспільно-політичного життя в Наддніпрянщині; – вплив російської революції 1905–1907 рр. на активізацію українського руху в Російській імперії; – значення австрійського конституційно-парламентського устрою для розвитку українського руху; – поняття «страйк», «народне віче», «монополізація економіки», «кооперативний рух», «політизація національного руху», «ксенофобія». **Умію:** – показати на карті українські території на початку XX ст., місця діяльності суспільно-політичних, національно-культурних організацій; – охарактеризувати й проаналізувати особливості соціально-економічного розвитку українських земель, діяльність українських політичних партій та інших національних організацій, український національний рух у період російської революції 1905–1907 рр., боротьбу українців за реформу виборчої	Особливості соціально-економічного розвитку. Індустріальна модернізація. Монополізація. Регіональна спеціалізація промисловості й сільського господарства. Кооперативний рух. Політизація та радикалізація українського національного руху. Створення і діяльність політичних партій, культурно-освітніх і військово-спортивних організацій. Проблеми консолідації української нації. Самостійницька й автономістська течії в національному русі. Наростання політичної напруженості. Події російської революції 1905–1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад у I і II Державних думах. «Українське питання» в III і IV Державних думах. Товариство українських поступовців. Українське представництво в Галицькому сеймі та австрійському парламенті у Відні. Аграрна реформа Петра Столипіна та її вплив на Україну. Український політичний і національно-культурний рух у 1907–1914 рр. Реформа виборчої системи в Австро-Угорщині. Посилення тиску з боку російської імперської влади на український рух. Прояви ксенофобії та шовінізму. «Справа Бейліса».

системи в Австро-Угорщині; – пояснити причини і наслідки посилення тиску російської влади на український національний рух у 1907–1914 рр., результати діяльності українських парламентських громад у Державних думах; – визначити передумови розвитку українського кооперативного руху і трудової еміграції селянства; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Євгена Чикаленка, Михайла Грушевського, Миколи Міхновського, Костя Левицького, Євгена Олесницького.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати доповідь «Українська політична думка: між федералізмом і самостійністю», «Правозахисні аспекти в діяльності лідерів українського національного руху» та ін.; – спираючись на доступні джерела встановити залежність між модернізацією повсякденного життя і трудовою еміграцією; – укласти порівняльну таблицю «Ідеї автономії та самостійності в програмах українських політичних партій Наддніпрянщини/Галичини»; – проаналізувати програмні документи товариства «Просвіта»/«Сокіл»/«Січ» (*на вибір учителя*) та укласти уявний план діяльності його міського (сільського, гімназійного) осередку в Галичині на початку ХХ ст.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 7. ***ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ в середині XIX – на початку XX ст.***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – дати створення університетів в Одесі й Чернівцях, утворення Наукового товариства імені Шевченка, обрання Андрея Шептицького митрополитом Греко-католицької церкви. **Розумію:** – суперечливість умов розвитку української культури (залежність від національної політики імперій); – розуміння прав людини і формування способів захисту людських свобод як важливі критерії історичного розвитку; – роль науки й освіти в обґрунтуванні української національної ідеї, театру в розвитку українського руху; – позитивне значення меценатства для розвитку української культури; – роль церкви в суспільному житті українців; – причини і наслідки змін, що відбулися у другій половині XIX і на початку XX ст. в освіті, науці, культурі, повсякденному житті; – особливості розвитку культурного життя в різних регіонах України; – поняття «емансипація», «реалізм», «український модерн», «меценат».	Вплив процесів модернізації на суспільне життя українців, зміни у світовідчутті людини. Урізноманітнення форм і напрямів освіти. Боротьба за створення українського університету у Львові. Церковне життя. Емансипація жінки. Наукові товариства. Видатні вчені. Особливості розвитку культурного життя. Література. Українська преса та видавництва. Український професійний театр. Родина Тобілевичів. Музика. Українська романтична і реалістична школа живопису. Модерн у малярстві. Стилізація й модерн в архітектурі. Повсякденне життя. Зміни в міській та сільській забудові. Опіка над здоров'ям і медичні служби. Дозвілля, розваги й задоволення культурних запитів.

Умію: – показати на карті центри університетської освіти, місця розташування основних культурно-освітніх закладів і визначних пам'яток архітектури й образотворчого мистецтва; – охарактеризувати вплив модернізації на суспільно-культурне життя українців, зміни в світогляді людини і повсякденному житті; – розпізнати й описати пам'ятки архітектури й образотворчого мистецтва, створені під впливом художніх принципів реалізму і модернізму; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Андрея Шептицького, Івана Пулюя, Іллі Мечникова, Миколи Лисенка, Лесі Українки, Соломії Крушельницької, Марії Заньковецької, Василя Ханенка.	
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – на основі аналізу доступних джерел укласти словесний (або письмовий) історичний портрет мецената, діяча української науки чи мистецтва другої половини XIX – початку XX ст. (*на вибір учителя або учнів*); – підготувати презентацію «Вплив процесів модернізації на повсякденне життя та світогляд населення України»; – підготувати план доповіді «Наш край в другій половині XIX – на початку XX ст.»	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Українська література. Розділ: Українська поезія другої половини XIX ст. Тема: Українська поезія другої половини XIX ст. Іван Франко, Леся Українка (Розуміння поезії як сповіді душі, вияву найсокровенніших думок і почуттів людини. Протиставлення поезії та бездуховності); 9 клас. Мистецтво. Розділ: Мистецтво у культурі сучасності. Тема: Стилі і напрями мистецтва (Учень розуміє особливості стилів і напрямів мистецтва (імпресіонізм, модернізм), усвідомлює та оцінює роль людини у створенні історичної та культурної спадщини України та світу, оцінює твори видатних діячів мистецтва України та світу, усвідомлює значення загальнолюдських, естетичних та художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво). — 9 клас. Географія. Розділ: Наукова діяльність. Освіта. Тема: Роль науки й освіти в суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності. Найвідоміші наукові центри у світі та Україні (Учень оцінює роль освіти у формуванні громадянського суспільства в Україні).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Всесвітня історія. 9 клас

Структура курсу:

Розділ 1. *ЄВРОПА В ЧАС ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН*
Розділ 2. *ЄВРОПА ТА АМЕРИКА В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЙ І НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (1815–1870 рр.)*
Розділ 3. *МОДЕРНІЗАЦІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ в останній третині XIX – на початку XX ст. ПРОБУДЖЕННЯ АЗІЇ*
Розділ 4. *МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (друга половина XIX – початок XX ст.)*
Розділ 5. *РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ТА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ (кінець XVIII – початок XX ст.)*
Узагальнення до курсу. *ОСНОВНІ ІДЕЇ, ЗДОБУТКИ, ВИКЛИКИ «ДОВГОГО» XIX СТОЛІТТЯ*

Розділ 1. ***ЄВРОПА В ЧАС ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – хронологічні межі й періодизацію Французької революції, час існування імперії Наполеона I, дату Віденського конгресу й утворення Священного союзу; – напрямки походів Наполеона I. **Розумію:** – причинний зв'язок між ідеями епохи Просвітництва, кризою «старого порядку» і революцією у Франції; – Французьку революцію як поштовх до модернізації в соціальній та культурній сферах життя Європи; – поняття «конституційна монархія». **Умію:** – показати на карті напрямки походів Наполеона I і територіальні зміни, пов'язані з наполеонівськими війнами та рішеннями Віденського конгресу; – розкрити передумови і сутність Французької революції; – визначити вплив Французької революції й політики Наполеона на розвиток європейських країн; – пояснити причини краху наполеонівської імперії, наслідки рішень Віденського конгресу; – обґрунтувати судження про історичне значення Декларації прав людини і громадянина, Цивільного кодексу Наполеона, діяльності Дантона, Робесп'єра, Наполеона Бонапарта.	Криза «старого порядку» (французьке суспільство наприкінці XVIII ст., доба Просвітництва). Французька революція кінця XVIII ст. Консульство та Імперія у Франції. Наполеон Бонапарт. Історичне значення Французької революції. Віденський конгрес. Священний союз.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати есе на тему «Права людини і громадянина в якобінській Франції», «Утвердження принципів громадянського рівноправ'я: від Декларації прав людини і громадянина до Цивільного кодексу Наполеона» та ін.; – на основі аналізу доступних джерел укласти історичний портрет діяча Французької революції (*на вибір учителя*).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 2. ***ЄВРОПА ТА АМЕРИКА В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЙ І НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ (1815–1870 рр.)***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – дати Липневої революції у Франції, збройного виступу декабристів у Росії, «Весни народів», об'єднання Італії та Німеччини, Громадянської війни в США, час розгортання чартистського руху, здобуття незалежності країнами Латинської Америки, Східної (Кримської) війни.	Індустріальна революція у країнах Західної Європи та її наслідки. Парламентаризм. Спроби осмислення нової дійсності. Консерватизм, лібералізм, соціалізм. Національна ідея (націоналізм). Повсякденне життя. Парламентські реформи у Великій Британії. Чартизм. Велика Британія – «майстерня світу».

Розумію: – поняття «індустріальне суспільство», «ідеологія», «консерватизм», «лібералізм», «соціалізм», «нація», «націоналізм», «соціалізм», «реставрація», «парламентська демократія», «чартистський рух», «професійна спілка», «західники», «слов'янофіли», «карбонарії», «Весна народів», «аболіціонізм». **Умію:** – пояснити вплив індустріальної революції в Західній Європі на суспільний розвиток світу; – охарактеризувати політичний і соціально-економічний розвиток країн Європи та Америки в першій половині XIX ст., соціальну структуру європейських суспільств, зміни в повсякденному житті; – простежити становлення парламентської демократії в Європі; – визначити передумови і наслідки «Весни народів», об'єднання Італії та Німеччини, Громадянської війни та Реконструкції в США; – визначити причини формування національно-визвольних рухів у країнах Європи, національні особливості й наслідки революцій 1848–1849 рр.; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності Джузеппе Гарібальді, Камілло Кавура, Отто фон Бісмарка, Авраама Лінкольна, Сімона Болівара.	Зовнішня і колоніальна політика Великої Британії. Франція у період Реставрації Бурбонів. Революція 1830 р. Липнева монархія. Австрійська імперія доби Клемента фон Меттерніха. «Весна народів». Революції 1848–1849 рр. в Західній і Центральній Європі. Національні рухи слов'янських народів. Об'єднання Німеччини та Італії. Суспільні рухи в Російській імперії в першій половині XIX ст. Громадянська війна у США і Реконструкція Півдня. Утворення незалежних держав у Латинській Америці (*оглядово*).
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати аналітичну записку (після пояснень учителя і відповідно до запропонованої ним схеми) про суспільні наслідки індустріальної революції, зміни в житті та побуті різних верств населення в XIX ст., інше (*на вибір учителя*); – на основі аналізу доступних джерел укласти історичний портрет лідера національного руху (*на вибір учителя*).	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 3. ***МОДЕРНІЗАЦІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ в останній третині XIX – на початку XX ст. ПРОБУДЖЕННЯ АЗІЇ***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчально-пізнавальної діяльності
Знаю: – час парламентських реформ у Великій Британії, «великих реформ» у Росії, «доби Мейдзі» в Японії, Молодотурецької й Сіньхайської революцій; – дати утворення дуалістичної Австро-Угорщини, першої російської революції, столипінських реформ. **Розумію:** – вплив результатів франко-прусської війни на суспільний розвиток Франції та Німеччини; – поняття «гомруль», «домініон»,	Монополізація економіки. Зростання ролі держави в суспільному житті. Завершення формування індустріального суспільства в розвинених країнах світу. Франко-прусська війна та її наслідки. Третя Республіка у Франції. Жорж Клемансо. Німецька імперія. Канцлерство Отто фон Бісмарка. Перехід Німеччини до «світової політики». Втрата Великою Британією промислової першості. Посилення колоніальної експансії. Ліберальні реформи Девіда Ллойд Джорджа. Економічне піднесення США. Антитрестівське законодавство.

«експансіонізм», «дуалістична монархія», «антимонопольне законодавство», «індустріалізація», «монополія», «трест», «синдикат», «картель», «колоніальна імперія», «дискримінація», «сегрегація», «суфражизм», «фемінізм», «пробудження Азії». **Умію:** – показати на карті напрямки колоніальної експансії й колоніальні володіння Великої Британії, Франції та Німеччини, території незалежних держав на Балканах, Японію, Китай, Османську імперію; – охарактеризувати тенденції суспільно-політичного та економічного розвитку країн Європи та Північної Америки, парламентські реформи у Великій Британії, «великі реформи» в Російській імперії, особливості розвитку Австро-Угорщини; – визначити причини і наслідки індустріалізації, монополізації провідних галузей економіки, переходу Німецької імперії до «світової політики», впровадження антитрестівського законодавства в США, російських реформ 1860–1870-х років, російської революції 1905–1907 рр., столипінських реформ, національних рухів слов'янських народів; – пояснити причини відмінностей у темпах розвитку країн Європи та Америки, сутність революції Мейдзі, Молодотурецької й Сіньхайської революцій; – обґрунтувати судження про історичне значення діяльності королеви Вікторії, Олександра II, Отто фон Бісмарка, Франца-Йосифа I, Теодора Рузвельта, Девіда Ллойд Джорджа, Жоржа Клемансо, Сунь Ятсена.	Експансіонізм. Режим сегрегації в південних штатах. «Справедливий курс» Теодора Рузвельта. «Нова демократія» Томаса Вудро Вільсона. «Великі реформи» в Росії. Зовнішня і колоніальна політика Російської імперії. Революція 1905–1907 рр. Столипінські реформи. Австро-Угорщина – дуалістична монархія. Утворення нових незалежних держав на Балканах. «Доба Мейдзі» в Японській імперії. Початок японської територіальної експансії. Сунь Ятсен. Сіньхайська революція. Спроби модернізації Османської імперії.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – укласти порівняльну таблицю реформаторських заходів, що їх здійснювали під впливом модернізаційних процесів у XIX і на початку XX ст. уряди Росії, Австро-Угорщини, Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії (*на вибір учителя*); – підготувати пояснення, чому впродовж XIX ст. відбулася еволюція європейського соціалістичного руху від радикальних до поміркованих форм і легальної парламентської діяльності; – на підставі доступних текстових і візуальних джерел підготувати замітку (репортаж) про суперечливі наслідки колоніальної політики для метрополій і країн Азії та Африки.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 4. ***МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (друга половина XIX – початок XX ст.)***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – час створення Троїстого союзу і Антанти. **Розумію:** – поняття «геополітика», «військово-політичний союз», «мілітаризація»,	Міжнародні відносини наприкінці XIX ст. Утворення військово-політичних блоків – Троїстий союз і Антанта. Початок боротьби за переділ колоніального світу. Міжнародні кризи та збройні конфлікти на початку

«метрополія». **Умію:** – показати на карті країни Троїстого союзу й Антанти, колоніальні володіння і сфери впливу великих держав (метрополій); – охарактеризувати основні тенденції міжнародних відносин у другій половині XIX – на початку XX ст.; – пояснити причини міжнародних криз і збройних конфліктів початку XX ст., створення військово-політичних блоків; – визначити наслідки боротьби європейських держав, США та Японії за перерозподіл світу; – пояснити місце України в геополітичних стратегіях Російської, Німецької, Австро-Угорської імперій на зламі XIX–XX ст..	XIX ст. Україна в геополітичних планах Російської, Німецької, Австро-Угорської імперій на зламі XIX–XX ст.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – простежити (за доступними історичними джерелами) динаміку міжнародних відносин у другій половині XIX – на початку XX ст., результати міркувань представити в резюме.	
Узагальнення. Тематичне оцінювання	

Розділ 5. ***РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ І ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ (кінець XVIII – початок XX ст.)***

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – важливі для сучасності наукові й технічні винаходи, здійснені впродовж «довгого» XIX ст.; – найвідоміші правові пам'ятки XVIII–XIX ст.; – основні наукові й культурні центри Європи та США. **Розумію:** – тенденції розвитку культури, основні стилі мистецтва, зміни в житті та світогляді людей упродовж «довгого» XIX ст.; – поняття «романтизм», «класицизм», «реалізм», «еклектика», «модерн», «імпресіонізм», «масова культура», «масове виробництво». **Умію:** – охарактеризувати досягнення науки і техніки, духовної культури в провідних країнах світу, зміни у світогляді й повсякденному житті; – визначити прояви взаємодії культур народів Європи, Америки, Азії та Африки.	Урізноманітнення форм і напрямів освіти. Університет як автономна інституція. Поява вищих навчальних закладів технічного профілю. Наукові й технічні досягнення. Література та мистецтво. Зародження масової культури. Масове виробництво. Науково-технічна революція зламу XIX–XX ст. та її вплив на людину й суспільства. Зміни у вигляді міст і сіл. Одяг. Індустріальні та традиційні суспільства. Емансипація.
Орієнтовні завдання для практичних і творчих робіт: – підготувати презентацію «Повсякденне життя людей на початку XX ст.»; – зібрати й укласти в таблиці перелік фактів, які свідчать про зародження в XIX ст. масової культури / масового виробництва.	
Міжпредметні зв'язки: 9 клас. Зарубіжна література. Розділ: Бароко і класицизм. Тема: Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі й мистецтві. Видатні представники європейського бароко та їхні здобутки (Учень розповідає про чинники формування класицизму, розрізняє істинні та фальшиві цінності, розуміє необхідність шанобливого ставлення до людини незалежно від її соціального стану); 9 клас. Зарубіжна література. Розділи: Просвітництво,	

Романтизм, Реалізм (Учень розуміє специфіку сприйняття дійсності та цивілізаційних зрушень в умовах модернізаційних процесів XIX ст.).
Узагальнення. Тематичне оцінювання

Узагальнення до курсу. *ОСНОВНІ ІДЕЇ, ЗДОБУТКИ, ВИКЛИКИ «ДОВГОГО» XIX СТОЛІТТЯ*

Результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчально-пізнавальної діяльності**
Знаю: – хронологічні межі «довгого» XIX ст. і його внутрішню періодизацію; – взаємопов'язаність і взаємозалежність процесів господарського, соціального, політичного і культурного розвитку українського та інших європейських суспільств у XIX ст. **Розумію:** – поняття «модернізація». **Умію:** – охарактеризувати основні тенденції політичного, соціально-економічного та культурного розвитку світу впродовж «довгого» XIX ст.; – визначити внесок українського суспільства в загальноєвропейську культурну спадщину XIX ст.; – зіставити типові явища і процеси європейської та української історії в XIX – на початку XX ст.; – оцінювати історичні події XIX ст. з позиції формування «першого покоління» прав і свобод людини; – висловлювати судження щодо значення «довгого» XIX ст. для подальшого розвитку світу.	«Довге» XIX століття: основні ідеї, здобутки, виклики. Особливості української історії XIX ст. Внесок українського суспільства в загальноєвропейську культурну спадщину XIX ст.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МАТЕМАТИКА

5–9 класи

Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів[8]

***Укладачі програми (2012 р.)*:**М. І. Бурда, Ю.І. Мальований, Є.П. Нелін, Д.А. Номировський, А.В. Паньков, Н.А. Тарасенкова, М.В. Чемерис, М.С. Якір

У розвантаженні програми (2015 рік) брали участь:М.І. Бурда, А.В. Паньков,М.С. Якір,Д.А. Номіровський

***Над оновленням програми (2017 рік) працювали**:*М.І. Бурда, Б.В. Кудренко, О.Я. Біляніна, А.І. Азаренкова, О.І. Буковська, Т.С. Кіндюх, О.Є. Лисенко, А.В. Миляник, Н.В. Панова, А.В. Паньков

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета базової загальної середньої освіти: розвиток та соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості та ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу у навчально-виховнийий процес загальноосвітньої школи шляхом формування предметних і ключових компетентностей.

Курс математики основної школи логічно продовжує реалізацію завдань математичної освіти учнів, розпочату в початкових класах, розширюючи і доповнюючи ці завдання відповідно до вікових і пізнавальних можливостей школярів. В основу побудови змісту та організації процесу навчання математики покладено *компетентнісний підхід*, відповідно до якого кінцевим результатом навчання предмета є сформовані певні компетентності, якздатності учня застосовувати свої знання в навчальних і реальних життєвих ситуаціях, повноціннобрати участь в житті суспільства, нести відповідальність за свої дії.Навчання математики в основній школі передбачає формування предметної математичної компетентності, сутнісний опис якої подано у розділі «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності» цієї програми.Формування зазначеної компетентності підпорядковується реалізації загальних завдань шкільної математичної освіти. До них належать:

[8]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

- формування *ставлення* до математики як невід'ємної складової загальної культури людини, необхідної умови її повноцінного життя в сучасному суспільстві на основі ознайомлення з ідеями і методами математики як універсальної мови науки і техніки, ефективного засобу моделювання і дослідження процесів і явищ навколишнього світу;
- забезпечення *оволодіння* математичною мовою, розуміння ними математичної символіки, математичних формул і моделей як таких, що дають змогу описувати загальні властивості об'єктів, процесів та явищ;
- формування *здатності* логічно обґрунтовувати та доводити математичні твердження, застосовувати математичні методи у процесі розв'язування навчальних і практичних задач, використовувати математичні знання і вміння під час вивчення інших навчальних предметів;
- розвиток *умінь* працювати з підручником, опрацьовувати математичні тексти, шукати і використовувати додаткову навчальну інформацію, критично оцінювати здобуту інформацію та її джерела, виокремлювати головне, аналізувати, робити висновки, використовувати отриману інформацію в особистому житті;
- формування *здатності* оцінювати правильність і раціональність розв'язування математичних задач, обґрунтовувати твердження, приймати рішення в умовах неповної, надлишкової, точної та ймовірнісної інформації.

Крім цих загальних освітніх завдань в основній школі реалізуються такі специфічні для даного етапу навчання математики освітні завдання:

- розширення знань про число (від натуральних чисел до дійсних), формування культури усних, письмових, інструментальних обчислень;
- формування системи функціональних понять, умінь використовувати функції та їх графіки для характеристики залежностей між величинами, опису явищ і процесів;
- забезпечення оволодіння учнями мовою алгебри, уміннями здійснювати перетворення алгебраїчних виразів, розв'язувати рівняння, нерівності та їх системи, моделювати за допомогою рівнянь реальні ситуації, пояснювати здобуті результати;
- забезпечення оволодіння мовою геометрії, розвиток їх просторових уявлень і уяви, умінь виконувати основні геометричні побудови за допомогою геометричних інструментів (лінійки з поділками, транспортира, косинця, циркуля і лінійки);
- формування знань про геометричні фігури на площині, їх властивості, а також умінь застосовувати здобуті знання у навчальних і життєвих ситуаціях;
- формування уявлення про найпростіші геометричні фігури в просторі та їх властивості, а також первинних умінь застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях;
- ознайомлення зі способами і методами математичних доведень, формування умінь їх практичного використання;
- формування знань про основні геометричні величини (довжину, площу, об'єм, міру кута), про способи їх вимірювання й обчислення для планіметричних і найпростіших стереометричних фігур, а також уміння застосовувати здобуті знання у навчальних і життєвих ситуаціях;
- вивчення геометричних перетворень площини та їх найпростіших властивостей, а також розвиток в учнів функціональних уявлень на геометричному змісті;

Крім того, навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей.

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	**Спілкування державною (і рідною —**	***Уміння:*** ставити запитання і розпізнавати проблему; міркувати, робити висновки на основі інформації,

	у разі відмінності) мовами	поданої в різних формах (у таблицях, діаграмах, на графіках); розуміти, пояснювати і перетворювати тексти математичних задач (усно і письмово), грамотно висловлюватися рідною мовою; доречно та коректно вживати в мовленні математичну термінологію, чітко, лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень; поповнювати свій словниковий запас. ***Ставлення:*** розуміння важливості чітких та лаконічних формулювань. ***Навчальні ресурси:***означення понять, формулювання властивостей, доведення теорем
2	**Спілкування іноземними мовами**	***Уміння:*** спілкуватися іноземною мовою з використанням числівників, математичних понять і найуживаніших термінів; ставити запитання, формулювати проблему; зіставляти математичний термін чи буквене позначення з його походженням з іноземної мови, правильно використовувати математичні терміни в повсякденному житті. ***Ставлення:*** усвідомлення важливості вивчення іноземних мов для розуміння математичних термінів та позначень, пошуку інформації в іншомовних джерелах. ***Навчальні ресурси:*** тексти іноземною мовою з використанням статистичних даних, математичних термінів
3	**Математична компетентність**	***Уміння:*** оперувати числовою інформацією, геометричними об’єктами на площині та в просторі; встановлювати відношення між реальними об’єктами навколишньої дійсності (природними, культурними, технічними тощо); розв’язувати задачі, зокрема практичного змісту; будувати і досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати; прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач; використовувати математичні методи у життєвих ситуаціях. ***Ставлення:*** усвідомлення значення математики для повноцінного життя в сучасному суспільстві, розвитку технологічного, економічного й оборонного потенціалу держави, успішного вивчення інших дисциплін. ***Навчальні ресурси:*** розв'язування математичних задач, зокрема таких, що моделюють реальні життєві ситуації
4	**Основні компетентності у природничих науках і технологіях**	***Уміння:*** розпізнавати проблеми, що виникають у довкіллі і які можна розв’язати засобами математики; будувати та досліджувати математичні моделі природних явищ і процесів. ***Ставлення:*** усвідомлення важливості математики як універсальної мови науки, техніки та технологій. ***Навчальні ресурси:*** складання графіків та діаграм, які

		ілюструють функціональні залежності результатів впливу людської діяльності на природу
5	**Інформаційно-цифрова компетентність**	***Уміння:*** структурувати дані; діяти за алгоритмом та складати алгоритми; визначати достатність даних для розв'язання задачі; використовувати різні знакові системи; знаходити інформацію та оцінювати її достовірність; доводити істинність тверджень. ***Ставлення:*** критичне осмислення інформації та джерел її отримання; усвідомлення важливості ІКТ для ефективного розв'язування математичних задач. ***Навчальні ресурси:*** візуалізація даних, побудова графіків та діаграм за допомогою програмних засобів
6	**Уміння вчитися впродовж життя**	***Уміння:*** визначати мету навчальної діяльності, відбирати й застосовувати потрібні знання та способи діяльності для досягнення цієї мети; організовувати та планувати свою навчальну діяльність; моделювати власну освітню траєкторію, аналізувати, контролювати, коригувати та оцінювати результати своєї навчальної діяльності; доводити правильність власного судження або визнавати помилковість. ***Ставлення:*** усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; зацікавленість у пізнанні світу; розуміння важливості вчитися впродовж життя; прагнення до вдосконалення результатів своєї діяльності. ***Навчальні ресурси:*** моделювання власної освітньої траєкторії
7	**Ініціативність і підприємливість**	***Уміння:*** генерувати нові ідеї, вирішувати життєві проблеми, аналізувати, прогнозувати, ухвалювати оптимальні рішення; використовувати критерії раціональності, практичності, ефективності та точності, з метою вибору найкращого рішення; аргументувати та захищати свою позицію, дискутувати; використовувати різні стратегії, шукаючи оптимальних способів розв'язання життєвого завдання. ***Ставлення:*** ініціативність, відповідальність, упевненість у собі; переконаність, що успіх команди – це й особистий успіх; позитивне оцінювання та підтримка конструктивних ідей інших. ***Навчальні ресурси:*** задачі підприємницького змісту (оптимізаційні задачі)
8	**Соціальна і громадянська компетентності**	***Уміння:***висловлювати власну думку, слухати і чути інших, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів; аргументувати та відстоювати свою позицію; ухвалювати аргументовані рішення в життєвих ситуаціях; співпрацювати в команді, виділяти та виконувати власну роль в командній роботі; аналізувати власну економічну ситуацію, родинний

		бюджет, користуючись математичними методами; орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, спираючись, зокрема, і на математичні дані. ***Ставлення:*** ощадливість і поміркованість; рівне ставлення до інших незалежно від статків, соціального походження; відповідальність за спільну справу; налаштованість на логічне обґрунтування позиції без передчасного переходу до висновків; повага до прав людини, активна позиція щодо боротьби із дискримінацією. ***Навчальні ресурси:*** задачі соціального змісту
9	**Обізнаність і самовираження у сфері культури**	***Уміння:*** здійснювати необхідні розрахунки для встановлення пропорцій, відтворення перспективи, створення об'ємно-просторових композицій; унаочнювати математичні моделі, зображати фігури, графіки, рисунки, схеми, діаграми. ***Ставлення:*** усвідомлення взаємозв'язку математики та культури на прикладах з архітектури, живопису, музики та ін.; розуміння важливості внеску математиків у загальносвітову культуру. ***Навчальні ресурси:***математичні моделі в різних видах мистецтва
10	**Екологічна грамотність і здорове життя**	***Уміння:*** аналізувати і критично оцінювати соціально-економічні події в державі на основі статистичних даних; враховувати правові, етичні, екологічні і соціальні наслідки рішень; розпізнавати, як інтерпретації результатів вирішення проблем можуть бути використані для маніпулювання. ***Ставлення:***усвідомлення взаємозв'язку математики та екології на основі статистичних даних; ощадне та бережливе відношення до природніх ресурсів, чистоти довкілля та дотримання санітарних норм побуту; розгляд порівняльної характеристики щодо вибору здорового способу життя; власна думка та позиція до зловживань алкоголю, нікотину тощо. ***Навчальні ресурси:***навчальні проекти, задачі соціально-економічного, екологічного змісту; задачі, які сприяють усвідомленню цінності здорового способу життя

Такі ключові компетентності, як вміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами усіх навчальних предметів.Виокремлення в навчальних програмах таких наскрізних ліній ключових компетентностей як **«Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність»**спрямоване наформування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях.

Наскрізні лінії та їх реалізація

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища.

Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях.

Навчання за наскрізними лініями реалізується насамперед через:

організацію навчального середовища— зміст та цілі наскрізних тем враховуються при формуванні духовного, соціального і фізичного середовища навчання;

навчальні предмети— виходячи із наскрізних тем при вивченні предмета проводяться відповідні трактовки, приклади і методи навчання, реалізуються надпредметні, міжкласові та загальношкільні проекти. Роль навчальних предметів при навчанні за наскрізними темами різна і залежить від цілей і змісту навчального предмета та від того, наскільки тісно той чи інший предметний цикл пов'язаний із конкретною наскрізною темою;

предмети за вибором;

роботу в проектах;

позакласну навчальну роботу і роботу гуртків.

Коротка характеристика наскрізних ліній

1. Наскрізна лінія **«*Екологічна безпека й сталий розвиток*»**спрямована на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Проблематика наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» реалізується в курсі математики, насамперед, через завдання з реальними даними про використання природних ресурсів, їх збереження та примноження. Аналіз цих даних сприяє розвитку бережливого ставлення до навколишнього середовища, екології, формуванню критичного мислення, вміння вирішувати проблеми, критично оцінювати перспективи розвитку навколишнього середовища і людини. Можливі уроки на відкритому повітрі. При розгляді цієї лінії важливе місце займають відсоткові обчислення, функції, елементи статистики.

2. Реалізація наскрізної лінії **«*Громадянська відповідальність*»** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Ця наскрізна лінія освоюється в основному через колективну діяльність (дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти тощо), яка поєднує математику з іншими навчальними предметами і розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок.

Навчання математики має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст —бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності. Приклад вчителя покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до товаришів, незалежно від рівня навчальних досягнень. З цієї ж наскрізною лінією пов'язані, наприклад, процентні обчислення, елементи статистики, що дозволяють учням зрозуміти значення кількісних показників при характеристиці суспільства і його розвитку.

3.Завданням наскрізної лінії «***Здоров'я і безпека***» є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище.

Наскрізна лінія «Здоров'я і безпека» в курсі математики реалізується через завдання з реальними даними про безпеку і охорону здоров'я (текстові завдання, пов'язані з середовищем дорожнього руху, рухом пішоходів і транспортних засобів, відсотковими обчисленнями і графіками, що стосуються чинників ризику). Особливо важливий аналіз причин ДТП, пов'язаних із перевищенням швидкості. Варто звернути увагу на проблеми, пов'язані із ризиками для життя і здоров'я при вивченні основ математичної статистики. Вирішення проблем, знайдених з «ага-ефектом»[9], розгляд красивих геометричних конструкцій, пошук оптимальних методів розв'язування задач тощо, здатні викликати в учнів чимало радісних емоцій.

4. Наскрізна лінія «***Підприємливість і фінансова грамотність***» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Ця наскрізна лінія пов'язана з розв'язуванням практичних задач щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування економного ставлення до природних ресурсів. Вона реалізується під час вивчення відсоткових обчислень, рівнянь та функцій.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення математичного факту із практичної ситуації, а й ілюструвати його застосування на практиці. Формуванню математичної та ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація у навчанні математики міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес учнів до навчання і підвищує рівень їхньої загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду. Учні набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх в нові ситуації.

Важливу роль у навчанні математики відіграє систематичне використання історичного матеріалу, який підвищує інтерес до вивчення математики, стимулює потяг до наукової творчості, пробуджує критичне ставлення до фактів, дає учням уявлення про математику як невід'ємну складову загальнолюдської культури. На дохідливих прикладах слід показувати учням, як розвивалися математичні поняття і відношення, теорії й методи. Ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, які створювали математику, зокрема видатних українських математиків, сприятиме національному і патріотичному вихованню школярів.

Характеристика навчального змісту і особливостей його реалізації

Зміст математичної освіти в основній школі структурується за такими змістовими лініями: *числа; вирази; рівняння і нерівності; функції; геометричні фігури; геометричні величини.* Кожна з них розвивається з урахуванням завдань вивчення математики на цьому ступені шкільної освіти, в якому виокремлюються два основні етапи: 5–6 класи і 7–9 класи. Освітні завдання на першому етапі реалізуються у процесі вивчення єдиного курсу математики, на другому — двох курсів: алгебри і геометрії.

[9]Під «ага-ефектом» мається на увазі спільне вирішення задачі з ефектом раптового здогаду, «еврики».

Курс математики 5–6 класів передбачає розвиток, збагачення і поглиблення знань учнів про числа і дії над ними, числові й буквені вирази, величини та їх вимірювання, рівняння, числові нерівності, а також уявлень про окремі геометричні фігури на площині і в просторі. Понятійний апарат, обчислювальні алгоритми, графічні уміння і навички, що мають бути сформовані на цьому етапі вивчення курсу, є тим підґрунтям, що забезпечує успішне вивчення в наступних класах алгебри і геометрії, а також інших навчальних предметів, де застосовуються математичні знання.

Основу курсу становить розвиток поняття числа та формування міцних обчислювальних і графічних навичок. У 5–6 класах відбувається поступове розширення множини натуральних чисел до множини раціональних чисел шляхом послідовного введення дробів (звичайних і десяткових), а також від'ємних чисел разом із формуванням культури усних, письмових, інструментальних обчислень.

Навчальний матеріал, що стосується виразів, величин, рівнянь і нерівностей, геометричних фігур, має загалом пропедевтичний характер. Ознайомлення з ним готує учнів до свідомого системного вивчення відповідних тем у курсах алгебри і геометрії. Зокрема, учні мають дістати уявлення про використання букв для запису законів арифметичних дій, формул, навчитись обчислювати значення простих буквених виразів, складати за умовою задачі й розв'язувати нескладні рівняння першого степеня спочатку на основі залежностей між компонентами арифметичних дій, а згодом із використанням основних властивостей рівнянь. Важливе значення для підготовки учнів до систематичного вивчення алгебри, геометрії та інших предметів мають початкові відомості про метод координат, які дістають учні 5–6 класів: зображення чисел на координатній прямій, прямокутна система координат на площині, виконання відповідних побудов, побудова і аналіз окремих графіків залежностей між величинами.

Істотне місце у вивченні курсу займають текстові задачі, основними функціями яких є розвиток логічного мислення учнів та ілюстрація практичного застосування математичних знань. Під час розв'язування текстових задач учні також вчаться використовувати математичні моделі. Розв'язування таких задач супроводжує вивчення всіх тем, передбачених програмою.

Зміст геометричного матеріалу включає початкові відомості про планіметричні (відрізок, промінь, пряма, кут, трикутник, прямокутник, квадрат, коло, круг) і стереометричні (прямокутний паралелепіпед, куб, піраміда) фігури. Учні набувають навичок вимірювання довжини відрізка й градусної міри кута, знаходження площ і об'ємів деяких фігур, побудови геометричних фігур за допомогою лінійки, косинця, транспортира і циркуля. Розширюються уявлення учнів про вимірювання геометричних величин на прикладах вимірювання і порівняння відрізків і кутів, побудови відрізків даної довжини і кутів із заданою градусною мірою, оперування формулами периметрів, площ і об'ємів геометричних фігур — знаходження невідомого компонента формули за відомими. Побудова кута за допомогою транспортира або косинця (прямого кута), прямої та відрізка за допомогою лінійки використовується при побудові трикутників, прямокутників, перпендикулярних і паралельних прямих.

Вивчення геометричних фігур має передбачати використання наочних ілюстрацій, прикладів із довкілля, життєвого досвіду учнів, виконання побудов і сприяти виробленню вмінь виділяти форму і розміри як основні властивості геометричних фігур. Закріплення понять супроводжується їх класифікацією (кутів, трикутників, взаємного розміщення прямих на площині). Властивості геометричних фігур спочатку обґрунтовуються дослідно-індуктивно, потім застосовуються в конкретних ситуаціях, що сприяє виробленню в учнів умінь доказово міркувати.

Основа інтеграції геометричного матеріалу з арифметичним і алгебраїчним — числові характеристики (довжина, площа, об'єм) геометричних фігур. Узагальнюються знання учнів про одиниці вимірювання довжини, площі, об'єму і вміння переходити від

одних одиниць до інших, оскільки ці знання і вміння використовуються у вивченні предметів природничого циклу і в трудовому навчанні.

Важливим є формування в учнів умінь подавати дані у вигляді таблиць, графіків і діаграм різних типів та на основі їхнього аналізу робити відповідні висновки.

Вивчення математики у 5–6 класах здійснюється з переважанням індуктивних міркувань в основному на наочно-інтуїтивному рівні із залученням практичного досвіду учнів і прикладів із довкілля. Відбувається поступове збільшення теоретичного матеріалу, який вимагає обґрунтування тверджень, що вивчаються. Це готує учнів до ширшого використання дедуктивних методів на наступному етапі вивчення математики.

У 7–9 класах вивчаються два курси: алгебра і геометрія.

Основними завданнями ***курсу алгебри*** є формування умінь виконання тотожних перетворень цілих і дробових виразів, розв'язування рівнянь і нерівностей та їх систем, достатніх для свідомого їх використання у вивченні математики і суміжних предметів, а також для практичних застосувань. Важливе завдання полягає в залученні учнів до використання рівнянь і функцій як засобів математичного моделювання реальних процесів і явищ, розв'язування на цій основі прикладних задач. У процесі вивчення курсу посилюється роль обґрунтувань математичних тверджень, індуктивних і дедуктивних міркувань, формування різноманітних алгоритмів, що має сприяти розвитку логічного мислення і алгоритмічної культури школярів.

На цьому етапі шкільної математичної освіти учні починають ознайомлюватися з дійсними числами. Так, до відомих учням числових множин долучається множина ірраціональних чисел.

Основу курсу становлять перетворення раціональних та ірраціональних виразів. Важливо забезпечити формування умінь школярів виконувати основні види перетворень таких виразів, що є передумовою подальшого успішного засвоєння курсу та використання математичного апарату під час вивчення інших шкільних предметів. Розглядається поняття степеня з цілим показником та його властивості.

Істотного розвитку набуває змістова лінія рівнянь та нерівностей. Процес розв'язування рівняння трактується як послідовна заміна даного рівняння рівносильними йому рівняннями. На основі узагальнення відомостей про рівняння, здобутих у попередні роки, вводиться поняття лінійного рівняння з однією змінною. Курс передбачає вивчення лінійних рівнянь, квадратних рівнянь та рівнянь, які зводяться до лінійних або квадратних. Розглядаються системи лінійних рівнянь та рівнянь другого степеня з двома змінними. Щодо останніх, то увага зосереджується на системах, де одне рівняння – другого степеня, а друге –першого степеня. Передбачається розгляд лише найпростіших систем рівнянь, у яких обидва рівняння другого степеня.

Значне місце відводиться застосуванню рівнянь до розв'язування різноманітних задач. Ця робота має пронизувати всі теми курсу. Важливе значення надається формуванню умінь застосовувати алгоритм розв'язування задачі за допомогою рівняння.

Елементарні відомості про числові нерівності доповнюються і розширюються за рахунок вивчення властивостей числових нерівностей, лінійних нерівностей з однією змінною та квадратних нерівностей. Розглядається розв'язування систем двох лінійних нерівностей з однією змінною.

У 7 класі вводиться одне з фундаментальних математичних понять — поняття функції. У цьому ж класі розглядається лінійна функція та її графік. Ці відомості використовуються для графічного ілюстрування розв'язування лінійного рівняння з однією змінною, а також системи двох лінійних рівнянь з двома змінними. Інші види функцій розглядаються у зв'язку з вивченням відповідного матеріалу, що стосується решти змістових ліній курсу. Зокрема у 8 класі в темах «Раціональні вирази» та «Квадратні корені» учні ознайомлюються з функціями $y=\frac{k}{x}$, $y = x^2$ і $y=\sqrt{x}$ та їх властивостями. У 9 класі розглядається квадратична функція. Вивчення її властивостей пов'язується, зокрема, з розв'язуванням квадратних нерівностей.

Таким чином, функціональна лінія пронизує весь курс алгебри основної школи і розвивається в тісному зв’язку з тотожними перетвореннями, рівняннями і нерівностями. Властивості функцій, як правило, встановлюються за їх графіками, тобто на основі наочних уявлень, і лише деякі властивості обґрунтовуються аналітично. У міру оволодіння учнями теоретичним матеріалом кількість властивостей, що підлягають вивченню, поступово збільшується. Під час вивчення функцій чільне місце відводиться формуванню умінь будувати й аналізувати графіки функцій, характеризувати за графіками функцій процеси, які вони описують, спроможності розуміти функцію як певну математичну модель реального процесу.

Дев'ятикласники також ознайомляться з основними поняттями комбінаторики, теорії ймовірностей та статистики.

Головна лінія***курсу геометрії*****—**геометричні фігури та їх властивості. Основними поняттями курсу є: точка, пряма, площина, належати, лежати між. Перші три поняття – це основні геометричні фігури, а два останніх – основні відношення. Це неозначувані поняття – для них не формулюються означення, але їх зміст розкривається через опис, показ, характеристику. Інші поняття курсу визначаються, а їх властивості встановлюються шляхом доказових міркувань. Учень має усвідомити, що під час доведення теорем можна користуватися означеннями і раніше доведеними теоремами.

Фігури, що вивчаються на площині— точка, пряма, відрізок, промінь, кут, трикутник, чотирикутник, многокутник, коло, круг. Учень повинен формулювати означення планіметричних фігур та їх елементів, зображати їх на малюнку, класифікувати кути, трикутники, чотирикутники, правильні многокутники.

У 7 класі учні ознайомлюються з основами геометричної науки –означеннями, теоремами, основними методами доведення теорем, основними задачами на побудову. Поглиблюються і систематизуються відомості про геометричні величини: довжину і градусну міру кута.

Однією з основних задач, що вивчається в курсі геометрії, є розв’язування трикутників. У 8 класі розглядається задача розв’язування прямокутного трикутника. Для цього вводиться поняття косинуса, синуса, тангенса гострого кута прямокутного трикутника, доводиться теорема Піфагора. Дана тема продовжується в 9 класі — розв’язуються довільні трикутники. Це потребує введення формул для знаходження синуса і косинуса тупого кута та доведення теорем косинусів і синусів.

Поглиблюються і систематизуються відомості про геометричні величини: довжину, градусну міру кута, площу. У 8 класі вводиться одне з найскладніших понять шкільного курсу —поняття площі. Виведення формул для обчислення площ планіметричних фігур (прямокутника, паралелограма, трикутника, ромба, трапеції) спирається на основні властивості площ. Вивчення формул площ фігур дає можливість розв’язувати низку прикладних задач.

У 9 класі розширюються уявлення учнів про аналітичне задання геометричних фігур, зокрема подається рівняння прямої, кола, виводяться формули довжини відрізка, координат середини відрізка, формується поняття про метод координат, який застосовується до доведення теорем та розв’язування задач.

До відомих учням скалярних величин долучаються векторні величини. Розглядаються рівні, протилежні, колінеарні вектори.

Структура програми

Програму представлено в табличній формі, що містить дві частини: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу, необхідний для їх досягнення. У правій частині вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів орієнтують на результати навчання, які є об’єктом контролю й оцінювання. Окрім того в кінцікожного класу наведено перелік прикладних задач, що

можуть виконуватись учнями під час навчання. Дані задачі пов’язані як із імплементацією наскрізних ліній ключових компетентностей, так і з практичною спрямованістю навчального матеріалу. Перелік задач не є обов'язковим для виконання (вчитель може обирати ті задачі, які краще підійдуть даному класу та конкретним учням) та не є повним (вчитель може пропонувати учням будь-які інші практичні задачі на власний розсуд). Зміст навчального матеріалу структуровано за темами відповідних навчальних курсів із визначенням мінімальної кількості годин на їх вивчення. На початку кожного класу вказано значну кількість резервних годин, які вчитель, на власний розсуд може витрачати на систематизацію та повторення матеріалу на початку та в кінці року, збільшення кількості годин на кожну із вказаних тем, зокрема для внесення змін до орієнтовного календарно-тематичного плану.

5 клас

МАТЕМАТИКА

(*140 год, 4 год на тиждень, резерв — 40 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. НАТУРАЛЬНІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ. ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ І ВЕЛИЧИНИ (*40 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** натуральних чисел; шкал; числових і буквених виразів, формул; рівнянь; **знаходить на малюнках:** відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; геометричні фігури, вказані у змісті; **розпізнає** у просторі та співвідносить з обєктами навколишньої дійсності: куб, прямокутний паралелепіпед, піраміду; **розрізняє:** цифри і числа **читає і записує**: натуральні числа в межах мільярда; **використовує:** властивості арифметичних дій з натуральними числами; **записує і пояснює** формули: периметра вказаних у змісті геометричних фігур; площі прямокутника, квадрата; об’єму прямокутного паралелепіпеда й куба; **пояснює,** що таке: натуральне число; квадрат і куб натурального числа; пряма; промінь; координатний промінь; кут; трикутник; квадрат; прямокутник; прямокутний паралелепіпед; куб; рівняння; розв’язати рівняння; **пояснює правила:** додавання, віднімання, множення, ділення, порівняння; виконання	Натуральні числа. Число нуль. Цифри. Десятковий запис натуральних чисел. Порівняння натуральних чисел. Арифметичні дії з натуральними числами та їх властивості. Квадрат і куб натурального числа. Ділення з остачею. Числові вирази. Буквені вирази та формули. Рівняння. Відрізок, пряма, промінь. Шкала. Координатний промінь. Кут та його градусна міра. Види кутів. Трикутник та його периметр. Види трикутників за кутами. Прямокутник. Квадрат.

ділення з остачею; **класифікує:** кути за градусною мірою; трикутники за видами їхніх кутів; **зображує:** відрізок даної довжини та кут даної градусної міри; вказані у змісті геометричні фігури за допомогою лінійки, косинця, транспортира; координатний промінь, натуральні числа на координатному промені; **вимірює та обчислює:** довжину відрізка; градусну міру кута; периметр трикутника та прямокутника; **розв'язує вправи, що передбачають:** запис числа у вигляді суми розрядних доданків; виконання чотирьох арифметичних дій з натуральними числами; піднесення натурального числа до квадрата та куба; порівняння натуральних чисел; ділення з остачею; обчислення значень числових і буквених виразів, периметра і площі прямокутника, квадрата і об'єму прямокутного паралелепіпеда й куба; **розв'язує:** рівняння на основі залежностей між компонентами та результатом арифметичних дій; текстові задачі, зокрема комбінаторні	Площа і периметр прямокутника і квадрата. Прямокутний паралелепіпед. Куб. Об'єм прямокутного паралелепіпеда і куба. Піраміда
Тема 2. ДРОБОВІ ЧИСЛА І ДІЇ З НИМИ(*60 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** звичайних і десяткових дробів; **розрізняє**: звичайні і десяткові дроби; правильні і неправильні дроби **пояснює,** що таке: чисельник і знаменник дробу; мішане число; **читає і записує:** звичайні та десяткові дроби; мішані числа; **формулює** означення: правильного і неправильного дробу; відсотка; середнього арифметичного; **розв'язує вправи, що передбачають:** порівняння, додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками; порівняння, округлення, додавання, множення і ділення десяткових дробів; перетворення мішаного числа у неправильний дріб; перетворення неправильного дробу в мішане число або натуральне число; знаходження відсотка від числа та числа за його відсотком; знаходження середнього арифметичного	Звичайні дроби. Правильні та неправильні дроби. Звичайні дроби і ділення натуральних чисел. Мішані числа. Порівняння звичайних дробів з однаковими знаменниками. Додавання і віднімання звичайних дробів з однаковими знаменниками. Десятковий дріб. Запис десяткових дробів. Порівняння десяткових дробів. Округлення десяткових дробів. Арифметичні дії з десятковими дробами. Відсотки. Середнє арифметичне. Середнє значення величини

кількох чисел, середнього значення величини	
Розв'язує сюжетні задачі з реальними даними щодо: використання природних ресурсів рідного краю; безпеки руху; знаходження периметрів та площ земельних ділянок, підлоги класної кімнати, об'єму об'єктів, що мають форму прямокутного паралелепіпеда; розрахунку сімейного бюджету, можливості здійснення масштабних покупок; розрахунків, пов'язаних із календарем і годинником тощо	

6 клас

МАТЕМАТИКА

(*140 год, 4 год на тиждень, резерв — 40 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 1. ПОДІЛЬНІСТЬ НАТУРАЛЬНИХ ЧИСЕЛ (*10 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** простих і складених чисел; парних і непарних чисел; чисел, що діляться націло на 2, 3, 5, 9, 10; **розрізняє:** прості і складені числа; дільники і кратні натурального числа; **формулює** означення понять: дільник, кратне, просте число, складене число, спільний дільник; ознаки подільності на 2, 3, 5, 9, 10; **розв'язує вправи, що передбачають:** використання ознак подільності чисел на 2, 3, 5, 9, 10; розкладання натуральних чисел на прості множники; знаходження спільних дільників двох чисел; найбільшого спільного дільника (НСД) двох чисел в межах ста; знаходження найменшого спільного кратного (НСК) двох чисел в межах ста	Дільники та кратні натурального числа. Ознаки подільності на 2, 3, 5, 9, 10. Прості та складені числа. Розкладання чисел на прості множники. Найбільший спільний дільник. Найменше спільне кратне
Тема 2. ЗВИЧАЙНІ ДРОБИ(*26 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** скінченних та нескінченних періодичних десяткових дробів; взаємно обернених чисел; **розрізняє:** скінченні та нескінченні періодичні десяткові дроби; **читає і записує:** нескінченні періодичні дроби; **розуміє** правила: порівняння, додавання,	Основна властивість дробу. Скорочення дробу. Найменший спільний знаменник дробів. Зведення дробів до спільного знаменника. Порівняння дробів. Арифметичні дії зі звичайними дробами. Знаходження дробу від числа і числа за його дробом.

віднімання, множення і ділення звичайних дробів; знаходження дробу від числа та числа за його дробом; **формулює** основну властивість дробу; **розв'язує вправи, що передбачають:** скорочення дробів; зведення дробів до спільного знаменника; порівняння дробів; додавання, віднімання, множення і ділення звичайних дробів; запис звичайного дробу у вигляді десяткового дробу; знаходження дробу від числа та числа за його дробом	Перетворення звичайних дробів у десяткові. Нескінченні періодичні десяткові дроби. Десяткові наближення звичайного дробу
Тема 3. ВІДНОШЕННЯ І ПРОПОРЦІЇ(*24 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** пропорційних величин; **розрізняє**: коло і круг; пряму та обернену пропорційність; види діаграм; **розуміє**, що таке: відношення; пряма та обернена пропорційна залежність; масштаб; коло, круг, круговий сектор; діаграма; **формулює:** означення пропорції; основну властивість пропорції; **зображує та знаходить на малюнках:** коло і круг; круговий сектор; стовпчасті та кругові діаграми; **розв'язує вправи, що передбачають:** знаходження відношення чисел і величин; використання масштабу; знаходження невідомого члена пропорції; запис відсотків у вигляді звичайного і десяткового дробів; знаходження довжини кола і площі круга; аналіз стовпчастих та кругових діаграм; **розв'язує:** основні задачі на відсотки; задачі на пропорційні величини і пропорційний поділ	Відношення. Пропорція. Основна властивість пропорції. Пряма та обернена пропорційна залежність. Поділ числа у даному відношенні. Масштаб. Відсоткове відношення двох чисел. Відсоткові розрахунки Коло. Довжина кола. Круг. Площа круга. Круговий сектор. Стовпчасті та кругові діаграми
Тема 4. РАЦІОНАЛЬНІ ЧИСЛА ТА ДІЇ З НИМИ (*40 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** додатних та від'ємних чисел; протилежних чисел; цілих та раціональних чисел; **розуміє**, що таке: модуль числа; протилежні числа; цілі числа; раціональні числа; координатна пряма; координатна площина; подібні доданки; **будує:** координатну пряму; координатну площину; перпендикулярні й паралельні прямі за допомогою лінійки і косинця; графіки залежностей між величинами по точках;	Додатні та від'ємні числа, число нуль. Координатна пряма. Протилежні числа. Модуль числа. Цілі числа. Раціональні числа. Порівняння раціональних чисел. Арифметичні дії з раціональними числами. Властивості додавання і множення раціональних чисел. Розкриття дужок. Подібні доданки та їх зведення. Рівняння. Основні властивості рівнянь.

розв'язує вправи, що передбачають: знаходження модуля числа; порівняння раціональних чисел; додавання, віднімання, множення і ділення раціональних чисел; обчислення значень числових виразів, що містять додатні й від'ємні числа; розкриття дужок, зведення подібних доданків; знаходження координат точки на координатній площині та побудову точки за її координатами; аналіз графіків залежностей між величинами (відстань, час; температура, час тощо); **розв'язує:** рівняння з використанням правил, що ґрунтуються на основних властивостях рівняння; текстові задачі за допомогою рівнянь	Перпендикулярні й паралельні прямі, їх побудова за допомогою лінійки і косинця. Координатна площина. Приклади графіків залежностей між величинами
Розв'язує сюжетні задачі на:розрахунок відсоткового відношення різних величин (наприклад, працездатного населення регіону, калорій тощо); прийняття рішень у сфері фінансових операцій, розрахунок власних та родинних фінансів, комунальних платежів; вміння розпоряджатись власними коштами, в простих ситуаціях оцінювати очікувані та реальні витрати тощо	

7 клас

АЛГЕБРА

(*70 год, 2 год на тиждень, резерв — 12 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. ЦІЛІ ВИРАЗИ(*30 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** числових виразів; виразів зі змінними; одночленів; многочленів **пояснює:** ·як знайти числове значення виразу зі змінними при заданих значеннях змінних; · що таке: тотожні вирази, тотожне перетворення виразу, одночлен стандартного вигляду, коефіцієнт; **формулює:** ·означення: одночлена, степеня з натуральним показником; многочлена, подібних членів многочлена, степеня многочлена; ·властивості степеня з натуральним	Вирази зі змінними. Цілі раціональні вирази. Тотожність. Тотожні перетворення виразу. Степінь з натуральним показником. Властивості степеня з натуральним показником. Одночлен. Піднесення одночленів до степеня. Множення одночленів. Многочлен. Подібні члени многочлена та їх зведення. Степінь многочлена. Додавання, віднімання і множення

показником; ·правила: множення одночлена і многочлена, множення двох многочленів; **розв'язує вправи, що передбачають:** обчислення значень виразів зі змінними; зведення одночлена до стандартного вигляду; перетворення добутку одночлена і многочлена, суми, різниці, добутку двох многочленів у многочлен; розкладання многочлена на множники способом винесення спільного множника за дужки, способом групування, за формулами скороченого множення та із застосуванням декількох способів; використання зазначених перетворень у процесі розв'язування рівнянь, доведення тверджень	многочленів. Формули квадрата двочлена, різниці квадратів, суми і різниці кубів. Розкладання многочленів на множники
Тема 2. ФУНКЦІЇ(*10 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** функціональних залежностей; лінійних функцій; **пояснює**, що таке:аргумент; функція; область визначення функції; область значень функції; графік функції; **формулює** означення понять: функція; графік функції; лінійна функція; пряма пропорційність; **називає та ілюструє на прикладах** способи задання функції; **описує** побудову графіка функції, зокрема лінійної та її окремого виду – прямої пропорційності; **розв'язує вправи, що передбачають:** знаходження області визначення функції; знаходження значення функції за даним значенням аргументу; побудову графіка лінійної функції; знаходження за графіком функції значення функції за даним значенням аргументу і навпаки; визначення окремих характеристик функції за її графіком (додатні значення, від'ємні значення, нулі); **складає та розв'язує задачі на:** пряму пропорційність на основі життєвого досвіду; побудову графіків при моделюванні реальних процесів з використанням лінійної функції тощо	Функціональна залежність між величинами як математична модель реальних процесів. Функція. Область визначення та область значень функції. Способи задання функції. Графік функції. Лінійна функція її графік та властивості

Тема 3. ЛІНІЙНІ РІВНЯННЯ ТА ЇХ СИСТЕМИ(*18 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** рівняння з однією та двома змінними; лінійних рівнянь з однією та двома змінними; системи двох лінійних рівнянь з двома змінними; **пояснює:** · що таке система двох лінійних рівнянь з двома змінними; · скільки розв'язків може мати система двох лінійних рівнянь з двома змінними; **формулює** означення: лінійних рівнянь з однією та двома змінними; розв'язку рівняння з двома змінними; розв'язку системи двох лінійних рівнянь з двома змінними; **будує** графіки лінійних рівнянь із двома змінними; **описує** способи розв'язування системи двох лінійних рівнянь з двома змінними; **характеризує** випадки,коли система двох лінійних рівнянь з двома змінними має один розв'язок; має безліч розв'язків; не має розв'язків; **складає**: рівняння та системи рівнянь за умовою текстової задачі; **розв'язує:** лінійні рівняння з однією змінною і рівняння, що зводяться до них; текстові задачі за допомогою лінійних рівнянь з однією змінною; системи двох лінійних рівнянь з двома змінними, вказаними у змісті способами; текстові задачі за допомогою систем двох лінійних рівнянь з двома змінними	Лінійне рівняння з однією змінною. Лінійне рівняння з двома змінними та його графік. Система двох лінійних рівнянь з двома змінними. Розв'язування систем двох лінійних рівнянь з двома змінними: графічним способом; способом підстановки; способом додавання. Лінійні рівняння та їх системи як математичні моделі текстових задач
Розв'язує сюжетні задачі: на рух з точки зору його безпеки; на розпорядження власними та родинними фінансами; фінансового змісту крізь призму історичних подій тощо	

8-й клас

АЛГЕБРА

(*70 год, 2 год на тиждень, резерв — 20 годин*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Тема 1. РАЦІОНАЛЬНІ ВИРАЗИ(*24 год*)	

Учень/учениця: **наводить приклади:** раціонального виразу;раціонального дробу; степеня із цілим показником; **розпізнає:** цілі раціональні вирази; дробові раціональні вирази; **пояснює**: ·як виконати скорочення дробу; як звести дріб до нового знаменника; як звести дроби до спільного знаменника; ·що таке стандартний вигляд числа; **формулює:** ·основну властивість дробу; властивості степеня з цілим показником; ·правила: додавання, віднімання, множення, ділення дробів, піднесення дробу до степеня; ·умову рівності дробу нулю; ·означення: степеня з нульовим показником; степеня з цілим від'ємним показником; **описує** властивості функції $y = \frac{k}{x}$ за її графіком; **розв'язує вправи, що передбачають:** скорочення дробів; зведення дробів до спільного знаменника; знаходження суми, різниці, добутку, частки дробів; тотожні перетворення раціональних виразів; розв'язування рівнянь зі змінною в знаменнику дробу; перетворення степенів з цілим показником; запис числа в стандартному вигляді; побудову графіка функції $y = \frac{k}{x}$	Степінь із цілим показником та його властивості. Стандартний вигляд числа. Раціональні вирази. Раціональні дроби. Основна властивість раціонального дробу. Арифметичні дії з раціональними дробами. Раціональні рівняння. Рівносильні рівняння. Функція $y = \frac{k}{x}$, її графік і властивості
Тема 2. КВАДРАТНІ КОРЕНІ. ДІЙСНІ ЧИСЛА (*10 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** раціональних чисел; ірраціональних чисел; **пояснює,** що таке: раціональне число; ірраціональне число; дійсне число; **формулює:** означення арифметичного квадратного кореня з числа; властивості арифметичного квадратного кореня; **характеризує:** властивості функцій $y = x^2,\ y = \sqrt{x}$,за їх графіками; **розв'язує вправи, що передбачають:** застосування поняття арифметичного квадратного кореня для обчислення значень виразів, спрощення виразів, розв'язування	Функція $y = x^2$, її графік і властивості. Арифметичний квадратний корінь. Властивості арифметичного квадратного кореня. Раціональні числа. Ірраціональні числа. Дійсні числа. Функція $y = \sqrt{x}$, її графік і властивості

рівнянь, порівняння значень виразів; перетворення виразів із застосуванням винесення множника з-під знака кореня, внесення множника під знак кореня, звільнення від ірраціональності в знаменнику дробу; побудову графіків функцій $y = x^2,\ y = \sqrt{x}$;	
Тема 3. КВАДРАТНІ РІВНЯННЯ(*16 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** квадратних рівнянь; квадратних тричленів; **формулює:** ·означення квадратного рівняння та квадратного тричлена; кореня квадратного рівняння; ·теорему Вієта; **записує:** формулу коренів квадратного рівняння; формулу розкладання квадратного тричлена на лінійні множники; **складає** квадратне рівняння за умовою текстової задачі; **розв'язує вправи, що передбачають:** знаходження коренів квадратних рівнянь; розкладання квадратного тричлена на множники; знаходження коренів рівнянь, що зводяться до квадратних; складання і розв'язування квадратних рівнянь та рівнянь, що зводяться до них, як математичних моделей прикладних задач	Квадратні рівняння. Формула коренів квадратного рівняння. Теорема Вієта. Квадратний тричлен. Розкладання квадратного тричлена на лінійні множники. Розв'язування рівнянь, які зводяться до квадратних. Квадратне рівняння та рівняння які зводяться до квадратних, як математичні моделі прикладних задач
Розв'язує сюжетні задачі на: використання взаємозв'язків економічних явищ; види та розрахунки податків, платежів; рух; продуктивність праці; вартість товару; сумісну роботу; суміші та сплави тощо	

9 клас

АЛГЕБРА

(*70 год, 2 год на тиждень, резерв — 18 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. НЕРІВНОСТІ (*14 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** числових нерівностей; нерівностей зі змінними; лінійних нерівностей з однією змінною;	Числові нерівності. Основні властивості числових нерівностей.

подвійних нерівностей; **пояснює** що таке об'єднання та перетин числових проміжків; **формулює:** · властивостічислових нерівностей, властивості нерівностей зі змінною; ·означення: розв'язку лінійної нерівності з однією змінною, рівносильних нерівностей; **обґрунтовує** властивості числових нерівностей; **зображує** на координатній прямій: об'єднання та перетин числових проміжків, задані нерівностями числові проміжки; виконує обернене завдання; **записує** розв'язки нерівностей та їх систем у вигляді об'єднання числових проміжків або у вигляді відповідних нерівностей; **розв'язує:** лінійні нерівності з однією змінною; системи лінійних нерівностей з однією змінною	Нерівності зі змінними. Лінійні нерівності з однією змінною. Числові проміжки. Рівносильні нерівності. Системи лінійних нерівностей з однією змінною
Тема 2. КВАДРАТИЧНА ФУНКЦІЯ (*20 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** квадратичної функції; **обчислює** значення функції в точці **пояснює** перетворення графіків функції: $f(x)\to f(x)+a$; $f(x)\to f(x+a)$; $f(x)\to kf(x)$, $f(x)\to -f(x)$; алгоритм побудови графіка квадратичної функції; **характеризує** функцію за її графіком **розв'язує вправи, що передбачають:** побудову графіка квадратичної функції; розв'язування квадратних нерівностей; знаходження розв'язків систем двох рівнянь з двома змінними, з яких хоча б одне рівняння другого степеня; складання і розв'язування систем рівнянь з двома змінними як математичних моделей прикладних задач	Властивості функції. Нулі функції, проміжки знакосталості, зростання і спадання функції, найбільше та найменше значення функції. Перетворення графіків функцій. Квадратична функція, її графік і властивості. Квадратна нерівність. Система двох рівнянь з двома змінними. Система двох рівнянь з двома змінними як математична модель прикладної задачі
Тема 3. ЧИСЛОВІ ПОСЛІДОВНОСТІ (*10 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** числової послідовності; арифметичної та геометричної прогресій; **формулює** означення і властивості арифметичної та геометричної прогресій; **записує і пояснює:** ·*формули*: n-го члена арифметичної та	Числові послідовності. Арифметична та геометрична прогресії, їх властивості. Формули *n*-го члена арифметичної та геометричної прогресій. Формули суми перших *n* членів арифметичної та геометричної прогресій

геометричної прогресій, суми перших *n* членів цих прогресій; ·*властивості* арифметичної та геометричної прогресій **розв'язує вправи, що передбачають:** обчислення членів прогресії; задання прогресій за даними їх членами або співвідношеннями між ними; обчислення сум перших *n* членів арифметичної й геометричної прогресій; використання формул загальних членів і сум прогресій для знаходження невідомих елементів прогресій	
Тема 4. ОСНОВИ КОМБІНАТОРИКИ, ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ ТА СТАТИСТИКИ (*8 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** випадкових подій, подання статистичних даних у вигляді таблиць, діаграм, графіків, застосування правил комбінаторики **пояснює, що таке**: частота випадкової події, ймовірність випадкової події **знаходить, відбирає і впорядковує** інформацію з доступних джерел **розв'язує задачі, що передбачають**: використання комбінаторних правил суми та добутку; знаходження ймовірності випадкової події; обчислення частоти випадкової події; подання статистичних даних у вигляді таблиць, діаграм, графіків	Основні правила комбінаторики. Частота та ймовірність випадкової події. Початкові відомості про статистику. Способи подання даних та їх обробки
Розв'язує сюжетні задачі на: розрахунок та аналіз фінансової спроможності родини; розрахунок обсягу сплачених податків; прийняття рішень стосовно особистих та колективних фінансових питань тощо	

7 клас

ГЕОМЕТРІЯ

(*70 год, 2 год на тиждень, резерв — 20 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. ЕЛЕМЕНТАРНІ ГЕОМЕТРИЧНІ ФІГУРИ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ (*8 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** геометричних фігур, указаних у змісті; **пояснює,** що таке: точка, пряма, належати,	Геометричні фігури. Точка, пряма, відрізок, промінь, кут. Їх

лежати між, відрізок, промінь, кут, довжина відрізка, градусна міра кута, рівні відрізки, рівні кути, бісектриса кута, відстань між точками; **формулює:** властивості: розміщення точок на прямій; вимірювання й відкладання відрізків і кутів; **класифікує** кути (гострі, прямі, тупі, розгорнуті); **вимірює та обчислює:** довжину відрізка, градусну міру кута, використовуючи властивості їх вимірювання; **зображує і знаходить на малюнках** геометричні фігури, вказані у змісті **застосовує** вивчені означення і властивості до розв'язування задач	властивості. Вимірювання відрізків і кутів. Бісектриса кута. Відстань між двома точками
Тема 2. ВЗАЄМНЕ РОЗМІЩЕННЯ ПРЯМИХ НА ПЛОЩИНІ(*12 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** геометричних фігур, указаних у змісті **співвідносить** з об'єктами навколишньої дійсності: суміжні та вертикальні кути, паралельні та перпендикулярні прямі; **пояснює**: що таке теорема, означення, ознака, наслідок, умова і вимога теореми, пряме і обернене твердження, доведення теореми; суть доведення від супротивного; **формулює:** *означення:* суміжних і вертикальних кутів, паралельних і перпендикулярних прямих, перпендикуляра, відстані від точки до прямої; *властивості:* суміжних і вертикальних кутів; паралельних і перпендикулярних прямих, кутів, утворених при перетині паралельних прямих січною; *ознаки* паралельності прямих **вимірює та обчислює** відстань від точки до прямої; **зображуєта знаходить на малюнках:** паралельні й перпендикулярні прямі; перпендикуляр; кути, утворені при перетині двох прямих січною; **обґрунтовує** паралельність і перпендикулярність прямих; **доводить:** властивості суміжних і вертикальних кутів; паралельних прямих; перпендикулярних прямих; **застосовує** вивчені означення і властивості	Суміжні та вертикальні кути, їх властивості. Паралельні та перпендикулярні прямі, їх властивості. Перпендикуляр. Відстань від точки до прямої. Кут між двома прямими, що перетинаються. Кути, утворені при перетині двох прямих січною. Ознаки паралельності прямих. Властивості кутів, утворених при перетині паралельних прямих січною

до розв’язування задач	
Тема 3. ТРИКУТНИКИ. ОЗНАКИ РІВНОСТІ ТРИКУТНИКІВ(*22 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:** геометричних фігур, указаних у змісті; рівних фігур; **пояснює**, що таке рівні фігури; **формулює:** *означення:* зовнішнього кута трикутника; різних видів трикутників; бісектриси, висоти, медіани трикутника; *властивості:* рівнобедреного і прямокутного трикутників; *ознаки:* рівності трикутників, рівнобедреного трикутника; **класифікує** трикутники за сторонами і за кутами; **зображуєта знаходить на малюнках:** рівносторонні, рівнобедрені, прямокутні трикутники та їх елементи; зовнішній кут трикутника; рівні трикутники; **обґрунтовує:** належність трикутника до певного виду; рівність трикутників; **доводить:** властивості й ознаки рівнобедреного трикутника; властивість кутів трикутника; властивість зовнішнього кута трикутника; **застосовує** вивчені означення і властивості до розв’язування задач практичного змісту	Трикутник і його елементи. Висота, бісектриса і медіана трикутника. Рівність геометричних фігур. Ознаки рівності трикутників. Види трикутників. Рівнобедрений трикутник, його властивості та ознаки. Нерівність трикутника. Сума кутів трикутника. Зовнішній кут трикутника та його властивості. Властивості прямокутних трикутників
Тема 4. КОЛО І КРУГ(*8 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** геометричних фігур, указаних у змісті; **формулює:** *значення:* кола, круга, їх елементів; дотичної до кола; серединного перпендикуляра до відрізка; кола, описаного навколо трикутника, і кола, вписаного в трикутник; *властивості:* серединного перпендикуляра до відрізка; бісектриси кута; дотичної до кола; діаметра і хорди кола; серединних перпендикулярів до сторін трикутника; бісектрис кутів трикутника; **зображуєта знаходить на малюнках:** коло та його елементи; дотичну до кола; коло, вписане в трикутник; коло, описане навколо трикутника; **виконує** циркулем і лінійкою задачі на побудову вказані у змісті;	Коло. Круг. Дотична до кола та її властивість. Основні задачі на побудову: - побудова трикутника за трьома сторонами; - побудова кута, що дорівнює даному; - побудова бісектриси даного кута; - поділ даного відрізка навпіл; - побудова прямої, перпендикулярної до даної. Коло, описане навколо трикутника. Коло, вписане в трикутник

застосовує вивчені означення і властивості до розв'язування задач, зокрема практичного змісту	
Розв'язує задачі практичного змісту на: знаходження відстані до недоступної точки; встановлення рівновіддаленості об'єктів на поверхні Землі; використання жорсткості трикутника в будівництві тощо	

8-й клас

ГЕОМЕТРІЯ

(*70 год, 2 год на тиждень, резерв — 12 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. ЧОТИРИКУТНИКИ(*22 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** геометричних фігур, указаних у змісті; **пояснює,** що таке: чотирикутник; опуклий і неопуклий чотирикутник; елементи чотирикутника; **формулює:** ·*означення і властивості* вказаних у змісті чотирикутників; центральних і вписаних кутів; вписаного і описаного чотирикутників; середньої лінії трикутника і трапеції; ·*ознаки* паралелограма; вписаного і описаного чотирикутників; ·*теорему:* Фалеса; про суму кутів чотирикутника; **класифікує** чотирикутники; **зображуєта знаходить на малюнках** чотирикутники різних видів та їх елементи; **обґрунтовує** належність чотирикутника до певного виду; **доводить:**властивості й ознаки паралелограма; властивості прямокутника, ромба, квадрата; **застосовує** вивчені означення і властивості до розв'язування задач, зокрема практичного змісту	Чотирикутник, його елементи. Сума кутів чотирикутника. Паралелограм, його властивості й ознаки. Прямокутник, ромб, квадрат та їх властивості. Трапеція. Вписані та центральні кути. Вписані та описані чотирикутники. Теорема Фалеса. Середня лінія трикутника, її властивості. Середня лінія трапеції, її властивості

Тема 2. ПОДІБНІСТЬ ТРИКУТНИКІВ (*10 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** подібних трикутників; **пояснює** зв'язок між рівністю і подібністю геометричних фігур; **формулює:** ·*теорему*: про медіани трикутника; про властивість бісектриси трикутника; ·*означення* подібних трикутників; ·*ознаки* подібності трикутників; ·*узагальнену теорему* Фалеса; **зображує та знаходить на малюнках** подібні трикутники; **обґрунтовує** подібність трикутників; **застосовує** вивчені означення й властивості до розв'язування задач, зокрема при знаходженні відстаней на місцевості	Узагальнена теорема Фалеса. Подібні трикутники. Ознаки подібності трикутників. Властивість медіани та бісектриси трикутника
Тема 3. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПРЯМОКУТНИХ ТРИКУТНИКІВ(*14 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади** геометричних фігур та співвідношень, указаних у змісті; **пояснює**: що таке похила та її проекція; що означає «розв'язати прямокутний трикутник»; **формулює:** ·*властивості* перпендикуляра і похилої; ·*означення* синуса, косинуса, тангенса гострого кута прямокутного трикутника; ·*теорему* Піфагора; ·*співвідношення* між сторонами і кутами прямокутного трикутника; **знаходить на малюнках** сторони прямокутного трикутника, відношення яких дорівнює синусу, косинусу, тангенсу вказаного гострого кута; **обчислює** значення синуса, косинуса, тангенса для кутів 30°, 45°, 60°; **доводить** теорему Піфагора; **розв'язує** прямокутні трикутники **застосовує** вивчені означення й властивості до розв'язування задач, зокрема практичного змісту	Синус, косинус, тангенс гострого кута прямокутного трикутника. Теорема Піфагора. Перпендикуляр і похила, їх властивості. Співвідношення між сторонами і кутами прямокутного трикутника. Значення синуса, косинуса, тангенса деяких кутів. Розв'язування прямокутних трикутників
Тема 4. МНОГОКУТНИКИ. ПЛОЩІ МНОГОКУТНИКІВ (*12 год*)	
Учень/учениця:	

наводить приклади геометричних фігур, указаних у змісті; **пояснює**, що таке: многокутник та його елементи; площа многокутника; многокутник, вписаний у коло та описаний навколо кола; **формулює:** · *означення:* многокутника, вписаного у коло; многокутника, описаного навколо кола; · *теорему:* про площу прямокутника, паралелограма, трикутника, трапеції; **записує та пояснює формули** площі геометричних фігур, указаних у змісті; **зображує та знаходить на малюнках:** многокутник і його елементи; многокутник, вписаний у коло; многокутник, описаний навколо кола; **співвідносить** з об'єктами навколишньої дійсності вказані у змісті фігури; **обчислює** площі вказаних у змісті фігур; **застосовує** вивчені означення, властивості та формули до розв'язування задач, зокрема знаходження площ реальних об'єктів; **розв'язує задачі на**: розбиття многокутника на рівновеликі; дослідження рівноскладеності многокутників тощо	Многокутник та його елементи. Многокутник, вписаний у коло, і многокутник, описаний навколо кола. Поняття площі многокутника. Площі прямокутника, паралелограма, ромба, трикутника, трапеції
Розв'язує задачі практичного змісту на: визначення відстані до недоступної точки; висоти предмета; знаходження кутів (кута підйому дороги, відкосу, кута, під яким видно деякий предмет) тощо	

9-й клас

ГЕОМЕТРІЯ

(*70 год, 2 год на тиждень, резерв— 24 год*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Тема 1. КООРДИНАТИ НА ПЛОЩИНІ *(8 год)*	
Учень/учениця: **наводить приклади** співвідношень, указаних у змісті; **пояснює**: · що таке синус, косинус, тангенс кутів від 0° до 180°; рівняння фігури; · *як можна задати* на координатній	Синус, косинус, тангенс кутів від 0° до 180°. Тотожності: $\sin(180° - \alpha) = \sin\alpha$; $\cos(180° - \alpha) = -\cos\alpha$. Координати середини відрізка.

площині: пряму; коло; **формулює** теореми про: відстань між двома точками; координати середини відрізка; **записуєта пояснює:** ·*формули* координат середини відрізка, відстані між двома точками; ·*рівняння* кола, прямої; **зображує та знаходить на малюнках** геометричну фігуру (пряму, коло) за її рівнянням у заданій системі координат; **обчислює:** ·координати середини відрізка; ·відстань між двома точками, заданих своїми координатами; **доводить** теорему про: відстань між двома точками; координати середини відрізка; **застосовує** вивчені формули й рівняння фігур до розв'язування задач	Відстань між двома точками із заданими координатами. Рівняння кола і прямої
Тема 2. ВЕКТОРИ НА ПЛОЩИНІ(*12 год*)	
Учень/учениця: **наводитьприклади:** рівних, протилежних, колінеарних векторів; **пояснює:** ·*що таке*: вектор; модуль і напрям вектора; одиничний вектор; нуль-вектор; колінеарні вектори; протилежні вектори; координати вектора; сума і різниця векторів; добуток вектора на число; ·*як задати* вектор; ·*як відкласти* вектор від заданої точки; ·*за якими правиламизнаходять*: суму векторів; добуток вектора на число; **формулює:** ·*означення*: рівних векторів; скалярного добутку векторів; ·*властивості*:дій над векторами; **зображує і знаходить на малюнках:** вектор; вектор, рівний або протилежний даному, колінеарний із даним, у т. ч. за його координатами; вектор, що дорівнює сумі (різниці) векторів, добутку вектора на число; **обчислює:** · координати вектора,суми (різниці) векторів, добутку вектора на число; · довжину вектора, кут між двома векторами; **обґрунтовує:**рівність, колінеарність	Вектор. Модуль і напрям вектора. Рівність векторів. Координати вектора. Додавання і віднімання векторів. Множення вектора на число. Колінеарні вектори. Скалярний добуток векторів

векторів; **застосовує** вивчені означення й властивості до розв’язування задач	
Тема 3. РОЗВ’ЯЗУВАННЯ ТРИКУТНИКІВ(*10 год***)**	
Учень/учениця: **пояснює,**що означає «розв’язати трикутник»; **формулює** теорему: косинусів; синусів; **записуєта пояснює** формули площі трикутника (Герона; за двома сторонами і кутом між ними); **зображує та знаходить на малюнках** елементи трикутника, необхідні для обчислення його невідомих елементів; **обчислює:** довжини невідомих сторін та градусні міри невідомих кутів трикутника; площі трикутників; **застосовує** вивчені формули й властивості до розв’язування задач	Теореми косинусів і синусів. Формули для знаходження площі трикутника
Тема 4. ПРАВИЛЬНІ МНОГОКУТНИКИ.ДОВЖИНА КОЛА. ПЛОЩА КРУГА (*10 год***)**	
Учень/учениця: **наводить приклади** геометричних фігур, указаних у змісті; **пояснює**, що таке: дуга кола; довжина кола; площа круга; правильний многокутник (трикутник, чотирикутник, шестикутник), вписаний у коло та описаний навколо кола; **співвідносить** з об'єктами навколишньої дійсності вказані у змісті фігури; **обчислює:** радіус кола за стороною вписаного в нього правильного многокутника (трикутника, чотирикутника, шестикутника) і навпаки; радіус кола за стороною описаного навколо нього правильного многокутника (трикутника, чотирикутника, шестикутника) і навпаки; довжини кола і дуги кола; площі круга, сектора **будує;** правильний трикутник, чотирикутник, шестикутник; **застосовує** вивчені означення, властивості та формули до розв’язування задач	Правильний многокутник, його види та властивості. Правильний многокутник, вписаний у коло та описаний навколо кола. Довжина кола. Довжина дуги кола. Площа круга та його частин
Тема 5. ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕМІЩЕННЯ(*6 год*)	
Учень/учениця: **наводить приклади:**·фігур та їх образів	Переміщення (рух) та його властивості.

при геометричних переміщеннях, указаних у змісті; фігур, які мають центр симетрії, вісь симетрії; рівних фігур; **пояснює,** що таке: переміщення (рух); образ фігури при геометричному переміщенні; фігура, симетрична даній відносно точки (прямої); симетрія відносно точки (прямої); паралельне перенесення; поворот; рівність фігур; **формулює:** ·*означення*:рівних фігур; ·*властивості*: переміщення; симетрії відносно точки (прямої); паралельного перенесення; повороту; **зображує і знаходить** на малюнках фігури, в які переходять дані фігури при різних видах переміщень; **обґрунтовує:** симетричністьдвох фігур відносно точки (прямої); наявність у фігури центра (осі) симетрії; рівність фігур із застосуванням переміщень; **застосовує** вивчені означення й властивості до розв'язування задач	Симетрія відносно точки і прямої, поворот, паралельне перенесення. Рівність фігур
Розв'язує задачі на: знаходження невідомих елементів реальних об'єктів; знаходження площ реальних об'єктів, покриття площини правильними многокутниками тощо	

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИСТЕЦТВО
5– 9 класи

Навчальна програма
для загальноосвітніх навчальних закладів[10]

[10]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Укладачі програми (2012 рік):

Людмила Масол, провідний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук (керівник групи);

Оксана Коваленко, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України;

Галина Сотська, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук; старший науковий співробітник;

Галина Кузьменко, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва і дизайну Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук;

Жанна Марчук, учитель образотворчого мистецтва гімназії № 290 м. Києва, заслужений учитель України, учитель-методист;

Олена Константинова, учитель образотворчого мистецтва спеціалізованої школи з поглибленим вивченням англійської мови № 16 м. Києва, вчитель-методист;

Людмила Паньків, доцент кафедри фортепіанного виконавства і художньої культури Інституту мистецтв Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук;

Ірина Гринчук, доцент кафедри інструментального виконавства Тернопільського національного університету ім. Володимира Гнатюка, кандидат педагогічних наук;

Надія Новикова, вчитель музичного мистецтва та художньої культури ЗОШ І– ІІІ ст. № 4 м. Бучі, Київська область, заслужений учитель України, кандидат педагогічних наук;

Наталія Овіннікова, вчитель музичного мистецтва та художньої культури ЗОШ І– ІІІ ст. № 119 м. Києва, учитель-методист.

Робоча група з оновлення програми:

Олена Гайдамака, старший науковий співробітник ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», кандидат педагогічних наук;

Наталія Лємешева, методист образотворчого мистецтва лабораторії виховної роботи лабораторії КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», Черкаська обл.;

Тетяна Абрамян, учитель музичного мистецтва Торецькоі загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. №10 Торецькоі міської ради, Донецька обл.,учитель-методист;

Оксана Гусєва, викладач образотворчого мистецтва Педагогічного коледжу ім. А.Ю. Кримського м. Володимир – Волинського, Волинська обл.;

Олена Коваль, учитель образотворчого мистецтва комунального закладу «Загальноосвітній навчальний заклад І ступеня – гімназія № 39» Кам'янської міської ради, Дніпропетровська обл., учитель-методист;

Микола Скиба, експерт з питань освіти Українського інститут майбутнього, м. Київ;

Тетяна Шлєєнкова, учитель образотворчого мистецтва комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів №24 – центр дитячої та юнацької творчості «Оберіг» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області», Кіровоградська обл., заслужений учитель України.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мистецтво— особлива форма відображення дійсності, естетичний художній феномен, який передає красу навколишньогота внутрішнього світу людини через осмислення фундаментальних категорій «краса», «гармонія», «ритм», «пропорційність», «довершеність» та ін. Особливості опанування мистецтвом в школі пов’язані з його багатогранним впливом на свідомість і підсвідомість людини, її емоційно-чуттєву сферу, мислення й потреби. Мистецтво сприяє художньо-естетичному розвитку людини та стимулює готовність особистості брати участь у різних формах культурного життя суспільства. Таким чином, здійснюється виховання в учнів ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, формування потреби у творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні.

Навчання в основній школі спрямовується на досягнення ***мети базової загальної середньої освіти***, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи є патріотом України, поважає її історію, культуру і культуру інших народів, вільно володіє державною (і рідною, у разі відмінності) мовою, спілкується щонайменше однією іноземною мовою, має бажання і здатність до самоосвіти, активний і відповідальний у громадському й особистому житті, підприємливий і ініціативний, має уявлення про світобудову, береже природу, безпечновикористовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета базової загальної середньої освіти досягається шляхом реалізації таких **завдань загальної мистецької освіти:**

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних потреб;
- формування системи художніх знань, яка відображає видову специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва й художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого самовираження, до діалогу;
- розвиток художніх здібностей, креативного мислення;
- формування потреби в естетизації середовища та готовності до участі в соціокультурному житті.

Загальна мистецька освіта ґрунтується на **принципах:**

- наступності між початковою, основною і старшою школою;
- поєднання загальнолюдського, національного та етнокраєзнавчого аспектів змісту освіти;
- інтегративності, спрямованості на поліхудожнє виховання учнів;
- креативності (пріоритет творчої самореалізації);
- варіативності змісту, методів, технологій;
- діалогічності, полікультурності.

Опанування учнями мистецтва в основній школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного та інтегративногопідходів. *Компетентнісний підхід* сприяє формуванню предметних, міжпредметних і ключових компетентностей. *Особистісно зорієнтований підхід* забезпечує розвиток в учнів індивідуальних художніх здібностей (музичних, образотворчих та ін.), творчого потенціалу. *Діяльнісний підхід* спрямований на розвиток художніх умінь і здатності застосовувати їх у навчальній та соціокультурній практиці. *Інтегративний підхід* виражається в акцентуванні взаємодії різних видів мистецтва в рамках освітньої галузі та пошуку міжпредметних зв'язків із предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем.

Предметна мистецька компетентність (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) — це здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва. Вона формується у процесі опанування учнями системи знань та уявлень у сфері певного виду мистецтва (знаннєвий компонент), набуття ними художньо-творчого досвіду з мистецтва (діяльнісний компонент), виховання ціннісних орієнтацій щодо мистецтва та мистецької діяльності (ціннісний компонент).

Під час опанування учнями різних видів мистецтва формуються **міжпредметні естетичні компетентності**— здатність учня орієнтуватися в естетичних нормах різних сфер соціуму відповідно до сформованих естетичних ідеалів і цінностей, системи інтегрованих мистецьких знань і досвіду.

Предметні мистецькі та міжпредметні естетичні компетентності виявляються у здатності особистості використовувати набутий досвід мистецької діяльності у навчальних і життєвих ситуаціях, зокрема під час практичної, пізнавальної й творчої діяльності, сприймання, аналізу, інтерпретації творів мистецтва, участі у різних мистецьких заходах; у висловлюваннях, судженнях щодо ціннісного ставлення та щодо усвідомлення соціального, культурного, особистісного значення мистецтва; у критичній оцінці на основі естетичних засад та аргументації своєї позиції щодо творів мистецтва, довкілля, медіа йінтернет-ресурсів; у продукуванні креативних ідей та пропонуванні способів їхньої реалізації; в умінні трансформувати мистецькі знання у досвід діяльності виконання практичних і творчих завдань, естетизації середовища та корекції власного емоційного стану, задоволення власних творчих потреб тощо.

Мистецтво відіграє важливу роль у формуванні ключових компетентностей, зокрема:

Таблиця

Ключова компетентність	Компоненти
1. Спілкування державною (і рідною, у разі відмінності) мовою	**Уміння:** висловлювати свої почуття та переживання від сприймання творів мистецтва; брати участь у дискусіях, обговореннях на теми мистецтва, чітко формулювати судження щодо мистецтва й мистецьких явищ; ділитися своїми творчими ідеями, почуттями, коментувати й оцінювати власнухудожньо-творчу діяльність і творчість інших **Ставлення:** усвідомлення загальнолюдських цінностей, національної самобутності через мистецтво, готовність до їхнього поширення
2. Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** сприймати твори мистецтва різних країн, народів **Ставлення:** пошанування культурного розмаїття, усвідомлення ширших можливостей у творчій діяльності зі знанням іноземних мов
3. Математична компетентність	**Уміння:** аналізувати твори мистецтва, розуміти логіку художньої форми; здійснювати необхідні розрахунки для встановлення пропорцій, відтворення перспективи, створення об’ємно-просторових композицій, визначення метру, запису ритму тощо **Ставлення:** усвідомлення взаємозв’язку математики й мистецтва на прикладах творів різних видів мистецтва
4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** спостерігати, досліджувати і відтворювати в художніх образах довкілля та явища природи засобами мистецтва; використовувати нові технічні засоби для втілення художніх ідей, застосовувати знання із природничих наук (акустики, оптики, хімії тощо) **Ставлення:** розуміння гармонійної взаємодії людини і природи, сприймання довкілля як об’єкта для художньо-образної інтерпретації
5. Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** застосовувати сучасні цифрові технології для створення, презентації та популяризації художніх образів; добирати й опрацьовувати потрібну інформацію (зображення, текст, аудіо, відео) для пізнання, творення мистецтва у пошуково-дослідній і соціокультурній діяльності **Ставлення:** усвідомлення можливостей використання сучасних цифрових технологій для художньо-творчого самовираження та віртуальних мистецьких подорожей
6.Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** визначати власні художні інтереси та потреби; планувати й організовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва чи самовираження через мистецтво; раціонально

	використовувати час для задоволення культурних потреб, здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію **Ставлення:** усвідомлення власного рівня опанування художньої інформації, самооцінювання досягнень і помилок, готовність до пошуку нових шляхів для художньо-творчого розвитку
7.Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** критично оцінювати й інтерпретувати явища культури минулого і сучасності, розуміючи роль традицій та інновацій; працювати в команді для пошуку вирішення художньо-творчих завдань; презентувати власні твори, пропонувати ідеї, шляхи розв'язання творчих завдань, оцінювати і визначати свої сильні і слабкі сторони **Ставлення:** ініціативність щодо участі в мистецьких заходах, прагнення до творчої самореалізації (відчуття потреби бути учасником мистецьких заходів і подій), відповідальність за особистий і колективний результат
8. Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** ефективно співпрацювати з іншими, зокрема для реалізації громадських мистецьких проектів; творити (самостійно чи в команді) естетичне середовище **Ставлення:** усвідомлення своєї причетності до соціокультурних і суспільних процесів, розуміння своєї національної ідентичності завдяки пізнанню українського мистецтва в контексті світового, дбайливе ставлення до народних традицій, мистецтва рідного краю, власної культури і надбань інших культур; розуміння значущості мистецтва для суспільного розвитку; гордість за здобутки українців у мистецькій діяльності
9. Обізнаність і самовираження у сфері культури	**Уміння:** розвивати власну емоційно-почуттєву сферу на основі сприймання мистецтва та художньо-творчої діяльності; аналізувати, інтерпретувати, давати естетичну оцінку творам різних видів мистецтва та довкілля; створювати художні образи засобами різних видів мистецтва **Ставлення:** пошана до національної культури; повага і толерантне ставлення до культурного розмаїття світу; усвідомлення потреби збереження художнього надбання людства
10. Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** використовувати мистецтво для вираження власних емоцій, почуттів, переживань та впливу на власний емоційний стан **Ставлення:** розуміння гармонійної взаємодії людини і природи, сприймання довкілля як об'єкта для художньо-образної інтерпретації

З метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст навчання введено ***наскрізні змістові лінії***— соціально значущі надпредметні теми, які сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. Зміст наскрізних змістових ліній є складовою основного змісту освіти і реалізується через відповідні трактування, приклади і методи навчання, створення надпредметних, загальношкільних проектів (зокрема,через творчу роботу, яка виходить з наскрізних тем або інтегрує навчальні предмети) тощо.

Наскрізними змістовими лініями в основній школі визначено такі: «***Екологічна безпека й сталий розвиток***», «***Громадянська відповідальність***», «***Здоров'я і безпека***», «***Підприємливість і фінансова грамотність***».

Наскрізна змістова лінія **«Екологічна безпека й сталий розвиток»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності й екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Реалізація змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» здійснюється на основі творів мистецтва та художньо-творчої діяльності у процесі виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до природи; усвідомлення себе частиною світу, в якому все взаємопов'язане; розуміння єдності національно-регіональних цінностей і глобальних людських пріоритетів.

Наскрізна змістова лінія **«Громадянська відповідальність»** спрямована на виховання відповідального громадянина своєї держави. Вагомою її складовою є формування в учнів культурної самосвідомості – здатності розуміти роль культури у становленні способу мислення і поведінки людей, шанобливого, толерантного ставлення до культурних надбань свого народу, країни, світу; усвідомлення власної значущості і відповідальності щодо причетності до свого народу. Це здійснюється під час опанування учнями досягнень українського мистецтва, зокрема в контексті світової мистецької спадщини.

Наскрізна змістова лінія **«Здоров'я і безпека»**націлена на формування духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Її реалізація засобами мистецтва сприятиме гармонізації інтелектуальної та емоційної сфер особистості. Це відбувається у процесі усвідомлення учнями впливу мистецтва на емоційну сферу людини, зокрема через емоційно-образне пізнання навколишнього світу на основі синтезу різних видів мистецтва; ознайомлення з елементами арттерапії, які сприятимуть збагаченню емоційно-почуттєвої сфери школярів, зниженню кількості захворювань та поведінкових ризиків.

Наскрізна змістова лінія «**Підприємливість і фінансова грамотність»** націлена на формування проактивної особистості, яка вміє планувати й досягати поставлених цілей, розвиває свої лідерські якості тощо. Вона реалізується у процесі формування в учнів умінь реально визначати свої сильні й слабкі сторони; мотивації учнів до виявлення творчих ініціатив та сприяння їхній реалізації, зокрема через втілення їх у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній).

Характеристика структури програми й особливості організації навчально-виховного процесу

Структура програми «Мистецтво» зумовлена логікою побудови всього курсу, яка забезпечує цілісність змісту мистецької освіти в основній школі. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова і для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії, як ***види, жанри,стилі***мистецтва. Спільна тематика кожного року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми: предметів «**Музичне мистецтво**» і «**Образотворче мистецтво**» чи інтегрованого курсу «**Мистецтво**».

Основні види діяльності учнів на уроках охоплюють художньо-творче самовираження; сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва й засвоєння відповідної мистецької термінології.

У *5–7 класах* пріоритетними є різноманітні форми практичної діяльності учнів, під час якої відбувається їхнє самовираження у співі, інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні, театралізації тощо. Учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва (*5 клас*), палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтв (*6 клас*), новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства (*7 клас*). У *8–9 класах* учні опановують стилі та напрями мистецтва, які історично склалися впродовж епох, тому пріоритетними стають такі види діяльності, як інтерпретація художніх творів у культурологічному контексті, виконання індивідуальних і колективних проектів. Водночас поглиблюються знання термінології (мистецтвознавча й культурологічна пропедевтика).

Окрім внутрішньої галузевої інтеграції, доцільно використовувати міжпредметні зв’язки й з іншими освітніми галузями: «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Технології», «Здоров’я і фізична культура» та ін.

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. **Учитель самостійно** визначає обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми, за необхідності **має право** змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, ураховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Предмети мистецтва в загальноосвітній школі мають важливе естетико-виховне спрямування, якому підпорядковуються дидактичні завдання, тому вчитель має сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно реагувати на художні твори і знаходити в них особистісний смисл. Отже, головне надзавдання вчителя — створити захопливу й емоційно піднесену атмосферу, щоб кожний урок став справжнім **уроком мистецтва**, надихав учнів на творчість — в особистісній і соціокультурній діяльності.

Години резервного часу використовуються на розсуд учителя — на відвідування музеїв, виставок, театрів тощо.

Загальна тематична структура програми

Клас	Тема	Кількість годин на тиждень	
		Інтегрований курс «Мистецтво»	
		Музичне мистецтво	Образотворче мистецтво
5	Види мистецтва	1	1
6	Жанри мистецтва	1	1
7	Мистецтво: діалог традицій і новаторства	1	1
		Інтегрований курс «Мистецтво»	
8	Мистецтво в культурі минулого	1	
9	Мистецтво в культурі сучасності	1	

Особливості оцінювання результатів навчання

Багатокомпонентність змісту мистецької освіти зумовлює багатофункціональність оцінювання досягнень учнів у цій галузі, єдність *діагностичної, коригувальної, стимулюючо-мотиваційної, навчальної, виховної, розвивальної, прогностичної функцій.*

Об'єктамиперевірки та оцінювання результатів мистецької освіти мають стати основні **компетентності:**

- предметні мистецькі;
- міжпредметні естетичні;
- ключові.

Система оцінювання результатів навчання в освітній галузі «Мистецтво» ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня; оцінюється не рівень його недоліків і прорахунків, а рівень особистісних досягнень. Як відомо, значну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які впливають на освітні результати учнів. Тому індивідуальний і диференційований підходи до оцінювання мають надзвичайно важливе значення. Комплексна перевірка та оцінка, яка інтегрує результати різних видів діяльності учнів — інформаційно-пізнавальної, практичної, творчої, — дають змогу вчителеві об'єктивно, але водночас і гуманно (не пригнічуючи особистість) оцінити тих, хто не має яскраво виражених художніх здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю.

До основних видів оцінювання належать: *поточне* (виконує діагностичну, стимулюючу, коригуючу функції), *тематичне* і *підсумкове* (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка й взаємне оцінювання.

Тематична структура програми «Музичне мистецтво» (*5–7 класи*)
35 годин на рік (*1 година* на тиждень), з них *4 години*— резервний час

Клас	**Тема року**	**Теми**
5	Види музичного мистецтва	Музика як вид мистецтва
		Народна музика
		Професійна музика
		Взаємодія музики з іншими видами мистецтва (образотворче мистецтво, архітектура, література, театр, цирк, кіно)
6	Жанри музичного мистецтва	Жанри камерно-вокальної музики
		Жанри хорової музики
		Жанри камерно-інструментальної музики
		Жанри симфонічної музики
7	Музика: діалог традицій і новаторства	Мистецтво в нашому житті
		Новітні музичні явища

5 клас. Види музичного мистецтва	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* восновних засобах музичної виразності, їхньої ролі у створенні музичного образу; ● *називає* особливості народних пісень і танців, народних музичних інструментів; ● *наводить приклади* значення музики в житті, зокрема в побуті, медіапросторі ***Діяльнісний компонент*** ● *дотримується* правил співу; ● *виразно виконує* народні пісні з елементами театралізації, зокрема обрядові, побутові, історичні та ін.; ● *створює* найпростіший ритмічний супровід до пісні; ● *розрізняє* тембри співацьких голосів, звучання українських народних інструментів; ● *застосовує* музичні знання та вміння у власному житті*;* ● *інтерпретує* зміст прослуханих музичних творів ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* оцінні судження щодо образного змісту прослуханих музичних творів; ● *виявляє* емоційно-ціннісне ставлення до творів музичного мистецтва; ● *усвідомлює* українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу й гордість за нього; ● *пропагує* національну культуру через власну художньо-творчу діяльність; ● *виявляє* повагу та толерантне ставлення до культурного розмаїття різних регіонів світу	Музика як вид мистецтва Народна музика
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується*у характерних ознаках програмної та непрограмної, вокальної та інструментальної,	Професійна музика Взаємодія музики з іншими видами мистецтва

хорової та симфонічної музики; ● *орієнтується* в поняттях «вокальна», «інструментальна», «хорова», «симфонічна музика»; ● *розуміє* зв'язок народної і професійної музики; ● *наводить приклади* взаємодії музики та інших видів мистецтва (образотворче мистецтво, література, театр, цирк, кіно); ● *називає* різновиди ансамблів та оркестрів ***Діяльнісний компонент*** ● *порівнює* твори вокальної та інструментальної музики; ● *передає* музичні образи в малюнках, пластичних імпровізаціях; ● *розрізняє* тембри інструментів симфонічного оркестру; ● *характеризує* засоби музичної виразності; ● *інтерпретує* зміст музичних творів і творів інших видів мистецтва; ● *застосовує* музичні знання та вміння, зокрема форми взаємодії музики з іншими видами мистецтва в процесі комунікації ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* оцінні судження щодо образного змісту прослуханих музичних творів; ● *виявляє* емоційно-ціннісне ставлення до творів музичного мистецтва; ● *усвідомлює* загальнолюдські цінності, транслятором яких є мистецтво	
Наприкінці 5 класу учень/учениця виявляє здатність: ● інтерпретувати зміст музичних творів, зокрема в їх взаємозв'язках з іншими видами мистецтва; ● передавати враження від музики вербальними, художніми засобами, засобами ритмопластики та театралізації; ● виконувати пісні серед однолітків, у родині з рухами та ритмічним акомпанементом; ● розуміти зв'язок музики з іншими видами мистецтва, застосовувати міжпредметні компетентності у процесі художньо-творчої діяльності; ● висловлювати власні судження про музику та інші види мистецтва, виявляти естетичне ставлення до них; ● брати участь у міжособистісному спілкуванні з приводу музики, співпрацювати в малих і великих групах; ● проявляти допитливість у процесі пізнання музики, використовувати різні друковані джерела інформації про музичне мистецтво в навчально-пізнавальній і соціокультурній діяльності	

6 клас. Жанри музичного мистецтва	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* у характерних ознаках жанрів камерно-вокальної та хорової музики (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія, меса, літургія та ін.) відповідно до їх призначення; ● *наводить приклади* творів жанрів камерно-вокальної та хорової музики ***Діяльнісний компонент*** ● *порівнює* камерно-вокальні та хорові жанри; ● *порівнює* власну думку щодо музики з думкам інших і толерантно ставиться до них, виявляє ініціативу та взаємодопомогу в груповій роботі; ● *виконує* пісні, які виражають різні естетичні почуття; ● *інтерпретує* образний зміст камерно-вокальних і хорових творів; ● *застосовує* набуті знання про вокальну та хорову музику у власній виконавській діяльності ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* оцінні судження щодо музики різних жанрів; ● *виявляє* емоції, що викликають твори мистецтва, характеризує їхній вплив; ● *усвідомлює* загальнолюдські, естетичні та художні цінності у творах музичного мистецтва різних жанрів; ● *усвідомлює* необхідність збереження музичної культури людства	Жанри камерно-вокальної музики Жанри хорової музики
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає й розуміє*характерні ознаки музичних жанрів — камерно-інструментальних (прелюдія, скерцо, ноктюрн, етюд, варіації, рондо, соната, квартет та ін.) і симфонічних (увертюра, концерт, симфонія, симфонічна поема, сюїта та ін.); ● *наводить приклади* музичних циклів, поєднання жанрів ***Діяльнісний компонент***	Жанри камерно-інструментальної музики Жанри симфонічної музики

● *виконує*пісні, зокрема двоголосні; ● *інтерпретує* інструментальні твори різних жанрів; ● *порівнює* жанри камерної та симфонічної музики; ● *застосовує* набуті знання про інструментальну музику в процесі міжособистісного спілкування ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* оцінні судження щодо музики різних жанрів; ● *виявляє* естетичне ставлення до музичної діяльності; ● *усвідомлює* загальнолюдські, естетичні та художні цінності у творах музичного мистецтва різних жанрів; ● *усвідомлює* необхідність збереження музичної культури людства	
Наприкінці 6 класу учень/учениця виявляє здатність: ● інтерпретувати музичні твори різних жанрів, усвідомлюючи єдність змісту і форми, типи розвитку музики; ● виконувати пісні різних жанрів (соло, в ансамблі, хорі); ● застосовувати набуті музичні знання і вміння для самореалізації, створення домашньої фонотеки, складання програм шкільних і позашкільних концертів; ● розуміти зв'язок музики з гуманітарними та природничими дисциплінами, застосовувати міжпредметні компетентності в різноманітній творчій діяльності; ● висловлювати оцінні судження щодо музики різних жанрів, виявляти естетичне ставлення до музичної діяльності, брати участь у дискусіях, порівнювати власну думку щодо музики з думкам інших і толерантно ставитися до них, виявляти ініціативу та взаємодопомогу в груповій роботі; ● проявляти активність у процесі пізнання музичного мистецтва, використовувати медіаресурси (радіо, телебачення тощо) у пошуковій діяльності	
7 клас. Мистецтво: діалог традицій і новаторства	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* в особливостях музичної культури рідного краю; ● *називає* видатних митців (композиторів, виконавців, мистецькі колективи тощо) рідного	Музичне мистецтво в нашому житті

краю; ● *знає* про аранжування в музичному мистецтві; наводить приклади аранжування в народнійй академічній музиці; ● *наводить приклади* відображення етнічних мотивів у класичній і сучасній музиці ***Діяльнісний компонент*** ● *виконує* пісні, створює вокальні та інструментальні імпровізації; ● *порівнює* оригінальні музичні твори та варіанти їх обробок, аранжувань; ● *застосовує* знання та вміння з аранжування народної музики у власній виконавській творчості ***Ціннісний компонент*** ● *виявляє* емоції, що викликають твори мистецтва, характеризує їх вплив; ● *аналізує* твори музичного мистецтва, виявляє емоційно-ціннісне ставлення до них; ● *усвідомлює* необхідність збереження художнього надбання людства	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* в особливостях музичних явищ XX–XXI ст. (джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня та ін.); ● *називає* виражальні засоби електронної музики ***Діяльнісний компонент*** ● *порівнює* рок-оперу, мюзикл і класичні музично-театральні жанри; ● *розрізняє*й виконує вокальні твори сучасних напрямів (джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня); ● *створює* елементарні музичні/ритмічні композиції, зокрема з використанням комп'ютерних технологій; ● *застосовує* знання про сучасні музичні напрями у власній творчій діяльності ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* емоційно-ціннісне ставлення до творів сучасного музичного мистецтва; ● *аналізує,* інтерпретує, дає естетичну оцінку творам музичного мистецтва, (зокрема,	Новаторство в музичному мистецтві

естетично оцінює музичний супровід медіа та інтернет-простору з активною критичною позицією); ● *усвідомлює* загальнолюдські цінності, транслятором яких є твори музичного мистецтва минулого і сучасності; ● *усвідомлює* необхідність збереження мистецького надбання людства	
Наприкінці 7 класу учень/учениця виявляє здатність: ● самостійно інтерпретувати музику сучасності, розуміючи взаємозв'язок традицій і новаторства; ● виконувати сучасні вокальні твори, зокрема мовою оригіналу, створювати елементарний музичний (ритмічний, пластичний) супровід до них, застосовувати набуті музичні знання і вміння для самореалізації та у соціокультурній діяльності; ● розуміти зв'язок музики з предметами інших освітніх галузей і застосовувати міжпредметні компетентності у процесі самореалізації та в соціокультурній діяльності; ● висловлювати критичні судження щодо музичних явищ сучасності, виявляти естетичне ставлення до них, аргументовано доводити власну позицію щодо музичних явищ сьогодення під час дискусії, брати участь у різних видах індивідуальної і колективної музичної діяльності; ● проявляти самостійність у процесі пізнання музичних явищ сучасності, прагнення використовувати інтернет-ресурси, комп'ютерні програми з музичного мистецтва в пошуково-дослідній і соціокультурній діяльності	

Тематична структура програми «Образотворче мистецтво» (*5–7 класи*)

35 годин на рік (*1 година* на тиждень), з них *4 години*— резервний час

Клас	**Тема року**	**Теми**
5	Види мистецтв	Графіка
		Живопис
		Скульптура. Декоративно-прикладне мистецтво

		Взаємодія образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва (архітектурою, літературою, музикою, театром, цирком, кіно)
6	Жанри мистецтва	Анімалістичний жанр. Пейзаж
		Портретний жанр
		Побутовий жанр. Натюрморт
		Жанри: історичний, міфологічний, релігійний, батальний
7	Мистецтво: діалогтрадицій і новаторства	Мистецтво в нашому житті
		Дизайн

5 клас.Види образотворчого мистецтва	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види графіки, засоби художньої виразності графіки (лінія, штрих, крапка, пляма); основні закони композиції ***Діяльнісний компонент*** ● *відтворює* об'єкти навколишнього світу засобами художньої виразності графіки; ● *передає* об'єм предметів засобами світлотіні; ● *дотримується* основних законів композиції; ● *застосовує* різні графічні техніки та матеріали ***Ціннісний компонент***	Графіка

● *висловлює* власні судження про естетичну цінність графічних творів; ● *аналізує* власні графічні творчі роботи та роботи однолітків; ● *усвідомлює* значення графіки як основи інших видів образотворчого мистецтва	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види живопису;властивості кольору (насиченість, світлота, відтінок); ● *називає* засоби художньої виразності живопису (колір, колорит, контраст, нюанс, колірна гама) ***Діяльнісний компонент*** ● *відтворює* красу навколишнього світу засобами живопису; ● *передає* об'єм предметів кольором; ● *дотримується* основних законів композиції; ● *уміє* передавати плановість засобами живопису; ● *застосовує* різні живописні техніки та матеріали (акварель, гуаш) ***Ціннісний компонент*** ● *аналізує* власні живописні творчі роботи й роботи своїх однолітків; ● *висловлює* судження, ціннісні ставлення до творів живопису, які є культурним надбанням людства в Україні й світі	Живопис
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види скульптури й декоративно-прикладного мистецтва; матеріали скульптури; види орнаментів; ● *розуміє* засоби художньої виразності скульптури й декоративно-прикладного мистецтва; ● *називає* закономірності стилізації ***Діяльнісний компонент***	Скульптура. Декоративно-прикладне мистецтво

● *уміє* створювати художні образи людей, тварин, сюжетно-тематичні композиції з різних пластичних матеріалів (кругла скульптура, рельєф); ● *уміє* створювати орнаментальні композиції; ● *стилізує* природні форми (тварин, птахів, квітів) для створення декоративних композицій; ● *застосовує* різні техніки, прийоми та матеріали для реалізації творчого задуму вдекоративних і скульптурних композиціях ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* власні судження про твори декоративно-прикладного мистецтва й скульптури; ● *усвідомлює* значення творів декоративно-прикладного мистецтва і скульптури у формуванні і збереженні культурної спадщини України й світу	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *розуміє* зв'язок образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтв (музикою, літературою, театром, цирком, кіно); ● *знає та розуміє* особливості засобів художньої виразності різних видів мистецтв ***Діяльнісний компонент*** ● *застосовує* відповідні засоби художньої виразності, техніки та матеріали для створення композицій; ● *уміє* створювати образотворчі композиції, які відображають взаємозв'язок між різними видами мистецтв ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* власні судження пронерозривну єдність різних видів мистецтв; ● *усвідомлює*те, що в поєднані образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтв повною мірою відображається багатоплановість і складність навколишнього середовища; ● *виявляє* значення роботи художника в театральному, цирковому мистецтві та кіно	Взаємодія образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтв

Наприкінці 5 класу учень/учениця виявляє здатність: ● розрізняти види образотворчого мистецтва, порівнювати засоби художньої виразності творів образотворчого мистецтва, інтерпретувати їхній зміст; ● розуміти взаємодію образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва (літературою, музикою, театром, цирком, кіно) та застосовувати міжпредметні компетентності в зображальній та виражальній діяльності; ● виконувати практичні роботи в різних техніках образотворчого мистецтва; ● висловлювати власні судження щодо творів образотворчого мистецтва, виявляти естетичне ставлення до них, брати участь у міжособистісному спілкуванні з приводу мистецтва, співпрацювати в групах; ● проявляти допитливість у процесі пізнання образотворчого мистецтва, використовувати різні джерела інформації в пізнавально-практичній діяльності

6 клас. Жанри образотворчого мистецтва	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* особливості анімалістичного і пейзажного жанрів; види пейзажів;елементарну будову тварин; ● *розуміє* закони лінійної та повітряної перспективи;послідовність зображення тварин та пейзажу ***Діяльнісний компонент*** ● *створює* художні образи тварин на площині та об'ємні, у статиці та динаміці; ● *передає* простір засобами лінійної та повітряної перспективи; ● *дотримується* законів композиції під час виконання творчих робіт ***Ціннісний компонент*** ● *усвідомлює* відповідальність людини за збереження природного середовища свого краю, України й планети; ● *висловлює*й*аргументує* своє ставлення до творів анімалістичного та пейзажного жанрів	Анімалістичний жанр. Пейзаж
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види портрету й особливості портретного жанру;	Портретний жанр

● *розуміє* елементарну будову та пропорційні особливості голови та фігури людини ***Діяльнісний компонент*** ● *створює* образи людини на площині та в об'ємі; ● *зображує* фігуру людини у статиці та динаміці; ● *відтворює* міміку, емоційні стани людини; ● *застосовує*художні прийоми для створення шаржів, карикатур ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* судження щодо творів портретного жанру різних видів, стилів, епох; ● *висловлює* ціннісні ставлення щодо ролі портретів як культурного надбання людства; ● *усвідомлює* цінність поваги, розуміння, шанобливого ставлення до людини	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* закони зображення інтер'єру ● *розуміє* особливості побутового жанру й натюрморту; ***Діяльнісний компонент*** ● *виконує* пошукові ескізи варіантів композиції натюрморту; ● *дотримується* послідовності зображення натюрморту; ● *зображує* натюрморти в різних видах образотворчого мистецтва; ● *відтворює* сцени з повсякденного життя людей у сюжетно-тематичних і декоративних композиціях; ● *застосовує* різні техніки та матеріали у процесі виконання творчих робіт ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* ціннісні ставлення щодо творів образотворчого мистецтва, які відображають життя та побут різних верств населення минулого й сучасності; ● *усвідомлює* загальнолюдські, естетичні та художні цінності, транслятором яких є образотворче мистецтво	Побутовий жанр. Натюрморт
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає і розуміє* особливості історичного, міфологічного, релігійного, батального жанрів	Жанри: історичний, міфологічний, релігійний, батальний

Діяльнісний компонент ● *уміє* виділяти композиційний центр у сюжетно-тематичній композиції; ● *використовує* різні техніки для створення сюжетно-тематичні композиції в історичному, батальному, релігійному, міфологічному жанрах ***Ціннісний компонент*** ● *усвідомлює* роль образотворчого мистецтва як засобу збереження історичної пам'яті людства; ● *висловлює* судження щодо творів мистецтва вітчизняного і світового значення	
Наприкінці 6 класу учень/учениця виявляє здатність: ● інтерпретувати твори образотворчого мистецтва різних жанрів; ● виконувати творчі роботи в різних жанрах образотворчого мистецтва; ● розуміти зв'язок образотворчого мистецтва з предметами інших освітніх галузей, застосовувати міжпредметні компетентності в зображальній і виражальній діяльності; ● висловлювати оцінні судження щодо творів образотворчого мистецтва різних жанрів, виявляти естетичне ставлення до художньої діяльності, брати участь у дискусіях з приводу мистецтва, аргументувати власну думку, поважати думки інших; ● проявляти активність у процесі пізнання образотворчого мистецтва, використовувати в пошуковій діяльності різні джерела інформації	
7 клас. **Мистецтво: діалог традицій і новаторства**	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* у видах архітектури; ● *знає* архітектурні пам'ятки свого регіону, України та світу; ● *розуміє* регіональні особливості йсимволіку різних видів декоративно-прикладного мистецтва (розпис, кераміка, вишивка, писанкарство, витинанка, народна іграшка тощо) ***Діяльнісний компонент*** ● *зображує* архітектурні споруди за законами лінійної перспективи (екстер'єр, інтер'єр з пам'яті, за уявою);	Мистецтво в нашому житті

● *створює* ескізи проектів, макети екстер'єру й інтер'єру; ● *використовує* в декоративно-прикладній діяльності символіку традиційної орнаментики й кольору; ● *виконує* творчі роботи в різних техніках декоративно-прикладного мистецтва ***Ціннісний компонент*** ● *усвідомлює* фундаментальне значення народного мистецтва й цінність особистого внеску в розвиток української культури; ● *висловлює*власні судження про необхідність збереження пам'яток архітектури як художнього надбання людства; ● *виявляє* емоційно-ціннісне ставлення щодо творів архітектури	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види дизайнерської діяльності (графічний, промисловий, ландшафтний тощо); ● *орієнтується* в основах специфіки видів дизайнерської діяльності ***Діяльнісний компонент*** ● *розробляє*ескізи дизайну середовища; ескізи одягу з урахуванням національних традицій і сучасних тенденцій у моді; ескізи для різних видів поліграфічної продукції; ● *проектує, моделює* транспортні засоби, побутові предмети на основі природних форм; ● *використовує* медіа-технології у процесі створення дизайнерського продукту ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює* власні судження про роль сучасних тенденцій мистецтва у формуванні та розвитку культурного середовища України й світу; ● *усвідомлює* важливість творчої діяльності для самореалізації особистості	Дизайн

Наприкінці 7 класу учень/учениця виявляє здатність:

- самостійно інтерпретувати художні явища сучасності в єдності традицій і новаторства, розуміти їхні зв'язки з природним, соціальним і культурним середовищами;
- застосовувати набуті знання йуміння для творчої самореалізації в соціокультурній діяльності;
- розуміти зв'язок образотворчого мистецтва з предметами інших освітніх галузей та застосовувати міжпредметні компетентності у процесі творчості;
- висловлювати критичні судження щодо художніх явищ сучасності, виявляти естетичне ставлення до них, аргументувати власну позицію під час дискусії, брати участь у культурному житті суспільства;
- проявляти активність у процесі пізнання художніх явищ сучасності, використовувати інтернет-ресурси, комп'ютерні технології у творчо-пошуковій діяльності

Тематична структура програми інтегрованого курсу «Мистецтво» (*5–7 класи*)

70 годин на рік (*2 години* на тиждень), з них *8 годин*— резервний час

Клас	Тема року	Теми
5	Види мистецтва	Народне і професійне мистецтво
		Взаємодія і синтез мистецтва
6	Жанри мистецтва	Образи природи в мистецьких жанрах
		Образ людини в мистецьких жанрах
7	Мистецтво: діалог	Мистецтво в нашому житті

	традицій і новаторства	Новітні мистецькі явища

5 клас. Види мистецтва	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види та засоби художньої виразності графіки, живопису, скульптури; види орнаментів і символіку кольорів; ● *називає* характерні ознаки вокальної та інструментальної музики; ● *розуміє* основні засоби музичної виразності, їхню роль у створенні музичного образу; ● *орієнтується* в особливостях народних пісень і танців, *розуміє*зв'язок народної і професійної музики ***Діяльнісний компонент*** ● *виконує* пісні, зокрема з елементами театралізації, ритмічним супроводом; ● *порівнює й інтерпретує* зміст прослуханих вокальних й інструментальних творів програмної і непрограмної музики; ● *розрізняє* тембри співацьких голосів, українських народних інструментів; ● аналізує та порівнює тембри інструментів симфонічного оркестру; ● *створює композиції* з графіки, живопису, скульптури, використовуючи різні техніки та матеріали; ● *застосовує* правила симетрії й ритму під час створення декоративних композицій; ● *відтворює* природну форму тварин у різних художніх техніках; ● уміло *добирає* формат і варіанти розташування елементів композиції, передає плановість ***Ціннісний компонент*** ● *виявляє* емоційно-ціннісне ставлення до народного і професійного мистецтва; ● *висловлює* судження про загальнолюдські, естетичні й художні цінності, транслятором яких є	Народне і професійне мистецтво

мистецтво; ● *усвідомлює* українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу і гордість за нього; ● *усвідомлює* важливість творчої діяльності для самореалізації особистості	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає і розуміє* особливості взаємодії різних видів мистецтва (музики, образотворчого мистецтва, архітектури, літератури тощо) та специфіку синтетичного мистецтва (хореографія, театр, цирк, кіно) ***Діяльнісний компонент*** ● *добирає* тематичні мистецькі колекції, передає зміст музичних образів у малюнках; ● *уміє* відтворювати художні образи у різних видах мистецтва ● *інтерпретує* образний зміст творів різних видів мистецтва й порівнює засоби його втілення ***Ціннісний компонент*** ● *виявляє* емоції, що викликають твори мистецтва, характеризує їх вплив; ● *висловлює* ціннісне ставлення до творів різних видів мистецтва; ● *висловлює* судження про загальнолюдські, естетичні й художні цінності, транслятором яких є твори різних видів мистецтва	Взаємодія і синтез мистецтв
***Наприкінці 5 класу учень/учениця виявляє здатність**:* ● інтерпретувати зміст творів різних видів мистецтва, усвідомлюючи їх специфіку та взаємодію; ● виконувати пісні з елементами театралізації; ● виконувати творчі роботи в різних видах образотворчого мистецтва; ● розуміти зв'язок різних видів мистецтва та застосовувати міжпредметні компетентності у процесі художньо-творчої діяльності; ● висловлювати власні судження про мистецтво, виявляти естетичне ставлення до мистецької діяльності, брати участь у міжособистісному спілкуванні з приводу мистецтва, співпрацювати в малих і великих групах; ● використовувати різні медіаресурси і комп'ютерні технології в навчально-творчій діяльності	

6 клас. Жанри мистецтва	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* особливості жанрів образотворчого мистецтва (портрет, побутовий, історичний, міфологічний, релігійний, батальний); ● *розуміє* характерні ознаки камерно-вокальних і хорових жанрів (пісня, гімн, романс, кантата, ораторія, літургія та ін.), типи розвитку музики ***Діяльнісний компонент*** ● *виконує* пісні, імпровізує нескладний супровід до них; ● *застосовує* набуті знання про жанри вокальної музики у власній виконавській діяльності; ● *створює* образи людини (зокрема, з натури) (на площині та в об'ємі, у статиці та динаміці), дотримуючись пропорційних особливостей голови, фігури; ● *виконує* сюжетно-тематичні композиції у різних жанрах образотворчого мистецтва ● *інтерпретує* образний зміст і визначає форму творів камерно-вокальної і хорової музики різних жанрів ***Ціннісний компонент*** ● *виявляє* емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва; ● *відтворює* різними способами емоційні стани, що викликали твори мистецтва; ● *усвідомлює* загальнолюдські цінності творів різних жанрів	Образ людини у мистецьких жанрах
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* характерні ознаки музичних жанрів — камерно-інструментальних (прелюдія, ноктюрн, рондо, варіації, етюд-картина, соната тощо) і симфонічних (увертюра, концерт, симфонія, симфонічна поема, симфонічна сюїта тощо), типи розвитку музики; ● *розуміє* особливості жанрів образотворчого мистецтва (пейзаж, натюрморт, анімалістичний жанр) ***Діяльнісний компонент***	Образи природи у мистецьких жанрах

● *уміє* виконувати народні та композиторські пісні; ● *уміє* створювати живописні й графічні пейзажі та натюрморти; ● *розпізнає* зміст і визначає форму творів камерно-інструментальної та симфонічної музики різних жанрів; ● *створює* образи тварин (на площині та в об'ємі, у статиці та динаміці); ● *використовує* закони кольорознавства, перспективи (лінійна, повітряна), прийоми композиції, техніки й матеріали в художньо-практичній діяльності відповідно до творчого задуму; ● *передає* уявний простір засобами лінійної та повітряної перспективи; ● *застосовує* набуті знання про жанри інструментальної музики й образотворчого мистецтва у процесі інтерпретації художніх творів і міжособистісного спілкування ***Ціннісний компонент*** ● *оцінює й висловлює* судження щодо мистецьких витворів різних жанрів; ● *виявляє* емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва; ● *відтворює* різними способами емоційні стани, втілені в художніх образах; ● *усвідомлює* загальнолюдські цінності творів різних жанрів; ● усвідомлюєнеобхідність бережливого ставлення до природних ресурсів свого краю й планети	

Наприкінці 6 класу учень/учениця виявляє здатність:

- інтерпретувати твори мистецтва різних жанрів, усвідомлюючи єдність змісту і форми, типи розвитку музики;
- виконувати пісні різних жанрів (соло, в ансамблі, хорі), створювати домашню фонотеку, складати програми шкільних і позашкільних концертів;
- виконувати творчі роботи в різних жанрах образотворчого мистецтва, оформлювати шкільні тематичні виставки;
- розуміти зв'язок мистецтва з предметами інших освітніх галузей і застосовувати міжпредметні компетентності у різноманітній творчій діяльності;
- висловлювати оцінні судження щодо творів мистецтва різних жанрів, виявляти естетичне ставлення до мистецької діяльності, брати участь у дискусіях, порівнювати власну думку з думкам інших і толерантно ставитися до них, виявляти ініціативу та взаємодопомогу у груповій роботі;
- проявляти активність у процесі пізнання мистецтва, використовувати у пошуковій діяльності медіаресурси

7 клас. Мистецтво: діалог традицій і новаторства	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* в особливостях музичної культури рідного краю; ● *орієнтується* в особливостях декоративно-прикладного мистецтва (розпис, писанкарство, вишивка, витинанка, народна іграшка тощо); ● *знає* про особливості аранжування народної та академічної музики; ● *наводить приклади* відображення етнічних мотивів у класичній і сучасній музиці; ● *розуміє* особливості архітектури як виду мистецтва; ● *називає* найвідоміші архітектурні пам'ятки рідного краю, України ***Діяльнісний компонент*** ● *виконує* пісні, *створює* вокальні та інструментальні імпровізації; ● *порівнює* оригінальні музичні твори та варіанти їх обробок, аранжувань; ● *створює* архітектурні образи у різних техніках (по пам'яті, за уявою); ● *розробляє* ескізи виробів декоративно-прикладного мистецтва та виконує творчі роботи (розпис, вишивка, витинанка, народна іграшки тощо) з урахуванням традицій; ● *застосовує* знання та вміння з аранжування музики у власній виконавській творчості; ● *застосовує* знання особливостей архітектури й декоративно-прикладного мистецтва у побуті; ● *інтерпретує*твори мистецтва ***Ціннісний компонент*** ● *визначає* естетичну оцінку творам різних видів мистецтва; ● *виявляє* емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва; ● *усвідомлює* необхідність збереження художнього надбання українського народу та різних народів світу; ● *усвідомлює* українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу і гордість за нього; ● *пропагує* національну культуру через власну художньо-творчу діяльність	Мистецтво у нашому житті
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент***	Новітні мистецькі явища,

● *орієнтується* в особливостях музичних явищ XX–XXI ст. (джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня, мюзикл, електронна музика); ● *знає* сучасні медіатехнології для створення дизайнерського виробу; ● *наводить приклади* видів дизайну (графічний, промисловий, ландшафтний, арт-дизайн) ***Діяльнісний компонент*** ● *виконує* вокальні твори сучасних напрямів (джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня тощо); ● *створює* елементарні музичні композиції з використанням комп'ютерних технологій; ● *розробляє* ескізи дизайну середовища, транспорту, побутових виробів, одягу, поліграфічної продукції; ● *використовує* знання про новітні музичні явища у власній творчій діяльності; ● *застосовує* дизайнерські вміння у власному житті ***Ціннісний компонент*** ● *виявляє* емоції, що викликають твори мистецтва, характеризує їх вплив; ● *аналізує, інтерпретує, виявляє* емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва та художніх явищ сучасності і довкілля (зокрема медіа йінтернет-простору); ● *усвідомлює* загальнолюдські, естетичні й художні цінності, транслятором яких є мистецтво різних регіонів світу; усвідомлює українську культурну ідентичність; ● *виявляє* повагу й толерантне ставлення до культурного розмаїття різних регіонів світу	дизайн
Наприкінці 7 класу учень/учениця виявляє здатність: ● самостійно інтерпретувати мистецькі явища сучасності, розуміючи їх зв'язок із природним, соціальним і культурним середовищами; ● виконувати сучасні вокальні твори, зокрема мовою оригіналу, створювати елементарний музичний супровід до них, застосовувати набуті музичні знання і вміння для самореалізації; ● виконувати творчі роботи з використанням досягнень мистецтва сучасності; здійснювати художнє оформлення шкільних заходів, брати участь у соціокультурній діяльності; ● розуміти зв'язок мистецтва з предметами інших освітніх галузей і застосовувати міжпредметні компетентності в соціокультурній діяльності; ● висловлювати критичні судження щодо мистецьких явищ сучасності, виявляти естетичне ставлення до них, аргументовано доводити власну позицію під час дискусії, брати участь у різних видах індивідуальної і колективної мистецької діяльності; ● проявляти самостійність у процесі пізнання явищ мистецтва сучасності, використовувати інтернет-ресурси, комп'ютерні програми в пошуково-дослідній діяльності	

Тематична структура програми інтегрованого курсу «Мистецтво» (*8–9 класи*)

35 годин на рік (*1 година* на тиждень), з них *4 години*— резервний час

Клас	Тема року	Теми
8	Мистецтво в культурі минулого	Стилі та напрями мистецтва стародавніх епох і цивілізацій: античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс
		Стилі та напрями мистецтва: бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалізм
9	Мистецтво в культурі сучасності	Стилі та напрями мистецтва: імпресіонізм і постімпресіонізм, модернізм і постмодернізм
		Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва (музеї, медіа, реклама)

8 клас **Мистецтво в культурі минулого**	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Зміст навчального матеріалу**
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* в особливостях стилів мистецтва (античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс); ● *знає* вітчизняні й світові архітектурні пам'ятки стародавніх епох ***Діяльнісний компонент*** ● *розрізняє* стилі у різних видах мистецтва (античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс); ● *використовує* різні художні матеріали у зображенні архітектурних споруд і виконує живописні й	Стилі та напрями мистецтва

графічні композиції у різних стилях; ● *використовує* спеціальну термінологію під час колективних обговорень явищ мистецтва ● *застосовує* набуті знання і вміння в художньо-творчій діяльності, під час виконання проектів ***Ціннісний компонент*** ● *усвідомлює* необхідність збереження мистецької спадщини рідного краю й світу; ● *оцінює* і висловлює власне судження щодо творів мистецтва	
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *орієнтується* в особливостях стилів мистецтва (бароко, рококо, класицизм, романтизм, реалізм) ***Діяльнісний компонент*** ● *розрізняє* стилі у різних видах мистецтва; ● *виконує* ескізи, композиції, театралізації; ● *застосовує* знання і вміння щодо стилів і напрямів мистецтва у художньо-творчій діяльності, при виконанні індивідуальних і групових проектів; ● *застосовує* спеціальну термінологію в процесі міжособистісного спілкування ***Ціннісний компонент*** ● *усвідомлює* цінність історичної та мистецької спадщини України та світу; ● *обґрунтовує* судження щодо ролі людини у створенні і збереженні культурної спадщини свого народу й людства	Стилі та напрями мистецтва *(продовження)*
Наприкінці 8 класу учень/учениця виявляє здатність ● інтерпретувати зміст творів мистецтва різних видів і стилів відповідно до соціокультурного контексту; ● розробляти індивідуальні та колективні проекти з мистецтва різних епох; ● застосовувати зв'язки між різними видами мистецтва у художньо-творчій діяльності; ● висловлювати особистісно-ціннісне ставлення щодо мистецтва різних стилів, виявляти комунікативні вміння в процесі обговорення різних явищ мистецтва в групах, виконувати проекти з мистецтва; ● здійснювати самостійну пошукову діяльність щодо мистецтва різних стилів, використовувати музейні матеріали; ● мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави	
9 клас. Мистецтво у культурі сучасності	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *розуміє*особливості стилів і напрямів мистецтва (імпресіонізм та постімпресіонізм, різновиди модернізму і постмодернізму); ● *знає* спадщину видатних діячів вітчизняного мистецтва ***Діяльнісний компонент*** ● *створює* живописні, графічні та декоративні композиції у різних стилях і напрямах; ● *застосовує* знання про стилі та напрями мистецтва для самореалізації; ● *планує* виконання проектів у процесі художньо-творчої і соціокультурної діяльності ***Ціннісний компонент*** ● *інтерпретує й порівнює* твори мистецтва різних стилів і напрямів; ● *оцінює* твори видатних діячів мистецтва України й світу; ● *усвідомлює і оцінює* роль людини у створенні історичної і культурної спадщини України та світу; ● *усвідомлює* значення загальнолюдських, естетичних і художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво різних регіонів світу	Стилі та напрями мистецтва *(продовження)*
Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** ● *знає* види екранних мистецтв, жанри кіномистецтва; ● *називає* найвідоміші музеї йхудожні галереї рідного краю, України, світу; ● *розуміє* форми збереження культурної спадщини, роль музеїв та медіа у поширенні мистецтва; ● *розуміє* значущість мистецтва в діалозі культур ***Діяльнісний компонент*** ● *класифікує* твори мистецтва різних видів, жанрів, стилів і напрямів; ● *аналізує*й критично *оцінює* сучасні явища культури, зокрема телебачення і рекламу; ● *уміє* створювати ескізи рекламної продукції вітчизняного виробництва;	Екранні мистецтва. Форми поширення мистецтва

● *використовує* комп'ютерні технології, зокрема ресурси Інтернету, для віртуальних екскурсій музеями України та світу, для виконання проектів; ● *застосовує*набуті художні знання і вміння для саморозвитку, естетизації середовища; ***Ціннісний компонент*** ● *висловлює й обґрунтовує* судження щодо збереження мистецтва України та світу; ● *усвідомлює* значення загальнолюдських, естетичних та художніх цінностей, транслятором яких є мистецтво різних регіонів світу; ● *усвідомлює* необхідність збереження художнього надбання людства; ● *усвідомлює* українську культурну ідентичність, виявляє шану до мистецького надбання українського народу і гордість за нього	
Наприкінці 9 класу учень/учениця виявляє здатність: ● самостійно інтерпретувати зміст творів мистецтва різних видів і стилів, розуміючи їх значення для розвитку культури; ● виконувати творчі роботи та індивідуальні або колективні мистецькі проекти з використанням традиційнихі комп'ютерних технологій; ● застосовувати зв'язки між різними видами мистецтва у художньо-творчій діяльності; ● виявляти особистіно-ціннісне ставлення до художніх явищ сучасності, висловлювати аргументовані оцінки, ● брати активну участь у дискусіях, шкільних культурно-мистецьких заходах; ● здійснювати самостійну пошуково-дослідну діяльність щодо мистецьких явищ різних стилів і напрямів, використовувати комп'ютерні технології для віртуальних екскурсій, презентації результатів проектної діяльності; створення і оформлення шкільних музейних колекцій, художніх галерей, мистецьких віталень; ● мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави	

Міністерство освіти і науки України

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я
5 –9 класи
Програма для загальноосвітніх навчальних закладів[11]

Укладачі програми (2012 р.):
Т. Є. Бойченко, доцент, кандидат медичних наук;
Т. В. Воронцова , доцент кафедри медико-біологічних та валеологічних основ охорони життя та здоров'я інституту педагогіки та психології Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова;
О. Л. Москаленко, методист НМЦ громадянського виховання, виховних технологій та позашкільної освіти ІППО КМПУ ім. Б.Грінченка;
В. В. Дерев'янко, - сектор наукового та навчально-методичного забезпечення змісту суспільної, громадянської та технологічної освіти Інституту модернізації змісту освіти;
В. С. Пономаренко, голова правління Всеукраїнської громадської організації «Всеукраїнська спілка учителів і тренерів»;
Н. М. Поліщук, старший викладач кафедри методики викладання навчальних предметів КЗ «Житомирський ОІППО» Житомирської ОР;
С. С. Фіцайло, заступник начальника відділу змісту освіти, мовної політики та освіти; національних меншин департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України.

Над оновленням програми (2017 рік) працювали:

1. Шиян Олена Іллівна - завідуюча кафедрою здоров'я людини Львівського державного університету фізичної культури, доктор наук з державного управління, професор (голова групи)
2. Боса Тетяна Григорівна – учитель основ здоров'я СЗШ І-ІІст. №1 смт Крижопіль Вінницької області (модератор)
3. Спірке Олена Андріївна – методист відділу методичного забезпечення оздоровчої функції освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
4. Шаповал Ольга Іванівна – кандидат педагогічних наук; викладач (тимчасово не працює)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програму розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.).

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування в них національної самосвідомості, культури, світоглядних орієнтирів, навичок

[11] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення й соціалізації, екологічного мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережливо ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Провідним чинником розвитку такої особистості є формування в учнів умінь застосовувати знання в реальних життєвих умовах, для розв'язку практичних завдань та здатності визначати й обґрунтовувати власну життєву позицію.

Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу в навчальний процес загальноосвітньої школи, на основі ключових компетентностей як результату навчання.

Для реалізації означеної мети завданням предмету «Основи здоров'я» є формування відповідальності за здоров'я, добробут, безпеку, навколишнє середовище, стабільність у майбутньому та розвиток самозарадності учнів через особисту і культурну ідентифікацію, активну громадянську позицію, підприємливість, усвідомлення цінності життя крізь призму фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку.

Роль навчального предмета «Основи здоров'я» у формуванні компетентностей

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною (і рідною — у разі відмінності) мовами	**Уміння**: - усно й письмово висловлювати свою думку, слухати співрозмовника, тлумачити базові концепції щодо забезпечення добробуту, здоров'я та безпеки; - обговорювати, дискутувати й презентувати своє бачення та спільне рішення **Ставлення:** **-** ціннісне ставлення до державної і рідної мови, у разі відмінності, як засобу комунікації та складової культури свого народу **Навчальні ресурси:** - проведення роботи в групах, опитування думок, мозковий штурм, аналіз ситуацій (використання історій, легенд, притч, казок, науково-популярних текстів)
2	Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** - спілкуватись іноземною мовою в життєвих ситуаціях, що стосуються здоров'я та безпеки; -правильно застосовувати іноземні терміни; - використовувати попередження іноземною мовою про небезпеку; - розрізняти маркувальні знаки та позначення на

		пакувальних матеріалах для споживачів на харчових та промислових продуктах іноземного походження **Ставлення:** **-** шанобливе ставлення до інших мов як засобу комунікації; - усвідомлення необхідності володіння іноземними мовами **Навчальні ресурси:** - інтерактивне спілкування; - робота з іноземними текстами як джерелами інформації; - опрацювання термінів з використанням інтернет-ресурсів, словників, глосаріїв; - участі в міжнародних проектах (наприклад, Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю)
3	Математична компетентність	**Уміння**: - застосовувати знання з математики (формули, графічні й статистичні методи, розрахунки, моделі) для розуміння соціальних явищ, вирішення побутових питань та життєвих ситуацій **Ставлення:** **-** усвідомлення цінності математичних знань та способів діяльності у різних соціальних сферах та побуті **Навчальні ресурси:** **-** соціально-ігрові проекти, моделювання соціальних ситуацій, використання математичних методів на практичних заняттях (здійснюють експрес-оцінку та моніторинг здоров'я, розрахунок калорійності харчового раціону відповідно до енерговитрат організму)
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння**: - застосовувати знання з природничих наук (біології людини, бережливого природокористування, методів дослідження природи) для забезпечення добробуту, здоров'я і безпеки; - установлювати причиново-наслідкові зв'язки між природним та соціальним довкіллям, прогнозувати соціальні наслідки використання сучасних технологій у природному та соціальному середовищі **Ставлення:** - відповідальність за власну діяльність у природі; - ціннісне ставлення до природозбережувальних та природовідновлюванних технологій; - екологічно доцільна поведінка **Навчальні ресурси:** **-** створення еколого-соціальних проектів; - дослідження залежності стану здоров'я від

		природних і технологічних чинників (аналіз складу харчових продуктів тощо); - моделювання ситуацій впливу природного й техногенного середовища на здоров'я та безпеку людини
5	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** - отримувати інформацію з використанням ІКТ щодо добробуту та безпеки; - безпечно застосувати ІКТ в повсякденному житті; - аналізувати, порівнювати та критично оцінювати достовірність і надійність джерел даних, інформації та цифровий контент **Ставлення:** дотримання етики спілкування в інформаційних мережах, усвідомлення користі та загрози у використанні ІКТ та соціальних мереж **Навчальні ресурси***:* - застосування ІКТ для підготовки презентацій власних проектів; - створення веб-сторінок і сайтів для комунікації та реалізації проектів щодо добробуту, здоров'я та безпеки; застосування комп'ютерних програм у дослідженнях, практичних роботах, проектах
6	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** - визначати свій стиль і способи індивідуального ефективного навчання; - раціонально планувати час; -здійснювати самооцінювання та самоконтроль **Ставлення:** - виявляє стійку мотивацію та інтерес до учіння; - усвідомлена потреба у навчанні протягом життя; - впевненість в успіху власного навчання як засобу забезпечення добробуту, збереження здоров'я, безпеки **Навчальні ресурси:**розробка індивідуальних освітніх маршрутів, що враховують індивідуальний стиль навчання, передбачають раціональне планування часу, рефлексію й оцінювання результатів
7	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** - втілювати ідеї в життя, долати труднощі, діяти в умовах ризиків та непередбачуваних ситуацій; - досягати мети, вчитися на власних помилках; усвідомлювати власні слабкі та сильні сторони **Ставлення:** - усвідомлення взаємозв'язку життєвого успіху з усіма складовими здоров'я; - ставлення до добробуту та безпеки як до ознак підприємливості; - демонструє позитивний світогляд у поведінці;

		- ціннісне ставлення до власного життєвого досвіду **Навчальні ресурси:** - проживання змодельованих ситуацій; - ігри-стратегії, спрямовані на формування здатності брати на себе відповідальність; - діалоги та рефлексивні вправи; - вправи на виявлення професійних схильностей
8	Соціальна (А) та громадянська (Б) компетентності	**Уміння (А)**: -працювати в команді, відстоювати інтереси особистого, сімейного й суспільного добробуту; - конструктивно комунікувати в різних середовищах, виявляти толерантність, викликати довіру та виявляти співчуття; - висловлювати різні погляди; - долати стрес, розчарування; -чітко розмежовувати приватну та професійну сферу **Ставлення (А):** - виявляє позитивне ставлення до співпраці, асертивності; - зацікавлене ставлення до соціоекономічного розвитку та міжкультурної комунікації; - цінує розмаїття поглядів і поважає себе та інших **Навчальні ресурси**: У груповій роботі, дискусіях, моделювання та розв'язання соціальних ситуацій, тренінги **Уміння (Б)**: - реалізовувати громадянські права та свободи, зокрема ті, що стосуються власного добробуту, здоров'я та безпеки в щоденних ситуаціях **Ставлення (Б):** - повага до прав людини; - громадянська відповідальність за особистий і суспільний добробут; - демократична культура. **Навчальні ресурси**: ситуаційні вправи, проблемні ситуації, проекти, спрямовані на усвідомлення ідей демократичного громадянства як засади досягнення добробуту, поваги до прав людини.
9	Обізнаність і самовираження у сфері культури	**Уміння:** - здатність зіставляти власні погляди та їх вираження з думкою інших щодо формування добробуту, збереження і зміцнення власного здоров'я та здоров'я тих, хто поруч; - застосовувати соціально-економічні можливості діяльності у сфері добробуту та здоров'я; - застосовувати творчі здібності та життєві навички у різних професійних середовищах **Ставлення:**

		- усвідомлення універсальних цінностей, що сприяють добробуту, забезпеченню здоров'я та безпеки у соціумі; - ціннісне ставлення до навколишнього світу й до самих себе; - усвідомлення цінності творчого підходу до творення добробуту; - споживча та медіакультура **Навчальні ресурси:** полілоги, спрямовані на аналіз впливу сім'ї, традицій, суспільних та економічних чинників, культурної спадщини, традицій на ставлення людства до здоров'я, добробуту та безпеки; порівняння минулих та сучасних культурних традицій.
10	Екологічна грамотність і здорове життя.	**Уміння:** **-** встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між станом природного довкілля і здоров'ям, добробутом і безпекою громади; - діяти в небезпечних ситуаціях та надавати першу необхідну допомогу; - визначати взаємозв'язок складників здоров'я; дотримуватися правил особистої гігієни, збалансованого харчування і рухової активності; - аналізувати вплив способу життя на добробут і безпеку (особисту і громадську) **Ставлення:** **-** ціннісне ставлення до навколишнього середовища як потенційного джерела здоров'я та добробуту та безпеки людини і спільноти; - відповідальне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей **Навчальні результати:** **-**ігри-імітації та ігри-вправи, що моделюють життєві ситуації та забезпечують холістичний підхід до формування життєвих навичок та усвідомленого ставлення до власного здоров'я, здоров'я інших та навколишнього середовища

Такі ключові компетентності, як вміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами всіх навчальних предметів і є метапредметними. Виокремлення в навчальних програмах таких інтегрованих змістових ліній, як **«Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність»** спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток» (Т-1)** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати

участь у вирішенні питань збереження довкілля й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Предмет «Основи здоров'я» орієнтує учнів на відповідальне ставлення до навколишнього середовища як потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти; сприяє розвитку екологічно доцільного мислення і поведінки як складової формування здорового способу життя; навчає учнів встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між станом природного довкілля і здоров'ям, добробутом та безпекою громади; поглиблює розуміння міжнародного екологічного права, екологічного законодавства України, інформаційного суспільства та сталого розвитку.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність» (Т–2)** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Предмет «Основи здоров'я» формує громадянську відповідальність за особистий і суспільний добробут, здоров'я і безпеку; повагу до прав людини; сприяє усвідомлення ідей демократичного громадянства як засади досягнення добробуту, поваги до прав людини, розвиває уміння реалізовувати громадянські права та свободи. Зміст курсу «Основи здоров'я» дозволяє найбільш повно реалізувати в навчально-виховному процесі концептуальні засади громадянськості при вивченні всіх чотирьох розділів програми предмету: «Здоров'я людини», «Психічна і духовна складові здоров'я», «Фізична складова здоров'я», «Соціальна складова здоров'я». Якщо в перших трьох розділах подано окремі елементи громадянськості, то саме зміст розділу «Соціальна складова здоров'я» особливо сприяє формуванню ідей демократії і дотримання прав людини.

Вивчення тематики, що належить до змістової лінії **«Здоров'я і безпека» (Т–3)** є базовим завданням предмету «Основи здоров'я» і дозволяє сформувати учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Оскільки при викладанні предмета «Основи здоров'я» ця наскрізна тема є провідною вона розкривається на всіх уроках в 5-9 класах.

Змістова лінія «**Підприємливість і фінансова грамотність» (Т–4)** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). Предмет «Основи здоров'я» має значний потенціал для формування такої ключової компетентності розвитку особистості, як підприємливість, орієнтує учнів на усвідомлення взаємозв'язку життєвого успіху з усіма складовими здоров'я; ставлення до збереження і зміцнення здоров'я як до ознаки підприємливості. Обов'язковими та вкрай корисними для формування підприємливої компетентності є виконання практичних робіт у вигляді проектів, зокрема таких як «Проект самовиховання» та «Дослідження ринку праці за матеріалами засобів масової інформації».

Таким чином, інтегрований предмет «Основи здоров'я» передбачає розвиток не лише здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення та відповідального ставлення до особистого здоров'я та здоров'я тих, хто поруч, але й усіх ключових компетентностей, які мають бути сформовані через освіту згідно з Рекомендаціями Європарламенту та Ради ЄС.

Мета інтегрованого предмета: формування в учнів відповідальності за здоров'я, добробут, безпеку, навколишнє середовище та стабільність у майбутньому, оволодіння основами здорового способу життя, життєвими навичками, розвиток самозарадності, активної громадянської позиції, підприємливості.

Завдання предмета «Основи здоров'я»:

- формування в учнів мотивації дбайливого ставлення до життя і здоров'я;
- формування у школярів стійких переконань щодо пріоритету здоров'я як основної умови реалізації фізичного, психічного, соціального та духовного потенціалу людини з урахуванням її індивідуальних особливостей;
- виховання у підлітків бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власного здоров'я як однієї з найвищих людських цінностей, потреби самопізнання та всебічного самовдосконалення;
- розвиток активної громадянської позиції учнів, спрямованої на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах;
- формування в учнів сталої мотиваційної установки на здоровий спосіб життя як провідної умови збереження і зміцнення здоров'я;
- підготовка учнів до збереження життя і зміцнення всіх складових здоров'я згідно з основними принципами, шляхами й методами;
- навчання учнів методам самозахисту в умовах загрози для життя;
- навчання учнів методам самооцінки і контролю стану і рівня здоров'я протягом усіх років навчання;
- розвиток життєвих навичок учнів, спрямованих на заохочення вести здоровий спосіб життя.

Навчальна програма побудована на основі інтегрованого поєднання елементів знань та практичною діяльністю щодо збереження і захисту життя та зміцнення здоров'я людини.

Зміст тем розгорнуто відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти. До кожного розділу програми визначені обов'язкові результати навчання, спрямовані на досягнення учнями здоров'язбережувальної, соціальної, загальнокультурної та інших компетентностей.

Конкретним результатом навчання визначено розвиток здоров'язбережувальних компетенцій учнів, поглиблення життєвих навичок (зокрема прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за життя, здоров'я, безпеку та добробут своє та оточуючих.

Зміст програми структуровано за чотирма розділами:

1) Здоров'я і безпека людини.

2) Фізична складова здоров'я.

3) Психічна й духовна складові здоров'я.

4) Соціальна складова здоров'я.

Розділ «Здоров'я і безпека людини» передбачає формування цілісного уявлення учнів про здоров'я та безпеку людини, їх взаємозв'язок зі способом життя і навколишнім середовищем, а також засвоєння учнями правил безпечної поведінки у природному й техногенному середовищі.

Розділ «Фізична складова здоров'я» спрямовано на вивчення чинників, що впливають на фізичний добробут дитини.

Розділ «Психічна та духовна складові здоров'я» містить інформацію щодо чинників, які впливають на емоційний, інтелектуальний та духовний розвиток учня. Профілактика шкідливих звичок розглядається в контексті розвитку позитивної самооцінки, навичок критичного мислення й уміння приймати виважені рішення.

Розділ «Соціальна складова здоров'я» присвячено вивченню чинників, що впливають на соціальне добробут людини та правил безпечної поведінки у навколишньому середовищі. Профілактика шкідливих звичок розглядається в контексті формування в учнів навичок протидії негативним соціальним впливам.

Зміст навчального матеріалу у програмі складається з двох частин: *понятійного і діяльнісного*, який складається з вправ для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я.

Виконання зазначених вправ є обов'язковим елементом навчальних занять відповідної тематики. *Знаком* * позначено вправи, які слід виконувати не лише в класі, а й удома з допомогою батьків. *Знаком* ** позначено практичні завдання, які рекомендовано проводити за межами класної кімнати.

Програму побудовано за концентричним принципом. Зазначені розділи є наскрізними для всієї основної школи. У кожному класі зміст, обсяг і послідовність пропонованої учням інформації, організація її засвоєння змінюються відповідно до зростаючих пізнавальних і психологічних особливостей учнів.

За умови дотримання державних вимог до результатів навчання послідовність і кількість годин на ці складові в підручниках і календарних планах можуть змінюватися відповідно до авторського викладу, робочого плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, у яких відбувається навчально-виховний процес (наближення епідемій, стихійне лихо, інфекційні хвороби тощо).

Особливість методики проведення уроків інтегрованого предмета «Основи здоров'я» полягає в тому, що оволодіння сприятливими для здоров'я й розвитку особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправляння, насамперед у процесі групової взаємодії.

Запорукою формування здорової особистості учня є взаєморозуміння, взаємоповага, толерантність, творче співробітництво всіх учасників навчального процесу. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, рольових іграх, дискусіях, творчих проектах, інтерв'ю, аналізі життєвих ситуацій, екскурсіях, моделюванні розв'язання проблеми тощо.

Особливу увагу необхідно надати позитивній мотивації учнів не лише на вибір здорового способу життя, а й активну, щоденну й поступальну їх дію за правилами й вимогами збереження життя й зміцнення здоров'я.

- Учні осмислюють і застосовують концепції щодо промоції добробуту, здоров'я і безпеки задля поліпшення життя людини і суспільства.
- Учні аналізують впливи суспільства, сім'ї, однолітків, культури, засобів масової інформації, технологій та інших чинників на вибір і практикування здорової безпечної поведінки;
- Учні використовують можливості доступу до вірогідної інформації, якісних товарів та послуг для підтримки добробуту, здоров'я і безпеки;
- Учні сприймають виклики, будують стосунки, демонструють навички міжособистісного спілкування;
- Учні застосовують навички прийняття рішень для збереження та забезпечення добробуту, здоров'я, безпеки.
- Учні практикують здорову безпечну поведінку, сприймають і дають собі раду з ризиками та розуміють вплив ризикованої поведінки.
- Учні відстоюють інтереси особистого, сімейного й суспільного добробуту, безпеки та здоров'я.

- Демонструють підприємливі якості та поведінку свідомого споживача.

Успішна реалізація програми інтегрованого предмета «Основи здоров'я» можлива лише на засадах активної співпраці, партнерства всіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, педагогів, сім'ї та громади), що передбачає й уможливлює:

1) особистісно-орієнтоване навчання;

2) збагачення змісту інтегрованого предмета емоційним, особистісно-значимим матеріалом;

3) використання інтерактивних методів навчання;

4) стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів учнів, послідовну диференціацію та індивідуалізацію вивчення цього предмета;

5) роботу учнів з різними джерелами інформації, різними видами і типами ресурсних матеріалів;

6) відпрацювання практичних дій при вивченні кожної теми;

7) створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами навчально-виховного процесу (учнів, учителів, членів сім'ї, громади) та вільного вибору учнями навчальних завдань і способів поведінки;

8) залучення учнів до самооцінки різних видів своєї діяльності, у тому числі й розвитку життєвих навичок;

9) багатоваріантність форм та видів діяльності учнів;

10) залучення до активної співпраці сім'ї та громади.

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є знання, вміння та навички, емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, правила поведінки учнів у життєвих ситуаціях.

Позитивно оцінюється кожний крок учня, спрямований на:

1) уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я та реалізації здорового способу життя, підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності;

2) набуття життєвих навичок, що сприяють розвитку та взаємозв'язку усіх складових здоров'я (фізичної, соціальної, психічної і духовної);

3) позитивне ставлення до здорового способу життя.

5 клас

(35 годин, 4 години – резервний час)

К-сть годин	**Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів**	**Зміст навчального матеріалу**	**Шляхи реалізації наскрізних ліній**
5	**Розділ 1. Здоров'я людини**		
	Учень/учениця Знаннєвий компонент	**Життя і здоров'я людини.** Здоровий спосіб життя.	

	називає: - принципи безпечної життєдіяльності; - до кого звертатися в разі погіршення самопочуття; - небезпеки, які можуть виникнути на зупинках громадського транспорту, під час посадки в транспорт, руху і висадки; - небезпеки, які можуть загрожувати пасажирам у переповненому транспорті; - засоби безпеки в автомобілі та громадському транспорті; - засоби безпеки пішохода. *Наводить приклади* - безпечних і небезпечних ситуацій. *Пояснюють:* - небезпеку переходу дороги на зупинці громадського транспорту; - перевагу руху транспорту екстрених служб. *Розпізнає:* - види пішохідних переходів, дорожні знаки, дорожню розмітку; - дорожні знаки, якими позначають зупинки громадського транспорту; - найбезпечніші місця в салоні автотранспорту. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє:* - вимірювати температуру тіла; - використовувати прийоми для самозаспокоєння при потраплянні в небезпечну ситуацію; - визначати кількість смуг на дорозі за допомогою дорожніх знаків, дорожньої розмітки та «на око»; - переходити	Безпека і небезпека. Принципи безпечної життєдіяльності. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Моделювання поведінки в разі погіршення самопочуття ** Відпрацювання навичок вимірювання температури тіла. * Відпрацювання алгоритму дій при потраплянні у небезпечну ситуацію ** **Безпека на дорозі** Безпека пішохода. Види пішохідних переходів. Дорожня розмітка. Перехід багатосмугової дороги. Безпека на зупинках громадського транспорту. Безпека пасажира. Правила користування громадським транспортом. Етика пасажира. Поведінка пасажира при ДТП. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Відпрацювання навичок аналізу дорожньої ситуації, у тому числі й в умовах обмеженої оглядовості ** Прийняття зважених рішень щодо переходу дороги * Моделювання ситуації відмови від пропозицій перейти дорогу у небезпечному місці ** Відпрацювання навичок поведінки у транспорті * Моделювання поведінки пасажира при аварії в транспорті	Т-2 Т-3 Т-2 Т-3

	багатосмугову дорогу, дорогу з обмеженою оглядовістю; - безпечно поводитися на зупинці громадського транспорту; - розшифровувати піктограми в громадському транспорті; - приймати безпечне положення при аварії в громадському транспорті; - правильно діяти при пожежі в салоні транспорту; - викликати рятувальні служби за номерами телефонів; - моделювати порядок дій при потраплянні в небезпечну ситуацію. ***Ціннісний компонент*** - *дотримується* правил поведінки пасажирів громадського транспорту на зупинці, під час посадки в транспорт, руху і висадки; - *усвідомлє* вплив поведінки та способу життя на здоров'я		
5	**Розділ 2. Психічна й духовна складові здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - етапи активного слухання; - ознаки вияву почуттів. *Розпізнає:* - ознаки правильно і неправильно облаштованого робочого місця. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє застосовувати різні* способи перепочинку під час занять; - правильно	**Уміння вчитися** Раціональний розподіл часу. Розпорядок дня школяра. Облаштування робочого місця. Умови успішного навчання. Розвиток здібностей. Створення мотивації до навчання. Типи сприйняття інформації. Активне слухання. Прийоми для кращого запам'ятовування. Підготовка до контрольної роботи. **Повага до себе та інших** Унікальність людини. Розвиток самоповаги. Повага і толерантне	Т-2 Т-3 Т-4

	впорядковувати робоче місце; - інтерпретувати чинники, які допомагають і заважають виконувати домашні завдання; - визначати різницю між емоціями та почуттями; - складати розпорядок дня; - визначати і враховувати індивідуальні особливості сприйняття і пам'яті; - готуватися до контрольних робіт; - використовувати різні прийоми навчання. *Аналізує* наслідки неорганізованості. ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює:* - чому треба працювати над розвитком здібностей; - необхідність самодисципліни; - важливість поваги до почуттів інших і надання допомоги тим, хто цього потребує - *виявляє* повагу до дорослих і однолітків; - *протидіє* виявам неповаги у своєму середовищі	ставлення до інших людей. Уміння працювати разом. Почуття і емоції. Вияви почуттів. Способи висловлювання почуттів. Співпереживання і співчуття. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Відпрацювання навичок планування часу з урахуванням усіх правил здорового способу життя «Мій розпорядок дня». Відпрацювання навичок успішного навчання у класі. Відпрацювання навичок ефективного самонавчання (бібліотека, Інтернет, дистанційне навчання) ** Виконання вправ для розвитку самоповаги і поваги до інших людей. Відпрацювання навичок висловлювання почуттів	
5	**Розділ 3. Фізична складова здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - переваги занять фізичною культурою та спортом для розвитку і формування характеру; - засоби безпеки при заняттях спортом; - правила користування басейном; - способи допомоги і самодопомоги тому, хто провалився під лід. *Розпізнає:*	**Фізичні чинники здоров'я** Принципи і методи загартовування. Рухова активність. Профілактика порушень постави і гостроти зору. Попередження травм під час рухливих ігор і занять фізичною культурою та спортом. Правила безпечної поведінки в басейні та на льоду. Відпочинок школяра. Ознаки перевтоми. Умови здорового сну. Вплив телебачення і комп'ютера на здоров'я	Т-2 Т-3 Т-4

	- ситуації, які можуть призвести до порушення постави та зниження гостроти зору; - ознаки перевтоми; - активний і пасивний відпочинок; *пояснює:* - методи зміцнення здоров'я; - небезпеку ігор на льоду. ***Діяльнісний компонент*** *Аналізує:* - наслідки недосипання для здоров'я і навчання. *Уміє:* - виконувати вправи для формування правильної постави та гімнастики для очей; - розраховувати максимальну масу свого портфеля; - обирати засоби безпеки при катанні на роликових ковзанах і роликових дошках - надавати допомогу і самодопомогу при падінні та спортивних травмах. ***Ціннісний компонент*** -надає допомогу і самодопомогу -аналізує вплив телебачення і комп'ютерів на здоров'я; - *дотримується* правил перегляду телепередач, роботи за комп'ютером, при заняттях спортом	***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Виконання вправ для формування правильної постави та гімнастики для очей. Розрахунок максимальної маси портфеля * Моделювання ситуацій надання невідкладної допомоги та самодопомоги при спортивних травмах ** Моделювання ситуацій надання допомоги і самодопомоги тому, хто провалився під лід ** Розробка пам'ятки щодо перегляду телепередач, користування комп'ютером *	
16	**Розділ 4. Соціальна складова здоров'я**		
8	***Учень/учениця*** ***Знаннєвий компонент*** *Називає* умови ефективного спілкування. *Наводить приклади:*	**Тема 1. Соціальний добробут** **Право на здоров'я** Права дитини. Обов'язки учня і громадянина. **Спілкування і здоров'я.**	Т–2; Т–3;

	- обов'язків школярів у школі і вдома; - поведінки, яка сприяє дружбі; - ситуацій, коли не варто погоджуватися на пропозицію однолітків. *Розпізнає:* - вербальні та невербальні способи спілкування; - пасивну, агресивну й упевнену поведінку; - вияви насилля в учнівському середовищі; - безпечні і небезпечні ситуації щодо зараження ВІЛ через кров; - небезпеки спілкування в Інтернеті ***Діяльнісний компонент*** *Уміє*: - упевнено спілкуватися з однолітками і дорослими - звертатися за допомогою у разі необхідності; - поводити себе згідно правил поведінки в школі; - налагоджувати дружні стосунки - виявляти порушення прав дитини; ***Ціннісний компонент*** - *захищає* важливість реалізації прав дитини - дотримується своїх прав і обов'язків; - протидіє агресії, насиллю і дискримінації в учнівському середовищі;	Ефективне спілкування. Вплив поведінки на здоров'я. Переваги упевненої поведінки. Спілкування з дорослими. Повага до батьків та вчителів. Взаємодопомога членів родини. Спілкування з однолітками. Стосунки між хлопцями і дівчатами. Протидія виявам агресії і насилля в учнівському середовищі. Безпека спілкування в Інтернеті **Соціальна небезпека інфекційних захворювань.** Соціальна небезпека інфекційних захворювань та запобігання дискримінації людей, за будь-якою ознакою в т. ч. за станом здоров'я (ВІЛ, туберкульоз, ОРВІ тощо) та інвалідністю. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Права та обов'язки дитини (створення пам'ятки) * • Відпрацювання навичок ефективного спілкування ** • Безпека спілкування в Інтернеті ** • Відпрацювання навичок упевненої поведінки: моделювання ситуацій звернення до батьків, учителів, інших дорослих • Аналіз витрат сім'ї під час хвороби ОРВІ одного з членів родини *	Т-2 Т-3 Т-2 Т-3 Т-4
8			
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - можливі способи проникнення зловмисників у дім; - чинники ризику під час	**Тема 2. Безпека в побуті і навколишньому середовищі** **Пожежна безпека.** Причини виникнення та способи гасіння невеликих пожеж. Особливості гасіння електроприладів. Захист органів	Т-1 Т-2 Т-3

	перебування надворі без дорослих; - умови виникнення горіння; - причини виникнення побутових пожеж; - місця підвищеної небезпеки надворі; - види стихійних лих; - ознаки безпечного пляжу, ситуації, коли варто утримуватися від купання, небезпеки, що загрожують плавцям. *Наводить приклади:* джерел запалювання; горючих, легкозаймистих і негорючих матеріалів; *розпізнає* небезпечні місця у населеному пункті (мікрорайоні). *Пояснює:* - небезпеку недотримання правил безпеки житла, розголошення особистих даних в Інтернеті; - необхідність уникнення місць підвищеної небезпеки надворі, можливого утворення натовпу; - до кого і як можна звернутися по допомогу в разі небезпечної ситуації з незнайомцями. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє:* - досліджувати з дорослими безпеку своєї оселі; - повторно використовувати пластикові упаковки; - гасити невеликі пожежі, зокрема й спричинені електричним струмом; - безпечно евакуюватися з оселі і приміщення школи;	дихання під час пожежі. **Дитина в автономній ситуації** Безпека в побуті. Ризики побутового травмування, телефонного та телевізійного шахрайства, проникнення в оселю зловмисників. Безпека надворі. Місця підвищеної небезпеки. Екстремальні ситуації (при спілкуванні з людьми) з незнайомцями. **Безпечне довкілля** Наслідки забруднення довкілля для життя і здоров'я людини. Способи збереження природного середовища. Стихійні лиха. Правила поведінки під час сильного вітру, грози та в разі потрапляння у зону підтоплення. Підручні рятувальні заходи. Відпочинок на природі. Правила купання у водоймах. Дії у небезпечних ситуаціях на воді _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Відпрацювання навичок евакуації з приміщення школи. Відпрацювання навичок захисту органів дихання від отруйних газів** Обстеження безпеки своєї оселі*. Моделювання безпечної поведінки із людьми. Відпрацювання алгоритму безпечної поведінки в місцях великого скупчення людей. Відпрацювання навичок відмови від ігор у небезпечних місцях.	Т-1 Т-2 Т-3 Т-1 Т-2 Т-3 Т-4 Т–1 Т–1 Т-2 Т–1

	- захищати органи дихання від отруйних газів; - безпечно поводитися під час сильного вітру, грози, підтоплення; - виготовляти рятувальні засоби з підручних матеріалів; - допомогти постраждалому при тепловому або сонячному ударі; - надавати першу допомогу потерпілим на воді; *дотримується* правил безпеки удома й надворі, при користуванні Інтернетом, відпочинку на природі. ***Ціннісний компонент*** *Демонструє здатність* - відмовлятися від пропозицій гратися у небезпечних місцях, розпалювати багаття, псувати громадське майно; - допомогти постраждалому при тепловому або сонячному ударі; - надавати першу допомогу потерпілим на воді; *дотримується* -правил безпеки удома, надворі, під час відпочинку на природі, - при користуванні Інтернетом.	Створення саморобок для повторного використання пластикових упаковок * Відпрацювання навичок безпечної поведінки під час сильного вітру, грози і підтоплення. Виготовлення рятувальних засобів з підручних матеріалів * Моделювання ситуації надання допомоги постраждалому при тепловому або сонячному ударі **	Т-2 Т–1 Т-3 Т-2 Т-3

6 клас
(35 годин, 4 години – резервний час)

К-сть годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу	Шляхи реалізації наскрізних ліній
4	**Розділ 1. Здоров'я**		

	людини		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - складові здоров'я; - види і чинники ризику для життя і здоров'я. *Наводить приклади:* - сприятливих для здоров'я життєвих навичок; - небезпек навколишнього середовища; - кримінальних небезпек для підлітків. *Розпізнає:* - ознаки безпеки і небезпеки; - ознаки фізичного, соціального, психологічного і духовного благополуччя; - сприятливі і несприятливі для здоров'я людини погодні умови; *пояснює:* - вплив небезпеки, невиправданих ризиків, екстремальних і надзвичайних ситуацій на життя і здоров'я; - дію природних чинників на здоров'я. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє:* - обирати одяг і взуття за несприятливих погодних умов; - оцінювати ризик у щоденних ситуаціях; - безпечно поводитися при спілкуванні з незнайомими людьми; - уникати кримінальних небезпек; - обговорювати з батьками засоби захисту особистого майна. ***Ціннісний компонент***	**Життя і здоров'я людини** Безпека життєдіяльності. Здоров'я і добробут. Життєві навички, сприятливі для здоров'я. Активне довголіття **Ризики і небезпеки** Поняття про ризик. Виправдані і невиправдані ризики. Оцінка ризиків у щоденному житті. Екстремальні і надзвичайні ситуації. **Навколишнє середовище і здоров'я** Вплив природних чинників на здоров'я людини. Небезпеки природного середовища. Вплив техногенного середовища на здоров'я людини. Екологічні проблеми довкілля. Соціальне середовище і здоров'я. Захист від кримінальних небезпек. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Моделювання поведінки в умовах зміни кліматичних умов. • Добір одягу за несприятливих погодних умов *. • Відпрацювання алгоритму дій при потраплянні до екстремальної ситуації. • Складання пам'яток запобігання кримінальних небезпек. • Складання пам'яток захисту особистого майна (квартири, велосипеда, мобільного телефону)*	Т–2 Т–2 Т–1 Т-3 Т-4 Т-1 Т-2, Т-2 Т-4

	виявляє активну позицію щодо економії води, електричної енергії, участі в екологічних акціях, відповідальної поведінки в природі; *демонструє* способи самоконтролю та алгоритм дій в екстремальній ситуаціях		
6	**Розділ 2. Фізична складова здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - складові особистої гігієни; - складові харчових продуктів, джерела їх надходження; - особливості харчування у підлітковому віці; - принципи харчування для здоров'я; - чинники, що впливають на формування харчових звичок; - наслідки неправильного харчування; - причини і симптоми харчового отруєння. *Наводить приклади* ситуацій, в яких треба звернутися до стоматолога. *Розпізнає* ознаки збалансованого харчування; *пояснює:* - небезпеку йододефіциту; - значення особистої гігієни. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє:* - визначати збалансований харчовий раціон, калорійність харчування та енерговитрати залежно від фізичного навантаження; - зберігати і споживати йодовану сіль;	**Харчування і здоров'я** Значення води і харчування для розвитку і здоров'я підлітків. Поживні речовини. Особливість харчування у підлітковому віці. Харчові звички. Принципи харчування для здоров'я. Калорійність харчування та енерговитрати залежно від фізичних навантажень. Профілактика йододефіциту і діабету. Правила купівлі, обробки і зберігання харчових продуктів. Перша допомога при харчових отруєннях **Особиста гігієна** Складові особистої гігієни. Догляд за шкірою. Гігієна ротової порожнини. Особиста гігієна під час занять фізичною культурою та спортом. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Аналіз маркування харчових продуктів ** • Складання пам'ятки: «Правила особистої гігієни»* • Відпрацювання алгоритму надання допомоги при харчових отруєннях • Визначення збалансованості харчового раціону	Т-1 Т-4 Т-3 Т-1

	- аналізувати інформацію на упаковках харчових продуктів; - запобігати харчовим отруєнням. ***Ціннісний компонент*** *Демонструє здатність* - надання допомоги і самодопомоги при харчових отруєннях. *Дотримується правил* здорового харчування та особистої гігієни		
6	**Розділ 3. Психічна і духовна складові здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називають***:** - особливості психічного розвитку підлітків; - чинники, що впливають на прийняття рішень і формування звичок; - переваги адекватної самооцінки; - наслідки шкідливих звичок ; - переваги корисних звичок. *Наводить приклади***:** - потреб людини; - корисних і шкідливих звичок; *розпізнає:* - види самооцінки; - прості і складні рішення; - позитивні й негативні соціальні впливи; - соціальну і комерційну рекламу; - перебільшену і неправдиву інформацію в рекламі; - ситуації, безпечні щодо ризику ВІЛ-інфікування *пояснює:* - вплив самооцінки на поведінку і здоров'я	**Звички і здоров'я** Психічний розвиток підлітка та ознаки гармонійного розвитку . Потреби людини, їх розвиток із віком. Навички і звички. Вплив звичок на здоров'я. Корисні і шкідливі звички. Чинники формування звичок. **Самооцінка і здоров'я** Поняття самооцінки. Види самооцінки. Формування адекватної самооцінки. **Критичне мислення та уміння приймати рішення** Види рішень. Алгоритм прийняття зважених рішень. Рішення, важливі для здоров'я. Вплив реклами на рішення людини. Види реклами. Соціальна і комерційна реклами. Психоактивні речовини і здоров'я. Позитивні й негативні впливи однолітків. Протидія тиску і маніпуляціям. Толерантне ставлення до людей, що живуть з ВІЛ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Проект самовдосконалення *(вибір, планування і досягнення мети).	Т-4, Т-2, Т-1 Т-3 Т-4, Т-2, Т-1 Т-3

	людини; - вплив корисних звичок на здоров'я; - згубний вплив вживання психоактивних речовин на здоров'я підлітків; - алгоритм прийняття зважених рішень; - необхідність відмови від пропозицій вживання психоактивних речовин; - вплив ВІЛ-інфекції на організм людини. ***Діяльнісний компонент*** *Аналізує*: - поширені міфи про психоактивні речовини; - зміст і мету комерційної реклами; *уміє:* - аналізувати свої звички; - створювати план формування корисної звички; - критично аналізувати рекламні повідомлення; - відмовлятися від небезпечних пропозицій сторонніх людей, друзів, протидіяти тиску компанії. ***Ціннісний компонент*** *демонструє* уміння відмовлятися від небезпечних пропозицій сторонніх людей, друзів, протидіяти тиску компанії; *виявляють* толерантне ставлення до людей, що мають захворювання (зокрема до ВІЛ-позитивних)	• Створення плану формування корисної звички (чи відмови від поганої або шкідливої звички). • Моделювання ситуації прийняття зважених рішень • Моделювання ситуації відмови від шкідливих пропозицій . • Аналіз грошових витрат, пов'язаних зі шкідливими звичками* • Аналіз соціальної і комерційної реклами*	
15	**Розділ 4. Соціальна складова здоров'я**		
7	***Учень/учениця*** ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - види стосунків, методи покращення стосунків; - способи та етапи	**Тема 1. Соціальний добробут** Спілкування і здоров'я Засоби комунікації. Стилі спілкування людей. Навички спілкування. Значення упевненої поведінки для здоров'я.	Т-2 Т-4 Т-3

	конструктивного розв'язання конфліктів; *наводить приклади:* - стосунків в родині та з однолітками; - чинників розпалювання конфліктів. *Розпізнає:* - ознаки вербальної і невербальної комунікації, активного і пасивного слухання; - стилі спілкування; - конфлікти поглядів і конфлікти інтересів; - дружні, недружні і небезпечні компанії; - вияви фізичного і психологічного насилля; *пояснює:* - особливості спілкування з дорослими й однолітками; - вплив конфліктів на здоров'я; - необхідність конструктивного розв'язання конфліктів; - негативні наслідки приналежності до небезпечних компаній. ***Діяльнісний компонент*** *Аналізує:* - переваги і недоліки різних стилів спілкування; - свої стосунки з іншими людьми; *уміє:* -упевнено поводитися в різних життєвих ситуаціях; - уникати непорозумінь у спілкуванні; - толерантно ставитися до смаків і поглядів інших; - розв'язувати конфлікти, уникати ескалації конфліктів, контролювати емоції у конфліктних ситуаціях;	Види стосунків. Стосунки в родині, класі, підлітковому середовищі. Безпечне спілкування в Інтернеті (соціальні мережі) **Конфлікти і здоров'я** Поняття конфлікту. Види і способи розв'язання конфліктів. Конструктивне розв'язання конфліктів. Запобігання ескалації конфлікту. Самоконтроль у конфліктних ситуаціях. **Стосунки з однолітками** Підліткові компанії. Ознаки дружніх, недружніх і небезпечних компаній. Способи протидії агресії та насиллю у підлітковому середовищі ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Відпрацювання навичок упевненої поведінки у життєвих ситуаціях • Складання плану покращення міжособистісних стосунків *. • Моделювання ситуації із конструктивним розв'язанням конфліктів. Відпрацювання навичок самоконтролю у конфліктних ситуаціях.	Т-2 Т-4 Т-4 Т-2 Т-3

	- обирати коло спілкування, яке сприяє здоров'ю. ***Ціннісний компонент*** - *усвідомлює* важливість толерантного ставлення до поглядів і переконань, урахування інтересів і потреб інших; - протидіє виявам агресії і насилля у своєму середовищі; *дотримується правил*: - спілкування з однокласниками і членами родини; - дружнього спілкування дівчат і хлопців		
8	***Учень/учениця*** ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - небезпечні ситуації, які можуть виникнути в оселі; - основні причини виникнення пожеж; - переваги і недоліки різних типів вогнегасників; - ознаки виникнення аварії на підприємстві; - правила перевезення вантажів і виконання маневрів на велосипеді; - види і телефони державних служб надання допомоги в екстремальних ситуаціях; - основні складові домашньої аптечки та їх призначення. *Розпізнає:* - негорючі, легкозаймисті речовини і матеріали; - препарати побутової хімії за рівнем безпеки; - стадії пожежі і типи вогнегасників; - групи промислових	**Тема 2. Безпека в побуті й навколишньому середовищі** **Безпека в побуті** Правила користування газовими приладами, електроприладами, водогоном, тепловими мережами. Безпека при користуванні засобами побутової хімії. **Пожежна безпека оселі** Причини виникнення пожеж. Стадії розвитку пожежі. Пожежна охорона. Профілактика пожеж. План евакуації з будинку. Засоби пожежогасіння. Захист органів дихання в зоні пожежі. Дії в разі загоряння одягу. **Проживання у промисловій зоні** Види небезпечних промислових об'єктів. Дії школяра під час виникнення аварійної ситуації на підприємстві. Підручні засоби захисту. **Безпека руху велосипедиста** Елементи конструкції велосипеда, що впливають на безпеку руху. Одяг для	Т-1, Т-2 Т-3 Т-4

	об’єктів за наслідками аварій; - елементи конструкції велосипеда, що впливають на безпеку руху; - сигнали маневрування велосипедистів; - ознаки ураження електричним струмом, хімічних опіків, отруєння; *пояснює:* - зміст поняття «трикутник вогню»; - необхідність використання велосипедного шолома; - правила зберігання і використання ліків і препаратів побутової хімії; - необхідність надання першої допомоги. ***Діяльнісний компонент*** *Наводить приклади* ситуацій, в яких вогонь може бути особливо небезпечним. *аналізує* наслідки неправильного перевезення вантажів на велосипеді; *уміює:* - користуватися газовою плитою, перекривати вентилі водогону, вимикати електрику на щитку; - організовано евакуюватися з приміщення у разі пожежі; - перевіряти пожежну безпеку своєї оселі; - застосовувати належні засоби пожежогасіння при різних типах пожеж; - захищати органи дихання, правильно діяти у разі загоряння одягу на людині;	велосипедиста. Засоби безпеки велосипедиста. Правила дорожнього руху для велосипедистів. Правила перевезення вантажів і виконання маневрів на велосипеді. **Поведінка в екстремальних ситуаціях** Телефони аварійних служб. Повідомлення для рятувальним службам. Правила взаємодії з рятувальниками. Перша допомога при ураженні електричним струмом, попаданні хімічних речовин на шкіру, отруєнні, ДТП _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Відпрацювання навичок безпечного зберігання ліків і засобів побутової хімії. Вивчення вмісту домашньої аптечки.* • Відпрацювання навичок екстреної евакуації з приміщення школи і своєї оселі ** • Відпрацювання навичок безпечної поведінки при небезпеці ураження електричним струмом та допомоги при ураженні електричним струмом.** • Моделювання допомоги при попаданні на тіло речовин побутової хімії та при отруєнні ними • Оцінка захараженості під’їзду до будинку спец автомобілів служби ДСНС Моделювання ситуації виклику рятувальних служб **	Т-2 Т-3 Т-1 Т-1 Т-2

	- обирати відповідні алгоритми дій у разі сигналу цивільної оборони; - добирати одяг для велосипедних прогулянок; - обирати безпечні способи маневрів на велосипеді; - складати стислі та інформативні повідомлення для рятувальників; - викликати рятувальників і надавати їм посильну допомогу. ***Ціннісний компонент*** *адекватно оцінює* свої можливості надавати першу допомогу потерпілим при ураженні електричним струмом, хімічних опіках, отруєннях, ДТП; *дотримується правил:* - користування газовими приладами, електроприладами, водогоном, тепловими мережами, засобами побутової хімії; - пожежної безпеки; - дорожнього руху для пішохода, пасажира, велосипедиста		

7 клас
(35 годин, 4 години – резервний час)

К-сть годин	**Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів**	**Зміст навчального матеріалу**	**Шляхи реалізації наскрізних ліній**
9	**Розділ 1. Здоров'я людини**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - чинники впливу на здоров'я;	**Здоров'я і спосіб життя** Цілісність здоров'я. Переваги здорового способу життя. Навички, сприятливі для здоров'я. Значення життєвих	Т-2, Т-3 Т-4

	- правила здорового способу життя; - причини хвороб; - шляхи проникнення інфекції; - принципи безпечної життєдіяльності; - види і рівні ризику; - вимоги до перевезення пасажирів у вантажному автомобілі; - дії свідків ДТП; - причини виникнення пожеж; - види паливних газів; - правила користування пічним опаленням; *наводить приклади***:** - інфекційних і неінфекційних захворювань; - заходів профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань; - горючих речовин; - ситуацій, в яких можна отруїтися чадним газом; **-** засобів пожежогасіння. *Розпізнає:* - ознаки здоров'я і хвороби; - природні, техногенні і соціальні небезпеки; - знаки, якими позначають небезпечні вантажі; - знаки пожежної безпеки; - оповіщення про пожежу. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє:* - налаштовуватись на зміни у способі життя; наводити аргументи на користь здорового способу життя; - оцінювати рівень ризику в щоденних ситуаціях; - користуватися	принципів для здоров'я. **Профілактика захворювань** Інфекційні та неінфекційні захворювання. Захисні реакції організму і бар'єри на шляху інфекцій. Заходи профілактики інфекційних та неінфекційних захворювань. **Принципи безпечної життєдіяльності** Природні, техногенні та соціальні небезпеки. Види і джерела ризику. Рівні ризику. **Безпека на дорозі** Безпека пасажира легкового і вантажного автомобіля. Засоби безпеки легкового автомобіля. Заходи безпеки під час поїздки на вантажному автомобілі. Небезпечні вантажі. Види ДТП. Положення тіла, які знижують ризики травмування під час ДТП. Дії свідків ДТП **Побутова безпека** Безпека оселі. Правила безпеки при користуванні засобами побутової хімії, газовими приладами та пічним опаленням **Пожежна безпека у громадських приміщеннях** Правила пожежної безпеки у школі. Оповіщення про пожежу. Первинні засоби пожежогасіння. Алгоритм дій під час пожежі в громадському приміщенні. _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Створення соціальної реклами про здоровий спосіб життя* • Оцінювання ризиків щоденного життя** • Моделювання поведінки пасажира при ДТП. • Відпрацювання алгоритму дій під час пожежі в громадському приміщенні.	Т-1, Т-2, Т-3 Т-4 Т-1, Т-2 Т-1, Т-2, Т-3 Т-4

	підголівниками і пасами безпеки; - приймати захисні положення тіла при ДТП; - користуватися побутовими газовими приладами; - евакуюватися з громадського приміщення; - користуватися засобами пожежогасіння. ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює:* - вплив способу життя на здоров'я; - чому складно змінити звички; - значення життєвих принципів для здоров'я; - важливість взаємодії лікаря і пацієнта; - необхідність дотримання правил використання засобів безпеки в автомобілі		
4	**Розділ 2. Фізична складова здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - ознаки підліткового віку; - чинники впливу на фізичний розвиток і здоров'я підлітка; - основні функції шкіри; - поширені косметичні проблеми підлітків; *наводить приклади:* - фізичних вправ для прискорення росту; - косметичних засобів для підлітків; *пояснює:* - виникнення косметичних проблем у підлітків; - негативний вплив куріння й алкоголю на здоров'я шкіри. ***Діяльнісний компонент***	**Індивідуальний розвиток підлітків** Ознаки біологічного, психічного, соціального, духовного дозрівання. Показники фізичного розвитку підлітків. Способи покращення фізичної форми **Косметичні проблеми підлітків** Чинники, що впливають на здоров'я шкіри та її функції. Особливості збереження здоров'я функціонування шкіри у підлітковому віці з урахуванням типу шкіри. Догляд за шкірою і волоссям. _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** ● Визначення індивідуальних показників фізичної складової	Т-2 Т-3 Т-3 Т-4

	Уміє: - визначати тип шкіри і волосся; - визначати індекс маси тіла, оцінювати рівень власного фізичного розвитку; - складати доцільне меню для контролю за масою тіла; - захищати шкіру від несприятливих погодних умов; - користуватися косметичними засобами; - звертатися по допомогу в разі виникнення косметичних проблем. ***Ціннісний компонент*** *демонструє* позитивне ставлення до змін, що відбуваються у підлітковому віці. *Розпізнає* основні ознаки біологічного, психічного, соціального і духовного дозрівання	здоров'я. • Визначення типу шкіри і волосся. • Вибір косметичних засобів із урахуванням віку та типу шкіри (проект)*	
9	**Розділ 3. Психічна і духовна складові здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - ознаки інтелектуального та емоційного розвитку підлітків; - ознаки психологічної рівноваги; - чинники виживання в екстремальних ситуаціях; - способи керування стресами; - стадії розвитку та способи розв'язання конфліктів; *розпізнає*: - відчуття, емоції, почуття; - конструктивну і неконструктивну критику; - конфлікти поглядів і конфлікти інтересів;	**Психічний і духовний розвиток** Особливості психічного розвитку підлітків. Розвиток потреб. Духовний розвиток особистості. Життєві цінності і здоров'я. **Уміння вчитися** Умови успішного навчання. Розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, творчих здібностей **Емоційне благополуччя** Вплив емоцій на здоров'я і прийняття рішень. Культура вияву почуттів. Методи самоконтролю. Ознаки психологічної рівноваги. Стрес і здоров'я. Чинники стресу і виживання в екстремальних ситуація **Конфлікти і здоров'я** Причини виникнення і стадії	Т-3 Т-4 Т-2

	пояснює: - вплив самооцінки на поведінку людини; - вплив стресу на здоров'я. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* - аналізувати свою систему цінностей; - активізувати свої інтелектуальні здібності; - адекватно реагувати на критику; - приймати зважені рішення; - застосовувати техніки самоконтролю; - розпізнавати ознаки стресу; - знижувати загальне стресове навантаження; – застосувати прийоми для кращого запам'ятовуванн. *Аналізує:* - вплив мислення на поведінку в екстремальних ситуаціях; - наслідки вживання стимуляторів для подолання стресу. ***Ціннісний компонент*** *Усвідомлює* роль цінностей у житті людини; *запобігає* розпалюванню конфліктів; *демонструє* уміння конструктивно розв'язувати конфлікти	розвитку конфліктів. Розпалювання конфліктів. Способи конструктивного розв'язання конфліктів _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Вправи на концентрацію уваги, розвиток пам'яті, уяви.** • Відпрацювання навичок самоконтролю.. • Відпрацювання навичок планування часу • Моделювання способів конструктивного розв'язання конфліктів. • Самодопомога та допомога при стресі. • Формування позитивної адекватної самооцінки	Т-2, Т-4 Т-3,
9	**Розділ 3. Соціальна складова здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає***:** - ознаки безпечного і небезпечного соціального середовища; - статті Кримінального кодексу України про відповідальність за	**Соціальні чинники здоров'я** Соціальна безпека населеного пункту. Держава на захисті прав дитини. Роль молодіжного руху у формуванні здорового способу життя молоді. Клініки, дружні для молоді. Вплив засобів масової інформації на здоров'я. Найближче оточення дитини.	Т-2, Т-3 Т-4

	злочини, пов'язані зі зберіганням та розповсюдженням наркотиків; - шляхи зараження туберкульозом; - ознаки активної форми туберкульозу. *Наводить приклади***:** - позитивного і негативного впливу засобів масової інформації; - наслідків вживання наркотиків; - протитуберкульозних заходів на державному і особистому рівнях; *розпізнає*: - позитивні і негативні впливи соціального оточення; - стратегії комерційної реклами; - міфи і факти про наркотики; - ознаки наркотичної залежності; - психологічні прийоми залучення до вживання наркотиків ***Діяльнісний компонент*** *аналізує:* - зв'язок куріння з небезпекою виникнення раку; вплив комерційної реклами; - чинники соціальної безпеки свого населеного пункту; - можливості реалізації своїх прав. *Уміє:* - обирати для перегляду фільми і телепередачі, які пропагують ціннісне ставлення до життя і здоров'я; - налагоджувати	Вплив родини і друзів. Принципи формування міжособистісних стосунків. Види підліткових компаній. Ознаки небезпечних компаній. **Хвороби цивілізації (неінфекційні захворювання0** Соціальні чинники ризику «хвороб цивілізації». Профілактика серцево-судинних, онкологічних захворювань, діабету, ожиріння. Вплив комерційної реклами на здоров'я. Комп'ютерна, ігрова та Інтернетзалежність **Профілактика захворювань, що набули соціального значення** Наслідки вживання наркотиків. Положення кримінального законодавства у сфері боротьби з розповсюдженням наркотиків. Протидія залученню до вживання наркотиків. Заходи профілактики на державному і особистому рівнях інфекційних захворювань (ВІЛ, туберкульоз тощо). Законодавство України у сфері протидії епідемії ВІЛ-інфекції Причини і наслідки стигматизації і дискримінації _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** ● Складання списку телефонів медичних закладів психологічних та соціальних служб для молоді, кабінетів довіри* ● Створення реклами здорового способу життя) ● Відпрацювання навичок щодо налагодження партнерських стосунків з родиною та друзями	Т-2 Т-4 Т-2 Т-2 Т-3 Т-4

	партнерські стосунки з родиною і друзями; - нейтралізувати можливий негативний вплив реклами; - відмовлятися від пропозиції вжити наркотики; - оцінювати ризики ВІЛ-інфікування у різних ситуаціях; - зменшувати ризик зараження туберкульозом. ***Ціннісний компонент*** *демонструє:* - негативне ставлення до вживання психоактивних речовин; - негативне ставлення до виявів стигми і дискримінації людей, які живуть з ВІЛ; *усвідомлює:* - небезпеку стигми і дискримінації; - зв'язок епідемії туберкульозу з епідемією ВІЛ-інфекції/СНІДу	• Способи протидії негативному соціальному впливу	

8 клас
(35 годин, 4 години – резервний час)

К-сть годин	**Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів**	**Зміст навчального матеріалу**	**Шляхи реалізації наскрізних ліній**
6	**Розділ 1. Здоров'я людини**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*: - складові та ознаки фізіологічної, психологічної та соціальної зрілості; - ознаки надзвичайних ситуацій; - види і рівні надзвичайних ситуацій;	**На порозі дорослого життя**. Фізіологічна, психологічна та соціальна зрілість. Соціальні ролі і життєві навички в сучасному світі. **Надзвичайні ситуації** Класифікація надзвичайних ситуацій. Основні принципи порятунку і захисту людей у надзвичайних ситуаціях. Основні положення законодавства	Т-2 Т-3 Т-1, Т-2

	- права і обов'язки людини при надзвичайних ситуаціях та в період ліквідації їх наслідків; *наводить приклади***:** - соціальних ролей, які люди виконують упродовж життя; - надзвичайних ситуацій природного, техногенного і соціального походження; *розпізнає*: - ознаки надзвичайних ситуацій; - ступені термічних опіків; - ситуації, в яких треба надати першу допомогу; *пояснює:* - роль життєвих навичок для адаптації людей у сучасному світі. ***Діяльнісний компонент*** *Уміє:* - оцінювати рівень ризику у надзвичайних ситуаціях; - виконувати найпростіші рятувальні роботи; - користуватися засобами індивідуального захисту і рятувальним спорядженням; - визначати стан потерпілого; - виконувати алгоритм рятування людей на пожежі та алгоритм надання першої допомоги потерпілому; *дотримується правил***:** - евакуації із небезпечної зони; - особистої безпеки під час надання першої допомоги. ***Ціннісний компонент*** *демонструє:* - особисту відповідальність за своє життя і здоров'я; - співчуття, взаємодопомогу, готовність	України щодо порятунку і захисту людей у надзвичайних ситуаціях. Визначення стану потерпілого. Перша допомога при надзвичайних ситуаціях. Алгоритм рятування людей під час пожежі. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Опрацювання алгоритму дій при отриманні повідомлень засобів масової інформації про надзвичайні ситуації ** • Відпрацювання навичок рятування людей на пожежі • Відпрацювання навичок надання першої допомоги потерпілому	Т-1 Т-3 Т-2

	грамотно діяти у надзвичайних ситуаціях		
5	**Розділ 2. Фізична складова здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - основні складові оздоровчих систем; - причини харчових отруєнь; - види спорту, які розвивають фізичні якості людини; - наслідки незбалансованого харчування. *наводить приклади***:** - традиційних і сучасних оздоровчих систем; - страв своєї національної кухні. *Пояснює***:** - як формуються харчові звички; - яке харчування є незбалансованим. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* - надавати першу допомогу при харчових отруєннях і кишкових інфекціях; -обґрунтувати міфи і факти про дієти; - визначати симптоми харчового отруєння - визначати отруйні рослини і гриби своєї місцевості; - застосовувати принципи харчування для здоров'я у щоденному житті. ***Ціннісний компонент*** *дотримується правил***:** **-** харчування для здоров'я; - обробки і зберігання харчових продуктів. *Усвідомлює* необхідність консультування щодо	**Оздоровчі системи** Поняття про оздоровчі системи та їх складові. **Безпека харчування** Вибір харчових продуктів. Традиційні і сучасні системи харчування. Профілактика захворювань незбалансованого харчування. Харчові добавки. Симптоми харчового отруєння. Отруйні рослини і гриби. Профілактика харчових отруєнь. Перша допомога при харчових отруєннях та кишкових інфекціях ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Відпрацювання навичок першої допомоги при харчових отруєннях і кишкових інфекціях	*Т-2* *Т-3* *Т-4*

	вживання харчових добавок		
5	**Розділ 3. Психічна й духовна складові здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - стадії і завдання психосоціального розвитку особистості; - складові свого духовного розвитку; - структуру потреб людини; - ознаки зовнішньої та внутрішньої краси; - чинники, що сприяють і перешкоджають розвитку інтелекту; *наводить приклади***:** - фізіологічних, соціальних і духовних потреб; - можливих небезпечних наслідків пластичної хірургії, пірсингу і татуювання; - принципів ефективного запам'ятовування, концентрації уваги. *Розпізнає* рекламні стратегії, пов'язані з індустрією моди. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* - користуватися прийомами ефективного читання і запам'ятовування; - складати карти пам'яті; *демонструє* налаштованість на успіх, наполегливість у досягненні мети. ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює:* - біосоціальний характер формування особистості; - значення духовних потреб; - необхідність планувати своє майбутнє	**Становлення особистості** Біосоціальний характер особистості. Розвиток особистості. Формування самосвідомості у підлітковому віці. Складові духовного розвитку особистості. Формування системи цінностей. Моральний розвиток особистості. Піраміда потреб. Планування майбутнього. **Краса і здоров'я** Ідеали краси і здоров'я. Вплив модних тенденцій на здоров'я. **Уміння вчитися** Складові уміння вчитися. Важливість налаштування на успіх. Бар'єри ефективного навчання. Розвиток логічного та образного мислення. Принципи запам'ятовування. Розвиток пам'яті та уваги. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Відпрацювання алгоритму постановки й досягнення мети. • Моделювання прийомів ефективного запам'ятовування, концентрації уваги • Вправи на розвиток пам'яті та уваги.	Т-2, Т-3 Т-4
15	**Розділ 3. Соціальна складова здоров'я**		

5	***Учень/учениця*** ***Знаннєвий компонент*** *називає* - чинники ризику для репродуктивного здоров'я молоді в Україні; - - шляхи інфікування ВІЛ, гепатитами В і С; - три стадії ВІЛ-інфекції; - методи профілактики ВІЛ-інфекції на особистому рівні (формула індивідуального захисту); - доступні та якісні місця тестування на ВІЛ; - принципи тестування на ВІЛ-інфекцію. *Розпізнає* ситуації, що загрожують сексуальним насиллям. *Діяльнісний компонент уміє:* -відмовлятися від небезпечних пропозицій; - обґрунтувати вплив психоактивних речовин на розвиток репродуктивної системи підлітків; - визначити причини утримання від ранніх статевих стосунків. ***Ціннісний компонент*** *обґрунтовує* - фізіологічні та соціально-психологічні наслідки ранніх статевих стосунків та штучного переривання вагітності; *-дотримується правил* рівноправного і не насильницького спілкування між статями	**Тема 1. Соціальний добробут** Соціальні аспекти статевого дозрівання. Особливості дії тютюнового диму, алкоголю і наркотиків на розвиток репродуктивної системи підлітків. Спілкування хлопців і дівчат. Принципи рівноправного і ненасильницького спілкування. Право на фізичну недоторканість і приватність. Неприпустимість небажаних дотиків, образливих натяків та сексуальних домагань. Психологічні і соціальні наслідки ранніх статевих стосунків, підліткової вагітності. Небезпека інфікування ВІЛ, інфекціями, що передаються статевим шляхом (ІПСШ). ВІЛ/СНІД: проблема людини і проблема людства. Формула індивідуального захисту. Тестування на ВІЛ-інфекцію, гепатити В і С. Кримінальна відповідальність за злочини сексуального характеру. Алгоритм поведінки жертви сексуального насильства. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Відпрацювання алгоритму відмови від небезпечних пропозицій в умовах тиску • Відпрацювання правил рівноправного та ненасильницького спілкування (створення пам'ятки)	Т-2 Т-3 Т-2
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - основні групи факторів ризику, що викликають ДТП;	**Тема 2. Безпека в побуті й навколишньому середовищі** **Безпека на дорозі** Організація дорожнього руху. Модель безпечного дорожнього середовища («трикутник	Т-2, Т-1 ,Т-4 Т-3

	- заходи безпеки для мотоциклістів і пасажирів мотоцикла; - функції правоохоронних органів України щодо збереження життя і здоров'я громадян; - права, обов'язки і відповідальність за правопорушення для різних вікових груп; *наводить приклади***:** - зниження дії чинників ризику ДТП; - чинників техногенного впливу на довкілля; - способів очищення і доочищення питної води; - небезпечних ситуацій, пов'язаних із торгівлею людьми, залученням до деструктивних соціальних угруповань, виявами тероризму. *Розпізнає:* - пріоритети проїзду перехресть, вузьких і складних ділянок дороги учасниками дорожнього руху; - безпечні джерела питної води; - дії, вчинені у межах допустимої самооборони та з перевищенням цих меж; *пояснює*: - модель безпечного дорожнього середовища («трикутник безпеки»); - вплив чинників екологічної, соціальної інформаційної небезпеки на здоров'я; - правила поведінки у разі загрози пограбування, захоплення в заручники. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:*	безпеки»). Правила дорожнього руху. Регулювання дорожнього руху. Пріоритети в дорожньому русі. Мотоцикл і безпека. Правила для мотоциклістів та пасажирів мотоцикла. Небезпека керування транспортним засобом у нетверезому стані **Екологічна безпека** Забруднення навколишнього середовища і здоров'я. Питна вода і здоров'я. Небезпека купання у забруднених водоймах. Атмосферні забруднення та їх вплив на здоров'я. Вплив транспорту на навколишнє середовище та здоров'я. Вплив забруднення ґрунтів на здоров'я. **Соціальна безпека** Правова відповідальність і закони України. Права, обов'язки і правова відповідальність неповнолітніх. Види правопорушень. Поведінка підлітків у разі затримання поліцією. Захист від кримінальних небезпек. Самооборона та її межі. Протидія торгівлі людьми. Дитяча безпритульність і бездоглядність. Небезпека залучення до деструктивних соціальних угруповань. Загроза тероризму **Інформаційна безпека** Вплив засобів масової інформації на здоров'я і поведінку людей. Комп'ютерна безпека. Безпека у мережі Інтернет. Он-лайн безпека для попередження сексуального насильства та зловживань.	

	- приймати відповідальні рішення і відмовлятися від небезпечних пропозицій пов'язаних з використанням мотоцикла; - використовувати найпростіші прийоми самозахисту; правильно поводитись при затриманні правоохоронними органами; - критично аналізувати повідомлення засобів масової інформації; *дотримується:* - правил дорожньої безпеки; - правил безпеки при користуванні комп'ютером, Інтернетом. ***Ціннісний компонент*** *обгрунтовує:* - дії, вчинені у межах допустимої самооборони та з перевищенням цих меж; - вплив чинників екологічної, соціальної інформаційної небезпеки на здоров'я	***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Визначення пріоритетів у дорожньому русі** • Відпрацювання навичок відмови від небезпечних пропозицій, пов'язаних з транспортними засобами • Відпрацювання уміння уникати нападу, пограбування, залучення до деструктивних соціальних угруповань	Т-2 Т-2

9 клас

(35 годин, 4 години – резервний час)

К-сть годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу	Шляхи реалізації наскрізних ліній
3	**Розділ 1. Здоров'я людини**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*: - чинники підтримання мотивації до здорового способу життя; - чинники впливу на здоров'я; *наводить приклади*: - холістичного підходу до	Дотримання здорового способу життя. Сучасне уявлення про здоров'я. Взаємозв'язок фізичної, психічної, соціальної і духовної складових здоров'я. Чинники, що впливають на показники здоров'я населення. Сфери життя людини ***Практичні завдання, які є***	Т-2 Т-3 Т-4

	здоров’я. *Розпізнає* ознаки здоров’я, хвороби та проміжних станів. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* - аналізувати свій спосіб життя, особисті цілі і розробляти довгострокові плани, враховуючи важливі сфери життя; - визначати. довгострокових і короткострокових наслідків різних способів життя. ***Ціннісний компонент*** *демонструє* високий рівень мотивації до здорового способу життя, віру в себе, позитивне ставлення до своїх життєвих перспектив; *обґрунтовує:* - необхідність планування життя; - взаємозв’язок різних складових здоров’я; - вплив способу життя на здоров’я	***складовою діяльнісного компоненту*** ● Аналіз свого способу життя та особистих цілей ● Довгострокове планування з урахуванням важливих сфер життя	
6	**Розділ 2. Фізична складова здоров’я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - індикатори фізичної форми; - чинники розвитку фізичного здоров’я; *наводить приклади***:** - популярних видів рухової активності; - аеробної та анаеробної активності; - гігієнічних процедур. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* - визначати індекс маси тіла, безпечно	**Збереження і зміцнення фізичної складової здоров'я** Взаємозв’язок складових фізичного здоров’я Види рухової активності. Вплив рухової активності на фізичний, психологічний і соціальний добробут людини. Складові особистої гігієни. Гігієнічні процедури. Біологічні ритми і здоров’я. Значення сну в юнацькому віці. Харчування при різному фізичному навантаженні. Контроль за масою тіла. **Моніторинг здоров’я** Види моніторингу фізичної	

	контролювати масу свого тіла; - здійснювати експрес-оцінку та моніторинг здоров'я; - обґрунтувати значення сну в юнацькому віці; -визначити вплив рухової активності на здоров'я. ***Ціннісний компонент*** *дотримується правил* особистої гігієни, збалансованого харчування і рухової активності; - демонструє переваги здорового способу життя	складової здоров'я. Показники фізичного здоров'я _____ ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Розрахунок калорійності харчового раціону відповідно до енергозатрат організму. • Експрес-оцінка індивідуального рівня фізичного здоров'я.	
12	**Розділ 3. Психічна й духовна складові здоров'я**		
	Учень/учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - складові самореалізації і життєвого самовизначення; - критерії професійного самовизначення; - умови ефективного навчання; - етапи морального розвитку особистості; *наводить приклади:* - різних професій; - чинників впливу на самооцінку людини; - рис характеру за категоріями ставлення до себе, інших людей, речей, праці; *розпізнає* ознаки активного і пасивного навчання. *Пояснює:* - роль емоцій в житті людини; - процес сприйняття і засвоєння інформації; - переваги активного стилю навчання.	**Самореалізація особистості** Самореалізація у підлітковому та юнацькому віці. Складові самореалізації. Самопізнання і формування особистості. Формування самооцінки. Поняття життєвого самовизначення. Складові життєвого самовизначення. Критерії і мотиви для вибору професії. Профорієнтація **Емоційне благополуччя** Природа і види емоцій. Поняття емоційної зрілості. Саморегуляція. Методи самоконтролю. **Уміння вчитися** Умови ефективного навчання. Активне і пасивне навчання. Індивідуальні особливості сприйняття і навчання. Підготовка до Державної підсумкової атестації Способи ефективного навчання й підготовки до іспитів. Планування часу. **Самовиховання характеру** Риси характеру. Чинники, від яких залежить характер людини. Роль життєвих цінностей у	Т-2, Т-4 Т-3

	Діяльнісний компонент *уміє:* - застосовувати прийоми самоконтролю; - визначати свій стиль навчання, застосовувати прийоми ефективного навчання, раціонально планувати час; - аналізувати свої життєві цінності; - визначати залежність формування характеру від різних чинників;- визначати життєві навички, необхідні для удосконалення характеру; - складати план удосконалення характеру. ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює:* - необхідність вибору професії згідно з власними бажаннями, здібностями і перспективами на ринку праці; - значення емоційного благополуччя для здоров'я і професійного успіху; - роль емоцій в житті людини; - залежність формування характеру від різних чинників; - значення моральних цінностей у формуванні характеру.	формуванні характеру. Цінності і якість життя. Моральний розвиток особистості. Самовиховання характеру ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Самооцінка характеру. Проект самовиховання.* • Визначення індивідуального стилю навчання • Відпрацювання навичок раціонального планування часу і підготовки до Державної підсумкової атестації • Виявлення професійних схильностей • Міні-проект: «Дослідження ринку праці за матеріалами засобів масової інформації» Екскурсія до центру зайнятості населення.	Т-2, Т-4 Т-3 Т-2, Т-4 Т-2, Т-4 Т-2, Т-4
10	**Розділ 3. Соціальна складова здоров'я**		
6	***Учень/учениця*** ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - ознаки міцної родини; - чинники ризику для репродуктивного здоров'я молоді в Україні; - шляхи інфікування ВІЛ, гепатитами В і С; - три стадії ВІЛ-інфекції;	**Тема 1. Соціальний добробут Соціальна компетентність**. Стосунки і рівні спілкування. Навички ефективного спілкування. Принципи формування міжособистісних стосунків. Стосунки з дорослими і однолітками. Цінність родини. Чинники міцної родини. Готовність до сімейного	Т-1, Т-2, Т-4

	- методи профілактики ЗПСШ, зокрема ВІЛ-інфекції на особистому і державному рівнях, формулу індивідуального захисту; - основні положення законодавства України у сфері протидії епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу; - принципи тестування на ВІЛ-інфекцію; - установи, що надають соціально-психологічні та медичні послуги для молоді; *наводить приклади* негативних наслідків ранніх статевих стосунків; *розрізняє* поняття «гендер» і « стать». ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* - ефективно спілкуватися, розбудовувати міжособистісні стосунки; - оцінювати ризики інфікування ВІЛ, гепатитами В і С у життєвих ситуаціях; - надавати достовірну інформацію з проблеми ВІЛ-інфекції/СНІДу; - протидіяти стигмі та дискримінації. ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* - роль родини у житті людини; - вплив психоактивних речовин на репродуктивне здоров'я; - значення моральних цінностей у профілактиці ІПСШ та протидії епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу. - важливість регулярних профілактичних оглядів	життя. Поняття «гендер» і « стать» **Репродуктивне здоров'я молоді** Стан репродуктивного здоров'я молоді в Україні. Негативні наслідки ранніх статевих стосунків, зокрема, інфікування на вірус папіломи людини та ризик розвитку раку шийки матки. Запобігання захворюванням, які передаються статевим шляхом. Засоби контрацепції. Спільна відповідальність чоловіка і жінки за використання контрацепції та засобів захисту від ІПСШ. Значення моральних цінностей для профілактики ІПСШ. Протидія стигмі і дискримінації осіб за будь-якою ознакою в т. ч. за станом здоров'я та з інвалідністю. Вплив психоактивних речовин на репродуктивне здоров'я. Профілактика вроджених вад. Значення регулярних профілактичних оглядів для хлопців та дівчат. Профілактика та раннє виявлення онкологічних захворювань молочної залози (огляд мамолога). Соціально-психологічні та медичні послуги держави для молоді. ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** • Відпрацювання прийомів ефективного спілкування з дорослими й однолітками. • Ознайомлення з роботою установ, які надають соціально-психологічні та медичні послуги за місцем проживання • Відпрацювання навичок отримання достовірної	Т-2 Т-1, Т-2 Т-3

	для хлопців та дівчат.	інформації про інфекційні та неінфекційні захворювання у своєму середовищі. • Визначення місця здоров'я в ієрархії власних життєвих цінностей	
4	***Учень/учениця*** ***Знаннєвий компонент*** *називає:* - рівні та види загроз і заходи безпеки на індивідуальному, національному і глобальному рівнях; - основні пріоритети і сфери національної безпеки України; - сфери національної безпеки; - глобальні загрози, породжені діяльністю людини; *пояснює:* - роль безпеки в ієрархії потреб; - необхідність контролювати розвиток людства; - зміст поняття «сталий розвиток» людства; - значення принципу: «Мислити глобально, діяти локально». *Розпізнає* позитивні й негативні наслідки технічного прогресу. ***Діяльнісний компонент*** *уміє:* -оцінювати ризики для життя і здоров'я людини на індивідуальному і суспільному рівнях; - визначати чинники впливу на рівень суспільної безпеки. ***Ціннісний компонент***	**Тема 2. Сучасний комплекс проблем безпеки** Безпека як потреба людини. Види і рівні загроз. Заходи безпеки. Взаємозв'язок особистої, національної і глобальної безпеки. Концепція національної безпеки України. Сфери національної безпеки. Глобальні загрози, породжені діяльністю людини та їх вплив на здоров'я Розвиток екологічно доцільного мислення і поведінки, як складова формування здорового способу життя Міжнародне екологічне право. Екологічне законодавство України. Поняття інформаційного суспільства та сталого розвитку ***Практичні завдання, які є складовою діяльнісного компоненту*** Відпрацювання навичок оцінювання ризику на особистому рівні Оцінювання екологічних небезпек за місцем проживання, що впливають на здоров'я громади **	Т-1 Т-2 Т-3 Т-1

	демонструє відповідальне ставлення до екологічних проблем своєї місцевості; *обґрунтовує* взаємозв'язок особистої, національної і глобальної безпеки		

Міністерство освіти і науки України

ПРИРОДОЗНАВСТВО

5 клас

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів[12]

Укладачі програми (2012 р.): *Т. Г. Гільберг*, завідувач кафедри теорії та методики природничо-математичних дисциплін та технологій Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат географічних наук, доцент (*керівник групи*); *І. П. Крячко*, завідувач відділу науково-технічної інформації Головної астрономічної обсерваторії НАН України;*Т. В. Сак*, завідувач лабораторії інтенсивної педагогічної корекції Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, доктор психологічних наук, професор; *Н. В. Бєскова*, начальник відділу департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України;*С. С. Фіцайло*, головний спеціаліст загальної середньої та дошкільної освіти МОН України
Розвантаження 2015 року не зійснювалось.
Над оновленням програми (2017 рік) працювали:*Н. П. Дементієвська*, науковий співробітник ІІТЗН НАПН Уаїни;*А. І. Дрозд*, вчитель гімназії №318 «Міленіум»
м. Києва;*Н. І. Забуга*, завідувач сектора ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»;
Т. В. Коршевнюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інститутуту педагогіки НАПН України

Пояснювальна записка

Програму розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.).

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і

[12]Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета базової загальної середньої освіти досягається шляхом реалізації таких **завдань.**

Основні завдання навчального предмета «Природознавство»:

- розвиток допитливості школярів, пізнавального інтересу до вивчення предметів освітньої галузі «Природознавство»;
- виховання позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи, прагнення діяти в навколишньому середовищі відповідно до екологічних норм поведінки;
- формування ключових і предметних компетентностей;
- формування цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, уявлень про закономірності у природі та місце людини в ній;
- засвоєння та поглиблення знань про різноманіття об’єктів і явищ природи, зв’язок між явищами живої і неживої природи, зміни природного середовища під впливом людини;
- оволодіння й удосконалення вміннями проводити спостереження, досліди, вимірювання та описувати їх результати;
- застосування знань про природу в повсякденному житті для збереження навколишнього середовища та соціально-відповідальної поведінки в ній, адаптації до умов проживання на певній території, самостійного оцінювання рівня безпеки навколишнього середовища як сфери життєдіяльності.

Роль навчального предмета «Природознавство» у формуванні ключових компетентностей

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	Спілкування державною мовою (і рідною — у разі відмінності)	**Уміння**: ● розуміти тексти природничого змісту; ● використовувати вивчені природничо-наукові поняття в самостійних усних повідомленнях; ● усно й письмово тлумачити природничі поняття, факти, закономірності; ● поповнювати свій словниковий запас; ● обмінюватись інформацією про свої результати виконання завдань і пояснювати їх; ● обговорювати проблеми природничого змісту **Ставлення**: ● уважне й неупереджене ставлення до думок і висловлювань інших; ● пошанування українських вчених і відданості науці природодослідників; ● усвідомлення значущості здобутків природознавства,

		ваги мови для подолання конфліктів і вирішення проблем у довкіллі;
2	Спілкування іноземними мовами.	**Уміння**: • описувати природу іноземною мовою **Ставлення**: • розуміння важливості використання іноземної мови у вирішенні проблем довкілля на міжнародному рівні; • усвідомлення того, що знання іноземних мов надає ширші можливості в пізнанні природи; • виявлення інтересу до досягнень природничих наук у різних країнах світу
3	Математична компетентність.	**Уміння:** • правильно оперувати математичними поняттями у процесі пізнання природи, під час використання природних і рукотворних об'єктів; • використовувати цифрові дані, математичні методи й моделі для вирішення проблем, виявлених у природі **Ставлення**: • усвідомлення значення математики у вивченні природи, вирішенні проблем довкілля
4 **Основні компетентності у природничих науках і технологіях** (опис подано в характеристиці предметної природничо-наукової компетентності)		
5	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння**: • здійснювати пошук зображень і текстів в Інтернеті за ключовими словами та зберігати результати пошуку; • обирати відповідні ілюстрації для відображення ходу й висновків спостереження із запропонованих вчителем та матеріалів, отриманих з мережі Інтернет; • створювати комп'ютерні презентації для оформлення результатів спостережень, дослідів і проектів за наданим учителем зразком; • використовувати сучасні цифрові технології і пристрої для вивчення природних об'єктів і явищ, фіксації одержаних даних спостережень і дослідів **Ставлення**: • дотримання авторського права, етичних принципів поводження з інформацією; • усвідомлення необхідності екологічних методів і

		засобів утилізації цифрових пристроїв та використання їх
6	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння**: • розуміти роль освіти для окремої людини й суспільства в цілому; • ставити запитання щодо спостережуваних природних явищ і процесів та їхніх наслідків; • порівнювати об'єкти за декількома ознаками, самостійно класифікувати їх на групи за спільними ознаками; • встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями та явищами; • аналізувати свій поступ у навчанні; • використовувати додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання; • виконувати завдання точно й вчасно; • оцінювати результати роботи однокласників (взаємооцінювання) і здійснювати самоконтроль **Ставлення**: • відкритість новому; • усвідомлення потреби в знаннях і вміннях, прагнення навчатися й отримувати інформацію; • виявлення інтересу до здобутків науки і техніки; • усвідомлення результатів своєї роботи й прагнення їх вдосконалити; • готовність розширювати світорозуміння
7	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** • планувати розв'язання задачі, аналізувати різні варіанти дій, щоб обрати з них найкращий для її вирішення, визначати необхідні ресурси; • виконувати проектні завдання і проекти, проявляти ініціативу, пропонувати свої ідеї щодо їх виконання і вдосконалення; • ризикувати у творчих завданнях, щоб перевірити власні ідеї, гіпотези; • грамотно презентувати власні ідеї; • порівнювати характеристики запланованого та отриманого результатів **Ставлення**: • ініціативність, активність і відповідальність під час прийняття рішень
8	Соціальна й громадянська компетентності	**Уміння**: • співпрацювати в групі задля досягнення спільної мети; • відстоювати свою позицію в дискусії,конструктивно спілкуватися, аналізувати свої та чужі помилки;

		• залучати інших людей до спільного визначення мети та її досягнення **Ставлення**: • розуміння цінності спільної діяльності й взаємодопомоги у вирішенні проблем; підбадьорювання учасників групи і надання їм допомоги у виконанні завдань; • доброзичливе і стримане ставлення до висловлювань інших; • оцінювання власних вчинків і вчинків інших відповідно до прийнятих суспільних норм, бажаних і небажаних наслідків дій
9	Обізнаність і самовираження у сфері культури	**Уміння**: • пояснювати культуру і традиції рідного краю щодо природи; • вивляти елементи природи в художніх творах в описувати їхню роль у мистецтві; • відображувати різноманітність навколишнього світу, людину в ньому засобами різних видів мистецтва; • виявляти в довкіллі та описувати об’єкти і явища природи, які мають культурне значення **Ставлення:** • усвідомлення того, що наука не має кордонів, науковими досягненнями послуговуються люди різних культур; • зацікавленість внеском природодослідників до культури людства; • оцінювання гармонії та краси природи, своїх можливостей у розумінні та естетичному перетворенні довкілля; • орієнтація на загальнолюдські цінності у власній поведінці та міжособистісних стосунках
10	Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння**: • прогнозувати наслідки своєї поведінки в природі, при проведенні досліджень; • пояснювати значення соціальних проектів екологічного спрямування і брати в них участь; • обирати й використовувати матеріали, які не завдають шкоди природі й здоров’ю; • ранжувати об’єкти і явища природи з урахуванням доцільності, екологічності, користі іншим мешканцям і природним об'єктам Землі; • застосовувати природничі знання в повсякденному житті для забезпечення безпеки життєдіяльності, грамотного використання тіл, речовин, техніки, збереження довкілля і здоров’я; • дотримуватися правил безпечної та відповідальної

		поведінки у природному середовищі **Ставлення**: • спонукання інших до здорового способу життя й збереження природи; • усвідомлення власної відповідальності за збереження природи й здоров'я

Предметна природничо-наукова компетентність формується на основі опанування учнями різними видами соціального досвіду, який включає знання про природу (*знаннєвий компонент*), способи навчально-пізнавальної діяльності (*діяльнісний компонент*), ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності (*ціннісний компонент*).

Уміння:

- пояснювати взаємозв'язки між об'єктами та явищами живої і неживої природи, причини добових і сезонних змін у природі;
- вивчати тіла та явища природи за моделями, у процесі проведення спостережень і дослідів;
- досліджувати тіла та явища природи за моделями, схематичними малюнками, колекціями у процесі проведення спостережень і дослідів;
- розмірковувати, висувати гіпотези та перевіряти їх, експериментувати, добирати необхідні ресурси для проведення спостережень і дослідів, за їх результатами робити висновки;
- критично оцінювати та узагальнювати інформацію природничого змісту, усвідомлювати її значення у своєму житті;
- виконувати проект, проводити спостереження за інструкцією/планом, наданою/наданимучителем або складеною самостійно;
- обирати засоби і створювати прості паперові та електронні презетації для відображення ходу і результатів власних спостережень і експериментів, результатів проектів

Ставлення:

- розуміння цінності спільної діяльності і взаємодопомоги у вирішенні проблем довкілля;
- відповідальність за ощадне використання природних ресурсів, екологічний стан у місцевій громаді, в Україні і світі;
- усвідомлення власної відповідальності за збереження природи і здоров'я.

Типовими навчальними планами для вивчення навчального предмета «Природознавство» в 5 класі передбачено 2 навчальні години на тиждень. Загальний обсяг навчального часу становить 70 год, з них 3 год — резервний час, що може бути використаний учителем на власний розсуд для організації різноманітних форм навчальної діяльності: екскурсій, проектної та дослідницької діяльності учнів, роботи з додатковими джерелами інформації, корекції та узагальнення знань.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392, у програмі предмета «Природознавство» визначено такі змістові лінії: «Методи пізнання природи. Природознавство – комплекс наук про природу»; «Об'єкти і явища природи. Природні й штучні системи»; «Земля — планета Сонячної системи. Умови життя на Землі»; «Людина і природа. Природне середовище і життя людини. Охорона і збереження природи».

Особливості організації вивчення навчального матеріалу

Навчально-пізнавальний процес необхідно спрямовувати на формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок та ключових компетенцій. У цьому пріоритетами є:

діяльнісний підхід, використання для пізнання навколишнього світу різних методів і прийомів, робота з різними джерелами інформації для розв'язування проблемних завдань.

Поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи необхідно залучати школярів до колективної діяльності (парна, групова робота) із застосуванням інноваційних методик та використанням інформаційно-комунікаційних засобів (наприклад, електронного планетарію, відеосюжетів, віртуальних екскурсій тощо), що сприятиме формуванню в учнів комунікативної та соціальної компетентностей.

Для засвоєння навчального змісту предмета «Природознавство» особливе значення мають такі методи і прийоми навчальної діяльності школярів, як спостереження, проведення нескладних дослідів, вимірювань, робота з різними інформаційними джерелами тощо. Тому в кожному розділі програми виділено рубрики «Практичні роботи», «Практичні заняття» та «Навчальні проекти».

«Практичні роботи» і «Практичні заняття» проводяться і реалізуються на уроці. Виконання практичних робітоцінюютьсяобов'язково, а робота учнів під час виконання практичних занять учитель оцінює вибірково. Компетентнісний потенціал предмету може бути реалізований також і через виконання учнями навчальних проектів. Проектна діяльність виступає і засобом формування, і засобом оцінювання компетентностей.

У курсі природознавства 5 класу всі проективиконуються на уроках. Учні мають робити проект самостійно (від планування до презентування продукту), проте з обов'язковим супроводом учителя та можливістю постійного консультування з ним. Рівень їх самостійності та завдання для виконання визначає вчитель. По мірі того, як учні набувають конкретних навичок здійснення проектної діяльності, зростає частка їх самостійності у виконанні проектів.

На початку роботи учнів над проектом вчитель здійснює діагностику наявних в учнів компетентностей, відслідковує прогрес учнів з формування потрібних компетентностей в ході виконання і здійснює разом з учнями оцінювання рівня їхньої сформованості після виконання проектів.

Упродовж навчального року учні виконують чотири обов'язкові проекти, що:

- створюють умови для кращого розуміння основних природничо-наукових понять, що підлягають засвоєнню;
- передбачають виконання учнями завдань, що пов'язані з реальним життям учнів;
- спрямовані на вирішення конкретної проблеми;
- є посильними для виконання всіма учнями даної вікової категорії.

Проте слід зауважити, що кількість проектів і тематика, залежно від навчальних цілей, які ставить перед учнями вчитель, особливостей класу, досвіду вчителя і учнів у виконанні проектів, можуть бути змінені. Оскільки підготовка до виконання проектів вимагає значного часового ресурсу, кваліфікації та досвіду вчителя, залежить від попередніх умінь учнів, а також через те, що проектна діяльність вимагає досить багато часу і зусиль учнів і вчителів упродовж виконання проектів у класі, що може призвести до збільшення навантаження учнів, доцільно узгодити кількість проектів в кожному конкретному класі з викладачами інших навчальних предметів. Також можна деякі проекти з природознавства проводити як міжпредметні, наприклад з інформатикою, математикою, мовою і літературою та історією. Бажано узгодити з учителями інших предметів, які працюють в цьому класі і також виконують з учнями проекти, спільні вимоги щодо наскрізних умінь учнів,які формуються і розвиваються при виконанні ними проектів. Це значно зекономить час і підвищить рівень здобутих учнями ключових компетентностей.

Запропоновані в програмі проекти спрямовані на формування всіх компетентностей, передбачених стандартами, але головний акцент у кожному з них спрямовано на початок

формування певних провідних умінь і навичок, які зазначені в програмі першими в переліку вмінь і ставлень. Тому запропоновані в програмі проекти відрізняються за типом, тривалістю, видами діяльності. Опис усіх проектів і орієнтовні методичні рекомендації для вчителів, допоміжні матеріали для учнів, форми оцінювання, які учні і вчителі можуть застосовувати для відслідковування поступу в навчанні й підсумкового оцінювання продуктів проектів і очікуваних навчальних результатів,уміщені на електронному ресурсі http://prirodaprojects.blogspot.com/

Навчальні проекти виконуються в малих групах (3–5 учнів). Під час виконання учнями навчальних проектів із природознавства в 5 класі їхні вміння доповнюються і поглиблюються. Так, головними навчальними завданнями в першому запропонованому проекті є формування вміння збирати і фіксувати дані, представляти їх наочно, формулювати висновки (математична, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя), у другому — базових навичок співробітництва (соціальна компетентність), у третьому — вести тривале спостереження, фіксувати дані в журналі спостережень, формулювати гіпотези, планувати і проводити дослідження, пояснювати отримані результати (компетентності у природничих науках і технологіях). Учетвертому проекті до вище названих додається ініціативність і підприємливість та екологічна грамотність.

Тематику завдань навчальних проектів учитель може змінювати відповідно до матеріально-технічного забезпечення, наявності власних цікавих дидактичних розробок, рівня підготовленості класу, особливостей природи свого краю тощо.

Важливе значення для емоційно-естетичного сприйняття природи мають спостереження за природою, дидактичні ігри, власні дослідження, вирішення ситуативних завдань, творчі завдання, уроки, що їх проведено у формі подорожі, віртуальної екскурсії, усного журналу, репортажу з місця подій, святкування Дня Землі, Дня космонавтики, Дня прильоту птахів, екологічні акції тощо. Такі форми проведення навчальних занять позитивно впливають на формування емоційного ставлення до природи, навчають оцінювати власну діяльність,сприяють розвитку уяви і фантазії.

У навчальних цілях доцільно використовувати місцевий природознавчий та краєзнавчий матеріал, проводити екскурсії у природу, населеним пунктом, до краєзнавчого або природничого музею, будинку природи, планетарію, обсерваторії.

Розподіл годин у програмі є орієнтовним. За необхідності і виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вичення окремого розділу, у тому числі змінювати порядок вивчення розділів, тем, пропонувати власну тематику проектів та природознавчих досліджень.

Реалізації наскрізних ліній **«Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека»** й **«Підприємливість і фінансова грамотність»** сприятиме виконання учнями навчальних проектів: «Жива і нежива природа навколо нас», «Наш дім — Сонячна система», «Вирощування найвищої бобової рослини», «Смітити не можна переробляти (про «друге життя» побутових речей)».

ПРИРОДОЗНАВСТВО

5 клас

(*70 годин – 2 години на тиждень*, із них *6 годин – резервні*)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
ВСТУП*(6 год)*	
Учень / учениця	

Знаннєвий компонент *називає*:природничі науки (біологію, фізику, хімію, географію, астрономію, екологію) та їх внесок у вивчення природи; методи вивчення природи (спостереження, експеримент,вимірювання); *наводить приклади*: методів і обладнання для вивчення природи, їх використання ***Діяльнісний компонент*** *розповідає*про вчених-натуралістів (2–3) та їхній внесок у вивчення природи; про методи вивчення природи; *пояснює* прикладне значення досягнень у галузі природничих наук; *розрізняє* в описі досліду або спостереження мету, умови його проведення та отримані результати; *обирає* обладнання, необхідне для проведення вимірювання і спостереження, і *пояснює* свій вибір; *знаходить* необхідну інформацію в довідкових виданнях із природничих наук; *дотримується*правил безпечного використання лабораторного обладнання ***Ціннісний компонент*** *оцінює* роль природничих наук у створенні технологій, що покращують життя людини; *висловлює свою точку* зору на проблему «Для чого необхідно вивчати природу?»; *усвідомлює* роль природничих наук і власні можливості в пізнанні природи	Науки, що вивчають природу. Методи вивчення природи. Обладнання для вивчення природи. Значення природничо-наукових знань для людини
• визначати і класифікувати об’єкти навколишнього світу за запропонованими ознаками; • вносити дані в таблиці, будувати діаграми; • узагальнювати, робити аргументовані висновки; • співпрацювати в команді (розподіляти ролі в малій групі, робити внесок до спільної діяльністі, підбадьорювати, спонукати інших, вирішувати проблеми); • презентувати результати спільної діяльності, оцінювати свійвнесок у діяльність групи	Навчальний проект «Жива і нежива природа навколо нас» (орієнтовний опис проекту)
Практичні заняття	

- Ознайомлення з довідковими виданнями з природничих наук різних типів: енциклопедіями, словниками, довідниками величин, атласами географічних карт, визначниками рослин і тварин, науково-популярною літературою природознавчого змісту, хрестоматіями з природознавства, інтернет-ресурсами тощо.
- Ознайомлення з простим обладнанням для природничонаукових спостереженьі дослідів.

Демонстрації:зразків природних і рукотворних тіл; чистих речовин, сумішей; моделей молекул; способів розділення сумішей; фізичних і хімічних явищ.

Організація спостережень за тілами живої та неживої природи

Змістова лінія «***Громадянська відповідальність***» реалізується під час виконання проекту через формування відповідального ставлення до власної діяльності у складі малої групи, що розуміє ролі лідера й виконавця певної ролі, уміння рівномірно розподілити завдання, сприяти успіху групи у виконанні проекту та його презентування.

РОЗДІЛ І. ТІЛА, РЕЧОВИНИ ТА ЯВИЩА НАВКОЛО НАС *(15 год)*

Учень / учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*:найменші частинки речовин; характеристики тіла (форма, розміри, маса, об'єм); прилади та інструменти для вимірювання розмірів і маси тіл; фізичні властивості речовин (колір, блиск, запах, агрегатний стан); властивості газів (не зберігають форми, займають весь представлений їм простір); властивості рідин (не зберігають форму, зберігають об'єм, текучі); властивості твердих тіл (зберігають форму та об'єм); способи розділення сумішей (відстоювання, фільтрування, випаровування); ознаки хімічних явищ; умови, за яких відбувається горіння; *наводить приклади*:тіл і речовин, що оточують людину;чистих речовин і сумішей (2–3); неорганічних та органічних речовин (2–3); явищ у природі, техніці, побуті; явищ природи, пов'язаних зі зміною сезонів; явищ природи, що повторюються; використання сумішей ***Діяльнісний компонент*** *розрізняє*: тіла живої і неживої природи; фізичні, хімічні та біологічні явища; *пояснює*:відмінність між твердим, рідким, газуватим станом речовин; чистих речовин – від сумішей;значення органічних речовин для живої природи;значення горіння і гниття; *описує* за запропонованим планом тіла і речовини; явища природи (2–3); *порівнює* тіла й речовини за 3–4 ознаками;	Тіла навколо нас. Характеристики тіла, їх вимірювання. Речовини. Фізичні властивості речовин. Властивості твердих тіл, рідин і газів. Атоми й молекули. Дифузія. Різноманітність речовин. Неорганічні та органічні речовини у найближчому оточенні людини. Чисті речовини і суміші. Способи розділення сумішей. Явища природи. Фізичні явища, їх різноманітність. Хімічні явища, їх ознаки. Горіння. Гниття. Повторюваність явищ. Взаємозв'язок явищ у природі

характеризує:горіння як приклад хімічних явищ; *вимірює* масу й розміри тіла, використовуючи відповідні прилади; *уміє* розділяти суміш фільтруванням; *установлює* зв'язки між явищами природи (на прикладах вивчених і за аналогією); *застосовує* знання для безпечного поводження з тілами й речовинами в ситуаціях повсякденного життя; *дотримується правил*:безпечного використання хімічного посуду ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* важливістьакуратності, ретельності і точності при фіксуванні даних; *робить висновок* про різноманітність тіл іявищ природи; *обговорює* питання безпечного використання речовин; *оцінює* ризики ситуацій повсякденного життя, пов'язаних із фізичними явищами, використанням тіл і речовин; *розуміє* значимість потреби в безпеці	

Практичні роботи

- Вимірювання маси та розмірів різних тіл.

Практичні заняття

- Розділення сумішей фільтруванням.
- Дослідження залежності швидкості випаровування рідини від температури та площі поверхні.

Демонстрації:зразків природних і рукотворних тіл; чистих речовин, сумішей; моделей молекул; способів розділення сумішей; фізичних і хімічних явищ.

Організація спостережень заявищами природи

Змістова лінія «***Підприємливість та фінансова грамотність»***реалізується через створення умов для учнів проявляти ініціативу, спонукання їх до пропонування власних ідей щодо виконання і вдосконалення дослідницьких завдань.

Змістова лінія **«*Здоров'я і безпека»***реалізується через спонукання учнів обґрунтовано йти на ризик при виконанні експериментів і дослідницьких завдань, ураховуючи безпеку й екологічні і етичні наслідки власної діяльності.

РОЗДІЛ ІІ. ВСЕСВІТ *(8 год)*

Учень / учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*: сузір'я (2–3); найвідоміших астрономів (Птолемей, М. Коперник, Г. Галілей, Е. Габбл),	Небо і небесна сфера. Небесні світила. Видимі рухи світил. Поняття сузір'я.

<table>
<tr>
<td>дослідників космосу (Ю. Гагарін, Н. Армстронг, Л. Каденюк);
наводить приклади: впливу космічних чинників на Землю; небесних тіл, що складають наш Всесвіт

Діяльнісний компонент
описує: загальну будову Сонячної системи; відмінності між планетою і зорею;
порівнює: за розмірами і температурою Сонце з іншими зорями;
характеризує: особливості астрономічних досліджень; місце людини у Всесвіті;
пояснює на *моделях* форму і будову Землі, рух Землі навколо власної осі і навколо Сонця, будову Сонячної системи;
причину видимих рухів світил;
розрізняє: небесні тіла (планета, зоря, галактика); типи планет, туманностей, зір і галактик; зорі та планети на небесній сфері;
показує на карті зоряного неба:Полярну зорю, сузір’я Великої та Малої Ведмедиці

Ціннісний компонент
Учень / учениця
усвідомлює необхідність вивчення Всесвіту;
виявляє ставлення до розвитку астрономічних і космічних досліджень;
оцінюєзначення: зоряного неба в історії людства; телескопічних спостережень</td>
<td>Значення зоряного неба в історії людства.

Небесні тіла.

Зоря – самосвітне небесне тіло.

Відмінності між зорями.

Міжзоряний простір.

Планети. Сонячна система.

Відмінності між планетами.

Зоряні системи — галактики. Всесвіт і його складові.

Людина і Всесвіт. Астрономія — наука, що вивчає Всесвіт.

Методи та засоби астрономічних досліджень</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="2">Практичні заняття
• Визначення найвідоміших сузір’їв на карті зоряного неба.
Демонстрації:карти зоряного неба; моделі Сонячної системи; фотографій галактик, планет, Місяця; приладів для вивчення Всесвіту
Організація спостережень засузір’ями Малої та Великої Ведмедиці</td>
</tr>
<tr>
<td>• висловлювати ідеї по черзі, уважно слухати інших при обговоренні, аргументовано доводити власну думку, приймати спільне групове рішення, розподіляти ролі, робити внесокдо спільної діяльності;
• розподіляти порівну навантаження при презентуванні продукту проекту;
здійснювати само- і взаємооцінювання за наданими вчителем критеріями до продукта проекту і діяльності учнів під час виконання проекту</td>
<td>Навчальний проект
«Наш дім – Сонячна система»
(орієнтовний опис проекту)</td>
</tr>
</table>

Змістова лінія «***Підприємливість та фінансова грамотність***»реалізується через створення умов для учнів проявляти ініціативу і творчий підхід, спонукання їх до пропонування власних ідей щодо виконання і вдосконалення проекту. Змістова лінія **«*Громадянська відповідальність*»** здійснюється при реалізації проекту через формування відповідального ставлення до власної діяльності у складі малої групи, вміння рівномірно розподілити навантаження і під час виконання проекту і його презентування.

РОЗДІЛ ІІІ. ЗЕМЛЯ — ПЛАНЕТА СОНЯЧНОЇ СИСТЕМИ

Тема 1. Земля як планета *(16 год)*

Учень / учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*:форму й розміри Землі;рухи Землі;фази Місяця;способи зображення Землі;материки та частини світу;склад ґрунту, повітря;властивості ґрунту, повітря, води; *наводить приклади*:розчинних і нерозчинних речовин;розчинів у природі; використання води і розчинів людиною ***Діяльнісний компонент*** *описує:*внутрішню будову Землі; результати власних спостережень і дослідів; *пояснює*:зміну дня і ночі;зміну пір року;зміни фаз Місяця; нерівномірність розподілу сонячного світла і тепла на поверхні Землі;причини сонячного і місячного затемнення;колообіг води у природі; значення води, повітря, ґрунту; значення сонячного світла і тепла для живої природи; *розрізняє*:фази Місяця на зображеннях;способи зображення об'єктів на географічних картах; *показує на глобусі та географічній карті*: материки і частини світу; найбільші географічні об'єкти, екватор, півкулі, полюси; складає план досліду і проводить його; *застосовуєзнання* для орієнтування на місцевості, ощадливого використання води у побуті; *використовує*: додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання; вивчену природничо-наукову лексику в самостійних усних повідомленнях; знання про властивості ґрунту для вирощування рослин; *розраховує* можливий економічний ефект від використання продукту групового проекту ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює*, що планета Земля, її ресурси є	Форма і розміри Землі. Внутрішня будова Землі. Рухи Землі. Пори року. Місяць — супутник Землі. Сонячні та місячні затемнення. Способи зображення Землі. Ґрунт, його значення і властивості. Догляд за ґрунтом. Повітря — суміш газів. Значення повітря. Властивості повітря. Вода на Землі. Властивості води. Три стани води. Кологообіг води. Вода — розчинник. Розчинні й нерозчинні речовини. Розчини у природі. Значення води у природі. Використання води людиною

цінністю для кожної людини; *висловлює судження* щодо бережливого ставлення до навколишнього середовища; *оцінює* значення природничих наук для охорони природи; *розуміє* обмеженість ресурсів для задоволення потреб людини	

Практичні заняття:

- Дослідження розчинності речовин (цукру, солі, лимонної кислоти, олії).
- Знаходження на карті та глобусі екватора, полюсів, півкуль материків і частин світу; географічних об'єктів.
- Вивчення розчинності речовин: глини, олії, лимонної кислоти.
- Дослідження впливу різних температур на розчинення цукру (солі) у воді.
- Дослідження нагрівання тіл (різних за кольором і прозорістю) променями Сонця.

Демонстрації:обертання Землі навколо осі; обертання Землі навколо Сонця за допомогоютелурія; залежність освітлення від кута падіння сонячних променів; дослідів, які ілюструють зміну освітлення півкуль Землі впродовж року; фотографії Землі з орбітальних станцій і космічних апаратів, Місяця в різні фази, місячного й сонячного затемнення; дослідів, що демонструють властивості ґрунту, властивості та рух повітря, розчинність речовин.

Організація спостережень:за повертанням листків рослин до Сонця; нагріванням тіл променями Сонця

Тема 2. Планета Земля як середовище життя організмів *(15 год)*

Учень / учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*:властивості організмів; відмінності рослин, тварин, грибів, бактерій; умови життя на планеті Земля; чинники середовища; основні середовища життя; склад екосистеми; *наводить приклади*:пристосування організмів до періодичних змін умов середовища (листопад, зимова сплячка, зміна забарвлення хутра, перельоти птахів;); співіснування організмів; природних і штучних екосистем ***Діяльнісний компонент*** *описує*:пристосування організмів до чинників неживої природи; пристосування організмів до середовища життя; результати власних спостережень і дослідів; *пояснює*: як відрізнити живий організм від неживого природного тіла; вплив чинників середовища на живі організми; зв'язок грибів, бактерій, рослин, тварин у природі; роль рослин, тварин, грибів, бактерій в екосистемах; *розпізнає:* найпоширеніші рослини і тваринсвоєї	Організм і його властивості. Клітинна будова організмів. Різноманітність організмів: Рослини, Тварини, Гриби, Бактерії. Умови життя на планеті Земля. Середовище життя. Чинники середовища. Вплив на організми чинників неживої природи. Пристосування організмів до періодичних змін умов середовища. Різноманітність середовищ життя і пристосування організмів до життя в кожному з них.

місцевості; отруйні рослини, гриби, тварин своєї місцевості; *уміє* визначати назви рослин, тварин, грибів за допомогою атласів-визначників; *використовує*: додаткові джерела інформації для виконання навчального завдання, вивчену природничо-наукову лексику в самостійних усних повідомленнях ***Ціннісний компонент*** *оцінює* значення природних і штучних екосистем у природі та житті людини; *усвідомлює*, що кожний організм та їхня різноманітність є цінними для кожної людини	Наземно-повітряне середовище. Водне середовище життя. Ґрунтове середовище життя. Вплив на організми чинників живої природи. Взаємозв'язки між організмами. Співіснування організмів. Угруповання організмів. Екосистеми. Рослинний і тваринний світ своєї місцевості
• висловлює припущення і здійснює його перевірку у процесі роботи над проектом; • добирає необхідні ресурси, визначає способи фіксування даних; • проводить експеримент і тривалі спостереження, фіксує їх хід за допомогою цифрових пристроїв, вносить дані в журнал спостережень, заповнює таблиці, будує графіки, формулює аргументовані висновки; • рівномірно розподіляє навантаження між членами групи, враховуючи інтереси кожного; спонукає інших до якісної роботи, допомагає іншим; • планує роботу групи, узгоджує створення підсумкового звіту/презентації про хід і результати виконання проекту; спільно усією групою презентує результати роботи, само- і взаємооцінює діяльність із виконання проекту і презентації, висловлює в ролі доброзичливого критика оцінку презентування інших груп	Навчальний проект «Вирощування найвищої бобової рослини» *(орієнтовний опис проекту)*

Практичні заняття

- Визначення назв найбільш поширених в Україні рослин, грибів, тварин за допомогою атласів-визначників, електронних колекцій.
- Ознайомлення з найпоширенішими й отруйними рослинами, грибами і тваринами своєї місцевості

Екскурсія (*відповідно до місцевих умов*)
до зоопарка, живого куточка, Будинку природи, краєзнавчого музею, на ферму тощо.
Демонстрації:клітинної будови організмів;колекцій зображень (у тому числі електронних) рослин, грибів, тварин, бактерій.

Організація спостережень за основними властивостями живих організмів

Змістова лінія «***Підприємливість і фінансова грамотність***» реалізується через створення умов для прояву проактивності і ініціативи під час демонстрації дослідів, виконання проекту, а також під час проведення екскурсій.
Змістова лінія «***Громадянська відповідальність***» і «***Здоров'я і безпека***» реалізується через формування в учнів навичок співробітництва і відповідальності та безпечну поведінку в групових проектах.

Тема 3. Людина на планеті Земля *(7 год)*

Учень / учениця ***Знаннєвий компонент*** *називає*:джерела забруднення навколишнього середовища; важливі екологічні проблеми своєї місцевості; природоохоронні об'єкти й території свого регіону; *наводить приклади*: впливу людини на природу і природи на людину; рослин і тварин своєї місцевості, які занесено до Червоної книги України ***Діяльнісний компонент*** *пояснює*зв'язок людини з природою; зміни в природі, що викликані природними чинниками і діяльністю людини; призначення Червоної книги і природоохоронних територій; *аналізує* позитивні і негативні наслідки взаємодії людини і довкілля; *дотримується* екологічних норм поведінки у природі ***Ціннісний компонент*** *усвідомлює* власну відповідальність за збереження природи; *оцінює* значення природничих наук для охорони природи; *обговорює*питання економного використання енергоносіїв; *висловлює судження* щодо необхідності охорони	Людина — частина природи. Зв'язок людини з природою. Зміни в природі, що виникають унаслідок природних чинників і діяльності людини. Екологічні проблеми та їх розв'язування (збереження біологічного різноманіття, боротьба зі знищенням лісів і опустелюванням, захист планети від забруднення різних видів). Охорона природи. Червона книга України. Заповідники, заказники, національні парки та їхнє значення для збереження природи Землі

природи і раціонального використання природних ресурсів; *виявляє бережливе ставлення*до природи	
• висловлює ідеї щодо створення корисних речей із вживаних; • аргументовано пояснює екогогічні наслідки перетворення вживаних речей на нові корисні, наводить приклади; • висловлює обгрунтовані пропозиції щодо спільної роботи групи, доброзичливо обговорює ідеї інших; • коструює продукт проекту; • розраховує можливий економічний ефект від використання продукту групового проекту; • вносить дані в таблиці; • формулює аргументовані висновки щодо екологічних наслідків; • визначає важливість власної цілеспрямованої екологічної діяльності	Навчальний проект «Смітити не можна переробляти» (про «друге життя» побутових речей) ***(орієнтовний опис проекту)***
Практичні роботи Складання Червоної книги своєї місцевості. **Практичні заняття** Дослідження екологічних проблем своєї місцевості. ***Демонстрації***: зображень рідкісних рослин і тварин своєї місцевості, що їх занесено до Червоної книги України; відеоматеріалів про екологічні проблеми та шляхи їх розв'язування, охорону природи, природоохоронні території України. ***Організація спостережень*** за природоохоронною діяльністю людей у своїй місцевості.	
Змістова лінія «***Екологічна безпека та сталий розвиток***» реалізується через розуміння екологічних проблем своєї місцевості, проведення спостережень за природоохоронною діяльністю в своїй місцевості і власну творчу діяльність під час виконання проекту. Змістові лінії «***Громадянська відповідальність***» і «***Здоров'я і безпека***» реалізуються при співробітництві і свідомому дотриманні безпечної і відповідальної поведінки під час виконання учнями екологічного проекту. Змістова лінія «***Підприємливість і фінансова грамотність***» може бути реалізована за умови розрахунку учнями фінансового ефекту від створення нових корисних речей з уживаних під час виконання проекту	

Міністерство освіти і науки України

ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ

5–9 класи

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів[13]

Навчальна програма з трудового навчання для 5 – 9 класів підготовлена робочою групою у складі:

В. К. Сидоренко, директор Навчально-наукового центру підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України (*голова робочої групи*); **Н.** І. Боринець, доцент кафедри методики природничо-математичної освіти і технологій ІППО Київського університету ім. Бориса Грінченка; **Д. В. Боровик,** учитель ліцею №100 «Поділ» м. Києва; **В. М. Гащак,** методист Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **Е. М. Даниліна,** вчитель загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 13 м. Українськ Донецької області; **С. М. Дятленко,** начальник відділу нормативного забезпечення та організаційної роботи МОНмолодьспорту України; **Р. М. Лещук,** учитель спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів з поглибленим вивченням математики і фізики №34 Вінницької міської ради; **Н. Б. Лосина,** методист вищої категорії Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОНмолодьспорту України; **Т. С. Мачача,** науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук; **Н. М. Павич,** методист Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **А. І. Терещук,** доцент кафедри техніко-технологічних дисциплін Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини, кандидат педагогічних наук; **І. Ю. Ходзицька,** вчитель загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 243 м. Києва; **В. В. Юрженко,** доцент кафедри загальнотехнічних дисциплін Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук.

Робоча група, яка здійснила розвантаження програми відповідно до наказу № 100 Міністерства освіти і науки України від 6.02.2015 р.:

Н. І. Боринець, доцент кафедри методики природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка; **Д. В. Боровик**, директор гімназії-інтернату «Дитяча інженерна академія»; **С. М. Дятленко**, заступник директора департаменту загальної середньої та дошкільної освіти

[13] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

МОН України; **Н. Б. Лосина**, методист вищої категорії відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій та змісту освіти; **О. Ю. Медвідь**, учитель Кролевецької спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 3 Сумської області; **О. В. Мельник**, заступник директора Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук; **Н. М. Павич**, методист Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **О. М. Пархоменко**, науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, заслужений учитель України; **Т. С. Попова**, учитель Новопечерської школи м. Києва; **Ю. М. Приходько**, учитель гімназії № 17 м. Полтави, заслужений учитель України; **А. І. Терещук**, професор кафедри теорії і методики навчання технологій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук; **В. І. Туташинський**, науковий співробітник лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук; **І. Ю. Ходзицька**, учитель загальноосвітньої школи І– ІІІ ступенів № 243 м. Києва; **Ю. В. Палій**, учитель Чернівецької ЗОШ № 38.

Робоча група, яка здійснила оновлення програми відповідно до наказу № 52 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р. та наказу №201 від 10.02.2017р.:

А. І. Терещук (*голова групи*), завідувач кафедри технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук, професор; **В. В. Бурдун**, завідувач кафедри технологій виробництва і професійної освіти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук; **С. М. Дятленко**, заступник директора департаменту загальної середньої та дошкільної освіти, начальник відділу державно-громадського управління освітою МОН України; **Н. М. Павич**, методист Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **В. М. Гащак,** методист Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; **О. Ю. Медвідь**, учитель Кролевецької спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 3 Сумської області, заслужений учитель України (*модератор*); **Ю. В. Палій**, учитель Чернівецької ЗОШ № 38 (*модератор*); **О. С. Ковальчук**, директор опорного закладу НВК «ЗОШ І–ІІІ ступенів-гімназія» смт Турійськ Волинської області; **В. В. Крімер**, учитель трудового навчання, учитель-методист Городоцької ЗОШ І–ІІІ ступерів № 4 Хмельницької області; **Р. М. Лещук,** учитель спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів з поглибленим вивченням математики і фізики № 34 Вінницької міської ради; **М. Д. Палійчук**, заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель трудового навчання Чернівецького військово-спортивного ліцею-інтернату; **І. Ю. Ходзицька,** учитель загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 243 м. Києва.

Пояснювальна записка

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості та ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Зазначена мета досягається шляхом залучення учнів на уроках трудового навчання до проектної діяльності як провідного засобу розвитку і навчання учнів, формування у них здатності до самостійного навчання, оволодіння засобами сучасних технологій, умінь конструювати власний процес пізнання і на практиці реалізувати заплановане.

Формування ключових та предметних компетентностей

Зміст навчальної програми орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Ключова компетентність – це знання, уміння і навички у комплексі зі сформованою життєвою позицією учня.

У формуванні ключових компетентностей беруть участь усі навчальні предмети, інтегруючи процес навчання навколо них. Кожен предмет, маючи власний компетентнісний потенціал, вносить свій внесок у формування ключових компетентностей, тобто у творення навчального середовища української школи.

Компетентнісний потенціал трудового навчання

	Ключові компетентності	***Компоненти***
1.	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	**Уміння:** - усно та письмово оперувати технологічними поняттями, фактами; - обговорювати питання, пов'язані з реалізацією проекту; - ділитися власними ідеями, думками, коментувати та оцінювати власну діяльність і діяльність інших; - шукати, використовувати і критично оцінювати інформацію в технічній літературі, підручниках, посібниках, технологічній документації, періодичних виданнях, у мережі Інтернет; - обґрунтовувати технології проектування та виготовлення виробу. **Ставлення:** - усвідомлення важливості розвитку української технічної і технологічної термінології та номенклатури; - розуміння можливостей державної / рідної мови для виконання завдань у різних сферах, пошанування

		висловлювань інших людей, толерантність. **Навчальні ресурси:** - інтерактивні методи навчання; - робота в парах, групах; - проекти
2.	Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** - розуміти технічні записи іноземною мовою на інструкціях, читати технологічні карти; - шукати, використовувати і критично оцінювати інформацію іноземною мовою для виконання завдань, презентувати проект іноземною мовою. **Ставлення:** - розуміння можливостей застосування іноземних мов для ефективної діяльності. **Навчальні ресурси:** - індивідуальна робота, робота в парах та групах; - проекти
3.	Математична компетентність	**Уміння:** - застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для виконання технологічних завдань у різних сферах діяльності, розуміти, використовувати і будувати прості математичні моделі для вирішення технологічних проблем. **Ставлення:** - пошанування істини. **Навчальні ресурси:** - розрахунки для визначення необхідної кількості матеріалів, габаритних розмірів, вартості виробу; - використання вимірювальних пристроїв; - виготовлення креслеників
4.	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	**Уміння:** - розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, економно використовувати матеріали; - порівнювати фізико-механічні властивості конструкційних матеріалів, обґрунтовувати технології проектування та виготовлення виробу, намагатися організовувати безвідходне виробництво, вторинну переробку матеріалів; - аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та узагальнювати результати; - використовувати наукові відомості для досягнення мети, обґрунтованого рішення чи висновку. **Ставлення:** - усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров’я людини; - розуміння важливості грамотної утилізації відходів

		виробництва; - шанобливе ставлення до природи, праці. **Навчальні ресурси:** - добір конструкційних матеріалів, обґрунтування технологій проектування та виготовлення виробу
5.	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** - безпечно використовувати соціальні мережі для обговорення ідей, пов'язаних із виконанням технологічних проектів, критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, етично працювати з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо). **Ставлення:** - повага до авторського права та інтелектуальної власності, толерантність. **Навчальні ресурси:** - робота з цифровими пристроями під час вибору моделей-аналогів, пошуку технологій виготовлення та оздоблення виробів, виконання ескізів та креслеників, створення презентаційних матеріалів
6.	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** - формулювати власну потребу в навчанні, шукати та застосовувати потрібну інформацію для реалізації проекту, організовувати навчальний процес (власний і колективний), зокрема шляхом ефективного керування ресурсами та інформаційними потоками, визначати навчальні цілі та способи їх досягнення. **Ставлення:** - допитливість, прагнення пізнавати нове, експериментувати, відвага і терплячість. **Навчальні ресурси:** - робота з інформаційними джерелами, пошук технологій виготовлення та оздоблення виробів, створення презентаційних матеріалів, самоаналіз власної діяльності та аналіз діяльності інших
7.	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** - проектувати власну професійну діяльність відповідно до своїх схильностей, переваг і недоліків, мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави; - формулювати цілі і завдання, розробляти план для їх досягнення, прогнозувати і нівелювати ризики; - ухвалювати рішення й оцінювати їх ефективність, раціонально використовувати ресурси; - аналізувати помилки; - знаходити вихід з кризових (критичних) ситуацій.

		Ставлення: - впевненість під час реалізації власних ідей, визнання своїх талантів, здібностей, умінь і демонстрація їх у праці та творчості; - здатність брати на себе відповідальність за кінцевий результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей. **Навчальні ресурси:** - планування та виконання завдання (індивідуального і колективного), розроблення проекту, його реалізація, зустрічі з успішними підприємцями, екскурсії на виробництво
8.	Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** - працювати самостійно та в команді з іншими на результат, попереджувати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісу, безпечно поводитися з інструментами та обладнанням. **Ставлення:** - усвідомлення цінності праці та працьовитості для досягнення добробуту; - розуміння важливості виконання різних соціальних ролей в групах; - відповідальність, пошанування думок інших людей, толерантність. **Навчальні ресурси:** - інтерактивні методи навчання; - соціальні проекти
9.	Обізнаність і самовираження у сфері культури	**Уміння:** - виражати власні ідеї, досвід і почуття за допомогою виготовлених виробів, зокрема творів декоративно-ужиткового мистецтва, популяризувати декоративно-ужиткове мистецтво та майстрів своєї громади, рідного краю; - досліджувати технології виготовлення таких виробів. **Ставлення:** - шанобливе ставлення до народних звичаїв, традицій, готовність зберігати і розвивати традиційні технології виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. **Навчальні ресурси:** - відвідування виставок творів декоративно-ужиткового мистецтва, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва; - майстер-класи у майстрів декоративно-ужиткового мистецтва; - участь у соціальних проектах
10.	Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** - безпечно організувати процес зміни навколишнього середовища для власного здоров'я та безпеки довкілля;

		- вирізняти можливий негативний вплив штучних матеріалів та володіти прийомами їх безпечного застосування; - безпечно користуватися побутовими приладами. **Ставлення:** - шанобливе і економне ставлення до конструкційних матеріалів природного походження; - усвідомлення необхідності безпечної організації власної навчально-пізнавальної та проектної діяльності. **Навчальні ресурси:** - проектування та виготовлення виробів з конструкційних матеріалів хімічного походження; - організація робочого місця під час виконання технологічних операцій, опорядження та оздоблення виробів

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст кожного предмету закладено наскрізні змістові лінії: «**Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».**

Призначення наскрізних інтегрованих змістових ліній – формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях або виконання практичних завдань наближених до життя.

Результатом вивчення наскрізних змістових ліній є процес формування ключових компетентностей, які характеризуються доповненням учнівського досвіду з урахуванням їхніх природних нахилів та здібностей учнів, їхніх професійних намірів, наявних готових знань з різних предметів.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** націлена на формування соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості в учнів, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Учнів 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують на розуміння ролі матеріалів природного походження, як важливого екологічного ресурсу у збереженні довкілля; формування уявлення про сучасні технології виготовлення конструкційних матеріалів; усвідомлення важливості вибору миючих засобів та їх впливу на довкілля.

Учнів 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують на усвідомлення важливості безвідходного виробництва; розуміння шкідливого впливу хімічних матеріалів на навколишнє середовище; обґрунтування значення хімічних матеріалів для збереження природних ресурсів.

«Громадянська відповідальність» націлена на формування відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи; спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави.

Учнів 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують визначати у співпраці з учителем та іншими учнями алгоритм взаємодії для вирішення практичних соціально значущих

завдань чи проектів; на усвідомлення важливості дотримання етикету для створення власного позитивного іміджу.

Учнів 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують раціонально використовувати різноманітні матеріали, обґрунтовувати власну позицію щодо розвитку новітніх ресурсозберігальних та екологічно чистих технологій обробки матеріалів; уміння оцінювати результати власної діяльності.

Змістова лінії **«Здоров'я і безпека»** спрямована на формування особистості учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Учнів 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують розуміти необхідність дотримання правил безпечної праці та організації робочого місця; безпечно користуватися інструментами та електроприладами вдома та під час занять, критично ставитись до інформації про товари для збереження власного здоров'я.

Учнів 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують дотримуватись правил безпечної праці під час виконання технологічних операцій; розуміти шкідливий вплив фарбових матеріалів на здоров'я людини та знати способи запобігання їхній дії; дбати про одяг, взуття та дотримуватися відповідних санітарно-гігієнічних вимог; розпізнавати маркування пластмас для виявлення впливу штучних матеріалів на власне здоров'я та навколишнє середовище; розуміти чинники впливу хімічних матеріалів на здоров'я людини.

Змістова лінія «**Підприємливість і фінансова грамотність»** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, страхування, кредитування тощо).

Учнів 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують на проведення під час проектування міні-маркетингового дослідження з метою обґрунтування призначення і конструкції виробу; виконання різноманітних технологічних операцій та здатність уміло добирати ті з них, які дозволяють найбільш ефективно вирішувати практичні завдання; визначення орієнтованої вартості витрачених матеріалів для виготовленого виробу.

Учнів 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують на формування уміння економно використовувати матеріали під час їх обробки; визначати необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу; проводити міні-маркетингові дослідження з метою визначення характеристик виробу з позиції споживача і орієнтовної вартості готового виробу; добирати матеріали і технології їх обробки з метою виготовлення якісного виробу, який відповідає встановленим вимогам і є конкурентноспроможнім; визначення орієнтовної вартості виробу як готового продукту; добір інструментів та пристосувань відповідно до визначених завдань.

Трудове навчання, крім вищезазначених, вирішує внутрішньопредметні завдання, пов'язані з формуванням в учнів проектно-технологічної компетентності.

Проектно-технологічна компетентність – це здатність учня застосовувати знання, уміння, навички в процесі проектно-технологічної діяльності для виготовлення виробу (або надання послуги) від творчого задуму до його втілення в готовий продукт (послугу) за обраною технологією.

Структура навчальної програми

Навчальний програмовий матеріал, призначений для засвоєння учнями, викладено в таблиці, що містить такі опцій (колонки таблиці):

- очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів;

- орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів;
- перелік основних технологій.

Навчальний процес зорієнтований на кінцевий результат у вигляді *очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів*. Навчальний матеріал із вищезгаданих наскрізних змістових ліній виділено курсивом у цій колонці.

Провідним завданням учителя є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів. Шлях досягнення результатів визначає учитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, фахової підготовки самого учителя.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів згруповано за трьома компонентами: знаннєвим, діяльнісним, ціннісним. Указані результати складають основу освітніх цілей у роботі вчителя, орієнтують його на запланований навчальний результат. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів мають бути досягнуті на кінець навчального року. Вчитель має планувати поетапне їх досягнення при виконанні окремих проектів.

Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проекти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, з відповідним добором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється саме на основі об’єктів проектної діяльності, а не технологій, як це було передбачено попередніми програмами. Це дає змогу одночасно проектувати та виготовляти один і той самий виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути ***проект*** (спроектований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5–6 класах учні опановують 6–10 проектів, у 7–8 класах від 4 до 6 проектів, у 9-му класі — 2 проекти (плюс 2 проекти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 5–8 класах та 1 проект у 9 класі). Кількість годин на опанування проекту вчитель визначає самостійно залежно від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються під час його виготовлення. При цьому одна й та ж сама технологія може використовуватися як основна не більш як двічі в одному класі. У класах, що не поділяються на групи, під час вибору об'єкта проектно-технологічної діяльності необхідно планувати не менш як дві основні технології (крім об’єктів, виготовлення яких передбачає застосування однієї технології: писанка, гарячі напої тощо). Це потрібно для того, щоб учні мали рівні можливості у виборі технологій із технічних і обслуговуючих видів праці.

Практичний результат учнівського проекту має бути:

1) особистісно ціннісним;
2) корисним для сім’ї, родини, класу, школи, громади;
3) соціально зорієнтованим або мати підприємницький потенціал.

Процес роботи над усіма проектами у кожному класі (міні-маркетингові дослідження, зображення виробів – малюнок, ескіз, кресленик, схема), технологічні особливості їх виготовлення тощо, мають обов’язково відображати в робочих зошитах учнів, а самі роботи після їх завершення використовувати за призначенням.

Проект у 9 класі виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних

знань, умінь і навичок, набутих учнями у попередніх класах. Навчальна цінність поєднання відомих технологій полягає в тому, що необхідно враховувати наслідки таких «поєднань»: особливості організації роботи, пов'язаної з комплексним використанням технологій, послідовності виконання окремих операцій, застосування раніше вивчених технологій на більш високому рівні майстерності тощо.

У процесі проектування учні 9 класу мають виконати необхідні кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), які необхідні для виготовлення виробу, що проектується. За потреби в готові кресленики або інші зображень учні вносять необхідні зміни. З цією метою вчитель повинен актуалізувати раніше засвоєні знання та вміння з основ графічної грамоти та передбачити необхідну кількість годин на опанування відповідного матеріалу.

Технології викладено у вигляді переліку процесів обробки різних матеріалів, з якого учитель і учні спільно обирають найбільш доцільні для виготовлення проектованого виробу.

Перераховані для кожного класу технології використовують як основні. Однак при виготовленні виробів застосовуються й додаткові технології чи техніки обробки матеріалів. Додаткові технології та техніки можуть виходити за межі зазначеного переліку.

Під час добору технологій, які виходять за межі переліку для певного класу, необхідно враховуються такі вимоги: 1) використання технології не повинно створювати загрозу здоров'ю учня; 2) додаткова технологія чи техніка повинна мати навчальну цінність — під час її вивчення учень має отримувати нові знання, уміння, цінності; 3) технологія має відповідати віковим особливостям, бути доступною для засвоєння учнями, та відповідати цілям і завданням проекту.

Алгоритм проектної діяльності

Орієнтовний алгоритм роботи учителя складається з таких послідовних кроків:

1) учитель і учні разом обирають об'єкт проектування з урахуванням учнівських здібностей та інтересів, а також можливостей матеріально-технічного забезпечення шкільної майстерні;

2) досліджують (методами проектування) і обґрунтовують форму або конструкцію виробу;

3) досліджують і добирають матеріали, визначають необхідні технологічні процеси, за допомогою яких буде виготовлено виріб;

4) розробляють необхідні для виготовлення виробу проектно-технологічні документи — малюнок, ескіз, технічний рисунок, кресленик, схема тощо.

5) виконують заплановані роботи.

Указана робота спрямована на формування суб'єктної (активної й інтерактивної) позиції учня у навчальному процесі, коли він у співпраці з учителем та однокласниками бере участь у конструюванні власної освітньої траєкторії.

Провідним засобом такої діяльності учня є метод проектів.

У процесі проектної діяльності під дослідженням розуміють визначення форми виробу, компонування його частин, колірне рішення або декоративне оформлення тощо. Основними методами проектування у 5 класі слід вважати метод фантазування, у 6-му — метод біоформ, у 7-му — метод фокальних об'єктів, у 8 класі — елементи комбінаторики, у 9 класі — елементи біоніки. Учитель може долучити учнів до засвоєння й інших методів колективного творчого пошуку, як-от: мозкового штурму, конференції ідей, елементів синектики та ін.

Під дослідженням і добором матеріалів слід розуміти діяльність учнів, спрямовану на самостійне ознайомлення з різними варіантами виконання виробу з інших матеріалів.

У ході описаної вище практичної проектної діяльності учень доповнює власний досвід техніко-технологічними та проектними знаннями, уміннями, навичками, на основі яких у нього

формується комплекс власних суджень, цінностей, ставлень, який слід розуміти як **проектно-технологічну компетентність.**

Вивчення теоретичного матеріалу, технічних понять, а також формування відповідних умінь і навичок відбувається у послідовності, яку вчитель визначає на власний розсуд, з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей учнів, відповідно до очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів та залежно від обраних технологій.

Учитель самостійно формує теми, які учням необхідно засвоїти, зважаючи на обрані для виготовлення об'єкти проектування, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для вивчення відповідних процесів з обробки матеріалу тощо. Така академічна автономія учителя «обмежена» лише запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку.

Порядок опанування розділу «Технологія побутової діяльності»

Для того, щоб учні набували під час навчального процесу корисних побутових навичок, у програмі передбачено розділ «Технологія побутової діяльності та самообслуговування». Цей розділ реалізують як окремі маленькі проекти, що не входять до загального обсягу проектів програми. Їх виконують в будь-який час не порушуючи при цьому календарний план. Наприклад, за цим розділом можна працювати після завершення основного проекту; перед закінченням чи на початку чверті, семестру, навчального року; у ті дні, коли учні не можуть виконати заплановану роботу з певних причин (багато відсутніх, відсутність підготовки до уроку, релігійні чи шкільні свята тощо). На виконання кожного проекту відводиться 1–2 год.

Навчальна програма з трудового навчання для 5–9 класів розроблена відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р. та Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІ ступеня затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409, відповідно до яких на трудове навчання в усіх загальноосвітніх навчальних закладах відводиться у 5–6 класах 2 год на тиждень, у 7–9 класах 1 год на тиждень.

Під час роботи у навчальній майстерні на кожному уроці треба звертати увагу на те, чи дотримуються учні правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати з заходами попередження травматизму.

Зміст навчальної діяльності

5 клас

(70 годин, 2 години на тиждень)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Орієнтовний перелік об’єктів проектно-технологічної діяльності учнів	Перелік основних технологій

Розділ І. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки		
Учень/учениця: знайомиться з правилами внутрішнього розпорядку навчальної майстерні та елементами технологічної діяльності. *Визначає у співпраці з учителем та іншими учнями алгоритм взаємодії в майстерні.* **Знаннєвий компонент** Знає етапи проектування. Розуміє сутність методу фантазування. Називає конструкційні матеріали, необхідні для виготовлення запланованого виробу. Розрізняє і називає інструменти та пристосування для обробки конструкційних матеріалів. *Розуміє необхідність дотримання правил безпечної праці та організації робочого місця.* **Діяльнісний компонент** Дотримується послідовності етапів проектної діяльності. Застосовує метод фантазування під час проектування виробу. *Проводить міні-маркетингові дослідження для обґрунтування вибору виробу та його конструкційних особливостей.* Розпізнає конструкційні матеріали. Виконує малюнок виробу. Виконує технологічні операції відповідно до обраного виробу та технології його виготовлення. Добирає інструменти та матеріали для виготовлення виробу. Дотримується прийомів роботи з інструментами та пристосуваннями. Визначає необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу. Вирізняє за характерними ознаками технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання. *Характеризує різні технології як види декоративно-ужиткового мистецтва.* Виготовляє виріб. Оздоблює виріб за готовою композицією. *Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій.*	1. Підставка під гарячий посуд з термостійкими з'єднаннями. 2. Підставка під горнятко. 3. Кухонна дощечка. 4. Підставка для гаджета. 5. Органайзер для рукоділля. 6. Підставка для випалювача (паяльника). 7. Серветниця. 8. Гольниця. 9. Брелок. 10. М'яка пласка іграшка. 11. Об'ємна м'яка іграшка. 12. Ялинкова прикраса. 13. Лялька-мотанка. 14. Закладка для книги. 15. Серветка. 16. Торбинка для дрібничок. 17. Рамка для фото. 18. Листівка. 19. Статична іграшка. 20. Рухома іграшка. 21. Іграшкові меблі. 22. Головоломка з дроту. 23. Пазли. 24. Кухонне приладдя (лопатка виделка, тощо). 25. Декоративні квіти. 26. Панно, картина. 27. Декоративний свічник. 28. Макет транспортного засобу. 29. Прикраси з бісеру, стрічок, ниток, тощо.	- Технологія обробки текстильних матеріалів ручним способом. - Технологія обробки текстильних матеріалів машинним способом. - Технологія обробки деревинних матеріалів (ДВП, фанера). - Технологія обробки деревини. - Технологія виготовлення аплікації (з текстильних та природних матеріалів). - Технологія плетіння (лозоплетіння, соломоплетіння тощо). - Технологія виготовлення виробів у техніці «макраме». - Технологія виготовлення ляльки-мотанки. - Технологія обробки тонколистового металу. - Технологія обробки дроту. - Технологія виготовлення вишитих

Добирає та використовує знаряддя праці під час вирішення практичних завдань. **Ціннісний компонент** *Робить висновки про необхідність економного використання конструкційних матеріалів.* Усвідомлює важливість дотримання безпечних прийомів праці. Усвідомлює значущість виробу, який виготовляється. *Усвідомлює розвиток техніки*	30. Писанка. 31. Гарячі напої. 32. Бутерброди. 33. Салати. 34. Вирощування кімнатних рослин	виробів початковими, лічильними та декоративними швами. - Технологія виготовлення виробів з бісеру. - Технологія ліплення. - Технологія оздоблення виробів художнім випалюванням (пірографія). - Технологія ниткографії. - Технологія виготовлення писанок. - Технологія ажурного випилювання. - Технологія приготування їжі. - Технологія вирощування кімнатних рослин
Розділ 2. Технологія побутової діяльності та самообслуговування		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає правила безпечного користування електроприладами. Розрізняє столові прибори. **Діяльнісний компонент** *Користується побутовими електроприладами, дотримуючись правил безпеки.* Розпізнає найпростіші пошкодження побутових електроприладів. *Дотримується правильної послідовності дій у разі виявлення пошкоджень чи несправностей побутових електроприладів.* Сервірує стіл. Уміло поводиться за столом.	Завдання з елементами проектування, пов'язані із життєдіяльністю та самообслуговуванням учня: 1. «Сервірування святкового столу», 2. «Побутові електроприлади в моєму житті»	- Технологія безпечного користування електроприладами. - Технологія формування культури споживання їжі. - Технологія сервірування столу

Ціннісний компонент *Усвідомлює важливість дотримання правил безпечного користування побутовими електроприладами.* *Усвідомлює важливість дотримання етикету для створення власного позитивного іміджу*		

6 клас

(70 годин, 2 години на тиждень)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів**	**Перелік основних технологій**
Розділ І. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Розуміє етапи проектування. Розуміє сутність методу біоформ у створенні (дослідженні) форми виробу. Розуміє моделі-аналоги як історію розвитку технічного об'єкту; розуміє сутність базової моделі. Знає властивості конструкційних матеріалів. *Розуміє роль природних матеріалів, як важливого екологічного ресурсу у збереженні довкілля.* Розрізняє та називає інструменти та пристосування для обробки конструкційних матеріалів. Має уявлення про масштаб. **Діяльнісний компонент** Розрізняє етапи проектної діяльності. Застосовує методи фантазування та біоформ при проектуванні виробу. Розрізняє моделі-аналоги стосовно об'єкта проектування. Добирає конструкційні матеріали залежно від їх властивостей.	1. Підставка під гарячий посуд з термостійкими з'єднаннями. 2. Підставка під горнятко. 3. Кухонна дощечка. 4. Підставка для гаджета. 5. Органайзер для рукоділля. 6. Підставка для випалювача (паяльника). 7. Серветниця. 8. Гольниця. 9. Брелок. 10. М'яка пласка іграшка. 11. Об'ємна м'яка іграшка. 12. Ялинкова прикраса. 13. Лялька-мотанка. 14. Закладка для	- Технологія обробки текстильних матеріалів ручним способом. - Технологія обробки текстильних матеріалів машинним способом. - Технологія обробки деревинних матеріалів (ДВП, фанера). - Технологія обробки деревини. - Технологія виготовлення аплікації (з текстильних та природних матеріалів).

Читає та виконує зображення плоскої деталі (схеми). Визначає типи деталей. Розрізняє деталі за способом отримання. Виконує технологічні операції відповідно до обраного виробу та технології його виготовлення. Добирає інструменти та матеріали для виготовлення виробу. Дотримується прийомів роботи з інструментами та пристосуваннями. Визначає необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу. Вирізняє технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання за характерними ознаками. Виготовляє виріб. Оздоблює виріб за готовою композицією. *Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій.* **Ціннісний компонент** Висловлює судження щодо цінності конструкційних матеріалів природного походження. Обґрунтовує взаємозв'язок між дотриманням технології виготовлення та якістю виробу. Усвідомлює значення деталі, як частини виробу	книги. 15. Серветка. 16. Торбинка для дрібничок. 17. Рамка для фото. 18. Листівка. 19. Статична іграшка. 20. Рухома іграшка. 21. Іграшкові меблі. 22. Головоломка з дроту. 23. Пазли. 24. Кухонне приладдя (лопатка, виделка тощо). 25. Декоративні квіти. 26. Панно, картина. 27. Декоративний свічник. 28. Макет транспортного засобу. 29. Прикраси з бісеру, стрічок, ниток, тощо. 30. Гарячі напої. 31. Бутерброди. 32. Салати. 33. Вирощування кімнатних рослин	- Технологія плетіння (лозоплетіння, соломоплетіння тощо). - Технологія виготовлення виробів у техніці «макраме». - Технологія виготовлення ляльки-мотанки. - Технологія обробки тонколистового металу. - Технологія обробки дроту. - Технологія виготовлення вишитих виробів початковими, лічильними та декоративними швами. - Технологія виготовлення виробів з бісеру. - Технологія ліплення. - Технологія оздоблення виробів художнім випалюванням (пірографія). - Технологія ниткографії. - Технологія виготовлення писанок. - Технологія ажурного випилювання. - Технологія приготування

		їжі. - Технологія вирощування кімнатних рослин
Розділ 2. Технологія побутової діяльності та самообслуговування		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає правила добору мийних засобів для догляду за різними видами поверхонь. Знає правила безпечного користування мийними засобами та побутовою технікою. Знає, які чинники впливають на стан волосся. **Діяльнісний компонент** Читає і розуміє інформацію про товари. Розрізняє та добирає мийні засоби та інструменти для прибирання житла. Визначає комплекс процедур та засобів для догляду за своїм волоссям залежно від його типу. Планує дії по догляду за власним волоссям. **Ціннісний компонент** *Критично ставиться до інформації про товари для збереження здоров'я.* *Висловлює власну думку щодо важливості для людини гігієни житла.* *Усвідомлює важливість вибору мийних засобів та їхнього впливу на довкілля.* *Усвідомлює необхідність догляду за волоссям*	Завдання з елементами проектування, пов'язані із життєдіяльністю й самообслуговуванням учня: 1. «Охайне житло», 2. «Здоров'я та краса мого волосся»	- Технологія догляду за житлом. - Технологія догляду за волоссям

7 клас

(35 годин, 1 година на тиждень)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів**	**Перелік основних технологій**
Розділ І. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент**	1. Підставка для спецій, прикрас,	- Технологія ручної обробки

Розуміє призначення методу фокальних об'єктів. Пояснює сутність моделі-аналогу для проектування виробу. Розуміє вплив властивостей конструкційних матеріалів на технологію обробки. Знає будову та принцип дії інструментів, пристосувань та обладнання для обробки конструкційних матеріалів. **Діяльнісний компонент** Планує власну проектну діяльність. Застосовує методи проектування. Відтворює алгоритм методу фокальних об'єктів для вдосконалення чи створення виробу. Використовує моделі-аналоги для вдосконалення виробу. Характеризує властивості конструкційних матеріалів. Виконує технологічні операції відповідно до обраного виробу та технології його виготовлення. Добирає матеріали, інструменти та обладнання для виготовлення виробу. Дотримується прийомів роботи з інструментами, пристосуваннями та обладнанням. Визначає необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу. Вирізняє за характерними ознаками технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання. Визначає сфери застосування різних видів технологій. Виготовляє виріб. Використовує контрольно-вимірювальний інструмент. Комбінує композицію для оздоблення виробу. Оздоблює виріб. Розраховує орієнтовну вартість витрачених матеріалів. *Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій.* Читає та виконує графічне зображення (схеми) на дві площини проекцій (за потреби при виконанні проекту). Розрізняє види механізмів перетворення та	сувенірів, квітів тощо. 2. Органайзер. 3. Пристосування для шкільної майстерні. 4. Вішак для одягу. 5. Гаманець. 6. Намисто, підвіска. 7. Заколка для волосся. 8. Текстильні квіти. 9. Головний убір. 10. Плечовий швейний виріб. 11. Поясний швейний виріб. 12. Світильник. 13. Корпус для флеш-накопичувача. 14. Скринька. 15. Рамка для фото. 16. Кухонне приладдя. 17. Декоративна ваза. 18. Корпус годинника. 19. Динамічна іграшка. 20. Повітряний змій. 21. Свічник. 22. Підставка для ґаджета. 23. Декоративна тарілка. 24. Будиночок для тварини. 25. Конструктор. 26. Садовий інвентар. 27. Ключниця. 28. Упор для книг. 29. Блокнот. 30. Текстильна лялька. 31. Столова білизна. 32. Технологічний одяг для кухні. 33. Карнавальна маска. 34. Шарф. 35. Чохол для горнятка. 36. Чохол для одягу. 37. Килимок на стілець. 38. Панно. 39. Краватка-метелик. 40. Декоративний рушник.	деревини. - Технологія механічної обробки деревини. - Технологія ручної обробки сортового прокату. - Технологія механічної обробки сортового прокату. - Технологія оздоблення різьбленням. - Технологія оздоблення мозаїкою. - Технологія електротехнічних робіт. - Технологія виготовлення в'язаних виробів. - Технологія виготовлення вишитих виробів (мережки, гладь, хрестик). - Технологія виготовлення штучних квітів. - Технологія виготовлення виробів з бісеру. - Технологія виготовлення виробів зі шкіри. - Технологія

передачі руху. **Ціннісний компонент** Усвідомлює важливість правильного добору конструкційних матеріалів. Обґрунтовує послідовність виготовлення виробу. Усвідомлює важливість дотримання технологічної послідовності при виготовленні виробу. Усвідомлює важливість грамотного виконання графічного зображення для виготовлення виробу. Робить висновки про роль механізмів у перетворювальній діяльності	41. Декоративна подушка. 42. Декоративний вінок. 43. Сумка, рюкзак. 44. Кондитерські вироби. 45. Гарніри. 46. Страви української кухні. 47. Елементи ландшафтного дизайну	виготовлення виробів у техніці валяння. - Технологія виготовлення швейних виробів ручним способом. - Технологія виготовлення швейних виробів машинним способом. - Технологія оздоблення одягу. - Технологія приготування їжі. - Технологія виготовлення кондитерських виробів. - Технологія ландшафтного дизайну
Розділ 2. Технологія побутової діяльності та самообслуговування		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Наводить приклади призначення етикеток та екологічних символів. Наводить приклади застосування відповідних технологій при виконанні малярних робіт *Знає про шкідливий вплив фарб і може йому запобігати.* **Діяльнісний компонент** Читає та розуміє значення спеціальних символів, штрих-кодів. *Розрізняє екологічні символи і стандарти якості та безпеки.* Добирає матеріали та інструменти для виконання малярних робіт.	Завдання з елементами проектування, пов'язані із життєдіяльністю та самообслуговуванням учня: 1. «Малярні роботи у побуті власними руками», 2. «Я — споживач»	- Технологія малярних робіт. - Технологія придбання продуктів харчування та інших товарів

Ціннісний компонент *Усвідомлює важливість правильного добору матеріалів для малярних робіт з погляду доцільності та безпеки їх використання.* *Критично ставиться до інформації про товари для збереження здоров'я.* *Висловлює власні судження про необхідність маркування споживчих товарів.* *Усвідомлює важливість дотримання рекомендацій щодо утилізації тари*		

8 клас

(35 годин, 1 година на тиждень)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів**	**Перелік основних технологій**
Розділ І. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Пояснює добір методів проектування. Розуміє комбінаторику як провідний метод у створенні форми виробу. Має уявлення про сучасні технології виготовлення конструкційних матеріалів. Пояснює будову та принцип дії інструментів, пристосувань та обладнання для обробки конструкційних матеріалів. **Діяльнісний компонент** Визначає завдання та планує проектну діяльність. Добирає та застосовує методи проектування для вирішення завдань. Застосовує прийоми комбінаторики у процесі проектування виробу. Використовує моделі-аналоги для аналізу та подальшого компонування об'єкта проектування. Добираючи конструкційні матеріали, враховує їхні переваги та недоліки.	1. Підставка для спецій, прикрас, сувенірів, квітів тощо. 2. Органайзер. 3. Пристосування для шкільної майстерні. 4. Вішак для одягу. 5. Гаманець. 6. Намисто, підвіска. 7. Заколка для волосся. 8. Текстильні квіти. 9. Головний убір. 10. Плечовий швейний виріб. 11. Поясний швейний виріб. 12. Світильник. 13. Корпус для флеш-накопичувача. 14. Скринька. 15. Рамка для фото. 16. Кухонне приладдя. 17. Декоративна ваза.	- Технологія ручної обробки деревини. - Технологія механічної обробки деревини. - Технологія ручної обробки сортового прокату. - Технологія механічної обробки сортового прокату. - Технологія оздоблення різьбленням. Технологія оздоблення

Розраховує та планує орієнтовну вартість витрачених матеріалів. Виконує технологічні операції відповідно до обраного виробу та технології його виготовлення. Добирає матеріали, інструменти та обладнання для виготовлення виробу. Дотримується прийомів роботи з інструментами, пристосуваннями та обладнанням. Визначає необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу. Вирізняє за характерними ознаками технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання. Виготовляє виріб. Створює композицію для оздоблення виробу. Оздоблює виріб. *Дотримується правил безпечної праці при виконанні технологічних операцій.* Читає та виконує графічне зображення (схеми) на три площини проекцій (за потреби при виконанні проекту). Характеризує принцип дії машини. **Ціннісний компонент** Обґрунтовує доцільність визначеного плану дій. Висловлює судження про добір конструкційних матеріалів на основі певних критеріїв. *Усвідомлює вплив матеріалів хімічного походження на здоров'я людини.* Висловлює судження щодо вибору форми та оздоблення виробу. *Оцінює виконання технологічних операцій та усуває недоліки.* *Усвідомлює важливість безвідходного виробництва.* Усвідомлює важливість уміння читати креслення. Усвідомлює важливість машини, як складової частини розвитку техніки (технологій)	18. Корпус годинника. 19. Динамічна іграшка. 20. Повітряний змій. 21. Свічник. 22. Підставка для ґаджета. 23. Декоративна тарілка. 24. Будиночок для тварини. 25. Конструктор. 26. Садовий інвентар. 27. Ключниця. 28. Упор для книг. 29. Блокнот. 30. Текстильна лялька. 31. Столова білизна. 32. Технологічний одяг для кухні. 33. Карнавальна маска. 34. Шарф. 35. Чохол для горнятка. 36. Чохол для одягу. 37. Килимок на стілець. 38. Панно. 39. Краватка-метелик. 40. Декоративний рушник. 41. Декоративна подушка. 42. Декоративний вінок. 43. Сумка, рюкзак. 44. Кондитерські вироби. 45. Гарніри. 46. Страви української кухні. 47. Елементи ландшафтного дизайну	мозаїкою. - Технологія електротехнічних робіт. - Технологія виготовлення в'язаних виробів - Технологія виготовлення вишитих виробів (мережки, гладь, хрестик) - Технологія виготовлення штучних квітів - Технологія виготовлення виробів з бісеру. - Технологія виготовлення виробів зі шкіри. - Технологія виготовлення виробів у техніці валяння. - Технологія виготовлення швейних виробів ручним способом. - Технологія виготовлення швейних виробів машинним способом. - Технологія оздоблення одягу. - Технологія приготування їжі.

		- Технологія виготовлення кондитерських виробів. - Технологія ландшафтного дизайну
Розділ 2. Технологія побутової діяльності й самообслуговування		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає види одягу та взуття, технологію догляду за ними. Називає засоби догляду за одягом та взуттям. Знає, як за допомогою рослинних натуральних засобів зміцнити волосся та змінити його колір. **Діяльнісний компонент** Добирає одяг та взуття з урахуванням власних параметрів та потреб. *Доглядає за одягом, взуттям та дотримується відповідних санітарно-гігієнічних вимог.* Добирає зачіску відповідно до форми обличчя. *Розрізняє та добирає рослинні засоби для догляду за волоссям*. **Ціннісний компонент** Усвідомлює важливість догляду за одягом і взуттям. *Критично ставиться до використання одягу й взуття залежно від потреб та санітарно-гігієнічних вимог.* *Висловлює судження про переваги натуральних рослинних засобів у догляді за волоссям*	Завдання з елементами проектування, пов'язані із життєдіяльністю та самообслуговуванням учня: 1. «Моя зачіска». 2. «Мій одяг — мій імідж»	- Технологія добору зачіски. - Технології добору одягу та взуття і догляду за ними

9 клас
(35 годин, 1 година на тиждень)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	**Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної**	**Перелік основних технологій**

	діяльності учнів	
Розділ І. Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Знає властивості та сфери застосування сучасних конструкційних матеріалів. Розуміє біоніку як науку про створення механізмів, пристроїв, технічних об'єктів чи технологій, ідея яких запозичена із живої природи. Характеризує будову та принцип дії інструментів, пристосувань та обладнання для обробки конструкційних матеріалів. Пояснює застосування автоматичних пристроїв у технологічних процесах, побуті. **Діяльнісний компонент** Характеризує результати проектування на кожному етапі та зіставляє їх із запланованими. Застосовує елементи біоніки у процесі створення форми виробу. Обґрунтовує доцільність вибору конструкційних матеріалів. Оцінює об'єкт проектування з використанням аналогів. Розраховує орієнтовний бюджет проекту. Виконує технологічні операції відповідно до обраного виробу та технології його виготовлення. Добирає матеріали, інструменти та обладнання для виготовлення виробу. Дотримується прийомів роботи з інструментами, пристосуваннями та обладнанням. Визначає необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу. Вирізняє за характерними ознаками технології виготовлення та оздоблення виробів, поширені в регіоні проживання. Виготовляє виріб. Створює композицію для оздоблення виробу. Оздоблює виріб. Характеризує сфери застосування електрифікованих знарядь праці. *Дотримується правил безпечної праці при*	**Вимоги до проекту** 1. Виконання техніко-технологічної документації. 2. Поєднання різних технологій обробки конструкційних матеріалів. 3. Використання основ наук (міжпредметних зв'язків) під час проектування виробу. 4. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі проектування виробу. 5. Соціальна значущість (для вирішення практичних завдань громади, школи, родини). ***Орієнтовний перелік творчих проектів*** 1. Обладнання зони відпочинку на	- Технологія ручної обробки деревини. - Технологія механічної обробки деревини. - Технологія ручної обробки сортового прокату. - Технологія механічної обробки сортового прокату. - Технологія оздоблення різьбленням. - Технологія оздоблення мозаїкою. - Технологія електротехніч них робіт. - Технологія виготовлення в'язаних виробів. - Технологія виготовлення вишитих виробів. - Технологія виготовлення штучних квітів. - Технологія виготовлення виробів з бісеру. - Технологія

виконанні технологічних операцій. Читає та виконує кресленик деталей виробу та технічний рисунок (за потреби при виконанні проекту). Розпізнає автоматичний пристрій за принципом його дії. **Ціннісний компонент** Усвідомлює доцільність застосування методів проектування для вирішення завдань. *Прогнозує якість виготовлення, вартість та сферу застосування виробу у залежності від вибору конструкційних матеріалів.* *Обґрунтовує власні судження щодо галузей застосування конструкційних матеріалів.* *Оцінює результати власної діяльності.* *Усвідомлює важливість вторинної переробки сировини.* Усвідомлює значення стандартів у процесі створення графічної документації. Усвідомлює важливість автоматики у побуті та виробництві	вулиці, у школі, вдома (лавка, стіл, гойдалка, садові фігури, ліхтар тощо). 2. Корисні речі для інтер'єра школи, дитячого садка, громадських місць, помешкання. 3. Вироби в етнічному стилі. 4. Корисні речі для людей з обмеженими можливостями. 5. Обладнання та пристосування для навчальних кабінетів. 6. Одяг для тематичних свят. 7. Вироби для власних потреб. 8. Нове життя старим речам	виготовлення виробів зі шкіри. - Технологія виготовлення виробів у техніці валяння. - Технологія обробки текстильних матеріалів ручним способом. - Технологія виготовлення швейних виробів машинним способом. - Технологія ландшафтного дизайну
Розділ 2. Технологія побутової діяльності та самообслуговування		
Учень/учениця: **Знаннєвий компонент** Називає основні стилі одягу. Знає і називає види одягу. **Діяльнісний компонент** Виконує проект зі створення власного стилю в одязі. Уміє добирати одяг відповідно до особливостей своєї фігури, поєднувати види одягу тощо. Добирає краватки та зав'язує їх різними способи. **Ціннісний компонент** Усвідомлює власний стиль в одязі	Завдання з елементами проектування, пов'язані із життєдіяльністю та самообслуговуванням учня: «Мій власний стиль»	- Технологія проектування власного стилю

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ФІЗИКА

7–9 класи

Навчальна програма
для загальноосвітніх навчальних закладів[14]

Навчальна програма з фізики для 7-9 класів підготовлена у 2012 році робочою групою у складі: *О. І. Ляшенко*, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України (*керівник групи*); *В. Г. Бар'яхтар*, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАН України; *Л. Ю. Благодаренко*, доктор педагогічних наук, доцент; *М. В. Головко*, кандидат педагогічних наук, доцент; *Ю. І. Горобець*, доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; *Т. М. Засєкіна*, учитель фізики, кандидат педагогічних наук; *В. Д. Карасик*, учитель фізики, заслужений учитель України, переможець Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2005»; *О. В. Ліскович*, завідувач лабораторії Миколаївського ОІППО; *М. Т. Мартинюк*, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; *І. Ю. Ненашев*, учитель фізики, лауреат Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-1996»; *Н. А. Охрименко*, методист Донецького ОІППО; *В. Д. Сиротюк*, доктор педагогічних наук, професор; *М. І. Шут*, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України.

У 2015 році були внесені зміни до програми робочою групою у складі: *О. І. Ляшенко*, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; *В. Ф. Заболотний*, завідувач кафедри фізики і методики навчання фізики, астрономії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор; *Л. М. Засєдка*, учитель Українського фізико-математичного ліцею, кандидат фізико-математичних наук; *Т. В. Дерід*, учитель гімназії № 136 м. Києва; *І. Ю. Ненашев*, учитель фізики Харківського фізико-математичного ліцею № 27, головний редактор журналу «Фізика в школах України»; *І. С. Чернецький*, голова асоціації вчителів фізики України; *Л. Є. Шиховцева*, методист відділення навчально-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти; *С. С. Фіцайло*, заступник начальника відділу змісту середньої освіти, мовної політики та освіти національних меншин Міністерства освіти і науки України.

Склад робочої групи з оновлення навчальної програми з фізики для учнів 7-9 класів (2017 рік): *В. В. Гудзь*, методист (фізика й астрономія) науково-методичного центру викладання предметів природничо-математичного циклу і технологій Хмельницького ОІППО *(голова)*; *Т. М. Засєкіна*, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук; *Ю. Я. Пасіхов*, заступник директора фізико-математичної гімназії № 17 Вінницької міської ради, Народний учитель України; *О. В. Ліскович*, доцент кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних

[14] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

технологій Миколаївського ОІППО; *І. Ю. Ненашев*, головний редактор журналу для вчителів «Фізика в школах України»; *О. Ю. Зіньковський*, методист Дніпропетровського регіонального центру оцінювання якості освіти; *Н. М. Гончаренко*, начальник відділу по роботі із закладами післядипломної педагогічної освіти Інституту модернізації змісту освіти; *В. Л. Бузько*, учитель фізики комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання № 6 «Спеціалізована загальноосвітня школа I–III ступенів, центр естетичного виховання «Натхнення» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області», кандидат педагогічних наук (*модератор*).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Фізика є фундаментальною наукою, яка вивчає загальні закономірності перебігу природних явищ, закладає основи світорозуміння на різних рівнях пізнання природи й надає загальне обґрунтування природничо-наукової картини світу. Сучасна фізика, крім наукового, має важливе соціокультурне значення. Вона стала невід'ємною складовою загальної культури високотехнологічного інформаційного суспільства.

Навчання фізики в основній школі спрямовується на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи — це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості та ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Процес навчання фізики в основній школі спрямовується на розвиток особистості учня, становлення його наукового світогляду й відповідного стилю мислення, формування предметної, науково-природничої (як галузевої) та ключових компетентностей.

Фізика разом з іншими предметами робить свій внесок у *формування ключових компетентностей*. Цей внесок розкрито в таблиці «Компетентнісний потенціал навчального предмета».

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	**Спілкування державною (і рідною — у разі відмінності) мовами**	***Уміння*:** - сприймати пояснення вчителя, розуміти інформацію з підручників, посібників й інших текстових та медійних джерел державною/рідною мовою; - усно й письмово тлумачити фізичні поняття, факти, явища, закони, теорії; - представляти текстову інформацію в іншому вигляді; - описувати (усно чи письмово) етапи проведення фізичного експерименту, використовуючи арсенал мовних засобів (терміни, поняття тощо);

		- складати план виступу, будувати відповідь, готувати реферат, повідомлення; - обговорювати проблеми природничого змісту, брати участь у дискусії. ***Ставлення:*** - усвідомлення потреби вільного володіння державною мовою для грамотного висловлювання власної думки, особистісного розвитку, здійснення навчальної та професійної діяльності; - розуміння значущості внеску учених-фізиків, зокрема українських, у розвиток світової науки; - прагнення до самовдосконалення, збагачення, поповнення та систематичного вживання української природничо-наукової термінологічної лексики. **Навчальні ресурси:** навчальні, науково-популярні, художні тексти та медійні матеріали, твори мистецтва, що містять описи фізичних явищ; дослідницькі проекти міжпредметного змісту
2	**Спілкування іноземними мовами**	***Уміння:*** - використовувати іншомовні навчальні та науково-популярні джерела для отримання інформації фізичного й технічного змісту, самоосвіти та саморозвитку; - розуміти фізичні поняття та найуживаніші терміни іноземною мовою, використовувати їх в усних чи письмових текстах; - описувати природничі проблеми іноземною мовою; - спілкуватися на тематичних міжнародних форумах та у соціальних мережах із співрозмовниками з інших країн. ***Ставлення:*** - зацікавленість інформацією фізичного й технічного змісту іноземною мовою; - розуміння глобальності екологічних проблем і прагнення долучитися до їх вирішення, зокрема й за посередництвом іноземної мови ***Навчальні ресурси:*** довідкова література, онлайнові перекладачі, іншомовні сайти, статті з Вікіпедії іноземними мовами, іноземні підручники і посібники
3	**Математична компетентність**	***Уміння:*** - застосовувати математичні методи для опису, дослідження фізичних явищ і процесів, розв’язування фізичних задач, опрацювання та оцінювання результатів експерименту; - розуміти й використовувати математичні методи для аналізу та опису фізичних моделей реальних явищ і процесів. ***Ставлення:*** - усвідомлення важливості математичного апарату для опису та розв’язання фізичних проблем і задач. ***Навчальні ресурси:*** завдання на виконання розрахунків, алгебраїчних перетворень, побудову графіків, малюнків, аналіз і представлення результатів

		експериментів та лабораторних робіт, обробка статистичної інформації, інформації наведеної в графічній, табличній й аналітичній формах
4	**Основні компетентності у природничих науках і технологіях**	***Уміння:*** - пояснювати природні явища і технологічні процеси; - використовувати знання з фізики для вирішення завдань, пов'язаних із реальними об'єктами природи і техніки; - за допомогою фізичних методів самостійно чи в групі досліджувати природу. ***Ставлення:*** - відповідальність за ощадне використання природних ресурсів; - готовність до вирішення проблем, пов'язаних зі станом довкілля; - оцінка значення фізики та технологій для формування цілісної наукової картини світу, сталого розвитку. ***Навчальні ресурси:*** навчальні проекти, конструкторські завдання, фізичні задачі, ситуативні вправи щодо дослідження стану довкілля, ощадного використання природних ресурсів тощо, відвідування музеїв науки й техніки
5	**Інформаційно-цифрова компетентність**	***Уміння:*** - визначати можливі джерела інформації, відбирати необхідну інформацію, оцінювати, аналізувати, перекодовувати інформацію; - використовувати сучасні пристрої для отримання, опрацювання, збереження, передачі та представлення інформації; - використовувати сучасні цифрові технології і пристрої для вивчення фізичних явищ, для обробки результатів експериментів, моделювання фізичних явищ і процесів; - дотримуватися правил безпеки в мережах та мережевого етикету. ***Ставлення:*** - ціннісні орієнтири у володінні навичками роботи з інформацією, сучасною цифровою технікою; - дотримання авторського права, етично-моральних принципів поводження з інформацією. ***Навчальні ресурси:*** освітні цифрові ресурси, навчальні посібники
6	**Уміння вчитися впродовж життя**	***Уміння:*** - ставити перед собою цілі й досягати їх, вибудовувати власну траєкторію розвитку впродовж життя; - планувати, організовувати, здійснювати, аналізувати та коригувати власну навчально-пізнавальну діяльність; - застосовувати набуті знання для оволодіння новими, для їх систематизації та узагальнення. ***Ставлення:*** - ціннісні орієнтири у володінні навчально-пізнавальними навичками**,** допитливість і спостережливість, готовність до інновацій;

		- позитивне емоційне сприйняття власного розвитку, отримання задоволення від інтелектуальної діяльності. ***Навчальні ресурси:*** дидактичні засоби
7	**Ініціативність і підприємливість**	***Уміння:*** - застосовувати фізичні знання для генерування ідей та ініціатив щодо проектної, конструкторської та винахідницької діяльності, для вирішення життєвих проблем, пов'язаних із матеріальними й енергетичними ресурсами; - прогнозувати вплив фізики на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; - оцінювати можливість застосування набутих знань з фізики в майбутній професійній діяльності, для ефективного вирішення повсякденних проблем; - оцінювати власні здібності щодо вибору майбутньої професії, пов'язаною з фізикою чи технікою; - економно й ефективно використовувати сучасну техніку, матеріальні ресурси; - ефективно організовувати власну діяльність. ***Ставлення:*** - ціннісне ставлення до фізичних знань, результатів власної праці та праці інших людей; - усвідомлення необхідності виваженого підходу до вибору професії, оцінка власних здібностей; - ініціативність, працьовитість, відповідальність як запорука результативності власної діяльності; - прагнення досягти певного соціального статусу, зробити внесок до економічного процвітання держави. ***Навчальні ресурси:*** приклади успішних бізнес-проектів у галузі новітніх технологій (мікроелектроніка, нанотехнології, космічна техніка, електромобілі тощо), навчальні екскурсії на високотехнологічні підприємства, зустрічі з успішними підприємцями
8	**Соціальна й громадянська компетентності**	***Уміння:*** - займати активну та відповідальну громадянську позицію в учнівському колективі, самоврядуванні школи, серед мешканців селища, мікрорайону тощо; - активно працювати в групах, розподіляти ролі, оцінювати вклад власний та інших, приймати виважені рішення, які сприятимуть розв'язанню досліджуваної проблеми чи завдання, важливих для даного освітнього середовища, учнівського колективу; - ефективно співпрацювати в команді над реалізацією навчальних дослідницьких проектів у галузі «Природознавство», залучаючи родину та іншу спільноту; - визначати особистісні якості відомих учених-фізиків, що свідчать про їхню громадянську позицію, моральні якості. ***Ставлення:*** - усвідомлення себе громадянином України;

		- громадянська відповідальність за стан розвитку місцевої громади, країни; - толерантне ставлення до точки зору іншої особи; - оцінювання внеску українських та іноземних учених-фізиків і винахідників у суспільний розвиток; - розуміння відповідальності за використання досягнень фізики для безпеки суспільства. ***Навчальні ресурси:*** робота в групах, проекти та інші види навчальної діяльності
9	**Обізнаність і самовираження у сфері культури**	***Уміння:*** - використовувати знання з фізики під час реалізації власних творчих ідей; - виявляти фізичні явища та процеси у творах мистецтва. ***Ставлення:*** - усвідомлення причетності до національної й світової культури через вивчення природничих наук і мистецтва; - розуміння гармонійної взаємодії людини і природи. ***Навчальні ресурси:*** твори мистецтва
10	**Екологічна грамотність і здорове життя**	***Уміння:*** - застосовувати набуті знання та навички для збереження власного здоров'я та здоров'я інших; - дотримуватися правил безпеки життєдіяльності під час виконання навчальних експериментів, у надзвичайних ситуаціях природного чи техногенного характеру; - визначати причинно-наслідкові зв'язки впливу сучасного виробництва, життєдіяльності людини на довкілля; - аналізувати проблеми довкілля, визначати способи їх вирішення, брати участь у практичній реалізації цих проектів; - оцінювати позитивний потенціал та ризики використання надбань фізики, техніки і технологій для добробуту людини й безпеки довкілля. ***Ставлення:*** - готовність брати участь у природоохоронних заходах; - самооцінка та оцінка поведінки інших стосовно можливих ризиків для здоров'я; - ціннісне ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей, до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки; - усвідомлення важливості ощадного природокористування, потенціалу фізичної науки щодо збереження довкілля. ***Навчальні ресурси:*** навчальні проекти здоров'язбережувального та екологічного спрямування

Такі ключові компетентності, як вміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності, можуть формуватися відразу засобами всіх навчальних предметів і є метапредметними.

У навчальних програмах з усіх предметів виокремлено такі наскрізні змістові лінії: **«Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність»**.

Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів. Наскрізні змістові лінії є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Реалізація наскрізних змістових ліній полягає у відповідному трактуванні навчального змісту тем і не передбачає будь-якого його розширення чи поглиблення. У рубриці програми «Зміст навчального матеріалу» виокремлено питання, що вивчаються у фізиці й належать до наскрізних змістових ліній.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у збереженні довкілля й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Ця змістова лінія реалізується тим, що під час навчання фізики учні можуть:

- використовувати знання, отриманні на уроках фізики, для вирішення проблем довкілля;
- визначати причинно-наслідкові зв'язки впливу сучасного виробництва, життєдіяльності людини на довкілля;
- критично оцінювати результати людської діяльності в природному середовищі, усвідомлювати важливість ощадного природокористування;
- прогнозувати екологічні та соціальні наслідки використання надбань фізики та сучасних технологій у природному й соціальному середовищі, оцінювати їхнє значення для сталого розвитку;
- бути готовим брати участь у природоохоронних заходах, грамотній утилізації побутових відходів;
- ефективно співпрацювати з іншими над реалізацією екологічних проектів, розв'язувати проблеми довкілля, залучаючи членів родини та ширшу спільноту до природоохоронних заходів.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню діяльного члена громади й суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями й почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

Ця змістова лінія реалізується тим, що під час навчання фізики учні можуть:

- працювати в команді, приймати виважені рішення, що сприятимуть вирішенню науково-технологічних, економічних, соціальних чи інших проблем сучасного суспільства;
- ефективно співпрацювати з іншими над реалізацією різноманітних проектів, залучаючи родину, місцеву громаду та ширшу спільноту;
- визначати особистісні якості відомих учених-фізиків, що свідчать про їхню громадянську позицію, моральні якості;
- розуміти, що стан надходження інвестицій в Україну, а отже й рівень добробуту в громадах, суспільстві в цілому залежить від рівня фізико-математичної й технологічної освіти, розвитку високотехнологічного виробництва;
- аналізувати й критично оцінювати події в державі на основі статистичних даних соціально-економічних, демографічних, екологічних та інших явищ і процесів в Україні та світі, протистояти маніпулюванню свідомістю, що застосовується в інформаційному просторі;
- діяти як активний та відповідальний член громадянського суспільства.

Вивченням питань, що належать до змістової лінії **«Здоров'я і безпека»** прагнуть сформувати учня як духовно, емоційно, соціально й фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя й формувати безпечне життєве середовище.

Ця змістова лінія реалізується тим, що під час навчання фізики учні можуть:

- застосовувати набуті знання та навички для збереження власного здоров'я та здоров'я інших;
- дотримуватися правил безпеки життєдіяльності під час виконання навчальних експериментів, у надзвичайних ситуаціях природного чи техногенного характеру;
- оцінювати позитивний потенціал та ризики використання надбань фізики, техніки і технологій для добробуту людини і безпеки суспільства та довкілля;
- виявляти ціннісне ставлення до власного здоров'я і здоров'я інших людей, до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки.

Змістова лінія «**Підприємливість і фінансова грамотність»** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Ця змістова лінія реалізується тим, що під час навчання фізики учні можуть:

- застосовувати фізичні знання для генерування ідей та ініціатив щодо проектної, конструкторської й винахідницької діяльності, для вирішення життєвих проблем, пов'язаних із матеріальними та енергетичними ресурсами;
- прогнозувати вплив фізики на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва;
- оцінювати можливості застосування набутих знань з фізики в майбутній професійній діяльності, для ефективного вирішення повсякденних проблем;
- оцінювати власні здібності щодо вибору майбутньої професії, пов'язаної з фізикою чи технікою;
- розвивати ініціативність, працьовитість, відповідальність як запоруку результативності власної діяльності;
- прагнути досягти певного соціального статусу в суспільстві, зробити внесок до економічного процвітання держави;
- презентувати власні ідеї та ініціативи;
- аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет;
- орієнтуватися в широкому колі послуг і товарів на основі чітких критеріїв, робити споживчий вибір, протистояти маніпуляціям, що використовуються в рекламному та інформаційному просторі.

Шкільний курс фізики побудовано за двома логічно завершеними концентрами, зміст яких узгоджується зі структурою середньої загальноосвітньої школи:

1) в основній школі (7–9 класи) вивчається логічно завершений базовий курс фізики, який закладає основи фізичного знання;
2) у старшій школі вивчення фізики відбувається залежно від обраного профілю навчання.

В основній школі вивчення фізики спрямоване на ***формування предметної компетентності*** — необхідних знань, умінь, цінностей та здатності застосовувати їх у процесі пізнання й у практичній діяльності.

Базовий курс фізики (7 – 9 класи) закладає основи фізичного знання на явищному (феноменологічному) рівні, він грунтується на тих знаннях з основ фізики, які учні отримали на

попередніх етапах навчання, зокрема на уроках природознавства в початковій школі й у 5 класі, а також із повсякденного досвіду пізнання навколишнього світу.

Вивчення фізики, як і будь-чого іншого, потребує мотивації. Тобто учень (та й учитель) мають розуміти, відчувати, навіщо вони вивчають і викладають фізику. Тому навчання фізики в основній школі має бути максимально наближеним до вікових пізнавальних можливостей учнів, постійно стимулювати їхній інтерес до навчання і самоосвіти. Використання математичного апарату та знань з інших предметів має сприяти міцному й більш сприятливому вивченню питань фізики, а не обтяжувати й ускладнювати їх.

По завершенню базового курсу фізики учні:

- мають базові знання про механічні, теплові, електричні, магнітні, світлові, ядерні явища і процеси, їх прояв у природі та застосування у практичній діяльності людей;
- уміють використовувати понятійний апарат фізики для пояснення перебігу природних явищ, технологічних процесів, усвідомлюють межі застосування фізичних моделей, законів і теорій;
- уміють розв'язувати фізичні задачі та практичні життєві проблеми;
- мають експериментальні вміння й дослідницькі навички;
- критично мислять, застосовують набуті знання в практичній діяльності;
- виявляють ставлення до ролі фізики в розвитку інших природничих наук, техніки і технологій, застосування досягнень фізики для раціонального природокористування й запобігання їхнього шкідливого впливу на навколишнє природне середовище і організм людини;
- уявлення про фізичну картину світу, прояви моральності щодо використання наукового знання в життєдіяльності людини й природокористуванні.

Детальний перелік знаннєвого, діяльнісного і ціннісного компонентів предметної компетентності з фізики розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів».

Навчальний матеріал курсу фізики в основній школі та час на його вивчення розподілено таким чином:

№	Клас	Кількість годин на тиждень	Перелік розділів
1	7	2 год	«Фізика як природнича наука. Пізнання природи», «Механічний рух», «Взаємодія тіл. Сила», «Механічна робота та енергія»
2	8	2 год	«Теплові явища», «Електричні явища. Електричний струм»
3	9	3 / 2,5 год	«Магнітні явища», «Світлові явища», «Механічні та електромагнітні хвилі», «Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики», «Рух і взаємодія. Закони збереження»

Відповідно до наказу МОН молодьспорту України від 03.04.2012 р., № 409 вивчення фізики в 9 класі в обсязі 2,5 години на тиждень здійснюється тільки в спеціалізованих школах із навчанням мовою національної меншини і поглибленим вивченням іноземних мов та в закладах з українською мовою навчання в білінгвальних класах.

Зазначений у навчальній програмі розподіл годин між розділами є орієнтовним. За необхідності й виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, **учитель має**

право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, в тому числі змінювати порядок вивчення розділів.

Розпочинається базовий курс фізики в 7 класі з розділу «Фізика як природнича наука. Пізнання природи», який призначено в першу чергу для введення базових фізичних понять, ознайомлення з фізичними методами пізнання природи, початковими відомостями про речовину, що будуть закріплюватись упродовж вивчення курсу. Необхідність проводити тематичне оцінювання у цьому розділі визначає вчитель.

У розділі «Механічний рух» учні ознайомлюються із основними характеристиками механічного руху, способами його опису (графічним, аналітичним). Рівень навчальних завдань, зокрема задач на побудову графіків руху, учитель обирає залежно від математичної підготовки учнів (ураховуючи, що механічний рух більш ґрунтовно буде вивчатися у 9 класі).

У розділах «Взаємодія тіл. Сила», «Механічна робота та енергія» (7 клас), «Теплові явища», «Електричні явища. Електричний струм» (8 клас), «Магнітні явища», «Світлові явища», «Механічні та електромагнітні хвилі», «Фізика атома та атомного ядра. Фізичні основи атомної енергетики» (9 клас) учні знайомляться з відповідними фізичними явищами та закономірностями їх перебігу, проявами цих явищ у природі, застосуванням у практичній діяльності.

Оскільки в старшій школі вивчення фізики буде здійснюватися залежно від обраного профілю навчання, завданням основного курсу є сформованість цілісних уявлень про фізичні явища і пропедевтика фізики як науки. Цим обумовлено вивчення в кінці базового курсу фізики (9 клас) розділу «Рух і взаємодія. Закони збереження», у якому акцентується увага на універсальному характері та фундаментальності законів збереження в природі та цілісності фізичної картини світу. На прикладі класичної механіки формується уміння оцінювати межі застосування фізичних законів і теорій.

Важливим є розкриття впливу фізики на суспільний розвиток і науково-технічний прогрес, застосування досягнень фізики для раціонального природокористування та запобігання їх шкідливого впливу на навколишнє природне середовище й організм людини.

Навчальний фізичний експеримент як органічна складова методичної системи навчання фізики забезпечує формування в учнів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності. Завдяки цьому учні зможуть у межах набутих знань розв’язувати пізнавальні завдання засобами фізичного експерименту. У шкільному навчанні ця форма роботи реалізується завдяки демонстраційним і фронтальним експериментам, лабораторним роботам і короткотривалим дослідам, фізичному практикуму, навчальним проектам, позаурочним дослідам і спостереженням тощо.

Узагальнене експериментальне вміння має складну структуру, елементами якої є:

а) *уміння планувати експеримент*, тобто формулювати мету й гіпотезу дослідження, визначати експериментальний метод і давати йому обґрунтування, складати план досліду й визначати найкращі умови для його проведення, обирати оптимальні значення вимірюваних величин та умови спостережень, ураховуючи наявні експериментальні засоби;

б) *уміння підготувати експеримент*, тобто обирати необхідне обладнання й вимірювальні прилади, збирати дослідні установки чи моделі, раціонально розташовувати прилади, досягаючи безпечного проведення досліду;

в) *уміння спостерігати*, визначати мету й об’єкт спостереження, встановлювати характерні ознаки перебігу фізичних явищ і процесів, виділяти їхні суттєві ознаки;

г) *уміння вимірювати фізичні величини*, користуючись різними вимірювальними приладами, у тому числі й цифровими пристроями та комплексами, визначати ціну поділки шкали приладу, знімати покази приладу, у тому числі зчитувати покази цифрових приладів;

г) *уміння обробляти результати експерименту*, обчислювати значення величин (за необхідності абсолютну та відносну похибки вимірювань), складати таблиці одержаних даних, використовувати для цього комп'ютерне програмне забезпечення, готувати звіт про проведену роботу, записувати значення фізичних величин у стандартизованому вигляді тощо;

д) *уміння інтерпретувати результати експерименту*, описувати спостережувані явища й процеси, застосовуючи фізичну термінологію, фіксувати результати спостережень й експериментів у різних формах, оцінювати їх вірогідність, встановлювати функціональні залежності, будувати графіки, робити висновки на підставі попередньо сформульованих гіпотез.

Формування такого узагальненого експериментального вміння — процес довготривалий, який вимагає планомірної роботи вчителя й учнів упродовж усього навчання фізики в школі.

Перелічені в програмі демонстраційні досліди й лабораторні роботи є необхідними й достатніми щодо вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Проте залежно від умов і наявної матеріальної бази фізичного кабінету вчитель може замінювати окремі роботи або демонстраційні досліди рівноцінними, використовувати різні їхні можливі варіанти. Учитель може доповнювати цей перелік додатковими дослідами, короткочасними експериментальними завданнями, об'єднувати кілька робіт в одну залежно від обраного плану уроку.

Окремі лабораторні роботи можна виконувати вдома або як учнівські навчальні проекти, а також за умови відсутності обладнання за допомогою комп'ютерних віртуальних лабораторій. Разом з тим, модельний віртуальний експеримент має поєднуватися з реальними фізичними дослідами й не заміщувати їх.

Самостійне експериментування учнів, особливо в основній школі, необхідно розширювати позаурочними експериментами та спостереженнями, використовуючи найпростіше устаткування, інколи навіть саморобні або побутові прилади, дотримуючись правил безпеки життєдіяльності.

Залежно від виду, призначення та рівня складності лабораторної роботи окремі з них учитель може не оцінювати.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними уміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проекти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Тому якщо учень був відсутній на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб упродовж вивчення розділу учень проявив свої експериментальні уміння й навички в інших видах роботи.

Ефективним засобом формування предметної й ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики є **навчальні проекти.** Під час виконання навчальних проектів вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність. У проектній діяльності важливо зацікавити учнів здобуттям знань і навичок, які знадобляться в житті. Для цього необхідно зважати на проблеми реального життя, для розв'язання яких учням потрібно застосовувати здобутті знання.

Навчальні проекти розробляють окремі учні або групи учнів упродовж певного часу (наприклад, місяць або семестр) у процесі вивчення того чи іншого розділу фізики. Теми й види навчальних проектів, форми їх представлення учні обирають самостійно або разом із учителем.

Виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів за консультативної допомоги вчителя.

Учитель здійснює управління і спонукає до пошукової діяльності учнів, допомагає у визначенні мети та завдань навчального проекту, орієнтовних прийомів дослідницької діяльності й пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних задач.

Захист навчальних проектів, обговорення, узагальнення та оцінювання отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях. Оцінки за навчальні проекти виконують стимулюючу функцію, можуть фіксуватися в портфоліо і враховуються при виведенні тематичної оцінки. Кількість виконаних та оцінених проектів може бути довільною, але не менше одного за навчальний рік.

Ураховуючи, що виконання деяких навчальних проектів передбачає інтеграцію знань і носить міжпредметний характер, то за рішенням методичного об'єднання вчителів природничих предметів оцінки за виконання таких робіт можуть виставлятись одночасно з різних предметів або залежно від змістового розподілу й розподілу виконавців проекту, наприклад, одним учням за біологічні знання, іншим — за фізичні. Окрім оцінювання продукту проектної діяльності, необхідно відстежити і його психолого-педагогічний ефект: формування особистісних якостей, самооцінки, уміння робити усвідомлений вибір й осмислювати його наслідки.

Навчальні екскурсії та уроки серед природи є необхідними складниками навчально-виховного процесу з фізики. Кількість екскурсій (як мінімум одна на рік) та час їх проведення визначаються вчителем за погодженням з адміністрацією навчального закладу. Оцінювання навчальних досягнень учнів за результатами таких екскурсій здійснюється на розсуд учителя.

Однією з найважливіших ділянок роботи в системі навчання фізики в школі є **розв'язування задач.** Задачі різних типів можна ефективно використовувати на всіх етапах засвоєння фізичних знань: для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики, під час постановки проблеми, що потребує розв'язання, у процесі формування нових знань, вироблення практичних умінь учнів, з метою повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу, для контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи діагностування навчальних досягнень учнів тощо. Слід підкреслити, що в умовах особистісно орієнтованого навчання важливо здійснити відповідний добір фізичних задач, які враховували б пізнавальні можливості й нахили учнів, рівень їхньої готовності до такої діяльності, розвивали б їхні здібності відповідно до освітніх потреб. За вимогами компетентнісного підходу задачі мають бути наближені до реальних умов життєдіяльності людини, спонукати до використання фізичних знань у життєвих ситуаціях.

Розв'язування фізичних задач зазвичай передбачає *три етапи діяльності учнів*:

1) аналіз фізичної проблеми або опис фізичної ситуації;

2) пошук фізичних законів і математичних методів для аналізу та опису фізичної моделі задачі;

3) реалізація розв'язку й аналіз одержаних результатів.

На першому етапі відбувається побудова фізичної моделі задачі, що подана в її умові:

- аналіз умови задачі, визначення відомих параметрів і величин та пошук невідомого;
- конкретизація фізичної моделі задачі за допомогою графічних форм (малюнки, схеми, графіки тощо);
- скорочений запис умови задачі, що відтворює фізичну модель задачі в систематизованому вигляді.

На другому етапі розв'язування відбувається пошук зв'язків і співвідношень між відомими й невідомими величинами:

- обираються математичні методи для опису фізичної моделі задачі, робиться запис загальних рівнянь, що відповідають фізичній моделі задачі;
- ураховуються конкретні умови фізичної ситуації, описаної в задачі, здійснюється пошук додаткових параметрів;

− загальні рівняння приводяться до конкретних умов, відтворених в умові задачі, у формі рівняння або системи рівнянь записуються співвідношення між невідомими й відомими величинами.

На третьому етапі здійснюються такі дії:

− аналітичне, графічне або чисельне розв'язання рівняння чи системи рівнянь відносно невідомого;

− аналіз одержаного результату щодо його вірогідності й реальності, запис відповіді. Після розв'язання задачі або групи однотипних задач доцільно провести узагальнення способів діяльності, які властиві даному типу фізичних задач, пошук інших шляхів розв'язання.

У процесі навчання фізики в основу навчально-пізнавальної діяльності учнів покладено узагальнені плани, за якими розкривається суть того чи іншого поняття, закону, факту тощо.

Так, зміст *наукового факту* (*фундаментального досліду*) визначають:

✓ суть наукового факту чи опис досліду;

✓ хто з учених установив даний факт чи виконав дослід;

✓ на підставі яких суджень установлено даний факт або схематичний опис дослідної установки;

✓ яке значення факт чи дослід має для становлення й розвитку фізичної теорії.

Для пояснення *фізичного явища* необхідно усвідомити:

✓ зовнішні ознаки перебігу цього явища, умови, за яких воно відбувається;

✓ зв'язок цього явища з іншими;

✓ які фізичні величини його характеризують;

✓ можливості практичного використання явища, способи попередження шкідливих наслідків його прояву.

Сутність поняття *фізичної величини* визначають:

✓ властивість, яку характеризує ця величина;

✓ її означення (дефініція) та формула, покладена в основу означення;

✓ зв'язок даної величини з іншими;

✓ одиниці фізичної величини;

✓ способи її вимірювання.

Для *закону* це:

✓ його формулювання, усвідомлення того, які причинно-наслідкові зв'язки й між якими явищами він встановлює;

✓ його математичний вираз;

✓ дослідні факти, що привели до встановлення закону або підтверджують його справедливість;

✓ межі застосування закону.

Для фізичної *моделі* необхідно:

✓ дати її опис або навести дефініцію;

✓ установити, які реальні об'єкти вона заміщує;

✓ з'ясувати, які фізичні теорії покладені в основу моделі;

✓ визначити, від чого ми абстрагуємося, чим нехтуємо, вводячи цю ідеалізацію;

✓ з'ясувати межі та наслідки застосування цієї моделі.

Загальна характеристика *фізичної теорії* має містити:

✓ перелік наукових фактів і гіпотез, які стали підставою розроблення теорії, її емпіричний базис;

✓ понятійне ядро теорії, визначення базових понять і моделей;

✓ основні положення, ідеї і принципи, покладені в основу теорії;

✓ рівняння й закони, що визначають математичний апарат теорії;

✓ коло явищ і властивостей тіл, які дана теорія може пояснити або спрогнозувати їх перебіг;
✓ межі застосування теорії.

Одним з дієвих способів формування ціннісного ставлення учнів до фізичного знання є розкриття здобутків вітчизняної фізичної науки та висвітлення внеску українських учених у розвиток природничих наук, оскільки конкретні приклади досягнень українських учених, особливо світового рівня, мають вирішальне значення в національному вихованні учнів, формуванні в них почуття гордості за свою Батьківщину й український народ.

У процесі навчання фізики в основній школі варто на прикладі життя й діяльності вчених-фізиків показати, що і як вони робили, аби досягнути успіху в певній науковій галузі знання.

7 клас

(70 годин, 2 години на тиждень, 4 години — резервні)

Орієнтовна к-сть годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
	ВСТУП	
1	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *знає* правила безпеки у фізичному кабінеті; розташування й призначення основних зон шкільного фізичного кабінету та свого робочого місця. *Діяльнісний компонент*: *дотримується* правил безпечної поведінки під час роботи з фізичними приладами та обладнанням. *Ціннісний компонент*: *усвідомлює* роль шкільного кабінету та значення фізичних приладів у навчанні фізики, відповідальність за поведінку у фізичному кабінеті	Фізика як навчальний предмет у школі. *Фізичні прилади, фізичний експеримент і фізичні досліди. Правила безпеки під час роботи з фізичним обладнанням та у фізичному кабінеті*
Розділ 1. **ФІЗИКА ЯК ПРИРОДНИЧА НАУКА. ПІЗНАННЯ ПРИРОДИ**		
7	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *називає* характерні ознаки фізичних явищ, їх відмінність від біологічних, хімічних інших явищ; *наводить приклади* фізичних явищ, фізичних тіл та фізичних величин; *знає* символи та одиниці основних фізичних величин. розуміє основні положення атомно-молекулярного вчення; *розуміє* відмінності між речовиною і полем. *Діяльнісний компонент*: *записує* значення фізичної величини, використовує префікси для утворення кратних і частинних одиниць; *користується* найпростішими засобами вимірювання, *визначає*	*Фізика як фундаментальна наука про природу*. Речовина і поле. Основні положення атомно-молекулярного вчення. Початкові відомості про будову атома. Фізичні тіла й фізичні явища. Фізичні величини та їх вимірювання. Міжнародна система одиниць фізичних величин. *Лабораторні роботи* № 1. Ознайомлення з вимірювальними приладами. Визначення ціни поділки шкали приладу. № 2. Вимірювання об’єму твердих тіл, рідин і сипких матеріалів.

	ціну поділки шкали; *порівнює* значення фізичних величин; *вимірює* лінійні розміри тіл, об'єми твердих тіл, рідин і сипких матеріалів; *проводить досліди* (індивідуально та в групі) за власним планом або за інструкцією з допомогою вчителя, аналізує результати, робить висновки. *Ціннісний компонент*: *усвідомлює* як нові знання співвідносяться із наявними; висловлює судження про роль спостереження і досліду в пізнанні довкілля	№ 3. Вимірювання розмірів малих тіл різними способами. *Демонстрації* 1. Приклади фізичних явищ: механічних, теплових, електричних, світлових тощо. 2. Моделі молекул. 3. Приклади застосування фізичних явищ у техніці. 4. Засоби вимірювання
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи щодо прояву й впливу фізичних явищ на здоров'я й безпеку життєдіяльності, вирішення проблем довкілля, ощадного використання природних ресурсів тощо	
Розділ 2. **МЕХАНІЧНИЙ РУХ**		
17	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: називає види механічного руху; *володіє* поняттям, формулює визначення фізичної величини (швидкість, період обертання, переміщення, амплітуда коливань, період та частота коливань) і *вміє* обрати її одиницю; *називає* вживані одиниці часу, шляху, швидкості, періоду обертання, періоду та частоти коливань; *описує* фізичну величину відповідно до узагальнених планів; *розуміє* відносність руху. *Діяльнісний компонент*: *уміє* застосовувати поняття «матеріальна точка» та визначати межі застосування цієї фізичної	Механічний рух. Відносність руху. Тіло відліку. Система відліку. Матеріальна точка. Траєкторія. Шлях. Переміщення. Прямолінійний рівномірний рух. Швидкість руху. Графіки руху. Прямолінійний нерівномірний рух. Середня швидкість нерівномірного руху. Рівномірний рух матеріальної точки по колу. Період обертання. Коливальний рух. Амплітуда коливань. Період і частота коливань. Маятники. *Лабораторні роботи* № 4. Визначення періоду обертання тіла. № 5. Дослідження коливань нитяного маятника.

	моделі; *розрізняє* види механічного руху за формою траєкторії та характером руху тіла; *уміє описати* механічний рух графічно й аналітично і провести його аналіз; *розраховує* пройдений тілом шлях, визначає швидкість руху, період обертання, частоту коливань нитяного маятника під час розв'язання фізичних задач різного типу; *представляє* результати вимірювань у вигляді таблиць і графіків; *використовує* набуті знання для безпечної життєдіяльності. *Ціннісний компонент*: *усвідомлює* цінність знань про механічний рух для власного розвитку й безпеки	*Демонстрації* 1. Різні види механічного руху. 2. Відносність руху, форми траєкторії, швидкості
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи на аналіз механічного руху учасників дорожнього руху та його наслідки для власної безпеки; задачі з прикладами логістики пасажирських і вантажних перевезень в Україні й світі; уміння вибрати оптимальну траєкторію руху в конкретних життєвих ситуаціях	
Розділ 3. **ВЗАЄМОДІЯ ТІЛ. СИЛА**		
26	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *знає і описує* фізичні явища і процеси (інерція, деформація, тяжіння, тертя, тиск); *володіє* поняттям, формулює визначення фізичної величини (маса, густина речовини, сила, коефіцієнт тертя, тиск, сила тиску) та вміє обрати її одиницю; *формулює* закони Гука, Паскаля, Архімеда; *знає* умову плавання тіл; пояснює причини виникнення атмосферного тиску та його залежність від висоти, залежність сили пружності від	Явище інерції. Інертність тіла. Маса тіла. Густина речовини. Взаємодія тіл. Сила. Деформація. Сила пружності. Закон Гука. Динамометр. Додавання сил. Рівнодійна. Графічне зображення сил. Сила тяжіння. Вага тіла. Невагомість. Тертя. Сили тертя. Коефіцієнт тертя ковзання. Тертя в природі й техніці. Тиск твердих тіл на поверхню. Сила тиску.

	деформації; залежність тиску на дно і стінки посудини від висоти стовпчика й густини рідини; *знає і розуміє* будову та принцип дії динамометра, манометра, барометра, терезів. *Діяльнісний компонент*: *застосовує* закони Гука, Паскаля, Архімеда, умови плавання тіл, формули сили тяжіння, ваги тіла, сили тертя ковзання, сили тиску, виштовхувальної сили під час розв'язування різних видів чи типів задач і виконання лабораторних робіт; *здатен (здатна) запропонувати* способи зменшення/збільшення сили тертя, сили пружності, тиску в практичних ситуаціях; *графічно зображує* сили; *користується* динамометром, терезами; *читає* покази шкали манометра, барометра; *використовує* набуті знання у навчальній і практичній діяльності. *Ціннісний компонент*: *висловлює* судження про роль внеску вчених-фізиків у розвиток і становлення механіки та техніки; *оцінює* практичне значення застосування законів і закономірностей у природі та техніці	Тиск рідин і газів. Закон Паскаля. Сполучені посудини. Манометри. Атмосферний тиск. Вимірювання атмосферного тиску. Барометри. Виштовхувальна сила в рідинах і газах. Закон Архімеда. *Лабораторні роботи* № 6. Вимірювання маси тіл. № 7. Визначення густини речовини (твердих тіл і рідин). № 8. Дослідження пружних властивостей тіл. № 9. Визначення коефіцієнта тертя ковзання. № 10. З'ясування умов плавання тіла. *Демонстрації* 1. Досліди, що ілюструють явища інерції та взаємодії тіл. 2. Деформація тіл. 3. Додавання сил, спрямованих уздовж однієї прямої. 4. Прояви та вимірювання сил тертя ковзання, кочення, спокою. 5. Способи зменшення й збільшення сили тертя. 6. Залежність тиску від значення сили та площі. 7. Передавання тиску рідинами й газами. 8. Тиск рідини на дно і стінки посудини. 9. Зміна тиску в рідині з глибиною. 10. Сполучені посудини. 11. Вимірювання атмосферного тиску. 13. Будова і дія манометра. 14. Дія архімедової сили в рідинах і газах. 15. Рівність архімедової сили вазі витісненої рідини в об'ємі зануреної частини тіла. 16. Плавання тіл
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на аналіз явища інерції, сил тертя і пружності, їх наслідки для власної безпеки; матеріали з досягнення українських конструкторів у суднобудуванні,	

	повітроплаванні тощо	
Розділ 4. **МЕХАНІЧНА РОБОТА ТА ЕНЕРГІЯ**		
11	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *володіє* поняттям, формулює визначення фізичної величини (механічна робота, потужність, кінетична і потенціальна енергія, момент сили, коефіцієнт корисної дії) і *вміє* обрати її одиницю; *розуміє* сутність закону збереження механічної енергії, умову рівноваги важеля, принцип дії простих механізмів; *знає* різновиди важеля. *Діяльнісний компонент*: *застосовує* закон збереження енергії та формули роботи, потужності, ККД простого механізму, кінетичної енергії тіла, потенціальної енергії тіла, піднятого над поверхнею Землі, деформованого тіла, моменту сили під час розв'язування задач різних типів і виконання лабораторних робіт, у практичній діяльності; *користується* простими механізмами (важіль, нерухомий та рухомий блоки, похила площина); *використовує* набуті знання для безпечної життєдіяльності. *Ціннісний компонент*: *оцінює* прояви закону збереження механічної енергії в природі, техніці, побуті; оцінює ефективність використання простих механізмів; *оцінює* роль видатних учених у розвитку знань про перетворення енергії	Механічна робота. Потужність. Механічна енергія та її види. Закон збереження енергії в механічних процесах та його практичне застосування. Прості механізми. Момент сили. Важіль. Умова рівноваги важеля. Коефіцієнт корисної дії простих механізмів. *Лабораторні роботи* № 11. Вивчення умови рівноваги важеля. № 12. Визначення ККД простого механізму. *Демонстрації* 1. Перетворення механічної енергії. 2. Умови рівноваги тіл. 3. Важіль. 4. Рухомий і нерухомий блоки. 5. Похила площина. 6. Використання простих механізмів
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи й задачі на застосування закону збереження енергії, розрахунок параметрів простих механізмів, умов їх безпечного використання; інформаційні матеріали про досягнення українських конструкторів у машинобудуванні й будівництві	

8 клас (*70 годин, 2 години на тиждень, 4 години — резервних*)		
Розділ 1. **ТЕПЛОВІ ЯВИЩА**		
30	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: розуміє властивості теплового руху; особливості руху атомів і молекул речовини в різних агрегатних станах речовини; фізичні властивості твердих тіл, рідин і газів; володіє поняттям, формулює визначення фізичної величини (температура, внутрішня енергія, кількість теплоти, питома теплоємність, питома теплота плавлення, пароутворення, згорання палива) та їхні одиниці; знає способи вимірювання температури; принципи побудови температурної шкали Цельсія; два способи зміни внутрішньої енергії тіла; види теплообміну; види теплових машин; пояснює графіки теплових процесів (нагрівання/ охолодження, плавлення/ тверднення, пароутворення/ конденсація); залежність розмірів фізичних тіл від температури. *Діяльнісний компонент*: застосовує набуті знання в процесі розв'язування задач різних типів та виконання лабораторних робіт; застосовує рівняння теплового балансу; аналізує графіки теплових процесів; пояснює принцип дії теплових двигунів; користується термометром, калориметром; дотримується правил безпеки під час проведення експериментів. *Ціннісний компонент*:	Рух молекул і тепловий стан тіла. Температура. Термометри. Температурна шкала. Теплова рівновага. Залежність розмірів фізичних тіл від температури. Агрегатні стани речовини. Фізичні властивості твердих тіл, рідин і газів. Внутрішня енергія. Способи зміни внутрішньої енергії тіла. Види теплообміну. Кількість теплоти. Розрахунок кількості теплоти при нагріванні/охолодженні тіла. Кристалічні та аморфні тіла. Температура плавлення. Розрахунок кількості теплоти при плавленні/твердненні тіл. Пароутворення і конденсація. Розрахунок кількості теплоти при пароутворенні/конденсації. Кипіння. Температура кипіння. Рівняння теплового балансу. Згорання палива. Розрахунок кількості теплоти внаслідок згорання палива. Теплові двигуни. Принцип дії теплових двигунів. ККД теплового двигуна. *Лабораторні роботи* № 1. Вивчення теплового балансу за умов змішування води різної температури. № 2. Визначення питомої теплоємності речовини.

	визначає переваги і недоліки впливу теплових машин та інших засобів теплотехніки на довкілля; усвідомлює необхідність використання енергозбережувальних технологій; оцінює роль видатних учених у розвитку знань про теплоту	*Демонстрації* 1. Дифузія газів, рідин. 2. Розширення тіл під час нагрівання. 3. Модель броунівського руху. 4. Зміна внутрішньої енергії тіла внаслідок виконання роботи. 5. Принцип дії теплового двигуна. 6. Моделі теплових двигунів
3	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на аналіз перебігу теплових процесів; усвідомлення важливості енергозбережувальних заходів у масштабах родини, громади, країни; вплив теплових машин та інших засобів теплотехніки на довкілля	
Розділ 2. **ЕЛЕКТРИЧНІ ЯВИЩА. ЕЛЕКТРИЧНИЙ СТРУМ**		
30	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *знає* поняття електричного заряду, механізми електризації, характер взаємодії заряджених тіл; *розуміє* природу електричного струму в різних середовищах; *формулює* визначення фізичної величини (сила струму, напруга, опір провідника, робота і потужність електричного струму, електрохімічний еквівалент) і їхні одиниці; *формулює* закони Кулона, збереження електричного заряду, Ома для ділянки кола, Джоуля–Ленца, Фарадея для електролізу; *знає* умови виникнення електричного струму; розрізняє види електричного розряду в газах. *Діяльнісний компонент*: *застосовує* закони Кулона, збереження електричного заряду, Ома для ділянки кола, Джоуля–Ленца, Фарадея для електролізу, формули сили струму, напруги, опору для послідовного й паралельного з'єднання провідників, залежності опору провідника від його довжини,	Електричні явища. Електризація тіл. Електричний заряд. Два роди електричних зарядів. Взаємодія заряджених тіл. Закон Кулона. Закон збереження електричного заряду. Електричне поле. Електричний струм. Дії електричного струму. Провідники, напівпровідники, діелектрики. Струм у металах. Джерела електричного струму. Електричне коло та його основні елементи. Сила струму. Амперметр. Електрична напруга. Вольтметр. Електричний опір. Залежність опору провідника від його довжини, площі перерізу та матеріалу. Реостати. Закон Ома для ділянки кола. Послідовне й паралельне з'єднання провідників. Робота й потужність електричного струму. Закон Джоуля–Ленца. Електронагрівальні прилади. Природа електричного струму в розчинах і розплавах електролітів. Закон Фарадея для

	площі перерізу та питомого опору матеріалу, роботи і потужності електричного струму в процесі розв'язування фізичних задач різних типів і під час виконання лабораторних робіт; *графічно зображає* електричне поле; креслить схеми простих електричних кіл; *складає* прості електричні кола; *користується* вимірювальними приладами для визначення сили струму, напруги, опору; *розраховує* спожиту електричну енергію за допомогою побутового лічильника електроенергії; дотримується правил безпеки під час роботи з електричними приладами й пристроями. *Ціннісний компонент*: *оцінює* параметри струму, безпечні для людського організму, можливості захисту людини від ураження електричним струмом; *оцінює* роль видатних учених у розвитку знань про електрику; значення енергії електричного струму в побуті й техніці	електролізу. Електричний струм у газах. Безпека людини під час роботи з електричними приладами й пристроями. *Лабораторні роботи* № 3. Вимірювання опору провідника за допомогою амперметра й вольтметра. № 4. Дослідження електричного кола з послідовним з'єднанням провідників. № 5. Дослідження електричного кола з паралельним з'єднанням провідників. *Демонстрації* 1. Електризація різних тіл. 2. Взаємодія наелектризованих тіл. 3. Два роди електричних зарядів. 4. Подільність електричного заряду. 5. Будова й принцип дії електроскопа. 6. Електричний струм і його дії. 7. Провідники і діелектрики. 8. Джерела струму: гальванічні елементи, акумулятори, блоки живлення. 9. Вимірювання сили струму амперметром. 10. Вимірювання напруги вольтметром. 11. Залежність сили струму від напруги на ділянці кола й від опору цієї ділянки. 12. Вимірювання опору. 13. Залежність опору провідників від довжини, площі поперечного перерізу й матеріалу. 14. Будова й принцип дії реостатів. 15. Послідовне й паралельне з'єднання провідників. 16. Електроліз. 17. Струм у газах
3	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на усвідомлення важливості заощадливого використання електроенергії з метою зменшення витрат сімейного бюджету; формування свідомості дотримання правил безпеки під час роботи з електричними приладами й пристроями	

9 клас *(105/87 годин, 3/2,5 години на тиждень, 4 години — резервні)*[15]		
Розділ 1. **МАГНІТНІ ЯВИЩА**		
17/ 14	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *розуміє* механізми магнітної взаємодії, електромагнітної індукції, магнітної левітації; матеріальність магнітного поля, гіпотезу Ампера; володіє поняттям, формулює визначення фізичної величини (індукція магнітного поля) та її одиниці; *пояснює* досліди Ерстеда, Фарадея, принцип дії електромагніту, електродвигуна, електровимірювальних приладів; *знає* прояви магнітного поля Землі. *Діяльнісний компонент*: *застосовує* формулу сили Ампера під час розв'язування задач різних типів; *графічно зображає* магнітне поле; *визначає* напрямки індукції магнітного поля, сили Ампера, індукційного струму; *складає* електромагніт. *Ціннісний компонент*: *оцінює* значення магнітного поля Землі для життєдіяльності організмів; *оцінює* важливість, переваги та недоліки розвитку різних напрямків електроенергетики; роль видатних учених у розвитку знань про електромагнетизм	Магнітні явища. Дослід Ерстеда. Магнітне поле. Магнітне поле провідника зі струмом. Дія магнітного поля на провідник зі струмом. Індукція магнітного поля. Сила Ампера. Магнітні властивості речовин та їх застосування. Гіпотеза Ампера. Постійні магніти, взаємодія магнітів. Магнітне поле Землі. Електромагніти. Магнітна левітація. Електродвигуни, гучномовці. Електровимірювальні прилади. Явище електромагнітної індукції. Досліди Фарадея. Індукційний електричний струм. Генератори індукційного струму. Промислові джерела електричної енергії. *Лабораторні роботи* № 1. Складання та випробування електромагніту. № 2. Спостереження явища електромагнітної індукції. *Демонстрації* 1. Постійні магніти. 2. Конфігурації магнітних полів. 3. Магнітне поле Землі.

[15] Оскільки відповідно до наказу МОН молодьспорту України від 03.04.2012 р., № 409 вивчення фізики в 9 класі здійснюється в обсязі 3 або 2,5 години на тиждень, бюджет часу на відповідні розділи курсу фізики подається через риску.

		4. Дослід Ерстеда. 5. Електромагніт. 6. Дія магнітного поля на струм. 7. Електродвигун. 8. Явище електромагнітної індукції. 9. Генератори індукційного струму
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на вплив магнітних полів; правила безпеки при експлуатації побутових приладів, електродвигунів тощо	
Розділ 2. **СВІТЛОВІ ЯВИЩА**		
18/ 13	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *розуміє* поняття світлового променю, точкового джерела світла, тонкої лінзи; *формулює* визначення фізичної величини (фокусна відстань, оптична сила лінзи, показник заломлення світла); закони прямолінійного поширення, відбивання й заломлення світла; принцип дії найпростіших оптичних приладів; вади зору, способи їхньої корекції, методи профілактики захворювань органів зору; одиниці оптичної сили та фокусної відстані лінзи, спектральний склад білого світла, причини різнобарв'я. *Діяльнісний компонент*: *застосовує закони* прямолінійного поширення, відбивання й заломлення світла, формулу тонкої лінзи під час розв'язування задач різних типів і під час виконання лабораторних робіт; *пояснює* причини сонячних і місячних затемнень; *указує* хід променів під час побудови зображень, отриманих за допомогою плоского дзеркала і тонкої лінзи; *вимірює* фокусну відстань та визначає оптичну силу лінзи.	Світлові явища. Швидкість поширення світла. Світловий промінь. Закон прямолінійного поширення світла. Сонячне та місячне затемнення. Відбивання світла. Закон відбивання світла. Плоске дзеркало. Заломлення світла на межі поділу двох середовищ. Закон заломлення світла. Розкладання білого світла на кольори. Утворення кольорів. Лінзи. Оптична сила й фокусна відстань лінзи. Формула тонкої лінзи. Отримання зображень за допомогою лінзи. Найпростіші оптичні прилади. Окуляри. Око як оптичний прилад. Зір і бачення. Вади зору та їх корекція. *Лабораторні роботи* № 3. Дослідження відбивання світла за допомогою плоского дзеркала. № 4. Дослідження заломлення світла. № 5. Визначення фокусної відстані та оптичної сили тонкої лінзи. *Демонстрації* 1. Прямолінійне поширення світла.

	Ціннісний компонент: *усвідомлює* значення світла для життя на Землі та в побуті; усвідомлює значення гігієни зору та профілактики його вад	2. Відбивання світла. 3. Зображення в плоскому дзеркалі. 4. Заломлення світла. 5. Хід променів у лінзах. 6. Утворення зображень за допомогою лінзи. 8. Будова та дія оптичних приладів (фотоапарата, проекційного апарата тощо). 9. Модель ока. 10. Інерція зору. 11. Розкладання білого світла за допомогою призми
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на профілактику захворювань органів зору, значення зору в житті людини та толерантне поводження і допомога людям з вадами зору тощо	
Розділ 3. **МЕХАНІЧНІ ТА ЕЛЕКТРОМАГНІТНІ ХВИЛІ**		
8/8	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *розуміє* поняття хвильового процесу, умови утворення механічних та електромагнітних хвиль; *формулює* визначення фізичної величини (довжини і частоти хвилі, гучності звуку та висоти тону); *знає* фізичні основи сучасних бездротових засобів зв'язку та комунікацій, залежність властивостей електромагнітних хвиль від частоти. *Діяльнісний компонент:* *використовує* формули взаємозв'язку довжини, частоти й швидкості поширення хвилі, швидкості поширення хвилі для розв'язування задач різних типів; *порівнює в*ластивості звукових та електромагнітних хвиль різних частот. *Ціннісний компонент*: *оцінює* вплив вібрацій і шумів на живі організми; *пояснює* значення сучасних засобів	Виникнення і поширення механічних хвиль. Звукові хвилі. Швидкість поширення звуку, довжина і частота звукової хвилі. Гучність звуку та висота тону. Інфра- та ультразвуки. Електромагнітне поле і електромагнітні хвилі. Швидкість поширення, довжина і частота електромагнітної хвилі. Залежність властивостей електромагнітних хвиль від частоти. Шкала електромагнітних хвиль. Фізичні основи сучасних бездротових засобів зв'язку та комунікацій. *Лабораторні роботи* № 6. Дослідження звукових коливань різноманітних джерел звуку за допомогою сучасних цифрових засобів *Демонстрації* 1. Поширення механічних коливань у пружному середовищі. 2. Залежність гучності звуку від амплітуди

	зв’язку та комунікацій	коливань. 3. Залежність висоти тону від частоти коливань. 4. Випромінювання і поглинання електромагнітних хвиль. 5. Шкала електромагнітних хвиль
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на дотримання безпеки життєдіяльності і гігієни слуху; значення звуків у житті людини та толерантне поводження і допомога людям з вадами слуху; вплив, захист та значення для розвитку суспільства сучасних засобів зв’язку тощо	
Розділ 4. **ФІЗИКА АТОМА ТА АТОМНОГО ЯДРА. ФІЗИЧНІ ОСНОВИ АТОМНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ**		
12/ 10	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *знає* сучасні моделі атома та ядра; *описує* досліди Резерфорда, йонізаційної дії радіоактивного випромінювання; *знає поняття* радіоактивності, ізотопу, періоду піврозпаду й активності радіонукліда, ядерної та термоядерної реакцій; *розуміє* механізм ланцюгових ядерних реакцій; принцип дії ядерного реактора; механізми ядерних процесів у Сонця й зір; *знає* про вплив радіоактивного випромінювання на живі організми. *Діяльнісний компонент*: *пояснює* йонізаційну дію радіоактивного випромінювання; *користується* дозиметром (за наявності); *використовує* набуті знання для безпечної життєдіяльності. *Ціннісний компонент*: *усвідомлює* переваги, недоліки і перспективи розвитку атомної енергетики, можливості використання термоядерного синтезу; *оцінює* доцільність використання атомної енергетики та її вплив на екологію, ефективність методів захисту від впливу радіоактивного	Сучасна модель атома. Досліди Резерфорда. Протонно-нейтронна модель ядра атома. Ядерні сили. Ізотопи. Використання ізотопів. Радіоактивність. Радіоактивні випромінювання, їхня фізична природа і властивості. Період піврозпаду радіонукліда. Йонізаційна дія радіоактивного випромінювання. Природний радіоактивний фон. Дозиметри. Біологічна дія радіоактивного випромінювання. Поділ важких ядер. Ланцюгова ядерна реакція поділу. Ядерний реактор. Атомні електростанції. Атомна енергетика України. Екологічні проблеми атомної енергетики. Термоядерні реакції. Енергія Сонця й зір. *Демонстрації* 1. Модель досліду Резерфорда. 2. Модель атома. Модель ядра атома. 3. Принцип дії лічильника йонізаційних частинок. 4. Дозиметри (за наявності)

	випромінювання	
1	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на переваги і недоліки використання ядерної енергії, розвиток атомної енергетики України, проблеми Чорнобиля, впливи атомної енергетики на екологію, захист від впливу радіоактивного випромінювання тощо	
Розділ 5. **РУХ І ВЗАЄМОДІЯ. ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ**		
34/ 25	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *знає* характеристики і властивості рівноприскореного руху; поняття інерціальної системи відліку, прискорення, імпульсу тіла, прискорення вільного падіння; перший, другий та третій закони Ньютона, закон всесвітнього тяжіння, закон збереження імпульсу; *наводить приклади* застосування фізичних знань у сфері матеріальної й духовної культури; прояви і наслідки фундаментальних взаємодій, універсальний характер законів збереження в природі; основні закони і закономірності, що характеризують механічний рух і взаємодію, тепловий рух, взаємодію електрично заряджених тіл; історію розвитку фізичної картини світу; роль фізики як фундаментальної науки сучасного природознавства; сучасну фізичну картину світу. *Діяльнісний компонент*: *застосовує* набуті знання, формули прискорення, імпульсу тіла, рівняння прямолінійного рівноприскореного руху, законів Ньютона, законів збереження механічної енергії та імпульсу в процесі розв'язування фізичних задач різних типів та під час виконання лабораторних робіт; *характеризує* рух під дією кількох сил (у вертикальному та горизонтальному напрямках і по	Рівноприскорений рух. Прискорення. Графіки прямолінійного рівноприскореного руху. Інерціальні системи відліку. Закони Ньютона. Закон всесвітнього тяжіння. Прискорення вільного падіння. Рух тіла під дією сили тяжіння. Рух тіла під дією кількох сил (у вертикальному та горизонтальному напрямах і по похилій площині). Взаємодія тіл. Імпульс. Закон збереження імпульсу. Реактивний рух. Фізичні основи ракетної техніки. Досягнення космонавтики. Застосування законів збереження енергії й імпульсу в механічних явищах. Фундаментальні взаємодії в природі. Межі застосування фізичних законів і теорій. Фундаментальний характер законів збереження в природі. Прояви законів збереження в теплових, електромагнітних, ядерних явищах. Еволюція фізичної картини світу. Вплив фізики на суспільний розвиток та науково-технічний прогрес. *Лабораторні роботи* № 7. Вивчення закону збереження механічної енергії.

	похилій площині); *будує* графіки залежності швидкості та переміщення від часу для прямолінійного рівноприскореного руху; *застосовує* закони збереження для пояснення фізичних явищ і процесів; *обґрунтовує* органічну єдність людини та природи. *Ціннісний компонент*: *оцінює* роль законів Ньютона у розвитку фізичного знання, фундаментальний характер законів збереження; *оцінює* межі застосування класичної механіки, межі застосування фізичних законів і теорій, досягнення людства та внесок України в освоєння космосу	*Демонстрації* 1. Рівноприскорений рух. 2. Падіння тіл у повітрі та розрідженому просторі. 3. Рух тіл під дією кількох сил. 4. Явище інерції. 5. Взаємодія тіл. 6. Реактивний рух. 7. Закони збереження
4	*Захист навчальних проектів*	
	Навчальні ресурси для наскрізних змістових ліній: ситуативні вправи і задачі на безпеку руху, інформація про досягнення України в освоєнні космосу, гігієну опорно-рухового апарату, толерантне поводження і допомогу людям з вадами опорно-рухового апарату тощо	
ФІЗИКА Й ЕКОЛОГІЯ		
4	***Учень/учениця*** *Знаннєвий компонент*: *знає* фізичні параметри забрудненості довкілля (механічної, шумової, електромагнітної, радіаційної); механізми впливу сонячного випромінювання на життєдіяльність організмів; механізми йонізаційного впливу на організми електромагнітного смогу й радіоактивного випромінювання; фізико-технічні основи роботи засобів попередження та очищення довкілля від викидів; фізичні основи безпечної енергетики. *Діяльнісний компонент*: *визначає* фізичні параметри безпечної життєдіяльності людини за довідниковими джерелами.	Фізика і проблеми безпеки життєдіяльності людини. Фізичні основи бережливого природокористування та збереження енергії. Альтернативні джерела енергії. *Демонстрації* Фрагменти відеозаписів науково-популярних телепрограм щодо сучасних проблем екології та енергетики в Україні та світі

	Ціннісний компонент: *усвідомлює* необхідність екологічно виваженого використання досягнень сучасної фізики для суспільного розвитку, вплив цього процесу на життя та майбутнє існування людей на Землі; причинно-наслідкові зв'язки у взаємодії людини, суспільства і природи	

Міністерство освіти і науки України

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

для загальноосвітніх навчальних закладів[16]

5–9 класи

Навчальна програма з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів підготовлена робочою групою у 2012 році:

Т. Ю. Круцевич – завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання, рекреації та оздоровчої фізичної культури Національного університету фізичного виховання і спорту України, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (*голова робочої групи*)

Л. А. Галенко – учитель ліцею № 38 м. Києва

В. В. Деревянко – начальник відділу Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОНмолодьспорту України

С. М. Дятленко – начальник відділу нормативного забезпечення та організаційної роботи МОНмолодьспорту України

А. І. Ільченко – начальник Київського обласного управління з фізичного виховання та спорту

Н. С. Кравченко – викладач кафедри життєвих компетентностей Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України

І. Х. Турчик – доцент Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, кандидат наук з фізичного виховання і спорту

С. М. Чешейко – учитель ЗОШ № 78 м. Києва, заслужений учитель України

[16] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Робоча група, яка здійснила оновлення програми відповідно до наказу № 52 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р. та наказу №201 від 10.02.2017:

М. В. Тимчик – доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Факультету фізичного виховання та спорту НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук (*голова робочої групи*)

Є. Ю. Алексєйчук - учитель СШ № 2 ім. Д. Карбишева м. Києва, старший вчитель

В. В. Деревянко – завідувач сектору наукового та навчально-методичного забезпечення змісту суспільної, громадянської та технологічної освіти відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту загальної середньої освіти в Новій українській школі ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Т. А. Дмітрієва – учитель ЗОШ І-ІІІ ст. № 78 м. Києва, вчитель-методист

Е. А. Єрьоменко – професор кафедри фізичного виховання та спорту Інституту спеціальної бойової і фізичної підготовки та реабілітації Університету державної фіскальної служби, кандидат педагогічних наук

І. Р. Захарчук – завідувач спортивного відділу Українського державного центру позашкільної освіти

О. М.Лакіза – в.о. завідувача кафедри філософії освіти та управління КВНЗ Київської обласної ради «Академія неперервної освіти», кандидат педагогічних наук

В. О. Сілкова – учитель ЗОШ І-ІІІ ст. № 306 м. Києва, вчитель-методист

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчання фізичної культури в основній школі спрямоване на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, що полягає у розвиткові і соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань:

– формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, фізичного розвитку;

– розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;

– розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;

– формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;

– формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;

- формування високих моральних якостей.

Вклад предмета у формування ключових компетентностей.

	Ключові компетентності	Компоненти

1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	**Уміння:** правильно використовувати термінологічний апарат, спілкуватися в різних ситуаціях під час занять фізичною культурою і спортом, за допомогою спілкування розв'язувати конфлікти, популяризувати ідеї фізичної культури і спорту мовними засобами. **Ставлення:** усвідомлення ролі фізичної культури для гармонійного розвитку особистості, пошанування національних традицій у фізичному вихованні, українському спортивному русі. **Навчальні ресурси:** інформація про історію спортивного руху в Україні та українську спортивну термінологію.
2	Спілкування іноземними мовами.	**Уміння:** за допомогою іноземної мови спілкуватися про фізичну культуру, її значення для самореалізації людини, писати тексти іноземною мовою про власні спортивні захоплення, шукати інформацію в іноземних джерелах про ефективні оздоровчі програми, спортивні новини. **Ставлення:** усвідомлення ролі іноземної мови як мови міжнародного спілкування у спорті. **Навчальні ресурси:** спортивні новини іноземною мовою, спортивна термінологія.
3	Математична компетентність.	**Уміння:** використовувати математичні методи під час занять фізичною культурою, для створення індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм, здійснення самооцінювання власного фізичного стану, вести рахунок при проведенні змагань у різних видах спорту, здійснювати підрахунок та аналізувати частоту серцевих скорочень у стані спокою та під час фізичних навантажень, розраховувати зусилля для досягнення мети, аналізуючи швидкість, відстань, траєкторію, тощо. **Ставлення:** усвідомлення важливості математичного мислення для фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. **Навчальні ресурси:** завдання на подолання відстані, створення меню раціонального харчування.
4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях.	**Уміння:** організовувати та здійснювати туристичні мандрівки; застосовувати інноваційні технології для покращення здоров'я; виконувати різні фізичні вправи в умовах природного середовища, використовувати сили природи в процесі

		занять із фізичної культури. **Ставлення:** розуміння гармонійної взаємодії людини і природи, сприймання екологічного довкілля як ідеального простору для реалізації фізичної активності людини, ціннісне ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, усвідомлення важливості бережливого природокористування. **Навчальні ресурси:** туристичні мандрівки, фізичні вправи на свіжому повітрі, засоби загартовування, сучасні фітнес-технології.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** використовувати цифрові пристрої для навчання техніки рухових навичок, фізичних вправ, оцінювання власного фізичного стану, моніторингу рухової активності. **Ставлення:** усвідомлення впливу інформаційних та комунікаційних технологій і пристроїв на здоров'я людини, переваг та ризиків їх застосування; розуміння проблем та наслідків комп'ютерної залежності. **Навчальні ресурси:** комп'ютерні програми для корекції фізичного стану, майстер-класи з різних видів спорту, відеоуроки та відеоролики про проведення різних форм фізкультурно-оздоровчих занять.
6	Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** розв'язувати проблемні завдання у сфері фізичної культури і спорту; досягати конкретних цілей у фізичному самовдосконаленні; розробляти індивідуальні оздоровчі програми з урахуванням власних можливостей, мотивів та потреб; шукати, аналізувати та систематизувати інформацію у сфері фізичної культури та спорту. **Ставлення:** розуміння потреби постійного фізичного вдосконалення. **Навчальні ресурси:** приклади індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм.
7	Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** боротися, здобувати чесну перемогу та з гідністю приймати поразку, контролювати свої емоції, організовувати свій час і мобілізувати ресурси, оцінювати власні можливості в процесі рухової діяльності, реалізовувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за власні рішення, користуватися власними перевагами і визнавати недоліки у тактичних діях у різних видах спорту, планувати та реалізовувати спортивні проекти (турніри, змагання тощо).

		Ставлення: ініціативність, активність у фізкультурній діяльності, відповідальність, відвага, усвідомлення важливості співпраці під час ігрових ситуацій. **Навчальні ресурси:** спортивні змагання з різних видів спорту.
8	Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** організовувати гру чи інший вид командної рухової діяльності; спілкуватися в різних ситуаціях, нівелювати конфлікти; дотримуватися: правил чесної гри (Fair Play): поважати суперника, здобувати перемогу чесним шляхом за рахунок ретельної підготовки, з гідністю приймати поразку, пам'ятати, що головна перемога – це перемога над собою; санітарно-гігієнічних вимог та правил безпечної поведінки під час виконання фізичних вправ, контролювати свій стан у процесі занять фізичною культурою. **Ставлення:** поцінування підтримки, альтернативних думок і поглядів; толерантність; розуміння зв'язку між руховою активністю та здоров'ям, свідоме ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших. **Навчальні ресурси:** командні види спорту.
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** виражати свій культурний потенціал через рухову діяльність; удосконалювати культуру рухів. **Ставлення:** усвідомлення можливостей самовираження та самореалізації через фізичну культуру та спорт; дотримання мовленнєвого етикету. **Навчальні ресурси:** форми фізичного виховання: спортивні свята, змагання, рухливі перерви, фізкультпаузи.
10	Екологічна грамотність і здорове життя.	**Уміння:** свідомо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших; організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності, **Ставлення:** усвідомлення важливості дотримання санітарно-гігієнічних вимог при виконанні фізичних вправ, значення рухової активності в житті людини для покращення здоров'я, самоконтролю в процесі занять

		фізичною культурою, дотриматися правил безпечної поведінки під час уроків, змагань та інших форм фізичного виховання. **Навчальні ресурси:** форми фізичного виховання: спортивні свята, змагання, рухливі ігри.

Призначення змістових ліній.

Змістова лінія **«Екологічна безпека та сталий розвиток»** націлена на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Використовувати знання про особливості фізичного стану та адаптацію організму до фізичних навантажень в процесі фізкультурно-оздоровчих занять, використовувати інноваційні технології для покращення здоров'я, усвідомлювати людину як частину природи, її взаємодію з природнім середовищем у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності, використовувати сили природи в процесі занять з фізичної культури, вміти проводити різні форми рухової активності в умовах природного середовища тощо.

Реалізація змістової лінії **«Громадянська відповідальність»** сприятиме формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства.

Вміти ефективно співпрацювати з іншими у процесі фізичного виховання, виявляти солідарність та зацікавлення у спільному розв'язанні проблем, здійснювати критичну і практичну рефлексію, в ухваленні спільних рішень в досягненнях мети, формування відповідальності та розуміння цінностей фізичної культури, дотримання демократичних принципів у фізкультурній діяльності.

Вивченням питань, що належать до змістової лінії **«Здоров'я і безпека»** прагнуть сформувати учня/учениці як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який/яка здатний/на дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Розуміти, що фізична культура є складовою частиною загальної культури суспільства, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних якостей людини з метою гармонійного формування її як особистості. Усвідомлювати, що фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвиток дружніх стосунків тощо. Свідомо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших; вміти організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності, нівелювати конфлікти, здобувати чесну перемогу та з гідністю приймати поразку, дотримуватися правил чесної гри, усвідомлювати важливість дотримання санітарно-гігієнічних вимог при виконанні фізичних вправ, розуміти значення рухової активності в житті людини для покращення здоров'я, формувати навички самоконтролю в процесі занять фізичною культурою, дотриматися правил безпечної поведінки під час уроків, змагань та інших форм фізичного виховання.

Змістова лінія **«Підприємливість та фінансова грамотність»** націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів

фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо).

Формувати уміння надавати фізкультурно-оздоровчі послуги з урахуванням особливостей конкретного підприємства, організації тощо. Сприяти формуванню здатності до оцінювання власних можливостей в процесі рухової діяльності, вміти працювати в команді, формувати навички співробітництва, реалізовувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за прийняті рішення, усвідомлювати важливість співпраці під час ігрових ситуацій, власних позитивних сторін та визнавати свої недоліки у тактичних діях в різних видах спорту, проявляти ініціативність та активність у фізкультурній діяльності, вміти планувати змагання між класами, школами тощо та укладати кошторис запланованих змагань.

Предметна компетентність є багатокомпонентним утворенням, основними компонентами є знаннєвий, діяльнісний і ціннісний. Зміст цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць».

Структура навчального процесу з фізичної культури

Навчальна програма «Фізична культура. 5–9 класи» розроблена на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016)

Програма характеризується спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає планування навчального матеріалу відповідно до віково-статевих особливостей учнівства, їхніх інтересів, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, кадрового забезпечення.

Навчальна програма забезпечує:

- безперервність, єдність та наступність між початковою та старшою школою;
- розвивальний характер і прикладну спрямованість навчання та виховання;
- формування всебічно розвиненої й фізично-повноцінної особистості.

Навчальна програма побудована за модульною системою. Вона містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову. До інваріантної частини належать: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка, зміст яких реалізовується упродовж кожного уроку. Практично кожен вид спорту може бути представлений у вигляді варіативного модуля. Фахівці фізичної культури можуть розробляти свої варіативні модулі до цієї програми. Програми варіативних модулів мають пройти експертизу, отримати гриф Міністерства освіти і науки України та бути оприлюдненими для загального користування. Отже, кількість варіативних модулів з часом має зростати.

Змістове наповнення варіативної складової навчальний заклад формує самостійно із модулів, запропонованих навчальною програмою. У 5–6 класах учні мають опанувати 4–6 варіативних модулів, у 7–8 класах – 3–5, у 9 класі – 3–4 модулі. На опанування обраних модулів відводиться приблизно однакова кількість годин, але не менше ніж 18. Однак не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Програми варіативних модулів розроблено на п'ять років. Вони містять пояснювальну записку, зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, потрібного для освоєння модуля.

Критеріями відбору варіативних модулів є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів/учениць. Бажання учнів/учениць

визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

Варіативні модулі протягом навчання у різних класах можуть змінюватися.

Наприклад, учні/учениці вивчають:

у 5 класі – футбол (1 рік вивчення), волейбол (1 рік вивчення), легку атлетику (1 рік вивчення), плавання (1 рік вивчення) та лижну підготовку (1 рік вивчення);

у 6 класі – футбол (2 рік вивчення), волейбол (2 рік вивчення), плавання (2 рік вивчення), легку атлетику (2 рік вивчення) та бадмінтон (1 рік вивчення);

у 7 класі – футбол (3 рік вивчення), легку атлетику (3 рік вивчення), плавання (3 рік вивчення) та бадмінтон (2 рік вивчення);

у 8 класі – футбол (4 рік вивчення), настільний теніс (1 рік вивчення), гімнастику (1 рік вивчення) та баскетбол (1 рік вивчення);

у 9 класі – футбол (5 рік вивчення), гімнастику (2 рік вивчення) та баскетбол (2 рік вивчення).

За потреби у 6–9 класах у межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

У разі освоєння двох варіативних модулів протягом одного навчального року та у випадку, коли вивчення модуля розпочинається не з 5 класу, учитель повинен скоригувати змістове наповнення варіативного модуля та нормативи оцінювання.

Організація навчального процесу з фізичної культури

Основною формою організації навчально-виховного процесу з фізичної культури в загальноосвітньому навчальному закладі є урок.

Головними вимогами до сучасного уроку фізичної культури є:

– забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання та здійснення міжпредметних зв'язків;

– забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної спрямованості навчального процесу;

– формування в учнів/учениць умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами;

– забезпечення диференційованого підходу до організації навчального процесу з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного розвитку, рухової підготовленості та статі учнів/учениць, урахування їх мотивів та інтересів до занять фізичними вправами;

– використання вчителем різноманітних організаційних форм, засобів, методів і прийомів навчання;

– досягнення оптимальної рухової активності всіх учнів/учениць протягом кожного уроку з урахуванням стану здоров'я.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 р. за № 518/674 учні/учениці розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Для основної медичної групи фізична підготовка проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури та опановують навчальний матеріал відповідно до вимог цієї навчальної програми. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря.

Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Учні/учениці, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово

звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель (а у 8–9 класах разом з учнем) складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

При складанні розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Оцінювання навчальних досягнень

Оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу).
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються орієнтовні навчальні нормативи передбачені цією програмою та нормативи запропоновані у кожному модулі по роках вивчення. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування.

При складанні навчального нормативу за його показником визначають рівень досягнень (низький, середній, достатній, високий), а потім за технічними показниками виконання рухової дії та теоретичними знаннями виставляють оцінку в балах. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.08 р. № 371.

Оцінюючи навчальні досягнення учнів/учениць з фізичної підготовленості, потрібно дотримуватися таких вимог:

1. Навчальні нормативи складають діти основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.
2. Кожній заліковій вправі передує спеціальна фізична підготовка (не менше як на двох заняттях).
3. Перед складанням нормативу вчитель проводить розминку, а після — відновлювальні вправи.
4. Учні/учениці мають можливість перескласти норматив на визначеному вчителем занятті.
5. Учитель зобов'язаний забезпечити безумовне дотримання правил і виконання вимог щодо безпеки під час здачі нормативів.
6. Оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць, віднесених до підготовчої групи здійснюється на загальних підставах.

При оцінюванні навчальних досягнень ш колярів/школярокз фізичної культури також

враховуються: особисті досягнення протягом навчального року; ступінь активності часть у спортивних змаганнях усіх рівнів. На основі зазначених показників учителі можуть застосовувати різноманітні системи нарахування «бонусних» балів. Наприклад, якщо учень (учениця) викона(в/ла) залікову вправу на певний рівень, але при цьому його (її) особистий результат виконання цієї вправи поліпшився порівняно з попереднім показником, учитель може виставити оцінку на 1–2 бали вищу за ту, яка передбачається навчальними нормативами.

Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, оцінюються за теоретико-методичні знання, техніку виконання вправ, складання відповідних нормативів, які їм не протипоказані.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів/учениць до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюють, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів з причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

Теоретико-методичні знання
та загальна фізична підготовка
5 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** здоровий спосіб життя; поняття: фізичний розвиток, фізична підготовленість, вид спорту та Олімпійський принцип «Fair Play» **наводить приклади:** особливостей фізичного виховання в Стародавній Греції; чесної поведінки під час занять з видів спорту та у повсякденному житті; видів спорту. **Ціннісний компонент** **володіє:** методами самоконтролю за дотриманням правильного положення тіла; основними прийомами самоконтролю за об'єктивними показниками (ЧСС) під час занять фізичними вправами; **Діяльнісний компонент** **дотримується правил:** гігієни та санітарії; безпеки на уроках і під час позакласних фізкультурних занять; Олімпійського принципу «Fair Play»: повага до суперника, суддів, уболівальників, здобуття перемоги завдяки наполегливим тренуванням, а не за будь-яку ціну та ін.	Загальна характеристика здорового способу життя. Поняття фізичного розвитку та фізичної підготовленості, вид спорту. «Олімпійський принцип Fair Play». Фізичне виховання у Стародавній Греції. Правила гігієни та санітарії під час занять фізичною культурою. Основи самоконтролю під час занять фізичними вправами. Правила безпеки на уроках і під час позакласних фізкультурних занять.
Загальна фізична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Когнітивний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** перешикування з колони по одному в колону по чотири дробленням і зведенням, із колони по два, чотири розведенням і злиттям; рух уперед з кроку на місці; ходьбу по діагоналі, «протиходом» та «змійкою»; різновиди ходьби, бігу та стрибків; загальнорозвивальні вправи на місці та в русі, без предмета, з предметами (м'ячами, гімнастичними палицями, обручами, скакалками), у парах; вправи для формування постави та запобігання плоскостопості; танцювальні вправи; повторний біг на відрізках 10–30 м; прискорення до 10 м із різних вихідних положень; біг зі зміною швидкості і напрямку за сигналом; різновиди стрибків із завданнями**;** стрибки з поворотами на 90 та 180°; акробатичні вправи; подолання смуги перешкод, «човниковий» біг 4×9 м, рухливі та народні ігри, естафети. **бере участь** у рухливих, народних іграх та естафетах; **виконує:** згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі (хл.) та висі лежачи (дівч.), присідання, піднімання тулуба з положення лежачи; піднімання тулуба з положення лежачи на животі; вправи з гантелями (до 1 кг), еспандерами, з предметами збільшеної ваги у парах; **виконує:** вистрибування з присіду вгору; стрибки з місця в довжину та висоту; стрибки в «глибину» з наступним вистрибуванням угору; метання малого м'яча; вправи з широкою амплітудою рухів руками і ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; відведення рік та рук за допомогою партнер(а/-ки); вправи на розтягування; рівномірний біг до 1000 м; повторний біг 4×30 м, 2×60 м	*Стройові вправи* *ходьба, біг; стрибки;* *загальнорозвивальні вправи;* *вправи для формування постави та запобігання плоскостопості;* *танцювальні вправи;* *вправи для розвитку швидкості* *спритності;* *сили;* *швидкісно-силових якостей;* *гнучкості;*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
	витривалості
Діяльнісний та ціннісний компонент **бере участь** у рухливих, народних, спортивних іграх та естафетах, усвідомлює їх значення	*Рухливі, народні,спортивні ігри та естафети*

6 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **наводить приклади** впливу шкідливих звичок на здоров'я людини; **характеризує:** Олімпійські ігри у Стародавній Греції; особливості фізичного розвитку і функціонального стану організму у підлітковому віці; засоби і методи контролю витривалості; **Ціннісний та діяльнісний компонент** **володіє** методами самоконтролю фізичного стану під час занять вправами, спрямованими на розвиток витривалості; **пояснює** значення та **дотримується** правил: поведінки під час плавання у басейнах та водоймищах; безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять;	Шкідливі звички та їх вплив на здоров'я людини. Олімпійські ігри у Стародавній Греції. Особливості фізичного розвитку і функціонального стану організму в підлітковому періоді. Засоби розвитку витривалості та методи контролю. Правила поведінки під час занять плаванням у басейнах та водоймищах
Загальна фізична підготовка	
Когнітивний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** шикування та перешикування раніше вивченими способами; стройовий крок, розмикання та змикання на місці; команди: «Збільшити дистанцію», «Зменшити дистанцію»; рух по межах, кутах і точках залу; **виконує:** різновиди ходьби, бігу та стрибків; **виконує:** загальнорозвивальні вправи на місці та в русі, без предмета, з предметами (м'ячами, гімнастичними палицями, обручами, скакалками), у парах; **виконує:** вправи для формування постави та запобігання плоскостопості; танцювальні вправи;	*Стройові вправи;* *ходьба, біг; стрибки;* *загальнорозвивальні вправи;*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
повторний біг на відрізках 10–30 м; прискорення до 10 м із різних вихідних положень; біг зі зміною швидкості і напрямку за сигналом; багаторазові стрибки з поворотами на 90, 180 та 360°; акробатичні вправи; вправи на підвіщеній опорі; подолання смуги перешкод, «човниковий» біг 4×9 м, біг з різних вихідних положень; згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі (хл.) та висі лежачи (дівч.), присідання, піднімання тулуба з положення лежачи; піднімання тулуба з положення лежачи на животі; вправи з гантелями (до 1 кг), еспандерами, з предметами збільшеної ваги у парах; пересування в упорі на руках; вистрибування з присіду вгору; стрибки з місця в довжину та висоту; стрибки в «глибину» з наступним вистрибуванням угору; метання малого м'яча; серійні стрибки з поштовхом однією та двох ніг; кидки і ловіння набивного м'яча (1кг); вправи з широкою амплітудою рухів руками і ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; відведення ніг та рук за допомогою партнера; вправи на розтягування; **виконує:** рівномірний біг до 1200 м; перемінний біг 200–400-метрових відрізків по черзі с прискореною ходьбою 30–50 м; стрибки через скакалку	*вправи для формування постави та запобігання плоскостопості;* *танцювальні вправи;* *Вправи для розвитку швидкості;* *спритності;* *сили;* *швидкісно-силових якостей;* *гнучкості;* *витривалості*
Ціннісний та діяльнісний компонент **бере участь** в рухливих, народних іграх та естафетах, усвідомлює їх значення	*Рухливі, народні , спортивні ігри та естафети*

7 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Учень, учениця: **пояснює** значення раціонального рухового режиму для здоров'я людини; **називає** форми занять рекреаційної, фізкультурно-оздоровчої та спортивної спрямованості; **характеризує:** відродження Олімпійських ігор сучасності; засоби та методи розвитку сили, гнучкості; ознаки перевтоми; **Ціннісний компонент** **володіє:** методами контролю за розвитком сили, гнучкості; засобами самоконтролю за адекватністю фізичних навантажень за суб'єктивними відчуттями; **Діяльнісний компонент** **дотримується** правил безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять	Раціональний руховий режим школяра (добовий, тижневий та протягом року). Форми занять рекреаційної, фізкультурно-оздоровчої та спортивної спрямованості. Відродження Олімпійських ігор сучасності. Засоби розвитку сили, гнучкості та методи контролю. Ознаки перевтоми та засоби їх попередження. Правила безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять
Загальна фізична підготовка	
Когнітивний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** шикування та перешикування на місці із зімкнутого двошеренгового строю в одношеренговий; зміна напрямку заходженням плечем; різновиди ходьби, бігу, стрибків вивчені в попередніх роках; загальнорозвивальні вправи: вправи на місці та в русі, в парах, без предмета, з предметами (м'ячами, обручами, гімнастичними палицями, скакалками, набивними м'ячами (1 кг)), у парах; вправи для формування постави та запобігання плоскостопості; танцювальні вправи; повторний біг на відрізках 15–30 м; прискорення до 15 м із різних вихідних положень зі зміною швидкості і напрямку за сигналом; різновиди стрибків із завданнями зі зміною напряму; стрибки з поворотами, через різноманітні предмети; акробатичні вправи; подолання смуги перешкод; «човниковий» біг 4×9 м; рівномірний біг до 1000 м; перемінний біг 200–400-метрових відрізків зі швидкістю 2–3,5	*Стройові вправи* *ходьба, біг, стрибки;* *загальнорозвивальні вправи;* *вправи для формування постави;* *танцювальні вправи;* *вправи для розвитку швидкості;* *вправи для розвитку спритності;* *вправи для розвитку витривалості;*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
м/с і 30–50 м прискореного бігу зі швидкістю 4,0–4,5 м/с; стрибки через скакалку; згинання і розгинання рук в упорі лежачи (хл.) від лави (дівч.); підтягування у висі та у висі лежачи (дівч.); присідання на одній та двох ногах; згинання та розгинання рук в упорі стоячи біля стіни під кутом 45–50°; кидання і ловіння набивного м'яча в парах; вправи з широкою амплітудою рухів руками і ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; відведення ніг та рук за допомогою партнера; вправи на розтягування	*вправи для розвитку сили;* *вправи для розвитку гнучкості*
Діяльнісний компонент **бере участь** у спортивних іграх та естафетах	*Спортивні ігри та естафети*

8 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **наводить приклади** визначних спортивних досягнень олімпійців; **характеризує** цінності олімпізму, **називає:** ознаки обмороження, опіків та профілактику їх попередження; правила загартування холодовими та тепловими процедурами; **Ціннісний компонент** **пояснює** значення занять фізичною культурою та спортом для підтримання розумової працездатності; **характеризує** засоби та методи розвитку швидкісно-силових якостей; **Діяльнісний компонент** **дотримується** правил безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять	Визначні спортивні досягнення олімпійців. Основні цінності олімпізму. Правила загартування холодовими та тепловими процедурами. Допомога при обмороженнях та опіках. Значення занять фізичною культурою та спортом для підтримання розумової працездатності. Засоби розвитку швидкісно-силових якостей та методи контролю. Правила безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять
Загальна фізична підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** повороти в русі наліво, направо, команду «Прямо!», організовувальні вправи; різновиди ходьби, бігу, стрибків;	*Стройові вправи*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
вправи в русі, в парах, у трійках, без предмета, з предметами (набивними м'ячами, гантелями, гімнастичними лавами, джгутами); вправи для формування постави та запобігання плоскостопості; повторний біг на відрізках 15–30 м, прискорення до 20 м з різних вихідних положень; біг зі зміною швидкості і напрямку за сигналом; **виконує:** різновиди стрибків із завданнями; стрибки з поворотами, через різноманітні предмети; метання м'яча в ціль; акробатичні вправи; вправи на підвищеній опорі; подолання смуги перешкод, «човниковий» біг 4×9 м; естафети, що складаються із комбінованих вправ; рівномірний біг до 1500 м; чергування бігу та ходьби на дистанції до 1700 м; стрибки через скакалку; згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі та у висі лежачи на перекладині; присідання на одній та двох ногах; пересування в упорі на руках; вправи з гантелями, гумовими джгутами; вправи з широкою амплітудою рухів руками і ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; відведення ніг та рук за допомогою партнер(а/-ки); вправи на розтягування; вправи з гімнастичною палицею або скакалкою, складеною вчетверо; стрибки на одній та двох ногах у довжину та висоту; перестрибування через перешкоди, відштовхуючись однією та двома ногами; вистрибування з присіду; кидки і ловіння набивного м'яча (1 кг) в парах; кидки набивного м'яча (1 кг) різними способами;	*ходьба; біг; стрибки;* *загальнорозвивальні вправи;* *вправи для формування постави;* *вправи для розвитку швидкості;* *вправи для розвитку спритності;* *вправи для розвитку витривалості;* *вправи для розвитку сили;* *вправи для розвитку гнучкості;* *вправи для розвитку швидкісно-силових якостей*
Діяльнісний компонент **бере участь** у спортивних іграх; **дотримується** правил безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять	*Спортивні ігри*

9 клас

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретико-методичні знання	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **пояснює** основи раціонального харчування; **називає:** досягнення українських олімпійців на міжнародній арені, роль Національного олімпійського комітету України для розвитку спорту; **має уявлення** про правила домедичної допомоги під час травм; **дотримується** правил безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять; **Ціннісний компонент** **характеризує** правила самостійних занять фізичними вправами;	Основи раціонального харчування. Олімпійська Україна. Національний олімпійський комітет України. Домедична допомога при травмах (забій, вивих, перелом, розтягнення). Правила безпеки на уроках і під час позаурочних фізкультурних занять. Правила самостійних занять фізичними вправами.
Загальна фізична підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** організовувальні вправи, поворот кругом в русі; різновиди ходьби, бігу, стрибків; загальнорозвивальні вправи; вправи в русі, в парах, у трійках, у групах, із предметами – набивними м'ячами, гімнастичними лавами, джгутами; вправи для формування постави та запобігання плоскостопості; повторний біг на відрізках 30–60 м; прискорення до 30 м з різних вихідних положень; біг зі зміною швидкості й напрямку за сигналом; різновиди стрибків із завданнями; стрибки з поворотами, через різноманітні предмети; подолання смуги перешкод, «човниковий» біг 4×9 м; рівномірний біг до 1500 м; біг 300–400 м з інтервалом по 1–2–3 рази; біг у перемінному темпі до 2000 м; стрибки через скакалку; **виконує:** згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі та у висі лежачи на перекладині; присідання на одній та двох ногах; вправи з гантелями, з подоланням ваги	*Стройові вправи;* *ходьба; біг; стрибки;* *загальнорозвивальні вправи;* *вправи для формування та корекції постави;* *вправи для розвитку швидкості;* *вправи для розвитку спритності;* *вправи для розвитку витривалості;* *вправи для розвитку сили;*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
партнера, вправи на силових тренажерах; вправи з широкою амплітудою рухів руками й ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили; вправи на розтягування; вправи з гімнастичною палицею або скакалкою, складеною вчетверо; стрибки з місця в довжину та висоту; серійні стрибки з поштовхом однієї та двох ніг; вистрибування з присіду; стрибки «в глибину» з наступним вистрибуванням угору; кидки і ловіння набивного м'яча (1 кг) в парах	*вправи для розвитку гнучкості;* *вправи для розвитку швидкісно-силових якостей*
Діяльнісний компонент **бере участь** у спортивних іграх	*Спортивні ігри*

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

5 клас

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	середній	Достатній	високий
Швидкість: Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 7,0	7,0	6,5	5,8
	Дівч.	Більше 7,4	7,4	6,9	6,2
Витривалість: рівномірний біг без урахування часу (м)	Хл.	До 600	600	800	1000
	Дівч.	До 500	500	800	1000
Гнучкість: нахил тулуба вперед із положення сидячи (см)	Хл.	До 2	2	3	5
	Дівч.	До 5	5	7	10
Сила: підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	До 2	2	3	4
	Дівч. у висі лежачи	До 3	3	6	8
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	До 4	4	7	10
	Дівч. від лави	До 4	4	6	8
Спритність: човниковий біг	Хл.	13,3	12,6	12,0	11,4

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	середній	Достатній	високий
4×9 м (с)	Дівч.	14,0	13,4	12,8	12,2
Швидкісно-силові: стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 120	120	140	160
	Дівч.	До 110	110	120	140
Метання малого м'яча на дальність (м)	Хл.	До15	15	22	28
	Дівч.	До 10	10	13	16
Піднімання тулуба в сід за 30 с (кількість разів)	Хл.	До 10	10	16	20
	Дівч.	До 9	9	15	19

6 клас

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	середній	достатній	високий
Швидкість: Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,7	6,7	6,2	5,6
	Дівч.	Більше 7,1	7,1	6,6	6,0
Витривалість: рівномірний біг без урахування часу (м)	Хл.	До 700	700	1000	1200
	Дівч.	До 600	600	800	1000
Гнучкість: нахил тулуба вперед із положення сидячи (см)	Хл.	До2	2	4	6
	Дівч.	До 6	6	8	11
Сила: підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	До 2	2	4	5
	Дівч. у висі лежачи	До 4	4	8	12
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	До 6	6	10	14
	Дівч. від лави	До 5	5	7	9
Спритність:човниковий біг 4×9 м (с)	Хл.	12,9	12,3	11,7	11,1
	Дівч.	13,7	13,1	12,5	11,9
Швидкісно-силові: стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 130	130	150	170
	Дівч.	До 120	120	130	150
Метання малого м'яча на дальність (м)	Хл.	До 17	17	24	30
	Дівч.	До 12	12	15	18
Піднімання тулуба в сід за 30 с (кількість разів)	Хл.	До 11	11	17	21
	Дівч.	До 10	10	16	20

7 клас

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	**середній**	**достатній**	**високий**
Швидкість: біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,4	6,4	6,0	5,4
	Дівч.	Більше 6,8	6,8	6,4	5,8
Витривалість: рівномірний біг 1000 (хв.с)	Хл.	Більше 5.30	5.30	5.00	4.40
	Дівч.	Більше 6.00	6.00	5.30	5.10
Гнучкість: нахил тулуба вперед із положення сидячи (см)	Хл.	До 2	2	4	7
	Дівч.	До 7	7	9	12
Сила: підтягування (кількість разів)	Хл.у висі	До 3	3	5	7
	Дівч. у висі лежачи	До 5	5	10	15
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	До 9	9	14	18
	Дівч. від лави	До 6	6	9	12
Спритність: човниковий біг 4×9 м (с)	Хл.	12,5	11,9	11,3	10,8
	Дівч.	13,4	12,8	12,3	11,8
Швидкісно-силові: стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 140	140	160	180
	Дівч.	До 130	130	140	160
Метання малого м’яча на дальність (м)	Хл.	До 20	20	26	34
	Дівч.	До 14	14	16	20
Піднімання тулуба в сід за 30 с (кількість разів)	Хл.	До 12	12	18	22
	Дівч.	До 11	11	17	21

8 клас

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	**середній**	**достатній**	**високий**
Швидкість: біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,2	6,2	5,8	5,2
	Дівч.	Більше 6,7	6,7	6,2	5,6
Витривалість: рівномірний біг (хв.с)	Хл. 1500 м	Більше 8.00	8.00	7.20	6.50
	Дівч. 1000 м	Більше 6.00	6.00	5.30	5.10
Гнучкість: нахил тулуба вперед із положення сидячи (см)	Хл.	До 2	2	5	8
	Дівч.	До 8	8	10	13
Сила: підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	До 3	3	6	8

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	середній	достатній	високий
	Дівч. у висі лежачи	До 5	5	12	16
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	До 10	10	15	20
	Дівч. від лави	До 7	7	10	13
Спритність: човниковий біг 4×9 м (с)	Хл.	12,1	11,6	11,0	10,4
	Дівч.	13,1	12,6	12,0	11,5
Швидкісно-силові: стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 150	150	170	185
	Дівч.	До 130	130	145	165
Метання малого м'яча на дальність (м)	Хл.	До 23	23	30	36
	Дівч.	До 15	15	18	22
Піднімання тулуба в сід за 30 с (кількість разів)	Хл.	До 13	13	19	24
	Дівч.	До 12	12	18	23

9 клас

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	середній	достатній	високий
Швидкість: біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,0	6,0	5,6	5,0
	Дівч.	Більше 6,7	6,7	6,0	5,5
Витривалість: рівномірний біг (хв.с)	Хл. 1500 м	Більше 7.30	7.30	7.00	6.30
	Дівч. 1000 м	Більше 6.00	6.00	5.30	5.10
Гнучкість: нахил тулуба уперед із положення сидячи (см)	Хл.	До 2	2	5	9
	Дівч.	До 9	9	11	14
Сила: підтягування (кількість разів)	Хл.у висі	До 3	3	7	10
	Дівч. у висі лежачи	До 5	5	15	18
Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 12	12	18	25
	Дівч. (від	До 8	8	12	15

Показники фізичних якостей		Рівень компетентності			
		низький	середній	достатній	високий
	лави)				
Спритність: човниковий біг 4×9 м (с)	Хл.	11,7	11,2	10,6	10,1
	Дівч.	12,8	12,3	11,8	11,3
Швидкісно-силові: стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 160	160	180	200
	Дівч.	До 135	135	150	170
Метання малого м'яча на дальність (м)	Хл.	До 26	26	32	40
	Дівч.	До 16	16	19	24
Піднімання тулуба в сід за 30 с (кількість разів)	Хл.	До14	14	20	26
	Дівч.	До 13	13	19	25

Автор: **О.М. Лакіза**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
БАСКЕТБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Баскетбол» складається зі змісту навчального матеріалу, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовних навчальних нормативів та переліку обладнання.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, техніко-тактичну підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Під час навчання технічних прийомів з баскетболу треба на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, а також дотримуватися методики послідовності навчання атакувальних і захисних прийомів техніки гри. Широко використовувати підвідні вправи. Під час навчання треба застосовувати вправи ігрового характеру.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння технічних прийомів з баскетболу.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Учень, учениця: **характеризує** основні етапи історії розвитку баскетболу; **пояснює** принципи гігієни та санітарії баскетболіста; **визначає** основні елементи техніки і правила гри; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки і поведінки під час занять баскетболом та змагань	Історія розвитку баскетболу. Гігієна тіла, одягу, спортивної форми, режиму дня. Поняття про техніку гри. Основні правила гри. Поведінка під час змагань Правила безпеки під час занять баскетболом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення на 5, 10, 15 м з різних стартових положень за зоровим і звуковим сигналами, «човниковий» біг 4×5 м; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості; рухливі ігри та естафети з бігом і стрибками; **володіє** серійними стрибками з діставанням високо підвішених предметів **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я	Спеціальні фізичні вправи та рухливі ігри
Техніко-тактична підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стійки баскетболіста та різноманітні пересування в нападі й захисті; зупинки стрибком та двома кроками; повороти на місці; кидки м'яча однією рукою від плеча, двома руками від грудей з місця та в русі; **володіє:** ловінням і передачами м'яча двома руками від грудей, однією рукою від плеча на місці та в русі; веденням м'яча на місці, у русі, з обведенням предметів; **застосовує** технічні прийоми нападу і захисту у взаємодіях з партнерами під час гри	Стійки, способи пересувань, зупинки, повороти на місці, ведення м'яча, передачі, кидки м'яча

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:**	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
характеризує історію розвитку баскетболу в Україні; **обґрунтовує** особливості харчування баскетболіста; **наводить приклади** негативного впливу шкідливих звичок на досягнення у спорті; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки і поведінки під час занять баскетболом та змагань	Історія розвитку баскетболу в Україні. Раціональне харчування спортсменів. Шкідливі звички та їх негативний вплив на досягнення у спорті. Поведінка під час змагань Правила безпеки під час занять баскетболом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4×9 м; чергування прискорень, зупинок, поворотів, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості; **застосовує:** серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг із діставанням високих предметів; вистрибування з присіду; естафети, рухливі ігри	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** чергування вивчених способів пересувань; кидки однією рукою зверху з місця (з відскоком від щита в кошик), двома руками від голови (дівчата) та в русі (з двох кроків); подвійний крок, техніку виконання штрафного кидка; фінти; протидію нападаючому гравцю з м'ячем; **застосовує:**ловіння і передачі м'яча однією рукою від плеча в парах, трійках; оптимальний вибір місця для одержання передачі м'яча; технічні прийоми нападу й захисту у взаємодії з партнерами під час гри; **здійснює:** ведення м'яча (правою та лівою рукою почергово) з наступною передачею в колонах, парах, трійках; ведення з опором захисника	Пересування; ловіння і передачі м'яча однією рукою від плеча; ведення м'яча; кидки однією рукою зверху; подвійний крок, штрафний кидок, фінти

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-	Зміст навчального матеріалу

пізнавальної діяльності учнів/учениць	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** стан українського баскетболу на сучасному етапі; **називає:** провідні баскетбольні клуби країни, області, міста; видатних баскетболістів України; **пояснює:** засоби фізичної підготовки баскетболіста; методику розвитку витривалості; **розкриває** правила самоконтролю під час занять спортом; зовнішні ознаки втоми і перевтоми та засоби її запобігання; **Ціннісний компонент** **усвідомлює**, що спортивна гра «Баскетбол» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних запитів тощо; **дотримується** правил безпеки і поведінки під час занять баскетболом та змагань	Українській баскетбол на сучасному етапі. Методика розвитку витривалості. Самоконтроль на заняттях баскетболом. Поведінка під час змагань Правила безпеки під час занять баскетболом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15, 20 м з різних стартових положень; «човниковий» біг 4×9 м; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг з діставанням високих предметів; вправи з обтяженнями, набивними м'ячами; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук: гнучкості; рухливі ігри та естафети з бігом і стрибками	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різноманітні способи пересувань, бігу, стрибків під час активної протидії захисників; чергування різних прийомів ловіння, передач м'яча двома руками зверху та знизу; накривання і відбивання м'яча; **застосовує:** чергування різних способів ведення м'яча без зорового контролю; кидки	Чергування різних способів пересувань, ведень, передач та кидків м'яча. Подвійний крок. Гра в захисті: протидія атакувальним прийомам суперника

однією рукою з місця, в русі й у стрибку; штрафний кидок; кидок м'яча в корзину після подвійного кроку; технічні прийоми нападу і захисту у взаємодіях з партнерами під час навчальної гри.	

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** спеціальну фізичну підготовку баскетболіста; швидкісно-силові якості, спритність; **застосовує** правила під час навчальної гри; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять баскетболом	Спеціальна фізична підготовка баскетболіста. Методика розвитку швидкісно-силових якостей, спритності. Правила гри Поведінка під час змагань Правила безпеки під час занять баскетболом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з різних вихідних положень на 5, 10, 15, 20 м; «човниковий» біг 4 × 9 м; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг з діставанням високих предметів; вправи з обтяженнями, набивними м'ячами; естафети; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** поєднання різних способів пересувань зупинок, стійок із технічними прийомами нападу й захисту; асинхронне ведення м'яча без зорового контролю; «перекладання» м'яча при опорі захисника; кидки однією рукою зверху в стрибку, двома руками зверху (дівчата) з місця та у русі, з опором захисника, штрафний кидок; кидки м'яча в корзину після подвійного кроку; **застосовує:** передачі м'яча у стрибку; асинхронне ведення м'яча без зорового контролю; «перекладання» м'яча при опорі захисника; технічні прийоми нападу й	Різні способи пересувань, зупинок, ведень, передач, кидків м'яча; подвійний крок, протидії атакувальним діям суперників

захисту у взаємодіях з партнерами під час гри; **здійснює:** накривання м'яча; боротьбу за м'яч, що відскочив від щита	

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** методику розвитку спритності; **пояснює** профілактику травматизму на заняттях баскетболом; **Діяльнісний компонент** **наводить приклади** домедичної допомоги; **застосовує** правила гри під час навчальної гри; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки і поведінки під час занять баскетболом та змагань	Методика розвитку спритності. Профілактика травматизму і надання домедичної допомоги. Правила гри з баскетболу. Поведінка під час змагань. Правила безпеки під час занять баскетболом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15, 20 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 × 9 м; вправи з обтяженнями, набивними м'ячами; естафети; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук; гнучкості; **застосовує:** зупинки, повороти, біг зі зміною напрямку за зоровим сигналом; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг із діставанням високих предметів; вистрибування з присіду; стрибки «вглибину» з наступним вистрибуванням угору	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різні способи пересувань, зупинок у поєднанні з технічними прийомами нападу й захисту у тактичних взаємодіях і при активному опорі суперників; накривання м'яча і блокування при боротьбі	Різні способи пересувань, ловіння і передач м'яча, ведення та кидки в умовах жорсткого опору захисників. Штрафні та дальні кидки. Подвійний крок

за м’яч, що відскочив від щита; **застосовує:** асинхронне ведення м’яча без зорового контролю; передачі м’яча різними способами при опорі захисника кидки однією рукою зверху в стрибку із середньої і далекої дистанцій в русі з опором захисника; **раціонально використовує** технічні прийоми нападу й захисту у взаємодіях з партнерами під час гри	

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

Рік вивчення	Навчальні нормативи	Рівень навчальних досягнень			
		початковий	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	6 кидків м’яча (міні-баскетбольного або волейбольного) у кошик однією рукою від плеча, двома руками від грудей (дівчата), стоячи збоку на відстані 1,5 м від щита (кількість влучень):	Жодного влучного кидка	1	2	3
	передача м’яча у накреслене на стіні коло (діаметр 60 см) на рівні грудей учня/учениці з відстані 3 м: хлопці дівчата	Жодної правильно виконаної передачі	2 1	3 2	5 4
2 рік вивчення	6 кидків однією рукою зверху(хл), двома руками від голови (дівчата), стоячи збоку на відстані 3 м від щита:	Жодного влучного кидка	1	2	3
	10 передач м’яча (на місці) у парах на відстані 4 м одним із вивчених способів виконання: хлопці дівчата	Жодної правильно виконаної передачі	3 1	5 2	8 5
3 рік вивчення	Кидки м’яча після ведення та подвійного кроку (з 5-ти спроб)(хлопці і дівчата)	Жодного влучного кидка	1	2	3

	6 штрафних кидків (хлопці і дівчата):	Жодного влучного кидка	1	2	3
4 рік вивчення	7 кидків на відстані 3 м від щита однією рукою зверху (хлопці) та двома руками зверху (дівчата):	Жодного влучного кидка	1	2	3
	7 штрафних кидків: хлопці дівчата	Жодного влучного кидка	1 1	2 2	4 3
5 рік вивчення	6 кидків на відстані 3 м від щита однією рукою зверху в стрибку (хлопці) та двома руками зверху дівчата:	Жодного влучного кидка	1	2	3
	10 штрафних кидків: хлопці дівчата	Жодного влучного кидка	1 1	2 2	5 4

Обладнання, потрібне для вивчення
модуля «Баскетбол»

(За наявності одного спортивного залу із розміткою для гри «Баскетбол» або літнього майданчику із розміткою, зі стійками і щитами)

№	**Обладнання**	**Кількість,** шт
1	Сітка для баскетбольного кільця	4
2	Баскетбольний м’яч	15
3	Міні-баскетбольний або волейбольний м’яч	15

Автори:
В. Г. Гусєв, Н. С. Кравченко

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль

ВОЛЕЙБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Волейбол» складається з розділів: змісту навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовних навчальних

нормативів та переліку обладнання, яке потрібне для вивчення цього модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку волейболістів, техніко-тактична підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

При навчанні технічних прийомів з волейболу необхідно на кожному уроці використовувати вправи спеціальної фізичної підготовки, такі як: прискорення з різних вихідних положень, біг зі зміною швидкості та напрямку за сигналом, багаторазові стрибки через перешкоди різної висоти, стрибки із присіду вгору, «човниковий біг» 4 × 9 м, вправи з набивними м'ячами (0,5–1 кг) і т. д., а також дотримуватися методики послідовності навчання передач, прийомів, подач, нападаючих ударів та блокування, використовуючи підвідні вправи.

З метою профілактики травматизму при вивченні передач двома руками зверху та прийомів м'яча двома руками знизу слід звертати увагу на правильну постановку рук, застосування учнем/ученицею стійки волейболіста та правильного пересування учнів/учениць по волейбольному майданчику.

Під час першого та другого років навчання можна використовувати рухливі ігри, які за своїми правилами наближені до гри волейбол — «Малюкбол» («Піонербол»).

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (орієнтовні навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння технічних прийомів з волейболу: передач, прийомів та подач. При виконанні таких навчальних нормативів, як передачі м'яча двома руками зверху та прийом і передача двома руками знизу, оцінюється виконання цього технічного елементу кожною дитиною окремо. При цьому в пару з учнем/ученицею може стати вчитель чи дитина, яка займається в секції волейболу у дитячо-юнацькій спортивній школі або учень/учениця, як(-ий/а) володіє цими навичками на високому рівні.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку українського волейболу; **називає:** загальну характеристику гри волейбол, назви ліній, розміщення гравців та правила переходу на майданчику; правила безпеки на ігровому майданчику; санітарно-гігієнічні вимоги до спортивного інвентарю та вимоги особистої гігієни; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки та правил гри	Історія розвитку українського волейболу. Загальна характеристика гри волейбол (розмітка ігрового майданчика, розміщення гравців, основні правила гри). Правила безпеки на ігровому майданчику. Санітарно-гігієнічні вимоги до спортивного інвентарю. Особиста гігієна спортсмена
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи;	Стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності	плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності
Техніко-тактична підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** розміщення гравців на майданчику; правила переходу; **Діяльнісний компонент** **виконує:** пересування в стійці волейболіста (вправо, вліво, вперед, назад), вибір вихідного положення для передач та прийому м'яча; передачі м'яча зверху над собою, від стіни, в парах, в колонах; прийом м'яча знизу над собою, від стіни, з накидання партнера; прийом м'яча знизу над собою, від стіни, з накидання партнер(а/ки); **бере участь** у рухливій грі «Малюкбол»	Стійка волейболіста. Розміщення та перехід гравців на ігровому майданчику. Пересування в стійці волейболіста приставними кроками, вибір вихідного положення для виконання передач та прийому м'яча. Передача м'яча двома руками зверху над собою на місці, від стіни, в парах, в колонах, в зустрічних колонах. Прийом м'яча знизу над собою, від стіни, з накидання партнер(а/ки). Рухлива гра «Малюкбол»

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розкриває** місце українського волейболу на сучасному етапі розвитку європейського спорту; **обґрунтовує** значення гравців передньої і задньої ліній; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику та правил гри	Місце українського волейболу на сучасному етапі розвитку європейського спорту. Значення гравців передньої та задньої ліній. Правила безпеки на ігровому майданчику
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи; спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності;	Стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини, вправи на розтягування. Вправи для розвитку швидкості, спритності.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** способи пересування по волейбольному майданчику; передачі м'яча двома руками зверху; прийом м'яча знизу від стіни, в парах та колонах; прийом м'яча знизу після переміщення; вибір місця для виконання другої передачі; вибір місця для виконання нижніх подач; нижню пряму та бокову подачі з відстані 4–6 м від сітки та від стіни; прийом м'яча після подачі; **бере участь:** у навчальній грі волейбол за спрощеними правилами; у рухливій грі «Малюкбол» **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших	Способи пересування гравців по ігровому майданчику, поєднання способів пересування. Передача м'яча двома руками зверху. Прийом м'яча двома руками знизу. Прийом м'яча двома руками знизу після переміщення. Вибір місця для виконання другої передачі. Вибір місця для виконання нижніх подач. Нижня пряма та бокова подача. Прийом м'яча знизу після виконання нижньої прямої (бокової) подачі від стіни. Навчальна гра волейбол за спрощеними правилами, рухлива гра «Малюкбол»

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** досягнення українських волейбольних команд; **називає:** основні принципи загартування; склад та обов'язки суддівської бригади; **Діяльнісний компонент** **застосовує** спеціальні вправи волейболіста; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику	Досягнення українських волейбольних команд на міжнародній арені. Значення спеціальної фізичної підготовки волейболістів. Загартовування організму. Суддівство змагань, склад суддівської бригади, жести судді
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування, вправи для розвитку швидкості, спритності	Вправи для розвитку швидкості, швидкісно-силових якостей, спритності, сили, гнучкості
Техніко-тактична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** пересування, різними способами, поєднуючи з передачами та прийомами; нижню пряму та бокову подачі; кидки набивного м'яча двома руками зверху в парах з положення стоячи (0,5–1 кг); кидки волейбольного м'яча правою та лівою руками в парах; кидання тенісного м'яча в ціль; верхню пряму подачу в стіну з відстані 5–8 м та на точність на партнера; верхню пряму подачу через сітку; прийом м'яча двома руками знизу; **застосовує:** взаємодію гравців передньої і задньої ліній та систему гри «кутом уперед»; **бере участь** у навчальній грі волейбол	Пересування різними способами в поєднанні з технічними прийомами в нападі та захисті. Нижня пряма та бокова подачі з-за лицьової лінії. Кидки набивного м'яча. Кидання волейбольного м'яча правою та лівою руками в парах. Кидки тенісного м'яча правою та лівою руками в ціль. Верхня пряма подача в стіну. Верхня пряма подача на партнера. Верхня пряма подача через сітку із скороченої відстані. Прийом м'яча двома руками знизу після верхньої прямої подачі від стіни та в парах. Взаємодія гравців передньої та задньої ліній. Система гри «кутом уперед». Навчальна гра волейбол

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості фізичної підготовки волейболістів; засоби профілактиці травматизму юних волейболістів; фізичні якості, які розвиваються засобами волейболу; **називає** правила контролю та самоконтролю; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику	Особливості фізичної підготовки волейболістів з урахуванням віку і статі. Розвиток фізичних якостей волейболістів. Правила контролю та самоконтролю під час занять волейболом. Профілактика спортивного травматизму
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи; спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності	Вправи для розвитку швидкості, швидкісно-силових якостей, спритності, сили, гнучкості
Техніко-тактична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** технічні прийоми: передачу м'яча двома руками зверху та прийом і передачу м'яча двома руками знизу в парах через сітку; передачу м'яча двома руками зверху за спину в парах, трійках; прийом м'яча, що відскочив від сітки; нижню та верхню прямі подачі; підвідні вправи для нападаючого удару, нападаючий удар з власного підкидання; одиночне блокування нападаючого удару; другу передачу через гравця зони 3; **застосовує:** взаємодію гравців передньої та задньої ліній під час прийому м'яча після подачі; правила центральної, задньої лінії; **бере участь** у навчальній грі волейбол	Передачі м'яча двома руками зверху в парах через сітку. Прийом та передача м'яча двома руками знизу через сітку в парах. Передача м'яча двома руками зверху за спину в парах, трійках. Прийом м'яча, що відскочив від сітки. Нижня та верхня прямі подачі. Взаємодії гравців передньої та задньої ліній під час прийому м'яча після подачі. Підвідні вправи для нападаючого удару. Нападаючий удар з власного підкидання. Одиночне блокування нападаючого удару. Друга передача через гравця зони 3. Дії гравців під сіткою в зоні 3. Правила центральної, задньої ліній. Навчальна гра волейбол

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** особливості техніки та тактики гри; засоби профілактичного травматизму під час занять волейболом; **обґрунтовує** взаємодію гравців передньої та задньої ліній; **називає** основні засади суддівства; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику;	Технічна та тактична підготовки волейболістів. Індивідуальні й групові тактичні дії гравців у нападі та захисті. Взаємодія гравців передньої та задньої ліній. Основні засади суддівства. Профілактика травматизму під час занять волейболом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності	Вправи для розвитку швидкості, швидкісно-силових якостей, спритності, сили, гнучкості

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** передачі м'яча двома руками зверху через сітку в парах; прийом та передачі м'яча двома руками знизу через сітку в парах; верхню та нижню прямі подачі; прийом м'яча після подачі в задану зону; прямий нападаючий удар з власного підкидання; нападаючий удар з накидання партнера; нападаючий удар з передачі партнера; нападаючий удар із задньої лінії; блокування нападаючого удару; **застосовує** взаємодію гравців передньої та задньої ліній під час атакувальних та захисних дій; **бере участь** у навчальній грі волейбол	Передачі м'яча двома руками зверху. Прийом та передачі м'яча двома руками. Подачі м'яча — верхня й нижня. Прийом м'яча знизу після подачі в задану зону. Прямий нападаючий удар з власного підкидання. Нападаючий удар з накидання партнера. Нападаючий удар з передачі партнера. Виконання нападаючого удару гравцями задньої лінії. Блокування нападаючого удару. Страхування гравців. Взаємодії гравців задньої лінії під час прийому м'яча. Взаємодії гравців передньої лінії під час атакувальних дій. Навчальна гра волейбол

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Передача м'яча над собою двома руками зверху	Хл.	до 3	3	4	5
		Дівч.	до 2	2	3	4
	Прийом м'яча знизу над собою	Хл.	до 2	3	4	5
		Дівч.	1	2	3	4
2 рік вивчення	Передача м'яча в стіну двома руками зверху (відстань 1,5-3 м)	Хл.	до 4	4	5	6
		Дівч.	до 3	3	4	5
	Прийом м'яча знизу від стіни (відстань 2 м)	Хл.	до 3	3	4	6
		Дівч.	до 2	2	3	4
3 рік вивчення	Передача м'яча двома руками зверху в парах (відстань 2 м)	Хл.	до 3	3	5	6
		Дівч.	до 3	3	4	5

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
	Прийом та передача м’яча двома руками знизу в парах (відстань 3 м)	Хл.	до 2	2	3	4
		Дівч.	0	1	2	3
	Нижня пряма або бокова подачі (6 спроб)	Хл.	1	2	3	4
		Дівч.	0	1	2	3
4 рік вивчення	Передача м’яча двома руками зверху через сітку в парах	Хл.	до 3	3	4	5
		Дівч.	до 2	2	3	4
	Прийом та передача м’яча двома руками знизу в парах	Хл.	до 2	2	3	4
		Дівч.	0	1	2	3
	Верхня пряма подача (7 спроб)	Хл.	1	2	3	4
		Дівч.	0	1	2	3
5 рік вивчення	Передача м’яча двома руками зверху через сітку в парах	Хл.	до 4	4	5	6
		Дівч.	до 3	3	4	5
	Прийом та передача м’яча двома руками знизу через сітку в парах	Хл.	до 4	4	5	6
		Дівч.	до 3	3	4	5
	Верхня пряма подача (6 спроб)	Хл.	до 2	2	3	4
		Дівч.	0	1	2	3

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Волейбол»
(За наявності одного спортивного залу
із розміткою для гри «Волейбол»)

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Волейбольний м’яч	15
2	Волейбольна сітка	2
3	Волейбольна стійка	4
4	Тенісний м’яч	30
5	Набивний м’яч (0,5–1 кг)	20

Автор:В. Г. Гусєв

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи
Варіативний модуль

ГАНДБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Матеріал варіативного модуля «Гандбол» програми з фізичної культури для учнів/учениць спрямований на вдосконалення фізичних, морально-вольових, психологічних якостей, вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань уроку фізичної культури. Під час складання модуля було враховано вікові, анатомо-фізіологічні та статеві особливості учнів/учениць; визначено пріоритетні завдання щодо рівня загальноосвітньої підготовки, безперервності та наступності вивчення.

Основна мета модуля – формування фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів/учениць; розвиток основних фізичних якостей; навчання техніки рухових дій; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів/учениць; опанування гандболом як базовим модулем.

Вивчення гандболу має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета фізична культура в цілому та ігри у гандбол зокрема, розвитку відповідних ігрових здібностей, умінь та навичок, орієнтацію учнів/учениць на допрофільне (8–9 класи) вивчення та обрання в подальшому спортивного профілю навчання в старших класах.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку українського гандболу; дає загальну характеристику гри «Гандбол»; **називає:** розміри майданчика, назви ліній; склад команди; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки та правил гри	Історія розвитку українського гандболу. Загальна характеристика та основні поняття гри у гандбол. (Розмітка ігрового майданчика, розміщення гравців, основні правила гри.) Правила безпеки на ігровому майданчику
Техніко-тактична підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** основні стійки гандболіста; розміщення гравців на майданчику; **виконує:** пересування, зупинку двома кроками; ведення м'яча правою та лівою рукою; кидок в обрану ціль; **володіє** передачею м'яча однією та двома руками на місці;	Стійка гандболіста. Розміщення гравців на ігровому майданчику. Пересування, зупинка двома кроками. Ведення м'яча кроком правою та лівою руками, обведення стійок, ловіння м'яча обома руками. Кидок м'яча зігнутою рукою зверху. Кидки в ціль правою та лівою рукою.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
бере участь у грі «Міні-гандбол» **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших	Передача м'яча однією та двома руками з місця. Навчальна гра «Міні-гандбол»

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розкриває:** місце українського гандболу на сучасному етапі розвитку європейського спорту; правила призначення штрафного та вільного кидка; **обґрунтовує** склад команди та призначення гравців; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику та правил гри	Місце українського гандболу на сучасному етапі розвитку європейського спорту. Амплуа гравців нападу та захисту. Значення штрафного та вільного кидка. Порушення правил гри. Покарання гравців. Попередження спортивного травматизму. Правила безпечної поведінки на ігровому майданчику
Техніко-тактична підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **знає та виконує:** різноманітні пересування в нападі та захисті (з м'ячем і без м'яча); ловіння та передачу м'яча вивченим способом на місці та в русі; кидки м'яча правою й лівою рукою з місця та в стрибку; **володіє** умінням виконувати штрафний та вільний кидки; **застосовує** навички гри воротаря; **бере участь** в ігрових вправах та навчальній грі за спрощеними правилами	Способи пересування гравців по майданчику в нападі та захисті. Пересування гравців без м'яча. Ловіння м'яча двома руками знизу, на рівні грудей, зверху. Передача з-за голови та від плеча на місці та в русі. Передача в русі парами зі зміною місць. Різноманітні передачі з різною траєкторією руху м'яча. Перехват м'яча під час передачі. Кидки правою й лівою рукою зверху з замахом з місця та в русі. Кидки по воротах. Штрафний і вільний кидки з опорного положення. Гра воротаря. Стійка та переміщення у воротах. Відбивання м'ячів однією та двома руками. Ігрова вправа 2×1; 2×2. Навчальна гра за спрощеними правилами

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** досягнення українських гандбольних команд; **володіє:** знаннями індивідуальних і групових тактичних дій; правил організації змагань; **застосовує:** спеціальні підготовчі вправи гандболіста; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику	Досягнення українських гандболістів. Правила змагань та організація суддівства з гандболу. Індивідуальні й групові тактичні дії. Значення спеціальної фізичної підготовки гандболістів
Техніко-тактична підготовка	
Ціннісний та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** стійкими навичками пересування в нападі та захисті; передачі та веденні м'яча; прийомами, що відволікають увагу суперника; **здійснює** перехват м'яча, ловіння м'яча, що котиться; **виконує:** заслони; штрафний 7-метровий кидок, кидок «хльостом»; **уміє** правильно обирати позицію у воротах для відбивання атаки; **застосовує:** різноманітні способи переміщень та зупинок; навички гри воротаря у навчальній грі; **бере участь** в ігрових вправах та навчальній грі за спрощеними правилами	Пересування гравців. Способи пересування в нападі та захисті. Передача і ловіння м'яча при зустрічному русі. Ловіння м'яча, що котиться. Ведення м'яча з різною амплітудою відскоку. Кидок м'яча на дальність. Персональний захист. Дії, що відволікають увагу суперника. Фінт на передачу, фінт переміщенням в одну сторону, а вихід і кидок — в іншу. Обманні рухи з відхиленням вправо, вліво. Заслони. Внутрішній і зовнішній для виходу партнера на атаку. Вихід з-під заслонів. Кидок «хльостом» з опорного положення. 7-метровий штрафний кидок. Позиція воротаря під час відбивання кидків з 7–9 м. Техніка відбивання м'ячів. Випади воротаря на кидки у нижні кути воріт. Командні дії. Амплуа «лінійного». Навчальна гра

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-	Зміст навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
пізнавальної діяльності учнів/учениць	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості фізичної підготовки гандболістів; вплив занять гандболом на основні системи та функції організму; вправи, які сприяють профілактиці травматизму юних гандболістів; **знає** правила самоконтролю та безпеки під час виконання фізичних вправ; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на ігровому майданчику	Особливості фізичної підготовки гандболістів з урахуванням віку і статі. Розвиток основних фізичних якостей юних гандболістів. Організація командних дій. Правила контролю та самоконтролю під час занять гандболом. Профілактика спортивного травматизму, правила надання домедичної допомоги при травмах
Техніко-тактична підготовка	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** ведення, ловіння та передачу м'яча в русі різними способами залежно від ігрової ситуації; кидки з 1–2–3 кроків та в стрибку; **здійснює:** перехват м'яча; взаємодію з воротарем; блокування суперника; **бере** участь у командних діях під час нападу та в захисті; **застосовує** обманні дії (фінти) під час навчальної гри	Передача і ловіння м'яча в трійках з паралельним пересуванням, схресний рух, рух вісімкою, передача і ловіння м'яча з відскоком від підлоги. Кистьова, скрита передача м'яча. Кидки м'яча в опорному положенні з відхиленням тулуба, з 1–2–3 кроків, кидки в падінні. Вільний кидок. Кидок з відскоком від підлоги. Блокування гравця тулубом. Перехват м'яча під час передачі, блокування кидків. Змішаний захист (5+1), (4+2). Взаємодія воротаря із захисником. Кидок на дальність. Командні дії в нападі та захисті. Навчальна гра.

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** систему ведення гри в нападі (швидкий відрив) та захисті (зонна та персональна опіка); **володіє** знаннями з тактико-технічної	Система ведення гри у нападі та захисті. Тактико-технічна підготовка гандболістів.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
підготовки гандболістів; **називає:** основні положення організації та проведення змагань; **знає** роботу секретаріату; **Ціннісний та діяльнісний компонент** **організовує** самостійні заняття та змагання з гандболу; **дотримується:** правил гри; вимог правил безпеки та самоконтролю за фізичним навантаженням	Основні засади організації змагань та правил суддівства. Робота секретаріату. Методика проведення самостійних занять з гандболу. Профілактика травматизму під час занять гандболом
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** ведення, ловіння та передачу м'яча з максимальною швидкістю та під час активного опору суперника; кидки м'яча зігнутою рукою з опорного положення, в стрибку та з активним опором суперника; **застосовує:** персональний та позиційний захист; підстраховку в захисті; **володіє:** діями, що відволікають увагу суперника; тактикою гри воротаря; **здійснює:** вибір місця згідно з ігровою ситуацією; самоконтроль за станом фізичного навантаження; **визначає** напрямок можливого удару; **бере участь** в ігрових вправах та навчальній грі; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил гри та вимог безпеки під час занять	Ведення, передача та ловіння м'яча у трійках, рух вісімкою, кидки з опорного положення та в русі під час активного опору суперника. Персональний та позиційний захист. Підстраховка, підсилення в захисті. Тактичні дії у захисті та нападі. Напад контратакою, позиційний напад. Взаємодія гравців у нападі. Вихід на вільне місце. Вихід на м'яч з виконанням дій, що відволікають увагу суперника (фінти). Виконання кидків м'яча із закритих позицій. Кидки з підкручуванням м'яча. Тактика гри воротаря. Визначення напрямку можливої атаки. Взаємодія із захисниками. Корегування діями захисників. Взаємодія гравців під час нападу «швидкий прорив» 2×4; 3×3. Командні дії у захисті 6×0; 5×1. Навчальна та двостороння гра

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
В и	Передача (кидок) гандбольного	Хл.	До 11	11	13	14

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	м’яча на дальність (м)	Дівч.	До 8	8	10	12
	Ведення гандбольного м’яча 15 м (с)	Хл.	Більше 4,0	4,0	3,8	3,6
		Дівч.	Більше 4,6	4,6	4,4	4,2
2 рік вивчення	Передача (кидок) гандбольного м’яча на дальність (м)	Хл.	До 12	12	14	15
		Дівч.	До 10	10	11	13
	Передачі м’яча в стіну з відстані 3 м (кількість передач за 30 с)	Хл.	До 8	8	10	13
		Дівч.	До 6	6	8	10
3 рік вивчення	Передача (кидок) гандбольного м’яча на дальність (м)	Хл.	До 13	13	15	16
		Дівч.	До 11	11	12	14
	Передачі м’яча в стіну з відстані 3 м (кількість передач за 30 с)	Хл.	До 10	10	12	15
		Дівч.	До 8	8	10	12
	Штрафний кидок з відстані 7 м у визначену половину воріт (з 5-ти спроб, кількість влучних кидків)	Хл.	1	2	3	4
		Дівч.	Жодного влучного кидка	1	2	3
4 рік вивчення	Передача (кидок) гандбольного м’яча на дальність (м)	Хл.	До 14	14	16	17
		Дівч.	До 12	12	13	15
	Передачі м’яча в стіну з відстані 3 м (кількість передач за 30 с)	Хл.	До 14	14	15	17
		Дівч.	До 10	10	12	13
	Штрафний кидок з відстані 7 м у визначений кут воріт (з 5-ти спроб, кількість влучних кидків)	Хл.	1	2	3	4
		Дівч.	Жодного влучного кидка	1	2	3
5 рік вивчення	Передачі м’яча в стіну з відстані 3 м (кількість передач за 30 с)	Хл.	До 16	16	17	18
		Дівч.	До 14	14	15	16
	Штрафний кидок з відстані 7 м у визначену вчителем зону воріт (з 5-ти спроб, кількість влучних кидків)	Хл.	1	2	3	4
		Дівч.	Жодного влучного кидка	1	2	3
	Кидки м’яча з відстані 6 м в нижні кути воріт (з 5-ти спроб, кількість влучних кидків)	Хл.	1	2	3	4
		Дівч.	Жодного влучного кидка	1	2	3

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Гандбол»

(За наявності одного гандбольного майданчику
з відповідною розміткою)

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Гандбольні ворота	2
2	М’яч гандбольний	15
3	М’яч гумовий, середній	10
4	М’яч гумовий, малий	10
5	Стійка для відпрацювання техніки пересування	6
6	Мішень для відпрацювання влучності кидків	3
7	«Макет-захисник» для відпрацювання кидків через блок	2

Автори:
С. М. Чешейко, Н. С. Кравченко, Л. А. Галенко

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи
Варіативний модуль

ГІМНАСТИКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Гімнастика» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку, вправи, які виконуються на гімнастичних приладах: на колоді, брусах та перекладині, вправи з акробатики, опорного стрибку, крім цього внесено вправи лазіння по канату, стрибки зі скакалкою, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

У змісті навчального матеріалу з акробатики подано лише нові елементи. У залікову комбінацію елементів акробатичних вправ при цьому включено елементи, що вивчалися в попередні роки.

Навчаючи акробатичних комбінацій, опорних стрибків, вправ на рівновагу і вправ на брусах та перекладині (виси та упори), учитель може використовувати запропоновані комбінації, а може складати комбінації самостійно, зважаючи на наявну матеріально-технічну базу та гімнастичне обладнання. Під час складання контрольних нормативів з цих видів програми оцінюється техніка засвоєння елементів, які входять до акробатичної комбінації (правильність виконання 3–5 елементів), ступінь оволодіння технікою виконання опорного стрибка (правильність виконання розбігу, настрибування на міст, якісне виконання стрибка та приземлення), засвоєння комбінацій для рівноваги і висів та упорів, подолання довжини канату.

Під час навчання акробатичних вправ, лазіння по канату, опорних стрибків слід забезпечити страхування учнів/учениць. З метою профілактики травматизму на кожному уроці доцільно проводити спеціально-розвивальні та підвідні вправи до кожного гімнастичного елементу чи вправи.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння гімнастичних вправ та комбінацій.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку гімнастики; **називає** фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня школяра й дотримується правил їх виконання; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять гімнастичними вправами; **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших	Історія розвитку гімнастики. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня школяра, правила їх виконання. Правила безпеки під час занять гімнастичними вправами
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми; загальнорозвивальні вправи: з гантелями, еспандерами; з предметами збільшеної ваги; у парах; підстрибування вгору з упору присівши; стрибки у присіді, пересуваючись у різні боки; танцювальні кроки	*Стройові вправи і прийоми;* вправи з предметами; танцювальні кроки
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** опорний стрибок способом «ноги нарізно» через гімнастичного козла (козел у ширину, висота 80–90 см); з утриманням основної стійки (о. с.) після приземлення; стрибки через скакалку (4×30 стрибків)	*Опорний стрибок;* *стрибки через скакалку*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** лазіння по горизонтальному і	*Лазіння по горизонтальному і*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
вертикальному канатах у три прийоми	*вертикальному канатах*
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує:** вправи на колоді: зв'язку елементів: вхід з додатковою опорою на кінець колоди – 3–4 швидких кроки на носках, руки в сторони – мах правою, руки вперед, мах лівою, руки вперед – поворот направо на носках у напівприсіді на 180° – присід, руки вниз – упор стоячи на коліні, руки в сторони – стійка впоперек – зіскок з утриманням о. с. **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ	**Дівчата**: – *вправи у стані рівноваги* (колода, висота 95–100 см)
Акробатика	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: в. п. – о. с. – упор присівши – два перекиди уперед – перекид назад – перекатом назад стійка на лопатках – перехід у положення лежачи на спині – «міст» – перехід в упор присівши – о. с. **Учениця:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: в. п. – о. с – упор присівши – два перекиди уперед – перекид назад – перекатом назад стійка на лопатках – перекатом уперед упор присівши – випрямитися – «міст» (з допомогою) – перехід в упор присівши (з допомогою) – о. с.	**Хлопці**: – *стійка на голові і руках із зігнутими ногами* (з допомогою) (на розсуд учителя); – *«міст» із положення стоячи* (з допомогою) – *перехід в упор присівши*; – *два перекиди вперед злито*. **Дівчата**: – *два перекиди вперед злито*; – *«міст» із положення стоячи* (з допомогою) – *перехід в упор присівши*
Види та упори	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** *вправи на паралельних брусах (низьких):* орієнтовну комбінацію елементів вправ: упор на брус з опорою ногами – сід «ноги нарізно» – сід на праве (ліве) стегно – перехват лівою (правою) – зіскок з поворотом на 90° з утриманням о. с.; згинання та розгинання рук в упорі від	**Хлопці**: – *вправи на паралельних брусах (низьких):* упор на брус з опорою ногами; сід «ноги нарізно»; сід на стегні; зіскок з поворотом на 90° і 180°;

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
підлоги; **виконує:** *вправи на перекладині (низькій):* орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис стоячи – махом однієї поштовхом другої ноги підйом переворотом в упор – махом назад зіскок – о. с.; підтягування у висі на високій перекладині. **Учениця:** **виконує:** *вправи на різновисоких брусах або низькій перекладині та низький перекладині:* орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис стоячи – вис присівши поштовхом двох ніг упор – о. с; підтягування у висі лежачи згинання та розгинання рук в упорі від підлоги	– *вправи на перекладині (низькій):* махом однієї поштовхом другої ноги підйом переворотом в упор; махом назад зіскок **Дівчата**: – *вправи на різновисоких брусах або низькій перекладині та низький перекладині* (висота 95 см); – поштовхом двох ніг в упор; – опускання вперед у вис присівши

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **наводить** приклади естетичного виховання у процесі занять фізичними вправами; **пояснює** значення корегувальної гімнастики для формування постави; **характеризує** історію розвитку гімнастики в Україні; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять гімнастичними вправами	Історія розвитку гімнастики в Україні. Значення корегувальної гімнастики для формування постави. Естетичне виховання у процесі занять фізичними вправами. Правила безпеки під час занять гімнастичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми; загальнорозвивальні вправи: з гантелями, еспандерами; з предметами збільшеної ваги; у парах; підстрибування вгору з упору присівши; стрибки у присіді, пересуваючись у різні боки, танцювальні кроки	*Стройові вправи і прийоми;* *вправи з предметами;* *підстрибування вгору з упору присівши;* *різновиди стрибків;* *танцювальні кроки*
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:**	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
виконує: опорні стрибки через козла в ширину висотою 85–100 см (***хлопці*** – способом «зігнувши ноги»; ***дівчата*** – з настрибуванням в упор присівши і зіскоком вигнувшись та способом «ноги нарізно»); стрибки зі скакалкою	*Опорний стрибок через гімнастичного козла* (***хлопці*** – способом «зігнувши ноги»; ***дівчата*** – з настрибуванням в упор присівши і зіскоком вигнувшись та способом «ноги нарізно); *стрибки зі скакалкою*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** лазіння по канату в три прийоми	*Лазіння по вертикальному канату*
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує** зв'язку елементів – вхід з додатковою опорою на середину колоди – стійка на носках, руки на пояс – 2–3 кроки на носках – поворот кругом, руки в сторони – мах лівою ногою, хлопок у долоні під нею – мах правою ногою, хлопок у долоні під нею – махом лівою (правою) поворот праворуч (ліворуч) на 90° – упор присівши на лівій (правій) – стійка ноги нарізно, руки в сторони – упор присівши на правій (лівій) – поворот направо (наліво) у положенні випаду, руки в сторони – стійка на носках – 2–3 швидких кроки вперед – зіскок вигнувшись; **Ціннісний компонент** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ	**Дівчата** *Вправи з рівноваги (колода, висота 100–105 см)*
Акробатика	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: в. п. – старт плавця – довгий перекид уперед – перекид уперед – перекид назад – перекатом назад стійка на лопатках – перехід у положення лежачи на спині – «міст» – перехід в упор присівши – о.с. **Учениця:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: в. п. – о. с. – напівшпагат, руки в сторони – стійка на колінах – стрибком упор	**Хлопці:** – *стійка на голові і руках* (з допомогою); – стійка плавця, довгий перекид уперед. **Дівчата:** – напівшпагат із різними положенням рук і з різних вихідних положень

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
присівши – два перекиди вперед – перекатом назад стійка на лопатках – перекатом уперед упор присівши – перекид назад – випрямитися – «міст» (з допомогою) – перехід в упор присівши – о. с.	
Виси та упори	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** *вправи на паралельних брусах (низьких):* орієнтовну комбінацію елементів вправ: упор на брус з опорою ногами – махом вперед сід «ноги нарізно» – сід на стегні – перехват лівою (правою) – зіскок з поворотом на 180° з утриманням о. с.; *вправи на перекладині (низький та високій):* орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис стоячи – махом однієї і поштовхом другої підйом переворотом в упор – перемах правою – спад у вис завісом – підйом завісом у сід верхом – перемах правою назад – зіскок із поворотом на 90° – о. с.; підтягування у висі на високій перекладині; згинання та розгинання рук в упорі від підлоги. **Діяльнісний компонент** **Учениця:** **виконує:** *вправи на різновисоких брусах та низькій перекладині:* орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис стоячи – махом однієї і поштовхом другої вис вигнувшись з опорою ногами на верхню – махом однієї і поштовхом другої перехід в упор на нижній – перехватом рук за верхню жердину поворот у вис лежачи – вис присівши – вис – з розмахування вигинами вис лежачи – сід на лівому (правому) стегні – зіскок з поворотом на 90°; підтягування у висі лежачи (перекладина висотою 95 см); згинання та розгинання рук в упорі лежачи від підлоги	**Хлопці**: *вправи на паралельних брусах (низьких)*: махи в упорі*;* *вправи на перекладині (низький та високій):* перемах правою; спад у вис завісом; підйом завісом у сід верхом; перемах правою назад; зіскок із поворотом на 90◦. **Дівчата**: *вправи на різновисоких брусах та низькій перекладині* (висота 95 см)*:* розмахування у висі на верхній жердині; вис присівши; вис лежачи; махом однієї і поштовхом другої від верхньої жердини перехід в упор на нижню; сід на лівому(правому) стегні; зіскок з поворотом на 90°

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** розвиток гімнастики в Україні; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять гімнастичними вправами **Ціннісний компонент** **усвідомлює**, що «Гімнастика» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних запитів тощо;	Розвиток гімнастики в Україні на сучасному етапі. Роль гнучкості та м'язової сили в оволодінні руховими діями. Правила безпеки
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми; загальнорозвивальні вправи з предметами (скакалка, гімнастична палиця, гумові джгути, набивні м'ячі) та без предметів; перетягування каната; вправи для формування та корекції постави; комплекси ритмічної гімнастики; танцювальні вправи	*Стройові вправи і прийоми,* *загальнорозвивальні вправи з предметами та без предметів;* *перетягування каната; вправи для формування та корекції постави;* *ритмічна гімнастика; танцювальні вправи*
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** опорні стрибки способом «ноги нарізно», «зігнувши ноги» (козел у довжину, висота 90–105 см); стрибки через скакалку	*Опорні стрибки;* *стрибки через скакалку*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** лазіння по канату у два чи три прийоми	**Хлопці**: *лазіння по вертикальному канату*
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує:** зв'язку елементів: вхід з додатковою опорою на кінець колоди – стійка на носках, руки в сторони – 2–3 кроки на носках – мах правою (лівою), руки вперед – мах лівою (правою), руки вперед – поворот	**Дівчата**: *вправи у стані рівноваги* (колода, висота 105–110 см)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
кругом на носках у напівприсіді, руки в сторони – 2 стрибки зі зміною положення ніг – крок правою(лівою) – упор стоячи на лівому (правому) коліні, хват за колоду – праву (ліву) ногу вниз – махом правої (лівої) зіскок. **Ціннісний компонент** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ;	
Акробатика	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: в. п. – стійка на голові і руках (з допомогою) – упор присівши – перекид уперед – довгий перекид уперед – перекид назад в упор стоячи ноги нарізно – стрибок в о. с. **Учениця:** **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: в. п. – о. с. – два перекиди вперед – перекатом назад стійка на лопатках – перекатом уперед упор присівши – перекид назад у напівшпагат, руки в сторони – стійка на колінах – стрибок в упор присівши – випрямитися – «міст» (з допомогою) – перехід в упор присівши – о. с.	**Хлопці:** *– стійка на долонях з опорою на стіну;* *– перекид назад в упор стоячи ноги нарізно*. **Дівчата:** *– стійка на долонях з опорою на стіну;* *– перекид назад у напівшпагат*
Види та упори	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: вихід в упор поштовхом двома – махом вперед сід «ноги нарізно» – перемах правою (лівою) – сід на стегні – зіскок з поворотом на 180° з утриманням о. с.; **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис стоячи – підйом переворотом в упор поштовхом двома – перемах правою – спад у вис завісом – підйом завісом у сід верхом – перемах правою назад – зіскок із поворотом на 90° – о. с; підтягування у висі на високій перекладині; згинання та розгинання рук в упорі від підлоги. **Ціннісний компонент**	**Хлопці:** *вправи на паралельних брусах* (низьких)*:* вихід в упор поштовхом двома; перемах правою (лівою) в сід на стегні; *на перекладині* (високій та низькій)*:* підйом переворотом в упор поштовхом двома.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
застосовує самострахування під час виконання гімнастичних вправ **Діяльнісний компонент** **Учениця:** **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: махом однієї та поштовхом другої підйом переворотом в упор на нижній жердині – перехватом рук за верхню жердину поворот у вис лежачи – сід на правому (лівому) стегні, тримаючись правою (лівою) рукою за верхню жердину, ліва (права) рука в сторону – тримаючись зворотним хватом лівої (правої) руки, зіскок з поворотом на 180° – о. с. підтягування у висі лежачи на низькій перекладині; згинання та розгинання рук в упорі лежачи; **Ціннісний компонент** **застосовує** самострахування під час виконання гімнастичних вправ	**Дівчата:** *вправи на різновисоких брусах та низькій перекладині* (висота 95 см)*:* – махом однієї та поштовхом другої підйом переворотом в упор на нижній жердині; – з сіду на стегні зіскок з поворотом на 180°

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **наводить приклади та характеризує** різновиди гімнастики, що культивуються в Україні; **пояснює** значення самострахування під час виконання фізичних вправ; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять гімнастичними вправами	Різновиди гімнастики, що культивуються в Україні. Страхування під час виконання фізичних вправ. Правила безпеки під час занять гімнастичними вправами
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми; повороти в русі; перешикування; загальнорозвивальні вправи в парах, з гімнастичними лавами, з набивними м'ячами; перетягування каната; елементи ритмічної, художньої гімнастики; танцювальні вправи;	*Стройові вправи і прийоми, повороти в русі;* *загальнорозвивальні вправи;* *перетягування каната;* *елементи ритмічної, художньої гімнастики;* *танцювальні вправи;* *вправи для розвитку гнучкості та сили*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
вправи для розвитку гнучкості та сили	
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** опорні стрибки через козла висотою 100–110 см (***хлопці*** – у довжину способом «ноги нарізно»; ***дівчата*** – в ширину способом «ноги нарізно»); стрибки через скакалку	*Опорні стрибки;* *стрибки через скакалку*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** лазіння по канату в два прийоми	**Хлопці:** *лазіння по вертикальному канату*
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує:** зв'язку елементів – вхід з додатковою опорою на кінець колоди – руки в сторони – перемінний крок з правої, коло руками вниз – перемінний крок з лівої, коло руками вниз – мах правою, руки вперед – поворот кругом на носках у напівприсіді, руки в сторони – 2 стрибки зі зміною положення ніг – крок правою – упор стоячи на лівому коліні, хват руками за колоду – праву ногу вниз – махом правої зіскок вигнувшись	**Дівчата**: *вправи у стані рівноваги* (колода – висота 110 см)*, перемінний крок*
Акробатика	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: в. п. – о. с. – стійка на голові і руках – упор присівши – перекид уперед – довгий перекид уперед – перекид назад в упор стоячи ноги нарізно – стрибок в о.с **Учениця:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: рівновага на одній нозі, руки в сторони – упор присівши – 2 перекиди вперед – перекатом назад стійка на лопатках – перекатом уперед упор присівши – перекид назад у напівшпагат, руки в сторони – стійка	**Хлопці:** *стійка на руках* (з допомогою)*;* **Дівчата:** *рівновага на одній нозі*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
на колінах – стрибок в упор присівши – випрямитися – «міст» (з допомогою) – перехід в упор присівши – о. с.	
Виси та упори	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: упор на передпліччі – махом уперед, сід ноги нарізно – перемах у середину – мах назад – зіскок – о. с. **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис стоячи – підйом переворотом в упор поштовхом двома – перемах правою – спад у вис завісом – вис на підколінках – вис зігнувшись – вис вигнувшись – вис на підколінках – через стійку на руках опускання в упор присівши – о. с. підтягування у висі на високій перекладині; згинання та розгинання рук в упорі від підлоги. **Учениця:** **виконує:** орієнтовну комбінацію елементів вправ: вис на верхній – з розмахування вигинами вис присівши – поштовхом двома упор на верхній – спад у вис лежачи – сід на правому (лівому) стегні, тримаючись правою (лівою) рукою за верхню жердину, ліва (права) рука в сторону – тримаючись зворотним хватом лівої (правої) руки, зіскок з поворотом на 180° – о. с.; підтягування у висі лежачи; згинання та розгинання рук в упорі лежачи	**Хлопці:** *вправи на паралельних брусах:* з упору на передпліччях махом уперед, сід ноги нарізно; з сіду ноги нарізно перемах у середину; махом назад – зіскок; *вправи на низький перекладині*: – вис на підколінках; – вис зігнувшись; – вис вигнувшись; – опускання в упор присівши через стійку на руках. **Дівчата:** *вправи на різновисоких брусах та низькій перекладині (висота 95 см):* з вису присівши поштовхом двома упор на верхній жердині

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** ***характеризує*** *гімнастику, як засіб розвитку фізичних якостей;* **визначає** оптимальний руховий режим; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять гімнастичними вправами	Оптимальний руховий режим. Розвиток фізичних якостей засобами гімнастики. Профілактика травматизму під час занять гімнастикою. Правила безпеки під час занять гімнастичними вправами

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми; загальнорозвивальні вправи; вправи для формування та корекції постави; вправи з подоланням власної ваги та ваги партнера; вправи для розвитку гнучкості; вправи на координацію рухів; елементи ритмічної гімнастики, хореографії, аеробіки	*Стройові вправи і прийоми;* *загальнорозвивальні вправи з предметами та без предметів;* *вправи для формування та корекції постави;* *вправи з подоланням власної ваги та ваги партнера;* *вправи для розвитку гнучкості;* *вправи на координацію рухів;* *елементи ритмічної гімнастики, хореографії, аеробіки*
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** опорні стрибки (***хлопці*** – стрибок через гімнастичного козла в довжину висотою 105–115 см способом «ноги нарізно»; ***дівчата*** – стрибок у присід – зіскок вигнувшись через гімнастичного коня чи козла в ширину висотою 100–110 см); стрибки через скакалку	*Опорні стрибки;* *стрибки через скакалку*
Лазіння	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує** лазіння по канату без допомоги ніг	**Хлопці:** *лазіння по вертикальному канату*
Рівновага	
Діяльнісний компонент **Учениця:** **виконує:** зв’язку елементів: вхід з додатковою опорою на кінець колоди – руки в сторони – перемінний крок з правої, коло руками вниз – перемінний крок з лівої, коло руками вниз – мах правою, руки вперед – поворот кругом на носках у напівприсіді, руки в сторони – 2 стрибки зі зміною положення ніг – поворот направо (наліво) – зіскок вигнувшись ноги нарізно	**Дівчата:** *вправи у стані рівноваги*, вивчені у попередніх класах (колода, висота 110 см)
Акробатика	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: в. п. – о. с. – переворот в сторону – поворот на 90° – стійка на руках (з допомогою) – упор присівши – перекид уперед – довгий перекид уперед – перекид назад в упор стоячи ноги нарізно – стрибок в о. с; **Учениця:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ: переворот в сторону – поворот на 90° – в. п. – о. с.– упор присівши – два перекиди уперед – перекатом назад стійка на лопатках – перекатом уперед упор присівши – перекид назад у напівшпагат, руки в сторони – стійка на колінах – стрибок в упор присівши – випрямитися – «міст» нахилом назад (з допомогою) – о. с. з «мосту» (з допомогою)	**Хлопці:** *переворот у сторону;* **Дівчата:** «міст» нахилом назад (з допомогою); встати з «моста», переворот у сторону.
Виси та упори	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комбінації елементів вправ вивчених у попередніх класах; орієнтовні комбінації елементів вправ: із вису підйом силою або переворотом в упор – махом назад зіскок, руки в сторони – о.с.; підтягування у висі на високій перекладині; згинання та розгинання рук в упорі лежачи **Учениця:** **виконує:** орієнтовні комбінації елементів вправ, вивчених у попередніх класах; підтягування у висі лежачи; згинання та розгинання рук в упорі лежачи	**Хлопці:** *вправи на паралельних брусах:* згинання і розгинання рук в упорі на брусах; *вправи на перекладині:* підйом силою; підйом переворотом в упор. **Дівчата:** *вправи на різновисоких брусах та низькій перекладині* (висота 95 см)

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	до 2	2	3	4
		Дівч. у висі лежачи	до 3	3	6	8
	Згинання та розгинання рук	Хл. від підлоги	до 4	4	7	10
		Дівч.	до 4	4	6	8

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	в упорі лежачи (кількість разів)	від лави				
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	Хл.	до 2	2	3	5
		Дівч.	до 5	5	7	10
	Піднімання тулуба в сід за 30 с	Хл.	до 10	10	20	28
		Дівч.	до 9	9	18	27
2 рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	до 2	2	4	5
		Дівч. у висі лежачи	до 4	4	8	12
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	до 6	6	10	14
		Дівч. від лави	до 5	5	7	9
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	Хл.	до 2	2	4	6
		Дівч.	до 6	6	8	11
	Піднімання тулуба в сід за 30 с	Хл.	до 11	11	19	29
		Дівч.	до 10	10	18	28
3 рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	до 3	3	5	7
		Дівч. у висі лежачи	до 5	4	10	15
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	до 9	9	14	18
		Дівч. від лави	до 6	6	9	12
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	Хл.	до 2	2	4	7
		Дівч.	до 7	7	9	12
	Піднімання тулуба в сід за 30 с	Хл.	до 12	12	20	30
		Дівч.	до 11	11	19	29
4 рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	до 3	3	6	8
		Дівч. у висі лежачи	до 5	5	12	16
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	до 10	10	15	20
		Дівч. від лави	до 7	7	10	13

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	Хл.	до 2	2	5	8
		Дівч.	до 8	8	10	13
	Піднімання тулуба в сід за 30с	Хл.	до 13	13	21	31
		Дівч.	до 12	12	20	30
5 рік вивчення	Підтягування (кількість разів)	Хл. у висі	до 3	3	7	10
		Дівч. у висі лежачи	до 5	5	15	18
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи (кількість разів)	Хл. від підлоги	до 12	12	18	25
		Дівч. від лави	до 8	8	12	15
	Нахил уперед з положення сидячи (см)	Хл.	до 2	2	5	9
		Дівч.	до 9	9	11	14
	Піднімання тулуба в сід за 30с	Хл.	до 14	14	22	32
		Дівч.	до 13	13	21	31

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Гімнастика»

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Гімнастичний козел	1
2	Гімнастичний міст	1
3	Гімнастичний мат	6
4	Канат	2
5	Гімнастична лава	6
6	Гімнастична колода	1
7	Перекладина	1
8	Низька колода	1
9	Паралельні бруси	1
10	Різновисокі бруси	1
11	Скакалки	30
12	Гантелі розбірні	10

13	Гімнастичні палиці	30
14	Шведські драбини	8
15	Канат для перетягування	1
16	Ваги	1
17	Еспандери	6
18	Магнезія	Достатня кількість
19	Динамометр	1

Автори:
І. В. Бакіко, А. В. Цьось

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ГОРОДКИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Городки» складається зі змісту навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, переліку обладнання, яке необхідне для вивчення даного модуля та додатку (правила гри у городошний спорт, техніки та тактики гри).

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, техніко-тактична підготовка.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

«Городки» розвивають силу, спритність, точність, окомір, волю, витримку. Городошний спорт має велике оздоровче значення, оскільки гра відбувається на свіжому повітрі в будь-яку пору року.

«Городок» виготовляється з різних порід дерев (бажано з твердих) і являє собою циліндр завдовжки 200 мм і діаметром 45 – 50 мм. По краях робиться фаска (зріз) – 3 мм під кутом 45°. Городошник обов'язково повинен навчитися виготовляти для себе відповідні бити, ремонтувати їх, а також доглядати за ними. Це потрібно насамперед тому, що битки городошника – індивідуальне знаряддя, яке майже ніколи не підходить іншому городошникові. До того ж, у процесі тренувань або змагання нерідко буває необхідно відремонтувати битки, замінити ту чи іншу окрему вставку, ручку, підправити окуття тощо. Згідно з правилами гри, довжина битки не повинна перевищувати 1000 мм, а довжина окуття – 130 мм. Відстань між окуттями не може бути меншою 40 мм. Всі інші розміри (товщина, вага тощо) правилами не обмежуються і вибираються городошником відповідно до його смаку, індивідуальних особливостей, зросту, фізичного розвитку тощо. Найкраще битку робити діаметром 32 – 33 мм. Для городошників початківців рекомендується користуватися битками вагою від 1200 до 1600 грамів. Для дівчат, слід використовувати полегшений варіант битки (від 1000 до 1200 грамів). Найбільш доцільним матеріалом для виготовлення биток є кизил або глід.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог методики навчання рухових дій, застосовуючи спеціальні бігові вправи, вправи для метань, підвідні та спеціально-розвивальні вправи.

Під час проведення уроків з «Городків» вчитель повинен застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів/учениць.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння теоретичного матеріалу та рухових дій.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **володіє:** поняттям про городки; **розповідає:** про місце занять, обладнання, інвентар для занять городошним спортом; правила гри; **називає:** побудову 15 фігур та їх назви: «гармата»; «зірка»; «криниця»; «артилерія»; «кулеметне гніздо»; «вартові»; «тир»; «вилка»; «стріла»; «колінчастий вал»; «ракетка»; «рак»; «серп»; «літак»; «закритий лист»; **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Поняття про городки. Місце занять, обладнання, інвентар. Правила гри. Побудова фігур та їх назва. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні бігові вправи: біг із закиданням гомілок, біг із високим підніманням стегна, біг із прискоренням за сигналом, повторний біг 3 – 5 разів по 30 м, 2 – 3 рази по 60 м, біг у повільному темпі до 1500 м; спеціальні вправи для метань: метання малого м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль; естафети. **бере участь:** у рухливих іграх з розвитку швидкісно-силових здібностей.	Спеціальні бігові вправи, спеціальні вправи для метань, рухливі ігри для розвитку швидкісно-силових здібностей: «Вовк і кози», «У довгої лози», «Лоза», «Шагай», «У річку, гоп», «Переправа через річку», «Класики», «Сміхота», «Гречка», «Півник», «Пускайте нас», «У царя», «Хвіст», «Крук», «Вуж», «У відьми», «Яструб» та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** ігровою стійкою городошника; **виконує:** захват ручки битки; визначати відстань до цілі; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять городошним спортом.	Ігрова стійка городошника. Захват ручки битки. Визначення відстані до цілі. Правила безпеки під час занять городошним спортом.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	

Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **володіє:** місцем знаходження города, кона та півкона; **виконує:** три види кидків: плечовий (прямою рукою), ліктьовий (зігнутою рукою) та комбінований; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Поняття: город, кон та півкон. Три види кидків: плечовий, ліктьовий та комбінований. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса (вправи з гімнастичною палицею, булавами тощо), сили верхніх та нижніх кінцівок (згинання та розгинання рук в упорі лежачи, підтягування, вправи з гантелями, гирями), черевного пресу, спини; вправи на розтягування; **бере участь** у народних рухливих іграх з розвитку спритності.	Спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини; вправи на розтягування; народні рухливі ігри для розвитку спритності: «Вовк і хорт», «Шило», «У кужмірки», «Кузьмарки», «Панас», «Жмурки», «Петре, де ти?», «Кобла», «Хорт», «У бобра», «Ой летіла зозуленька», «Море», «Рак-неборак», «Вкрасти сало», «Верниголова», «Жук», «Дзвініця», «Вежа», «Гори» та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** три види кидків: плечовий (прямою рукою), ліктьовий (зігнутою рукою) та комбінований; кидок з повним розворотом битки; кидки з кона по окремих городках, розташованих в центрі квадрата паралельно лицьовій лінії; кидки по штрафних городах з півкона; **дотримується** правил безпеки під час занять городошним спортом.	Виконання кидків. Кидок з повним розворотом битки. Кидки з кона та півкона.

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** розвиток городошного спорту в Україні та за кордоном; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час	Розвиток городошного спорту в Україні та за кордоном. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.

занять фізичними вправами.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні бігові вправи: біг із закиданням гомілок, біг із високим підніманням стегна, біг із прискоренням за сигналом, повторний біг, біг у повільному темпі до 1500 м; спеціальні вправи для метань: метання малого м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль; вправи для розвитку: сили верхніх та нижніх кінцівок (згинання та розгинання рук в упорі лежачи, підтягування, вправи з гантелями, гирями), вправи з набивними м'ячами, спритності («човниковий» біг 4 × 9 м); точності, окоміру.	Спеціальні бігові вправи, спеціальні вправи для метань, вправи з набивними м'ячами.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** кидки по городах, розташованих на лицьовій лінії, в центрі та на задній лінії квадрата; вибиття фігур; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять городошним спортом.	Кидки по городах, розташованих на лицьовій лінії, в центрі та на задній лінії квадрата. Вибиття фігур.

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **володіє:** правилами самостійних занять городошним спортом; **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Правила самостійних занять городошним спортом. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні вправи для метань: метання малого м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль; вправи для розвитку: швидкісно-силових якостей, спритності («човниковий» біг 4 × 9 м); точності, окоміру, вправи з набивними м'ячами для	Спеціальні вправи для метань. Вправи з набивними м'ячами, рухливі ігри та естафети.

розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, рухливі ігри та естафети.	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** кидки по лежачих та стоячих фігурах. Кидки по городах з півкону. Вибиття фігур; **бере участь** у грі «городки»; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять городошним спортом.	Кидки по лежачих фігурах. Кидки по стоячих фігурах. Кидки по городах з півкону. Вибиття фігур.
5 рік вивчення	
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** вибиття окремі фігури; тактику гри, поняття «втрачений удар»; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Вибиті фігури; тактика гри, поняття «втрачений удар». Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4×9 м; чергування прискорень, зупинок, поворотів, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, рухливі ігри та естафети.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** основні кидки з кону по городках, розташованих на лицьовій лінії (вздовж неї); кидки з півкону, кону та по «закритому листу»; **демонструє** техніку вибиття фігур; **бере участь** у грі «городки»; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять городошним спортом.	Основні кидки з кону по городках. Вибиття фігур. Кидки по «закритому листу».

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	Навчальні нормативи	Рівень навчальних досягнень			
		низький	середній	достатній	високий
1 рік навчання	знати назви та будови фігур: *хлопці і дівчата*	1 – 4	5 – 7	8 – 11	12 – 15
2 рік навчання	вміти виконувати три види кидка биткою, кількість видів: *хлопці і дівчата*	знає техніку виконання	1	2	3
3 рік навчання	з 20 биток вибити 8 фігур (з відстані 10 м) (крім «закритого листа»): *хлопці і дівчата*	1 – 2	3 – 4	5 – 6	7 – 8
4 рік навчання	з 40 биток вибити 14 фігур (з відстані 10 м) (крім «закритого листа»): *хлопці і дівчата*	1 – 4	5 – 8	9 – 12	13 – 14
5 рік навчання	з 50 биток вибити 15 фігур (з відстані 10 м)*: *хлопці і дівчата*	1 – 5	6 – 9	10 – 13	14 – 15

** - «закритий лист» не можна вибити менш як трьома битами, в той час коли інші фігури при достатній підготовці вибиваються однією биткою кожна.*

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Городки»

Майданчик для занять городошним спортом	1 шт.
Мішень (горизонтальні та вертикальні)	3 шт.
Битки городошні	30 шт.
Городки	10 шт.
Відеоматеріали - техніка гри в городки	1 екз.

Автори:
Я. Т. Гаврих, Н. С. Кравченко

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль

ЛЕГКА АТЛЕТИКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Легка атлетика» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку, легкоатлетичні види (біг, стрибки, метання), орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог методики навчання легкоатлетичних вправ, застосовуючи спеціальні бігові, підвідні та спеціально-розвивальні вправи для виконання бігу, стрибків і метань.

Під час проведення уроків з легкої атлетики вчитель повинен застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів/учениць.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння легкоатлетичних вправ.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку легкої атлетики; **називає:** види легкої атлетики; правила безпеки; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять легкою атлетикою	Історія розвитку легкої атлетики**.** Легкоатлетичні види. Правила безпеки на уроках легкої атлетики
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** старт, стартовий розбіг, біг 30 м, 60 м, рівномірний біг до 1000 м (без урахування часу); прискорення 10–30 м, повторний біг 4 × 30м, 2 × 60 м	Старт та стартовий розбіг. Біг 30 м, біг 60 м. Прискорення, повторний біг. Рівномірний біг до 1000 м

Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину з місця, багатоскоки, стрибки в довжину з розбігу способом «зігнувши ноги», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»	Стрибки в довжину з місця, з розбігу способом «зігнувши ноги»; багатоскоки, стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»
Метання	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** метання малого м'яча на дальність з місця та в горизонтальну та вертикальну ціль	Метання малого м'яча на дальність з місця, метання в горизонтальну та вертикальну ціль

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку легкої атлетики в Україні; **називає** фізичні якості, які розвиваються засобами легкої атлетики; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять легкою атлетикою	Історія розвитку легкої атлетики в Україні. Рухові якості, які розвиваються засобами легкої атлетики: швидкість, витривалість, спритність, гнучкість та швидкісно-силові якості. Правила безпеки.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань, вправи з набивними м'ячами	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки, спеціальні вправи для метань, вправи з набивними м'ячами
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** біг 30 м, 60 м; рівномірний біг до 1200 м (без урахування часу); **застосовує** види фінішування	Біг 30 м, біг 60 м, біг по дистанції, фінішування. Рівномірний біг до 1200 м
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину з місця, стрибки в довжину з розбігу способом «зігнувши ноги», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»	Стрибки в довжину та висоту
Метання	

Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** метання малого м'яча на дальність з трьох кроків, метання в горизонтальну та вертикальну ціль, кидання набивного м'яча (0,5– 1 кг) з різних положень	Метання малого м'яча на дальність з трьох кроків, метання в горизонтальну та вертикальну ціль, кидання набивного м'яча**.**

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** особливості правил змагань з бігових видів, стрибків та метання; **називає** правила безпеки; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять легкою атлетикою	Правила проведення змагань зі стрибків, бігу та метання. Правила безпеки на біговій доріжці, в секторі для метання та стрибків
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань, вправи з набивними м'ячами	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки, спеціальні вправи для метань, вправи з набивними м'ячами
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** біг 30 м, 60 м, рів-номірний біг 1000 м, повільний біг до 1500 м	Біг 30 м, біг 60 м. Рівномірний біг 1000 м, повільний біг до 1500 м
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину з місця, «потрійний стрибок» з місця, стрибки в довжину з розбігу способом «зігнувши ноги», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»	Стрибки в довжину (з місця, «потрійний стрибок» з місця, з розбігу способом «зігнувши ноги») та стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»
Метання	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** метання малого м'яча на дальність з розбігу	Метання малого м'яча на дальність з розбігу

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу

Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** особливості дихання та тактику бігу на короткі, середні та довгі дистанції; **називає** зовнішні ознаки, стадії та біологічне значення втоми; **обґрунтовує** особливості питного режиму; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять легкою атлетикою	Особливості дихання та питний режим при заняттях легкою атлетикою. Зовнішні ознаки, стадії та біологічне значення втоми. Особливості бігу на короткі, середні та довгі дистанції
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки, спеціальні вправи для метань
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** біг 30 м, 60 м, 100–300 м, повторний біг 2 × 200 м, рівномірний біг до 1000 м (дівчата), 1500 м (хлопці)	Біг на короткі та середні дистанції. Повторний біг Рівномірний біг 1000 м (дівчата), 1500 м (хлопці)
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину з місця, стрибки в довжину з розбігу способом «зігнувши ноги», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»	Стрибки в довжину з місця, з розбігу способом «зігнувши ноги»; стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»
Метання	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** метання малого м’яча на дальність з розбігу та м’ячів різного діаметра	Метання малого м’яча на дальність з розбігу, метання м’ячів різного діаметра на дальність

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** вплив оздоровчого бігу на	Значення оздоровчого бігу для здоров’я

стан здоров'я людини: вплив занять фізичними вправами на основні системи та функції організму; **Ціннісний компонент** **усвідомлює**, що «Легка атлетика» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних запитів тощо; **дотримується** правил безпеки під час занять легкою атлетикою	людини: вплив занять фізичними вправами на основні системи та функції організму
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань	Спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні вправи для метань
Біг	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** біг 30 м, 60 м, 200–600 м, рівномірний біг до 1000 м (дівчата), 1500 м (юнаки)	Біг 30 м, біг 60 м, 200–600 м. Рівномірний біг 1000 м (дівчата), 1500 м (юнаки)
Стрибки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибки в довжину з місця, стрибки в довжину з розбігу способом «прогинаючись», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»	Стрибки в довжину з місця, з розбігу способом «прогинаючись», стрибки у висоту з розбігу способом «переступання»
Метання	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** метання малого м'яча на дальність з розбігу та кидання набивних м'ячів з різних вихідних положень (стоячи, сидячи і т. д.)	Метання малого м'яча на дальність з розбігу, кидання набивних м'ячів з різних вихідних положень

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

Рік вивчення	**Навчальні нормативи**		**Рівень компетентності**			
			Низький	**середній**	**достатній**	**високий**
1 рік вивчення	Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 7,0	7,0	6,5	5,8
		Дівч.	Більше	7,4	6,9	6,2

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
			7,4			
	Біг 60 м (с)	Хл.	Більше 11,8	11,8	10,8	10,0
		Дівч.	Більше 12,0	12	11,2	10,5
	Рівномірний біг (без урахування часу) (м)	Хл.	До 600	600	800	1000
		Дівч.	До 500	500	800	1000
	Стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 120	120	140	160
		Дівч.	До 110	110	120	140
	Стрибок у довжину з розбігу способом «зігнувши ноги» (см)	Хл.	До 240	240	260	280
		Дівч.	До 200	200	220	240
	Стрибок у висоту з розбігу способом «переступання» (см)	Хл.	До 70	70	80	90
		Дівч.	До 60	60	70	80
	Метання малого м’яча на дальність (м)	Хл.	До 15	15	22	28
		Дівч.	До 10	10	13	16
2 рік вивчення	Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,7	6,7	6,2	5,6
		Дівч.	Більше 7,1	7,1	6,6	6,0
	Біг 60 м (с)	Хл.	Більше 11,5	11,5	10,6	9,8
		Дівч.	Більше 11,8	11,8	11	10,4
	Рівномірний біг (без ураху-вання часу) (м)	Хл.	До 700	700	1000	1200
		Дівч.	До 600	600	800	1000
	Стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 130	130	150	170
		Дівч.	До 120	120	130	150
	Стрибок у довжину з розбігу способом «зігнувши ноги» (см)	Хл.	До 260	260	280	300
		Дівч.	До 220	220	240	260
	Стрибок у висоту з розбігу способом «переступання» (см)	Хл.	До 75	75	85	95
		Дівч.	До 65	65	75	85
	Метання малого м’яча на дальність (м)	Хл.	До 17	17	24	30
		Дівч.	До 12	12	15	18
3 рік вивчення	Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,4	6,4	6,0	5,4
		Дівч.	Більше 6,8	6,8	6,4	5,8
	Біг 60 м (с)	Хл.	Більше	11,2	10,4	9,6

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
			11,2			
		Дівч.	Більше 11,6	11,6	10,8	10,3
	Рівномірний біг 1000 м (хв.с)	Хл.	Більше 5.30	5.30	5.00	4.40
		Дівч.	Більше 6.00	6.00	5.30	5.10
	Стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 140	140	160	180
		Дівч.	До 130	130	140	160
	Стрибок у довжину з розбігу способом «зігнувши ноги» (см)	Хл.	До 280	280	300	330
		Дівч.	До 240	240	260	280
	Стрибок у висоту з розбігу способом «переступання» (см)	Хл.	До 80	80	90	100
		Дівч.	До 70	70	80	90
	Метання малого м’яча на дальність (м)	Хл.	До 20	20	26	34
		Дівч.	До 14	14	16	20
4 рік вивчення	Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,2	6,2	5,8	5,2
		Дівч.	Більше 6,7	6,7	6,2	5,6
	Біг 60 м (с)	Хл.	Більше 10,8	10,8	10,0	9,0
		Дівч.	Більше 11,4	11,4	10,8	10,3
	Рівномірний біг (хв.с)	Хл. 1500 м	Більше 8.00	8.00	7.20	6.50
		Дівч. 1000 м	Більше 6.10	6.10	5.40	5.20
	Стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 150	150	170	185
		Дівч.	До 130	130	145	165
	Стрибок у довжину з розбігу способом «зігнувши ноги» (см)	Хл.	До 300	300	320	360
		Дівч.	До 250	250	270	290
	Стрибок у висоту з розбігу способом «переступання» (см)	Хл.	До 85	85	95	105
		Дівч.	До 75	75	85	95
	Метання малого м’яча на дальність	Хл.	До 23	23	30	36
		Дівч.	До 15	15	18	22
5 рік вивчення	Біг 30 м (с)	Хл.	Більше 6,0	6,0	5,6	5,0

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
		Дівч.	Більше 6,7	6,7	6,0	5,5
	Біг 60 м (с)	Хл.	Більше 10,4	10,4	9,8	8,8
		Дівч.	Більше 11,4	11,4	10,6	10,2
	Рівномірний біг (хв.с)	Хл. 1500 м	Більше 7.30	7.30	7.00	6.30
		Дівч. 1000 м	Більше 6.20	6.20	5.40	5.20
	Стрибок у довжину з місця (см)	Хл.	До 160	160	180	200
		Дівч.	До 135	135	150	170
	Стрибок у довжину з розбігу способом «прогинаючись» (см)	Хл.	До 320	320	340	390
		Дівч.	До 250	250	270	300
	Стрибок у висоту з розбігу способом «переступання» (см)	Хл.	До 90	90	100	115
		Дівч.	До 75	75	85	100
	Метання малого м’яча на дальність (м)	Хл.	До 26	26	32	40
		Дівч.	До 16	16	19	24

Обладнання, потрібне для вивчення
модуля «Легка атлетика»

(За наявності одного стадіону з біговою доріжкою, стрибковою ямою, сектором для стрибків у висоту і сектором для метань)

№ п/п	Обладнання	Кіл-ть, шт.
1	Набивний м’яч	10
2	Тенісний м’яч	20
3	Секундомір	1
4	Метромір	1
5	Рулетка	1
6	Граблі	1
7	Лопата	1

Автори:
В.В. Ворона, І. В. Пата

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ЛИЖНА ПІДГОТОВКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Лижна підготовка» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка, техніко-тактична підготовка. Додаються орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

При вивченні техніки лижних ходів необхідно використовувати підвідні, імітаційні та основні вправи лижника, а також дотримуватися методики послідовності проходження навчального матеріалу. Для підвищення емоційності уроку потрібно застосовувати елементи змагання, ігри та естафети.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти стан лижного інвентарю, місця проведення занять. Заняття проводити в тиху погоду або при слабкому вітрі (зі швидкістю не більше 1,5 м/с), при температурі не нижче – 12º С.

Під час проведення уроків з лижної підготовки вчитель повинен застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів/учениць.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння лижних вправ і техніки лижних ходів.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **розповідає** про розвиток лижного спорту; **пояснює** як підбирати лижний інвентар; **наводить** приклади домедичної допомоги у разі обмороження; **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять лижною підготовкою;	Історія розвитку лижного спорту. Підбір лижного інвентарю. Домедична допомога у разі обмороження. Правила безпеки на уроках лижної підготовки.
Спеціальна фізична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **виконує:** стрибкові вправи; імітацію класичних лижних ходів на місці і в русі; стройові вправи **з** лижами та їх перенесення; спеціальні вправи лижника; **здійснює** проходження дистанції до 2 км;	Стрибкові вправи, імітація класичних лижних ходів на місці і в русі. Стройові вправи з лижами. Перенесення лижного інвентарю. Спеціальні вправи лижника. Проходження дистанції до 2 км. Рухливі ігри та ігри на лижах, естафети. Прикладні вправи на лижах.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** *пересування на лижах:* ступаючим і ковзним кроком без палиць та з ними; *повороти:* на місці переступанням навколо задніх і передніх кінців лиж; у русі переступанням (вліво, вправо); подолання бугрів та западин на схилі під час спуску; **застосовує:** при проходженні дистанції *сходження:* ступаючим кроком, «драбинкою» (навскіс і прямо), «напівялинкою»; *стійку лижника під час спуску з гори:* високу і основну; *гальмування:* «плугом», падінням; **володіє** технікою поперемінного двокрокового та одночасного безкрокового ходів.	*Пересування на лижах:* ступаючий і ковзний кроки без палиць та з ними; поперемінний двокроковий хід; одночасний безкроковий хід. *Повороти:* на місці переступанням навколо задніх і передніх кінців лиж; у русі переступанням (вліво, вправо). *Сходження:* ступаючим кроком, «драбинкою» (навскіс і прямо), «напівялинкою». *Стійка лижника під час спуску з гори:* висока і основна. Подолання бугрів та западин на схилі під час спуску. *Гальмування:* «плугом», падінням.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує** розвиток лижного спорту в Україні; **називає** видатних лижників України; **пояснює** основні правила змагань з лижних перегонів; **розповідає** як готувати лижний інвентар до уроку; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час уроків з лижної підготовки;	Історія розвитку лижного спорту в Україні. Видатні лижники України. Підготовка лижного інвентарю до занять. Основні правила змагань з лижних перегонів. Правила безпеки під час уроків з лижної підготовки
Спеціальна фізична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **виконує:** стрибкові вправи (багатоскоки тощо), імітацію класичних лижних ходів на місці й у русі, вправи з лижним еспандером; спеціальні вправи лижника; **здійснює:** рівномірне проходження дистанції до 2,5 км;	Стрибкові вправи (багатоскоки тощо), імітація класичних лижних ходів на місці й у русі, вправи з лижним еспандером. Спеціальні вправи лижника. Рівномірне проходження дистанції до 2,5 км. Ігри та естафети на лижах.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** техникою поперемінного двокрокового ходу; одночасного безкрокового і двокрокового ходів; ковзанярського ходу без палиць; **виконує:** *повороти:* на місці махом; у русі «плугом»; перехід з одночасних ходів на навперемінні і навпаки; *стійку лижника під час спуску з гори:* низьку; *гальмування:* «плугом»; **здійснює:** *сходження в гору*: ступаючим кроком, «драбинкою» (навскіс і прямо), «ялинкою»; *спуски:* навскіс; перехід під час спуску з високої стійки в основну, низьку; перехід з одночасних ходів на поперемінні і навпаки.	*Пересування на лижах:* поперемінний двокроковий хід, одночасний безкроковий та двокроковий ходи, ковзанярський хід без палиць. *Повороти*: на місці махом; у русі «плугом». *Сходження в гору:* ступаючим кроком, «драбинкою» (навскіс і прямо), «ялинкою». *Спуски:* навскіс. *Стійка лижника під час спуску з гори:* низька. Перехід під час спуску з високої стійки в основну, низьку. *Гальмування:* «плугом». Перехід з одночасних ходів на поперемінні і навпаки.

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **пояснює** вплив занять лижною підготовкою на зміцнення здоров'я людини; **називає** різновиди лижного спорту; **розповідає** як запобігти травмуванню під час занять лижною підготовкою; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час уроків з лижної підготовки;	Різновиди лижного спорту. Вплив занять лижною підготовкою на зміцнення здоров'я людини. Попередження травматизму під час занять лижною підготовкою. Правила безпеки під час уроків з лижної підготовки;.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стрибкові вправи (багатоскоки	Стрибкові вправи (багатоскоки тощо), імітація класичних лижних ходів у русі,

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
тощо), імітацію лижних ходів у русі, вправи з лижним еспандером; спеціальні вправи лижника; **здійснює:** проходження відрізків 200-300 м з підвищеною швидкістю; рівномірне проходження дистанції до 3 км;	вправи з лижним еспандером. Спеціальні вправи лижника. Проходження відрізків 200-300 м з підвищеною швидкістю. Рівномірне проходження дистанції до 3 км. Ігри та естафети на лижах.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** пересування на лижах попеременними двокроковим та чотирикроковим ходами; одночасними класичними ходами; **Ціннісний компонент** **в о л о д і є** елементами техніки ковзанярського ходу; **Діяльнісний компонент** **здійснює:** *сходження в гору:* «ялинкою», ковзним кроком; *гальмування:* «плугом», упором; *повороти:* у русі «плугом», упором; зміну стійок під час спуску (з високої на основну, низьку та навпаки). **застосовує:** обгін, фінішування.	*Пересування на лижах:* попеременні двокроковий та чотирикроковий ходи; одночасні класичні ходи; ковзанярський хід без палиць та з ними. *Повороти*: у русі «плугом», упором. *Сходження в гору:* «ялинкою», ковзним кроком. *Гальмування:* «плугом», упором. Зміна стійок під час спуску (з високої на основну, низьку та навпаки). *Перехід:* з одночасних ходів на ковзанярський хід. Обгін, фінішування.

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **володіє** знаннями режиму і харчування лижника; знаннями про розвиток витривалості під час самостійних занять; **називає** основні засоби попередження простудних захворювань;	Розвиток витривалості під час самостійних занять. Режим і харчування лижника. Засоби попередження простудних захворювань.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стрибкові вправи (багатоскоки тощо), імітацію лижних ходів у русі без палиць та з ними, вправи з лижним еспандером; спеціальні вправи лижника; **здійснює:** проходження відрізків 300-400 м з підвищеною швидкістю; рівномірне проходження дистанції до 3,5 км;	Стрибкові вправи, імітація лижних ходів у русі без палиць та з ними, вправи з лижним еспандером. Спеціальні вправи лижника. Проходження відрізків 300-400 м з підвищеною швидкістю. Рівномірне проходження дистанції до 3,5 км.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
	Ігри та естафети на лижах.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** пересування на лижах класичними і ковзанярськими ходами; *гальмування:* «плугом», упором; **здійснює:** сходження в гору ковзним кроком; *повороти:* у русі з упору та на паралельних лижах; *гальмування:* упором; **застосовує** перехід з ходу на хід залежно від умов дистанції і стану лижні; старт, обгін, фінішування; **Ціннісний компонент** **визначає** необхідність використання різних лижних ходів під час вирішення тактичних завдань.	*Пресування на лижах*: класичні і ковзанярські ходи. *Повороти:* у русі з упору та на паралельних лижах. *Сходження в гору*: ковзним кроком. *Гальмування:* упором. *Перехід:* з ходу на хід залежно від умов дистанції і стану лижні. Використання різних лижних ходів під час вирішення тактичних завдань. Старт, обгін, фінішування

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	*Зміст навчального матеріалу*
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує** загальні основи методики самостійного тренування; **володіє** основами самоконтролю під час занять лижною підготовкою; **розповідає** про тактику проходження дистанцій у лижних перегонах;	Загальні основи методики самостійного тренування. Самоконтроль під час занять лижною підготовкою. Тактика проходження дистанцій у лижних перегонах.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стрибкові вправи (багатоскоки тощо), імітацію лижних ходів у русі без палиць та з ними, вправи з лижним еспандером; спеціальні вправи лижника; **здійснює:** проходження відрізків 400-500 м з підвищеною швидкістю; рівномірне проходження дистанції до 4 км;	Стрибкові вправи, імітація лижних ходів у русі без палиць та з ними, вправи з лижним еспандером. Спеціальні вправи лижника. Проходження відрізків 400-500 м з підвищеною швидкістю. Рівномірне проходження дистанції до 4 км. Ігри та естафети на лижах.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент	*Пересування на лижах*: класичні і

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
виконує: пересування на лижах класичними і ковзанярськими ходами; **здійснює:** перехід з ходу на хід залежно від умов дистанції і стану лижні; **застосовує:** різні лижні ходи під час вирішення тактичних завдань; елементи гірськолижної підготовки.	ковзанярські ходи. Елементи гірськолижної підготовки. *Перехід:* з ходу на хід залежно від умов дистанції і стану лижні. Використання різних лижних ходів під час вирішення тактичних завдань. Естафетний біг (старт, біг по дистанції, передача естафети, фінішування).

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Проходження дистанції без врахування часу (м)	хл.	800	1100	1500	1800
		дівч.	500	800	1100	1500
	Виконання ковзного кроку на відрізку 10 м (кількість кроків)	хл.	більше 13	11-13	8-10	6-7
		дівч.	більше 14	12-14	9-11	7-8
	Сходження в гору «драбинкою» прямо (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
2 рік вивчення	Проходження дистанції без врахування часу (м)	хл.	1100	1500	1800	2300
		дівч.	800	1100	1500	1800
	Повороти на місці махом кругом (лівою, правою ногою) (хлопці і дівчата)		1 (прав. або лівою)	2 (1прав., 1 лівою)	3-4 з помилками (правою або лівою)	4 без помилок (2 прав., 2 лівою)
	Основна стійка лижника під час спуску з гори (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
	Сходження в гору «ялинкою» (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
3 рік	Проходження дистанції класичними	хл. 2000м	17.30	16.30	15.30	14.30

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень			
			низький	середній	достатній	високий
	ходами (хв, с)	дівч. 1500м	14.00	13.00	12.30	12.00
	Проходження дистанції ковзанярськими ходами без врахування часу (м)	хл.	600	900	1200	1500
		дівч.	300	600	900	1200
	Технічне проходження відрізку 50 м попеременним двокроковим ходом (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
	Технічне проходження відрізку 50 м одночасним двокроковим ходом (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
	Гальмування під час спуску «плугом» (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
4 рік вивчення	Проходження дистанції класичними ходами (хв, с)	хл. 2500м	20.00	19.00	18.15	17.30
		дівч. 2000м	17.00	16.30	16.00	15.30
	Проходження дистанції ковзанярськими ходами без врахування часу (м)	хл.	800	1100	1500	1800
		дівч.	500	800	1100	1500
	Технічне проходження відрізку 50 м одночасним однокроковим ходом (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
	Гальмування під час спуску упором (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок
5 рік	Проходження дистанції класичними	хл. 3000м	20.30	20.00	19.30	19.00

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень навчальних досягнень			
			низький	середній	достатній	високий
	ходами (хв, с)	дівч. 2000м	16.30	16.00	15.30	15.00
	Проходження дистанції ковзанярськими ходами без врахування часу (м)	хл.	1100	1500	1800	2300
		дівч.	800	1100	1500	1800
	Технічне проходження відрізку 50 м ковзанярським ходом (1 спроба) (хлопці і дівчата)		3 помилки і більше	2 помилки	1 помилка	без помилок

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Лижна підготовка»

№ п/п	*Обладнання*	*Кіль-кість*
1	*Лижі*	*60 пар*
2	*Палиці*	*60 пар*
3	*Лижні черевики*	*50 пар*
4	*Секундомір*	*1 шт.*
5	*Метромір*	*1 шт.*
6	*Еспандери*	*20 шт.*

Автори:
А. А. Ребрина, **Г. А. Коломоєць**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль

СПОРТИВНЕ ОРІЄНТУВАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Спортивне орієнтування належить до видів спорту, які поєднують у собі тривалі й інтенсивні фізичні та розумові навантаження. Воно приводить у рух не тільки опорно-руховий апарат, але й активізує діяльність центральної нервової системи.

Характерною рисою спортивного орієнтування є його творчий характер, доступність і широкі можливості розвитку фізичних та розумових здібностей людини.

Модуль «Спортивне орієнтування» спрямований на розвиток та підтримку на оптимальному рівні рухових та психічних якостей учня/учениці (витривалості, швидкісно-силових якостей, сили, спритності, гнучкості, координації та швидкості реакції, концентрації та стійкості уваги, оперативної пам'яті, оперативного, аналітичного та креативного мислення, емоційно-вольових якостей: наполегливості, рішучості, ініціативності, емоційної стійкості та ін.).

Варіативний модуль «Спортивне орієнтування» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи, перелік обладнання та інвентарю.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну підготовку орієнтувальника, яка складається із трьох взаємопов'язаних розділів – фізичної, топографічної і тактичної підготовки. У ході топографічної підготовки відпрацьовують техніку орієнтування на місцевості у русі. Під час тактичної підготовки головну увагу приділяють виробленню уміння самостійно приймати рішення у ході змагань і правильно діяти на дистанції, виходячи із загальної оцінки обставин, що склалися.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Під час проходження навчального матеріалу зі спортивного орієнтування, треба на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, спрямовані на розвиток фізичних якостей та здібностей.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід звертати увагу на правила безпеки життєдіяльності під час занять спортивним орієнтуванням. Можливий диференційований поділ класу на групи для роботи на станціях з різним фізичним навантаженням (дівчата займаються вправами зі спортивного орієнтування із врахуванням особливостей жіночого організму).

Модуль «Спортивне орієнтування» передбачає орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке необхідне для вивчення цього модуля. Після вивчення модуля у кожному навчальному році діти складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості розвитку фізичних якостей та здібностей особистості.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** розвиток спортивного орієнтування в світі; **розуміє** основні поняття та терміни спортивного орієнтування; **характеризує:** основні фізичні якості, що розвиваються на заняттях зі спортивного орієнтування; причини виникнення травм на заняттях зі спортивного орієнтування; **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки під час занять спортивним орієнтуванням	Історія розвитку спортивного орієнтування в світі. Основні поняття та терміни. Вплив занять спортивним орієнтуванням на організм школяра. Розвиток фізичних якостей орієнтувальника. Причини виникнення травм на заняттях зі спортивного орієнтування та їх профілактика. Правила безпеки під час занять зі спортивного орієнтування.
Спеціальна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки; стрибки у висоту та довжину з розбігу; стартування, біг на дистанції, фінішування; рівномірний біг до 1000 м; біг по пересіченій місцевості до 1000 м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на перекладині. **Учениця** **виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки; стрибки у висоту та довжину з розбігу; стартування, біг на дистанції, фінішування; рівномірний біг до 800 м; біг по пересіченій місцевості до 800 м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на перекладині. **Знаннєвий компонент** **Учень, учениця:** **розуміє поняття:** план і мапа, масштаб, орієнтування мапи, кольори мапи,	**Спеціальна фізична підготовка** Спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи: багатоскоки. Стрибки у висоту та довжину з розбігу. Стартування, біг на дистанції, фінішування. Рівномірний біг до 1000 м (хл.), до 800 м (дівч.). Біг по пересіченій місцевості до 1000 м (хл.), до 800 м (дівч.). Вправи на рівновагу. Вправи на перекладині. **Спеціальна топографічна підготовка для занять у класі** Поняття про план і мапу, масштаб, орієнтування мапи, кольори мапи, горизонталі. Поняття про компас, планшет. Визначення відстані на мапі. Визначення на мапі магнітних азимутів. Вивчення топографічних умовних знаків місцевих предметів.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
горизонталі, компас, планшет. **визначає** відстані на мапі, магнітні азимуту; **називає** топографічні умовні знаки місцевих предметів. **Учень, учениця:** **характеризує:** суть орієнтування на місцевості; вправи на відновлення орієнтації; **Діяльнісний компонент** **визначає:** сторони горизонту за компасом, небесними світилами та напрямку на північ: у містах – за будівлями та вулицями, місцевими предметами; у лісі – за просіками та квартальними стовпами, рельєфом, за окремими рослинами, снігом, пісками; орієнтування за сонцем, годинниками); азимут на місцевий предмет і напрямок руху за магнітним азимутом; характерні рельєфу форми (гори, хребти, яри, ями, пагорби), зображення форм рельєфу на мапі; **виконує:** порівняння місцевості з мапою; орієнтування в заданому напрямку; **приймає участь** в одноденному туристичному поході класу з елементами рекреаційного туризму. **Діяльнісний компонент** **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості дій орієнтувальника в орієнтуванні у заданому напрямку; дії орієнтувальника на різних етапах змагань; **виконує:** вибір маршруту руху; вихід на прив'язку та пошук контрольних пунктів.	**Спеціальна топографічна підготовка для занять на місцевості** Суть орієнтування на місцевості. Вивчення та набуття навичок роботи з компасом. Визначення азимуту на місцевий предмет і напрямку руху за магнітним азимутом. Робота з мапою. Вивчення рельєфу місцевості. Рух за азимутом. Вправи на відновлення орієнтації у випадку її втрати. Орієнтування в заданому напрямку. Участь в туристичному поході. **Спеціальна тактична підготовка** Особливості дій орієнтувальника в орієнтуванні у заданому напрямку. Вибір маршруту руху. Вихід на прив'язку та пошук контрольних пунктів. Дії орієнтувальника на різних етапах змагань.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** сучасний стан розвитку спортивного орієнтування в Україні; змагань зі спортивного орієнтування; **називає:** причини виникнення травм на заняттях зі спортивного орієнтування, та їх профілактику;	Сучасний стан розвитку спортивного орієнтування в Україні. Характеристика змагань зі спортивного орієнтування. Розвиток психічних якостей орієнтувальника.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
характеризує: основні психічні якості орієнтувальника; правила змагань зі спортивного орієнтування. **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять спортивним орієнтуванням	Правила змагань зі спортивного орієнтування. Причини виникнення травм на заняттях зі спортивного орієнтування та їх профілактика. Правила безпеки під час занять зі спортивного орієнтування.
Спеціальна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки; стрибки у висоту та довжину з розбігу; стартування, біг на дистанції, фінішування; рівномірний біг до 1200 м; біг по пересіченій місцевості до 1200 м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на перекладині. **Учениця виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки; стрибки у висоту та довжину з розбігу; стартування, біг на дистанції, фінішування; рівномірний біг до 900 м; біг по пересіченій місцевості до 900 м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на перекладині.	**Спеціальна фізична підготовка** Спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи: багатоскоки. Стрибки у висоту та довжину з розбігу. Стартування, біг на дистанції, фінішування. Рівномірний біг до 1200 м (хл.), до 900 м (дівч.). Біг по пересіченій місцевості до 1200 м (хл.), до 900 м (дівч.), без врахування часу. Вправи на рівновагу. Вправи на перекладині. **Спеціальна топографічна підготовка для занять у класі**
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **характеризує** рельєф та дистанцію на мапі; **визначає** довжини прямих і кривих ліній на мапі за допомогою лінійки; **називає:** топографічні умовні знаки місцевих предметів.	Вивчення рельєфу на мапі. Вивчення і оцінка дистанції на мапі. Визначення довжини прямих і кривих ліній на мапі.
Учень, учениця: **характеризує:** суть орієнтування на місцевості; вправи на відновлення орієнтації; **визначає:** на мапі власне місцезнаходження (методом колового візування за об'єктами місцевості, за сонцем, за компасом; залежно від умов місцевості; співставлення мапи з місцевістю); відстані на мапі та на місцевості (кроками, за часом бігу або ходьби, «на око»); залежно від рельєфу, рослинності, стомлення	**Спеціальна топографічна підготовка для занять на місцевості** Визначення на мапі власного місцезнаходження. Визначення та вимірювання відстаней на мапі та на місцевості. Черговість руху за азимутом, обхід перешкод, пошук об'єкта. Вивчення рельєфу на місцевості та орієнтування за ним. Нанесення на мапу контрольних

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
орієнтувальника; контроль відстані; **виконує:** нанесення на мапу контрольних пунктів; орієнтування на розміченій дистанції; **приймає участь:** в естафетах з елементами орієнтування; іграх та змаганнях на точне визначення відстаней; найпростіших змаганнях на точність визначення азимуту; одноденному туристичному поході класу з елементами рекреаційного туризму. **Діяльнісний компонент** **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості дій орієнтувальника в орієнтуванні на розміченій дистанції; дії орієнтувальника на різних етапах змагань; **виконує:** вибір простого шляху орієнтування; вихід на найкоротші шляхи, зрізки	пунктів. Естафети з елементами орієнтування. Ігри та змагання на точне визначення відстаней. Найпростіші змагання на точність визначення азимуту. Орієнтування на розміченій дистанції. Участь в одноденному туристичному поході класу з елементами рекреаційного туризму. **Спеціальна тактична підготовка** Особливості дій орієнтувальника в орієнтуванні на розміченій дистанції. Вибір простого шляху орієнтування. Найкоротші шляхи, зрізки. Дії орієнтувальника на різних етапах змагань

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** дає **характеристику** актуальним питанням розвитку спортивного орієнтування в світі та Україні; **називає** види змагань зі спортивного орієнтування; **Діяльнісний компонент** **виконує:** організацію та проведення змагань; вибір району змагань та дистанції; суддівство змагань з орієнтування; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять спортивним орієнтуванням	Актуальні питання розвитку спортивного орієнтування в світі та Україні. Види змагань зі спортивного орієнтування. Основи організації та проведення змагань. Вибір району змагань та дистанції. Суддівство змагань з орієнтування. Правила безпеки під час занять зі спортивного орієнтування
Спеціальна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень виконує:** спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи: багатоскоки, стрибки у висоту та довжину з розбігу; стартування, біг на дистанції,	**Спеціальна фізична підготовка** Спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи: багатоскоки, стрибки у висоту та довжину з розбігу.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
фінішування; рівномірний біг до 1500 м; біг по пересіченій місцевості до 1500 м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на перекладині. **Учениця виконує:** спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи: багатоскоки; стрибки у висоту та довжину з розбігу; стартування, біг на дистанції, фінішування; рівномірний біг до 1000 м; біг по пересіченій місцевості до 1000 м, без врахування часу; вправи на рівновагу; вправи на перекладині. **Учень, учениця:** **виконує:** підготовку спорядження до змагань; викреслювання умовних топографічних знаків; написання топографічних диктантів; складання спортивних мап та планування навчальних дистанцій (нанесення на мапу місця старту, фінішу, контрольних пунктів та орієнтирів); орієнтування за вибором; **визначає** найкращі варіанту руху вибраних маршрутів (з урахуванням дій суперників, наявності лінійних орієнтирів, характеру рослинності, рельєфу, стану і характеру ґрунту, погодних умов); **приймає** участь в одноденному туристичному поході класу з елементами рекреаційного туризму; **Знаннєвий компонент** **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості дій орієнтувальника в орієнтуванні за вибором; дії орієнтувальника на різних етапах змагань; **Діяльнісний компонент** **володіє:** правильними технічними прийомами відповідно до умов, що склалися на дистанції.	Стартування, біг на дистанції, фінішування. Рівномірний біг до 1500 м (хл.), до 1000 м (дівч.). Біг по пересіченій місцевості до 1500 м (хл.), до 1000 м (дівч.), без врахування часу. Вправи на рівновагу. Вправи на перекладині **Спеціальна топографічна підготовка для занять у класі** Підготовка спорядження до змагань. Викреслювання умовних топографічних знаків. Написання топографічних диктантів. Складання спортивних мап та основи планування навчальних дистанцій. **Спеціальна топографічна підготовка для занять на місцевості** Орієнтування за вибором. Визначення найкращого варіанту руху вибраних маршрутів. Участь в одноденному туристичному поході класу з елементами рекреаційного туризму. **Спеціальна тактична підготовка** Особливості дій орієнтувальника в орієнтуванні за вибором. Використання правильних технічних прийомів відповідно до умов, що склалися на дистанції. Дії орієнтувальника на різних етапах змагань.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи	Рівень компетентності			
		Низький	середній	достатній	високий
1 рік	Визначення відстані на мапі від одного	До 1	2	3	4

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	середній	достатній	високий
	контрольного пункту до іншого (правильних відповідей із п’яти) (хлопці і дівчата) .					
	Біг по пересіченій місцевості без врахування часу (м)	Хл.	До 500	500	800	1000
		Дівч.	До 300	300	600	800
2 рік	Визначення магнітного азимуту (правильних відповідей із п’яти) (хлопці і дівчата)		До 1	2	3	4
	Біг по пересіченій місцевості без врахування часу (м)	Хл.	До 700	700	900	1200
		Дівч.	До 500	500	700	900
3 рік	Визначення магнітного азимуту (правильних відповідей із п’яти) (хлопці і дівчата)		До 2	3	4	5
	Біг по пересіченій місцевості без врахування часу (м)	Хл.	До 900	900	1200	1500
		Дівч.	До 600	600	800	1000

Обладнання та інвентар, потрібні для вивчення варіативного модуля «Спортивне орієнтування»
(За наявності одного географічного майданчику і ділянки пересіченої місцевості)

№ пор.	Обладнання та інвентар	Кількість, шт.
1	Секундомір	1
2	Спортивний магнітний компас	30
3	Лінійка для вимірювання відстаней на мапі	30
4	Топографічні і спортивні мапи	Різні
5	Місцеві спортивні мапи пересіченої місцевості	30
6	Планшет для мапи	30
7	Перелік умовних знаків для спортивних мап	30
8	Туристський рюкзак на 40 л	30

Автори:
А. А. Ребрина, Г. А. Коломоєць, В. В. Деревянко

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Настільний теніс» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке потрібне для вивчення модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, техніко-тактичну підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Під час навчання технічних прийомів з настільного тенісу, необхідно на кожному уроці використовувати вправи спеціальної фізичної підготовки: прискорення з різних вихідних положень, біг зі зміною швидкості та напрямку за сигналом, багаторазові стрибки через перешкоди різної висоти, стрибки із присіду вгору і т.д., а також дотримуватися методики послідовності вивчення підготовчих, захисних та атакувальних прийомів техніки гри, використовуючи підвідні вправи.

З метою профілактики травматизму, під час вивчення підготовчих, захисних та атакувальних прийомів техніки гри різними способами слід звертати увагу на правильне переміщення учнів/учениць біля тенісного столу. Під час першого та другого років вивчення можна застосовувати вправи ігрового характеру, зокрема – «Сонечко», «Один проти чотирьох», «Двоє проти п’яти», «Карусель», «Потяг» та ін.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовують орієнтовні навчальні нормативи. Під час оцінювання кожна дитина виконує такі випробування окремо. При цьому в парі з учнем/ученицею може бути вчитель або учень/учениця, який(яка) володіє цими навичками на високому рівні.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку настільного тенісу; **розкриває** місце українського та регіонального настільного тенісу на сучасному етапі; **називає** об’єктивні умови діяльності в настільному тенісі; **володіє** знаннями про основний інвентар для гри в настільний теніс;	Історія розвитку настільного тенісу в світі, Україні, регіоні. Загальна характеристика інвентарю для гри в настільний теніс.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Ціннісний компонент **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки і під час занять настільним тенісом	Правила безпеки під час занять настільним тенісом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** ***ходьбу:*** боком і спиною вперед, на зігнутих і напівзігнутих ногах («гусячий крок»); ***біг:*** боком і спиною вперед, з прискореннями, з максимальною частотою рухів ногами, зі швидким і високим підняттям стегна, із швидким нахльостуванням гомілки, по ламаній лінії, з оббіганням на дистанції предметів, зі зміною напрямку руху за свистком; ***присідання:*** пружинисті з подальшими максимально швидкими випрямленнями, на носках і повній ступні, на одній нозі; ***стрибки****:* з місця у довжину; з одного боку в інший; вгору за рахунок пружинистого розгинання стопи; вгору на носках із прямими ногами; через гімнастичну лаву; стрибкові вправи у «стійці тенісиста»; багатократні поштовхом однієї і двома ногами, з положення глибокого присіду; «жабою» вперед-вгору; вгору з високим підняттям стегна; з положення глибокого присіду; зі скакалкою на одній, двох і зі зміною ніг (уперед і назад); ***багатоскоки:*** на одній нозі; з ноги на ногу; поштовхом двома ногами; ***переміщення:*** однокрокові; багатокрокові; приставні та схресні кроки; ***вправи для кистей рук:*** обертальні рухи кистю (повільні та максимально швидкі), з ракеткою; для пальців рук; ***імітаційні вправи:*** імітація ударів і подач з ракеткою і без (у різному та заданому темпі, перед дзеркалом); **володіє** пересуваннями у парі та в 3-метровій зоні.	Спеціальні вправи: ходьба біг присідання стрибкові вправи переміщення. Вправи для розвитку сили м'язів кистей рук Імітаційні вправи

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
	Вправи для розвитку швидкості реакції.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** основними стійками та переміщеннями тенісиста; способами тримання ракетки; **виконує:** жонглювання м'ячем для настільного тенісу відкритою та закритою сторонами ракетки на місці та в русі; поштовховий удар з партнером; подачу та прийом подачі.	Ігрова початкова стійка тенісиста, її різновиди. Хватка ракетки, види хваток. Переміщення тенісиста. Способи переміщення (однокрокові, багатокрокові). Жонглювання м'ячем для настільного тенісу відкритою та закритою сторонами ракетки на місці, в русі та біля стіни. Виконання основних технічних прийомів (подача, поштовховий удар). Прийом подачі.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** основні фізичні якості тенісистів; **володіє** знаннями про правила гри; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять настільним тенісом	Загальна характеристика гри в настільний теніс. Основні правила гри в настільний теніс. Розвиток основних фізичних якостей тенісистів. Правила безпеки під час занять настільним тенісом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різновиди ходьби, бігу, присідання; стрибків; переміщення, вивчених у першому році навчання; обертальні рухи кистю (повільні та максимально швидкі), з ракеткою; для пальців рук; імітацію ударів і подач з ракеткою і без (у різному та заданому темпі, перед дзеркалом); **володіє** пересуваннями у парі та у 3-метровій зоні	Спеціальні фізичні вправи: ходьба; біг; присідання; стрибкові вправи; переміщення. Вправи для розвитку сили м'язів кистей рук Імітаційні вправи Вправи для розвитку швидкості реакції
Техніко-тактична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** захисні прийоми техніки гри: зрізки справа та зліва; подачі з нижнім обертанням м'яча; елементи навчальної гри; **здійснює:** серії захисних прийомів техніки гри по прямій та діагоналі; **володіє** технікою прийому подач з нижнім обертанням м'яча	Класифікація технічних прийомів у настільному тенісі. Виконання захисних прийомів техніки гри: зрізка справа та зліва. Виконання серій захисних прийомів техніки гри по прямій та діагоналі. Подачі з нижнім обертанням м'яча. Елементи навчальної гри

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** роль та місце українського настільного тенісу на сучасному етапі; **володіє** знаннями з організації та проведення змагань з настільного тенісу; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять настільним тенісом.	Роль та місце українського настільного тенісу на сучасному етапі розвитку ігрових видів спорту. Основи організації та проведення змагань з настільного тенісу. Правила змагань. Суддівство. Правила безпеки під час занять настільним тенісом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різновиди ходьби, бігу, присідання; стрибків; переміщення, вивчених у попередніх роках навчання; обертальні рухи кистю (повільні та максимально швидкі), з ракеткою; для пальців рук; імітацію ударів і подач з ракеткою і без (у різному та заданому темпі, перед дзеркалом); з ракеткою із обтяженнями; біля столу, стінки, дзеркала; з тренажерами; імітацію нападаючих ударів з обтяженою ракеткою (манжетами, паском); у різному та заданому темпі; **володіє** пересуваннями у парі та в 3-метровій зоні з імітацією ударів у завершальних точках	Спеціальні фізичні вправи: ходьба; біг; присідання; стрибкові вправи; переміщення. Вправи для розвитку сили м'язів кистей рук Імітаційні вправи Вправи для розвитку швидкості реакції
Техніко-тактична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **застосовує:** атакувальні прийоми техніки гри: накати справа та зліва, удари, контрудари; подачі з верхнім обертанням м'яча; серії атакувальних прийомів техніки гри по прямій та діагоналі; **володіє** технікою прийому подач з верхнім обертанням м'яча; **бере участь у** навчальній грі в одиночному розряді на рахунок.	Класифікація технічних прийомів у настільному тенісі. Виконання атакувальних прийомів техніки гри: накат справа та зліва, удар, контрудар. Виконання серій атакувальних прийомів техніки гри по прямій та діагоналі. Подачі з верхнім обертанням м'яча. Навчальна гра в одиночному розряді на рахунок.

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості фізичної підготовки юних тенісистів; вплив занять з настільного тенісу на основні системи та функції організму; вправи які сприяють профілактиці травматизму юних тенісистів; **володіє** правилами самоконтролю та безпеки під час виконання фізичних вправ; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять настільним тенісом	Особливості фізичної підготовки тенісистів з урахуванням віку та статі. Правила контролю та самоконтролю під час занять настільним тенісом. Профілактика спортивного травматизму. Правила безпеки під час занять настільним тенісом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різновиди ходьби, бігу, присідання; стрибків; переміщення, вивчених у попередніх роках навчання; обертальні рухи кистю (повільні та максимально швидкі), з ракеткою; для пальців рук; імітацію ударів і подач з ракеткою і без (у різному та заданому темпі, перед дзеркалом); з ракеткою із обтяженнями; біля столу, стінки, дзеркала; з тренажерами; імітацію нападаючих ударів з обтяженою	Спеціальні фізичні вправи: ходьба; біг; присідання; стрибкові вправи; переміщення. Вправи для розвитку сили м'язів кистей рук Імітаційні вправи

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
ракеткою (манжетами, паском); у різному та заданому темпі; **володіє** пересуваннями у парі та в 3-метровій зоні з імітацією ударів у завершальних точках	Вправи для розвитку швидкості реакції
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комбінаційні завдання за вказівкою вчителя; подачі («віяло», «човник», «маятник»); **володіє:** технікою прийому подач з нижнім та змішаним обертанням м'яча; **застосовує:** під час навчальної гри прийом подач з нижнім та змішаним обертом м'яча; **використовує:** тактичні комбінації парної (змішаної) гри; гнучке маневрування відповідно до умов, які змінюються у процесі гри; **бере участь у** навчальній грі в парному розряді на рахунок.	Виконання комбінаційних серій захисних та атакувальних прийомів техніки гри. Подачі («віяло», «човник», «маятник»). Прийом подачі з нижнім та змішаним та обертанням м'яча. Гра захисника проти захисника, захисника проти атакуючого. Розміщення гравців у парному (змішаному) розряді. Пересування гравців у парному розряді. Основні технічні та тактичні прийоми парної (змішаної) гри. Навчальна гра в парному розряді на рахунок.

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** технічні прийоми (подачі, удари, контрудари); **Знаннєвий та діяльнісний компонент** **дотримується:** основних положень та правил гри, вимог безпеки та самоконтролю за фізичним навантаженням; правил: з організації та проведення самостійних занять з настільного тенісу; **Ціннісний компонент** правил безпеки під час занять настільним тенісом	Техніко-тактична підготовка тенісистів. Методика проведення самостійних занять з настільного тенісу. Особливості психологічної підготовки юних тенісистів. Правила безпеки під час занять настільним тенісом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різновиди ходьби, бігу, присідання;	Спеціальні фізичні вправи:

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
стрибків; переміщення, вивчених у попередніх роках навчання; обертальні рухи кистю (повільні та максимально швидкі), з ракеткою; для пальців рук; імітацію ударів і подач з ракеткою і без (у різному та заданому темпі, перед дзеркалом); з ракеткою із обтяженнями; біля столу, стінки, дзеркала; з тренажерами; імітацію нападаючих ударів з обтяженою ракеткою (манжетами, паском); у різному та заданому темпі; **володіє:** пересуваннями у парі та в 3-метровій зоні з імітацією ударів у завершальних точках переміщення	ходьба; біг; присідання; стрибкові вправи; переміщення. Вправи для розвитку сили м'язів кистей рук Імітаційні вправи Вправи для розвитку швидкості реакції
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комбінаційні завдання за вказівкою вчителя: «підрізку», «свічку», елементи «топ-спін-болу»; **володіє** технікою прийому подач з верхнім та змішаним обертанням м'яча; **застосовує:** під час навчальної гри: гру атакуючого проти захисника, атакуючого проти атакуючого; прийом подач з верхнім та змішаним обертом м'яча; **бере участь у** навчальній грі у змішаному розряді на рахунок.	Виконання комбінаційних серій захисних та атакувальних прийомів техніки гри: «підрізка», «свічка», елементи «топ-спін-болу», «підставка». Гра атакуючого проти захисника, атакуючого проти атакуючого. Прийом подач з верхнім та змішаним обертанням м'яча. Навчальна гра у змішаному розряді на рахунок

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Жонглювання ракеткою м'яча для настільного тенісу	Хл.	25	30	40	45
		Дівч.	20	35	30	35
	Виконання серії поштовхових ударів з партнером	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
2 рік вивчення	Виконання подачі з нижнім обертанням м'яча (кількість влучень з 10 подач у ближню зону подачі)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії зрізки справа або зліва з партнером по прямих	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
3 рік вивчення	Виконання подачі з верхнім обертанням м'яча (кількість влучень з 10 подач у дальню зону подачі)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії накатів справа або зліва з партнером по прямих	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
4 рік вивчення	Виконання подачі з нижнім боковим обертанням м'яча (кількість влучень з 10 подач у ближню зону подачі)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії ударів справа або зліва з партнером по діагоналі	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
5 рік вивчення	Виконання подачі з верхнім боковим обертанням м'яча (кількість влучень з 10 подач у дальню зону подачі)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії підрізок справа або зліва з партнером по діагоналі	Хл.	9	12	15	18
		Дівч.	6	9	12	15

Обладнання, потрібне для вивчення
модуля «Настільний теніс»
(За наявності одного спортивного залу)

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Тенісний стіл	4
2	Ракетка для настільного тенісу	16
3	Сітка для настільного тенісу	4
4	М'яч для настільного тенісу	100

Автори:
Деревянко В.В. , Семененко В.П., Сілкова В.О.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ
З ПЛАВАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Плавання» є складовою навчальної програми з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Основна мета – збереження і зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, психічних якостей та рухових здібностей учнів/учениць; підвищення рівня фізичної підготовленості учнів/учениць, формування знань, вміння і навичок здорового способу життя, дотримання особистої гігієни, загартування організму, запобігання травматизму; розвиток навичок використання плавання для корекції постави та бережливого ставлення до свого здоров'я.

Зміст модуля відповідає головним завданням програми та спрямований на формування в учнів/учениць знань щодо ефективного використання плавальних вправ для зміцнення власного здоров'я, удосконалення функціональних можливостей організму, набуття знань з предмету, виховання інтересу до занять плаванням.

Варіативний модуль «Плавання» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична підготовка плавця, технічна та техніко-тактична підготовка, ігри та розваги на воді.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу. Під час прийняття навчального нормативу учителем оцінюється виконання плавальних вправ (техніка, відстань, пропливання дистанції з урахуванням часу).

Після того, як учні/учениці добре освоять техніку плавання кролем на грудях і кролем на спині, переходять до освоєння брасу. Недоцільно на початку в одному занятті поєднувати елементи кроля і брасу, це може привести до прояву негативного переносу (приклад – робота ніг кролем і брасом).

Навчання плаванню має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета фізична культура, розвитку відповідних умінь та навичок, орієнтації учнів/учениць на обрання в подальшому спортивного профілю навчання.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:**	Історія розвитку плавання.

пояснює значення правил гігієни та санітарії під час занять плаванням; **характеризує** історію розвитку плавання; **володіє** знаннями про техніку плавання кролем на грудях та кролем на спині; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується правил:** гігієни та санітарії, безпеки під час уроків плавання.	Правила гігієни та санітарії під час занять плаванням. Техніка плавання кролем на грудях та кролем на спині. Безпека життєдіяльності та правила поведінки на воді, басейні.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* комплекси гімнастичних вправ (амплітудного характеру для рук, ніг, тулуба), вправи для розвитку гнучкості, стрибкові вправи, згинання та розгинання рук у положенні лежачи, імітаційні вправи (рухи руками, ногами як при плаванні кролем на грудях, кролем на спині, брасом і батерфляєм у поєднанні із диханням).	На суші: загальнорозвивальні вправи, стрибкові вправи, вправи на координацію рухів; силові вправи, вправи на гнучкість. Імітаційні вправи з плавання.
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** вправи для освоєння з водним середовищем: ходьбу, стрибки, пересування, присідання, відкривання очей у воді, «медузу», «зірочку», затримку дихання та ковзання, елементарні плавальні рухи; рухи ногами кролем на грудях та кролем на спині (на місці з опорою на бортик, у русі, у поєднанні з ковзанням та диханням, ковзання на грудях , спині); рухи руками кролем на грудях та кролем на спині (на місці, у русі, у поєднанні з ходьбою по дну, рухи рук правої, лівої, по черзі, у поєднанні з ковзанням та диханням) та в повній координації; прості повороти кролем на грудях «маятник» та кролем на спині; стрибки у воду (ногами вниз; спади головою вниз із різних вихідних положень і т.п.); **здійснює** раціональне використання вивчених технічних прийомів плавання; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки на уроках плавання	У воді: вправи для освоєння з водним середовищем. Елементарні плавальні рухи. Техніка рухів ніг та рук кролем на грудях та кролем на спині. Узгодження рухів кролем на спині та кролем на грудях. Техніка плавання кролем на грудях та кролем на спині в координації. Техніка простих стрибків у воду. Техніка простих поворотів у плаванні кролем на грудях та кролем на спині.
2 рік навчання	

Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** значення дотримання правил поведінки під час занять плаванням у басейнах та на водоймах; **характеризує** оздоровчий вплив плавання на організм людини; **володіє** знаннями про техніку плавання брасом та виконання стартів і поворотів;	Оздоровчий вплив плавання на організм людини. Правила поведінки під час занять плаванням у басейнах та на водоймах. Техніка плавання брасом. Техніка виконання стартів і поворотів.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* комплекси гімнастичних вправ (амплітудного характеру для рук, ніг, тулуба), вправи для розвитку гнучкості, стрибкові вправи, згинання та розгинання рук у положенні лежачи, імітаційні вправи з плавання (рухи руками, ногами і тулубом як при плаванні кролем на грудях, кролем на спині, брасом і батерфляєм у поєднанні із диханням); групування, перекиди, що імітують елементи техніки швидкісних поворотів на грудях і на спині.	*На суші:* загальнорозвивальні вправи, стрибкові вправи, вправи на координацію рухів; силові вправи, вправи на гнучкість. Імітаційні вправи з плавання.
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** ковзання на грудях та спині, вправи для засвоєння техніки плавання кролем на грудях та кролем на спині (ковзання з допомогою ніг на грудях та на спині, з диханням, у повній координації); рухи ніг при плаванні брасом (імітаційні вправи у воді на місці з опорою о бортик, ковзання на грудях з рухами ногами брасом, плавання брасом на ногах з піднятою головою, з затримкою дихання, з виконанням видиху у воду, у поєднанні з ковзанням та диханням); рухи рук при плаванні брасом (імітаційні вправи у воді, на місці, ходьба по дну з рухами руками брасом, ковзання на грудях з рухами руками брасом, з затримкою дихання, з виконанням видиху у воду, плавання – руки брас, ноги – кролем в поєднанні з диханням); узгодження рухів рук та ніг при плаванні брасом; стартовий стрибок;	*У воді:* ковзання на грудях та спині, видихи в воду, занурення. Вправи для засвоєння техніки плавання кролем на грудях та кролем на спині. Техніка рухів ніг та рук при плаванні брасом. Узгодження рухів у плаванні брасом. Подальше вивчення техніки плавання брасом в координації. Удосконалення техніки плавання кролем на грудях та кролем на спині. Техніка стартового стрибка при плаванні кролем на грудях.

Ціннісний компонент **дотримується правил** безпеки на уроках плавання	
3 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** значення самоконтролю на заняттях плаванням; **характеризує** олімпійські досягнення українських плавців; **володіє** знаннями про техніку плавання батерфляй та виконання стартів і поворотів;	Олімпійські досягнення українських плавців. **С**амоконтроль на заняттях з плавання. Техніка плавання батерфляй. Техніка виконання стартів і поворотів.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* вправи на рівновагу, гімнастичні вправи (амплітудного характеру для рук, ніг, тулуба); вправи для розвитку гнучкості, згинання та розгинання рук у положенні лежачи, стрибкові вправи (присідання з наступним вистрибуванням вгору; вистрибування вгору з плеском руками з положення присід тощо), різні поєднання стрибків, присідань та ходьби, імітаційні вправи з плавання.	*На суші:* вправи на рівновагу, гімнастичні вправи, силові та стрибкові вправи, імітаційні вправи плавця.
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **здійснює** раціональне використання вивчених технічних прийомів плавання; **виконує:** вправи для освоєння техніки плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм; рухи ніг у плаванні батерфляєм (ковзання на грудях, на спині та на боці з рухами ногами батерфляєм, плавання батерфляєм на ногах із затримкою дихання, з виконанням видиху у воду, у поєднанні з ковзанням та диханням); рухи рук у плаванні батерфляєм (імітаційні вправи у воді: на місці, ходьба по дну з рухами руками батерфляєм, ковзання на грудях з рухами руками батерфляєм, із затримкою дихання, з виконанням видиху у воду, плавання – руки батерфляєм, ноги – кролем в поєднанні з диханням); поворот	*У воді:* вправи для освоєння техніки плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм. Техніка рухів ніг та рук у плаванні батерфляєм. Узгодження рухів у плаванні батерфляєм. Техніка повороту при плаванні кролем на грудях. Техніка старту і повороту в плаванні брасом та кролем на спині. Подальше вивчення техніки плавання в координації: кролем на грудях, кролем на спині, брасом. Ігри та розваги на воді.

«сальто» при плаванні кролем на грудях; старт і поворот в плаванні брасом та кролем на спині; узгодження рухів у плаванні батерфляєм; **бере участь у** іграх та розвагах на воді; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки на уроках плавання	
4 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** правила загартування холодовими та тепловими процедурами; **характеризує** основні поняття суддівства; **володіє** знаннями про: спортивний режим і харчування плавця, олімпійські дистанції та правила проведення змагань з плавання;	Правила загартування холодовими та тепловими процедурами. Спортивний режим і харчування плавця. Олімпійські дистанції, правила проведення змагань з плавання. Основні поняття суддівства.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* комплекси гімнастичних вправ, вправи для розвитку сили (вправи амплітудного характеру для рук, ніг, тулуба та з амортизаторами, гантелями (1 – 3 кг), з використанням власної ваги – підтягування тулуба до ніг, ніг до грудей, утримання кінцівок у положенні, що вимагає граничного прояву гнучкості), згинання та розгинання рук у положенні лежачи; стрибкові вправи: присідання з наступним вистрибуванням вгору; вистрибування вгору з плеском руками із положення «присід» тощо, імітаційні вправи з плавання.	*На суші:* комплекси гімнастичних вправ, вправи для розвитку сили, стрибкові вправи; імітаційні вправи з плавання.
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **здійснює** раціональне використання вивчених технічних прийомів плавання; **виконує:** вправи для узгодження рухів руками, ногами з диханням; вправи для освоєння техніки плавання вивченими способами: кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм (плавання по елементам та у повній координації); старт і поворот в	*У воді:* Вправи для удосконалення техніки плавання вивченими способами: кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм. Вправи для узгодження рухів руками, ногами з диханням. Техніка старту і повороту в плаванні батерфляєм. стартові стрибки, повороти тощо.

плаванні батерфляєм; стартові стрибки, повороти тощо; **бере участь у** іграх та розвагах на воді (водне поло тощо); **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки на уроках плавання	Ігри та розваги на воді.
5 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **називає** основні засоби профілактики травматизму та захворювань при заняттях плаванням; **володіє** знаннями про домедичну допомогу при нещасних випадках на воді; **наводить приклади** профілактики травматизму та захворювань при заняттях плаванням; **Ціннісний компонент** усвідомлює, що «Плавання» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних запитів тощо; **дотримується правил** безпеки на уроках плавання;	Профілактика травматизму та захворювань при заняттях плаванням. Домедична допомога при нещасних випадках на воді.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** *на суші:* комплекси гімнастичних вправ (амплітудного характеру для рук, ніг, тулуба), вправи в парах; вправи для розвитку сили: з обтяженнями (набивні м'ячі, гантелі – вага 1-3 кг для різних груп м'язів), з амортизаторами, гантелями (3-6 кг), з використанням власної ваги – підтягування тулуба до ніг, ніг до грудей, утримання кінцівок у положенні, що вимагає граничного прояву гнучкості, згинання та розгинання рук у положенні лежачи; зі скакалкою, вправи для розвитку гнучкості (махи руками - паралельні, навхрест, попеременно, махи ногами), вправи з гімнастичною палкою; імітаційні рухи руками, ногами, як при плаванні кролем на грудях, на спині, брасом, батерфляєм; стрибки вгору і вперед-вгору з вихідного	*На суші:* вправи в парах, з додатковою вагою, зі скакалкою, вправи для розвитку: гнучкості, сили м'язів ніг та рук, швидкості; вправи на гімнастичній стінці. Імітаційні вправи для закріплення техніки спортивних способів плавання. Імітаційні вправи стартового стрибка, поворотів. Ігри для розвитку фізичних якостей.

положення «старт плавця»; імітація на гімнастичному маті групувань, перекидів, які є елементами техніки поворотів на грудях і на спині; ігри для розвитку фізичних якостей.	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ, технікою прикладного плавання; **здійснює** і раціонально використовує вивчені технічні прийоми плавання під час подолання дистанцій; **виконує:** плавання вивченими способами: кроль на грудях, кроль на спині, брас і батерфляй по елементах та в повній координації; повороти та старти в плаванні кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм; плавання на боку, стартові стрибки з пропливанням 10-15 метрів способом кроль на грудях, кроль на спині; повороти при плаванні вивченими способами; **бере участь у** іграх та розвагах на воді (водне поло тощо); **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки на уроках плавання	*У воді:* Вправи для освоєння техніки плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом та батерфляєм. Рівномірне плавання вивченими способами: кролем на грудях, на спині, брасом по елементах, в координації. Вдосконалення плавання батерфляєм по елементах та в координації. Вивчення прикладного плавання. Стартові стрибки, повороти тощо. Ігри та розваги на воді (водне поло тощо).

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	**Навчальні нормативи**	**Рівень навчальних досягнень**			
		низький	середній	достатній	високий
1 рік навчання	Ковзання на грудях (хлопці і дівчата)	великий кут атаки тулуба («плавання стоячи»)	голова сильно занурена у воду	руки та ноги недостатньо витягнуті	помилки відсутні
	Ковзання на спині (хлопці і дівчата)	штовхання однією ногою, ковзання «сидячи»	недостатнє витягування тіла, рук, ніг	неправильне положення голови (занадто закинута)	помилки відсутні

	Ковзання на грудях з роботою ніг, м (хлопці і дівчата)	10м	15м	20м	25м
	Ковзання на спині з роботою ніг , м (хлопці і дівчата)	10м	15м	20м	25м
2 рік навчання	Плавання способом кроль на грудях в координації (хлопці і дівчата)	під час вдиху лежить не на грудях, а на боці	під час вдиху голова не поверта-ється, а підніма-ється	скорочений гребок	помилки відсутні
	Плавання способом кроль на спині в координації (хлопці і дівчата)	невідповідність рухів руками відносно рухів ногами	скороче-ний гребок	«вбивання» руки у воду	помилки відсутні
	Ковзання брасом з роботою ніг , м (хлопці і дівчата)	10м	15м	20м	25м
	Поворот «маятник» (хлопці і дівчата)	зупинка під час виконання повороту, відштов-хування однією ногою	ковзання з піднятою головою, слабке відштовхування	«підбиран-ня» зручної руки	помилки відсутні
	Стартовий стрибок (хлопці і дівчата)	вхід у воду із зігнутими ногами	розведення рук або ніг у сторони, вгору або вниз під час польоту	під час входу у воду голова не знаходить-ся між руками	помилки відсутні

3 рік навчання	Плавання способом брас в координації (хлопці і дівчата)		тулуб розташо-ваний під великим кутом (атаки), під час паузи ноги тонуть	підтягу-вання і відштов-хування виконую-ться з однаковою швидкістю	гребок не виконуєть-ся за лінією плечей	помилки відсутні
	Пірнання з роботою ніг способом батерфляй, м(хл. і дів.)		0 (не виконує занурення)	5	10	15
	Плавання 25 м кролем на грудях, або на спині, без урахування часу, м (хлопці і дівчата)		12,5	15	20	25 і більше
	Старт із води (хлопці і дівчата)		не достатньо зігнуті руки під час виконання команди «Увага!»	не достатня потужність виконання відштовхуван ня від бортику, плавець падає у воду, не встигаючи розігнути-ся	глибокий вхід у воду після старту	помилки відсутні
4 рік навчання	Плавання 25 м кролем на спині, хв.	Хл	1.05	1.00	0.55	0.50 і менше
		Д	1.10	1.05	1.00	0.55 і менше

	Плавання способом батерфляй (хлопці і дівчата)		під час гребка руками голова й плечі піднімаю-ться високо над поверхнею води	запізнення рухів ногами в основній частині гребка	слабке пронесення, руки торкаються води, немає високого положення ліктів	помилки відсутні
	Плавання 25 м кролем на грудях, хв.	х л	1.00	0,55,0	0.50,0	0,45 і менше
		д	1.05,0	1.00	0,55	0,50 і менше
5 рік навчання	Плавання 25 м батерфляй, хв	х л	1.15	1.10	1.05	1.00 і менше
		д	1.25	1.20	1.15	1.10 і менше
	Плавання 25 м брасом, хв. (хлопці і дівчата)		12,5	15	20	25 і більше
	Плавання 50 м кролем на грудях, хв.	х л	1.35	1.30	1.25	1.20 і менше
		д	1.45	1.40	1.35	1.30 і менше
	Плавання 50 м кролем на спині, хв.	х л	1.55	1.50	1.45	1.40 і менше
		д	2.00	1.55	1.50	1.45 і менше

Необхідний інвентар для проведення занять з плавання:

- свисток;
- секундомір;
- розподільні доріжки;
- мотузки, прапорці;
- ватерпольні м’ячі (гумові) – 15-20 шт.;
- гумові надувні кола - 25-30 шт.;
- поплавки з пенопласту;
- плавальні дошки різного розміру – 25-30 шт.;
- лопатки, ласти – 25-30 шт.;
- гнучкі палки («нудлс») – 25-30 шт.

Автори:
М. В. Ібраімова, О. М. Лакіза, В. П. Чепурченко, Л. І. Пономаренко

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ТЕНІС

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Теніс» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, яке потрібне для вивчення цього модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну і техніко-тактичну підготовки.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Під час навчання технічних прийомів з тенісу слід на кожному уроці використовувати вправи загальної і спеціальної фізичної підготовки, а також дотримуватися методики послідовності вивчення підготовчих, захисних та атакувальних прийомів техніки гри, використовуючи підвідні вправи.

З метою профілактики травматизму під час вивчення підготовчих, захисних та атакувальних прийомів техніки гри різними способами слід звертати увагу на правильне переміщення учнів/учениць на тенісному корті. Під час першого та другого років вивчення бажано застосовувати вправи ігрового характеру.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння технічних прийомів з тенісу. Під час складання навчальних нормативів оцінюють виконання технічного елемента кожним учнем/ученицею.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** історію розвитку тенісу в світі; основні правила гри; правила безпеки під час занять тенісом. **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших.	Історія розвитку тенісу в світі. Загальна характеристика гри. Основні правила гри. Правила безпеки під час занять тенісом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення на 5, 10, 15, 20 м з	Спеціальні фізичні вправи на швидкість, витривалість, спритність

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
різних стартових положень різними способами у змаганні з партнерами; «човниковий» біг 4×10 м; серійні стрибки	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** основними стійками та видами пересування тенісиста; способами тримання ракетки; набиванням м'яча на зовнішній та внутрішній сторонах ракетки; окремими ударами по м'ячу з відносно фіксованою поставою ніг; ударами по м'ячу, що відскочив від підлоги: справа, зліва, двома руками зліва (тільки зліва і тільки в спеціальних тактичних ситуаціях)	Стійка тенісиста, її різновиди. Пересування. Варіанти тримання ракетки. Набивання м'яча. Удари справа та зліва по м'ячу

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розкриває** місце українського та регіонального тенісу на сучасному етапі; **володіє** знаннями про правила гри та основного інвентарю для гри; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять тенісом	Історія розвитку тенісу в Україні, регіоні. Загальна характеристика інвентарю для гри в теніс. Правила змагань. Суддівство. Правила безпеки під час занять тенісом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення на 5, 10, 15, 20 м з різних стартових положень різними способами у змаганні з партнерами; «човниковий» біг 4×10 м; стрибки серійні	Спеціальні фізичні вправи на швидкість, витривалість, спритність
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** вихідні та ударні положення гравця; серійні прийоми ударів по м'ячу, що відскочив вид підлоги (окремо, справа та зліва); підкидання м'яча з фіксацією передударного положення; подачу м'яча; прийом подачі; удари з льоту **здійснює:** прийоми техніки гри по прямій та	Вихідні та ударні положення гравця. Удари по м'ячу. Виконання подачі м'яча. Найпростіші техніко-тактичні прийоми гри

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
діагоналі; подачу першу, другу, у перше поле, у друге поле.	

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** роль та місце українського тенісу на сучасному етапі; **володіє** знаннями з організації та проведення змагань з тенісу; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять тенісом	Роль та місце українського тенісу на сучасному етапі розвитку ігрових видів спорту. Основи організації та проведення змагань з тенісу. Правила безпеки під час занять тенісом
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 × 9 м; чергування прискорень, зупинок, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості; **застосовує:** серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг; вистрибування з присіду; естафети, рухливі ігри	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей і функціональних можливостей
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** техніку виконання ударного руху; удари по м'ячу (справа та зліва у визначеній і довільній послідовності), що відскочив від майданчика і летить швидко або повільно; контрудари; подачі; **з д і й с н ю є** атакувальні прийоми техніки гри по прямій та діагоналі	Удари і подачі м'яча. Контрудари. Техніка гри по прямій і діагоналі

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** особливості фізичної	Особливості фізичної підготовки тенісистів. Розвиток основних фізичних якостей

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
підготовки юних тенісистів; вплив занять з тенісу на основні системи та функції організму; вправи які сприяють профілактиці травматизму юних тенісистів; **Ціннісний компонент** **володіє** правилами самоконтролю та безпеки життєдіяльності під час виконання фізичних вправ; **дотримується** правил безпеки під час занять тенісом	тенісистів. Правила контролю та самоконтролю під час занять тенісом. Профілактика спортивного травматизму
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15, 20 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4×9 м; чергування прискорень, зупинок, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості; **застосовує:** серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг; вистрибування з присіду; естафети, рухливі ігри	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей і функціональних можливостей
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** ударами по м'ячу, що відскочив вид майданчика, – назустріч пласкому, назустріч крученому удару; ударами з льоту однією рукою у середній точці, у високій точці, низькій точці; подачею по центру, по діагоналі; **виконує** комбінаційні завдання за вказівкою учителя	Подача з обертанням м'яча. Комбінаційні серії захисних та атакувальних прийомів техніки гри. Гра захисника проти захисника, захисника проти атакуючого

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** техніку і тактику застосування подач; ударив з льоту, контрударів; **Знаннєвий та Ціннісний компонент** **дотримується:** основних положень та правил гри, вимог правил безпеки та самоконтролю за фізичним навантаженням;	Техніко-тактична підготовка тенісистів. Методика проведення самостійних занять з тенісу. Особливості психологічної підготовки тенісистів

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
правил з організації та проведення самостійних занять; правил безпеки під час занять тенісом	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15, 20 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 × 9 м; чергування прискорень, зупинок, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості; **застосовує:** серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг; вистрибування з присіду; естафети, рухливі ігри	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей і функціональних можливостей
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** технікою подач м'яча з обертанням м'яча, ударами з льоту; подачею максимальної сили, з вихідної позиції з центральної відмітки, «обвідка» смеш з льоту, по м'ячу, що відскочив вид майданчику. **виконує:** технічні прийоми гри атакуючого проти захисника, атакуючого проти атакуючого; комбінаційні завдання за вказівкою вчителя.	Удари з льоту. Подачі з обертанням м'яча. «Обвідка» смеш з льоту. Положення ракетки та гравця в момент контакту ракетки з м'ячем. Гра атакуючого проти захисника, атакуючого проти атакуючого .

Орієнтовні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	Високий
1 рік	Набивання (жонглювання) м'яча на ракетці	Хл.	25	30	40	45
		Дівч.	20	35	30	35
	Виконання серії ударів з партнером	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
2 рік	Виконання подачі (кількість влучень з 10 подач у І зону подач, у ІІ зону)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії ударів справа або зліва з партнером по прямій	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
3 рік	Виконання подачі з обертом м'яча (кількість	Хл.	2	5	7	9

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	Високий
	влучень з 10 подач у зону подачі)	Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії ударів справа або зліва з партнером по прямій	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
4 рік	Виконання різаних подач з боковим обертом м'яча (кількість влучень з 10 подач у зону подачі)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії ударів справа або зліва з партнером по діагоналі	Хл.	15	18	21	24
		Дівч.	12	15	18	21
5 рік	Виконання подачі з обертом та без оберту м'яча (кількість влучень з 10 подач у зону подачі)	Хл.	2	5	7	9
		Дівч.	1	3	5	7
	Виконання серії ударів справа або зліва з партнером по діагоналі	Хл.	9	12	15	18
		Дівч.	6	9	12	15

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Теніс»

(За наявності двох спортивних залів і двох тенісних кортів)

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Ракетка для тенісу	25
2	Сітка для тенісу	4
3	Тенісні м'ячі різнокольрові	50

Автори:
Л. В. Копилова, О. М. Макаров

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи
Варіативний модуль
ТУРИЗМ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Туризм» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Туризм є невід'ємною складовою загальнодержавної системи фізичної культури та спорту і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних

здібностей людини через залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму. Спортивний туризм є важливим засобом сприяння підвищенню соціальної і трудової активності людей, задоволення їхніх моральних, естетичних і творчих потреб, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Туризм не має обмежень за віком і статтю.

Туризм як відносно дешевий та ефективний вид відпочинку є соціально доступним та економічно привабливим.

Основним змістом навчання туризму є засвоєння теоретичних і практичних навичок, до яких входять знання з:

– організації походів різного рівня складності;

– спортивного і туристського орієнтування та топографії;

–вивчення технічних прийомів подолання перешкод природного і штучного характеру;

– надання домедичної допомоги і транспортування потерпілого;

– виживання під час надзвичайних ситуацій та катастроф.

Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, на уроках працюють за завданням учителя з вивчення туристських вузлів, визначення азимутів, топографії або надання домедичної допомоги.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розкриває** загальні відомості про туризм та його види; **розповідає** про гігієну туриста, загальні гігієнічні вимоги; **називає** види природних перешкод; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять на уроках з елементами туризму;	Загальні відомості про туризм та його види. Види природних перешкод. Правила безпеки на уроках з елементами туризму.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **здійснює** подолання горизонтальних і вертикальних перешкод у вигляді смуги перешкод, лабіринтів; **володіє** технікою виконання вправ на лазіння і перелазіння	Подолання горизонтальних і вертикальних перешкод; подолання смуги перешкод, вправи на лазіння і перелазіння
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою встановлення намету, технікою в'язання туристських вузлів «простий», «простий провідник»; **здійснює:** технічне проходження туристських	Встановлення намету; в'язання туристських вузлів; технічні етапи

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
етапів: подолання умовних завалів (підлаз), подолання умовного болота по купинах	

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розпізнає** туристське спорядження; **називає** види туристського багаття; **володіє** основами орієнтування, поняттями «контрольний пункт (КП)», «схема»; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час виконання вправ орієнтування на місцевості	Спорядження туриста. Види туристського багаття. Основи орієнтування на місцевості. Правила безпеки під час виконання вправ орієнтування на уроках фізичної культури
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **здійснює:** подолання смуги перешкод з технічними етапами, вивченими раніше; **бере участь** в естафетах з елементами туристської техніки	Подолання смуги перешкод. Естафети з елементами туристської техніки
Технічна підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **Пояснює** дії при виконанні вправ орієнтування за схемою; **Діяльнісний компонент** **володіє:** технікою в'язання туристських вузлів «булінь», «академічний»; технікою в'язання самостраховки (петлі «Прусіка»); **здійснює:** технічне проходження туристських етапів: подолання умовного болота за допомогою жердин, подолання умовного яру за допомогою колоди («бума»)	Орієнтування за схемою. В'язання туристських вузлів. Технічні етапи. Технічні дії з туристською самостраховкою

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:**	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
пояснює: правила, закони і традиції туристів, техніку організації туристського бівуака; поняття «бівуак»; **характеризує** фізичну підготовку туриста; **наводить приклади** умовних знаків; **володіє** елементами орієнтування у заданому напрямку; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять на уроках з елементами туризму	Правила, закони і традиції туристів. Організація туристського бівуака. Орієнтування у заданому напрямку. Умовні знаки. Фізична підготовка туриста
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з різних стартових положень, виконуючи проходження технічних етапів, вивчених раніше; біг з додатковим завданням туристської техніки та елементами фізичної підготовки; **бере участь** в естафетах з технічним виконанням в'язання самостраховки (петлі «Прусіка»)	Старти з різних стартових положень з виконанням технічних елементів спортивного туризму. Естафети з використанням туристського обладнання. Біг з елементами туристської техніки
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** дії при виконанні вправ орієнтування за схемою у заданому напрямку; **здійснює:** технічне проходження туристських етапів: рух по схилах (підйом, траверс, спуск), подолання умовного яру за допомогою «маятника»; **володіє:** технікою в'язання туристських вузлів: «вісімка», «ткацький»	Орієнтування за схемою у заданому напрямку. В'язання туристських вузлів. Технічні етапи

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розпізнає** особливості топографічної, туристичної та спортивної карти; **володіє** елементами орієнтування за вибором; **називає** комплектуючі похідної аптечки; **Ціннісний компонент**	Оздоровче значення туризму. Особливості топографічної, туристичної та спортивної мапи. Орієнтування за вибором. Комплектація похідної аптечки

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
обґрунтовує оздоровче значення туризму; **дотримується** правил безпеки під час занять на уроках з елементами туризму	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **бере участь** в естафетах з проходженням етапів, вивчених раніше; у проходженні дистанцій 200–500 м з елементами крос-походу; **виконує:** вправи з мапою, умовними знаками, топографічними знаками на розвиток уваги і зорової пам'яті	Естафети з технічним проходженням етапів. Вправи на розвиток уваги та зорової пам'яті. Проходження дистанції з елементами крос-походу
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** дії при виконанні вправ орієнтування за схемою за вибором; **здійснює:** технічне проходження туристських етапів: умовне подолання яру, річки за допомогою паралельних мотузок, «ліан»; проходження дистанції крос-похід 1500–2000 м; **володіє** технікою в'язання туристських вузлів «зустрічний», «брамшкотовий»; **бере участь** у навчальних змаганнях з техніки орієнтування у заданому напрямку та пересування: підйом, траверс, спуск, подолання умовного болота, в'язання туристських вузлів	Орієнтування за схемою за вибором. В'язання туристських вузлів. Технічні етапів. Крос-похід. Навчальні змагання

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий та діяльнісний компоненти **Учень, учениця:** **відтворює** алгоритм надання домедичної допомоги; **визначає** основні принципи і прийоми транспортування потерпілого; **пояснює:** забезпечення страхування і самострахування при подоланні різних перешкод; **розкриває** поняття «похід вихідного дня»;	Домедична допомога. Транспортування потерпілого. Види транспортування. Забезпечення страхування і самострахування при подоланні різних туристських перешкод. Похід вихідного дня

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Ціннісний компонент **дотримується** правил безпеки під час занять на уроках з елементами туризму	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **бере участь** у навчальних змаганнях з орієнтування за вибором, у заданому напрямку; у проходженні дистанцій 500–1000 м з елементами крос-походу; **виконує:** в'язання туристських вузлів і вправи з самостраховкою петлею «Прусіка» на швидкість і якість; **здійснює:** колове тренування для розвитку фізичної і спеціальної підготовки	Навчальні змагання. Крос-похід. Колове тренування
Технічна підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** дії при наданні домедичної допомоги, вибирає спосіб транспортування і здійснює транспортування потерпілого; **здійснює** проходження дистанції крос-похід 2000–3000 м; **бере участь** у навчальних змаганнях з техніки орієнтування у заданому напрямку та за вибором; з техніки пішохідного туризму (ТПТ); в організації походу вихідного дня; **називає** основні засади суддівства	Техніка рятувальних робіт. Крос-похід. Навчальні змагання. Організація походу вихідного дня

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	Високий
1 рік	В'язання вузлів «простий», «простий провідник» (хлопці і дівчата)		1 вузол зав'язаний з помилкою або жодного	1 вузол зав'язаний без помилки	2 вузли зав'язані з помилкою	2 вузли зав'язані без помилки
	Подолання умовного болота за допомогою купин 9 м (8 купин, діам. 30–40 см) (с)	Хл.	Більше 11	11	9	7
		Дівч.	Більше 11	11	10	8

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	Високий
2 рік	В’язання вузлів «булінь», «академічний» (хлопці і дівчата)		1 вузол зав’язаний з помилкою або жодного	1 вузол зав’язаний без помилки	2 вузли зав’язані з помилкою	2 вузли зав’язані без помилки
	Орієнтування за схемою (кількість пунктів) (хлопці і дівчата)		Менше 2	2	4	6
3 рік	В’язання вузлів «вісімка», «ткацький» (хлопці і дівчата)		1 вузол зав’язаний з помилкою або жодного	1 вузол зав’язаний без помилки	2 вузли зав’язані з помилкою	2 вузли зав’язані без помилки
	Орієнтування за схемою у заданому напрямку (кількість пунктів) (хлопці і дівчата)		Менше 2	2	4	6
	В’язання самостраховки («петлі Прусіка») (хлопці і дівчата)		Не зав’язана самостраховка або слабке уявлення про техніку в’язання	В’язання саостра-ховки з помил-Ками	В’язання самостраховки без помилки (без урахування часу)	За час 20 с в’язання самостра-ховки без помилки
	Подолання умовного яру за допомогою маятника (см)	Хл.	Менше 150	150	250	350
		Дівч.	Менше 120	120	200	280
4 рік	В’язання вузлів «зустрічний», «брамшкотовий» (хлопці і дівчата)		1 вузол зав’язаний з помилкою або жодного	1 вузол зав’язаний без помилки	2 вузли зав’язані з помилкою	2 вузли зав’язані без помил-ки
	Орієнтування за схемою за вибором 10 хв (кількість пунктів) (хлопці і дівчата)		Менше 2	2	4	6
	10 етапів туристських змагань (на вибір), кількість	Хл.	Менше 3	3	6	8
		Дівч.	Менше	2	4	6

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	Високий
			2			
5 рік	В’язання туристських вузлів (на вибір), кількість (хлопці і дівчата)		Менше 3	3	6	8
	10 етапів туристських змагань (на вибір), кількість	Хл.	Менше 3	3	6	9
		Дівч.	Менше 2	2	5	7

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Туризм»

№ п/п	Обладнання	Кількість, шт.
1	Намет	10
2	Рюкзак туристський на 75–90 літрів	30
3	Спальник	30
4	Карімат (килим)	30
5	Рукавиці брезентові	10
6	Шолом захисний	10
7	Індивідуальні системи страховки	15
8	Компас	15
9	Топографічні і спортивні мапи	Різні
10	Казанки на 6–8 літрів	4
11	Сокира мала	4
12	Мотузка основна 10 мм	500 м
13	Мотузка допоміжна 8 мм	200 м
14	Мотузка «репшнур» 6 мм	150 м
15	Карабін зі звичайною муфтою	50
16	Карабін з муфтою (автомат)	50
17	Спусковий пристрій «вісімка»	8
18	Блок (моно)	2
19	Блок (тандем)	2
20	Жумар	6
21	Блок-затискувач	6
22	Блок-затискувач грудний	6

Автори:
Є. В. Столітенко Д. В. Деменков

5–9 класи

Варіативний модуль
ФУТБОЛ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Футбол» є важливою складовою навчальної програми з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. Основний зміст модуля відповідає головним завданням програми, формуючи через навчання футболу стійкий інтерес школярів/школярок до занять фізичною культурою зокрема та здорового способу життя взагалі.

При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями/ученицями різної підготовленості, передбачає загальноосвітню, а не спортивну спрямованість і містить найпростіші елементи техніки та дій у нападі й захисті, теоретичні відомості, а також вправи з елементами футболу для розвитку фізичних якостей.

Окрім цього, навчальні нормативи, включені до змісту модуля, є орієнтовними, і оцінка за їх виконання не є домінуючою під час тематичного, семестрового чи річного оцінювання. Вона допомагає врахувати динаміку особистих результатів кожного учня/учениці.

Під час побудови навчального процесу варто використовувати різноманітні дидактичні методи, враховуючи вікові та статеві особливості учнів/учениць, матеріалу, що вивчається, а також наявні матеріальні можливості школи. Під час вивчення модуля «Футбол» з дівчатами слід враховувати особливості будови жіночого організму та притаманні фізіологічні процеси, тому доцільно проводити вивчення матеріалу диференційовано, а ігри – окремо з дівчатами та хлопцями.

У процесі навчання футболу в 5–9 класах застосовують такі групи методів:

– наочні (показ вправ, демонстрація вправ на схемі, макеті, екрані тощо);

– словесні (розповідь, пояснення, вказівка, зауваження, переконання, бесіда тощо);

– практичні (метод вправ та його варіанти — початкове вивчення прийомів у цілому або частинами), метод багаторазового повторення (перемінний, інтервальний, ігровий, змагальний тощо).

Під час вивчення елементів техніки та дій у нападі й захисті в учнів/учениць формуються певні рухові навички. Тому кожний прийом вивчають відповідно до стадій формування рухової навички. При цьому варто дотримуватися такої послідовності:

– ознайомлення з прийомом;

– вивчення прийому у спрощених умовах;

– вдосконалення прийому в умовах, близьких до ігрових;

– закріплення прийому в грі.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку футболу; **Ціннісний компонент** **усвідомлює**, що спортивна гра «Футбол» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних	Історія розвитку футболу. Правила гри у футбол.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
запитів тощо; **дотримується** правил: гри у футбол; безпеки під час уроків футболу	Правила безпеки на уроках футболу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою виконання вправ; **виконує** вправи з елементами футболу для розвитку фізичних якостей	Рухливі ігри та естафети з м'ячем («День і ніч», «Виклик», «Виклик номерів», «Ривок за м'ячем», «Виштовхни з кола», «Мисливці й качки» та інші); прискорення та ривки з м'ячем; стрибки з імітуванням удару головою; спортивні ігри гандбол, баскетбол за спрощеними правилами з елементами футболу
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування:* поєднання прийомів техніки пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удар зовнішньою частиною підйому по нерухомому м'ячу; удари середньою та внутрішньою частинами підйому по м'ячу, що котиться; удари в русі; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та у стрибку; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча підошвою та внутрішньою стороною стопи в русі; зупинка внутрішньою стороною стопи м'яча, що летить; *ведення м'яча:* ведення м'яча середньою, внутрішньою та зовнішньою частинами підйому по прямій, по колу, «вісімкою», а також поміж стійок (фішок); ведення м'яча зі зміною напрямку і швидкості руху; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча вивченими способами на дальність; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; **володіє** *фінтами* «відходом»,	*Пересування:* поєднання бігу зі стрибками, зупинками, поворотами; поєднання прийомів пересування з володінням м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удар зовнішньою частиною підйому по нерухомому м'ячу; удари середньою та внутрішньою частинами підйому по м'ячу, що котиться; удари в русі; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча підошвою та внутрішньою стороною стопи; *ведення м'яча:* ведення м'яча середньою, внутрішньою та зовнішньою частинами підйому; *відволікальні дії (фінти):* фінти в умовах виконання ігрових вправ; *відбирання м'яча:*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
«ударом», «зупинкою» в умовах виконання ігрових вправ; **застосовує:** *відбирання м'яча,* атакуючи суперника спереду, збоку, ззаду; маневрування на полі; «відкривання» для прийому м'яча, відволікання суперника; взаємодію двох і більше гравців; взаємодію з партнерами під час організації атаки; вибір позиції стосовно суперника та протидію отриманню ним м'яча; «закривання»	вдосконалення вивчених прийомів, атакуючи суперника спереду, збоку, ззаду; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча вивченими способами на дальність; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *елементи гри воротаря:* ловіння м'яча збоку; гра на виході; відбивання м'яча однією та двома руками; вибір правильної позиції у воротах під час виконання різних ударів; *індивідуальні дії в нападі:* маневрування на полі; «відкривання» для прийому м'яча, відволікання суперника; *групові дії в нападі:* взаємодія двох і більше гравців; взаємодія з партнерами під час організації атаки; *індивідуальні дії в захисті:* вибір позиції стосовно суперника та протидія отриманню ним м'яча; «закривання»; *групові дії в захисті:* правильний вибір позиції

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію українського футболу, дитячо-юнацький та професіональний футбол в Україні; **володіє** знаннями про видатних футболістів України; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил: гри у футбол; безпеки під час уроків футболу	Витоки українського футболу. Видатні футболісти України. Дитячо-юнацький та професіональний футбол в Україні

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою виконання вправ; **дотримується** спрощених правил спортивних ігор з елементами футболу; **виконує:** стрибки з імітуванням удару головою, рухливі та спортивні ігри з елементами футболу	Рухливі ігри та естафети з м'ячем («День і ніч», «Виклик», «Виклик номерів», «Ривок за м'ячем», «Виштовхни з кола», «Мисливці й качки» та інші); прискорення та ривки з м'ячем; стрибки з імітуванням удару головою; спортивні ігри гандбол, баскетбол за спрощеними правилами з елементами футболу
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування:* різні поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари зовнішньою частиною підйому по нерухомому м'ячу і м'ячу, що котиться; удар внутрішньою стороною стопи по м'ячу, що летить; удари в русі; удари на точність; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та у стрибку; удари на точність; *зупинки м'яча:* зупинки внутрішньою стороною стопи м'яча, що летить; зупинки м'яча підошвою, внутрішньою стороною стопи, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; *ведення м'яча:* вивчені способи ведення м'яча, збільшуючи швидкість руху; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень з місця й після розбігу на дальність; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; **застосовує:** фінти «відходом», «ударом», «зупинкою» в умовах виконання ігрових вправ; фінти «відходом», «випадом» і «перенесенням ноги через м'яч»; фінт «ударом ногою» з прибиранням м'яча під	*Пересування:* поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари зовнішньою частиною підйому; удар внутрішньою стороною стопи; удари в русі; удари на точність; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба; *зупинки м'яча:* зупинка внутрішньою стороною стопи; зупинки м'яча підошвою, внутрішньою стороною стопи, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; *ведення м'яча:* вивчені способи ведення м'яча; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *відволікальні дії (фінти):* фінти «відходом», «ударом»,

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
себе; фінти «зупинкою» під час ведення з наступанням і без наступання на м'яч підошвою; *відбирання м'яча* під час двобою із суперником ударом і зупинкою ногою в широкому випаді; *елементи гри воротаря:* кидки м'яча рукою; ловіння, відбивання, переведення м'яча без падіння; **Діяльнісний компонент** **здійснює:** маневрування на полі: «відкривання» для прийому м'яча, відволікання суперника, створення чисельної переваги на окремій ділянці поля; взаємодію з партнерами під час організації атаки з використанням різних передач: на хід, у ноги, коротких, середніх, довгих, поздовжніх, поперечних, діагональних, понизу, поверху; «закривання»; взаємодію в обороні при рівному співвідношенні сил із суперником; **визначає** місце у штрафному майданчику під час ловіння м'яча на виході (для воротарів)	«зупинкою», «випадом» і «перенесенням ноги через м'яч»; фінт «ударом ногою» з прибиранням м'яча під себе; *відбирання м'яча:* вивчені прийоми, атакуючи суперника спереду, збоку, ззаду; відбирання м'яча під час двобою із суперником; *елементи гри воротаря:* кидки м'яча рукою; ловіння, відбивання, переведення м'яча без падіння; вибір місця у штрафному майданчику під час ловіння м'яча на виході; *індивідуальні дії в нападі:* маневрування на полі; вміння раціонально використовувати вивчені технічні прийоми; *групові дії в нападі:* взаємодія з партнерами під час організації атаки; *індивідуальні дії в захисті:* вибір моменту і способу дії для перехоплення м'яча; *групові дії в захисті:* вибір позиції; уміння взаємодіяти в обороні при рівному співвідношенні сил із суперником

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює:** значення медичного контролю і самоконтролю для здоров'я юного футболіста; **наводить приклади** профілактики травматизму під час занять футболом; **характеризує** історію українського футболу; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил гри у футбол, правил безпеки під час уроків футболу	Історія українського футболу. Медичний контроль і самоконтроль юного футболіста. Профілактика травматизму під час занять футболом.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний та ціннісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** стрибки з імітуванням удару головою, рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами з елементами футболу	Рухливі ігри та естафети з м'ячем («День і ніч», «Виклик», «Виклик номерів», «Ривок за м'ячем», «Виштовхни з кола», «Мисливці й качки» та інші); прискорення та ривки з м'ячем; стрибки з імітуванням удару головою; діставання підвішеного м'яча головою; спортивні ігри гандбол, баскетбол за спрощеними правилами з елементами футболу
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування*; пересування у поєднанні з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари середньою частиною підйому по м'ячу, що котиться, підстрибує, летить; удари різними способами; удари на точність і дальність; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та у стрибку; удари на точність і дальність; *зупинки м'яча:* зупинка внутрішньою стороною стопи м'яча, що летить; зупинки м'яча підошвою, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; зупинка з поворотом до 180° внутрішньою частиною підйому м'яча, що опускається; *ведення м'яча:* ведення м'яча вивченими способами, збільшуючи швидкість руху, виконуючи ривки та обведення; *відволікальні дії (фінти):* фінти «відходом», «ударом», «зупинкою» в умовах ігрових вправ; фінт «відходом» з перенесенням ноги через м'яч; фінти «ударом» ногою з пропусканням м'яча партнеру; фінти «зупинкою» після передачі м'яча партнером з пропусканням м'яча; *відбирання м'яча:* відбирання м'яча вивченими прийомами, атакуючи суперника	*Пересування:* поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари середньою частиною підйому; удари різними способами; удари на точність і дальність; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба; *зупинки м'яча:* зупинка внутрішньою стороною стопи; зупинки м'яча підошвою, стегном та грудьми (для хлопців); зупинка внутрішньою частиною підйому; *ведення м'яча:* вдосконалення вивчених способів ведення м'яча; *відволікальні дії (фінти):* фінти «відходом», «ударом», «зупинкою» в умовах ігрових вправ;. *відбирання м'яча:* вдосконалення вивчених прийомів, атакуючи суперника в умовах виконання ігрових вправ; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою;

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
спереду, збоку, ззаду в умовах ігрових вправ; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень з місця і після розбігу; *елементи гри воротаря:* кидки м'яча рукою; ловіння та відбивання м'яча у грі на виході; **Діяльнісний компонент** **застосовує:** маневрування на полі: «відкривання» для прийому м'яча, відволікання суперника, створення чисельної переваги на окремій ділянці поля; вивчені технічні прийоми (раціонально); взаємодію з партнерами під час організації атаки; взаємодію на останній стадії розвитку атаки поблизу воріт суперника; «закривання»; протидію передачам, веденню та удару по воротах; розіграш удару від своїх воріт, уведення м'яча у гру партнеру, що відкривається, після ловіння (для воротарів); **визначає** раціональну позицію в обороні при рівному співвідношенні сил і за чисельної переваги суперника	*вкидання м'яча:* вкидання м'яча з місця і після розбігу; *елементи гри воротаря:* кидки м'яча рукою; ловіння та відбивання м'яча; розіграш удару від своїх воріт; введення м'яча у гру партнеру, який відкривається; *індивідуальні дії в нападі:* маневрування на полі; раціональне використання вивчених технічних прийомів; *групові дії в нападі:* взаємодія з партнерами під час організації атаки; *індивідуальні дії у захисті:* вдосконалення «закривання»; уміння протидіяти передачі, веденню та удару по воротах; *групові дії в захисті:* вибір позиції; взаємодії в обороні при рівному співвідношенні сил і за чисельної переваги суперника

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **володіє** знаннями спортивного режиму і харчуванням юного футболіста; знаннями про українські та зарубіжні футбольні клуби; **характеризує** основні поняття арбітражу; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил: гри у футбол; безпеки під час уроків футболу	Українські та зарубіжні футбольні клуби. Спортивний режим і харчування юного футболіста. Основні поняття арбітражу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Учень, учениця: **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** стрибки з місця і з розбігу з імітуванням удару головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; рухливі ігри та естафети з м'ячем («День і ніч», «Виклик», «Виклик номерів», «Ривок за м'ячем», «Виштовхни з кола», «Мисливці й качки» та інші); зустрічні і колові естафети з подоланням смуги перешкод, з перенесенням, розстановкою та збиранням предметів, метанням у ціль, кидками та ловінням м'яча, стрибками й бігом у різних поєднаннях; прискорення та ривки з м'ячем; ривки до м'яча з наступним ударом по воротах; стрибки з імітуванням удару головою та ногою; діставання підвішеного м'яча головою та ногою, у стрибку з місця і з розбігу; стрибки з місця і з розбігу з ударами головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; спортивні ігри гандбол, баскетбол за спрощеними правилами з елементами футболу	Рухливі та спортивні ігри за спрощеними правилами з елементами футболу; зустрічні і колові естафети з подоланням смуги перешкод, з перенесенням, розстановкою та збиранням предметів, метанням у ціль, кидками та ловінням м'яча, стрибками й бігом у різних поєднаннях; прискорення та ривки з м'ячем; ривки до м'яча з наступним ударом по воротах; стрибки з імітуванням удару головою та ногою; діставання підвішеного м'яча головою та ногою, у стрибку з місця і з розбігу; стрибки з місця і з розбігу з ударами головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування:* різні поєднання способів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари різними способами по м'ячу, що котиться й летить у різних напрямках; удари на точність і дальність з оцінюванням тактичної обстановки перед виконанням удару; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та у стрибку; удари на точність і дальність з оцінюванням тактичної обстановки перед виконанням удару; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча підошвою, внутрішньою стороною стопи, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; зупинки м'яча, що опускається, з поворотом до 180° внутрішньою та зовнішньою	*Пересування:* поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари різними способами по м'ячу, що котиться й летить; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та у стрибку; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча підошвою, внутрішньою стороною стопи, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; зупинки внутрішньою та зовнішньою частинами підйому; *ведення м'яча:* ведення м'яча вивченими способами; *відволікальні дії (фінти):*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
частинами підйому; *ведення м'яча:* ведення м'яча вивченими способами, збільшуючи швидкість руху, виконуючи ривки та обведення й контролюючи м'яч; *відволікальні дії (фінти):* фінти «відходом», «ударом», «зупинкою» в умовах ігрових вправ з активним двобоєм; *відбирання м'яча:* відбирання м'яча вивченими прийомами, атакуючи суперника спереду, збоку, ззаду, в умовах ігрових вправ та навчальних ігор; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень з місця і після розбігу на дальність і точність; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *елементи гри воротаря:* вибивання м'яча ногою з землі та з рук на дальність і точність; **застосовує:** маневрування на полі: «відкривання» для прийому м'яча, відволікання суперника, створення чисельної переваги на окремій ділянці поля; взаємодію з партнерами під час організації атаки; правильну взаємодію на останній стадії розвитку атаки поблизу воріт суперника; гру в один дотик; протидію передачі, веденню та удару по воротах; «закривання»; «перехоплення»; керування грою партнерів по обороні (для воротарів); **Знаннєвий та діяльнісний компонент** **визначає** раціональні шляхи використання вивчених технічних прийомів у даній ігровій ситуації; правильну позицію та страхування під час організації протидії атакувальним діям; момент для виходу з воріт (для воротарів)	фінти в умовах ігрових вправ з активним двобоєм; *відбирання м'яча:* вдосконалення вивчених прийомів в умовах ігрових вправ та навчальних ігор; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень з місця і після розбігу; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *елементи гри воротаря:* вибивання м'яча; визначення моменту для виходу з воріт; керування грою партнерів по обороні; *індивідуальні дії в нападі:* маневрування на полі; раціональне використання вивчених технічних прийомів; *групові дії в нападі:* взаємодія з партнерами під час організації атаки; суперника; гра в один дотик; *індивідуальні дії в захисті:* уміння протидіяти передачі, веденню та удару по воротах; *групові дії в захисті:* вибір позиції та страхування під час організації протидії атакувальним діям

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий та діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **характеризує** міжнародні футбольні організації; **володіє** основними жестами арбітрів; **називає** основні засоби профілактики травматизму на уроках футболу; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил**:** гри у футбол; безпеки під час уроків футболу	Основні засади арбітражу. Профілактика травматизму на уроках футболу. Міжнародні футбольні організації
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє** технікою виконання вправ; **виконує:** стрибки з місця і з розбігу з імітуванням удару головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; рухливі ігри («День і ніч», «Виклик», «Виклик номерів», «Ривок за м'ячем», «Виштовхни з кола», «Мисливці й качки» та інші) та спортивні ігри за спрощеними правилами з елементами футболу	Рухливі ігри та естафети з м'ячем; зустрічні й колові естафети з подоланням смуги перешкод, з перенесенням, розстановкою та збиранням предметів, метанням у ціль, кидками та ловінням м'яча, стрибками й бігом у різних поєднаннях; прискорення та ривки з м'ячем; ривки до м'яча з наступним ударом по воротах; стрибки з імітуванням удару головою та ногою; діставання підвішеного м'яча головою та ногою, у стрибку з місця і з розбігу; стрибки з місця і з розбігу з ударами головою чи ногою по м'ячах, підвішених на різній висоті; спортивні ігри гандбол, баскетбол, волейбол, хокей з м'ячем за спрощеними правилами з елементами футболу
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** *пересування:* різні поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; *удари по м'ячу ногою:* удари правою та лівою ногами різними способами по м'ячу, що котиться й летить у різних напрямках, по різних траєкторіях, з різними швидкостями; удари на точність і дальність з оцінюванням тактичної обстановки перед	*Пересування:* різні поєднання прийомів пересування з технікою володіння м'ячем; у*дари по м'ячу ногою:* удари правою та лівою ногами різними способами по м'ячу, що котиться й летить; удари на точність і дальність; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
виконанням удару; *удари головою по м'ячу зменшеної ваги:* удари по м'ячу середньою частиною лоба без стрибка та у стрибку; удари на точність і дальність з оцінюванням тактичної обстановки перед виконанням удару; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча підошвою, внутрішньою стороною стопи, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; зупинка м'яча в русі, виводячи м'яч на зручну позицію для подальших дій; *ведення м'яча:* ведення м'яча, вивченими способами збільшуючи швидкість руху, виконуючи ривки та обведення, контролюючи м'яч та відпускаючи його від себе на 8–10 м; *відволікальні дії (фінти):* фінти «відходом», «ударом», «зупинкою» в умовах ігрових вправ з активним двобоєм та навчальних ігор; *відбирання м'яча:* прийоми, вивчені раніше, атакуючи суперника спереду, збоку, ззаду, в умовах ігрових вправ та навчальних ігор; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень з місця і після розбігу на дальність і точність; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *елементи гри воротаря:* ловіння, відбивання, переведення м'яча без падіння та в падінні; вибивання м'яча ногою із землі та з рук на дальність і точність; **здійснює:** маневрування на полі: «відкривання» для прийому м'яча, відволікання суперника, створення чисельної переваги на окремій ділянці поля; вибір з кількох можливих рішень даної ігрової ситуації найправильнішого та раціональне використання вивчених технічних прийомів: різні способи ударів по м'ячу, зупинок, ведення залежно від напрямку, траєкторії та	у стрибку; *зупинки м'яча:* зупинки м'яча підошвою, внутрішньою стороною стопи, стегном та грудьми (для хлопців) у русі; *ведення м'яча:* вдосконалення вивчених способів ведення м'яча; *відволікальні дії (фінти):* фінти «відходом», «ударом», «зупинкою»; *відбирання м'яча:* вдосконалення вивчених прийомів; *вкидання м'яча:* вкидання м'яча з різних вихідних положень з місця і після розбігу; *жонглювання м'ячем:* жонглювання м'ячем ногою, стегном, головою; *елементи гри воротаря:* ловіння, відбивання, переведення та вибивання м'яча; вибір правильної позиції під час кутового, штрафного та вільного ударів; організація атаки під час уведення м'яча в гру; *індивідуальні дії в нападі:* маневрування на полі; уміння вибрати та раціонально використовувати вивчені технічні прийоми; *групові дії в нападі:* взаємодія з партнерами під час організації атаки; вдосконалення ігрових та стандартних ситуацій; *індивідуальні дії в захисті:* вдосконалення «закривання», «перехоплення» та відбору м'яча; *групові дії в захисті:* взаємодія в обороні під час виконання суперником стандартних комбінацій; організація і побудова «стінки»

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
швидкості руху м’яча; взаємодію з партнерами під час організації атаки та на останній стадії розвитку атаки поблизу воріт суперника; «закривання», «перехоплення» та відбір м’яча; чисельну перевагу в обороні; взаємодію в обороні під час виконання суперником стандартних комбінацій; організацію і побудову «стінки»; вибір правильної позиції під час кутового, штрафного та вільного ударів поблизу своїх воріт (для воротарів); організацію атаки під час уведення м’яча в гру (для воротарів)	

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік	6 ударів по нерухомому м’ячу на точність одним із вивчених способів у гандбольні або задану половину футбольних воріт з відстані 7 м	Хл.	1 або жодного влучного удару	2	3	4–6
		Дівч.	Жодного влучного удару	1	2	3–6
	6 передач м’яча з місця на точність партнеру одним із вивчених способів з відстані 7 м	Хл.	1 або жодної правильно виконаної передачі	2	3	4–6
		Дівч.	Жодної правильно виконаної передачі	1	2	3–6
2 рік	5 ударів по нерухомому м’ячу на точність одним із вивчених способів у гандбольні ворота або задану половину футбольних воріт з відстані 7 м	Хл.	1 або жодного влучного удару	2	3	4–5
		Дівч.	Жодного влучного удару	1	2	3–5
	4 передачі м’яча з місця на	Хл.	1 або	2	3	4–5

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	точність партнеру одним із вивчених способів з відстані 7 м		жодної правильно виконаної передачі			
		Дівч.	Жодної правильно виконаної передачі	1	2	3–5
3 рік	5 ударів по нерухомому м’ячу на точність одним із вивчених способів у гандбольні ворота або задану половину футбольних воріт з відстані 11 м	Хл.	1 або жодного влучного удару	2	3	4–6
		Дівч.	Жодного влучного удару	1	2	3–6
	4 спроби ведення м’яча одним із вивчених способів на швидкості	Хл.	1 або жодної правильно виконаної спроби	2	3	4–5
		Дівч.	Жодної правильно виконаної спроби	1	2	3–5
4 рік	5 ударів по нерухомому м’ячу на точність одним із вивчених способів у гандбольні ворота	Хл.	1 або жодного влучного удару	2	3	4–5
	або задану половину футбольних воріт з відстані 11 м	Дівч.	Жодного влучного удару	1	2	3–5
	5 спроб обведення стояків (фішок)	Хл.	1 або жодної правильно виконаної спроби	2	3	4–5
		Дівч.	Жодної правильно виконаної спроби	1	2	3–5

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
5 рік	5 ударів по нерухомому м’ячу на точність одним із вивчених способів у гандбольні ворота або задану половину футбольних воріт з відстані 16,5 м (з-за меж штрафного майданчика)	Хл.	1 або жодного влучного удару	2	3	4–5
		Дівч.	Жодного влучного удару	1	2	3–5
	5 ударів на точність одним із вивчених способів у гандбольні ворота або задану половину футбольних воріт з відстані 11 м після ведення м’яча	Хл.	1 або жодного влучного удару	2	3	4–5
		Дівч.	Жодного влучного удару	1	2	3–5
	5 ударів по м’ячу серединою лоба на точність у руки партнерові	Хл.	1 або жодного правильно виконаного удару	2	3	4–5
		Дівч.	Жодного правильно виконаного удару	1	2	3–5
	Для воротарів: 5 ударів по м’ячу ногою з рук на дальність і точність з розбігу не більше 4 кроків, не виходячи за межі штрафного майданчика, в умовному коридорі шириною 10 м	Хл.	1 або жодного правильно виконаного удару	2	3	4–5
		Дівч.	Жодного правильно виконаного удару	1	2	3–5
	Для воротарів: 5 кидків м’яча на дальність і точність одним із вивчених способів з розбігу не більше 4 кроків, не виходячи за межі штрафного майдан-чика, в умовному коридорі шириною 3 м	Хл.	1 або жодного правильно виконаного кидку	2	3	4–5
		Дівч.	Жодного правильно виконаного	1	2	3–5

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
			кидку			

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Футбол»
(Кількість обладнання розраховано на навчальний заклад,
який має один комплект класів)

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	М’яч футбольний	40
2	Фішка	20
3	Жилетка футбольна	2 × 20
4	Ворота футбольні (замість них можна використовувати фішки)	2
5	Сітка для футбольних воріт	2
6	Насос для надування м’ячів	1
7	Голка ніпельна	5
8	Рулетка	1
9	Секундомір	1
10	Свисток	1
11	Комп’ютер	1
12	Проектор	1
13	Екран	1
14	Макет футбольного поля	1

Автор:
В. В. Білецька

З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
АЕРОБІКА

Пояснювальна записка

Аеробіка – це система оздоровчих занять, що базується на використанні танцювальних та гімнастичних вправ в аеробному режимі за участю великих груп м'язів. Заняття спрямовано на розвиток аеробної витривалості, координаційних, силових здібностей та гнучкості. Вправи виконує група учнів/учениць під музичний супровід, що забезпечує позитивний емоційний фон занять та сприяє підвищенню мотивації до занять фізичними вправами.

Варіативний модуль «Аеробіка» складається зі змісту навчального матеріалу для учнів 5–9 класів, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовних навчальних нормативів з аеробіки.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, технічну підготовку, загальну та спеціальну фізичні підготовки.

На першому, другому та третьому роках вивчення учні/учениці опановують основні базові кроки танцювальної аеробіки, вчаться виконувати їх одночасно з різноманітними рухами руками, поєднують базові кроки у комплекс вправ та виконують їх з переміщенням у різних напрямках залу. На четвертому та п'ятому роках вивчення учні/учениці опановують вправи силової спрямованості у різних вихідних положеннях, вчаться виконувати вправи з різною інтенсивністю, інтервальний тренінг та основи стретчингу.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок вивченого матеріалу.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають навчальні нормативи з аеробіки для контролю якості засвоєного матеріалу: самостійно виконують в темпі музики танцювальну комбінацію, самостійно виконують в темпі музичного супроводу комплекс вправ силової спрямованості та комплекс вправ на розтягування і розслаблення.

АЕРОБІКА
1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **називає** роль та місце аеробіки в системі фітнесу, базові кроки аеробіки; **характеризує** історію виникнення та розвитку оздоровчої аеробіки; **Ціннісний компонент** усвідомлює, що «Аеробіка» є важливим засобом підвищення соціальної активності людей, задоволення їх моральних запитів	Роль та місце аеробіки в системі фітнесу. Історія виникнення та розвитку оздоровчої аеробіки. Назва базових кроків в аеробіці.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
тощо; **дотримується** заходів щодо попередження травм при заняттях аеробікою	Правила безпеки при заняттях аеробікою. Заходи щодо попередження травм при заняттях аеробікою
Технічна та загальна фізична підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** основні рухи та базові кроки, що використовуються в заняттях аеробікою. **Діяльнісний компонент** **виконує** базові кроки: MARCHING / WALKING Ходьба на місці / ходьба в різних напрямках SIDE TO SIDE Відкритий крок, перекат STEP TOUCH Приставний крок DOUBLE STEP TOUCH 2 приставних кроки V-STEP Крок вперед у стійку ноги нарізно TOE TAP Нога в сторону на носок KNEE UP Коліно піднімається вгору LEG KURL Зігнути ногу назад HEEL TOUCH Вільна нога виставляється вперед на п'ятку LUNGE Випад **володіє** поєднанням базових кроків аеробіки з різноманітними рухами руками у комплекс вправ	Освоєння основних рухів та базових кроків, що використовуються в заняттях аеробікою. Навчання техніці виконання базових кроків: MARCHING / WALKING Ходьба на місці / ходьба в різних напрямках. SIDE TO SIDE Відкритий крок, перекат. STEP TOUCH Приставний крок. DOUBLE STEP TOUCH 2 приставних кроки. V-STEP Крок вперед у стійку ноги нарізно. TOE TAP Нога в сторону на носок. KNEE UP Коліно піднімається вгору. LEG KURL Зігнути ногу назад. HEEL TOUCH Вільна нога виставляється вперед на п'ятку. LUNGE Випад. Виконання базових кроків у поєднанні з рухами рук. Поєднання базових кроків аеробіки з різноманітними рухами руками у комплекс вправ
2 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку аеробіки в Україні; **розкриває** основні знання про здоровий спосіб життя; **обґрунтовує** вплив фізичних вправ на організм тих, хто займається; **володіє** термінологією, що використовується при заняттях аеробікою, знає базові кроки та невербальні команди	Історія розвитку аеробіки в Україні. Основні знання про здоровий спосіб життя. Вплив фізичних вправ на організм тих, хто займається. Термінологія, що використовується при заняттях аеробікою. Назва базових кроків в аеробіці. Невербальні команди.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Ціннісний компонент **дотримується** правил безпеки та знає заборонені вправи в аеробіці;	Правила безпеки. Заборонені вправи в аеробіці.
Технічна та загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **знає та виконує** базові кроки: GRAPE WINE Схресний крок; *PIVOT TURN Мамбо в повороті;* JOGGING Біг; KICK Мах ногою; MAMBO Танцювальний крок мамбо; JUMPING JACK Стрибок ноги нарізно – ноги разом; BASIC STEP Базовий крок вперед; CROSS Хрест; LOW KICK Мах ногою з ударом гомілкою; SLIDE Ковзання; CHASSE Галоп; CHA-CHA-CHA Частина основного танцювального кроку «ча-ча-ча»; TWIST JUMP Стрибки на двох з поворотом стегон; SKIP Підскік; **володіє** навичками поєднання роботи руками і ногами при виконання базових кроків аеробіки; **застосовує** навички поєднання базових кроків аеробіки з різноманітними рухами руками у комплекс вправ	Повторення базових кроків, що вивчалися на 1-му році занять. Освоєння основних рухів та базових кроків, що використовуються в заняттях аеробікою. Навчання техніці виконання базових кроків: GRAPE WINE Схресний крок. *PIVOT TURN Мамбо в повороті.* JOGGING Біг. KICK Мах ногою. MAMBO Танцювальний крок мамбо. JUMPING JACK Стрибок ноги нарізно – ноги разом. BASIC STEP Базовий крок вперед. CROSS Хрест. LOW KICK Мах ногою з ударом гомілкою. SLIDE Ковзання. CHASSE Галоп. CHA-CHA-CHA Частина основного танцювального кроку «ча-ча-ча». TWIST JUMP Стрибки на двох з поворотом стегон. SKIP Підскік. Поєднання роботи руками і ногами при виконання базових кроків аеробіки. Поєднання базових кроків аеробіки з різноманітними рухами руками у комплекс вправ
3 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **розкриває** зміст фізкультурно-оздоровчих занять; **називає** різновиди аеробіки; **володіє** знаннями про матеріально-технічне забезпечення занять (обладнання для проведення занять степ-аеробікою,	Зміст фізкультурно-оздоровчих занять. Характеристика різних видів аеробіки. Матеріально-технічне забезпечення занять. Аеробіка з використанням спеціального обладнання (степ-аеробіка, тераробіка, фітбол – гімнастика та фітбол – аеробіка, памп-аеробіка).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
тераробікою, фітбол-аеробікою та фітбол-гімнастикою, памп-аеробікою); **Ціннісний компонент** **застосовує** заходи щодо попередження травматизму при заняттях аеробікою	Причини травматизму при заняттях аеробікою
Технічна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **знає та вміє виконувати:** базові кроки 1-го та 2-го років навчання, невербальні команди («повторити ще 4, 3, 2, 1 рази»; «стоп»; «спочатку»; «марширувати»; «руки сюди»; «вперед, назад, праворуч/ліворуч»; «добре»; «поворот»; «лоу-імпект»; «хай-імпект»; «тільки дивитись»; **володіє** вправами ходьби та бігу у поєднанні з рухами руками, стрибковими вправами на двох ногах, зі зміною положення ніг; **виконує** базові кроки аеробіки з переміщенням вперед-назад, вправо-вліво, по діагоналі, базові кроки аеробіки з переміщенням по колу; **застосовує** поєднання стрибків на місці з переміщенням та роботою руками, вправи з хореографії	Повторення базових кроків, що вивчались на 1-му та 2-му році навчання. Вивчення невербальних команд. Вивчення вправ ходьби та бігу у поєднанні з рухами руками. Освоєння стрибкових вправ на двох ногах, зі зміною положень ніг. Поєднання стрибків на місці з переміщенням та роботою руками. Виконання базових кроків аеробіки з переміщенням вперед-назад, вправо-вліво, по діагоналі. Виконання базових кроків аеробіки з переміщенням по колу. Виконання вправ з хореографії
4 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** аеробні та силові вправи; **обґрунтовує:** регулюючий ефект аеробних та силових вправ; термінові та віддалені ефекти аеробного та силового тренування; **володіє** навиками надання домедичної допомоги при травмах; **застосовує** принципи побудови занять з аеробіки; **Ціннісний компонент** **дотримується** заходів щодо профілактики травматизму на заняттях	Принципи побудови занять з аеробіки. Характеристика аеробних та силових вправ. Регулюючий ефект аеробних та силових вправ. Термінові та віддалені ефекти аеробного та силового тренування. Профілактика травматизму, правила надання домедичної допомоги при травмах
Технічна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **знає:** вправи ходьби та бігу, стрибкові вправи, вправи з хореографії, базові кроки з	Повторення вправ ходьби та бігу, стрибкових вправ, вправ з хореографії,

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
переміщенням, що вивчались на 3-му році навчання; **виконує:** вправи у в. п. – сидячи та лежачи: – вправи для ступні (почергове згинання і розгинання, колові рухи); – вправи для ніг у положенні лежачи та в упорі на колінах (згинання-розгинання, піднімання-опускання, махи); – вправи для м'язів черева в положенні лежачи на спині (піднімання тулуба та ніг); – вправи для м'язів спини у положенні лежачи на животі та в упорі на колінах (піднімання рук, ніг, тулуба); **Виконує:** вправи на розтягування: – у напівприсіді для задньої та передньої поверхні стегна; – у положенні лежачи для задньої, передньої та внутрішньої поверхні стегна; – у напівприсіді та в упорі на колінах для м'язів спини; – стоячи для м'язів грудей та плечевого поясу	базових кроків з переміщенням, що вивчались на 3-му році навчання. Виконання вправ у В.п. – сидячи та лежачи: – вправи для ступні (почергове згинання і розгинання, колові рухи); – вправи для ніг у положенні лежачи та в упорі на колінах (згинання-розгинання, піднімання-опускання, махи); – вправи для м'язів черева в положенні лежачи на спині (піднімання тулуба та ніг); – вправи для м'язів спини у положенні лежачи на животі та в упорі на колінах (піднімання рук, ніг, тулуба). Виконання вправ на розтягування: – у напівприсіді для задньої та передньої поверхні стегна; – у положенні лежачи для задньої, передньої та внутрішньої поверхні стегна; – у напівприсіді та в упорі на колінах для м'язів спини; – стоячи для м'язів грудей та плечевого поясу
5 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** правила гідратації при заняттях аеробікою та правила харчування при заняттях аеробними вправами, особливості дзеркального показу вправ аеробіки, спеціальну фізичну підготовку; **надає** рекомендації по контролю за масою тіла; **володіє** методикою проведення самостійних занять з аеробіки; **застосовує** навики контролю та самоконтролю при заняттях аеробікою за суб'єктивними, об'єктивними та візуальними показниками;	Рекомендації по контролю за масою тіла. Правила гідратації при заняттях аеробікою. Правила харчування при заняттях аеробними вправами. Контроль та самоконтроль при заняттях аеробікою за суб'єктивними, об'єктивними та візуальними показниками. Спеціальна фізична підготовка. Профілактика травматизму під час занять аеробікою. Дзеркальний показ вправ та методика проведення самостійних занять з аеробіки

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Ціннісний компонент **дотримується** вимог правил безпеки з метою профілактики травматизму під час занять аеробікою	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** вправи танцювальної аеробіки в різному темпі: високоударна та низькоударна аеробіка), силові вправи при інтервальному тренуванні, спрямованому на розвиток різних груп м'язів (TWB, CALLANETICS, UPPER BODY, SCULPT, ABT); **застосовує** вправи для розтягування різних груп м'язів; **володіє** основними кроками аеробіки та виконує їх у дзеркальному показі; **здійснює:** поєднання кроків ногами та невербального к'юінгу руками, самоконтроль за суб'єктивними та об'єктивними показниками; **Ціннісний компонент** **дотримується** вимог правил безпеки під час занять	Спеціальна фізична підготовка в аеробіці. 1. Танцювальна аеробіка: HIGH IMPACT (Хай імпакт) – високоударна аеробіка. Навантаження високої інтенсивності. LOW IMPACT (Лоу імпакт) – низькоударне аеробне тренування. Навантаження низької інтенсивності. 2. Інтервальне тренування: TWB (total body workout) – інтервальне тренування з чергуванням аеробної роботи високої інтенсивності та силових вправ. Навантаження високої інтенсивності. CALLANETICS (Калланетіка) – система вправ, що викликає активність глибоко розташованих груп м'язів. UPPER BODY – силові вправи, спрямовані на тренування м'язів верхньої частини тулуба. Навантаження середньої інтенсивності. SCULPT – тренування всіх великих груп м'язів. Навантаження середньої і високої інтенсивності. ABT (Abdominal, Bams, Thighs) – силове тренування для м'язів черевного пресу, сідниць та стегон. Навантаження високої інтенсивності. 3. Розтягування STRETCHING (Стретчінг)– вправи для розвитку гнучкості та розслаблення всіх груп м'язів. Виконання основних кроків – дзеркальна робота. Поєднання кроків ногами та невербального к'юінгу руками

Орієнтовні навчальні нормативи
1 рік вивчення
Самостійне виконання в темпі музики танцювальної зв'язки

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1–16	MARCHING	На пояс	На місці
1–8	STEP TOUCH	В сторони	В сторони
1–8	SIDE TO SIDE	За голову	В сторони
1–16	DOUBLE STEP TOUCH	По одній в сторону руху	В сторони
1–16	V-STEP	По одній вперед	В перед
1–8	TOE TAP	На пояс	В сторони
1–16	KNEE UP	Вперед	В перед
1–16	LEG KURL	Вгору	В сторони
1–8	HEEL TOUCH	На пояс	В перед
1–8	LUNGE	Вперед	Назад
1–16	MARCHING	На пояс	На місці

Рівні компетентності

Низький – помилки послідовності виконання вправ, нечіткість рухів під музику, помилки при виконанні базових кроків, помилки при виконанні рухів руками.

Середній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, помилки при виконанні базових кроків, помилки при виконанні рухів руками.

Достатній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних базових кроків, нечіткі рухи.

Високий – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних базових кроків, правильні рухи руками, збереження постави.

2 рік вивчення

Самостійне виконання в темпі музичного супроводу танцювальної зв’язки

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1–8	MARCHING	Через сторони вгору–вниз	На місці
1–8	STEP TOUCH	По одній вгору	В сторони
1–8	SIDE TO SIDE	В сторону	В сторони
1–8	V-STEP	За спину	Назад
1–8	TOE TAP	На пояс	В сторону
1–8	KNEE UP	Вільно	Вперед
1–8	LEG KURL	Вперед	В сторону
1–8	GRAPE WINE	Коло руками назовні	В сторону
1–8	PIVOT TURN	Вільно	На місці
1–8	JOGGING	Вільно	На місці
1–8	KICK	По одній вперед	Вперед
1–8	STEP TOUCH	Зігнути руки в сторони	В сторони
1–8	DOUBLE STEP TOUCH	«Батерфляй»	В сторони
1–8	MAMBO	Вільно	Вперед
1–8	JUMPING JACK	На пояс	На місці
1–8	BASIC STEP	Зігнути руки вперед	Вперед
1–8	CROSS	Вільно	На місці

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1–8	LOW KICK	По одній вперед	Вперед
1–8	SLIDE	Вперед	В сторони
1–8	CHASSE	Коло руками в сторону руху	В сторони
1–8	CHA-CHA-CHA	Вільно	В сторони
1–8	TWIST JUMP	Зігнути у ліктях	На місці
1–8	SKIP	На пояс	На місці
1–8	MARCHING	Через сторони вгору-вниз	На місці

Рівні компетентності

Низький – помилки послідовності виконання вправ, нечіткість рухів під музику, помилки при виконанні базових кроків, помилки при виконанні рухів руками.

Середній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, помилки при виконанні базових кроків, помилки при виконанні рухів руками.

Достатній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних базових кроків, нечіткі рухи.

Високий – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних базових кроків, правильні рухи руками, збереження постави.

3 рік вивчення

Самостійне виконання в темпі музичного супроводу танцювальної зв’язки у різних напрямках руху

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1–8	MARCHING	Через сторони вгору–вниз	На місці
1–8	STEP TOUCH	На пояс	По діагоналі вперед
1–8	STEP TOUCH	На пояс	По діагоналі назад
1–8	SIDE TO SIDE	По одній в сторону	В сторони
1–8	STEP TOUCH	На пояс	По квадрату
1–8	V-STEP	За спину	Назад
1–8	KNEE UP	Вільно	Вперед
1–8	LEG KURL	Вперед	По квадрату
1–8	GRAPE WINE	Коло руками назовні	По діагоналі вперед
1–8	JUMPING JACK	На пояс	На місці з поворотом на 360°
1–8	GRAPE WINE	Коло руками назовні	По діагоналі назад
1–8	JUMPING JACK	На пояс	На місці з поворотом на 360°
1–8	JOGGING	Вільно	Вперед–назад
1–8	KICK	По одній вперед	Вперед
1–8	STEP TOUCH	Зігнути руки в сторони	В сторони
1–8	DOUBLE STEP TOUCH	«Батерфляй»	В сторони
1–8	DOUBLE STEP TOUCH	«Батерфляй»	По квадрату

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1–2	CHASSE	Вільно	Вправо
1–2	MAMBO	Вільно	Вперед
1–2	CHASSE	Вільно	Вліво
1–2	MAMBO	Вільно	Вперед
1–8	JUMPING JACK	На пояс	Просуваючись вперед
1–8	JUMPING JACK	На пояс	Просуваючись назад
1–8	BASIC STEP	Зігнути руки вперед	Вперед
1–8	CROSS	Вільно	На місці
1–8	LOW KICK	По одній вперед	Вперед
1–8	SLIDE	Вільно	В сторони
1–8	CHASSE	Вільно	По квадрату
1–8	CHA-CHA-CHA	Вільно	В сторони
1–8	MARCHING	Через сторони вгору-вниз	На місці

Рівні компетентності

Низький – помилки послідовності виконання вправ, помилки при виборі напрямку руху, нечіткість рухів під музику, помилки при виконанні базових кроків, помилки при виконанні рухів руками.

Середній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, помилки при виконанні базових кроків, помилки при виконанні рухів руками.

Достатній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних базових кроків, нечіткі рухи.

Високий – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних базових кроків, правильні рухи руками, збереження постави.

4 рік вивчення

Самостійно виконувати в темпі музичного супроводу
комплексу силових вправ

№ пор.	Зміст	Дозування, разів	Організаційно-методичні вказівки
1	В. п. – широка стійка ноги нарізно; 1–4 – напівприсіди вправо; 1–4 – напівприсіди вліво	4	Вугол між стегном та гомілкою 90°
2	1–4 – почергові випади назад	4	Тримати спину прямо
3	1–4 – почергові випади вперед	4	Стопи паралельно
4	Stretching м’язів задньої поверхні стегна та сідниць	10 с	Виконувати в парах

№ пор.	Зміст	Дозування, разів	Організаційно-методичні вказівки
5	В. п. – сидячи; 1–16 – піднімання прямої правої ноги вгору ; 1–16 – піднімання прямої лівої ноги вгору	2	Руки в замок на коліні, тримати спину прямо, максимальна амплітуда
6	В. п. – сидячи; 1–16 – відведення правої ноги в сторону; 1–16 – відведення лівої ноги в сторону	2	Руки в замок на коліні, тримати спину прямо, стопа на себе
7	В. п. – лежачи на правому боці; 1–16 – піднімання зігнутої лівої ноги; 1–16 – піднімання прямої лівої ноги; 1–16 – колові рухи прямою лівою ногою. Те саме на лівому боці	2	Стопа на себе, м’язи живота напружені
8	В. п. – лежачи на спині, стопи на полу, ноги зігнуті під кутом 90°, руки під головою; 1–16 – піднімання тазу	2	М’язи сідниць та стегон напружені, підйом максимально вгору
9	В. п. – те саме; 1–16 – піднімання тулуба	2	Лікті в сторону, поперек притиснути до підлоги, погляд вперед
10	В. п. – лежачи на животі, ноги нарізно, руки за голову; 1–16 – піднімання тулуба; 1–16 – піднімання ніг; 1–16 –піднімання тулуба та ніг одночасно	2	Руки в замок, прогнутися, підняти стегна
11	В. п. – стоячи на колінах, опір на передпліччя; 1–16 – махи вгору прямою ногою; 1–16 –махи зігнутою ногою; 1–16 –махи в сторону прямою ногою	2	Стопа на себе; кут 90°
12	Stretching м’язів гомілки, стегна	10 с	Стопа на себе

№ пор.	Зміст	Дозування, разів	Організаційно-методичні вказівки
13	В. п. – напівприсід ноги нарізно, руки на колінах 1–4 – кругла спина 1–4 – прогнута спина	2	Подивитися вниз; подивитися вгору
14	В. п. – стійка схресно позаду правою, права рука вгору; 1–4 – нахили вліво; 1–4 – те саме вправо	2	Тягнутися за рукою, вперед і назад не відхилятися
15	В. п. – стійка ноги нарізно; 1–2 – дугами назовні руки вгору; 1–2 – дугами назовні руки вниз	2	Вдих. Видих

Рівні компетентності

Низький – помилки послідовності виконання вправ, нечіткість рухів під музику, технічні помилки при виконанні рухів ногами та руками.

Середній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, помилки при виконанні рухів.

Достатній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних вправ, нечіткі рухи.

Високий – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних силових вправ, правильні рухи руками, ногами.

5 рік вивчення

Самостійно виконувати в темпі музичного супроводу
комплекс вправ на розтягування і розслаблення

№ пор.	Зміст	Дозування, разів	Організаційно-методичні вказівки
1	В. п. – стійка ноги нарізно; 1 –руки вгору; 2–3 – нахил руки вперед 4 – в. п.	2	Повільний вдих; повільний видих

№ пор.	Зміст	Дозування, разів	Організаційно-методичні вказівки
2	В. п. – стійка ноги нарізно; 1–8 – напівколо головою спереду (вправо–вліво); 1–8 – колові рухи тулубом вправо-вліво; 1–8 – колові рухи тазом вправо–вліво; 1–8 – нахили прогнувшись вперед	4 4 4 4	Голову назад не нахиляти; з максимальною амплітудою; м’язи пресу напружені; торкнутися долонями підлоги
3	В. п. – стійка ноги нарізно, руки вгору; 1–4 – прогнутися вперед–назад; 1–4 –потягнутися вгору	4	У «замок»; дивитися вгору
4	В. п. – стійка ноги нарізно; 1–16 нахили руки вперед; 1–8 тримати у нижньому положенні	2	Торкнутися долонями підлоги
5	В. п. – стійка ноги нарізно; 1–4 – ліву ногу зігнути назад, захват стопи долонею; 1–4 – те саме на лівій	4 4	Тулуб прямо, вперед не нахилятися
6	В. п. – сидячи; 1–16 – нахили руки вперед; 1–8 – тримати у нижньому положенні	4	Перед початком вправи максимально «витягнути» хребет
7	В. п. – сидячи ноги нарізно, руки за голову; 1–16 – нахили вправо–вліво 1–8 – тримати у нижньому положенні	4	Торкнутися ліктем підлоги поза коліном
8	В. п. – сидячи ноги нарізно; 1–16 – нахили передпліччя вперед; 1–8 – тримати	4	Передпліччями торкнутися підлоги

№ пор.	Зміст	Дозування, разів	Організаційно-методичні вказівки
9	В. п. – лежачи на животі в упорі долонями; 1–2 – підйом тулуба; 1–2 –в. п.	8	Долоні біля грудей, лікті зведені, прогнутися, темп повільний
10	«Кішечка»	6	Максимально прогнутися і вигнутися
11	Дихальні вправи В. п. – сидячи 1– повний повільний вдих, затримка 2–3 с; 2 – повний повільний видих, затримка 2–3 с	4	«повне дихання йогів», дихання виконується безшумно таким чином, щоб свого дихання не було чутно
12	Релаксація		
А)	В. п. – лежачи на спині, руки і ноги вгору, розслабити; 1–8 – струшувальні рухи руками і ногами	4	Долоні і стопи розслаблені
Б)	В. п. – лежачи на спині, ноги нарізно; 1–8 – повне розслаблення	1	Долоні догори, всі м’язи розслаблені

Рівні компетентності

Низький – помилки послідовності виконання вправ, нечіткість рухів під музику, технічні помилки при виконанні рухів ногами та руками.

Середній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, помилки при виконанні рухів.

Достатній – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних вправ, нечіткі рухи.

Високий – послідовне виконання вправ у темпі музичного супроводу без помилок, дотримання техніки виконання основних вправ, правильні рухи руками, ногами.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ З АКВААЕРОБІКИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Аквааеробіки» складається з наступних розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць та, крім цього, передбачені орієнтовні навчальні нормативи.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, технічна та спеціальна фізична підготовка.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

В орієнтовних навчальних нормативах оцінюється техніка виконання комплексу вправ учнем/ученицею.

Модуль містить теоретичний і практичний матеріал навчально–оздоровчого, прикладного характеру, розрахований на проведення занять аквааербікою в басейнах різного розміру з використанням наступних груп вправ для учнів/учениць 5 - 9 класів загальноосвітніх шкіл:

1. Прикладне плавання (рекомендується починати і закінчувати заняття).
2. Вправи, які виконуються на «мілководді» - ходьба, біг, стрибки, випади, різні пересування, дихальні вправи.
3. Вправи, які виконуються біля бортику басейну – імітаційні рухи ногами «кролем», «брасом», «ножиці», «велосипед», махи, нахили, повороти, згинання та розгинання рук, різних видів стретчингу.
4. Вправи в «опорному положенні» стоячи на дні басейну: ходьба, біг, стрибки, загально розвиваючі вправи, танцювальні елементи, «аеробні хвилі», «водяний стретчинг», вправи для м'язів рук, тулуба.
5. Вправи в «без опорному положенні» - ковзання або утримання тіла у воді за допомогою гребків руками: плавання по елементах, елементи синхронного плавання.
6. Вправи зі спеціальними предметами: спеціальні пояси, гнучкі ласо, нуделси, рукавички з перетинками, дошки, поролонові гантелі, м'ячі, степ-платформи тощо.

На заняттях аквааеробікою музика використовується більше як фон, створює настрій, а не задає ритм. Музика відповідає ЧСС 128-132 ударів у хвилину. Крім цього, бажано, щоб вона була пов’язана з якимись асоціаціями.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають навчальні нормативи для контролю якості засвоєння вправ з аквааеробіки.

АКВААЕРОБІКА

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
1 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує**: загальне уявлення про аквааеробіку; **пояснює**: значення і правила виконання вправ з аквааеробіки; **Ціннісний компонент** **дотримується правил**: безпеки і поведінки в басейні та на воді.	Загальне уявлення про аквааеробіку. Значення і правила виконання вправ з аквааеробіки. Правила безпеки і поведінки в басейні та на воді.
Технічна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** технікою виконання вправ;	Спеціальні вправи для плавців, спеціальні вправи для

виконує: ходьбу, стрибки, пересування, присідання занурення у воду до підборіддя, відкривання очей у воді, діставання предметів з дна, спливання, «Поплавок», «Медузою», «Зірочку», затримку дихання та ковзання, елементарні плавальні рухи вдих над водою і видих у воду. рухливі ігри для ознайомлення з властивостями води («Море хвилюється», «Хвилі на морі», «Невід», «Гойдалки», «Карасі та коропи», «Піймав воду», «Переправа», «Бігом за м'ячем»), базові кроки (MARCHING / WALKING - ходьба на місці / ходьба в різних напрямках, SIDE TO SIDE - відкритий крок, перекат, STEP TOUCH - приставний крок, DOUBLE STEP TOUCH - два приставних кроки, V-STEP крок вперед у стійку ноги нарізно, TOE TAP - нога в сторону на носок, KNEE UP - коліно піднімається вверх, LEG KURL - зігнути ногу назад, HEEL TOUCH - вільна нога виставляється вперед на п'ятку).	освоєння водного середовища (глибина нижче пояса), рухливі ігри для ознайомлення з властивостями води. Комплекси базових вправ (у поєднанні з рухами рук, з різноманітними рухами руками у комплексі вправ). Елементарні плавальні рухи.
2 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує**: загальні відомості про аквааеробіку; **пояснює**: значення рухової активності учнів протягом дня; **розповідає**: про оздоровчий вплив засобів аквааеробіки на організм людини; **Ціннісний компонент** **дотримується**: правил безпеки на заняттях фізичними вправами	Загальні відомості про аквааеробіку. Рухова активність протягом дня. Аквааеробіка та її оздоровчий вплив на організм людини. Правила безпеки під час занять фізичними вправами. Техніка плавання кролем на грудях.
Технічна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** технікою виконання вправ; **виконує**: імітаційні рухи ногами; імітаційні рухи руками (грибкові рухи) (на суші); дихальні вправи; узгодження рухів руками і дихання; узгодження рухів руками, ногами та дихання; виконує вправи у воді (рухи руками та ногами способом кроль на грудях; ковзання на грудях; рух правою (лівою) рукою; плавальні рухи руками, ногами пересуватись по дну; повороти голови вправо (вліво) - вдих, повернувши голову обличчям у воду - видих; поєднання техніки дихання з роботою рук), рухливі ігри («Фонтан», «Щука», «Хоровод», «Поїзд в тунель!», «Насос» тощо), базові кроки (GRAPE WINE - схресний крок, JOGGING - біг, KICK - мах ногою, MAMBO - танцювальний крок мамбо, JUMPING JACK - стрибок ноги нарізно – ноги разом, BASIC STEP - базовий крок вперед, CROSS – крок навхрест, LOW KICK - удар гомілкою, CHASSE – галоп, TWIST JUMP - стрибки на двох з поворотом стегон, SKIP - підскік (у воді).	Спеціальні вправи для плавців, елементи техніки плавання способом кроль на грудях; плавання способом кроль на грудях; техніка дихання з поворотом голови; рухливі ігри з зануренням у воду з головою. Навчання техніці виконання базових кроків.

3 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** гігієнічні вимоги до занять аквааеробікою; **пояснює:** значення правил гігієни під час занять в воді; **володіє:** знаннями про техніку плавання кролем на спині; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час уроків аквааеробікою.	Гігієнічні вимоги до занять аквааеробікою. Техніка плавання кролем на грудях та кролем на спині. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Технічна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** технікою виконання вправ; **здійснює:** раціональне використання вивчених технічних прийомів; **виконує:** імітаційні рухи ногами; імітаційні рухи руками (гребкові рухи), дихальні вправи (на суші); невербальних команд («повторити ще 4, 3, 2, 1 рази», «стоп», «спочатку», «марширувати», «руки сюди», «вперед, назад, праворуч/ліворуч», «добре», «поворот», «лоу-імпакт», «хай-імпакт», «тільки дивитись»), робота ногами, ковзання в положенні на спині, рухи ногами способом кроль; гребок правою (лівою) рукою; плавання з дощечкою; узгодження рухів з диханням; плавання способом кроль на спині, рухливі ігри («Жвавий м'яч», «Гойдалки» тощо), вправи біля бортика (нахили вліво, вправо, руки на бортику, відведення рук назад по черзі (рука на бортику), спиною до бортика (30 - 45 см, повороти тулуба навкруги, руки на стінку басейну, «велосипед» стійка ноги нарізно, ледве присівши, руки позаду в замок, нахили вперед з відведенням рук тощо) (у воді).	Спеціальні вправи для плавців, елементи техніки плавання способом кроль на спині; плавання способом кроль на спині; рухливі ігри. Вправи, які виконуються біля бортику басейну. Повторення базових кроків, що вивчались на 1-му та 2-му році навчання. Вивчення подання команд за допомогою жестів. Освоєння стрибкових вправ на двох ногах, зі зміною положень ніг. Поєднання стрибків на місці з переміщенням та роботою руками.
4 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** правила самоконтролю; **пояснює:** значення і правила виконання вправ з аквааеробіки; **володіє:** знаннями про техніку плавання брасом; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час уроків аквааеробіки;	Правила самоконтролю. Значення і правила виконання вправ з аквааеробіки. Правила безпеки під час занять фізичними вправами. Техніка плавання брасом.
Технічна та спеціальна фізична підготовка	

Діяльнісний компонент **володіє:** технікою виконання вправ; **здійснює:** раціональне використання вивчених технічних прийомів; **виконує:** ходьбу, біг, стрибки, нахили, присідання, імітаційні вправи з плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом (на суші), затримку дихання та ковзання, ігри для розвитку фізичних якостей («Сміливі хлопці», «Брід» тощо), плавання кролем на грудях, кролем на спині та брасом по елементам та у повній координації, вправи без опори та з видів єдиноборств (руки зігнуті до пліч у сторони, кругові рухи руками руки в сторони, повороти тіла навколо осі, за допомогою одних рук руки в замок перед грудьми, повороти тулуба вліво, вправо руки в сторони, долоні догори, кругові рухи руками, удари та махи ногами) (у воді).	Спеціальні вправи для плавців, плавання брасом за елементами; плавання способом брас; рухливі ігри. Вправи без опори. Вправи з видів єдиноборств. Повторення вправ ходьби та бігу, стрибкових вправ, вправ, які виконуються біля бортику басейну, базових кроків з переміщенням, що вивчались на протязі попередніх років навчання.
5 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **характеризує:** основні засоби профілактики травматизму та захворювань при заняттях у воді; **володіє:** знаннями про домедичну допомогу при нещасних випадках на воді та про техніку плавання батерфляєм; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** безпеки під час уроків аквааеробіки	Правила безпеки під час занять фізичними вправами. Профілактика травматизму та захворювань при заняттях в воді. Домедична допомога при нещасних випадках на воді. Техніка плавання батерфляєм.
Технічна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** технікою виконання вправ; **здійснює:** раціональне використання вивчених технічних прийомів, вправи для розтягування різних груп м'язів; **виконує:** стрибкові вправи, імітаційні вправи з плавання кролем на грудях, кролем на спині, брасом, батерфляєм (на суші); плавання батерфляєм по елементам, кролем на грудях, кролем на спині, брасом по елементам та в повній координації, ігри для розвитку фізичних якостей («Я пливу», «Поїзд в тунель!», «Дзеркальце» «Горобці у воді», «Футбол у воді», «Жаби», «Гвинт», «Хто кого?»), вправи без опори (ковзання або утримання тіла у воді за допомогою гребків руками: плавання по	Спеціальні вправи для плавців, плавання батерфляєм за елементами; плавання способом батерфляй; рухливі ігри. Вправи зі спеціальними предметами. Вправи на релаксацію та статичну гнучкість. Повторення вправ без опори. Колове тренування в воді.

елементах, елементи синхронного плавання, удари та махи ногами), вправи зі спеціальними предметами (спеціальні пояси, гнучкі ласо, нуделси, рукавички з перетинками, дошки, поролонові гантелі, м'ячі, степ-платформи тощо), колове тренування в воді (3-5 станції) (у воді).	

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	Навчальні нормативи	Рівень навчальних досягнень учнів			
		низький	середній	достатній	високий
1 рік навчання	Поплавок, медуза (хлопці та дівчата)	не виконує вправи	неправильне горизонтальне положення тулуба у воді	надмірно піднята голова	помилки відсутні
	Ковзання на грудях (хлопці та дівчата)	великий кут атаки тулуба («плавання стоячи»)	голова сильно занурена у воду	руки та ноги недостат-ньо витягнуті	помилки відсутні
	Комплекс 1 (хлопці та дівчата)	помилки послідов-ності виконання вправ, помилки при виконанні базових кроків	помилки при виконанні базових кроків	дотриман-ня техніки виконання основних базових кроків	помилки відсутні
2 рік навчання	Плавання на ногах способом кроль на грудях із дощечкою (хлопці та дівчата)	не виконує вправи	5 м	10 м	15 м
	Ковзання на спині (хлопці та дівчата)	не виконує вправи	таз провалює-ться донизу	руки та ноги недостат-ньо витягнуті	помилки відсутні

	Комплекс 2 (хлопці та дівчата)		помилки послідов-ності виконання вправ, помилки при виконанні базових кроків	помилки при виконанні базових кроків	дотриман-ня техніки виконання основних базових кроків	помилки відсутні
3 рік навчання	Плавання на ногах способом кроль на спині (хлопці та дівчата)		не виконує вправи	5 м	10 м	15 м
	Комплекс 3(хлопці та дівчата)		помилки послідов-ності виконання вправ, помилки при виконанні базових кроків	помилки при виконанні базових кроків	дотриман-ня техніки виконання основних базових кроків	помилки відсутні
4 рік навчання	Плавання на ногах способом брас із дощечкою, м(хлопці та дівчата)		не виконує вправи	5 м	10 м	15 м
	Комплекс 4 (хлопці та дівчата)		помилки послідовності виконання вправ, технічні помилки при виконанні рухів ногами та руками.	помилки при виконанні рухів	нечіткі рухи	помилки відсутні
5 рік	Плавання 25м	х	10 м	15 м	20 м	25 м

навчання	кролем на грудях, хв.	д	не виконує вправи	10 м	15 м	20 м
	Комплекс 5 (хлопці та дівчата)		не виконує вправ	не виконує 3 станцію	на 3 станції пропливає 10 м	виконує все

Комплекс 1

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1-8	MARCHING	на пояс	на місці
1-8	STEP TOUCH	коло в сторону руху	в сторони
1-8	DOUBLE STEP TOUCH	на пояс	в сторони
1-4	TOE TAP	на пояс	в сторони
1-4	V-STEP	по одній вгору	Вперед
1-8	KNEE UP	вперед	Вперед
1-8	LEG KURL	вгору	в сторони
1-4	HEEL TOUCH	на пояс	Вперед
1-8	STEP TOUCH	коло в сторону руху	в сторони
1-16	MARCHING	на пояс	на місці

Комплекс 2

Рахунок	Рухи ногами	Рухи руками	Напрям руху
1-8	MARCHING	через сторони вгору-вниз	на місці
1-8	STEP TOUCH	по одній вгору	в сторони
1-8	SIDE TO SIDE	в сторону	в сторони
1-8	V-STEP	вільно	Назад
1-8	TOE TAP	на пояс	в сторону
1-8	KNEE UP	вільно	Вперед
1-8	LEG KURL	вільно	в сторону
1-8	GRAPE WINE	вільно	в сторону
1-8	JOGGING	вільно	на місці
1-8	KICK	вільно	Вперед
1-8	STEP TOUCH	зігнути руки в сторони	в сторони
1-8	DOUBLE STEP TOUCH	батерфляй	в сторони
1-8	MAMBO	вільно	Вперед
1-8	JUMPING JACK	на пояс	на місці
1-8	BASIC STEP	руки вперед	Вперед
1-8	CROSS	вільно	на місці
1-8	LOW KICK	по одній вперед	Вперед
1-8	SLIDE	вперед	в сторони
1-8	CHASSE	круг руками в сторону руху	в сторони
1-8	TWIST JUMP	вільно	на місці
1-8	SKIP	вільно	на місці

1-8	MARCHING	через сторони вгору-вниз	на місці

Комплекс 3

Рахунок	**Рухи ногами**	**Рухи руками**	**Напрям руху**
1-8	MARCHING	через сторони вгору-вниз	на місці
1-8	STEP TOUCH	на пояс	по діагоналі вперед
1-8	STEP TOUCH	на пояс	по діагоналі назад
1-8	SIDE TO SIDE	по одній в сторону	в сторони
1-8	STEP TOUCH	на пояс	по квадрату
1-8	V-STEP	вільно	Назад
1-8	KNEE UP	вільно	Вперед
1-8	GRAPE WINE	вільно	по діагоналі вперед
1-8	JUMPING JACK	на пояс	на місці
1-8	GRAPE WINE	вільно	по діагоналі назад
1-8	JUMPING JACK	на пояс	на місці
1-8	JOGGING	вільно	вперед-назад
1-8	KICK	вільно	Вперед
1-8	STEP TOUCH	вільно	в сторони
1-8	DOUBLE STEP TOUCH	батерфляй	в сторони
1-2	CHASSE	вільно	Вправо
1-2	MAMBO	вільно	Вперед
1-2	CHASSE	вільно	Вліво
1-2	MAMBO	вільно	Вперед
1-8	JUMPING JACK	вільно	на місці
1-8	BASIC STEP	вільно	Вперед
1-8	CROSS	вільно	на місці
1-8	LOW KICK	по одній вперед	Вперед
1-8	CHASSE	вільно	по квадрату
1-8	MARCHING	через сторони вгору-вниз	на місці

Комплекс 4 (біля бортика)

№	Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
1.	Нахили вліво, вправо, руки на бортику	4 р.	середній темп
2.	Відведення рук назад по черзі (руки на бортику)	4 р.	спину пряма
3.	Прогнутися назад, руки на бортику	4 р.	намагатися головою дістати до води
4.	Нахили вперед, прогнутися	8 р.	видох в воду
5.	Лежачи на воді, руки на бортику, робота ногами кролем	8 р.	горизонтальне положення тіла, руки витягнуті

6.	Спиною до бортику ≈ 30-45 см, повороти тулуба вправо-вліво, руки на бортик басейна	8 р.	повороти – повільній темп
7.	Лежачи на воді, руки на бортику, рухи ногами брасом	8 р.	руки витягнуті, видих в воду
8.	Лежачи на воді, руки на бортику, рухи ногами брасом, почергово лівою правою ногою	8 р.	руки витягнуті
9.	Стійка ноги нарізно, напівприсід, руки за спиною в замок, нахили вперед з відведення рук в сторони	8 р.	плечі і руки в воді
10.	Руки зігнуті до плечей в сторони, кругові рухи руками	4 р.	руки в воді
11.	Руки в сторони, долоні вгору, кругові рухи руками	8 р.	руки в воді, плечі паралельно дну
12.	Руки в сторони, повороти тіла навколо осі, за допомогою одних рук	4 р.	амплітуда велика

Комплекс 5 (колове тренування)
Інтервал відпочинку між станціями 30 секунд

Станція	Зміст	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
1.	Стоячі у воді у півнахилі в руках дошка, згинання розгинання рук (або від бортика басейна)	10 р.	
2.	Лежачи на груді в воді, руки на бортику, робота ногами кролем	30 раз	руки витягнуті
3.	Плавання	25 м	
4.	Видихи в воду	12 р.	

Автори:
А. А. Ребрина, Ю. В. Щербина

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи
Варіативний модуль
ГИРЬОВИЙ СПОРТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Гирьовий спорт – один з не багатьох видів спорту, історична спадщина якого є складовою національної культури України. Протягом віків вправи з гирями були неодмінним атрибутом народних свят і розваг, засобом демонстрації та розвитку фізичних якостей.

Найбільшого поширення вправи з гирями набули наприкінці XIX ст. Сучасна історія

гирьового спорту починається з 60-х років ХХ ст. У цей час гирьовий спорт швидко поширюється серед молоді. Загальноосвітні школи відкривають секції з гирьового спорту, з'являються методичні посібники та наукові праці.

Вправи з гирями позитивно впливають на розвиток організму, зміцнюють серцево-судинну, дихальну та опорно-рухову системи, сприяють виправленню окремих недоліків статури.

Вивчення модулю «Гирьовий спорт» рекомендується починати у 9 класі. Модуль «Гирьовий спорт» спрямований на розвиток та підтримку на оптимальному рівні рухових якостей учня/учениці (фізичної сили, спритності (координованості), витривалості, гнучкості та ін.).

Варіативний модуль «Гирьовий спорт» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи, перелік обладнання та інвентарю.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку, техніко-тактичну підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Під час проходження навчального матеріалу з гирьового спорту, треба на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, спрямовані на розвиток фізичних якостей та здібностей.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід звертати увагу на правила безпеки життєдіяльності під час занять гирьовим спортом (рекомендована вага гирі для учнів 9 класу: до 8 кг). Можливий диференційований поділ класу на групи для роботи на станціях з різним силовим навантаженням (дівчата займаються вправами з обтяженнями із врахуванням особливостей жіночого організму).

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості розвитку фізичних якостей та здібностей особистості.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** гирьовий спорт; **називає::** основні поняття та терміни гирьового спорту; класифікацію фізичних вправ з обтяженнями; **характеризує:** вплив занять з обтяженнями на організм школяра/школярки; особливості жіночого організму; фізичні якості, що розвиваються на заняттях з обтяженнями; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки і під час занять гирьовим спортом	Характеристика гирьового спорту. Основні поняття та терміни. Вплив занять з обтяженнями на організм школяра/школярки. Особливості жіночого організму. Класифікація фізичних вправ з обтяженнями. Засади розвитку фізичних якостей. Матеріально-технічне забезпечення занять з гирьового спорту. Правила безпеки під час занять з обтяженнями

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень:** **виконує:** підтягування на перекладині; згинання та розгинання рук в упорі лежачи; згинання та розгинання рук із гирею у ліктьових суглобах, лікті догори; колові рухи тулубом з гирею за головою стоячи ноги нарізно; колові рухи з гирею в руках; «пуловер» (лежачи на лаві, в руках гиря – переміщення ваги за голову та повернення назад); нахили в боки, гиря за головою (в опущених руках); переміщення гирі за голову та повернення назад лежачи на лаві. **Учениця:** **виконує:** колові рухи з гирею в руках; нахили в боки, гиря в опущених руках **Учень, учениця**: утримує гирі в опущених руках	Силові вправи (підтягування на перекладині; згинання та розгинання рук в упорі лежачи). Спеціально-допоміжні вправи з гирями вагою до 8 кг загального призначення. Оригінальні вправи з гирями. Кетлебелхолд (утримання гирі).

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Підтягування у висі, разів	Хл.	до 3	3	7	10
	Підтягування у висі лежачи, разів	Дівч.	до 5	5	15	18
	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, разів	Хл.	до 5	10	15	20
		Дівч.	до 4	7	10	13

Обладнання та інвентар, потрібні для вивчення модуля «Гирьовий спорт»

№ пор.	Обладнання та інвентар	Кількість, шт.
1	Перекладина	1
2	Поміст	5
3	Гиря вагою 8 кг	10
4	Лава гімнастична	1
5	Ємність для магнезії	1

6	Пристосування для збереження гир	1

Автори:
А. А. Ребрина, Г. А. Коломоєць

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Однією із першорядних проблем нашого буття є проблема здоров'я нації. Особливу роль у розв'язанні цієї проблеми відіграє фізичне виховання, яке водночас є важливим засобом формування необхідних фізичних якостей та особистісних властивостей школярів. Одним із важливих розділів фізичного виховання є професійно-прикладна фізична підготовка, яка створює основну базу молодого покоління до подальшого успішного життя та швидкої адаптації до майбутньої трудової діяльності. Учні/учениці профільних і спеціальних класів загальноосвітніх навчальних закладів можуть проходити навчальний матеріал відповідно до їхнього профілю та спеціалізації.

Вивчення модулю «Професійно-прикладна фізична підготовка» (ППФП)» рекомендується починати з 9 класу. Варіативний модуль «Професійно-прикладна фізична підготовка» (ППФП) спрямовано на підтримку та розвиток основних професійно-прикладних фізичних та психологічних якостей, формування прикладних умінь та рухових навичок, підвищення функціональної стійкості організму учнів/учениць до умов обраної професійної діяльності майбутніх фахівців.

Варіативний модуль «Професійно-прикладна фізична підготовка» (ППФП) складається з таких розділів: теоретична підготовка, засоби ППФП, професійно-прикладні види спорту та перелік обладнання для вивчення ППФП. У розділі «Теоретична підготовка» представлені теоретичні відомості загальної трудової діяльності людини та особливості професійної діяльності фахівця на прикладі медиків, педагогів, військовослужбовців, економістів.

У розділі «Засоби ППФП» визначено комплекси вправ для формування основних професійно важливих психофізичних якостей, прикладних умінь і навичок.

У розділі «Професійно-прикладні види спорту» представлені засоби з різних видів спорту для вдосконалення основних професійно важливих якостей майбутніх спеціалістів народного господарства.

Для засвоєння навчального матеріалу з професійно-прикладної фізичної підготовки треба використовувати зміст окремого модуля програми, а також бажано застосовувати фрагменти програмного матеріалу на кожному уроці для спрямовування розвитку основних професійно важливих якостей та здібностей майбутніх фахівців.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід звертати увагу на правила безпеки під час занять ППФП.

1 рік навчання

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретична підготовка	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** професійно-прикладну фізичну підготовку та історію її розвитку; раціональний режим праці і відпочинку; засоби фізичної культури і спорту в рекреаційних цілях і активного відпочинку у відновленні працездатності; особливості трудової діяльності та основних професійно-важливих якостей фахівця на прикладі медичної сестри, санітарного лікаря, учителя, радіотехніка; особливості патріотичного виховання школярів; різні методики загартовування; **обґрунтовано підбирає** вправи і види спорту, що тренують функціональний стан організму в різні періоди року; **Діяльнісний компонент** **складає** комплекс виробничої гімнастики, фізкультурної хвилинки, фізкультурної паузи; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять професійно-прикладною фізичною підготовкою	Поняття про професійно-прикладну фізичну підготовку. Історія розвитку професійно-прикладної фізичної підготовки. Раціональний режим праці і відпочинку. Вплив фізичних навантажень на організм людини. Активний відпочинок у відновленні працездатності. Особливості трудової діяльності та основних професійно-важливих якостей фахівця на прикладі медичної сестри, санітарного лікаря, учителя, радіотехніка. Патріотичне виховання школярів у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки. Правила загартовування. Правила безпеки під час занять професійно-прикладною фізичною підготовкою
Засоби професійно-прикладної фізичної підготовки	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** старти з різних положень на 10–15 м по сигналу; ходьбу (по можливості, до 5–6 км в день), ходьбу на лижах по рівній і пересіченій місцевості, тривалий біг, їзду на велосипеді, різні способи плавання, техніку порятунку на воді; загальнорозвивальні вправи з подоланням особистої ваги і опором партнера; вправи з набивними м'ячами: кидки лівою, правою, двома від грудей, із-за спини (стоячи спиною вперед), гантелями, гумовими амортизаторами, експандерами, гімнастичними лавами; вправи статичної витривалості м'язів у професійних позах; силові вправи на гімнастичних приладах, веслувальних та інших тренажерах, утримання вису на зігнутих руках, утримання ніг під різним кутом, згинання й розгинання рук в упорі лежачи на пальцях (юнаки), в упорі від стінки (дівчата); присідання; присідання з вистрибуванням;	Вправи для розвитку та формування основних професійно важливих якостей: *медичної сестри та санітарного лікаря* (загальної витривалості, швидкості дій та мислення, сили плечового поясу, координації рухів, спритності, концентрації уваги і стійкості, урівноваженості, удосконалення механізмів терморегуляції, вміння розслаблювати м'язи та ін.); *вчителя початкових класів* (загальної витривалості, сили, спритності, швидкості, статичної витривалості м'язів професійних поз, швидкості складної реакції, стійкості до гіпокінезії; урівноваженості і

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
різноманітні стрибки, стрибки в довжину з місця поштовхом з однієї і двох ніг на задану відстань, зі скакалкою: на двох ногах; із поворотом стопи вправо-вліво; згинаючи коліна вправо й вліво; «ноги разом, ноги нарізно»; поперемінно спереду права, ліва нога; на двох ногах, руки навхрест спереду; ноги навхрест (поперемінно); із подвійним обертом скакалки; із переміщенням; з обертами скакалки назад; із поворотом на 180º та 360º; що рухається по колу з ловінням й передачею м'яча партнеру; стрибки через бар'єри, вниз, у воду, на сходах зі зміною положення ніг; «пістолет» з опорою і без, стійку на лопатках, на голові (юнаки), на руках біля стінки (юнаки); вправи на диску «Здоров'я»; перетягування канату; просторове орієнтування рук; здійснення тонких м'язових зусиль (кидки набивних м'ячів різних за вагою), максимальної кількості елементарних рухів рук за 10 с; стискання тенісного м'яча (з максимальним зусиллям, в половину сили, у чверть сили); метання м'яча в ціль і на певну відстань; підкидання тенісного м'яча однією рукою із-за спини й ловіння другою спереду, жонглювання двома й більше тенісними м'ячами; знаходження шахових фігур за допомогою пальців без зорового контролю; балансування гімнастичної палиці на пальцях із переводом її із пальця на палець, вертіння м'ячів на підлозі в ліву і праву сторони; кидок обруча вперед із наступним котінням його до себе; обертання обруча на лівій або правій руці та за рахунок фаланг пальців; різноманітні рухливі ігри, естафети і конкурси на рівні фізичного стомлення та нервового напруження, що потребують урівноваженості, уваги, мислення, пам'яті, емоційної стійкості і вольових якостей; масаж і самомасаж; вправи для очей; **Діяльнісний компонент** **застосовує** методи загартування, терморегуляції (сауну), аутогенного тренування	рухливості нервових процесів, уваги, мислення, пам'яті, емоційної стійкості і вольових якостей та ін.); *радіотехніка* (статичної витривалості, координації рухів, чутливості пальців рук, хорошого зору, уваги, пам'яті, системного мислення та ін.).
Професійно-прикладні види спорту та їх елементи	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** спеціально розвивальні *гімнастичні та акробатичні* вправи (піднімання: тулуба в сід з	Вправи з: *гімнастики та акробатики, легкої атлетики,*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
положення лежачи; зігнутих або прямих ніг до кута 90º, 180º з вису на гімнастичній стінці; ніг до кута 45º лежачи на спині з опорою на передпліччя – поперемінне розведення і схрещування ніг; тулуба лежачи на животі, руки за головою; утримання: вису на напівзігнутих руках, кута на паралельних брусах, вису на напівзігнутих руках, з опором партнера; опорні стрибки через козла, коня впоперек та в довжину, вправи з рівноваги, на паралельних брусах та перекладині, кільцях, лазіння по канату, пересування по гімнастичній колоді, вправи ритмічної гімнастики, степ-аеробіки); **застосовує:** спеціально розвивальні *легкоатлетичні* бігові вправи – біг 30, 60 м, 200–600 м, рівномірний біг до 1000 м (дівчата), 1500 м (юнаки); біг зі зміною напряму руху, стрибки з місця і розбігу у довжину та висоту, метання малого м'яча з розбігу та кидання набивних м'ячів з різних вихідних положень; **здійснює:** стійки *баскетболіста*; способи пересувань, зупинки, прискорення на 5–20 м з різних вихідних положень по звуковим і зоровим сигналам; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг із діставанням високих предметів; вистрибування з присіду, стрибки «вглибину» з наступним вистрибуванням угору; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук; жонглювання м'ячем, асинхронне ведення м'яча без зорового контролю; передачі м'яча різними способами на певну відстань з опором захисника; кидки однією рукою зверху в стрибку із середньої і далекої дистанцій в русі з опором захисника; кидки м'яча в кільце з різної відстані з місця, після ведення, в стрибку; **виконує:** стійки і пересування *волейболіста*; серійні стрибки поштовхом двох ніг з місця і розбігу із діставанням високих предметів; вистрибування з присіду; прийоми і передачі м'яча двома руками знизу і зверху в парах через сітку; верхню та нижню прямі подачі; вистрибування біля сітки з метою виконання нападного удару і блокування; роботу в парах. **здійснює:** різні пересування *футболіста* на швидкість руху, поєднуючи з відволікаючими діями і вивченими способами зупинок, ведень, обведень,	*баскетболу, волейболу, футболу, гандболу, лижного спорту, настільного тенісу, бадмінтону* для розвитку та формування основних професійно-важливих якостей, умінь і навичок медичної сестри, санітарного лікаря, учителя, радіотехніка

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
відбирань, жонглювань та ударів м'яча (ногою, головою) на точність і дальність, в умовах активного опору захисника та в навчальних іграх із збільшенням або зменшенням розмірів ігрового майданчика, збільшенням або зменшенням кількості гравців, тривалості гри; **виконує:** пересування *гандболіста*; ведення, ловіння та передачу м'яча з максимальною швидкістю пересувань; кидки м'яча зігнутою рукою з опорного положення, в стрибку та з активним опором суперника в навчальних іграх; **здійснює:** усі види *лижних ходів* по рівній і пересіченій місцевості; підйоми в гору ялиночкою і драбинкою; спуски в низькій і основній стійках; повороти в русі переступанням; гальмування упором і плугом; **виконує:** утримання та набивання м'яча для *настільного тенісу* на ракетці; набивання м'яча для настільного тенісу ребром ракетки; комбінації серій захисних та атакуючих прийомів з настільного тенісу, гру атакуючого проти захисника, атакуючого проти атакуючого, захисника проти захисника, прийоми подач з нижнім, верхнім та змішаним обертом м'яча.	

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	Високий
1 рік вивчення	«Естафетний» тест (швидкість реакції, см)	Хл.	19,0	18,0	17,3	16,3
		Дівч.	19,5	18,5	17,5	16,5
	Тест Копилова (координованість рук, с)	Хл.	12,0	11,0	10,3	9,3
		Дівч.	12,5	11,5	10,5	9,5

Примітки:

Швидкість рухової реакції визначається за допомогою «естафетного» тесту (хват падаючої гімнастичної палиці). Зміст цього тесту такий: учень/учениця набуває вихідного положення – ноги нарізно, руки зігнуті в ліктях і притиснуті до тулуба, пальці однієї руки стиснуті у кулак і вертикально утримують градуйовану в сантиметрах палицю діаметром 3–5 см і завдовжки 70–80 см. За сигналом учень/учениця швидко розтискає кисть і також швидко тією ж рукою захоплює палицю. Менша різниця (см) між двома хватами свідчить про кращу рухову реакцію. Тест повторюється 2–3 рази. Враховуються середні значення показника.

Координованість рук визначається за допомогою тесту Копилова (1987) «Десять вісімок».

Обладнання. Тенісний м'яч, секундомір.

Проведення тесту. Учень/учениця набуває вихідного положення – нахил тулуба вперед, м'яч тримає в одній руці. За командою «Можна!» максимально швидко виконує м'ячем уявну вісімку між ногами на рівні колін. При цьому м'яч передається з руки в руку.

Результат. Час виконання десяти «вісімок», реєструється з точністю до 0,1 с.

Загальні вказівки та зауваження.

1. За довільної амплітуди рук учень/учениця не повинен/не повинна відривати ступні від підлоги.
2. Попередньо для ознайомлення з тестом учень/учениця робить 4–5 повних «вісімок».
3. Надається одна залікова спроба.
4. Якщо м'яч випущено з рук, спроба повторюється.

Обладнання, потрібне для вивчення модуля
«Професійно-прикладна фізична підготовка»

(За наявності одного стадіону з біговою доріжкою; спортивного залу із розмітками для гри в баскетбол, волейбол, гандбол; гімнастичного залу та басейну; смуги перешкод)

№ пор.	**Обладнання**	**Кількість**, шт.
1	Гімнастичний мат	2
2	Гімнастична лава	2
3	Перекладина	1
4	Скакалка	15
5	Гімнастична палиця	15
6	Гімнастичні кільця	2
7	Гімнастичний кінь	1
8	Гімнастичний козел	1
9	Гімнастичний канат	1
10	Еспандер	10
11	Сітка для баскетбольних кілець	2
12	Сітка для футбольних воріт	2
13	Сітка для гандбольних воріт	2
14	Сітка для настільного тенісу	4
15	М'яч футбольний	15
16	М'яч, баскетбольний	15
17	М'яч волейбольний	15
18	М'яч гандбольний	15
19	М'яч набивний	10

20	М’яч для настільного тенісу	50
21	Стояк волейбольний	4
22	Ворота футбольні	2
23	Ворота гандбольні	2
24	Фішка	15
25	Секундомір	1
26	Свисток	1
27	Тенісний стіл	4
28	Ракетка для настільного тенісу	8
29	Лижі	30 пар
30	Лижні палиці	30 пар
31	Шахи	15 комплектів

Автори: **В. Г. Гусєв Н., М. Михальчук О., О. Гречанюк**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ
Бадмінтон
Пояснювальна записка

Варіативний модуль «Бадмінтон» є складовою навчальної програми з фізичної культури для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Основна мета – збереження і зміцнення здоров’я, розвиток фізичних, психічних якостей та рухових здібностей учнів/учениць; підвищення рівня фізичної підготовленості дітей, формування знань, вміння і навичок здорового способу життя, дотримання особистої гігієни, загартування організму, запобігання травматизму.

Зміст модуля відповідає головним завданням програми та спрямований на формування в учнів/учениць знань щодо ефективного використання навичок гри у бадмінтон, удосконалення функціональних можливостей організму, набуття знань з предмету, виховання інтересу до занять бадмінтоном.

Варіативний модуль «Бадмінтон» складається з таких розділів: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, зміст навчального матеріалу, орієнтовних навчальних нормативів, переліку необхідного обладнання.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Програма модулю «Бадмінтон» розрахована на п’ять років послідовного вивчення

матеріалу, від простого до складного. Зміст навчання кожного року включає закріплення й удосконалення вже вивчених елементів та навчання новим.

Теоретичні відомості надаються дітям як на початку уроку у формі короткого пояснення, так і під час періодів відпочинку як інформхвилинки, та під час виконання вправ у практичному контексті.

Спеціальна фізична підготовка є невід'ємною частиною заняття з бадмінтону. Вправи для розвитку необхідних бадмінтоністу фізичних якостей переважно включають у підготовчу та на початку основної частин уроку. При підборі вправ особливу увагу слід приділяти розвитку рухливості кисті та плечового суглобу, сили м'язів рук і плечового поясу, виконанню випадів і стрибкових вправ, бігу та пересуванням різними способами, із прискоренням та зміною напрямку і швидкості бігу, розвитку швидкісної сили, частоти рухів, координаційних здібностей, спритності та витривалості.

Надзвичайно ефективною, для початкового ознайомлення дітей із властивостями ракетки та волану є вправа з підбирання волану ракеткою (жонглювання воланом), яка дає змогу вивчити правильний хват ракетки, одержати поняття про застосування ударів відкритою та закритою стороною ракетки, навчитися керувати польотом волану, відчути силу удару, висоту та напрямок польоту волана. При навчанні жонглюванню воланом слід звернути увагу на хват ракетки, роботу кисті, випрямлення руки у момент удару, вихід ноги до волану в момент удару, правильне положення ракетки (відкрита чи закрита) при ударі по волану справа-зліва.

Для відпрацювання техніки ударних рухів застосовується «гра зі стінкою», яка дозволяє у стандартних умовах удосконалювати удар та окремі його фази. Ця вправа позитивно впливає на збільшення частоти рухів, силу удару, витривалість при виконанні ударів, покращенню реакції на волан.

Правильному навчанню технічним елементам у бадмінтоні сприятиме використання спеціальних підвідних вправ (кидки, і ловіння тенісного м'яча або волану). Наведемо приблизну послідовність навчання ударним діям: підвідні вправи, імітаційні вправи (використовуються підвісні стрічки, натягнутий джгут, сітка або штора), виконання руху після власного накидання волана в необхідну точку та після накидання партнером, двосторонній обмін ударами. При навчанні ударних дій особливу увагу слід звертати на точку удару, положення кисті, ліктя, ніг, випрямлення руки в момент удару, траєкторію польоту волана. Приблизна послідовність навчання переміщень на майданчику: підвідні вправи (пересування приставним кроком, навхрест, випадом, стрибком), імітація поєднання кроків, пересування з перенесенням волану, пересування з імітацією ударів, пересування з виконанням удару по волану після накидання партнером або подачею, пересування при двосторонньому обміні ударами. При вивченні переміщень враховують ритм, кількість кроків, положення стоп.

Для зацікавленості дітей у досягненні кращих результатів, а також для підняття емоційності заняття, доцільно використовувати набір вправ у ігровій або змагальній формі.

Після засвоєння навчального матеріалу, учні/учениці складають орієнтовні навчальні нормативи для контролю якості засвоєння технічних прийомів бадмінтону. Вчитель визначає їх кількість в залежності від кількості годин відведених на навчальний рік. У вправах, які виконуються до втрати волану, надається дві спроби.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
1 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент**	Історія розвитку українського бадмінтону.

характеризує історію розвитку українського бадмінтону; **називає** загальні положення гри, назви ліній, розміри майданчика; **Ціннісний компонент** **дотримується:** режиму дня та особистої гігієна учнів; правил безпеки життєдіяльності під час занять бадмінтоном.	Загальна характеристика гри. Режим дня та особиста гігієна учнів. Правила безпеки життєдіяльності під час занять бадмінтоном.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент ***Учень, учениця:*** **виконує:** пересування різними способами та кроками; кидки та ловіння тенісного м'яча з різних положень; стрибкові вправи, стрибки на скакалці; вправи із перенесенням воланів; вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу; вправи для розвитку сили; вправи для пресу; вправи для розвитку рухливості та сили кисті; вправи на гнучкість; вправи для розвитку спритності; **бере участь** у рухливих іграх та естафетах.	Рухливі ігри та естафети; пересування різними способами та кроками; кидки та ловіння тенісного м'яча з різних положень; стрибкові вправи, стрибки на скакалці; вправи із перенесенням воланів; вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу; вправи для розвитку сили; вправи для пресу; вправи для розвитку рухливості та сили кисті; вправи на гнучкість; вправи для розвитку спритності.
Техніко-тактична підготовка	
Знаннєвий компонент **характеризує:** основні стійки та положення бадмінтоніста; **має уявлення про** точку удару; **Діяльнісний компонент** **виконує:** спеціальні вправи з воланом (підкидання та ловіння волана рухом, що нагадує виконання удару справа); жонглювання, окремі удари справа та зліва; серію ударів справа та зліва у визначеній та довільній послідовності; подачу та удар над головою; **вміє** корегувати точку удару, своє положення та підхід до волану.	Ігрова стійка бадмінтоніста. Спеціальні та підготовчі вправи з воланом. Створення уявлення про точку удару, положення ракетки та гравця у момент контакту ракетки з воланом. Вихідні та ударні положення гравця. Удари з власного підкидання з відносно фіксованою постановкою ніг. Серія ударів справа та зліва з підкиданням волана партнером на відстані 3-4 м. Серія ударів справа та зліва у визначеній та довільній послідовності. Подачі з фіксацією перед ударного положення. Подача та удар над головою.
2 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **розкриває** місце українського бадмінтону на сучасному етапі; **володіє** правилами гри; **характеризує** поняття точка удару, вихідне та ударне положення; **Ціннісний компонент** **застосовує** прийоми щодо попередження	Місце українського бадмінтону на сучасному етапі. Поняття точка удару, вихідне та ударне положення. Основні правила змагань. Попередження травматизму на уроках.

травматизму на уроках; **дотримується** правил безпеки життєдіяльності під час занять бадмінтоном	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент ***Учень, учениця:*** **виконує** пересування різними способами та кроками; стрибки на скакалці, стрибкові вправи (з діставанням предметів, через перепони, настрибування, багатоскоки); вправи із набивними м'ячами; вправи із перенесенням предметів, воланів; вправи для розвитку рухливості та сили кисті; вправи для розвитку частоти рухів, сили, гнучкості; **бере участь** у рухливих іграх та естафетах.	Пересування різними способами та кроками; стрибки на скакалці, стрибкові вправи (з діставанням предметів, через перепони, настрибування, багатоскоки); вправи із набивними м'ячами; вправи із перенесенням предметів, воланів; вправи для розвитку рухливості та сили кисті; вправи для розвитку частоти рухів, сили, гнучкості. Рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує** удари (фронтальні та не фронтальні) справа та зліва; **здійснює** вчасний та зручний підхід до волану; переміщення до вихідної позиції; **вміє** коригувати підхід до волану та постановку ніг; **звертає увагу** на вчасну готовність до удару та точку удару	Переміщення та окремі удари. Серія ударів справа та зліва у визначеній та довільній послідовності. Серія зв'язаних ударів роздільно справа та зліва. Серія зв'язаних ударів справа та зліва у довільній послідовності. Підхід до волану з фіксацією перед ударного положення та ловіння волану зверху. Удар по волану. Фронтальні та не фронтальні удари відкритим боком ракетки (справа), зверху, збоку, високий, закритим боком ракетки, тощо.
3 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує** досягнення українських бадмінтоністів; **називає** видатних бадмінтоністів України, основні змагання з бадмінтону; **обґрунтовує значення** спеціальних та підготовчих вправ; **пояснює** методику здійснення самоконтролю за фізичним навантаженням під час занять	Досягнення українських бадмінтоністів. Організація самостійних занять з бадмінтону. Значення спеціальної фізичної підготовки бадмінтоністів. Морально-вольові якості спортсменів. Контроль та самоконтроль за фізичним навантаженням під час занять.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент ***Учень, учениця:*** **виконує** вправи із перенесенням предметів, воланів; човниковий біг; стрибки на скакалці, стрибкові вправи; біг та пересування різними способами, із прискоренням; вправи з	Вправи із перенесенням предметів, воланів; човниковий біг; стрибки на скакалці, стрибкові вправи; біг та пересування різними способами, із прискоренням; вправи з набивними

набивними м’ячами; вправи для розвитку вибухової сили; вправи для розвитку витривалості, сили, гнучкості; вправи для розвитку сили та рухливості кисті.	м’ячами; вправи для розвитку вибухової сили; вправи для розвитку витривалості, сили, гнучкості; вправи для розвитку сили та рухливості кисті.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **застосовує** стійки під час подачі (правобічні, лівобічні); **виконує** зустріч волана у зустрічній точці та спрямовує його у заданому напрямку; атаку «стрілою», скорочені удари, удари зверху, знизу в умовах гри з партнером.	Стійки під час подачі. Подачі відкритим та закритим боком ракетки, висока, висока атакуюча, пласка, коротка. Переміщення до вихідної позиції (підготовка до старту і рух волана). Підхід до волану. Скорочений удар висока та низька «свічка». Атака «стрілою», підставки біля сітки. Удари зверху, збоку, знизу в умовах гри з партнером та ігрових діях.
4 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** особливості фізичної підготовки бадмінтоністів; вплив занять бадмінтоном на основні системи та функції організму; **називає** вправи, які запобігають травматизму юних бадмінтоністів; **пояснює** методику розвитку фізичних якостей; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час виконання фізичних вправ	Особливості фізичної підготовки бадмінтоністів з урахуванням віку та статі. Розвиток основних фізичних якостей юних бадмінтоністів. Методика розвитку фізичних якостей (витривалість, спритність). Профілактика шкільного та спортивного травматизму.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент ***Учень, учениця:*** **виконує:** біг та пересування різними способами, з прискоренням, з зміною напрямку, із зміною швидкості, за зоровим та звуковим сигналом; стрибкові вправи, з використанням гімнастичної лави, багатоскоки; човниковий біг; вправи на координацію рухів, вправи для розвитку витривалості, спритності, силові вправи, вправи для розвитку гнучкості.	Біг та пересування різними способами, з прискоренням, з зміною напрямку, із зміною швидкості, за зоровим та звуковим сигналом; човниковий біг; стрибкові вправи, з використанням гімнастичної лави, багатоскоки; вправи на координацію рухів, вправи для розвитку витривалості, спритності, силові вправи, вправи для розвитку гнучкості.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **застосовує** різноманітні стійки під час прийому волана; **виконує** прийом подачі, удари з ходу, удари	Стійки під час подачі: правобічна, лівобічна (висока, середня). Прийом подачі. Удари по волану з виходом до

по волану з виходом до сітки; **здійснює** нападаючий удар «смеш»; фронтальні удари закритим боком ракетки зверху; **бере участь** у навчальній грі.	сітки. Нападаючий удар «смеш». Фронтальні удари закритим боком ракетки зверху: високий атакуючий, плаский, нападаючий. Навчальна гра з використанням коротких подач, м'яких і високо-далеких ударів.
5 рік навчання	
Теоретичні відомості	
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** досягнення українського бадмінтону на міжнародному рівні; методику розвитку фізичних якостей; тактичну підготовку бадмінтоністів (індивідуальні та групові дії гравців); **називає** основні вимоги до суддівства, покарання за порушення правил гри; **аналізує** спеціальні вправи бадмінтоніста, технічні прийоми (подачі, удари, пересування тощо); **Ціннісний компонент** **дотримується:** основних правил проведення самостійних занять з бадмінтону; основних положень та правил гри; вимог правил безпеки та самоконтролю за фізичним навантаженням; **володіє** прийомами надання домедичної допомоги.	Український бадмінтон на сучасному етапі. Тактико-технічна підготовка бадмінтоністів. Індивідуальні та групові дії гравців. Методика розвитку швидкісно-силових якостей. Основні засади суддівства, покарання за порушення правил гри. Профілактика травматизму під час занять бадмінтоном. Надання домедичної допомоги.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент ***Учень, учениця:*** **виконує:** біг та пересування різними способами, з прискоренням, з зміною напрямку, із зміною швидкості, за зоровим та звуковим сигналом; вправи для розвитку швидкісно-силових якостей; човниковий біг; вправи з перенесенням воланів; складнокоординаційні вправи; вправи для розвитку гнучкості, витривалості; вправи з набивними м'ячами.	Біг та пересування різними способами, з прискоренням, з зміною напрямку, із зміною швидкості, за зоровим та звуковим сигналом; вправи для розвитку швидкісно-силових якостей; човниковий біг; вправи з перенесенням воланів; складнокоординаційні вправи; вправи для розвитку гнучкості, витривалості; вправи з набивними м'ячами.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** різноманітні подачі в одиночній та парній грі; удар «смеш» в стрибку; обманні дії; **застосовує:** удари з льоту з пересуванням вперед, удари над головою у стрибку, обманні подачі. контратаку під час прийому	Подачі в одиночній та парній грі. Особливості тактики жіночої парної та змішаної гри. Удосконалення техніки ігрових вправ: подачі, «коротких» ударів, прийом подачі, гра проти трьох партнерів. Удари з льоту з пересуванням вперед,

подачі; **володіє:** технікою ігрових вправ: (короткі удари, прийом подачі; гра проти трьох партнерів); **бере участь** у грі проти трьох партнерів (3 серії по 3 хв.).	удари над головою у стрибку, «смеш» у стрибку. Обманні дії (фінти), застосування ударів «незручних» для суперника, з наступною атакою. Удар знизу з затримкою. Обманні подачі. Контратака під час прийому подачі суперника, скерована подача з наступним виходом до сітки та завершальним ударом.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	**Навчальні нормативи**		**Рівень компетентності**			
			низький	середній	достатній	Високий
1 рік навчання	Підбивання (жонглювання) ракеткою	хл.	25	30	40	45
		дівч.	20	25	30	35
	Виконання подачі з положення готовності (10 подач)	хл	2	5	7	9
		дівч	1	3	5	7
2 рік навчання	Підбивання (жонглювання) ракеткою	хл	30	35	42	47
		дівч	25	30	35	37
	Бігова імітація «конверт»*, сек.	Хл	40	37	35	33
		дівч	45	40	37	35
3 рік навчання	Коротка подача (10 подач)	хл	1	2	4	6
		дівч	1	2	3	5
	Скорочений удар з центру майданчика (10 ударів)	хл	1	2	3	4
		дівч	жодного влучного удару	1	2	3
4 рік навчання	Високодалека подача (10 подач)	хл	2	3	4	6
		дівч	жодного влучного удару	2	3	4
	Скорочений удар з центру майданчика (10 ударів)	хл	2	3	4	5
		дівч	1	2	3	4
5 рік навчання	Прямий удар зверху у зазначену зону 1,2,3,4 (10 ударів)	хл	2	4	5	6
		дівч	1	2	3	4
	Прийом «смеша» коротким ударом (10 спроб)	хл	1	2	3	6
		дівч	жодного влучного удару	1	2	4

*** Вправа виконується послідовно без зупинок.**

Учень стоїть на своїй половині в центрі майданчика обличчям до сітки. За командою про початок виконання вправи учитель накидає волан над учнем, який ударом зверху перебиває волан на сторону суперника. Учитель зразу же накидає волан у лівий передній кут майданчика. Учень в кроці (випаді) відбиває волан ударом знизу і вертається у вихідне положення (в центр майданчика); учитель накидає волан у правий передній кут майданчика, учень повторює дію перебиваючи волан на сторону суперника, та вертаючись у вихідне положення. Учитель накидає волан в правий задній кут учень виконує дію перебиваючи волан ударом зверху на сторону суперника, та вертаючись у вихідне положення, учитель накидає волан у лівий задній кут, учень повторює дію перебиваючи волан ударом зверху на сторону суперника, та вертаючись у вихідне положення.

Обладнання, яке необхідне для вивчення модулю «Бадмінтон»

1. Спортивний зал із розміткою майданчиків для гри у бадмінтон.
2. Бадмінтоні сітки – одна на кожен майданчик.
3. Бадмінтоні стійки – по дві на кожен майданчик.
4. Бадмінтоні ракетки – одна для кожного учня.
5. Волани – один на кожного учня.
6. Скакалки – одна на кожного учня.
7. Гімнастичні лави – одна на 7-8 учнів.
8. Тенісні м’ячі – один на кожного учня.
9. Набивні м’ячі (0,5 – 2 кг) – один на двох учнів.

Автор: **Е. А. Єрьоменко**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ХОРТИНГ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Хортинг» навчальної програми з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів включає оздоровчі, загальнофізичні, технічні, а також виховні аспекти українського національного виду спорту хортинг і розроблений відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Метою впровадження варіативного модуля «Хортинг» у середній загальноосвітній школі є: зміцнення здоров’я та всебічна фізична підготовка учнів/учениць; виховання морально-етичних якостей особистості та патріотичне виховання учнів/учениць на оздоровчих та культурних традиціях українського народу; формування постави, розвиток якостей швидкості, спритності й координації рухів, вивчення спеціальних підготовчих вправ хортингу, вивчення основних стійок і технік, методів переміщення в стійках і виконання початкових форм (комплексів) хортингу, вивчення правил поведінки в спортивному залі, «Правил спортивного етикету» відповідно до вимог Української федерації хортингу, вивчення дихальних вправ, вправ оздоровчого характеру, освоєння правил особистої гігієни.

Варіативний модуль «Хортинг» складається з розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання і індивідуального спорядження, яке потрібне для вивчення модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, загальну та спеціальну фізичні підготовки, техніко-тактичну підготовку. Під час вивчення елементів техніки хортингу діти не займаються в парах, а певні рухові навички формуються в них за допомогою оздоровчих формальних комплексів та ефективних дихальних вправ. При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями/ученицями різної підготовленості, передбачає загальноосвітню, а не спортивну спрямованість і містить найпростіші елементи техніки хортингу, які подані у вигляді оздоровчих формальних комплексів, теоретичні відомості, а також вправи з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок.

Під час навчання технічних прийомів хортингу треба на кожному уроці використовувати такі вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки: прискорення з різних вихідних положень, біг зі зміною швидкості та напрямку за сигналом, багаторазові повторення оздоровчої базової техніки рухів хортингу по повітрю в стійці та у переміщеннях, виконання оздоровчих навчальних форм хортингу – формальних комплексів, вистрибування із присіду вгору, підйоми з присіду у стійку з махами прямими ногами, а також дотримуватися методики послідовності вивчення підготовчих та оздоровчих прийомів базової техніки хортингу, використовуючи підвідні вправи.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці слід перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог методики навчання спеціальних оздоровчих вправ хортингу, застосовуючи спеціальні розвивальні вправи для елементів базової техніки, під час вивчення підготовчих елементів техніки хортингу різними способами треба звертати увагу на правильне переміщення учнів/учениць по хорту (тренувальному майданчику).

Модуль «Хортинг» проводить відповідно підготовлений вчитель, який має фахову підготовку.

Під час проведення уроків з хортингу вчитель повинен застосовувати особисто-орієнтовний та диференційований підхід до учнів/учениць. У процесі навчання хортингу в 5–9 класах застосовуються такі групи методів:

– наочні (показ вправ, демонстрація вправ на схемі, макеті, екрані тощо);

– словесні (розповідь, пояснення, вказівка, зауваження, переконання, бесіда тощо);

– практичні (метод вправ та його варіанти – початкове вивчення технічних дій у цілому або частинами), метод багаторазового повторення (перемінний, інтервальний, ігровий, змагальний тощо).

Упродовж усього навчально-оздоровчого процесу вчитель має постійно проводити виховні заходи, бесіди, у яких слід постійно звертати увагу на те, що хортинг народжений в Україні на культурних традиціях українського народу.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння спеціальних вправ та елементів оздоровчої техніки хортингу.

В межах рівня виставляють середній або вищий бал. Під час складання навчальних нормативів оцінюють виконання технічного елемента кожною дитиною окремо.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** історію виникнення та розвитку українського національного виду спорту хортинг; оздоровчі принципи хортингу; особливості його оздоровчого напряму та користі від занять, місце та роль у системі фізичного виховання; поняття про фізичний розвиток і фізичну підготовку у хортингу; шкідливість куріння для здоров'я школяра; **називає** види фізкультурно-оздоровчих заходів в режимі дня школяра, правила їх виконання; **описує** спортивну форму хортингу – хортовку, та її гігієнічні вимоги; **називає:** види сучасного спортивного інвентарю; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять хортингом	Історія виникнення та розвитку українського національного виду спорту хортинг. Оздоровчі принципи хортингу. Особливості його оздоровчого напряму та користі від занять, місце та роль у системі фізичного виховання. Поняття про фізичний розвиток і фізичну підготовку у хортингу. Шкідливість куріння для здоров'я школяра. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня школяра, правила їх виконання. Спортивна форма хортингу – хортовка, та її гігієнічні вимоги. Сучасний спортивний інвентар. Правила безпеки під час занять хортингом
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові вправи і прийоми; загальнорозвивальні вправи:з гантелями, еспандерами; обтяжувачами; у парах; підстрибування вгору з упору присівши; стрибки: з місця у довжину, у присіді, пересуваючись у різні боки вбік, вперед, назад, через гімнастичну лаву; на одній нозі, з ноги на ногу, поштовхом двома ногами, багатоскоки; перекид уперед та назад; стійка на лопатках; міст; *Вправи для розвитку фізичних якостей*: старт, стартовий розбіг, біг 30 м, 60 м, прискорення 10–30 м; згинання та розгинання рук в упорі лежачи (***хлопці*** від підлоги, ***дівчата*** від гімнастичної лави); «човниковий» біг 4×9 м, стрибки стрибки через скакалку (вперед і назад); рівномірний біг до 1000 м (***хлопці*** 1000 м, ***дівчата*** 500 м);	***Загальна фізична підготовка*** Стройові та організовувальні вправи і прийоми; вправи з предметами; перешикування, повороти в русі; підстрибування вгору з упору присівши; різновиди стрибків, акробатичні вправи ***Спеціальна фізична підготовка*** *Вправи для розвитку фізичних якостей:* **швидкості:** біг 30 м, 60 м, прискорення 10–30 м, **сили:** згинання та розгинання рук в упорі лежачи від гімнастичної лави. **спритності:** «човниковий» біг, стрибки через скакалку; **витривалості:** рівномірний біг від 500 до

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
ходьбу із закритими очима з махом ніг, пробіжка, 2–3 стрибки на одній нозі, поворот на носках у напівприсіді, присід, упор стоячи на коліні із закритими очима; **застосовує** страхування під час виконання вправ; **бере участь** у рухливих іграх загальнорозвивального характеру «Малюкбол», «Ривок за м'ячем», «Мисливці й качки»; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку (вперед, назад)	1000 м (без урахування часу). **координації рухів:** вправи у стані рівноваги на підлозі: зв'язка рухових елементів, ходьба із закритими очима з махом ніг, пробіжка, 2–3 стрибки на одній нозі, поворот на носках у напівприсіді, присід, упор стоячи на коліні із закритими очима; *рухливі ігри*: загальнорозвивального характеру «Малюкбол», «Ривок за м'ячем», «Мисливці й качки»; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку
Примітка. Віковий період учнів 5 класу найсприятлівіший для розвитку спритності (хлопці й дівчата), витривалості (хлопці й дівчата), швидкості (дівчата), сили (дівчата), швидкісно-силових якостей (дівчата), та помірного розвитку сили і швидкісно-силових якостей (хлопці)	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **володіє:** основними стійками та переміщеннями поєдинку хортингу, основними видами оздоровчих елементів і вправ хортингу руками та ногами; **виконує:** види оздоровчих елементів і вправ хортингу руками та ногами; переміщення у однобічній та фронтальній стійках з виконанням імітаційних рухів руками та ногами по повітрю; *самострахування при падінні на хорт (м'який килим чи гімнастичні мати)*: на спину, на бок, на сідниці; *спеціальні акробатичні вправи*: ***хлопці*** – стійку на голові й руках із допомогою; перекид із стійки назад і стає у стійку хортингіста; перекид із стійки вперед і стає у стійку хортингіста; довгий перекид уперед і стає у стійку хортингіста; комбінації елементів вправ; ***дівчата*** – комбінації елементів вправ (два перекиди вперед, міст, два перкиди назад); **Діяльнісний компонент** **демонструє:** навчальні форми хортингу на 8	*Стійка хортингіста, її різновиди*: стійки, способи пересувань, види пересувань, зупинки, повороти на місці, ведення обзору при пересуваннях, подвійний крок, перенесення ваги тіла з ноги на ногу; *елементарні технічні рухи*: види оздоровчих елементів і вправ хортингу руками та ногами; переміщення у однобічній та фронтальній стійках з виконанням імітаційних рухів руками та ногами по повітрю; *самострахування при падінні на хорт (м'який килим чи гімнастичні мати)*: на спину, на бок, на сідниці; *спеціальні акробатичні вправи*: ***хлопці*** – стійка на голові й руках із допомогою; перекиди зі стіки хортингіста та повернення у стійку після виконання перекиду (вперед, назад, боком); довгий перекид уперед; комбінації елементів вправ; ***дівчата*** – комбінації елементів вправ; *вивчення і демонстрація форм* (*оздоровчих*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
рахунків і самостійно – першу захисну; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу	*базових комплексів*): форма «Перша захисна» (13) – «First Defensive Form» (1D), під рахунок і самостійно; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу
Примітка. *Стройова коробка* – квадратний стрій з чотирьох колон по чотири учні	

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** історію та завдання заснування і подальшого розвитку хортингу в Україні; місце українського хортингу на сучасному етапі розвитку міжнародного спорту; результати виступів українських спортсменів на міжнародній арені; оздоровчу та прикладну спрямованість хортингу; правила спортивного етикету хортингу, естетичного виховання відповідно до вимог Української федерації хортингу;	Історія та завдання заснування хортингу в Україні. Місце українського хортингу на сучасному етапі розвитку міжнародного спорту, результати виступів українських спортсменів на міжнародній арені. Оздоровча та прикладна спрямованість хортингу. Правила спортивного етикету, естетичне виховання відповідно до вимог Української федерації хортингу.
Ціннісний компонент **наводить** приклади естетичного виховання у процесі занять хортингом; **орієнтується** у знаннях пунктів всеукраїнської програми УФХ «Хортинг проти наркотиків»; **пояснює** значення негативного впливу шкідливих звичок на розумову та фізичну працездатність; **називає:** принципи розвитку вольових якостей у процесі занять хортингом; видатних спортсменів України; **дотримується** правил безпеки під час занять спеціальними фізичними вправами хортингу	Всеукраїнська програма УФХ «Хортинг проти наркотиків». Негативний вплив шкідливих звичок на розумову та фізичну працездатність. Розвиток вольових якостей у процесі занять хортингом. Видатні спортсмени України. Правила безпеки під час занять спеціальними фізичними вправами хортингу
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові та організовувальні вправи і прийоми; вправи з предметами;	***Загальна фізична підготовка*** Стройові та організовувальні вправи і прийоми; вправи з предметами; перешикування, повороти в русі;

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
перешикування, повороти в русі; підстрибування вгору з упору присівши; акробатичні вправи; різновиди стрибків: (стрибкові вправи у «стійці хортингіста»); на одній нозі, з ноги на ногу, поштовхом двома ногами, багатоскоки, стрибки через скакалку (вперед і назад); **імітує** техніку рук по повітрю на час (2, 3, 4 хв); **виконує** згинання та розгинання рук в упорі лежачи (***хлопці*** – від підлоги, ***дівчата*** – від гімнастичної лави); швидкісні розвороти та зміни напрямку бігу, лівим та правим боком, біг з обертанням (вліво, вправо); вправи з широкою амплітудою рухів руками і ногами; махові рухи; пасивні нахили, відведення ніг та рук за допомогою партнера; стрибки: в довжину з місця, (вперед, назад, в сторони), багатоскоки; **бере участь** у навчальних розважальних іграх з м'ячем за спрощеними правилами, рухливій грі «Малюкбол»; рухливих іграх загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку (вперед і назад)	підстрибування вгору з упору присівши; різновиди стрибків, акробатичні вправи; ***Спеціальна фізична підготовка*** *Вправи для розвитку фізичних якостей:* **спритності:** стрибки, різновиди переміщень: (приставні, схресні кроки), стрибки через скакалку; **витривалості:** імітаційні вправи техніки рук по повітрю на час (2, 3, 4 хв); **сили:** згинання та розгинання рук в упорі лежачи; **швидкості та реакції:** біг: 30 м, 60 м, прискорення 10–30 м, біг із зміною напрямку, оберти на 180°, лівим та правим боком, біг з обертанням (вліво, вправо); **гнучкості:** вправи з широкою амплітудою рухів; **швидкісно-силових якостей:** стрибки в довжину з місця (вперед, назад, в сторони), багатоскоки; *Навчальні розважальні ігри*: навчальні розважальні ігри з м'ячем за спрощеними правилами; рухлива гра «Малюкбол»; *рухливі ігри*: загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку
Примітка. Віковий період учнів 6 класу найсприятлівіший для розвитку витривалості, гнучкості, сили і швидкісно-силових якостей у дівчат	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** способи пересувань у стійках (вперед, назад, по колу, підкроком, приставним кроком у фронтальній стійці, вільні пересування); зміна стійки; чергування різних способів пересувань; *поєднання способів пересування з технічними*	*Пересування*: способи пересувань у стійках (вперед, назад, по колу, підкроком, приставним кроком у фронталній стійці, вільні пересування); зміна стійки; чергування різних способів пересувань; *поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу*:

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
базовими рухами хортингу: пересування в стійці хортингіста приставними кроками (вправо, вліво, вперед, назад), вибір вихідного положення для виконання технічної дії (рукою, ногою); *спеціальні акробатичні вправи*: ***хлопці*** – стійку на голові й руках із допомогою; перекид із стійки назад і стає у стійку хортингіста; перекид із стійки вперед і стає у стійку хортингіста; довгий перекид уперед і стає у стійку хортингіста; комбінації елементів вправ; ***дівчата*** – комбінації елементів вправ (два перекиди вперед, міст, два перкиди назад); *спеціальні дихальні вправи*: спеціальні дихальні вправи хортингу оздоровчого напряму (на місці, в русі); дихання брюшне; затримка подиху перед виконанням швидкісної технічної дії; видих з напруженням; **володіє:** *технікою рук*: імітаційні вправи захистів (верхнього, нижнього); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки рук хортингу; *технікою ніг*: імітаційні вправи, махові вправи прямими ногами (знизу вверх, ззовні всередину, зсередини назовні); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки ніг хортингу. **Діяльнісний компонент** **виконує:** самоконтроль на заняттях з навчання техніки рук і ніг. **демонструє:** навчальну форму хортингу на 8 рахунків і самостійно – першу атакувальну; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу	пересування в стійці хортингіста приставними кроками (вправо, вліво, вперед, назад), вибір вихідного положення для виконання технічної дії (рукою, ногою); *спеціальні акробатичні вправи*: ***хлопці*** – стійка на голові й руках із допомогою; перекиди зі стійки хортингіста та повернення у стійку після виконання перекиду (вперед, назад, боком); довгий перекид уперед; комбінації елементів вправ; ***дівчата*** – комбінації елементів вправ; *спеціальні дихальні вправи*: спеціальні дихальні вправи хортингу оздоровчого напряму (на місці, в русі); дихання брюшне; затримка подиху перед виконанням швидкісної технічної дії; видих з напруженням; *техніка рук*: імітаційні вправи захистів (верхнього, нижнього); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки рук хортингу; *техніка ніг*: імітаційні вправи, махові вправи прямими ногами (знизу вверх, ззовні всередину, зсередини назовні); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки ніг хортингу; самоконтроль на заняттях з навчання техніки рук і ніг. *вивчення і демонстрація форм* (*оздоровчих базових комплексів*): форма «Перша атакувальна» (1А) – «First Attacking Form» (1А), під рахунок і самостійно. *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Знаннєвий та ціннісний компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** культурні традиції українського народу, традиції Запорозької Січі, особливості виду спорту хортинг, його місце та роль у системі фізичного виховання, значення систематичних занять фізичними вправами для зміцнення здоров'я; **має поняття** про**:** будову і функції організму людини; засади здорового способу життя; вплив фізичних вправ на організм; значення систематичних занять фізичними вправами для зміцнення здоров'я, розвитку фізичних здібностей та досягнення високих спортивних результатів у хортингу; **називає** види технічних прийомів хортингу та його оздоровчої системи; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил**:** особистої гігієни; питного режиму; безпеки під час занять хортингом	Культурні традиції українського народу. Традиції Запорозької Січі. Особливості виду спорту хортинг, його місце та роль у системі фізичного виховання, значення систематичних занять фізичними вправами для зміцнення здоров'я; Відомості про будову і функції організму людини. Засади здорового способу життя. Вплив фізичних вправ на організм. Значення систематичних занять фізичними вправами для зміцнення здоров'я, розвитку фізичних здібностей та досягнення високих спортивних результатів у хортингу. Класифікація технічних прийомів хортингу та його оздоровча система. Роль гігієни у житті людини. Питний режим
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стройові та організовувальні вправи і прийоми; вправи з предметами; перешикування, повороти в русі; підстрибування вгору з упору присівши; різновиди стрибків, акробатичні вправи; згинання та розгинання рук в упорі лежачи (***хлопці*** від підлоги, ***дівчата*** від гімнастичної лави); старт, стартовий розбіг, біг 30 м, 60 м, прискорення 10–30 м, біг з високим підніманням стегна, стрибкові вправи, спеціальні махові вправи для ударної техніки, стрибки через скакалку на час (вперед, назад і в русі вперед); пересування у 3-метровій зоні з імітацією технічних рухів хортингу у завершальних точках переміщення; пересування у парі з партнером на дистанції 2 м; «човниковий» біг 4×9 м;	***Загальна фізична підготовка*** Стройові та організовувальні вправи і прийоми; вправи з предметами; перешикування, повороти в русі; підстрибування вгору з упору присівши; різновиди стрибків, акробатичні вправи. ***Спеціальна фізична підготовка*** *Вправи для розвитку фізичних якостей:* **сили:** згинання та розгинання рук в упорі лежачи. **швидкості:** біг: 30 м, 60 м, прискорення 10–30 м, спеціальні бігові вправи, стрибкові вправи, спеціальні махові вправи хортингу, стрибки через скакалку на час (вперед, назад і в русі вперед); **швидкості пересувань:** пересування у 3-метровій зоні з імітацією технічних рухів хортингу у завершальних точках переміщення; пересування у парі з партнером на дистанції 2 м; **спритності:** «човниковий» біг; **швидкісно-силових якостей:** стрибок у довжину з місця; викид ноги

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
стрибок у довжину з місця; викид ноги вперед при піднятті із присіду під рахунок: (***хлопці*** з повного присіду, ***дівчата*** у напівприсіді); *рівномірний біг* без урахування часу 800 м (дівчата), 1000 м (хлопці); **Діяльнісний компонент** **бере участь** у *рухливих іграх* загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку (вперед і назад)	вперед при піднятті із присіду під рахунок; **витривалості:** *рівномірний біг* без урахування часу 800 м (дівчата), 1000 м (хлопці); *рухливі ігри*: загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку
Примітка. Віковий період учнів 7 класу найсприятлівіший для розвитку витривалості у хлопців	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** пересування та поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; техніка простих поворотів у русі в стійці; *самострахування* при падіннях на гімнастичні мати (на спину, на бок, на сідниці); **володіє:** *технікою рук*: імітаційні вправи захистів на середній рівень (внутрішнього, зовнішнього); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки рук хортингу; *технікою ніг*: імітаційні вправи, махові вправи прямими ногами (в сторону, назад), викиди голеностопу (вперед, в сторону); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки ніг хортингу; **виконує:** *комбінації рук і ніг*: самоконтроль на заняттях з навчання техніки рук і ніг; допоміжні спеціальні вправи для засвоєння техніки рук і ніг; узгодження рухів руками і ногами; ігри та розваги з використанням оздоровчої техніки хортингу; **демонструє:** навчальну форму хортингу на 16 рахунків і самостійно – другу захисну; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які	***Класифікація технічних елементів хортингу*** *Пересування*: поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; техніка простих поворотів у русі в стійці; *самострахування*: самострахування при падіннях на гімнастичні мати (на спину, на бок, на сідниці); *техніка рук*: імітаційні вправи захистів на середній рівень (внутрішнього, зовнішнього); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки рук хортингу; *техніка ніг*: імітаційні вправи, махові вправи прямими ногами (в сторону, назад), викиди голеностопу (вперед, в сторону); оздоровча гімнастика із застосуванням техніки ніг хортингу; *комбінації рук і ніг*: самоконтроль на заняттях з навчання техніки рук і ніг; допоміжні спеціальні вправи для засвоєння техніки рук і ніг; узгодження рухів руками і ногами; ігри та розваги з використанням оздоровчої техніки хортингу; *вивчення і демонстрація форм* (*оздоровчих базових комплексів*): форма «Друга захисна» (23) – «Second Defensive Form» (2D), під рахунок і самостійно. *групове виконання форми*: виконання вивченої

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу	форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий та ціннісний компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** гігієнічні вимоги та правила санітарії під час занять хортингом; **має поняття** про**:** значення та основні правила загартування; основні засоби та методика застосування процедур загартування; використання природних сил (сонця, повітря, води) для загартування організму; варіанти загартувань; **характеризує:** поняття про режим, його значення у життєдіяльності людини; види та варіанти режимів дня; **має поняття** про**:** рекомендації щодо порядку дня хортингістів; харчування та його значення у збереженні та зміцненні здоров'я; продукти харчування та їх склад і цінність; **називає** засоби попередження інфекційних захворювань; **розповідає** про роль нервової системи в процесі оволодіння руховими діями хортингу	Гігієнічні вимоги та правила санітарії під час занять хортингом. Значення та основні правила загартування. Основні засоби та методика застосування процедур загартування. Використання природних сил (сонця, повітря, води) для загартування організму. Поняття про режим, його значення у життєдіяльності людини. Рекомендації щодо порядку дня хортингістів. Харчування, його значення у збереженні та зміцненні здоров'я, енерговитрати під час фізичних навантажень. Засоби попередження інфекційних захворювань. Роль нервової системи в процесі оволодіння руховими діями хортингу
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** загальнорозвивальні фізичні вправи: стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування; *вправи на витривалість*: рівномірний біг без урахування часу 800 м (дівчата), 1000 м (юнаки); *спеціальні фізичні вправи*: – згинання і розгинання рук в упорі лежачи; – піднімання тулубу в сід;	***Загальна фізична підготовка*** *Загальнорозвивальні фізичні вправи*: стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування; *вправи на витривалість*: рівномірний біг без урахування часу 800 м (дівчата), 1000 м (юнаки). ***Спеціальна фізична підготовка*** *Спеціальні фізичні вправи*: – згинання і розгинання рук в упорі лежачи;

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
– шпагат поздовжній (frontsplit) на ліву, праву ногу, 20 см від підлоги; – шпагат поперечний (side split), 30 см від підлоги; – вистрибування вгору із присіду, 30 разів; – стрибки через скакалку на час (вперед і назад); *акробатичні вправи*: перекид уперед; перекид назад; довгий перекид; перекид вперед через перешкоди різної довжини й висоти, зі страховкою; падіння на спину зі страховкою; перекид вперед через плече (ліве, праве); **виконує:** високе піднімання стегна із фронтальної стійки (3 хв) по черзі правою й лівою ногою із частим повторенням; спеціальну вправу на витривалість із застосування техніки рук і ніг по повітрю «Вільне імітування на час» (3 хв); **бере участь** у рухливих іграх загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку на час (вперед і назад)	– піднімання тулубу в сід; – шпагат поздовжній (frontsplit) на ліву, праву ногу, 20 см від підлоги; – шпагат поперечний (side split), 30 см від підлоги; – вистрибування вгору із присіду, 30 разів; – стрибки через скакалку на час (вперед і назад); *акробатичні вправи*: перекид уперед; перекид назад; довгий перекид; перекид вперед через перешкоди різної довжини й висоти, зі страховкою; падіння на спину зі страховкою; перекид вперед через плече (ліве, праве); *вправи на спеціальну витривалість*: високе піднімання стегна із фронтальної стійки (3 хв) по черзі правою й лівою ногою із частим повторенням; спеціальна вправа на витривалість із застосування техніки рук і ніг по повітрю «Вільне імітування на час» (3 хв); *рухливі ігри*: загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом («Чехарда», «Бій півнів» з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку
Примітка. Віковий період учнів 8 класу найсприятливіший для розвитку гнучкості (хлопці й дівчата), сили та швидкісно-силових якостей (хлопці)	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** пересування та поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; повороти в русі у стійках на 90, 180, 270°; повний розворот у стійці навколо вертикальної осі (на 360°); удосконалення техніки пересувань кроком, підкроком, приставним кроком та техніки зміни стійки (на місці і в русі); *оздоровчі дихальні вправи хортингу*: брюшне дихання; з підніманням діафрагми; змінним темпом (повільний вдих – швидкий видих, швидкий вдих – повільний видих), оздоровчі дихальні вправи на місці та у русі в стійці;	*Пересування*: поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; повороти в русі у стійках на 90, 180, 270°; повний розворот у стійці навколо вертикальної осі (на 360°); удосконалення техніки пересувань кроком, підкроком, приставним кроком та техніки зміни стійки (на місці і в русі); *оздоровчі дихальні вправи хортингу*: брюшне дихання; з підніманням діафрагми; змінним темпом (повільний вдих – швидкий видих, швидкий вдих – повільний видих), оздоровчі дихальні вправи на місці та у русі в стійці; *техніка рук*: імітаційні вправи захистів

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
володіє: *технікою рук*: імітаційні вправи захистів долонею на середній та верхній рівень (внутрішнього, зовнішнього), махи і викиди рук вперед (розслаблених, напружених); *технікою ніг*: імітаційні вправи, махові вправи прямими ногами (в сторону, назад), викиди голеностопу (вперед, в сторону); *технікою тулубу*: швидкісні рухи тулубом (вліво, вправо); утримання центру ваги тіла; вибір стійки, положення рук і позиції тулубу для виконання технічних дій хортингу; **демонструє:** навчальну форму хортингу на 16 рахунків і самостійно – другу атакувальну; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу	долонею на середній та верхній рівень (внутрішнього, зовнішнього), махи і викиди рук вперед (розслаблених, напружених); *техніка ніг*: імітаційні вправи, махові вправи прямими ногами (в сторону, назад), викиди голеностопу (вперед, в сторону); *техніка тулубу*: швидкісні рухи тулубом (вліво, вправо); утримання центру ваги тіла; вибір стійки, положення рук і позиції тулубу для виконання технічних дій хортингу; *вивчення і демонстрація форм* (*оздоровчих базових комплексів*): форма «Друга атакувальна» (2А) – «Second Attacking Form» (2А), під рахунок і самостійно. *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий та Ціннісний компоненти **Учень, учениця:**	
характеризує: гуманістичні ідеали та патріотичну складову національних видів спорту у різних країнах світу;	Гуманістичні ідеали та патріотична складова національних видів спорту у різних країнах світу.
вплив занять хортингом на основні функції й системи організму;	Вплив занять хортингом на основні функції й системи організму. Запобігання ВІЛ/СНІДу.
називає: основні засоби запобігання ВІЛ/СНІДу;	Поняття про психологічну підготовку в хортингу.
має поняття про: психологічну підготовку в хортингу;	Основні технічні дії у хортингу.
основні технічні дії у хортингу;	Основні чинники, що впливають на якість техніки хортингіста під час відпрацювання прийомів.
основні чинники, що впливають на якість техніки хортингіста під час відпрацювання прийомів: розташування центру ваги тіла, тримання рівноваги, використання сили інерції та маси тіла при пересуванні;	
називає:	
види тактики хортингу; основні поняття тактики: стратегія, тактика, система, стиль; найпростішу тактичну підготовку технічних дій;	Ознайомлення з тактикою хортингу. Основні поняття тактики: стратегія, тактика, система, стиль. Види тактики. Найпростіша тактична

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Ціннісний компонент **дотримується:** правил самоконтролю та безпеки під час виконання елементів техніки хортингу	підготовка технічних дій. Правила самоконтролю та безпека під час виконання елементів техніки хортингу
Загальна та спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування; *вправи на витривалість*: спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи; рівномірний біг 800 м (дівчата), 1000 м (хлопці); *вправи на спеціальну витривалість*: – мах прямою ногою вверх із фронтальної стійки (4 хв по черзі правою й лівою ногою із частим повторенням); – внутрішній мах прямою ногою із фронтальної стійки (4 хв по черзі правою й лівою ногою із частим повторенням); – «вільне імітування на час» (вільне імітування елементів техніки, 2 рази по 3 хв з проміжком відпочинку 1 хв); **бере участь** у рухливих іграх загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом (з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку на час (вперед і назад)	***Загальна фізична підготовка*** *Загальнорозвивальні фізичні вправи*: вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового поясу, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи на розтягування; *вправи на витривалість*: спеціальні бігові вправи; стрибкові вправи; рівномірний біг 800 м (дівчата), 1000 м (хлопці). ***Спеціальна фізична підготовка*** *Вправи на спеціальну витривалість*: – мах прямою ногою вверх із фронтальної стійки (4 хв по черзі правою й лівою ногою із частим повторенням); – внутрішній мах прямою ногою із фронтальної стійки (4 хв по черзі правою й лівою ногою із частим повторенням); – «вільне імітування на час» (вільне імітування елементів техніки), 2 рази по 3 хв з проміжком відпочинку 1 хв; *рухливі ігри*: загальнорозвивального характеру; спеціально-прикладного характеру; з техніко-тактичним ухилом (з елементами хортингу; естафети з елементами хортингу для розвитку фізичних якостей), стрибки через скакалку
Примітка. Віковий період учнів 9 класу найсприятлівіший для розвитку витривалості (хлопці), гнучкості (дівчата), помірного розвитку сили (хлопці) та швидкісно-силових якостей (дівчата)	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** пересування та поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; швидкісні пересування; пересування з обертами та візуальним контролем навколо; *оздоровчі дихальні вправи*: брюшне дихання; з підніманням діафрагми; змінним темпом (повільний вдих– швидкісний видих,	*Пересування*: поєднання способів пересування з технічними базовими рухами хортингу; швидкісні пересування; пересування з обертами та візуальним контролем навколо; *оздоровчі дихальні вправи*: брюшне дихання; з підніманням діафрагми; змінним темпом

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
швидкісний вдих – повільний видих); оздоровчі дихальні вправи на місці та у русі в стійці; швидкісний видих; підвідні вправи для посилення технічних елементів швидкісним видихом; **володіє:** *технікою рук*: імітаційні вправи та викиди передпліччя на середній та верхній рівень (вперед, вбік), махи і викиди рук знизу, збоку (розслаблених, напружених); махові оберти двома руками (вперед, назад) на місці та в русі; виконання серій оздоровчих елементів техніки хортингу; *технікою ніг*: імітаційні вправи, махові вправи, повільні й швидкісні високі піднімання стегна (прямо, збоку, із повільним оздоровчим та швидкісним видихом); викиди голеностопу (вперед збоку, назад); виконання серій імітаційних вправ техніки ніг; *технікою тулубу*: оберти тулубу на місці та в русі; нахили, уклони (вліво, вправо), нирки з легким присідом на ногах; імітація підворотів спиною до партнера (простих та з виставленням ноги); дії тулубу при виконанні амплитудних вправ; **виконує:** *комбінації технік рук і ніг*: рівномірне виконання вивченої техніки по елементах, в координації під рахунок на час (2, 4, 6 хв); *вивчення і демонстрація форм* (*оздоровчих базових комплексів*): **демонструє:** навчальну форму хортингу на 24 рахунки і самостійно – третю захисну; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки життєдіяльності на уроках	(повільний вдих-швидкісний видих, швидкісний вдих-повільний видих); оздоровчі дихальні вправи на місці та у русі в стійці; швидкісний видих; підвідні вправи для посилення технічних елементів швидкісним видихом; *техніка рук*: імітаційні вправи та викиди передпліччя на середній та верхній рівень (вперед, вбік), махи і викиди рук знизу, збоку (розслаблених, напружених); махові оберти двома руками (вперед, назад) на місці та в русі; виконання серій оздоровчих елементів техніки хортингу; *техніка ніг*: імітаційні вправи, махові вправи, повільні й швидкісні високі піднімання стегна (прямо, збоку, із повільним оздоровчим та швидкісним видихом); викиди голеностопу (вперед збоку, назад); виконання серій імітаційних вправ техніки ніг; *техніка тулубу*: оберти тулубу на місці та в русі; нахили, уклони (вліво, вправо), нирки з легким присідом на ногах; імітація підворотів спиною до партнера (простих та з виставленням ноги); дії тулубу при виконанні амплитудних вправ; *комбінації технік рук і ніг*: рівномірне виконання вивченої техніки по елементах, в координації під рахунок на час (2, 4, 6 хв); *вивчення і демонстрація форм* (*оздоровчих базових комплексів*):форма «Третя захисна» (3З) – «Third Defensive Form» (3D), під рахунок і самостійно; *групове виконання форми*: виконання вивченої форми у стройовій коробці ; взаємодія учнів передньої та задньої ліній, які вишикувані для групового виконання оздоровчого комплексу хортингу

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік	Навчальні нормативи	Рівень компетентності

вивчення			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 4	4	7	10
		Дівч. (від лави)	До 4	4	6	8
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 10	10	20	28
		Дівч.	До 9	9	18	27
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): перша захисна, 1–12 балів (хлопці і дівчата)		1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
2 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 6	6	10	14
		Дівч. (від лави)	До 5	5	7	9
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 11	11	19	29
		Дівч.	До 10	10	18	28
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): перша атакувальна, 1–12 балів (хлопці і дівчата)		1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
3 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 9	9	14	18
		Дівч. (від лави)	До 6	6	9	12
	Нахил уперед з положення сидячи, (см)	Хл.	До 2	2	4	7
		Дівч.	До 7	7	9	12
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 12	12	20	30
		Дівч.	До 11	11	19	29
	Стрибки через скакалку за 1 хв, (кількість разів)	Хл.	60	65	70	80–90
		Дівч.	57	60	65	70
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): друга захисна, 1–12 балів (хлопці і дівчата)		1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
4 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 10	10	15	20
		Дівч. (від лави)	До 7	7	10	13
	Нахил уперед з положення сидячи, (см)	Хл.	До 2	2	5	8
		Дівч.	До 8	8	10	13

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 13	13	21	31
		Дівч.	До 12	12	20	30
	Стрибки через скакалку за 1 хв, (кількість разів)	Хл.	70	75	80	90–100
		Дівч.	67	70	75	80
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): друга атакувальна, 1–12 балів (хлопці і дівчата)		1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12
5 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 12	12	18	25
		Дівч. (від лави)	До 8	8	12	15
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 14	14	22	32
		Дівч.	До 13	13	21	31
	Техніка ніг по повітрю за 30 с, (кількість разів)	Хл.	28	31	34	37
		Дівч.	24	26	29	32
	Стрибки через скакалку за 1 хв, (кількість разів)	Хл.	80	85	90	100–110
		Дівч.	77	80	85	90
	Виконання форми хортингу (формального комплексу): третя захисна, 1–12 балів (хлопці і дівчата)		1–2–3	4–5–6	7–8–9	10–11–12

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Хортинг»

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1	Бруси гімнастичні паралельні (або навісні)	1
2	Лава гімнастична	4
3	Мат гімнастичний	4
4	Перекладина гімнастична (або навісна)	2
5	Скакалка	10
6	Стінка гімнастична	4

Індивідуальне спорядження, потрібне для вивчення модуля «Хортинг»

№ пор.	Індивідуальне спорядження	Кількість, шт.
1	Взуття спортивне (кросівки або кеди)	1
2	Уніформа хортингу «хортовка» (куртка і брюки)	1

Автори: **О.М.Єгорова; В.А.Козьменко; В.Д.Ярова; Цибко О.О.**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль

«Регбі»

Пояснювальна записка

Матеріал варіативного модуля «Регбі» спрямований на вдосконалення фізичних, морально-вольових,психологічних якостей,вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань уроку фізичної культури. Основний зміст модуля відповідає головним завданням програми, формуючи через навчання регбі та його елементів стійкого інтересу учнів/учениць до занять фізичною культурою, спортом, до здорового способу життя.

Основна мета: зміцнення здоров`я, розвиток фізичних, психічних якостей та рухових здібностей учнів/учениць, підвищення рівня фізичної підготовленості, формування знань, умінь і навичок здорового способу життя, дотримання особистої гігієни, запобігання травматизму, формування навичок використання елементів регбі для самостійних занять та розвитку організму. Регбі має важливе прикладне значення. Завдяки комплексу фізичних і психологічних якостей, що розвиває регбі, гра може використовуватись в інших видах спорту та модулях шкільної програми. В грі дуже важливими є бігова підготовка, ігрове мислення, вміння миттєво орієнтуватися в обстановці за мінімальний проміжок часу. Граючи, можливо «непомітно» навчитися гарно, правильно і швидко бігати та отримати атлетичний гарт. Регбі є гарним засобом для вдосконалення основних професійно важливих якостей майбутніх спеціалістів народного господарства. Вирішуючи освітні, оздоровчі та виховні завдання, регбі швидше й ефективніше від багатьох інших засобів формує із учнів/учениць загартованих, вольових і сильних людей. Враховуючи вікові, анатомо-фізіологічні, статеві особливості учнів/учениць в умовах школи доцільно проводити заняття з регбі за спрощеними правилами, де відсутні елементи силової контактної боротьби. Це гра в тег-регбі та тач– регбі. Брати участь в них можуть разом хлопці та дівчата. Проводити гру можна на ігровому майданчику, в спортивному залі, на футбольному полі. Орієнтовні розміри майданчика залежать від кількості гравців в команді. Якщо в ній 4-5 гравців, то досить майданчика довжиною 25-30 метрів і шириною 12-15 метрів. При збільшенні кількості гравців до 6-7, потім 8-9 та 10-11 кожного разу збільшуються розміри майданчика: по довжині – на 5 метрів, по ширині – на 3 – 4 метри. Тривалість гри в тег-регбі, тач регбі: два тайми від 5 до10 хвилин із п’ятихвилинною перервою між ними в залежності від віку учнів/учениць.

Варіативний модуль «Регбі» складається із змісту навчального матеріалу, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовних навчальних нормативів та переліку обладнання.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична, техніко-тактична підготовка. Під час навчання прийомів гри з регбі необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, застосовуючи змагально-ігровий метод.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь, навичок поданого матеріалу.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** історію розвитку регбі в світі, в Україні; **дає** загальну характеристику гри; **називає:** основні елементи техніки та правила гри; **пояснює**: санітарно-гігієнічні вимоги до інвентарю, одягу, режиму дня, правила особистої гігієни; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки та основних правил гри.	Історія розвитку регбі. Основні правила гри. Санітарно-гігієнічні вимоги до спортивного інвентарю, режиму дня, особистої гігієни. Правила безпеки під час занять регбі.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** прискорення з місця на 5; 10; 15; 20метрів із різних вихідних стартових положень за зоровим та слуховим сигналами зі зміною напрямку бігу (човниковий біг); рухливі ігри, естафети; **володіє:** вправами для зміцнення верхнього плечового поясу, рук, тулубу, ніг.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети, спортивні ігри з елементами регбі.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** пересування різними способами без м'яча та з м'ячем, поєднуючи техніку прийомів пересувань з технікою володіння м'ячем; **володіє:** правильним триманням м'яча в двох руках перед собою на місці, в русі під час бігу, під час оббігання перешкод, перекладанням м'яча із однієї руки до іншої в русі; із протидією; передачею м'яча «звичайною» на місці, в русі - «віялом», «поїзд»; прийомом м'яча після передачі,	Різні способи пересування, поєднання бігу зі стрибками, зупинкам, ривками, поворотами. Тримання м'яча, перекладання м'яча з однієї руки в іншу. Передача звичайна та прийом м'яча (вперед, назад, вліво, вправо) на місці, в русі. Групові дії в нападі, захисті. Торкання суперника двома руками (тач), зривання стрічки (тег).

м’яча що котиться, що лежить; **застосовує:** захист лінією та напад «віялом»; в захисті – торкання двома руками суперника, який володіє м’ячем (тач) , зривання стрічки (тег).	

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує** історію розвитку регбі, **дає** коротку характеристику різновидів гри в регбі; **називає** основні елементи техніки та правила гри; **пояснює та наводить приклади** негативного впливу шкідливих звичок на здоров’я учнів та досягнення у спорті; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять регбі, правил гри.	Історія розвитку регбі, різновиди гри: «регбі - 7», «регбі - 13», «регбі - 15», «тач - регбі», «тег – регбі». Основні правила гри в регбі. Шкідливі звички та їх вплив на здоров’я, досягнення у спорті. Правила безпеки під час занять регбі.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** «човниковий біг» 4 х 9м та прискорення із різних стартових положень 5, 10, 15, 20м по зоровому та слуховому сигналах; швидкісно-силові вправи з елементами бігу, стрибків, метань, єдиноборств; **застосовує:** естафети, рухливі ігри, спортивні ігри з елементами регбі за спрощеними правилами.	Спеціальні вправи для розвитку швидкості, спритності, сили, швидкісно-силової витривалості, рухливі ігри, естафети з регбійним м’ячем та без м’яча.
Техніко-тактична підготовка	

Діяльнісний компонент **виконує:** пересування різними способами в поєднанні із технікою володіння м'ячем; тримання м'яча на місці, в русі: під час ходьби, бігу, бігу з подоланням перешкод, із протидією захисника; перекладання м'яча із однієї руки в іншу в русі, з протидією; передачу м'яча «торпеда» (із обертанням), прийом м'яча після передачі – на місці, в русі; передачу «звичайна» на місці: вперед, вліво та вправо, назад; в русі: в двійках, в трійках, в групах (поїзд); **володіє** груповими діями в нападі – «віяло», в захисті – «лінія»; **застосовує** відбір м'яча у суперника, індивідуальні та групові дії в нападі та захисті, зупинку суперника торканням двома руками (тач) та зриванням стрічки (тег); **бере участь** у навчальних та рухливих іграх з регбі.	Різні способи пересувань; кроком, бігом із зупинкою, зміною напрямку, приставними кроками, ривки, зупинки, повороти. Тримання м'яча в двох руках перед собою, перекладання м'яча із однієї руки в іншу руку. Передачі «звичайна», «торпеда» (із підкруткою) та прийом м'яча: на місці, в русі; відбір м'яча у суперника: лежачи, сидячи, стоячи. Взаємодія 2-х і більше гравців в нападі; передачі в русі «віялом» групові дії в захисті: захист «лінією». Навчальна гра регбі: доторкання двома руками суперника, який володіє м'ячем (тач-регбі), зривання стрічки (тег-регбі).

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує:** місце українського регбі на сучасному етапі розвитку європейського спорту; **називає** правила гри, правила контролю та самоконтролю під час занять регбі; **Ціннісний компонент** **дотримується правил** гри та безпеки під час занять регбі.	Українське регбі на сучасному етапі розвитку європейського спорту. Правила гри в регбі. Правила контролю та самоконтролю під час занять регбі. Профілактика травматизму під час занять регбі.
Спеціальна фізична підготовка	

Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання спеціальних вправ для розвитку рухових якостей; **виконує:** передачу «звичайну» стоячи та в русі під час естафет та навчальних ігор з елементами регбі, човниковий біг 4х10 м, прискорення зі зміною напрямку бігу на 5, 10, 15, 20, 25 м.	Спеціальні вправи, рухливі ігри, естафети з регбійним м'ячем та без м'яча; спортивні ігри за спрощеними правилами із елементами регбі для розвитку спритності, швидкості, швидкісно-силових якостей, сили, витривалості.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** пересування різними способами , «човниковий» біг 4х10м, прискорення з місця на 5, 10, 15, 20, 25, 30 м зі зміною напрямку бігу без м'яча, правильне тримання м'яча під час виконання бігу, оббігання перешкод, під час протидії суперника, перекладання м'яча із однієї руки в іншу на місці, в русі; **володіє**: передачею «звичайна» та «торпеда» на місці, в русі в парах,трійках, групах по 4, 5, 6, 7 гравців,прийомами , що відволікають увагу суперника; перекладання м'яча із рук в руки двома руками; **застосовує:** переміщення та передачі під час взаємодії 2х та більше гравців в нападі-«віяло» та захисті-захист лінією, набігання лінією; **здійснює:** узгоджені дії в нападі та захисті, зупинку суперника з м'ячем торканням двома руками (тач), зриванням стрічки (тег).	Пересування різними способами та їх поєднання, обманні рухи: «степ-крок» (з відхиленнями вліво-вправо), фінт на передачу. Тримання м'яча двома руками перед собою в русі, під час бігу по прямій; під час бігу з оббіганням перешкод, з протидією. Перекладання м'яча з однієї руки в іншу в русі: кроком, бігом, з протидією; передачі м'яча на місці та в русі; «звичайна», «торпеда» (з обертаннями). Прийом м'яча на місці, в русі; перекладання м'яча із рук в руки двома руками (вперед, вліво, вправо, назад), стоячи, в русі, рухаючись назустріч один одному, з правого боку, з лівого боку, з-за спини. Групові дії в нападі та захисті, передачі в русі з просуванням вперед «віялом» в трійках та п'ятірках; захист «лінією», набігання «лінією». Навчальні ігри за правилами тач - регбі, тег- регбі.

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Учень, учениця: **Знаннєвий компонент** **характеризує**: регбі як вид спорту в сучасному Олімпійському русі, особливості фізичної підготовки регбістів з урахуванням віку та статі; **розкриває** значення спеціальної фізичної підготовки регбіста;	Регбі в сучасному олімпійському русі. Особливості фізичної підготовки регбістів із урахуванням віку та статі учнів. Значення спеціальної фізичної підготовки регбістів.

знає: правила організації змагань, правила гри; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил гри та безпеки під час занять регбі.	Правила змагань, суддівство регбі.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання спеціальних та загально-розвивальних вправ; **виконує**: передачу «звичайну» на місці та в русі під час естафет, рухливих ігор, навчальних ігор з елементами регбі; «човниковий» біг 4х10 м; прискорення зі зміною напрямку бігу на 5, 10. 15, 20, 25, 30 м.	Спеціальні фізичні вправи для розвитку рухових якостей, рухливі ігри та естафети з регбійним м'ячем та без м'яча. Спортивні ігри за спрощеними правилами з елементами регбі.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує**: пересування різними способами з м'ячем, без м'яча, тримання м'яча в 2-х руках перед собою, перекладання м'яча із однієї руки в іншу в русі, із протидією; **володіє**: передачею «звичайною» на місці, в русі, із супротивом; в двійках, в трійках передачею «торпеда» (із обертанням) в двійках, трійках, перекладанням із рук в руки двома, прийомом м'яча; **здійснює**: удари по м'ячу ногою, ловить м'яч після удару ногою; **застосовує**: в навчальних та двосторонніх іграх «хрест» та відволікальні дії в нападі, взаємодію гравців в нападі «віялом»; захист «лінією», набігання «лінією», зупинка суперника, який володіє м'ячем, торканням двома руками (тач), зриванням стрічки (тег); **бере участь**: у навчальній та двосторонній грі із зупинкою торканням двома руками суперника, який володіє м'ячем (тач), зриванням стрічки (тег).	Пересування гравців: поєднання ходьби, бігу із зупинками, поворотами, прискореннями, стрибками, приставними кроками. Відволікальні дії: «степ-крок» з відхиленням вліво-вправо, фінт на передачу. Тримання м'яча в двох руках перед собою, перекладання м'яча з однієї руки в іншу, із рук в руки двома руками; передачі м'яча: «звичайна», «торпеда» (з обертанням) на місці, в русі: «поїзд», «віяло». Прийом м'яча після передачі - на місці та в русі. Удар по м'ячу ногою з рук; по м'ячу що котиться, коротка «свічка», довга «свічка»; ловіння та прийом м'яча після удару ногою на місці, в русі, відбір м'яча лежачи, сидячи, стоячи в парах. Перехресний вихід – «хрест», взаємодія гравців у нападі: рух гравців «віялом», «хрест», взаємодія в захисті: захист «лінією», набігання «лінією». Навчальна та двостороння гра.

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Учень, учениця:	

Знаннєвий компонент **характеризує**: регбі як засіб виховання морально-вольових якостей, психологічної стійкості, вдосконалення фізичних якостей, особливості техніки і тактики гри; **називає**: основні поняття та правила гри, склад та обов'язки суддівської бригади, називає та пояснює правила надання домедичної допомоги в разі травмування; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки, та самоконтролю за фізичним навантаженням.	Роль регбі у вихованні морально-вольових якостей особистості. Техніко–тактична підготовка регбістів. Регбі, як засіб фізичного виховання, вдосконалення фізичних якостей. Основні правила гри. Суддівство змагань, матеріально-технічне забезпечення тренувань та змагань. Прийоми самоконтролю за фізичним навантаженням. Правила надання домедичної допомоги в разі травмування.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** човниковий біг 4 х10м, 4х15м, 4х20м, біг на відрізках 10,15,20,30,60м, стрибкові вправи, бігові вправи, силові вправи із предметами та протидією партнера; **володіє** технікою виконання передач м'ячем в естафетах, рухливих іграх, спортивних іграх з елементами регбі.	Спеціальні вправи, рухливі ігри, естафети із регбійним м'ячем та без м'яча, спортивні ігри за спрощеними правилами із елементами регбі для розвитку швидкісно-силових якостей, спритності, витривалості.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує**: різні способи пересувань в поєднанні з технічними прийомами у нападі та захисті, передачі м'яча на точність, з протидією суперника; **здійснює**: удари по м'ячу ногою, ловить м'яч після удару ногою; застосовує: в навчальних та двосторонніх іграх «хрест», «подвійний хрест» та відволікальні дії в нападі, взаємодію гравців в нападі «віялом», комбінацію «сходинка», «прокидання», захист «лінією» з переміщенням лінії вліво та вправо; з набіганням та зонним захистом, **вміє**: зупиняти суперника, який володіє м'ячем, торканням двома руками (тач), або зриванням стрічки (тег), **виконує** обігрування суперників 1х1, 2х1,2х2 в ігровому коридорі шириною 10-15 метрів.	Пересування різними способами: кроком, приставним кроком, прискорення зі зміною напрямку руху, зупинки, передачі м'яча на місці та в русі; прийом м'яча після передачі: на місці та в русі. Удар по м'ячу ногою з рук; по м'ячу що котиться, коротка «свічка», довга «свічка». Ловіння та прийом м'яча після удару ногою на місці, в русі. Відбір м'яча лежачи, сидячи, стоячи в парах. Індивідуальні та колективні дії в захисті та нападі, взаємодія в групах. Відволікальні дії, ігрова вправа 1х1, 2х1, 2х2. Навчальна та двостороння гра із торканням двома руками суперника, який володіє м'ячем (тач), зриванням стрічки (тег).

Орієнтовні навчальні нормативи

1 рік вивчення

Рік вивчення	Навчальні нормативи	Рівень навчальних досягнень			
		початковий	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	10 передач стоячи на місці на відстані 4 метри способом «звичайна» хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 2	5 4	6 5
	«Човниковий біг» 4х6м з м'ячем в двох руках перед собою із занесенням спроби за лінію (4 м'ячі) (хлопці, дівчата)	жодної правильно виконаної спроби	1	2	3
	12 передач в русі в парах із забіганням вперед, зупинкою, поворотом (поїзд) способом «звичайна» передача: хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 2	6 5	9 8
	12 передач способом «звичайна» в трійках з просуванням вперед «віялом »: хлопці дівчата	жодної правильної передачі	2 1	3 2	4 3
2 рік вивчення	10 передач стоячи на місці на відстані 5 метрів способом «звичайна»:хлопці дівчата	жодної правильної передачі	4 2	6 4	8 6
	Перекладання м'яча із однієї руки в іншу із оббіганням перешкод (фішок) хлопці дівчата	жодного правильного разу	2 1	3 2	4 3

	«Човниковий біг» 4х9м із занесенням спроби за лінію (4 м'ячі) – м'яч в обох руках перед собою (хлопці, дівчата)	жодної правильно виконаної спроби	1спроба	2спроби	3спроби
	Передача м'яча на дальність способом «торпеда» (з обертанням) – 5 передач (хлопці, дівчата)	жодної правильної передачі	1	2	3
	12 передач способом «звичайна» в трійках з просуванням вперед «віялом» хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 2	4 3	5 4
рік вивчення	Передача «Звичайна» в парах на відстані 6 метрів. 10 передач хлопці дівчата	жодної правильної передачі	4 3	6 5	8 7
	12 передач в русі, в парах із забіганням вперед, зупинкою, поворотом (поїзд) способом «звичайна» передача (хлопці і дівчата)	жодної правильної передачі	4 3	6 6	10 9
	12 передач способом «звичайна» в трійках з просуванням вперед «віялом » хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 2	4 3	5 4
	Передача м'яча на дальність способом «торпеда» - 5 передач хлопці дівчата	7 м 4 м	9 м 6 м	13 м 8 м	17 м 12 м
	Човниковий біг 4х9 м з м'ячем в двох руках перед собою із занесенням спроби за лінію (хлопці, дівчата)	1правильно виконана спроба	2	3	4

4 рік вивчення	Передача «звичайна» в парах на відстань 7м (10 передач) хлопці дівчата	жодної правильної передачі	4 4	7 6	9 8
	12 передач в русі, в парах, із забіганням вперед, зупинкою, поворотом (поїзд) способом «звичайна» передача: хлопці дівчата	жодної правильної передачі	6 4	7 7	10 9
	12 передач способом «звичайна» в трійках, з просуванням вперед «віялом »хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 3	5 4	6 5
	Передача м'яча на дальність способом «торпеда» - 5 передач хлопці дівчата	8м 5м	10м 8м	15м 10м	20м 13м
	«Човниковий біг» 4х10 м із занесенням спроби за лінію (4 м'ячі) – м'яч в двох руках перед собою: хлопці дівчата	1правильно виконана спроба	2 спроби 2 спроби	3спроби 3 спроби	4спроби 4спроби
5 рік вивчення	Передача «торпеда» на точність за 30 секунд на відстань15м (5 мячів) (хлопці, дівчата)	жодної правильної передачі	1-2	3- 4	5
	Передача ногою на точність в квадрат 5х5м за 30 сек (5м'ячів) : хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 2	4 3	5 4
	Човниковий біг 4х9 м (4 м'ячі) тримаючи м'яч в двох руках перед собою із занесенням спроби за лінію хлопці дівчата	11,2-11,4 12,0-11,9	11,1-10,9 11,8-11,6	10,8-10,4 11,5-11,0	10,3-10,0 10,9-10,7

	6 передач способом «звичайна» в трійках з просуванням вперед «віялом»: хлопці дівчата	жодної правильної передачі	3 2	4-5 3-4	6 5-6

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Регбі»

№п/п	Обладнання	кількість
1	Спортивний зал, футбольне поле або спортивний майданчик з ґрунтовим чи трав'яним покриттям	По 1 шт.
2	М’ячі регбійні	15шт
3	Фішки	30шт.
4	Манішки	2х10 шт.
5	Насос	1шт.
6	Секундомір	1шт.
7	Свисток	1 шт.
8	Ворота для регбі	1-2 пари

Автори:
В.В. Леськів, С.М. Чешейко, Г. А. Коломоєць

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ПЕТАНК

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Петанк» складається зі змісту навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовних навчальних нормативів, переліку обладнання, яке потрібне для вивчення цього модуля та додатку (правила гри у петанковий спорт, техніки та тактики гри).

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку, техніко-тактичну підготовку.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Петанк розвиває силу, спритність, точність, окомір, волю, витримку. Петанковий спорт має велике оздоровче значення, оскільки гра відбувається на свіжому повітрі в будь-яку пору року.

Петанк кулі виготовляється з металу і являє собою циліндр з діаметром 45–50 мм та вагою 0,7-0,85 кг. Петанкіст обов’язково повинен доглядати за ними. Це потрібно насамперед тому, що кулі петанкіста – індивідуальне знаряддя, яке майже ніколи не підходить іншому петанкістові. До того ж, у процесі тренувань або змагання нерідко буває необхідно замінити кулі, замінити кошенет тощо. Всі інші розміри (вага тощо) правилами не обмежуються і вибираються петанкістом відповідно до його смаку, індивідуальних особливостей, зросту, фізичного розвитку тощо. Найкраще кулі мати середнього розміру. Для початкуючих петанкістів рекомендується користуватися кулі вагою від 700 до 850 г. Для дівчат та хлопчиків слід використовувати полегшений варіант куль (від 400 до 450 г). Кулі мають мати паспорт, де вказано марка виробника,

вага, розмір та код куль.

З метою профілактики травматизму на кожному уроці необхідно перевіряти місця проведення занять, дотримуватися вимог методики навчання рухових дій, застосовуючи спеціальні бігові вправи, вправи для кидань, підвідні та спеціально-розвивальні вправи.

Під час проведення уроків з «Петанку» вчитель має застосовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів/учениць.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениця складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння теоретичного матеріалу та рухових дій.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **володіє:** поняттям про петанк; **розповідає:** про місце занять, обладнання, інвентар для занять петанковим спортом; правила гри; **описує:** кулі, кошонет, мерило, коло. **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується:** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Поняття про петанк. Місце занять, обладнання, інвентар. Правила гри. Стратегія гри. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** Спеціальні вправи для верхньої частини тіла: вправи для плечей, лікоть, кісті та пальців, спеціальні бігові вправи: біг із закиданням гомілок, біг із високим підніманням стегна, біг із прискоренням за сигналом, повторний біг 3–5 разів по 30 м, 2–3 рази по 60 м, біг у повільному темпі до 1500 м; спеціальні вправи для метань: метання малого м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль; естафети. **бере участь:** у рухливих іграх з розвитку швидкісно-силових здібностей.	Спеціальні бігові вправи, спеціальні вправи для кидків, рухливі ігри для розвитку швидкісно-силових здібностей: «Вовк і кози», «У довгої лози», «Лоза», «У річку, гоп», «Переправа через річку», «Класики», «Сміхота», «Гречка», «Півник», «Пускайте нас», «У царя», «Хвіст», «Крук», «Вуж», «У відьми», «Яструб» та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє:** ігровою петанкиста; **виконує:** захват кулі; визначати відстань до цілі; **дотримується** правил безпеки під час занять петанковим спортом.	Ігрова стійка петанкиста. Захват кулі. Визначення відстані до цілі (кошонету).

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу учнів**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **володіє:** місцем знаходження кошонета, кулі; **Діяльнісний компонент** **розрізняє:** два види кидків: сидячи (ставить кулю), стоячи (вибивати кулю); **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Поняття: Ставити кулю, вибивати кулю. Два види кидків: стоячи та сидячи. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса (вправи з гімнастичною палицею тощо), сили верхніх та нижніх кінцівок (згинання та розгинання рук в упорі лежачи, підтягування, вправи з гантелями, гирями), черевного пресу, спини; вправи на розтягування; **бере участь** у рухливих іграх з розвитку спритності.	Спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини; вправи на розтягування; рухливі ігри для розвитку спритності: «Вовк і хорт», «Шило», «У кужмірки», «Кузьмарки», «Панас», «Жмурки», «Петре, де ти?», «Кобла», «Хорт», «У бобра», «Ой летіла зозуленька», «Море», «Рак-неборак», «Вкрасти сало», «Верниголова», «Жук», «Дзвініця», «Вежа», «Гори» та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** два види кидків: стоячи з різними траєкторіями, сидячи з різними траєкторіями, всі кидки виконуються до кошонета; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять петанковим спортом.	Виконання кидків. Кидок з верхньою, середньою та низькою траєкторією. Кидки стоячи та сидячи.

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** розвиток петанкового спорту	Розвиток петанкового спорту в Україні та за кордоном. Правила безпеки під час

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
в Україні та за кордоном; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять фізичними вправами	занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні бігові вправи: біг із закиданням гомілок, біг із високим підніманням стегна, біг із прискоренням за сигналом, повторний біг, біг у повільному темпі до 1500 м; спеціальні вправи для кидків: метання малого м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль; вправи для розвитку: сили верхніх та нижніх кінцівок (згинання та розгинання рук в упорі лежачи, підтягування, вправи з гантелями, гирями), вправи з набивними м'ячами, вправи для розвитку спритності, точності, окоміру («човниковий» біг 4х9 м).	Спеціальні бігові вправи, спеціальні вправи для кидків.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** кидки по кулям, розташованих перед та за кошонетом, кидки в кошонет. Вибиття куль в різних положеннях; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять петанковим спортом.	Кидки по кулям, розташованих перед та за кошонетом, кидки в кошонет. Вибиття куль в різних положеннях.

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **володіє:** правилами самостійних занять петанковим спортом; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Правила самостійних занять петанковим спортом. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** спеціальні вправи для кидань: метання малого м'яча в горизонтальну та вертикальну ціль; вправи для розвитку: швидкісно-силових якостей, спритності	Спеціальні вправи для кидань. Рухливі ігри та естафети.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
(«човниковий» біг 4 9 м); точності, окоміру, вправи з набивними м'ячами для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, рухливі ігри та естафети.	
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** кидки по кулям та кошонету; бере участь: у грі «ПЕТАНК»; **формує:** стиль гри на основі індивідуальних можливостей та схильностей; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять петанковим спортом.	Кидки на вибивання куль. Кидки стоячи різними траєкторіями та різними положеннями куль. Кидки на вибивання кошонету. Вибиття кошонету.

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** тактика гри, вибиті кулі та кошонет; різні поняття (поінт та шутер); **формує:** стиль гри на основі індивідуальних можливостей та схильностей; **пояснює:** впровадження регулярних занять фізичними вправами у повсякденне життя; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять фізичними вправами.	Тактика гри, вибиті кулі та кошонет; поняття (поінт та шутер), різні терміни. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15 м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 9 м; чергування прискорень, зупинок, поворотів, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, рухливі ігри та естафети.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** основні кидки з кола до кошонету, вибиття куль та кошонету, кидки стоячи, сидячи; **демонструє:** техніку кидка куль;	Основні кидки з кола до кошонету; вибиття куль та кошонету; кидки стоячи, сидячи.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
бере участь: у грі «ПЕТАНК»;	

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	Навчальні нормативи	Рівень навчальних досягнень			
		низький	середній	достатній	високий
1 рік навчання	знати назви основних стійок: *хлопці і дівчата*	1 – 4	5 – 7	8 – 11	12 – 15
2 рік навчання	вміти виконувати два види кидка кулею, кількість видів: *хлопці і дівчата*	знає техніку виконання	1	2	3
3 рік навчання	З 10 куль вибити 6 куль (з відстані 6м): *хлопці і дівчата*	1 – 2	3 – 4	5 – 6	7 – 8
4 рік навчання	З 10 куль вибити 7 куль (з відстані 7м): *хлопці і дівчата*	1 – 4	5 – 8	9 – 12	13 – 14
5 рік навчання	З 10 куль вибити 7 куль (з відстані 8м): *хлопці і дівчата*	1 – 5	6 – 9	10 – 13	14 – 15

Рекомендований перелік обладнання та інвентарю, необхідного для вивчення навчального матеріалу варіативного модуля «Петанк»

№ п/п	Обладнання та інвентар	Кількість
1.	Кулі для петанку (металеві)	40 шт.
2	Кулі для петанку (мягкі (тканина))	40 шт.
3.	Кошонет (деревяний, мягкий)	40 + 40 шт.
4.	Обруч	20 шт.
5	Гімнастичні палиці	20 шт.
6.	Огороджувальні бар’єри	40 шт.
7.	Кошик	10 шт.

8.	Лічильники рахунку	10 шт.
9.	Методична література- техніка гри в петанк	1 шт.
10.	Диски CD, DVD, відеокасети з технічної та тактичної підготовки у петанку	2 шт.

Автори: О. М. Лакіза, **В.В. Зелінський**, **Ю.Б. Строкін**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи

Варіативний модуль «КОРФБОЛ»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Однією з найважливіших складових зміцнення та збереження здоров'я в підлітковому періоді розвитку дітей є підвищення їх рухової активності. Реалізація цього надважливого завдання тісно пов'язано з оптимізацією навчально-виховного процесу із застосуванням інноваційних засобів навчання та здійснення міжпредметних зв'язків. Все це повинно знаходити своє відображення в уроках фізичної культури. Одним з доступних, легких в засвоєнні для учнів/учениць середньої школи, повинна стати захоплююча спортивна гра - корфбол.

Корфбол – один із засобів фізичної культури, по праву вважається грою для всіх вікових груп завдяки досить простим правилам, відсутності гендерних обмежень і нескладному обладнанню. Навчання корфболу з успіхом можливо починати з початкової школи.

Корфбол - це ігровий вид спорту, що є різновидом баскетболу, поширений в європейських країнах світу. Україна є 60-м членом міжнародної федерації «Корфболу». Гра активно поширюється серед молоді у західних регіонах України. Це змішаний вид спортивних ігор. Команда складається з чотирьох дівчат і чотирьох хлопців. Змагання проводяться як в спортивному залі, так і на відкритому повітрі. У модулі «Корфбол» програми 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів міститься навчальний матеріал, схожий за технікою і тактикою виконання основних ігрових прийомів і дій до модуля «Баскетбол»: пересування по майданчику, різновиди ловлі і передачі м'яча, кидки м'яча в кошик, взаємодії «Передав і виходь» та ін.

Навчальна програма «Корфбол. 5–9 кл.» розроблена відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392.

Метою варіативного модуля «Корфбол» для 5–9 класів є підвищення в учнів/учениць стійкої мотивації щодо занять фізичною культурою; збереження свого здоров'я, підвищення рівня

фізичного розвитку та фізичної підготовки; гармонійний розвиток фізичних і психічних якостей; усвідомлення важливості здорового способу життя.

Мета реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних **завдань**:

- формувати загальні уявлення про фізичну культуру, спортивні ігри, корфбол, їх значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, вдосконалення фізичного розвитку;
- розширити руховий досвід, вдосконалити навички життєво необхідних рухових дій для використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширити функціональні можливості організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формувати ціннісні орієнтації щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;
- формувати практичні навички для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку.

Програма варіативного модулю «Корфбол» розроблено на п'ять років. Вона містить пояснювальну записку, зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання, необхідного для освоєння модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості з розвитку цього виду спорту, важливі якості спеціальної фізичної підготовки гравців, елементі техніки і тактики гри.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок учнів.

В розділі «Орієнтовні навчальні нормативи» представлені тести для оцінювання розвитку спеціальних якостей та рівня засвоєння учнями техніко - тактичних навичок гри.

Запропонована програма дозволить підвищити рухову активність та мотивацію учнів/учениць до занять фізичною культурою, засвоїти необхідні теоретичні знання, техніко-тактичні прийоми гри, удосконалити рухові вміння і навички, підвищити фізичні якості школярів/школярок.

При навчанні технічних прийомів з корфболу необхідно на кожному уроці використовувати вправи загальної та спеціальної фізичної підготовки, а також дотримуватися послідовної методики навчання атакуючих і захисних прийомів техніки гри. Широко використовувати підвідні вправи, більшість з яких можуть бути запозичені з гри у баскетбол. Під час навчання необхідно застосовувати вправи ігрового характеру, рухливі ігри та естафети.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння технічних прийомів з корфболу.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку корфболу; **пояснює:** основні елементи техніки; правила гри; розміри ігрового майданчика; **визначає** принципи гігієни та санітарії при занятті корфболом; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять корфболом; правил самоконтролю на заняттях	Історія розвитку корфболу. Ігровий майданчик. Правила гри. Поняття про техніку гри. Гігієна тіла, одягу, спортивної форми, режим дня. Правила безпеки під час занять корфболом. Самоконтроль на заняттях корфболом.

корфболом.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення на 5, 10, 15 м з різних стартових положень за зоровим і звуковим сигналами; «човниковий» біг 4 × 5м; рухливі ігри «День і ніч», «Квач», «Невід», «Виклик номерів» та ін..; естафети; **володіє** стрибками в довжину з місця; з розбігу; серійними в гору; з діставанням високопідвішених предметів.	Розвиток спеціальних фізичних якостей. Рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стійки корфболіста та різноманітні пересування в нападі й захисті; зупинки стрибком та двома кроками; повороти на місці; подвійний крок, кидки м'яча однією рукою від плеча, двома руками від грудей з місця та в русі; пенальті; вихід на вільне місце для отримання м'яча; **володіє:** ловінням і передачею м'яча двома руками від грудей; однією рукою від плеча на місці і в русі та з відскоком від підлоги; **застосовує:** перехоплення; вірне розташування на майданчику; взаємодію двох гравців «Передай м'яч і виходь»; технічні прийоми нападу і захисту у взаємодіях з партнерами під час гри. Рухливі ігри «Перестрілка», «М'яч середньому», «М'яч капітану».	Стійки, способи пересувань, зупинки, повороти на місці, подвійний крок. Передачі, кидки м'яча. Перехоплення м'яча. Правильне розташування на майданчику. Взаємодії двох гравців.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку корфболу в Україні; **пояснює** методику організації самостійних занять корфболом; **Ціннісний компонент** **обґрунтовує** особливості харчування під час занять фізичними вправами; **наводить приклади** негативного впливу шкідливих звичок на здоров'я людини; **дотримується** правил безпеки під час занять корфболом.	Історія розвитку корфболу в Україні. Організація самостійних занять корфболом. Раціональне харчування під час занять фізичними вправами. Шкідливі звички та їх негативний вплив на здоров'я людини. Правила безпеки на заняттях корфболом.
Спеціальна фізична підготовка	

Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 ×9 м; чергування прискорень та бігу, зупинок, поворотів, бігу зі зміною напрямку за зоровим сигналом; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук; вправи на гнучкість; рухливі ігри «День і ніч», «Салки», «Виклик номерів» та ін.; естафети; **застосовує:** серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг із діставанням високих предметів; вистрибування з присіду.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей. Рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** чергування вивчених способів пересувань з метою звільнення від опіки захисника; вихід на вільне місце для отримання м'яча; ловля і передача м'яча одній рукою від плеча, двома руками від грудей та знизу; кидки однією рукою зверху, двома руками від голови (дівчата) та в русі (з двох кроків); перехоплення м'яча; пенальті; фінти; протидію нападаючому гравцю з м'ячем; **застосовує:** різновиди передач м'яча в парах, трійках; вірне розташування на майданчику; оптимальний вибір місця для одержання передачі м'яча; взаємодію двох гравців «Передай м'яч і виходь»; взаємодії трьох гравців «Трикутник»; взаємодії у четвірках»; технічні прийоми нападу й захисту у взаємодії з партнерами під час рухливих ігор; рухливі ігри «М'яч капітану», «Боротьба за м'яч» та ін.; навчальні ігри; гру в монокофбол; **здійснює:** передачі в колонах, парах, трійках, четвірках з опором захисника.	Пересування. Ловля і передачі м'яча однією рукою від плеча; двома від грудей. Кидки однією рукою зверху. Пенальті. Фінти. Правильне розташування на майданчику при взаємодіях. Взаємодії двох гравців.

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** розвиток корфболу на сучасному етапі; **називає** провідні країни та міжнародні змагання з виду спорту;	Розвиток корфболу на сучасному етапі; Міжнародні змагання з корфболу. Методика виховання витривалості.

пояснює: засоби фізичної підготовки корфболіста; методику виховання витривалості; **наводить правила** самоконтролю під час занять корфболом; зовнішні ознаки втоми і перевтоми та засоби її запобігання; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять корфболом.	Самоконтроль на заняттях корфболом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15, 20м з різних стартових положень; «човниковий» біг 4 ×9м; серійні стрибки поштовхом двох і однієї ноги з діставанням високих предметів; вправи з обтяженнями, набивними м'ячами; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса кистей рук та гнучкості; рухливі ігри «Скакуни», «Бігуни»; «Квач – дай руку» та естафети з бігом, зупинками і стрибками.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей. Рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** різноманітні способи пересувань, бігу, фінтів з м'ячем і без м'яча під час активної протидії захисників; поєднання вивчених способів пересувань, фінтів з метою звільнення від опіки захисника; чергування різних прийомів ловлі та передач м'яча двома руками знизу, від грудей та зверху з відскоком від підлоги; перехоплення м'яча; **застосовує:** кидки однією рукою з місця, в русі й у стрибку; пенальті; підбір м'яча, що відскочив від кошика; взаємодії гравців в двійках, трійках, четвірках «Передай м'яч і виходь; рухливі ігри «М'яч ловцю», «Квачі – перестрілка», «Колове полювання», «Чотири м'ячі» та ін.; технічні прийоми нападу і захисту у взаємодіях з партнерами під час навчальних ігор; монокорфбол.	Чергування різних способів пересувань, передач та кидків м'яча. Гра в захисті: протидія атакуючим прийомам суперника. Підбір м'яча. Пенальті

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує:** спеціальну фізичну підготовку корфболіста; швидкісно-силові якості,	Спеціальна фізична підготовка корфболіста. Методика виховання

спритність та методику їх виховання; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять.	швидкісно-силових якостей та спритності. Правила безпеки корфболіста.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** прискорення з різних вихідних положень на 5, 10, 15, 20м; «човниковий» біг 4× 9м; серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг з діставанням високих предметів; вправи з обтяженнями, набивними м'ячами; естафети; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, вправи на гнучкость.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** поєднання різних способів пересувань, зупинок, стійок та обманних рухів (фінтів) з м'ячем і без м'яча в нападу та захисту; поєднання вивчених способів пересувань з метою звільнення від опіки захисника; кидки однією рукою зверху в стрибку, двома руками зверху (дівчата) з місця та у русі, з опором захисника; ловля м'яча після передачі партнера з подальшим виконанням кидка; пенальті; **застосовує:** передача м'яча двома руками знизу від грудей; передачі м'яча у стрибку; підбір м'яча, що відскочив від кошика; взаємодії двох, трьох, чотирьох гравців «Передай м'яч і виходь»; рухливі ігри «М'яч ловцю», «Квачі – перестрілка», «Колове полювання», «Чотири м'ячі» та ін.; технічні прийоми нападу й захисту у взаємодіях з партнерами під час навчальної гри 2х2, 3х3, 4х4 на один кошик та двосторонній грі; переключення гравців від дій в нападі до дій в захисті; **здійснює:** протидію кидку м'яча; пенальті; боротьбу за м'яч, що відскочив від кільця; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять корфболом.	Різні способи пересувань, зупинок, передач, кидків м'яча, фінтів в нападі. Протидії атакуючим діям суперників. Підбір м'яча. Пенальті. Взаємодії двох, трьох, чотирьох гравців.

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент	

Учень, учениця: **характеризує** методику виховання спритності; **пояснює** профілактику травматизму на заняттях корфболом; **наводить приклади** домедичної допомоги; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять.	Методика виховання спритності. Профілактика травматизму і надання домедичної допомоги. Правила безпеки під час занять корфболом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** прискорення з місця на 5, 10, 15, 20м з різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 ×9м; вправи з обтяженнями, набивними м'ячами; вправи для розвитку сили м'язів тулуба, плечового пояса та кистей рук, гнучкості; естафети; рухливі ігри; **застосовує:** біг зі зміною напрямку за зоровим сигналом; зупинками, поворотами, серійні стрибки поштовхом однієї та двох ніг із діставанням високих предметів; вистрибування з присіду; стрибки «вглибину» з наступним вистрибуванням угору.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей, рухливі ігри та естафети.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** різні способи пересувань, зупинок у поєднанні з обманними рухами (фінтами) з м'ячем і без м'яча; технічні прийоми нападу й захисту у тактичних взаємодіях і при активному опорі суперників; пенальті; перехоплення, блокування при боротьбі за м'яч, що відскочив від щита; **застосовує:** передачі м'яча різними способами при опорі захисника; кидки однією рукою зверху в стрибку із середньої і далекої дистанцій в русі; ловля м'яча після передачі партнера з подальшим виконанням кидка з опором захисника; пенальті; підбір м'яча, що відскочив від кошика; вивчені прийоми в умовах навчальної гри 2х2, 3х3, 4х4 на одне кільце, монокорфболу та у двосторонній грі; підвідні ігри «М'яч капітану», «Боротьба за м'яч», «Колове полювання», «Чотири м'ячі»; взаємодії гравців в системі гри 4:0, 3:1; переключення гравців від дій в нападі до дій в захисті; **використовує** технічні прийоми нападу й захисту у взаємодіях з партнерами під час гри.	Різні способи пересувань, ловлі, передач і перехоплень м'яча, фінтів в умовах жорсткого опору захисників. Кидки м'яча після двох кроків та з місця. Пенальті. Підбір м'яча. Протидії нападнику.

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік вивчення	Навчальний норматив	Рівень навчальних досягнень			
		початковий	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Човниковий біг 3х10м (с) хлопці дівчата	 11,5 12,0	 10,8 11,0	 10,2 10.5	 9,5 10,0
	6 кидків м'яча у кошик на відстані 1- 3 - 5 м (кількість влучень): (хлопці і дівчата)	жодного влучного кидка	1	2	3
	6 пенальті (кількість влучень): (хлопці і дівчата)	жодного влучного кидка	1	2	3
2 рік вивчення	Човниковий біг 3х10м (с) хлопці дівчата	 11,0 12,0	 10,0 10,3	 9,7 10,0	 9,3 9,7
	6 кидків м'яча у кошик на відстані 1- 3 - 5 м (кількість влучень): Хлопці дівчата	жодного влучного кидка	 1 1	 2 2	 4 3
	6 пенальті (кількість влучень): хлопці дівчата	жодного влучного кидка	1 1	2 2	4 3
3 рік вивчення	Човниковий біг 6х5м (с) хлопці дівчата	 12,0 12,6	 11,6 12,0	 11,2 11,8	 10.8 11,4
	Кидки м'яча у кошик на відстані 2- 4 - 6 м (кількість влучень за 1 хв.): хлопці дівчата	 3 3	 5 4	 6 5	 8 7
	6 пенальті: (кількість влучень): хлопці дівчата	жодного влучного кидка	1 1	2 2	4 3
4 рік вивчення	Човниковий біг 6х5м (с) хлопці дівчата	 11,8 12,2	 11,2 11,9	 10,8 11,6	 10,4 10,8
	Кидки м'яча у кошик на відстані 2- 4 - 6 м (кількість влучень за 1 хв.): хлопці дівчата	 3 3	 6 5	 7 6	 9 9

Рік вивчення	Навчальний норматив	Рівень навчальних досягнень			
		початковий	середній	достатній	високий
	10 пенальті: (кількість влучень): хлопці дівчата	1 1	3 2	4 3	6 5
5 рік вивчення	Човниковий біг 3х5м (с) : хлопці дівчата	11,4 12,0	11,0 11,6	10,6 11,2	10,2 10,5
	Кидки м'яча у кошик на відстані 2- 4 - 6 м (кількість влучень за 1 хв.): хлопці дівчата	10 9	15 13	17 15	20 17
	10 пенальті: (кількість влучень): хлопці дівчата	3 2	5 4	6 5	7 6

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Корфбол»

№ п/п	Обладнання	Кількість (шт.)
1	Спортивний зал із розміткою	1
2	Літній майданчик із розміткою	1
3	Корфбольні стійки	4
4	Корфбольні кошики	4
5	Корфбольні або баскетбольні м'ячі	10-15
6	Міні-баскетбольні або волейбольні м'ячі	10-15

Автори програми:

Азарченков П.М., Рапинець О.М., Карпинець М.В., Чейпеш А.П.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

ВАРІАТИВНИЙ МОДУЛЬ

З ФЕХТУВАННЯ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Модуль «Фехтування» є складовою навчальної програми з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. Основний зміст модуля відповідає головним завданням програми, формуючи через навчання фехтування стійкий інтерес школярів до занять фізичною культурою зокрема та здорового способу життя взагалі.

Варіативний модуль «Фехтування» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць.

При цьому навчальний матеріал модуля адаптований до занять з учнями/ученицями різного рівня підготовленості, передбачає загальноосвітню спрямованість, а також містить найпростіші елементи техніки та дій у нападі й захисті, теоретичні відомості і вправи з елементами фехтування для розвитку фізичних якостей учнів/учениць.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Під час побудови навчального процесу варто використовувати різноманітні дидактичні методи, враховуючи вікові та статеві особливості учнів/учениць, матеріалу, що вивчається, а також наявні матеріальні можливості школи.

При вивченні модуля «Фехтування» з дівчатами слід враховувати особливості будови жіночого організму та притаманні фізіологічні процеси, тому доцільно проводити вивчення матеріалу диференційовано, а ігри – окремо з дівчатами та хлопцями.

У процесі навчання фехтування в 5–9 класах застосовують такі групи методів:

– наочні (показ вправ, демонстрація вправ на схемі, макеті, екрані тощо);

– словесні (розповідь, пояснення, вказівка, зауваження, переконання, бесіда тощо);

– практичні (метод вправ та його варіанти — початкове вивчення прийомів у цілому або частинами), метод багаторазового повторення (перемінний, інтервальний, ігровий, змагальний тощо).

Під час вивчення елементів техніки та дій у нападі й захисті в учнів/учениць формуються певні рухові навички. Тому кожний прийом вивчають відповідно до стадій формування рухової навички. При цьому варто дотримуватися такої послідовності:

– ознайомлення з прийомом;

– вивчення прийому у спрощених умовах;

– удосконалення прийому в умовах, близьких до змагальних;

– закріплення прийому у парному поєдинку.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розуміє** історію розвитку фехтування; **Ціннісний компонент** свідомо ставиться до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил: фехтування; безпеки під час уроків фехтування.	Історія розвитку фехтування. Правила безпеки на уроках фехтування.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент	

володіє технікою виконання спеціальних вправ; **виконує** вправи з елементами фехтування для розвитку фізичних якостей, **бере участь у:** рухливих іграх та естафетах з м'ячем: «Квач і м'яч», «Боротьба за м'яч», «Голова і хвіст», «Хокей з кільцем»); спортивних іграх - гандбол, баскетбол, футбол за спрощеними правилами.	Рухливі ігри та естафети з м'ячем.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стройові вправи зі зброєю; тримання зброї; вихідне положення для фехтування; вітання («салют»); бойова стійка. Пересування кроками та стрибками вперед і назад, випад та закривання в бойову стійку вперед і назад, поєднання різних видів пересувань; **застосовує:** переміни позицій та з'єднань на місцях та у пересуваннях, прості атаки у різні сектори уражувальної поверхні. Тактичні різновиди простих атак – основна, на підготовку, повторна, у відповідь; **володіє:** технікою простих захистів: 4, 6, 7, 8 (рапіра, шпага); 3, 4, 5, 2(шабля) напівколовими та коловими захистами. Відповіді після захистів – прості та з фінтами. Побудова фехтувальних фраз з включенням простих атак, контратак, захистів з відповідями.	Основні положення та рухи. Атакуючі дії. Захисні дії.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розуміє** історію українського фехтування, дитячо-юнацьке та професійне фехтування в Україні; **має поняття** про видатних фехтувальників України; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил: парних поєдинків у фехтуванні; безпеки під час уроків фехтування	Витоки українського фехтування.

Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання спеціальних вправ; **дотримується** спрощених правил спортивних ігор; **виконує** вправи з елементами фехтування для розвитку фізичних якостей	Рухливі ігри та естафети з м'ячем.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стройові вправи зі зброєю; тримання зброї; вихідне положення для фехтування; вітання («салют»); бойова стійка. Пересування кроками та стрибками вперед і назад, випад та закривання в бойову стійку вперед і назад, поєднання різних видів пересувань; **застосовує:** переміни позицій та з'єднань на місцях та у пересуваннях; уколи та удари на мішенях з різних позицій та дистанцій; прості атаки у різні сектори уражувальної поверхні; тактичні різновиди простих атак – основна, на підготовку, повторна, у відповідь. Атаки з батманом і захватом у верхні та нижні позиції. Атаки з одним та декількома фінтами (обманами) з нанесенням уколів (ударів) у різні сектори уражувальної поверхні. **володіє** технікою простих захистів: 4, 6, 7, 8 (рапіра, шпага); 3, 4, 5, 2 (шабля, напівколовими та коловими захистами. Відповіді після захистів – прості та з фінтами. Контратаки з випередженням у різні сектори уражувальної поверхні. Побудова фехтувальних фраз з включенням контратак, захистів з відповідями.	Основні положення та рухи. Позиції та з'єднання. Атакуючі дії. Захисні дії.

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** правила поведінки в залі фехтування. Захисні пристрої та їх застосування. Життєво	Виникнення та сучасний стан розвитку фехтування в Україні. Правила поведінки в залі фехтування.

важливі для захисту частини тіла фехтувальника; **характеризує** фехтування, як мистецтво володіння холодною зброєю. Фехтування в стародавньому світі. Зародження спортивного фехтування. Фехтування на Олімпійських іграх. Передові школи фехтування світі. **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки при виконанні загальнопідготовчих та спеціальних вправ зі зброєю.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; **виконує** рухливі ігри: «Стрибуни», «Півники», «Біг раків», «Човник», «Сторінки книги», «Жабки», «Біг пінгвінів»; ривкові та махові рухи руками; колові рухи руками в плечових, ліктьових та лучезап'ястних суглобах; нахили, повороти та обертання голови; нахили, повороти, колові рухи тулубом; різноманітні присідання; махові рухи ногами; різноманітні стрибки; біг з різною швидкістю.	Стройові вправи. Загальнорозвиваючі вправи. Вправи для розвитку швидкісних та швидкісно–силових якостей. Рухливі ігри. Вправи для розвитку фізичних якостей.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** стройові вправи зі зброєю; тримання зброї; вихідне положення для фехтування; вітання («салют»); бойова стійка. Пересування кроками та стрибками вперед і назад, випад та закривання в бойову стійку вперед і назад, поєднання різних видів пересувань; **застосовує** переміни позицій та з'єднань на місцях та у пересуваннях. Уколи та удари на мішенях з різних позицій та дистанцій; прості атаки у різні сектори уражувальної поверхні. Тактичні різновиди простих атак – основна, на підготовку, повторна, у відповідь. Складні атаки з батманом і захватом у верхні та нижні позиції. Дійсні та удавані дії на зброю з нанесенням уколів (ударів) у різні сектори уражувальної поверхні. Складні атаки з одним та декількома фінтами	Основні положення та рухи. Позиції та з'єднання. Атакуючі дії. Захисні дії.

(обманами) з нанесенням уколів (ударів) у різні сектори уражувальної поверхні. Тактичні різновиди складних атак – основна, на підготовку, повторна, у відповідь; **володіє** технікою простих захистів: 4, 6, 7, 8 (рапіра, шпага); 3, 4, 5, 2(шабля). Складні захисти 4–6, 6-4, 4-6-4, 6-4-6 (рапіра, шпага); 5-3, 4-3, 5-2 (шабля), напівколовими та коловими захистами. Відповіді після захистів – прості та складне і з фінтами. Побудова багатотемпових захисних зав'язок (фраз). Контратаки з випередженням у різні сектори уражувальної поверхні. Побудова фехтувальних фраз з включенням простих та складних атак, контратак, захистів з відповідями.	

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **володіє** основними знаннями щодо розвитку фехтування в Україні; **має поняття** про специфічну термінологію фехтування, зброю, спорядження та одяг фехтувальників; **орієнтується в** основних поняттях фізичної, технічної, тактичної, психічної підготовленості фехтувальника. Засоби та методи удосконалення окремих компонентів майстерності; **дотримується** термінології фехтування (визначення та аналіз технічних, тактичних, методичних та суддівських термінів; формування національної термінології; застосування української термінології у процесі занять). **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших;	Сучасний стан розвитку фехтування в Україні. Термінологія фехтування. Зброя, спорядження та одяг фехтувальників.

дотримується правил безпеки при виконанні загальнопідготовчих та спеціальних вправ зі зброєю.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; ігрових вправ та рухливих ігор: «Хитрий м'яч», «Ривок за м'ячем», «Дожени», «Слухай сигнал», «Удар у стінку», «Швидко зміни місце», «Хто швидкі ший», «Злови предмет зі своєї руки», «Хто швидше захопить предмет», «Накрити м'яч рукою»; **виконує** уколи (удари) на мішені з різних дистанцій, швидкісні пересування кроками вперед і назад; швидкісні пересування по фехтувальній доріжці випадами із закриванням вперед; присідання в бойовій стійці; погойдування на випаді, намагаючись дістати стегном до п'ятки попереду стоячої ноги; випадки максимальної довжини з низького сіду по черзі в один і другий бук; з положення випаду стрибком, прийняття бойової стійки і стрибком повернутися на випад; у положенні бойової стійки та випаду тягнутись озброєною рукою і тулубом вперед; у присіді з широко розставленими ногами переносити вагу тіла.	Вправи для розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей. Ігрові вправи та рухливі ігри. Спеціальні вправи. Вправи для розвитку гнучкості пружності. Вправи для розвитку координаційних здібностей.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** уколи в мішень на швидкість та влучність з різних позицій та дистанцій; пересування зі зміною швидкості, ритму, амплітуди; вивчення 2-ї та 9-ї (рапіра, шпага); 1-6-ї (шабля) позицій. Вивчення ударів лезом, обухом, плазом, поковзом, з різних позицій та у різні сектори урадуваної поверхні (шабля); **застосовує** складні атаки з дійсними та удаваними діями на зброю, з фінтами та нанесення уколів (ударів) у різні сектори уражувальної поверхні. Вивчення комбінованих атак з батманом; батман-фінт-укол (удар). Контратаки з випередженням (виграшем	Основні положення та рухи. Атакуючі дії. Захисні дії.

фехтувального темпу) та без випередження (з опозицією, з ухилом). Положення «пряма рука», його тактична суть та техніка виконання; **визначає**: раціональні шляхи використання вивчених технічних прийомів у даній ситуації; правильну позицію та страхування під час організації протидії атакувальним діям; техніки простих (прямих, напів-колових, колових) та складних захистів. Техніка виконання захистів відбивом, підставлянням, відведенням поступаючись. Техніка захистів гардою (шпага). Вивчення захистів 2 та 9 (рапіра, шпага), 1 та 6 (шабля) позицій з відповідями у різні сектори уражувальної поверхні. Складні захисти від атак з дією на зброю та атак з фінтами. Побудова багатотемпових захисних зав'язок (фраз). Удосконалення бойових дій у парах, індивідуальних заняттях, навчальних боях.	

5 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **володіє** знаннями про географію розвитку фехтування. Система всеукраїнських юнацьких змагань; **орієнтується в** основних поняттях фізичної, технічної, тактичної, психічної підготовленості фехтувальника. Засоби та методи удосконалення окремих компонентів майстерності. Значущість окремих складових майстерності на етапах підготовки; **дотримується** термінології фехтування, визначення та аналіз технічних, тактичних, методичних та суддівських термінів. Формування національної термінології. Застосування української термінології у процесі занять. **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки при виконанні	Сучасний стан розвитку фехтування в Україні. Участь фехтувальників України в Олімпійських іграх. Складові майстерності фехтувальника. Термінологія фехтування. Зброя, спорядження та одяг фехтувальників.

загальнопідготовчих та спеціальних вправ зі зброєю.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **володіє** технікою виконання вправ; ігрових вправ та рухливих ігор: «Хитрий м'яч», «Ривок за м'ячем», «Дожени», «Слухай сигнал», «Удар у стінку», «Швидко зміни місце», «Хто швидкі ший», «Злови предмет зі своєї руки», «Хто швидше захопить предмет», «Накрити м'яч рукою»; **виконує:** уколи (удари) на мішені з різних дистанцій, швидкісні пересування кроками вперед і назад; швидкісні пересування по фехтувальній доріжці випадами із закриванням вперед; присідання в бойовій стійці; погойдування на випаді, намагаючись дістати стегном до п'ятки попереду стоячої ноги; випадки максимальної довжини з низького сіду по черзі в один і другий бук; з положення випаду стрибком, прийняття бойової стійки і стрибком повернутися на випад; у положенні бойової стійки та випаду тягнутись озброєною рукою і тулубом вперед; у присіді з широко розставленими ногами переносити вагу тіла з однієї ноги на другу.	Вправи для розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей. Ігрові вправи та рухливі ігри. Спеціальні вправи. Вправи для розвитку гнучкості пружності Вправи для розвитку координаційних здібностей фехтувальників.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльнісний компонент **виконує:** уколи в мішень на швидкість та влучність з різних позицій та дистанцій; пересування зі зміною швидкості, ритму, амплітуди; вивчення 2-ї та 9-ї (рапіра, шпага); 1-ї та 6-ї (шабля) позицій. Вивчення ударів лезом, обухом, плазом, поковзом, з різних позицій та у різні сектори урадуваної поверхні (шабля); **застосовує:** складні атаки з дійсними та удаваними діями на зброю, з фінтами та нанесення уколів (ударів) у різні сектори уражувальної поверхні. Вивчення комбінованих атак з батманом; батман-фінт-укол (удар). Контратаки з випередженням (виграшем фехтувального темпу) та без випередження (з	Основні положення та рухи. Атакуючі дії. Захисні дії.

опозицією, з ухилом). Положення «пряма рука», його тактична суть та техніка виконання; **визначає:** раціональні шляхи використання вивчених технічних прийомів у даній ситуації; правильну позицію та страхування під час організації протидії атакувальним діям; техніки простих (прямих, напівколових, колових) та складних захистів. Техніка виконання захистів відбивом, підставлянням, відведенням поступаючись. Техніка захистів гардою (шпага). Закріплення захистів 2 та 9 (рапіра, шпага), 1 та 6 (шабля) позицій з відповідями у різні сектори уражувальної поверхні. Складні захисти від атак з дією на зброю та атак з фінтами. Побудова багатотемпових захисних зав'язок (фраз); **бере участь у:** бойових діях у парах, індивідуальних заняттях, навчальних боях.	

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

Рік вивчення	**Навчальні нормативи**		**Рівень компетентності**			
			Низький	**Середній**	**Достатній**	**Високий**
1 рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м (с) (3 спроби)	Хл.	12,6 і Більше	12,5- 12,3	12,2-11,9	11,8 -11,5
		Дівч.	13 і Більше	12,9 -12,6	12,5 12,1	12,0 -11,7
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	Хл.	120 і Менше	121 - 139	140 - 159	160 -180
		Дівч.	105 і Менше	106 - 119	120 - 139	140 - 160
	Викрут з палкою (відстань між руками, см) 3 спроби (хлопці і дівчата)		75см і Більше	74 -70см	69 -66см	65 см і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (рапіра, шпага) 10 спроб (хлопці і дівчата)		1 або жодного влучного уколу	2	3	4 і більше
	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (шабля) 10 спроб (хлопці і дівчата)		1 або жодного влучного уколу	2	3	4 і більше
ви вче нн	Човниковий біг	Хл.	12,6 і Більше	12,5 -12,1	12,0 -11,7	11,6 -11,2

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	Середній	Достатній	Високий
	4 х 9 м, с (3 спроби)	Дівч.	13,0 і Більше	13,1- 12,6	12,5 - 12,0	11,9 -11,7
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	Хл.	125 і Менше	126 -149	150-169	170 - 190
		Дівч.	110 і менше	111 -129	130 -149	150 -170
	Викрут з палкою (відстань між руками, см) 3 спроби (хлопці і дівчата)		70см і більше	69 -68см	67 -66см	65см і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (рапіра, шпага) 10 спроб (хлопці і дівчата)		3 і менше	4	5	6 і більше
	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (шабля) 10 спроб (хлопці і дівчата)		3 і менше	4	5	6 і більше
3 рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м, с (3 спроби)	Хл.	12,2 і більше	12,4 - 12,9	11,8 - 11,4	11,3 -11,0
		Дівч.	13,2 і більше	13,1 -12,5	12,4 - 11,9	11,8 11,6
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	Хл.	135 і менше	136 - 159	160 -179	180-200
		Дівч.	120 і менше	121 - 139	140- 159	160- 180
	Викрут з палкою (відстань між руками, см) 3 спроби (хлопці і дівчата)		65см і більше	64 -63см	62 -61см	60см і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (рапіра, шпага) 10 спроб (хлопці і дівчата)		3 і менше	4	5	6 і більше
	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (шабля) 10 спроб (хлопці і дівчата)		3 і менше	4	5	6 і більше
4 рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м, с	Хл.	11,7 і більше	11,9 -11,5	11,3 -11,0	10,8 -10,6
		Дівч.	12,7 і більше	12,5 12,2	12,0 11,8	11,6 -11,2
	Стрибок у довжину з	Хл.	145 і менше	150 -160	170- 180	185 - 205

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			Низький	Середній	Достатній	Високий
	місця, см (3 спроби)	Дівч.	125 і менше	130 -140	145- 160	165 - 185
	Пересування кроками вперед у бойовій фехтувальній стійці (14 м), с (3спроби)	Хл.	14с і більше	13,9 -13с	12,9 -12,1с	12с і менше
		Дівч.	14,2с і більше	14,1-13,3с	13,1 -12,3с	12,2с і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (10 спроб - рапіра, шпага) (хлопці і дівчата)		4 і менше	5	6	7 і більше
	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (10 спроб - шабля) (хлопці і дівчата)		4 і менше	5	6	7 і більше
5 рік вивчення	Човниковий біг 4 х 9 м, с (3 спроби)	Хл.	11,6 і більше	11,4 11,0	10,8 -10,6	10,4 -10,2
		Дів ч.	12,6 і більше	12,4 -12,0	11,8 - 11,6	11,4 - 11,0
	Стрибок у довжину з місця, см (3 спроби)	Хл.	155і менше	160 -170	180 - 190	200 -220
		Дів ч.	130 і менше	135 - 145	150 -160	170 -190
	Пересування кроками вперед (14 м), с (3 спроби)	Хл.	13 і більше	12,9 -12,0	11,9 -11,1	11 і менше
		Дів ч.	13,2 і більше	13,1 -12,2	12,1 -11,3	11,2 і менше
	Точність уколу з випадом у мішень діаметром 10 см (10 спроб - рапіра, шпага) (хлопці і дівчата)		5 і менше	6	7	8 і більше
	Точність удару з випадом у правий (лівий) бік – ширина смуги 10 см (10 спроб)-шабля (хлопці і дівчата)		5 і менше	6	7	8 і більше

Примітки

Батман – короткий поштовх сильною або середньою частиною своєї зброї по слабій частині клинка противника з метою виведення його в бік.

Батман обухом – поштовх обухом своєї шаблі по зброї противника.

Гарда – металічний щиток випуклої форми на руків'ї рапіри, шпаги або шаблі для захисту кисті від уколів та ударів.

Дуате – здимання і розслаблення пальців озброєної руки при управлінні клинком.

Проста атака – атака, яка складається з одного руху зброєю – уколу прямо, переводом або переносом.

Складна атака – атака, яка складається із кількох рухів зброєю, яка виконується з обманом, дією на зброю, та їх комбінацій без втрати темпу.

Проста дія – бойова дія, яка складається з одного закінченого руху зброєю**.**

Складна дія - бойова дія, яка складається з двох або кількох рухів зброєю або тілом, а також вирішує певні тактичні задачі**.**

Сектори ураження – уражувальна поверхня фехтувальника, умовно поділена на певні нумеровані ділянки тіла в навчальних цілях для графічного запису прийомів і місць ураження уколом (ударом) на уроці.

Позиція – певне доцільне положення озброєної руки і зброї по відношенню до тіла бійця. Позиції розрізняються по номерах – від 1 до 9. Номер позиції визначається положенням озброєної руки і зброї у тій чи іншій фехтувальній лінії. У кожній фехтувальній лінії може бути декілька позицій, при яких озброєну руку тримають долонею вверх або вниз. У верхній-внутрішній – 4 – 5 позиції, у нижній-зовнішній – 8 -2 позиції, у нижній-внутрішній – 7 – 1 позиції.

Автори:
Г. А. Коломоєць, **А. А. Ребрина, В. В. Деревянко**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНІ ІГРИ
3 роки навчання

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Рухова активність та планомірне фізичне навантаження формують фундамент для майбутнього активного та здорового життя людини. Військово-спортивні ігри – це профілактика багатьох захворювань, реалізація ігрових видів діяльності з використанням інноваційних

технологій щодо формування гармонійно розвинених, фізично, психічно, соціально і духовно здорових майбутніх громадян – патріотів України.

Варіативний модуль «Військово-спортивні ігри» 3 роки навчання складається із пояснювальної записки, змісту навчального матеріалу, очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовних навчальних нормативів, і переліку обладнання, необхідного для засвоєння модуля.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, загальну фізичну підготовку, спеціальну підготовку та військово-прикладну фізичну культуру, військово-спортивні ігри. Теоретичні відомості подаються в межах теоретичних занять та під час виконання практичних завдань.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Кожний урок обов'язково включає в себе:

- загальну фізичну підготовку;
- спеціальну підготовку та військово-прикладну фізичну культуру;
- теоретичні відомості та знайомство з військово-спортивними іграми;
- військово-спортивні ігри, естафети і спортивні змагання.

Метою програми є формування стійкої мотивації до захисту власного життя і здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовки засобами військово-спортивних ігор; виховання та розвиток повноцінної особистості, гармонійної людини, патріота Батьківщини; підготовка учнів/учениць до участі у фінальних етапах Всеукраїнських патріотичних військово-спортивних ігор «Сокіл» («Джура»), «Хортинг», «Козацький гарт», «Школа безпеки», «Check point» тощо.

Основним завданням модуля є сформувати в учнів/учениць почуття патріотизму, волі до перемоги, сміливості, наполегливості, організованості та дисципліни.

Під час ігор учні/учениці розвиваються фізично і духовно. Участь в іграх виявляє їх прагнення до збереження духовності та культури власного народу, готовність молодих людей стати справжніми патріотами-захисниками України.

Перевагою варіативного модуля є широкий арсенал різноманітних ігор військово-патріотичного спортивного спрямування, які входять до системи виховання та можливість засобами ігор реалізовувати Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що сприяє всебічному гармонійному розвитку учнів/учениць, підвищенню рівня їх патріотизму та фізичної підготовленості, зацікавленості до уроків фізичної культури.

Також варіативний модуль не потребує спеціального обладнання та інвентарю, що набуває особливої значимості в умовах соціально-економічної кризи, яка виникла в нашій країні.

З метою профілактики травматизму на уроці слід дотримуватися правил безпечної поведінки.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовують орієнтовні навчальні нормативи. Під час оцінювання кожна дитина виконує такі випробування окремо або в команді. При цьому в парі з учнем/ученицею може бути вчитель або учень/учениця, який/яка володіє цими навичками на високому рівні.

Під час навчання можна використовувати різноманітні рухливі ігри та естафети, вправи ігрового характеру тощо.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку військово-спортивних та рухливих ігор в Україні та регіонах; особливості військової (професійної) діяльності захисника Вітчизни; **розкриває** стан національно-патріотичне виховання дітей та молоді в контексті українського державотворення; **називає:** основні вектори Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді; професійно-важливі якості захисника Вітчизни та засоби розвитку важливих професійних якостей та особистісних властивостей; **Ціннісний компонент** **свідомо ставиться** до власного здоров'я та здоров'я інших; **дотримується** правил безпеки на уроках і під час позаурочних занять.	Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в контексті українського державотворення. Основні вектори Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді Історія розвитку військово-спортивних та рухливих ігор в Україні та регіонах. Особливості військової (професійної) діяльності захисника Вітчизни. Визначення його професійно-важливих якостей. Засоби розвитку важливих професійних якостей та особистісних властивостей. Правила безпеки на уроках і під час та позаурочних заняттях.
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комплекси вправ на координацію, швидкість, спритність, гнучкість, силу і витривалість	Стройові та загальнорозвивальні вправи. Розвиток основних фізичних якостей.
Спеціальна підготовка та військово-прикладна фізична культура	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи; спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності, прикладних психофізичних якостей та особистісних	Розвиток спеціальних фізичних якостей. Визначення рівня розвитку основних та спеціальних фізичних якостей. Фізичні вправи для розвитку прикладних фізичних якостей. Стрибкові вправи, спеціальні вправи

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
властивостей засобами військово-спортивних ігор; підвідні та підготовчі вправи; метання гранат; прийоми самозахисту; **визначає:** рівень розвитку основних та спеціальних фізичних якостей; **бере участь: у** подоланні смуги перешкод; заходах з прикладних видів спорту («Хортинг», «Військово-спортивний хортинг», «Поліцейський хортинг», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт» та інші).	для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності. Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор. Система підвідних та підготовчих вправ. Прискорений рух, та метання гранат. Основи самозахисту. Навчання рухових дій: рухові уміння, рухові навички, рухові уміння вищого порядку. Особливості завдань та вибір методів в залежності від предмету навчання. Прикладні види спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Військово-спортивний хортинг», «Поліцейський хортинг», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт» та інші).
Військово-спортивні ігри	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **знає і розуміє** організацію і проведення Всеукраїнських військово-спортивних ігор, естафет, розваг**;** **називає:** основні Всеукраїнські військово-спортивні ігри **характеризує** Положення про Всеукраїнські ігри патріотичного спрямування **володіє** навичками командної гри, в якій учні безпосередньо змагаються за спрощеними правилами ігор; **виконує:** етапи та види програми Всеукраїнських військово-спортивних ігор **приймає участь:** у військово-спортивних, рухливих та народних іграх, естафетах, козацьких забавах, спортивних змаганнях за спрощеними правилами. **застосовує:** загальну фізичну підготовку у	Організація та проведення Всеукраїнських військово-спортивних ігор, естафет, розваг. Всеукраїнські військово-спортивні ігри – як вагомий засіб патріотичного виховання дітей та молоді України. Положення про Всеукраїнські ігри патріотичного спрямування. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Молодий українець XXI століття: хто він? Як Всеукраїнська гра «Джура» сприяє цьому процесу. Всеукраїнська військово-спортивна гра «Хортинг-патріот». Філософське та прикладне значення хортингу в формуванні сучасного патріота України.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
військово-спортивних та рухливих іграх, естафетах, змаганнях за спрощеними правилами.	Всеукраїнський військово-патріотичний фестиваль «Козацький гарт». Значення фестивалю у системі виховання громадянина України. «Школа безпеки» як пожежно-прикладний вид діяльності та профорієнтація на майбутню професію. Гра «Check point» як елемент миротворчої місії на благо України. Елементи військово-спортивних, рухливих та народних ігор, естафети, козацькі забави.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **розкриває** місце Всеукраїнської гра «Сокіл» («Джура») у виховній системі; **називає:** основні засоби виховання волі, характеру, формування світогляду засобами гри «Сокіл» («Джура»); **володіє** знаннями про український національний характер і виховний ідеал гри «Сокіл» («Джура»); технікою виконання прикладних фізичних вправ; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки життєдіяльності на уроках і під час позаурочних занять; **застосовує:** перевірку особистої гігієни, гігієнічних вимог місця проведення змагань	Український національний характер і виховний ідеал гри Всеукраїнської гри «Сокіл» («Джура»). Основи виховання волі, характеру, формування світогляду засобами гри. Розвиток професійно-важливих якостей майбутніх захисників Вітчизни: рухової координації, концентрації та стійкості уваги, логічного мислення, точності рухів та ін. Правила контролю та самоконтролю під час занять. Особиста гігієна спортсмена. Гігієнічні вимоги до місць проведення спортивних змагань. Загартовування організму. Правила безпеки життєдіяльності на уроках і під час позаурочних занять.
Загальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комплекси вправ на координацію, швидкість, спритність, гнучкість, силу і витривалість	Стройові та загальнорозвивальні вправи. Розвиток основних фізичних якостей.
Спеціальна підготовка та військово-прикладна фізична культура	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:**	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
виконує: стрибкові вправи; спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності; прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор; основні прийоми самозахисту; **визначає:** рівень розвитку основних та спеціальних фізичних якостей; **бере участь:** у заходах з прикладних видів спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Військово-спортивний хортинг», «Поліцейський хортинг», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт» та інші).	Розвиток спеціальних фізичних якостей. Визначення рівня розвитку основних та спеціальних фізичних якостей. Фізичні вправи для розвитку прикладних фізичних якостей. Стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності. Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор. Подолання смуги перешкод та метання гранати. Основні прийоми самозахисту. Прикладні види спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Військово-спортивний хортинг», «Поліцейський хортинг», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт» та інші).
Військово-спортивні ігри	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **знає і розуміє** організацію і проведення Всеукраїнських військово-спортивних ігор, естафет, розваг; права і обов'язки учасників заходів**;** умови створення і діяльності роїв «козачат», «джур» чи «молодих козаків»; **називає:** основні аспекти Всеукраїнських військово-спортивних ігор; історичні витоки козацьких єдиноборств та їх основні види; **володіє** навичками командної гри, в якій учні безпосередньо змагаються за спрощеними правилами ігор; вмінням орієнтуватися за топографічною мапою та на місцевості **виконує:** етапи та види програми Всеукраїнських військово-спортивних ігор**;** **вміє:** подавати команди та діяти в строю;	Організація та проведення Всеукраїнських військово-спортивних ігор, естафет, розваг. Права і обов'язки учасників змагань. Права і обов'язки суддів. Військове орієнтування: топографічна мапа, компас, орієнтування на місцевості та поняття азимуту. Організація заходів річного календарного циклу Всеукраїнської гри «Сокіл» («Джура»): відкриття року, збірки, тренування, свята, мандрівки, екскурсії, таборування під час канікул (осінніх, зимових і весняних),

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
розподіляти обов'язки у групі залежно від завдань; стройову пісню; **застосовує:** загальну фізичну підготовку у військово-спортивних та рухливих іграх, естафетах, змаганнях за спрощеними правилами; **приймає участь:** у військово-спортивних, рухливих та народних іграх, естафетах, козацьких забавах, спортивних змаганнях за спрощеними правилами; **бере участь:** у заходах річного календарного циклу Всеукраїнської гри «Сокіл» («Джура»): відкриття року, збірки, тренування, свята, мандрівки, екскурсії, таборування під час канікул (осінніх, зимових і весняних), підсумкові заходи, літнє таборування; огляді–змаганні військово–спортивного вишколу	підсумкові заходи, літнє таборування; огляди–змагання військово–спортивного вишколу. Основи військового впоряду. Стрій і пісня. Всеукраїнська військово-спортивна гра «Хортинг-патріот». Історичні витоки козацьких єдиноборств та їх основні види. Всеукраїнські патріотичні військово-спортивні ігри «Хортинг», «Козацький гарт», «Школа безпеки», «Check point» тощо. Елементи військово-спортивних, рухливих та народних ігор, естафети, козацькі забави

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію розвитку військово-спортивних та рухливих ігор в Україні та регіонах; **розкриває сутність** раціону харчування юного спортсмена, збалансованого білками, жирами, вуглеводами, мінеральними солями і вітамінами; **застосовує:** контроль власного раціону харчування **пояснює** правила, закони і традиції туристів, техніку організації туристського бівуака; поняття «бівуак»; **характеризує** фізичну підготовку орієнтувальника; **володіє** елементами орієнтування у заданому напрямку; **наводить приклади** умовних знаків **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки на уроках і під час позаурочних занять	Напрями, форми, методи та прийоми козацько-лицарського виховання. Роль молодіжних громадських організацій у плеканні нової національної еліти. Роль режиму дня, харчування, загартування і регулярності занять обраним видом спорту у формуванні здорового способу життя. Правила безпеки на уроках і під час позаурочних занять. Орієнтування у заданому напрямку. Умовні знаки. Фізична підготовка орієнтувальника.
Загальна фізична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** комплекси вправ на координацію, швидкість, спритність, гнучкість, силу і витривалість	Стройові та загальнорозвивальні вправи. Розвиток основних фізичних якостей.
Спеціальна підготовка та військово-прикладна фізична культура	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** стрибкові вправи; спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності. Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор; **визначає:** рівень розвитку основних та спеціальних фізичних якостей; **бере участь:** у заходах з прикладних видів спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Військово-спортивний хортинг», «Поліцейський хортинг», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт» та інші).	Розвиток спеціальних фізичних якостей. Визначення рівня розвитку основних та спеціальних фізичних якостей. Фізичні вправи для розвитку прикладних фізичних якостей. Стрибкові вправи, спеціальні вправи для розвитку гнучкості верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного преса, спини; вправи на розтягування; вправи для розвитку швидкості, спритності. Розвиток прикладних психофізичних якостей та особистісних властивостей засобами військово-спортивних ігор. Прикладні види спорту в системі патріотичного виховання дітей та молоді («Хортинг», «Військово-спортивний хортинг», «Поліцейський хортинг», «Пластун», «Бойовий гопак», «Пожежно-прикладний спорт», «Рятувальне багатоборство», «Прикладні стрілецькі види спорту», «Військово-прикладне багатоборство», «Гирьовий спорт» та інші).
Військово-спортивні ігри	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **Знає і розуміє:** поняття «патріот», «патріотизм», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», «патріотична вихованість» тощо; **називає:** основні якості та риси характеру, які формуються у процесі Всеукраїнських військово-спортивних ігор; **характеризує:** правила поведінки в спортзалі, на спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій та	Патріотизм, національно-патріотичне виховання, патріотична вихованість дітей та молоді України у процесі військово-спортивних ігор. Виховання особистості в процесі гри: сміливість, рішучість, активність, організованість, дисциплінованість, повага до товаришів, вміння змагатися в команді. Всеукраїнська дитячо-юнацька

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
змагань; правила дорожнього руху; правила проведення туристських подорожей з учнівською молоддю; **володіє** навичками командної гри, в якій учні безпосередньо змагаються за спрощеними правилами ігор; **виконує:** етапи та види програми Всеукраїнських військово-спортивних ігор**;** **застосовує:** загальну фізичну підготовку у військово-спортивних та рухливих іграх, естафетах, змаганнях за спрощеними правилами; **приймає участь:** у військово-спортивних, рухливих та народних іграх, естафетах, козацьких забавах, спортивних змаганнях за спрощеними правилами; шкільному літньому виховному оздоровчому наметовому таборі; в естафетах з проходженням етапів; у проходженні дистанцій 200–500 м з елементами крос-походу; **володіє:** навичками командної гри, в якій учні безпосередньо змагаються за спрощеними правилами ігор	військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Проведення шкільного літнього виховного оздоровчого наметового табору, участь козацьких та молодіжних виховних організацій, військових частин, туристичних чи спортивних клубів (організацій), організація табору, підбір місця, підготовка програми, робота таборової старшини. Всеукраїнські патріотичні військово-спортивні ігри «Хортинг», «Козацький гарт», «Школа безпеки», «Check point» тощо. Правила поведінки в спортзалі, на спортивному майданчику, у навчальному закладі, під час екскурсій та змагань. Правила дорожнього руху. Правила проведення туристських подорожей з учнівською молоддю. Естафети з технічним проходженням етапів. Проходження дистанції з елементами крос-походу Елементи військово-спортивних, рухливих та народних ігор, естафети, козацькі забави

Орієнтовні навчальні нормативи для оцінювання розвитку фізичних якостей

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
1 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 4	4	7	10
		Дівч. (від лави)	До 4	4	6	8
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 10	10	20	28
		Дівч.	До 9	9	18	27
	«Естафетний» тест (швидкість реакції, см)	Хл.	19,0	18,0	17,3	16,3
		Дівч.	19,5	18,5	17,5	16,5

Рік вивчення	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	середній	достатній	високий
2 рік вивчення	Згинання та розгинання рук в упорі лежачи, (кількість разів)	Хл. (від підлоги)	До 6	6	10	14
		Дівч. (від лави)	До 5	5	7	9
	Піднімання тулуба в сід за 30 с, (кількість разів)	Хл.	До 11	11	19	29
		Дівч.	До 10	10	18	28
	Біг по пересіченій місцевості без врахування часу (м)	Хл.	До 700	700	900	1200
		Дівч.	До 500	500	700	900
3 рік вивчення	Нахил уперед з положення сидячи, (см)	Хл.	До 2	2	4	7
		Дівч.	До 7	7	9	12
	Стрибки через скакалку за 1 хв, (кількість разів)	Хл.	60	65	70	80–90
		Дівч.	67	70	75	90
	Подолання умовного яру за допомогою маятника (см)	Хл.	Менше 150	150	250	350
		Дівч.	Менше 120	120	200	280

Примітки:

Швидкість рухової реакції визначається за допомогою «естафетного» тесту (хват падаючої гімнастичної палиці). Зміст цього тесту такий: учень/учениця набуває вихідного положення – ноги нарізно, руки зігнуті в ліктях і притиснуті до тулуба, пальці однієї руки стиснуті у кулак і вертикально утримують градуйовану в сантиметрах палицю діаметром 3–5 см і завдовжки 70–80 см. За сигналом учень швидко розтискає кисть і також швидко тією ж рукою захоплює палицю. Менша різниця (см) між двома хватами свідчить про кращу рухову реакцію. Тест повторюється 2–3 рази. Враховуються середні значення показника.

Обладнання, потрібне для вивчення модуля «Військово-спортивні ігри»

№ пор.	Обладнання	Кількість, шт.
1.	Бруси гімнастичні паралельні (або навісні)	1
2.	Лава гімнастична	4

3.	Мат гімнастичний	4
4.	Канат	2
5.	Перекладина гімнастична (або навісна)	2
6.	Скакалка	10
7.	Стінка гімнастична	4
8.	Гімнастична палиця	15
9.	Намет	10
10.	Рюкзак туристський на 40, 75–90 літрів	30
11.	Спальник	30
12.	Карімат (килим)	30
13.	Шолом захисний	10
14.	Індивідуальні системи страховки	15
15.	Компас	15
16.	Казанки на 6–8 літрів	4
17.	Мотузка основна 10 мм	500 м
18.	Мотузка допоміжна 8 мм	200 м
19.	Мотузка «репшнур» 6 мм	150 м
20.	Карабін зі звичайною муфтою	50
21.	Карабін з муфтою (автомат)	50
22.	Спусковий пристрій «вісімка»	8
23.	Блок (моно)	2
24.	Блок (тандем)	2
25.	Жумар	6
26.	Блок-затискувач	6
27.	Блок-затискувач грудний	6
28.	Поміст	5
29.	Гиря вагою 8 кг	10
30.	Ємність для магнезії	1
31.	Пристосування для збереження гир	1
32.	Секундомір	1
33.	Лінійка для вимірювання відстаней на мапі	30
34.	Топографічні і спортивні мапи	Різні
35.	Місцеві спортивні мапи пересіченої місцевості	30
36.	Планшет для мапи	30

37.	Перелік умовних знаків для спортивних мап	30

Автори:
Т. М. Бала, І. П. Масляк.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи

Варіативний модуль ЧИРЛІДИНГ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Чирлідинг» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи та перелік обладнання.

До розділу «Зміст навчального матеріалу» ввійшли теоретичні відомості, спеціальна фізична та технічна підготовки.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь і навичок поданого матеріалу.

При складанні модуля враховувалися вікові, анатомо-фізіологічні та гендерні особливості учнів/учениць.

У процесі навчання чирлідингу до змісту навчального матеріалу включаються базові елементи чирлідингу, елементи гімнастики та акробатики, а також рухи з різних видів танцю (джазу, фанку, хіп-хопу, рок-н-ролу, твісту та ін.).

Навчаючи чирлідингу, вчитель може використовувати запропоновані нами варіанти танцювальних елементів, зв’язок і комбінацій, а також може самостійно складати комплекси вправ із представлених базових рухів.

При навчанні елементам чирлідингу та акробатичним вправам необхідно забезпечити страховку учнів/учениць. З метою профілактики травматизму на кожному уроці потрібно проводити спеціально-розвивальні та підвідні вправи до кожного елементу або вправи.

Під час уроку вчитель повинен використовувати індивідуальний та диференційований підхід до учнів/учениць, звертати увагу на самоконтроль і самопочуття.

Після вивчення модуля наприкінці кожного навчального року учні/учениці виконують навчальні нормативи для контролю якості засвоєння вивченого матеріалу (виконання танцювальних зв’язок, які складаються з базових рухів і обов’язкових елементів чирлідингу зі зміною площин).

При складанні навчальних контрольних нормативів оцінюється техніка виконання вказаних елементів кожним учнем/ученицею індивідуально.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** історію виникнення та розвитку чирлідингу; **дотримується** правил безпеки під час занять чирлідингом;	Історія виникнення чирлідингу. Розвиток чирлідингу у світі та в Україні. Правила безпеки під час занять чирлідингом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** стійку на лопатках з опорою на руки та «міст» з положення лежачи; **застосовує** страховку під час виконання вправ; **виконує:** перекати, повільний перекид вперед і назад; **застосовує** страховку під час виконання вправ; **виконує** основні позиції ніг, рук, присідання та стрибки угору за I, II, V позиціям ніг; **володіє** елементами народних, бальних і спортивних танців; **виконує:** вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток: відчуття ритму, здібності до збереження статичної та динамічної рівноваги, координованості рухів, здібності до орієнтування в просторі; рухливості хребетного стовбура, поясу верхніх кінцівок; тазостегнового та гомілковостопних суглобів; швидкості одиночного руху та частоти рухів;	1. Акробатична підготовка: – основні вправи стійки: стійка на лопатках, «міст» з положення лежачи; – перекиди: вперед і назад. 2. Хореографічна підготовка (музичний розмір – 4/4, темп повільний): – основні позиції ніг і рук; – plie (пліє) – присідання; – saute (соте) – стрибки; – рухи різноманітних танцювальних стилів: • елементи народних танців; • елементи бальних і спортивних танців. 3. Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток: *а) координаційних здібностей* *б) гнучкості* *в) швидкісних здібностей*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** основні стійки: Бігіннін стенс (вузька стійка ноги нарізно), Чир стенс (широка стійка ноги нарізно), Сквот (широка	– ***<u>Базові елементи техніки чирлідингу:</u>*** • *основні стійки та позиції ніг:* Beginning stance (Бігіннін стенс), Cheer stance (Чир стенс), Squat (Сквот), Side lunge (Сайд

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
стійка ноги нарізно в напівприсіді), Сайд ландж (випад в сторону), Фронт ландж (випад), Ніл (стійка на коліні); Кік (змах правою); Крос оуве (стійка схресно правою); **виконує** основні позиції кистей: Бакет (кисті в кулак, великі пальці до підлоги), Кендлстік (кисті в кулак великі пальці усередину), Блейд (пальці кисті притиснуті один до одного), Джаз хендс (пальці кисті широко розставлені), Клеп (долоні поєднані паралельно, «оплеск»), Класп (долоні схресно, захват лівою (правою) згори, великі пальці перехрещені); **виконує** основні позиції рук, які повинні здійснюватися чітко та синхронно: Хай ві (руки догори-в сторони, кисті в кулак), Лоу ві (руки донизу-в сторони, кисті в кулак), Ті моушен (руки в сторони, кисті в кулак), Хаф ті (руки перед грудьми, кисті в кулак), Тачдаун (руки угору, кисті в кулак), Лоу тачдаун (руки униз, кисті в кулак); **виконує** стрибки Спредігл – «зірочка» (ноги нарізно, руки догори-в сторони), Так (ноги зігнуті в колінах і максимально притиснуті до грудей, руки догори-в сторони); **застосовує** страховку під час виконання вправ; **виконує** силову підтримку в двійках, трійках; **застосовує** страховку під час виконання вправ; **виконує** комбінацію базових рухів рук на 16 рахунків; рухи рук у поєднанні з рухами ніг на 16 рахунків у повільному темпі.	ландж), Front lunge (Фронт ландж), Kneel (Ніл); Kick (Кік); Cross over (Крос оуве); • *основні позиції кистей:* Bucket (Бакет), Candlestick (Кендлстік), Blade (Блейд), Jazz hands (Джаз хендс), Clap (Клеп), Clasp (Класп); • *основні позиції рук:* High V (Хай ві), Low V (Лоу ві), T motion (Ті моушен), Half T (Хаф ті), Touchdown (Тачдаун), Low Touchdown (Лоу тачдаун); • *стрибки:* Tuck (Так), Spread eagle (Спредігл); – *станти;* *цілісне виконання танцювальних зв'язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу.*

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **характеризує** правила й організацію змагань з чирлідингу; **дотримується** правил безпеки під час занять чирлідингом	Правила змагань з чирлідингу. Організація змагань і правила суддівства з чирлідингу. Правила безпеки під час занять чирлідингом.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** «міст» з положення лежачи, стійку на лопатках, руки вздовж тіла (дівчата); стійку на передпліччях та голові (хлопці), напівшпагат; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент**	**Акробатична підготовка:** *основні вправи стійки:* «міст» з положення лежачи; стійка на лопатках (дівчата); стійка на передпліччях та голові (хлопці), напівшпагат;
виконує перекати, перекид вперед, перекид назад; – **застосовує** страховку під час виконання вправ	*перекиди:* вперед і назад.
виконує основні позиції ніг і рук у хореографії; **виконує** присідання та стрибки на 90˚, 180˚ за всіма позиціями ніг; **виконує** півколо ногою на 45˚; **виконує** battement tendu (батман тандю) з I і V позицій за 3-ма напрямами: вперед, в сторону, назад;	**2. Хореографічна підготовка** (музичний розмір – 4/4, темп повільний): основні позиції ніг і рук; – plie (пліє) – присідання; – - saute (соте) – стрибки; demi rond (демі ронд) – півколо; – battement tendu (батман тандю) – відведення ноги;
– **виконує** piroutte (піруети) на 180˚; – **володіє** танцювальними елементами джазу та рок-н-ролу;	piroutte (пірует) – обертання тіла на одній нозі; • *рухи різноманітних танцювальних стилів:* джаз; рок-н-рол.
виконує вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток: відчуття ритму, здібності до збереження рівноваги, координованості рухів; рухливості хребетного стовбура, поясу верхніх кінцівок, тазостегнового та гомілковостопних суглобів; швидкості одиночного руху та частоти рухів;	**3. Загальнорозвивальні вправи і рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** *а) координаційних здібностей;* *б) гнучкості;* *в) швидкісних здібностей;*

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
швидкісно-силових здібностей.	*г) сила.*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** основні стійки та позиції ніг засвоєні на першому році навчання; основні позиції кистей засвоєні на першому році навчання; основні позиції рук: Бау енд ерроу (права – перед грудьми, ліва –в сторону, кисті в кулак), Маскл мен (руки в сторони, зігнуті в ліктьових суглобах угору на 90˚, кисті в кулак), Оуверхед класп (руки угору, кисті в «замок») та позиції засвоєні упродовж першого року навчання; стрибок Дабл хук – права зігнута в коліні перпендикулярно підлозі, коліно спрямоване назовні-в сторону; ліва зігнута, відведена назад-в сторону, руки догори-в сторони) та стрибки засвоєні упродовж першого року навчання; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** силову підтримку в четвірках і п'ятірках; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** комбінацію базових рухів рук на 16 рахунків; рухи рук у поєднанні з рухами ніг на 16 рахунків в середньому темпі.	***<u>Базові елементи техніки чирлідингу:</u>*** *основні стійки та позиції ніг, що* вивчалися в процесі 1 року навчання; *основні позиції кистей, що* вивчалися в процесі 1 року навчання; *основні позиції рук:* Bow and arrow (Бау енд ерроу), Muscle man (Маскл мен), Overhead clasp (Оуверхед класп) і раніше вивчені; *стрибки:* Double hook (Дабл хук) і раніше вивчені; *станти;* *цілісне виконання танцювальних зв'язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу.*

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** вплив занять чирлідингом на функціонування основних систем організму; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять	Вплив занять чирлідингом на функціонування основних систем організму. Правила безпеки під час занять чирлідингом.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
чирлідингом.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** стійку на лопатках похило під кутом 45°, зігнувши ноги (дівчата); стійку на руках з опорою ніг об стіну (хлопці), напівшпагат; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** виконує довгий перекид вперед; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** переворот убік (вправо, вліво) «колесо»; **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує:** основні позиції ніг і рук; присідання та стрибки на 180˚ за всіма позиціями ніг; – battement tendu jete (батман тандю жете) на 45˚ з I і V позицій за 3-ма напрямами: вперед-донизу, в сторони-донизу, назад-донизу; – piroutte (піруети) на 180˚; **Ціннісний компонент** **володіє** елементами джазу та рок-н-ролу; **Діяльнісний компонент** **виконує вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** відчуття ритму, здібності до збереження рівноваги, координованості рухів тощо; швидкісно-силових здібностей; частоти руху та швидкості поодинокого руху; рухливості хребетного стовбура, поясу верхніх кінцівок, тазостегнового та гомілковостопних суглобів.	**1. Акробатична підготовка:** *основні вправи стійки:* стійка на лопатках (дівчата); стійка на руках з опорою ніг об стіну (хлопці), напівшпагат; – *перекиди:* довгий перекид вперед; *перевороти:* переворот убік (вправо, вліво) «колесо»; **2. Хореографічна підготовка** (музичний розмір – 4/4, темп повільний): основні позиції ніг і рук; – plie (пліє) – присідання; saute (соте) – стрибки; – battement tendu jete (батман тандю жете) – змах ноги; piroutte (пірует) – обертання тіла на одній нозі; *рухи різноманітних танцювальних стилів:* джаз; рок-н-рол. **3. Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** *а) координаційних здібностей;* *б) сили;* *в) швидкісних здібностей;* *г) гнучкості*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент	***<u>Базові елементи техніки чирлідингу:</u>***

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Учень, учениця: **виконує:** основні стійки та позиції ніг, засвоєні раніше;	*основні стійки та позиції ніг,* що вивчалися раніше;
основні позиції кистей, засвоєні раніше;	*основні позиції кистей,* що вивчалися раніше;
основні позиції рук: Ел моушен (права угору, ліва в сторону, кисті в кулак), Дайегенел (права угору-в сторону, ліва донизу-в сторону, кисті в кулак), Кей моушен (права догори - в сторони, ліва праворуч – донизу, кисті в кулак) і засвоєні раніше;	*основні позиції рук:* L motion (Ел моушен), Diagonal (Дайегенел), K motion (Кей моушен) і раніше вивчені;
виконує стрибки Херки (права угору-в сторону (вправо), ліва зігнута відведена назад, руки в сторони), Той тач (стрибком поперечний шпагат, руки в сторони), стрибки, що вивчалися на другому році навчання; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ;	*стрибки:* Herkie (Херки), Toe touch (Той тач) і раніше вивчені;
Діяльнісний компонент **виконує** піраміди початкового рівня складності; **застосовує** страховку під час виконання вправ;	*піраміди;*
Діяльнісний компонент **виконує** танцювальну зв’язку з базових рухів і обов’язкових елементів чирлідингу на 16 рахунків в швидкому темпі.	*цілісне виконання танцювальних зв’язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу.*

4 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** вплив занять чирлідингом на естетичне виховання людини; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять чирлідингом.	Естетичне виховання в процесі занять чирлідингом. Правила безпеки під час занять чирлідингом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент	

Учень, учениця: **виконує** стійку на руках (хлопці); «міст» з положення стоячи, шпагат (дівчата); **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** різновиди перекидів з розбігу; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** переворот в сторону правим і лівим боком «колесо»; Ціннісний компонент **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує:** засвоєні раніше елементи; grand battement (гранд батман) на 90˚ та вище з I і V позицій за 3-ма напрямами: вперед-донизу, в сторону-донизу, назад-донизу; **володіє** елементами фанку та хіп-хопу; **виконує вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** відчуття ритму, здібності до збереження рівноваги та ін.; силової витривалості; частоти рухів та швидкості поодинокого руху; рухливості хребетного стовбура; поясу верхніх кінцівок; тазостегнового та гомілковостопних суглобів.	**1. Акробатична підготовка:** *основні вправи стійки:* стійка на руках (хлопці); «міст» з положення стоячи, шпагат (дівчата); *перекиди* з розбігу; *перевороти:* переворот убік (вправо, вліво) «колесо». **2. Хореографічна підготовка** (музичний розмір – 4/4, темп середній): *вивчені раніше елементи;* grand battement (гранд батман) –«кидок» ноги на 90° та вище; *рухи різноманітних танцювальних стилів:* фанк; хіп-хоп. **3. Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** *а) координаційних здібностей* *б) витривалості;* *в) швидкісних здібностей;* *г) гнучкості.*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** основні стійки та позиції ніг засвоєні раніше; основні позиції кистей засвоєні раніше; **виконує** основні позиції рук: Дегер (руки перед грудьми паралельно одна одній, кисті в кулак), Бокс (те ж саме, тільки кисті знаходяться на рівні очей), Панч (права – угору, ліва – на пояс, кисті в кулак), Чекмарк (права – угору-в сторону, ліва – вниз-в сторону зігнута в ліктьовому суглобі вгору на 45˚, кисті	***<u>Базові елементи техніки чирлідингу:</u>*** *основні стійки та позиції ніг,* що вивчалися раніше; *основні позиції кистей,* що вивчалися раніше; *основні позиції рук:* Dagger (Дегер), Box (Бокс), Punch (Панч), Checkmark (Чекмарк) і раніше вивчені;

в кулак) та позиції, засвоєні упродовж третього року навчання; **Діяльнісний компонент** **виконує** стрибки Фронт хедлер (права – угору, максимально притиснута до грудей, ліва – зігнута, руки угору), Сайд хедлер (права – угору-в сторону (вправо), ліва – зігнута, відведена назад-в сторону, руки в сторони) та стрибки, що вивчалися упродовж 3 року навчання; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** піраміди початкового рівня складності; Ціннісний компонент **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** танцювальну зв'язку з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу на 32 рахунки в середньому темпі.	*стрибки:* Front hurdler (Фронт хедер), Side hurdler (Сайд хедлер) і раніше вивчені; *піраміди;* *цілісне виконання танцювальних зв'язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових елементів чирлідингу.*
5 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює** вплив занять чирлідингом на основні аспекти гармонійного розвитку людини; **Ціннісний компонент** **дотримується** правил безпеки під час занять чирлідингом;	Гармонійний розвиток особистості в процесі занять чирлідингом. Правила безпеки під час занять чирлідингом.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** стійку на руках (хлопці), шпагат (дівчата); **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** перекид через натягнуту мотузку, гуму, гімнастичну палицю і так далі; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання	**1. Акробатична підготовка:** *основні вправи стійки:* стійка на руках (хлопці), шпагат (дівчата); *перекиди* через різні предмети;

вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** переворот вперед, назад (хлопці), переворот в сторону (дівчата); **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ.	*перевороти:* переворот вперед, назад (хлопці), переворот в сторону «колесо» (дівчата).
Діяльнісний компонент **виконує** засвоєні раніше елементи; **володіє** танцювальними елементами фанку, хіп-хопу та твісту;	**2. Хореографічна підготовка** (музичний розмір – 2/4, темп швидкий): раніше засвоєні елементи; *рухи різноманітних танцювальних стилів:* фанк; хіп-хоп; твіст.
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує** вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток: відчуття ритму, здібності до збереження рівноваги, координованості рухів та ін.; швидкісно-силових і власне силових здібностей; швидкісної та силової витривалості; рухливості хребетного стовбура, поясу верхніх кінцівок, тазостегнового та гомілковостопних суглобів.	**3. Загальнорозвивальні вправи та рухливі ігри, спрямовані на розвиток:** *а) координаційних здібностей;* *б) сили;* *в) витривалості;* *д) гнучкості.*
Технічна підготовка:	
Діяльнісний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** основні стійки та позиції ніг, засвоєні раніше; основні позиції кистей, засвоєні раніше; основні позиції рук, засвоєні раніше; **виконує** стрибок Дабл найн (ноги – права вперед, ліва зігнута, коліно назовні; руки – права вперед, ліва перед грудьми) та стрибки, що вивчалися упродовж 4 року навчання; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** піраміди середнього рівня складності; **Ціннісний компонент** **застосовує** страховку під час виконання вправ; **Діяльнісний компонент** **виконує** танцювальну зв'язку з базових рухів	***Базові елементи техніки чирлідингу:*** *основні стійки та позиції ніг,* що вивчалися раніше; *основні позиції кистей,* що вивчалися раніше; *основні позиції рук,* що вивчалися раніше ; *стрибки:* Double nine (Дабл найн) і раніше вивчені; *– піраміди;* *цілісне виконання танцювальних зв'язок, які складаються з базових рухів і обов'язкових*

і обов'язкових елементів чирлідингу на 32 рахунки в швидкому темпі.	*елементів чирлідингу.*

Орієнтовні навчальні нормативи

Практична частина навчальних нормативів складається з розділів:

1. Загальна фізична підготовка – згідно з інваріантною частиною програми.
2. Спеціальна фізична підготовка – згідно з варіативною частиною програми з чирлідингу.
3. Технічна підготовка:

- виконання музичних композицій на оцінку;
- виконання домашніх завдань.

Орієнтовні навчальні нормативи
спеціальної фізичної підготовленості

Рік навчання	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	серед-ній	достат-ній	висо-кий
1 рік навчання	Поздовжній шпагат (см) (хлопці і дівчата)		до 12	11–8	4–7	0–3
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с)	хл.	≤6,9	6,9	6,4	5,9
		дівч.	≤7,3	7,3	6,9	6,5
	Теппінг-тест (кількість разів)*	хл.	≥42	42	56	70
		дівч.	≥39	39	51	63
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів) (хлопці і дівчата)		12	19	25	30
	Три стрибки на одній нозі з просуванням вперед (м)	хл.	3,10	3,60	4,40	4,90
		дівч.	3,10	3,50	4,30	4,60
2 рік навчання	Поздовжній шпагат (см) (хлопці і дівчата)		до 12	11–8	4–7	0–3
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с)	хл.	≤6,9	6,9	6,4	5,9
		дівч.	≤7,3	7,3	6,9	6,5
	Теппінг-тест (кількість разів)*	хл.	≥42	42	56	70
		дівч.	≥39	39	51	63
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів)	хл.	3	9	12	14
		дівч.	4	6	8	10
	Три стрибки на одній нозі з просуванням вперед (м)	хл.	≤3,40	4,00	4,70	5,20
		дівч.	≤3,30	3,40	4,50	4,90
3 рік навчання	Поздовжній шпагат (см) (хлопці і дівчата)		до 12	11–8	4–7	0–3
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с)	хл.	≤6,3	6,3	6,0	5,7
		дівч.	≤6,8	6,8	6,5	6,2
	Теппінг-тест (кількість разів)*	хл.	≥54	54	63	72
		дівч.	≥50	50	60	70
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів)	хл.	3	9	12	14
		дівч.	4	6	8	10
	Три стрибки на одній нозі з	хл.	3,70	4,30	5,00	5,60

Рік навчання	Навчальні нормативи		Рівень компетентності			
			низький	серед-ній	достат-ній	висо-кий
	просуванням вперед (м)	дівч.	3,60	3,90	4,70	5,20
4 рік навчання	Поздовжній шпагат (см) (хлопці і дівчата)		до 12	11–8	4–7	0–3
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с)	хл.	≤6,3	6,3	6,0	5,7
		дівч.	≤6,8	6,8	6,5	6,2
	Теппінг-тест (кількість разів)*	хл.	≥54	54	63	72
		дівч.	≥50	50	60	70
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів)	хл.	4	10	13	15
		дівч.	5	7	10	13
	Три стрибки на одній нозі з просуванням вперед (м)	хл.	4,00	4,60	5,30	5,90
		див.	3,80	4,10	4,90	5,40
5 рік навчання	Поздовжній шпагат (см) (хлопці і дівчата)		до 12	11–8	4–7	0–3
	Біг на 30 м зі старту «змійкою» (с)	хл.	≤5,9	5,9	5,6	5,3
		дівч.	≤6,8	6,8	6,4	6,0
	Теппінг-тест (кількість разів)*	хл.	≥52	52	63	74
		дівч.	≥46	46	59	72
	Піднімання прямих ніг у висі (кількість разів)	хл.	4	10	13	15
		дівч.	3	7	12	15
	Три стрибки на одній нозі з просуванням вперед (м)	хл.	4,30	4,90	5,60	6,20
		дівч.	4,10	4,30	5,10	5,60

*Біг на місці продовж 10 с з максимальною швидкістю

Критерії оцінювання технічної підготовленості

Оцінюється техніка виконання танцювальних композицій, що складаються з обов'язкових елементів чирлідингу.

№ п\п	Рівень компетентності	Критерії оцінювання
1.	Високий	вправи виконано технічно правильно, впевнено, відповідно до музичного супроводу, емоційно.
2.	Достатній	вправи виконано технічно правильно, відповідно до музичного супроводу, але не зовсім впевнено, менш емоційно.
3.	Середній	вправи виконано правильно, але з напругою і недостатньою амплітудою, допущені незначні помилки.
4.	Низький	вправи виконано з грубими технічними помилками, не якісно.

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Чирлідинг»

№ п/п	*Обладнання*	*Кількість*
1.	Памнони	60 шт.
2.	Гімнастичний мат	8 шт.

3.	Гімнастичний міст	1 шт.
4.	Гімнастичні палиці	5 шт.
5.	Вузький канат, гумма	3 шт.
6.	Музична аппаратура	1 шт.
7.	Медична аптечка	1 шт.

Автори:
І. В. Бакіко, **А. В. Цьось**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
для загальноосвітніх навчальних закладів
5–9 класи

Варіативний модуль
СТЕП-АЕРОБІКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Варіативний модуль «Степ-аеробіка» складається з таких розділів: зміст навчального матеріалу, очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць, орієнтовні навчальні нормативи, перелік обладнання, яке необхідне для вивчення даного модуля та додаток (комплексу зі степ-аеробіки для початківців).

До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесені теоретичні відомості, спеціальна фізична та техніко-тактична підготовка.

Розділ «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь та навичок поданого матеріалу.

Степ-аеробіка – один із самих простих й ефективних стилів і напрямків аеробіки. «Степ» в перекладі з англійської мови означає «крок». Крокова аеробіка дуже проста. Степ-аеробіка діє на тіло комплексно, делікатно коректуючи фігуру ніг та розвиваючи потрібну групу м’язів. Така аеробіка досить ефективна для тих груп м’язів, яких важко задіяти: сідниці та м’язи стегна. Заняття на степі не рекомендуються людям, які мають проблеми з хребтом.

Після вивчення модуля у кожному навчальному році учні/учениці складають випробування (навчальні нормативи) для контролю якості засвоєння вправ зі степ-аеробіки.

1 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	**Зміст навчального матеріалу**
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **має:** загальне уявлення про степ-аеробіку; **пояснює:** значення і правила виконання вправ зі степ-аеробіки; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки на заняттях фізичними вправами.	Загальне уявлення про степ-аеробіку. Значення і правила виконання вправ зі степ-аеробіки. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльністний компонент **виконує:** організовувальні вправи, ходьбу, біг, стрибки, загальнорозвивальні вправи, вправи для формування постави та запобігання плоскостопості, танцювальні вправи.	Стройові прийоми; шикування та перешикування; ходьба; біг; стрибки; загальнорозвивальні вправи (вправи на місці та в русі, без предмета, з предметами – м'ячами, гімнастичними палицями, скакалками, у парах); вправи для формування постави та запобігання плоскостопості.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльністний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** базовий крок (вгору – вгору, вниз – вниз), підйом коліна (вгору – коліно, вниз – вниз / вгору – коліно, вниз – вниз) та крок через платформу (переміщення через платформу до іншого краю); **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять степ-аеробікою.	Рухи з малим навантаженням. Базовий крок.

2 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **має:** загальне уявлення про місце занять, обладнання, інвентар для занять степ-аеробікою; **пояснює:** значення рухової активності учнів протягом дня; **розповідає:** про оздоровчий ефект на організм людини засобами степ-аеробіки; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки на заняттях фізичними вправами.	Місце занять, обладнання, інвентар. Рухова активність протягом дня. Степ-аеробіка та її оздоровчий вплив на організм людини. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльністний компонент **виконує:** спеціальні вправи для розвитку верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу спини.	Спеціальні вправи для розвитку верхнього плечового пояса, сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу спини.
Техніко-тактична підготовка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Діяльністний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** переміщення (переміщення від одного краю платформи до іншого), повтори (стоячи однією ногою на платформі, підняти декілька разів вгору коліно іншої ноги); **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять степ-аеробікою.	Рухи з середнім навантаженням (переміщення, повтори тощо).

3 рік вивчення

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **знає:** правила гігієни та санітарії під час занять степ-аеробікою; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки на заняттях фізичними вправами.	Правила гігієни та санітарії під час занять степ-аеробікою. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльністний компонент **виконує:** спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей.	Спеціальні вправи для розвитку фізичних якостей.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльністний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** випади, переміщення типу скачків, стрибків, підскоків тощо; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять степ-аеробікою.	Рухи з великим навантаженням (випади та переміщення).
4 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **знає:** правила гігієни та санітарії під час занять степ-аеробікою; **пояснює:** значення і правила виконання вправ зі степ-аеробіки; **Ціннісний компонент**	Правила гігієни та санітарії під час занять степ-аеробікою. Значення і правила виконання вправ зі степ-аеробіки. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
дотримується: правил безпеки на заняттях фізичними вправами.	
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльністний компонент **виконує:** стрибки, вправи для розвитку швидкості, швидкісно-силових якостей, сили.	Стрибки. Вправи для розвитку швидкості, швидкісно-силових якостей, сили.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльністний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** загальнорозвивальні та танцювальні вправи, вправи з гантелями, хореографічні композиції з музичним супроводом на степ-платформі; **виконує:** загальнорозвивальні і танцювальні вправи в заданому ритмі і темпі з певною амплітудою та узгодженістю рухів; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки під час занять степ-аеробікою.	Загальнорозвивальні та танцювальні вправи; вправи з обтяженнями; хореографічні композиції з музичним супроводом на степ-платформі.
5 рік вивчення	
Теоретичні відомості	
Знаннєвий компонент **Учень, учениця:** **пояснює:** значення і правила виконання вправ зі степ-аеробіки; **Ціннісний компонент** **дотримується:** правил безпеки на заняттях фізичними вправами.	Значення і правила виконання вправ зі степ-аеробіки. Правила безпеки під час занять фізичними вправами.
Спеціальна фізична підготовка	
Діяльністний компонент **виконує:** спеціальні вправи для розвитку сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи з рівноваги.	Спеціальні вправи для розвитку сили верхніх та нижніх кінцівок, черевного пресу, спини, вправи з рівноваги.
Техніко-тактична підготовка	
Діяльністний компонент **Учень, учениця:** **виконує:** загальнорозвивальні та танцювальні вправи, хореографічні композиції з музичним супроводом на степ-платформі;	Загальнорозвивальні та танцювальні вправи; хореографічні композиції з музичним супроводом на степ-платформі.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць	Зміст навчального матеріалу
виконує: з групою товаришів загальнорозвивальні і танцювальні вправи в заданому ритмі і темпі з певною амплітудою та узгодженістю рухів; **Ціннісний компонент дотримується:** правил безпеки під час занять степ-аеробікою.	

Орієнтовні навчальні нормативи

Рік навчання	Навчальні нормативи	Рівні компетентності			
		низький	середній	достатній	високий
1 рік навчання	уміти виконувати вправи: **(кількість вправ):** *хлопці і дівчата*	3	5	6	7 і більше
2 рік навчання	уміти виконувати вправи: **(кількість вправ):** *хлопці і дівчата*	4	6	7	8 і більше
3 рік навчання	уміти виконувати вправи: **(кількість вправ):** *хлопці і дівчата*	5	7	8	9 і більше
4 рік навчання	уміти виконувати вправи: **(кількість вправ):** *хлопці і дівчата*	6	7	9	10
5 рік навчання	уміти виконувати вправи: **(кількість вправ):** *хлопці і дівчата*	7	8	9	10

Обладнання, необхідне для вивчення модуля «Степ-аеробіка»

Класна кімната, або зал для занять степ-аеробікою	1 шт.
Степ-платформи	30 шт.
Магнітофон	1 шт.
Дзеркало розміром 3х2 м	1 шт.
Відео- або DVD- ,або CD-програвач, або ноутбук	1 шт.

Відеоматеріали з записами степ-аеробіки	2 – 3 шт.

ДОДАТОК

Степ – аеробіка – це ритмічний рух вгору і вниз по спеціальній степ-платформі (або стійкій лавці) шириною приблизно 35 см і завдовжки 85-100 см. Висота платформи нарощується у міру зростання рівня фізичної підготовки.

Степ-аеробіка укріплює всі основні групи м'язів, опорно-руховий апарат, розвиває рухливість суглобів, формує зведення стоп, тренує рівновагу, дозволяє спалювати стільки калорій, скільки витрачається за той же час при швидкому бігу, зміцнює серцево-судинну систему. Завдяки емоційності, величезній різноманітності рухів степ-аеробіка стала останніми роками неймовірно популярною у всьому світі.

Засвоїти степ-аеробіку неважко – немає нічого природніше для ніг, ніж ходьба. Ще одна перевага степ-аеробіки – можливість дозувати навантаження залежно від рівня підготовленості, міняючи темп занять і висоту платформи.

Поради новачкам:

- не прагніть відразу ж рухатися під музику, тим більше швидку. Спочатку за допомогою плескання у долоні задайте ритм, відповідний своїй фізичній формі;
- висоту платформи збільшуйте поступово. Спочатку тренуйтеся на висоті 15см, а після того, як добре освоїте хореографію, особливості руху і пластики на степ-платформі, можна підняти платформу до 25 см.
- стежте за тим, щоб дихання було ритмічним, неускладненим, без затримок – це запорука успіху.

Комплекс степ-аеробіки для початківців

1. Спочатку засвойте базовий крок. Встаньте обличчям до платформи на оптимальній від неї відстані – вона дорівнює довжині вашої стопи. Руки на поясі. Зробіть крок правою ногою на платформу, прагнучи потрапити точно в центр. Приставте до неї ліву ногу. Рух вниз починайте також з правої ноги. Це одна з основних вимог техніки степа: з якої ноги починаєте підйом, з тією ж і спускаєтеся. Зробіть 8 таких кроків. Змінивши ногу, причому не на платформі, а на підлозі, виконайте стільки ж кроків з лівої ноги. Подальші рухи також виконуйте по 8 разів з кожної ноги.

2. Встаньте перед платформою на відстані стопи від неї, ноги разом, руки опущені. Лівою ногою зробіть крок на платформу вліво, а праву ногу поставте ближче до правого її краю. Коліна злегка зігнуті. Ви ніби складно виписуєте латинську букву V. Одночасно розведіть руки в сторони, а потім підніміть їх вгору. Поверніться у вихідне положення, починаючи рух з правої ноги і приставляючи до неї ліву. Руки опустіть.

3. Встаньте до платформи лівим боком, руки на стегнах, ліву ногу – на платформу. Праву підніміть вгору і торкніться її носком платформи поряд з лівою стопою. Одночасно виконайте енергійний мах руками вгору. Поставте праву ногу на підлогу і приставте до неї ліву, руки на стегна. Встаньте до платформи правим боком і повторіть вправу з правої ноги.

4. Встаньте обличчям до платформи. Ноги разом, руки на поясі. Праву ногу поставте на платформу. Ліву, зігнуту в коліні, підніміть високо вгору. Руки одночасно витягніть вперед. Поверніться у вихідне положення і виконайте той же рух з лівої ноги.

5. Встаньте до платформи лівим боком. Зігнуті в ліктях руки відведіть назад. Ліву ногу – на платформу, правою виконайте захлест гомілки. Одночасно сильним маховим рухом випряміть руки. Поверніться у вихідне положення і виконайте вправу, вставши до платформи

правим боком.

6. Встаньте в центр платформи. Зробіть випад правою ногою з платформи і торкніться стопою підлоги. Одночасно виконайте енергійний мах лівою рукою вперед. Те ж зробіть лівою ногою і правою рукою.

7. Встаньте обличчям до платформи. Руки опущені вниз. Ліву ногу – на платформу, правою виконайте мах назад. Ногу не згинайте, носок відтягніть. Одночасно підніміть руки вгору – в сторони. Те ж з правої ноги.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХІМІЯ
7–9 класи

Навчальна програма
для загальноосвітніх навчальних закладів[17]

2017

Укладачі програми (2012 р.): Величко Л.П., Дубовик О.А., Котляр З.В., Муляр С.П., Павленко В.О., Свинко Л.Л., Титаренко Н.В., Ярошенко О.Г.

У розвантаженні програми (2015 рік) брали участь: Величко Л. П., Дубовик О.А., Новченкова К.Д., Павленко В.О., Свинко Л.Л., Титаренко Н.В., Філоненко І.О. ,Фіцайло С.С.

Над оновленням програми (2017 рік) працювали: Величко Л.П., Дубовик О.А., Бобкова О.С., Баланенко В.В., Пугач С.В., Рогожнікова О.В.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Хімія як природнича наука є частиною духовної і матеріальної культури людства, а хімічна освіта – невідокремним складником загальної культури особистості, яка живе, навчається, працює, творить в умовах використання високих технологій і новітніх матеріалів, змушена протистояти екологічним ризикам, зазнає різнобічних упливів інформації. Хімічні знання, здобуті учнями в основній школі, створюють підґрунтя реалістичного ставлення до навколишнього світу, в якому значне місце посідає взаємодія людини і речовини, сприяють розкриттю таємниць живого через пізнання процесів життєдіяльності організмів на молекулярному рівні.

Навчання хімії в основній школі спрямовується на досягнення ***мети базової загальної середньої освіти***, яка полягає у розвитку й соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, який вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами; має бажання і здатність до самоосвіти; виявляє активність і відповідальність, підприємливість й ініціативність у громадському й особистому житті, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до довкілля, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя.

Мета базової загальної середньої освіти досягається на основі реалізації основного завдання хімічної освіти, що полягає у формуванні засобами навчального предмета ***ключових і предметних компетентностей.*** Ними забезпечується формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Внесок хімії у формування ключових компетентностей учнів розкрито в таблиці**.**

[17] Програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Таблиця

Компетентнісний потенціал навчального предмета хімія

Ключова компетентність	Предметний зміст ключової компетентності і навчальні ресурси для її формування
Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовою	**Уміння:** - використовувати в мовленні хімічні терміни, поняття, символи, сучасну українську наукову термінологію і номенклатуру; - формулювати відповідь на поставлене запитання; - аргументовано описувати хід і умови проведення хімічного експерименту; - обговорювати результати дослідження і робити висновки; - брати участь в обговоренні питань хімічного змісту, чітко, зрозуміло й образно висловлювати свою думку; - складати усне і письмове повідомлення на хімічну тему, виголошувати його. **Ставлення:** - цінувати наукову українську мову; - критично ставитись до повідомлень хімічного характеру в медійному просторі; - популяризувати хімічні знання. **Навчальні ресурси:** - підручники і посібники, науково-популярна і художня література, електронні освітні ресурси; - навчальні проекти та презентування їхніх результатів.
Спілкування іноземними мовами	**Уміння:** - читати й розуміти іншомовні навчальні й науково-популярні тексти хімічного змісту; - створювати тексти повідомлень із використанням іншомовних джерел; - читати іноземною мовою і тлумачити хімічну номенклатуру; - пояснювати хімічну термінологію іншомовного походження. **Ставлення:** - цікавитись і оцінювати інформацію хімічного змісту іноземною мовою; - обговорювати деякі питання хімічного змісту із зацікавленими носіями іноземних мов. **Навчальні ресурси:** - медійні і друковані джерела іноземною мовою.
Математична компетентність	**Уміння:** - застосовувати математичні методи для розв‘язування завдань хімічного характеру; - використовувати логічне мислення, зокрема, для розв’язування розрахункових і експериментальних задач, просторову уяву для складання структурних формул і моделей речовин; - будувати і тлумачити графіки, схеми, діаграми, складати моделі хімічних сполук і процесів. **Ставлення:** - усвідомлювати необхідність математичних знань для розв’язування наукових і хіміко-технологічних проблем. **Навчальні ресурси:** - навчальні завдання на виконання обчислень за хімічними формулами і рівняннями реакцій; - представлення інформації в числовій чи графічній формах за результатами хімічного експерименту та виконання навчальних проектів.
Основні компетентності у природничих	**Уміння:** - пояснювати природні явища, процеси в живих організмах і технологічні процеси на основі хімічних знань;

науках і технологіях	- формулювати, обговорювати й розв’язувати проблеми природничо-наукового характеру; - проводити досліди з речовинами з урахуванням їхніх фізичних і хімічних властивостей; - виконувати експериментальні завдання і проекти, використовуючи знання з інших природничих предметів; - використовувати за призначенням сучасні прилади і матеріали; - визначати проблеми довкілля, пропонувати способи їх розв’язування; - досліджувати природні об'єкти. **Ставлення:** - усвідомлювати значення природничих наук для пізнання матеріального світу; наукове значення основних природничо-наукових понять, законів, теорій, внесок видатних учених у розвиток природничих наук; - оцінювати значення природничих наук і технологій для сталого розвитку суспільства; - висловлювати судження щодо природних явищ із погляду сучасної природничо-наукової картини світу. **Навчальні ресурси:** - навчальне обладнання і матеріали, засоби унаочнення; - міжпредметні контекстні завдання; - інформаційні й аналітичні матеріали з проблем стану довкілля, ощадного використання природних ресурсів і синтетичних матеріалів; - інформаційні матеріали про сучасні досягнення науки і техніки.
Інформаційно-цифрова компетентність	**Уміння:** - використовувати сучасні пристрої для добору хімічної інформації, її оброблення, збереження і передавання; - створювати інформаційні продукти хімічного змісту. **Ставлення:** - критично оцінювати хімічну інформацію з різних інформаційних ресурсів; - дотримуватись авторського права, етичних принципів поводження з інформацією; - усвідомлювати необхідність екологічних методів та засобів утилізації цифрових пристроїв. **Навчальні ресурси:** - електронні освітні ресурси; - віртуальні хімічні лабораторії.
Уміння вчитися впродовж життя	**Уміння:** - організовувати самоосвіту з хімії: визначати мету, планувати, добирати необхідні засоби; - спостерігати хімічні об'єкти та проводити хімічний експеримент; - виконувати навчальні проекти хімічного й екологічного змісту. **Ставлення:** - виявляти допитливість щодо хімічних знань; - прагнути самовдосконалення; - осмислювати результати самостійного вивчення хімії; - розуміти перспективу власного розвитку упродовж життя, пов'язаного із хімічними знаннями. **Навчальні ресурси:** - медійні джерела, дидактичні засоби навчання.
Ініціативність і підприємливість	**Уміння:** - виробляти власні цінності, ставити цілі, діяти задля досягнення їх, спираючись на хімічні знання; - залучати партнерів до виконання спільних проектів з хімії;

	- виявляти ініціативність до роботи в команді, генерувати ідеї, брати відповідальність за прийняття рішень, вести діалог задля досягнення спільної мети під час виконання хімічного експерименту і навчальних проектів. **Ставлення:** - вірити в себе, у власні можливості; - виважено ставитися до вибору майбутнього напряму навчання, пов'язаного з хімією; - бути готовими до змін та інновацій. **Навчальні ресурси:** - література про успішних винахідників і підприємців; - зустрічі з успішними людьми; - бізнес-тренінги, екскурсії на сучасні підприємства.
Соціальна та громадянська компетентності	**Уміння:** - співпрацювати з іншими над реалізацією соціально значущих проектів, що передбачають використання хімічних знань; - працювати в групі зацікавлених людей, співпрацювати з іншими групами, залучати ширшу громадськість до розв'язування проблем збереження довкілля. **Ставлення:** - виявляти патріотичні почуття до України, любов до малої батьківщини; - дотримуватись загальновизнаних моральних принципів і цінностей; - бути готовими відстоювати ці принципи і цінності; - виявляти зацікавленість у демократичному облаштуванні оточення й екологічному облаштуванні довкілля; - оцінювати необхідність сталого розвитку як пріоритету міжнародного співробітництва; - шанувати розмаїття думок і поглядів; - оцінювати й шанувати внесок видатних українців, зокрема вчених-хіміків, у суспільний розвиток. **Навчальні ресурси:** - навчальні проекти, тренінги.
Обізнаність та самовираження у сфері культури	**Уміння:** - використовувати сучасні хімічні засоби і матеріали для втілення художніх ідей і виявлення власної творчості; - пояснювати взаємозв'язок мистецтва і хімії. **Ставлення:** - цінувати вітчизняну і світову культурну спадщину, до якої належать наука і мистецтво. **Навчальні ресурси:** - твори образотворчого мистецтва, музичні й літературні твори як ілюстрації до вивчення хімічних явищ; - контекстні завдання; - синхроністична таблиця.
Екологічна грамотність і здорове життя	**Уміння:** - усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки у природі і її цілісність; - використовувати хімічні знання для пояснення користі і шкоди здобутків хімії і хімічної технології для людини і довкілля; - влаштовувати власне життєве середовище без шкоди для себе, інших людей і довкілля; - дотримуватися здорового способу життя; - безпечно поводитись із хімічними сполуками і матеріалами в побуті; - брати участь у реалізації проектів, спрямованих на поліпшення стану довкілля завдяки досягненням хімічної науки; - дотримуватися правил екологічно виваженої поведінки в довкіллі.

	Ставлення: - підтримувати й утілювати на практиці концепцію сталого розвитку суспільства; - розуміти важливість гармонійної взаємодії людини і природи; - відповідально й ощадно ставитися до використання природних ресурсів як джерела здоров'я і добробуту та безпеки людини і спільноти; - оцінювати екологічні ризики і бути готовим до розв'язування проблем довкілля, використовуючи знання з хімії. **Навчальні ресурси:** - навчальні проекти; - якісні й кількісні задачі екологічного змісту.

Предметна хімічна компетентність учнів є складником ключової компетентності у природничих науках і технологіях. Володіння хімічною компетентністю на базовому рівні означає здатність учнів мислити і діяти з позицій світоглядних орієнтацій і ціннісних установок, сформованих у процесі навчання хімії.

Предметна компетентність є складним утворенням, основними компонентами якого є знаннєвий (пізнавальний), діяльнісний (поведінковий) і ціннісний (мотиваційний). Змістове наповнення цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності».

Перелік очікуваних результатів навчання зорієнтує вчителя на досягнення мети навчання за кожною темою програми, полегшить планування цілей і завдань уроків, дасть змогу виробити адекватні методичні підходи до проведення навчальних занять, поточного й тематичного оцінювання.

Компетентнісний підхід у навчанні, на відміну від предметного, передбачає інтеграцію ресурсів змісту курсу хімії та інших предметів на основі провідних соціально й особистісно значущих ідей, що втілюються в сучасній освіті: уміння вчитися, екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська відповідальність, ініціативність і підприємливість.

Для реалізації цих ідей виокремлено такі ***наскрізні змістові лінії:*** *«Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».*

Наскрізні змістові лінії послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання учнів, є спільними для всіх предметів і корелюються з ключовими компетентностями.

Змістова лінія ***«Екологічна безпека і сталий розвиток»*** реалізується на зразках, що дають змогу учневі усвідомити причинно-наслідкові зв'язки у природі і її цілісність; важливість сталого (керованого) розвитку країни для майбутніх поколінь. Такі зразки надає матеріал про добування й застосування речовин, збереження природних ресурсів – води й повітря, раціональне й ощадне використання природних вуглеводнів, колообіг хімічних елементів і речовин тощо.

Результатом реалізації цієї змістової лінії є не лише обізнаність учня із екологічними проблемами, пов'язаними із дотриманням чистоти води і повітря, процесами горіння і дихання, кислотними дощами, стійкими органічними забруднювачами, а й усвідомлення можливості розв'язування цих проблем засобами хімії. Учень цінує природні ресурси, від яких залежить його здоров'я, добробут, сталий розвиток країни; усвідомлює необхідність збереження чистоти довкілля; бере участь у відповідних заходах; екологічно виважено поводиться у довкіллі.

Становленню учнів як свідомих громадян, патріотів України, членів соціуму, місцевої громади, шкільного колективу має сприяти реалізація змістової лінії ***«Громадянська відповідальність».*** На уроках хімії учні ознайомлюються зі здобутками вітчизняних учених та їхньою громадянською позицією, оцінюють розвиток вітчизняного виробництва на основі досягнень хімічної науки, навчаються працювати в команді, відповідально ставитись до завдань, визначених колективом, та ретельно виконувати свою частину роботи. У позаурочний час дбають про чистоту довкілля свого регіону, беруть посильну участь у реалізації соціально значущих навчальних проектів.

Результатами, що засвідчують продуктивність реалізації цієї лінії, є усвідомлення учнями відповідальності за результати навчання, які можуть у майбутньому вплинути на розвиток країни; сумлінне виконання завдань у команді; вироблення власного ставлення до вживання алкоголю; раціональне використання речовин; участь у захисті довкілля і збереженні його для себе та майбутніх поколінь.

Змістова лінія ***«Здоров'я і безпека»*** торкається всіх без винятку тем програми з хімії, оскільки використання здобутків хімії упродовж усього життя людини тісно пов'язано зі здоров'ям і життєзабезпеченням. Послідовний розвиток цієї змістової лінії у змісті курсу дає учням змогу усвідомити, з одного боку, значення хімії для охорони здоров'я, а з іншого – можливу шкоду продуктів сучасної хімічної технології у разі неналежного використання їх.

У результаті реалізації цієї змістової лінії учень беззастережно дотримується правил безпечного поводження з речовинами і матеріалами в лабораторії, побуті й довкіллі; обізнаний із заходами безпеки під час реакції горіння, маркованням небезпечних речовин; усвідомлює залежність здоров'я від чистоти води, повітря, складу харчових продуктів, згубну дію алкоголю на організм людини; дотримується здорового способу життя.

Змістова лінія ***«Підприємливість і фінансова грамотність»*** націлює учнів на мобілізацію знань, практичного досвіду і ціннісних установок у ситуаціях вибору і прийняття рішень. У навчанні хімії такі ситуації створюються під час планування самоосвітньої навчальної діяльності, групової навчальної, експериментальної роботи, виконання навчальних проектів і презентування їх, розв'язування розрахункових і контекстних задач, вироблення власної моделі поведінки у довкіллі.

Розкриття змістової лінії потребує позитивних зразків із історії хімії, діяльності вчених і підприємців у галузі хімії, екології, фармакології, що засвідчують можливість розв'язування не лише теоретичних, а й практичних проблем хімії і хімічного виробництва.

У результаті реалізації цієї змістової лінії учень усвідомлює важливість вивчення хімії; оцінює успіхи, досягнуті сучасним суспільством у хімічній науці, розробленні способів добування, переробки і застосування речовин як такі, що залежать від знань, умінь, ініціативи і підприємливості окремих особистостей і груп однодумців; переносить це ставлення на різні види своєї навчальної діяльності, поводження у довкіллі; свідомо обирає напрям навчання у старшій школі, виходячи з власних можливостей.

Реалізація наскрізних змістових ліній не передбачає будь-якого розширення чи поглиблення навчального матеріалу, але потребує посилення уваги до певних його аспектів. Провідні ідеї, на яких ґрунтуються наскрізні змістові лінії, втілюються в навчанні хімії як у теоретичному змісті курсу, так і в експериментальній діяльності учнів, під час розв'язування задач і завдань з реальними даними; виконання міжпредметних навчальних проектів, роботи з різними джерелами інформації; в позаурочний час вони реалізуються під час тематичних тижнів, участі в регіональних, всеукраїнських та міжнародних конкурсах (у тому числі дистанційних).

У навчальній програмі з хімії наскрізні змістові лінії винесено в окрему рубрику. У ній зазначено питання, що дають змогу відповідно спрямувати зміст кожної теми.

На завершення навчання хімії в основній школі учень має засвоїти провідні ідеї хімічної науки, ціннісні установки і мати досвід їх застосування у власній діяльності, що в сукупності забезпечує базову підготовку з предмета і створює підґрунтя для подальшого навчання хімії у старшій школі, соціалізації і творчої самореалізації особистості.

Зміст курсу хімії основної школи зберігає перевірене часом базове ядро, необхідне для освіченості й розвитку учня; розкриває загальнокультурний, гуманістичний характер природничо-наукових знань; ґрунтується на провідних світоглядних ідеях природознавства, як от:

- пізнаваність матеріального світу;
- дискретність матерії;
- ієрархія рівнів структурної організації матерії;
- матеріальна єдність світу;
- причинно-наслідкові зв'язки у природі;
- значення природничих наук для розв'язування проблем сталого розвитку людства.

Шкільний курс хімії побудовано за концентричним принципом. На першому концентрі (в основній школі) вивчається мінімальний за обсягом, але функціонально цілісний базовий курс хімії, достатній для подальшої освіти і самоосвіти учнів. Зміст другого концентру (старша школа) залежить від профілю навчання, обраного учнем.

Програма основної школи реалізує змістові лінії хімічного компонента освітньої галузі «Природознавство»: хімічний елемент, речовина, хімічна реакція, методи наукового пізнання в хімії,

хімія в житті суспільства. Зміст програми структуровано з урахуванням вікових особливостей учнів і часу, відведеного на вивчення предмета.

В основній школі хімію вивчають за типовим навчальним планом з таким розподілом годин: 7 кл. – 1,5 год., 8, 9 кл. – 2 год. на тиждень. Обрано таку послідовність викладення навчального матеріалу:

7 клас. *Вступ. Тема 1. Початкові хімічні поняття. Тема 2. Кисень. Тема 3. Вода.*

8 клас. *Тема 1. Будова атома. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів. Тема 2. Хімічний зв'язок і будова речовини. Тема 3. Кількість речовини, розрахунки за хімічними формулами. Тема 4. Основні класи неорганічних сполук.*

9 клас. *Тема 1. Розчини. Тема 2. Хімічні реакції. Тема 3. Початкові поняття про органічні сполуки. Тема 4. Роль хімії в житті суспільства..*

У **7 класі** на рівні складу речовини триває формування основних хімічних понять (атом, молекула, хімічний елемент, прості й складні речовини), розпочате у природознавчих курсах 1-5 класів; формуються нові поняття (хімічна формула, валентність, хімічна реакція). Схеми хімічних реакцій і хімічні рівняння розглядаються на основі закону збереження маси речовин. Ознайомлення (в загальному) із періодичною системою хімічних елементів передбачено програмою задля того, щоб учні мали змогу встановити взаємозв'язок між розташуванням елементів у періодичній системі та їхньою валентністю, використовувати інформацію, яку містить періодична система, про відносні атомні маси хімічних елементів.

Деякі властивості простих і складних речовин розглядаються на прикладах кисню і води в наступних двох темах. Розглядаються процеси добування кисню; на основі хімічних властивостей кисню вводиться поняття про реакцію сполучення та оксиди металічних і неметалічних елементів.

Вивчення хімічних властивостей води дає змогу розглянути взаємодію оксидів з водою та ознайомитися з кислотами й основами. Це забезпечує мінімальну фактологічну базу про сполуки хімічних елементів і їхні властивості для подальшого вивчення періодичного закону і хімічного зв'язку у 8 класі.

На цьому етапі навчання хімії триває формування поняття про розчин та його компоненти, масову частку розчиненої речовини (пропедевтичні знання надавались на уроках природознавства). Учні навчаються виготовляти розчини, розв'язувати задачі на обчислення кількісного складу розчину, визначення масової частки розчиненої речовини, об'єму і маси води для його виготовлення.

У **8 класі** на початок винесено теоретичний матеріал про будову атома, періодичний закон, хімічний зв'язок і будову речовин. Вивчення будови атома дає змогу пояснити причину явища періодичності зміни властивостей хімічних елементів і їхніх сполук, розкрити на вищому теоретичному рівні поняття валентності елементів у хімічних сполуках, з'ясувати електронну природу ковалентного та йонного хімічних зв'язків.

У наступній темі «Кількість речовини. Розрахунки за хімічними формулами» формується поняття про кількість речовини та одиницю її вимірювання – моль. Учні вчаться обчислювати молярну масу, відносну густину газів. Абстрактні поняття про атоми й молекули набувають реальних кількісних характеристик. Засвоєння знань з теми допоможе учням зрозуміти кількісні відношення між речовинами в хімічних реакціях (добирання коефіцієнтів) і полегшити кількісні розрахунки за хімічними рівняннями.

Далі вивчається тема «Основні класи неорганічних сполук», яка має переважно фактологічний характер, але з акцентом на взаємозв'язку складу, властивостей, застосування речовин і їхнього екологічного впливу. За такої послідовності тем вивчення неорганічних речовин нині набуває теоретичного підґрунтя, яке становлять періодичний закон, будова речовин, кількісні відношення в хімії. Хімічний склад і властивості речовин логічно пов'язуються з розміщенням хімічних елементів у періодичній системі, а в практичній частині програми є змога поступово перейти від простих до складніших хімічних реакцій і розрахункових задач.

Перша тема **9 класу** присвячена дисперсним системам, колоїдним й істинним розчинам. Розглядається будова молекули води, її властивості пояснюються із залученням поняття про водневий зв'язок. Водні розчини кислот, основ і солей та реакції між ними вивчаються з погляду електролітичної дисоціації. Вводиться поняття про pH розчину, зважаючи на важливість визначення якості харчової та іншої продукції.

Наступна тема має узагальнювальний характер щодо ще однієї групи об'єктів хімічної науки – хімічних реакцій. Формування цього ключового поняття хімії відбувається на якісно новому рівні завдяки розвитку початкових уявлень про хімічну реакцію та можливості залучити попередньо набуті знання про реакції за участю неорганічних речовин. Під час вивчення окисно-відновних реакцій розглядається поняття про ступінь окиснення та правила його визначення у сполуках.

Органічні сполуки вивчаються на рівні молекулярного складу; для вуглеводнів, спиртів і етанової кислоти передбачено також складання структурних формул. Хімічні властивості розглядаються в обмеженому обсязі: реакції горіння для вуглеводнів і спиртів; заміщення з хлором – для насичених вуглеводнів; приєднання водню і брому – для ненасичених вуглеводнів; реакції етанової кислоти наводяться в порівнянні її з неорганічними кислотами. Поняття про гомологію розглядається на прикладі гомологів метану. Ізомерія, правила утворення назв органічних сполук не вивчаються.

Заключну тему основної школи «Роль хімії у житті суспільства» присвячено ключовим світоглядним питанням хімії основної школи про багатоманітність і взаємозв'язки речовин, розглядається місце хімії серед наук про природу, її значення для розуміння наукової картини світу, роль хімічної науки і виробництва для забезпечення сталого розвитку людства.

Вивчення хімії у 8 й 9 класах розпочинається кількагодинним повторенням базових відомостей. Це повторення важливе, оскільки актуалізує знання учнів, збережені у довготривалій пам'яті.

Отже, в основній школі даються відомості з розділів загальної, неорганічної та органічної хімії. Такий зміст курсу хімії забезпечує його відносну завершеність. З одного боку, він дає основи хімічних знань, необхідні для повсякденного життя, загальнокультурної підготовки, подальшого особистісного розвитку тих школярів, які не планують здобувати професії, пов'язані з хімією. З іншого боку, цей курс є підґрунтям для продовження хімічної освіти випускників основної школи як у старшій школі, так і в інших навчальних закладах.

Крім традиційних питань, що стосуються хімічних елементів, речовин і реакцій, увага приділяється висвітленню методів наукового пізнання в хімії, ролі спостереження й експерименту. Зміст матеріалу має чітке спрямування на збереження довкілля і здоров'я людини завдяки увазі до проблем чистоти повітря і води, вивченню біологічної ролі кисню, озону, води, розчинів, окисно-відновних реакцій, основних неорганічних і органічних речовин, згубної дії алкоголю.

Вивчення хімії потребує раціонального застосування способів дій, **методів і засобів навчання**. Організації навчання хімії сприятиме використання перевірених шкільною практикою групової роботи, проблемного навчання, дидактичних ігор, тренінгових занять тощо. У сучасних умовах важливим методичним орієнтиром є формування в учнів уміння вчитись і його реалізація в самостійній навчальній діяльності. Пріоритетний вибір методики навчання належить учителеві.

Важливим джерелом знань, засобом формування експериментальних умінь і дослідницьких навичок, створення проблемних ситуацій, розвитку мислення, спостережливості та допитливості є **хімічний експеримент** і **розв'язування задач**. Тому в програмі до кожної теми вказано види хімічного експерименту й типи розрахункових задач, а також передбачено досліди, які можна виконувати в домашніх умовах під наглядом батьків.

Виходячи з можливостей кабінету хімії та беручи до уваги токсичність речовин і правила безпеки, учитель на свій розсуд може доповнити хімічний експеримент, як демонстраційний, так і лабораторний.

Формуванню компетентностей учнів сприяє виконання ними **навчальних проектів**, орієнтовні теми яких (для вибору) наведено в окремій рубриці програми. Учитель і учні можуть пропонувати і власні теми. Проекти розробляються учнями індивідуально або в групах, учитель може надавати консультацію щодо планування, визначення мети, завдань і методики дослідження, пошуку інформації, координувати хід виконання проекту. Проектна робота може бути теоретичною або експериментальною. Тривалість проекту – різна: від уроку (міні-проект), кількох днів (короткотерміновий проект) до року (довготерміновий). Результати досліджень учні представляють у формі мультимедійної презентації, доповіді (у разі необхідності – з демонстрацією хімічних дослідів), моделі, колекції, буклету, газети, статистичного звіту, тематичного масового заходу, наукового реферату (із зазначенням актуальності теми, новизни і практичного значення результатів дослідження, висновків) тощо. Презентація й обговорення (захист) проектів відбувається на спеціально відведеному

році або під час уроку з певної теми. Робота кожного виконавця проекту оцінюється за його внеском, індивідуально.

Упродовж року учень виконує один навчальний проект (індивідуальний або груповий) із предмета.

Ефективність освітнього процесу можна підвищити завдяки застосуванню сучасних **інформаційно-комунікаційних технологій**. Вони сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності в опануванні знань, формуванню ключових компетентностей, посиленню позитивної мотивації навчання. Електронні освітні ресурси дають змогу унаочнити навчальний зміст, зокрема той, що стосується внутрішньої будови речовин чи хімічних процесів, недоступних для спостереження в умовах шкільної лабораторії.

Посиленню практичної спрямованості хімічних знань сприятиме проведення тематичних навчальних **екскурсій**. Зазначені у програмі об'єкти екскурсій є орієнтовними, учитель може визначати їх на свій розсуд, враховуючи місцеві умови, можливості й обставини.

У програмі не зазначено розподіл годин за темами. Заради досягнення запланованих результатів навчання учитель має право самостійно визначати час, необхідний для вивчення тем, зважаючи на умови функціонування навчального закладу і навчальні можливості учнів. Учитель також може обґрунтовано змінювати порядок вивчення тем і окремих питань у межах одного класу. Перенесення вивчення тем із одного класу до іншого не дозволяється.

7 клас **51 год, 1,5 год на тиждень**		
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчального матеріалу**	**Практична частина**
Вступ		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** лабораторний посуд і основне обладнання кабінету хімії; ***знає і розуміє*** правила поведінки учнів у хімічному кабінеті та правила безпеки під час роботи з лабораторним посудом і обладнанням кабінету хімії; ***пояснює*** призначення лабораторного посуду та обладнання кабінету хімії. **Діяльнісний компонент** ***виконує*** найпростіші лабораторні операції з використанням обладнання кабінету хімії за вказівкою вчителя; ***дотримується*** правил поведінки учнів у хімічному кабінеті та правил безпеки під час роботи з лабораторним посудом та обладнанням кабінету хімії. **Ціннісний компонент** ***висловлює судження*** про застосування хімічних знань та історію їхнього розвитку; доцільність маркування небезпечних речовин, які входять до складу харчових продуктів і побутових хімікатів; ***робить висновки*** щодо безпечного використання речовин, з урахуванням їхнього маркування; ***усвідомлює*** право на власний вибір і прийняття рішення.	Хімія – природнича наука. Речовини та їх перетворення у навколишньому світі. Короткі відомості з історії хімії. Правила поведінки учнів у хімічному кабінеті. Ознайомлення з лабораторним посудом та обладнанням кабінету хімії, маркованням небезпечних речовин. Правила безпеки під час роботи з лабораторним посудом та обладнанням кабінету хімії.	**Демонстрації** 1. Взаємодія харчової соди (натрій гідрогенкарбонату) з оцтом (водним розчином етанової кислоти). 2. Зміна забарвлення природних індикаторів у середовищі побутових хімікатів і харчових продуктів. **Лабораторні досліди** 1. Дослідження будови полум'я. 2. Ознайомлення з маркованням небезпечних речовин (на прикладі побутових хімікатів). **Практичні роботи** 1. Прийоми поводження з лабораторним посудом, штативом і нагрівними приладами. Виконання найпростіших лабораторних операцій. **Навчальні проекти** 1. Хімічні речовини навколо нас. 2. Історичне значення вогню.
Наскрізні змістові лінії *Здоров'я і безпека. Громадянська відповідальність. Екологічна безпека і сталий розвиток.* Правила поведінки учнів у хімічному кабінеті. Ознайомлення з маркованням небезпечних речовин.		
Тема 1. **Початкові хімічні поняття**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** хімічні елементи (не менше 20-ти) за сучасною науковою українською номенклатурою, записує їхні символи; найпоширеніші хімічні елементи в природі; ***наводить приклади*** простих і складних	Фізичні тіла. Матеріали. Речовини. Молекули. Атоми. Як вивчають речовини. Спостереження й експеримент у хімії. Фізичні властивості речовин. Чисті речовини і суміші (однорідні, неоднорідні). Способи розділення сумішей.	**Розрахункові задачі** 1. Обчислення відносної молекулярної маси речовини за її формулою. 2. Обчислення масової частки елемента в складній речовині. 3. Обчислення маси елемента в складній речовині за його

речовин, хімічних явищ у природі та побуті; ***пояснює*** зміст хімічних формул, сутність закону збереження маси речовин, рівнянь хімічних реакцій. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** фізичні тіла, речовини, матеріали, фізичні та хімічні явища, фізичні та хімічні властивості речовин, чисті речовини і суміші, прості й складні речовини, металічні та неметалічні елементи, використовуючи періодичну систему; метали й неметали, атоми, молекули; ***спостерігає*** хімічні й фізичні явища; ***описує*** якісний і кількісний склад речовин за хімічними формулами; явища, які супроводжують хімічні реакції; ***використовує*** Періодичну систему як довідкову для визначення відносної атомної маси елементів; ***складає*** формули бінарних сполук за валентністю елементів, план розділення сумішей; ***визначає*** валентність елементів за формулами бінарних сполук; ***обчислює*** відносну молекулярну масу речовини за її формулою; масову частку елемента в складній речовині та масу елемента в складній речовині за його масовою часткою, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв'язання; ***дотримується*** правил поведінки учнів у хімічному кабінеті та правил безпеки під час роботи з лабораторним посудом і обладнанням кабінету хімії; ***виконує*** найпростіші лабораторні операції з нагрівання речовин, розділення сумішей; **Ціннісний компонент** ***усвідомлює*** необхідність збереження власного здоров'я і довкілля при використанні хімічних речовин; ***висловлює судження*** про багатоманітність речовин та значення закону збереження маси речовини; ***виробляє власні ставлення*** до природи як найвищої цінності; ***робить висновки*** на основі спостережень (за допомогою вчителя).	Хімічні елементи, їхні назви і символи. Поширеність хімічних елементів у природі. Ознайомлення з Періодичною системою хімічних елементів. Маса атома. Атомна одиниця маси. Відносні атомні маси хімічних елементів. Хімічні формули речовин. Прості та складні речовини. Багатоманітність речовин. Метали й неметали. Металічні та неметалічні елементи. Валентність хімічних елементів. Складання формул бінарних сполук за валентністю елементів. Визначення валентності елементів за формулами бінарних сполук. Відносна молекулярна маса, її обчислення за хімічною формулою. Масова частка елемента в складній речовині. Фізичні й хімічні явища. Хімічні реакції та явища, що їх супроводжують. Хімічні властивості речовин. Закон збереження маси речовин під час хімічних реакцій. Схема хімічної реакції. Хімічні рівняння.	масовою часткою. **Демонстрації** 3. Періодична система хімічних елементів. 4. Зразки металів і неметалів. 5. Дослід, що ілюструє закон збереження маси речовин (реальний або віртуальний). **Лабораторні досліди** 3. Ознайомлення з фізичними властивостями речовин. Опис спостережень. Формулювання висновків. 4. Ознайомлення зі зразками простих і складних речовин. 5-9. Дослідження хімічних реакцій, що супроводжуються виділенням газу, випаданням осаду, зміною забарвлення, появою запаху, тепловим ефектом. **Практичні роботи** 2. Розділення сумішей. 3. Дослідження фізичних і хімічних явищ на прикладах побутових хімікатів і харчових продуктів. **Домашній експеримент** 1. Взаємодія харчової соди із соком квашеної капусти, лимонною кислотою, кефіром. **Навчальні проекти** 3. Хімічні явища у природі. 4. Хімічні явища у побуті. 5. Використання хімічних явищ у художній творчості й народних ремеслах. 6. Речовини і хімічні явища в літературних творах і народній творчості.
Наскрізні змістові лінії *Здоров'я і безпека*		

Безпечне поводження з речовинами.

Підприємливість і фінансова грамотність

Закон збереження маси речовин під час хімічних реакцій.

Розв'язування розрахункових задач за темою «Масова частка елемента в складній речовині».

Тема 2. **Кисень**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** склад молекул кисню, оксидів, якісний та кількісний склад повітря; ***наводить приклади*** оксидів, реакцій розкладу і сполучення; ***пояснює*** суть реакцій розкладу і сполучення, процесів окиснення, колообігу Оксигену. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** процеси горіння, повільного окиснення, дихання, реакції розкладу і сполучення; ***описує*** поширеність Оксигену в природі; його фізичні властивості; ***характеризує*** хімічні властивості кисню; ***аналізує*** умови процесів горіння та повільного окиснення; ***складає*** рівняння реакцій: добування кисню з гідроген пероксиду; кисню з воднем, вуглецем, сіркою, магнієм, залізом, міддю, метаном, гідроген сульфідом; ***використовує*** лабораторний посуд для добування (з гідроген пероксиду) і збирання кисню; ***визначає*** наявність кисню дослідним шляхом; ***дотримується*** запобіжних заходів під час використання процесів горіння; інструкції щодо виконання хімічних дослідів та правил безпеки під час роботи в хімічному кабінеті. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** застосування кисню; ***оцінює*** значення кисню в життєдіяльності організмів; озону в атмосфері; вплив діяльності людини на стан повітря; ***усвідомлює*** наслідки небезпечного поводження з вогнем, відповідальність за збереження повітря від шкідливих викидів.	Повітря, його склад. Оксиген. Поширеність Оксигену в природі. Кисень, склад його молекули, поширеність у природі. Фізичні властивості кисню. Добування кисню в лабораторії (на прикладі гідроген пероксиду і води) та промисловості. Реакція розкладу. Поняття про каталізатор. Способи збирання кисню. Доведення наявності кисню. Хімічні властивості кисню: взаємодія з простими речовинами (вуглець, водень, сірка, магній, залізо, мідь). Реакція сполучення. Поняття про оксиди, окиснення (горіння, повільне окиснення, дихання). Умови виникнення та припинення горіння. Взаємодія кисню зі складними речовинами (повне окиснення метану, гідроген сульфіду). Колообіг Оксигену в природі. Озон. Проблема чистого повітря. Застосування та біологічна роль кисню.	**Демонстрації** 6. Добування кисню з гідроген пероксиду. 7. Збирання кисню витісненням повітря та витісненням води. 8. Доведення наявності кисню. 9. Спалювання простих і складних речовин. **Практичні роботи** 4. Добування кисню з гідроген пероксиду з використанням різних біологічних каталізаторів, доведення його наявності. **Навчальні проекти** 7. Проблема забруднення повітря та способи розв'язування її. 8. Поліпшення стану повітря у класній кімнаті під час занять.

Наскрізні змістові лінії
Громадянська відповідальність Умови виникнення та припинення горіння. *Здоров'я і безпека* Безпечне поводження з речовинами. Колообіг Оксигену в природі. Озон. Проблема чистого повітря. *Екологічна безпека і сталий розвиток* Склад повітря. Проблема чистого повітря. Застосування та біологічна роль кисню. Поняття про окиснення (горіння, повільне окиснення, дихання). *Підприємливість і фінансова грамотність* Проблема чистого повітря. Поняття про каталізатор.

Тема 3. **Вода**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** склад молекули води; ***наводить приклади*** водних розчинів; формули кислот і основ. **Діяльнісний компонент** ***описує*** поширеність води у природі, фізичні властивості води; ***розрізняє*** розчинник і розчинену речовину; ***складає*** рівняння реакцій води з кальцій оксидом, натрій оксидом, фосфор(V) оксидом, карбон(IV) оксидом; ***обчислює*** масову частку і масу розчиненої речовини, масу і об'єм води в розчині, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв'язання; ***виготовляє*** розчини з певною масовою часткою розчиненої речовини; *розпізнає* дослідним шляхом кислоти і луги; ***використовує*** здобуті знання та навички в побуті для раціонального використання води та збереження довкілля; ***володіє*** елементарними навичками очищення води в домашніх умовах; **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** значення розчинів у природі та житті людини; ***оцінює*** роль води в життєдіяльності організмів; ***висловлює судження*** про вплив діяльності людини на чистоту водойм та охорону їх від забруднень; ***відповідально ставиться*** до	Вода, склад молекули, поширеність у природі, фізичні властивості. Вода – розчинник. Розчин і його компоненти: розчинник, розчинена речовина. Кількісний склад розчину. Масова частка розчиненої речовини. Виготовлення розчину. Взаємодія води з оксидами. Поняття про кислоти й основи. Поняття про індикатори. Значення води і водних розчинів у природі та житті людини. Кислотні дощі. Проблема чистої води. Охорона водойм від забруднення. Очищення води на водоочисних станціях та в домашніх умовах.	**Розрахункові задачі** 4. Обчислення масової частки, маси розчиненої речовини, маси і об'єму води в розчині. **Демонстрації** 10. Виготовлення розчинів із певною масовою часткою розчиненої речовини. 11. Взаємодія кальцій оксиду з водою. Випробування водного розчину добутої речовини індикатором. 12. Взаємодія карбон(IV) оксиду з водою. Випробування водного розчину добутої речовини індикатором. **Лабораторні досліди** 10. Випробування водних розчинів кислот і лугів індикаторами. **Практичні роботи** 5. Виготовлення водних розчинів із заданими масовими частками розчинених речовин. **Домашній експеримент** 2. Очищення забрудненої води за допомогою власноруч виготовленого фільтру. **Навчальні проекти** 9. Дослідження якості води з різних джерел. 10. Дослідження фізичних і хімічних властивостей води. 11. Способи очищення води в побуті. 12. Збереження чистоти водойм: розв'язування проблеми у вашій місцевості. 13. Еколого-економічний

збереження водних ресурсів.		проект «Зберігаючи воду – заощаджую родинний бюджет».

Наскрізні змістові лінії

Громадянська відповідальність

Очищення води на водоочисних станціях та в домашніх умовах.

Здоров'я і безпека

Хімічні властивості води.

Кислотні дощі.

Екологічна безпека і сталий розвиток

Проблема чистої води. Охорона водойм від забруднення.

Значення води і водних розчинів у природі та житті людини. Кислотні дощі.

Підприємливість і фінансова грамотність

Очищення води на водоочисних станціях та в домашніх умовах.

Охорона водойм від забруднення.

Розв'язування розрахункових задач за темою «Масова частка розчиненої речовини».

Орієнтовні об'єкти екскурсій. Хімічні лабораторії промислових і сільськогосподарських підприємств, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів. Пожежна частина. Водоочисна станція. Аптека. Краєзнавчий музей.

8 клас *68 год, 2 год на тиждень*		
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності	**Зміст навчального матеріалу**	**Практична частина**
Повторення найважливіших питань курсу хімії 7 класу		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** хімічні елементи (не менше 20-ти) за сучасною науковою українською номенклатурою, записує їхні символи; ***наводить приклади*** формул і назв простих (метали і неметали) і складних (оксидів, основ, кислот) речовин; рівнянь реакцій: добування кисню з гідроген пероксиду і води; кисню з воднем, вуглецем, сіркою, магнієм, залізом, міддю, метаном, гідроген сульфідом, води з кальцій оксидом, натрій оксидом, фосфор(V) оксидом, карбон(IV) оксидом; реакцій розкладу і сполучення. **Діяльнісний компонент** ***обчислює*** відносну молекулярну масу речовини за її формулою, масову частку елемента в складній речовині. **Ціннісний компонент** ***критично ставиться*** до власних знань і умінь із хімії.	Найважливіші хімічні поняття. Прості й складні речовини (кисень, вода). Реакції розкладу, сполучення. Відносна молекулярна маса, її обчислення за хімічною формулою. Масова частка елемента в складній речовині.	
Тема 1. **Будова атома. Періодичний закон і періодична система хімічних елементів**		
Учень/учениця	Короткі історичні відомості	**Демонстрації**

Знаннєвий компонент ***формулює*** періодичний закон; ***записує:*** електронні та графічні електронні формули атомів 20 хімічних елементів; ***пояснює*** періодичність зміни властивостей хімічних елементів (№ 1–20); залежність характеру елементів та властивостей їхніх сполук від електронної будови атомів; ***наводить приклади*** лужних, інертних елементів, галогенів. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** атомне ядро, електрони, протони, нейтрони; періоди (великі й малі), головні (А) та побічні (Б) підгрупи періодичної системи; металічні та неметалічні елементи; ***характеризує*** склад атомних ядер (кількість протонів і нейтронів), розподіл електронів (за енергетичними рівнями та підрівнями) в атомах перших 20 хімічних елементів; хімічний елемент (№ 1–20) за його положенням у періодичній системі, зміни радіусів атомів у періодах і підгрупах, металічних і неметалічних властивостей елементів; структуру періодичної системи (періоди: великі й малі, групи й підгрупи (А і Б); ***аналізує*** інформацію, закладену в періодичній системі, та використовує її для характеристики хімічного елемента; ***використовує*** інформацію, закладену в періодичній системі, для класифікації елементів (металічний або неметалічний), та визначення їхньої валентності, класифікації простих речовин (метал або неметал). **Ціннісний компонент** ***усвідомлює*** значення прийому класифікації в науці; ***обґрунтовує*** фізичну сутність періодичного закону; ***оцінює*** значення періодичного закону як одного із фундаментальних законів природи.	про спроби класифікації хімічних елементів. Поняття про лужні, інертні елементи, галогени. Будова атома. Склад атомних ядер (протони і нейтрони). Протонне число. Нуклонне число. Будова електронних оболонок атомів хімічних елементів № 1-20. Стан електронів у атомі. Електронні орбіталі. Енергетичні рівні та підрівні; їх заповнення електронами в атомах хімічних елементів № 1-20. Електронні та графічні електронні формули атомів хімічних елементів № 1-20. Поняття про радіус атома. Періодичний закон Д. І. Менделєєва (сучасне формулювання). Періодична система хімічних елементів, її структура. Характеристика хімічних елементів № 1-20 за їхнім місцем у періодичній системі та будовою атома. Значення періодичного закону	1. Періодична система хімічних елементів (довга і коротка форми). 2. Моделі атомів (віртуальні 3D). 3. Форми електронних орбіталей (віртуальні 3D). **Навчальні проекти** 1. Із історії відкриття періодичної системи хімічних елементів. 2. Форми Періодичної системи хімічних елементів. 3. Хімічні елементи в літературних творах. 4. Цікаві історичні факти з відкриття і походження назв хімічних елементів.
Наскрізні змістові лінії *Підприємливість і фінансова грамотність* Значення періодичного закону		
Тема 2. **Хімічний зв'язок і будова речовини**		

Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** види хімічного зв'язку, типи кристалічних ґраток; ***наводить приклади*** сполук із ковалентним (полярним і неполярним) та йонним хімічними зв'язками, атомними, молекулярними та йонними кристалічними ґратками; ***пояснює*** утворення йонного, ковалентного (полярного і неполярного) зв'язків. **Діяльнісний компонент** ***складає*** електронні формули молекул; ***характеризує*** особливості ковалентного та йонного зв'язків, кристалічної будови речовин з різними видами хімічного зв'язку; ***визначає*** вид хімічного зв'язку в типових випадках, полярність ковалентного зв'язку; ***прогнозує*** фізичні властивості та практичне використання речовин залежно від виду хімічного зв'язку і типу кристалічних ґраток; ***використовує*** поняття електронегативності для характеристики хімічних зв'язків. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** природу хімічних зв'язків; фізичні властивості речовин залежно від типів кристалічних ґраток; ***робить висновки*** про тип кристалічних ґраток речовин на основі виду хімічного зв'язку в них.	Природа хімічного зв'язку. Електронегативність атомів хімічних елементів. Ковалентний зв'язок, його утворення. Полярний і неполярний ковалентний зв'язок. Електронні формули молекул. Йони. Йонний зв'язок, його утворення. Кристалічні ґратки. Атомні, молекулярні та йонні кристали. Залежність фізичних властивостей речовин від типів кристалічних ґраток.	**Демонстрації** 4. Моделі кристалічних ґраток різних типів. 5. Зразки речовин атомної, молекулярної та йонної будови. **Лабораторні досліди** 1. Ознайомлення з фізичними властивостями речовин атомної, молекулярної та йонної будови. **Практичні роботи** 1. Дослідження фізичних властивостей речовин з різними типами кристалічних ґраток (наприклад: цукру, кухонної солі, графіту). **Навчальні проекти** 5. Використання кристалів у техніці. 6. Кристали: краса і користь.
Наскрізні змістові лінії *Підприємливість і фінансова грамотність. Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток* Атомні, молекулярні та йонні кристали.		
Тема 3. **Кількість речовини. Розрахунки за хімічними формулами**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** одиницю вимірювання кількості речовини, молярний об'єм газів за нормальних умов, сталу Авогадро; ***пояснює*** сутність фізичної величини кількість речовини. **Діяльнісний компонент** ***установлює*** взаємозв'язок між фізичними величинами (масою, молярною масою, об'ємом, молярним	Кількість речовини. Моль – одиниця кількості речовини. Стала Авогадро. Молярна маса. Закон Авогадро. Молярний об'єм газів. Відносна густина газів.	**Розрахункові задачі** 5. Обчислення молярної маси речовини. 6. Обчислення числа частинок (атомів, молекул, йонів) у певній кількості речовини, масі, об'ємі. 7. Обчислення за хімічною формулою маси даної кількості речовини і кількості речовини за відомою масою.

об’ємом, кількістю речовини); ***обчислює*** число частинок (атомів, молекул, йонів) у певній кількості речовини, масі, об’ємі; молярну масу, масу і кількість речовини; об’єм даної маси або кількості речовини газу за нормальних умов; відносну густину газу за іншим газом, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв’язання; **Ціннісний компонент** ***робить висновки*** щодо значущості математичних знань для розв’язування хімічних задач.		8. Обчислення об’єму певної маси або кількості речовини відомого газу за нормальних умов. 9. Обчислення з використанням відносної густини газів. **Демонстрації** 6. Зразки речовин кількістю речовини 1 моль (або однакової кількості речовини).
Наскрізні змістові лінії *Здоров’я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток. Підприємливість і фінансова грамотність* Розв’язування розрахункових задач за даною темою.		
Тема 4. **Основні класи неорганічних сполук**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає*** оксиди, основи, кислоти, амфотерні гідроксиди, середні солі за сучасною науковою українською номенклатурою; ***наводить приклади*** оснóвних, кислотних і амфотерних оксидів, оксигеновмісних і безоксигенових, одно-, дво-, триосновних кислот, розчинних і нерозчинних основ, амфотерних гідроксидів, середніх солей. **Діяльнісний компонент** ***розрізняє*** несолетворні й солетворні (кислотні, основні, амфотерні) оксиди, розчинні й нерозчинні основи, кислоти за складом (оксигеновмісні, безоксигенові) та основністю (одно-, дво-, триосновні), середні солі; реакції заміщення, обміну, нейтралізації; ***описує*** поширеність представників основних класів неорганічних сполук у природі; ***складає*** хімічні формули оксидів, основ, амфотерних гідроксидів (Алюмінію, Цинку), кислот, середніх солей; рівняння реакцій, які характеризують хімічні властивості оснóвних, кислотних та амфотерних оксидів; кислот, лугів, нерозчинних основ, амфотерних гідроксидів, середніх солей; ***порівнює*** за хімічними властивостями	Класифікація неорганічних сполук, їхні склад і номенклатура. Фізичні властивості оксидів. Хімічні властивості оснóвних, кислотних та амфотерних оксидів: взаємодія з водою, кислотами, лугами, іншими оксидами. Фізичні властивості кислот. Хімічні властивості кислот: дія на індикатори, взаємодія з металами, основними оксидами, основами, солями. Реакція нейтралізації. Ряд активності металів. Реакції заміщення й обміну. Заходи безпеки під час роботи з кислотами. Фізичні властивості основ. Хімічні властивості лугів: дія на індикатори, взаємодія з кислотами, кислотними оксидами, солями. Хімічні властивості нерозчинних основ: взаємодія з кислотами і розкладання внаслідок нагрівання. Заходи безпеки під час роботи з лугами. Хімічні властивості амфотерних гідроксидів: взаємодія з кислотами, лугами (в розчині, при сплавлянні). Фізичні властивості середніх солей. Хімічні властивості	**Розрахункові задачі** 10. Розрахунки за хімічними рівняннями маси, об'єму, кількості речовини реагентів та продуктів реакцій. **Демонстрації** 7. Зразки оксидів. 8. Взаємодія кислотних і основних оксидів з водою. 9. Зразки кислот. 10. Хімічні властивості кислот. 11. Зразки основ. 12. Хімічні властивості лугів. 13. Добування і хімічні властивості нерозчинних основ. 14. Доведення амфотерності цинк гідроксиду. 15. Таблиця розчинності кислот, основ, амфотерних гідроксидів і солей. 16. Зразки солей. 17. Хімічні властивості солей. 18. Взаємодія кальцій оксиду з водою, дослідження добутого розчину індикатором, пропускання вуглекислого газу в розчин, що утворився.

основні, кислотні та амфотерні оксиди, луги і нерозчинні основи; ***класифікує*** неорганічні сполуки за класами; ***характеризує*** поняття амфотерності, фізичні та хімічні властивості оксидів, основ, кислот, солей, амфотерних гідроксидів; ***установлює*** генетичні зв'язки між простими і складними речовинами, основними класами неорганічних сполук; ***обчислює*** за рівняннями хімічних реакцій масу, кількість речовини та об'єм газу (н. у.) за відомою масою, кількістю речовини, об'єму одного з реагентів чи продуктів реакції, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв'язання; ***використовує*** сучасну українську номенклатуру основних класів неорганічних сполук; таблицю розчинності кислот, основ та солей для складання рівнянь хімічних реакцій; індикатори для виявлення кислот і лугів; ***планує*** експеримент, проводить його, описує спостереження, робить висновки; ***прогнозує*** перебіг хімічних реакцій солей і кислот з металами, використовуючи ряд активності металів; ***дотримується*** запобіжних заходів під час роботи з кислотами і лугами ***розв'язує*** експериментальні задачі, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв'язання. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** залежність між складом, властивостями та застосуванням неорганічних речовин; ***оцінює*** значення найважливіших представників основних класів неорганічних сполук; ***висловлює*** судження про значення хімічного експерименту як способу набуття нових знань; вплив речовин на навколишнє середовище і здоров'я людини; вплив діяльності людини на стан довкілля й охорону від забруднень.	середніх солей: взаємодія з металами, кислотами, лугами, іншими солями. Генетичні зв'язки між основними класами неорганічних сполук. Поширеність у природі та використання оксидів, кислот, основ і середніх солей. Вплив на довкілля і здоров'я людини.	**Лабораторні досліди** 2. Взаємодія лугів з кислотами в розчині. 3. Взаємодія хлоридної кислоти з металами. 4. Взаємодія металів із солями у водному розчині. 5. Взаємодія солей з лугами у водному розчині. 6. Реакція обміну між солями в розчині 7. Розв'язування експериментальної задачі на прикладі реакції обміну. **Практичні роботи** 2. Дослідження властивостей основних класів неорганічних сполук. 3. Розв'язування експериментальних задач. **Домашній експеримент** 1. Дія на сік буряка чи червоноголової капусти лимонного соку, оцту, розчину харчової соди, мильного розчину. **Навчальні проекти** 7. Неорганічні речовини – представники основних класів у будівництві й побуті. 8. Хімічний склад і використання мінералів. 9. Вплив хімічних сполук на довкілля і здоров'я людини.
Наскрізні змістові лінії		

Громадянська відповідальність

Використання оксидів, кислот, основ і середніх солей. Вплив на довкілля.

Здоров'я і безпека

Розв'язування розрахункових задач за рівняннями реакцій.

Заходи безпеки під час роботи з кислотами і лугами.

Екологічна безпека і сталий розвиток

Розв'язування розрахункових задач за рівняннями реакцій.

Безпечне поводження з речовинами.

Поширеність у природі та використання оксидів, кислот, основ і середніх солей. Вплив на довкілля.

Підприємливість і фінансова грамотність

Розв'язування розрахункових задач за рівняннями реакцій.

Орієнтовні об'єкти екскурсій. Краєзнавчий і мінералогічний музеї.

9 клас

68 год, 2 год на тиждень

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності	Зміст навчального матеріалу	Практична частина
Повторення найважливіших питань курсу хімії 8 класу		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***наводить приклади*** назв і формул речовин, що належать до основних класів неорганічних сполук. **Діяльнісний компонент** ***класифікує*** неорганічні сполуки; ***порівнює*** склад і властивості неорганічних сполук різних класів; властивості речовин атомної, молекулярної та йонної будови; ***характеризує*** йонний і ковалентний хімічні зв'язки; хімічні властивості основних класів неорганічних сполук. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** залежність властивостей речовин від їхніх складу і будови.	Склад і властивості основних класів неорганічних сполук. Хімічний зв'язок і будова речовини.	
Тема 1. **Розчини**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***наводить приклади*** колоїдних та істинних розчинів, розчинників, суспензій, емульсій, аерозолів, електролітів і неелектролітів, сильних і слабких електролітів, кристалогідратів; ***пояснює*** вплив різних чинників на розчинність речовин; утворення водневого зв'язку; суть процесу електролітичної дисоціації. **Діяльнісний компонент**	Поняття про дисперсні системи. Колоїдні та істинні розчини. Суспензії, емульсії, аерозолі. Будова молекули води, поняття про водневий зв'язок. Розчинність речовин, її залежність від різних чинників. Насичені й ненасичені, концентровані й розведені розчини. Теплові явища, що супроводжують розчинення речовин. Розчинення як фізико-	**Розрахункові задачі** 1. Розв'язування задач за рівняннями реакцій з використанням розчинів із певною масовою часткою розчиненої речовини. **Демонстрації** 1. Теплові явища під час розчинення (розчинення амоній нітрату і безводного кальцій хлориду у воді).

розрізняє компоненти розчину, насичені й ненасичені розчини, катіони й аніони, електроліти й неелектроліти, сильні й слабкі електроліти; pH лужного, кислого та нейтрального середовища; ***описує*** розчинення речовин у воді як фізико-хімічне явище; якісну реакцію на хлорид-іони; виявлення в розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену; ***складає*** рівняння електролітичної дисоціації лугів, кислот, солей, рівняння реакцій обміну в повній та скороченій йонній формах; рівняння якісних реакцій на хлорид-іони в молекулярній та йонній формах; ***розв'язує*** експериментальні задачі, обираючи й обґрунтовуючи спосіб розв'язання . ***обчислює*** масу, об'єм, кількість речовини за рівняннями реакцій з використанням розчинів із певною масовою часткою розчиненої речовини, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв'язання; ***характеризує*** електроліти за ступенем дисоціації; ***визначає*** характер середовища за значенням pH; ***проводить*** реакції між розчинами електролітів з урахуванням умов їх перебігу; якісні реакції на карбонат-, сульфат- хлорид-іони; ***виявляє*** у розчині гідроксид-іони і йони Гідрогену; ***використовує*** значення pH для характеристики кислотного чи лужного середовища. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** перебіг реакцій між електролітами у водних розчинах; ***оцінює*** важливість pH розчинів для визначення якості харчової, косметичної продукції тощо; ***висловлює судження*** про значення розчинів у природі та житті людини; про застосування знань щодо виявлення деяких йонів; про роль експерименту в науці.	хімічний процес. Поняття про кристалогідрати. Електролітична дисоціація. Електроліти й неелектроліти. Електролітична дисоціація кислот, основ, солей у водних розчинах. Ступінь електролітичної дисоціації. Сильні й слабкі електроліти. Поняття про pH розчину (без математичних розрахунків). Значення pH для характеристики кислотного чи лужного середовища. Реакції обміну між розчинами електролітів, умови їх перебігу. Йонно-молекулярні рівняння хімічних реакцій. Виявлення в розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену. Якісні реакції на деякі йони. Застосування якісних реакцій.	2. Дослідження речовин та їхніх водних розчинів на електричну провідність (кристалічний натрій хлорид, дистильована вода, розчин натрій хлориду, кристалічний цукор, розчин цукру, хлоридна кислота). 3. Реакції обміну між електролітами у водних розчинах **Лабораторні досліди** 1. Виявлення йонів Гідрогену та гідроксид-іонів у розчинах. 2. Установлення приблизного значення pH води, лужних і кислих розчинів (натрій гідроксиду, хлоридної кислоти) за допомогою універсального індикатора. 3. Дослідження pH харчової і косметичної продукції. 4. Реакції обміну між електролітами у водних розчинах, що супроводжуються випаданням осаду. 5. Реакції обміну між електролітами у водних розчинах, що супроводжуються виділенням газу. 6. Реакції обміну між електролітами у водних розчинах, що супроводжуються утворенням води. 7. Виявлення хлорид-іонів у розчині. 8. Виявлення сульфат-іонів у розчині. 9. Виявлення карбонат-іонів у розчині. **Практичні роботи** 1. Реакції йонного обміну між електролітами у водних розчинах. 2. Розв'язування

		експериментальних задач. **Домашній експеримент** 1. Виготовлення колоїдних розчинів (желе, кисіль тощо). **Навчальні проекти** 1. Електроліти в сучасних акумуляторах. 2. Вирощування кристалів солей. 3. Виготовлення розчинів для надання домедичної допомоги. 4. Дослідження pH ґрунтів своєї місцевості. 5. Дослідження впливу кислотності й лужності ґрунтів на розвиток рослин. 6. Дослідження pH атмосферних опадів та їхнього впливу на різні матеріали в довкіллі. 7. Дослідження природних об'єктів в якості кислотно-основних індикаторів. 8. Дослідження pH середовища мінеральних вод України.
Наскрізні змістові лінії *Громадянська відповідальність* Поняття про суспензії, емульсії, аерозолі. Розв'язування розрахункових задач за цією темою. *Здоров'я і безпека* Розв'язування розрахункових задач за цією темою. Поняття про суспензії, емульсії, аерозолі. Колоїдні та істинні розчини. Безпечне поводження з речовинами. Електроліти й неелектроліти. Поняття про pH розчину. *Екологічна безпека і сталий розвиток* Розв'язування розрахункових задач за цією темою. Поняття про pH розчину. Застосування якісних реакцій. *Підприємливість і фінансова грамотність* Розв'язування розрахункових задач за цією темою. Розчинність речовин. Електроліти й неелектроліти. Теплові явища, що супроводжують розчинення речовин. Поняття про pH розчину. Застосування якісних реакцій.		
Тема 2. **Хімічні реакції**		

Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***знає і розуміє*** суть понять: хімічна реакція, ступінь окиснення, окисник, відновник, процеси окиснення і відновлення, тепловий ефект реакції, швидкість хімічної реакції; ***наводить приклади*** основних типів хімічних реакцій; відновників і окисників. **Діяльнісний компонент** ***визначає*** ступені окиснення елементів у сполуках за їхніми формулами; ***розрізняє*** реакції сполучення, заміщення, обміну, розкладу; окисно-відновні та реакції без зміни ступеня окиснення; екзо- та ендотермічні, оборотні й необоротні реакції; окисники і відновники; валентність і ступінь окиснення елемента; ***складає*** хімічні формули бінарних сполук за ступенями окиснення елементів; рівняння найпростіших окисно-відновних реакцій на основі електронного балансу, термохімічні рівняння; рівняння оборотних і необоротних реакцій; ***класифікує*** реакції за різними ознаками; ***характеризує*** процеси окиснення, відновлення, сполучення, розкладу, заміщення, обміну; вплив різних чинників на швидкість хімічних реакцій; роль окисно-відновних процесів у довкіллі; ***дотримується*** правил використання побутових хімікатів. **Ціннісний компонент** ***обґрунтовує*** процеси окиснення й відновлення з погляду електронної будови атомів; ***висловлює судження*** про значення хімічних реакцій та знань про них у природі, промисловості, побуті;	Класифікація хімічних реакцій за кількістю і складом реагентів та продуктів реакцій: реакції сполучення, розкладу, заміщення, обміну. Ступінь окиснення. Визначення ступеня окиснення елемента за хімічною формулою сполуки. Складання формули сполуки за відомими ступенями окиснення елементів. Окисно-відновні реакції. Процеси окиснення, відновлення, окисники, відновники. Складання рівнянь окисно-відновних реакцій. Значення окисно-відновних процесів у житті людини, природі й техніці. Екзотермічні й ендотермічні реакції. Термохімічне рівняння. Оборотні й необоротні реакції. Швидкість хімічної реакції, залежність швидкості реакції від різних чинників	**Демонстрації** 4. Реакції розкладу, сполучення, заміщення, обміну, екзо- та ендотермічні реакції. 5. Залежність швидкості реакцій металів (цинк, магній, залізо) з хлоридною кислотою від активності металу. **Лабораторні досліди** 10. Вплив концентрації і температури на швидкість реакції цинку з хлоридною кислотою. **Практичні роботи** 3. Вплив різних чинників на швидкість хімічних реакцій. **Навчальні проекти** 9. Ендотермічні реакції на службі людині. 10. Екзотермічні реакції в життєдіяльності живих організмів.
Наскрізні змістові лінії *Громадянська відповідальність* Значення окисно-відновних процесів у житті людини, природі й техніці. *Здоров'я і безпека. Екологічна безпека і сталий розвиток. Підприємливість і фінансова грамотність* Значення окисно-відновних процесів у житті людини, природі й техніці. Екзотермічні та ендотермічні реакції. Оборотні й необоротні реакції.		

Швидкість хімічної реакції.		
Тема 3. **Початкові поняття про органічні сполуки**		
Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***знає і розуміє*** суть понять гомолог, гомологія; поділ органічних речовин за якісним складом на вуглеводні, оксигеновмісні та нітрогеновмісні сполуки; ***називає*** елементи-органогени, найважливіші органічні сполуки (метан і перші десять його гомологів, етен, етин, метанол. етанол, гліцерол, етанова кислота, глюкоза, сахароза, крохмаль, целюлоза, стеаринова, пальмітинова, олеїнова, аміноетанова кислоти), основні продукти перегонки нафти; ***наводить приклади*** гомологів метану; природних і синтетичних речовин, спиртів, карбонових кислот, жирів, вуглеводів; ***пояснює*** реакції горіння органічних речовин, заміщення для метану, приєднання для етену й етину; деякі хімічні властивості етанової кислоти; суть процесу перегонки нафти. **Діяльнісний компонент** ***складає*** молекулярні й структурні формули метану та перших десяти його гомологів, етену, етину, метанолу, етанолу, гліцеролу, етанової та аміноетанової кислот; молекулярні формули глюкози, сахарози, крохмалю, целюлози; рівняння реакцій горіння (метану, етену й етину, метанолу, етанолу), заміщення для метану (хлорування), приєднання для етену й етину (галогенування, гідрування), етанової кислоти (електролітична дисоціація, взаємодія з металами, лугами, солями); загальну схему полімеризації етену; ***розрізняє*** за складом метан, етен, етин, метанол, етанол, гліцерол, етанову кислоту, вищі карбонові кислоти, глюкозу, сахарозу, крохмаль, целюлозу, мило, природні й гідрогенізовані, тваринні й рослинні, тверді й рідкі жири, білки, поліетилен, природні і штучні жири;	Особливості органічних сполук (порівняно з неорганічними). Елементи-органогени. **Вуглеводні** Метан як представник насичених вуглеводнів. Гомологія. Гомологи метану (перші десять), їхні молекулярні і структурні формули та назви. Фізичні властивості. Реакція заміщення для метану. Етен (етилен) і етин (ацетилен) як представники ненасичених вуглеводнів. Молекулярні і структурні формули. Фізичні властивості. Реакція приєднання для етену й етину (галогенування, гідрування). Горіння вуглеводнів. Поняття про полімери на прикладі поліетилену. Застосування поліетилену. Поширення вуглеводнів у природі. Природний газ, нафта, кам'яне вугілля – природні джерела вуглеводнів. Перегонка нафти. Вуглеводнева сировина й охорона довкілля. Застосування вуглеводнів. **Оксигеновмісні органічні речовини.** Поняття про спирти, карбонові кислоти, жири, вуглеводи. Метанол, етанол, гліцерол: молекулярні і структурні формули, фізичні властивості. Горіння етанолу. Якісна реакція на гліцерол. Отруйність метанолу й етанолу. Згубна дія алкоголю на організм людини. Етанова (оцтова) кислота, її молекулярна і структурна формули, фізичні властивості. Хімічні властивості етанової кислоти: електролітична дисоціація, дія на індикатори, взаємодія з металами, лугами,	**Розрахункові задачі** 2. Обчислення об'ємних відношень газів за хімічними рівняннями. **Демонстрації** 6. Моделі молекул вуглеводнів (у тому числі 3D-проектування). 7. Горіння парафіну, визначення його якісного складу за продуктами згоряння. 8. Ознайомлення зі зразками виробів із поліетилену Виявлення властивостей поліетилену: відношення до нагрівання, розчинів кислот, лугів. 9. Дія етанової кислоти на індикатори. 10. Взаємодія етанової кислоти з металами, лугами. **Лабораторні досліди** 11. Взаємодія гліцеролу з купрум(II) гідроксидом. 12. Взаємодія глюкози з купрум(II) гідроксидом. 13. Відношення крохмалю до води (розчинність, утворення клейстеру). 14. Взаємодія крохмалю з йодом. **Практичні роботи** 4. Властивості етанової кислоти. 5. Виявлення органічних сполук у харчових продуктах. **Домашній експеримент** 2. Порівняння мийної дії мила та прального порошку вітчизняного виробника. 3. Виявлення крохмалю в харчових продуктах. **Навчальні проекти** 11. Використання полімерів: еколого-економічний аспект. 12. Альтернативні джерела енергії.

порівнює: органічні й неорганічні речовини, крохмаль і целюлозу, склад гомологів метану, насичені й ненасичені вуглеводні; ***характеризує*** склад, фізичні властивості метану і його гомологів, етену, етину, етанолу, гліцеролу, етанової кислоти, жирів, глюкози, сахарози, крохмалю, целюлози, білків, поліетилену; ***визначає*** дослідним шляхом гліцерол, етанову кислоту, глюкозу, крохмаль; ***розв'язує*** розрахункові задачі на обчислення об'ємних відношень газів за хімічними рівняннями та інших раніше вивчених типів на прикладі органічних сполук; ***дотримується*** правил безпечного поводження з горючими речовинами, побутовими хімікатами. **Ціннісний компонент** ***усвідомлює*** значення вуглеводневої сировини в енергетиці; природних і синтетичних органічних сполук; моральну та соціальну відповідальність за насідки вживання алкогольних напоїв; необхідність збереження довкілля для майбутніх поколінь; ***обґрунтовує*** роль органічних сполук у живій природі; ***оцінює*** згубну дію алкоголю на здоров'я; вплив продуктів синтетичної хімії на навколишнє середовище в разі неправильного використання їх; ***висловлює судження*** щодо значення органічних речовин у суспільному господарстві, побуті, харчуванні, охороні здоров'я тощо; захисту довкілля від стійких органічних забруднювачів.	солями. Застосування етанової кислоти. Вищі карбонові кислоти: стеаринова, пальмітинова, олеїнова. Мило, його склад, мийна дія. Жири. Склад жирів, фізичні властивості. Природні й гідрогенізовані жири. Біологічна роль жирів. Вуглеводи: глюкоза, сахароза, крохмаль, целюлоза. Молекулярні формули, фізичні властивості, поширення і утворення в природі. Крохмаль і целюлоза – природні полімери. Якісні реакції на глюкозу і крохмаль. Застосування вуглеводів, їхня біологічна роль. **Нітрогеновмісні органічні речовини.** Поняття про амінокислоти. Білки як біологічні полімери. Денатурація білків. Біологічна роль амінокислот і білків. Значення природних і синтетичних органічних сполук. Захист довкілля від стійких органічних забруднювачів.	13. Екотрофологія – наука про екологічно безпечне харчування. 14. Виготовлення мила з мильної основи. 15. Дослідження хімічного складу їжі. 16. Хімічний склад жувальних гумок. 17. Хімічний склад засобів догляду за ротовою порожниною. 18. Друге життя паперу. 19. Джерела органічного забруднення території громади (мікрорайону).

Наскрізні змістові лінії

Громадянська відповідальність

Застосування органічних речовин.

Отруйність метанолу й етанолу.

Захист довкілля від стійких органічних забруднювачів.

Здоров'я і безпека

Безпечне поводження з речовинами.

Згубна дія алкоголю на організм людини.

Природні й гідрогенізовані жири.

Мило, його мийна дія.

Біологічна роль жирів, вуглеводів, амінокислот і білків.

Екологічна безпека і сталий розвиток

Природні й синтетичні органічні речовини.

Вуглеводнева сировина й охорона довкілля.

Захист довкілля від стійких органічних забруднювачів.

Підприємливість і фінансова грамотність

Поняття про полімери.

Переробка нафти.

Мило, його склад.

Застосування органічних речовин.

Тема 4. **Роль хімії в житті суспільства**

Учень/учениця **Знаннєвий компонент** ***називає:*** імена видатних вітчизняних учених-хіміків; найважливіші хімічні виробництва в Україні; ***наводить приклади:*** взаємозв'язків між речовинами; застосування хімічних сполук у різних галузях та у повсякденному житті. **Діяльнісний компонент** ***характеризує:*** значення хімії у житті суспільства, збереженні довкілля, для здоров'я людей. **Ціннісний компонент** ***усвідомлює*** значення громадянської позиції вченого, причинно-наслідкові зв'язки у природі і її цілісність; ***поважає*** авторське право; ***обґрунтовує:*** роль хімії у пізнанні хімічних процесів; ***критично ставиться:*** до хімічної інформації з різних джерел; ***оцінює:*** внесок хімічної науки в розвиток вітчизняного виробництва; значення хімічних знань як складника загальної культури людини.	Багатоманітність речовин та хімічних реакцій. Взаємозв'язки між речовинами та їхні взаємоперетворення. Місце хімії серед наук про природу, її значення для розуміння наукової картини світу. Роль хімічної науки для забезпечення сталого розвитку людства. Хімічна наука і виробництво в Україні. Видатні вітчизняні вчені – творці хімічної науки.	***Навчальні проекти*** 20. Видатні вітчизняні хіміки як учені й особистості. 21. Екологічна ситуація в моїй місцевості: відчуваю, думаю, дію. 22. Анкетування учнів навчального закладу щодо їхньої участі у розв'язуванні екологічних проблем місцевості. 23. Дослідження достовірності реклами з погляду хімії.

Наскрізні змістові лінії

Громадянська відповідальність

Видатні вітчизняні вчені – творці хімічної науки.

Значення хімії для розуміння наукової картини світу.

Здоров'я і безпека

Багатоманітність речовин та хімічних реакцій. Взаємозв'язки між речовинами та їхні взаємоперетворення.

Екологічна безпека і сталий розвиток

Хімія та екологія.

Підприємливість і фінансова грамотність

Хімічна наука і виробництво в Україні.

Орієнтовні об'єкти екскурсій. Водоочисна станція. Підприємства з виробництва пластмас, цукровий завод, кондитерська, хлібопекарня.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПОЛЬСЬКА МОВА

ПРОГРАМА
для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням українською мовою

5 –9 класи

2017

939

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма курсу сучасної польської мови для 5–9 класів шкіл з навчанням українською мовою передбачає вивчення польської мовної системи як засобу комунікації, пізнання та впливу, можливість долучитися до надбань культури, звичаїв і традицій поляків . Програма комунікативного, інтегрованого курсу з вивчення польської мови призначена для навчання школярів, для яких польська мова є рідною, а також учнів, зацікавлених в опануванні мовою для задоволення власних освітніх потреб і амбіцій у навчанні та надає можливість учням наблизитися до європейського суспільства, як до загалу високої культури, освіченості та рівних можливостей.

Програму розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) з урахуванням освітніх стандартів та концептуальних підходів до процесів оновлення змісту освіти нової української школи, які ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя».

Процес навчання сучасної польської мови за Програмою має будуватися на принципах «педагогіки партнерства», в основу якої покладена комунікація між учнями, учителем та батьками (на засадах рівноправних учасників освітнього процесу), які об’єднані спільними цілями та прагненнями в досягненні результату.

Навчання польської мови в 5-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою засобами польського мовлення сприяє реалізації основної мети навчання в системі повної загальної середньої освіти, а саме: впливає на формування цілісної особистості, яка налаштована на прагнення до постійного розвитку і самовдосконалення, здатна критично мислити, приймати креативні рішення в реакції на виклики навколишнього світу, продукувати нові ідеї та діяти згідно з морально-етичними принципами на благо суспільства і держави.

Основна мета навчання сучасної польської мови в навчальних закладах з навчанням українською мовою – це досягнення вільного рівня володіння польською мовою в усіх видах мовлення (аудіювання, читання, говоріння, письмо), формування комунікативної компетентності та розкриття за допомогою мовних засобів загальнолюдських цінностей, сприяння становленню гуманістичного світогляду учнів, розширенню їх культурно-пізнавального потенціалу, вихованню потреби в удосконаленні власної мовленнєвої культури протягом усього життя.

Досягнення мети реалізується за допомогою таких завдань:

- формування постійної мотивації до вивчення польської мови, виховання поваги до рідної та інших мов і культур;
- оволодіння комунікативною компетентністю, вміннями та навичками в усіх видах мовленнєвої діяльності, у різних сферах спілкування, культурою ведення діалогу;

- формування мовної компетентності, ознайомлення з системою сучасної польської мови, з базовими фонетичними та орфоепічними, лексичними і фразеологічними, граматичними й правописними, стилістичними знаннями, уміннями, навичками;
- засвоєння соціокультурної компетентності, розвиток гуманістичного світогляду, духовного світу учня, його моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина і патріота України, який усвідомлює належність до європейської та світової спільноти;
- формування діяльнісної компетентності, стратегічних загальнонавчальних умінь і досягнень учнів, критичного мислення та естетичних смаків;
- оволодіння уміннями та навичками спільної діяльності, парної, групової роботи, які засновані на співпраці на уроці (ігри, творчі види діяльності, рольові ігри, вікторини, робота в парах, групові форми роботи та ін.);
- оволодіння уміннями та навичками спільної діяльності в межах позакласної роботи по предмету, яка націлена на реалізацію творчих, соціальних, дослідницьких та інших проектів.

Основними принципами укладеної програми є:
– комунікативна спрямованість;
– особистісна орієнтація;
– інтегроване навчання різним видам мовлення;
– інтегроване навчання польській мові, літературі та усвідомлення культурних традицій поляків;
– спирання на системні знання про мову, вміння й навички мовленнєвої діяльності, набуті у процесі засвоєння української та інших мов;
– наступність у навчанні (врахування змісту вивченого матеріалу з польської мови в початковій школі);
– організація навчання на засадах «педагогіки партнерства»;
– система оцінювання навчальних досягнень учнів функціонує як орієнтир для аналізу та планування індивідуального темпу навчання кожного учня.

Зміст і структуру програми укладено на засадах особистісно зорієнтованого (забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів), компетентнісного (сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей), а також діяльнісного підходів (розвиває уміння, навички, здобуті в практичних ситуаціях). До ключових компетентностей, закладених у програмі, належать: соціальна, загальнокультурна, інформаційно-комунікаційна, проектно-технологічна, здоров'язбережувальна.

Структурою Програми передбачено певний акцент на формування такої ключової компетентності учнів, як здатність і готовність школярів використовувати в реальному житті засвоєні знання, а також уміння та різні способи діяльності для вирішення практичних завдань. Це досягається шляхом забезпечення діяльнісного характеру навчання польської мови, спрямованістю змісту навчального матеріалу на формування загальних учбових умінь і навичок, узагальнених способів учбово-пізнавальної, комунікативної, практичної і творчої діяльності, а також на отримання учнями досвіду практичного виконання завдань в межах позакласної діяльності по предмету.

Комунікативно-діяльнісний підхід надає можливість учням оволодіти польською мовою як важливим засобом міжкультурного спілкування, усвідомити особливості мовної системи та культури поляків. Мовний компонент предметної комунікативної компетентності містить наскрізні змістові лінії: мовленнєву, мовну, соціокультурну, діяльнісну.

Зміст мовленнєвої лінії вміщено в І розділі програми. Вона формує мовленнєву компетентність у процесі відпрацювання основних видів мовлення – від слухання, розуміння, говоріння, читання – до письма. Програма містить також конкретні вимоги, що стосуються роботи з культури мовлення.

Призначення змістової мовної лінії, відображеної у ІІ розділі програми, полягає в оволодінні мовною компетентністю, засвоєнні знань про мову як засобу вираження думок, почуттів, а також впливу. Ця частина містить системні лінгвістичні знання, які стосуються значення мови як засобу комунікації, структури і норм сучасної польської мови, утворюють базу для розвитку, вдосконалення мовленнєвих умінь, збагачують словниковий запас учнів, розширюють їх знання в галузі розуміння стилістичної ролі номінативних одиниць. До складу мовної лінії входять ключові питання фонетики, лексикології та фразеології, словотвору, морфології, синтаксису, стилістики, орфографії і пунктуації. Ці знання є основою для формування правильного уявлення про мовну структуру в усій сукупності її проявів.

Призначення соціокультурної змістової лінії (розділ ІІІ) полягає в опануванні соціокультурною компетентністю, як-от: засвоєння школярами культурних і духовних цінностей польського та українського народів, моральних норм, що регулюють соціально-комунікативні відносини між націями, сприяють естетичному, морально-етичному становленню особистості.

Реалізація цієї лінії відбувається за допомогою підібраних прозових і віршованих текстів, дидактичних матеріалів, спеціально орієнтованих завдань, що містять відомості про культуру, звичаї, традиції, державну символіку, географічне положення, свята, головні історичні події, про видатних діячів польського народу (майстрів слова, музикантів, художників, науковців) тощо. Програма містить орієнтовний перелік тематики спілкування, художніх творів для використання на уроці і вдома.

Діяльнісна змістова лінія (розділ ІV) має на меті сформувати діяльнісну компетентність, опанувати стратегії, що визначають мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку, допомагають виконати навчальні завдання і розв’язати життєві проблеми. Вона передбачає розвиток загальнонавчальних компетенцій засобами предмета: застосовувати набуті знання, об’єктивно оцінювати свої та чужі досягнення, виправляти власні помилки, усувати недоліки в самостійній роботі на уроці та вдома; вдосконалювати навички читання, слухання, говоріння й письма.

Заняття з польської мови сприятимуть розвиткові логічного мислення учнів, умінь аналізувати, зіставляти, порівнювати, узагальнювати мовні явища; наводити потрібні приклади, докази, робити висновки; добирати, систематизувати матеріал відповідно до теми та основної думки тексту; будувати логічно правильне й композиційно завершене висловлювання; складати план виступу, писати тези, конспектувати.

При доборі практичних завдань чільне місце мають посідати конструктивні та творчі вправи, пов’язані з розвитком мовлення учнів, роботою з відновлення деформованого тексту, редагування, виправлення допущених мовленнєвих недоліків, помилок, двосторонній переклад. Формулювання

вчителем завдань проблемного характеру спрямовує розвиток пізнавальної активності й самостійності учнів.

Навчання має бути інтенсивним, а головне – продуктивним, таким, що забезпечує досягнення вищого кінцевого результату – міцного засвоєння школярами знань, практичних умінь і навичок з предмета. Досягненню цього сприятиме використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) (комп'ютерні навчальні завдання, уроки, тести; Інтернет: аудіо-, відеоматеріали, електронні книги, навчально-ігрові програми), а також прослуховування декламувань майстрів слова, музики і демонстрацій репродукцій творів мистецтва, відеокліпів, фільмів, інтерв'ю з відомими людьми; віртуальних подорожей (екскурсії до музеїв світу); музейних уроків тощо.

Зміст програмового матеріалу забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків для поглибленого розуміння мовних явищ, розширення світогляду учнів, формування умінь застосовувати знання, засвоєні на уроках з української мови, а також суміжні знання з інших предметів.

Оскільки навчання в основній школі є продовженням курсу польської мови і читання (1–4 класи), вчитель повинен володіти обсягом відомостей про знання та уміння, набуті учнями в попередні роки.

Програма містить орієнтовний розподіл годин на вивчення розділів і тем. У разі потреби вчитель може вносити певні корективи, не скорочуючи, утім, кількість годин, призначених на розвиток зв'язного мовлення. Також зміст програми не обмежує творчої ініціативи вчителя, оскільки дозволяє з орієнтовного переліку самостійно відбирати тексти для опанування мовними темами, доповнювати запропоновану тематику спілкування додатковим змістом, обирати для читання, навчальної діяльності на уроці та вдома уривки з наданих у програмі художніх творів, враховуючи при цьому потреби учнів, зумовлені їхніми віковими особливостями.

Оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи з польської мови проводиться відповідно до норм і вимог, закладених у Програмі, критеріїв, затверджених Міністерством освіти і науки України, однак, оцінювання розглядається як аналітичний показник, що дозволяє вчителю протягом року планувати системну роботи з покращення навчальних досягнень учнів (повторення, індивідуальна робота на уроці, самостійна діяльність тощо), надання конкретних рекомендацій в подальшому плануванні індивідуального темпу навчання і прогресу кожного учня.

Програму укладено відповідно до Типових навчальних планів для шкіл з українською мовою. Крім того, її можна використовувати й у загальноосвітніх закладах з навчанням російською або іншими національними мовами, у яких польська мова вивчається як предмет (в інваріантній або варіативній частинах навчального плану).

5 клас

(70 годин; 2 години на тиждень)

(із них: 5 годин – на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року; 2 години – резервні) Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів

Зміст навчального матеріалу

Учень:

I. Мовленнєва лінія (21 год.)

Аудіювання

Сприймання та розуміння на слух незнайомих текстів, що належать до різних типів, стилів і жанрів мовлення.

* сприймає на слух, розуміє фактичний зміст художнього тексту з одного прослуховування;
* відповідає на питання за змістом тексту;
* оцінює почутий текст, визначає причинно-наслідкові зв'язки;
* сприймає на слух, розуміє науково-популярний, художній і розмовний тексти, виявляє розуміння ознак типу та стилю тексту;
*розуміє основну думку, помічає окремі мовленнєві особливості (образні вирази, переносне значення), використовуючи лінгвістичну та контекстуальну здогадки;
* прогнозує тип і стиль мовлення на основі заголовку;
* сприймає і розуміє характерні стильові ознаки прослуханого тексту,

Сприймання на слух і розуміння художнього тексту (обсяг 300-400 слів; тривалість звучання 3-4 хвилини) та текстів інших стилів (обсяг 200-300 слів; тривалість звучання 2-3 хвилини). Форми аудіювання:
* з опорою на написаний адаптований / неадаптований текст – монолог, діалог, полілог (читання вчителем, використання аудіозапису,
читання учнем);
* без опори на написаний текст-монолог і діалог (читання вчителем, аудіозапис).
Аудіювання текстів, різних за:
* жанрами (прислів'я та приказки, казки, байки, вірші, пісні, оповідання),
* стилями (художній, публіцистичний, розмовний),
* типами (описання, розповідь, міркування),–
з дотриманням вимог щодо розуміння з другого прослуховування загального змісту невеличкого за обсягом тексту, головної думки тексту;
* висловлювання власної думки про зміст прослуханого тексту, сприймання на слух і розуміння стилю та типу тексту.

Говоріння

Усне діалогічне мовлення обсягом 5-6 реплік для двох учнів.

* укладає усно, розігрує діалоги етикетного характеру відповідно до запропонованих ситуацій;
* дотримується теми висловлювання, правил спілкування, норм польської мови;
* вживає формули мовленнєвого етикету (5–6 реплік для двох учнів);
* слідкує за логічністю, послідовністю, точністю, доцільністю мовлення, використовує різноманітні мовні засоби;
* усно укладає діалог за поданим початком і

Закріплення та подальший розвиток набутих у початкових класах умінь і навичок діалогічного мовлення: розвиток умінь укладати діалоги комунікативно-функціонального типу: етикетні (контактні: звертання і залучення уваги; привітання та прощання; знайомство; подяка, вибачення), інформаційні (за визначеною вчителем тематикою (діалог-розпитування). Укладання діалогу за поданим початком і узагальненим змістом, за поданою ситуацією з елементами опису предметів або тварин.

навчально-пізнавальної діяльності учнів узагальненим змістом, утворює діалогічний текст, розігрує його, доповнює 1-2 репліками; * усно складає діалог із залученням додаткової інформації з прочитаних текстів на основі власного досвіду; * розрізняє монолог, діалог, усне і писемне мовлення;	Зміст навчального матеріалу Інсценування діалогічного тексту, ігрових діалогів. Укладання діалогів за планом до теми, яку обрав учитель (або учень).
Усне монологічне мовлення різних типів, стилів і жанрів	
* знає основні вимоги до мовлення (змістовність, логічна послідовність, використання різноманітних мовних засобів, точність, виразність, правильність, доречність), правила спілкування (ввічливість, толерантність, доброзичливе ставлення до співрозмовника, заохочення його до висловлювання власної думки; уникнення грубих слів, підвищеного тону); * дотримується основних правил спілкування, формул мовленнєвого етикету; * розрізняє поняття спілкування, мовлення, розуміє значення мовлення в комунікації; * виділяє складові частини комунікативної ситуації (тема, адресат, місце, мета); * розрізняє різні типи мовлення (розповідь, опис, роздум); * має загальні уявлення про стилі мовлення та сферу їхнього вживання; * вирізняє розмовний, художній, науковий стилі мовлення;	Загальні відомості про процес спілкування і роль у ньому мовлення. Комунікативна ситуація та її складові – тема, адресат, місце, мета. Відомості про види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Формування та вдосконалення вмінь і навичок переказувати текст, вставляти слова та вирази; перекладати слова, тлумачити значення нових слів у тексті за допомогою словника, спираючись на коментарі до тексту; укладати речення і тексти за допомогою ключових слів, виправляти деформований текст; імітувати зразки та заучувати напам’ять. Типи мовлення – розповідь, опис, роздум (міркування).
* знає основні ознаки тексту, ділить текст на абзаци; * формулює тему, основну думку тексту, переказує його зміст, укладає до тексту питання; * витлумачує окремі слова і ситуації, наявні в тексті; * усно укладає простий план готового тексту; * знаходить змістові частини тексту, називає тему, мікротему, основну думку висловлювання; * уникає у власному мовленні типових помилок (повтори слів, недоречне вживання окремих слів і зворотів, мовленнєвих засобів); * знаходить засоби зв’язку в тексті й доводить доцільність їхнього використання,	***Текст***, його основні ознаки. Поділ тексту на абзаци. Простий план готового тексту. Тема, мікротема, основна думка висловлювання. Засоби зв’язку речень і мікротем у тексті. Помилки у мовленні. Загальні уявлення про стилі мовлення, сферу їхнього вживання. Ознайомлення з розмовним, художнім, науковим стилями мовлення. Культура спілкування. Основні вимоги до мовлення, правила спілкування. Мовленнєвий етикет.

розпізнає засоби зв’язку речень у частинах тексту;
* виділяє абзаци, формулює питання до логічно завершених частин тексту;

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Види і зміст навчальної діяльності	
* усно переказує невеличкий художній текст-розповідь близько до тексту, розкриває тему, основну думку, висловлює власне ставлення до змісту, зберігає основні ознаки авторського мовлення; * виявляє помилки у власному та чужому мовленні, виправляє їх, обґрунтовує свою думку;	Усне переказування (докладне, стисле, вибіркове) від 1 до 2 хвилин. Докладне переказування невеличкого художнього тексту розповідного характеру. Докладне переказування нескладних текстів художнього стилю з елементами опису предметів, тварин.
* усно докладно переказує вибраний учителем невеличкий художній текст з елементами опису предметів або тварин за наданим або самостійно укладеним планом з урахуванням мети й адресата мовлення, авторських мовних засобів; * усно складає висловлювання з описом предметів або тварин за малюнком або на основі власного життєвого досвіду; * підпорядковує висловлювання темі та основній думці (з урахуванням мети й адресата) висловлювання; * укладає стислий переказ із творчим завданням (міркування), складає висловлювання-роздум до запропонованої ситуації і теми спілкування, пов’язаної з особистим досвідом; * підбирає докази відповідно до теми та основної думки, виокремлює в тезах або висновках основну думку; * оцінює свою відповідь і мовлення інших учнів за поданим планом, вказує на недоліки й помилки, виправляє їх, обґрунтовує власну думку;	Усне вибіркове переказування (з елементами опису людей, тварин, предметів) та укладання власних висловлювань – описів предметів або тварин за малюнками, на основі власного життєвого досвіду Усний стислий переказ з творчим завданням (міркування) та укладання власних висловлювань-роздумів за темою спілкування або пов’язаних з життєвим досвідом учнів. Усний відгук про прослухане, прочитане, побачене або на чуже висловлювання відповідно до теми спілкування.
Читання	
Розвиток техніки читання вголос і мовчки, розуміння самостійно прочитаних	

текстів, що належать до різних типів, стилів, жанрів.

* виразно читає вголос і розуміє фактичний зміст художнього тексту з одного прослуховування; * інтонаційно виділяє логічно завершені частини; дотримується інтонації розповіді, питання, оклику; * виразно читає текст із дотриманням орфоепічних та інтонаційних норм вимови (швидкість 60-90 слів на хвилину), розуміє тему, мікротеми, обґрунтовує основну думку, має власне сприйняття прочитаного тексту; * встановлює значення незнайомих слів на	Читання вголос художніх текстів із достатньою швидкістю (60-90 слів на хвилину) та їх розуміння. Формування навичок плавного читання, з правильно оформленою дикцією, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм польської мови. Формування навичок читання у необхідних відповідно до змісту і стилю тексту, авторського задуму, темпу, тембру, гучності читання. Читання мовчки та розуміння незнайомого тексту. Читання мовчки та розуміння текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення, що

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
основі контексту і словника; * сприймає заголовок, розуміє його відповідність темі або основній думці тексту;	співвідносяться з особистісною, публічною та освітньою сферами спілкування (з використанням словника). ***Жанри для читання:*** казки, розповідь, стаття, інтерв'ю, вірші, байки, загадки, прислів'я та приказки, афоризми, скоромовки, пісні. ***Стилі мовлення:*** художній, публіцистичний.
Письмо ***Формування елементарних навичок грамотного письма:*** * вміє писати слова під диктовку з орфографічним промовлянням; * уміє правильно списувати текст;	виконання вправ на формування орфографічних і пунктуаційних навичок. Списування, письмо під диктовку слів, текстів з орфографічним промовлянням, переклад слів і невеличких висловлювань. Записування по пам'яті невеличких віршованих творів. ***Контрольне списування (кінець 1, 2 півріччя).***
* пише за планом докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з максимальним збереженням авторських засобів; * самостійно укладає простий план тексту, розкриває в ньому тему і мікротеми, розуміє зв'язок мікротем у тексті;	***Формування умінь і навичок укладання писемних невеличких текстів (монолог, діалог) різних типів, стилів, жанрів.*** Докладний переказ художнього тексту-розповіді навчального характеру (невеличкого за обсягом).
* пише навчальний вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з описом тварини за самостійно укладеним	Вибірковий переказ навчального характеру розповідного художнього тексту з елементами опису тварин.

планом, з дотриманням абзаців, розкриває тему і мікротеми;	
* пише навчальний стислий переказ художнього тексту з елементами роздуму; * самостійно відбирає матеріал з прочитаних і прослуханих текстів, систематизує його, укладає на його основі план висловлювання; * укладає текст розповідного характеру на основі власного досвіду з використанням засвоєних засобів зв'язку речень, передає зміст і використовує мовні засоби згідно з темою та основною думкою висловлювання; * укладає писемний навчальний текст-роздум з використанням зібраного матеріалу, враховує тему та основну думку, мету, адресата висловлювання;	Навчальний стислий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму. Збирання матеріалів для твору на запропоновану вчителем тему та його систематизація. Укладання твору за планом (розповідь, роздум) на основі власного досвіду (за допомогою вчителя).
* перевіряє, редагує написані учнями тексти, знаходить і виправляє помилки та недоліки;	Перевірка та редагування невеликих учнівських текстів.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* пише адресу одержувача і відправника на конверті; * укладає особистий лист рідним, друзям із дотриманням норм мовлення і формул мовленнєвого етикету;	Написання адреси, листа.
II. Мовна лінія (47 годин)	
Загальні відомості про мову	
* має загальне уявлення про національну мову польського народу; * розуміє значення мови в житті людини та суспільства; * оперує конкретними відомостями про мову як важливий засіб спілкування і пізнання навколишнього середовища;	Польська мова – державна мова Польщі. Мова як найважливіший засіб спілкування і пізнання довкілля. Місце польської мови серед інших слов'янських мов в Україні (1 год.). ***Повторення вивченого в початковій школі та розширення знань (4 год.):***
Фонетика. Орфоепія. Графіка (повторення і поглиблення знань)	

*знає про звуки мови і букви; * має поняття про фонетику, орфоепію, графіку; * виділяє звуки в словах, характеризує звук у межах вивченого матеріалу (голосні і приголосні); * вміє визначати голосні та приголосні звуки; *дотримується орфоепічних норм вимови неносових і носових голосних, дзвінких і глухих, сонорних приголосних, твердих і м'яких, у тому числі середньоязикових (*ź, ś, ń, dź, ć*) і пом'якшених приголосних (*b', p', m', w', f'*); * вимовляє звуки мовлення відповідно до орфоепічних норм польської мови, позначає їх на письмі, правильно переносить слова; * розташовує слова в алфавітному порядку, визначає склади, фіксований наголос у словах (на передостанньому складі, а в деяких словах і формах – на 3 і 4 складі від кінця слова); * розрізняє на слух тверді та м'які приголосні, правильно позначає їх на письмі; * позначає звуки мовлення за допомогою букв з діакритичними знаками, диграфів (*rz, sz, cz, ch, dz, dź, dż*); * поділяє слова на склади, виділяє наголошений склад; * вимовляє відповідно до орфоепічних норм уподібнені приголосні, спрощені групи приголосних; * помічає і виправляє типові орфоепічні помилки у власному мовленні й мовленні інших	Звуки і букви. Введення поняття про фонетику, орфоепію, графіку. Звуки мови і мовлення. Голосні та приголосні, основні орфоепічні норми їх вимови. Неносові (*a, o, e, u / ó, y, i*) та носові голосні (*ą, ę*). Вимова носових голосних перед щілинними приголосними, губними, зімкненими, задньоязиковими *k, g*, губними *p, b*, перед *l, ł*. Дзвінкі і глухі, сонорні приголосні. Тверді, м'які, пом'якшені приголосні. Вимова середньоязикових м'яких приголосних (ź, ś, ń, *dź, ć*). Позначення м'якості приголосних на письмі. Звукове значення букв. Алфавіт (повторення). Звукове значення букв, що позначаються за допомогою диграфів і діакритичних знаків (*rz, sz, cz, ch, dz, dź, dż*). Склад. Поділ слів на склади. Складове значення голосних звуків. Наголос (динамічний, постійний на другому складі від кінця слова). Випадки відхилення від місця постійного наголосу (на 3 і 4 складі від кінця слова). Уподібнення глухих і дзвінких приголосних у мовленні. Спрощення груп приголосних. Випадки відхилення від місця постійного наголосу (практично). Орфоепічні норми. Орфоепічний словник (поглиблення знань).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів учнів;	Зміст навчального матеріалу
* користується орфоепічним словником; ***Лексикологія і фразеологія (5 год.)***	

* визначає лексичне значення слова, уточнює його за допомогою контексту; * розрізняє однозначні й багатозначні слова, визначає значення багатозначного слова та способи перенесення значення; * знаходить у словнику слова з переносним значенням, пояснює їх, розуміє різні значення; *виділяє у тексті синоніми, антоніми, загальновживані та стилістично забарвлені слова, добирає до слів синоніми, антоніми; * використовує синоніми (як стилістичний засіб, з метою зв'язку речень у тексті, для вираження відношень, уникнення повторів), антоніми (з метою створення контрасту); * має поняття про лексичну помилку; * вміє користуватися тлумачним, перекладним словниками та словниками синонімів, антонімів; * перекладає слова з української мови польською і навпаки за допомогою словника;	Введення поняття про лексику і лексикологію. Початкові відомості про розвиток словникового складу польської мови. Слово як основна одиниця мови. Лексичне значення слова. Групи слів за значенням (синоніми, антоніми) (повторення і поглиблення поняття). Багатозначність слів (повторення). Способи перенесення значення слова. Вживання багатозначних слів у прямому і переносному значеннях (практично). Ознайомлення з тлумачним словником, прийомами тлумачення лексичного значення слова. Ознайомлення зі словниками синонімів, антонімів. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
*визначає фразеологізм, пояснює (в нескладних випадках) значення фразеологічних зворотів за допомогою контексту та словника; *сприймає характерні ознаки прислів'їв, приказок, крилатих висловів і афоризмів; *уміє користуватися фразеологічним словником, знаходити в ньому інформацію про лексичне значення фразеологізмів;	Поняття про *фразеологію* **і** *фразеологізм*, його семантику. Прислів'я, приказки, крилаті вислови та афоризми, їх характерні ознаки (повторення і поглиблення знань). Ознайомлення з фразеологічним словником. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Будова слова. Словотвір (5 год.) * виділяє в слові корінь, префікс, суфікс, закінчення; * розрізняє форми одного й того самого слова і спільнокореневі слова; * використовує спільнокореневі слова й форми слів для зв'язку речень у тексті; * виділяє окремі морфеми, позначає їх умовними знаками; * підбирає спільнокореневі слова і слова з однаковими суфіксами, префіксами; * визначає похідні й непохідні слова, структуру похідного слова шляхом витлумачення; * свідомо відбирає слова з різними морфемами і використовує їх у власному мовленні;	Поняття про будову слова, словотвір як розділ науки про мову, що вивчає структуру слів, способи їх творення. Словотвірні елементи (основа слова, корінь, закінчення) і частини слова (префікс, суфікс). Спільнокореневі слова та їх утворення (повторення і поглиблення знань). Похідні і непохідні слова. Морфема як мінімальна значуща частина слова. Виділення в словах морфем (корінь, префікс, суфікс, закінчення) з опорою на українську мову (практично). Спільнокореневі слова і форми слова.
Морфологія (12 год.)	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* виокремлює лексичне і морфологічне значення у словах; * розпізнає самостійні та службові частини мови, визначає граматичні ознаки вивчених частин мови; * розрізняє самостійні та службові частини мови у власному мовленні;	Лексичне і граматичне значення слова. ***Частини мови (самостійні та службові)***, їх загальна характеристика (повторення).
Поглиблення знань про частини мови з опорою на українську мову	
* знає загальне значення, морфологічні ознаки іменника, його роль у побудові висловлювань, виділяє власні та загальні іменники, назви істот і неістот, чоловічо-особові іменники; * знаходить іменники в реченні; * встановлює основне значення відмінків, ставить відмінкові питання; * відмінює іменники за I-III відмінами з урахуванням твердого і м'якого різновидів, чоловічо-особової категорії (в множині); * використовує відмінкові закінчення при укладанні речень, вживає іменники у власному мовленні;	***Іменник***, його загальне значення, граматична характеристика, синтаксична роль. Іменники власні і загальні, назви істот і неістот. Відмінювання іменників за відмінками і числами; відмінки та відмінкові питання. I (чоловіча) відміна іменників. Твердий і м'який різновиди. Відмінювання чоловічо-особових іменників у множині. II (середня) відміна іменників. Твердий і м'який різновиди. III (жіноча) відміна іменників, що закінчуються на голосний. Твердий і м'який різновиди. Особливості відмінювання іменників жіночого роду на нульову флексію. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* знає загальне значення, морфологічні ознаки прикметника, його роль у побудові висловлювань; * розуміє залежність роду, числа, відмінка, категорії істота / неістота, чоловічо-особової категорії прикметника від граматичних форм іменника; * відмінює прикметники, узгоджує їх граматичні категорії, зокрема категорію істота / неістота в однині (*dobrego konia, dobry zegarek*), чоловічо-особову категорію в множині (*dobrzy ludzie, dobrych ludzi*) з граматичними формами іменника; * розуміє залежність роду, числа, відмінка, категорії істота / неістота, чоловічо-особової категорії прикметника від граматичних форм іменника; * знаходить у реченні прикметники, вживає їх у власному мовленні;	***Прикметник***, його загальне значення, граматична характеристика, синтаксична роль. Відмінювання прикметників (практично). Узгодження граматичних категорій (рід, число, відмінок, істота / неістота, чоловічо-особова категорія) з граматичними формами іменника. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
*знає загальне значення, морфологічні ознаки займенника, його роль у побудові висловлювань; * знаходить у реченні займенники, вживає їх у власному мовленні;	***Займенник***, його загальне значення, граматична характеристика, синтаксична роль. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* знає загальне значення, морфологічні ознаки дієслова, його роль у побудові висловлювань; * знаходить у реченні дієслова, вживає їх у власному мовленні; * розпізнає особову і неозначену форми дієслів, засоби творення доконаного і недоконаного виду дієслів; * має знання про форми теперішнього, минулого, майбутнього часу дієслів; * конструює речення з дієсловами I-III дієвідміни, в тому числі з дієсловом *być* у теперішньому, минулому, майбутньому часі;	Дієслово, його загальне значення, граматична характеристика, синтаксична роль. Особова та неозначена форма дієслова. Доконаний і недоконаний вид дієслова. Форми теперішнього, минулого, майбутнього часу дієслів. Дієвідмінювання дієслова być у теперішньому, минулому і майбутньому часі. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* знаходить у реченні дієслова, вживає їх у власному мовленні; * знає загальне значення, морфологічні ознаки числівника, його роль у побудові висловлювань; * укладає речення з кількісними і порядковими числівниками, вживає їх у власному мовленні;	***Числівник***, його загальне значення, морфологічна характеристика, синтаксична роль. Кількісні і порядкові числівники. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* знає загальне значення, морфологічні ознаки прислівника, його роль у побудові висловлювань;	***Прислівник***, його загальне значення, морфологічна характеристика, синтаксична роль. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* знаходить прийменники і сполучники в реченні, поєднує прийменники з іменниками, використовує прийменники та сполучники у власному мовленні;	***Службові частини мови:*** загальне поняття про прийменник, сполучник. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня; з опорою на українську мову).
Синтаксис (6 год.) * знає відмінність словосполучення від слова і речення; * утворює словосполучення, розпізнає головне і залежне слово, правильно обирає форму залежного слова у словосполученні; * розрізняє в мовленнєвому потоці основні одиниці спілкування, зокрема речення з особовою формою дієслова ; * знає про граматичну основу речення, вміє її виділяти у реченні; * визначає речення з одним головним членом; * розпізнає на слух тип речення за метою висловлювання і за емоційним	Словосполучення, його значення в мові, відмінність від слова і речення (повторення і поглиблення знань). Головне і залежне слово у словосполученні. Речення як вид висловлювання з особовою формою дієслова в функції присудка, його граматична основа (підмет і присудок). Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення). Види простих речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні (повторення). Окличні речення.

забарвленням, розрізняє головні та другорядні члени речення;	
* виділяє прості непоширені і прості поширені речення; * розрізняє слова автора, пряму мову, речення	Просте непоширене речення. Просте поширене речення. Речення з однорідними членами (практично).
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
з непрямою мовою; * складає висловлювання, для чого використовує речення з прямою і непрямою мовою, діалогом для докладного виразного передавання почутого й прочитаного;	Пряма і непряма мова. Діалог. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Стилістика (2 год.) * визначає належність тесту до певного стилю; * складає висловлювання, використовуючи пряму і непряму мову для виразного передавання змісту тексту;	Поняття про стилістику. Загальне ознайомлення з функціональними стилями. Використання звертань, вставних слів у розмовному і художньому стилях. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Орфографія (9 год.) * знає правила переносу слів, має поняття про орфографічну помилку, перевіряє написане; * правильно пише велику букву у власних назвах; * правильно пише слова з буквами *ę, ą, em, en,* *om, en, u–ó, ż–rz, ch–h, j–i*; * правильно пише і обґрунтовує написання префіксів *z- (s-, ś-), wz-, weź- (ws-, wes-), roz, bez*; частки *nie* з іменниками, дієсловами; * правильно пише закінчення неозначеної форми дієслів; * знаходить і виправляє орфографічні помилки;	Основні правила переносу слів. Орфографічна помилка, її умовне позначення (практично). Велика буква в іменниках (іменах, прізвищах, географічних назвах, іменуваннях за національністю). Правопис слів з буквами *ę, ą, em, en, om, en*. Правопис слів з буквами *u–ó, ż–rz, ch–h, j–i*. Правопис префіксів *z- (s-, ś-), wz-, weź- (ws-, wes-), roz, bez*. Правопис *nie* з іменниками і дієсловами (повторення). Правопис неозначеної форми дієслів. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Пунктуація (3 год.) * ставить і обґрунтовує розділові знаки в кінці речення; * має уявлення про пунктуаційну помилку та її умовне позначення; * розставляє знаки при прямій мові, тире при	Розділові знаки в кінці речення (повторення). Пунктуаційна помилка, її умовне позначення (практично). Розділові знаки в реченнях з однорідними членами.

діалозі; * обґрунтовує записані розділові знаки за допомогою вивчених правил;	Розділові знаки при прямій мові, тире при діалозі. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).

Повторення вивченого матеріалу (1 год.)

III. Соціокультурна лінія

Орієнтовна тематика спілкування та рекомендовані тексти:

* має певні знання про польську усну народну творчість; народні і літературні твори, які відображають специфіку польської культури, з	Усна народна творчість. Польські та світові традиції (міфи про Сізифа, Дедала та Ікара), звичаї, відображені у фольклорі. Народні казки,

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
урахуванням досвіду поляків, що проживають на території України; * знає тематичні групи слів, що відбивають специфіку польської матеріальної культури; * сприймає інформацію, читає і розуміє різні за стилями та жанрами тексти, залучені до ознайомлення за темою спілкування; * бере участь в обговоренні теми, висловлює власні думки, міркування та переживання; * знає про певні традиції, культуру, звичаї польського народу та поляків, які мешкають на території України; * має певне уявлення про розвиток польської літератури; про дитячу літературу, твори про шкільне життя польських дітей, про родинні свята і традиції поляків, порівнює їх із традиціями українців; твори про рідний край, про Польщу та її природу, рослинний і тваринний світ тощо; * має уявлення про Польщу, її столицю, пам’ятки Варшави; національну польську символіку; державні й народні свята; * знає імена відомих поляків, що створювали славу польському народу як у минулі століття, так і на сьогодні;	пісні, колядки, казки письменників, зокрема: М. Конопницької, Я. Корчака тощо. Шкільне життя. Моя школа. Класний колектив, вчителі, мій друг (подруга). Культура поведінки. Цінність науки і знань. Творчі й наукові інтереси учнів (оповідання про життя дітей М. Орлоня, Я. Поразинської та ін.). Здоров’я і його збереження. Режим дня. Правила особистої гігієни.Спорт. Моя родина, члени родини, їхні професії, улюблені заняття. Історія мого роду. Стосунки між батьками і дітьми. Родинні свята і традиції (дні народження, іменини). Домашні обов’язки. Дозвілля (поезія і проза для дітей М. Конопницької, А. Фредри, Я. Бжехви,К. Вежинського, М. Терликовської, Д. Геллнерової, Ю. Ратайчака, Й. Кульмової, Ю. Тувіма, В. Броневського, Ч. Янчарського, Ч. Мілоша, Я. Твардовського). Рідний край, його історія. Моє місто, село. Моє помешкання. Міжособистісні стосунки. Праця людей у місті, селі. Контакти з природою, рослинним і тваринним світом. Охорона природи (художні тексти, зокрема польських класиків А. Міцкевича, І. Красицького).

Польща та її столиця. Національна польська символіка (гімн, прапор, герб). Державні і народні польські свята. Народне польське мистецтво. Польський народ. Видатні поляки (оповідання про Івана Павла II, А, Міцкевича, Ф. Шопена).
Польська література для дітей.

IV. Діяльнісна лінія

* вміє визначити мету власної пізнавальної діяльності;
* планує свої дії для досягнення певної мети;
* здійснює заплановане, оцінює одержаний результат;
* уявляє словесно описувані предмети, явища, ситуацію, переносить засвоєні знання і вміння до нової ситуації;
* визначає і формулює проблеми, які виникають у процесі навчання, намагається їх вирішити;
* помічає у мовних явищах, природі, в мистецьких творах, у вчинках людей добро, красу;

Формування і розвиток організаційно-контрольних умінь: визначати мету власної пізнавальної діяльності, планувати власні дії для досягнення мети, здійснювати **заплановане, оцінювати одержаний результат**. Формування, розвиток та удосконалення (в залежності від етапів навчання) пізнавальних, творчих, естетичних, етичних умінь учнів. Формування та розвиток умінь самостійно знаходити необхідну інформацію для виконання поставлених завдань та обробляти її (за допомогою вчителя, батьків і самостійно).
Формування та розвиток умінь працювати за

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів

* критично оцінює власні вчинки;
* толерантно ставиться до чужої думки, до думки вчителів і батьків;
* знає окремі твори літератури, знайомий з культурою, традиціями поляків, толерантно ставиться до культурних надбань інших народів;
* розуміє необхідність дотримуватися режиму дня для збереження власного здоров'я, з повагою ставиться до здоров'я оточуючих його людей;
* уміє працювати самостійно, в групах, парах,

Зміст навчального матеріалу

комп'ютером для виконання навчальних завдань (за допомогою дорослих і самостійно).
Розвиток навичок роботи в парах, групах; прийняття колективних рішень; виховання толерантного ставлення до чужої думки, розвиток умінь адекватно реагувати на зауваження, враховувати їх при виконанні завдань.
Формування аналітичних навичок для виконання завдань порівняльного характеру.
Формування навичок обов'язкового та

сприймає допомогу дорослих.	творчого виконання завдань. Формування (засобами предмета) навичок толерантного ставлення до традицій і культур різних народів.

6 клас

(70 годин; 2 години на тиждень)

(із них: 5 годин – на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року; 2 години – резервні)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Учень:	**І. Мовленнєва лінія (21 год.)**
Аудіювання ***Сприймання і розуміння на слух незнайомих текстів, що належать до різних типів, стилів і жанрів мовлення.***	
* сприймає на слух, розуміє фактичний зміст художнього тексту з одного прослуховування; * відповідає на питання за змістом тексту; * формулює тему, основну думку тексту, розуміє його зміст; * сприймає на слух, розуміє публіцистичний текст, формулює його тему, основну думку, сприймає мікротеми відповідно до теми; * сприймає головну думку аудіотексту; *має загальні уявлення про стилі мовлення, сприймає і відрізняє їх на слух; * сприймає і розуміє на слух розмовний, художній, стилі мовлення; * сприймає на слух і розрізняє різні типи мовлення (опис, роздум, розповідь);	Сприймання на слух і розуміння художнього тексту (обсяг – 400-500 слів; тривалість звучання – 4-5 хвилин) та інших стилів (обсяг – 300-400 слів; тривалість звучання – 3-4 хвилин). Розвиток навичок аудіювання: * з опорою на написаний адаптований, неадаптований текст – монолог і діалог (читання вчителем, використання аудіозапису, читання учнем); * без опори на написаний текст-монолог і діалог (читання вчителем, аудіозапис). Аудіювання текстів, різних за: * жанрами (оповідання, статті, казки, байки, вірші, прислів’я та приказки, загадки, пісні, колядки, ігри); * стилями (художній, розмовний); *типами (опис, розповідь, роздум),– з дотриманням вимог щодо розуміння з першого прослуховування, виокремлення і запам’ятовування головної думки тексту, укладання первинного враження про зміст почутого, висловлювання власної думки про зміст прослуханого тексту і розпізнавання художнього, розмовного стилів мовлення та

типу тексту.

	Говоріння ***Усне діалогічне мовлення обсягом 6-7 реплік для двох учнів.***
* укладає усно, розігрує діалоги етикетного, інформаційного та експресивного характеру відповідно до запропонованих ситуацій; * дотримується теми висловлювання, правил спілкування, етикетних норм польської мови; * вживає формули мовленнєвого етикету (6-7 реплік для двох учнів); * слідкує за логічністю, послідовністю, точністю, доцільністю мовлення, використовує різноманітні мовні засоби;	Укладання діалогу (ввічливий запит інформації, прохання, поздоровлення, згода і незгода; діалогу-розпитування, типового в стандартних комунікативних ситуаціях (вираження радості, захвату, похвали тощо) за поданим початком і узагальненим змістом, за поданою ситуацією.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

* усно укладає діалог за поданим початком і узагальненим змістом;
* розігрує діалогічний текст, доповнюючи його самостійно 2-3 репліками, використовує невербальні засоби спілкування (погляд, міміку, жести);
* бере участь у редагуванні тексту, відтворює пропущені ланки діалогу;
*перекладає діалоги з дотриманням точності висловлювання;
* правильно інтонує висловлювання, проявляє ввічливість, толерантність;
* витлумачує окремі слова і ситуації, наявні в тексті;
* оцінює почутий текст відповідно до норм польської мови;

Усне монологічне мовлення різних типів, стилів і жанрів (повторення і поглиблення знань)

* розрізняє монолог, діалог, усне і писемне мовлення, типи мовлення (опис, розповідь); * знає основні вимоги до мовлення і дотримується правил спілкування, формул мовленнєвого етикету; * розрізняє поняття спілкування та мовлення, розуміє значення мовлення в комунікації; * сприймає частини комунікативної ситуації (тему, адресата, місце, мету); * має поняття про інформаційний і експресивний монологи, вміє укладати їх з опорою на малюнки, ключові слова, вирази; * вміє добирати заголовки, спираючись на головну думку тексту; * тлумачить лексичне значення слова з огляду на контекст, за допомогою синонімів (антонімів); * усно укладає монолог-розповідь, монолог-опис на певну тему за вибором учителя; * читає напам'ять висловлювання відомих людей, невеличкі вірші за темою (за вибором учителя або учня);	Загальні відомості про процес спілкування і роль у ньому мовлення. Комунікативна ситуація та її складові – тема, адресат, місце, мета. Відомості про види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Монологічне і діалогічне мовлення, усне і писемне мовлення. Типи мовлення – опис, розповідь (оповідання). Введення поняття про інформаційний та експресивний монологи. Укладання монологічних висловлювань різних стилів і типів (з опорою на ключові слова, вирази, за малюнками). Розвиток умінь давати назву тексту, відповідати на питання, тлумачити лексичне значення слів і словосполучень за допомогою контексту, добору синонімів (антонімів). Укладання усних невеличких висловлювань-описів (опис одягу, інтер'єру, природи тощо), висловлювань-розповідей (оповідання про подію. Подальший розвиток умінь і навичок усно переказувати текст, вставляти слова та вирази; перекладати слова, тлумачити значення нових слів у тексті за допомогою словника, спираючись на коментарі до тексту, усно виправляти деформований текст; імітувати зразки, заучувати напам'ять невеличкі висловлювання та вірші.
* знає основні ознаки тексту, ділить текст на абзаци; * усно укладає простий план готового тексту, визначає тему, мікротему, основну думку висловлювання, відтворює зміст тексту за	***Текст***, його основні ознаки. Поділ тексту на абзаци. Простий план готового тексту. Тема, мікротема, основна думка висловлювання. Культура спілкування. Основні вимоги до мовлення, правила спілкування. Мовленнєвий

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
відповідями на питання; * помічає характерні стильові ознаки прослуханого тексту, висловлює власну думку про зміст тексту; ***Види і зміст навчальної діяльності***	етикет (повторення і поглиблення знань).

* укладає усне монологічне висловлювання різних стилів і типів у межах вивченого матеріалу, в тому числі за опорними словами, словосполученнями, малюнками; * надає заголовок і переказує текст; * витлумачує значення незнайомих слів за допомогою тлумачного словника, коментарів до тексту, з опорою на контекст, синоніми, антоніми; * укладає в логічній послідовності опис одягу, знарядь праці, а також оповідання про події, в тому числі за укладеним планом; * заучує напам’ять невеликі за обсягом тексти в формі монологу або діалогу, вірші, байки; * перекладає слова, словосполучення і нескладні тексти з української мови на польську; * відтворює речення і цілісність тексту, добирає потрібні за змістом слова; * імітує зразок, трансформує текст, бере участь у грі; * відповідає на завдання з логічним навантаженням (ребуси, шаради, кросворди тощо), в тому числі за допомогою батьків; * усно переказує художній текст-розповідь і науково-популярний текст; розкриває тему, основну думку, висловлює власне ставлення до змісту, зберігає основні характеристики авторського мовлення; * виявляє помилки у власному та чужому мовленні, виправляє їх, обґрунтовує свою думку; * підпорядковує висловлювання темі і основній думці (з урахуванням мети та адресата); * усно вибірково переказує і укладає висловлювання на лінгвістичну тему, роздум на основі переказаних фрагментів наукового тексту; * підбирає аргументи відповідно до теми та основної думки, формулює в тезах або висновках основну думку; * усно укладає повідомлення інформаційного характеру про події з життя класу, школи, міста; * оцінює свою відповідь і мовлення інших учнів за поданим планом; * дотримується точності мовлення, виразності, правильно інтонує;	Усний переказ тексту з заміною слів, вставленням слів і словосполучень у речення. Усний переклад слів, словосполучень, нескладних текстів. Усне тлумачення слів, словосполучень за допомогою перекладного словника і коментарів до тексту. Усне переказування (докладне, стисле, вибіркове) від 3 до 4 хвилин. Докладне переказування невеликого художнього тексту розповідного характеру і науково-популярного тексту. Усне вибіркове переказування та укладання висловлювань на лінгвістичну тему, роздум на основі переказаних фрагментів наукового тексту. Усне повідомлення інформаційного характеру про події з життя класу, школи, міста.
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

Читання

Розвиток техніки читання вголос і мовчки, розуміння самостійно прочитаних текстів, що належать до різних типів, стилів і жанрів.

* читає вголос і розуміє фактичний зміст художнього та публіцистичного тексту з одного прослуховування; * інтонаційно виділяє логічно завершені частини; * відповідає на питання, що стосуються змісту прочитаного;	Читання вголос з розумінням художніх текстів із достатньою швидкістю (100 слів за хвилину).
* виразно читає текст із дотриманням орфоепічних та інтонаційних норм вимови (швидкість 100 слів за хвилину), смислових пауз у кінці та в середині речення, сприймає і розуміє тему, мікротеми, основну думку, дає власну оцінку прочитаному тексту; * формулює питання до логічно завершених частин тексту, виділяє абзаци; * сприймає і розуміє прочитаний текст, що співвідноситься з особистісною, публічною, освітньою сферами спілкування, а також з елементами опису приміщення, предметів або явищ природи, встановлює значення незнайомих слів на основі контексту і словника; * має початкові навички перегляду незнайомого тексту;	Закріплення навичок плавного читання, з правильно оформленою дикцією, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм. Формування навичок читання, відповідних до змісту, стилю тексту та авторського задуму, в необхідному темпі, тембрі та гучності читання. Виразне читання вголос зі зрозумінням основного змісту текстів публіцистичного стилю про вчинки людей з урахуванням лексичних засобів зв'язку речень у тексті, з дотриманням основних орфоепічних правил і змістових пауз у кінці й середині речення. Читання мовчки та розуміння текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення, адаптованих і неадаптованих, що співвідносяться з особистісною, публічною, освітньою сферами спілкування, в тому числі з елементами опису приміщення або природи. ***Жанри для читання:*** казки, оповідання, стаття, інтерв'ю, вірші, байки, загадки, прислів'я та приказки, афоризми, скоромовки, пісні, колядки. Стилі мовлення: художній.

Письмо

Формування навичок грамотного письма:

* застосовує на письмі вивчені орфографічні та пунктуаційні правила; * списує текст, перевіряє написане;	виконання вправ на формування орфографічних і пунктуаційних навичок. Списування, письмо під диктовку слів, текстів з орфографічним промовлянням, переклад слів і невеличких висловлювань. Письмо по пам'яті невеличких віршованих творів. Контрольне списування (65-75 слів; кінець 1-го півріччя). Зорово-слуховий диктант як форма контролю наприкінці року (60-70 слів).

Подальше формування навичок і умінь укладання писемних невеличких текстів різних типів (монолог, діалог), стилів і жанрів:

*пише навчальний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру, який містить ситуацію спілкування (на основі	Списування за зразком і написання невеличких діалогів за темою спілкування (за вибором учня або вчителя).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
опорних слів, за укладеним планом), з максимальним збереженням авторських засобів; * пише навчальний вибірковий переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення або природи, з дотриманням абзаців, розкриває тему і мікротеми; * пише навчальний стислий переказ науково-популярного тексту розповідного характеру; * обирає для замітки цікаву, актуальну тему; * збирає матеріал, для чого проводить спостереження над вчинками людей, робить виписки, систематизує зібрану інформацію; * відновлює, поширює, скорочує речення, переставляє частини речення, дає писемні відповіді на питання; * вміє укладати план до тексту за допомогою вчителя та самостійно; * пише контрольний переказ за наданим вчителем планом (обсяг переказу – 0,25 сторінки); * перекладає слова, словосполучення, речення, нескладний текст у писемній формі; * визначає структуру оголошення, укладає та пише оголошення на задану тему;	Докладний переказ навчального характеру художнього тексту-розповіді, що містить ситуацію спілкування (на основі опорних слів, за укладеним планом). Вибірковий (навчальний) переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення або природи. Стислий (навчальний) переказ науково-популярного тексту розповідного характеру. Замітка-роздум у газету про вчинки людей. Збирання матеріалів для замітки-роздуму та його систематизація. Написання оголошення. Контрольний писемний переказ як форма контролю наприкінці навчального року (обсяг тексту – 80-100 слів).
II. Мовна лінія (47 год.)	
Загальні відомості про мову	
* знає про різноманіття мов світу, визначає місце польської мови серед слов'янських і інших мов світу; * оперує конкретними відомостями про мову як найважливіший засіб спілкування й пізнання навколишнього середовища, знаннями про багатство польської мови (слова в переносному значенні, синоніми, антоніми, омоніми, фразеологізми тощо);	Різноманіття мов світу. Польська мова серед слов'янських і інших мов світу. Відомості про багатство польської мови (1 год.).
Повторення вивченого в 5 класі та розширення знань (4 год.)	
Фонетика. Орфоепія. Графіка	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* розрізняє носові й неносові голосні звуки, приголосні тверді, м'які, дзвінкі, глухі; * дотримується основних орфоепічних норм вимови голосних і приголосних звуків; * знає назви найважливіших органів мовлення, розуміє їхню функцію у продукуванні звуків; * правильно вимовляє дзвінкі приголосні в кінці слів, звуки, що позначаються на письмі за допомогою диграфів і букв *ł, l*; * виділяє наголошений склад, правильно наголошує і переносить слова (в тому числі із наголосом на 3 або 4 складі від кінця слова); * уміє користуватися орфоепічним словником;	Носові (*ą, ę*) і неносові голосні звуки. Приголосні звуки: тверді, м'які, дзвінкі, глухі. Основні орфоепічні норми вимови голосних і приголосних звуків (повторення і закріплення знань). Органи мовлення, їх участь у творенні звуків. Вимова дзвінких приголосних у кінці слів. Вимова звуків, що позначаються на письмі за допомогою диграфів (повторення). Звуковий зміст букв *ł, l*. Склад. Наголос (повторення). Випадки відхилення від місця постійного наголосу
(закріплення і розширення знань). Робота з орфоепічним словником.	
Лексикологія і фразеологія (5 год.)	
* визначає лексичне значення слова, уточнює його за допомогою контексту; *виділяє в тексті синоніми, антоніми, омоніми, іншомовні слова, застарілі слова та неологізми; точно і доречно використовує їх у власному мовленні; *перекладає слова з рідної мови польською і навпаки; * вміє користуватися різними типами словників (тлумачним, перекладним, словниками синонімів, антонімів, омонімів, іншомовних слів);	Використання синонімів, антонімів у текстах різних типів і стилів (повторення вивченого). Омоніми. Ознайомлення зі словником омонімів. Групи слів за походженням: власне польські й запозичені слова. Введення понять: застарілі слова та неологізми. Формування вмінь виділяти їх у тексті. Робота з тлумачним словником польської мови. Ознайомлення зі словником іншомовних слів польської мови. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* визначає фразеологізм, його ознаки, використовує фразеологізми у мовленні відповідно до значення й стилістичної забарвленості, в окремих випадках встановлює походження фразеологізму; * пояснює значення деяких фразеологічних зворотів; *знає характерні ознаки прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів; * зіставляє окремі прислів'я, приказки у польській і українській мовах; * знає призначення фразеологічного словника, знаходить у ньому інформацію про значення фразеологізмів;	*Фразеологія.* Джерела польської фразеології. Прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми як засоби збагачення мови (практично). Робота з фразеологічним словником, його призначення. Значення фразеологізмів та їх використання в усному і писемному мовленні. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).

Будова слова. Словотвір (5 год.)	
* виділяє в слові твірну основу і закінчення, розрізняє форми одного й того самого слова та спільнокореневі слова; * свідомо добирає слова з різними морфемами і використовує їх у мовленні; * має поняття про словотвірну будову слова; * розпізнає слова з чергуванням голосних і приголосних у коренях слів; * зіставляє вимову й написання слів;	Словотвір як розділ науки про мову, який вивчає структуру слів, способи їх творення. Змінювання й творення слів. Розвиток умінь і навичок знаходити мінімальні значимі частини слова (морфеми) (корінь, префікс, суфікс, закінчення), твірну основу. Введення поняття про словотвірну будову слова.
Морфологія (12 год.)	
Поглиблення знань про частини мови.	
* знає та розпізнає загальні граматичні ознаки самостійних і службових частин мови, використовує різні частини мови у власному мовленні;	Загальна характеристика частин мови.
*виокремлює основні лексико-граматичні	***Іменник*** як частина мови (повторення і

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
розряди іменника (назви істот / неістот, власні і загальні назви, чоловічо-особові і неособові назви); * розпізнає деякі іменники, число яких не збігається з числом їх українських відповідників; * правильно вимовляє, пише відмінкові закінчення іменників чоловічого, середнього і жіночого роду;	розширення знань): Лексико-граматичні розряди іменника – назви істот / неістот, власні й загальні назви, чоловічо-особові і неособові назви. Число іменників. Формування понять про: іменники, що мають форми тільки однини або тільки множини; іменники, число яких не збігається з числом їхніх українських відповідників (*dzieje, skrzypce – історія, скрипка*). Повторення і поглиблення знань: відмінки іменників, їхнє значення. Варіантні закінчення при відмінюванні іменників чоловічого, середнього і жіночого родів. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
*знаходить прикметник у тексті, знає його загальне значення, морфологічні ознаки і синтаксичну роль; * визначає групи прикметників за значенням (якісні, відносні, присвійні); * відмінює прикметники, правильно їх вимовляє і пише; * укладає речення з прикметниками, вживає їх у власному мовленні в залежності від комунікативної ситуації;	Розширення знань про ***прикметник*** як частину мови. Групи прикметника за значенням (якісні, відносні, присвійні). Відмінювання прикметників і узгодження граматичних категорій (рід, число, відмінок, Істота / неістота, чоловічо-особова категорія) з граматичними формами іменника (практично). Синтаксична роль прикметників. Використання прикметників для виразності описів предметів, явищ, подій (література, живопис, архітектура, наука тощо). Практичне засвоєння матеріалу: робота з

	текстами (за вибором учителя та учня).
Поглиблення знань про ***займенник*** як частину мови. * розпізнає займенник, знає його загальне значення, морфологічні ознаки і синтаксичну роль; * відмінює особові займенники та зворотній займенник *się*; * укладає речення з займенниками, вживає їх у власному мовленні;	Особливості відмінювання особових займенників (*ja, ty, my, wy, on, ona, ono, oni, one*) в однині і множині. Відмінювання зворотного займенника *się*. Синтаксична роль займенників. Текстотвірна функція займенників. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Дієслово як частина мови. * знає загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль дієслова; * відмінює дієслова в теперішньому, минулому, майбутньому часі; * утворює форми простого і складеного майбутнього часу дієслів; * відображає чоловічо-особову категорію у формах множини дієслів минулого і майбутнього часів; * уміє повідомляти про події в минулому,	Особові форми дієслова і неозначена форма (інфінітив). Доконаний і недоконаний вид дієслова (повторення і поглиблення знань). Дієвідмінювання у теперішньому, минулому, майбутньому часі (практично). Простий і складений майбутній час дієслів. Чоловічо-особова категорія в дієслівних формах множини минулого й майбутнього часів. Синтаксична роль дієслів. Використання дієслів у художніх, наукових текстах. Практичне
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
теперішньому і майбутньому часі;	засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Числівник як частина мови. * знає загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль числівників; * укладає речення з кількісними, порядковими, збірними числівниками, вживає їх у власному мовленні;	Розряди числівників: кількісні, порядкові, збірні. Синтаксична роль числівників. Використання числівників у художніх, наукових текстах. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Прислівник як частина мови. * знаходить прислівники в реченні, визначає їх морфологічне значення, розряди, синтаксичну роль;	Розряди прислівників (якісні та обставинні) (практично). Синтаксична роль прислівників. Використання прислівників у художніх, наукових, текстах. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Службові частини мови	

* знаходить прийменники в реченні, дотримується норм правильної вимови прийменників; * виокремлює і розрізняє сполучники в реченні, усвідомлює їх функцію;	***Прийменник*** як службова частина мови, засіб зв'язку в словосполученні. ***Сполучник*** як службова частина мови та його функція. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Синтаксис (6 год.)	
Повторення і розширення поняття про словосполучення	
* визначає лексичні і фразеологічні словосполучення, види словосполучень за приналежністю головного слова до певної частини мови;	Словосполучення лексичні і фразеологічні (практично).
Повторення і розширення поняття про просте речення.	
* укладає різні за синтаксичною структурою висловлювання (речення, еквівалент речення), знає відмінність словосполучення від слова і речення; * правильно інтонує прості речення різних видів; * змінює порядок слів у реченні для виділення основної думки, вживає поширені й непоширені речення з застосуванням головних і другорядних членів речення; * розрізняє однорідні члени речення, узагальнюючі слова при них; * правильно інтонує речення зі звертанням, однорідними членами без сполучників, зі сполучниками *i, ale, lecz*, з узагальнюючим словом при однорідних членах речення; * будує діалог, речення з прямою і непрямою	Види висловлювань (речення, еквівалент речення). Види простих речень за метою висловлювання. Речення як одиниця мовної комунікації та його головні частини (підмет і присудок) . Група підмета і група присудка. Головні і другорядні члени речення (додаток, означення, обставина). Узагальнюючі слова при однорідних членах речення без сполучників і зі сполучниками *i, ale, lecz*. Виділення в тексті однорідних членів речення, узагальнюючих слів при них. Звертання. Пряма і непряма мова, діалог (практично). Виділення звертань, прямої мови, діалогу в тексті. Практичне засвоєння матеріалу: робота з

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
мовою з використанням дієслів-синонімів, що передують прямій мові для докладного виразного передавання почутого і прочитаного;	текстами (за вибором учителя та учня).
Стилістика (2 год.)	
* має загальні уявлення про стилі мовлення і сферу їхнього використання; * визначає належність тексту до певного функціонального стилю; * сприймає фактичний зміст публіцистичного тексту, знаходить мовні засоби, характерні для нього, обґрунтовує доцільність їх вживання;	Стилістика як розділ науки про мову, що вивчає функціональні стилі і мовні засоби їхнього вираження. Стилі мовлення (розмовний, науковий, художній, публіцистичний, офіційно-діловий) (повторення). Публіцистичний стиль, його особливості. Публіцистичні жанри (інформаційне повідомлення, замітка в газету

* укладає текст у жанрі замітки в газету з урахуванням композиційних і мовностилістичних особливостей;	про вчинки людей тощо). Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Орфографія (9 год.) ***Повторення вивченого матеріалу:*** * правильно переносить слова, самостійно перевіряє написане; * правильно пише велику букву у власних назвах, частку *nie* з іменниками, дієсловами, прикметниками і прислівниками; * правильно пише і обґрунтовує написання слів з буквами *u–ó, ż–rz, ch–h, j–i*, неозначеної форми дієслів, закінчення дієслів минулого часу; *правильно пише кількісні і порядкові числівники;	Головні правила переносу слів із рядка в рядок . Велика буква у власних назвах. Правопис частки *nie* з іменниками, дієсловами. Правопис частки *nie* з прикметниками і прислівниками. Правопис слів з буквами *u–ó, ż–rz, ch–h, j–i*. Поглиблення знань учнів: Правопис неозначеної форми дієслів (-ść, -źć). Правопис закінчень дієслів минулого часу. Правопис кількісних і порядкових числівників. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Пунктуація (3 год.) ***Повторення вивченого матеріалу:*** *правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки в простому реченні, у реченнях з однорідними членами при узагальнюючих словах і в реченнях зі звертанням; * ставить і обґрунтовує розділові знаки при прямій мові, діалозі, при записуванні дат; * знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила;	Розділові знаки в простому реченні. Розділові знаки при узагальнюючих словах у реченнях з однорідними членами, в реченнях зі звертанням. Розділові знаки при прямій мові і діалозі. ***Поглиблення знань учнів:*** розділові знаки при записуванні дат. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня). ***Повторення вивченого матеріалу (1 год.)***
III. Соціокультурна лінія ***Орієнтовна тематика спілкування та рекомендовані тексти:*** * має певні знання про польську усну народну творчість; народні і літературні твори, які відображають специфіку польської культури, з	Усна народна творчість. Слово як духовна святиня. Колискові та обрядові пісні. Польські і слов'янські легенди, легенди інших народів.
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

урахуванням досвіду поляків, що проживають на території України;
* знає тематичні групи слів, що відбивають специфіку польської матеріальної культури;
* сприймає та оцінює почуті, прочитані відомості, відбирає з них інформацію, необхідну для досягнення комунікації;
* сприймає інформацію, читає і розуміє різні за стилями та жанрами тексти, залучені до ознайомлення за темою спілкування;
* бере участь в обговоренні теми, висловлює власні думки, міркування й переживання;
* знає про видатних особистостей у галузі культури, науки, про певні традиції, культуру, звичаї польського народу і поляків, які мешкають на території України (правила поведінки, національні страви, символіку національного костюму, національне мистецтво);
* має певне уявлення про розвиток польської літератури; про дитячу літературу, твори про шкільне життя польських дітей, про рідний край, Польщу та її природу, рослинний і тваринний світ, про поляків – лауреатів Нобелівської премії, про родинні свята і традиції поляків та порівнює їх із традиціями українців;
* знає імена відомих поляків, що створювали славу польському народу як у минулі часи, так і сьогодні;
* розуміє значення культури польської мови для спілкування;
* сприймає важливість сімейних традицій і своє місце як їх наступника;
* розуміє значення праці у житті людини; орієнтується у різноманітті професій;
* знає імена вчених, видатних людей мистецтва і літератури рідного краю та відтворює в усному мовленні зміст їх творів і наукових робіт (стисло): 1-2 ім'я за вибором учня або вчителя;

IV. Діяльнісна лінія
*вміє визначити мету власної пізнавальної діяльності;
* планує свої дії для досягнення певної мети;
* здійснює заплановане, оцінює одержаний результат;
* аналізує мовні та позамовні поняття, явища, закономірності, порівнює їх і узагальнює;
* виділяє основне з другорядного та моделює мовні і позамовні поняття, явища, закономірності;

Грецька міфологія. Байки і легенди польських письменників (І. Красицький, А. Міцкевич, Я. Парандовський, А. Оппман, А. Каменська).
Шкільне життя. Мій клас. Розклад занять. Улюблений предмет, підготовка до уроків.
У шкільній бібліотеці. Ставлення до книги.
Світ моїх захоплень (класична і сучасна поезія: Я. Кохановський, А. Міцкевич, Ю. Словацький, К. Галчинський, Я. Бжехва, Ю. Тувім, А. Слонимський, Я. Кульмова, В. Бадальська, Ю. Ратайчак, Я. Твардовський, Я. Кофта, Л.Ю. Керн, З. Дмитроца, А. Пшемиська, В. Хотомська, В. Гавдик), проза, фрагменти класичних і сучасних творів (Я. Корчак, Е. Шельбург-Зарембіна, І. Юргелевічова, Й. Папузіньська, Я. Рибинський).
Моя родина, мій рід. Сімейні традиції. Етика спілкування.
Листування з друзями.
Праця і знаряддя праці. Професія. Ставлення до праці.
Дозвілля.
Рідний край. Рослинний і тваринний світ.
Єдність людини і природи.
Планета Земля. Подорожі.
Польща. Побут поляків.
Збереження традицій. Правила поведінки.
Національний костюм, його символіка.
Національне мистецтво (декоративно-прикладне, плетіння, мереживо тощо).
Польська література для дітей. Польські письменники – лауреати Нобелівської премії та їх внесок у світову літературу (Г. Сенкевич, В. С. Реймонт, Ч. Мілош, В. Шимборська).
Видатні поляки (А. Міцкевич, С. Монюшко, Х. Моджеєвська).
Літературне та мистецьке краєзнавство: знайомство з іменами і творами поетів, письменників, художників, скульпторів, видатних учених рідного краю польського походження (за вибором учнів або вчителя).

Формування і розвиток організаційно-контрольних умінь: визначати мету власної пізнавальної діяльності, планувати власні дії для досягнення мети, здійснювати заплановане, оцінювати одержаний результат. Формування, розвиток та удосконалення (в залежності від етапів навчання) пізнавальних, творчих, естетичних, етичних умінь учнів. Розвиток умінь самостійно знаходити необхідну інформацію

* уявляє словесно описувані предмети, явища,	для виконання поставлених завдань та обробляти її
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
ситуацію, переносить засвоєні знання і вміння до нової ситуації; * визначає і формулює проблеми, що виникають у процесі навчання, пробує їх вирішити, зокрема знає про перешкоди в спілкуванні і вміє відповідно реагувати на них; * використовує тактику перепитування, уточнення, прохає про допомогу; * знає, що неправдива інформація може ввести в оману, викликати непорозуміння; * усвідомлює, що до думки співрозмовника треба ставитися толерантно для уникнення конфліктних ситуацій; * розуміє структуру предмета вивчення та добирає аргументи для доведення власної думки; * помічає в мовних явищах, природі, мистецьких творах, у вчинках людей добро, красу; * критично оцінює власні вчинки; * толерантно ставиться до чужої думки, до думки вчителів та батьків; * знайомиться з творами літератури, культурою, традиціями поляків та толерантно ставиться до культурних надбань інших народів; * вміє працювати самостійно, в групах, парах, команді; сприймає допомогу дорослих.	самостійно або за допомогою вчителя (батьків). Подальше формування вмінь працювати за комп'ютером для виконання навчальних завдань з предмета. Розвиток навичок роботи в групах, парах, у команді; прийняття колективних рішень; виховання толерантного ставлення до чужої думки, навичок адекватного реагування на зауваження, намагання враховувати їх при відпрацюванні завдань. Формування початкових аналітичних навичок для виконання завдань порівняльного характеру. Формування навичок обов'язкового виконання поставлених завдань і творчої ініціативи у їх виконанні. Формування та розвиток (за допомогою реалізації міжпредметних зв'язків і соціокультурних аспектів) початкових навичок адекватного сприйняття культури поляків та інших народів; поваги до культурних надбань українського, польського народів, інших етносів, які мешкають на території України, й представників інших країн світ

7 клас

(70 годин; 2 години на тиждень)

(із них: 5 годин – на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року; 2 години – резервні)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Учень:	**І. Мовленнєва лінія (21 год.)**
Аудіювання	
Розвиток навичок сприймання і розуміння на слух незнайомих текстів, що належать до різних типів, стилів і жанрів мовлення.	
* сприймає на слух і розуміє текст-монолог, діалог розмовного, художнього, публіцистичного, наукового стилів; * формує певні уявлення про зміст прочитаного; * оцінює зміст прочитаного; * сприймає і розуміє причинно-наслідкові зв'язки; * сприймає на слух, розуміє тексти, різні за жанрами, стилями, типами; * розуміє авторську позицію, стильову і художню своєрідність тексту;	Сприймання на слух і розуміння художнього тексту (обсяг – 500-600 слів; тривалість звучання – 5-6 хвилин) та інших стилів (обсяг – 400-500 слів; тривалість звучання – 4-5 хвилин). Розвиток навичок аудіювання. Форми аудіювання: * з опорою на написаний адаптований, неадаптований текст-монолог і діалог (читання вчителем, використання аудіозапису, читання учнем); * без опори на написаний текст-монолог і діалог (читання вчителем, учнем, аудіозапис, радіопередача, відеофільм для дітей, використання комп'ютерних засобів інформації). Аудіювання текстів, різних за: * жанрами (оповідання, статті, казки, легенди, байки, вірші, прислів'я та приказки, загадки, афоризми, пісні, колядки, ігри, опис картини, інструкція, інтерв'ю); * стилями (художній, публіцистичний, розмовний, науковий); *типами (опис, розповідь, міркування), – з формуванням первинного враження про зміст почутого, встановленням причинно-наслідкових зв'язків, визначенням авторської позиції, стильової і художньої своєрідності тексту.
Говоріння	
Усне діалогічне мовлення обсягом 7-8 реплік для двох учнів.	

* складає усно, розігрує діалоги різних комунікативно-функціональних типів; * продовжує перерваний діалог, використовує стандартні засоби вираження, в тому числі усталені етикетні формули; * перекладає та інсценізує текст; * добирає доречні мовні засоби з урахуванням	Розвиток умінь і навичок укладання діалогів різного комунікативно-функціонального типу: етикетного діалогу (категорична згода / незгода, впевненість / невпевненість), інформаційного діалогу (розпитування), спонукального діалогу (порада, рекомендація).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
ситуації спілкування і конкретного адресата; * доповнює репліки, відсутні у поданому діалозі; * правильно інтонує висловлювання і доречно використовує невербальні засоби комунікації;	Укладання і розігрування діалогів за заданими параметрами ситуації з продовженням перерваних діалогів, із застосуванням стандартних засобів вираження, в тому числі з використанням усталених етикетних формул. Інсценування тексту, доповнення відсутніх у діалозі реплік, укладання діалогів за заданими параметрами.
Розвиток умінь і навичок усного монологічного мовлення	
* укладає монологічні висловлювання в межах вивчених стилів; * надає заголовок тексту, переказує його, визначає тему (широку, вузьку), основну думку; * складає питання до тексту і відповідає на них, витлумачує значення незнайомих слів з опорою на контекст, за допомогою тлумачного словника, коментарів до тексту шляхом добору синонімів або антонімів;	Укладання текстів, різних за комунікативно-функціональними типами мовлення: інформаційного, спонукального, експресивного, розважального. Типи мовлення – опис, розповідь (оповідання і повідомлення). Розвиток навичок усного переказування текстів з оцінкою його змісту та художньої своєрідності. Заміна, додавання слів і словосполучень у реченнях (повторення).
Види і зміст навчальної діяльності	
* усно переказує текст з оцінкою його змісту і художньої своєрідності; * укладає усне монологічне висловлювання з трансформацією речень; * усно описує місцевість, природу, розповідає про подію; * виконує завдання (самостійно або за допомогою батьків, вдома) з логічним навантаженням (ребуси, шаради, загадки, вправи-кросворди тощо);	Усне відтворення речень і тексту, імітація зразка, заучування напам’ять (повторення та закріплення вмінь). Усна трансформація речень. Усний опис місцевості, природи, а також розповідь про подію (у формі повідомлення / оповідання – за вибором учня або вчителя). Введення поняття вузької і широкої теми. Робота з тлумачним словником для встановлення лексичного значення слів. Усний переклад слів (з української на польську та навпаки), речень, невеличких текстів. Заучування напам’ять крилатих виразів, афоризмів тощо. Усне виконання завдань з логічним

	навантаженням (подальший розвиток навичок). Усний твір (навчальний і контрольний) за простим планом.

Читання

Розвиток техніки читання вголос і мовчки, розуміння самостійно прочитаних текстів, що належать до різних типів, стилів, жанрів.

* виразно читає вголос і мовчки з зрозумінням адаптовані та неадаптовані тексти-монологи й діалоги;	Розвиток та удосконалення навички читання з зрозумінням вголос (100 слів за хвилину) художніх текстів.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* читає мовчки з зрозумінням незнайомий текст (швидкість 80 слів за хвилину); * виразно читає (з дотриманням основних орфоепічних правил і смислових пауз) художні, публіцистичні, адаптовані науково-популярні тексти, розуміє авторську позицію; * проглядає матеріал і розуміє основний зміст незнайомого тексту; * передбачає подальший розвиток подій за допомогою заголовка та здогадки;	Формування навичок оглядового читання. Розвиток та удосконалення навички читання мовчки з зрозумінням незнайомого тексту. Розвиток умінь і навичок виразного читання вголос. Формування умінь передбачати розвиток подій за допомогою здогадки, спираючись на розуміння заголовку до тексту. Читання мовчки і вголос зі зрозумінням текстів різних типів, стилів, жанрів мовлення з урахуванням лексичних і морфологічних засобів зв'язку речень у тексті. ***Жанри для читання:*** казки, оповідання, повість, новела, стаття, інтерв'ю, інструкція, вірші, байки, легенди, загадки, прислів'я та приказки, афоризми, скоромовки, пісні, колядки. **Стилі мовлення:** художній, публіцистичний, науковий.

Письмо

Розвиток навичок грамотного письма:

* застосовує на письмі вивчені орфографічні та пунктуаційні правила, в тому числі творчо переписує текст, перевіряє написане; * поширює, згортає, трансформує речення, перекладає словосполучення, текст; * пише відповіді на питання, а також зорово-слуховий диктант;	виконання вправ на формування орфографічних і пунктуаційних навичок. Творче списування, письмо під диктовку слів, текстів з орфографічним промовлянням, навчальні зорово-слухові диктанти; переклад слів і невеличких висловлювань; письмо по пам'яті. Виконання вправ на поєднання простих речень у складні; на заміну, вставлення слів і словоформ; відповіді на питання. Контрольне списування (70-80 слів; кінець 1-го півріччя). Зорово-слуховий диктант як форма контролю наприкінці року (65-75 слів).
Розвиток умінь і навичок укладання писемних невеличких текстів (монолог, діалог) різних типів, стилів, жанрів.	
* за укладеним планом, опорними словами, словосполученнями пише докладний і стислий переказ; * пише переказ із додатковим творчим завданням, твір-опис з попереднім обговоренням змісту, твір-оповідання за поданим сюжетом; * збирає і систематизує матеріал для твору; * пише листа приятелю (рідним) з елементами розповіді, а також анотацію і розписку;	Написання навчального докладного переказу художнього тексту з елементами опису зовнішності людини. Формування умінь писати докладний переказ художнього тексту з творчим завданням (роздум на задану тему). Стислий переказ розповідного характеру з елементами опису праці в художньому стилі. Написання контрольного докладного переказу художнього тексту за укладеним планом, опорними словами і словосполученнями (на тему за вибором учителя).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

Формування умінь і навичок укладання на письмі невеличкого твору-опису з попереднім обговоренням змісту (опис зовнішності людини в художньому стилі або за картиною, опис процесу праці за власними спостереженнями).
Написання навчального твору-оповідання за поданим сюжетом.
Формування умінь і навичок укладання листа приятелю (рідним) з елементами розповіді; написання анотації та розписки.

II. Мовна лінія (47 год.)

Загальні відомості про мову

* має поняття про мову і мовлення;	Мова і мовлення. Культура польського мовлення (1 год.).

Повторення вивченого в 6 класі та розширення знань (4 год.).

Фонетика. Орфоепія. Графіка.

Удосконалення знань, умінь і навичок за темами:

* правильно, з дотриманням орфоепічних норм, вимовляє голосні і приголосні звуки (у тому числі середньоязикові м'які приголосні – *ź, ś, ń, dź, ć*); * знає про кількісні та якісні розбіжності між звуками і буквами, між вимовою звуків і написанням;	звуки мовлення; норми вимови голосних і приголосних звуків; вимова середньоязикових приголосних (*ź, ś, ń, dź, ć*), відсутніх в українській мові; кількісні та якісні розбіжності між звуками і буквами (один звук – кілька букв: *czytać, rzeka*, два звуки – одна буква: *gorąco, męka*) (у зіставленні з українською мовою). Ненаголошені слова.
Лексикологія і фразеологія (5 год.)	
* розмежовує групи слів за значенням і походженням; * користується різними типами словників, у тому числі етимологічним словником польської мови; * доречно вживає слова в мовленні, порівнює їх з українськими відповідниками;	Групи слів за значенням, походженням (повторення, поглиблення знань). Походження (етимологія) слова. Ознайомлення з етимологічним словником польської мови. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Різновиди *фразеологізмів* (повторення і поглиблення знань).	
* має уявлення про різновиди фразеологізмів; * знає походження деяких найуживаніших фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів; * зіставляє найуживаніші фразеологізми, прислів'я, приказки з українськими відповідниками;	Походження деяких найуживаніших фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів, афоризмів. Національно-культурна специфіка польських фразеологізмів у порівнянні з українськими (*mieć olej w głowie* – укр. *бути з головою, robić z igły widły* – укр. *робити з мухи слона*). Практичне засвоєння матеріалу: робота з

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
текстами (за вибором учителя та учня).	
Будова слова. Словотвір (3 год.)	
* визначає твірну основу похідного слова, словотворчі морфеми; * визначає спосіб творення слів за вибором учителя; * укладає речення зі словами, які перейшли з однієї частини мови в іншу, зокрема	Визначення твірної основи похідного слова та словотворчих морфем (практично). Основні способи словотворення в польській мові (суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, безафіксний, складання основ (або слів), перехід слів з

прикметників в іменники, звертає увагу на забезпечення зв'язності тексту; * вживає частини мови (самостійні і службові), утворені різними словотвірними способами у власних висловлюваннях, користується словотвірним словником;	однієї частини мови в іншу (практично). Перехід прикметників в іменники. Робота зі словотвірним словником.
Морфологія (14 год.) * знаходить у реченні вивчені самостійні і службові частини мови, доводить приналежність слова до певної частини мови;	***Частини мови*** (повторення вивченого матеріалу та поглиблення знань):
Іменник як частина мови * правильно відмінює іменники чоловічого, жіночого, середнього роду I-III відміни, в тому числі прізвища, географічні назви; * використовує відмінкові закінчення при складанні речень, правильно вживає потрібні форми іменників у власному мовленні; * визначає форму іменника в реченні, його синтаксичну роль; * знаходить іменники в тексті, розуміє їх вплив на стилістичні особливості твору;	Відмінювання іменників, поділ на відміни за родовою приналежністю (I, II, III відміна). Особливості відмінювання іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини і множини. Окремі випадки утворення форм однини і множини іменників чоловічого роду (*brat, ojciec, syn, pan*). Окремі випадки утворення форм однини і множини іменників жіночого роду (*ręka, kość, dłoń*). Особливості відмінювання прізвищ і географічних назв (*Warszawa, Kraków, Zakopane*). Синтаксична функція іменників у реченні (закріплення знань). Робота з текстом: вплив іменників на стилістичні особливості твору. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Прикметник * поділяє прикметники на групи за значенням (якісні, відносні, присвійні); * відмінює прикметники, зокрема твердої і м'якої основ; * правильно вживає прикметники у словосполученні й реченні;	Лексико-граматичні розряди прикметників (повторення і поглиблення знань). Особливості відмінювання прикметників на тверду і м'яку основи (*dobry, wielki*). Синтаксична роль прикметників. Робота з текстом: вплив прикметників на виразність мовлення та стилістичні особливості тексту. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Займенник	

* поділяє займенники на розряди, вживає їх для зв'язку речень у тексті; * правильно відмінює особові займенники, зворотній займенник *się*; * помічає і виправляє помилки в написанні займенників;	Розряди займенників: іменникові (особові, зворотні. Особливості відмінювання особових займенників та їх уживання в реченні. Особливості відмінювання зворотного займенника *się*. Робота з текстом: текстотвірна функція займенників. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Дієслово * розпізнає дієслова активного і пасивного стану, зворотні дієслова, безособові форми дієслова на *no-, to-*; * правильно сполучає дієслова з іменниками; * вміє визначити дієвідміну дієслів; * правильно утворює і записує форми дієслів у теперішньому, минулому, майбутньому часі; * знаходить дієслова в тексті, аналізує їх морфологічні та синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу; * розуміє значення дієслів у тексті;	Дієслова активного і пасивного стану, зворотні дієслова. Безособові форми дієслова на *-no-, -to-* (загальне ознайомлення). Дієслова I-ої (на тематичний голосний *-e*), II-ої (на тематичний голосний *-i /-y*), III-ої (на тематичний голосний *-a*) дієвідміни. Відмінювання дієслів у теперішньому, минулому, майбутньому часі (практично). Синтаксична роль дієслів у реченні. Робота з текстом: розпізнавання дієслів у мовленні; особливості у відтворенні змісту (відображення часу; вживання в ролі присудка). Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Числівник * визначає розряди числівників, морфологічні ознаки числівника; * утворює і правильно вживає відмінкові форми числівників, поєднує їх з іменниками; * знає особливості відмінювання простих числівників, зокрема позначення в називному і знахідному відмінках чоловічо-особової і неособової категорій; * відмінює прості числівники в формах називного і знахідного відмінків (*dwa / dwaj, dwa / dwie / dwóch, trzy / trzej, trzy/ trzech, cztery / czterej, cztery / czterech*); * укладає речення з числівниками, правильно їх пише; * знаходить числівники в тексті, аналізує їхні морфологічні і синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу;	Лексико-граматичні розряди числівників: кількісні, збірні, порядкові (повторення і поглиблення знань). Кількісні числівники на позначення цілих чисел. Дробові числівники. Прості і складені числівники (практично). Особливості відмінювання числівників. Відмінювання простих числівників (*jeden, dwa, trzy, cztery*). Чоловічо-особові і неособові форми числівників в формах називного і знахідного відмінків (*dwa / dwaj, dwa / dwie / dwóch, trzy / trzej, trzy/ trzech, cztery / czterej, cztery / czterech*). Синтаксична роль числівників у реченні. Робота з текстом: розпізнавання числівників у мовленні; їх особливості у відтворенні змісту (докладне позначення часу подій і фактів). Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Прислівник	
* відрізняє прислівники від інших частин мови, визначає їх розряди (якісні та обставинні);	Розряди прислівників: якісні і обставинні (з опорою на українську мову) (повторення і поглиблення знань).
* вміє утворювати прості й описові ступені порівняння прислівників;	Ступені порівняння прислівників (вищий, найвищий) і способи їх утворення. Прості та описові форми ступенів порівняння.
* вживає прислівники у власному мовленні, правильно їх вимовляє і пише;	Синтаксична роль прислівників. Робота з текстом: використання прислівників у художніх, наукових, публіцистичних текстах.
* знаходить прислівники у тексті, аналізує їх морфологічні, синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу;	Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* розуміє значення прислівників у тексті;	***Службові частини мови:*** прийменник, сполучник (повторення).
* доцільно вживає прийменники, сполучники в усному і писемному мовленні для зв’язку слів у словосполученні, речень у тексті;	Частка як службова частина мови.
* знаходить у тексті, розрізняє частки і вигуки;	Вигук і його специфіка (ознайомлення).
* виразно читає та інтонаційно правильно вимовляє речення з частками й вигуками;	Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Синтаксис (6 год.)	
Поглиблення знань про словосполучення та просте речення	
* розрізняє способи зв’язку в словосполученні (узгодження, керування, прилягання);	Словосполучення і його будова (повторення).
* розпізнає словосполучення і речення, головні та другорядні члени речення;	Способи зв’язку в словосполученні: узгодження, керування, прилягання.
* знає способи вираження підмета, має уявлення про зв'язок між підметом і присудком;	Речення як одиниця мовної комунікації. Просте речення. Підмет і присудок (повторення і поглиблення знань).
* розрізняє різні способи вираження означень, у тому числі прикладок, додатків;	Способи вираження підмета, зв'язок між підметом і присудком.
* знає види обставин за значенням і знаходить їх тексті;	Способи вираження означень. Прикладка як різновид означення.
* конструює і доречно вживає в мовленні повні й неповні речення, односкладні прості речення з головним членом у формі присудка;	Способи вираження додатків. Види обставин (за значенням). Повні і неповні речення. Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка.
* правильно будує, промовляє речення зі звертанням, з відокремленими членами та знаходить їх у тексті;	Речення зі звертанням, з відокремленими членами (розширення знань).
* має уявлення про найбільш уживані вставні слова;	Ознайомлення з найбільш уживаними вставними словами (практично). Робота з текстом: виділення в тексті простих речень зі звертанням, відокремленими членами, вставними словами та відпрацювання поняття про їх роль у тексті. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Стилістика (3 год.)	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Повторення і поглиблення поняття про стилі мовлення та їх особливості	
* визначає стиль прочитаного і прослуханого тексту, його особливості, роздум у різних стилях мовлення; * знаходить стилістичні позначки в тлумачних словниках; * розпізнає елементи опису зовнішності і вчинків людини, процесів праці, мотивує доречність введення їх до тексту;	Роздум у різних стилях мовлення. Стилістичні позначки в тлумачних словниках. Опис зовнішності і вчинків людини, процесів праці. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Повторення і поглиблення знань з орфографії (8 год.)	
* правильно пише і обґрунтовує написання буквосполучень *ge, gie, ke, kie, gę, kę,* закінчення іменників на *-dztwo, -ctwo, -śba, -źba, -zca, -żca, -zka*, закінчення прикметників на *-dzki, -cki, -wski, -ski, j* після префіксів; * правильно пише прості і складені числівники; * знає правила написання частки *nie* з іменниками, прикметниками, прислівниками, числівниками, займенниками, перевіряє написане; * знаходить і виправляє орфографічні помилки в написанні повнозначних і службових частин мови на вивчені правила;	Правопис буквосполучень *ge, gie, ke, kie, gę, kę*. Правопис закінчень деяких іменників на *-dztwo, -ctwo, -śba, -źba, -zca, -żca, -zka*. Правопис закінчень прикметників на *-dzki, -cki, -wski, -ski*. Правопис *j* після префіксів. Правопис простих і складених числівників. Правопис частки *nie* з іменниками, прикметниками, прислівниками, числівниками, займенниками.
Повторення і поглиблення знань з пунктуації (3 год.)	
* правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки в реченнях з однорідними членами, при узагальнюючих словах, звертанні; * виділяє на письмі вставні слова комами; * ставить розділові знаки між підметом і присудком у простому реченні; * знаходить і виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила;	Розділові знаки між однорідними членами, при узагальнюючих словах, при звертанні (повторення). Виділення вставних слів комами на письмі. Тире між підметом і присудком у простому реченні. Повторення вивченого матеріалу (1 год.).
III. Соціокультурна лінія	
* має певні знання про національно-культурне значення польської усної народної творчості, народні та літературні твори, які відображають специфіку польської культури, розуміє самобутність польського мовленнєвого етикету (з урахуванням досвіду поляків, що проживають на території України);	***Орієнтовна тематика спілкування та рекомендовані тексти:*** Усна народна творчість. Національно-культурне значення казок, легенд, загадок, прислів'їв, приказок. Державні мови України і Польщі. Мова – скарбниця духовності народу. Самобутність польського мовленнєвого етикету.

* знає тематичні групи слів, що відбивають специфіку польської матеріальної культури; * сприймає та оцінює почуті, прочитані	Пригодницькі, фантастичні твори польських

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
відомості, відбирає з них інформацію, необхідну для досягнення комунікації; * читає і розуміє різні за стилями та жанрами тексти, залучені до ознайомлення за темою спілкування; * бере участь в обговоренні теми, висловлює власні думки, міркування і переживання; * знає про видатних особистостей у галузі культури, науки, про певні традиції, культуру, звичаї польського народу та поляків, які мешкають на території України (правила поведінки, культуру сімейних відносин, національне мистецтво); * має певне уявлення про розвиток польської літератури; про дитячу літературу, народні й релігійні традиції поляків, твори про шкільне життя польських дітей, порівнює їх із традиціями українців; * знає імена відомих поляків, що створювали славу польському народу як у минулі часи, так і сьогодні; * розуміє значення культури польського мовлення для спілкування; * сприймає важливість сімейних традицій і своє місце як їх наступника; намагається вивчати свій родовід; * вказує на основні цінності життя; цінує власне здоров'я і здоров'я інших людей; *орієнтується у різноманітті професій і розуміє їхнє значення; * розповідає про кліматичні умови в Україні та Польщі; * знає імена вчених, видатних діячів мистецтва і літератури рідного краю, відтворює зміст їх творів і наукових робіт (стисло): 1-2 імені (за вибором учня або вчителя);	письменників для дітей (Г.Сенкевич, М. Домбровська, Х. Ожоговська, Е. Низюрський, З. Ненацький, Л. Колаковський, В. Цейровський). Шкільне життя. Роль школи в освіті й вихованні людини. Мої вчителі. Зовнішність, духовний світ, характер учня. Моральні цінності. Поведінка в школі, взаємодопомога учнів. Моя майбутня професія. Оповідання з життя молоді і дорослих (Е. Бураковська, Я. Поразинська, Б. Гжегожевський, Х. Янушевська, М. Яворчакова). Моя родина. Культура сімейних відносин. Мій вільний час, захоплення (читання, телебачення, кіно, комп'ютер, спорт та ін.). Домашня бібліотека і відеотека. Рідний край. Погода і клімат. Природа України та Польщі. Охорона природи. Польща. Пам'ятні історичні дати. Знайомство з польськими містами (Краків, Познань). Народні та релігійні традиції українців і поляків. Польська кухня. Польська література для дітей. Польські письменники, поети для дітей і юнацтва (Я. Кохановський, А. Міцкевич, Ю. Словацький, Т. Ленартович, М. Конопницька, А. Слонимський, Ю. Тувім, Я. Бжехва, К. Іллаковічувна, Д. Геллнерова, К.І. Галчинський, Ю. Ратайчак, І. Кульмова, В. Хотомска, Д. Вавілов, Я. Кофта, Е.

	Шиманський, Р.М. Гронський, М. Терликовська, З. Єжина). Біографічні оповідання і статті про видатних поляків (М. Склодовська-Кюрі, Б. Прус, Я. Матейко, М. Камінський). Літературне та мистецьке краєзнавство: знайомство з іменами і творами поетів, письменників, художників, скульпторів, видатних учених рідного краю польського походження (за вибором учнів або вчителя).

IV. Діяльнісна лінія

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

*усвідомлює і визначає мету власної пізнавальної та життєвої діяльності;
* планує діяльність для досягнення певної мети, розподіляє її на окремі етапи;
* здійснює накреслений план;
* оцінює одержані на різних етапах результати, коригує плани;
*аналізує мовні та позамовні поняття, явища, закономірності, порівнює, узагальнює і конкретизує їх, робить висновки;
* виділяє головне з другорядного, моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;
* уявляє словесно описувані предмети, явища, ситуацію, фантазує на основі сприйнятого;
*прогнозує подальший розвиток подій, явищ, переносе засвоєні раніше знання та вміння в нову ситуацію;
* помічає і формулює проблеми в процесі навчання, у життєвих ситуаціях;
* усвідомлює будову предмета вивчення;
* робить припущення щодо способу вирішення певної проблеми;
*добирає аргументи для доведення власної думки;
* спростовує хибні припущення і твердження;
* помічає красу в мовних явищах, вчинках людей, у довкіллі;
* критично оцінює відповідність власних вчинків загальнолюдським цінностям, моральним нормам;
* здатний уявити себе на місці іншої людини;
* толерантно ставиться до чужої думки, до думки вчителів та батьків;
* знайомиться з творами літератури, культурою, традиціями поляків, з повагою ставиться до культурних надбань інших народів;
* вміє працювати самостійно, в групах, парах; сприймає допомогу дорослих.

Подальший розвиток організаційно-контрольних умінь: визначати мету власної пізнавальної діяльності, планувати власні дії для досягнення мети, здійснювати заплановане, оцінювати одержаний результат.
Розвиток та удосконалення (в залежності від етапів навчання) пізнавальних, творчих, естетико- етичних умінь учнів.
Подальше формування та розвиток умінь самостійно знаходити необхідну інформацію для виконання поставлених завдань та обробляти її. Розвиток умінь працювати за комп'ютером для виконання навчальних завдань з предмета. Розвиток навичок роботи в команді, у групах, парах; прийняття колективних рішень і умінь толерантно ставитися до чужої думки, адекватно реагувати на зауваження, враховувати їх при відпрацюванні завдань.
Розвиток аналітичних навичок для виконання завдань порівняльного характеру.
Формування навичок обов'язкового і точного виконання поставлених завдань; стимулювання розвитку творчої ініціативи та креативних підходів до виконання завдань.
Формування та розвиток (на основі системних знань з різних наук, мистецтва і культури) навичок адекватного сприйняття культури поляків та інших народів світу; поваги до культурних надбань українського, польського народів та інших етносів, які мешкають на території України, й представників інших країн світу.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
розв’язання певної проблеми, добирає аргументи для його доведення; * спростовує хибні припущення і твердження; * помічає, цінує красу в мовних явищах, у природі, творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; * спроможний критично оцінити відповідність власних вчинків загальнолюдським моральним нормам, усувати помічені невідповідності; * здатний уявити себе на місці інших людей; * має переконання, що творити добро словом і ділом є обов’язком кожної людини; * толерантно ставиться до чужої думки та досвіду; * знайомиться з творами літератури, культурою, традиціями поляків, толерантно ставиться до культурних надбань інших народів; * вміє працювати самостійно, в групах, парах; * сприймає допомогу старших.	адекватно реагувати на зауваження, враховувати їх при відпрацюванні завдань. Подальший розвиток аналітичних навичок для виконання завдань порівняльного характеру; Розвиток навичок обов’язкового виконання завдання на засадах науковості, творчої ініціативи та креативних підходів. Виховання засобами предмета толерантного ставлення до поглядів і переконань інших людей, поваги до інших культур, адекватного сприйняття культури поляків, інших народів світу; розвиток почуття приналежності до регіональної, національної, європейської спільноти, формування патріотичних настанов. Формування вмінь поводити себе вибірково: відповідно до загальноприйнятих принципів суспільного життя, власних переконань, всупереч моді, рекламі і груповому тиску. Удосконалення умінь приймати самостійні рішення в різних життєвих ситуаціях.

8 клас

(70 годин; 2 години на тиждень)

(із них: 5 годин – на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року; 2 години – резервні)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Учень:	**І. Мовленнєва лінія (21 год.)**
Аудіювання	
Розвиток навичок сприйняття і розуміння на слух незнайомих текстів, що належать до різних типів, стилів, жанрів мовлення.	
* сприймає на слух і розуміє з першого прослуховування діалог, полілог, текст-монолог різних жанрів і стилів; * формує первинні враження про зміст почутого, прочитаного; * сприймає зміст і причинно-наслідкові зв'язки; * розуміє тему, авторську позицію, основну думку та її розвиток;	Сприймання на слух, розуміння художнього тексту (обсяг 600-700 слів; тривалість звучання 6-7хвилин) і текстів інших стилів (обсяг 500-600 слів; тривалість звучання – 5-6 хвилин). Форми аудіювання: * з опорою на написаний текст – монолог, діалог або полілог (читання вчителем, аудіозапис); * без опори на написаний текст-монолог, діалог або полілог (читання вчителем, учнем, використання сучасних інформаційних технологій – телебачення, Інтернету). Аудіювання текстів, різних за: * жанрами (байки, легенди, притчі, прислів'я, афоризми, вірші, оповідання, повість, новела, стаття, нарис, інструкція, гра); * стилями (розмовний, художній, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий); *типами (опис, розповідь, роздум), – з дотриманням вимог щодо визначення теми, основної думки тексту та її розвитку, визначенням авторської позиції, стильової і художньої своєрідності тексту.
Говоріння	
Усне діалогічне мовлення обсягом 8-9 реплік для двох учнів.	
* усно складає, розігрує діалоги різних комунікативно-функціональних типів; * усно компонує діалог, дискусію на задану тему і ситуацію; * інсценізує текст і відновлює діалоги з пропущеними репліками; * продовжує й розігрує незавершені діалоги, заучує їх напам'ять;	Удосконалення умінь і навичок укладання діалогів, різних за комунікативно-функціональними типами (запрошення, непряме прохання, нейтралізація конфлікту, розпитування, повідомлення, домовленість, наказ, попередження, співчуття, похвала, задоволення). Укладання і розігрування діалогів, у тому числі дискусійного характеру,

	на задану тему і ситуацію. Інсценування тексту, відновлення діалогів з пропущеними репліками, продовження

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
незавершених діалогів та їх розігрування. Типи мовлення – опис, розповідь (повідомлення і оповідання), міркування (переконання). Усне монологічне мовлення.	
Види і зміст навчальної діяльності	
* усно будує монологічні висловлювання різних стилів і типів мовлення, у тому числі за самостійно укладеним або спільно розробленим планом; * докладно або вибірково переказує текст, визначає його тему (широку, вузьку), основну думку; * пояснює значення незнайомих слів за допомогою словника, контексту, синонімів або антонімів; * усно укладає в логічній послідовності опис, розповідь (з метою переконання); * стисло переказує розповідний художній текст з елементами опису місцевості; * усно вибірково переказує текст з елементами опису пам’яток історії та культури в науковому стилі; * заучує напам'ять поетичні і прозаїчні твори монологічного характеру; * характеризує стильову та художню своєрідність тексту; * складає усне контрольне монологічне висловлювання на тему, запропоновану вчителем;	Усне і вибіркове переказування тексту з оцінкою його змісту, структури, художньої своєрідності. Відновлення цілісної структури тексту. Усне заучування текстів. Усний стислий переказ тексту публіцистичного стилю. Усний опис, розповідь, міркування з метою переконання за самостійно укладеним планом (або запропонованим учителем). Усний стислий переказ розповідного художнього тексту з елементами опису місцевості. Усний вибірковий переказ тексту з елементами опису пам’яток історії та культури в науковому стилі. Усний твір (навчальний та контрольний) на тему за вибором учителя.
Читання ***Удосконалення техніки читання вголос і мовчки та розуміння самостійно прочитаних текстів, що належать до різних типів, стилів, жанрів.***	
* виразно читає вголос, мовчки знайомі та незнайомі тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення; * читає вголос з достатньою швидкістю відповідно до орфоепічних і інтонаційних норм польської мови; * за допомогою темпу читання, тембру, гучності відображає особливості змісту,	Виразне читання зі зрозумінням вголос текстів – монологів і діалогів з достатньою швидкістю (100-120 слів за хвилину). Читання мовчки і розуміння незнайомого тексту зі швидкістю 90 слів за хвилину. Оглядове читання та вдумливе читання навчальних текстів з переглядом матеріалу. ***Жанри для читання***: стаття, інтерв’ю,

стилю, авторський задум тексту; * переглядає матеріал, розуміє основний зміст незнайомого тексту; * передбачає подальший розвиток подій у тексті; * вчить напам'ять або близько до тексту	оповідання, повість, новела, нарис, п’єса, замітка, легенди, байки, вірші, пісні, прислів’я та приказки. Стилі мовлення: художній, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий.
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів невеликі твори; ***Письмо*** ***Розвиток навичок грамотного письма:*** * застосовує на письмі вивчені орфографічні й пунктуаційні правила; * поширює, згортає, трансформує речення; * пише зорово-слуховий і слуховий диктанти; * виконує умовно-комунікативні й комунікативні вправи в писемній формі; * докладно переказує в писемній формі прослухані та прочитані тексти, зокрема з елементами опису місцевості, пам’яток історії, культури в науковому стилі; * самостійно укладає складний план, конспект, робить тематичні виписки; * знаходить, виправляє помилки та недоліки в змісті, побудові, мовному оформленні укладеного висловлювання;	Зміст навчального матеріалу виконання вправ на формування орфографічних і пунктуаційних навичок. Творче списування, письмо під диктовку слів, текстів, вправи на орфографічне промовляння, навчальні зорово- слухові, слухові диктанти; переклад слів і невеличких висловлювань, розгортання та згортання речень, писемні відповіді на питання. Виконання вправ на з’єднання простих речень у складні; на заміну, вставлення слів і словоформ; відповіді на питання. Контрольне списування (70-80 слів; кінець 1-го півріччя). Зорово-слуховий диктант як форма контролю в 1-му півріччі (80-90 слів) і слуховий диктант (70-80 слів) наприкінці навчального року. ***Розвиток умінь і навичок укладання писемних невеличких текстів (монолог, діалог) різних типів, стилів і жанрів.*** Формування умінь писати: переказ із додатковим творчим завданням, твір- опис, твір-міркування з епіграфом, інтерв’ю, текст розгорнутої відповіді; стислий переказ розповідного тексту з елементами опису місцевості в художньому стилі; вибірковий переказ розповідного тексту з елементами опису пам’яток історії та культури в науковому стилі. Контрольний твір на тему за вибором учителя (кількість сторінок – 0.75-1.0) Формування навичок конспектування та тематичних виписок.
II. Мовна лінія (47 годин) ***Загальні відомості про мову***	

* усвідомлює значення мови як найважливішого засобу спілкування, пізнання і впливу;	Мова як найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу (1 год.).
Повторення вивченого в 7 класі та розширення знань (2 год.)	
Фонетика. Орфоепія. Графіка	
* правильно вимовляє голосні й приголосні; * усвідомлює, що сполучення приголосних при вимові спрощуються, правильно їх вимовляє;	Чергування голосних і приголосних звуків у коренях іменників і дієслів (поглиблення знань). Сполучення приголосних, їх спрощення та вимова (практично).
Лексикологія і фразеологія (5 год.)	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* розпізнає загальновживану і нейтральну лексику, емоційно та стилістично забарвлені слова, терміни, професіоналізми, діалектні, слова; * виділяє і вживає у власному мовленні офіційно-ділову лексику згідно з комунікативним завданням; * пояснює мету використання емоційно та стилістично забарвлених слів, спеціальних і діалектних слів у художньому творі;	Повторення і поглиблення знань: лексика загальновживана, нейтральна, емоційно і стилістично забарвлені слова, терміни, професіоналізми, діалектні слова. Офіційно-ділова лексика. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* зіставляє найуживаніші фразеологізми, прислів'я, приказки з українськими відповідниками, розуміє національно-культурну специфіку українських і польських фразеологізмів;	Засвоєння *фразеологізмів*, прислів'їв, приказок. Зіставлення окремих прислів'їв, приказок у польській і українській мовах (*Trzymaj język za zębami* – укр. *Язику волі не давай*, *Korę lat!* – укр. *Скільки літ, скільки зим!*) Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Будова слова. Словотвір (5 год.)	
Складні слова.	
* розмежовує слова й форми слів, виділяє морфеми, основу слова; * знає і вживає складні та складноскорочені слова у власному мовленні, правильно узгоджує їх з іншими частинами мови; * вживає частини мови (самостійні та службові), утворені різними словотвірними способами, у власних висловлюваннях, користується словотвірним словником;	Сполучні морфеми (-о-, -*ø*-, -*u-, -i- / -y-*) в складних словах. Утворення складноскорочених слів. Робота зі словотвірним словником.
Морфологія (14 год.)	
* визначає в реченні частини мови, доводить приналежність слова до певної частини мови;	***Частини мови*** (повторення вивченого матеріалу та поглиблення знань)

Іменник

* визначає рід іменника, в тому числі іменників спільного роду; * правильно відмінює іменники чоловічого, середнього, жіночого роду і іменники, що мають лише форму множини; * визначає форму іменника в реченні та його синтаксичну роль; * знаходить іменники у тексті, розуміє їх вплив на стилістичні особливості твору;	Рід іменника, особливості відмінкових закінчень (повторення і поглиблення знань). Іменники спільного роду (*sierota, sługa, gapa*). Відмінювання іменників середнього і жіночого роду. Відмінювання іменників, що мають лише форму множини. Синтаксична роль іменників у реченні (закріплення знань). Робота з текстом: знаходження іменників, що мають лише форму множини, та іменників середнього і жіночого роду.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).	
Прикметник	
* знає морфологічні ознаки, синтаксичну роль прикметника; * визначає способи утворення вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників, утворює просту та складну форми ступенів порівняння; * знає особливості утворення ступенів порівняння прикметників від інших основ (*dobry – lepszy, zły – gorszy*); * правильно вживає форми ступенів порівняння, зокрема в функції головних і другорядних членів речення;	Ступені порівняння прикметників, їх утворення. Вищий ступінь порівняння, його творення (проста і складна форми). Чергування звуків в основі прикметників. Прикметники, утворені від інших основ (*dobry – lepszy, zły – gorszy*). Найвищий ступінь порівняння (проста і складна форми). Синтаксична роль прикметників. Робота з текстом: вплив прикметників на виразність мовлення. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Займенник	
* визначає займенники в тексті, встановлює розряди займенника; *відмінює займенники різних розрядів; * помічає та виправляє помилки в написанні і вживанні займенників;	Розряди займенників за значенням, їх відмінювання (повторення і поглиблення знань). Відмінювання займенників різних розрядів. Робота з текстом: знаходження займенників в тексті та аналіз їх функції в мовленні.
Дієслово	

* розпізнає дієслова активного і пасивного стану, зворотні, перехідні та неперехідні дієслова; * знаходить у тексті дієслова, утворює форми дійсного, умовного, наказового способу; * повідомляє про події у формах дійсного, умовного, наказового способу, правильно їх наголошує; * правильно сполучає дієслова з іменниками; * аналізує морфологічні та синтаксичні ознаки дієслів у межах вивченого матеріалу; * розуміє значення дієслів у тексті;	Дієслова активного і пасивного стану, зворотні дієслова (повторення і поглиблення знань). Перехідні і неперехідні дієслова. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий) (з опорою на українську мову). Утворення дієслів умовного і наказового способу. Наголос у формах умовного способу дієслів. Синтаксична роль дієслів у реченні. Робота з текстом: розпізнавання дієслів у тексті; аналіз їх особливостей у відтворенні змісту (відображення часу; вживання у ролі присудка) та вплив на стилістичні ознаки тексту.
Числівник * визначає морфологічні ознаки числівника, утворює відмінкові форми числівників, поєднує їх з іменниками; * відмінює прості та складені числівники, збірні (*dwoje, czworo*), дробові; * позначає за допомогою кількісних числівників час, за допомогою порядкових числівників – дату; * укладає речення з числівниками, правильно їх пише;	Відмінювання простих і складених числівників. Збірні і дробові числівники (з опорою на українську мову). Відмінювання збірних числівників *dwoje, czworo*. Функціонування кількісних числівників у стандартних висловлюваннях при позначенні часу. Позначення за допомогою порядкових числівників дати.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* знаходить числівники у тексті, аналізує їх морфологічні та синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу;	Синтаксична роль числівників у реченні. Робота з текстом: розпізнавання числівників у тексті; їх особливості у відтворенні змісту (точне відображення часу подій і фактів); вплив на стилістичні ознаки тексту.
Прислівник * визначає розряди прислівників з опорою на українську мову; * утворює вищий і найвищий ступені порівняння прислівників (прості та складені форми); * вживає прислівники у власному мовленні, правильно їх вимовляє і пише; * знаходить прислівники у тексті, аналізує їх морфологічні і синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу; * розуміє значення прислівників у тексті;	Розряди прислівників (з опорою на українську мову) (повторення). Ступені порівняння прислівників (вищий, найвищий), прості та описові форми ступенів порівняння (практично). Синтаксична роль прислівників. Робота з текстом: використання прислівників у художніх, наукових, публіцистичних текстах.
Службові частини мови ***Прийменник***	

* доцільно вживає прості й складні прийменники в усному та писемному мовленні для зв'язку слів у словосполученні, порівнює окремі прийменники в польській і українській мовах;	Прості й складні прийменники.
Сполучник	
* знаходить і розрізняє сполучники сурядності та підрядності в реченні;	Загальні відомості про сполучники сурядності і підрядності.
* вживає сполучники для зв'язку однорідних членів речення, частин складного речення, речень у тексті;	Уживання сполучників у простому і складному реченні.
* знаходить у тексті частки, знає про їхні функції, розрізняє розряди часток;	***Частка:*** загальні відомості про функції, розряди часток (емоційні, модальні, оцінні тощо).
* складає словосполучення і речення з модальними частками;	
* знаходить вигуки в тексті, виразно читає і інтонаційно правильно вимовляє речення з частками та вигуками;	***Вигук,*** його значення, роль у реченні. Інтонаційне виокремлення вигуків. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Синтаксис (6 год.)	
Поглиблення знань про словосполучення та просте і складне речення.	
* має поняття про синтаксис як розділ	Поняття про синтаксис як розділ граматики.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
граматики;	Словосполучення та його будова.
* розрізняє види словосполучень за способами вираження головного слова;	Види словосполучень за способами вираження головного слова (повторення і поглиблення знань).
* знаходить прості й складні речення в тексті;	Речення як одиниця мовної комунікації.
* визначає прямий і непрямий порядок слів у реченні, поширює їх другорядними членами речення (обставинами, додатками, означеннями);	Прості і складні речення (повторення). Порядок слів у реченні. Головні члени речення: підмет і присудок.
*розрізняє головні й другорядні члени;	Другорядні члени речення: означення, додаток, обставина.
* розпізнає підмет і присудок, виражені різними мовними засобами;	Способи вираження підмета (повторення, практично).
* конструює і доречно вживає у мовленні речення зі звертанням, вставними словами;	Простий і складений (іменний і дієслівний) присудок.
* розпізнає повні і неповні, двоскладні та односкладні речення, в тому числі	Речення зі звертанням, вставними словами

односкладні прості речення з головним членом у формі присудка;	(повторення і поглиблення знань). Повні і неповні речення. Двоскладні та односкладні речення. Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка. Робота з текстом: виділення в тексті простих речень зі звертанням, відокремленими членами, вставними словами; повних і неповних, односкладних і двоскладних речень; відпрацювання поняття про їх роль у тексті.

Стилістика (3 год.)

Повторення і поглиблення поняття про стилі мовлення та їх особливості

* знає сферу використання публіцистичного стилю; * використовує публіцистичні мовні засоби впливу на співрозмовника; * продукує текст-міркування в публіцистичному стилі, підбирає переконливі аргументи для обґрунтування власної позиції;	Публіцистичний стиль: сфера використання, функції, адресат. Мовні особливості публіцистичного стилю і жанру інтерв'ю. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).

Орфографія (8 год.)

Повторення і поглиблення знань з орфографії

* знає правила позначення на письмі звука *j*; * правильно пише і обґрунтовує написання закінчення прикметників *(-szy*) після приголосних у вищому і найвищому ступенях; * правильно пише прийменники, частки *bym, byś, byśmy, byście*, частки з іншими частинами мови; * знаходить і виправляє орфографічні помилки в написанні самостійних і службових частин	Позначення звука *j* на письмі. Правопис закінчень прикметників (*-szy*) після приголосних у вищому і найвищому ступенях. Правопис деяких прийменників (*naprzód, wkrótce, po cichu*). Правопис часток *bym, byś, byśmy, byście*.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
мови на вивчені правила;	

Повторення і поглиблення знань з пунктуації (3 год.)

* правильно ставить і обґрунтовує розділові знаки в реченнях з однорідними членами, звертанням, вставними словами, з прямою мовою, при діалозі; * обґрунтовує і правильно ставить тире між підметом і присудком; * знаходить і виправляє пунктуаційні помилки	Розділові знаки в простому реченні, а також у реченнях з однорідними членами, звертанням, вставними словами, з прямою мовою, при діалозі (повторення). Тире між підметом і присудком.

на вивчені правила;

Повторення вивченого матеріалу (1 год.)

III. Соціокультурна лінія

Орієнтовна тематика спілкування та рекомендовані тексти:

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* має певні знання про національно-культурне значення польської усної народної творчості, роль художньої літератури, Біблії, міфів у формуванні світогляду людини (з урахуванням досвіду поляків, що проживають на території України); * знає тематичні групи слів, що відбивають специфіку польської матеріальної культури; * сприймає та оцінює почуті, прочитані відомості, добирає з них інформацію, необхідну для досягнення комунікації; * читає і розуміє різні за стилями і жанрами тексти, залучені до ознайомлення за темою спілкування; * бере участь в обговоренні теми, висловлює власні думки, міркування та переживання; * знає про видатних особистостей у галузі культури, про певні традиції, культуру, звичаї польського народу та поляків, які мешкають на території України (стосунки між людьми, національне мистецтво); * має уявлення про розвиток польської літератури; про дитячу літературу, твори про шкільне життя польських дітей, порівнює їх з традиціями українців; * знає імена відомих поляків, що створювали славу польському народу як у минулі часи, так і сьогодні; * сприймає важливість сімейних традицій і знає своє походження; намагається вивчати свій родовід; * розуміє внесок поляків у світову культуру;	Усна народна творчість. Роль художньої літератури у формуванні світогляду людини (твори класиків польської літератури Я. Кохановського, І. Красицького, Ф. Карпинського, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Я. Лушчевської, Е. Ожешко, В.С. Реймонта, К.І. Галчинського, Л. Стаффа, К. Вежинського, Ю. Тувіма, Я. Бжехви, С. Лема, Ч. Мілоша, В. Шимборської, С. Ружевича). Біблія та її значення. Шкільне життя. Права людини, учня. Наука і нові відкриття. Технології майбутнього. Позакласні заходи (олімпіади, конкурси, художня самодіяльність). Моя родина. Людина і пам'ять про неї. Стосунки з людьми (близькими, друзями, сусідами, незнайомими особами) (твори І. Ландау, Д. Тераковської, І. Юргелевічової, М. Мусерович, К. Сесіцької, Л. Легут, Р. Косіка). Мої друзі. Рідний край. Знайомство з Труймястом – Гданськ, Гдиня, Сопот. Польські історичні пам’ятки, пам’ятки архітектури і природи. Внесок поляків у світову культуру. Відомі поляки (М. Копернік, Я. Гевелій, Ю. Хелмонський, К. Шимановський, Е. Малиновський, Я. Остерва, Ю. Махульський,
* знає 2-3 афоризми напам’ять; * знає імена вчених, видатних людей мистецтва та літератури рідного краю,	Я. Гайос). Література для дітей і юнацтва. Літературне та мистецьке краєзнавство:

відтворює зміст їх творів і наукових робіт (стисло): 1-2 імені (за вибором учня або вчителя);

IV. Діяльнісна лінія

* усвідомлює і визначає мотив, мету власної пізнавальної та життєтворчої діяльності,
* планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на окремі етапи;
* здійснює намічений план за допомогою дібраних методів і принципів;
* оцінює проміжні та кінцеві результати пізнавальної діяльності, вносить необхідні корективи;
* аналізує мовні й позамовні поняття, явища, закономірності, порівнює, узагальнює та конкретизує їх, робить висновки на основі спостережень;
* виділяє головне з другорядного, моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності;
* уявляє словесно описувані предмети, явища;
* прогнозує подальший розвиток явищ;
* переносе раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію;
* помічає і формулює проблеми в процесі навчання й життєтворчості;
* усвідомлює будову предмета вивчення;
* робить припущення щодо способу розв'язання певної проблеми;
* добирає аргументи для доведення власної думки;
* спростовує хибні припущення і твердження;
* помічає і цінує красу в мовних явищах, у природі, творах мистецтва, вчинках людей і результатах їхньої діяльності;
* спроможний критично оцінити відповідність власних вчинків загальнолюдським моральним нормам, усувати помічені невідповідності;
* здатний уявити себе на місці інших людей;
* має переконання, що творити добро словом і ділом є обов'язком кожної людини.
* толерантно ставиться до чужої думки та досвіду;
* знайомиться з творами літератури, культурою, традиціями поляків, толерантно ставиться до культурних надбань інших народів;

знайомство з іменами і творами поетів,письменників, художників, скульпторів, видатних учених рідного краю польського походження (за вибором учнів або вчителя).

Подальший розвиток організаційно-контрольних умінь: визначати мету власної пізнавальної діяльності, планувати власні дії для досягнення мети, здійснювати заплановане, оцінювати одержаний результат.
Формування, розвиток та удосконалення (в залежності від етапів навчання) пізнавальних, творчих, естетичних та етичних умінь учнів. Розвиток та удосконалення умінь самостійно знаходити необхідну інформацію для виконання поставлених завдань та обробляти її. Вдосконалення умінь працювати з комп'ютером для виконання навчальних завдань з предмета. Закріплення умінь працювати в команді, в групах, парах, приймати колективні рішення та умінь толерантно ставитися до чужої думки, адекватно реагувати на зауваження, враховувати їх при відпрацювання завдань. Подальший розвиток аналітичних навичок для виконання завдань порівняльного характеру. Розвиток навичок обов'язкового і точного виконання поставлених завдань, розвиток творчої ініціативи та креативних підходів до виконання поставлених завдань. Розвиток навичок адекватного сприйняття культури поляків та інших народів світу; поваги до культурних надбань українського, польського народів та інших представників етносів, зокрема тих, що мешкають на території України.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* вміє працювати самостійно, в групах, парах; сприймає допомогу дорослих.	

9 клас

(70 годин; 2 години на тиждень)

(із них: 5 годин – на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року; 2 години – резервні)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Учень:	**І. Мовленнєва лінія (21 год.)**
Аудіювання	
Удосконалення навичок сприймання і розуміння на слух незнайомих текстів, що належать до різних типів, стилів, жанрів мовлення.	
* удосконалює навички вміння уважно слухати й розуміти з першого прослуховування тексти- монологи, діалоги, полілоги різних жанрів і стилів; * розуміє зміст почутого тексту; * оцінює зміст, встановлює причинно-наслідкові зв'язки; * розуміє тему, авторську позицію, основну думку тексту та її розвиток, емоційно-експресивну, стильову і художню своєрідність текстів;	Сприймання на слух, розуміння художнього тексту (обсяг – 700-800 слів; тривалість звучання – 7-8 хвилин) і текстів інших стилів (обсяг – 600- 700 слів; тривалість звучання – 6-7 хвилин). Форми аудіювання: * з опорою на написаний текст – монолог, діалог, полілог (читання вчителем, читання учнем, аудіозапис); * без опори на написаний текст-монолог, діалог або полілог (читання вчителем, учнем, аудіозапис, радіо- і телепередача, навчальний фільм тощо). Аудіювання текстів, різних за: * жанрами (байки, легенди, притча, прислів'я, афоризми, вірші, поеми, оповідання, повість, новела, стаття, нарис, інструкція); * стилями (розмовний, художній, публіцистичний, науковий, науково-популярний, офіційно-діловий); * типами (опис, розповідь, роздум),– з дотриманням вимог щодо визначення теми, основної думки тексту та її розвитку, визначенням авторської позиції, стильової і художньої своєрідності тексту.
Говоріння	
Усне діалогічне мовлення обсягом 9-10 реплік для двох учнів.	
* усно складає діалоги різних типів, у тому числі полемічного характеру; * відновлює пропущені репліки в діалозі; * продовжує діалоги в межах стереотипних ситуацій із застосуванням етикетних формул;	Удосконалення умінь і навичок укладання діалогів різних типів. Розвиток навичок укладання і розігрування діалогів полемічного характеру на основі матеріалу прослуханих і прочитаних текстів.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* перекладає текст; * дотримується вимог правильності, точності, логічності, чистоти, доцільності, виразності мовлення;	Інсценування тексту, імітація зразка, відновлення діалогів з пропусками, продовження незавершених діалогів та їх переклад. Удосконалення навичок укладання і розігрування діалогів за заданими ситуативними параметрами, темою, метою (з дотриманням вимог правильності, точності, логічності, чистоти, доцільності, виразності мовлення), з урахуванням підготовленості співрозмовника до сприйняття інформації, з використанням невербальної комунікації (погляди, жести, міміка).
Усне монологічне мовлення * усно складає монологічні висловлювання різних типів мовлення, у тому числі за самостійно укладеним, спільно розробленим або запропонованим учителем планом;	Типи мовлення – опис, розповідь (повідомлення), міркування з аргументацією власної точки зору, узагальненням підсумків.
Види і зміст навчальної діяльності * надає тексту заголовок, докладно або вибірково переказує, визначає тему (широку, вузьку), основну думку тексту; * складає питання до тексту і відповідає на них; * витлумачує значення найуживаніших слів за допомогою словника, коментарів до тексту, з опорою на контекст, добирає синоніми або антоніми; * усно укладає в логічній послідовності опис, розповідь, міркування, надає коментарі до висловленого положення і аргументацію власної точки зору, узагальнює, підводить підсумки; * заучує напам'ять вірші та невеликі твори монологічного й діалогічного характеру; * перекладає текст з української мови на польську; * відновлює речення та порушену цілісність тексту, продовжує перерваний текст; * характеризує стильову і художню своєрідність тексту; * продукує усне контрольне монологічне висловлювання, переказ на тему, запропоновану вчителем;	Усне докладне і вибіркове переказування тексту з оцінкою його змісту, структури, стильової та художньої своєрідності. Укладання питань за тестом, пояснення значень незнайомих слів за допомогою тлумачного, перекладного словників, відновлення речень і порушеної цілісності тексту, імітація зразка. Усна трансформація текстів і їх заучування. Визначення теми (широкої, вузької), виявлення основної думки тексту, надання йому заголовка, продовження незакінченої думки тексту. Усний твір-міркування на морально-етичну тему. Усний переказ, твір (контрольний) на тему за вибором учителя.
Читання ***Удосконалення техніки читання вголос і мовчки, розуміння самостійно прочитаних***	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* виразно і швидко читає тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення зі швидкістю 100-120 слів на хвилину відповідно до орфоепічно-інтонаційних норм польської мови; * інтонаційно, силою голосу висловлює своє ставлення до подій, зображених у тексті; * проглядає матеріал, розуміє основний зміст незнайомого тексту; * передбачає подальший розвиток подій; * застосовує вибіркове читання з метою пошуку потрібної інформації;	Виразне читання вголос зі зрозумінням текстів різних стилів і жанрів (зі швидкістю 100-120 слів на хвилину), з урахуванням засобів зв'язку речень у тексті. Читання мовчки і розуміння незнайомого тексту зі швидкістю 90 слів за хвилину. Перегляд тексту в пошуках потрібної або цікавої інформації. Читання мовчки і розуміння науково-популярних текстів. ***Жанри для читання:*** оповідання, повісті, новели, нариси, п'єси, замітка, інструкція, легенди, байки, вірші, пісні, афоризми, прислів'я, приказки, статті. ***Стилі мовлення:*** художній, публіцистичний, науковий, науково-публіцистичний, офіційно-діловий.
Письмо ***Розвиток навичок грамотного письма:*** * застосовує вивчені орфографічні і пунктуаційні правила на письмі; * поширює, згортає, трансформує речення; * перекладає невеличкі тексти, пише відповіді на питання, зорово-слуховий і слуховий диктанти; *пише докладний, стислий переказ із додатковим творчим завданням, твори різних видів з використанням допоміжних матеріалів і без них;	виконання вправ на формування орфографічних і пунктуаційних навичок. Творче списування, письмо під диктовку слів, текстів; вправи на орфографічне промовляння, навчальні зорово- слухові, слухові диктанти; переклад слів і невеличких текстів, розгортання та згортання речень, писемні відповіді на питання. Виконання вправ на з'єднання простих речень у складні; на заміну, вставлення слів і словоформ; відповіді на питання. Контрольний, зорово-слуховий диктант як форма контролю в 2-ому півріччі (90-100 слів), слуховий диктант (80-90 слів) в кінці 1-го півріччя і наприкінці навчального року.
Удосконалення умінь і навичок укладання писемних текстів (монолог, діалог) різних типів, стилів, жанрів: * орієнтується в межах теми, добирає мікротеми, елементи змісту, мовні засоби згідно з задумом; * укладає складний план, систематизує зібраний матеріал; * пише стислий переказ на основі	перекази з додатковим творчим завданням, твори різних видів з використанням допоміжних матеріалів і без них. Розвиток умінь і навичок написання творів на суспільно важливу тему, морально-етичну тему. Удосконалення умінь писати заяви,

прослуханого, зберігає стиль тексту; * редагує чернетку, виправляє помилки; * пише контрольний твір на тему за вибором учителя або учня; * визначає типову ситуацію спілкування і характерні для польської мови правила мовлення;	автобіографію. Контрольний твір (тема за вибором учителя або учня; кількість сторінок – 1–1,25).

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
* знаходить, виправляє помилки і недоліки в змісті, побудові, мовному оформленні укладеного висловлювання;	
II. Мовна лінія (47 год.) ***Загальні відомості про мову***	
* орієнтується в межах теми, бере участь в обговоренні;	Мова і мовлення. Культура польського мовлення(1 год.).
Повторення вивченого у 8 класі та розширення знань (4 год.)	
Фонетика. Орфоепія. Графіка	
* знає фонетичні ознаки голосних і приголосних звуків; *правильно вимовляє (відповідно до орфоепічних норм польської мови) уподібнені за дзвінкістю / глухістю приголосні, префікси та прийменники (*przed, przy*), звук *w* після глухих приголосних, ненаголошені слова; * вміє правильно ставити логічний наголос у реченні та інтонувати;	Характеристика голосних і приголосних звуків у польській мові (узагальнення знань). Уподібнення приголосних звуків за дзвінкістю / глухістю. Вимова префіксів і прийменників *przed, przy*, звука *w* після глухих приголосних. Ненаголошені слова (практично). Логічний наголос у реченні. Інтонація.
Лексикологія і фразеологія (5 год.) Розширення та узагальнення знань.	
* розрізняє активну і пасивну лексику (архаїзми, історизми, неологізми); * вживає у власному мовленні власні імена людей і географічні назви згідно з комунікативним завданням; * розмежовує власні імена людей і географічні назви у складі фразеологізмів; * зіставляє найуживаніші фразеологізми, прислів'я, приказки з аналогічними українськими;	Активна і пасивна лексика польської мови. Застарілі слова (архаїзми, історизми); неологізми. Власні імена людей і географічні назви (з опорою на українську мову). Застарілі слова, неологізми, власні імена людей, географічні назви у складі польських фразеологізмів. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Будова слова. Словотвір (5 год.) Розширення та узагальнення знань.	
* розмежовує різні способи творення іменників, дієслів та інших частин мови (в тому числі слова, утворені за допомогою суфіксації, префіксації, суфіксально-префіксального способу, складання тощо); * утворює і вживає похідні іменники, похідні дієслова та інші частини мови, правильно узгоджує їх у висловлюванні; * застосовує знання і вміння з морфеміки,	Похідні іменники та їх утворення. Похідні дієслова та специфіка їх утворення. Особливості творення інших частин мови (практично).

словотвору в практиці правопису, у власному мовленні;

Морфологія (12 год.)

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
Частини мови: розширення та узагальнення знань	
Іменник	
* правильно відмінює і вживає у мовленні іменники чоловічого, середнього, жіночого роду та іменники, що викликають труднощі (*ręka, przyjaciel, człowiek, brat, rok* тощо); * знаходить у реченні невідмінювані іменники, порівнює їх з українськими відповідниками, правильно вживає у власному мовленні; * визначає форму іменника в реченні, його синтаксичну роль; * знаходить іменники в тексті, розуміє їх вплив на стилістичні особливості твору;	Відмінювання іменників (повторення і поглиблення знань). Відмінювання іменників, що викликають труднощі в написанні (*ręka, przyjaciel, człowiek, brat, rok* тощо). Невідмінювані іменники (з опорою на українську мову). Синтаксична роль іменників у реченні (закріплення знань). Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Прикметник	
* утворює вищий і найвищий ступені порівняння прикметників, у тому числі від інших основ; * має уявлення про повні та короткі форми прикметників, їх функцію у реченні;	Ступені порівняння прикметників (повторення і поглиблення знань). Повні і короткі форми прикметників (*wesoły – wesół, pełny – pełen*), їх функція у реченні. Синтаксична роль прикметників. Робота з текстом: вплив прикметників на виразність мовлення. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Займенник	
* правильно відмінює займенники різних розрядів; * знає особливості вживання особових (*ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one*), вказівних займенників (*to, tam, ten*) та означальних	Відмінювання займенників різних розрядів (повторення і поглиблення знань). Особливості вживання особових (*ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one*), вказівних займенників (*to, tam, ten*) та означальних

займенників (*wszystek, wszelki, każdy*); * помічає і виправляє помилки в написанні та вживанні займенників;	займенників (*wszystek, wszelki, każdy*). Робота з текстом: знаходження займенників у тексті; коментування їх написання та визначення функції в тексті. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
Дієслово * правильно дієвідмінює дієслова в однині і множині, зокрема ті, що викликають труднощі (*móc, iść, wziąć, ciągnąć, rosnąć, pleść, siąść, stać*); * розуміє особливості творення форм минулого часу дієслів типу *zacząć, ciągnąć*, правильно їх утворює; * знаходить дієслова у тексті, аналізує їх	Дієслова, що викликають труднощі при дієвідмінюванні (*móc, iść, wziąć, ciągnąć, rosnąć, pleść, siąść, stać*). Форми минулого часу дієслів типу *zacząć, ciągnąć*. Активний і пасивний стан дієслів. Синтаксична роль дієслів у реченні. Робота з текстом: розпізнавання дієслів у тексті; аналіз

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
морфологічні та синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу; * розуміє значення дієслів у тексті;	їх особливостей у відтворенні змісту (відображення часу; вживання в ролі присудка), творення форм минулого часу та вплив на стилістичні ознаки тексту.
* знає загальне значення, морфологічні ознаки дієприкметника, його синтаксичну роль; * відрізняє дієприкметники від прикметників; * визначає дієприкметники активного і пасивного стану, засоби їх утворення; * знаходить у реченні дієприкметники, безособові форми дієслів на *-no-, -to-*; * використовує дієприкметники і дієприкметникові звороти у власному мовленні;	***Дієприкметник*** як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Активні та пасивні дієприкметники. Безособові форми дієслів на *-no-, to-*. Робота з текстом: виокремлення у тексті активних і пасивних дієприкметників, безособових форм на *-no-,-to-*. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).
* знає загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль дієприслівника; * визначає вид і час дієприслівників, дієприслівники доконаного та недоконаного виду; * знаходить у реченні дієприслівники; * правильно пише дієприслівники, правильно інтонує речення з дієприслівниками; * використовує дієприслівники у власному мовленні;	***Дієприслівник*** як незмінна форма дієслова, загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Вид і час дієприслівників. Дієприслівники доконаного та недоконаного виду. Робота з текстом: виокремлення в тексті дієприслівників доконаного та недоконаного виду.

Числівник

* визначає розряди числівників, зокрема неозначені числівники, вживає їх в усному мовленні;
* складає і правильно пише речення з числівниками;
* знаходить числівники в тексті, аналізує їх морфологічні та синтаксичні ознаки у межах вивченого матеріалу;
* розуміє значення числівників у тексті;

Лексико-граматичні розряди числівників (повторення і поглиблення знань). Неозначені числівники (*kilka, kilkoro, kilkanaście*). Синтаксична роль числівників у реченні. Робота з текстом: розпізнавання числівників у тексті; особливості у відтворенні змісту; вплив на стилістичні ознаки тексту.

Прислівник

* знає про способи утворення прислівників від інших частин мови, зокрема від якісних прикметників;
* вживає у мовленні, правильно пише прислівники;
* знаходить прислівники у тексті, аналізує їх морфологічні та синтаксичні ознаки в межах вивченого матеріалу;

Утворення прислівників. Відприкметникові прислівники (якісні) (*miło, lekko, wolno*). Синтаксична роль прислівників. Робота з текстом: використання прислівників у художніх, наукових, публіцистичних текстах.

Службові частини мови: прийменник,

Зміст навчального матеріалу

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (повторення і поглиблення знань)

* використовує службові частини мови в усному і писемному мовленні;
* знаходить і розрізняє прийменник і прийменникове словосполучення;
* правильно вживає сполучники *i, a, ale, lecz, lub* у простому і складному реченнях;
* знаходить у реченні частки, вигуки, визначає їх функції;

Прийменник і прийменникове словосполучення. Вживання сполучників *i, a, ale, lecz, lub* у простому і складному реченнях. Частка та її функції. Вигук, його функції у реченні. Робота з текстом: виокремлення часток, вигуків та аналіз їх функцій у тексті.

Синтаксис (6 год.)

Складне речення та його ознаки

* знає ознаки складного речення; * визначає складне речення з безсполучниковим і сполучниковим (сурядним і підрядним) зв'язком; * розпізнає складносурядне речення, його будову, засоби зв'язку між частинами речення в ньому; * розрізняє складнопідрядне речення, його будову, засоби зв'язку між частинами речення в ньому; * конструює і доречно вживає в мовленні основні види складнопідрядних речень, речення з кількома підрядними частинами, а також безсполучникові складні речення; * знаходить складні речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку; * вживає пряму і непряму мову, замінює пряму мову непрямою; * будує речення в формі діалогу, з залученням цитат для передачі чужої мови;	Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим (сурядним і підрядним) зв'язком. Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Смислові зв'язки між частинами складносурядного речення. Складнопідрядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому. Основні види складнопідрядних речень: з підметовими, присудковими, означальними, з'ясувальними, обставинними (місця, часу, способу дії, ступеня і міри, причини, мети, умови, наслідкові, допустові) та іншими підрядними частинами. Складнопідрядне речення з кількома підрядними частинами. Безсполучникове складне речення. Смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення. Складне речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку. Пряма і непряма мова як засоби передачі чужої мови. Заміна прямої мови непрямою. Цитата як засіб передачі чужої мови. Діалог (повторення, практично). Робота з текстом: виділення в тексті складних речень, різних за ознаками; цитат, діалогів і розширення поняття про їх функції у тексті.

Стилістика (2 год.)

Повторення і поглиблення поняття про стилі мовлення та їх особливості

* визначає типову ситуацію спілкування, характерну для різних стилів, зокрема для наукового і офіційно-ділового; * запам'ятовує і відтворює основні положення	Стилі і типи мовлення (узагальнення вивченого). Науковий і офіційно-діловий стилі: типова ситуація спілкування, мовні особливості.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
тексту наукового і офіційно-ділового стилю зі збереженням стильових особливостей, засобів зв'язку; * має уявлення про правила офіційного спілкування;	Засоби зв'язку в науковому тексті. Жанри наукового стиля: тези, конспект, реферат, заява, автобіографія. Правила офіційного спілкування. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня).

Орфографія (9 год.)

Повторення і поглиблення знань з орфографії

* знає правила написання географічних назв і слів, похідних від них, частки *nie* з дієприкметниками та дієприслівниками, перевіряє написане;	Правопис географічних назв і слів, похідних від них. Написання частки *nie* з дієприкметниками та дієприслівниками.
* правильно пише й обґрунтовує написання дієприслівникових форм на *-łszy, -wszy*, похідних прийменників і сполучників;	Правопис дієприслівникових форм на *-łszy, -wszy*. Написання похідних прийменників і сполучників. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня)
* знаходить, виправляє орфографічні помилки в написанні повнозначних і службових частин мови на вивчені правила;	

Пунктуація:

розширення та узагальнення знань (3 год.)

* обґрунтовує і правильно ставить кому в складносурядному та складнопідрядному реченні, а також у безсполучниковому складному реченні з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку;	Розділові знаки між частинами складносурядного речення. Розділові знаки у складнопідрядному реченні. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку. Практичне засвоєння матеріалу: робота з текстами (за вибором учителя та учня)
* знаходить, виправляє пунктуаційні помилки на вивчені правила;	
*визначає лексичні, морфологічні, синтаксичні засоби зв'язку речень у тексті;	

Повторення вивченого матеріалу (1 год.)

III. Соціокультурна лінія

Орієнтовна тематика спілкування та рекомендовані тексти:

* має певні знання про національно-культурне значення польської усної народної творчості, роль художньої літератури, про національні звичаї, традиції, свята, національний характер поляків (з урахуванням досвіду поляків, що проживають на території України);	Світова та слов'янська усна народна творчість, польські легенди. Давньогрецька міфологія. Національні звичаї, традиції, свята. Фольклор польських гуралів. Початки польської художньої літератури («Польська хроніка Галла Аноніма», «Богородиця»б «Сатира на лінивих селян»). Твори майстрів польського художнього слова (І. Красицький, М. Рей, Я. Кохановський, А. Міцкевич, Г. Сенкевич, В.С. Реймонт, М. Конопницька, Я. Бжехва, А. Асник, Я. Каспрович, К. Пшерва-Тетмаєр, М.
* знає тематичні групи слів, що відбивають специфіку польської матеріальної культури;	
* сприймає і оцінює почуті, прочитані відомості, добирає з них інформацію, необхідну для досягнення комунікації;	
* читає і розуміє різні за стилями та жанрами	

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу

тексти, залучені до ознайомлення за темою спілкування; * бере участь у обговоренні теми, висловлює власні думки, міркування і переживання; * знає про видатних особистостей в галузі культури, про певні традиції, культуру, звичаї польського народу та поляків, які мешкають на території України (стосунки між людьми, національне мистецтво, моральні цінності); * має певне уявлення про розвиток польської класичної літератури; про дитячу літературу, твори для юнацтва, порівнює їх з традиціями українців; * знає імена відомих поляків, що створювали славу польському народу як у минулі часи, так і сьогодні; * сприймає важливість сімейних традицій і знає своє походження; намагається вивчати свій родовід; * сприймає основні цінності життя; цінує власне здоров'я і здоров'я оточуючих; * розуміє внесок поляків у світову культуру; * знає 2-3 афоризми та 1-2 вірші напам'ять; *знає імена вчених, видатних діячів мистецтва та літератури рідного краю (польського походження) і відтворює зміст їх творів, наукових робіт (стисло): 1-2 ім'я (за вибором учня або вчителя);	Павліковська-Ясножевська, Я. Парандовський, М. Ванькович, К. І. Галчинський, Л. Стафф, С. Лем, Я. Лехонь, Ч. Мілош, В. Шимборська, Т. Ружевич,О. Токарчук, Д. Тераковська). Шкільне життя.Навчальні досягнення, мої мрії. Письменники і поети про шкільне життя. В моїй родині. Шанобливе ставлення до батьків, рідних. Мій дім. Філософія та її джерела. Моральні цінності людини. Пори року в польській літературі. Гірський туризм у Польщі. Наше майбутнє у XXI ст.. Визначні постаті польської культури. Літературне та мистецьке краєзнавство: знайомство з іменами і творами поетів та письменників, художників, скульпторів, видатних учених рідного краю польського походження (за вибором учнів або вчителя).
IV. Діяльнісна лінія	
* усвідомлює, визначає мотив і мету власної пізнавальної та життєтворчої діяльності; * планує діяльність для досягнення мети, розподіляючи її на окремі етапи; * оцінює проміжні і кінцеві результати пізнавальної діяльності, вносить необхідні корективи; * аналізує мовні та позамовні поняття, явища, закономірності, порівнює, узагальнює, конкретизує їх, робить висновки на основі спостережень; * виділяє головне з другорядного, моделює мовні й позамовні поняття, явища, закономірності; * уявляє словесно описувані предмети, явища, фантазує на основі сприйнятого; * прогнозує подальший розвиток явищ; * переносе раніше засвоєні знання і вміння в нову ситуацію; * помічає, формулює проблеми в процесі навчання і життєдіяльності; * усвідомлює будову предмета вивчення; * робить припущення щодо способу	Удосконалення організаційно-контрольних умінь, як-от: визначати мету власної пізнавальної діяльності, планувати власні дії для досягнення мети, здійснювати заплановане, оцінювати одержаний результат. Розуміння гуманістичного сприйняття дійсності та формування світогляду і світу цінностей учнів, соціальних основ, що спираються на колективізм, приязнь, почуття відповідальності, умінь ефективно діяти задля власних потреб і для потреб інших людей. Удосконалення пізнавальних, творчих, естетичних та етичних умінь учнів. Розвиток та удосконалення вмінь креативно підходити до виконання поставлених завдань. Формувати адекватне сприйняття дійсності, подій і вміння толерантно висловлювати власні почуття. Удосконалення вмінь виконувати навчальні завдання за комп'ютером. Закріплення вмінь і навичок роботи в команді, у групах, парах; прийняття колективних рішень, умінь толерантно ставитися до чужої

думки,

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
розв’язання певної проблеми, добирає аргументи для його доведення; * спростовує хибні припущення і твердження; * помічає, цінує красу в мовних явищах, у природі, творах мистецтва, у вчинках людей і результатах їхньої діяльності; * спроможний критично оцінити відповідність власних вчинків загальнолюдським моральним нормам, усувати помічені невідповідності; * здатний уявити себе на місці інших людей; * має переконання, що творити добро словом і ділом є обов’язком кожної людини; * толерантно ставиться до чужої думки та досвіду; * знайомиться з творами літератури, культурою, традиціями поляків, толерантно ставиться до культурних надбань інших народів; * вміє працювати самостійно, в групах, парах; * сприймає допомогу старших.	адекватно реагувати на зауваження, враховувати їх при відпрацюванні завдань. Подальший розвиток аналітичних навичок для виконання завдань порівняльного характеру; Розвиток навичок обов’язкового виконання завдання на засадах науковості, творчої ініціативи та креативних підходів. Виховання засобами предмета толерантного ставлення до поглядів і переконань інших людей, поваги до інших культур, адекватного сприйняття культури поляків, інших народів світу; розвиток почуття приналежності до регіональної, національної, європейської спільноти, формування патріотичних настанов. Формування вмінь поводити себе вибірково: відповідно до загальноприйнятих принципів суспільного життя, власних переконань, всупереч моді, рекламі і груповому тиску. Удосконалення умінь приймати самостійні рішення в різних життєвих ситуаціях.

Використання ІКТ у навчальному процесі

Перегляд телепередач для дітей, театральних спектаклів, фільмів (пригодницьких, про подорожі), екранізацій художніх творів (комедій, вестернів, історичних фільмів, легенд, міфів тощо), прослуховування радіопередач.

Перегляд навчальних популярно-наукових і документальних фільмів. Перегляд репродукцій картин, скульптур, ілюстрацій, фотографій, пов’язаних з прочитаними текстами.

Перегляд фільму-казки, театральної байки, часопису для дітей, коміксу. Свідомий перегляд рекламних текстів, виділення в них елементів впливу (аналіз змісту та художньої форми; поняття антиреклами).
Знайомство з молодіжними часописами, аудіо- і відеокліпами, графіті. Прослуховування класичної музики, колядок, дитячих пісень, бардівських пісень, сучасної розважальної музика.

Використання комп'ютерних технологій для організації навчального процесу відповідно до змістових ліній і розділів програм

Аудіювання

Прослуховування текстів, у тому числі з одночасним їх читанням на екрані, виділення слів, які читають, кольором. удосконалення навичок аудіювання; використання текстових документів, малюнків, діаграм, демонстраційних матеріалів.
Демонстрація навчальних і контрольних завдань для перевірки умінь слухати, розуміти, аналізувати, оцінювати власне висловлювання.
Інтернет: аудіо - та відеоматеріали, пісні, інтерв'ю, бесіди з відомим людьми, аудіокниги, музичні відеокліпи, кінокліпи, фільми.

Діалогічне та монологічне мовлення

Створення на уроках штучного мовного середовища (мовлення дикторів, майстрів художнього слова, носіїв мови).
Інтернет: організація реальної комунікації з носіями мови, використання мультимедійних технологій, гіпертексту у вигляді зв'язного сюжету, в якому учень бере участь; природний діалог.

Читання

Наявність анімаційних фрагментів, можливість виділення окремих частин, автоматизація пошуку, словникова допомога, доступ до електронних бібліотек, аудіокниг, які можна прослуховувати з одночасним читанням.

Говоріння

Створення умов реальної усної комунікації (веб-камера, мережеві технології, телемости, звукове синхронне спілкування), створення діалогів різних типів з комп'ютерними персонажами, ведення діалогу з різними співрозмовниками, комп'ютерні презентації, контроль з використанням мікрофонів, програм звукозапису.

Письмо

Ілюстрації до писемних робіт у графічному редакторі, автоматична перевірка орфографії, автоматичні операції з текстом, можливість багаторазового коригування робіт, реальна комунікація у писемній формі по електронною поштою.
Тестування, анкетування.

Фонетика

Прослуховування зразків правильної вимови носіїв мови, поскладове промовляння, запис власного мовлення, індивідуальна праця у власному темпі, імітація зразка (аудіотренажер), тестування лексичних навичок.

Орфографія

Зорово-слуховий диктант, робота зі схемами, з наочністю, кольором, анімацією, звуковими ефектами; різноманітні вправи, робота над помилками, що супроводжується звуком, виділенням помилки кольором.

Лексика
Тренувальні і контрольні вправи, системна організація матеріалу, сортування слів за тематикою, добір синонімів, антонімів.
Граматика
Ознайомлення з граматичною структурою, правилом за допомогою анімаційних схем, відеофрагментів, таблиць, схем, інтерактивних діаграм, візуалізація граматичних правил (кольори, шрифт, відео), робота над помилками з використанням довідників, з повторенням правил; вибір рівня складності граматичних завдань; контроль на різних якісних рівнях.
Комп'ютерні тестові завдання.
Соціокультурна компетенція
Тексти для читання, аудіювання, електронні бібліотеки, банки даних, мережа Інтернет.
Використання слайдів, карт, схем, таблиць, відео- і аудіоматеріалів.
Огляд експонатів в музеях, віртуальні музеї, віртуальні екскурсії по містах, огляд пам'яток, показ модної колекції для дітей.
Ознайомлення з оригінальними витворами мистецтва. Художнє ремесло, вишивка.

JĘZYK POLSKI

klasy 5-9

Program

dla szkół ogólnokształcących z ukraińskim językiem nauczania

2017

UWAGI WSTĘPNE

Program języka polskiego w klasach 5-9 szkół z ukraińskim językiem nauczania, przewiduje kształcenie polskiego systemu językowego jako zasobu komunikacji, poznania i wpływu oraz daje możliwość dołączenia do dorobku kulturalnego, zwyczajów i tradycji Polaków. Program przedstawia komunikacyjny, integrowany kurs nauki języka polskiego, skierowany do uczniów, dla których język polski jest językiem ojczystym i osób, które chcą opanować język polski jako obcy dla zaspokojenia własnych potrzeb i ambicji, nadaje możliwość uczniom zrozumieć społeczeństwo europejskie jako wspólnotę o wysokiej kulturze, oświacie i równych możliwościach.

Program nauczania języka polskiego został opracowany zgodnie z wymogami Państwowego standardu podstawowego i średniego wykształcenia (uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 23.11.2011 r. № 1392) z uwzględnieniem standardów i założeń procesów innowacyjnych dotyczących nowej szkoły ukraińskiej oraz „Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie” .

Proces nauczania współczesnego języka polskiego według Programu powinien budować się na zasadach „pedagogiki partnerstwa”, która polega na komunikacji między uczniami, nauczycielem i rodzicami (na zasadach równoprawnych uczestników procesu edukacyjnego), pojednanych wspólnym celem i pragnieniami do osiągnięcia wyników w nauczaniu. Nauka

języka polskiego w 5-9 klasach szkół ogólnokształcących z ukraińskim językiem nauczania sprzyja realizacji głównego celu nauczania
w systemie pełnego ogólnego średniego wykształcenia, a mianowicie:
wpływa na kształcenie jednostki, która pragnie rozwijać się i doskonalić, jest zdolna do krytycznego myślenia, do podejmowania kreatywnych decyzji i reagowania na wezwania środowiska naturalnego, do produkowania nowych idei oraz działania według zasad moralnych i etycznych dla dobra społeczeństwa i państwa.
Celem głównym kształcenia języka polskiego w klasach 5-9 szkół z ukraińskim językiem nauczania jest osiągnięcie swobodnego poziomu opanowania języka polskiego we wszystkich rodzajach sprawności językowej (słuchanie i rozumienie, mówienie, czytanie, pisanie), formowanie kompetentności komunikacyjnej i ustalenie przy pomocy zasobów językowych wartości ogólnoludzkich, sprzyjanie ustaleniu humanistycznego światopoglądu uczniów, poszerzenie potencjału kulturalno-poznawczego, wychowanie potrzeb udoskonalania własnej kultury językowej w ciągu całego życia.
Realizację celów można osiągnąć przy pomocy następujących zadań:
– formowanie stałej motywacji do nauki języka polskiego, wychowanie szacunku do kultury ojczystej i innych kultur;
– opanowanie komunikacyjną kompetentnością, umiejętności i nawyków we wszystkich rodzajach sprawności językowej, w różnych sferach komunikacji, kultury prowadzenia dialogu;
– kształcenie kompetentności językowej, zapoznanie uczniów z systemem współczesnego języka polskiego, z podstawowymi wiadomościami, umiejętnościami i nawykami fonetycznymi, i ortoepicznymi, leksykalnymi, i frazeologicznymi, gramatycznymi, i ortograficznymi, i stylistycznymi;
– przyswojenie kompetentności socjokulturowej, rozwój humanistycznego światopoglądu, duchowego świata ucznia, jego moralności, kultury ogólnej, cech osobistych obywatela i patrioty Ukrainy, który uświadamia sobie przynależność do wspólnoty europejskiej i światowej;
– formowanie kompetentności strategicznej, ogólnoedukacyjnych umiejętności i osiągnięć uczniów, myślenia krytycznego i smaków estetyki;
– opanowanie umiejętnościami i przyzwyczajeniami do wspólnej pracy na lekcji w parach, grupach (gry, twórcze rodzaje działalności, dramatyzacja,quizy i in.);
– opanowanie umiejętnościami i przyzwyczajeniami do współpracy na zajęciach pozalekcyjnych, skierowanej na realizację twórczych, socjalnych i innych projektów.

Główne zasady ułożonego planu to: – komunikacyjne ukierunkowanie; – orientacja na kształcenie indywidualności ucznia;
– zintegrowane nauczanie różnych sprawności językowych;
– zintegrowane nauczanie języka i literatury polskiej, uświadomienie tradycji kulturowych Polaków;
– bazowanie na wiedzy, umiejętnościach i nawykach nabytych w procesie nauczania języka ukraińskiego i innych języków;
– kontynuacja nauki (uwzględnienie treści w zakresie języka polskiego, nabytej w szkole podstawowej);
– organizacja nauczania na zasadach partnerstwa; – system oceniania osiągnięć uczniów występuje wskaźnikiem dla analizy i planowania indywidualnego tempa nauczania każdego ucznia.
Treść i struktura programu bazuje się na zasadach kształcenia indywidualności ucznia (uwzględnia rozwój akademickich, socjokulturowych, socjalno-psychologicznych i innych zdolności uczniów), kompetencyjnego podejścia (sprzyja formowaniu kluczowych i podmiotowych kompetentności) jak również w zakresie podstaw (rozwija umiejętności, nawyki, nabyte w praktycznych sytuacjach). Do kompetentności kluczowych, zawartych w programie, należą: socjalna, ogólnokulturowa, informacyjno-komunikacyjna, projektno-technologiczna, ochrony zdrowia.
Struktura Programu przewiduje akcent na kształceniu takiej kompetencji kluczowej, jak zdolność i gotowość uczniów do wykorzystania we własnym życiu nabytych wiedzy i nawyków do rozstrzygnięcia zadań praktycznych. Te cele osiągają się poprzez zabezpieczenie praktycznego charakteru edukacji, ukierunkowanie materiału edukacyjnego na kształcenie ogólnych umiejętności opanowania różną działalnością praktyczną, otrzymania praktycznych nawyków na zajęciach pozalekcyjnych.
Komunikacyjno-aktywne podejście nadaje uczniom możliwość posługiwania się polszczyzną jako ważnym zasobem komunikacji międzykulturowej, uświadomić sobie właściwości systemu językowego i kultury Polaków. Komponent językowy podmiotowej kompetentności komunikacyjnej mieści linie treściowe takie jak: sprawności językowe, wiedza o języku, wiedza o społeczeństwie i kulturze, sprawności w zakresie podstaw.
Treść sprawności językowej znajduje się w I rozdziale programu. Obejmuje ona rozwój kompetentności w zakresie słuchania (czytania), od rozumienia, przez ustne i pisemnie streszczenie, do pisma. Program obejmuje też konkretne wymogi odnoszące się do kultury języka.

Linia treściowa zaproponowana w II rozdziale programu, przewiduje kształtowanie kompetentności językowej, przyswojenie wiedzy systemowej o języku polskim jako narzędziu wyrażenia myśli, uczuć i wpływu. Ta część mieści systemową wiedzę lingwistyczną, która odnosi się do znaczenia języka jako zasobu komunikacyjnego, struktury i norm współczesnego języka polskiego, tworzą bazę w celu udoskonalenia umiejętności językowych, ubogaca zapas leksykalny uczniów, poszerza ich wiedzę w zakresie zrozumienia roli stylistycznej jednostek nominacyjnych.
W jej skład wchodzą pytania kluczowe dotyczące fonetyki, leksykologii i frazeologii, słowotwórstwa, morfologii, składni, stylistyki, ortografii i interpunkcji. Wiedza ta jest bazą dla formowania prawidłowego przedstawienia struktury językowej w całej jej okazałości.
Celem rozdziału dotyczącego wiedzy o społeczeństwie i kulturze (rozdział III) jest opanowanie kompetentności socjokulturowej, a mianowicie: przyswojenie przez uczniów dóbr kulturowych i duchowych narodu polskiego i ukraińskiego, moralnych norm, regulujących społeczno-komunikacyjne stosunki między narodowościami, a także sprzyjanie estetycznemu, moralno-etycznemu formowaniu ucznia.
Realizacja tej linii odbywa się przy pomocy dobranych prozatorskich i wierszowanych tekstów, materiałów dydaktycznych, specjalnie ukierunkowanych zadań, które mieszczą wiadomości z zakresu kultury, zwyczajów, tradycji, symboliki państwowej, położenia geograficznego, świąt, głównych wydarzeń historycznych, uczą nazwisk wybitnych działaczy narodu polskiego mistrzów słowa, muzyków, malarzy, naukowców) itp. Program zawiera orientacyjny zakres tematyczny sytuacji komunikacyjnych, utworów literackich w celu wykorzystania ich w domu i na lekcji.
Linia strategiczyna, uwzględniona w IV rozdziale programu, ma za zadanie sformować kompetentność strategiczną, opanować strategie, które wyznaczają sprawności językowe, zachowanie socjalno-komunikacyjne, pomóc wykonać zadania edukacyjne i rozwiązać problemy życiowe. Sprawność ta przewiduje rozwój ogólnoedukacyjnych kompetencji dzięki następującym zasobom przedmiotu: zastosowanie nabytej wiedzy, obiektywna ocena osiągnięć swoich i innych osób, poprawianie własnych błędów, usuwanie usterek w samodzielnej pracy na lekcji i w domu, udoskonalenie nawyków czytania, słuchania, mówienia, pisania.
Lekcje języka polskiego mają sprzyjać rozwojowi logicznemu uczniów, umiejętnościom analizowania, zestawiania, porównywania, uogólniania zjawisk językowych; przytaczaniu potrzebnych przykładów, dowodów, wyciąganiu wniosków; dobieraniu, systematyzowaniu materiału odpowiednio do tematu i myśli

głównej tekstu; budowaniu logicznej prawidłowo i kompozycyjnie zakończonej wypowiedzi; układaniu planu występu, pisaniu tez, konspektowaniu.
Przy komponowaniu zadań praktycznych czołowe miejsce muszą zajmują ćwiczenia konstruktywne i twórcze, związane z rozwojem sprawności językowych uczniów, wymagające umiejętności wyboru i doboru struktur językowych, redagowania, korygowania usterek i błędów, tłumaczenie a formułowanie przez nauczyciela treści poleceń o charakterze problemowym ukierunkowuje rozwój aktywności poznawczej i samodzielności uczniów.
Kształcenie musi być intensywne, a najważniejsze – produktywne, takie które pozwala na osiągnięcie najwyższego rezultatu końcowego – trwałego przyswajania przez uczniów wiedzy, praktycznych umiejętności i nawyków związanych z przedmiotem. Osiągnięciu tego ma sprzyjać wykorzystanie współczesnych technologij informacyjno-komunikacyjnych (edukacyjne zadania komputerowe, lekcje, testy; Internet: audio i video nagrania, audiobooki, gry edukacyjne) i inne zasoby techniczne używane w do słuchania, demonstrowania utworów muzycznych, ilustracji, obrazów, teledysków, filmów, wywiadów z wybitnymi ludźmi, wirtualnych wycieczek (zwiedzanie muzeów), lekcji muzealnych i innych.
Treść materiału programowego zabezpiecza realizację związków międzypodmiotowych w celu głębokiego zrozumienia zjawisk językowych, poszerzenia światopoglądu uczniów, formowanie umiejętności zastosowania wiedzy, opanowanej na lekcjach języka ukraińskiego, a także innych przedmiotów.
Ponieważ nauka języka polskiego w szkole średniej kontynuuje proces nauczania języka polskiego i czytania (klasy 1–4), dlatego nauczyciel musi posiadać informację o wiadomościach i umiejętnościach, nabytych przez uczniów w poprzednim okresie.
Program podaje orientacyjny podział godzin przewidzianych na naukę kolejnych rozdziałów i tematów. W razie potrzeby nauczyciel może wnosić pewne korekty, nie skracając, przy tym ilości godzin dotyczących kształcenia sprawności językowych. Treść programu nie ogranicza inicjatywy twórczej nauczyciela, gdyż pozwala mu, z zakresu orientacyjnego, samodzielnie dobierać teksty do opanowania tematów językowych, uzupełniać tematykę o dodatkowe treści, wybierać fragmenty ze spisu utworów artystycznych do czytania na lekcji i w domu z uwzględnieniem potrzeb uczniów w zależności od wieku.
Ocena osiągnięć uczniów szkoły średniej z języka polskiego jest prowadzona zgodnie z normami i wymogami, które mieszczą się w programie, kryteriów, zatwierdzonych przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, jednak rozpatruje się jako wskaźnik analityczny, który pozwala nauczycielowi w ciągu roku zaplanować systematyczną pracę dla polepszenia

wyników edukacyjnych uczniów, indywidualnej pracy na lekcjach, samodzielnej pracy itp.), nadać konkretne rekomendacji do dalszego planowania indywidualnego tempa nauczania każdemu uczniowi.
Program ułożono zgodnie z Planami typowych szkół z językiem ukraińskim, w których przewidziano 2 godziny tygodniowo (kosztem części inwariantywnej) na opanowanie języka mniejszości narodowych. Oprócz tego, można go wykorzystywać w szkołach ogólnokształcących z rosyjskim językiem albo innymi językami narodowymi, w których wprowadzono język polski jako przedmiot (w inwariantywnej lub wariantywnej części planu edukacyjnego).

Klasa 5

(70 godzin; 2 godziny tygodniowo)
(w tym 5 godzin – na powtórzenie i utrwalenie materiału na początku i pod koniec roku szkolnego; 2 godziny − dodatkowe)

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
Uczeń: *** słucha, rozumie faktyczną treść tekstu artystycznego po jednokrotnym przesłuchaniu wypowiedzi; * odpowiada na pytania, związane z treścią usłyszanego tekstu; * ocenia usłyszany tekst, wyznacza związki przyczynowo-skutkowe; * odbiera ze słuchu i rozumie teksty popularnonaukowe, artystyczne i potoczne, umie rozpoznać typy i style tekstu; *rozumie myśl główną, dostrzega różne środki językowe (przenośne znaczenie słów), wykorzystując wiedzę lingwistyczną i kontekst; *przewiduje typ i styl tekstu na podstawie tytułu; * dostrzega i rozumie charakterystyczne cechy stylu**	I. **Sprawności językowe (21 godz.)** ***Słuchanie i rozumienie*** ***Rozwój nawyków odbioru i rozumienia ze słuchu nieznanych tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków wypowiedzi ustnych*** Odbiór tekstu literackiego w zakresie rozumienia ze słuchu (objętość 300-400 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 3-4 minuty) i innych stylów (objętość 200-300 wyrazów; czas trwania wypowiedzi lub nagrania 2-3 minuty). Formy: * w oparciu o tekst napisany preparowany i autentyczny taki jak, monolog, dialog, polilog (tekst czytany przez nauczyciela, nagranie audio, tekst czytany przez ucznia); * bez wspierania się na tekst-monolog i dialog (tekst czytany przez nauczyciela, nagranie audio). Słuchanie i rozumienie zróżnicowanych tekstów pod względem:

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

usłyszanego tekstu,
* układa, prezentuje dialogi grzecznościowe zgodnie z zaproponowanymi sytuacjami;
* stara się trzymać tematu wypowiedzi, zna reguły, zasad kulturalnej rozmowy; * używa formuł grzecznościowych (5-6 replik dla dwóch uczniów, czas dialogu 3-5 minut); * dba o logikę, kolejność, precyzję, cel mówienia;
* ustnie układa dialog według zaproponowanego początku i ogólnej treści, inscenizuje go, uzupełnia 1-2 replikami; * ustnie układa dialog z dodaniem informacji uzupełniających zasięgniętych z przeczytanych tekstów na podstawie własnych doświadczeń; * rozróżnia monolog, dialog, ustne i pisemne formy wypowiedzi;
* zna podstawowe wymogi stawiane w celu sprawnego komunikowania się (słyszalność, dbałość o spójność, logikę, unikanie powtórzeń, wyrazistość wymowy), reguły nawiązywania kontaktu z drugim człowiekiem (uprzejmość, tolerancja, życzliwy stosunek do rozmówcy, zachęta interlokutora do wypowiadania własnej opinii; unikanie niekulturalnych słów, wysokiego tonu);
*dotrzymuje się podstawowych reguł komunikacji, formuł grzecznościowych; * rozróżnia pojęcie komunikacji, mówienia, rozumie znaczenie sprawności językowych w komunikacji;
*ma pojęcie ogólne pojęcie o stylach językowych i zakresie ich funkcjonowania; * zna styl potoczny, literacki, naukowy;

Hasła
(Materiał edukacyjny)

* gatunku (przysłowia i powiedzenia, baśnie, bajki, wiersze, piosenki, opowiadania), * stylu (artystyczny (literacki), publicystyczny, potoczny), * typu (opis, opowiadanie, rozważanie) – z dotrzymaniem następujących wymogów, między innymi zrozumienia po powtórnym przesłuchaniu tekstu ogólnej treści niewielkiego objętościowo tekstu, uświadomienia sobie myśli główną tekstu; na podstawie usłyszanego tekstu formułowanie ustnej wypowiedzi wyrażającej opinię o treści przesłuchanego tekstu, umiejętność rozpoznania ze słuchu stylu i typu tekstu.

Mówienie

Uczestnictwo w dialogu o objętości 4-5 replik dla dwóch uczniów.

Utrwalenie i rozwój nabytych w szkole podstawowej umiejętności i nawyków mówienia w formie dialogu: rozwój umiejętności uczestniczenia w dialogach (przedstawienie się; powitanie i pożegnanie; zawieranie znajomości; gratulacje, przeprosiny), (na określony przez nauczyciela temat (dialog-rozmowa).Układanie dialogu z zaproponowanym przez nauczyciela początkiem i treścią ogólną, ze wskazaniem sytuacji, w jakiej mogą się znaleźć osoby prowadzące dialog z elementami opisu przedmiotów albo zwierząt. Inscenizacja tekstu-dialogu, zabawnych dialogów. Układanie dialogów zgodnie z tematami, który wybrał nauczyciel (albo uczeń).

Ustny monolog różnych typów, stylów i gatunków

Ogólne wiadomości o procesie komunikacji i roli mówienia w jego przebiegu. Sytuacja komunikacyjna i jej elementy – temat, adresat, miejsce, cel. Wiadomości o rodzajach sprawności językowej (słuchanie i rozumienie, mówienie, czytanie, pisanie).Kształtowanie i udoskonalenie umiejętności i sprawności streszczania tekstu, wstawiania słów i wyrazów; tłumaczenia słów, tłumaczenia znaczenia nowych słów przy pomocy słownika i w oparciu o komentarze do tekstu; budowania wypowiedzi i tekstów za pomocą kluczowych słów, poprawiania zniekształconego tekstu;

	imitowania wzorca i wygłaszania z pamięci tekstu. Typy sprawności językowej – opis, opowiadanie, rozważanie (wypracowanie z własnymi refleksjami).
wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	Hasła (Materiał edukacyjny)

* zna podstawowe cechy tekstu, dzieli jego na akapity; * formułuje temat, myśl główną tekstu, opowiada jego treść, układa pytania do tekstu; * wyjaśnia niektóre wyrazy i sytuacje istniejące w tekście; * ustnie układa prosty plan tekstu; * zna pojęciowe części tekstu, nazywa temat, mikrotemat, główną myśl wypowiedzi; * unika we własnym mówieniu typowych błędów (powtórzenia słów, nieodpowiednie użycie słów i zwrotów, zasobów językowych);
* znajduje środki komponujące tekst i udowadnia potrzebę ich użycia, rozpoznaje związek zdaniowy w tekście; * wyodrębnia akapity, układa pytania do tekstu;
* ustnie streszcza niewielki tekst-opowiadanie, szczegółowo opowiada jego treść , wyodrębnia temat, myśl główną, wypowiada się na temat własnego stosunku do treści, zachowuje cechy charakterystyczne stylu autora; *poprawia błędy we we własnej i cudzej wypowiedzi, uzasadnia własną opinię;
* ustnie szczegółowo streszcza wybrany przez nauczyciela niewielki tekst literacki z elementami opisu przedmiotów albo zwierząt według przedstawionego mu albo samodzielnie ułożonego przez siebie planu z uwzględnieniem celu i adresata komunikacji, środków użytych przez autora;
* ustnie układa wypowiedź – opis przedmiotów albo zwierząt na podstawie rysunku albo własnych doświadczeń życiowych;
* podporządkowuje wypowiedź do zadanego tematu i myśli głównej (z uwzględnieniem celów i adresata);
* układa krótkie streszczenie, do zaproponowanej sytuacji i tematu komunikacji, związanego z doświadczeniem osobistym;
* podaje argumenty, udowadnia je zgodnie z tematem i myślą główną, wyróżnia w tezach albo wnioskach myśl przewodnią;
* ocenia wypowiedź swoją i innych uczniów według podanego planu, wskazuje błędy, poprawia je,

Tekst, jego główne cechy charakterystyczne. Podział tekstu na akapity. Prosty plan gotowego tekstu. Temat, mikrotemat (wątek), główna myśl wypowiedzi. Związek zdań i mikrotematów w tekście. Błędy w mówieniu. Ogólne wiadomości o stylach językowych i zakresie ich użytku. Zapoznanie się ze stylem potocznym, literackim, naukowym. Kultura językowa. Podstawowe zasady prowadzenia rozmów, reguły konwersacji jak sztuki prowadzenia rozmowy. Etykieta grzecznościowa.
Rodzaje i treść nauczania
Ustne streszczenie (dokładne, krótkie albo zwięzłe, rozszerzone streszczenie) od 1 do 2 minut. Dokładne streszczenie niewielkiego tekstu artystycznego o charakterze narracyjnym. Dokładne streszczenie niewielkiego tekstu artystycznego z elementami opisu przedmiotów, zwierząt. Ustne rozszerzone streszczenie (elementy opisu ludzi, zwierząt, przedmiotów), układanie własnych wypowiedzi-opisów przedmiotów lub zwierząt przedstawionych na rysunkach i na podstawie własnych doświadczeń życiowych. Ustne krótkie streszczenie i układanie własnych wypowiedzi-przemyśleń na temat komunikacji językowej albo związanych z doświadczeniem życiowym uczniów. Ustna opinia na temat usłyszanego, przeczytanego utworu albo na podstawie wypowiedzi innych uczniów zgodnie z zaproponowanym tematem.
Czytanie

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

uzasadnia własną opinię;
* głośno, wyraźnie czyta i rozumie faktyczną treść tekstu literackiego po jednokrotnym odsłuchaniu; * intonacyjnie nadaje zdaniu logiczny sens;
*czyta z odpowiednią intonacją opowiada, zadaje pytania i wyraża swoje zdanie; * wyraźnie czyta tekst ze zwróceniem uwagi na ortoepiczne i intonacyjne normy wymowy (szybkość 60-90 słów za minutę), rozumie temat, mikrotematy, uzasadnia myśl główną, indywidualnie odbiera tekst; * ustala znaczenie nowych słów na podstawie kontekstu i słownika; * interpretuje tytuł, rozumie jego znaczenie w odniesieniu do treści lub myśli głównej tekstu;
* umie pisać dyktando z zadaniem ortograficznym;
* poprawnie przepisuje tekst;
* samodzielnie układa plan, przedstawia w nim temat i mikrotematy tekstu, rozumie związek mikrotematów w tekście;
* pisze rozszerzone streszczenie tekstu literackiego o charakterze narracyjnym uwzględniając w nim opis zwierząt według samodzielnie ułożonego planu, z uwzględnieniem akapitów, tematu i mikrotematów;
* pisze dokładne streszczenie tekstu literackiego z elementami własnych refleksji;
* samodzielnie zbiera materiał na podstawie przeczytanych i przesłuchanych tekstów, systematyzuje go, układa plan wypowiedzi;
* układa tekst o charakterze narracyjnym na podstawie własnego doświadczenia z wykorzystaniem reguł składni, przekazuje treść zgodnie z tematem i myślą główną, wykorzystując odpowiednie zasoby językowe;
* pisze wypracowanie z elementami własnych refleksji z wykorzystaniem opracowanego materiału, uwzględnia temat i myśl główną, cel i nadawcę

Hasła
(Materiał edukacyjny)

Rozwój techniki czytania na głos i milcząco, rozumienie przeczytanych samodzielnie tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków

Głośne czytanie tekstów literackich z odpowiednią szybkością (60-90 wyrazów na minutę) i ich rozumienie. Kształtowanie nawyków płynnego czytania, z poprawną dykcją, zgodnie z normami ortoepicznymi i intonacyjnymi.
Kształtowanie nawyków czytania w odpowiednim tempie, tembrze i głośności czytania odpowiednio do treści i stylu tekstu i zamysłu autora. Ciche czytanie i rozumienie nowego tekstu. Ciche czytanie i rozumienie tekstów różnych typów, stylów i gatunków, które odnoszą się do różnych sfer komunikacji, z wykorzystaniem słownika.
Gatunki proponowane do nauki czytania: baśnie, opowiadania, artykuły, wywiady, wiersze, bajki, zagadki, przysłowia i powiedzenia, rymowanki, aforyzmy, piosenki.
Style językowe: artystyczny (literacki), publicystyczny.
Pisanie
Kształtowanie początkowego nawyku poprawnej grafii: wykonanie ćwiczeń na czytelność pisma, formowanie nawyku ortograficznego i interpunkcyjnego. Przepisywanie, pisanie dyktowanych wyrazów, dyktand, tekstów z ortograficzną wymową, tłumaczenie słów i niewielkich wypowiedzi. Pisanie z pamięci niewielkich wierszy. ***Dyktando kontrolne (koniec 1 i 2 półrocza).***
Kształtowanie umiejętności i nawyków układania niewielkich tekstów (monolog, dialog) różnych typów, stylów, gatunków: Dokładne streszczenie tekstu opowiadania z uwzględnieniem stylu literackiego (niewielkiego objętościowo). Rozszerzone streszczenie tekstu literackiego o charakterze

wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

wypowiedzi;

* udoskonala napisane teksty, poprawia błędy;
* piszę adres odbiorcy i nadawcy na kopercie;
* umie napisać list nieoficjalny do krewnych i przyjaciół, stosuje zasady i reguły poprawnego redagowania listów, uwzględnia etykietę językową;
* ma ogólne pojęcie o języku narodowym Polaków;
* rozumie znaczenie języka w życiu człowieka i społeczeństwa;
* wykorzystuje konkretne wiadomości z zakresu języka jako narzędzia porozumiewania się i poznania rzeczywistości;
* posiada wiadomości o dźwiękach języka i zna litery, prawidłowo akcentuje wyrazy na 2 sylabie od końca;
* poprawnie wymawia dźwięki stosownie do norm ortoepicznych, oznacza je na piśmie, poprawnie dzieli wyrazy na sylaby;
* odróżnia samogłoski od spółgłosek;
* poprawnie rozmieszcza słowa w porządku alfabetycznym, oznacza sylaby, poprawnie wymawia wyrazy (akcent na drugą sylabę od końca, w niektórych z akcentem padającym na 3 lub 4 sylabę od końca – rzeczowników zakończonych na *-ika, -yka*, czasowników w 1. i 2. os. l. mn. czasu przeszłego);
* posiada podstawowe wiadomości dotyczące

narracyjnym z elementami opisu zwierząt.
Krótkie streszczenie tekstu literackiego o charakterze narracyjnym z elementami własnych refleksji.
Gromadzenie materiałów w celu napisania wypracowania na zaproponowany przez nauczyciela temat i jego systematyzacja.
Układanie wypracowania-opowiadania na podstawie własnego doświadczenia (przy pomocy nauczyciela).
Redagowanie niewielkich tekstów, ułożonych przez uczniów.
Zaadresowanie koperty i napisanie listu.

Hasła

(Materiał edukacyjny)

II. System językowy (47 godz.)

Wiadomości ogólne o języku

Język polski jako język państwowy w Polsce. Język – narzędzie porozumiewania się i poznania rzeczywistości. Miejsce języka polskiego wśród innych języków słowiańskich na Ukrainie (1 godz.).

Powtórzenie materiału ze szkoły podstawowej i nauka nowego materiału (4 godz.):

Fonetyka. Ortoepia. Grafia (powtórzenie i utrwalenie wiadomości)

Głoski a litery.
Wprowadzenie pojęć dotyczących fonetyki, ortoepii, grafii.
Głoski w języku i wypowiedzi. Samogłoski i spółgłoski, główne ortoepiczne normy ich wymawiania.
Nienosowe (*a, o, e, u / ó, y, i*) a nosowe samogłoski (*ą, ę*). Wymowa nosowych samogłosek przed szczelinowymi spółgłoskami, wargowymi, zwartymi, tylnojęzykowymi *k, g*, dwuwargowymi *p, b*, przed *l, ł*.
Wymowa samogłoski *ę* na końcu słów.
Wymowa nosowych samogłosek w wyrazach zapożyczonych.
Dźwięczne, bezdźwięczne, półotwarte spółgłoski, twarde i miękkie spółgłoski.
Wymowa środkowojęzykowych miękkich spółgłosek (*ź, ś, ń, dź, ć*).

zakresu fonetyki, ortoepii, grafii; * wyodrębnia dźwięki w słowach, umie scharakteryzować dźwięk w obrębie opanowanego materiału (samogłoski i spółgłoski); *przestrzega norm ortoepicznych, poprawnie wymawia samogłoski nienosowe i nosowe, spółgłoski dźwięczne, bezdźwięczne, twarde i miękkie (*ź, ś, ń, dź, ć*, *z', s', d', t', dz', ć', ś', ź', č', dž'*); * odróżnia twarde i miękkie spółgłoski, oznacza je na piśmie; * poprawnie oznacza dźwięki przy pomocy znaków diakrytycznych, dwuznaków (*rz, sz, cz, ch, dz, dź, dż*); * poprawnie dzieli wyrazy na sylaby, prawidłowo wymawia sylabę akcentowaną; * wymawia zgodnie z ortoepicznymi normami standardowego języka polskiego upodobnione spółgłoski i uproszczone grupy spółgłoskowe; * poprawia i zauważa typowe błędy ortoepiczne w swojej wymowie i wymowie innych uczniów;	Oznaczanie miękkości spółgłosek w piśmie. Dźwiękowe znaczenie liter. Alfabet (powtórzenie). Dźwiękowe znaczenie liter, zaznaczanych przy pomocy znaków diakrytycznych, dwuznaków (*rz, sz, cz, ch, dz, dź, dż*). Sylaba. Dzielenie wyrazów na sylaby. Znaczenie samogłosek. Akcent wyrazowy (dynamiczny, stały, na przedostatniej sylabie od końca słowa). Wyjątki od ogólnej zasady (akcentowanie na 3 sylabie od końca wyrazu, na 4 sylabie od końca wyrazu). Upodobnienie bezdźwięcznych i dźwięcznych spółgłosek w wymowie. Upraszczanie grup spółgłoskowych. Wyjątki w stałym akcentowaniu wyrazów (praktycznie). Normy ortoepiczne. Typowe błędy ortoepiczne w
Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

* korzysta ze słownika ortoepicznego;
* określa leksykalne znaczenie wyrazu, uściśla go przy pomocy kontekstu;
* odróżnia wyrazy jednoznaczne i wieloznaczne,
znaczenie wieloznacznego słowa i sposoby przeniesienia znaczeń;
* odnajduje w słowniku i tłumaczy wyrazy przenośne;
*odnajduje w tekście synonimy, antonimy, wyrazy neutralne i nacechowane stylistycznie, dobiera do wyrazów synonimy, antonimy;
* posługuje się synonimami (w celu nadania wypowiedzi odpowiedniego stylu, dla wyjaśnienia stosunków zdaniowych, uniknięcia powtórzeń), antonimów (w celu stworzenia kontrastu);
* ma pojęcie o błędach leksykalnych;
* umie korzystać z różnych słowników – tłumaczeniowego, dwujęzycznego, słownika synonimów i antonimów;
*tłumaczy wyrazy z języka ukraińskiego i odwrotnie przy pomocy słownika;
*rozpoznaje frazeologizm, tłumaczy (w nietrudnych wypadkach) znaczenie frazeologizmów przy pomocy kontekstu i słownika;
*rozumie cechy przysłów, powiedzeń, wyrazów skrzydlatych i aforyzmów;
*umie korzystać ze słownika frazeologicznego, odnajduje w nim informację o znaczeniu leksykalnym frazeologizmów;
*wyodrębnia w wyrazie rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną;
*rozróżnia formy należące do tego samego wyrazu i do rodziny wyrazów;
*używa wyrazów pokrewnych i form wyrazowych w celu łączenia wyrazów w tekście;
* wyodrębnia morfem, oznacza go umownie;
*dobiera wyrazy pokrewne i wyrazy z jednakowymi przyrostkami, przedrostkami;
*rozróżnia wyrazy pochodne i niepochodne, strukturę pochodnego wyrazu poprzez jego wytłumaczenie;

wymowie.
Słownik poprawnej wymowy (uzupełnienie wiadomości).

Słownictwo i frazeologia (5 godz.)

Pojęcie leksyki i leksykologii. Wiadomości podstawowe dotyczące rozwoju słownictwa języka polskiego. Wyraz jako centralna jednostka języka. Znaczenie leksykalne wyrazu, grupy wyrazów według znaczenia (synonimy, antonimy) (powtórzenie i utrwalenie pojęć). Wieloznaczność wyrazów (powtórzenie). Sposoby przenoszenia znaczenia wyrazów. Stosowanie wieloznacznych wyrazów w znaczeniu właściwym i przenośnym (praktycznie).
Wyrazy neutralne i nacechowane stylistycznie.
Błąd leksykalny (praktycznie).
Zapoznanie uczniów ze słownikiem tłumaczeniowym, zasadami tłumaczenia znaczenia leksykalnego.
Zapoznanie ze słownikami synonimów, antonimów.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Pojęcie **frazeologii** i **frazeologizmu**, jego znaczenie leksykalne.
Przysłowia i powiedzenia, wyrazy skrzydlate i aforyzmy, ich cechy (powtórzenie i utrwalenie pojęć).
Zapoznanie uczniów ze słownikiem frazeologicznym.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).

Budowa słowotwórcza wyrazu. Słowotwórstwo (5 godz.)

Pojęcie budowy słowotwórczej słowotwórczej wyrazu, słowotwórstwo jak dział nauki o języku, zajmujący się budową, tworzeniem wyrazów, wyjaśniający sposoby powstawania słów.
Budowa słowotwórcza wyrazu (podstawa słowotwórcza, rdzeń, końcówka fleksyjna) i rodzaje formantów (przedrostek, przyrostek).
Wyrazy pokrewne, ich powstanie (powtórzenie i utrwalenie wiadomości).

*świadomie dobiera wyrazy z różnymi morfemami i wykorzystuje je we własnych wypowiedziach;	Wyrazy pochodne i niepochodne (niepodzielne słowotwórczo). Morfem jako minimalna znacząca cząstka wyrazu. Wyodrębnianie w wyrazach morfemu (rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówka fleksyjna) w oparciu o język ukraiński (praktycznie). Wyrazy pokrewne i formy wyrazów.

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

*rozpoznaje leksykalne i gramatyczne znaczenie wyrazów;
*określa samodzielne i niesamodzielne części mowy, ich cechy gramatyczne;
* rozpoznaje samodzielne i niesamodzielne części mowy we własnych wypowiedziach;
*zna znaczenie, odmianę i funkcje składniowe rzeczownika, odróżnia nazwy własne i pospolite, żywotne i nieżywotne, rzeczowniki osobowe, nieosobowe, męskoosobowe;
*dostrzega rzeczowniki w zdaniu;
*określa znaczenie i pytania przypadków;
*poprawnie odmienia rzeczowniki I-III deklinacji twardo- i miękkotematowych, w tym osobowe rzeczowniki męskie w liczbie mnogiej;
*stosuje formy przypadków rzeczownika przy układaniu zdań, używa rzeczowników we własnych wypowiedziach;
*zna znaczenie, odmianę i funkcję składniowe przymiotnika;
* odmienia przymiotniki w zależności od określających ich rzeczowników;
*uświadamia sobie zależność kategorii gramatycznych przymiotnika (rodzaj, liczba, przypadek, żywotne-nieżywotne, męskoosobowa kategoria) od określającego jego rzeczownika;
*stosuje formy przypadków przymiotnika przy układaniu zdań, używa przymiotniki we własnych wypowiedziach;
*zna znaczenie, odmianę i funkcję składniowe zaimka;
*stosuje formy przypadkowe zaimka przy układaniu zdań, używa zaimków we własnych wypowiedziach;
*zna znaczenie, odmianę i funkcję składniowe czasownika;
*odnajduje bezokolicznik i formę osobową

Morfologia (12 godz.)
Leksykalne i morfologiczne znaczenie słowa.
Części mowy (samodzielne i niesamodzielne), wiadomości ogólne (powtórzenie materiału).
Uzupełnienie wiadomości z zakresu części mowy z odniesieniem się do języka ukraińskiego.
Rzeczownik, jego *znaczenie*, odmiana i funkcje składniowe.
Rzeczowniki – nazwy własne i pospolite, żywotne i nieżywotne. Rzeczowniki osobowe (*uczeń, kobieta*), nieosobowe (*pies, owca*), męskoosobowe (*pan, chłopiec*) (praktycznie).
Odmiana rzeczowników przez liczbę pojedynczą (lp.) i liczbę mnogą (lm.) i przypadki, nazwy przypadków i pytania do nich.
I (męska) odmiana rzeczowników. Odmiana rzeczowników twardo- i miękkotematowych.
Odmiana osobowych rzeczowników męskich w liczbie mnogiej.
II (nijaka) odmiana rzeczowników. Odmiana rzeczowników twardo- i miękkotematowych.
III (żeńska) odmiana rzeczowników na samogłoskę. Odmiana rzeczowników twardo- i miękkotematowych.
Właściwości odmiany rzeczowników rodzaju żeńskiego z zerową końcówką fleksyjną.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Przymiotnik, jego znaczenie, odmiana i funkcje składniowe.
Odmiana przymiotników (praktycznie).
Zależność kategorii gramatycznych przymiotnika (rodzaj, liczba, przypadek, żywotne-nieżywotne, męskoosobowa kategoria) od określającego rzeczownika.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Zaimek**,** jego znaczenie, odmiana i funkcje składniowe.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Czasownik, jego znaczenie, odmiana i funkcje składniowe.
Bezokolicznik i forma osobowa czasownika.
Dokonany i niedokonany aspekt czasownika.

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
czasownika, poprawnie tworzy aspekt dokonany i niedokonany czasownika; * zna i poprawnie używa formy czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego czasowników; *używa w zdaniu czasowniki I-III koniugacji, w tym formy czasownika *być* w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym; * rozpoznaje w zdaniu czasowniki, używa ich we własnych wypowiedziach; *zna znaczenie, odmianę i funkcję składniowe liczebnika; *konstruuje zdania z liczebnikami głównymi i porządkowymi, używa ich we własnych wypowiedziach; *zna znaczenie, odmianę i funkcję składniowe przysłówka; *dostrzega przyimki i spójniki w zdaniu, używa ich zgodnie z logiką wypowiedzi, używa ich we własnych wypowiedziach; *odróżnia związki wyrazowe od wyrazów i zdań; * konstruuje związki wyrazowe, dostrzega wyraz określany i wyraz określający, rozpoznaje związki wyrazowe w zdaniu; *rozpoznaje podstawowe jednostki porozumiewania się, zdanie jako rodzaj wypowiedzenia z najważniejszym związkiem składniowym (podmiot i orzeczenie); * zna podstawę gramatyczną zdania, rozpoznaje je w zdaniu; *dostrzega zdania bezpodmiotowe; *rozpoznaje typy zdań ze względu na cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające, rozkazujące oraz barwę uczuciową główne i drugorzędne części zdania; * dostrzega zdania pojedyncze nierozwinięte i zdania pojedyncze rozwinięte; * rozpoznaje szeregi w zdaniu, używa ich we własnej wypowiedzi ustnej i w pisemnej; *odróżnia słowa autora, mowę zależną i niezależną; *układa wypowiedzi z mową zależną i niezależną, układa dialogi w celu szczegółowego przekazania usłyszanej i przeczytanej informacji; *dostrzega przynależność tekstu do pewnego stylu; *układa wypowiedzi, stosuje mowę zależną i	Odmiana czasowników w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym. Odmiana czasownika by*ć* w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Liczebnik***, jego znaczenie, odmiana i funkcje składniowe. Liczebniki główne i porządkowe. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Przysłówek***, jego znaczenie, odmiana i funkcje składniowe. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Niesamodzielne części mowy***: ogólna wiedza na temat przyimka, spójnika. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem do wyboru, w oparciu o język ukraiński). ***Składnia (6 godz.)*** Związki wyrazów i ich znaczenie w języku, różnica między wyrazem i zdaniem (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Zespoły składniowe i ich budowa: wyraz nadrzędny (określany) i podrzędny (określający) w związku wyrazowym. Zdanie jako rodzaj wypowiedzeń z osobową formą czasownika w funkcji orzeczenia, jego najważniejszy związek składniowy (syntaktyczny), który tworzą główne części zdania (podmiot i orzeczenie). Zdania bezpodmiotowe (informacja ogólna). Typy zdań ze względu na cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające, rozkazujące (powtórzenie). Zdania uczuciowe (nacechowane emocjonalnie). Zdania pojedyncze nierozwinięte. Zdania pojedyncze rozwinięte. Zdania szeregowe (z jednorodnymi częściami) (praktycznie). Mowa zależna i niezależna. Dialog. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Stylistyka (2 godz.)*** Pojęcie o stylistyce jako dziedzinie wiedzy. Ogólna znajomość stylów funkcjonalnych.

	Podstawowe style funkcjonalne (potoczny,
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
niezależną w celu przekazania informacji; *zna reguły dzielenia wyrazów przy przenoszeniu, ma pojęcie o błędzie ortograficznym, sprawdza to, co zostało napisane; * stosuje poprawnie wielką literę w nazwach własnych; * pisze poprawnie wyrazy z *u–ó, ż–rz, ch–h* wymiennymi i niewymiennymi*, j–i* (po spółgłoskach oraz po samogłoskach); * pisze poprawnie a uzasadnia pisownię przedrostków *z- (s-, ś), wz-, weź- (ws-, wes-), roz, bez; nie* z rzeczownikami i czasownikami; * pisze poprawnie zakończenia bezokoliczników *-ść, -źć*; *odnajduje i poprawia błędy ortograficzne;	naukowy, artystyczny, publicystyczny, urzędowo-kancelaryjny). Zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące. Celowe używanie różnych typów stylów – potocznego, naukowego, artystycznego. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). O***rtografia (9 godz.)*** Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu. Błąd ortograficzny, jego umowne zaznaczenie (praktycznie). Wielka litera w imionach, nazwiskach, nazwach geograficznych. Pisownia wyrazów z literami *ę, ą, em, en, om, en*. Pisownia wyrazów z u–*ó, ż–rz, ch–h* wymiennymi i niewymiennymi*, j–i* (po

*pisze z zachowaniem reguł interpunkcyjnych i uzasadnia znaki na końcu zdania;
* rozumie pojęcie błędu interpunkcyjnego i jego zaznaczenia;
*poprawnie zapisuje mowę zależną i niezależną, dialog;
* uzasadnia znaki interpunkcyjne przy pomocy wyuczonych reguł;
* posiada wiadomości z zakresu ustnej twórczości ludowej; zna utwory folklorystyczne i literackie, pokazujące specyfikę kultury polskiej (z uwzględnieniem doświadczeń życiowych Polaków mieszkających na terenach Ukrainy);
* zna tematyczne grupy wyrazów, które zawierają tematykę typową dla polskiej kultury materialnej;
* odbiera informację, czyta, rozumie teksty, napisane w różnym stylu, rozróżnia gatunki tekstów dołączonych do lekcji w celu poznania nowego tematu;

Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

spółgłoskach oraz po samogłoskach).
Pisownia przedrostków *z- (s-, ś), wz-, weź- (ws-, wes-), roz, bez*.
Pisownia *nie* z rzeczownikami i czasownikami (powtórzenie).
Pisownia zakończeń bezokoliczników *-ść, -źć*.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Interpunkcja (3 godz.)
Znaki interpunkcyjne na końcu zdania (powtórzenie).
Błąd interpunkcyjny, jego zaznaczenie (praktycznie).
Znaki interpunkcyjne w zdaniach szeregowych.
Znaki interpunkcyjne w zapisie mowy zależnej i niezależnej, w zapisie dialogu.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Powtórzenie opanowanego materiału (1 godz.)
III. Wiedza o społeczeństwie i kulturze
Orientacyjny zakres tematyczny i polecane lektury:
Utwory ludowe. Polskie i światowe tradycje (mit o
Syzyfie, o Dedale i Ikarze), zwyczaje, utrwalone w
folklorze (bajki ludowe, wiersze, piosenki, kolędy,
bajki pisarzy (do wyboru, np.M. Konopnickiej, J. Korczaka).
Życie w szkole. Moja szkoła. Uczniowie w klasie,
nauczyciele, mój kolega (moja koleżanka). Kultura
zachowania.
Wartość nauki i wiedzy.
Twórcze i naukowe zainteresowania uczniów.
Opowiadania o dzieciach (do wyboru, np.
Hasła
(Materiał edukacyjny)

* bierze udział w dyskusji dotyczącej określonych tematów, podejmuje próby oceny i dyskusji;
*ma podstawowe pojęcia o tradycjach, kulturze i zwyczajach narodu polskiego i Polaków mieszkających na Ukrainie,
* posiada pewną wiedzę dotyczącą rozwoju literatury polskiej; ma wiadomości z zakresu literatury dla dzieci, zna utwory o życiu szkolnym dzieci polskich, posada wiedzę o świętach rodzinnych Polaków i porównuje je z tradycjami Ukraińców;
*zna utwory o kraju rodzinnym, o Polsce i polskiej przyrodzie, świecie roślin i zwierząt;
* ma pewne wyobrażenie o Polsce, jej stolicy, historycznych miastach; o państwowej symbolice polskiej, o świętach państwowych i ludowych;
* zna imiona wybitnych Polaków;
*umie wyznaczyć cele własnej działalności poznawczej;
*planuje działania w celu osiągnięcia określonego rezultatu;
* wciela to, co zaplanował, ocenia otrzymany rezultat;
* umie przedstawić opisane przedmioty, zjawiska, sytuację, umie zastosować przyswojoną wiedzę i umiejętności do nowej sytuacji;
* określa i formułuje problemy, które powstały w procesie nauczania, podejmuje próbę ich rozwiązania;
* dostrzega w języku, utworach sztuki, postępowaniach ludzi dobroć, piękno;
* krytycznie ocenia własne postępowania;
* tolerancyjnie odnosi się do wypowiedzi innych ludzi, nauczycieli i rodziców;
* poznaje utwory literackie, kulturę i tradycje Polaków, ma stosunek tolerancyjny do kulturalnej spuścizny innych narodów;
* rozumie potrzebę uczestnictwa w zajęciach z wychowania fizycznego, organizacji ustalonego porządku dnia dla zachowania własnego zdrowia,

M. Orłonia, J. Porazińskiej i in.).
Zdrowie i jego ochrona. Porządek dnia.
Zasady higieny osobistej. Sport.
Moja rodzina, członkowie rodziny, ich zawody,
ulubione czynności i prace domowe. Historia mojego rodu.
Stosunki między rodzicami a dziećmi.
Święta i tradycje rodzinne (imieniny, urodziny).
Czas wolny (poezja i proza dla dzieci do wyboru,
np. M. Konopnickiej, A. Fredry, J. Brzechwy, M. Terlikowskiej, D.Gellnerowej,
Cz. Jańczarskiego,K. Wierzyńskiego, Cz. Miłosza,
W.Broniewskiego, J. Ratajczaka,J. Tuwima, J.Twardowskiego).
Kraj rodzinny i jego historia.
Moje miasto, wieś.
Moje mieszkanie.
Stosunki międzyludzkie.
Praca ludzi w mieście i na wsi.
Kontakty z przyrodą, światem roślin i zwierząt.
Ochrona przyrody (utwory literackie, np. klasyki
Polskiej – A. Mickiewicz, I. Krasicki).
Polska i jej stolica.
Narodowa symbolika polska (hymn, flaga, godło).
Państwowe i ludowe święta polskie.
Polska sztuka ludowa.
Naród polski. Wielcy Polacy (np. opowiadania o
Janie Pawle II, Adamie Mickiewiczu, Fryderyku
Chopinie).
Literatura polska dla dzieci.

IV. Sprawności strategiczne (w zakresie postaw)

Formowanie i rozwój ogranizacyjno-kulturowych umiejętności:
rozwijanie zdolności określania celów własnej działalności poznawczej, planowania działań dla w celu osiągnięcia zamierzonych efektów,

wykonywania tego, **co zostało zaplanowane, oceniania otrzymanego rezultatu.**
Formowanie i rozwój, udoskonalenie (w zależności od etapów nauczania) ogólnopoznawczych, twórczych, estetyko-etycznych umiejętności uczniów.
Formowanie i rozwój umiejętności znajdowania informacji potrzebnych do wykonania zadań przy pomocy nauczyciela lub rodziców.
Formowanie i rozwój umiejętności pracy z komputerem w celu wykonania zadań korzystając z pomocy dorosłych i samodzielnie.
Rozwój nawyków pracy w parach, grupach, podejmowania decyzji kolektywnych i umiejętności tolerancyjnego reagowania na uwagi

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
szanuje zdrowie innych ludzi; * umie pracować samodzielnie, w parach, grupach; przyjmuje pomoc dorosłych.	przy odpracowaniu zadań. Rozwój nawyków analitycznych w celu wykonania zadań o charakterze porównawczym. Formowanie nawyków obowiązkowego i twórczego wykonania zadań. Formowanie nawyków tolerancyjnego stosunku do tradycji i kultur różnych narodów.

Klasa 6

(70 godzin; 2 godziny tygodniowo)

(w tym 5 godzin – na powtórzenie i utrwalenie materiału na początku i pod koniec roku szkolnego; 2 godziny − dodatkowe)

Treści *(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*	*Hasła* *(Materiał edukacyjny)*
Uczeń: * słucha, rozumie faktyczną treść tekstu artystycznego po jednokrotnym przesłuchaniu wypowiedzi; * odpowiada na pytania, związane z treścią tekstu; * formułuje temat, myśl główną tekstu, rozumie jego treść;	**I. Sprawności językowe (21 godz.)** ***Słuchanie i rozumienie*** ***Rozwój nawyków odbioru i rozumienia ze słuchu nieznanych tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków wypowiedzi ustnych.*** Odbiór tekstu literackiego w zakresie rozumienia ze słuchu (objętość 400-500 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 4-5 minut) i innych tekstów (objętość 300-400 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 3-4 minuty).

Treści **(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)**	**Hasła** **(Materiał edukacyjny)**
* odbiera ze słuchu, rozumie tekst publicystyczny, formułuje jego temat, myśl główną, rozumie mikrotematy odnoszące się do tematu; *rozumie myśl główną nagrania audio; *rozróżnia ze słuchu styl artystyczny, publicystyczny, potoczny; *odbiera i odróżnia rożne typy tekstów (opis, opowiadanie, rozważanie); * układa ustnie dialogi, rozgrywa je w różnych formach zgodnie z zaproponowanymi sytuacjami; * trzyma się się tematu wypowiedzi, reguł, zasad kulturalnej rozmowy, reguł i norm języka ogólnopolskiego; * używa formuł grzecznościowych (6-7 replik dla dwóch uczniów); * mówi logicznie, zgodnie z wymaganiami poprawnej artykulacji, używa różnych środków językowych; * ustnie układa dialog według zaproponowanego początku i ogólnej treści; * rozgrywa dialog z uzupełnieniem 2-3 replikami, wykorzystuje zachowania pozajęzykowe (spojrzenie, mimika, gest); * bierze udział w redagowaniu tekstu, odtwarza opuszczone części dialogu; * tłumaczy dialog dotrzymując się jego treści; * mówi z poprawną dykcją, intonacją, dba w wypowiedzi o zachowanie kultury osobistej i tolerancji;	Rozwój umiejętności słuchania i rozumienia: * w oparciu o tekst napisany preparowany i autentyczny taki jak, monolog, dialog, polilog (tekst czytany przez nauczyciela, nagranie audio, tekst czytany przez ucznia); * bez wspierania się na tekst-monolog i dialog (tekst czytany przez nauczyciela, nagranie audio). Słuchanie i rozumienie zróżnicowanych tekstów pod względem: * gatunku (opowiadania, artykuły, baśnie, bajki, wiersze, przysłowia i powiedzenia, zagadki, piosenki, kolędy, gry), * stylu (artystyczny (literacki), publicystyczny, potoczny), * typu (opis, opowiadanie, rozważanie) – z dotrzymaniem wymogów, między innymi zrozumienia jego treści ogólnej po pierwszym przesłuchaniu tekstu, uświadomienia sobie i zapamiętania myśli głównej tekstu; na podstawie usłyszanego tekstu formułowanie ustnej wypowiedzi wyrażającej opinię o treści przesłuchanego tekstu, umiejętność rozpoznania ze słuchu stylu i typu tekstu. Mówienie Uczestnictwo w dialogu o objętości 6-7 replik dla dwóch uczniów. Układanie dialogów różnych pod względem formy (pytanie grzecznościowe o informację, prośba, składanie życzeń, wyrażenie niezadowolenia, typowe dla standardowych

* tłumaczy wyrazy i sytuacje, które są w tekście; * ocenia usłyszany tekst odpowiednio do norm	sytuacyj komunikacyjnych zadawanie pytań, radość, zachwyt, pochwała) z zaproponowanym początkiem i treścią ogólną, ze wskazaniem sytuacji, w jakiej mają się znaleźć osoby prowadzące dialog.
wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	**Hasła** **(Materiał edukacyjny)**
języka polskiego; * rozróżnia monolog, dialog, polilog, ustne i pisemne formy wypowiedzi (opis, opowiadanie); *zna podstawowe wymogi sprawnego komunikowania się (precyzyjność, rzeczowość, logiczna kolejność, wyrazistość wymowy, dokładność), reguły komunikowania się w sytuacjach codziennych (uprzejmość, tolerancja, życzliwy stosunek do rozmówcy, zachęta go do wypowiedzenia własnej opinii; unikanie nieodpowiednich wyrazów, wysokiego tonu); *dotrzymuje się głównych reguł komunikacji, formuł grzecznościowych; * rozróżnia pojęcie komunikacji, mówienia, rozumie znaczenie mówienia w sytuacjach codziennych; * wskazuje części sytuacji komunikacyjnej (temat, adresat, miejsce, cel); *rozróżnia monolog różnych rodzajów, umie układać ich w oparciu o rysunki, wyrazy kluczowe, zwroty; *umie dobierać nagłówki zgodnie z główną myślą tekstu; *tłumaczy znaczenie leksykalne wyrazu w oparciu o kontekst, synonimy (antonimy); *ustnie układa monolog-opowiadanie, monolog- opis według tematu zaproponowanego przez nauczyciela; *recytuje na pamięć wypowiedzi słynnych ludzi, niewielkie wiersze zgodnie z tematem (do wyboru); *zna główne cechy tekstu, wyodrębnia w nim akapity; *ustnie układa prosty plan tekstu, wyznacza temat, mikrotemat, myśl główną wypowiedzi,odtwarza treść tekstu przy pomocy odpowiedzi na pytania; * unika błędów we własnym mówieniu (powtarzanie wyrazów, nieodpowiednie użycie wyrazów i zwrotów, innych środków językowych);	Ustny monolog różnych typów, stylów i gatunków (powtórzenie i utrwalenie wiadomości) Ogólne wiadomości o procesie komunikacji i roli mówienia w jego przebiegu. Sytuacja komunikacyjna i jej części – temat, adresat, miejsce, cel. Wiadomości o rodzajach sprawności językowej (słuchanie i rozumienie, mówienie, czytanie, pisanie). Monolog i dialog, ustne i pisemne formy wypowiedzi. Typy wypowiedzi ustnych – opis, opowiadanie, rozważanie. Wprowadzenie pojęcia monologu informacyjnego i ekspresywnego. Układanie wypowiedzi monologicznych z wykorzystaniem różnych stylów i typów wypowiedzi (w oparciu o wyrazy kluczowe, wyrażenia, rysunki). Rozwój umiejętności dobierania nagłówka zgodnie z główną myślą tekstu, odpowiadanie na pytania, tłumaczenie znaczeń leksykalnych nowych słów przy pomocy kontekstu, synonimów (antonimów). Układanie niewielkich ustnych form wypowiedzi – opisów (opis ubrania, wnętrza, przyrody), wypowiedzi-opowiadań (opowiadanie wydarzenia; wykonywanie różnych zadań o charakterze logicznym: rebusy, szarady i inne). Dalszy rozwój umiejętności i nawyków ustnego przekazywania tekstu, dodawania wyrazów i zwrotów; tłumaczenia wyrazów, tłumaczenia znaczeń nowych wyrazów w tekście przy pomocy słownika, w oparciu o komentarze do tekstu; poprawianie tekstu; imitacja wzorów i recytowanie na pamięć niewielkich tekstów i wierszy. Tekst, jego główne cechy. Podział tekstu na akapity. Prosty plan tekstu. Temat, mikrotemat, myśl główna wypowiedzenia. Kultura językowa. Podstawowe wymagania

*odnajduje cechy stylu usłyszanego tekstu, ocenia jego treść;
* układa ustny monolog wykorzystując różne style i typy wypowiedzi w ramach opanowanego materiału z wykorzystaniem słów-kluczy, zwrotów, rysunków;

dotyczące mówienia, reguły komunikacji werbalnej. Etykieta grzecznościowa (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Rodzaje i treść działalności edukacyjnej Ustne streszczenie tekstu, zamiana wyrazów,

Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

* nadaje nagłówek i streszcza tekst;
*tłumaczy znaczenie nieznanych wyrazów przy pomocy słownika, komentarzy do tekstu, w oparciu o kontekst, synonimy, antonimy;
*układa w logicznej kolejności opis ubrania, narzędzi pracy, opowiadania o wydarzeniach, w tym na podstawie ułożonego planu;
*uczy się na pamięć niewielkich monologów i dialogów, wierszy, baśni;
*tłumaczy wyrazy, połączenia wyrazów, łatwe teksty z języka ukraińskiego na polski;
*odtwarza zdania i całość tekstu, dobiera odpowiednie do znaczenia wyrazy;
*prognozuje typy i styl wypowiedzi na podstawie nagłówka, rozumie i wyznacza typ i styl tekstu;
*wskazuje cechy charakterystyczne stylu usłyszanego tekstu, wypowiada własną opinię odnośnie treści tekstu;
*imituje wzór, transformuje tekst, bierze udział w grach;
* wykonuje różne zadania o charakterze logicznym: rebusy, szarady i inne, w tym z udziałem rodziców;
* ustnie streszcza zgodnie z tekstem opowiadanie literackie i tekst popularnonaukowy, ustala temat, myśl główną, wypowiada własny stosunek do treści z zachowaniem cech stylu autora;
* poprawia błędy i uzasadnia, na czym one polegały w wypowiedzi własnej i cudzej;
* podporządkowuje wypowiedź tematowi i myśli głównej (ze względu na cel i adresata);
* streszcza wybiórczo i układa wypowiedź na tematy lingwistyczne, snuje refleksje, wyraża swoje zdanie na podstawie streszczonych fragmentów tekstu naukowego;
* zbiera dowody odnoszące się do tematu i myśli głównej, formułuje w tezach albo wnioskach myśl główną;

Hasła
(Materiał edukacyjny)

wprowadzenie do zdania wyrazów i zwrotów. Tłumaczenie ustne wyrazów, łatwych tekstów. Tłumaczenie ustne wyrazów, związków wyrazowych przy pomocy słownika i w oparciu o komentarze do tekstu. Ustne streszczenie (szczegółowe, ścisłe, wybrane) od 3 do 4 minut. Szczegółowe streszczenie niewielkiego tekstu artystycznego o charakterze narracyjnym i tekstu popularnonaukowego. Ustne streszczenie wybranego tekstu i układanie wypowiedzeń na tematy językowe, refleksje na podstawie streszczonych fragmentów tekstu naukowego. Ustne streszczenie o charakterze informacyjnym, związane z wydarzeniami z życia klasy, szkoły, miasta.

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

*ustnie układa zawiadomienie o charakterze informacyjnym dotyczące dotyczące życia klasy, szkoły, miasta;
*ocenia własną i cudzą wypowiedź według podanego planu;
* poprawnie artykułuje, akcentuje i mówi z odpowiednią intonacją;
*czyta na głos i rozumie faktyczną treść tekstów literackich i publicystycznych po jednokrotnym ich przesłuchaniu; * intonacyjnie zaznacza części logiczne;
* odpowiada na pytania, które odnoszą się do treści przeczytanego tekstu;
* wyraźne czyta zgodnie z normami ortoepicznymi i intonacyjnymi (100 słów na minutę), używa pauz na końcu i w środku zdania, rozumie temat, mikrotematy, myśl główną, indywidualnie odbiera tekst i ocenia go;
*formułuje pytania do zakończonych logiczne część tekstu, określa akapity;
*odbiera i rozumie przeczytany tekst, który odnosi się do indywidualnej, społecznej, edukacyjnej sfery komunikacji, jak również elementów opisu pomieszczenia, przedmiotów albo zjawisk przyrody, ustala znaczenie nieznanych słów na podstawie kontekstu i słownika;
* ma wypracowane podstawowe nawyki rozumienia nowego tekstu; * rozumie główną treść nowego tekstu napisanego w stylu publicystycznym, w tym przy przeglądaniu, ustala środki leksykalne związku zdań w tekście;
* wykorzystuje w piśmie opanowane reguły ortograficzne i interpunkcyjne;
*pisze tekst, sprawdza to, co napisał;

Hasła
(Materiał edukacyjny)

Czytanie
Rozwój techniki czytania na głos i milcząco, rozumienie przeczytanych samodzielnie tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków.
Czytanie ze zrozumieniem na głos tekstów literackich z odpowiednią szybkością (100 wyrazów na minutę).Utrwalenie nawyków płynnego czytania, z poprawną dykcją, zgodnie z normami ortoepicznymi i intonacyjnymi. Kształtowanie nawyków czytania w odpowiednim tempie, tembrze i głośności czytania zgodnie z treścią, stylem i zamysłami autora. Wyraźne czytanie na głos ze zrozumieniem głównej treści tekstów stylu publicystycznego, które odnoszą się do zachowań ludzi z zastosowaniem środków leksykalnych, reguł ortoepicznych, pauz w końcu i środku zdania. Ciche czytanie i rozumienie tekstów różnych typów, stylów i gatunków, adaptowanych i nieadoptowanych które odnoszą się do różnych sfer komunikacji, w tym elementów opisu pomieszczenia albo przyrody. ***Gatunki do czytania***: baśnie, opowiadania, artykuły, wywiady, wiersze, bajki, zagadki, przysłowia i powiedzenia, rymowanki, aforyzmy, piosenki, kolędy. ***Style językowe***: artystyczny, publicystyczny.

Pisanie
Kształtowanie nawyków poprawnej grafii: wykonanie ćwiczeń na formowanie nawyków ortograficznego i interpunkcyjnego. Przepisywanie, pisanie dyktand, tekstów z ortograficzną wymową, tłumaczenie słów i

Treści *(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*	*Hasła* *(Materiał edukacyjny)*
* pisze dokładne streszczenie tekstu z uwzględnieniem stylu literackiego o charakterze narracyjnym, który zawiera sytuację komunikacyjną (na podstawie słów kluczowych, ułożonego planu), z zachowaniem stylu autora; * pisze rozszerzone streszczenie tekstu literackiego o charakterze narracyjnym z elementami opisu pomieszczenia lub przyrody, z zachowaniem akapitów, zaznacza temat, i mikrotematy; * pisze krótkie streszczenie tekstu popularnonaukowego o charakterze narracyjnym; *wybiera w celu napisania notatki z elementami własnych własnej analizy ciekawy, aktualny temat; * gromadzi materiał, układa wyrazy, zespoły wyrazowe, łatwy tekst; * określa strukturę ogłoszenia, pisze ogłoszenie na zaproponowany temat, sporządza obwieszczenie; * posiada wiedzę na temat różnorodności języków świata, określa miejsce języka polskiego wśród języków słowiańskich i innych języków świata; * wykorzystuje konkretne wiadomości z zakresu języka jako narzędzia porozumiewania się i poznania rzeczywistości, wiedzy w zakresie bogactwa języka polskiego (wyrazy przenośne, synonimy, antonimy, frazeologizmy i inne); * odróżnia samogłoski nosowe i nienosowe, spółgłoski twarde i miękkie, dźwięczne, bezdźwięczne; * praktycznie posługuje się wiedzą w zakresie głównych norm ortoepicznych, dotyczących wymowy spółgłosek i samogłosek; * posiada wiadomości, dotyczące organów	niewielkich wypowiedzi. Pisanie z pamięci niewielkich utworów. Dyktando kontrolne (65-75 wyrazów; koniec 1 półrocza). Dyktando wzrokowo-słuchowe jako forma kontroli pod koniec roku (60-70 wyrazów). ***Dalsze kształcenie nawyków i umiejętności układania niewielkich tekstów pisemnych (monolog, dialog) różnych typów, stylów i gatunków:*** Przepisywanie według wzoru wzorem i napisanie nietrudnych dialogów na temat rozmowy zaproponowanej przez ucznia lub nauczyciela(do wyboru). Dokładne streszczenie tekstu-opowiadania z uwzględnieniem stylu literackiego, który mieści sytuację komunikacyjną (z wykorzystaniem słów kluczowych, napisanego planu). Rozszerzone streszczenie tekstu literackiego o charakterze narracyjnym z elementami opisu pomieszczenia lub przyrody. Krótkie streszczenie tekstu popularnonaukowego o charakterze narracyjnym. Notatka-wypracowanie do gazety z elementami własnej analizy zachowań ludzkich. Gromadzenie materiałów do sformowania notatki z elementami własnej analizy i jego systematyzacja. Napisanie ogłoszenia, obwieszczenia. Streszczenie kontrolne jako forma ewaluacji na koniec roku szkolnego (objętość tekstu – 80-100 wyrazów). **II. System językowy (47 godz.)** **Wiadomości ogólne o języku** Różnorodność języków świata. Język polski wśród języków słowiańskich i innych języków świata. Informacje o bogactwie języka polskiego (1 godz.).

Powtórzenie materiału z klasy 5 i uzupełnienie wiadomości (4 godz.)
Fonetyka. Ortoepia. Grafia
Nosowe samogłoski (*ą, ę*). Spółgłoski: twarde i

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

Hasła
(Materiał edukacyjny)

mówienia, zna nazwy głównych organów, rozumie ich udział w powstaniu dźwięków;
*poprawnie wymawia spółgłoski dźwięczne na końcu wyrazów, dźwięki, zaznaczane przy pomocy dwuznaków, przez litery *l, ł*;
*rozpoznaje sylabę akcentowaną, poprawnie akcentuje wyrazy, dzieli wyrazy przy przenoszeniu (w tym wyrazy z akcentem padającym na 3 lub 4 sylabę od końca);
* poprawia i zauważa typowe błędy ortoepiczne w swojej wymowie i wymowie innych uczniów;
* umie korzystać ze słownika ortoepicznego;
*wyznacza znaczenie leksykalne wyrazu, w tym przy pomocy kontekstu;
* rozróżnia w tekście synonimy, antonimy, wyrazy obce, archaizmy (w tym historyzmy), neologizmy, prawidłowo wykorzystuje ich we własnej wypowiedzi;
* tłumaczy wyrazy z języka ukraińskiego na język polski i odwrotnie;
* umie korzystać z różnych słowników – tłumaczeniowego, dwujęzycznego, słownika synonimów i antonimów, słownika wyrazów obcych;
*rozpoznaje frazeologizm, zna jego cechy, wykorzystuje we własnych wypowiedziach odpowiednio do znaczenia i nacechowania stylistycznego, tłumaczy w niektórych wypadkach pochodzenie frazeologizmów;
* wyjaśnia znaczenie pewnych związków frazeologicznych;
*zna cechy charakterystyczne przysłów, powiedzeń, wyrazów skrzydlatych i aforyzmów;
* porównuje pewne przysłowia i powiedzenia w języku polskim i ukraińskim;
* zna funkcję słownika frazeologicznego, odnajduje w nim informację o znaczeniu frazeologizmów;
*wyodrębnia w wyrazie podstawę słowotwórczą i końcówkę fleksyjną, formy należące do tego samego wyrazu;
*świadomie wybiera wyrazy z różnymi morfemami i wykorzystuje je w wypowiedzi;

miękkie, dźwięczne, bezdźwięczne.
Główne normy ortoepiczne w zakresie samogłosek i spółgłosek (powtórzenie i utrwalenie wiadomości).
Organy mówienia, ich udział w powstaniu dźwięków.
Wymowa spółgłosek dźwięcznych na końcu wyrazów (*ź, ś, ń, dź, ć*).
Wymowa dźwięków, zaznaczanych przy pomocy dwuznaków (powtórzenie).
Dźwięki, oznaczane przez litery *l, ł*.
Sylaba. Akcent wyrazowy (powtórzenie).
Wyjątki od ogólnej zasady akcentowej (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości).
Normy ortoepiczne i typowe błędy ortoepiczne w wymowie.
Praca ze słownikiem ortoepicznym.

Słownictwo i frazeologia (5 godz.)

Wykorzystanie synonimów, antonimów w tekstach różnych typów i stylów (powtórzenie). Homonimy. Zapoznanie uczniów ze słownikiem homonimów. Grupy wyrazów na podstawie pochodzenia: słownictwo rodzime i obce. Wprowadzenie pojęcia: archaizm (w tym historyzm) i neologizm. Formowanie umiejętności rozróżnienia ich w tekście. Praca ze słownikiem tłumaczeniowym języka polskiego. Zapoznanie ze słownikiem wyrazów obcych języka polskiego.
Słownictwo języka polskiego z punktu widzenia jego wykorzystania. Wprowadzenie pojęć: dialektyzm, profesjonalizm, termin, ich rola w wypowiedzi ustnej i na piśmie.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).

Frazeologia

Źródła związków frazeologicznych: przysłowia i powiedzenia, wyrazy skrzydlate, aforyzmy jako środki wzbogacające język (praktycznie).
Praca ze słownikiem frazeologicznym, jego cel.
Znaczenie frazeologizmów i ich wykorzystanie w wypowiedzi ustnej i pisemnej.
Praktyczne przyswojenie materiału: praca z tekstem (do wyboru).

Budowa słowotwórcza wyrazu. Słowotwórstwo

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
*ma pojęcie o budowie słowotwórczej wyrazów; * wyodrębnia wyrazy, w rdzeniach których obecna jest alternacja samogłosek i spółgłosek; *porównuje wymowę i pismo wyrazów, wykorzystuje słownik słowotwórczy, odnajduje w artykułach słownika informację dotyczącą budowy wyrazów; *zna i rozpoznaje ogólne znaczenie gramatyczne samodzielnych i niesamodzielnych części mowy, stosuje je we własnych wypowiedziach; * odróżnia rzeczowniki żywotne i nieżywotne, własne i pospolite, osobowe, nieosobowe, męskoosobowe; *rozróżnia niektóre rzeczowniki, liczba których nie różni się od liczby ich odpowiedników w języku ukraińskim; *prawidłowo wymawia, pisze końcówki rzeczowników męskich, żeńskich, nijakich, w tym wypadki wariantywne; *odnajduje przymiotnik w tekście i zna jego znaczenie ogólne, cechy morfologiczne i funkcję składniową; * określa przymiotniki w zależności od ich znaczenia (jakościowe, relacyjne, dzierżawcze); *odmienia przymiotniki, prawidłowo je wymawia i pisze; *układa zdania z przymiotnikami, używa ich we własnych wypowiedziach w zależności od sytuacji komunikacyjnej; *rozpoznaje zaimek, zna jego znaczenie ogólne, cechy morfologiczne i funkcję składniową;	***(5 godz.)*** Słowotwórstwo jak dział morfologii zajmujący się budową i tworzeniem wyrazów. Zmiana i tworzenie wyrazów. Rozwój umiejętności i nawyków odnajdywania minimalnych znaczących części wyrazu (morfem) (rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówka fleksyjna) oraz podstawę słowotwórczą. Zmiany samogłosek (*a//e, o//a, ó//a, o//e, ó//o, ą//ę, ó//e*) i spółgłosek (*k//c, k//cz, g//ż, ch//sz, s//sz, t//c, d//dz, z//ż*) w rdzeniach wyrazów. Wprowadzenie pojęcia budowy słowotwórczej wyrazów (w oparciu o język ukraiński). Zapoznanie uczniów ze słownikiem słowotwórczym. ***Morfologia (12 godz.)*** ***Uzupełnienie wiadomości z zakresu części mowy***. Charakterystyka ogólna części mowy. ***Rzeczownik*** jako część mowy (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Rzeczowniki żywotne i nieżywotne, własne i pospolite, osobowe, nieosobowe, męskoosobowe. Liczba rzeczowników. Formowanie pojęć dotyczących: rzeczowników, nie posiadających liczby pojedynczej lub liczby mnogiej, rzeczowników, których liczba nie odpowiada liczbie w języku ukraińskim (*dzieje, skrzypce – історія, скрипка*). Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości: przypadki rzeczownika, ich znaczenie. Wariantywne końcówki przy odmianie rzeczowników w rodzaju męskim, żeńskim i nijakim. Praktyczne przyswojenie materiału: praca z tekstem (do wyboru). Uzupełnienie wiadomości o ***przymiotniku*** jako części mowy. Podział przymiotników ze względu na znaczenie (jakościowe, relacyjne, dzierżawcze). Odmiana przymiotników i zasady łączenia kategorii gramatycznych (rodzaj, przypadek, liczba, żywotność-nieżywotność, kategoria męskoosobowa) z formami gramatycznymi rzeczownika. Zależność kategorii gramatycznych przymiotnika (rodzaj, liczba, przypadek, żywotne-nieżywotne, kategoria męskoosobowa) od określającego go rzeczownika (praktycznie). Funkcja składniowa przymiotników. Wykorzystanie przymiotników w celu wyrazowym w celu opisu przedmiotów, zjawisk, wydarzeń

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
* odmienia zaimki osobowe i zaimek zwrotny *się*; * układa zdania z zaimkami, używa ich we własnych wypowiedziach; * zna znaczenie ogólne, cechy morfologiczne i funkcję składniową czasowników; *odmienia czasowniki w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym; * układa formy czasu przyszłego prostego i czasu przyszłego złożonego czasowników; * oznacza kategorię męskoosobową w formach czasowników liczby mnogiej czasu przeszłego i przyszłego; * umie opowiadać o wydarzeniach w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym; *zna znaczenie, cechy morfologiczne, funkcję składniową liczebników; *konstruuje zdania z liczebnikami głównymi, porządkowymi, zbiorowymi, używa ich we własnych wypowiedziach; *odnajduje przysłówki w zdaniu, określa ich znaczenie gramatyczne, rodzaje, i funkcję składniową; *używa przysłówków w celu utworzenia prawidłowych konstrukcji składniowych zdań; *odnajduje przyimki w zdaniu, prawidłowo je wymawia; * wyodrębnia i rozróżnia spójniki w zdaniu, uświadamia sobie funkcję spójnika; *wyznacza leksykalne i frazeologiczne związki wyrazowe, zespoły składniowe w wypowiedzi;	Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). Rozszerzenie wiadomości o ***zaimku*** jako części mowy. Cechy charakterystyczne odmiany zaimków osobowych (*ja, ty, my, wy, on, ona, ono, oni, one*) w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej. Odmiana zaimka zwrotnego *się.* Funkcja składniowa zaimków. Zastępowanie przez zaimki innych części mowy w zdaniu. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Czasownik*** jako część mowy. Bezokolicznik i forma osobowa czasownika. Aspekt dokonany i niedokonany aspekt czasownika (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Odmiana czasowników w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym (praktycznie). Czas przyszły prosty i czas przyszły złożony. Kategoria męskoosobowa w formach czasowników lm. czasu przeszłego i przyszłego. Funkcja składniowa czasowników. Wykorzystanie czasowników w tekstach literackich, naukowych i publicystycznych. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Liczebnik*** jako część mowy. Liczebniki główne, porządkowe, zbiorowe. Funkcja składniowa liczebników. Wykorzystanie liczebników w tekstach literackich, naukowych i publicystycznych. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Przysłówek*** jako część mowy. Rodzaje przysłówków (jakościowe i okolicznościowe) (praktycznie). Funkcja składniowa przysłówków. Wykorzystanie przysłówków w tekstach literackich, naukowych i publicystycznych. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). **Niesamodzielne części mowy** ***Przyimek*** jako niesamodzielna część mowy,

pełniąca łączącą funkcję łączącą w związkach wyrazowych.
Spójnik jako niesamodzielna część mowy, jego funkcja w zdaniu.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Składnia (6 godz.)
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

* konstruuje różne pod względem struktury składniowej wypowiedzi (zdanie, równoważnik zdania), zna różnicę między połączeniem wyrazów, wyrazem i zdaniem;
*prawidłowo intonuje zdania pojedyncze różnych rodzajów;
* zmienia porządek wyrazów w zdaniu dla podkreślenia myśli głównej, używa zdań rozwiniętych i nierozwiniętych, stosuje główne i drugorzędne części zdania;
* rozróżnia zdania z szeregami, z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach;
* prawidłowo intonuje zdania z wołaczem, szeregami bez spójników, ze spójnikami *i, ale, lecz, z w*yrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach;
*układa wypowiedzi z dialogiem, mową zależną i niezależną, z wykorzystaniem czasowników-synonimów, które stosuje się przed wprowadzeniem mowy niezależnej w celu szczegółowego przekazania usłyszanej i przeczytanej informacji;
*ma ogólne pojęcie o stylach językowych i sferze ich wykorzystania;
* wyznacza przynależność tekstu do pewnego stylu funkcjonalnego;
* odbiera treść faktyczną tekstu publicystycznego, odnajduje środki językowe, charakterystyczne dla niego, uzasadnia ich wykorzystanie;
*układa tekst notatki do gazety z uwzględnieniem szczególnych cech kompozycyjnych i językowostylistycznych;
*poprawnie dzieli wyrazy przy przenoszeniu, sprawdza to, co zostało napisane;
* stosuje poprawnie wielką literę w nazwach własnych, pisze poprawnie partykułę *nie* z rzeczownikami, czasownikami, przymiotnikami i przysłówkami;
* pisze poprawnie i uzasadnia napisane wyrazów z *u–ó, ż–rz, ch–h, j–i,* bezokolicznik, zakończenia czasowników w czasie przeszłym;

dotyczących związków wyrazowych
Związki wyrazowe w wypowiedzeniu (zespoły składniowe) – leksykalne i frazeologiczne (praktycznie).
Zespoły składniowe wyrazów w wypowiedzi: związki zgody, rządu i przynależności.
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości dotyczących zdania pojedynczego
Wypowiedzenie i jego rodzaje (zdanie, równoważnik zdania).
Podział zdań pojedynczych ze względu na cel wypowiedzi.
Zdanie jako rodzaj wypowiedzeń z osobową formą czasownika w funkcji orzeczenia, jego podstawa gramatyczna (podmiot a orzeczenie).
Grupa podmiotu i grupa orzeczenia.
Związek główny zdania i związek poboczny (główne i drugorzędne części zdania).
Rodzaje określeń (przydawka, dopełnienie, okolicznik).
Wyrazy, oznaczające pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach bez spójników, ze spójnikami *i, ale, lecz*.
Wołacz.
Mowa zależna i niezależna, dialog (praktyczne).
Oznaczanie wołacza, mowy zależnej i niezależnej, dialogu w tekście.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Stylistyka (2 godz.)
Stylistyka jako dziedzina wiedzy, zajmująca się opisem, analizą porównawczą, interpretacją stylów funkcjonalnych.
Style funkcjonalne (potoczny, naukowy, artystyczny, publicystyczny, urzędowo-kancelaryjny) (powtórzenie).
Styl publicystyczny i jego właściwości.
Zdania oznajmujące, pytające, rozkazujące.
Celowe użycie różnych typów stylów
Gatunki publicystyczne (komentarz, notatka o zachowaniu się ludzi).
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Ortografia (9 godz.)
Powtórzenie opracowanego materiału:
Podstawowe zasady dzielenia wyrazów przy przenoszeniu.
Wielka litera w nazwach własnych.
Pisownia partykuły *nie* z rzeczownikami i

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
* pisze poprawnie liczebniki jakościowe i porządkowe; *odnajduje i poprawia błędy ortograficzne; *poprawnie stawia i uzasadnia znaki interpunkcyjne w zdaniu pojedynczym, w zdaniach szeregowych z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem, w szeregach, z wołaczem; *poprawnie zapisuje mowę zależną i niezależną, dialog, prawidłowo zapisuje daty; * znajduje i poprawia błędy interpunkcyjne przy pomocy wyuczonych reguł; * posiada wiadomości z zakresu ustnej twórczości ludowej; zna utwory folklorystyczne i literackie, ukazuje specyfikę kultury polskiej (z uwzględnieniem doświadczeń życiowych Polaków mieszkających na terenach Ukrainy); * zna tematyczne grupy wyrazów, które zawierają tematykę typową dla polskiej kultury materialnej; * przyjmuje i ocenia wiadomości przeczytane, usłyszane, dobiera potrzebną dla komunikacji informację; * odbiera informację, czyta i rozumie różne stylowo i gatunkowo teksty odpowiednie do tematu komunikacyjnego; * bierze udział w dyskusji dotyczącej określonych tematów, podejmuje próby oceny i dyskusji; *ma podstawowe pojęcia o tradycjach, kulturze i zwyczajach narodu polskiego i Polaków mieszkających na Ukrainie (reguły zachowania, potrawy ludowe, symbolikę stroju ludowego, sztukę ludową); * posiada pewną wiedzę dotyczącą rozwoju literatury polskiej; ma wiadomości z zakresu literatury dziecięcej, posiada wiedzę o laureatach nagrody Nobla, świętach ludowych, państwowych, rodzinnych i tradycjach Polaków, porównuje je z tradycjami Ukraińców, utwory o rodzimym kraju,	czasownikami. Pisownia partykuły *nie* z przymiotnikami i przysłówkami. Pisownia wyrazów z u–*ó, ż–rz, ch–h* wymiennymi i niewymiennymi*, j–i* (po spółgłoskach oraz po samogłoskach). Pisownia bezokoliczników. Pisownia zakończeń czasowników w czasie przeszłym. Pisownia liczebników jakościowych i porządkowych. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Interpunkcja (3 godz.)*** ***Powtórzenie opracowanego materiału:*** Znaki interpunkcyjne w zdaniu pojedynczym. Znaki interpunkcyjne w zdaniach szeregowych z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach, z wołaczem. Znaki interpunkcyjne w zapisie mowy zależnej i niezależnej, w zapisie dialogu. ***Uzupełnienie wiadomości uczniów:*** znaki interpunkcyjne przy zapisywaniu dat. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Powtórzenie opanowanego materiału (1 godz.)*** III. **Wiedza o społeczeństwie i kulturze** ***Orientacyjny zakres tematyczny i polecane lektury:*** Utwory ludowe. Słowo jako duchowna świątynia. Kołysanki, pieśni obrzędowe. Legendy polskie, legendy Słowian i innych narodów. Grecka mitologia. Bajki i legendy pisarzy polskich (I. Krasicki, A. Mickiewicz, J. Parandowski, A. Oppman, A. Kamieńska). Życie w szkole. Moja klasa. Rozkład lekcji. Ulubiony przedmiot, przygotowanie do lekcji. W szkolnej bibliotece. Stosunek do książki. Moje zainteresowania (poezja klasyczna i współczesna: J. Kochanowski, A. Mickiewicz, J. Słowacki, K. Gałczyński, J. Brzechwa, J. Tuwim, A. Słonimski, J. Kulmowa, W. Badalska, J. Ratajczak, J. Twardowski, J.

	Kofta, L. J. Kern, Z. Dmitroca, A. Przemyska, W. Chotomska, W. Gawdzik); proza, fragmenty utworów klasycznych i współczesnych (J. Korczak,
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
jego przyrodzie, o Polsce i jej przyrodzie, roślinach i zwierzętach; * zna imiona wybitnych Polaków; * rozumie znaczenie kultury języka polskiego dla komunikacji; * szanuje znaczenie tradycji rodzinnych i swoje miejsce w nich; *ceni własne zdrowie i innych osób; *rozumie znaczenie pracy w życiu człowieka, orientuje się w różnorodności zawodów; *zna imiona uczonych, znanych mistrzów, pisarzy kraju rodzinnego i używa w wypowiedziach treść ich utworów i prac naukowych (ściśle): 1-2 i nazwiska do wyboru; *umie wyznaczyć cele własnej działalności poznawczej; *planuje działania w celu osiągnięcia określonego rezultatu; * wciela to, co zaplanował, ocenia otrzymany rezultat; *analizuje językowe i pozajęzykowe zjawiska, pojęcia, porównuje je i uogólnia;	E. Szelburg-Zarembina, I. Jurgielewiczowa, J. Papuzińska, J. Rybiński). Moja rodzina, mój ród. Tradycje rodzinne. Etyka komunikacji. Korespondencja z przyjaciółmi. Praca i narzędzia pracy. Zawody. Stosunek do pracy. Czas wolny. Kraj rodzinny. Świat roślin i zwierząt. Jedność człowieka i przyrody. Ziemia jako planeta. Podróże. Polska. Święta narodowe i państwowe. Pobyt Polaków. Zachowanie tradycji. Reguły zachowania. Strój ludowy i jego symbolika. Sztuka ludowa. Literatura polska dla dzieci. Polscy pisarze, Laureaci nagrody Nobla, ich wkład w literaturę Światową (H. Sienkiewicz, W. S. Reymont, Cz. Miłosz, W. Szymborska). Wybitni Polacy, zasłużeni dla społeczeństwa

*modeluje językowe i pozajęzykowe zjawiska, pojęcia;
* umie przedstawić opisane przedmioty, zjawiska, sytuację, umie zastosować przyswojoną wiedzę i umiejętności do nowej sytuacji;
* określa i formułuje problemy, które powstały w procesie nauczania, podejmuje próbę ich rozwiązania;
* wykorzystuje różne taktyki komunikacyjne;
*rozumie, że nieprawidłowa informacja może doprowadzić do nieporozumienia;
*uświadamia sobie, że do poglądów współrozmówcy trzeba odnosić się tolerancyjnie w celu uniknięcia konfliktów;
* rozumie strukturę przedmiotu nauczania, dobiera

(A. Mickiewicz, S. Moniuszko, H. Modrzejewska).
Krajoznawstwo literackie i artystyczne: zaznajomienie z nazwiskami i utworami poetów i
pisarzy,malarzy, rzeźbiarzy, znanych uczonych
kraju ojczystego polskiego pochodzenia (do wyboru).

IV. Sprawności strategiczne (w zakresie postaw)

Formowanie i rozwój ogranizacyjno-kulturowych umiejętności: zdolności określania celów własnej działalności poznawczej, planowania działań w celu osiągnięcia zamierzonych efektów, wykonywania tego, co zostało zaplanowane, oceniania otrzymanego rezultatu.
Formowanie, rozwój, udoskonalenie (w zależności od etapów nauczania) ogólnopoznawczych, twórczych, estetyko-etycznych umiejętności uczniów.
Rozwój umiejętności samodzielnego znajdowania informacji potrzebnych do wykonania zadań, ich samodzielna obróbka z pomocą nauczyciela (rodziców).
Dalsze formowanie i rozwój umiejętności pracy z komputerem w celu wykonania zadań z pomocą dorosłych i samodzielnie.
Rozwój nawyków pracy w parach, grupach, podejmowania decyzji kolektywnych i umiejętności tolerancyjnego reagowania na uwagi przy odpracowaniu zadań, ich uwzględniania.
Formowanie początkowych nawyków analitycznych w celu wykonania zadań o charakterze porównawczym.

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
argumenty dla udowodnienia własnych poglądów; * dostrzega w języku, utworach sztuki, postępowaniach ludzi dobroć, piękno; * krytycznie ocenia własne postępowania; * tolerancyjnie odnosi się do wypowiedzi nauczycieli i rodziców; * poznaje utwory literackie, kulturę i tradycje Polaków, ma stosunek tolerancyjny do kulturalnej spuścizny innych narodów; * umie pracować samodzielnie, w parach,	Formowanie nawyków obowiązkowego i twórczego wykonania zadań. Formowanie i rozwój (przy pomocy realizacji związków międzypodmiotowych i aspektów socjolukturowych) początkowych nawyków tolerancyjnego stosunku do kultury Polaków i innych narodów: Szacunku do kultury ukraińskiego, polskiego narodu i innych przedstawicieli etosów, mieszkających na Ukrainie i w innych krajach świata.

grupach; przyjmuje pomoc dorosłych.

Klasa 7

(70 godzin; 2 godziny tygodniowo)

(w tym 5 godzin – na powtórzenie i utrwalenie materiału na początku i pod koniec roku szkolnego; 2 godziny − dodatkowe)

Treści *(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
Uczeń:	I. Sprawności językowe (21 godz.) *Słuchanie i rozumienie* *Rozwój nawyków odbioru i rozumienia ze słuchu nieznanych tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków wypowiedzi*
Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	Hasła (Materiał edukacyjny)
* słucha, rozumie po jednokrotnym przesłuchaniu wypowiedzi tekst-monolog, dialog w stylu potocznym, artystycznym, publicystycznym i naukowym; * formuje pewne wyobrażenia o treści tekstu przeczytanego; *ocenia treść przeczytanego tekstu; * rozumie związki przyczynowo-skutkowe;	ustnych. Odbiór tekstu literackiego w zakresie rozumienia ze słuchu (objętość 500-600 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 5-6 minut) i innych stylów (objętość 400-500 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 4-5 minut).
* odbiera ze słuchu, rozumie teksty różnych gatunków, stylów, typów;	Rozwój umiejętności słuchania i rozumienia.
* rozumie myśl autora, oryginalność stylową i artystyczną tekstu;	Formy: * w oparciu o tekst napisany preparowany i autentyczny taki jak, monolog, dialog, polilog (tekst czytany przez nauczyciela, nagranie audio, tekst czytany przez ucznia);
* układa ustnie, rozgrywa dialogi o różnych komunikacyjno-funkcjonalnych typów;	* bez wspierania się na tekst-monolog, dialog, polilog (tekst czytany przez nauczyciela, tekst czytany przez ucznia, nagranie audio, słuchowisko radiowe, film video dla dzieci, wykorzystanie zasobów komputerowych).
* kontynuuje przerwany dialog, wykorzystuje standardowe zasoby wyrazowe, w tym formuły grzecznościowe;	Słuchanie i rozumienie zróżnicowanych tekstów pod względem: * gatunku (opowiadania, artykuły, baśnie, bajki, wiersze, przysłowia i powiedzenia, zagadki,
*tłumaczy i inscenizuje tekst;	
*dobiera odpowiednie środki językowe z uwzględnieniem sytuacji komunikacyjnej i konkretnego odbiorcy;	
* dodaje opuszczone repliki do dialogu;	
* prawidłowo intonuje wypowiedzi i	

odpowiednio wykorzystuje zachowania pozajęzykowe;	wyrazy skrzydlate, piosenki, kolędy, gry, opis obrazu, wywiad), * stylu (artystyczny (literacki), publicystyczny, potoczny, naukowy), * typu (opis, opowiadanie, wypracowanie z elementami własnych refleksji) – z formułowaniem wypowiedzi na temat pierwszego wrażenia dotyczącego treści usłyszanego tekstu, ustaleniem związków przyczynowo-skutkowych, pozycji autora, oryginalności stylowej i artystycznej. Mówienie Uczestnictwo w dialogu o objętości 7-8 replik dla dwóch uczniów. Rozwój umiejętności i nawyków układania dialogów różnych form (zgoda / niezgoda, pewność / niepewność, pytanie, porada, rekomendacja). Układanie i inscenizacja dialogów sytuacyjnych z kontynuacją przerwanych dialogów, z zastosowaniem standardowych środków wyrazu, w tym formuł grzecznościowych. Inscenizacja tekstu, dodanie do dialogu replik, układanie dialogów według zaproponowanych parametrów. Rozwój umiejętności i nawyków ustnej wypowiedzi-monologu Układanie różnych tekstów komunikacyjno-
Treści **(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)**	**Hasła** **(Materiał edukacyjny)**
* układa monologi w ramach wyuczonych stylów; * tytułuje tekst, streszcza go, wyznacza temat (szeroki, wąski), myśl główną; * układa pytania do tekstu i odpowiada na nie, tłumaczy znaczenie nieznanych wyrazów w oparciu o kontekst, przy pomocy słownika tłumaczeniowego, komentarzy do tekstu, doboru synonimów albo antonimów; *ustnie streszcza tekst z oceną jego treści i oryginalności artystycznej; *układa ustną wypowiedź monolog z transformacją zdań; * ustnie opisuje miejscowość, przyrodę, opowiada o wydarzeniach; * wykonuje zadania (samodzielnie albo przy pomocy rodziców, w domu) z zadaniem logicznym (rebusy, szarady, zagadki, ćwiczenia-krzyżówki i inne); *wyraźnie czyta na głos i cicho, rozumie	funkcjonalnych: informacyjnego, zachęcającego, ekspresywnego, rozrywkowego. Typy mówienia – opis, opowiadanie (opowiadanie i komunikat). Rozwój nawyków ustnego streszczenia tekstów z oceną jego treści i walorów artystycznych. Zamiana, dodawanie wyrazów i związków wyrazowych w zdaniach (utrwalenie wiadomości). Rodzaje i treść działalności edukacyjnej Ustne odtworzenie zdań i tekstu, imitacja wzoru, uczenie się na pamięć (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Ustna transformacja zdań. Ustny opis miejscowości, przyrody, opowiadanie o wydarzeniach (forma opowiadania – do wyboru). Wprowadzenie pojęcia tematu wąskiego i szerokiego. Praca ze słownikiem tłumaczeniowym w celu ustalenia znaczenia leksykalnego wyrazów. Ustne tłumaczenie

preparowane i autentyczne teksty-monologi i dialogi; * czyta ze zrozumieniem nowy tekst z szybkością 80 słów na minutę; * wyraźnie czyta teksty (z zastosowaniem głównych reguł ortoepicznych i pauz treściowych) artystyczne, publicystyczne, preparowane popularnonaukowe teksty, rozumie pozycję autora; *przegląda materiał i rozumie treść główną nowego tekstu; * przewiduje dalszy rozwój wydarzeń na podstawie tytułu i domysłu; * wykorzystuje w piśmie opanowane reguły ortograficzne i interpunkcyjne, w tym twórczo	wyrazów (z ukraińskiego na polski i odwrotnie) zdań, niewielkich tekstów. Uczenie się na pamięć wyrazów skrzydlatych, aforyzmów. Ustne wykonanie ćwiczeń z zadaniem logicznym (dalszy rozwój nawyków). Ustne wypracowanie (utrwalające i kontrolne) według prostego planu. Czytanie Rozwój techniki czytania na głos i milcząco, rozumienie przeczytanych samodzielnie tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków. Rozwój i udoskonalenie nawyku czytania ze zrozumieniem na głos tekstów literackich (100 wyrazów na minutę). Utrwalenie nawyków krytycznego czytania zapoznawczego. Rozwój i udoskonalenie nawyku cichego czytania ze zrozumieniem nowego tekstu. Rozwój umiejętności i nawyków wyraźnego czytania na głos. Formowanie umiejętności przewidywania przy pomocy analizy wydarzeń, w oparciu o tytuł tekstu. Czytanie ciche i na głos ze zrozumieniem tekstów różnych typów, stylów, gatunków z zastosowaniem leksykalnych i morfologicznych środków związku w zdaniu. Gatunki do czytania: baśnie, opowiadania, powieści, nowele, artykuły, wywiady, wiersze, bajki, legendy, zagadki, przysłowia i powiedzenia, aforyzmy, rymowanki, piosenki, kolędy. Style językowe: artystyczny, publicystyczny, naukowy. Pisanie Kształtowanie nawyków poprawnej grafii: wykonanie ćwiczeń na formowanie nawyków ortograficznych i interpunkcyjnych. Twórcze przepisywanie, pisanie pod dyktando wyrazów,
wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	**Hasła (Materiał edukacyjny)**
przepisuje tekst, sprawdza to, co napisał; *poszerza, uściśla, transfomuje zdania, tłumaczy związki wyrazowe, tekst; * pisze odpowiedzi na pytania, jak również dyktando wzrokowo-słuchowe; *według sporządzonego planu, słów kluczowych, związków wyrazowych pisze streszczenie dokładne i zwięzłe; * pisze streszczenie tekstu z dodatkowym zadaniem twórczym, wypracowanie-	dyktand, tekstów z ortograficzną wymową, dyktanda wzrokowo-słuchowe; tłumaczenie słów i niewielkich wypowiedzi; pisanie z pamięci. Wykonanie ćwiczeń na łączenie zdań pojedynczych w zdania złożone i odwrotnie, wstawienie wyrazów i związków wyrazowych, odpowiedź na pytania. Dyktando kontrolne (70-80 wyrazów; koniec 1 półrocza). Dyktando wzrokowo-słuchowe

opowiadanie według podanej fabuły;
* gromadzi i systematyzuje materiał do wypracowania;
* pisze list do przyjaciela (krewnych) z elementami opowiadania, streszczenie i pokwitowanie;
* rozróżnia pojęcia język i mówienie;
* wskazuje oznaki prawidłowej wypowiedzi;
* poprawnie wymawia, z uwzględnieniem norm ortoepicznych samogłoski i spółgłoski (w tym spółgłoski średniojęzykowe – ź, ś, ń, dź, ć);
* zna różnicę między jakością i ilością dźwięków i liter, między wymową dźwięków i ich napisaniem;

jako forma kontroli pod koniec roku (65-75 wyrazów).
Rozwój umiejętności i nawyków układania niewielkich tekstów pisemnych (monolog, dialog) różnych typów, stylów i gatunków
Napisanie dokładnego (szczegółowego) streszczenia tekstu artystycznego z elementami opisu zewnętrznego wyglądu człowieka. Formowanie umiejętności pisania streszczenia dokładnego tekstu artystycznego z zadaniem twórczym (własne refleksje na zadany temat). Krótkie streszczenie o charakterze narracyjnym z elementami opisu pracy w stylu artystycznym. Napisanie kontrolnego streszczenia dokładnego (szczegółowego) tekstu artystycznego według ułożonego planu, słów kluczowych i związków wyrazowych (do wyboru).Kształcenie umiejętności i nawyków układania w formie pisemnej niewielkiego wypracowania-opisu z poprzednim omówieniem treści (opis wyglądu zewnętrznego człowieka w stylu artystycznym albo na podstawie obrazu, opis procesu pracy według własnych spostrzeżeń). Napisanie wypracowania-opisu według zaproponowanej fabuły. Formowanie umiejętności i nawyków ułożenia listu przyjacielu (krewnym) z elementami opowiadania; napisanie streszczenia i pokwitowania.
II. System językowy (47 godz.)
Wiadomości ogólne o języku
Język i mówienie. Kultura języka polskiego (1 godz.).
Powtórzenie materiału z klasy 6 i poszerzenie wiadomości (4 godz.).
Fonetyka. Ortoepia. Grafia.
Udoskonalenie wiedzy, nawyków według tematów: dźwięki mowy; normy wymowy samogłosek i spółgłosek; wymowa

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

Hasła
(Materiał edukacyjny)

*poprawnie wymawia wyrazy nieakcentowane i wyrazy z alternacją samogłosek i spółgłosek; * rozróżnia grupy wyrazów na podstawie znaczenia i pochodzenia; * umie korzystać z różnych słowników, w tym ze słownika etymologicznego języka polskiego; * poprawnie używa w wypowiedzi wyrazów, porównuje je z ukraińskimi odpowiednikami; * posiada wiedzę o rodzajach frazeologizmów; * wyznacza w niektórych wypadkach pochodzenie frazeologizmów, przysłów i powiedzeń, wyrazów skrzydlatych, aforyzmów; * porównuje najbardziej rozpowszechnione frazeologizmy, przysłowia, powiedzenia w języku polskim i ukraińskim; *wyodrębnia w wyrazie podstawę słowotwórczą, formanty; * ustala sposób powstania słów (do wyboru); * konstruuje zdania z rzeczownikami, utworzonymi od przymiotników, zwraca uwagę na spójność tekstu; * wykorzystuje części mowy (samodzielne i niesamodzielne), utworzone w różny sposób we własnych wypowiedziach, korzysta ze słownika słowotwórczego; *znajduje w zdaniu opanowane samodzielne i niesamodzielne części mowy, dowodzi przynależność wyrazu do pewnej części mowy; * poprawnie odmienia rzeczowniki rodzaju męskiego,	spółgłosek średniojęzykowych (*ź, ś, ń, dź, ć*), których nie ma w języku ukraińskim; różnica między dźwiękami i literami (jeden dźwięk – kilka liter: *czytać, rzeka*, dwa dźwięki – jedna litera: *gorąco, męka*) (w zestawieniu z językiem ukraińskim). Wyrazy nieakcentowane. Rozpowszechnione wypadki alternacji samogłosek i spółgłosek (praktycznie). *Słownictwo i frazeologia (5 godz.)* Grupy wyrazów na podstawie znaczenia, pochodzenia (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Pochodzenie (etymologia) wyrazu. Zapoznanie uczniów ze słownikiem etymologicznym języka polskiego. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). Rodzaje *frazeologizmów* (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Pochodzenie niektórych frazeologizmów, przysłów i powiedzeń, wyrazów skrzydlatych, aforyzmów. Narodowo-kulturowa specyfika frazeologizmów polskich w porównaniu z ukraińskimi (*mieć olej w głowie* – укр. *бути з головою*, *robić z igły widły* – укр. *робити з мухи слона*). Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). *Budowa słowotwórcza wyrazu. Słowotwórstwo (3 godz.)* Ustalenie podstawy słowotwórczej wyrazu pochodnego i formantów (praktycznie). Główne sposoby powstania nowych wyrazów (sufiksacja, prefiksacja, sufiksacja z prefiksacją, wyrazy złożone). Rzeczowniki tworzone od przymiotników. Praca ze słownikiem słowotwórczym. *Morfologia (14 godz.)* *Części mowy* (powtórzenie opanowanego materiału i uzupełnienie wiadomości). *Rzeczownik jako część mowy* Odmiana rzeczowników, podział na deklinację
Treści **(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)**	**Hasła** **(Materiał edukacyjny)**

żeńskiego, nijakiego I-III odmian, w tym nazwiska i nazwy geograficzne;
*wykorzystuje końcówki przypadków, układa zdania, poprawnie używa potrzebnych form rzeczowników we własnej wypowiedzi;
*wyznacza formę rzeczownika w zdaniu i jego rolę składniową;
* znajduje rzeczowniki w tekście, rozumie ich wpływ na styl tekstu;
*dzieli przymiotniki na grupy zgodnie ze znaczeniem ogólnym (jakościowe, relacyjne, dzierżawcze);
*odmienia przymiotniki z twardym i miękkim tematem;
*poprawnie używa przymiotników w związku wyrazowym i zdaniu;
*dzieli zaimki na rzeczowne, przymiotne, liczebne, używa ich w celu łączenia zdań w tekście;
* poprawnie odmienia zaimki osobowe, zaimek zwrotny się;
* zaznacza błędy w pisowni zaimków i poprawia je;
* rozpoznaje czasowniki dokonane, niedokonane, czynne, bierne, zwrotne, formy nieosobowe czasownika zakończone na -no, -to;
*poprawnie używa czasowniki z rzeczownikami;
* umie wyznaczyć koniugację czasownika;
* poprawnie tworzy i zapisuje formy czasowników w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym;
* odnajduje czasowniki w tekście, analizuje ich cechy morfologiczne i składniowe w ramach przyswojonego materiału;
*rozumie znaczenie czasowników w tekście;

według przynależności do pewnego rodzaju (I, II, III odmiana).
Oboczności w odmianie rzeczowników rodzaju męskiego w Dopełniaczu lp. i lm.
Odmiana rzeczowników rodzaju męskiego lp. i lm. (brat, ojciec, syn, pan).
Odmiana rzeczowników rodzaju żeńskiego lp. i lm.
(ręka, kość, dłoń).
Odmiana nazwisk i nazw geograficznych (Warszawa, Kraków, Zakopane).
Funkcja składniowa rzeczowników w zdaniu (utrwalenie materiału). Praca z tekstem: wpływ rzeczowników na cechy stylu utworu.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Przymiotnik
Podział przymiotników ze względu na znaczenie (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości).
Odmiana przymiotników na twardy i miękki tematy (dobry, wielki).
Funkcja składniowa przymiotników.
Praca z tekstem: wpływ przymiotników na wyrazistość wypowiedzi i stylistyczne właściwości tekstu.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Zaimek
Podział zaimków na rzeczowne (osobowe, zwrotny, pytajno-względne, nieokreślone), przymiotne (wskazujące, pytajno-względne, dzierżawcze), liczebne (informacja ogólna).
Cechy odmiany zaimków osobowych i ich użycie w zdaniu.
Cechy odmiany zaimka zwrotnego się.
Praca z tekstem: funkcja składniowa zaimków, wpływ zaimków na kulturę mówienia.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Czasownik
Strona czynna, bierna i zwrotna czasowników.
Formy nieosobowe czasownika zakończone na -no,
-to (ogólne wiadomości).
Czasowniki I (na samogłoskę tematyczną -e), II (na samogłoski tematyczne -i / -y), III koniugacji (na samogłoskę tematyczną -a).
Odmiana czasowników w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym (praktyczne).

	Funkcja składniowa czasowników w zdaniu. Praca z tekstem: rozpoznawanie czasowników w wypowiedzi; cechy czasowników w odtwarzanej treści (przedstawienie czasu; używanie w roli orzeczenia) i ich wpływ na cechy stylis
Treści (Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	**Hasła (Materiał edukacyjny)**
* wskazuje liczebniki główne, porządkowe, zbiorowe, cechy morfologiczne liczebników; *konstruuje i poprawnie używa form przypadka liczebników, liczebników z rzeczownikami; *zna cechy odmiany liczebników prostych, w tym męskoosobowe i nieosobowe formy liczebników; *odmienia liczebniki proste w formach Mianownika i Biernika (dwa / dwaj, dwa / dwie / dwóch, trzy / trzej, trzy / trzech, cztery / czterej, cztery / czterech); *konstruuje zdania z liczebnikami, poprawnie je zapisuje; * odnajduje liczebniki w tekście, analizuje cechy morfologiczne i składniowe w ramach opanowanego materiału; *odróżnia przysłówki od innych części mowy, wyznacza ich rodzaje (jakościowe i okolicznościowe); * umie tworzyć proste i opisowe stopniowanie przysłówków; *używa przysłówków we własnych wypowiedziach, poprawnie je wymawia i zapisuje; * odnajduje przysłówki w tekście, analizuje cechy morfologiczne i składniowe w ramach opanowanego materiału; * rozumie znaczenie przysłówków w tekście; *poprawnie używa przyimków i spójników w ustnej i pisemnej wypowiedzi w celu łączenia wyrazów; * wyodrębnia w teście partykuły i wykrzykniki; *czyta wyraźnie i intonacyjnie, wymawia z odpowiednią intonacją zdania z partykułami i wykrzyknikami; * rozróżnia sposoby związku wyrazów w zdaniu (związki zgody, rządu i przynależności); *wyznacza związki wyrazowe i zdania, główne i drugorzędne części zdania; *zna sposoby wyrażenia podmiotu, rozumie	Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). Liczebnik Liczebniki główne, porządkowe, zbiorowe (powtórzenie i rozszerzenie wiadomości). Liczebniki główne odpowiadające konkretnej liczbie naturalnej. Liczebniki ułamkowe. Liczebniki proste i złożone (praktycznie). Cechy odmiany liczebników. Odmiana liczebników prostych (jeden, dwa, trzy, cztery). Męskoosobowe i nieosobowe formy liczebników w formach Mianownika i Biernika (dwa / dwaj, dwa / dwie / dwóch, trzy / trzej, trzy / trzech, cztery / czterej, cztery / czterech). Funkcja składniowa liczebników w zdaniu. Praca z tekstem: rozpoznawanie liczebników w wypowiedzi; cechy liczebników w odtwarzanej treści (dokładne odtworzenie czasu wydarzeń i faktów); wpływ na cechy stylistyczne tekstu. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). Przysłówek Rodzaje przysłówków: jakościowe i okolicznościowe w oparciu o język ukraiński (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Stopniowanie przysłówków (stopień wyższy, najwyższy) i sposoby ich tworzenia. Stopniowanie proste i opisowe. Funkcja składniowa przysłówków. Praca z tekstem: wykorzystanie przysłówków w tekstach artystycznych, naukowych, publicystycznych. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). Niesamodzielne części mowy: przyimek, spójnik (powtórzenie). Partykuła jako niesamodzielna część mowy. Wykrzyknik i jego specyfika (nowe wiadomości). Praktyczne opanowanie

związek między podmiotem i orzeczeniem; * wyznacza różne sposoby wyrażenia przydawki, w tym przydawki rzeczownej, dopełnienia;	materiału: praca z tekstem (do wyboru). Składnia (6 godz.) Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości dotyczących związków wyrazowych i zdania pojedynczego Związki wyrazowe i ich budowa (powtórzenie). Zespoły składniowe wyrazów w wypowiedzi: związki zgody, rządu i przynależności. Wypowiedzenie jako jednostka komunikacji językowej. Zdanie pojedyncze. Podmiot i orzeczenie (powtórzenie i pogłębienie wiadomości). Podział zdań pojedynczych ze względu na cel wypowiedzi.

Treści **(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)**	**Hasła** **(Materiał edukacyjny)**

* zna typy okoliczników ze względu na znaczenie i odnajduje je w tekście;
* konstruuje i poprawnie używa zdania minimalne i niepełne znaczeniowo, zdania proste z orzeczeniem w centrum;
* prawidłowo intonuje zdania z wołaczem, z wyrazami i zwrotami wtrąconymi, znajduje je w tekście;
* ma pojęcie o najczęściej używanych wyrazach wtrąconych;
* określa styl przeczytanego i przesłuchanego tekstu, jego cechy, refleksje w różnych stylach wypowiedzi;
*odnajduje błędy stylistyczne w słownikach tłumaczeniowych;
* rozpoznaje elementy opisu wyglądu człowieka i charakterystykę, procesu pracy, uzasadnia użycie ich w swojej pracy;
*poprawnie pisze i uzasadnia pisownię wyrazów z ge, gie, ke, kie, gę, kę, zakończenia niektórych rzeczowników na -dztwo, -ctwo, -śba, -źba, -zca, -żca, -zka, zakończenia przymiotników na -dzki, -cki, -wski, -ski, j po przedrostkach;
* poprawnie pisze liczebniki proste i złożone;
* zna reguły pisowni partykuły nie z rzeczownikami, czasownikami, zaimkami, przymiotnikami, przysłówkami, sprawdza napisane;
*odnajduje i poprawia błędy ortograficzne w pisowni samodzielnych i niesamodzielnych części mowy przy pomocy opanowanych reguł;
*poprawnie stawia i uzasadnia znaki interpunkcyjne w zdaniach szeregowych z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach, z wołaczem;
*poprawnie zapisuje zdania z wyrazami i zwrotami wtrąconymi;

Zdanie jako rodzaj wypowiedzeń z osobową formą czasownika w funkcji orzeczenia, jego podstawa gramatyczna (podmiot a orzeczenie).
Sposoby wyrażenia podmiotu, związek między podmiotem i orzeczeniem.
Sposoby wyrażania przydawki. Przydawka rzeczowna jako szczególny typ przydawki.
Sposoby wyrażania dopełnienia.
Typy okolicznków ze względu na znaczenie.
Zdanie minimalne i niepełne znaczeniowo.
Zdanie proste z orzeczeniem w centrum.
Zdania z wołaczem, z wyrazami i zwrotami wtrąconymi.
Zapoznanie z najbardziej używanymi wyrazami wtrąconymi (praktycznie).
Praca z tekstem: zaznaczenie w tekście zdań pojedynczych z wołaczem, wyrazami i zwrotami wtrąconymi, ich rola w tekście.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Stylistyka (3 godz.)
Powtórzenie i rozszerzenie wiadomości o stylach językowych i ich właściwościach
Refleksje w różnych stylach wypowiedzi.
Stylistyczne oznakowanie w słownikach tłumaczeniowych.
Opis wyglądu człowieka i jego zachowań, procesów pracy.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości z ortografii (8 godz.)
Pisownia wyrazów z ge, gie, ke, kie, gę, kę.
Pisownia zakończeń niektórych rzeczowników na -dztwo, -ctwo, -śba, -źba, -zca, -żca, -zka.
Pisownia zakończeń przymiotników na -dzki, -cki, -wski, -ski.
Pisownia j po przedrostkach.
Pisownia liczebników prostych i złożonych.
Pisownia partykuły nie z rzeczownikami, czasownikami, zaimkami, przymiotnikami, przysłówkami.
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości z interpunkcji (3 godz.)
Znaki interpunkcyjne w zdaniach szeregowych z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach, z wołaczem (powtórzenie).
Znaki interpunkcyjne w zdaniach z wyrazami i zwrotami wtrąconymi.
Przecinek między podmiotem i orzeczeniem w

Treści (Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)	Hasła (Materiał edukacyjny)
* poprawnie stawia znaki interpunkcyjne między podmiotem i orzeczeniem w zdaniu pojedynczym; * znajduje i poprawia błędy interpunkcyjne przy pomocy opanowanych reguł; * posiada wiadomości z zakresu narodowo-kulturalnego znaczenia ustnej twórczości ludowej; zna utwory folklorystyczne i literackie, ukazuje specyfikę kultury polskiej, rozumie zasady polskiej etykiety grzecznościowej (z uwzględnieniem doświadczeń życiowych Polaków mieszkających na terenach Ukrainy); * zna tematyczne grupy wyrazów, które zawierają tematykę typową dla polskiej kultury materialnej; * odbiera i ocenia przeczytane i usłyszane wiadomości, wybiera informację, potrzebną do komunikacji; * czyta, rozumie teksty, napisane w różnych stylach i gatunkach, rozróżnia gatunki tekstów dołączonych do lekcji w celu poznania nowego tematu; * bierze udział w dyskusji dotyczącej określonych tematów, podejmuje próby oceny i dyskusji; * zna wybitne osobistości w dziedzinie kultury, nauki, tradycje, kulturę i zwyczaje narodu polskiego i Polaków mieszkających na Ukrainie (reguły zachowania, kulturę stosunków rodzinnych, sztukę ludową); * posiada pewną wiedzę dotyczącą dat historycznych, rozwoju literatury polskiej; ma wiadomości z zakresu literatury dla dzieci i młodzieży, zna utwory o życiu szkolnym dzieci polskich, porównuje je z tradycjami Ukraińców, * zna nazwiska wybitnych Polaków; * rozumie pojęcia „język”, „mowa” i znaczenie kultury językowej; * rozumie wagę i znaczenie tradycji rodzinnych i swoje miejsce w nich jako następcę; ciekawi się genealogią; * wskazuje główne wartości życiowe; szanuje własne zdrowie i innych ludzi; * orientuje się w różnorodności zawodów, rozumie ich znaczenie; * opowiada o klimacie Ukrainy i Polski;	zdaniu pojedynczym. Powtórzenie opanowanego materiału (1 godz.). III. Wiedza o społeczeństwie i kulturze Orientacyjny zakres tematyczny i polecane lektury: Utwory ludowe. Narodowo-kulturowe znaczenie bajek, legend, zagadek, przysłów, powiedzeń. Języki państwowe Ukrainy i Polski. Język – skarb duchowy narodu. Funkcjonowanie polskiej etykiety grzecznościowej. Przygodowe, fantastyczne i inne utwory polskich pisarzy dla dzieci (H. Sienkiewicz, J. Iwaszkiewicz, M. Dąbrowska, H. Ożogowska, E. Niziurski, Z. Nienacki, L. Kołakowski, W. Cejrowski). Życie szkolne. Rola szkoły w oświacie i wychowaniu człowieka. Moi nauczyciele.. Wygląd, świat duchowy, charakter ucznia. Wartości moralne. Zachowanie w szkole, pomoc wzajemna między uczniów. Zdrowie i pierwsza pomoc przy chorobie. Zawody. Mój przyszły zawód. Opowiadania z życia młodzieży i dorosłych (E. Burakowska, J. Porazińska, B. Grzegorzewski, H. Januszewska, M. Jaworczakowa). , Moja rodzina. Kultura stosunków rodzinnych. Mój czas wolny, moje hobby (czytanie, telewizja, kino, komputer, sport itp.). Domowa biblioteka i wideoteka. Kraj rodzinny. Pogoda i klimat, przyroda Ukrainy i Polski. Ochrona przyrody. Polska. Pamiątkowe daty historyczne. Poznajemy polskie miasta – Kraków i Poznań.

*zna nazwiska uczonych, znanych artystów, pisarzy kraju rodzinnego i opowiada treść ich utworów i prac naukowych (ściśle) (1-2 nazwiska	Tradycje ludowe i religijne Ukraińców i Polaków. Kuchnia polska. Literatura polska dla dzieci. Polscy pisarze dla dzieci i młodzieży (J. Kochanowski, A. Mickiewicz, J. Słowacki, T. Lenartowicz, M. Konopnicka, A. Słonimski, J. Brzechwa,
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
do wyboru); uświadamia i wyznacza cel własnej działalności poznawczej i życiowej; *planuje działania w celu osiągnięcia określonego rezultatu, dzieli je na oddzielne etapy; * wciela to, co zaplanował; * ocenia otrzymane rezultaty, robi korektę planów; *analizuje językowe i pozajęzykowe pojęcia, zjawiska, sytuację; * prognozuje dalszy rozwój wydarzeń, zjawisk; *przenosi zdobytą wiedzę, nawyki do nowej sytuacji; *rozumie i formułuje problemy w procesie nauczania, w sytuacjach życiowych; * rozumie strukturę przedmiotu nauczania; * przywiduje sposób, w jaki można rozwiązać problem; *dobiera argumenty w celu udowodnienia własnej opinii; * krytycznie ocenia błędne twierdzenia; *dostrzega piękno w zjawiskach językowych, postępowaniach ludzi, w świecie; * krytycznie ocenia odpowiedniość własnego postępowania w stosunku do ogólnoludzkich wartości, norm moralnych; * umie postawić się w sytuacji innego człowieka; * tolerancyjnie przyjmuje poglądy innych ludzi, nauczycieli, rodziców; * potrafi tworzyć dobro i wyrażać go poprzez własne postępowania i działania; * tolerancyjnie odnosi się do wypowiedzi innych ludzi, nauczycieli i rodziców; * poznaje utwory literackie, kulturę i tradycje Polaków, ma stosunek tolerancyjny wobec kulturalnej spuścizny innych narodów; * umie pracować samodzielnie, w parach, grupach; przyjmuje pomoc dorosłych.	J. Tuwim, K. Iłłakowiczówna, D. Gellnerowa, K.I. Gałczyński, J. Ratajczak, J. Kulmowa, W. Chotomska, D. Wawiłow, E. Szymański, R.M. Groński, M. Terlikowska, J. Kofta, Z. Jerzyna). Opowiadania biograficzne i artykuły o wybitnych Polakach (M. Skłodowska-Curie, B. Prus, J. Matejko, M. Kamiński). Krajoznawstwo literackie i artystyczne: zapoznanie uczniów z nazwiskami i utworami poetów i pisarzy,malarzy, rzeźbiarzy, znanych uczonych kraju ojczystego polskiego pochodzenia (do wyboru). IV. Sprawności strategiczne (w zakresie postaw) Dalszy rozwój ogranizacyjno-kulturowych umiejętności: wyznaczanie celów własnej działalności poznawczej, planowania działań w celu osiągnięcia zamierzonych efektów, ocenianie otrzymanego rezultatu. Rozwój, udoskonalenie (w zależności od etapów nauczania) poznawczych, twórczych, estetyko-etycznych umiejętności uczniów. Dalsze formowanie i rozwój umiejętności samodzielnego znajdywania informacji potrzebnych do wykonania zadań i praca z nimi. Rozwój umiejętności pracy z komputerem w celu wykonania zadań. Rozwój nawyków pracy w parach, grupach; podejmowanie decyzji kolektywnych i umiejętności tolerancyjnego reagowania na uwagi przy odpracowaniu zadań, uwzględnianie ich przy wykonaniu zadań analitycznych. Rozwój nawyków analitycznych w celu wykonania zadań o charakterze porównawczym, uwzględnienie naukowego podejścia do wykonania zadań.

Formowanie nawyków obowiązkowego i dokładnego wykonania postawionych zadań; stymulowanie rozwoju inicjatywy twórczej i podejść kreatywnych do wykonania zadań. Formowanie i rozwój na podstawie systemowej wiedzy z różnych nauk, sztuki, kultury) nawyków adekwatnego przyjęcia kultury Polaków i innych narodów świata; szacunku wobec kultury ukraińskiej, polskiej i innych narodów i przedstawicieli etnicznych, którzy mieszkają na Ukrainie i w innych krajach świata.

Klasa 8

(70 godzin; 2 godziny tygodniowo)

(w tym 5 godzin – na powtórzenie i utrwalenie materiału na początku i pod koniec roku szkolnego; 2 godziny − dodatkowe)

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

Uczeń:

* słucha, rozumie po jednokrotnym usłyszeniu wypowiedzi – dialogu, polilogu, tekstu-monologu różnych stylów i gatunków;
* wyraża swoje refleksje o treści tekstu usłyszanego, przeczytanego; * rozumie ze słuchu, określa związki przyczynowo-skutkowe;
* rozumie myśl autorską, myśl główną i jej rozwój;

Hasła
(Materiał edukacyjny)

I. Sprawności językowe (21 godz.)

Słuchanie i rozumienie

Rozwój nawyków odbioru i rozumienia ze słuchu nieznanych tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków wypowiedzi ustnych.

Odbiór tekstu literackiego w zakresie rozumienia ze słuchu (objętość 600-700 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 6-7 minut) i innych stylów (objętość 500-600 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 5-6 minut).

Formy:

* w oparciu o tekst napisany taki jak, monolog, dialog, polilog (tekst czytany przez nauczyciela, nagranie audio);
* bez wspierania się na tekst napisany – monolog, dialog lub polilog (tekst czytany przez nauczyciela, tekst czytany przez ucznia, wykorzystanie współczesnych technologii informacyjnych – telewizja, Internet).

Słuchanie i rozumienie tekstów zróżnicowanych pod względem: * gatunku (baśnie, przypowieści, przysłowia, aforyzmy, wiersze, opowiadania, powieści, nowele,

artykuły, notatki, instrukcje, gry), * stylu (potoczny, artystyczny (literacki), publicystyczny, naukowy, urzędowo-kancelaryjny), * typu (opis, opowiadanie, wypracowanie z

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

* układa ustnie, rozgrywa dialogi o różnych formach komunikacyjno-formalnych;
* układa ustnie dialog, dyskusję na zaproponowany temat i sytuację;
* inscenizuje tekst i uzupełnia dialogi z opuszczonymi replikami;
*kontynuuje niezakończone dialogi, uczy się ich na pamięć;
* układa monologi w ramach różnych stylów i typów wypowiedzi według samodzielnie lub wspólnie ułożonego planu;
* streszcza dokładnie albo szczegółowo tekst, wyznacza go temat (szeroki, wąski), myśl główną;
* tłumaczy znaczenie nieznanych wyrazów przy pomocy słownika tłumaczeniowego, komentarzy do tekstu, doboru synonimów albo antonimów;
*ustnie układa w logicznej kolejności opis,

Hasła
(Materiał edukacyjny)

elementami własnych refleksji) – z formułowaniem wymóg dotyczących ustalenia tematu, myśli głównej tekstu i jej rozwoju, pozycji autora, oryginalności stylowej i artystycznej.

Mówienie

Uczestnictwo w dialogu o objętości 8-9 replik dla dwóch uczniów

Rozwój umiejętności i nawyków układania dialogów różnych form (zaproszenie, prośba, zażegnanie konfliktu, pytanie o odpowiedź, zawiadomienie, ugoda, plecenie, uprzedzenie, współczucie, pochwała, zadowolenie).
Układanie i inscenizacja dialogów w tym o charakterze dyskusyjnym według zaproponowanego tematu i sytuacji.
Inscenizacja tekstu, odnowienie dialogów z opuszczonymi replikami, kontynuacja niezakończonych dialogów i ich inscenizacja.
Typy mówienia – opis, opowiadanie (opowiadanie i komunikat), własne refleksje (przekonania). Ustna wypowiedź-monolog.

Rodzaje i treść działalności edukacyjnej

Ustne i rozwinięte streszczenie tekstu z oceną jego treści, struktury, specyfiki artystycznej. Odnowienie całości strukturalnej tekstu. Ustne uczenie się tekstów. Ustne krótkie streszczenie tekstu publicystycznego. Ustny opis, opowiadanie, własne refleksje w celu przekonania rozmówcy według planu ułożonego samodzielnie (albo

zaproponowanego przez nauczyciela). Ustne krótkie streszczenie tekstu artystycznego o charakterze narracyjnym z elementami opisu miejscowości. Ustne rozszerzone streszczenie tekstu z elementami opisu zabytków historii i kultury w stylu naukowym. Ustne wypracowanie (utrwalające i kontrolne) według prostego planu (do wyboru).

Czytanie

Rozwój techniki czytania na głos i milcząco, rozumienie przeczytanych samodzielnie tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków

Rozwój i udoskonalenie nawyku czytania ze zrozumieniem na głos tekstów-monologów i dialogów z odpowiednią szybkością (100-120 wyrazów na minutę).

Czytanie ciche i rozumienie nowego tekstu z szybkością 90 wyrazów na minutę.

Czytanie zapoznawcze i czytanie ze

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

opowiadanie (w celu przekonania rozmówcy);
* krótko streszcza tekst artystyczny o charakterze narracyjnym z elementami opisu miejscowości;
* ustnie streszcza tekst z elementami opisu zabytków historii i kultury w stylu naukowym;
* uczy się na pamięć utworów poetyckich i prozatorskich o charakterze monologicznym;
*charakteryzuje tekst pod względem stylistycznym i artystycznym;
*układa ustne wypracowanie kontrolne (do wyboru);
*wyraźnie czyta na głos i cicho znane i nieznane teksty różnych stylów, typów, gatunków wypowiedzi;
* czyta na głos z odpowiednią szybkością z zastosowaniem reguł ortoepicznych i intonacyjnych języka polskiego;
* przy pomocy tempo i tembru czytania, głośności odzwierciedla cechy treści, stylu, zamysłu autora;
* przegląda materiał, rozumie treść główną nowego tekstu;
* przewiduje dalszy rozwój wydarzeń w tekście;
* uczy na pamięć niewielkie utwory;
* wykorzystuje w piśmie opanowane reguły ortograficzne i interpunkcyjne;
*poszerza, uściśla, transformuje zdania;
* pisze dyktando wzrokowo-słuchowe i słuchowe;
* wykonuje pisemnie ćwiczenia komunikacyjne;
* pisemnie dokładnie streszcza przesłuchane i przeczytane teksty, w tym z elementami opisu miejscowości, zabytków historii i kultury w stylu naukowym;
*samodzielnie układa plan złożony, konspekt, robi wypisy tematyczne;
* odnajduje, poprawia błędy i omyłki w treści, zrozumieniem edukacyjnych tekstów z przeglądaniem materiału.

Gatunki do czytania: artykuły, wywiady, opowiadania, powieści, nowele, eseje, sztuki teatralne, notatki, legendy, bajki, wiersze, piosenki, przysłowia i powiedzenia. ***Style językowe***: artystyczny, publicystyczny, naukowy, urzędowo-kancelaryjny.

Pisanie

Kształcenie nawyków poprawnej grafii: wykonanie ćwiczeń na formowanie nawyków ortograficznych i interpunkcyjnych. Twórcze przepisywanie, pisanie pod dyktando wyrazów, tekstów, ćwiczenia z ortograficzną wymową, dyktanda wzrokowo-słuchowe i słuchowe; tłumaczenie słów i niewielkich wypowiedzi; rozwinięcie i zwinięcie wypowiedzi, odpowiedzi na pytania na piśmie.

Wykonanie ćwiczeń na łączenie zdań pojedynczych w zdania złożone; wstawienie wyrazów i związków wyrazowych; odpowiedź na pytania.

Dyktando kontrolne (70-80 wyrazów; koniec 1 półrocza). Dyktando wzrokowo-słuchowe jako forma kontroli w 1 półroczu (80-90 wyrazów) i słuchowe (70-80 wyrazów) pod koniec roku.

Rozwój umiejętności i nawyków układania niewielkich tekstów pisemnych (monolog, dialog) różnych typów, stylów i gatunków. Formowanie umiejętności pisania: streszczenie z dodatkowym zadaniem twórczym, wypracowanie-opis, wypracowanie z elementami własnych refleksji z epigrafem, wywiad, tekst rozwiniętej odpowiedzi; krótkie streszczenie tekstu o charakterze narracyjnym z elementami opisu miejscowości w stylu artystycznym; rozszerzone streszczenie tekstu o charakterze narracyjnym z elementami opisu zabytków historii i kultury w stylu naukowym. Wypracowanie kontrolne do wyboru (ilość stron – 0.75 -1.0). Kształcenie umiejętności i nawyków konspektowania i wypisów tematycznych.

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

strukturze, językowym przedstawieniu ułożonej wypowiedzi;
* uświadamia sobie znaczenie języka jako najważniejszego zasobu komunikacyjnego, poznania i perswazji, nadaje przykłady;
* poprawnie wymawia samogłoski i spółgłoski w rdzeniach rzeczowników i czasowników;
* rozumie, że jedną z najbardziej charakterystycznych jest asymilacja grup spółgłoskowych;
* rozróżnia słownictwo ogólnopolskie, neutralne i nacechowane emocjonalnie (zabarwione uczuciowo), terminy, gwarę zawodową i środowiskową, słownictwo gwarowe i potoczne;
* umie rozpoznać i używa we własnych wypowiedziach słownictwo w stylu urzędowo-kancelaryjnym zgodnie z celem wypowiedzi;
* wyjaśnia cel użycia słownictwa neutralnego i nacechowanego, specjalnego i dialektalnego w utworze artystycznym;
* rozróżnia w składzie frazeologizmów słownictwo o różnym zabarwieniu stylistycznym;
* porównuje najbardziej rozpowszechnione frazeologizmy, przysłowia, powiedzenia w językach polskim i ukraińskim, rozumie ich specyfikę narodowo-kulturową;
*wyodrębnia wyrazy i formy wyrazów, rozpoznaje formanty, podstawę słowotwórczą;
* wykorzystuje wyrazy złożone we własnych wypowiedziach, prawidłowo ich używa z różnymi częściami mowy;

Hasła
(Materiał edukacyjny)

II. System językowy (47 godz.)
Wiadomości ogólne o języku
Język jako najważniejszy zasób komunikacji, poznania i perswazji (1 godz.).
Powtórzenie materiału z klasy 7 i poszerzenie wiadomości (2 godz.).
Fonetyka. Ortoepia. Grafia.
Alternacja samogłosek i spółgłosek (uzupełnienie wiadomości).
Połączenie spółgłosek, wymowa grup spółgłoskowych (praktycznie).
Słownictwo i frazeologia (5 godz.)
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości: słownictwo ogólnopolskie, neutralne i nacechowane emocjonalnie (zabarwione uczuciowo), terminy, gwara zawodowa i środowiskowa, słownictwo gwarowe i potoczne. Słownictwo stylu urzędowo-kancelaryjnego. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Opanowanie ***frazeologizmów,*** przysłów i powiedzeń, różnych w użyciu.
Zestawienie frazeologizmów, przysłów i powiedzeń w polszczyźnie i języku ukraińskim (*Trzymaj język za zębami* – укр. *Язику волі не давай*, *Kopę lat*! – укр. *Скільки літ, скільки зим*!).
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Budowa słowotwórcza wyrazu. Słowotwórstwo (5 godz.)
Wyrazy złożone.
Formanty *-o-, -ø-, -u-, -i- / -y-* w złożeniach.
Zrosty i ich budowa.
Praca ze słownikiem słowotwórczym.
Morfologia (14 godz.)
Części mowy (powtórzenie opanowanego materiału i uzupełnienie wiadomości)

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
*używa części mowy (samodzielne i niesamodzielne), utworzone różnymi sposobami słowotwórczymi we własnych wypowiedziach, wykorzystuje słownik słowotwórczy; *znajduje w zdaniu części mowy, dowodzi przynależność wyrazu do pewnej części mowy; * wyznacza rodzaj rzeczownika, w tym rzeczowniki dwurodzajowe; * poprawnie odmienia rzeczowniki rodzaju męskiego, żeńskiego, nijakiego, rzeczowniki występujące tylko w formach liczby mnogiej; *wyznacza formę rzeczownika w zdaniu i jego rolę składniową; * znajduje rzeczowniki w tekście, rozumie ich wpływ na styl tekstu; * zna cechy morfologiczne i rolę składniową przymiotnika; *wyznacza sposoby tworzenia stopni wyższego i najwyższego (proste i opisowe stopniowanie); *zna formy przymiotnikowe tworzone od innych tematów wyrazowych przy stopniowaniu prostym (*dobry – lepszy, zły – gorszy*); *poprawnie używa formy przymiotników w stopniu wyższym i najwyższym, w tym w roli głównych i drugorzędnych członów zdania; *wyznacza zaimki w tekście, dzieli zaimki na rzeczowne, przymiotne, liczebne; * odmienia zaimki różnych typów; * zaznacza i poprawia błędy w pisowni i używaniu zaimków; * rozpoznaje czasowniki czynne, bierne, zwrotne, przechodnie i nieprzechodnie*;* *znajduje w tekście i tworzy formy różnych trybów czasownika – oznajmującego, przypuszczającego, rozkazującego, poprawnie je akcentuje; * opowiada o wydarzeniach w formie trybu oznajmującego, przypuszczającego i rozkazującego	**Rzeczownik** Rodzaj rzeczownika, oboczności w odmianie rzeczowników (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Rzeczowniki dwurodzajowe (*sierota, sługa, gapa*). Odmiana rzeczowników rodzaju nijakiego i żeńskiego. Odmiana rzeczowników występujących tylko w formach liczby mnogiej. Funkcja składniowa rzeczowników w zdaniu (utrwalenie wiadomości). Praca z tekstem: odnajdowanie rzeczowników, które mają tylko liczbę mnogą, rzeczowników rodzaju nijakiego i żeńskiego. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Przymiotnik*** Stopniowanie przymiotników. Stopień wyższy (stopniowanie proste i opisowe). Wymiany spółgłoskowe i samogłoskowe w formach obocznych. Przymiotniki z innym tematem wyrazowym (formy supletywne) przy stopniowaniu prostym (*dobry – lepszy, zły – gorszy*). Stopień najwyższy (proste i opisowe stopniowanie). Funkcja składniowa przymiotników. Praca z tekstem: wpływ przymiotników na wyrazistość wypowiedzi. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). **Zaimek** Podział zaimków na rzeczowne, przymiotne, liczebne (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Odmiana zaimków różnych typów. Praca z tekstem: odnalezienie zaimków w tekście i analiza ich funkcji w wypowiedzeniu. **Czasownik** Strona czasowników: czynna, bierna i zwrotna (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie. Tryb czasowników: oznajmujący (orzekający),

	przypuszczający (warunkowy) w oparciu o język ukraiński. Formy trybu przypuszczającego i rozkazującego czasownika. Akcentowanie czasowników w trybie przypuszczającym. Bezosobowe formy na *-no, -to* (ogólne wiadomości). Odmiana czasowników w czasie teraźniejszym, przeszłym i przyszłym (praktyczne). Funkcja składniowa czasowników w zdaniu. Praca z tekstem: rozpoznawanie czasowników w
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
czasowników; *poprawnie używa czasowniki z rzeczownikami; * odnajduje czasowniki w tekście, analizuje ich cechy morfologiczne i składniowe w ramach opanowanego materiału; *rozumie znaczenie czasowników w tekście; * wskazuje cechy morfologiczne liczebnika, tworzy formy deklinacyjne, łączy je z rzeczownikami; *odmienia liczebniki proste i złożone, zbiorowe (*dwoje, czworo*), ułamkowe; *wyznacza za pomocą liczebników głównych czas, przy pomocy porządkowych – datę; *konstruuje zdania z liczebnikami, poprawnie je zapisuje; *rozpoznaje liczebniki w teście, analizuje ich cechy morfologiczne i składniowe w granicach opanowanego materiału; *wyznacza typy przysłówków w oparciu o język ukraiński; *tworzy stopień wyższy i najwyższy przysłówków (stopniowanie proste i opisowe); *używa przysłówków we własnych wypowiedziach, prawidłowo je wymawia i zapisuje; * odnajduje przysłówki w tekście, analizuje cechy morfologiczne i składniowe w ramach opanowanego materiału; * rozumie znaczenie przysłówków w tekście; *poprawnie używa przyimków prostych i złożonych, w ustnej i pisemnej wypowiedzi w	tekście; analiza ich w odtworzeniu treści (przedstawienie czasu; używanie w roli orzeczenia) i wpływ na cechy stylistyczne tekstu. ***Liczebnik*** Odmiana liczebników prostych i złożonych. Liczebniki zbiorowe i ułamkowe (w oparciu o język ukraiński). Odmiana liczebników zbiorowych *dwoje, czworo.* Funkcjonowanie liczebników głównych w wypowiedzeniach przy wyznaczaniu czasu. Poznaczenie daty przy pomocy liczebników porządkowych. Funkcja składniowa liczebników w zdaniu. Praca z tekstem: rozpoznawanie liczebników w teście; ich cech w odtworzeniu treści (przedstawienie czasu wydarzeń, faktów; używanie w roli orzeczenia); wpływ na cechy stylistyczne tekstu. ***Przysłówek*** Rodzaje przysłówków w oparciu o język ukraiński (powtórzenie). Stopniowanie przysłówków (stopień wyższy, najwyższy), stopniowanie proste i opisowe (praktycznie). Funkcja składniowa przysłówków. Praca z tekstem: wykorzystanie przysłówków w tekstach artystycznych, naukowych, publicystycznych. **Niesamodzielne części mowy** ***Przyimek***

celu łączenia wyrazów, zdań w tekście, porównuje niektóre przyimki w języku polskim i ukraińskim;
*odnajduje i rozróżnia w zdaniu spójniki współrzędne i podrzędne;
* używa spójników do łączenia jednorodnych członów zdania, części zdania złożonego w tekście;
* wyodrębnia w teście partykuły, dzieli ich na grupy (afektujące, modalne, ograniczenia);
*układa związki wyrazowe i zdania z modalnymi partykułami;
*odnajduje w zdaniu wykrzykniki, czyta wyraźnie i

Przyimki proste i złożone.
Spójnik
Wiadomości ogólne o spójnikach współrzędnych i podrzędnych.
Używanie spójników w zdaniu pojedynczym i złożonym.
Partykuła: wiadomości ogólne dotyczące funkcji partykuł, ich podział (afektujące, modalne, ograniczenia i inne).
Wykrzyknik, jego znaczenie i funkcja w zdaniu. Intonacyjne wyodrębnienie wykrzykników.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Składnia (6 godz.)
Uzupełnienie wiadomości dotyczących związków wyrazowych, zdania pojedynczego i złożonego
Składnia jako rozdział gramatyki.

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

intonacyjnie poprawnie wymawia zdania z partykułami i wykrzyknikami;
* ma pojęcie o składni jako dziale gramatyki;
* rozróżnia sposoby związku wyrazów w zdaniu (związki zgody, rządu i przynależności);
*wyznacza zdania pojedyncze i złożone;
*określa szyk wyrazów w zdaniu, je o drugorzędne części zdania (przydawki, dopełnienia, orzeczenia);
* układa i poprawnie intonuje zdania z szykiem wyrazów zwykłym i przestawnym;
* wyznacza główne i drugorzędne części zdania;
* rozpoznaje podmiot i orzeczenie wyrażone różnymi środkami językowymi;
* prawidłowo konstruuje i używa zdania z wołaczem, z wyrazami i zwrotami wtrąconymi;
* rozpoznaje zdanie minimalne i niepełne znaczeniowo, zdanie proste z jednym orzeczeniem i zdanie z podmiotem i orzeczeniem, zdanie proste z jednym orzeczeniem, które nazywa stan, czynność lub właściwość;
* zna sferę wykorzystania stylu publicystycznego, jego funkcje, temat, adresat;

Hasła
(Materiał edukacyjny)

Związki wyrazowe i ich budowa.
Zespoły składniowe wyrazów w wypowiedzi (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości).
Wypowiedzenie jako jednostka komunikacji językowej. Zdania pojedyncze i złożone (powtórzenie).
Szyk wyrazów w zdaniu.
Główne części zdania: podmiot i orzeczenie.
Drugorzędne części zdania: przydawka, dopełnienie, okolicznik.
Sposoby wyrażania podmiotu (powtórzenie, praktycznie).
Orzeczenie proste i złożone (formy czasu przyszłego niedokonanego czasowników, orzeczenie imienne).
Zdania z wołaczem, z wyrazami i zwrotami wtrąconymi (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości).
Praca z tekstem: zaznaczenie w tekście zdań pojedynczych z wołaczem, wyrazami i zwrotami wtrąconymi, ich rola w tekście.
Zdanie minimalne i niepełne znaczeniowo.
Zdanie proste z jednym orzeczeniem i zdanie z podmiotem i orzeczeniem. Zdanie proste z jednym orzeczeniem, które nazywa stan, czynność lub właściwość. Praca z tekstem: wyodrębnienie w tekście zdań pojedynczych z wołaczem, wyrazami i zwrotami

*wykorzystuje środki językowego wpływu na słuchającego;
* konstruuje tekst z elementami własnych refleksji w stylu publicystycznym, dobiera przekonujące argumenty w celu uzasadnienia własnej pozycji;
* zna reguły pisowni dźwięku *j;*

wtrąconymi, zdań minimalnych i niepełnych znaczeniowo, zdań prostych z jednym orzeczeniem, pojęcie o ich roli w tekście.
Stylistyka (3 godz.)
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości o stylach j*ęzykowych i ich właściwościach*
Style mówienia i błędy, które wpływają na jedność stylistyczną.
Styl publicystyczny: sfera użycia, funkcji, adresat.
Językowa specyfika stylu publicystycznego i gatunku wywiadu.
Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru).
Ortografia (8 godz.)
Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości z ortografii
Pisownia dźwięku *j.*
Użycie łącznika w pisowni złożeń rzeczownikowych i przymiotnikowych.
Pisownia zakończenia przymiotnika (*-szy*) po spółgłosce w stopniu wyższym i najwyższym.
Pisownia niektórych przyimków (*naprzód, wkrótce, po cichu*).
Pisownia partykuł *bym, byś, byśmy, byście.*
Pisownia partykuł z innymi częściami mowy.

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

Hasła
(Materiał edukacyjny)

poprawnie pisze i uzasadnia pisownię łącznika w pisowni złożeń rzeczownikowych i przymiotnikowych, zakończenia przymiotnika (-szy*) po spółgłosce w stopniu wyższym i najwyższym;
* poprawnie zapisuje przyimki, partykuły z innymi częściami mowy, w tym partykuły *bym, byś, byśmy, byście*;
*odnajduje i poprawia błędy ortograficzne w pisowni samodzielnych i niesamodzielnych części mowy przy pomocy opanowanych reguł;
*poprawnie stawia i uzasadnia znaki interpunkcyjne w zdaniach pojedynczych, w zdaniach szeregowych z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach, z wołaczem, z wyrazami i zwrotami wtrąconymi;
* poprawnie stawia i uzasadnia myślnik w zdaniu pojedynczym;

Powtórzenie i rozszerzenie wiadomości z interpunkcji (3 godz.)
Znaki interpunkcyjne w zdaniach pojedynczych, w zdaniach szeregowych z wyrazami, oznaczającymi pojęcia ogólne przed wyliczaniem w szeregach, z wołaczem, z wyrazami i zwrotami wtrąconymi (powtórzenie).
Myślnik w zdaniu pojedynczym.
Powtórzenie opanowanego materiału (1 godz.).
III. Wiedza o społeczeństwie i kulturze
Orientacyjny zakres tematyczny i polecane lektury:
Utwory ludowe.
Rola literatury pięknej w formowaniu Światopoglądu człowieka (utwory klasyków literatury polskiej J. Kochanowskiego, I. Krasickiego,F. Karpińskiego, A. Mickiewicza,

* znajduje i poprawia błędy interpunkcyjne przy pomocy opanowanych reguł; * posiada pewne wiadomości z zakresu narodowo-kulturalnego znaczenia ustnej twórczości ludowej, literatury pięknej, Biblii, mitów w formowaniu światopoglądu człowieka (z uwzględnieniem doświadczeń życiowych Polaków mieszkających na terenach Ukrainy); *zna tematyczne grupy wyrazów, które zawierają tematykę typową dla polskiej kultury materialnej; * odbiera i ocenia usłyszane i przeczytane wiadomości, wybiera informację, potrzebną do komunikacji; * czyta, rozumie teksty, napisane w różnym stylu, rozróżnia gatunki tekstów dołączonych do lekcji w celu poznania nowego tematu; * bierze udział w dyskusji dotyczącej określonych tematów, podejmuje próby oceny i dyskusji; *zna o wybitnych osobistościach w dziedzinie kultury, nauki, o tradycjach, kulturze i zwyczajach narodu polskiego i Polaków mieszkających na Ukrainie (stosunki międzyludzkie, sztuka ludowa); * posiada pewną wiedzę dotyczącą rozwoju literatury polskiej; ma wiadomości z zakresu literatury dla dzieci, zna utwory o życiu szkolnym dzieci polskich, porównuje je z tradycjami Ukraińców;	J. Słowackiego, J. Łuszczewskiej (Deotymy), E. Orzeszkowej,W.S. Reymonta, K.I. Gałczyńskiego, L. Staffa, K. Wierzyńskiego, J. Tuwima, J. Brzechwy, S. Lema, Cz. Miłosza, W. Szymborskiej, S. Różewicza). Biblia i jej znaczenie. Życie szkolne. Prawa człowieka, ucznia. Nauka i nowe odkrycia. Technologie przyszłości. Pozaklasowe imprezy (olimpiady, konkursy, twórczość artystyczna). Moja rodzina. Człowiek i pamięć o nim. Stosunki z ludźmi (krewnymi, przyjaciółmi) (utwory I. Landau, D. Terakowskiej, I. Jurgielewiczowej, M. Musierowicz, E. Nowackiej, K. Siesickiej, L. Legut, R. Kosika). Moi koledzy. Kraj rodzinny. Poznajemy Trójmiasto – Gdańsk, Gdynia, Sopot. Zabytki historii i kultury. Wkład Polaków do kultury światowej. Słynni Polacy (M. Kopernik, J. Heweliusz, J. Chełmoński,K. Szymanowski, E. Malinowski, J. Osterwa, J. Machulski, J. Gajos).
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

* zna nazwiska wybitnych Polaków;
* rozumie wagę i znaczenie tradycji rodzinnych i swoje miejsce w nich;
* wskazuje główne wartości życiowe;
* rozumie wkład Polaków w rozwój kultury światowej;
* zna 2-3 aforyzmy na pamięć;
*zna nazwiska uczonych, artystów, pisarzy kraju rodzinnego i używa w wypowiedziach treść ich utworów i prac naukowych (ściśle) (1-2 nazwiska do wyboru);
*uświadamia i wyznacza motyw i cel własnej działalności poznawczej i życiowej;
*planuje działania w celu osiągnięcia określonego rezultatu, dzieli je na oddzielne etapy;
* wciela to, co zaplanował przy pomocy dobranych metod i zasad;
* ocenia otrzymane rezultaty końcowe, korektuje plany;
*analizuje językowe i pozajęzykowe zjawiska, reguły, porównuje, uogólnia i konkretyzuje je, wyciąga wnioski na podstawie obserwacji;
* wyodrębnia główne z drugorzędnego, modeluje językowe i pozajęzykowe zjawiska;
* przedstawia w wyrazach przedmioty, zjawiska, sytuacje;
* prognozuje dalszy rozwój wydarzeń, zjawisk; *przenosi wiedzę, nawyki do nowej sytuacji;
*rozumie i formułuje problemy w procesie nauczania, w sytuacjach życiowych;
* rozumie strukturę przedmiotu nauczania;
* przywiduje sposób, w jaki można rozwiązać problem;
*dobiera argumenty w celu udowodnienia własnej opinii;
* krytycznie ocenia błędne twierdzenia;
*dostrzega i ceni piękno w zjawiskach językowych, w przyrodzie, utworach sztuki, postępowaniach ludzi i rezultatach ich działalności;
* może krytycznie ocenić odpowiedniość własnego postępowania do ogólnoludzkich wartości, norm moralnych, usuwając nieodpowiedniości;
* przedstawia siebie na miejscu innego człowieka;
* ma przekonanie, że tworzyć dobro słowem i postępowaniem to obowiązek każdego człowieka;
* tolerancyjnie odnosi się do wypowiedzi innych ludzi

Literatura polska dla dzieci i młodzieży. Krajoznawstwo literackie i artystyczne: zapoznanie uczniów z nazwiskami i utworami poetów i pisarzy,malarzy, rzeźbiarzy, znanych uczonych kraju ojczystego polskiego pochodzenia
(do wyboru).

IV. Sprawności strategiczne (w zakresie postaw)

Dalszy rozwój ogranizacyjno-kulturowych umiejętności: określania celów własnej działalności poznawczej, planowania działań w celu osiągnięcia zamierzonych efektów, wykonywania tego, co zostało zaplanowane, oceniania otrzymanego rezultatu.
Formowanie, rozwój, udoskonalenie (w zależności od etapów nauczania) poznawczych, twórczych, estetyko-etycznych umiejętności uczniów.
Rozwój i udoskonalenie umiejętności samodzielnego znajdowania informacji potrzebnych do wykonania zadań i praca z nimi.
Udoskonalenie umiejętności pracy z komputerem w celu wykonania zadań.
Utrwalenie nawyków pracy w parach, grupach, podejmowania decyzji kolektywnych i umiejętności tolerancyjnego reagowania na uwagi, ich uwzględniania przy odpracowaniu zadań.
Dalszy rozwój nawyków analitycznych w celu wykonania zadań o charakterze porównawczym, wykorzystania naukowego podejścia do wykonania zadań analitycznych.
Rozwój nawyków adekwatnego stosunku do tradycji i kultur Polaków i innych narodów świata; szacunek do dobytków kulturalnych ukraińskiego, polskiego i innych narodów i przedstawicieli etnicznych, mieszkających na Ukrainie i w różnych krajach świata.

Treści *(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*	*Hasła* *(Materiał edukacyjny)*
i ich doświadczeń; * poznaje utwory literackie, kulturę i tradycje Polaków, ma stosunek tolerancyjny do kulturalnej spuścizny innych narodów; * umie pracować samodzielnie, w parach, grupach; przyjmuje pomoc dorosłych.	

Klasa 9

(70 godzin; 2 godziny tygodniowo)

(w tym 5 godzin – na powtórzenie i utrwalenie materiału na początku i pod koniec roku szkolnego; 2 godziny − dodatkowe)

Treści *(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*	*Hasła* *(Materiał edukacyjny)*
Uczeń:	**I. Sprawności językowe (21 godz.)**

Treści *(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*	*Hasła* *(Materiał edukacyjny)*
* udoskonala nawyki uważnego słuchania, rozumienia po jednokrotnym przesłuchaniu wypowiedzi – dialogu, polilogu, tekstu-monologu różnych stylów i gatunków; *rozumie treść usłyszanej wypowiedzi; * ocenia treść, ustala związki przyczynowo-skutkowe; stosunek autora, myśl główną tekstu i jej rozwój, emocjonalno-ekspresywną, stylową i artystyczną oryginalność tekstu; *rozumie temat, pozycję autora, myśl główną tekstu i jej rozwój, wartość emocjonalno-ekspresywną i artystyczną tekstu; *układa ustnie dialogi różnych typów, w tym według zadanych parametrów, sytuacji,	***Słuchanie i rozumienie*** ***Udoskonalenie nawyków odbioru i rozumienia ze słuchu nieznanych tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków wypowiedzi ustnych.*** Odbiór tekstu literackiego w zakresie rozumienia ze słuchu (objętość 700-800 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 7-8 minut) i tekstów innych stylów (objętość 600-700 wyrazów; czas trwania wypowiedzi 6-7 minut). Formy: * w oparciu o tekst napisany taki jak, monolog, dialog, polilog (tekst czytany przez

tematu, celu; * odnawia repliki z dialogu, kontynuuje niezakończone dialogi w granicach sytuacji stereotypowych z zastosowaniem formuł etykiety; *tłumaczy i inscenizuje tekst; * dba o dokładności, prawidłowości, logiczności, celowości, wyrazistości mówienia; *uwzględnia przygotowanie rozmówcy do odbioru informacji;	nauczyciela, tekst czytany przez ucznia, nagranie audio); * bez wspierania się na tekst napisany – monolog, dialog lub polilog (tekst czytany przez nauczyciela, tekst czytany przez ucznia, nagranie audio, audycja radiowa, telewizja, film edukacyjny itp.). Słuchanie i rozumienie tekstów zróżnicowanych pod względem: * gatunku (baśnie, legendy, przypowieści, przysłowia, aforyzmy, wiersze, poematy, opowiadania, powieści, nowele, artykuły, notatki, instrukcje), * stylu (potoczny, artystyczny (literacki), publicystyczny, naukowo-publicystyczny, urzędowo-kancelaryjny), * typu (opis, opowiadanie, wypracowanie z elementami własnych refleksji) – z formułowaniem wymogów dotyczących ustalenia tematu, myśli głównej tekstu i jej rozwoju, pozycji autora, oryginalności stylowej i artystycznej. ***Mówienie*** ***Ustne uczestnictwo w dialogu o objętości 9-10 replik dla dwóch uczniów.*** Udoskonalenie umiejętności i nawyków układania dialogów różnych typów. Rozwój nawyków układania i inscenizacji dialogów o charakterze polemicznym na podstawie przesłuchanych i przeczytanych tekstów. Inscenizacja tekstu, imitacja wzoru, wznowienie dialogów z opuszczoną repliką, kontynuacja niezakończonych dialogów i ich tłumaczenie. Udoskonalenie nawyków układania i inscenizacji dialogów według parametrów sytuacyjnych, tematem, celem (z dotrzymaniem wymóg dokładności, prawidłowości, logiczności, celowości, wyrazistości mówienia), z uwzględnianiem przygotowania rozmówcy do odbioru informacji, z wykorzystaniem komunikacji niewerbalnej (gesty, mimika).
Treści **(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)**	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

*podkreśla wyrazistość mówienia niewerbalnymi zasobami komunikacyjnymi (gesty, mimika);
* układa monologi w ramach różnych stylów i typów wypowiedzi, w tym według samodzielnie albo wspólnie ułożonego planu lub zaproponowanego przez nauczyciela;
* nadaje tytuł tekstowi, streszcza ogólnie i szczegółowo tekst, wyznacza go temat (szeroki, wąski), myśl główną;
*układa pytania do tekstu i odpowiada na nie;
* tłumaczy znaczenie częstotliwych wyrazów przy pomocy słownika, komentarzy do tekstu, w oparciu o kontekst, odnajduje synonimy albo antonimy;
*ustnie układa w logicznej kolejności opis, opowiadanie, rozważanie, komentuje wypowiedzenia i argumentuje własny punkt widzenia, uogólnia, podsumowuje;
* uczy się na pamięć utworów poetyckich i prozatorskich o charakterze monologicznym i dialogicznym;
*tłumaczy tekst z języka ukraińskiego na polski;
* rekonstruuje naruszoną całość tekstu, kontynuuje przerwany tekst;
*rozwiązuje zadania logiczne (rebusy, szarady, łamigłówki);
*charakteryzuje tekst pod względem stylistycznym i artystycznym;
*układa ustne monolog kontrolny, streszczenie na wybrany przez nauczyciela temat;
*wyraźnie i szybko czyta teksty o różnych stylach, typach i gatunkach wypowiedzi z szybkością 100-120 wyrazów na minutę odpowiednio do norm ortoepiczno-intonacyjnych języka polskiego;
* intonacyjnie, przy pomocy siły głosu oznacza swój stosunek do wydarzeń, przedstawionych w tekście;

Ustna wypowiedź-monolog
Typy mówienia – opis, opowiadanie (informacja), wypowiedź z elementami własnych refleksji, z uogólnieniem rezultatów.
Rodzaje i treść działalności edukacyjnej
Ustne i rozwinięte streszczenie tekstu z oceną jego treści, struktury, specyfiki stylowej i artystycznej. Układanie pytań do tekstu, wytłumaczenie znaczeń nieznanych wyrazów przy pomocy słowników tłumaczeniowego, przekładowego, odnowienie zdań i naruszonej całości strukturalnej tekstu, imitacja wzoru. Ustna transformacja i uczenie się tekstów. Określenie tematu (ogólnego, wąskiego), myśli głównej tekstu, nadanie mu tytułu, kontynuacja niezakończonej myśli tekstu. Ustne wypracowanie z elementami własnych refleksji na tematy moralno-etyczne. Uczestnictwo w grze, turniejach, olimpiadach, konkursach, wykonanie zadań logicznych (rebusy, szarady, łamigłówki). Ustne streszczenie (kontrolne) na temat zadany przez nauczyciela.
Czytanie
Rozwój techniki czytania na głos i milcząco, rozumienie przeczytanych samodzielnie tekstów, należących do różnych typów, stylów i gatunków. Wyraźne czytanie ze zrozumieniem na głos tekstów różnych stylów i gatunków (z szybkością 100-120 wyrazów na minutę), z uwzględnieniem zasobów związku zdań w tekście.

Treści
(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)

Hasła
(Materiał edukacyjny)

* reguluje szybkość czytania w zależności od pewnych warunków, wypowiada się na temat stosunku autora i własnego do przeczytanego tekstu;
* przegląda materiał, rozumie treść główną nowego tekstu;
* przewiduje dalszy rozwój wydarzeń w tekście;
* stosuje czytanie poznawcze w celu wyszukania potrzebnej informacji;
*wyznacza leksykalne, morfologiczne, syntaktyczne zasoby związku zdań w tekście;
* wykorzystuje w piśmie opanowane reguły ortograficzne i interpunkcyjne;
*poszerza, uściśla, transformuje zdania;
*tłumaczy tekst, pisze odpowiedzi na pytania, dyktando wzrokowo-słuchowe i słuchowe;
*pisze dokładne, krótkie streszczenie z dodatkowym zadaniem twórczym, wypracowania różnych typów z wykorzystaniem materiałów dodatkowych i bez nich, notatkę do gazety, referat;
*orientuje się w granicach tematu, dobiera mikrotematy, elementy treści, językowe zasoby zgodnie z określonym zamiarem;
* układa plan złożony, systematyzuje zebrany materiał;
* pisze krótkie streszczenie na podstawie usłyszanego tekstu, zachowuje styl tekstu;
* redaguje brudnopis, poprawia błędy;
* pisze wypracowanie kontrolne na wybrany temat, zaproponowany przez nauczyciela lub wybrany przez siebie;
*wyznacza typową sytuację komunikacyjną i

Czytanie ciche ze zrozumieniem nowego tekstu z szybkością 90 wyrazów na minutę. Czytanie zapoznawcze w celu wyszukania potrzebnej albo ciekawej informacji. Regulowanie szybkości czytania tekstów różnych gatunków i stylów zależnie od pewnych warunków. Czytanie ciche i rozumienie popularnonaukowych tekstów. ***Gatunki do czytania***: opowiadania, powieści, nowele, eseje, notatki, sztuki teatralne,legendy, bajki, wiersze, piosenki, aforyzmy, przysłowia,powiedzenia, artykuły, instrukcji. ***Style językowe***: artystyczny, publicystyczny, naukowy, naukowo-publicystyczny, urzędowo-kancelaryjny.

Pisanie

Kształtowanie nawyków poprawnej grafii: wykonanie ćwiczeń na formowanie nawyków ortograficznych i interpunkcyjnych. Twórcze przepisywanie, pisanie pod dyktando wyrazów, tekstów; ćwiczenia z ortograficzną wymową, dyktanda wzrokowo-słuchowe i słuchowe; tłumaczenie słów i niewielkich tekstów; rozwinięcie i zwinięcie wypowiedzi, odpowiedzi na pytania na piśmie. Wykonanie ćwiczeń na łączenie zdań pojedynczych w zdania złożone; wstawienie wyrazów i związków wyrazowych; odpowiedź na pytania. Dyktando kontrolne wzrokowo-słuchowe jako forma kontroli w 2 półroczu (90-100 wyrazów) i dyktando słuchowe (80-90 wyrazów) w 1 półroczu i pod koniec roku.

Udoskonalenie umiejętności i nawyków układania tekstów pisemnych (monolog, dialog) różnych typów, stylów i gatunków: streszczenie z dodatkowym zadaniem twórczym, wypracowania różnych typów z wykorzystaniem materiałów dodatkowych i bez nich, notatka do gazety, rozszerzone streszczenie tekstu o charakterze publicystycznym na tematy społeczne; krótkie streszczenie tekstu o charakterze moralno-etycznym. Kształcenie umiejętności układania: tez, artykułów naukowych i popularnonaukowych; konspektu artykułu popularnonaukowego; referatu na podstawie 1-2 źródeł; podanie, życiorysy, streszczenie. Wypracowanie kontrolne (do wyboru; ilość stron – 1-1,25).

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
charakterystyczne dla języka polskiego reguły mówienia; *odnajduje, poprawia błędy w treści, budowie, języku ułożonego wypowiedzenia; * orientuje się w granicach tematu, bierze udział w dyskusji; * zna cechy fonetyczne samogłosek i spółgłosek; * prawidłowo wymawia (odpowiednio do norm ortoepicznych języka polskiego) upodobnione pod względem dźwięczności / bezdźwięczności spółgłoski, przedrostki i przyimki *przed, przy*, dźwięk *w* po spółgłoskach bezdźwięcznych, wyrazy bezakcentowe; * umie prawidłowo stawić akcent zdaniowy i intonować; *rozróżnia słownictwo czynne i bierne (archaizmy, w tym archaizmy rzeczowe – historyzmy, neologizmy); *używa we własnych wypowiedziach nazwy własne osobowe i nazwy miejscowe zgodnie z zadaniami komunikacyjnymi; *dostrzega słownictwo czynne i bierne, nazwy własne osobowe i nazwy miejscowe w składzie frazeologizmów polskich; * porównuje najbardziej rozpowszechnione frazeologizmy, powiedzenia w języku polskim i ukraińskim; *wyodrębnia różne sposoby słowotwórcze, przy pomocy których tworzą się rzeczowniki, czasowniki i inne części mowy (rozpoznaje formanty – przyrostki, przedrostki, złożenia); * formuje rzeczowniki i czasowniki i inne części mowy pochodne, prawidłowo ich używa w wypowiedzeniu; *zastosowuje wiedzę i umiejętności z morfemiki, słowotwórstwa w praktyce ortograficznej, we własnych wypowiedziach; *prawidłowo odmienia i używa części w	**II. System językowy (47 godz.)** **Wiadomości ogólne o języku** Język i mowa. Kultura języka polskiego (1 godz.). **Powtórzenie materiału z klasy 8 i uzupełnienie wiadomości (4 godz.).** ***Fonetyka. Ortoepia. Grafia*** Charakterystyka samogłosek i spółgłosek w języku polskim (uogólnienie wiadomości). Upodobnienia spółgłosek pod względem dźwięczności / bezdźwięczności. Wymowa przedrostków i przyimków *przed, przy*, dźwięku *w* po spółgłoskach bezdźwięcznych. Wyrazy nie akcentowane (bezakcentowe) (praktycznie). Akcent zdaniowy. Intonacja. ***Słownictwo i frazeologia (5 godz.)*** **Uzupełnienie i utrwalenie wiadomości** Słownictwo czynne i bierne w języku polskim. Wyrazy nieużywane we współczesnej polszczyźnie (archaizmy, w tym archaizmy rzeczowe – historyzmy), neologizmy i ich rodzaje. Nazwy własne osobowe i nazwy miejscowe (w oparciu o język ukraiński). Wyrazy nieużywane we współczesnej polszczyźnie, nazwy własne osobowe i nazwy miejscowe w składzie frazeologizmów polskich. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Budowa słowotwórcza wyrazu. Słowotwórstwo (5 godz.)*** ***Rozszerzenie i utrwalenie wiadomości*** Rzeczowniki pochodne i ich tworzenie. Przymiotniki pochodne i specyfika ich tworzenia. Tworzenie innych części mowy (praktycznie). ***Morfologia (12 godz.)*** ***Części mowy: powtórzenie i uogólnienie wiadomości***

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
wypowiedzeniu rzeczowniki rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego i rzeczowniki trudne do napisania (*ręka, przyjaciel, człowiek, brat, rok*); * odnajduje w zdaniu rzeczowniki nieodmienne, porównuje je z ukraińskimi rzeczownikami, prawidłowo używa we własnych wypowiedziach; *wyznacza formę rzeczownika w zdaniu i jego rolę syntaktyczną; * rozpoznaje rzeczowniki w teście, rozumie ich wpływ na cechy stylistyczne tekstu; * tworzy stopień wyższy i najwyższy przymiotników, w tym od innych tematów; * ma pojęcie o pełnej i krótkiej formie przymiotników, ich funkcji w zdaniu; * prawidłowo odmienia zaimki różnych typów; * zna zasady używania zaimków osobowych (*ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one*), wskazujących (*to, tam, ten*) i upowszechniających (*wszystek, wszelki, każdy*); *zaznacza i poprawia błędy w pisowni i używaniu zaimków; * prawidłowo odmienia czasowniki w liczbie pojedynczej i mnogiej, czasowniki, które mają oboczności w koniugacji (*móc, iść, wziąć, ciągnąć, rosnąć, pleść, siąść, stać*); *rozumie zasady tworzenia form czasu przeszłego czasowników typu *zacząć, ciągnąć, prawidłowo ich tworzy;* * odnajduje czasowniki w tekście, analizuje ich cechy morfologiczne i składniowe w ramach przyswojonego materiału; *rozumie znaczenie czasowników w tekście; *zna znaczenie ogólne, cechy morfologiczne imiesłowu przymiotnikowego, jego rolę składniową;	**Rzeczownik** Odmiana rzeczowników (powtórzenie i uogólnienie wiadomości) rodzaju nijakiego i żeńskiego. Odmiana rzeczowników, które sprawiają trudności w pisowni (*ręka, przyjaciel, człowiek, brat, rok*). Rzeczowniki nieodmienne (w oparciu o język ukraiński). Funkcja składniowa rzeczowników w zdaniu (utrwalenie wiadomości). Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Przymiotnik*** Stopniowanie przymiotników (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Formy pełne i krótkie przymiotników (*wesoły – wesół,pełny – pełen*), ich funkcja w zdaniu. Funkcja składniowa przymiotników. Praca z tekstem: wpływ przymiotników na wyrazistość wypowiedzi. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). **Zaimek** Odmiana zaimków różnych typów (powtórzenie i uzupełnienie wiadomości). Cechy charakterystyczne używania zaimków osobowych (*ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one*), wskazujących (*to, tam, ten*) i upowszechniających (*wszystek, wszelki, każdy*). Praca z tekstem: odnajdywanie zaimków w tekście; komentowanie ich napisania i funkcji w wypowiedzeniu. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). **Czasownik** Czasowniki, które mają oboczności w koniugacji (*móc, iść, wziąć, ciągnąć, rosnąć, pleść, siąść, stać*). Formy czasu przeszłego czasowników typu *zacząć, ciągnąć*. Strona czynna i bierna czasowników. Funkcja składniowa czasowników w zdaniu. Praca z tekstem: rozpoznawanie

	czasowników w tekście; analiza ich cech w odtworzeniu treści (przedstawienie czasu; używanie w roli orzeczenia), utworzenie form czasu przeszłego i wpływ na cechy stylistyczne tekstu. ***Imiesłów przymiotnikowy*** jako nieosobowa forma czasownika: znaczenie ogólne, cechy morfologiczne, funkcja składniowa. Imiesłów przymiotnikowy czynny i bierny.
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
*odróżnia imiesłowy przymiotnikowe od przymiotników; *wyznacza imiesłowy przymiotnikowe czynne i bierne, zasoby ich tworzenia; *odnajduje w zdaniu imiesłowy przymiotnikowe, formy nieosobowe czasownika zakończone na *-no, -to;* *używa imiesłowy przymiotnikowe we własnych wypowiedziach; *zna znaczenie ogólne, cechy morfologiczne imiesłowu przysłówkowego, jego rolę składniową; *wyznacza aspekt i czas imiesłowów przysłówkowych, imiesłowy przysłówkowe współczesne i uprzednie; *odnajduje w zdaniu imiesłowy przysłówkowe; *prawidłowo pisze imiesłowy przymiotnikowe, prawidłowo intonuje zdania z imiesłowami przysłówkowymi; *używa imiesłowy przysłówkowe we własnych wypowiedziach; * wskazuje rodzaje liczebnika, w tym liczebniki nieokreślone, używa ich w wypowiedziach ustnych; *układa i prawidłowo pisze zdania z liczebnikami; *rozpoznaje liczebniki w tekście, analizuje ich cechy morfologiczne i syntaktyczne w granicach opanowanego materiału; *rozumie znaczenie liczebników w tekście; *zna sposoby utworzenia przysłówków od innych części mowy, w tym od przymiotników; *używa ich we własnych wypowiedziach, prawidłowo pisze przysłówki; * odnajduje przysłówki w tekście, analizuje ich cechy morfologiczne i składniowe w ramach	Formy nieosobowe czasownika zakończone na -no, -to. Praca z tekstem: rozpoznawanie w teście imiesłowów przymiotnikowych czynnych i biernych, form nieosobowych czasownika zakończonych na *-no, -to.* Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Imiesłów przysłówkowy*** jako nieodmienna forma czasownika: znaczenie ogólne, cechy morfologiczne, funkcja składniowa. Aspekt i czas imiesłowów przysłówkowych. Imiesłowy przysłówkowe współczesne i uprzednie. Praca z tekstem: rozpoznawanie w teście imiesłowów przysłówkowych współczesnych i uprzednich. ***Liczebnik*** Liczebnik i jego rodzaje (powtórzenie i uzupełnienie wiedzy). Liczebniki nieokreślone (*kilka, kilkoro, kilkanaście*). Funkcja składniowa liczebników w zdaniu. Praca z tekstem: rozpoznawanie liczebników w teście; wpływ na cechy stylistyczne tekstu. ***Przysłówek*** Tworzenie przysłówków. Przysłówki jakościowe, utworzone od przymiotników jakościowych (*miło, lekko, wolno*). Funkcja składniowa przysłówków. Praca z tekstem: wykorzystanie przysłówków w tekstach artystycznych, naukowych, publicystycznych. **Niesamodzielne części mowy: przyimek, spójnik, partykuła (powtórzenie i**

opanowanego materiału;
* używa w ustnych i pisemnych wypowiedziach niesamodzielne części mowy;
*odnajduje i rozróżnia przyimek i wyrażenie przyimkowe;
*prawidłowo używa spójniki *i, a, ale, lecz, lub* w zdaniu pojedynczym i złożonym;
* wyodrębnia w zdaniu partykuły, wykrzykniki, wyznacza ich funkcje;
* zna cechy zdania złożonego;
*wyznacza zdanie złożone bezspójnikowe i

pogłębienie wiedzy)
Przyimek i wyrażenie przyimkowe.
Używanie spójników *i, a, ale, lecz, lub* w zdaniu pojedynczym i złożonym.
Partykuła i jej funkcja.
Wykrzyknik, jego funkcja w zdaniu.
Praca z tekstem: rozpoznawanie partykuł, wykrzykników i analiza ich funkcji w tekście.
Składnia (6 godz.)
Zdanie złożone i jego cechy
Zdanie złożone bezspójnikowe i spójnikowe (współrzędnie i podrzędnie złożone).
Zdanie złożone współrzędnie, jego budowa, sposób połączenia zdań składowych.

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
spójnikowe (współrzędnie i podrzędnie złożone); *rozpoznaje zdanie złożone współrzędnie, jego budowę, sposób połączenia zdań składowych; * wyznacza układa i poprawnie intonuje zdania z szykiem wyrazów zwykłym i przestawnym; * wyznacza zdanie złożone podrzędnie, jego budowę, sposób połączenia zdań składowych; * konstruuje i używa prawidłowo we własnej wypowiedzi zdania złożone podrzędnie, zdania z kilkoma zdaniami podrzędnymi, zdania złożone bezspójnikowe; * rozpoznaje zdania złożone z kilkoma zdaniami bezspójnikowymi i spójnikowymi; * używa mowy zależnej i niezależnej, przekształca mowę niezależną na mowę zależną; *układa zdanie w formie dialogu, używa cytatów w celu przekazania czyjejś wypowiedzi; * wyznacza typową sytuację komunikacyjną, charakterystyczny dla różnych stylów, w tym dla naukowego i urzędowo-kancelaryjnego; *pamięta i odtwarza główne myśli tekstu naukowego i urzędowo-kancelaryjnego, zachowuje cechy stylowe, zasoby związku; * ma pojęcie o regułach komunikacji oficjalnej; * zna reguły pisowni nazw geograficznych i	Stosunek znaczeń między składnikami w zdaniach złożonych współrzędnie. Zdanie złożone podrzędnie, jego budowa, sposób połączenia zdań składowych. Rodzaje zdań złożonych podrzędnie: podmiotowe, orzecznikowe, przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe (miejsca, czasu, sposobu, przyczyny, celu, stopnia i miary, warunku, skutku, przyzwolenia). Zdania złożone podrzędnie z kilkoma zdaniami podrzędnymi. Zdanie złożone bezspójnikowe. Stosunek znaczeń między składnikami w zdaniach złożonych bezspójnikowe. Zdania z kilkoma zdaniami bezspójnikowymi i spójnikowymi. Mowa zależna i niezależna, używanie jej w celu przekazania cech czyjejś wypowiedzi. Przekształcenie mowy niezależnej na mowę zależną. Cytat jak sposób przekazania czyjejś wypowiedzi. Dialog (powtórzenie, ćwiczenia praktyczne). Praca z tekstem: wyodrębnienie w tekście zdań złożonych, różnych pod względem budowy; cytatów, dialogów i uzupełnienie informacji o ich roli w tekście. ***Stylistyka (2 godz.)*** ***Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości o stylach językowych i ich właściwościach*** Style i typy mówienia (uogólnienie nabytej wiedzy).

słów pochodnych od nich, partykuły *nie* z imiesłowami przymiotnikowymi i imiesłowami przysłówkowymi, sprawdza napisane*;*	Styl naukowy i urzędowo-kancelaryjny: typowa sytuacja komunikacyjny, cechy językowe. Zasoby związku w tekście naukowym. Gatunki stylu naukowego: tezy, konspekt, referat, podanie, życiorys. Reguły komunikacji oficjalnej. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Ortografia (9 godz.)*** ***Powtórzenie i uzupełnienie wiadomości z ortografii*** Pisownia nazw geograficznych i słów pochodnych. Pisownia partykuły nie z imiesłowami przymiotnikowymi i imiesłowami przysłówkowymi. Pisownia końcówek imiesłowów przymiotnikowych
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)*** *poprawnie zapisuje i uzasadnia pisownię końcówek imiesłowów przymiotnikowych - *łszy,-wszy*, pochodnych przyimków i spójników; *odnajduje i poprawia błędy ortograficzne w pisowni samodzielnych i niesamodzielnych części mowy przy pomocy opanowanych reguł; *poprawnie stawia i uzasadnia pisownię przecinka w zdaniach złożonych współrzędnie i zdaniach złożonych podrzędnie, jak również w zdaniach złożonych bezspójnikowych z różnymi typami zdań; * znajduje i poprawia błędy interpunkcyjne przy pomocy opanowanych reguł; * posiada pewne wiadomości z zakresu narodowo-kulturalnego znaczenia ustnej twórczości ludowej, roli literatury pięknej, wiedzę o zwyczajach narodowych, tradycjach, świętach, charakteru Polaków (z uwzględnieniem doświadczeń życiowych Polaków mieszkających na terenach Ukrainy); * zna tematyczne grupy wyrazów, które zawierają tematykę typową dla polskiej kultury materialnej;	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)*** *-łszy,-wszy*. Pisownia pochodnych przyimków i spójników. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Interpunkcja:*** ***powtórzenie i uzupełnienie wiadomości (3 godz.)*** Znaki interpunkcyjne w zdaniach złożonych współrzędnie. Znaki interpunkcyjne w zdaniach złożonych podrzędnie. Znaki interpunkcyjne w zdaniach złożonych bezspójnikowych z różnymi typami zdań. Praktyczne opanowanie materiału: praca z tekstem (do wyboru). ***Powtórzenie opanowanego materiału (1 godz.).*** **III. Wiedza o społeczeństwie i kulturze** ***Orientacyjny zakres tematyczny i polecane lektury:*** Światowe ta słowiańskie utwory ludowe, polskie legendy . Mitologia grecka. Narodowe zwyczaje, tradycje, święta. Folklor górali polskich. Początki polskiej literatury pięknej (”Kronika polska Galla Anonima”, „Bogurodzica”,

* odbiera i ocenia wiadomości, wybiera informację, potrzebną do komunikacji; * czyta, rozumie teksty, napisane w różnym stylu, rozróżnia gatunki tekstów dołączonych do lekcji w celu poznania nowego tematu; * bierze udział w dyskusji dotyczącej określonych tematów, wypowiada własne myśli, rozważania na tematy dyskusji; *wie o wybitnych postaciach w dziedzinie kultury, nauki, o tradycjach, kulturze i zwyczajach narodu polskiego i Polaków mieszkających na terenach Ukrainy (stosunki międzyludzkie, sztuka ludowa, wartości moralne); * posiada pewną wiedzę dotyczącą rozwoju literatury polskiej; ma wiadomości z zakresu literatury dla dzieci i młodzieży, zna utwory o życiu szkolnym dzieci polskich, porównuje je z tradycjami Ukraińców; * zna nazwiska wybitnych Polaków; * rozumie wagę i znaczenie tradycji rodzinnych i swoje miejsce w nich; * wskazuje główne wartości życiowe; ceni własne	„Satyra na leniwych chłopów”). Utwory mistrzów polskiego słowa (I. Krasicki, M. Rej, J. Kochanowski, A. Mickiewicz, H. Sienkiewicz, M. Konopnicka, W.S. Reymont, L. Staff, B. Szulc, L. Rydel, E. Orzeszkowa, K. Przerwa-Tetmajer, J. Kasprowicz, A. Asnyk, B. Leśmian, M. Wańkowicz, J. Tuwim, M. Pawlikowska-Jasnorzewska, K.I. Gałczyński, J. Brzechwa, J. Czechowicz, M. Białoszewski, J. Parandowski, S. Lem, Cz. Miłosz, W. Szymborska, T. Różewicz, O. Tokarczuk, D. Terakowska). Życie szkolne. Szkolne osiągnięcia, moje marzenia. Pisarze i poeci o życiu szkolnym. W mojej rodzinie. Szacunek do rodziców, krewnych. Mój dom. Filozofia i jej źródła. Wartości moralne człowieka. Pory roku w literaturze polskiej. Turystyka górska w Polsce. Nasza przyszłość w XXI w. Wybitne postacie polskiej kultury.
Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***

życie i życie otaczających go ludzi;
* rozumie wkład Polaków w rozwój kultury światowej;
* zna 2-3 aforyzmy i 1-2 wiersze na pamięć;
*zna nazwiska uczonych, znanych artystów, pisarzy kraju rodzinnego i używa w wypowiedziach treść ich utworów i prac naukowych (ściśle) (1-2 nazwiska do wyboru);
*uświadamia i wyznacza motyw i cel własnej działalności poznawczej i życiowej;
*planuje działania w celu osiągnięcia określonego rezultatu, dzieli je na oddzielne etapy;
* ocenia otrzymane rezultaty końcowe, robi korektę planów;
*analizuje językowe i pozajęzykowe zjawiska, reguły, porównuje, uogólnia i konkretyzuje je, wyciąga wnioski na podstawie obserwacji;
* wyodrębnia główne z drugorzędnego, modeluje językowe i pozajęzykowe zjawiska;
* przedstawia w wyrazach przedmioty, zjawiska, sytuacje;
* prognozuje dalszy rozwój wydarzeń;
*przenosi poznane wiadomości, nawyki do nowej sytuacji;
*rozumie i formułuje problemy w procesie nauczania, w sytuacjach życiowych;
* rozumie strukturę przedmiotu nauczania;
* przywiduje sposób, w jaki można rozwiązać problem, dobiera argumenty w celu udowodnienia sposobu;
* krytycznie ocenia błędne twierdzenia;
*dostrzega i ceni piękno w zjawiskach językowych, w przyrodzie, utworach sztuki, postępowaniach ludzi i rezultatach ich działalności;
* może krytycznie ocenić prawidłowość własnego postępowania do ogólnoludzkich wartości, norm moralnych;
* umie postawić siebie na miejscu innego człowieka;
*może przepraszać innych znajomych i nieznajomych ludzi, uświadamia ich niedoskonałość;
* ma przekonanie, że tworzenie dobra słowem i postępowaniem to obowiązek każdego człowieka;
* tolerancyjnie odnosi się do wypowiedzi innych ludzi i ich doświadczeń;
* poznaje utwory literackie, kulturę i tradycje Polaków, ma stosunek tolerancyjny do kulturalnej spuścizny innych narodów;

Krajoznawstwo literackie i artystyczne: poznanie nazwisk i utworów poetów, pisarzy,malarzy, rzeźbiarzy, znanych uczonych
kraju ojczystego polskiego pochodzenia (do wyboru).

IV. Sprawności strategiczne (w zakresie postaw)

Udoskonalenie ogranizacyjno-kulturowych umiejętności: wyznaczanie celów własnej działalności poznawczej, planowanie działań w celu osiągnięcia zamierzonych efektów,wykonywanie tego, co zostało zaplanowane, ocenianie otrzymanego rezultatu.
Rozumienie humanistycznego odbioru rzeczywistości i formowanie światopoglądu i świata cenności uczniów, zasad socjalnych, opartych na kolektywizm, przyjaźń, poczucie odpowiedzialności za siebie i innych ludzi, umiejętności efektywnie działać dla własnych potrzeb i dla potrzeb innych ludzi.
Udoskonalenie ogólnopoznawczych, twórczych, estetyko-etycznych umiejętności uczniów.
Rozwój i udoskonalenie umiejętności kreatywnego podejścia do wykonania potrzebnych zadań.
Formowanie adekwatnego przyjęcia rzeczywistości, wydarzeń, umiejętności tolerancyjnego wypowiadania się się o własnych uczuciach.
Udoskonalenie umiejętności pracy z komputerem w celu wykonania zadań edukacyjnych.
Wykształcenie umiejętności i nawyków pracy w grupie, w parach, podejmowanie decyzji grupowych i umiejętności tolerancyjnego reagowania na uwagi, ich uwzględniania przy odpracowaniu zadań.
Dalszy rozwój nawyków analitycznych w celu wykonania zadań o charakterze porównawczym; wykorzystanie podejścia naukowego do wykonania zadań.
Rozwój nawyków obowiązkowego wykonania zadań na zasadach naukowych, inicjatywy twórczej i kreatywnego podejścia.
Wychowanie tolerancyjnego stosunku do poglądów i przekonań innych ludzi, szacunku do innych kultur, adekwatnego odbioru kultury Polaków i innych narodów świata; rozwój rozumienia przynależności do regionalnej, narodowej i europejskiej wspólnoty,

* umie pracować samodzielnie, w parach, grupach; przyjmuje pomoc dorosłych.	rozwijanie podstaw patriotycznych. Formowanie umiejętności zachowywać się odpowiednio do przyjętych zasad życia społecznego, własnych przekonań, wbrew modzie, reklamie, grupowemu naciskowi.

Treści ***(Państwowe wymagania dotyczące przygotowania uczniów na poziomie ogólnokształcącym)***	***Hasła*** ***(Materiał edukacyjny)***
Udoskonalenie umiejętności podejmowania samodzielnych decyzji w różnych sytuacjach życiowych.	

Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie nauczania

Przegląd programów telewizyjnych dla dzieci, spektakli teatralnych, filmów (przygodowych, podróżniczych), adaptacji filmowych literatury pięknej, komedii, westernów, filmów historycznych, legend, mitów, słuchania audycji radiowej.
Przegląd filmów edukacyjnych, popularno-naukowych i dokumentalnych.
Oglądanie i analizowanie reprodukcji obrazów, rzeźb, ilustracji, fotografii, związanych z przeczytanymi tekstami.
Przegląd baśni filmowych, baśni teatralnych, czasopism dla dzieci, komiksów.
Świadome oglądanie tekstów reklamowych (analiza treści i artystycznej formy; pojęcie antyreklamy).
Poznanie czasopism młodzieżowych, video klipów, graffiti. Słuchanie muzyki klasycznej, kolęd, piosenek dziecięcych, muzyki ludowej, współczesnej muzyki rozrywkowej.
Użycie technologii komputerowych w celu organizacji procesu edukacyjnego odpowiednio do rozdziałów programu.

Słuchanie i rozumienie tekstu słyszanego

Odsłuchiwanie tekstów, w tym z jednoczesnym czytaniem jego treści znajdującej się na ekranie, wyrazów kolorowych, doskonalenie umiejętności słuchania i rozumienia; wykorzystanie dokumentów tekstowych, rysunków, wykresów.
Zademonstrowanie zadań edukacyjnych i kontrolnych w celu sprawdzenia umiejętności słuchania, rozumienia, analizowania i oceniania własnej wypowiedzi.
Internet: materiały audio i video, piosenki, wywiady, rozmowy ze znanym ludźmi, książki audio, videoclipy, filmy.

Język mówiony w formie dialogu i monologu

Stworzenie na lekcjach sztucznego środowiska mówienia (język spikerów, mistrzów słowa, nosicieli języka); Internet: organizacja rzeczywistej komunikacji z nosicielami języka, użycie technologii multimedialnych, hipertekstu w postaci spójnej historii, w której uczeń bierze udział; naturalny dialog.

Czytanie

Obecność animacyjnych fragmentów, możliwość wydzielania osobnych części, automatyzacja poszukiwania, słownikowa pomoc, dostęp do bibliotek elektronicznych, książek audio, które można słuchać i czytać z jednoczesnym czytaniem.

Mówienie

Stworzenie warunków realnej ustnej komunikacji(kamera internetowa, technologie sieciowe, telekonferencje, synchroniczna komunikacja audio), tworzenie dialogów różnego typu, dialogów z bohaterami komputerowymi, prowadzenie dialogu z różnymi rozmówcami, prezentacje komputerowe, kontrola z użyciem mikrofonów, programów nagrania.

Pismo

Ilustracje do prac pisemnych w edytorze graficznym, automatyczne sprawdzenie ortografii, automatyczne operacje na tekście, możliwość wielokrotnego korygowania prac, realna komunikacja w formie pisemnej dzięki poczcie elektronicznej.
Testowanie, ankietowanie.

Fonetyka

Odsłuchiwanie wzorców poprawnej wymowy nosicieli języka, mówienie sylabowe, nagranie własnej wypowiedzi, indywidualna praca we własnym tempie, imitacja wzorca (symulator audio), testowanie znajomości leksyki.

Ortografia

Dźwiękowe i wzrokowe dyktando ze schematami ilustracji we własnym tempie, z wykorzystaniem pomocy wizualnych, koloru, animacji, efektów dźwiękowych; rozmaite ćwiczenia, praca nad błędami, razem dźwiękowymi efektami, z podkreśleniem błędu kolorem.

Leksyka

Ćwiczenia utrwalające, systematyczna organizacja materiału, grupowanie słów według tematów, dobór synonimów, antonimów.

Gramatyka

Poznanie struktury gramatycznej, reguł za pomocą animowanych schematów, wideo, tablic, schematów, wykresów interaktywnych, wizualizacja reguł gramatycznych (kolor, czcionka, wideo), praca nad błędami z użyciem informatorów, powtórka reguł, wybór poziomu trudności zadań gramatycznych, kontrola na wysokim poziomie. Komputerowe zadania testowe.

Kompetencja społeczno-kulturowa

Teksty do czytania, słuchania i mówienia, biblioteki elektroniczne, banki danych, sieć Internet. Użycie slajdów, map, schematów, tablic, materiałów audio i wideo, wykresów.
Oglądanie eksponatów muzealnych, wirtualnego muzeum, wirtualna wycieczka po mieście, przegląd zabytków, pokaz modnej kolekcji dla dzieci. Zapoznanie się z regionalnymi dziełami sztuki. Rzemiosło artystyczne, haft.

Укладачі: О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька

Б І О Л О Г І Я

8 - 9 класи

навчальна програма для

класів з поглибленим вивченням біології

1075

Пояснювальна записка

Поглиблене вивчення біології одна з форм допрофільної підготовки учнів на завершальному етапі основної школи (8-9 класи), яка зорієнтована на створення умов для вмотивованого вибору учнями відповідного профілю навчання, свідомого вибору професії, пов'язаної з використанням біологічних знань.

Навчання біології в основній школі спрямоване на реалізацію таких завдань:

засвоєння знань щодо ролі біологічної науки у формуванні сучасної наукової картини живої природи; методів пізнання живої природи; закономірностей живої природи; будови, життєдіяльності та ролі живих організмів;

формування уявлень про природу як систему, що розвивається; про людину як біосоціальну істоту;

формування емоційно-ціннісного ставлення до живої природи; готовності до оцінки наслідків діяльності людини щодо природного середовища, власного організму, здоров'я інших людей;

усвідомлення значення біології в житті людини і суспільства;

оволодіння уміннями застосовування біологічних знань для пояснення процесів та явищ живої природи, життєдіяльності власного організму; здійснення спостережень за живими організмами та станом власного організму; профілактики захворювань, травматизму, шкідливих звичок; використання приладів, інструментів; проведення простих біологічних досліджень; роботи з різними джерелами інформації;

розвиток пізнавальних інтересів, спрямованих на отримання нових знань про живу природу; інтелектуальних умінь та творчих здібностей.

Поглиблене вивчення біології має сприяти розвитку здібностей учнів з урахуванням їхніх пізнавальних інтересів та схильностей, формувати ключові та предметні компетентності, стійкий інтерес до предмета.

Зміст програми для поглибленого вивчення біології укладено на основі програми з біології для основної школи, затвердженої колегією Міністерства освіти і науки України. У програмі збільшена кількість навчальних годин, відведених на вивчення певних тем, посилена екологічна складова і практична спрямованість програми.

У **8-му класі** програмою передбачено вивчення організму людини за функціональним принципом. Зміст спрямований на формування поняття про організм людини як складну багатокомпонентну цілісну біологічної систему, що функціонує в особливих умовах соціального середовища, відповідальності за власне життя і здоров'я. У зміст програми включено тему «Адаптація і виживання людини за екстремальних умов», спрямовану на поглиблення знань учнів про фактори навколишнього середовища та про

взаємодію організму з навколишнім середовищем на прикладі організму людини.

Зміст програми **9-го класу** спрямований на формування загальнобіологічних понять та наукової картини живої природи. Навчальний матеріал вивчається за рівнями організації живого. Узагальнюються і доповнюються знання про структури та функціонування клітини, як одиниці живого, функціонування надорганізмових систем. Розглядаються закономірності успадкування ознак, перспективи розвитку сучасної біологічної науки. Формується уявлення про історичний розвиток та єдність органічного світу. У програмі для поглибленого вивчення розширено навчальний матеріал теми «Біорізноманіття» і включено змістовий блок, присвячений різноманітності біоти України, принципам і підходам до її збереження. Вивчення відповідних тем зорієнтовано на ознайомлення учнів з унікальними природними об'єктами, домінуючими групами видів певних природних територій, екосистемами та заповідними територіями України, формування в учнів природоохоронної свідомості.

У навчанні біології провідну роль відіграє пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння методами наукового пізнання, яка реалізується у програмі через лабораторні дослідження, практичні та лабораторні роботи, дослідницький практикум, проекти. У програмі указано мінімальну кількість лабораторних досліджень, практичних та лабораторних робіт. Учитель може доповнювати цей перелік додатковими роботами, а також пропонувати власну тематику проектів та дослідницького практикуму.

Запропонований розподіл годин за темами у програмі орієнтовний. Учитель може аргументовано змінювати кількість годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах теми.

Програмою передбачено резервний час, який може бути використаний учителем на власний розсуд для організації різноманітних форм навчальної діяльності: екскурсій, проектної та дослідницької діяльності учнів, роботи з додатковими джерелами інформації, корекції та узагальнення знань.

8 клас

(*140 годин – 4 години на тиждень, із них* 4 *години – резервні*)

К-сть годин	***Зміст навчального матеріалу***	***Державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів***
6	**Вступ** Організм людини як біологічна система. Різноманітність клітин організму людини. Тканини. Органи. Фізіологічні системи. Регуляторні системи організму людини. Історія розвитку знань про будову і функції організму людини. Науки, які вивчають організм людини. Особливості анатомії людини. Біосоціальна природа людини. Значення знань про людину для збереження її здоров'я. ***Демонстрування*** муляжів органів людини. ***Лабораторне дослідження:*** ознайомлення з препаратами тканин людини	**Учень/учениця:** *називає:* - тканини, органи та фізіологічні системи організму людини; - основні механізми нервової і гуморальної регуляції фізіологічних функцій організму; - відмінності між нервовою і гуморальної регуляцією фізіологічних функцій організму; - науки, які вивчають організм людини; *наводить приклад:* - різних типів клітин; *розпізнає:* - органи та системи органів людини; - типи тканин; *описує:* - як здійснюються рефлекси; *характеризує:* - клітинну будову організму людини; - типи тканин; - регуляцію фізіологічних функцій організму; *порівнює та зіставляє* органи і системи органів в організмі людини й інших організмах; *дотримується правил:* роботи з мікроскопом та лабораторним обладнанням; *висловлює судження:* - про організм людини як біологічну систему; - про біосоціальну природу людини; - щодо значення знань про людину для збереження її здоров'я.

6	**Тема 1. Обмін речовин та перетворення енергії в організмі людини** Обмін речовин та перетворення енергії в організмі людини – основна властивість живого. Їжа та її компоненти. Склад харчових продуктів. Значення окремих компонентів харчових продуктів. Вітаміни та незамінні поживні речовини. Харчові добавки та їх значення. Харчові та енергетичні потреби людини. Підтримання енергетичного балансу. Фізіологічні основи раціонального харчування. Індекс маси тіла. Проблеми надмірної ваги, ожиріння, недостатнього харчування та запобігання їм. Дієти. Метаболічні розлади. Діабет. ***Дослідницький практикум*** Самоспостереження за співвідношенням ваги і росту тіла. ***Проект (****на вибір****)*** Збалансоване харчування. Консерванти, штучні барвники та інші харчові добавки. Їх вплив на організм людини. Дієти.	**Учень/учениця:** *називає:* - компоненти їжі; *наводить приклади:* - вітамінів (водорозчинних і жиророзчинних); - *характеризує:* - склад харчових продуктів; - їжу як джерело енергії; - обмін речовин та перетворення енергії в організмі людини; - харчові та енергетичні потреби людини; - індекс маси тіла; - проблеми надмірної ваги, ожиріння, недостатнього харчування; - метаболічні розлади; *пояснює:* - функціональне значення для організму білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, води і мінеральних речовин; *застосовує знання для:* - обґрунтування способів збереження вітамінів у продуктах харчування; - аналізу харчового раціону; - складання харчового раціону відповідно до енергетичних витрат організму; - обґрунтування заходів профілактики діабету; *висловлює судження* - щодо значення збалансованого харчування; - щодо впливу на організм людини харчових добавок, консервантів, штучних барвників; - щодо дієтичного харчування

10	**Тема 2. Обмін речовин та травлення** Харчування та обмін речовин. Огляд будови травної системи. Процес травлення. Травні ферменти. Травлення в ротовій порожнині. Зуби. Секреція, склад і функції слини. Травлення в шлунку та кишечнику. Допоміжні органи: печінка та жовчний міхур. Жовч. Підшлункова залоза. Особливості будови стінки тонкої кишки. Ворсинки. Всмоктування поживних речовин. Моторика шлунково-кишкового тракту. Будова гладеньких м'язів. Сфінктери. Регуляція роботи системи травлення. Мікрофлора шлунково-кишкового тракту. Роль мікрофлори в перетравленні харчових волокон. Гігієна ротової порожнини та догляд за яснами і зубами. Захворювання травної системи та їх запобігання. Харчові отруєння. Перша допомога у разі харчових отруєнь. ***Демонстрування*** муляжів органів травлення; дослідів, що виявляють дію шлункового соку на білки.	**Учень/учениця:** *називає:* - органи травної системи; - травні залози; - травні ферменти; *характеризує:* - обмін речовин; - функції органів травлення; - будову і функції зубів; - склад і функції слини; - склад і функції жовчі; - процеси ковтання, травлення в шлунку та кишечнику, всмоктування; - будову гладеньких м'язів, стінки тонкої кишки; -моторику шлунково-кишкового тракту; - нервово-гуморальну регуляцію роботи системи органів травлення; *пояснює:* - роль травних ферментів; - роль печінки і підшлункової залози в травленні; - значення зубів у травленні; - значення мікрофлори кишечнику; - негативний вплив на травлення алкогольних напоїв та тютюнокуріння; *спостерігає та описує:* - дію ферментів слини на крохмаль, шлункового соку на білки; - будову зуба; *розпізнає:* - органи травлення; *застосовує знання для:* - профілактики захворювань зубів, захворювань органів травлення, харчових отруєнь; - надання першої допомоги у разі харчових отруєнь; *дотримується правил:* виконання рисунків біологічних об'єктів; *висловлює судження:* - щодо значення знань про функції та будову

	Лабораторні дослідження будови зуба (за муляжами, моделями) ***Дослідницький практикум*** Дія ферментів слини на крохмаль	травної системи для збереження здоров'я.
8	**Тема 3. Дихання** Значення дихання. Кисень, вуглекислий газ і енергія. Система органів дихання. Газообмін у легенях і тканинах. Дихальні рухи. Нейрогуморальна регуляція дихальних рухів. Спірометрія. Захворювання дихальної системи та їх профілактика. ***Демонстрування*** муляжів легень, моделі гортані; моделі, що пояснює вдих і видих; досліду з виявлення вуглекислого газу у повітрі, що видихається; спірометра; вимірювання життєвої ємності легень ***Проект*** Створення макета брошури про шкідливий вплив тютюнокуріння	**Учень/учениця:** *називає:* - етапи дихання; - органи дихання; *характеризує:* - будову і функції органів дихання; - процес утворення голосу та звуків мови; - процеси газообміну у легенях та тканинах; - процеси вдиху та видиху; - життєву ємність легень; - нейрогуморальну регуляцію дихальних рухів; *пояснює:* - значення дихання; - взаємозв'язок будови і функцій органів дихання; - вплив оточуючого середовища на дихальну систему; - негативний вплив куріння на органи дихання; *порівнює та обґрунтовує:* - різницю складу повітря, що вдихається і видихається; - газообмін у легенях і тканинах; *розпізнає:* - органи дихання; *застосовує знання для:* - профілактики захворювань органів дихання; *висловлює судження:* - щодо значення знань про функції та будову дихальної системи для збереження здоров'я.

12	**Тема 4. Транспорт речовин** Внутрішнє середовище організму. Кров, її склад та функції.	**Учень/учениця:** *називає:* - склад і функції крові, лімфи; - кровоносні судини;

	Зсідання крові. Групи крові, резус-фактор та переливання крові. Система кровообігу. Будова та функції кровоносних судин. Рух крові. Системний і легеневий кровообіг. Тиск крові та його регуляція. Гіпертонічна хвороба. Серце: будова та функції. Серцевий м'яз. Серцевий цикл. Робота серця. Електрична активність серця. Електрокардіограма. Лімфа. Лімфатична система, лімфообіг, захисна роль лімфи. Серцево-судинні хвороби та їх профілактика. Перша допомога при кровотечах. ***Демонстрування*** муляжів серця, кровоносних судин; вимірювання артеріального тиску. ***Лабораторне дослідження*** частоти серцевих скорочень ***Лабораторна робота*** 1. Мікроскопічна будова крові людини. ***Дослідницький практикум*** Самоспостереження за частотою серцевих скорочень упродовж доби, тижня.	- фактори, які впливають на роботу серцево- судинної системи; *описує:* - внесок вітчизняних вчених у вивчення кровоносної системи; *характеризує:* - плазму крові; - будову і функції еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів; - лейкоцитарну формулу; - зсідання крові як захисну реакцію організму; - групи крові: система АВО, резус-фактор; - особливості будови та властивості серцевого м'яза; - будову і роботу серця; - серцевий цикл; - автоматію роботи серця; - будову кровоносних судин; - велике і мале кола кровообігу; - рух крові по судинах; - артеріальний тиск крові; *пояснює:* - взаємозв'язок будови і функцій еритроцитів, кровоносних судин, серця; - причини порушення артеріального тиску; - значення лімфи, тканинної рідини; - роль внутрішнього середовища в життєдіяльності організму людини; *порівнює:* - будову артерій,вен і капілярів; *розпізнає на малюнках і фотографіях:* - клітини крові; - органи кровообігу; - елементи будови серця; *обґрунтовує:* - правила надання першої допомоги при кровотечах; *спостерігає та описує:* - мікроскопічну будову крові людини; - частоту серцевих скорочень упродовж доби, тижня *застосовує знання:* - для профілактики серцево-судинних хвороб;

		уміє: вимірювати пульс; *дотримується правил:* роботи з мікроскопом та лабораторним обладнанням; виконання рисунків біологічних об'єктів; *висловлює судження* щодо значення знань про функції та будову кровоносної системи для збереження здоров'я.
10	**Тема 5. Виділення. Терморегуляція.** Виділення - важливий етап обміну речовин. Будова і функції сечовидільної системи. Утворення сечі. Роль нирок у підтриманні водно-сольового балансу організму. Захворювання органів сечовидільної системи та запобігання їм. Значення і будова шкіри. Волосся і нігті. Будова та функції потових і сальних залоз. Тепловий баланс організму. Термогенез і терморегуляція. ***Демонстрування*** моделей будови шкіри, нирки. ***Лабораторна робота*** 2. Вивчення будови шкіри у зв'язку з її функціями	**Учень/учениця:** *називає:* - органи виділення; - органи та функції сечовидільної системи; *розпізнає:* - складові шкіри; - органи сечовидільної системи; *характеризує:* - будову і функції нирок; - утворення сечі; - регуляцію сечовиділення; - роль нирок у здійсненні водно-сольового обміну; - чинники, що впливають на функції нирок ; негативний вплив алкогольних напоїв на функції нирок; - будову і функції шкіри; - роль шкіри у виділенні продуктів життєдіяльності; - роль крові у виведенні кінцевих продуктів обміну речовин; - тепловий баланс організму. - роль шкіри в регуляції температури тіла: - рефлекторний характер терморегуляції; *пояснює:* - біологічне значення виділення

	Проект Визначення типу шкіри на різних ділянках обличчя та відповідних правил догляду	продуктів обміну речовин; - причини теплового і сонячного удару; *встановлює взаємозв'язок* між будовою і функціями органів сечовидільної системи та шкіри; *застосовує знання для профілактики:* - захворювань сечовидільної системи.

	за шкірою	- захворювань шкіри; - теплового і сонячного удару та надання першої допомоги; *висловлює судження про* значення шкіри у пристосуванні організму до умов навколишнього середовища.
10	**Тема 6. Опора та рух** Значення опорно-рухової системи, її будова та функції. Кістки, хрящі. Ріст кісток. Огляд будови скелета. З'єднання кісток. Будова і функції скелетних м'язів. Робота м'язів. Втома м'язів. Регуляція діяльності м'язів. Основні групи скелетних м'язів. Постава людини та її порушення. Розвиток опорно-рухової системи людини. Фізична активність і здоров'я людини. ***Демонстрування*** скелета людини та ссавців; скелета кінцівок людини; кісток, різних з формою, хребців; декальцинованої та випаленої кісток. ***Лабораторні дослідження:*** - мікроскопічної будови кісткової, хрящової та м'язової тканин; - розвитку втоми при статичному і динамічному навантаженні.; - впливу ритму і	**Учень/учениця:** *називає:* - частини опорно-рухової системи; - відділи скелета; - види кісток; - типи з'єднання кісток; - особливості скелета людини, зумовлені прямоходінням; - основні групи скелетних м'язів; *розпізнає (на малюнках, муляжах, власному організмі):* - види кісток, частини скелета, типи з'єднання кісток, групи скелетних м'язів; - *описує:* - будову: відділів скелета, кісток, скелетних м'язів; *характеризує:* - функції опорно-рухової системи; - тканини: кісткову, хрящову, посмуговану м'язову; - ріст та вікові зміни складу кісток; - процес скорочення м'язів; - механізми стомлення м'язів; *пояснює:* - значення фізичних вправ для правильного формування скелету ті м'язів; - вплив оточуючого середовища і способу життя на утворення і розвиток скелета; *порівнює:* - скелет людини і ссавців; *застосовує знання для:* - попередження травм і захворювань опорно-рухової системи;

		- профілактики порушень постави; - надання першої допомоги при

	навантаження на розвиток втоми ***Практична робота*** 1. Визначення місцезнаходження й функцій окремих кісток, суглобів та м'язів. ***Дослідницький практикум*** Визначення особистої постави. ***Проект (****на вибір****)*** Гіподинамія – ворог сучасної людини Рухова активність - основа фізичного здоров'я	ушкодженнях опорно-рухової системи; *дотримується правил:* роботи з мікроскопом та лабораторним обладнанням; виконання рисунків біологічних об'єктів; *висловлює судження про* роль рухової активності для збереження здоров'я.
14	**Тема 7. Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Нервова система** Нейрон. Синапс. Нервові імпульси. Збудження і гальмування. Рефлекс. Рефлекторна дуга. Будова нервової системи. Центральна і периферична нервова система людини. Спинний мозок, його будова і функції. Будова та функції головного мозку. Обробка інформації в центральній нервовій системі. Соматична нервова система та регуляція рухів тіла. Вегетативна нервова система. Регуляція роботи	**Учень/учениця:** *називає:* - компоненти центральної й периферичної нервової системи; - відділи головного мозку; - частини рефлекторної дуги; - функції спинного мозку; - функції головного мозку та його відділів; - функції соматичної нервової системи; - функції вегетативної нервової системи (симпатичної та парасимпатичної); - фактори, які порушують роботу нервової системи; *описує:* - будову нейрона; - шлях нервового імпульсу по рефлекторній дузі; - будову головного мозку; - будову спинного мозку; *характеризує:* - нервовий імпульс, синапс, збудження, гальмування, рефлекс;

	внутрішніх органів. Профілактика захворювань нервової системи. ***Лабораторні дослідження*** будови спинного та головного мозку людини (за муляжами, моделями, пластинчастими препаратами). ***Практична робота*** 2. Складання схеми рефлекторної дуги	- нервову регуляцію рухової активності людини; - роль кори головного мозку в регуляції довільних рухів людини; - роль вегетативної нервової системи в роботі внутрішніх органів людини; *застосовує знання для:* - профілактики нервових захворювань; - дотримання режиму праці й відпочинку; *висловлює судження:* щодо значення нервової системи для забезпечення взаємозв'язку між органами та узгодження функцій організму зі змінами довкілля.
14	**Тема 8. Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Сенсорні системи** Загальна характеристика сенсорних систем. Будова аналізаторів. Рецептори. Органи чуття. Зорова сенсорна система. Око. Сприйняття зображення предметів, простору і кольору. Захист зору. Дефекти зору. Сенсорна система слуху та рівноваги. Вухо. Інтенсивінсть звуку та захист слуху. Вестибулярний апарат та орієнтація в просторі. Сенсорні системи смаку, нюху, руху. Сприйняття болю, температури, тактильна чутливість. ***Демонстрування*** розбірних моделей ока, вуха. ***Лабораторні дослідження:***	**Учень/учениця:** *називає:* - основні сенсорні системи; - частини аналізатора; *характеризує:* - особливості будови і функції зорової, слухової сенсорних систем, сенсорної системи рівноваги; - сенсорні системи, нюху, смаку, руху; - процеси сприйняття: світла, кольору, простору, звуку, запаху, смаку, болю, температури, дотику, зміни положення тіла; *пояснює:* - роль сенсорних систем у забезпеченні зв'язку організму із зовнішнім середовищем. *встановлює взаємозв'язок:* між будовою і функціями: ока, вуха; *застосовує знання для:* - дотримання правил профілактики порушення зору, слуху та попередження захворювань органів зору й слуху; *висловлює судження:* про значення сенсорних систем для забезпечення процесів життєдіяльності організму

	- акомодаційної здатності ока; - наявності сліпої плями на сітківці ока; - температурної адаптації рецепторів шкіри ***Практичні роботи:*** 3. Вимірювання порогу слухової чутливості.	
14	**Тема 9. Вища нервова діяльність** Поняття про вищу нервову діяльність та її основні типи. Умовні та безумовні рефлекси. Особливості поведінки і психіки людини. Формування поведінкових реакцій. Інстинкти. Мова. Навчання та пам'ять. Види пам'яті та її розвиток. Звички. Мислення та свідомість. Увага. Емоції і мотивації. Сон. Біоритми. Індивідуальні психофізіологічні особливості, здібності, вибір професії. Формування особистості. Вплив алкоголю, наркотиків, токсинів на нервову систему і поведінку людини.	**Учень/учениця:** *називає:* - нервові процеси (збудження, гальмування); - показники нервових процесів(сила, рухливість, урівноваженість); - основні типи вищої нервової діяльності людини; - види пам'яті; - види сну; - причини біоритмів; *наводить приклади:* - інстинктивної та набутої поведінки людини; - умовних та безумовних рефлексів людини; - біоритмів людини; *описує:* - внесок вітчизняних науковців у вивчення вищої нервової діяльності; *характеризує:* - фізіологічні основи мовлення; - особливості вищої нервової діяльності людини; - інстинктивну та набуту поведінку людини; - види навчання, види пам'яті; - фізіологічні основи емоцій; - сон як функціональний стан організму;

	Лабораторне дослідження реакції зіниць на світло; ***Практична робота*** 4. Дослідження різних видів пам’яті.	- вплив алкоголю, наркотиків, токсинів на нервову систему і поведінку людини; *порівнює:* - умовні й безумовні рефлекси; - першу і другу сигнальні системи; *пояснює:*

	5. Визначення властивостей уваги. ***Дослідницький практикум*** Визначення особистого типу вищої нервової діяльності	- значення другої сигнальної системи; - роль кори головного мозку в мисленні; - пристосувальну роль поведінки людини; - модифікації інстинктивної поведінки людини; - причини індивідуальних особливостей поведінки людини; - роль уваги у сприйнятті інформації; - біологічне значення сну; - значення біоритмів; *застосовує знання для:* - дотримання правил розумової діяльності; *висловлює судження про:* - роль самовиховання у формуванні особистості; - вплив соціальних факторів на формування особистості; *робить висновок:* - про біосоціальну природу людини.

14	**Тема 9. Регуляція функцій організму** Гомеостаз і регуляція функцій організму**.** Нервова регуляція. Гуморальна регуляція. Гормони. Ендокринна система. Залози внутрішньої та змішаної секреції. Профілактика захворювань ендокринної системи. Гіпоталамо-гіпофізарна система. Імунна система. Імунітет. Специфічний і неспецифічний імунітет. Імунізація. Інфекційні захворювання та їх профілактика. ВІЛ. СНІД. Алергія. Взаємодія регуляторних систем організму. Здоровий спосіб життя.	**Учень/учениця:** *називає:* - види імунітету; - органи, що беруть участь у забезпеченні імунітету; - залози внутрішньої та змішаної секреції; - місце розташування ендокринних залоз в організмі людини; *характеризує:* - нейрогуморальну регуляцію фізіологічних функцій організму; - вплив гормонів на процеси обміну в організмі; - гіпоталамо-гіпофізарну систему; - імунні реакції організму; *пояснює:* - роль нервової системи в регуляції функцій ендокринних залоз; - роль ендокринної системи в розвитку стресорних реакцій; - значення ендокринної системи в підтриманні гомеостазу і адаптації організму; - роль саморегуляції у підтриманні гомеостазу; *порівнює:*

		- регуляторні системи організму; *застосовує знання для:* - профілактики йододефіциту в організмі та інших захворювань, пов'язаних із порушенням функцій ендокринних залоз; *висловлює судження* щодо здорового способу життя; *робить висновок:* - про взаємодію регуляторних систем організму; - нервово-гуморальна регуляція – основа цілісності організму.
8	**Тема 10. Розмноження та індивідуальний розвиток людини.** Будова та функції репродуктивної системи чоловіка та жінки. Статеві гормони і вторинні статеві ознаки. Статеві клітини та їх розвиток. Менструальний цикл. Запліднення. Генетичне визначення статі майбутньої дитини. Спадковість і спадкові захворювання. Вагітність. Ембріональний період розвитку людини. Плацента, її функції. Лактація. Постембріональний розвиток людини. Розвиток тіла та статеве дозрівання. Старіння. Репродуктивне здоров'я. Безпліддя та штучне запліднення. Захворювання, що передаються статевим шляхом, та запобігання їм. ***Лабораторна робота*** 3. Будова статевих клітин	**Учень/учениця:** *називає:* - функції статевих залоз людини; - статеві гормони; - первинні та вторинні статеві ознаки людини; - періоди онтогенезу людини; - захворювання, що передаються статевим шляхом; - причини безпліддя; *описує:* - будову статевих клітин; - процес запліднення; - розвиток зародка і плода; - розвиток дитини після народження; *характеризує:* - функції плаценти; - вплив факторів середовища та способу життя батьків на розвиток плода; - вплив нікотину, тютюнового диму, алкоголю на розвиток плода; - статеве дозрівання; - особливості підліткового віку; - старіння; *пояснює:* - роль ендокринної системи в регуляції гаметогенезу, овуляції, вагітності, постембріонального розвитку людини; - необхідність збереження

		репродуктивного здоров’я; *застосовує знання для:*

		- запобігання хворобам, що передаються статевим шляхом, та попередження ВІЛ- інфікування; *дотримується правил:* роботи з мікроскопом та лабораторним обладнанням; виконання рисунків біологічних об'єктів; в*иявляє ставлення* до здорового способу життя як необхідної умови збереження здоров'я та народження здорової дитини
9	**Тема 11. Адаптація і виживання людини за екстремальних умов** Взаємодія організму з оточуючим середовищем. Лімітуючи фактори навколишнього середовища, які обмежують життєдіяльність організму (температура, тиск, кисень, гравітація, наявність води і поживних речовин тощо). Стрес, адаптація, акліматизація і виживання людини за екстремальних умов. Взаємодія різних чинників. Принципи фізіологічної регуляції в екстремальних умовах (гіпо- і гіпертермія; пустелі; високогір'я; гравітація і прискорення; атмосферний тиск і підводне занурення; космос). Спеціальне обладнання та системи захисту людини за екстремальних умов.	**Учень/учениця:** *називає:* - основні лімітуючи фактори навколишнього середовища; - діапазон різних чинників, які обмежують життєдіяльність організму; - спеціальне обладнання для забезпечення життєдіяльності людини в екстремальних умовах; *характеризує:* - принципи фізіологічної регуляції за різних екстремальних умов; - взаємодію різних факторів навколишнього середовища; - стрес; *пояснює:* - процеси адаптації та акліматизації, їх спільні і відмінні риси; *порівнює:* - фізіологічне значення стресу з його можливими негативними наслідками; - регуляторні системи організму та їх взаємодію; *застосовує знання для:* - планування дій і підготовки до ситуацій, в яких передбачається дія на організм екстремальних факторів навколишнього середовища; *робить висновок:*

		- про взаємодію організму з навколишнім середовищем як відкритої системи та його фізіологічні резерви.

1	**Узагальнення** Цілісність організму людини	**Учень/учениця:** *називає:* - функції, що підтримують цілісність організму; - способи підтримання гомеостазу; *характеризує:* - інтегруючу функцію кровоносної, нервової та ендокринної систем; *пояснює:* - як забезпечується цілісність організму людини та підтримання її функцій, зокрема за різних екстремальних умов

9 клас

(*140 годин – 4 години на тиждень*, із них 4 *години – резервних*)

К-сть годин	***Зміст навчального матеріалу***	***Державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів***
1	**Вступ** Біологія як наука. Предмет біології, її основні галузі та місце серед інших наук. Рівні організації біологічних систем. Основні методи біологічних досліджень.	**Учень/учениця:** *називає:* - основні галузі біології; - рівні організації життя; *наводить приклади:* - біологічних систем, що знаходяться на різних рівнях організації; *характеризує:* - методи біологічних досліджень (описовий, експериментальний, моделювання); *пояснює:* - зв’язок біології з іншими природничими і гуманітарними науками; *висловлює судження:*

		- про значення біологічних знань у життєдіяльності людини

8	**Тема 1. Хімічний склад клітини та біологічні молекули** Вода та її основні фізико-хімічні властивості. Інші неорганічні сполуки. Органічні молекули. Біологічні макромолекули – біополімери. Білки, їхня структурна організація та основні функції. Ферменти, їхня роль в клітині. Вуглеводи та ліпіди. Нуклеїнові кислоти. Роль нуклеїнових кислот як носія спадкової інформації. Макроергічні сполуки, АТФ. Поняття про перетворення енергії та реакції синтезу в біологічних системах. Молекулярні мотори. ***Лабораторне дослідження*** властивостей ферментів. ***Практичні роботи*** № 1. Розв'язання елементарних вправ зі структури білків та нуклеїнових кислот.	**Учень/учениця:** *називає:* - органічні та неорганічні речовини, що входять до складу організмів; - *характеризує:* - будову, властивості та біологічну роль води; - будову, властивості та біологічну роль ліпідів; - будову, властивості та біологічну роль вуглеводів; - будову, властивості та функції білків і нуклеїнових кислот; - структурні рівні організації білків; *пояснює:* - необхідність зовнішніх джерел енергії для існування біологічних систем; - роль білків у життєдіяльності організмів; - роль АТФ у життєдіяльності організмів; - роль нуклеїнових кислот у спадковості організмів; *встановлює зв'язки:* - між будовою та функціями білків; - між будовою та функціями ДНК; *спостерігає та описує:* - властивості органічних молекул; - дію ферментів; *розв'язує:* - елементарні вправи з молекулярної біології (структура білків та нуклеїнових кислот); *висловлює судження про:* - необхідність різних продуктів харчування у раціоні людини; *робить висновки*: - про єдність хімічного складу організмів та спільність складу хімічних елементів у

		живій та неживій природі; - про відмінності у складі хімічних сполук між живою та неживою природою.

6	**Тема 2. Структура клітини** Методи дослідження клітин, типи мікроскопії. Структура еукаріотичної клітини: клітинна мембрана, цитоплазма та основні клітинні органели. Ядро, його структурна організація та функції. Типи клітин та їхня порівняльна характеристика: прокаріотична та еукаріотична клітина, рослинна та тваринна клітина. ***Демонстрування*** моделей – аплікацій, що ілюструють будову клітини, мікропрепаратів клітин рослин і тварин. ***Лабораторні дослідження*** руху цитоплазми в клітинах рослин; явища плазмолізу та деплазмолізу у рослинній клітині ***Лабораторні роботи*** 1. Вивчення будови клітин. 2. Вивчення структурно-функціональної різноманітності клітин.	**Учень/учениця:** *називає:* - методи дослідження клітин; - типи організації клітин; - складові цитоплазми; - основні клітинні органели та їхні функції; - основні компоненти та функції ядра; *наводить приклади:* - про- та еукаріотичних організмів; - рухів клітин і внутрішньоклітинних рухів; *розпізнає:* - компоненти клітин на схемах та електронних мікрофотографіях; *характеризує*: - будову та функції органел; - будову та функції ядра; - хімічний склад ядра та клітинної мембрани; *пояснює:* - роль мембран у життєдіяльності клітин; *порівнює:* - будову клітини прокаріотів і еукаріотів; - будову клітин рослин, тварин, грибів; *встановлює зв'язки:* - між будовою та функціями клітинної мембрани; *спостерігає та описує:* - рух цитоплазми у клітинах рослин; *обґрунтовує:* - взаємозв'язок клітини із зовнішнім середовищем; *дотримується правил:* - виготовлення мікропрепаратів та розгляду їх за допомогою мікроскопа; *застосовує знання про:* - будову клітин для доказу єдності органічного

		світу; *робить висновок*: - про загальний план будови клітин прокаріотів і еукаріотів та їх особливості; *висловлює судження про:* - роль клітини як елементарної структурної одиниці живих систем;
6	**Тема 3. Принципи функціонування клітини** Обмін речовин та енергії. Основні шляхи розщеплення органічних речовин в живих організмах. Біохімічні механізми дихання. Фотосинтез: світлова та темнова фаза. Хемосинтез. Базові принципи синтетичних процесів у клітинах та організмах. ***Лабораторне дослідження*** виділення кисню зеленою рослиною в процесі фотосинтезу	**Учень/учениця:** *називає:* - процеси обміну речовин та енергії, які відбуваються в цитоплазмі клітини; - органели клітини, де відбувається дихання та фотосинтез; *наводить приклади:* - процесів розщеплення органічних речовин; *характеризує*: - процеси гліколізу, фотосинтезу, клітинного дихання; *пояснює:* - зелений колір рослин; - біологічне значення гліколізу та аеробного дихання; - значення фотосинтезу, його планетарну роль; *порівнює:* - світлову фазу фотосинтезу і аеробне дихання; - процеси фотосинтезу та хемосинтезу; *спостерігає та описує:* - виділення кисню зеленою рослиною в процесі фотосинтезу;

		застосовує знання про: - обмін речовин в клітинах для доказу єдності органічного світу; - процеси життєдіяльності клітини для мотивації здорового способу життя;

		висловлює судження про: - роль фотосинтезу в забезпеченні живих організмів органічними речовинами та енергією; - значення функціональних змін у діяльності клітин та їх загибелі у виникненні захворювань людини; *робить висновок*: - про зв'язок пластичного і енергетичного обмінів у клітині; - про схожість процесів обміну речовин, що відбуваються в клітинах організмів різних царств живої природи.
17	**Тема 4. Збереження та реалізація спадкової інформації.** Гени та геноми. Будова генів та основні компоненти геномів про- та еукаріотів. Транскрипція та основи її регуляції. Основні типи РНК. Генетичний код. Біосинтез білка. Подвоєння ДНК; репарація пошкоджень ДНК. Ділення клітин: клітинний цикл, мітоз та мейоз. Рекомбінація ДНК. Генетичне та епігенетичне спадкування. Розмноження живих організмів Класифікація способів розмноження.	**Учень/учениця:** *називає:* - типи генів та інших компонентів геному; - етапи реалізації спадкової інформації; - основні шляхи регуляції реалізації спадкової інформації; - фази мітозу і мейозу; - періоди онтогенезу у багатоклітинних організмів; - способи розмноження; - стадії ембріогенезу; *наводить приклади*: - застосування принципу комплементарності нуклеотидів; *формулює означення понять:* - ген, геном, генетичний код, транскрипція, трансляція, реплікація; *характеризує:* - процес транскрипції; - генетичний код та його значення в біосинтезі білків; - процес біосинтезу білка;

	Статеві клітини та запліднення. Закономірності	- процес реплікації ДНК; - хімічний склад, будову і функції хромосом; - процеси мітозу та мейозу в еукаріотів; - етапи клітинного циклу;

	індивідуального розвитку. Уявлення про життєві цикли. ***Лабораторні дослідження:*** фаз мітозу (на прикладі клітин кореня цибулі) стадій перебігу ембріогенезу (на прикладі амфібій) ***Практичні роботи*** 2.Розв'язування елементарних вправ з реплікації, транскрипції та трансляції	- етапи онтогенезу у рослин і тварин; - життєві цикли організмів; *порівнює:* - процеси транскрипції і реплікації; - процеси мітозу і мейозу; *застосовує знання:* - про механізми реалізації спадкової інформації для пояснення подібності між спорідненими організмами; *висловлює судження про:* - формування зовнішніх ознак організму як результат складної взаємодії між продуктами різних генів; *робить висновок*: - про визначну роль спадкового апарату клітини в її життєдіяльності та визначенні її властивостей.
10	**Тема 5. Закономірності успадкування ознак** Класичні методи генетичних досліджень. Генотип та фенотип. Алелі. Закони Менделя. Ознака як результат взаємодії генів. Зчеплення генів. Кросинговер. Генетика статі й успадкування, зчеплене зі статтю. Форми мінливості. Мутації: види мутацій, причини та наслідки мутацій. Спадкові захворювання людини. Генетичне	**Учень/учениця:** *називає:* - методи генетичних досліджень; - форми мінливості; - мутагенні фактори; - види мутацій; - спадкові захворювання людини; *наводить приклади:* - спадкової мінливості; - неспадкової мінливості; - мутацій; - взаємодії генів; - визначення статі; *формулює означення понять*: - алель, генотип, фенотип, домінантний та рецесивний алелі, гомозигота, гетерозигота; *характеризує:* - закони Менделя; - феномен зчеплення генів у хромосомах;

		- успадкування, зчеплене зі статтю;

	консультування. Сучасні методи молекулярної генетики. ***Демонстрування*** схем схрещування, що ілюструють основні генетичні закономірності. ***Лабораторне дослідження*** прояву мінливості у рослин і тварин. ***Практичні роботи*** 3. Складання схем схрещування.	- комбінативну, мутаційну, модифікаційну мінливість; *пояснює:* значення генотипу й умов середовища для формування фенотипу; *порівнює:* - гомозиготу і гетерозиготу; - спадковість і мінливість організму; - модифікаційну та мутаційну мінливість; *застосовує знання для:* - складання схем схрещування, - оцінки спадкових ознак у родині і планування родини; - обґрунтування заходів захисту від впливу мутагенних факторів; *висловлює судження про:* - значення знань про спадковість і мінливість у життєдіяльності людини; - важливість генетичного консультування та молекулярних методів діагностики у сучасній генетиці; - вплив на потомство шкідливих звичок (тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин).
7	**Тема 6. Еволюція органічного світу** Популяції живих організмів та їх основні характеристики. Популяційна генетика. Еволюційні фактори. Механізми первинних еволюційних змін. Механізми видоутворення. Розвиток еволюційних поглядів. Теорія Ч. Дарвіна. Докази еволюції живої природи. Роль палеонтології,	**Учень/учениця:** *називає:* - основні характеристики популяції; - докази еволюції; - фактори еволюції; - види природного добору; - етапи еволюції людини; *наводить приклади:* - адаптацій організмів до умов середовища; *формулює означення понять:* - конвергенція, дивергенція, паралелізм; *характеризує:* - розвиток поглядів на походження

	молекулярної генетики в обґрунтуванні теорії еволюції. Еволюція людини. Механізми антропогенезу. Етапи еволюції людини. Світоглядні та наукові погляди на походження та історичний розвиток життя.	різноманіття живих істот; - основні положення сучасної теорії еволюції; - популяцію як елементарну одиницю еволюції; - елементарні фактори еволюції; - критерії виду; - способи видоутворення; *пояснює:* - різноманіття організмів як результат еволюції; *порівнює:* - штучний і природний добір, - географічне і екологічне видоутворення; *аналізує:* - різні погляди на виникнення життя на Землі; *висловлює судження про:* - співвідношення біологічних та соціокультурних факторів у розвитку людини.
12	**Тема 7. Біорізноманіття** Основи еволюційної філогенії та систематики. Основні групи організмів: віруси, бактерії, археї, еукаріоти. Огляд основних еукаріотичних таксонів. Поняття про вид як основну класифікаційну одиницю різноманітності живого. Проблеми концепцій виду та його визначень. Уявлення про класифікацію та номенклатуру. Міжнародні Кодекси	**Учень/учениця:** *називає:* - таксономічні одиниці; - основні групи організмів; - Міжнародні Кодекси номенклатур: Міжнародний Кодекс Зоологічної Номенклатури, Міжнародний Кодекс Ботанічної Номенклатури, Міжнародний Кодекс Номенклатури Прокаріот; - правила застосування назв біологічних об'єктів та пошуку інформації про них у міжнародних інформаційних мережах; *формулює означення поняття* біологічного виду (за Майром) *характеризує:* - основні принципи біологічної систематики; - генетичну, видову та екосистемну різноманітність;

	номенклатур. Міжнародні	- Конвенцію про біорізноманітність; *порівнює*

	банки генетичної інформації, пошукові системи. Макросистема органічного світу. Різноманітність органічного світу. Конвенція про біорізноманітність. Генетична, видова та екосистемна різноманітність. ***Практичні роботи*** 4.Порівняння будови та процесу розмноження клітинних та неклітинних форм життя. 5. Методи фенотипної ідентифікації видів за допомогою діагностичних ключів та таблиць. 6.* Молекулярно-генетична ідентифікація видів за допомогою маркерних послідовностей ДНК (BLAST-ідентифікація).	будову та процеси розмноження клітинних та неклітинних форм життя; *застосовує знання для* визначення виду за допомогою: діагностичних ключів та таблиць; пошукових систем Міжнародного банку генетичної інформації, використовуючи інформацію про послідовність нуклеотидів маркерного гену; *робить висновок:* - про єдність органічного світу, що проявляється через його розмаїття.
7	**Тема 8. Надорганізмові біологічні системи** Поняття про екосистему. Різноманітність екосистем. Харчові зв'язки, потоки енергії та колообіг речовин у екосистемах. Біотичні, абіотичні та антропогенні фактори. Стабільність екосистем та причини її порушення.	**Учень/учениця:** *називає:* - екологічні фактори; *наводить приклади:* - угруповань, екосистем; - пристосованості організмів до умов середовища; - ланцюгів живлення; *характеризує:* - середовища існування організмів; - структуру і функціонування екосистем; - взаємодію організмів в екосистемах;

	Біосфера як цілісна система. Захист та збереження біосфери, основні заходи щодо охорони оточуючого середовища. ***Практичні роботи*** 7. Розв'язування задач з екології. ***Проект*** Виявлення рівня антропогенного впливу в екосистемах своєї місцевості.	- ланцюги живлення; - правило екологічної піраміди; - біосферу та її функціональні компоненти; *пояснює:* - зв'язки між організмами в екосистемі; - роль продуцентів, консументів, редуцентів у штучних і природних екосистемах; - значення колообігу речовин у збереженні екосистем; - роль заповідних територій у збереженні біологічного різноманіття, рівноваги в біосфері; *порівнює:* - різні середовища життя; - природні та штучні екосистеми; *застосовує знання:* - про особливості функціонування популяцій, екосистем, біосфери для обґрунтування заходів їх охорони, прогнозування наслідків впливу людини на екосистеми, визначення правил своєї поведінки в сучасних умовах оточуючого середовища; *уміє:* -здобувати інформацію під час планування, проведення і аналізу результатів виконання проекту, -оформляти матеріали проекту, презентувати його; *робить висновок:* - про цілісність і саморегуляцію живих систем; - про значення охорони природних угруповань для збереження рівноваги у біосфері.

15	**Тема 9. Різноманітність біоти України та принципи і підходи до її збереження** Природні зони України. Червона Книга України. Зелена Книга України. Природно-заповідний фонд	**Учень/учениця:** *називає:* - природні зони України: Українське Полісся, лісостеп, степова зона; - гірські країни України: Українські Карпати та Гірський Крим; - типи об’єктів природно-заповідного фонду України;

	України – основа збереження біорізноманітності держави. Основи заповідної справи. Біосферні та природні заповідники. Національні парки. Заказники та пам'ятки природи. Збереження біорізноманітності в ботанічних садах, зоопарках, колекціях культур, банках гермплазми. Проблеми біологічних інвазій. Екосистеми та ландшафти України особливого наукового та природоохоронного значення.	*наводить приклади*: - найбільш небезпечних інвазійних видів; -екосистем та ландшафтів України особливого наукового та природоохоронного значення (гіпогейні екосистеми; екосистеми оліготрофних болот, крейдяних та гранітних відслонень, гіпергалійних озер, субальпійських лук, приморських кіс; пустельні псамофітні екосистеми; екосистеми термальних джерел та грязевих вулканів, карстових озер); *описує* проблеми біологічних інвазій; *характеризує:* - Червону та Зелену Книги України; -задачі об'єктів природно-заповідного фонду різного типу; - особливості інтродукції, реінтродукції та реставрації природних популяцій раритетних видів; *пояснює:* - значення природно-заповідного фонду для збереження біорізноманітності; - значення ботанічних садів, зоопарків, колекцій культур, банків гермплазми для збереження біорізноманітності; *робить висновок:* про принципи і підходи до збереження біорізноманіття в Україні.

6	**Тема 10. Біорізноманітність Українського Полісся** Основні природні комплекси Українського Полісся. Раритетні ландшафти та екосистеми. Види, що перебувають під особливою загрозою зникнення. Природні заповідники Українського Полісся. Національні природні парки. Особливості підходів до збереження біорізноманітності	**Учень/учениця:** *називає:* -основні природні комплекси Українського Полісся: хвойні та мішані ліси, болотні екосистеми, гідрофітні та мезофітні луки, річкові екосистеми, озера; -основні «фонові» типи екосистем (типи рослинності); - екосистеми особливого наукового інтересу та об'єкти природно-заповідного фонду, що здійснюють їх охорону; *наводить приклади* - раритетних видів, що перебувають під особливою державною та міжнародною

	Українського Полісся.	охороною; *характеризує:* -домінуючі групи видів природних комплексів Українського Полісся; - природну зону на прикладі одного з об'єктів природно-заповідного фонду (на вибір); *пояснює :* причини, що обумовлюють високі відсотки раритетноої компоненти та причини, через які різко скоротилась площа верхових оліготрофних болот; - практичне (господарське) та екосистемне значення болот; *аналізує* - підходи до збереження біорізноманітності Українського Полісся
6	**Тема 11. Біорізноманітність лісостепу** Основні природні комплекси лісостепової зони. Раритетні ландшафти та екосистеми. Види, що перебувають під особливою загрозою зникнення. Природні заповідники лісостепу. Національні природні парки Лівобережного лісостепу. Національні природні парки Правобережного лісостепу. Особливості підходів до збереження біорізноманітності лісостепу.	**Учень/учениця:** *називає:* -основні природні комплекси лісостепової зони (широколистяні ліси, лучні степи, остепнені луки, заплавні луки та ліси); -основні «фонові» типи екосистем (типи рослинності); - екосистеми особливого наукового інтересу та об'єкти природно-заповідного фонду, що здійснюють їх охорону; *наводить приклади* раритетних видів, що перебувають під особливою державною та міжнародною охороною; *характеризує:* -домінуючі групи видів природних комплексів лісостепу; - природну зону на прикладі одного з об'єктів природно-заповідного фонду (на вибір); *аналізує* особливості підходів до збереження біорізноманітності лісостепової зони
6	**Тема 12. Б іорізноманітність**	**Учень/учениця:**

	українських степів Основні природні комплекси степової зони . Раритетні	*називає:* -основні природні комплекси степової зони (типчаково-тирсові степи);

	ландшафти та екосистеми. Види, що перебувають під особливою загрозою зникнення. Принципи збереження різноманітності степової біоти. Біосферні заповідники, природні заповідники степів України. Національні природні парки степової зони без морських охоронних акваторій. Степові комплекси природних заповідників та національних парків Криму. Особливості підходів до збереження біорізноманітності українських степів.	-основні «фонові» типи екосистем (типи рослинності); - екосистеми особливого наукового інтересу та об'єкти природно-заповідного фонду, що здійснюють їх охорону; *наводить приклади* раритетних видів, що перебувають під особливою державною та міжнародною охороною; *характеризує:* -домінуючі групи видів природних комплексів українських степів; - природну зону на прикладі одного з об'єктів природно-заповідного фонду (на вибір); - кургани як осередок збереження степової біоти в умовах глобального розорювання степових грунтів; *аналізує* - принципи збереження біорізноманітності степової зони.
6	**Тема 13. Біорізноманітність Українських Карпат** Природні комплекси Українських Карпат. Основні висотні пояси та їх біота. Раритетні гірські екосистеми. Види, що перебувають під особливою загрозою зникнення. Принципи збереження різноманітності біоти Українських Карпат. Біосферні заповідники: Карпатський біосферний заповідник. Природні заповідники, Національні парки	**Учень/учениця:** *називає:* -основні природні комплекси Українських Карпат (букові ліси, ялинові та смерекові ліси, субальпійські луки); -основні «фонові» типи екосистем (типи рослинності); - екосистеми особливого наукового інтересу та об'єкти природно-заповідного фонду, що здійснюють їх охорону; *наводить приклади* раритетних видів, що перебувають під особливою державною та міжнародною охороною; *характеризує:* -біоту основних висотних поясів; - природну зону на прикладі одного з об'єктів

	Українських Карпат. Особливості підходів до збереження Українських Карпат	природно-заповідного фонду (на вибір); *аналізує* - принципи збереження різноманітності біоти Українських Карпат.

6	**Тема 14. Біорізноманітність Гірського Криму** Основні природні комплекси Гірського Криму. Природні заповідники Гірського Криму. Особливості підходів до збереження біорізноманітності Гірського Криму.	**Учень/учениця:** *називає:* -основні природні комплекси Гірського Криму (чагарники та рідколісся, пухнасто-дубові та скельно-дубові ліси, гірські соснові ліси, середземноморські степи, яйли); -основні «фонові» типи екосистем (типи рослинності); - екосистеми особливого наукового інтересу та об'єкти природно-заповідного фонду, що здійснюють їх охорону; *наводить приклади* раритетних видів, що перебувають під особливою державною та міжнародною охороною; *характеризує:* - природну зону на прикладі одного з об'єктів природно-заповідного фонду (на вибір); *аналізує* - особливості підходів до збереження біорізноманітності Гірського Криму.

6	**Тема 15. Біорізноманітність Чорного та Азовського морів** Біота Азовського моря та проблеми її збереження. Основні причини збіднення морської біоти. Проблеми інтродукованих видів. Біота Чорного моря та основні загрози для її різноманітності. Морські інвазійні види. Об'єкти природно-заповідного фонду України, що мають охоронні морські акваторії. Національні природні парки.	**Учень/учениця:** *називає:* - домінуючі групи видів Чорного та Азовського морів; - морські інвазійні види; *наводить приклади* - інтродукованих видів; - раритетних видів, що перебувають під особливою державною та міжнародною охороною; *характеризує:* - морську екосистему на прикладі одного з об'єктів природно-заповідного фонду (на вибір); - особливості збереження раритетних видів морської біоти та природних комплексів Азовського і Чорного морів; *аналізує:* - причини збіднення морської біоти; - проблеми інтродукованих видів; - основні загрози для різноманітності біоти Чорного моря;

		- проблеми збереження біоти Азовського моря
4	**Навчальний проект** (на вибір) Збереження раритетних видів біоти та природних комплексів (на прикладі певної природної зони або гірської країни). Природа місцевості, де я живу. Чим пишаюсь я та мої земляки. Заповідний куточок, який я мрію відвідати.	**Учень/учениця:** *наводить приклади* збереження та раціонального використання природних ресурсів своє місцевості, регіону та країни в цілому, якими варто пишатися. *описує:* -проблеми та позитивні приклади рішень природоохоронних задач певної природної зони або гірської країни; -приклади найвдаліших природоохоронних рішень та заходів для свого регіону (місцевості проживання); *характеризує:* -особливості збереження раритетних видів біоти та природних комплексів певної природної зони або гірської країни; -особливо цінні природні об'єкти та екосистеми своєї місцевості; *уміє:* -здобувати інформацію під час планування, виконання проекту; -оформляти матеріали проекту і презентувати його
6	**Тема 16. Біологія як основа біотехнології та медицини** Одомашнення рослин та тварин. Поняття про селекцію. Огляд традиційних біотехнологій. Основи генетичної та клітинної інженерії.	**Учень/учениця:** *називає:* - методи селекції; - завдання та основні напрямки сучасної біотехнології; *наводить приклади:* - речовин (продукції), які одержують методами генної інженерії;

	Роль генетичної інженерії в сучасних біотехнологіях і медицині. Генетично-модифіковані організми.	*характеризує:* - методи сучасної біотехнології; - переваги та можливі ризики використання генетично-модифікованих організмів; *описує:* - можливості діагностики спадкових хвороб

	Практичні роботи 8.Порівняння природного, штучного добору та генетичної модифікації.	людини; *порівнює:* - класичні методи селекції з сучасними біотехнологічними підходами; *застосовує знання для оцінки:* - можливих позитивних і негативних наслідків застосування сучасних біотехнологій; *висловлює судження про:* - можливості використання генетично модифікованих організмів; - моральні й соціальні аспекти біологічних досліджень.
1	**Узагальнення** Основні загальні властивості живих систем.	**Учень/учениця:** *Характеризує* основні загальні властивості живих систем

Екскурсії

Історія розвитку життя на Землі (до краєзнавчого музею). Вивчення біорізноманіття (на прикладі своєї місцевості).

Програма
для загальноосвітніх навчальних закладів
із поглибленим вивченням предметів

ХІМІЯ

Пояснювальна записка

Програма складена для навчання учнів, які обрали хімію як предмет поглибленого вивчення.

Школи (класи) з поглибленим вивченням хімії — одна з форм диференціації навчання, що покликана розвивати в учнів здібності до хімії, формувати ключові та предметні компетентності, стійкий інтерес до предмета і тим самим створювати основу для свідомого вибору майбутньої професії, пов'язаної з використанням хімічних знань.

Учні поглиблено вивчають хімію з орієнтацією на підготовку до здобуття: а) вищої хімічної, медичної, біологічної, технологічної освіти; б) масової робітничої професії хімічного профілю. Отже, цей курс має забезпечити поглиблену допрофесійну підготовку випускників, які хочуть у майбутньому набути спеціальність, пов'язану з хімією.

Навчання в класах із поглибленим вивченням хімії підпорядковане загальній меті сучасної школи: розвитку здібностей учнів, підвищенню престижу інтелекту, формуванню високоморальної громадянської позиції та національної свідомості, готовності до праці.

Реалізація загальної мети у практиці навчання хімії як профільного предмета конкретизується в таких завданнях:

3. формувати предметні компетентності на основі засвоєння учнями поглиблених і розширених знань теорій і законів хімії, найважливіших понять і фактів, мови і методів хімічної науки, доступних узагальнень світоглядного характеру; розвивати експериментальні вміння;

- розвивати ключові компетентності учня, здатність до самоосвіти, уміння

самостійно здобувати знання з різних джерел і свідомо застосовувати їх;

- формувати оцінне ставлення до хімічних знань як здобутку культури, їхньої ролі у поясненні хімічних явищ у природі й повсякденному житті, впливу хімічних сполук і процесів на власне здоров'я і довкілля;
- забезпечувати політехнічну підготовку учнів, ознайомлювати їх з технологічним застосуванням законів хімії, науковими основами сучасного виробництва, провідними тенденціями його розвитку, питаннями хімізації суспільного господарства і побуту, змістом праці робітників хімічних і споріднених професій;
- висвітлювати творчу функцію хімічної науки, її роль у розв'язанні таких глобальних проблем людства, як сировинна, енергетична, екологічна, продовольча;
- сприяти розвитку гуманістичних рис особистості, творчих задатків учнів, вихованню екологічної культури.

Хімія як профільний навчальний предмет вміщує такі курси: загальної хімії (8, 9 класи), неорганічної хімії, практикум з основ хімічного аналізу (10 клас), органічної хімії (11 клас), спецкурси з основ хімічної технології (хімія у промисловості – для міських шкіл) або з основ агрохімії (хімія в сільському господарстві - для сільських шкіл) (10-11 класи).

Зміст навчальних курсів концентрується навколо трьох блоків знань: про речовину, хімічну реакцію та хіміко-технологічні процеси. Теоретичною основою зазначених блоків є відповідні системи знань. Логіку змісту блоків визначено в цілому діалектикою їхнього

розвитку в науці, а також врахуванням особливостей формування відповідних знань в учнів.

Тенденції розвитку змісту поглибленого курсу окреслюють, з одного боку, фундаменталізацію, посилення системності, інтегративності й функціональності теоретичних знань, а з іншого — підвищення уваги до прикладного боку змісту, його методологічної і практичної спрямованості. Значна увага приділяється висвітленню методів наукового пізнання в хімії, значенню теоретичних і експериментальних знань.

Навчальний матеріал має чітке екологічне спрямування. Розглядаються колообіг Нітрогену, Фосфору, Карбону, негативні наслідки впливу діяльності людини на природне середовище, як-от: парниковий ефект, кислотні дощі, руйнування озонового шару тощо. Належна увага приділяється впливу хімічних чинників на здоров'я людини, пояснюється згубна дія алкоголю, наркотичних речовин, тютюнокуріння.

Опанування хімічною наукою потребує раціонального застосування різних **методів і організаційних форм навчання**, як тих, що вже міцно закріпилися в шкільній практиці (проблемне навчання, групова робота, дидактичні ігри тощо), так і нових, зокрема інформаційних технологій, інтерактивних методів. При цьому активна реалізація функцій теоретичних знань (описової, пояснювальної, прогностичної) і тісний зв'язок їх з практикою, з життєвим досвідом учнів та вже набутими у процесі попереднього навчання знаннями має спрямовуватись на забезпечення різнохарактерної та різнорівневої діяльності учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Велике значення у навчанні хімії має **хімічний експеримент**. Він є джерелом знань, слугує основою для висування і перевірки гіпотез, засобом закріплення знань і вмінь, способом контролю рівня засвоєння знань і сформованості вмінь, тобто сприяє формуванню і розвитку компетентностей учнів.

Учитель може на власний розсуд вирішувати, у якому вигляді застосовувати хімічний експеримент, зазначений у програмі. Окремі демонстраційні досліди можна використовувати як лабораторні або залучати їх до змісту практичних робіт. Учитель може замінювати зазначені в програмі досліди на такі, які він вважає доцільнішими, зокрема, може доповнити демонстраційний або лабораторний експеримент дослідами ужиткового характеру.

Особливу увагу слід звернути на проведення домашнього хімічного експерименту, з обов'язковим дотримання правил безпеки життєдіяльності.

До кожної теми програми пропонуються типи **розрахункових задач**, які вводяться вперше. Розрахункові задачі розв'язують на уроках із цієї та наступних тем, а також під час виконання домашніх завдань. Водночас із розв'язуванням розрахункових задач належна увага також приділяється виконанню тренувальних вправ різних видів.

Поряд зі змістом навчального матеріалу у програмі зазначені **державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів** із кожної теми. У цих вимогах подаються різні види компетентностей учнів з хімії через способи дій на різних пізнавальних рівнях. Відповідно до цих рівнів учень:

6.називає, наводить приклади, розпізнає — **початковий рівень,** розпізнавання;

7.розрізняє, ілюструє, складає формули і рівняння, наводить означення — **середній рівень**, розуміння;

8.пояснює, характеризує, обчислює, класифікує, використовує, робить висновки — **достатній рівень**, уміння і навички;

9.обґрунтовує, аналізує, прогнозує, встановлює зв'язки, висловлює судження, оцінює — **високий рівень**, перенесення знань.

- програмі передбачено резервні години. Вони використовуються для повторення, узагальнення, коригування знань і тематичного оцінювання.

Розподіл годин у програмі орієнтовний. Учитель може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення окремих питань у межах теми.

Навчальні досягнення учнів з хімії оцінюються за 12-бальною шкалою. Слід пам'ятати, що розв'язування розрахункових задач на початковому рівні не передбачено.

8-й клас
(4 год на тиждень, разом 140 год, з них 20 год – резервний час)

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
10	**Повторення та поглиблення основних хімічних понять курсу хімії 7-го класу.** Хімія — наука про речовини та їх перетворення.Структурнічастинки речовини: молекули, атоми, йони. Хімічні елементи, їхні назви і символи. Атоми як форма існування хімічних елементів. Поняття про будову атома: ядро, електрони. Маса атома. Атомна одиниця маси. Відносна атомна маса. Прості та складні речовини. Валентність елементів і хімічні формули. Відносна молекулярна маса. Фізичні й хімічні явища. Масова частка елемента в складній речовині. Закон збереження маси речовин. Хімічні рівняння. Поняття про оксиди, кислоти, основи, індикатори. Масова частка розчиненої речовини в розчині.	**Учень/учениця:** *називає* структурні частинки речовини, склад атома; *наводить приклади* простих і складних речовин, фізичних і хімічних явищ, оксидів, кислот і основ; *пояснює* сутність закону збереження маси речовин; *складає* формули речовин за валентністю елементів і визначає валентність елементів за формулами речовин; рівняння хімічних реакцій; *обчислює* відносну молекулярну масу речовини за її формулою, масову частку елемента в складній речовині; масову частку і масу розчиненої речовини в розчині; *аналізує* якісний і кількісний склад речовин; *розпізнає* дослідним шляхом кислоти і луги; *висловлює* судження про роль хімії в житті людини; значення закону збереження маси речовин; *дотримується* правил техніки безпеки під час роботи в кабінеті хімії
Розрахункові задачі**:* 1. Обчислення відносної молекулярної маси речовини за її формулою. 2. Обчислення масової частки елемента в складній речовині. 3. Обчислення масової частки і маси розчиненої речовини в розчині ***Демонстрації*:** 1. Зразки простих (металів і неметалів) і складних речовин. ***Лабораторні досліди: 1.Розпізнавання кислот і лугів. ***Практичні роботи*:** 1. Хімічні явища		
30	Тема 1. **Періодичний закон і**	**Учень/учениця:**

	періодична система хімічних елементів. Будова атома Короткі історичні відомості про спроби класифікації хімічних елементів. Поняття про лужні, інертні елементи, галогени. Періодичний закон Д.І. Менделєєва. Періодична система хімічних елементів (коротка і довга форми). Будова атома. Модель атома Е.Резерфорда. Фізичний зміст періодичного закону. Атомний номер елемента — заряд ядра його атома.	*формулює* сучасне означення періодичного закону; *описує* структуру періодичної системи; *наводить приклади* стабільних та радіоактивних ізотопів, лужних, інертних елементів, галогенів; *розрізняє* атомне ядро, електрони, протони, нейтрони; періоди, групи, головні та побічні підгрупи періодичної системи; металічні та неметалічні елементи; *характеризує* сутність прийому класифікації та його роль у науці; стан електронів у атомах; склад ядер (кількість ь

	Склад атомних ядер (протони і нейтрони). Протонне число. Нуклонне число. Нуклід. Ізотопи стабільні та радіоактивні. Шкідлива дія радіоактивних ізотопів. Сучасне формулювання періодичного закону. Будова електронних оболонок атомів хімічних елементів № 1-38. Стан електронів у атомі. Електронні орбіталі, їхні форми. Енергетичні рівні та підрівні; їх заповнення електронами в атомах елементів № 1-38. Принцип мінімальної енергії. Правило Клечковського, принцип Паулі, правило Хунда. Електронні та графічні електронні формули атомів. Основний і збуджений стани атома. Періодична система хімічних елементів з позиції теорії будови атома. Поняття про радіус атома. Характеристика хімічних елементів № 1-38 за їх місцем у періодичній системі та будовою атома. Значення періодичного закону.	протонів і нейтронів у нукліді), розподіл електронів (за енергетичними рівнями та підрівнями) в атомах елементів № 1-38; хімічний елемент за його положенням у періодичній системі та будовою атома, зміни радіусів атомів у періодах і підгрупах; *складає* електронні та графічні формули атомів елементів; *пояснює* поняття радіоактивність, атомний номер елемента, нуклонне число, нукліди й ізотопи, орбіталь та її форми, радіус атома; принципи мінімальної енергії та Паулі, правила Клечковського та Хунда; періодичність зміни властивостей хімічних елементів; залежність властивостей елементів та їхніх сполук від електронної будови атомів; *обґрунтовує* фізичну сутність періодичного закону; *аналізує* інформацію, закладену в періодичній системі, та *використовує* її для характеристики хімічних елементів, визначення їхньої валентності, визначення хімічного характеру елементів, простих речовин, оксидів, гідратів оксидів; *оцінює* наукове значення періодичного закону; *усвідомлює* шкідливу дію радіації, користь і шкоду радіонуклідів.
Демонстрації: 35. Періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва (довга і коротка форми). 36. Моделі атомів. 37. Форми електронних орбіталей.		
20	Тема 2. **Хімічний зв'язок. Будова речовини** Природа хімічного зв'язку. Електронегативність елементів. Ковалентний зв'язок, його утворення. Полярний і неполярний ковалентний зв'язок. Довжина, полярність, напрямленість ковалентного зв'язку. Електронні й структурні формули молекул. Йони. Йонний зв'язок, його утворення, особливості. Поняття проенергію йонізації, спорідненість до електрона. Валентність елементів, пояснення її на основі електронних структур атомів і утворення хімічних зв'язків. Ступінь окиснення. Визначення ступеня окиснення елемента за хімічною формулою сполуки. Складання формули сполуки за відомими ступенями	**Учень/учениця:** *називає* види хімічного зв'язку, типи кристалічних ґраток; *наводить приклади* сполук із ковалентним (полярним і неполярним) та йонним хімічним зв'язком, атомними, молекулярними та йонними кристалічними ґратками; *розрізняє* валентність і ступінь окиснення елемента; *пояснює* утворення йонного, ковалентного (полярного і неполярного) зв'язків; суть енергії йонізації, спорідненості до електрона та електронегативності; валентність на основі електронних структур їх атомів; *характеризує* особливості ковалентного та йонного зв'язків, механізм утворення ковалентного зв'язку, його довжину, полярність, напрямленість; молекулярні, атомні, йонні і кристалічні ґратки; валентність; кристалічну будову речовин залежно від видів хімічного

	окиснення елементів. Кристалічні ґратки. Атомні, молекулярні та йонні кристали. Залежність фізичних властивостей речовин від типів кристалічних ґраток.	між атомами; зміни енергії йонізації, спорідненості до електрона та електронегативностіуперіодахіпідгрупах; нормальний і збуджений стани атомів; *обґрунтовує* електронну природу хімічних зв'язків;фізичнівластивостіречовин залежно від їхньої будови; *прогнозує* властивості речовин залежно від виду хімічного зв'язку і типу кристалічних ґраток; *визначає* ступені окиснення елементів у сполуках за їх формулами, вид хімічного зв'язку в типових випадках, полярність ковалентного зв'язку; *складає* електронні та графічні формули атомівелементівунормальномуі збудженому станах; електронні формули молекул, хімічні формули бінарних сполук за ступенями окиснення елементів; *використовує* поняття електронегативності для характеристики хімічних зв'язків.
Демонстрації: 5. Моделі кристалічних ґраток різних типів. 6. Речовини з різними типами кристалічних ґраток. 7. Фізичні властивості речовин із різними типами кристалічних ґраток. ***Лабораторні досліди:*** 2. Складання моделей молекул і кристалів речовин з різними типами хімічного зв'язку. 3. Ознайомлення з властивостями речовин з різними типами кристалічних ґраток.		
15	Тема 3. **Кількість речовини. Розрахунки за хімічними формулами** Кількість речовини. Моль — одиниця кількості речовини. Число Авогадро. Молярна маса. Закон Авогадро. Молярний об'єм газів. Відносна густина газів. Обчислення за формулами, пов'язані з використанням кількості речовини. Виведення найпростіших формул речовин за даними кількісного аналізу.	**Учень/учениця:** *називає* одиницю вимірювання кількості речовини,молярнийоб'ємгазівза нормальних умов, число Авогадро; *пояснює* сутність фізичної величини кількість речовини; *встановлює* взаємозв'язок між фізичними величинами (масою, молярною масою, об'ємом, молярним об'ємом, кількістю речовини); найпростіші формули речовин; *обчислює*числочастинок(атомів, молекул, йонів) у певній кількості речовини; молярну масу, масу і кількість речовини; об'єм даної маси або кількості речовини газу за нормальних умов; відносну густину газу за іншим газом.
Розрахункові задачі: 4. Обчислення числа атомів (молекул) у певній кількості речовини. 5. Обчислення за хімічною формулою молярної маси, маси і кількості речовини. 6. Обчислення об'єму газу за нормальних умов. 7. Обчислення з використанням відносної густини газів. 8. Виведення найпростішої формули речовини за даними аналізу.		
45	Тема 4. **Основні класи неорганічних сполук**	**Учень/учениця:** *називає* оксиди, основи, кислоти, середні

	Оксиди, їхній склад, назви, класифікація, поширення в природі. Фізичні властивості оксидів. Хімічні властивості оснóвних та кислотних оксидів: взаємодія з водою, кислотами, лугами, іншими оксидами. Загальні способи добування оксидів. Використання оксидів. Кислоти, їх склад, назви, класифікація. Фізичні властивості кислот. Поширення в природі. Хімічні властивості кислот: зміна забарвлення індикаторів, взаємодія з металами, оксидами й гідроксидами металів, солями. Реакція обміну, реакція нейтралізації. Поняття про витискувальний ряд металів. Заходи безпеки під час роботи з кислотами. Загальні способи добування кислот. Використання кислот. Основи, їх склад, назви, класифікація. Фізичні властивості основ. Поняття про луги. Заходи безпеки під час роботи з лугами. Хімічні властивості основ: зміна забарвлення індикаторів. Взаємодія з кислотами, реакція нейтралізації як вид реакції обміну. Взаємодія лугів з оксидами неметалів. Розклад нерозчинних основ при нагріванні. Загальні способи добування основ. Використання основ. Поняття про амфотерні оксиди й гідроксиди. Зміна характеру оксидів та гідратів оксидів елементів у другому та третьому періодах періодичної системи Д.І. Менделєєва із зростанням заряду ядра атомів. Солі, їх склад, назви, класифікація. Поширення солей у природі. Фізичні властивості. Хімічні властивості середніх солей: взаємодія з металами, кислотами, лугами, іншими солями. Поняття про кислі солі. Загальні способи добування солей. Використання солей. Генетичнізв’язки між класами неорганічних сполук.	солі за сучасною науковою українською номенклатурою, індикатори (лакмус, метиловий оранжевий, фенолфталеїн, універсальний індикатор); *описує* поширеність представників основних класів неорганічних сполук у природі; *наводить приклади* оснóвних і кислотних оксидів, оксигеновмісних і безоксигенових, одно-, дво-, триосновних кислот, розчинних і нерозчинних основ, амфотерних гідроксидів, середніх солей; *класифікує* неорганічні сполуки; *розрізняє* несолетворні (CO, N_2O, NO) й солетворні оксиди (кислотні, основні), розчинні й нерозчинні основи, кислоти за складом (оксигеновмісні, безоксигенові) та основністю, амфотерні гідроксиди, середні солі; реакції заміщення, обміну, нейтралізації; *характеризує* фізичні та хімічні властивості оксидів, основ, кислот, солей; *порівнює* за хімічними властивостями основні та кислотні оксиди, луги і нерозчинні основи; *встановлює* генетичні зв’язки між простими і складними речовинами, основними класами неорганічних сполук; *обґрунтовує* залежність між складом, властивостями та застосуванням речовин; *прогнозує* перебіг хімічних реакцій солей і кислот з металами, використовуючи ряд активності; *складає* хімічні формули оксидів, основ, кислот, середніх солей; рівняння реакцій, які характеризують хімічні властивості оснóвних та кислотних оксидів (взаємодія з водою, кислотами, лугами, іншими оксидами), лугів (взаємодія з кислотними оксидами, кислотами та солями в розчині), нерозчинних основ (взаємодія з кислотами, розкладання під час нагрівання), кислот (взаємодія з металами, основними оксидами, основами та солями), амфотерних гідроксидів (взаємодія з лугами і сильними кислотами), середніх солей (взаємодія з металами,кислотами—хлоридною, сульфатною, нітратною, лугами, солями); способи добування оксидів (взаємодія простих і складних речовин із киснем, розкладання нерозчинних основ, деяких кислот і солей під час нагрівання), лугів

		(взаємодія лужних і лужноземельних (крім магнію) металів із водою, оксидів лужних і лужноземельних елементів із водою) й нерозчинних основ (взаємодія солей із лугами), кислот (взаємодія кислотних оксидів із водою, неметалів із воднем, солей із кислотами), середніх солей (взаємодія кислот із металами, основних оксидів із кислотами, кислотних оксидів з лугами, лугів із кислотами, солей із кислотами, солей із лугами, кислотних оксидів з основними оксидами, солей із солями, солей із металами (реакції здійснюють у розчинах), металів із неметалами; *використовує* сучасну українську номенклатуру основних класів неорганічних сполук; таблицю розчинності кислот, основ та солей для складання рівнянь хімічних реакцій; індикатори для виявлення кислот і лугів; *обчислює* за рівняннями хімічних реакцій масу, кількість речовини та об'єм газу (н.у.) за відомою масою, кількістю речовини одного з реагентів чи продуктів реакції; масу (об'єм, кількість речовини) продукту реакції за масами (об'ємом, кількістю речовини) реагентів, один з яких узято в надлишку; *планує* експеримент, проводить його, описує спостереження, робить висновки; *розв'язує* експериментальні задачі; *висловлює* судження про значення хімічного експерименту як джерела знань; про вплив речовин на навколишнє середовище і здоров'я людини; *оцінює* значення найважливіших представників основних класів неорганічних сполук; *дотримується* запобіжних заходів під час роботи з кислотами і лугами.
Розрахункові задачі: 3. Розрахунки за хімічними рівняннями маси, об'єму, кількості речовини реагентів та продуктів реакцій. 4. Розрахунки за хімічними рівняннями маси, об'єму, кількості речовини реагентів або продуктів реакції за відомими даними про вихідні речовини, одна з яких узята з надлишком. ***Демонстрації:*** 48. Зразки оксидів. 3.. Взаємодія води з лужними металами. - Взаємодія кислотних і основних оксидів із водою, випробування добутих розчинів індикаторами. - Каталітична дія води (на прикладі сухих порошків йоду і цинкового або алюмінієвого пилу).		

12. Зразки кислот.
13. Хімічні властивості кислот.
14. Реакція нейтралізації.
15. Зразки основ.
16. Хімічні властивості основ.
17. Взаємодія карбон(IV) оксиду з розчином кальцій гідроксиду.
18. Взаємодія натрій карбонату з хлоридною кислотою.
19. Доведення амфотерності цинк гідроксиду.
20. Таблиця розчинності кислот, основ та солей.
21. Зразки солей.
22. Хімічні властивості солей.
23. Взаємодія кальцій оксиду з водою, дослідження добутого розчину індикатором, пропускання вуглекислого газу крізь розчин.
24. Спалювання фосфору, розчинення добутого фосфор(V) оксиду у воді, дослідження розчину індикатором і нейтралізація лугом.

Лабораторні досліди:

4. Дія водних розчинів лугів на індикатори.
5. Взаємодія лугів із кислотами в розчині.
6. Взаємодія нерозчинних основ із кислотами.
7. Термічне розкладання нерозчинних основ.
8. Дія водних розчинів кислот на індикатори.
9. Взаємодія хлоридної кислоти з металами.
10. Взаємодія металів із солями у водному розчині.
11. Взаємодія солей з лугами у водному розчині.
12. Реакція обміну між солями в розчині.
13. Розв'язування експериментальних задач.

Практичні роботи:

2. Дослідження властивостей основних класів неорганічних сполук.
4) Добування цинк гідроксиду і доведення його амфотерності.
5) Розв'язування експериментальних задач.

Домашній експеримент:

9. Взаємодія яєчної шкаралупи з оцтом.
10. Дія на сік буряка оцту, лимонного соку, розчину харчової соди, мильного розчину.

Орієнтовні об'єкти екскурсій. Хімічні лабораторії промислових і сільськогосподарських підприємств, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, краєзнавчий і мінералогічний музеї.

9-й клас

(4 год на тиждень, разом 140 год, з них — 15 год – резервний час)

К-ть г-н	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
10	**Повторення найважливіших питань курсу хімії 8 класу** Склад і властивості основних класів неорганічних сполук. Хімічний зв'язок і будова речовини.	**Учень/учениця:** *наводить приклади* (назви і формули) неорганічних сполук основних класів; *класифікує* неорганічні сполуки; *характеризує* йонний і ковалентний хімічнізв'язки;хімічнівластивості основних класів неорганічних сполук; *складає* рівняння хімічних реакцій; *порівнює* склад і властивості

		неорганічнихсполукрізнихкласів; властивості речовин атомної, молекулярної та йонної будови; *обґрунтовує* залежність властивостей речовин від їхньої будови.
25	Тема 1. **Розчини** Поняття про дисперсні системи. Колоїдні та істинні розчини. Загальна характеристика розчинів. Значення розчинів у природі, в житті та практичній діяльності людини. Розчинення — фізико-хімічний процес. Явища, що відбуваються в процесі розчинення речовин. Кристалогідрати. Будова молекули води, поняття про міжмолекулярний водневий зв'язок. Розчинність речовин у воді, залежність розчинності від різних чинників. Насичені й ненасичені, концентровані й розведені розчини. Коефіцієнт розчинності. Криві розчинності. Кількісний склад розчинів. Масова частка розчиненої речовини. Молярна концентрація розчиненої речовини. Поняття про еквівалент та молярну концентрацію еквівалентів речовини. Обчислення, пов'язані зі складом розчинів. Густина розчинів. Залежність між густиною розчину та його складом (масовою часткою або концентрацією розчиненої речовини.	**Учень/учениця:** *наводить приклади* грубодисперсних систем (суспензій, емульсій), колоїдних та істинних розчинів; розчинників, кристалогідратів; *розрізняє* компоненти розчину, насичені й ненасичені, концентровані та розбавлені розчини; *пояснює* явища, що відбуваються під час розчинення речовин, суть розчинності, залежність розчинності від різних чинників; залежність між густиною розчину і його складом; будову молекули води; суть водневого зв'язку; поняття еквівалент; *обґрунтовує* розчинення як фізико-хімічний процес, значення розчинів у природі й житті людини; *використовує* спостереження і експеримент як методи наукових досліджень; *висловлює судження* про значення розчинів у природі та житті людини *обчислює* масову частку, масу, молярну концентрацію розчиненої речовини, масову частку і масу розчиненої речовини в розчині, виготовленому з кристалогідрату; густину розчинів, масову частку кристалізаційної води у кристалогідратах; *виготовляє* розчини з певною масовою часткою, молярною концентрацією розчиненої речовини та еквівалентів розчиненої речовини.

Розрахункові задачі:

1. Обчислення розчинності речовин.
3. Обчислення масової частки розчиненої речовини.
4. Обчислення молярної концентрації розчиненої речовини.
5. Обчислення молярної концентрації еквівалентів розчиненої речовини.
6. Обчислення, пов'язані з виявленням залежності між густиною розчину і масовою часткою або молярною концентрацією розчиненої речовини.
7. Розв'язування задач на приготування розчинів із кристалогідратів.
8. Обчислення масової частки кристалізаційної води в кристалогідратах.

Демонстрації:

- Приготування суспензії та емульсії.
- Дифузія в рідинах.
- Приготування пересиченого розчину.
- Приготування розчину солі певного складу.
- Теплові явища під час розчинення (розчинення амоній нітрату, концентрованої сульфатної

кислоти або безводного кальцій хлориду у воді). ***Лабораторні досліди:*** 34. Гідратація йонів у розчині. ***Практичні роботи:*** - Приготування розчину солі з певною масовою часткою розчиненої речовини. - Приготування розчину солі із заданою молярною концентрацією розчиненої речовини. - Приготування розчину солі з молярною концентрацією еквівалентів розчиненої речовини. ***Домашній експеримент:*** - Вирощування кристалів. - Приготування страв, основою яких є колоїдні розчини (желе, кисіль тощо).		
20	**Тема. 2. Електролітична дисоціація** Електролітична дисоціація. Електроліти й неелектроліти. Механізм електролітичної дисоціації речовинзйонниміполярним ковалентним зв'язками. Електролітична дисоціація кислот, основ, солей у водних розчинах. Поняття про ступінчасту дисоціацію. Ступінь електролітичної дисоціації. Сильні й слабкі електроліти. Реакції обміну між розчинами електролітів, умови їх перебігу. Йонно-молекулярні рівняння хімічних реакцій. Хімічні властивості кислот, основ, амфотерних гідроксидів, солей у світлі уявлень про електролітичну дисоціацію. Дисоціація води. Поняття про pH розчину. Виявлення у розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену. Гідроліз солей. Якісні реакції на хлорид-,бромід-, йодид-, сульфат-, ортофосфат-, карбонат- та силікат-іони. Застосування якісних реакцій.	**Учень/учениця:** *наводить* приклади електролітів і неелектролітів, сильних і слабких електролітів; *описує* механізм дисоціації речовин з йонним і ковалентним полярним зв'язками, якісні реакції на хлорид-,бромід-, йодид-, сульфат-, ортофосфат-, карбонат- та силікат-іони, виявлення у розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену; *розрізняє* катіони й аніони, електроліти йнеелектроліти,сильнійслабкі електроліти, pH лужного, кислого та нейтрального середовища; *характеризує* електроліти за ступенем дисоціації; *пояснює* суть процесу електролітичної дисоціації, хімічні властивості електролітів, понять pH розчину й гідролізу солей; *обґрунтовує* перебіг реакційміж електролітами у водних розчинах, умови гідролізу солей; *складає* рівняння електролітичної дисоціації лугів, кислот, солей, гідролізу солей, рівняння реакцій обміну між розчинами електролітів у повній і скороченій йонній формах, рівняння якісних реакцій на хлорид-,бромід-, йодид-, сульфат-, ортофосфат-, карбонат- та силікат-іони в молекулярній та йонній формах; *проводить* реакції між розчинами електролітів з урахуванням умов їх перебігу, якісні реакції на хлорид-,бромід-, йодид-, сульфат-, ортофосфат-, карбонат- та силікат-іони, виявлення у розчині гідроксид-іонів та йонів Гідрогену; *обчислює* ступінь електролітичної дисоціації електролітів; *розв'язує* експериментальні задачі; *використовує* спостереження і експеримент як методи наукових досліджень; якісні реакції для виявлення деяких йонів у розчині;

		оцінює важливість pH розчинів для визначення якості харчової, косметичної продукції тощо; значення гідролізу солей; *висловлює* судження про застосування знань про способи виявлення йонів, гідроліз солей.

Розрахункові задачі:
8.Обчислення ступеня дисоціації електролітів.
Демонстрації:
48. Дослідження речовин та їхніх водних розчинів на електричну провідність (кристалічний натрій хлорид, дистильована вода, розчин натрій хлориду, кристалічний цукор, розчин цукру, хлорид на кислота).
49.Порівняння електричної провідності концентрованого і розбавленого розчинів оцтової кислоти.
50. Реакції обміну між електролітами у водних розчинах.
Лабораторні досліди*:*
- Виявлення йонів Гідрогену та гідроксид-іонів у розчинах.
- Встановлення приблизного значення pH води, лужних і кислих розчинів (натрій гідроксиду, хлоридної кислоти, натрій карбонату, алюміній хлориду , харчової і косметичної продукції) за допомогою універсального індикатора.
- Реакції обміну між електролітами у водних розчинах, що супроводжуються випаданням осаду.
- Реакції обміну між електролітами у водних розчинах, що супроводжуються виділенням газу.
- Реакції обміну між електролітами у водних розчинах, що супроводжуються утворенням води.
- Виявлення хлорид-іонів у розчині.
- Виявлення бромід-іонів у розчині.
- Виявлення йодид-іонів у розчині.
- Виявлення сульфат-іонів у розчині.
- Виявлення ортофосфат-іонів у розчині.
- Виявлення карбонат-іонів у розчині.
- Виявлення силікат-іонів у розчині.

Практичні роботи:
- Реакції йонного обміну між електролітами у водних розчинах.
- Розв’язування експериментальних задач на визначення pH розчинів і гідроліз солей.
- Розв’язування експериментальних задач.

Домашній експеримент:
- Виявлення карбонат-іонів у мінеральній воді.
- Вирощування «неорганічного саду».

15	**Тема 3. Окисно-відновні й електрохімічні процеси.** Окисно-відновні реакції. Процеси окиснення та відновлення. Поняття про окисники та відновники. Залежність окисно-відновних властивостей речовин від ступеня окиснення елементів. Складання рівнянь окисно-відновних реакцій. Добір коефіцієнтів в окисно-відновних реакціях методом електронного балансу. Найважливіші окисно-відновні реак-	**Учень/учениця:** *наводить приклади* окисників, відновників, речовин із окисно-відновною подвійністю, окисно-відновних реакцій, хімічних джерел струму; *складає* рівняння окисно-відновних реакцій; *пояснює* суть електродного потенціалу, електролізу, роботу гальванічного елемента, закони Фарадея; *обґрунтовує* склад продуктів окисно-відновних процесів, застосування

	ції: добування металів з оксидів, розчинення металів у кислотах, взаємодія лужних і лужноземельних металів із водою, процеси горіння, дихання тощо. Роль окисно-відновних процесів у житті людини. Електрохімічні процеси. Поняття про електроліз як окисно-відновний процес. Закони Фарадея. Поняття про електродний потенціал. Гальванічний елемент і принцип його роботи. Електроліз, закономірності електродних процесів, застосування електролізу.	електролізу; *обчислює* масу речовин (об'єм газу), що виділяються на електродах, силу струму і час електролізу;
Розрахункові задачі: 9. Розрахунок маси речовини, що утворюється внаслідок електролізу під дією струму певної сили. 10. Обчислення часу пропускання струму певної сили для добування певного об'єму газу (н.у.), або маси металу. 11. Обчислення сили струму, за якої на катоді виділяється певна маса (об'єм) речовини. ***Демонстрації:*** 9. Окисно-відновні реакції (взаємодія заліза з розчином мідного купоросу, розчину калій йодиду з хлорною водою, гідроген пероксиду із солями Хрому(III) в лужному середовищі та хроматами (дихроматами) у кислому середовищі. 10. Електроліз розчинів купрум(II) хлориду, калій йодиду, води. ***Практичні роботи:*** 7. Окисно-відновні реакції.		
15	**Тема4.Хімічніреакціїта їх перебіг**	Учень/учениця: *наводить приклади* ендо- та екзотермічних, оборотних та необоротних, каталітичних та некаталітичних, окисно-відновних та без зміни ступеня окиснення хімічних елементів, ланцюгових реакцій; *розрізняє* реакції сполучення, розкладу, заміщення, обміну. *складає* рівняння хімічних реакцій різних типів,окисно-відновні, термохімічні та йонно-молекулярні; *класифікує* реакції за різними ознаками; *пояснює* суть закону збереження енергії, закону Гесса, закону діючих мас, принципу Ле-Шательє, понять ентальпії, енергетичного бар'єру, енергії активації, каталізу; *обґрунтовує* залежність швидкості гомогенної та гетерогенної реакціх від концентрації реагентів, температури, площі поверхні, тиску тощо, зміщення стану хімічної рівноваги в результаті зміни концентрації, тиску, температури; *обчислює* тепловий ефект хімічної реакції, швидкість реакції за законом
	Узагальнення знань про основні типи хімічних реакцій. Окисно-відновні реакції. Найважливіші окисники та відновники. Поняття про енергетику хімічних реакцій. Закон збереження енергії, його значення для хімічних процесів. Перетворення енергії під час хімічних реакцій. Внутрішня енергія і тепловий ефект, поняття про ентальпію. Ендо- та екзотермічні реакції. Термохімічні рівняння. Закон Гесса. Поняття про хімічну кінетику. Швидкість хімічної реакції. Залежність швидкості хімічної реакції від концентрації реагуючих речовин. Закон діючих мас. Залежність швидкості хімічної реакції від температури і природи реагуючих речовин. Поняття про енергетичний бар'єр, активований комплекс, енергію активації. Залежність швидкості реакції від наявності каталізатора і від площі поверхні	

	зіткнення реагуючих речовин. Поняття про ланцюгові реакції. Каталіз. Каталізатори та інгібітори. Теорія проміжних сполук. Загальні відомості про гомогенний та гетерогенний каталіз. Хімічна рівновага. Оборотні та необоротні реакції. Константа хімічної рівноваги. Порушення рівноваги в наслідок зміни концентрації будь-якої з речовин, що беруть участь у реакції, тиску і температури. Принцип Ле-Шательє.	діючих мас, зміну швидкості реакції зі зміною температури за правилом Вант-Гоффа, константу рівноваги за значеннями рівноважних концентрацій реагентів; *оцінює* значення хімічних реакцій різних типів.
Розрахункові задачі: 12. Найпростіші розрахунки за термохімічними рівняннями. 13. Обчислення швидкості та константи швидкості реакції за законом діючих мас. 14. Обчислення зміни швидкості реакції зі зміною температури за правилом Вант-Гоффа. ***Демонстрації:*** 11. Приклади ендо- та екзотермічних реакцій (горіння магнію, реакція нейтралізації, розкладання малахіту, розкладання гідроксидів перехідних металічних елементів тощо) 12. Досліди, що демонструють залежність швидкості хімічної реакції від природи реагуючих речовин – розчинення цинкового порошку або гранульованого цинку в хлоридній кислоті та розчині етанової кислоти; 13. Досліди, що демонструють залежність швидкості хімічної реакції від розмірів поверхні зіткнення – розчинення однакової маси мармуру у вигляді шматочків та порошку в хлоридній кислоті, або гранульованого цинку та цинкового порошку у розчині етанової кислоти; окиснення порошку міді та мідної пластинки. 14. Досліди, що демонструють залежність швидкості хімічної реакції від концентрації та температури – розчинення купрум(II) оксиду у розчинах сульфатної кислоти різної концентрації три різних температурах. 15. Досліди, що демонструють залежність швидкості хімічної реакції від наявності каталізатора – розклад гідроген пероксиду без каталізатора й за наявності солей Феруму(III) або манган(IV) оксиду, взаємодія цинкового або алюмінієвого порошку із йодом у присутності води. 16. Визначення оборотності хімічних реакцій ($FeCl_3$ і KNCS, або Cl_2 і вода). ***Практичні роботи:*** 8. Дослідження впливу різних чинників на швидкість хімічної реакції. 9. Оборотні й необоротні реакції		
30	**Тема 5. Найважливіші органічні сполуки** Склад органічних сполук. Спільні й відмінні ознаки органічних і неорганічних речовин. Особливості будови атома Карбону в основномуізбудженомустанах. Утворення ковалентних зв'язків між атомами Карбону. Структурні формули органічних речовин. Метан. Молекулярна, електронна і структурна формули метану, поширення у природі. Гомологічний ряд метану. Гомологічна різниця. Молекулярні та структурні	**Учень/учениця:** *називає* елементи-органогени, найважливіші органічні сполуки, перші 10 членів гомологічного ряду метану, загальну формулу цього ряду, функціональні гідроксильну, карбоксильну та аміногрупи; *наводить приклади* застосування органічних сполук; *описує* загальну схему виробництва цукру; *складає* молекулярні, електронні та структурні формули метану та його гомологів, етену, етину, молекулярні та структурні формули метанолу, етанолу, гліцеролу, етанової, стеаринової, олеїнової,

	формули, назви. Ізомерія. Складання формул ізомерів. Моделі молекул. Значення моделювання в хімії. Фізичні властивості гомологів метану. Хімічні властивості: реакції повного окиснення, заміщення (хлорування). Застосування метану і його гомологів. Етен (етилен) і етин (ацетилен). Молекулярні, електронні та структурні формули, фізичні властивості. Хімічні властивості: реакції повного окиснення, приєднання водню і галогенів. Застосування етену й етину. Відношення об'ємів газів у хімічних реакціях. Поняття про полімери на прикладі поліетилену. Застосування поліетилену. Метанол, етанол, гліцерол (гліцерин), їхні молекулярні, електронні та структурніформули,фізичнівластивості. Функціональна гідроксильна група. Хімічні властивості: повне окиснення, взаємодія з натрієм. Взаємодія гліцеролу з купрум(II) гідроксидом. Застосування метанолу, етанолу, гліцеролу. Отруйність спиртів, їх згубна дія на організм людини. Метанова та етанова (оцтова) кислоти, їхні молекулярні й структурні формули, фізичні властивості. Функціональна карбоксильна група. Хімічні властивості: електролітична дисоціація, взаємодія з індикаторами, металами, основними оксидами, лугами, спиртами. Застосування метанової та етанової кислот. Поняття про вищі (насичені й ненасичені) карбонові кислоти. Жири. Склад жирів, їх утворення; гідроліз та гідрування жирів. Жири у природі. Біологічне значення жирів. Вуглеводи: глюкоза, сахароза, крохмаль, целюлоза. Молекулярні формули, поширення в природі. Взаємодія глюкози з купрум(II) гідроксидом. Полімерна будова крохмалю й целюлози. Поняття про гідроліз вуглеводів. Взаємодія крохмалюзйодом.Застосування вуглеводів, їхнє біологічне значення. Загальна схема виробництва цукру. Аміноетанова кислота, її молекулярна та структурна формули, фізичні	аміноетанової кислот, молекулярні формули тристеарину, глюкози, сахарози, крохмалю, целюлози; структурні формули ізомерів вуглеводнів ряду метану; загальну формулу поліетилену; *характеризує* склад, структуру, фізичні та хімічні властивості метану, етену, етину, метанолу, етанолу, гліцеролу, метанової, етанової, стеаринової, олеїнової, аміноетанової кислот, жирів, вуглеводів, білків, первинну, вторинну, третинну й четвертинну структуру білків, моделювання як метод хімічної науки; *збирає* моделі молекул вуглеводнів; *ілюструє* властивості речовин рівняннями хімічних реакцій: повного окиснення; хлорування метану і його гомологів; приєднання водню і брому до етену й етину; метанолу, етанолу, гліцеролу з натрієм; електролітичної дисоціації, з магнієм, натрій гідроксидом, натрій карбонатом, етанолом – етанової кислоти; олеїнової кислоти з воднем; аміноетанової кислоти з кислотою і лугом; *розрізняє* природні й синтетичні речовини; ізомери і гомологи; за функціональними ознаками — насичені, ненасичені вуглеводні, спирти, карбонові й амінокислоти; *порівнює* органічні й неорганічні речовини, насичені й ненасичені вуглеводні; *пояснює* електронні й структурні формули органічних сполук, суть гомології, ізомерії; *визначає* дослідним шляхом вуглеводні, гліцерол, етанову кислоту, глюкозу, крохмаль, білки (кольорові реакції); *обґрунтовує* застосування органічних речовин їхніми властивостями, значення органічних сполук у живому організмі; згубну дію алкоголю на здоров'я; вплив продуктів синтетичної хімії на навколишнє середовище при їх неправильному використанні; *висловлює судження* щодо значення органічних речовин у суспільному господарстві, побуті, охороні здоров'я тощо; *розв'язує* розрахункові задачі вивчених типів на прикладі органічних сполук; *дотримується* правил безпечного поводження з продуктами органічної хімії.

властивості.	карбоксильна групи. Амфотерні властивості, утворення пептидів. Білки: склад і будова. Гідроліз, денатурація, кольорові реакції білків. Біологічне значення амінокислот і білків. Нуклеїнові кислоти: склад і будова (у загальному вигляді). Біологічне значення нуклеїнових кислот. Природні й синтетичні органічні сполуки. Значення продуктів органічної хімії	Функціональні аміно- й

Розрахункові задачі:

16. Обчислення об’ємних відношень газів за хімічними рівняннями.

Демонстрації:

17. Моделі молекул вуглеводнів.
18. Горіння парафіну, визначення його якісного складу за продуктами згоряння.
19. Добування й горіння етену.
20. Добування й горіння етину.
21. Відношення насичених вуглеводнів до розчинів кислот, лугів, калій перманганату.
22. Відношення ненасичених вуглеводнів до бромної води.
23. Виявлення властивостей поліетилену: відношення до нагрівання, розчинів кислот, лугів, калій перманганату.
24. Взаємодія етанолу з натрієм.
25. Взаємодія гліцеролу з натрієм.
26. Зразки амінокислот.
27. Розчинення й осадження білків.
28. Денатурація білків.

Лабораторні досліди:

14. Виготовлення моделей молекул вуглеводнів.
15. Ознайомлення зі зразками виробів із поліетилену.
16. Досліди з гліцеролом: розчинність у воді, взаємодія з купрум(II) гідроксидом.
17. Дія оцтової кислоти на індикатори.
18. Взаємодія етанової кислоти з металами, основними оксидами, лугами, солями.
19. Взаємодія глюкози з купрум(II) гідроксидом.
20. Відношення крохмалю до води (розчинність, утворення клейстеру).
21. Взаємодія крохмалю з йодом.
22. Кольорові реакції білків.

Практичні роботи:

10. Властивості етанової кислоти.
11. Розв’язування експериментальних задач.
12. Виявлення органічних сполук у харчових продуктах.

Домашній експеримент:

5. Виявлення органічних сполук у харчових продуктах.

10	Тема 6. **Узагальнення знань з хімії** Будова речовин. Багатоманітність речовин та хімічних реакцій. Взаємозв'язки між речовинами та їхні взаємоперетворення. Місце хімії серед наук про природу, її значення для розуміння наукової картини світу. Хімія та екологія. Хімічна наука і виробництво в Україні. Видатні вчені – творці хімічної науки.	**Учень:** *називає* імена видатних вітчизняних і зарубіжних учених-хіміків; найважливіші хімічні виробництва в Україні; *наводить приклади* взаємозв'язків між речовинами; застосування хімічних сполук у різних галузях та у повсякденному житті; *характеризує* значення хімії в житті суспільства, збереженні довкілля, здоров'я людей; *обґрунтовує* роль хімії у пізнанні будови речовин та хімічних процесів; *критично оцінює* інформацію хімічного характеру з різних джерел; *оцінює* значення хімічних знань як складової загальної культури людини.

Орієнтовні об'єкти екскурсій. Хімічні лабораторії промислових і сільськогосподарських підприємств, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, підприємства з виробництва органічних речовин, цукровий завод, водоочисна станція.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

для поглибленого вивчення математики в 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів

Програму підготували: М.І.Бурда, М.Ф.Городній, Д.А.Номіровський, А.В.Паньков, Н.А.Тарасенкова, М.В.Чемерис, В.О.Швець, М.С.Якір.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Поглиблене вивчення математики в 8 – 9 класах передбачає розширення і поглиблення змісту відповідного курсу математики загальноосвітньої школи, посилення його прикладної спрямованості, формування в учнів стійкого інтересу до предмета, виявлення і розвиток математичних здібностей, підготовку до поглибленого навчання математики в старшій школі. Поглиблене вивчення математики в основній школі є певною мірою орієнтаційним. Важливо тут допомогти учневі усвідомити ступінь свого інтересу до предмета і оцінити можливості оволодіння ним із тим, щоб після закінчення дев'ятого класу зробити свідомий вибір на користь подальшого поглибленого вивчення математики або вивчення її в межах загальноосвітнього курсу.

4. основу побудови змісту й організації поглибленого навчання математики покладено *компетентнісний підхід*, відповідно до якого кінцевим результатом навчання предмета є сформовані певні компетентності як здатності учня успішно діяти в навчальних і життєвих ситуаціях і нести відповідальність за свої дії. Поглиблене навчання математики в основній школі передбачає передусім формування предметної математичної компетентності, сутнісний опис якої подано в розділі ―Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів‖ цієї програми. Крім того, воно має зробити вагомий внесок у формування окремих ключових (більш загальних, що виходять за межі одного предмета) компетентностей, зокрема загальнонавчальної (уміння вчитися), комунікативної (здатності грамотно формулювати і висловлювати судження), загальнокультурної та інших. Формування зазначених компетентностей підпорядковується реалізації загальних завдань шкільної математичної освіти, що здійснюється на всіх ступенях школи. До них належать:

5. формування *ставлення* до математики як невід'ємної складової загальної культури людини, необхідної умови її повноцінного життя в сучасному суспільстві на основі ознайомлення з ідеями і методами математики як універсальної мови науки і техніки, ефективного засобу моделювання і дослідження процесів і явищ навколишнього світу;
6. забезпечення *оволодіння* математичною мовою, розуміння математичної символіки, математичних формул і моделей як таких, що дають змогу описувати загальні властивості об'єктів, процесів та явищ;
7. формування *здатності* логічно обґрунтовувати та доводити математичні твердження, застосовувати математичні методи у процесі розв'язування навчальних і практичних задач, використовувати математичні знання і вміння під час вивчення інших навчальних предметів;

- розвиток *умінь* працювати з підручником, опрацьовувати математичні тексти, шукати і використовувати додаткову навчальну інформацію, критично оцінювати здобуту інформацію та її джерела, виокремлювати головне, аналізувати, робити висновки, використовувати отриману інформацію в особистому житті;
- формування *здатності* оцінювати правильність і раціональність розв'язування математичних задач, обґрунтовувати твердження, приймати рішення в умовах неповної, надлишкової, точної та ймовірнісної інформації.

Крім цих загальних завдань в основній школі реалізуються такі специфічні для даного етапу поглибленого навчання математики освітні завдання:

10. розширення знань про число (від натуральних чисел до ірраціональних та дійсних), формування культури усних, письмових, інструментальних обчислень;
11. формування системи функціональних понять, умінь використовувати функції та їх графіки для характеристики залежностей між величинами, опису явищ і процесів;
12. вироблення умінь виконувати перетворення алгебраїчних виразів, розв'язувати рівняння, нерівності та їх системи, моделювати за допомогою рівнянь і нерівностей реальні ситуації, пояснювати здобуті результати;
13. формування знань про елементи прикладної математики, вмінь будувати і досліджувати простіші математичні моделі реальних процесів і явищ;
14. формування знань про геометричні фігури на площині, їх властивості, а також умінь застосовувати здобуті знання в навчальних і життєвих ситуаціях; розвиток умінь виконувати геометричні побудови;
15. формування уявлення про найпростіші геометричні фігури в просторі та їх властивості, а також первинних умінь застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях;
16. ознайомлення зі способами і методами розв'язування математичних задач, доведення тверджень, формування умінь їх практичного використання;
17. формування знань про основні геометричні величини, про способи їх вимірювання й обчислення для планіметричних і найпростіших стереометричних фігур, а також уміння застосовувати здобуті знання в навчальних і життєвих ситуаціях;
18. вивчення геометричних перетворень площини (рухів, подібності) та їх властивостей, а також розвиток функціональних уявлень на геометричному змісті;
19. ознайомлення з методами геометричних перетворень, координат і векторів та вироблення умінь застосовувати їх під час розв'язування задач.

Необхідною умовою формування компетентностей є *діяльнісна спрямованість навчання*, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення математичного факту із практичної ситуації, а й ілюструвати його застосування на практиці.

Важливу роль у навчанні поглибленого курсу математики відіграє систематичне використання історичного матеріалу, який підвищує інтерес до вивчення математики, стимулює потяг до наукової творчості, пробуджує критичне ставлення до фактів, дає учням уявлення про математику як невід'ємну складову загальнолюдської культури. На дохідливих прикладах слід показувати учням, як розвивалися математичні поняття і відношення, теорії та методи. Ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, які створювали математику, зокрема видатних українських математиків, сприятиме національному і патріотичному вихованню школярів.

Інтерес до вивчення математики має постійно стимулюватися. Проте у випадку втрати в учня інтересу до математики програмою передбачена можливість переходу до вивчення предмета в межах загальноосвітнього курсу.

Вимоги до результатів поглибленого вивчення математики не мають бути надмірними. Завищені вимоги породжують перевантаження і, як наслідок, призводять до втрати інтересу до предмета. Тому вимоги цієї програми лише незначною мірою перевищують вимоги загальноосвітньої програми. Поглиблене вивчення математики у 8 – 9 класах має відбуватися не стільки за рахунок розширення теоретичного матеріалу, а насамперед шляхом наповнення курсу різноманітними цікавими і змістовними складнішими задачами з достатнім евристичним навантаженням.

Характеристика навчального змісту і особливостей його реалізації

Складові частини змісту поглибленого курсу математики включають відповідні частини загальноосвітнього курсу. Цей курс передбачає поглиблення - розширення знань, що набуваються в загальноосвітньому курсі, та їх застосування до розв'язування більш складних, змістовних задач, а також з метою ґрунтовнішого вивчення властивостей математичних об'єктів загальноосвітнього курсу. Утім, до поглибленого курсу включено кілька тем, які в загальноосвітньому курсі вивчаються лише на найпростішому, оглядовому рівні і містять мінімум означень і основних фактів. Це множини і операції над ними; множини в теорії чисел; основні формули комбінаторики; метод

математичної індукції; елементи аналітичної геометрії; застосування векторів і геометричних перетворень до розв'язування задач. Цей перелік тем спрямований насамперед на розширення і поглиблення математичного апарату, який використовується учнями, і є базою для подальшого вивчення курсу математики та інших шкільних предметів.

38. ряді тем програми передбачено обґрунтування тих відомостей, які в загальноосвітньому курсі математики подаються як готові факти, тобто без обґрунтування чи доведення. Наприклад, поглиблений розгляд понять «рівносильне рівняння», «рівносильна нерівність» виробляє в учня потребу доводити факти, які здаються інтуїтивно очевидними.

Програмою передбачена можливість різного рівня поглибленого навчання. У ній виокремлено три рівні складності навчального матеріалу: такий, що вивчається в рамках загальноосвітнього курсу; матеріал для поглибленого вивчення; додаткові питання і теми. Це дозволяє вчителеві гнучко враховувати навчальні можливості учнів та наявність часу для вивчення окремих тем у поточний момент.

На початку кожного навчального року перша тема курсів алгебри і геометрії присвячена повторенню і систематизації опорних знань і вмінь учнів за минулий рік.

Алгебра, 8 клас. Вивчення теми «*Множини і операції з ними*» на початку курсу дозволяє у подальшому ефективно використовувати символіку і понятійний апарат теорії множин. Так, під час вивчення тем «Рівносильні рівняння», «Рівняння-наслідок», «Розв'язування систем і сукупностей рівнянь і нерівностей» широко використовуються операції над множинами. Важливе місце у цій темі займає поняття «взаємно однозначна відповідність між елементами множин». Успішне засвоєння цього матеріалу закладає підґрунтя для вивчення понять, у яких істотну роль відіграють бієктивні відображення. Принципово новими для учнів є властивості нескінченних множин, зокрема, рівнопотужність множини та її власної підмножини, зліченність множин.

Під час вивчення теми «*Раціональні вирази*» формуються навички тотожних перетворень раціональних виразів. Також у цій темі розглядаються такі важливі поняття, як рівносильні рівняння, рівняння – наслідок даного, рівняння з параметрами. Слід зазначити, що в програмі загальноосвітньої школи ці відомості подаються побіжно; тоді як у класах з поглибленим вивченням математики цьому навчальному матеріалу приділяється належна увага як важливій складовій математичної освіти. Докладний розгляд понять «рівносильні рівняння», «рівняння – наслідок даного» сприяє виробленню в учнів навичок уважного ставлення до можливого розширення чи звуження

множини розв'язків рівнянь (нерівностей), потреби аналізу джерел появи сторонніх коренів і відстеження тих перетворень, які порушують рівносильність. Рівняння з параметрами дають змогу сформувати в учнів поняття про те, яким чином значення параметру впливає на множину розв'язків рівняння; навички виокремлення і групування конкретних значень параметра або проміжків його значень відповідно до того, до якого виду зводиться задане рівняння при цих значеннях параметра. У цій темі продовжується знайомство з графічними методами розв'язування рівнянь. Учні мають зрозуміти, що графічні методи дають наближені результати і потребують перевірки. Тому наголошується, що доцільність використання графічних методів полягає не стільки в отриманні розв'язків рівняння, скільки в наочному зображенні властивостей функцій і рівнянь, які дозволяють за графічними зображеннями зробити висновок щодо їх застосування для розв'язування рівнянь і нерівностей. У зв'язку з цим значна кількість вправ має бути спрямована на вивчення графічних зображень рівнянь першого і другого степеня, їх властивостей і використання цих властивостей для розв'язування рівнянь.

Тема «*Основи теорії подільності*» є найскладнішою для вивчення у восьмому класі, оскільки в учнів ще не сформована потреба використання відповідних знань для розв'язування задач. Ця тема – одна з тих, де найбільше проявляється здатність учнів до евристичного мислення, а отже, й до вивчення математики на поглибленому рівні. Під час вивчення теми відбувається знайомство з класичними ключовими поняттями теорії чисел (формулюється і доводиться основна теорема арифметики, формується поняття про розбиття множини натуральних чисел на класи еквівалентності за заданим модулем, детально розглядаються поняття, пов'язані з простими числами тощо), узагальнення і розширення знань з теорії подільності, отриманих у попередніх класах, формування в учнів переконання в практичній застосовності теорії чисел шляхом розширення математичного світогляду, ознайомлення з історією теорії чисел, дослідженнями в цій галузі (роботи П. Ферма, М. Мерсенна, історія досліджень простих чисел тощо). Підкріплення значущості зазначеного теоретичного матеріалу відбувається шляхом його застосування до визначення подільності чисел (формулювання і доведення ознак подільності) і розв'язування цілих раціональних рівнянь (зокрема з використанням теореми Безу). Для підкріплення інтересу до матеріалу доцільно використовувати історичні відомості щодо дослідження проблем простих чисел, чисел-близнюків, досконалих чисел тощо. Встановленню міжпредметних зв'язків сприяє розгляд таблиць простих чисел, що може бути завданням для опрацювання на уроках інформатики.

Програмою передбачено вивчення теми «*Нерівності*» у восьмому класі, тоді як у загальноосвітній школі ця тема розглядається у дев'ятому класі. Такий підхід дозволяє під час вивчення властивостей квадратного кореня, розв'язування рівнянь з модулем, побудови графіків функцій звернути увагу учнів на необхідність враховувати множину допустимих значень змінних, які входять до рівнянь, а також відслідковувати перетворення, які можуть вплинути на множину допустимих значень змінних (розширити чи звузити її) у ході розв'язування рівнянь. Зазначене дозволяє суттєво урізноманітнити зміст завдань. Вивчення теми «Нерівності» багато в чому спирається на апарат теорії множин, зокрема розв'язки записуються з використанням символіки теорії множин.

Тема «*Квадратні корені. Дійсні числа*» за обсягом теоретичного матеріалу дещо розширює програму для загальноосвітніх класів. Важливим тут є введення поняття ірраціонального числа. Обґрунтовується необхідність розширення числової множини через показ неможливості виконання нових операцій в межах тих числових множин, що вивчені раніше. При вивченні цієї теми доцільно розглянути приклади побудови ірраціонального числа, довести зліченність множини раціональних чисел, після чого на прикладі множини дійсних чисел ввести поняття незліченної множини. Навчальний матеріал теми спрямовано також на формування навичок перетворення (спрощення) виразів, які містять квадратні корені.

Зміст теми «*Квадратні рівняння*» є досить традиційним: розглядаються формули коренів квадратного рівняння, теорема Вієта, неповні квадратні рівняння, біквадратні рівняння. Проте в класах з поглибленим вивченням математики не можна обмежуватися виробленням лише навичок алгоритмічного застосування зазначених теоретичних відомостей і формул. Значну увагу треба приділяти зведенню рівнянь вищих степенів до квадратних, біквадратних, неповних квадратних і лінійних рівнянь, де провідними є методи заміни змінної і розкладання на множники. При вивченні цієї теми з використанням численних прикладів і широкого дидактичного матеріалу в учнів мають бути сформовані певні дослідницькі навички та інтуїція, яка дозволяє побачити «вигідний» спосіб розв'язування рівняння. Значне місце відводиться рівнянням з параметрами.

Геометрія, 8 клас. Тема «*Многокутники*» є розширенням і поглибленням відповідної теми «Чотирикутники», яка вивчається в загальноосвітніх класах. У класах з поглибленим вивченням математики доцільно випрацювати підхід до чотирикутника як окремого виду многокутників і здійснювати вивчення матеріалу від загального до окремого: від многокутника до чотирикутника, а

від нього до паралелограма. Докладно розглядаються види многокутників та їх властивості. Значна кількість взаємно обернених теорем, які формулюються і доводяться при вивченні властивостей і ознак паралелограма, дозволяє сформувати уявлення про необхідні й достатні умови. На відміну від загальноосвітніх класів, необхідним і достатнім умовам як важливій складовій математичного апарату потрібно приділяти достатньо уваги і супроводжувати теоретичний матеріал відповідним добором задач. Відомості про окремі види чотирикутників (прямокутник, ромб, квадрат) розглядаються практично в обсязі загальноосвітньої школи. Тут вивчається теорема про перетин висот трикутника, яка є базою для розв'язування широкого кола задач.

До теми «*Вписані і описані чотирикутники*», крім традиційного навчального матеріалу, включено багато відомостей щодо красивих геометричних об'єктів, які формують позитивне емоційне ставлення до предмета. Вивчення цієї теми є слушною нагодою для формування в учнів навичок використання допоміжних побудов (метод допоміжного кола, побудови, які базуються на необхідній і достатній умовах існування вписаного і описаного кіл чотирикутника), що сприятиме формуванню в них евристичного стилю мислення та геометричного «бачення».

Тема «*Подібні трикутники*» багато років традиційно входила до теми «Перетворення подібності» і вивчалася в дев'ятому класі. Такий підхід значно звужував як теоретичне поле, в якому розглядаються трикутники у восьмому класі, так і кількість та тематику змістовних задач. Тому доцільним є виділення окремого класу подібних фігур, а саме, подібних трикутників, яким притаманні певні специфічні властивості, і їх вивчення здійснювати в курсі восьмого класу. Це дозволить, з одного боку, забезпечити належне підґрунтя для подальшого вивчення теми «Розв'язування прямокутних трикутників», а з іншого боку, сформувати початкові поняття про подібність фігур на прикладі трикутників як досить зручної геометричної фігури для дослідження властивостей подібності. Доцільність такого підходу підтверджує багаторічний досвід вивчення теми «Рівні трикутники» автономно від теми «Переміщення (Рух)». Таким чином, вивчення окремих випадків рівності і подібності фігур (на прикладі трикутників) можна трактувати як підґрунтя до впровадження понять рівності і подібності геометричних фігур дедуктивним шляхом, а від цього — до трактування рівності і подібності як результатів геометричних перетворень.

Підхід до вивчення теми «*Розв'язування прямокутних трикутників*» ґрунтується на визначенні метричних співвідношень у прямокутному трикутнику. За означенням, тригонометричні функції (синус, косинус, тангенс, котангенс) вводяться як співвідношення, що характеризують гострий кут

прямокутного трикутника. Такий простий і наочний підхід, з одного боку, створює теоретичне підґрунтя для розв'язування значного класу задач, у тому числі практичного змісту, а з іншого – закладає основи для подальшого вивчення тригонометричних функцій у старших класах.

Тема «*Площі многокутників*» спрямована насамперед на формування в учнів поняття про площу як адитивну функцію, областю визначення якої є многокутні області, а областю значень – додатні числа. Важливим є доведення формули для площі прямокутника $S=ab$, де довжини його сторін виражені ірраціональними числами.

Алгебра, 9 клас. Тема «*Доведення нерівностей*» є продовженням і розширенням змісту відповідної теми восьмого класу. Проте у восьмому класі метою вивчення було набуття навичок розв'язування нерівностей, а в дев'ятому класі – їх доведення. Вводяться кілька основних методів доведення нерівностей. Робота над цією темою формує в учнів евристичне мислення, навички аналізу і математичну інтуїцію.

Тема «*Квадратична функція*» займає провідне місце в курсі алгебри. Властивості квадратичної функції використовуються під час розв'язування широкого кола задач, рівнянь, нерівностей, застосування їх в курсі геометрії тощо. В арсеналі шкільної математики накопичено велику кількість задач, розв'язування яких ґрунтується на властивостях квадратичної функції. Це стосується задач як алгоритмічного характеру, так і дослідницького, провідну роль серед останніх займають задачі з параметрами. Значну увагу слід приділяти встановленню відповідності між властивостями квадратичної функції та її графічним зображенням. Вагомим елементом математичної культури є застосування графічних методів та інтерпретацій у розв'язуванні задач з параметрами.

Тема «*Системи рівнянь і нерівностей*» традиційно спрямована на нарощування арсеналу прийомів, які використовуються учнями для розв'язування задач. Природно, що в класах з поглибленим вивченням математики зростає як кількість методів і прийомів, так і їх складність. Проте важливо не тільки сформувати конкретні навички розв'язування, але й продовжити формування математичної культури учнів щодо таких понять, як рівносильність систем рівнянь і нерівностей, система, що є наслідком даної. Невід'ємною частиною засвоєного учнями математичного апарату має стати обґрунтування правомірності перетворень під час розв'язування систем, відстеження рівносильності або навпаки, звуження чи розширення множини розв'язків.

Тема «*Елементи прикладної математики*» ілюструє практичне застосування теоретичного матеріалу курсу математики в різних сферах реального життя. Практичну значущість цієї теми мають усвідомити в першу чергу учні, орієнтовані на подальшу фахову діяльність в галузях, де математика відіграє прикладну роль (інформатиці, техніці, технологіях тощо), що має стати емоційним підкріпленням для поглибленого вивчення курсу математики. Математичні моделі, що вивчаються, мають бути побудовані на матеріалі з практичних життєвих ситуацій, що сприятиме кращому засвоєнню запропонованого математичного апарату. Продовжується вивчення на формальній основі елементів теорії ймовірностей, яке було розпочато в шостому класі. Необхідним підґрунтям для цього є вивчення елементів комбінаторики. У цій темі важливою є інтерпретація запропонованих імовірнісних і статистичних характеристик, їх тлумачення в практичному плані. Слід зауважити, що навчальний матеріал, пов'язаний з елементами комбінаторики, початками теорії ймовірностей та елементами статистики, зазвичай є складним для сприймання. Тому дуже важливим є розгляд достатньої кількості прикладів, а також історичних відомостей із становлення теорії ймовірностей (задача Д'Аламбера, дослідження Б. Паскаля), в яких належну увагу слід приділити коректному формулюванню опису окремих результатів і, як наслідок, – правильному обчисленню загальної кількості результатів і кількості сприятливих подій.

5. процесі вивчення теми «*Послідовності*» важливо сформувати правильне уявлення про послідовність як функцію натурального аргументу, а також виробити вміння застосовувати метод математичної індукції. Уявлення про границю послідовності і обчислення суми нескінченної геометричної прогресії є пропедевтичною базою для подальшого вивчення курсу математичного аналізу.

Геометрія, 9 клас. Тема «Розв'язування трикутників» розширює і поглиблює відповідний матеріал, вивчений у восьмому класі. Поняття тригонометричних функцій (синус, косинус, тангенс, котангенс) застосовується до кутів, міри яких лежать в проміжку від 0° до 180°. Це дозволяє істотно розширити перелік формул для знаходження площі трикутника і чотирикутника та урізноманітнити коло відповідних задач.

Поглиблене вивчення теми «*Правильні многокутники*» відбувається в основному за рахунок збільшення кількості задач та їх ускладнення.

Мета вивчення теми «*Декартові координати на площині*» – оволодіння методом координат. Тут передбачено знаходження відстані між точками на площині, вивчення рівнянь прямої і кола та використання відповідного

математичного апарату для розв’язування задач. Учні мають усвідомити зв’язок між геометричним образом на координатній площині і його аналітичним заданням, тобто засвоїти «мову рівнянь» у геометрії.

Тема «*Вектори на площині*» є потужним прикладним інструментарієм для багатьох дисциплін. Тому під час вивчення теми важливо забезпечувати міжпредметні зв’язки, використовувати задачі практичного змісту, а також продемонструвати роль векторів у розв’язуванні задач. Учні мають усвідомити, що за допомогою векторного методу полегшується розв’язування досить складних задач, які вони розв’язували раніше з використанням властивостей конкретних геометричних фігур та їх елементів.

49. темі «*Геометричні перетворення*» вивчається рух та його види (паралельне перенесення, симетрії відносно точки і прямої, поворот), гомотетія, перетворення подібності та властивості цих перетворень. Тут розглядається подібність фігур в більш загальному, порівняно з восьмим класом, аспекті, як результат перетворень площини. Значну увагу слід приділяти опису перетворень мовою декартових координат, встановленню відповідності між сутністю перетворення та його алгебраїчною інтерпретацією. Цей математичний апарат надає інструментарій для розв’язування широкого класу задач, у тому числі й тих, що розв’язувалися раніше іншими способами.

Тема «*Початкові відомості зі стереометрії*» є пропедевтичною – вступом до систематичного курсу стереометрії. Вивчення просторових фігур та їх властивостей передбачає використання наочних ілюстрацій, прикладів з довкілля, життєвого досвіду учнів. Увага зосереджується на розгляді та обґрунтуванні тих властивостей тіл у просторі, які безпосередньо випливають з властивостей їх елементів на площині. Наводяться формули для обчислення площ поверхонь та об’ємів тіл. Під час поглибленого вивчення математики важливим є формування переходу від мислення в категоріях плоских фігур до мислення в просторі, усвідомлення того, що в просторі взаємне розміщення фігур більш різноманітне, ніж на площині. Тому важливо виокремити ті елементи тіл, які визначають це взаємне розміщення. Значна увага приділяється формуванню в учнів культури графічного зображення тіл та їх елементів, виконанню допоміжних побудов, обґрунтуванню тих властивостей елементів допоміжної побудови, на яких ґрунтується розв’язування задач.

Навчальний рік у восьмих і дев’ятих класах завершується повторенням і систематизацією отриманих знань і вмінь учнів. Однією з цілей повторення і систематизації є усвідомлення формально-логічного підходу до побудови курсу математики, закріплення потреби в обґрунтуванні і доведенні математичних

тверджень, актуалізація внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, а також підготовка до підсумкового оцінювання знань.

Структура програми

Програму, яка слідує за цією пояснювальною запискою, представлено в табличній формі, що містить дві частини: зміст навчального матеріалу і державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. У першій частині вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів орієнтують на результати навчання, які є об'єктом контролю й оцінювання.

Зміст навчального матеріалу структуровано за темами відповідних навчальних курсів із визначенням кількості годин на їх вивчення. Такий розподіл змісту і навчального часу є орієнтовним. У частині «Зміст навчального матеріалу», яку оформлено прямим шрифтом, включено зміст програми для загальноосвітніх класів. Текст, оформлений курсивом, містить навчальний матеріал, який доповнює зміст навчання математики у загальноосвітніх класах і призначається для поглибленого вивчення математики. Додаткові питання змісту навчання, які взято в квадратні дужки, не є обов'язковими для вивчення, що дозволяє вчителеві залежно від конкретних умов варіювати обсяг матеріалу, який вивчається, і відповідно ступінь поглиблення і розширення курсу.

Учителю та авторам підручників надається право коригувати зміст навчального матеріалу та час, відведений на його вивчення, залежно від прийнятої методичної концепції та конкретних навчальних ситуацій.

8-й клас. АЛГЕБРА

(175 год. I семестр – 80 год, 5 год на тиждень,
35. семестр – 95 год, 5 год на тиждень)

К-сть год	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
-	**Тема 1. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ 3 КУРСУ 7 КЛАСУ**	

10	**Тема 2. МНОЖИНИ І ОПЕРАЦІЇ З НИМИ** *Множина. Елемент множини. Порожня множина. Переріз, об'єднання і різниця множин. Підмножина. Круги Ейлера. Числові множини. Взаємно однозначна відповідність між елементами множин. Рівнопотужні множини. [Рівнопотужність множин точок інтервала і прямої].* *Нескінченні множини. [Зліченні множини]*	**Учень/учениця:** **пояснює** поняття: множина, елемент множини, множини натуральних, цілих і раціональних чисел, взаємно-однозначна відповідність, рівнопотужні множини, нескінченна множина; **формулює** означення: підмножини, порожньої множини, об'єднання і перерізу множин; теорему про кількість елементів множини, яка є об'єднанням двох скінченних множин; **розв'язує вправи, що передбачають** застосування вивченого матеріалу, зокрема символіки теорії множин
40	**Тема 3. РАЦІОНАЛЬНІ ВИРАЗИ** Дробові вирази. Раціональні вирази. *Множина допустимих значень змінних.* Тотожність. Основна властивість дробу. Додавання, віднімання, множення, ділення і піднесення до степеня раціональних дробів. Тотожні перетворення раціональних виразів. *Формули розкладання на множники різниці* $x^n - y^n$ *і суми* $x^{2n+1} + y^{2n+1}$ ($n \in \mathbf{N}$). Раціональні рівняння. Рівносильні рівняння. *Рівняння-наслідок даного.* Розв'язування раціональних рівнянь. *Розв'язування раціональних рівнянь з параметрами. Графічний метод розв'язування рівнянь.* Степінь з цілим показником і його властивості. Стандартний вигляд числа. Функція $y = \frac{k}{x}$	**Учень/учениця:** **пояснює** алгоритми: дій з раціональними дробами, графічного методу розв'язування рівнянь; **формулює** означення: степеня з цілим показником, стандартного вигляду числа, рівносильних рівнянь, рівняння - наслідку даного; основну властивість дробу; **класифікує** цілі й дробові раціональні вирази; **доводить:** властивості степеня з цілим показником, формули для розкладання на множники виразів $x^n - y^n$ і $x^{2n+1} + y^{2n+1}$ ($n \in \mathbf{N}$); **розв'язує вправи, що передбачають**: тотожні перетворення раціональних виразів, розв'язування раціональних рівнянь, які зводяться до лінійних, запис числа у стандартному вигляді, побудову графіка функції $y = \frac{k}{x}$

20	**Тема 4. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПОДІЛЬНОСТІ** *Подільність цілих чисел. Основні властивості подільності.* *Ділення з остачею. Конгруенції за модулем. Ознаки* *подільності на 3, 9, 11, 2^n, 5^n, $n \in \mathbf{N}$. Найбільший спільний* *дільник (НСД) і найменше спільне кратне (НСК). Взаємно* *прості числа. Алгоритм Евкліда. Прості й складені числа.* *Основна теорема арифметики. [Числа-близнюки.* *Досконалі числа. Прості числа Мерсенна і Ферма. Мала* *теорема Ферма]*	**Учень/учениця:** **пояснює** алгоритм Евкліда; **формулює** означення: дільника і кратного, НСД і НСК двох натуральних чисел, двох взаємно простих чисел, простого і складеного чисел; теорему про ділення з остачею, основну теорему арифметики; **доводить:** властивості подільності, ознаки подільності (на 2, 3, 5, 9, 11), теорему про нескінченність множини простих чисел; **розв'язує вправи, що передбачають** застосування вивченого матеріалу
20	**Тема 5. НЕРІВНОСТІ** Числові нерівності та їх властивості. Числові проміжки. Об'єднання та переріз числових проміжків. Нерівності з однією змінною. Розв'язування лінійних нерівностей з однією змінною. *Рівносильні нерівності. Нерівність —* *наслідок даної.* Системи *і сукупності* лінійних нерівностей з однією змінною. *Розв'язування лінійних нерівностей з* *параметром. Розв'язування рівнянь і нерівностей з модулем*	**Учень/учениця:** **пояснює** поняття: числова нерівність, нерівність зі змінною; **формулює** означення понять: розв'язок нерівності з однією змінною, рівносильні нерівності, нерівність — наслідок даної, розв'язок системи і сукупності кількох нерівностей з однією змінною; **доводить** властивості числових нерівностей; **зображує** на координатній прямій множини, задані за допомогою нерівностей; **розв'язує:** лінійні нерівності, системи і сукупності лінійних нерівностей з однією змінною, лінійні рівняння і нерівності з модулем

20	**Тема 6. КВАДРАТНІ КОРЕНІ. ДІЙСНІ ЧИСЛА** Функція $y = x^2$ та її графік. Квадратний корінь. Арифметичний квадратний корінь. Ірраціональні числа. Множина дійсних чисел. *Взаємно однозначна відповідність* *між множиною точок прямої та множиною дійсних чисел* *[Зліченність множини раціональних чисел. Незліченність* *множини точок відрізка].* Арифметичний квадратний корінь з добутку, дробу і степеня. Добуток і частка квадратних коренів. Тотожні перетворення виразів, що містять квадратні корені. Функція $y = \sqrt{x}$, її властивості і графік	**Учень/учениця:** **пояснює** поняття: раціональне число, ірраціональне число, дійсне число; **формулює** означення: квадратного кореня з числа, арифметичного квадратного кореня з числа; **доводить** властивості арифметичного квадратного кореня; **розв'язує вправи, що передбачають**: спрощення виразів, які містять арифметичний квадратний корінь, використання графіків функцій $y = x^2$ і $y = \sqrt{x}$
33	**Тема 7. КВАДРАТНІ РІВНЯННЯ** Квадратні рівняння. Неповні квадратні рівняння, їх розв'язування. Формула коренів квадратного рівняння. Теорема Вієта. *Теорема, обернена до теореми Вієта.* *Розв'язування квадратних рівнянь з параметрами.* Квадратний тричлен, його корені. Розкладання квадратного тричлена на лінійні множники. Розв'язування раціональних рівнянь, які зводяться до квадратних. *Метод заміни* *змінної при розв'язуванні раціональних рівнянь.* Розв'язування текстових задач за допомогою квадратних рівнянь і рівнянь, які зводяться до квадратних	**Учень/учениця:** **пояснює** алгоритми: розв'язування неповних і повних квадратних рівнянь, розкладання квадратного тричлена на множники, розв'язування біквадратного рівняння; **формулює** означення: квадратного рівняння, біквадратного рівняння; **доводить:** формулу коренів квадратного рівняння, теорему Вієта, теорему про розкладання квадратного тричлена на множники; **розв'язує вправи, що передбачають** застосування вивченого матеріалу
8	**Тема 8. ОСНОВИ ТЕОРІЇ МНОГОЧЛЕНІВ З ОДНІЄЮ ЗМІННОЮ** *Ділення многочленів. Корені многочлена і теорема Безу.* [Схема Горнера]. *Цілі раціональні рівняння*	**Учень/учениця:** **формулює** означення: подільності многочленів націло, кореня многочлена з однією змінною, цілого раціонального рівняння; теорему про ділення з остачею, теорему Безу та наслідки з неї, теорему про цілий корінь цілого

		раціонального рівняння з цілими коефіцієнтами; **доводить** теорему Безу та наслідки з неї, теорему про цілий корінь цілого раціонального рівняння з цілими коефіцієнтами; **розв'язує вправи, що передбачають:** ділення многочленів, використання теореми Безу
14)	**Тема 9. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**	

9-й клас. АЛГЕБРА

(175 год. I семестр - 80 год, 5 год на тиждень, II семестр - 95 год, 5 год на тиждень)

К-сть год	**Зміст навчального матеріалу**	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
10	**Тема 1. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З КУРСУ 8 КЛАСУ**	

45	**Тема 2. КВАДРАТИЧНА ФУНКЦІЯ** Функції. Властивості функцій: парність і непарність, зростання і спадання, нулі і проміжки знакосталості, *найбільше і найменше значення функції. [Використання* *властивостей функцій для розв'язування рівнянь і* *нерівностей.]* Перетворення графіків функцій: $f(x) \to f(x) + b$, $f(x) \to f(x + a)$, $f(x) \to kf(x)$, $f(x) \to f(kx)$, $f(x) \to f(-x)$, $f(x) \to \lvert f(x) \rvert$, $f(x) \to f(\lvert x \rvert)$. *[Функції y = [x] і y = {x} та їх графіки.]* Квадратична функція, її графік і властивості. Розв'язування нерівностей другого степеня з однією змінною. *Задачі на дослідження властивостей квадратного* *тричлена з параметрами. Графічні прийоми* *розв'язування задач з параметрами.* *Метод інтервалів.*	**Учень/учениця:** **пояснює** алгоритми: побудови графіка квадратичної функції, перетворення графіків функцій: $f(x) \to f(x) + b$, $f(x) \to f(x + a)$, $f(x) \to kf(x)$, $f(x) \to f(kx)$, $f(x) \to f(-x)$, $f(x) \to \lvert f(x) \rvert$, $f(x) \to f(\lvert x \rvert)$; **характеризує** функцію за її графіком; **формулює** означення: функції, парної та непарної функцій, зростаючої та спадної функцій, нуля функції, проміжку зростання і проміжку спадання функції, проміжку знакосталості функції, найбільшого і найменшого значень функції; **розв'язує вправи, що передбачають**: побудову графіка квадратичної функції, побудову графіків функцій з використанням зазначених вище перетворень, розв’язування квадратичних нерівностей аналітичним та графічним способом, розв'язування нерівностей методом інтервалів
25	**Тема 3. РІВНЯННЯ З ДВОМА ЗМІННИМИ ТА ІХ СИСТЕМИ** Рівняння з двома змінними. *Графік рівняння з двома* *змінними. Графічні методи розв’язування систем рівнянь з* *двома змінними. Розв’язання систем рівнянь з двома* *змінними методом підстановки та методами додавання і* *множення. Метод заміни змінної*	**Учень/учениця:** **пояснює** суть графічного методу розв'язування систем рівнянь із двома змінними; **формулює** означення: розв'язку рівняння з двома змінними, графіка рівняння з двома змінними; **розв'язує вправи, що передбачають:** розв'язання систем двох рівнянь з двома змінними методами підстановки, додавання, заміни змінних, побудову графіків рівнянь з двома змінними,

		складання і розв'язання систем рівнянь з двома змінними як математичних моделей реальних ситуацій
23	**Тема 4. НЕРІВНОСТІ З ДВОМА ЗМІННИМИ ТА ЇХ СИСТЕМИ. ДОВЕДЕННЯ НЕРІВНОСТЕЙ.** *Нерівність з двома змінними. Графік нерівності з двома* *змінними. Системи нерівностей з двома змінними.* *Геометрична інтерпретація розв'язків системи* *нерівностей з двома змінними.* Основні методи доведення нерівностей. *Нерівності між* *середніми величинами двох додатних чисел (середнє* *гармонічне, середнє геометричне, середнє арифметичне,* *середнє квадратичне). [Нерівність Коші-Буняковського]*	**Учень/учениця:** **пояснює:** суть основних методів доведення нерівностей, використання означення нерівності, доведення від супротивного, використання відомої нерівності; **формулює:** означення: розв'язку нерівності з двома змінними, графіка нерівності з двома змінними, рівносильних систем нерівностей з двома змінними; **доводить:** нерівність Коші для двох невід'ємних чисел, нерівність для суми двох додатних взаємно обернених чисел; **розв'язує вправи, що передбачають:** використання основних методів доведення нерівностей, побудову геометричних образів нерівностей та їх систем.
25	**Тема 5. ЕЛЕМЕНТИ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ** Математичне моделювання. Відсоткові розрахунки. Формула складних відсотків. *Комбінаторні правила* *додавання і множення. Основні формули комбінаторики. Розміщення, сполучення (комбінації),* *перестановки.* Випадкова подія. Ймовірність випадкової події. *Статистичне і класичне означення* *ймовірності. Обчислення ймовірностей за допомогою* *формул комбінаторики.* Статистичні дані. Способи подання даних. Частота. Вибірка. Середні значення	**Учень/учениця:** **пояснює** поняття: випадкова подія, ймовірність випадкової події, частота, середнє значення статистичних вимірювань; **формулює** комбінаторні правила додавання і множення; означення понять: перестановка, сполучення (комбінації), розміщення, ймовірність випадкової події; **розв'язує вправи, що передбачають**: використання формули обчислення складних відсотків, формул для обчислення перестановок, сполучень і розміщень, знаходження ймовірності випадкової події, знаходження частоти, моди і медіани статистичної

		вибірки

32	**Тема 6. ПОСЛІДОВНОСТІ** Числові послідовності. Способи задання числових послідовностей. Формула *n*-го члена. *Рекурентний спосіб задання послідовностей.* Арифметична і геометрична прогресії та їх властивості. [Знаходження суми n перших членів деяких послідовностей]. Формули *n* - го члена і суми *n* перших членів прогресій. Нескінченна геометрична прогресія. *Уявлення про границю послідовності. Метод математичної індукції та його застосування*	**Учень/учениця:** **пояснює:** способи задання числових послідовностей, метод математичної індукції, поняття суми нескінченної геометричної прогресії (| *q* | < 1); **формулює** означення і властивості арифметичної та геометричної прогресій; **доводить:** властивості арифметичної та геометричної прогресій, формули *n*-го члена і суми *n* перших членів арифметичної та геометричної прогресій; **розв'язує вправи, що передбачають:** знаходження членів прогресії, задання прогресій за даними їх членами або співвідношеннями між ними, обчислення сум перших *n* членів арифметичної та геометричної прогресій, запис періодичного десяткового дробу у вигляді звичайного, використання формул *n*-го члена і суми *n* перших членів прогресій для знаходження невідомих елементів прогресій, використання методу математичної індукції
15	**Тема 7. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**	

8-й клас. ГЕОМЕТРІЯ (105 год. І семестр – 48 год, 3 год на тиждень, ІІ семестр – 57 год, 3 год на тиждень)		
К-сть год	**Зміст навчального матеріалу**	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
6	**Тема 1. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З КУРСУ 7 КЛАСУ**	
17	**Тема 2. МНОГОКУТНИКИ** *Ламана.* Многокутник і його елементи. *Опуклі та неопуклі многокутники.* Сума кутів опуклого многокутника. Чотирикутники. Паралелограм і його властивості. Ознаки паралелограма. Прямокутник, ромб, квадрат та їх властивості. Трапеція, види і властивості трапеції. Середні лінії трикутника і трапеції, їх властивості	**Учень/учениця:** **пояснює, що таке:** ламана, опуклий многокутник, неопуклий многокутник, плоский многокутник; **формулює:** *означення*: елементів многокутника та його периметра, паралелограма, прямокутника, ромба, квадрата, трапеції, середньої лінії трикутника, середньої лінії трапеції; *властивості* указаних у змісті многокутників, середньої лінії трикутника, середньої лінії трапеції; *ознаки* паралелограма та його видів; *теорему про*: суму кутів опуклого многокутника, суму зовнішніх кутів опуклого многокутника, властивості середньої лінії трикутника, властивості середньої лінії трапеції; **класифікує:** многокутники, чотирикутники, паралелограми; **зображує** чотирикутники різних видів та їх елементи; **обґрунтовує** належність чотирикутника до певного виду; **доводить:** *властивості* указаних у змісті многокутників, середньої лінії трикутника, середньої лінії трапеції; *ознаки* паралелограма та його видів; *теорему про*: суму кутів опуклого многокутника, суму зовнішніх кутів опуклого многокутника, властивості середньої лінії трикутника, властивості середньої лінії трапеції; **розв'язує задачі, що передбачають:** обчислення елементів многокутників і різних видів чотирикутників, побудову чотирикутників, використання

		властивостей й ознак зазначених у змісті геометричних фігур
16	**Тема 3. ВПИСАНІ ТА ОПИСАНІ ЧОТИРИКУТНИКИ** Дуга кола. Центральний кут кола. Градусна міра дуги. Вписаний кут і його властивості. *Властивість* *кута між хордою і дотичною.* *Властивість кута з вершиною* *всередині та поза колом.* *Необхідна* *і достатня умова* існування кола, описаного навколо чотирикутника. *Необхідна і достатня умова* існування кола, вписаного в чотирикутник. *[Метод допоміжного кола. Пряма Симпсона.]*	**Учень/учениця:** **пояснює, що таке:** дуга кола, градусна міра дуги кола **формулює:** *означення*: вписаного та центрального кутів, вписаного та описаного чотирикутників; *властивості*: вписаних та центральних кутів, вписаного та описаного чотирикутників; *теорему про*: вписаний кут, міру кута між дотичною і хордою, міру кута з вершиною всередині кола, міру кута з вершиною поза колом; *необхідну і достатню умову*: існування кола, описаного навколо чотирикутника, існування кола, вписаного в чотирикутник; **зображує:** центральні та вписані кути, хорди, січні і дотичні до кола, чотирикутники, в які можна вписати коло, і чотирикутники, навколо яких можна описати коло; **обґрунтовує** взаємне розміщення кута і кола, чотирикутника і кола; **доводить:** *властивості*: вписаних та центральних кутів, вписаного та описаного чотирикутників; *теорему про*: міру кута між дотичною і хордою, міру кута з вершиною всередині кола, міру кута з вершиною поза колом; *необхідну і достатню умову*: існування кола, описаного навколо чотирикутника, існування кола, вписаного в чотирикутник; **розв'язує задачі, що передбачають**: обчислення градусних мір дуг кола, вписаних та центральних кутів, кутів між хордою і дотичною, кутів з вершиною всередині кола та поза колом, елементів чотирикутників, навколо яких можна описати коло або в які можна вписати коло, побудову трикутників, паралелограмів

		та інших видів чотирикутників, допоміжні побудови, які базуються на необхідній і достатній умовах існування кола, описаного навколо чотирикутника, та існування кола, вписаного в чотирикутник,
25	**Тема 4. ПОДІБНІСТЬ ТРИКУТНИКІВ** Теорема Фалеса. Узагальнена теорема Фалеса. *Теореми про перетин медіан і висот трикутника.* Властивість бісектриси трикутника. *Властивість бісектриси зовнішнього кута трикутника.* Подібні трикутники. Ознаки подібності трикутників. *Властивість хорд, що перетинаються. Властивість дотичної та січної. [Формула для обчислення довжини бісектриси трикутника через його елементи. Коло Аполлонія. Теорема Менелая. Теорема Чеви. Теорема Птолемея. Чудові точки трикутника та їх властивості. Пряма Ейлера. Коло дев'яти точок]*	**Учень/учениця:** **пояснює** зв'язок між рівністю і подібністю геометричних фігур; **формулює:** *означення:* відношення двох відрізків, подібних трикутників; *теорему* Фалеса та узагальнену теорему Фалеса; *теорему про*: пропорційні відрізки, перетин медіан трикутника, перетин висот трикутника, властивість бісектриси трикутника, властивість бісектриси зовнішнього кута трикутника, властивість хорд, що перетинаються, властивість дотичної та січної; ознаки подібності трикутників; **зображує:** пропорційні відрізки, подібні трикутники; **обґрунтовує** подібність трикутників; **доводить:** *теорему* Фалеса та узагальнену теорему Фалеса; *теорему про*: пропорційні відрізки, перетин медіан трикутника, перетин висот трикутника, властивість бісектриси трикутника, властивість бісектриси зовнішнього кута трикутника, властивість хорд, що перетинаються, властивість дотичної та січної; ознаки подібності трикутників; **розв'язує задачі, що передбачають:** обчислення довжин пропорційних відрізків, сторін, кутів, інших елементів геометричних фігур, які пов'язані з пропорційними відрізками в цих фігурах, побудову пропорційних відрізків, установлення подібності трикутників, знаходження невідомих елементів подібних трикутників
15	**Тема 5. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПРЯМОКУТНИХ ТРИКУТНИКІВ** Пропорційні відрізки в прямокутному трикутнику. Теорема Піфагора. *Теорема, обернена до теореми Піфагора.* Перпендикуляр і похила, їх властивості. Синус, косинус, тангенс і котангенс	**Учень/учениця:** **пояснює:** що таке похила та її проекція, що означає «розв'язати прямокутний трикутник»; **формулює:** *означення* синуса, косинуса, тангенса і котангенса гострого кута прямокутного трикутника; *співвідношення* між сторонами і кутами прямокутного трикутника; *властивості* перпендикуляра і похилої;

	гострого кута прямокутного трикутника. Тотожності $\sin(90^\circ - \alpha) = \cos\alpha$, $\cos(90^\circ - \alpha) = \sin\alpha$, $tg(90^\circ - \alpha) = ctg\alpha$, $ctg(90^\circ - \alpha) = tg\alpha$, $\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$, $tg\alpha = \frac{\sin\alpha}{\cos\alpha}$, $ctg\alpha = \frac{\cos\alpha}{\sin\alpha}$. Співвідношення між сторонами і кутами прямокутного трикутника. Значення синуса, косинуса, тангенса і котангенса деяких кутів. Розв'язування прямокутних трикутників	*теорему*: про пропорційні відрізки в прямокутному трикутнику, Піфагора та обернену до неї; **записує та пояснює:** основні тригонометричні тотожності, співвідношення між сторонами і кутами в прямокутному трикутнику; **обчислює** значення синуса, косинуса, тангенса і котангенса для кутів 30°, 45°, 60°; **обґрунтовує** належність трикутника до прямокутних трикутників; **доводить:** *властивості* перпендикуляра і похилої; *теорему*: про пропорційні відрізки в прямокутному трикутнику, Піфагора та обернену до неї; основні тригонометричні тотожності; **розв'язує задачі, що передбачають застосування:** метричних співвідношень у прямокутному трикутнику, теореми Піфагора та оберненої до неї для знаходження елементів трикутників і чотирикутників, основних тригонометричних тотожностей, алгоритмів розв'язування прямокутних трикутників, в т. ч. для розв'язування прикладних задач
16	**Тема 6. ПЛОЩІ МНОГОКУТНИКІВ** Поняття площі многокутника. Площі прямокутника, паралелограма, трикутника, трапеції. *[Рівноскладені й рівновеликі многокутники]*. *Метод площ. Зовнівписані кола трикутника.*	**Учень/учениця:** **пояснює:** що таке площа многокутника, суть методу площ **формулює:** *означення* зовнівписаного кола трикутника основні властивості площі; властивості зовнівписаних кіл трикутника; *теорему* про: площу прямокутника, паралелограма, трикутника, трапеції, радіуси зовнівписаних кіл трикутника; **записує та пояснює** формули для обчислення площ прямокутника, паралелограма, трикутника, трапеції, радіусів зовнівписаних кіл трикутника; **характеризує** площу як адитивну функцію, областю визначення якої є многокутні області, а областю значень – додатні числа;

		обчислює: площу многокутників, використовуючи вивчені властивості та формули, довжини лінійних елементів многокутників за його відомою площею, радіуси зовнівписаних кіл трикутника; **доводить:** *властивості* зовнівписаних кіл трикутника; *теорему* про: площу прямокутника, паралелограма, трикутника, трапеції, радіуси зовнівписаних кіл трикутника;
		розв'язує задачі, що передбачають застосування: вивчених означень, властивостей і формул для знаходження площ многокутників та радіусів зовнівписаних кіл трикутника, методу площ
10.	**Тема 7. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**	

9-й клас. ГЕОМЕТРІЯ

(105 год. I семестр – 48 год, 3 год на тиждень,
35. семестр – 57 год, 3 год на тиждень)

К-сть год	**Зміст навчального матеріалу**	**Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів**
-	**Тема 1. ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬ-НОГО МАТЕРІАЛУ З КУРСУ 8 КЛАСУ**	
16	**Тема 2. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТРИКУТНИКІВ** Синус, косинус, тангенс і котангенс як функції кута від 0° до 180°. Тотожно $\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$ сті: , $tg\alpha = \frac{\sin\alpha}{\cos\alpha}$, $ctg\alpha = \frac{\cos\alpha}{\sin\alpha}$. $\sin(180 - \alpha) = \sin\alpha$, $\cos(180 - \alpha) = -\cos\alpha$,	**Учень/учениця:** **пояснює:** що означає «розв'язати трикутник», основні алгоритми розв'язування трикутників; **формулює:** *означення*: синуса, косинуса, тангенса і котангенса кута від 0° до 180°; *властивість* медіани трикутника, сторін і діагоналей паралелограма; *теорему*: косинусів, синусів, про формулу для знаходження площі трикутника (Герона, за сторонами та кутом між ними, за сторонами та радіусом описаного кола, за півпериметром і радіусом вписаного кола), формулу для знаходження площі паралелограма за двома сторонами та кутом між ними, формулу для знаходження площі чотирикутника за його діагоналями та кутом між ними;

		записує та пояснює тригонометричні тотожності і формули, зазначені у змісті; **обчислює:** значення кутів від 0° до 180°, довжини відрізків та градусні міри кутів у трикутниках і чотирикутниках, площі трикутників і чотирикутників; **доводить:** *властивість* медіани трикутника, сторін і діагоналей паралелограма; *теорему*: косинусів, синусів, про формулу для знаходження площі трикутника (Герона, за сторонами та кутом між ними, за сторонами та радіусом описаного кола, за півпериметром і радіусом вписаного кола), формулу для знаходження площі паралелограма за двома сторонами та кутом між ними, формулу для знаходження площі чотирикутника за його діагоналями та кутом між ними; **розв'язує задачі, що передбачають застосування:** вивчених означень, властивостей і формул для обчислення значень тригонометричних функцій для кутів від 0° до 180°, знаходження площі трикутника (за формулою Герона, за двома сторонами і кутом між ними, за радіусом вписаного і описаного кіл), знаходження площі чотирикутника за його діагоналями та кутом між ними, знаходження довжини медіани за сторонами трикутника, алгоритмів розв'язування трикутників, у т.ч. для розв'язування прикладних задач
	$tg(180^\circ - \alpha) = -tg\alpha$, $ctg(180^\circ - \alpha) = -ctg\alpha$. Теореми косинусів і синусів. *Властивість сторін і діагоналей паралелограма. Формула для знаходження довжини медіани через сторони трикутника.* *Застосування формули* $a = 2R\sin\alpha$. Розв'язування трикутників. *[Тригонометрична форма теореми Чеви. Формула Ейлера для знаходження відстані між центрами вписаного і описаного кіл трикутника].* Формули для знаходження площі трикутника. Формула для знаходження площі чотирикутника через його діагоналі та кут між ними.	
8	**Тема 3. ПРАВИЛЬНІ МНОГОКУТНИКИ** Правильні многокутники та їх властивості. Формули радіусів вписаних і описаних кіл правильних многокутників.	**Учень/учениця:** **пояснює, що таке:** довжина кола, довжина дуги кола, площа круга, кругового сектора і сегмента; **формулює:** *означення*: правильного многокутника, кругового сектора, кругового сегмента; *властивості* правильних многокутників;

	Побудова правильних многокутників. Довжина кола. Довжина дуги кола. Площа круга та його частин.	*теорему* про: відношення довжини кола до його діаметра, довжину кола, площу круга і його частин; **записує та пояснює** формули для знаходження: радіусів вписаного і описаного кіл правильного многокутника та його окремих видів (трикутника, чотирикутника, шестикутника), довжини кола і дуги кола, площі круга, сектора і сегмента; **будує** правильний многокутник (зокрема трикутник, чотирикутник, шестикутник); **доводить:** *властивості* правильних многокутників; *теорему* про: відношення довжини кола до його діаметра, довжину кола, площу круга і його частин; формули для обчислення радіусів вписаного і описаного кіл правильного многокутника; **розв'язує задачі, що передбачають**: обчислення кутів і визначення кількості сторін правильних многокутників, обчислення радіусів вписаних і описаних кіл правильних многокутників, обчислення довжини кола і площі круга із заданим радіусом або діаметром, обчислення довжини дуги і площі частин круга
18	**Тема 4. ДЕКАРТОВІ КООРДИНАТИ НА ПЛОЩИНІ** Прямокутна система координат на площині. Формула відстані між точками із заданими координатами. *Поділ відрізка в заданому відношенні.* Координати середини відрізка. Рівняння фігури. Загальне рівняння прямої. *Рівняння прямої з кутовим коефіцієнтом. Рівняння прямої, яка проходить через дві дані точки. Умови*	**Учень/учениця:** **пояснює:** що таке координатна площина, як на координатній площині можна задати фігуру, зокрема пряму і коло, суть методу координат; **формулює:** *означення* рівняння фігури; *властивості* взаємного розміщення прямої і кола; *умову*: паралельності двох прямих, перпендикулярності двох прямих; *теорему* про: відстань між двома точками, відстань від точки до прямої, координати середини відрізка, координати точки поділу відрізка в даному відношенні; **записує та пояснює**: формули відстані між двома точками, координат середини відрізка, координат точки поділу відрізка в даному відношенні, відстані від точки до прямої; рівняння кола, загальне рівняння прямої, рівняння прямої з кутовим коефіцієнтом, рівняння прямої, яка проходить через дві дані

	паралельності і перпендикулярності двох прямих. *Формула відстані від точки до* *прямої.* Рівняння кола. *Взаємне розміщення прямої і кола. Метод координат. [Коло Аполлонія.* *Формула Лейбніца].*	точки; відношення паралельності і перпендикулярності двох прямих на площині мовою координат; **класифікує:** прямокутну систему координат, види положень прямої на координатній площині, в залежності від параметрів рівняння; **характеризує** зв'язок між геометричним образом на координатній площині та його аналітичним заданням; **зображує** за заданим рівнянням пряму і коло в системі координат; **обґрунтовує** взаємне розміщення прямої і кола; **доводить:** *умову*: паралельності двох прямих, перпендикулярності двох прямих; *теорему* про: відстань між двома точками, відстань від точки до прямої, координати середини відрізка, координати точки поділу відрізка в даному відношенні; **розв'язує задачі, що передбачають:** знаходження відстані між двома точками, заданими своїми координатами, знаходження координат середини відрізка, координат точки, яка ділить відрізок у заданому відношенні, складання рівняння кола, складання рівняння прямої, застосування методу координат
19	**Тема 5. ВЕКТОРИ НА ПЛОЩИНІ** Скалярні й векторні величини. Поняття вектора. Модуль і напрям вектора. Рівні вектори. Протилежні вектори. Координати вектора. Додавання і віднімання векторів. Множення вектора на число. Колінеарні вектори. *Розкладання вектора за двома неколінеарними векторами.* Скалярний добуток векторів і його властивості. *Застосування векторів до розв'язування задач і доведення теорем*	**Учень/учениця:** **пояснює:** що таке вектор, модуль і напрям вектора, як задати вектор, як відкласти вектор від заданої точки; **формулює:** *означення понять*: модуль вектора, колінеарні вектори, рівні вектори, протилежні вектори, координати вектора, сума і різниця двох векторів, добуток вектора на число, скалярний добуток двох векторів*;* *властивості* дій з векторами; *теорему* про розкладання вектора за двома неколінеарними векторами; **записує та пояснює:** розкладання вектора за двома неколінеарними векторами, правила трикутника і паралелограма додавання двох векторів; **зображує:** вектор, рівний даному; вектор, рівний сумі (різниці) векторів; **обчислює:** координати вектора, суми (різниці) векторів, добутку вектора на число; скалярний добуток векторів; довжину вектора, кут між двома векторами; **обґрунтовує:** рівність, колінеарність, перпендикулярність векторів; **доводить:**

		властивості дій з векторами; *теорему* про розкладання вектора за двома неколінеарними векторами; *формули* для обчислення: координат вектора-суми (вектора-різниці) двох векторів, скалярного добутку двох векторів, заданих своїми координатами;

		розв'язує задачі, що передбачають: знаходження рівних векторів, обчислення координат вектора і довжини вектора, знаходження суми та різниці двох векторів, скалярного добутку двох векторів, застосування векторного методу, в т.ч. у задачах прикладного змісту
20	**Тема 6. ГЕОМЕТРИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ** Поняття геометричного перетворення. Переміщення (рух) та його властивості. Рівність фігур. Паралельне перенесення. Симетрії відносно точки та прямої. Поворот. *[Композиція переміщень]. Застосування переміщень до розв'язування задач. Гомотетія та її властивості.* Перетворення подібності та його властивості. Подібність фігур. Площі подібних фігур. *Застосування перетворень* *подібності та гомотетії до розв'язування задач. [Інверсія.* *Застосування інверсії до розв'язування задач].*	**Учень/учениця:** **пояснює,** що таке: геометричне перетворення, образ і прообраз у геометричному перетворенні; **формулює:** *означення*: переміщення (руху), паралельного перенесення, симетрії відносно точки (прямої), повороту, гомотетії, перетворення подібності, рівних фігур, подібних фігур, фігури, симетричної даній відносно точки (прямої), центральносиметричної фігури, осесиметричної фігури; *властивості*: переміщення (руху), паралельного перенесення, симетрії відносно точки (прямої), гомотетії, перетворення подібності, площ подібних фігур; *теорему* про відношення площ подібних фігур; **класифікує** геометричні перетворення**;** **зображує** фігури, в які переходять дані фігури при різних видах переміщень, гомотетії, перетворенні подібності; **обчислює:** довжини відрізків у подібних фігурах, площі подібних фігур; **обґрунтовує:** симетричність двох фігур відносно точки (прямої), наявність у фігури центра (осі) симетрії, рівність фігур із застосуванням переміщень, подібність фігур; **доводить:** *властивості*: переміщення (руху), паралельного перенесення, симетрії відносно точки (прямої), гомотетії, перетворення подібності, площ подібних фігур; *теорему* про відношення площ подібних фігур; **розв'язує задачі, що передбачають** застосування вивчених означень, властивостей і теорем, у т. ч. задачі, що розв'язувалися раніше іншими способами
8	**Тема 7. ПОЧАТКОВІ ВІДОМОСТІ ЗІ**	**Учень/учениця:** **пояснює**:

	СТЕРЕОМЕТРІЇ Взаємне розміщення у просторі прямих, площин, прямої та площини. Перпендикуляр до площини Геометричні тіла: призма, піраміда, циліндр, конус, куля. Площі поверхонь та об'єми призми, піраміди, циліндра, конуса, кулі	*що таке*: площина, «належати», «лежати між» у просторі; призма, піраміда, циліндр, конус, куля та їх елементи; площа поверхні та об'єм многогранника і тіла обертання; *як можна задати* площину; **формулює** *означення*: перпендикуляра, проведеного з точки до площини; відстані від точки до площини; **записує і пояснює** *формули* площ поверхонь і об'ємів зазначених у програмі геометричних тіл; **зображує і знаходить** на малюнках: взаємне розміщення прямих, площин, прямої і площини, многогранники і тіла обертання та їх елементи, розгортки призми, піраміди, циліндра, конуса; **обчислює:** відстань від точки до площини; площі поверхонь та об'єми геометричних тіл, указаних у змісті, у нескладних випадках; **розв'язує задачі, що передбачають:** обґрунтування взаємного розміщення двох прямих, прямої і площини, двох площин у просторі, обчислення площ поверхонь і об'ємів геометричних тіл, указаних у змісті
10	**Тема 8.** **ПОВТОРЕННЯ І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ**	

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Навчальні програми

з іноземних мов[1]

для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов

5 – 9 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

[1] Програми затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

Зміст

Пояснювальна записка ... 4
Мета базової загальної середньої освіти ... 4
Завдання іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти ... 4
Функції іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти ... 4
Компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови» ... 5
Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації ... 8
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (Комунікативна компетентність) ... 15
Очікувана соціолінгвістична відповідність на кінець 9-го класу ... 16
Лінгвістична компетенція на кінець 9-го класу ... 17
Іноземні мови у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов (5-9 класи) 18
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу (Комунікативна компетентність) ... 19
Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів ... 24
Англійська мова ... 25
5-ий клас ... 25
6-ий клас ... 26
7-ий клас ... 27
8-ий клас ... 28
9-ий клас ... 30
Німецька мова ... 32
5-ий клас ... 32
6-ий клас ... 33
7-ий клас ... 34
8-ий клас ... 35
9-ий клас ... 36
Французька мова ... 38
5-ий клас ... 38
6-ий клас ... 39
7-ий клас ... 40
8-ий клас ... 41
9-ий клас ... 42
Іспанська мова ... 44
5-ий клас ... 44
6-ий клас ... 45
7-ий клас ... 46
8-ий клас ... 47
9-ий клас ... 48
Іноземні мови у загальноосвітніх навчальних закладах (5-9 класи) ... 50
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу (Комунікативна компетентність) ... 51
Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів ... 56
Англійська мова ... 57
5-ий клас ... 57
6-ий клас ... 58
7-ий клас ... 59
8-ий клас ... 60
9-ий клас ... 62
Німецька мова ... 64
5-ий клас ... 64
6-ий клас ... 65
7-ий клас ... 66
8-ий клас ... 67
9-ий клас ... 68

Французька мова ... 70
5-ий клас ... 70
6-ий клас ... 71
7-ий клас ... 72
8-ий клас ... 73
9-ий клас ... 74
Іспанська мова ... 76
5-ий клас ... 76
6-ий клас ... 77
7-ий клас ... 78
8-ий клас ... 79
9-ий клас ... 81
Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов та у загальноосвітніх навчальних закладах (5-9 класи) ... 83
Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу (Комунікативна компетентність) ... 84
Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів ... 89
Англійська мова ... 90
5-ий клас ... 90
6-ий клас ... 91
7-ий клас ... 92
8-ий клас ... 93
9-ий клас ... 95
Німецька мова ... 96
5-ий клас ... 96
6-ий клас ... 97
7-ий клас ... 98
8-ий клас ... 99
9-ий клас ... 100
Французька мова ... 102
5-ий клас ... 102
6-ий клас ... 103
7-ий клас ... 104
8-ий клас ... 105
9-ий клас ... 106
Іспанська мова ... 108
5-ий клас ... 108
6-ий клас ... 109
7-ий клас ... 110
8-ий клас ... 111
9-ий клас ... 112

Пояснювальна записка

Мета базової загальної середньої освіти

Метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування у них національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами; має бажання і здатність до самоосвіти; виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті; здатний до підприємливості й ініціативності; має уявлення про світобудову; бережно ставиться до природи; безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки; дотримується здорового способу життя.

Завдання іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти

Зміст навчання забезпечується єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів і створюється на засадах оволодіння іноземною мовою у контексті міжкультурної парадигми, що передбачає навчання мови народу, який нею спілкується, та ознайомлення з його культурою. Такий підхід зумовлює формування готовності до міжкультурної комунікації у межах типових сфер, тем і ситуацій спілкування, визначених навчальною програмою. Після закінчення 9-го класу учні загальноосвітнього навчального закладу, які вивчають першу іноземну мову, досягають рівня А2+, учні спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземної мови – рівня В1, а ті, хто оволодіває другою іноземною мовою, – рівня А2. Ці рівні характеризують результати навчальних досягнень у кожному виді мовленнєвої діяльності та узгоджуються із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

Завдання полягає у формуванні вмінь:

- здійснювати спілкування в межах сфер, тем і ситуацій, визначених чинною навчальною програмою;
- розуміти на слух зміст автентичних текстів;
- читати і розуміти автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту;
- здійснювати спілкування у письмовій формі відповідно до поставлених завдань;
- адекватно використовувати досвід, набутий у вивченні рідної мови та інших навчальних предметів, розглядаючи його як засіб усвідомленого оволодіння іноземною мовою;
- використовувати у разі потреби невербальні засоби спілкування за умови дефіциту наявних мовних засобів;
- критично оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб;
- висловлювати свої думки, почуття та ставлення;
- ефективно взаємодіяти з іншими усно, письмово та за допомогою засобів електронного спілкування;
- обирати й застосовувати доцільні комунікативні стратегії відповідно до різних потреб;
- ефективно користуватися навчальними стратегіями для самостійного вивчення іноземних мов.

Функції іноземних мов у реалізації мети базової загальної середньої освіти

У процесі навчання іншомовного спілкування комплексно реалізуються освітня, виховна і розвивальна функції.

Освітня функція спрямована на:

- усвідомлення учнями значення іноземної мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі;
- оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни виучуваної мови;
- залучення учнів до діалогу культур (рідної та іншомовної);

- розуміння власних індивідуальних особливостей як психофізіологічних засад для оволодіння іноземною мовою;
- усвідомлення значень мовних явищ, іншої системи понять, за допомогою якої сприймається дійсність;
- формування вміння використовувати в разі потреби різноманітні стратегії для задоволення власних іншомовних комунікативних намірів (працювати з підручником, словником, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо).

Виховна функція сприяє:

- формуванню в учнів позитивного ставлення до іноземної мови як засобу спілкування, поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя;
- розвитку культури спілкування, прийнятої в сучасному цивілізованому суспільстві;
- емоційно-ціннісному ставленню до всього, що нас оточує;
- розумінню важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користуватися нею як засобом спілкування.

Розвивальна функція сприяє розвитку в учнів:

- мовних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей;
- готовності брати участь в іншомовному спілкуванні;
- потребу подальшого самовдосконалення у сфері використання іноземної мови;
- здатності переносити знання й уміння у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності.

Компетентнісний потенціал галузі «Іноземні мови»

Провідним засобом реалізації вказаної мети є компетентнісний підхід до організації навчання у загальноосвітній школі на основі ключових компетентностей як результату навчання.

	Ключові компетентності	**Компоненти**
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	Уміння: • використовувати українознавчий компонент в усіх видах мовленєвої діяльності; • засобами іноземної мови популяризувати Україну, українську мову, культуру, традиції, критично оцінювати їх. Ставлення: • гордість за Україну, її мову та культуру; • розуміння потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземних мов; • усвідомлення того, що, вивчаючи іноземну мову, ми збагачуємо рідну; • готовність до міжкультурного діалогу.
2	Спілкування іноземними мовами	Реалізується через предметні компетентності.

3	Математична компетентність	Уміння: • розв’язувати комунікативні та навчальні проблеми, застосовуючи логіко-математичний інтелект; • логічно обґрунтовувати висловлену думку; • використовувати математичні методи (графіки, схеми) для виконання комунікативних завдань. Ставлення: • готовність до пошуку різноманітних способів розв’язання комунікативних і навчальних проблем.

4	Основні компетентності у природничих науках і технологіях	Уміння: • описувати іноземною мовою природні явища, технології, аналізувати та оцінювати їх роль у життєдіяльності людини. Ставлення: • інтерес до природи та почуття відповідальності за її збереження; • розуміння глобальності екологічних проблем і прагнення долучитися до їх розв'язання за допомогою іноземної мови.
5	Інформаційно-цифрова компетентність	Уміння: • вивчати іноземну мову з використанням спеціальних програмних засобів, ігор, соціальних мереж; • створювати інформаційні об'єкти іноземними мовами; • спілкуватися іноземною мовою з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; • застосовувати ІКТ для пошуку, обробки, аналізу та підготовки інформації відповідно до поставлених завдань. Ставлення: • готовність дотримуватись авторських прав та мережевого етикету.
6	Уміння вчитися упродовж життя	Уміння: • визначати комунікативні потреби та цілі під час вивчення іноземної мови; • використовувати ефективні навчальні стратегії для вивчення мови відповідно до власного стилю навчання; • самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел та критично оцінювати її; • організовувати свій час і навчальний простір; • оцінювати власні навчальні досягнення. Ставлення: • сміливість у спілкуванні іноземною мовою; • подолання власних мовних бар'єрів; • відповідальність за результати навчально-пізнавальної діяльності; • наполегливість; • внутрішня мотивація та впевненість в успіху.
7	Ініціативність і підприємливість	Уміння: • ініціювати усну, писемну, зокрема онлайн взаємодію іноземною мовою для розв'язання конкретної життєвої проблеми; • генерувати нові ідеї, переконувати в їх доцільності та об'єднувати однодумців задля втілення цих ідей у життя; • презентувати себе і створювати тексти (усно і письмово) іноземною мовою, які сприятимуть майбутній кар'єрі. Ставлення: • дотримання етичної поведінки під час розв'язання життєвих проблем; • комунікабельність та ініціативність; • ставлення до викликів як до нових можливостей; • відкритість до інновацій; • креативність.

8	Соціальна та громадянська компетентності	Уміння: • формулювати власну позицію; • співпрацювати з іншими на результат, спілкуючись іноземною мовою; • розв’язувати конфлікти у комунікативних ситуаціях; • переконувати, аргументовувати, досягати взаєморозуміння/ компромісу у ситуаціях міжкультурного спілкування; • переконувати засобами іноземної мови у важливості дотримання прав людини; • критично оцінювати інформацію з різних іншомовних джерел. Ставлення: • толерантність у спілкуванні з іншими; • проактивність в утвердженні демократичних цінностей; • усвідомлення необхідності володіння іноземними мовами для підвищення власного добробуту;
9	Обізнаність та самовираження у сфері культури	Уміння: • висловлювати іноземною мовою власні почуття, переживання і судження щодо творів мистецтва; • порівнювати та оцінювати мистецькі твори та культурні традиції різних народів. Ставлення: • усвідомлення цінності культури для людини і суспільства; • повага до багатства і розмаїття культур.
10	Екологічна грамотність і здорове життя	Уміння: • розвивати екологічне мислення під час опрацюванні тем, текстів, новин, комунікативних ситуацій, аудіо- та відеоматеріалів; • розробляти, презентувати та обґрунтовувати проекти, спрямовані на збереження довкілля; • пропагувати здоровий спосіб життя засобами іноземної мови. Ставлення: • сприймання природи як цілісної системи; • готовність обговорювати питання, пов’язані із збереженням навколишнього середовища; • відповідальне ставлення до власного здоров’я та безпеки.

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність і підприємливість, екологічна грамотність і здорове життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами усіх навчальних предметів і є метапредметними. Виокремлення в навчальних програмах таких інтегрованих змістових ліній, як «Екологічна безпека та сталий розвиток»,

«Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність» спрямоване на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях. Інтегровані змістові лінії реалізуються під час вивчення іноземної мови у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням, у загальноосвітніх навчальних закладах, а також під час вивчення другої іноземної мови. Діяльність та уміння із змістових ліній добираються відповідно до комунікативної потреби, тематики ситуативного спілкування, віку та рівня підготовленості учнів.

Інтегровані змістові лінії та орієнтовні способи їх реалізації

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» спрямована на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- сприймання природи як цілісної системи;
- взаємозв'язок людини й навколишнього середовища та її залежність від природних ресурсів;
- готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища на рівні свого регіону, держави та на глобальному рівні;
- уміння презентувати та обґрунтовувати проекти, спрямовані на збереження довкілля та забезпечення його сталого розвитку.

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприяє формуванню відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми їх функціонування.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на уміння:

- давати обґрунтовану оцінку особливостям життєдіяльності в демократичному суспільстві, презентувати свою роль у його розвитку;
- висловлювати свою громадянську позицію та свої погляди щодо різноманітних соціальних проблем як у власній країні, так і у світовому просторі;
- дискутувати довкола питань про свою роль і місце у сучасному мультилінгвальному та полікультурному середовищі, обґрунтовуючи власні погляди конкретними прикладами із життя світової спільноти.

Вивчення питань, що належать до змістової лінії «Здоров'я і безпека», виховує учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і створювати безпечне життєве середовище.

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- уміння дискутувати довкола питань здоров'я людини;
- усвідомлення впливу шкідливих звичок на здоров'я людини;
- дотримання правил дорожнього руху, правил поведінки на воді та в інших місцях.

Змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» спрямована на розвиток кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування і таке інше).

Засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- уміння обговорювати окремі питання економічної та господарської діяльності, а також своєї ролі у сучасному технологічному середовищі;
- уміння розповідати про перспективи свого професійного вибору;
- готовність до прояву своєї обізнаності та свого ставлення до фінансових можливостей сучасних професій
- уміння пояснювати особливості ощадливості та грамотного розподілу фінансів/грошей.

Тема	Змістова лінія			
	Екологічна безпека та сталий розвиток	Громадянська відповідальність	Здоров'я і безпека	Підприємливість та фінансова грамотність
Я, моя родина, мої друзі	Наводить приклади внеску своєї родини у сталий розвиток.	Розповідає про розподіл обов'язків у родині.	Аргументує необхідність дотримання особистої гігієни.	Демонструє розуміння цінності праці та працьовитості для досягнення добробуту.
		Наводить приклади взаємодопомоги членам родини.	Демонструє розуміння впливу звичок на стан здоров'я.	Розповідає про доцільне використання кишенькових грошей.
		Пояснює вибір особистих символів.	Ілюструє необхідність здорового способу життя на прикладі своєї родини.	
		Порівнює сімейні традиції.	Формулює правила безпеки онлайн спілкування.	
		Наводить приклади свого внеску в життя громади.	Прогнозує наслідки необачної поведінки в мережі Інтернет.	
		Обговорює особливості взаємодії особистості та групи.		
		Порівнює безпосереднє спілкування з віртуальним.		
		Планує траєкторію власного життя.		
		Формулює особисті ціннісні пріоритети.		

Одяг			Пояснює вибір одягу залежно від погоди.	Співвідносить власні потреби з можливостями сімейного бюджету.
Харчування			Обговорює вибір продуктів, корисних для здоров'я.	Розподіляє кошти на продукти харчування.
			Наводить приклади купівлі продуктів для здорового харчування.	Складає перелік покупок.
			Обговорює особливості харчування у підлітковому віці та харчові звички.	
			Наводить приклади збалансованості власного раціону.	
			Обговорює різні способи приготування їжі для збереження здоров'я та дотримання безпеки.	
Відпочинок і дозвілля	Пояснює необхідність прибирання за собою під час відпочинку, наводить приклади з власного досвіду.		Демонструє знання та наводить приклади дотримання правил безпеки руху та користування громадським транспортом.	
			Розрізняє безпечні та небезпечні ситуації під час активного відпочинку.	
Природа і погода	Розглядає природу як цілісну систему.		Робить повідомлення про складні погодні умови.	
	Розробляє план дій щодо проведення шкільних екологічних		Оцінює вплив навколишнього середовища на здоров'я людей свого регіону.	Обговорює ефективне та раціональне використання природних

	заходів.			ресурсів.

Подорож	Обговорює переваги екологічних видів транспорту.	Демонструє розуміння цінності культурного розмаїття та необхідності жити разом у мирі.	Пояснює життєво важливу потребу дотримання правил дорожнього руху, поведінки на воді та в інших місцях.	
		Планує краєзнавчу подорож.	Аналізує наслідки порушення правил дорожнього руху.	Порівнює вартість подорожі різними видами транспорту.
Рідне місто/село	Пояснює взаємозв'язок людини й навколишнього середовища та залежність її від природних ресурсів.	Наводить приклади участі родини у житті місцевої громади.		
Свята і традиції		Порівнює свята й традиції в різних країнах.		
Покупки				Ідентифікує власні права і обов'язки як споживача.
				Ставить запитання про можливості купівлі товарів та замовлення послуг у мережі Інтернет.
				Тлумачить функцію грошей у суспільстві.
Спорт		Визначає власні спортивні уподобання та потреби.	Переконує в необхідності дотримання особистої гігієни, займаючись спортом.	
		Наводить приклади впливу відомих спортсменів на популяризацію фізичної культури і спорту.	Дає поради щодо техніки безпеки під час спортивних занять і змагань.	
		Висловлює повагу до спортсменів з обмеженими можливостями.	Обговорює вплив на здоров'я аматорського і професійного спорту.	

Шкільне життя	Обговорює участь у шкільних екологічних заходах.	Демонструє розуміння потреби працювати разом.	Впорядковує власний робочий день з дотриманням здорового способу життя.	
		Свідчить на користь необхідності толерантного ставлення до людей з особливими навчальними потребами.		
		Пропонує варіанти участі школи/класу в житті громади.		
		Обговорює шкільні правила.		
		У спілкуванні дотримується толерантності та принципу «no hate speech» (мова проти ненависті – з англ.).		
		Дискутує довкола питань про свою роль і місце у сучасному мультилінгваль-ному та полікультурному середовищі.		
Охорона здоров'я	Дискутує довкола питань екології життя та здоров'я людини.	Дає поради щодо правил поведінки під час епідемії.	Обговорює шляхи профілактики захворювань.	
Кіно і театр		Пояснює правила поведінки у закладах культури.		Обговорює можливості замовлення квитків онлайн.
Стиль життя	Проектує власні повсякденні дії на захист довкілля та збереження ресурсів.	Описує власний стиль життя та визначає пріоритети.	Надає рекомендації щодо дотримання здорового способу життя.	Аргументує раціональність покупки.
		Оцінює інфраструктуру дозвілля власної громади.		

Засоби масової інформації		Демонструє розуміння основ медіа-грамотності.	Пояснює правила безпечної поведінки онлайн.	
		Визначає достовірність інформації.	Пояснює правила безпечної поведінки онлайн.	
Музика		Пояснює правила поведінки у закладах культури.	Наводить приклади впливу музики на здоров'я і самопочуття.	Обговорює можливості замовлення квитків онлайн.
Література		Обговорює розмаїття літературної спадщини.		
Молодіжна культура		Висловлює власне ставлення до розмаїття молодіжних субкультур і течій.	Критично оцінює вплив деструктивних молодіжних рухів на життя однолітків.	
Наука і технічний прогрес	Презентує та обґрунтовує проекти щодо збереження довкілля та забезпечення його сталого розвитку.	Обговорює свою роль у сучасному технологічному середовищі.	Обговорює позитивні та негативні наслідки від певних винаходів.	
Робота і професія		Повідомляє про перспективи свого професійного вибору.		Проявляє обізнаність і своє ставлення до фінансових можливостей сучасних професій.
		Проектує власну професійну діяльність відповідно до своїх схильностей і потреб суспільства.		

Україна	Пропонує заходи щодо покращення екологічної ситуації в Києві.	Порівнює Київ з іншими європейськими столицями.		
	Обговорює питання, пов’язані із збереженням навколишнього середовища у своєму регіоні та державі .	Робить повідомлення про основні пам’ятки історії та культури Києва.	Запитує про/пояснює правила безпеки пересування по Києву.	
	Складає перелік місць для еко-туризму у своєму регіоні.	Складає перелік правил поведінки під час екскурсії.		
		Демонструє розуміння цінності культурного розмаїття та потреби жити разом у мирі.		
		Обговорює громадянську позицію та власні погляди на різноманітні соціальні проблеми своєї країни та світового простору.		
Країна виучуваної мови	Описує види еко-туризму.	Порівнює типові для різних культур вербальні та невербальні норми поведінки.		Визначає орієнтовну вартість перебування в країні виучуваної мови.
		Розпитує про правила поведінки в європейських столицях.		
		Демонструє розуміння цінності культурного розмаїття та потреби жити разом у мирі.		

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (Комунікативна компетентність)

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	Комунікативні уміння	Рівні та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 9-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання		
		Іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням	**Іноземна мова у загальноосвітніх навчальних закладах**	**Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах**
		B1	**A2+**	**A2**
Рецептивні	**Сприймання на слух**	Розуміє основний зміст чіткого нормативного мовлення, зокрема короткі розповіді на знайомі теми, що регулярно зустрічаються у школі, на дозвіллі тощо.	Розуміє достатньо, щоб задовольнити конкретні потреби, якщо мовлення чітке й повільне.	Розуміє фрази та вирази, що належать до сфер найближчих пріоритетів (напр., елементарна особиста інформація про сім'ю, покупки, місцеву географію), якщо мовлення чітке й повільне.
	Зорове сприймання	Читає із задовільним рівнем розуміння прості тексти, в яких викладено факти, що стосуються його/її сфери інтересів.	Розуміє короткі прості тексти на знайомі теми конкретного типу, побудовані на основі широковживаного мовного матеріалу, пов'язаного з побутом і навчанням.	Розуміє короткі прості тексти, що містять широковживану лексику, зокрема й інтернаціональні слова.
Інтеракційні	**Усна взаємодія**	Використовує широкий діапазон простих мовленнєвих засобів у більшості ситуацій, які виникають під час подорожі чи перебування у країні виучуваної мови. Без підготовки вступає у розмову на теми, що стосуються особистих інтересів, або теми, пов'язані з повсякденним життям (напр., сім'я, хобі, навчання, подорож, останні новини).	Спілкується досить легко у реальних та умовних комунікативних ситуаціях, якщо співрозмовник допоможе в разі необхідності. Веде прості повсякденні розмови без надмірних зусиль; ставить запитання і відповідає на запитання, обмінюється думками та інформацією на близькі/знайомі теми у передбачуваних повсякденних ситуаціях.	Спілкується, виконуючи прості звичні завдання, що вимагають простого і прямого обміну інформацією на знайомі та звичні теми, що стосуються навчання і дозвілля. Здійснює дуже короткі соціальні контакти, проте рідко здатний зрозуміти достатньо, щоб підтримати розмову або виступати її ініціатором.
	Писемна взаємодія	Пише особисті листи й записки з запитом або наданням простої актуальної інформації, пояснюючи те, що вважає важливим.	Пише особисті листи й записки, пов'язані зі сферою нагальних потереб.	Пише короткі прості записки, пов'язані зі сферою нагальних потреб.

	Онлайн взаємодія	Здійснює онлайн обмін інформацією, який потребує простих пояснень на знайомі теми за умови доступу до онлайн інструментів. Розміщує в мережі Інтернет дописи про події, почуття, власний досвід. Коментує дописи інших кореспондентів.	Спілкується онлайн на побутові теми, використовуючи мовні кліше. Розміщує в мережі Інтернет короткі описові дописи про повсякденну діяльність та почуття. Обмінюється простими коментарями з іншими дописувачами.	Здійснює спілкування у соціальних мережах на елементарному рівні. Дописує онлайн про свої почуття та діяльність, використовуючи мовні кліше. Реагує на коментарі інших кореспондентів словами подяки або вибачення.
Продуктивні	**Усне продукування**	Досить вільно описує один із багатьох предметів, які належать до кола його/її інтересів, упорядковуючи свій опис у лінійну послідовність.	Описує або представляє людей, розпорядок дня, смаки та уподобання у вигляді короткого зв'язного висловлення, побудованого з простих фраз і речень.	Описує або представляє людей, розпорядок дня, смаки та уподобання у вигляді короткого зв'язного висловлення, побудованого з простих фраз і речень.
	Писемне продукування	Пише прості зв'язні тексти на різноманітні знайомі теми у межах своєї сфери інтересів, зв'язуючи низку окремих коротких елементів у лінійну послідовність.	Пише низку простих фраз і речень, з'єднаних простими конекторами/ сполучниками, напр., «та/і/й», «але/проте», «тому, що».	Пише низку простих фраз і речень, з'єднаних простими конекторами/ сполучниками, напр., «та/і/й», «але/проте», «тому, що».

Очікувана соціолінгвістична відповідність на кінець 9-го класу

Іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням	**Іноземна мова у загальноосвітніх навчальних закладах**	**Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах**
B1	**A2+**	**A2**
Виконує та реагує на широкий спектр мовленнєвих функцій, використовуючи поширені засоби їх вираження в нейтральному регістрі.	Виконує і реагує на основні мовленнєві функції, такі як запит, надання та обмін інформацією, а також вираження простими засобами своїх поглядів і ставлень.	Здійснює дуже короткі соціальні контакти, використовуючи повсякденні ввічливі форми привітання і звертання.
Усвідомлює основні правила ввічливості та діє у відповідності до них.	Спілкується просто, але ефективно, використовуючи загальновживані вирази та дотримуючись загальноприйнятих норм комунікативної поведінки.	Формулює та реагує на запрошення, пропозиції, вибачення і таке інше.
Усвідомлює і звертає увагу на найважливіші відмінності між звичаями, звичками, правилами поводження, цінностями та ідеалами, характерними для власної спільноти та країни виучуваної мови.		

Лінгвістична компетенція на кінець 9-го класу

Лінгвістичний діапазон	**Іноземна мова у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням**	**Іноземна мова у загальноосвітніх навчальних закладах**	**Іноземна мова як друга у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням та у загальноосвітніх навчальних закладах**
	B1	**A2+**	**A2**
Загальний	Володіє достатнім лінгвістичним діапазоном з достатнім лексичним запасом для висловлювання на такі теми, як сім'я, хобі та інтереси, подорож, останні новини. Обмеженість лексики може спричиняти вагання, нерішучість, повторення, а іноді й труднощі у формулюваннях.	Володіє базовим лінгвістичним діапазоном, який дозволяє вправлятися у повсякденних передбачуваних ситуаціях, хоча зміст висловлення може страждати через хезітаційні паузи для пошуку слів.	Володіє обмеженим діапазоном коротких елементарних завчених фраз для використання у передбачуваних життєвих ситуаціях з можливими труднощами та непорозумінням у непередбачуваних обставинах. Продукує короткі повсякденні вислови для задоволення простих конкретних потреб.
Лексичний	Має достатній словниковий запас для висловлювання з деякою нерішучістю на більшість повсякденних тем: сім'я, хобі та інтереси, навчання, подорож, останні новини.	Має достатній словниковий запас для ведення типової повсякденної бесіди у знайомих ситуаціях і на знайомі теми.	Має достатній словниковий запас для задоволення елементарних комунікативних потреб.
Граматичний	Вживає досить правильно поширені структури в передбачуваних ситуаціях.	Вживає прості структури правильно, але може допускати елементарні помилки. Зазвичай те, що він/вона хоче сказати, є зрозумілим.	Вживає прості структури правильно, але може допускати елементарні помилки. Зазвичай те, що він/вона хоче сказати, є зрозумілим.
Фонологічний	Вимова в цілому зрозуміла, інтонація та наголос апроксимовані як на рівні речення, так і на рівні слова.	Вимова в цілому досить зрозуміла, але співрозмовник може час від часу перепитувати.	Вимова знайомих слів зрозуміла, але відчувається вплив інших мов на наголос, ритм та інтонацію, що може порушити розуміння.

Іноземні мови

у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов

5 – 9 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу
(Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класами визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	**Комунікативні уміння**		**Рівень та дескриптори володіння іноземною мовою на кінець 9-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**
			B1
Рецептивні	**Сприймання на слух**	В цілому	Розуміє основний зміст чіткого нормативного мовлення, зокрема короткі розповіді на знайомі теми, які є типовими для шкільного життя та дозвілля.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Стежить за основним змістом розгорнутої дискусії, якщо мовлення чітке й нормативне.
		Слухання наживо	Розуміє основний зміст простих коротких висловлень на знайомі теми, якщо мовлення чітке й нормативне.
			Розуміє просту презентацію або демонстрацію на знайомі теми, якщо її підкріплено засобами візуальної наочності (напр., слайди, роздаткові матеріали), розуміючи пояснення до них.
			Розуміє основний зміст простого висловлення однієї людини (напр., гіда на екскурсії), якщо мовлення чітке й відносно повільне.
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє просту технічну інформацію, зокрема інструкції до побутових приладів.
			Виконує детальні інструкції.
			Розуміє оголошення в аеропортах, на вокзалах, у літаках, автобусах і потягах, якщо мовлення чітке й нормативне, а сторонній шум мінімальний.
		Слухання радіо та аудіозаписів	Розуміє основний зміст випусків радіоновин і нескладний матеріал на знайомі теми, записаний на аудіоносій, якщо мовлення відносно чітке й повільне.
			Розуміє основний зміст і окремі деталі оповідань або розповідей (напр., розповідь про канікули), якщо мовлення чітке й повільне.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Розуміє зміст фільмів, якщо з відеоряду та вчинків героїв можна отримати уявлення про сюжет, а мовлення чітке й просте.
			Розуміє основний зміст телепрограм на знайомі теми, якщо мовлення відносно повільне й чітке.

Рецептивні	**Зорове сприймання**	В цілому	Читає із достатнім рівнем розуміння прості тексти, в яких викладено факти, що стосуються його/її сфери інтересів.
		Читання кореспонденції	Розуміє опис подій, почуттів та побажань в особистих листах,листівках досить добре для того, щоб регулярно спілкуватися з другом.
			Розуміє прості особисті листи, листівки, зокрема електронні, та дописи в мережі Інтернет, у яких досить детально розповідається про події та особистий досвід.
			Розуміє зміст стандартної офіційної кореспонденції та онлайн дописів зі сфери власних інтересів.
		Читання для орієнтування	Знаходить і розуміє релевантну інформацію в матеріалі, пов'язаному з повсякденним життям, такому як листи, брошури, короткі офіційні документи.
			Добирає важливу інформацію на упаковках про приготування їжі та вживання лікарських засобів.
			Визначає, чи стаття, доповідь, огляд відповідають визначеній темі.
			Розуміє важливу інформацію у простих, чітко структурованих рекламних оголошеннях у газетах та журналах, якщо в них не забагато абревіатур.
		Читання для отримання інформації та аргументування	Виокремлює основний зміст простих статей на знайомі теми.
			Розуміє більшість фактичної інформації на знайомі теми, з якою він/вона ймовірно стикається, якщо має достатньо часу для повторного читання.
			Розуміє основний зміст стислих описів на інформаційних дошках (напр., у музейних експозиціях та на виставках)
		Читання інструкцій	Розуміє чіткі, прості інструкції до приладів.
			Розуміє прості інструкції на упаковках, напр., інструкції щодо приготування їжі.
			Розуміє більшість коротких інструкцій з техніки безпеки (напр., інструкції у громадському транспорті або з використання електроприладів).
		Читання для задоволення	Розуміє докладний опис місць, подій, почуттів і планів у оповіданнях, путівниках і журнальних статтях, якщо мовні засоби часто вживані у повсякденному спілкуванні.
			Розуміє те, що викладено у щоденнику мандрівника, який здебільшого описує події, що відбуваються під час подорожі, власний досвід і відкриття.
			Розуміє фабулу оповідань, простих новел і коміксів з чіткою сюжетною лінією, регулярно користуючись словником, якщо мовні засоби належать до сфери повсякденного спілкування.

Інтеракційні	**Усна взаємодія**	В цілому	Використовує широкий діапазон простих мовленнєвих засобів у більшості ситуацій, які виникають під час подорожі чи перебування у країні виучуваної мови. Без підготовки вступає у розмову на теми, що стосуються особистих інтересів, або теми, пов'язані з повсякденним життям (напр., сім'я, хобі, навчання, подорож, останні новини).
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Розуміє чітко артикульоване мовлення під час звертання до нього/неї у простих повсякденних ситуаціях, хоча іноді змушений просити повторити певні слова та фрази.
			Вступає без підготовки в розмови на знайомі теми.
			Підтримує розмову або дискусію, окремі висловлення в яких іноді незрозумілі.
			Може сам висловити здивування, щастя, сум, цікавість та байдужість та реагує на такі почуття, висловлені співрозмовником.
			Висловлює власні погляди й думки та запитує про погляди й думки співрозмовника, обговорюючи теми, що входять до сфери особистих інтересів.
			Доносить до співрозмовника свої думки й реакції щодо розв’язання певних проблем або практичних питань, напр., куди піти, що робити, як організувати захід (прогулянку, похід і таке інше).
			Ввічливо висловлює власні переконання, думки, згоду й незгоду.
		Цілеспрямована співпраця	Розуміє основний зміст сказаного; коли необхідно, може повторити частину сказаного співрозмовником щоб пересвідчитися у взаєморозумінні.
			Висловлює свої думки щодо можливого вирішення питання, наводячи короткі аргументи та пояснення.
			Може попросити інших висловитися щодо подальших дій.
		Отримання товарів та послуг	Орієнтується в більшості ситуацій, які можуть виникнути під час подорожі, а саме резервування готелю, заповнення анкети, замовлення страв і таке інше. Спілкується з відповідними службовцями.
			Орієнтується в типових ситуаціях, або у таких, що незначною мірою виходять за межі стандартних, у магазинах, на пошті, у банках.
			Просить пояснити різницю між двома або кількома аналогічними товарами у магазині, щоб вибрати один із них, у разі необхідності ставить уточнюючі питання.
		Обмін інформацією	Знаходить і передає просту фактичну інформацію.
			Запитує, як дістатися певного місця, та розуміє детальні пояснення.
			Дає пораду щодо простих питань зі сфери своєї компетентності.

Інтеракційні	**Писемна взаємодія**	В цілому	Пише особисті листи й записки з запитом або наданням простої актуальної інформації, пояснюючи те, що вважає важливим.
		Листування	Пише особисті листи, досить детально описує власний досвід, почуття та події.
			Пише прості листи та електронні повідомлення фактологічного характеру, наприклад, запитує інформацію, надає чи просить про підтвердження.
			Пише прості заявки з обмеженою кількістю уточнюючих деталей.
		Записки, повідомлення	Пише записки, що передають нагальну інформацію друзям, працівникам сфери обслуговування, вчителям та іншим особам, з якими стикається в повсякденному житті, у доступній формі пояснюючи те, що вважає важливим.
			Записує телефонні повідомлення, що складаються з кількох пунктів, якщо співрозмовник диктує їх чітко, з розумінням ставлячись до його/її рівня володіння мовою.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Здійснює онлайн обмін інформацією, який потребує простих пояснень на знайомі теми за умови доступу до онлайн інструментів. Розміщує в мережі Інтернет дописи про події, почуття, досвід. Коментує дописи інших кореспондентів.
		Онлайн спілкування та дискусія	Ініціює, підтримує та завершує прості онлайн дискусії на знайомі теми, хоча подекуди робить паузи під час спілкування в режимі реального часу.
			Розміщує прості дописи на знайомі теми під час онлайн-дискусій, які стосуються сфери особистих інтересів, за можливості завчасно підготувати текст і використати онлайн інструменти (напр., словники) для заповнення прогалин у знанні мови та перевірки правильності написаного.
			Розміщує дописи в мережі Інтернет про особистий досвід, почуття й події та детально відповідає на коментарі, хоча іноді відчуває труднощі у формулюванні висловлень.
		Цілеспрямована онлайн співпраця	Співпрацює онлайн та здійснює обмін, який вимагає простого роз’яснення важливих деталей, зокрема реєструється на навчальний курс, екскурсію, захід, подає заявку на членство.
			Взаємодіє онлайн з партнером або невеликою групою, яка працює над проектом, за наявності засобів візуалізації (зображення, статистичні дані, графіки), які ілюструють пов’язані з завданням поняття.
			Виконує інструкції і ставить запитання або просить роз’яснення, щоб виконати спільне завдання онлайн.

Продуктивні	**Усне продукування**	В цілому	Досить вільно описує один із багатьох предметів, що належать до кола його/її інтересів, упорядковуючи свій опис у лінійну послідовність.
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Описує, використовуючи прості мовні засоби, різноманітні знайомі предмети, що входять до сфери особистих інтересів.
			Досить вільно продукує у формі лінійної послідовності прості розповіді, історії або описи.
			Детально розповідає про власний досвід, описує почуття та реакцію.
			Детально передає зміст книги або фільму і повідомляє про свої ставлення та почуття.
			Описує події (реальні чи уявні), мрії, сподівання, амбіції.
		Тривалий монолог: надання інформації	Подає просту фактологічну інформацію на знайомі теми, напр., визначає характер проблеми або розповідає, як дістатися певного місця, якщо може заздалегідь підготуватися.
		Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Висловлює власну думку щодо питань, пов’язаних із повсякденним життям, використовуючи прості вирази.
			Стисло аргументує та пояснює власні думки, плани, дії.
			Схвалює чи не схвалює дії іншої особи та аргументує свою думку.
		Виступ перед аудиторією	Робить достатньо чітку, коротку, підготовлену презентацію на знайому тему зі сфери своїх інтересів, досить чітко пояснює основні моменти.
			Відповідає на уточнюючі питання, але може попросити повторити, якщо темп мовлення був швидким.
	Писемне продукування	В цілому	Пише прості зв'язні тексти на різноманітні знайомі теми у межах своєї сфери інтересів, поєднуючи низку окремих коротких елементів у лінійну послідовність.
		Творче письмо	Пише прості, детальні повідомлення на низку знайомих тем, що входять до сфери особистих інтересів.
			Розповідає про свій досвід, описує почуття і реакції у формі простого зв’язного тексту.
			Описує подію, недавню подорож (реальну чи уявну).
		Доповіді	Пише дуже короткі доповіді у стандартному спрощеному форматі, повідомляє поточну фактичну інформацію й аргументує свої дії.
			Презентує тему у вигляді короткої доповіді чи плакату, використовуючи фотографії та короткі текстові блоки.
			Пише короткий, простий опис знайомого прилада чи продукту.

Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів

Ці параметри стосуються лише оцінювання і не слугують основними орієнтирами в навчанні.

Уміння	**Клас**				
	5	**6**	**7**	**8**	**9**
Сприймання на слух (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)				
	2-3 хв	2-3 хв	3-4 хв	3-4 хв	3-4 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту в словах (у межах)				
	150-200	200-250	250-300	300-350	300-350
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)				
	6	6	7	7	8
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлення у реченнях (у межах)				
	6-8	8-9	9-10	10-11	11-12
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)				
	80-90	90-100	100-110	110-130	130-150

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Великій Британії
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Велику Британію та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Великій Британії традиції святкування
Шкільне життя	розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjective	comparative and superlative forms of regular and irregular adjectives
Adverb	frequency place (here/there) chronological sequence (first, next, etc.) time for the past, present and future (now, today, yesterday, tomorrow, already, yet)
Conjunction	but as a basic connector because for causes and reasons
Modality	can, could, have to, had to
Preposition	movement (into, out of) place (inside, outside, next to, etc.) time (in, on, at, for, since, from … to, during, by) possession and attribution (of, with, without)
Pronoun and Determiner	object personal pronouns interrogative pronouns who, whose how much/how many (with uncountable/countable nouns some, any, no, a lot (of) with uncountable/countable nouns
Verb	There is/There are + uncountable/countable nouns Present Perfect Past Continuous

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв

Спорт	види спорту спортивні уподобання

Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Велика Британія	Лондон, визначні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb and determiner	manner (slowly, well, etc.) basic quantifiers (a lot, a little, very, too, rather, etc) comparisons
Conjunction	results and consequences (so, then)
Determiner	definite article for uniqueness, public buildings, geographical names, other proper names
Modality	may, must, can/could, have to/had to, would/wouldn't (like)
Noun	proper and common nouns
Preposition	time (till/until)
Pronoun	possessive pronouns as complement: mine, yours, his, hers, ours, theirs
Verb	question tags

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї домашні справи та побут сімейні традиції та свята

Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування

Охорона здоров’я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер’єру театру
Спорт	види спорту спортивні змагання відомі спортсмени клуби, секції
Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва
Велика Британія	основні пам'ятки історії та культури Лондона
Шкільне життя	позакласні заходи шкільні свята і традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	frequency manner time degree too/enough+adverbs of manner
Clause	let/make smb do smth comparisons with as...as, so...as clauses with so, not (I think so. I hope not)
Modality	must/mustn’t, have to/don’t have to, need/needn’t, should/shouldn’t, be allowed to
Preposition	with by + agent
Pronoun	reflexive pronouns as object/complement (myself, ourselves, etc.) indefinite and negative pronouns some/any/no
Verb	Past Perfect Active and Passive of previously learnt verb forms

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз’яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Велика Британія	

Освітня	Шкільне життя	• висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя активний відпочинок повсякденні дії види дозвілля
Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання
Музика	улюблені музичні стилі музичні жанри інструменти музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту
Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки
Україна	географічне положення клімат населення національності
Велика Британія	географічне положення клімат населення національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjective	structures with as … as, so … as rather, almost, quite
Adverb	adverbs as modifiers
Clause	reported speech reported wh-questions with ask/tell/know adverbial clause with when conditional I
Modality	may, might, ought to
Pronoun	indefinite compound pronouns some/any+thing/one/where/body negative pronouns
Verb	sequence of tenses

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Англомовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані індивідуальність людини формування особистості автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Англомовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	neither ... nor, either … or
Clause	conditionals I, II If I were you … I wish, if only, had better, would rather relative clause with whose/who/which/that Do you mind if…?, I don’t mind if…
Conjunction	if, when, as soon as, till, until, etc.+ present simple with future reference
Verb	verb + ing to + verb

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Німеччині
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Німеччину та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Німеччині традиції святкування
Шкільне життя	розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adverb	Steigerungsstufen
Präposition	Präpositionen mit Akkusativ: durch, für, ohne, gegen, um.
Satz	Kausalsätze (da, weil) Nebensätze mit dass
Substantiv	Schwache Deklination der Substantive
Verb	Perfekt Reflexive Verben

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання
Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Німеччина	Берлін, визначні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Deklination der Adjektive
Präposition	Präpositionen mit Dativ: aus, bei, nach, von, mit, zu.
Pronomen	Relativpronomen
Satz	Finalsatz (damit)
Substantiv	Starke und weibliche Deklinationen der Substantive
Verb	Präteritum Infinitivkonstruktion um … zu

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї домашні справи та побут сімейні традиції та свята
Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування
Охорона здоров'я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер'єру театру
Спорт	види спорту, спортивні змагання відомі спортсмени, клуби, секції
Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва
Німеччина	основні пам'ятки історії та культури Берліна

Шкільне життя	позакласні заходи шкільні свята і традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Adjektiv als Attribut
Satz	Konditionalsätze (wenn) und Temporalsätze (als, wenn)
Substantiv	Deklination: Ausnahme
Verb	Hilfsverb werden. Futur I.
Zahlwort	Bruchzahlen

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя активний відпочинок повсякденні дії види дозвілля
Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання
Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри інструменти, музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту
Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки
Україна	географічне положення клімат населення, національності

Німеччина	географічне положення клімат населення, національності

Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	Pronominaladverbien
Präposition	Präpositionen mit Genitiv: außerhalb, innerhalb, unweit, während, infolge, wegen, trotz
Satz	Attributsätze (der, die, das) Temporalsätze (nachdem)
Substantiv	Eigenname
Verb	Plusquamperfekt

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Німецькомовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані індивідуальність людини формування особистості автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача

Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами

Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Німецькомовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Pronomen	Systematisierung
Satz	Lokalsätze mit wo, wohin, woher.
Substantiv, Artikel	Systematisierung
Verb	Präsens und Präteritum Passiv Infinitivkonstruktionen statt … zu und ohne … zu
Zahlwort	Systematisierung

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Франції
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Францію та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Франції традиції святкування
Шкільне життя	розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs demonstratifs Les comparatifs de l'adjectif
Adverbe	Les adverbes de temps (depuis, pendant, jusqu'à) Les adverbes de manière
Article	Les articles indéfinis, définis, partitifs et l'article zéro
Nom	L'accord: le masculin et le féminin, le singulier et le pluriel
Pronom	Le pronom indéfini *on*
Préposition	Les prépositions de lieu
Verbe	Le présent de l'indicatif Le futur proche Le passé composé

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання
Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Франція	Париж, визначні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs possessifs
Adverbe	Durée (pendant, en, depuis)
Nom	Les comparatifs du nom
Pronom	Les pronoms demonstrtifs. Les pronoms possessifs
Verbe	Le présent de l'indicatif (l'état, la description) Le présent progressif (être en train de) Le futur proche Le futur simple L'imparfait Le passé composé

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї, домашні справи та побут, сімейні традиції та свята
Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування
Охорона здоров'я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер'єру театру
Спорт	види спорту, спортивні змагання відомі спортсмени, клуби, секції

Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва
Франція	основні пам'ятки історії та культури Парижа
Шкільне життя	позакласні заходи, шкільні свята і традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les comparatifs de l'adjectif
Adverbe	Les comparatifs de l'adverbe
Pronom	Les pronoms COD et COI Les pronoms en et y
Préposition	Les prépositions de temps
Restriction	Ne...que
Verbe	Le présent de l'indicatif Le futur simple Le futur proche L'imparfait Le passé composé

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя активний відпочинок повсякденні дії види дозвілля
Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання
Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри інструменти, музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту

Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки

Україна	географічне положення клімат населення, національності
Франція	географічне положення клімат населення, національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverbe	L'adverbe de lieu
L'hypothèse	Si + présent de l'indicatif
Verbe	Le présent de l'indicatif Le futur proche Le futur simple L'imparfait Le passé composé Le plus-que-parfait Le passif Les formes impersonelles Le conditionnel

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Франкомовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані індивідуальність людини формування особистості автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Франкомовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Pronom	Les pronoms relatifs composés
La condition	si+passé composé/présent ou futur ou impératif
L’hypothèse	si+ imparfaif/conditionnel présent
Le regret	si+ plus-que-parfait/conditionnel présent ou passé
Verbe	Le futur simple (la formation irrégulière) Le futur proche Le futur dans le passé Le passé composé L’imparfait Le plus-que-parfait Le passif Le conditionnel présent

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Іспанії
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Іспанію та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Іспанії традиції святкування
Шкільне життя	розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	Número y género
Adverbio	También, tampoco, muy, mucho
Artículo	Determinado e indeterminado
Perífrasis verbales	Empezar a+inf, terminar de+inf, ir a +inf
Preposición	De tiempo, lugar (por, para) Las formas contractas “al”, “del”
Pronombres	Negativos (nada, nadie); pronombres posesivos y su uso
Sustantivo	Número y género
Verbo	Los verbos regulares e irregulares en Presente de Indicativo El uso de los verbos ser y estar Los verbos regulares e irregulares en Pretérito Perfecto Compuesto, Pretérito Perfecto Simple, Pretérito Imperfecto, Imperativo Afirmativo (los verbos regulares) Verbos con alternancia vocálica en Presente de Indicativo (empezar, comenzar, pensar, querer, mentir, preferir)

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз’яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання
Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Іспанія	Мадрид, визначні місця

Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjetivo	Grados de comparación de los adjetivos (más ... que, menos...que, tan...como, -ísimo, -ísima)
Adverbio	De lugar (aquí, ahí, allí)
Perífrasis verbales	Estar+Participio Pasado, estar+gerundio
Preposición	De lugar
Pronombre	para+pronombre personal
Sustantivo	Los sufijos diminutivos (-ito, -ita)
Verbo	Futuro Simple (los verbos regulares, irregulares y reflexivos) Imperativo Afirmativo (los verbos regulares e irregulares, nivel léxico) Las formas impersonales del verbo.

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї, домашні справи та побут, сімейні традиції та свята
Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування
Охорона здоров'я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру, жанри елементи інтер'єру театру
Спорт	види спорту, спортивні змагання відомі спортсмени, клуби, секції
Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва

Іспанія	основні пам'ятки історії та культури Мадрида
Шкільне життя	позакласні заходи, шкільні свята і традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjetivo	La concordancia del adjetico con sustantivo
Adverbio	Adjetivo + mente, grados de comparación
Oraciones condicionales	El I tipo de oraciones condicionales
Perífrasis verbales	Deber+inf, ponerse a + inf., llegar a + inf., volver a + inf., dejar + inf.
Preposición	Con, sin, hacia, hasta y su uso
Pronombre	Modo Imperativo Afirmativo + Pronombres Los interrogativos
Sustantivo	Sustantivos compuestos
Verbo	Verbos con alternancia vocálica (volver, poder, contar, dormir, volar, encontrar, doler) El uso de los tiempos verbales (aprendidos antes) Modo Imperativo Afirmativo (verbos regulares, irregulares y reflexivos) Voz pasiva (ser + participio pasado)

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя активний відпочинок повсякденні дії види дозвілля
Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання

Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри інструменти, музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту

Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки
Україна	географічне положення клімат населення, національності
Іспанія	географічне положення клімат населення, національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	El uso de “bueno, malo, grande” Las estructuras comparativas “más de, menos de, igual de”.
Artículo	El neutro “lo”
Oraciones exclamativas	Su uso
Perífrasis verbales	Soler + inf., poder + inf., seguir/continuar+gerundio, llevar+gerundio, iniciar a + inf., tener + participio
Preposiciones	Ante, tras, contra, según.
Pronombre	Los indeterminados cualquiera, todo, alguno, cada, mismo Con + pronombre personal reflexivo
Sustantivo	El plural de los sustantivos compuestos
Verbo	Verbos con alternancia vocálica en Presente (seguir, pedir, repetir) Pretérito Perfecto Simple, Pretérito Imperfecto y su uso Pretérito Pluscuamperfecto de Indicativo y su uso

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	□ надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації □ висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей □ порівнювати події, факти, явища □ висловлювати свої почуття та емоції □ приймати або відхиляти пропозицію □ аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку □ вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника □ висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Іспаномовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані індивідуальність людини формування особистості автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Іспаномовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Artículo	El uso del artículo definido e indefinido, la ausencia del artículo
Locuciones prepositivas	Gracias a, a pesar de, a partir de, en cuanto a, por culpa de
Perífrasis verbales	Ir + gerundio, andar + gerundio, quedar + gerundio
Pronombres personales	Caso dativo y acusativo
Sustantivo	Los sustantivos que se usan sólo en plural
Verbo	Los verbos gustar, apetecer, encantar, divertir, importar en Presente de Indicativo Condicional Simple (verbos regulares e irregulares) Concordancia de los tiempos en Modo Indicativo Presente de Subjuntivo (y su uso) Imperativo negativo (verbos regulares e irregulares)

Іноземні мови

у загальноосвітніх навчальних закладах

5 – 9 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу (Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класами визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	**Комунікативні уміння**		**Рівень та дескриптори володіння англійською мовою на кінець 9-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**
			A2+
Рецептивні	**Сприймання на слух**	В цілому	Розуміє достатньо, щоб задовольнити конкретні потреби, якщо мовлення чітке й повільне.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Визначає в загальних рисах тему дискусії, якщо мовлення чітке й повільне.
			Розпізнає, коли мовці погоджуються чи не погоджуються у спілкуванні, якщо мовлення чітке й повільне.
		Слухання наживо	Слідкує за основним змістом демонстрації або презентації на знайому передбачувану тему, якщо мовлення повільне, чітке, просте й підкріплене наочностю (напр., слайди, роздруківки).
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє та виконує інструкції щодо звичних повсякденних занять (напр., спорт, приготування їжі і таке інше), якщо мовлення чітке й повільне.
			Розуміє прості оголошення (напр., повідомлення на автовідповідачі або оголошення по радіо щодо кіносеансів чи спортивних подій, оголошення про запізнення потяга або повідомлення через гучномовець у супермаркеті), якщо мовлення чітке й повільне.
		Слухання радіо та аудіозаписів	Розуміє найважливішу інформацію, що міститься в короткій аудіо рекламі товарів та послуг, які входять до сфери інтересів (напр., компакт-диски, відеоігри, подорожі).
			Розуміє, слухаючи інтерв'ю по радіо, як люди проводять дозвілля, що саме їм подобається і не подобається робити, якщо мовлення чітке й повільне.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Визначає головну думку новин, у яких висвітлюються події, надзвичайні ситуації і таке інше, якщо візуальний ряд відповідає коментарям.
			Слідкує за телерекламою або трейлером, розуміючи, про що говорять актори, якщо відеоряд значним чином підкріплює сказане, а мовлення чітке й відносно повільне.

Рецептивні	**Зорове сприймання**	В цілому	Розуміє короткі прості тексти на знайомі теми конкретного типу, побудовані на основі широковживаного мовного матеріалу, пов’язаного з побутом і навчанням.
		Читання листів	Розуміє простий особистий лист, електронний лист або допис у мережі Інтернет, у якому автор пише на знайомі теми (напр., про друзів та сім’ю) або розпитує про них.
			Розуміє основні типи стандартних листів, електронних повідомлень і факсів (запити, замовлення, підтвердження) на знайомі теми.
		Читання для орієнтування	Знаходить потрібну інформацію у практичних, конкретних передбачуваних текстах (напр., путівниках, рецептах), якщо у них використано простий мовний інвентар.
			Розуміє основну інформацію у коротких та простих описах товарів у брошурах та на веб-сайтах (напр., портативні цифрові прилади, фотокамери і таке інше).
		Читання для отримання інформації та аргументування	Знаходить конкретну інформацію у простішому писемному матеріалі у формі листів, брошур, коротких газетних статей, що описують події.
			Розуміє в загальних рисах новини, в яких повідомляється про події, що стосуються відомих тем, якщо зміст знайомий і передбачуваний.
			Знаходить основну інформацію в коротких новинах чи простих статтях, у яких цифри, імена, ілюстрації та заголовки відіграють важливу роль і допомагають зрозуміти текст.
		Читання інструкцій	Розуміє правила та інструкції (напр., правила безпеки, дорожнього руху), якщо у них використано простий мовний інвентар.
			Розуміє короткі письмові інструкції з покроковими ілюстраціями (напр., для підключення нового обладнання).
		Читання для задоволення	Розуміє достатньо для того, щоб читати короткі, прості історії та комікси, в основі яких лежать знайомі, конкретні ситуації, а мовні засоби часто вживані у повсякденному спілкуванні.
			Розуміє основні думки у коротких журнальних статтях і записах у путівниках, які пов’язані з конкретними повсякденними темами (напр., захоплення, спорт, дозвілля, тварини).

Інтеракційні	**Усна взаємодія**	В цілому	Спілкується досить легко в реальних та умовних комунікативних ситуаціях, якщо співрозмовник допоможе в разі необхідності. Веде прості повсякденні розмови без надмірних зусиль; ставить запитання і відповідає на запитання, обмінюється думками та інформацією на близькі/знайомі теми у передбачуваних повсякденних ситуаціях.
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Встановлює комунікативний контакт: привітання й прощання, представлення, подяка.
			Загалом розуміє чітке, нормативне мовлення, звернене безпосередньо до нього/неї, і, якщо час від часу може попросити повторити чи перефразувати сказане.
			Бере участь у коротких повсякденних розмовах на теми, що входять до сфери особистих інтересів.
			Простими словами розповідає про своє самопочуття, висловлює подяку
			Просить про послугу (напр., позичити щось), пропонує послугу й може відповісти, якщо його просять про послугу.
			Обмінюється думками, порівнює предмети і людей, використовуючи дуже прості мовні засоби.
			Погоджується або не погоджується з іншими, аргументуючи свою думку.
		Цілеспрямована співпраця	Розуміє достатньо, щоб без надмірних зусиль впоратися з простими повсякденними завданнями, а у разі нерозуміння просить повторити сказане, використовуючи дуже прості мовні засоби.
			Обговорює плани з партнером або в групі, пропонує і відповідає на пропозиції.
		Отримання товарів та послуг	Орієнтується у загальних аспектах повсякденного життя, таких як подорож, житло, їжа і покупки.
			Спілкується у передбачуваних повсякденних ситуаціях (на пошті, на вокзалі, у магазині), використовуючи широкий спектр простих мовних засобів.
			Отримує потрібну інформацію в туристичному бюро, якщо її викладено простими мовними засобами без використання спеціалізованих термінів.
		Обмін інформацією	Розуміє достатньо, щоб без надмірних зусиль спілкуватись у простих, повсякденних ситуаціях, задовольняючи практичні повсякденні потреби.
			Знаходить і передає просту фактологічну інформацію.
			Ставить та відповідає на питання про звички й повсякденні справи, вільний час, минулі події, плани та наміри.
			Ставить прості питання та надає прості пояснення й інструкції щодо того, як дістатися певного місця.

Інтеракційні	**Писемна взаємодія**	В цілому	Пише особисті листи й записки, пов'язані зі сферою нагальних потреб.
		Листування	Обмінюється інформацією через текстові повідомлення (SMS), електронні або традиційні короткі листи, відповідаючи на питання особи, з якою спілкується.
		Записки, повідомлення	Записує короткі, прості повідомлення, якщо може попросити повторити чи перефразувати.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Спілкується онлайн на побутові теми, використовуючи мовні кліше. Розміщує в мережі Інтернет короткі описові дописи про повсякденну діяльність та почуття. Обмінюється простими коментарями з іншими дописувачами.
		Онлайн спілкування та дискусія	Представляється та веде онлайн прості розмови, ставить та відповідає на питання, обмінюється думками на передбачувані повсякденні теми, якщо має достатньо часу, щоб сформулювати відповіді, і спілкується одночасно лише з одним співрозмовником.
			Створює короткі описові онлайн-дописи, які стосуються повсякденних питань, суспільної діяльності та почуттів, використовуючи прості мовні засоби для опису ключових деталей.
			Коментує онлайн дописи інших людей, якщо автори використовують прості мовні засоби, реагує на вбудовані медіа, висловлює здивування, цікавість та байдужість, послуговуючись простими мовленнєвими конструкціями.
		Цілеспрямовані онлайн співпраця	Використовує мовні кліше, розв’язуючи повсякденні питання, що виникають під час онлайн спілкування (напр., наявність певних моделей і спеціальних пропозицій, дата доставки, адреса і таке інше).
			Обмінюється онлайн базовою інформацією зі співрозмовником, який готовий допомогти, якщо необхідно розв’язати проблему або виконати спільне завдання.
			Взаємодіє онлайн з партнером або групою під час роботи над простим спільним завданням; просить про роз’яснення; виконує прості інструкції, за наявності засобів візуалізації (зображення, статистичні дані, графіки), які ілюструють пов’язані з завданням поняття.

Продуктивні	**Усне продукування**	В цілому	Описує або представляє людей, розпорядок дня, смаки та уподобання у вигляді короткого зв’язного висловлювання, побудованого з простих фраз та речень.
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Розповідає історії або описує щось у формі простого переліку подій.
			Описує своє повсякденне оточення, напр., людей, місця, досвід навчання, особисті речі.
			Стисло, за допомогою простих мовних засобів описує дії та події, плани та домовленості, звички, події з минулого, особистий досвід.
		Тривалий монолог: надання інформації	Дає прості пояснення, як дістатися з одного пункту в інший, використовуючи елементарні мовні засоби (напр., праворуч, прямо, спочатку, потім, далі).
		Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Пояснює, що подобається і не подобається, чому надає перевагу; робить прості, прямі порівняння, аргументуючи свою думку.
		Виступ перед аудиторією	Робить коротку, відрепетирувану презентацію на тему, пов’язану з повсякденним життям, коротко аргументує і пояснює свої думки, плани та дії.
			Дає відповіді на обмежену кількість уточнюючих питань.
	Писемне продукування	В цілому	Пише низку простих фраз і речень, з’єднаних простими словами-зв'язками, напр., «та/і/й», «але/проте» і «тому, що».
		Творче письмо	Пише зв’язну розповідь про своє оточення, напр., про людей, місця, навчання.
			Дуже стисло, на елементарному рівні описує події, минулі дії та особистий досвід.
			Розповідає прості історії (напр., про події, що відбулися під час канікул).
		Доповіді	Пише прості тексти на знайомі теми, які входять до сфери інтересів, поєднує речення словами-зв’язками.
			Пише про свої враження й переконання на теми, що входять до сфери особистих інтересів (напр., стиль життя та культура), використовує базові слова та вирази повсякденного вжитку.

Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів

Ці параметри стосуються лише оцінювання і не слугують основними орієнтирами в навчанні.

Уміння	**Клас**				
	5	**6**	**7**	**8**	**9**
Сприймання на слух (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)				
	2-3 хв	2-3 хв	2-3 хв	3-4 хв	3-4 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту в словах (у межах)				
	100-150	100-150	150-200	200-250	200-250
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)				
	5	5	6	6	7
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлення у реченнях (у межах)				
	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)				
	50-60	60-70	70-80	80-90	90-100

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	предмети одягу види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Великій Британії
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Велику Британію та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Великій Британії традиції святкування
Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adverb	time markers for past, present and future (yesterday, tomorrow, today, now) Present Perfect + yet/already
Clause	wh-questions yes/no questions
Determiner	these and those as determiners relating to people or objects basic quantifiers: some, any, no, a lot of/lots of, much, many (with countable and uncountable nouns)
Interrogatives	Interrogative pronouns/adjectives (who, whose, what, which, where, when)
Modality	should/shouldn't for advice or suggestions mustn't for prohibition may I/we..? for formal and polite requests and permission
Noun	regular/iiregular nouns - plural possession
Preposition	basic prepositions of time (in, on, at, from... to..., by, during)
Pronoun	object pronouns (me, him, her) as indirect objects
Verb	Present Perfect with present reference Present Perfect for personal experiences in the past Future with be going to

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання

Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи

Україна	Київ, визначні місця
Велика Британія	Лондон, визначні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	manner (slowly, well, etc.) comparisons
Conjunction	basic connectors (but, because)
Determiner	zero quantifier with plural countable nouns and uncountable nouns
Modality	have to for present and near future obligation had to for past obligation may, must, can/could, would/wouldn't (like) for intention and desire
Noun	proper and common nouns
Preposition	'of' for a part or aspect 'with/without' for (lack of) possession and attribution
Pronoun	possessive pronouns as complement: mine, yours, his, hers, ours, theirs
Verb	Past Simple vs. Past Continuous

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї домашні справи та побут родинні традиції та свята

Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування

Охорона здоров’я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер’єру театру
Спорт	види спорту спортивні змагання відомі спортсмени спортивні клуби, секції
Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва
Велика Британія	основні пам'ятки історії та культури Лондона
Шкільне життя	позакласні заходи шкільні свята та традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	just, ever for time a lot, a little for degree of intensity
Conjunction	so and then for results and consequences
Determiner	enough and too for sufficiency and insufficiency a little, much for quantities with mass (uncountable) nouns
Modality	must/mustn’t, need/needn’t for (absence of) obligation should/shouldn’t for advice or suggestions
Preposition	prepositions in time phrases (before, after, for, since)
Pronoun	reflexive pronouns for emphasis (myself, ourselves, etc.)
Verb	Past Perfect (general) question tags

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз’яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя повсякденні дії види дозвілля
Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання
Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри музичні інструменти музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту
Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки
Україна	географічне положення клімат населення національності
Велика Британія	географічне положення клімат населення національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjective	structures with as … as, so … as rather, almost, quite
Clause	pro-clause with so, not (I think so. I hope not.) when for linking two clauses
Modality	will, might, shall, should, let, could for various purposes
Pronoun	indefinite compound pronouns some/any+thing/one/where/body negative pronouns
Verb	active and passive of previously learnt verb forms

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Англомовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Англомовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Clause	who, which, that in relative clause; to/in order to + verb if + Present Simple first conditional
Verb	verb + ing to + verb

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	предмети одягу види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Німеччині
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Німеччину та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Німеччині традиції святкування
Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Steigerungsstufen
Präposition	Präpositionen mit Dativ/Akkusativ
Pronomen	Personalpronomen im Nominativ, Akkusativ Possessivpronomen Unpersönliches “es” Interrogativpronomen: wer, was, wie viel …
Satz	Objektsatz Ob-Satz
Substantiv	Substantive im Dativ
Verb	Imperativ Modalverben Perfekt

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз’яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання
Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Німеччина	Берлін, визначні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Deklination der Adjektive
Präposition	Präpositionen mit Akkusativ
Pronomen	Demonstrativpronomen: der/das/die Indefinitpronomen: jeder, alle, einige, viele Fragepronomen: welcher, was für ein
Satz	Temporalsatz (ohne Plusquamperfekt)
Substantiv	Substantive im Genitiv
Verb	Präteritum Modalverben im Präteritum

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї домашні справи та побут родинні традиції та свята
Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування
Охорона здоров'я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер'єру театру

Спорт	види спорту спортивні змагання відомі спортсмени клуби, секції
Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва

Німеччина	основні пам'ятки історії та культури Берліна
Шкільне життя	позакласні заходи шкільні свята та традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Präposition	Präpositionen mit Dativ: aus, bei, nach, seit, von, mit, zu, ab
Pronomen	Indefinitpronomen: nichts, etwas, jemand, einer, keiner, was
Satz	Kausalsatz
Substantiv	Verbalsubstantiv
Verb	Futur I Infinitiv Aktiv mit zu/ohne zu

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя повсякденні дії види дозвілля
Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання
Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри музичні інструменти музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту

Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки

Україна	географічне положення клімат населення національності
Німеччина	географічне положення клімат населення національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Substantivierte Adjektive
Adverb	Pronominaladverbien
Präposition	Präpositionen mit Genitiv
Pronomen	Relativpronomen: der/das/die
Satz	Attributsatz Finalsatz
Substantiv	Substantive der fremden Herrkunft
Verb	Infinitivkonstruktion um... zu + Infinitiv

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Німецькомовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Німецькомовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Steigerungsstufen der Adjektive (besondere Formen)
Adverb	Steigerungsstufen der Adverbien
Satz	Lokalsatz
Verb	Konjunktiv II der Höflichkeit von haben Infinitivkonstruktion statt ... zu + Infinitiv, ohne ... zu + Infinitiv

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	предмети одягу види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Франції
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Францію та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Франції традиції святкування
Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Le pluriel, le féminin et le masculin des adjectifs L'adjectif quel
Article	Les articles indéfinis, définis et partitifs
Phrase	La phrase interrogative
Pronom	Les pronoms personnels sujet
Verbe	Le présent de l'indicatif (l'état, la description) Le futur proche L'impératif positif La négation Le passé composé Le conditionnel de politesse – je voudrais + infinitif

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання
Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Франція	Париж, визначні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Le pluriel, le féminin et le masculin des adjectifs L'accord des adjectifs Les adjectifs indéfinis
Adverbe	Les adverbes de lieu, de temps et de fréquence
Article	Les articles indéfinis, définis et partitifs
Conjonction	parce que, mais, où, que
Nom	Le masculin et le féminin
Préposition	Les prépositions de lieu
Pronom	Les pronoms. personnels sujet Les pronoms en et y
Verbe	Le présent de l'indicatif (l'état, la description) Le futur proche Le futur simple La négation Le passé composé

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї домашні справи та побут родинні традиції та свята
Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування
Охорона здоров'я	відвідування лікаря, назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів

Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер’єру театру

Спорт	види спорту, спортивні змагання, відомі спортсмени, клуби, секції
Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва
Франція	основні пам'ятки історії та культури Парижа
Шкільне життя	позакласні заходи шкільні свята та традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjectif	Les adjectifs tout, tous, toute, toutes
Adverbe	Les adverbes de totalité tout, tous, toute, toutes
Article	L'article partitif
Négation	ne...pas, ne...plus, ne... jamais, ne...rien, ne…personne
Pronom	Tout, tous, toute, toutes Les pronoms compléments en et y Les pronoms relatifs simples qui, que, dont ; où
Verbe	Le passé composé L'imparfait

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція
Стиль життя	здоровий спосіб життя повсякденні дії види дозвілля

Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання

Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри музичні інструменти музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту
Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки
Україна	географічне положення клімат населення національності
Франція	географічне положення клімат населення національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjectif	L'adjectif indéfini quelqu'un
L'hypothèse	Si + présent de l'indicatif
Préposition	Les prépositions de temps
Pronom	Les pronoms relatifs simples et les pronoms relatis composés
Verbe	Le futur simple Le passé simple Le passif présent

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Франкомовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Франкомовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjectif	Les adjectifs qualificatifs (le genre, le nombre, la place de l’adjectif)
Restriction	Ne...que
Verbe	Le futur simple Le passé composé L’imparfait Le plus-que-parfait Les formes impersonnelles (il y a, il faut, il fait, il est, il reste) Le gérondif Le participe passé

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Одяг Харчування Відпочинок і дозвілля Природа	• описувати, розповідати, характеризувати • порівнювати • аргументувати свій вибір • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію
Публічна	Подорож Рідне місто/село Свята і традиції	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	мої родинні зв'язки професії батьків мої друзі та їхні уподобання
Одяг	предмети одягу види одягу
Харчування	продукти харчування улюблені страви страви в Україні та Іспанії
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення вільний час канікули
Природа	погода природні явища
Подорож	загальні відомості про Іспанію та Україну
Рідне місто/село	місцезнаходження основні історичні та культурні відомості
Свята і традиції	календар свят в Україні та Іспанії традиції святкування
Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків робочий день урок іноземної мови види діяльності на уроці

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	Número y género
Adverbio	De modo
Artículo	Determinado e indeterminado
Conjunción	o/u
Número	Los cardinales
Perífrasis verbales	empezar a + inf. terminar de + inf
Preposición	De lugar y de tiempo Las formas contractas “al”, “del”
Pronombre	Reflexivos, de cantidad
Sustantivo	Número y género
Verbo	Presente de Indicativo, verbos con alternancia vocálica (empezar, pensar, querer) Pretérito Perfecto Compuesto (verbos irregulares) Futuro Simple (verbos irregulares) Pretérito Perfecto Simple (verbos regulares)

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Покупки Харчування Спорт	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз’яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Подорож Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Покупки	відвідування магазинів види магазинів асортимент товарів гроші
Харчування	традиції харчування назви страв
Спорт	види спорту спортивні уподобання
Подорож	транспорт підготовка до подорожі проїзні документи
Україна	Київ, визначні місця
Іспанія	Мадрид, визначні місця

Шкільне життя	улюблені навчальні предмети види діяльності на уроках

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	Número y género
Perífrasis verbales	estar + Participio Pasado estar + Gerundio Tener, poner, saber en Futuro Simple
Preposición	De lugar, de tiempo
Pronombre	Los interrogativos y exclamativos
Sustantivo	Los sufijos diminutivos (-ito, -ita)
Verbo	Futuro Simple (verbos irregulares) Pretérito Perfecto Simple (verbos irregulares) Participio Pasado Gerundio Imperativo Afirmativo

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Харчування Охорона здоров'я	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • просити про допомогу • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками
Публічна	Кіно і театр Спорт Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	обов'язки в сім'ї домашні справи та побут родинні традиції та свята
Харчування	приготування їжі сервірування столу кухонні прилади, посуд способи обробки продуктів харчування
Охорона здоров'я	відвідування лікаря назви медичних закладів, захворювань та їх симптомів, лікарських засобів
Кіно і театр	відвідування театру, кінотеатру жанри елементи інтер'єру театру

Спорт	види спорту спортивні змагання відомі спортсмени спортивні клуби, секції

Україна	основні пам'ятки історії та культури Києва
Іспанія	основні пам'ятки історії та культури Мадрида
Шкільне життя	позакласні заходи шкільні свята та традиції

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	Grados de comparación
Adverbio	Grados de comparación
Perífrasis verbales	Volver a + infinitivo Tener que + infinitivo Dejar de + infinitivo Terminar de + infinitivo Acabar de + infinitivo Deber + infinitivo Dejar + infinitivo Ponerse a + infinitivo
Preposición	De lugar, de tiempo
Pronombre	Los posesivos y sus formas
Sustantivo	Sustantivos compuestos
Verbo	Los verbos con alternancia vocálica (volver, poder, contar, dormir) El uso de los tiempos del Modo Indicativo Voz pasiva

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я і мої друзі Стиль життя	• описувати, розповідати, характеризувати • запитувати та надавати інформацію • розпитувати з метою роз'яснення та уточнення інформації • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати свої враження, почуття та емоції • аргументувати свій вибір, точку зору • надавати оцінку подіям, ситуаціям, вчинкам, діям • оцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Музика Література Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я і мої друзі	друзі по листуванню кореспонденція

Стиль життя	здоровий спосіб життя повсякденні дії види дозвілля

Засоби масової інформації	Інтернет преса періодичні видання
Музика	улюблені музичні стилі, музичні жанри музичні інструменти музиканти, композитори, виконавці відвідування концерту
Література	вибір книг для читання улюблений письменник, поет, книга, літературний герой літературні жанри відвідування бібліотеки, обладнання та послуги бібліотеки
Україна	географічне положення клімат населення національності
Іспанія	географічне положення клімат населення національності
Шкільне життя	школи в Україні та за кордоном типи шкіл приміщення, назви навчальних кімнат та шкільного обладнання правила поведінки

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	El grado superlativo absoluto
Adverbio	Grados de comparación
Conjunción	ni... ni, asi... como, también, tampoco, no sólo...sino también, ya...ya, bien...bien. sea... sea, ora...ora
Perífrasis verbales	iniciar a + Infinitivo, tener + Participio. Los verbos irregulares en Pretérito Perfecto Simple
Preposición	Las compuestas de lugar
Pronombre	Los negativos (nada, nadie, ninguno/a)
Sustantivo	El plural de los sustantivos compuestos
Verbo	Pretérito Perfecto Compuesto Pretérito Imperfecto Futuro Simple Pretérito Perfecto Simple

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Природа і погода Одяг	надавати інформацію та ставити запитання з метою уточнення інформації висловлювати своє ставлення до вчинків, думок, позицій інших людей порівнювати події, факти, явища висловлювати свої почуття та емоції приймати або відхиляти пропозицію аргументувати свій вибір, точку зору, власну думку вести дискусію, привертаючи увагу співрозмовника висловлювати свої переконання, думки, згоду або незгоду
Публічна	Засоби масової інформації Молодіжна культура Наука і технічний прогрес Україна Іспаномовні країни	
Освітня	Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Природа і погода	навколишнє середовище охорона довкілля рослинний і тваринний світ
Одяг	мода елементи одягу
Засоби масової інформації	Інтернет, телебачення і радіо спілкування у мережі Інтернет улюблена радіо-телепередача
Молодіжна культура	течії молодіжної культури молодіжні організації клуби за інтересами
Наука і технічний прогрес	відомі вчені та винахідники винаходи сучасні пристрої в житті і побуті
Україна	великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Іспаномовні країни	загальна характеристика великі міста визначні місця й історичні пам’ятки
Робота і професія	характеристика професій нахили і здібності вибір професії професійні якості

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Artículo	Determinado, indeterminado, ausencia del artículo
Exclamativos	
Preposición	Locuciones prepositivas (gracias a, a pesar de, por culpa de)
Pronombre	Los relativos
Sustantivo	Los sustantivos que se usan sólo en plural
Verbo	Pretérito Perfecto Compuesto Pretérito Imperfecto Pretérito Pluscuamperfecto El estilo directo e indirecto Concordancia de los tiempos del Modo Indicativo

Іноземна мова як друга

у спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов та у загальноосвітніх навчальних закладах

5 – 9 класи

Англійська мова
Німецька мова
Французька мова
Іспанська мова

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів на кінець 9-го класу (Комунікативна компетентність)

Навчальна програма є рамковою, а відтак проміжні результати за класами визначають вчителі, орієнтуючись на кінцевий результат.

Комунікативні види мовленнєвої діяльності	**Комунікативні уміння**		**Рівень та дескриптори володіння англійською мовою на кінець 9-го класу відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**
			A2
Рецептивні	**Сприймання на слух**	В цілому	Розуміє достатньо, щоб задовольнити конкретні потреби, якщо мовлення чітке й повільне.
		Розуміння розмови між іншими людьми	Розуміє в загальних рисах зміст короткої, простої розмови, якщо мовлення дуже чітке й повільне
		Слухання наживо	Слідкує за дуже простою, добре структурованою презентацією або демонстрацією, якщо вона проілюстрована слайдами, конкретними прикладами або діаграмами, мовлення чітке й повільне, з повторами, а тема знайома.
			Розуміє в загальних рисах дуже просту інформацію, яка пояснюється у передбачуваній ситуації (напр., на екскурсії), якщо мовлення дуже повільне й чітке з тривалими паузами час від часу.
		Слухання оголошень та інструкцій	Розуміє основний зміст коротких, чітких, простих повідомлень та оголошень.
			Розуміє пояснення як дістатися з пункту А в пункт Б пішки або громадським транспортом.
			Розуміє елементарні інструкції щодо часу, дат, номерів і таке інше, а також щодо виконання повсякденних завдань.
		Слухання радіо та аудіозаписів	Розуміє та отримує основну інформацію щодо повсякденних передбачуваних питань, представлену у вигляді коротких аудіозаписів, якщо мовлення чітке й повільне.
			Отримує важливу інформацію з радіопрограм, напр., прогноз погоди, анонси концертів, оголошення спортивних результатів, якщо мовлення чітке й повільне.
			Розуміє важливі моменти розповіді й слідкує за сюжетом, якщо мовлення чітке й повільне.
		Аудіо-візуальне сприймання (телепрограми, фільми, відеозаписи)	Слідкує за змінами тем у теленовинах, складає враження про їх основний зміст.

Рецептивні	**Зорове сприймання**	В цілому	Розуміє короткі прості тексти на знайомі теми конкретного типу, побудовані на основі широковживаного мовного матеріалу, пов’язаного з побутом і навчанням.
		Читання листів	Розуміє короткі, прості особисті листи.
			Розуміє дуже прості офіційні листи, електронні повідомлення (напр., підтвердження бронювання).
		Читання для орієнтування	Знаходить конкретну передбачувану інформацію у простому повсякденному матеріалі, напр., у рекламних оголошеннях, каталогах, меню, довідниках, розкладах.
			Знаходить конкретну інформацію у списках та виокремлює потрібну інформацію (напр., використовує «Жовті сторінки» для знаходження послуги або продавця).
			Розуміє повсякденні знаки, оголошення (інструкції, вказівки, попередження про небезпеку) у громадських місцях, напр., на вулиці, у кафе, на вокзалі.
		Читання для інформації та аргументації	Розуміє тексти, які описують людей, місця, повсякденне життя, культуру і таке інше, якщо в них використано простий мовний інвентар.
			Розуміє інформацію, подану в ілюстрованих брошурах і картах, напр., найвизначніші пам’ятки міста чи регіону.
			Розуміє основний зміст коротких новин на теми, що входять до сфери особистих інтересів (напр., спорт, знаменитості).
			Розуміє короткий фактологічний опис чи розповідь на теми, що стосуються повсякденної діяльності, якщо в них використано простий мовний інвентар і відсутні непередбачувані деталі.
			Розуміє більшу частину особистої інформації, яку люди розміщують у мережі Інтернет, а також інформації про те, що їм подобається в інших людях.
		Читання інструкцій	Розуміє прості інструкції до пристроїв, якими користується у повсякденному житті (напр., телефон).
			Розуміє прості, короткі інструкції, якщо вони ілюстровані і викладені не у вигляді суцільного тексту.
			Розуміє прості інструкції на упаковках продуктів харчування, медичних препаратів і таке інше, поданих у вигляді простих команд.
			Розуміє прості рецепти, особливо якщо найважливіші етапи приготування страв проілюстровано малюнками/фото.
		Читання для задоволення	Розуміє короткі розповіді та описи життя людей, викладені простими словами.
			Розуміє, що відбувається у фото-історії (напр., у журналах про стиль життя) і складає уявлення про героїв.
			Розуміє значну частину інформації, яка подається в короткому описі особи (напр., знаменитості).

			Розуміє основну думку короткої статті, яка розповідає про подію, що відбувається за передбачуваним сценарієм (напр., вручення премії Оскар), якщо інформацію викладено чітко, простими мовними засобами.
Інтеракційні	**Усна взаємодія**	В цілому	Спілкується досить легко в реальних та умовних комунікативних ситуаціях, якщо співрозмовник допоможе в разі необхідності. Веде прості повсякденні розмови без надмірних зусиль; ставить запитання і відповідає на запитання, обмінюється думками та інформацією на близькі/знайомі теми у передбачуваних повсякденних ситуаціях.
		Бесіда, дискусія та розуміння співрозмовника	Розуміє звернене до нього/неї чітке й повільне мовлення у простих повсякденних ситуаціях, якщо співрозмовник докладає певних зусиль, щоб досягти розуміння.
			Бере участь у дуже коротких діалогах, але рідко здатен підтримувати розмову з власної ініціативи, хоча спроможний зрозуміти співбесідника, якщо той докладе певних зусиль.
			Використовує прості повсякденні ввічливі форми привітання і звертання.
			Невимушено спілкується з однолітками, ставить запитання та розуміє відповіді, якщо вони здебільшого стосуються повсякденного життя.
			Пропонує, запрошує, вибачається.
			Розповідає про своє самопочуття, використовуючи дуже прості мовні кліше.
			Розповідає про свої уподобання, у обмежений спосіб висловлює власну думку та аргументує її.
			Обговорює плани щодо того, що робити, куди піти, домовляється про зустріч.
		Цілеспрямована співпраця	Свідчить про те, що слідкує за ходом думок, і може зрозуміти, що потрібно, якщо співбесідник докладе певних зусиль, щоб досягти розуміння.
			Спілкується під час виконання простих повсякденних завдань, використовуючи прості фрази, коли треба щось попросити чи дати, отримати просту інформацію та обговорити, що робити далі.
		Отримання товарів та послуг	Запитує просту інформацію щодо подорожі, користування громадським транспортом (автобусами, потягами, таксі); запитує й пояснює, як пройти; купує квитки.
			Робить прості покупки – повідомляє, що потрібно і в якій кількості, питає ціну.
			Замовляє послуги та їжу.
			Повідомляє, коли щось не в порядку, напр., «Їжа холодна», «У моїй кімнаті немає світла».
			Домовляється (особисто) про прийом у лікаря і розуміє відповідь. Повідомляє медичного працівника про проблеми зі здоров'ям, можливо, за допомогою невербальних засобів спілкування.

		Обмін інформацією	Спілкується під час виконання простих повсякденних завдань, які вимагають простого прямого обміну інформацією.
			Обмінюється обмеженою інформацією щодо знайомих і повсякденних робочих питань.
			Розпитує та розповідає про навчання та дозвілля.
			Розпитує та пояснює, як дістатися певного місця з опорою на карту чи план.
			Надає та просить надати особисту інформацію.
			Запитує та розповідає на простому рівні про подію, напр., де вона відбувалася, хто був присутній та що саме відбувалося.
Інтеракційні	**Писемна взаємодія**	В цілому	Пише особисті листи й записки, пов'язані зі сферою нагальних потреб.
		Листування	Повідомляє особисту стандартну інформацію, напр., у короткому листі чи електронному повідомленні, представляючи себе.
			Пише короткі, прості листи-подяки та листи-вибачення.
			Пише короткі, прості записки, електронні та текстові повідомлення (SMS), напр., відповідає на запрошення, підтверджує зміни у попередніх домовленостях.
			Пише короткі вітальні листівки, напр., привітання з днем народження або з Новим роком.
		Записки, повідомлення та бланки	Пише короткі, прості записки та повідомлення, що стосуються кола нагальних потреб.
			Занотовує події, відповідні дати та час, які необхідно запам’ятати.
			Вносить особисту та іншу інформацію у найпоширеніші бланки, напр., заява на отримання візи.
	Онлайн взаємодія	В цілому	Спілкується онлайн на побутові теми, використовуючи мовні кліше. Розміщує в мережі Інтернет короткі описові дописи про повсякденну діяльність та почуття. Обмінюється простими коментарями з іншими дописувачами.
		Онлайн спілкування та дискусія	Бере участь у онлайн спілкуванні на базовому рівні, напр., надсилає віртуальні листівки на свята, ділиться новинами, узгоджує та підтверджує зустрічі.
			Дописує в мережі Інтернет про свій настрій та про те, чим займається, використовуючи шаблонні вирази; відповідає на коментарі; простими мовними засобами висловлює вдячність або вибачається.
			Робить короткі позитивні чи негативні онлайн коментарі щодо вбудованих посилань і медіа, використовуючи елементарні мовні засоби, хоча зазвичай звертається до онлайн словників.
		Цілеспрямована онлайн співпраця	Здійснює прості онлайн транзакції, напр., замовлення товарів або запис на навчальний курс, заповнюючи онлайн анкету, повідомляючи особисті дані та підтверджуючи умови, які пропонуються.
			Виконує прості інструкції і ставить прості запитання під час виконання спільного завдання онлайн, якщо партнер готовий допомогти.

Продуктивні	**Усне продукування**	В цілому	Описує або представляє людей, розпорядок дня, смаки та уподобання у вигляді короткого зв’язного висловлювання, побудованого з простих фраз та речень.
		Тривалий монолог: опис власного досвіду	Описує свою родину, житлові умови, освіту.
			Описує людей, місця та особисті речі простими мовними засобами.
			Розповідає про те, що вміє робити добре й не дуже добре, напр., спорт, ігри, уміння, навчальні дисципліни.
			Стисло описує свої плани на вихідні або на канікули.
		Тривалий монолог: надання інформації	Дає прості пояснення, як дістатися з одного пункту в інший, використовуючи елементарні мовні засоби (напр., праворуч, прямо, спочатку, потім, далі).
		Тривалий монолог: обґрунтування власної думки	Висловлює, можливо повільно, власну думку, використовуючи прості мовні засоби.
		Виступ перед аудиторією	Робить коротку, відрепетирувану, просту презентацію на знайому тему.
			Відповідає на прості уточнюючі питання, якщо може попросити повторити і отримати допомогу у формулюванні відповідей.
	Писемне продукування	В цілому	Пише низку простих фраз і речень, з’єднаних простими словами-зв'язками, напр., «та/і/й», «але/проте» і «тому, що».
		Творче письмо	Пише низку простих фраз та речень про свою родину, житлові умови, освіту.
			Пише короткі, прості уявні біографії і прості поезії про людей.
			Описує у щоденнику те, чим займається, напр., повсякденні справи, екскурсії, спорт, захоплення; пише про людей і місця, використовуючи прості, конкретні слова, фрази і речення з простими словами зв’язками.
			Пише вступ до оповідання чи продовжує оповідання, якщо може користуватися словником і довідковими матеріалами.

Орієнтовні параметри для оцінювання навчально-пізнавальних досягнень учнів

Ці параметри стосуються лише оцінювання і не слугують основними орієнтирами у навчанні.

Уміння	**Клас**				
	5	**6**	**7**	**8**	**9**
Усне сприймання (Аудіювання)	Обсяг прослуханого у запису матеріалу (у межах)				
	1-2 хв	1-2 хв	2-3 хв	2-3 хв	2-3 хв
Зорове сприймання (Читання)	Обсяг одного тексту у словах (у межах)				
	50-100	50-100	100-150	150-200	150-200
Усна взаємодія (Діалог)	Висловлення кожного у репліках, правильно оформлених у мовному відношенні (у межах)				
	4	4	5	5	6
Усне продукування (Монолог)	Обсяг висловлення у реченнях (у межах)				
	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9
Писемне продукування (Письмо)	Обсяг письмового повідомлення у словах (у межах)				
	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80

Англійська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• представити себе, когось • познайомитися, привітатися, попрощатися, просити вибачення • ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	вік адреса місце проживання члени родини та родинні зв'язки
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення/хобі час
Людина	предмети одягу види одягу кольори
Природа	пори року місяці дні тижня тварини
Свята і традиції	Календар свят України та Великої Британії
Україна	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Велика Британія	загальні відомості: назва країни, столиці, великі міста
Шкільне життя	школа класна кімната предмети в класній кімнаті шкільне приладдя

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjective	position of adjectives
Conjunction	basic connectors but/and/or
Determiner	a/an with single countable nouns the - definite article for specific example this and that as determiners
Exclamation	Oh! Ah! Wow! Ouch! OK! Oops! for various emotions
Modality	can for ability
Noun	regular/irregular plural nouns
Numeral	cardinal and ordinal
Preposition	common prepositions of place and movement
Pronoun	Personal pronouns
Verb	Present Simple for daily routines, states and facts, opinions, likes/ dislikes to be and to have in Present Simple imperatives and negative imperatives

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати своє ставлення • повідомляти про смаки та вподобання • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	назви професій професії батьків уподобання види діяльності
Відпочинок і дозвілля	вільний час види дозвілля спорт види спорту
Людина	частини тіла відвідування лікаря лікарські засоби
Природа	погода природні явища
Свята і традиції	основні свята Великої Британії та України

Україна	загальні відомості про Київ
Велика Британія	загальні відомості про Лондон

Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків час урок іноземної мови

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjective	qualitative and relative
Adverb	adverbs and adverbials of frequency (always, usually, sometimes, often, never) time markers for present (now, today)
Conjunction	because for clauses and reasons
Modality	can, may, must for permission and obligation
Noun	‘s for possession
Numeral	cardinal and ordinal
Preposition	prepositions of time (in, on, at)
Pronoun	object personal pronouns (him, me, us) interrogative pronouns (who, which, that, whose, where, when)
Verb	Present Simple Present Continuous There is/There are to indicate existance or location

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Помешкання Харчування Спорт	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення
Публічна	Покупки Транспорт Природа Свята і традиції Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Помешкання	види помешкань будинок, квартира інтер’єр моя кімната умеблювання

Харчування	продукти харчування сервірування столу посуд
Спорт	види спорту улюблений вид спорту

Покупки	види магазинів відвідування магазинів гроші ціни
Транспорт	види транспорту проїзд по місту
Природа	об'єкти природи навколишнє середовище
Свята і традиції	день народження
Україна	визначні місця Києва
Велика Британія	визначні місця Лондона
Шкільне життя	позакласні заходи

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjective	comparisons
Adverb	adverbs and adverbials of frequency, manner (e.g. slowly, well), time (e.g. now, today, yesterday, two days ago)
Conjunction	basic connectors: then, or
Determiner	basic quantifies: some, any, no, a lot (of), how much, how many with countable/uncountable nouns
Modality	can/could, have to/had to
Noun	countable/uncountable
Preposition	place (inside, outside) movement (into, out of)
Verb	Present Simple Past Simple Present Continuous There is/There are+determiners+countable/uncountable nouns be going to

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина і друзі Спорт Одяг Харчування	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Засоби масової інформації Україна Велика Британія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина і друзі	щоденні справи розпорядок дня спілкування з друзями (Інтернет, телефон)
Спорт	спортивні змагання відомі спортсмени
Одяг	предмети одягу види одягу
Харчування	види закладів харчування відвідування закладів харчування приготування їжі види обробки продуктів харчування назви страв національні страви
Засоби масової інформації	Інтернет преса радіо телебачення
Україна	географічне положення клімат населення, національності географічні об’єкти
Велика Британія	географічне положення клімат населення, національності географічні об’єкти
Шкільне життя	школа у Великій Британії та Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	time markers of present, past, future
Conjunction	so for results and consequence because for causes and reasons
Determiner	definite/zero article for uniqueness, public buildings, geographical and other proper names basic quantifiers: a lot, a little
Modality	can/can’t, could/couldn’t, must/mustn’t, should/shouldn’t, need/ needn’t offers and suggestions with shall
Noun	proper and common nouns
Preposition	of for a part or aspect with/without for attribution time phrases with from...to, by…, during
Pronoun	reflexive pronouns as object/complement (e.g. myself, ourselves)
Verb	Past Continuous Future Simple

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Кіно і театр Література Подорож Засоби масової інформації Україна Англомовні країни	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Кіно і театр	афіші відвідування кінотеатру відвідування вистави
Література	улюблені літературні твори улюблений письменник/поет літературні жанри
Подорож	підготовка до подорожі програма відпочинку види транспорту предмети багажу проїзні документи
Засоби масової інформації	Інтернет онлайн спілкування
Україна	визначні історичні та культурні місця
Англомовні країни	визначні історичні та культурні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adverb	just, ever, yet, already, (not) enough/too much/too many
Clause	comparisons with as ...as, so ...as
Determiner	some, any, no with countable and uncountable nouns some, any, no+thing/one/body/where
Modality	can for permission may/might for likelihood ought to for duty or correctness when criticising ought to for probability
Preposition	time (after, before) by/with for means of doing something

Verb	Present Perfect Past Perfect Question tags

Німецька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• представити себе, когось • познайомитися, привітатися, попрощатися, просити вибачення • ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	вік адреса місце проживання члени родини та родинні зв'язки
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення/хобі час
Людина	предмети одягу види одягу кольори
Природа	пори року місяці дні тижня тварини
Свята і традиції	календар свят України та Німеччини
Україна	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Німеччина	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Шкільне життя	школа класна кімната предмети в класній кімнаті шкільне приладдя

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjektiv	Prädikativ
Adverb	Adverbien gern, da, hier, heute, immer
Artikel	Unbestimmter Artikel Bestimmter Artikel Nullartikel
Präposition	Präpositionen mit Akkusativ
Pronomen	Personalpronomen Possessivpronomen Unpersönliches Pronomen es
Satz	Aussagesatz Ergänzungsfrage Entscheidungsfrage Verneinung (kein, nicht)
Substantiv	Singular/Plural Substantive im Nominativ, Akkusativ
Verb	Präsens Modallverb mögen (möchten) Imperativ
Zahlwort	Numeral

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати своє ставлення • повідомляти про смаки та вподобання • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	назви професій професії батьків уподобання види діяльності
Відпочинок і дозвілля	вільний час види дозвілля спорт види спорту
Людина	частини тіла відвідування лікаря лікарські засоби

Природа	погода природні явища
Свята і традиції	основні свята Німеччини та України

Україна	загальні відомості про Київ
Німеччина	загальні відомості про Берлін
Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків час урок іноземної мови

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Steigerungsstufen
Präposition	Präpositionen mit Dativ
Pronomen	Personalpronomen Dativ, Akkusativ Demonstrativpronomen
Satz	Sätze mit Konjunktionen aber, oder, denn
Substantiv	Substantive im Dativ
Verb	Verben mit trennbaren Präfixen Präteritum von haben, sein Modalverben Perfekt
Zahlwort	Ordinalzahlen

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Помешкання Харчування Спорт	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення
Публічна	Покупки Транспорт Природа Свята і традиції Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Помешкання	види помешкань будинок, квартира інтер'єр моя кімната умеблювання

Харчування	продукти харчування сервірування столу посуд
Спорт	види спорту улюблений вид спорту

Покупки	види магазинів відвідування магазинів гроші ціни
Транспорт	види транспорту проїзд по місту
Природа	об'єкти природи навколишнє середовище
Свята і традиції	день народження
Україна	визначні місця Києва
Німеччина	визначні місця Берліна
Шкільне життя	позакласні заходи

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Deklination der Adjektive
Adverb	Steigerungsstufen der Adverbien
Präposition	Präpositionen mit Akkusativ, Dativ
Pronomen	Fragepronomen: welcher, was für ein Indefinitpronomen man
Satz	Sätze mit Konjunktion sondern Kausalsätze mit weil
Substantiv	Gebrauch der Substantive ohne Artikel
Verb	Reflexivverben

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина і друзі Спорт Одяг Харчування	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Засоби масової інформації Україна Німеччина	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина і друзі	щоденні справи розпорядок дня спілкування з друзями (Інтернет, телефон)
Спорт	спортивні змагання відомі спортсмени
Одяг	предмети одягу види одягу

Харчування	види закладів харчування відвідування закладів харчування приготування їжі види обробки продуктів харчування назви страв, національні страви
Засоби масової інформації	Інтернет преса радіо телебачення
Україна	географічне положення клімат населення, національності географічні об’єкти
Німеччина	географічне положення клімат населення, національності географічні об’єкти
Шкільне життя	школа у Німеччині та Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjektiv	Systematisierung
Präposition	Präpositionen mit Genitiv
Satz	Temporalsätze mit als
Substantiv	Substantive im Genitiv
Verb	Präteritum

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі	□ запитувати та надавати інформацію □ характеризувати та оцінювати □ висловлювати свої уподобання □ висловлювати думки, емоції та враження □ робити короткі повідомлення про події та факти □ запитувати про чиїсь враження, думки ставлення □ запрошувати та реагувати на запрошення □ аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Кіно і театр Література Подорож Засоби масової інформації Україна Німецькомовні країни	
Освітня	Шкільне життя Робота і професія	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Кіно і театр	афіші відвідування кінотеатру відвідування вистави
Література	улюблені літературні твори улюблений письменник/поет літературні жанри
Подорож	підготовка до подорожі програма відпочинку види транспорту предмети багажу проїзні документи
Засоби масової інформації	інтернет онлайн спілкування
Україна	визначні історичні та культурні місця
Німецькомовні країни	визначні історичні та культурні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Satz	Sätze mit Konjunktionen darum, deshalb Konditional und Temporalsätze mit wenn Ob-Satz Attributsätze
Substantiv	Deklination: Ausname
Verb	Infinitiv Aktiv mit/ohne zu Modalverben im Präteritum
Zahlwort	Bruchzahlen

Французька мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• представити себе, когось • познайомитися, привітатися, попрощатися, просити вибачення • ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	вік адреса місце проживання члени родини та родинні зв'язки
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення/хобі час
Людина	предмети одягу види одягу кольори
Природа	пори року місяці дні тижня тварини
Свята і традиції	календар свят України та Франції
Україна	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Франція	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Шкільне життя	школа класна кімната предмети в класній кімнаті шкільне приладдя

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs qualificatifs et les adjectifs possessifs
Article	Les articles indéfinis, définis et partitifs
Nombre	Les nombres cardinaux
Préposition	Les prépositions de lieu
Pronom	Les pronoms personnels sujet
Verbe	Le présent de l'indicatif (l'état, la description) La négation Le conditionnel de politesse – je voudrais + infinitif

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати своє ставлення • повідомляти про смаки та вподобання • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	назви професій професії батьків уподобання види діяльності
Відпочинок і дозвілля	вільний час види дозвілля спорт види спорту
Людина	частини тіла відвідування лікаря лікарські засоби
Природа	погода природні явища
Свята і традиції	основні свята Франції та України
Україна	загальні відомості про Київ
Франція	загальні відомості про Париж
Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків час урок іноземної мови

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjectif	Les adjectifs qualificatifs (le genre et le nombre) L'adjectif indéfini tout Les adjectifs possessifs
Article	Les articles contractés
Conjonction	parce que
Nombre	Les nombres ordinaux
Verbe	Le présent de l'indicatif Le futur simple Le passé composé Les verbes pronominaux La forme interrogative

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Помешкання Харчування Спорт	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення
Публічна	Покупки Транспорт Природа Свята і традиції Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Помешкання	види помешкань будинок, квартира інтер'єр моя кімната умеблювання
Харчування	продукти харчування сервірування столу посуд
Спорт	види спорту улюблений вид спорту
Покупки	види магазинів відвідування магазинів гроші ціни
Транспорт	види транспорту проїзд по місту

Природа	об'єкти природи навколишнє середовище
Свята і традиції	день народження

Україна	визначні місця Києва
Франція	визначні місця Парижа
Шкільне життя	позакласні заходи

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjectif	Le pluriel, le féminin et le masculin des adjectifs L'accord des adjectifs Les comparatifs de l'adjectif
Article	Les articles indéfinis, définis et partitifs
Pronom	Les pronoms personnels
Verbe	Le présent de l'indicatif Le passé composé Le futur simple L'impératif positif Les formes impersonelles

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина і друзі Спорт Одяг Харчування	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення • аргументувати свій вибір, точку зоруоцінювати стан речей, події, факти • обмінюватись думками • коментувати статистичні дані
Публічна	Засоби масової інформації Україна Франція	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина і друзі	щоденні справи розпорядок дня спілкування з друзями (Інтернет, телефон)
Спорт	спортивні змагання відомі спортсмени
Одяг	предмети одягу види одягу

Харчування	види закладів харчування відвідування закладів харчування приготування їжі види обробки продуктів харчування назви страв національні страви

Засоби масової інформації	Інтернет преса радіо телебачення
Україна	географічне положення клімат населення національності географічні об'єкти
Франція	географічне положення клімат населення національності географічні об'єкти
Шкільне життя	школа у Франції та Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjectif	Le genre et le nomre de l'adjectif L'adjectif quel
Article	Les articles indéfnis, définis et contractés
Négation	ne...pas, ne...plus, ne... jamais, ne...rien, ne…personne
Pronom	Les pronoms démonstratifs
Verbe	Le présent de l'Indicatif Le futur proche Le passé récent Le passé composé

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі	□ запитувати та надавати інформацію □ характеризувати та оцінювати □ висловлювати свої уподобання □ висловлювати думки, емоції та враження □ робити короткі повідомлення про події та факти □ запитувати про чиїсь враження, думки ставлення □ запрошувати та реагувати на запрошення □ аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Кіно і театр Література Подорож Засоби масової інформації Україна Франкомовні країни	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**

Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Кіно і театр	афіші відвідування кінотеатру відвідування вистави

Література	улюблені літературні твори улюблений письменник/поет літературні жанри
Подорож	підготовка до подорожі програма відпочинку види транспорту предмети багажу проїзні документи
Засоби масової інформації	Інтернет онлайн спілкування
Україна	визначні історичні та культурні місця
Франкомовні країни	визначні історичні та культурні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjectif	Les adjectifs indéfinis Les comparatifs de l'adjectif
Adverbe	Les adverbes qualificatifs, interrogatifs Les adverbes de lieu, de manière, de temps
Article	Les articles indéfinis, définis, partitifs et contractés
Conjonction	Parce que, mais, où, que
Pronom	Les pronoms personnels Les pronoms compéments en et y
Restriction	Ne...que
Verbe	Le présent de l'indicatif Le futur proche Le futur simple Le passé composé L'imparfait Le passé récent L'impératif

Іспанська мова

Навчальна програма є рамковою, а відтак не обмежує діяльність учителів у виборі порядку вивчення та змісту кожної теми. Деякі теми можуть вивчатись інтегровано, напр., Відпочинок і дозвілля + Подорож, Одяг + Погода, Подорож + Країни, мова яких вивчається.

Мовний інвентар є орієнтовним і добирається відповідно до комунікативної ситуації, потреб учнів та принципу концентричного навчання. Він не є метою навчання, тому й не розглядається як окремі лексичні або граматичні теми.

5-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• представити себе, когось • познайомитися, привітатися, попрощатися, просити вибачення • ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	вік адреса місце проживання члени родини та родинні зв'язки
Відпочинок і дозвілля	види відпочинку та занять захоплення/хобі час
Людина	предмети одягу види одягу кольори
Природа	пори року місяці дні тижня тварини
Свята і традиції	календар свят України та Іспанії
Україна	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Іспанія	загальні відомості: назва країни, столиця, великі міста
Шкільне життя	школа класна кімната предмети в класній кімнаті шкільне приладдя

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjetivo	Número y género
Artículo	Determinado e indeterminado Las formas contractas “al”, “del”
Conjunción	y (e)
Número	Los cardinales
Preposición	a, en, de, con, sobre
Pronombre	Los personales, posesivos e interrogativos
Sustantivo	Número y género
Verbo	Presente de Indicativo: verbos regulares e irregulares (ser, hacer, haber (hay), estar, tener) El Imperativo Afirmativo de algunos verbos del uso escolar

6-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Відпочинок і дозвілля Людина Природа	• ставити запитання і відповідати на них • давати елементарну характеристику • пропонувати, приймати, відхиляти пропозицію • висловлювати своє ставлення • повідомляти про смаки та вподобання • вітати зі святом • розуміти та виконувати інструкції • повідомляти про належність • описувати, розповідати, характеризувати
Публічна	Свята і традиції Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	назви професій професії батьків уподобання види діяльності
Відпочинок і дозвілля	вільний час види дозвілля спорт види спорту
Людина	частини тіла відвідування лікаря лікарські засоби
Природа	погода природні явища
Свята і традиції	основні свята Іспанії та України
Україна	загальні відомості про Київ
Іспанія	загальні відомості про Мадрид

Шкільне життя	навчальні предмети розклад уроків час урок іноземної мови

Мовний інвентар – граматика

Категорія	Структура
Adjetivo	La concordancia con el sustantivo
Adverbio	De lugar y de tiempo
Artículo	Determinado e indeterminado y sus usos
Conjunción	Pero
Número	Los cardinales y los ordinales
Preposición	De lugar
Pronombre	Los demostrativos
Verbo	Presente de Indicativo (verbos irregulares y reflexivos) Verbos con alternancia vocálica en Presente de Indicativo (empezar, comenzar, pensar, querer, preferir, doler) Futuro Simple y su uso

7-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	Тематика ситуативного спілкування	Мовленнєві функції
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі Помешкання Харчування Спорт	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення
Публічна	Покупки Транспорт Природа Свята і традиції Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	Лексичний діапазон
Я, моя родина, мої друзі	зовнішність людини риси характеру
Помешкання	види помешкань будинок, квартира інтер'єр моя кімната умеблювання
Харчування	продукти харчування сервірування столу посуд
Спорт	види спорту улюблений вид спорту
Покупки	види магазинів відвідування магазинів гроші ціни

Транспорт	види транспорту проїзд по місту
Природа	об'єкти природи навколишнє середовище

Свята і традиції	день народження
Україна	визначні місця Києва
Іспанія	визначні місця Мадрида
Шкільне життя	позакласні заходи

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	Los grados de comparación
Adverbio	De lugar, de tiempo y de modo
Conjunción	y/e
Oraciones no personales	
Preposición	De tiempo
Pronombre	Los indefinidos
Verbo	Pretérito Perfecto Compuesto y su uso Pretérito Perfecto Simple (Los verbos reflexivos e irregulares) y su uso El uso de los verbos ser y estar Verbos con alternancia vocálica (volver, poder, contar, dormir, volar, encontrar)

8-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина і друзі Спорт Одяг Харчування	• запитувати та надавати інформацію • характеризувати та оцінювати • висловлювати свої уподобання • висловлювати думки, емоції та враження • робити короткі повідомлення про події та факти • запитувати про чиїсь враження, думки ставлення • запрошувати та реагувати на запрошення • аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Засоби масової інформації Україна Іспанія	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина і друзі	щоденні справи розпорядок дня спілкування з друзями (Інтернет, телефон)
Спорт	спортивні змагання відомі спортсмени
Одяг	предмети одягу види одягу

Харчування	види закладів харчування відвідування закладів харчування приготування їжі види обробки продуктів харчування назви страв національні страви

Засоби масової інформації	Інтернет преса радіо телебачення
Україна	географічне положення клімат населення, національності географічні об’єкти
Іспанія	географічне положення клімат населення, національності географічні об’єкти
Шкільне життя	школа у Іспанії та Україні

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Adjetivo	Grados de comparación
Adverbio	De modo
Artículo	El neutro “lo”
Preposición	Locuciones prepositivas
Sustantivo	Los sustantivos que se usan sólo en plural
Verbo	Pretérito Imperfecto (los verbos regulares e irregulares) y su uso Las formas impersonales del verbo

9-ий клас

Загальні характеристики ситуативного спілкування

Сфера спілкування	**Тематика ситуативного спілкування**	**Мовленнєві функції**
Особистісна	Я, моя родина, мої друзі	□ характеризувати та оцінювати □ висловлювати свої уподобання □ висловлювати думки, емоції та враження □ робити короткі повідомлення про події та факти □ запитувати про чиїсь враження, думки ставлення □ запрошувати та реагувати на запрошення □ аргументувати свій вибір, точку зору
Публічна	Кіно і театр Література Подорож Засоби масової інформації Україна Іспаномовні країни	
Освітня	Шкільне життя	

Мовний інвентар – лексика

Тема	**Лексичний діапазон**
Я, моя родина, мої друзі	особисті дані автобіографія
Кіно і театр	афіші відвідування кінотеатру відвідування вистави
Література	улюблені літературні твори улюблений письменник/поет літературні жанри

Подорож	підготовка до подорожі програма відпочинку види транспорту предмети багажу проїзні документи
Засоби масової інформації	Інтернет онлайн спілкування
Україна	визначні історичні та культурні місця
Іспаномовні країни	визначні історичні та культурні місця
Шкільне життя	улюблені навчальні предмети плани на майбутнє

Мовний інвентар – граматика

Категорія	**Структура**
Preposición	Locuciones prepositivas
Pronombre	Los exclamativos y negativos
Sustantivo	Los sufijos diminutivos
Verbo	Pretérito Pluscuamperfecto de Indicativo y su uso La concordancia de los tiempos en el Modo Indicativo

16